

AHKÂMU'L KUR'ÂN

KUR'ÂN-I KERÎM VE FIKHÎ TEFSÎRİ

Prof. Dr. Hamdi Döndüren

8

 ERKAM
YAYINLARI

8. CİLT SÛRELER:

37. Sâffât Sûresi.....	19
38. Sâd Sûresi	79
39. Zümer Sûresi.....	145
40. Mü'min Sûresi	235
41. Fussilet Sûresi	311
42. Şûrâ Sûresi.....	373
43. Zuhruf Sûresi.....	449
44. Duhân Sûresi.....	515
45. Câsiye Sûresi.....	543
46. Ahkâf Sûresi.....	571
47. Muhammed Sûresi.....	615
48. Fetih Sûresi.....	657

©Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince bu eserin yayın hakkı anlaşmalı olarak **Erkam Yayın San. ve Tic. A.Ş.**'ne aittir. İzinsiz, kısmen ya da tamamen çoğaltılıp yayımlanamaz.

Ahkâmu'l-Kur'ân

Kur'ân-ı Kerîm ve Fıkhî Tefsiri

Prof. Dr. Hamdi DÖNDÜREN

Erkam Yayın No : 750

Yayın Yönetmeni : Salih Zeki Meriç

Kapak : Altınolukgrafik / Muzaffer Çalışkan

İç Tasarım : Altınolukgrafik / Halil Ermiş

ISBN No : 978-605-302-949-6

Yayın ve Matbaa Sertifika No : 19891

Baskı - Cilt : Erkam Yayın ve San. Tic. A.Ş.

İkitelli Organize San. Bölğ. Mah.

Atatürk Bulvarı Haseyad 1. Kısım

No: 60/3 Başakşehir / İstanbul

Tel : (0212) 671 07 00

Faks : (0212) 671 07 48

İlk Baskı Tarihi : İstanbul / 2020

Kitaplar'dan "Kitab'a" ulaşın yolunuz...

İkitelli Org. San. Bölgesi Mah. Atatürk Bulvarı Haseyad 1. Kısım No: 60/3-C

Başakşehir / İstanbul Tel: (0212) 671 07 00 - Faks: (0212) 671 07 48

www.erkamyayinlari.com • www.kampanyakitaplari.com

AHKÂMU'L KUR'ÂN

KUR'ÂN-I KERÎM VE FIKHÎ TEFSİRİ

Prof. Dr. Hamdi DÖNDÜREN

8. Cilt

37. SÂFFÂT SÛRESİ / 19

◀ BÂB 1 ▶

MELEKLER, ALLÂH'IN YÜCELİĞİ, GÖĞÜN KORUMA ALTINDA OLMASI, MÛCİZE VE ÂHİRET GÜNÜ	21
---	----

◀ BÂB 2 ▶

KİYÂMET GÜNÜ TOPLANMA, CEHENNEMLİKLER, SAPTIRANLAR, MECNUN ŞÂİR İDDİASI, CENNETTE KONUŞMALAR, CENNET NÎMETLERİ, ZAKKUM AĞACI	30
---	----

◀ BÂB 3 ▶

NÛH TÛFÂNI, İBRAHİM, İSMÂİL VE İSHAK PEYGAMBERLERİN KISSALARI	45
--	----

◀ BÂB 4 ▶

MÛSÂ, HÂRÛN, İLYAS VE LÛT PEYGAMBER KISSALARI	59
---	----

◀ BÂB 5 ▶

YUNUS PEYGAMBER, ALLÂH'A KIZ İSNADI, CİNLERLE SOY BİRLİĞİ İDDİASI, PEYGAMBERLERE ÜSTÜN GELECEKLERİ SÖZÜ	67
---	----

38. SÂD SÛRESİ / 79

◀ BÂB 1 ▶

İNKÂR VE KİBRİN SONUCU, ÂD, SEMÛD, LÛT KAVMI VE EYKELİLER.....	1
---	---

◀ BÂB 2 ▶

İNKÂRCILARIN HELÂKİ, HZ. DÂVUD, İSLÂM'DA TİCARET ORTAKLIĞI.....	89
KUŞLUK NAMAZI.....	93
EVVÂBİN NAMAZI.....	93
İSLÂM'DA YIKICI REKÂBET VE TEKELCİLİK.....	97
TRÖST, KARTEL VE HOLDİNG.....	98
İSLÂM'DA TİCARET ORTAKLIKLARI.....	101
Ortaklık Çeşitleri.....	102
1) Mufâvada Ortaklığı.....	102
2) İnan Ortaklığı.....	102
3) Kredi Ortaklığı (Vücûh Şirketi).....	103
4) İş ve Taahhüt Ortaklığı (Şirket-i A'mâl).....	104
5) Emek - Sermaye Ortaklığı (Mudârebe).....	105
Mudârebe-Risk Sermayesi (Ventura Capital) İlişkisi.....	107
6) Ziraat Ortaklığı (Müzâraa).....	108
7) Bağ - Bahçe Ortaklığı (Müsâkat).....	108
8) Ağaç Dikimi Ortaklığı (Mugârase).....	109

◀ BÂB 3 ▶

YARATILIŞTA HİKMET, KUR'ÂN'IN İNDİRİLME AMACI, HZ. SÜLEYMAN VE RÜZGÂR ENERJİSİ.....	112
SÜLEYMAN ﷺ.....	118
Allah Teâlâ'nın Hz. Süleyman'a Bahsettiği Bâzı Lûtuflar.....	119

﴿ BÂB 4 ﴾

EYYÛB, İBRAHİM, İSHAK, YÂKUB, İSMÂİL, ELYESEA VE ZÜLKİFL PEYGAMBERLER, İYİLER VE KÖTÜLER, KÖTÜLERİN CEHENNEMDEKİ TARTIŞMALARI	127
--	-----

﴿ BÂB 5 ﴾

İSLÂM TOPLUMUNA BÂZİ ÖĞÜTLER, ALLÂH'IN BÂZİ SIFATLARI, ÂDEM'İN YARATILIŞI, MELEKLERİN ONA SECDESİ, İBLİS'İN CENNETTEN KOVULMASI	137
---	-----

39. ZÜMER SÛRESİ / 145

﴿ BÂB 1 ﴾

KUR'ÂN VE GERÇEK DİN, ALLÂH'IN ÇOCUK EDİNMEMESİ, GÖKLERİ, İNSANI VE SEKİZ EŞ HAYVANI YARATMASI, KİŞİSEL SORUMLULUK, BİLENLERLE BİLMİYENLERİN BİR OLMAMASI	147
ÇOCUĞUN ANNE KARNINDA OLUŞUMU	155
İSLÂM'DA İLME TEŞVİK	160
İSLÂM ÂLEMİNDE İLK POZİTİF BİLİM ÇALIŞMALARI	162
Ortaçağ'da Müslüman Bilim Adamlarının Matematik Alanında Katkıları ..	166

﴿ BÂB 2 ﴾

İYİLİK, SABIR, İBADETTE İHLAS, TÂĞÛT, AZÂBİ HAK ETMEK, TAKVÂ, BİTKİLER ÂLEMİ	167
HABEŞİSTAN HİCRETİ	170
MEDÎNE HİCRETİ	171

◀ BÂB 3 ▶

KUR'ÂN VE HİDÂYET, İNKÂRCILAR,	
KUR'ÂN'DA GÜZEL ÖRNEKLER.....	181
KUR'ÂN DİNLEME ÂDÂBI.....	184

◀ BÂB 4 ▶

İNKÂRCILAR, MÜ'MİNLER, HER ŞEYİN YARATICISI,	
PUTLARIN ACZİ, İNSANIN İRÂDE GÜCÜ.....	190

◀ BÂB 5 ▶

ECEL, ŞEFAAT, HER ŞEYİN ALLÂH'A ÂİT OLMASI,	
KİYÂMET GÜNÜ, RIZIKTA BOLLUK VE DARLIK.....	197
ŞEFAAT.....	201

◀ BÂB 6 ▶

GÜNAHLARIN BAĞIŞLANMASI, TEVBE,	
İNKÂRCILARIN BÖBÜRLENMESİ, TAKVÂ SÂHİPLERİ.....	211

◀ BÂB 7 ▶

ŞİRK KOŞANIN AMELİ, ALLÂH'IN GÜCÜ,	
SÛR'A ÜFÜRME, MAHŞER GÜNÜ HESAP.....	221

◀ BÂB 8 ▶

KİYÂMET GÜNÜ İNKÂRCILAR, ALLAH'TAN KORKANLAR,	
MELEKLER ARŞ'IN ÇEVRESİNDE.....	229
ARŞ.....	233

40. MÜ'MİN SÛRESİ / 235

◀ BÂB 1 ▶

KUR'ÂN'IN İNDİRİLİŞİ, İNKÂRCILAR,	
ARŞ'I TAŞIYAN MELEKLERİN DUÂSI.....	237
HAMELE-İ ARŞ.....	242

❖ BÂB 2 ❖

İNKÂRCILARIN PİŞMANLIĞI, İBADETTE İHLAS, KIYÂMET GÜNÜ ADÂLET, İNSANLARIN UYARILMASI	244
--	-----

❖ BÂB 3 ❖

GEÇMİŞ KAVİMLERİN HELÂKİ, MÛSÂ, FİRAVUN, HÂMÂN VE KÂRÛN	256
--	-----

❖ BÂB 4 ❖

FİRAVUN AİLESİNDEN İNANMIŞ KİŞİ, YUSUF'UN KISSASI, FİRAVUN, HÂMÂN VE YÜKSEK KULE	264
--	-----

❖ BÂB 5 ❖

GİZLİ MÜ'MİNİN KONUŞMAYA DEVAM ETMESİ VE KÖTÜLÜKLERDEN KORUNMASI, KABİR AZÂBI, CEHENNEME ATILANLARIN KENDİ ARALARINDA TARTIŞMA, CEHENNEM BEKÇİLERİNDEN YARDIM TALEBİ	270
KABİR AZÂBI	275
KABİR HAYATI VE YENİDEN DİRİLME	277
İnsan Hayatı Dört Devreye Ayrılabilir	277
Yeniden Dirilme (Ba's)	278

❖ BÂB 6 ❖

ALLÂH'IN YARDIM VAADİ, ZALİMLERİN ÖZÜR DİLEMESİ, SABIR, HAMD VE TESBİH, YARATMADA KARŞILAŞTIRMA, İYİLİK VE KÖTÜLÜK, KIYÂMET, DUÂ	282
DUÂNIN ÖNEMİ	290

﴿ BÂB 7 ﴾

ALLÂH'IN DİRİ OLMASI,	
HER ŞEYE GÜCÜNÜN YETMESİ,	
İNSANIN YARATILIŞ EVRELERİ.....	292

﴿ BÂB 8 ﴾

İNKÂRCILARIN BÖBÜRLENMESİ, SABIR,	
KUR'ÂN'DA SÖZÜ EDİLMİYEN PEYGAMBERLER.....	300
PEYGAMBERLER.....	304
Peygamberlerin Sayısı.....	305

﴿ BÂB 9 ﴾

HAYVANLAR ÂLEMİNİN YARATILMA SEBEBİ,	
ESKİ KAVİMLERİN HELÂKİ,	
ÖLÜM SIRASINDAKİ PİŞMANLIK.....	307

41. FUSSİLET SÛRESİ / 311

﴿ BÂB 1 ﴾

KUR'ÂN'IN AÇIKLANMIŞ OLMASI,	
MÜŞRİKLERİN İKİ ÖZELLİĞİ,	
İMÂN EDİP İYİ İŞ YAPANLARIN MÜKÂFATI.....	313

﴿ BÂB 2 ﴾

KÂİNÂTIN YARATILIŞI VE DÜZENE SOKULMASI,	
ÂD VE SEMÛD KAVİMLERİ.....	319
EVRENİN YARATILIŞI.....	323
Evrenin İlk Anları ve Büyümesi.....	324
Evrenin Yapısı.....	325
Evrenin Sonu.....	326

﴿ BÂB 3 ﴾

KİYÂMET GÜNÜ ŞÂHİTLİK, KÖTÜ ZAN VE KÖTÜ ARKADAŞ.....	331
--	-----

﴿ BÂB 4 ﴾

İNKÂRCILARIN CEZÂSI, MÜ'MİNLERİN ÖLÜM SIRASINDAKİ HÂLİ VE ÂHİRETTEKİ MÜKÂFATI.....	337
--	-----

﴿ BÂB 5 ﴾

EN GÜZEL SÖZ, KÖTÜLÜĞE KARŞI SABIR, HER ŞEYİ YARATAN'A KULLUK, KİBİRDEN SAKINMAK, ALLÂH'IN VARLIK DELİLLERİ, KUR'ÂN'A BÂTILIN KARIŞMAMASI, KUR'ÂN'IN ARAPÇA OLUŞU.....	342
TİLÂVET SECDESİ.....	347
Tilâvet Secdesinin Dayandığı Deliller.....	347
Tilâvet Secdesinin Sebebi.....	348
Tilâvet Secdesi Yapılışı.....	349
Tilâvet Secdesiyle İlgili Meseleler.....	349
Secde Âyetinin Tekrarlanması.....	351
Secde Âyetlerinin Yerleri.....	352
Tilâvet Secdesini Bozan Hâller.....	352
KUR'AN TERCÜMESİ İLE İBADET.....	357

﴿ BÂB 6 ﴾

YAHUDİLER VE TEVRAT, İYİLİK VE KÖTÜLÜK, KİYÂMET, HAYIR VE ŞER, İBRET ALMAK, ALLÂH'IN İLMİ.....	359
ZULÜM.....	361
Zulüm Çeşitleri.....	362
1- İnsanın Allâh'a Karşı İşlediği Zulüm.....	362
2- İnsanlar Arasındaki Zulüm.....	364
3- İnsanın Kendi Kendine Zulmetmesi.....	366

42. ŞÛRÂ SÛRESİ / 373

◀ BÂB 1 ▶

HER ŞEYİN ALLÂH'A AİT OLMASI, MELEKLERİN DUÂSI, KUR'ÂN'IN MEKKE'DE İNİŞİ, FARKLI ÜMMETLER, GERÇEK DOST.....	375
İNSANIN YARATILIŞ SEBEBİ	379

◀ BÂB 2 ▶

ALLÂH'A GÜVENİP DAYANMAK, HER ŞEYİ ALLÂH'IN YARATMASI, RIZIK, HZ. NÛH, HZ. İBRAHİM, HZ. MÛSÂ, HZ. İSÂ VE HZ. MUHAMMED'E VAHYEDİLENİN MÜSLÜMANLARA DİN KILINMASI, CEZÂDA ERTELEME, TEBLİĞ GÖREVİ.....	382
DİN VE ŞERÎAT	387

◀ BÂB 3 ▶

DÜNYA VE ÂHİRETİ İSTEMEK, ZULMEDENLER, ÎMÂN EDENLER, AKRABALIK SEVGİSİ, KALBİN MÜHÜRLENMESİ, TEVBE, BOLLUĞUN KİŞİYİ AZDIRMASI, RAHMETİN İNMESİ, ALLÂH'IN KUDRETİ.....	397
SEVÂBIN KATLANMASI.....	399
EHL-İ BEYTİ SEVMEK.....	401
GADÎRU HUM OLAYI.....	403

◀ BÂB 4 ▶

MUSİBETLERİN NEDENİ, GEMİNİN SUDA YÜZMESİ, DÜNYA VE ÂHİRET NİMETLERİ, ŞÛRÂ İLKESİ, KÖTÜLÜĞE KARŞI DENK KÖTÜLÜK, HAKSIZLIK YAPANA CEZÂ, SABIR VE AFFEDİCİ OLMAK.....	413
--	-----

MUSÎBETLERDE ARKA PLAN.....	415
BÜYÜK GÜNAHLAR.....	420
HAD CEZÂLARI	422
a) Zinâ Cezâsı	422
b) Hırsızlık Cezâsı (Hadd-i Sirkat)	423
c) İçki İçme Cezâsı (Hadd-i Şûrb)	424
d) Zinâ İftirası Cezâsı (Kazf Cezâsı).....	424
e) Yol Kesme Cezâsı (Hırâbe)	424
İSLÂM'DA İSTİŞÂRE (DANIŞMA).....	427
İstişârenin Hükümü.....	429

❖ BÂB 5 ❖

ALLÂH'IN SAPTIRMASI, ZULMEDENLER, TEBLİĞ GÖREVİ, HER ŞEYİN ALLÂH'A AİT OLMASI, CİNSİYET OLUŞUMU, KISIRLIK, VAHYİN GELİŞİ, KUR'ÂN'IN REHBER OLUŞU	432
ANNE KARNINDA CİNSİYETİN OLUŞUMU	438
VAHİY ÇEŞİTLERİ.....	441
DİĞER OLAĞANÜSTÜ HÂLLER.....	443
a) Kerâmet	443
b) İlham.....	444
c) İrhas.....	445
d) Meûnet.....	445
e) İstidrac	445
f) İhânet	446

43. ZUHRUF SÛRESİ / 449

❖ BÂB 1 ❖

KUR'ÂN'IN DİLİ VE LEVH-İ MAHFÛZ, İNKÂRCILAR, ALLÂH'IN YARATMASI, ALLÂH'A CÛZ VE ÇOCUK İSNADI.....	451
---	-----

YOLCULUK (SEFER) DUÂSI.....	458
❖ BÂB 2 ❖	
CAHİLİYEDE KIZ ÇOCUKLARI, MELEKLERİN CİNSİYETİ, ATALARIN İZİNDEN GİDİŞ.....	460
❖ BÂB 3 ❖	
HZ. İBRAHİM VE TEVHÎD İNANCI, HAK DİNE SİHİR İSNÂDI, ALLÂH'IN RAHMETİ.....	466
İSLÂM'DA İŞÇİ - İŞVEREN İLİŞKİLERİ.....	472
❖ BÂB 4 ❖	
ŞEYTANIN TASALLUTU, KİŞİDE DUYARSIZLIK, KUR'ÂN'IN BİR ÖĞÜT OLMASI.....	476
❖ BÂB 5 ❖	
MÛSÂ, FİRAVUN VE KAVMİNİN HELÂKİ.....	483
❖ BÂB 6 ❖	
HZ. İSÂ VE İSRÂİLOĞULLARI, KIYÂMET ZAMANI, İSÂ'NIN BÂZİ ÖĞÜTLERİ.....	486
HZ. İSÂ'NIN YERYÜZÜNE İNMESİ.....	489
MEHDÎ.....	491
Mehdîliğin Tarihçesi.....	493
❖ BÂB 7 ❖	
CENNET, CEHENNEM, GÜNAHKÂRLARIN ÖLÜM İSTEĞİ, MELEKLERİN YAZMASI, ALLÂH'IN GÜCÜ, İLMİ, İŞİTMESİ VE YARATICILIĞI, CEZÂDA ERTELEME.....	505

44. DUHÂN SÛRESİ / 515

﴿ BÂB 1 ﴾

KUR'ÂN'IN İNİŞİ, MÜBÂREK GECE, ALLÂH'IN TEK RAB OLMASI, DUMAN OLAYI, KUREYŞ'İN İNKÂRCILIĞI, MÛSÂ, FİRAVUN, DENİZDE BOĞULMA, KAVMİN MAL VARLIKLARI.....	517
BERAT GECEŚİ.....	520
Berat Gecesi'nin Beş Özelliğı.....	521

﴿ BÂB 2 ﴾

İSRÂİLOĞULLARI VE FİRAVUN, MÛŞRİKLER, TUBBA' KAVMİ, YARATMADA HİKMET, KIYÂMET GÜNÜ ALLÂH'IN RAHMETİ.....	532
TUBBA' KAVMİ.....	534

﴿ BÂB 3 ﴾

CEHENNEM, ZAKKUM AĞACI, TAKVÂ SAHİPLERİ, KUR'ÂN'IN ARAPÇA İNDİRİLMESİ.....	537
---	-----

45. CÂSİYE SÛRESİ / 543

﴿ BÂB 1 ﴾

KUR'ÂN'IN İNDİRİLMESİ, İNSANIN YARATILIŞINDAN VE TABİAT OLAYLARINDAN İBRET ALMAK, KİBRİN CEZÂSİ.....	545
--	-----

﴿ BÂB 2 ﴾

DENİZLER, İNSANA VERİLEN NÎMETLER, BAĞIŞLAYICI OLMAK, İYİLİK VE KÖTÜLÜK, İSRÂİLOĞULLARINDA ÇEKEMEMEZLİK, İSLÂM'A UYMA GEREĞİ, BASİRET, HİDÂYET VE RAHMET.....	550
--	-----

﴿ BÂB 3 ﴾

YARATILIŞIN AMACI, SAPMANIN SEBEBİ,	
YENİDEN DİRİLİŞ VE MAHŞERDE TOPLANMA	559
DEHR	561

﴿ BÂB 4 ﴾

MÜLKÜN ALLÂH'A AİT OLMASI, KİYÂMET GÜNÜ TOPLANMAK,	
MÜ'MİNLERİN VE KÂFİRLERİN DURUMU,	
ÂYETLERİ ALAYA ALMAK	564

46. AHKÂF SÛRESİ / 571

﴿ BÂB 1 ﴾

KUR'ÂN'IN İNDİRİLMESİ, EVRENDE BELLİ SÛRE, PUTLARIN ACZİ,	
İNKÂRCILAR, PEYGAMBERİN TEBLİĞ GÖREVİ	573

﴿ BÂB 2 ﴾

KUR'AN VE TEVRAT,	
ÎMÂN EDİP DOSDOĞRU YOLDA GİTMEK,	
ANA-BABAYA İYİ DAVRANMAK,	
AMELE DENK KARŞILIK, İNKÂRCILAR	582
ÇOCUĞUN ANNE KARNINDA OLUŞUMU	589

﴿ BÂB 3 ﴾

HÛD VE ÂD KAVMİ, İNKÂRCI KAVMİN HELÂKİ	601
--	-----

﴿ BÂB 4 ﴾

ÇEŞİTLİ KAVİMLERİN HELÂKİ,	
CİNLERİN KUR'AN DİNLEMESİ,	
İLK YARATMA VE YENİDEN DİRİLTME,	
İNKÂRCILARIN PİŞMANLIĞI,	
ÜLÜ'L-AZM PEYGAMBER, SABIR	607

CİNLERLE İLK KARŞILAŞMA.....	611
ULÜ'L-AZM.....	613

47. MUHAMMED SÛRESİ / 615

❖ BÂB 1 ❖

İNKÂRCILARIN İŞLERİ, GÜNAHLARIN ÖRTÜLMESİ, SAVAŞ KURALLARI, ALLÂH'IN YARDIM VAADİ, İNKÂRCILARIN YIKIMI.....	617
SAVAŞ ESİRLERİ.....	620

❖ BÂB 2 ❖

İMÂN EDİP İYİ İŞLER YAPANLAR, İYİ İLE KÖTÜ, TAKVÂ SAHİPLERİ, ALLÂH'IN YARDIMI, KİYÂMET ALÂMETLERİ, HZ. PEYGAMBER'İN DUÂSİ.....	628
KİYÂMET ALÂMETLERİ.....	635
Kıyâmetin Küçük Alâmetleri.....	635
Kıyâmetin Büyük Alâmetleri.....	636

❖ BÂB 3 ❖

SAVAŞ ÂYETLERİNE KARŞI TEDİRGİNLİK, BÖYLELERİNİN YÖNETİMDEN UZAK TUTULMASI, ALLÂH'IN LÂNETİ, ŞEYTANIN ETKİSİ, KÖTÜLERLE İŞBİRLİĞİ YAPMAMAK, ÖLÜM ÂNINDAKİ SIKINTI.....	640
--	-----

❖ BÂB 4 ❖

MÜNÂFIKLAR, SINAMA SÜRECİ, ALLÂH'IN KÂFİR OLARAK ÖLENLERİ BAĞIŞLAMAMASI, ÜSTÜNKEN DÜŞMANI BARIŞA ÇAĞIRMAMAK, İNFAK, CİMRİLİK.....	647
--	-----

48. FETİH SÛRESİ / 657

❖ BÂB 1 ❖

FETİH, BAĞIŞLANMA VE CENNET MÜJDESİ, MÜNÂFIKLAR, MÜŞRİKLER, ALLÂH'IN ORDULARI, PEYGAMBER'İN TEBLİĞ GÖREVİ, BEY'AT	659
TE'VİL	668

❖ BÂB 2 ❖

SAVAŞ VE KADER İLİŞKİSİ, İNKÂRCILAR, GANÎMET, ENGELLİLER VE SAVAŞ, ALLÂH'A VE RASÛLÜ'NE İTAAT	671
HAYBER'İN FETHİ	675
FEDEK UYGULAMASI	677

❖ BÂB 3 ❖

HUDEYBİYE'DE BİAT, MEKKE'DE ALLÂH'IN KORUDUĞU KİMSELER, KUREYŞ'TE TAASSUP, MÜ'MİNLERDE SEKÎNET HÂLİ	681
HUDEYBİYE ANTLAŞMASI	684

❖ BÂB 4 ❖

UMRE İLE İLGİLİ RÜYA, İSLÂM'IN ÜSTÜN KILINMASI, HZ. MUHAMMED'İN PEYGAMBER OLUŞU, SAHÂBENİN NİTELİKLERİ, TEVRAT VE İNCİL'DEKİ NİTELİKLER, İYİLERİN BAĞIŞLANMASI	691
--	-----

سُورَةُ الصَّافَّاتِ

SÂFFÂT
SÛRESİ

Sâffât sûresi 182 âyet olup, Mekke döneminin ortalarında inmiştir. Adını saf tutmuş meleklerden veya mü'minlerden söz ederek başladığı için bu adı almıştır. Sûrede; inanç, kalpleri şirkten temizleyip tevhid inancını pekiştirmek için çeşitli deliller, melekler, şeytanın bilgi hırsızlığı, yeniden dirilme, kıyâmet, Nûh, İbrahim, İsmâil, İshak, Mûsâ, Hârûn, İlyas, Lût ve Yunus peygamberlerin kıssaları, îman ve küfür ehlinin sonları gibi konular yer alır.

﴿ BÂB 1 ﴾

**MELEKLER, ALLÂH'IN YÜCELİĞİ,
GÖĞÜN KORUMA ALTINDA OLMASI,
MÛCİZE VE ÂHİRET GÜNÜ**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَالصَّافَّاتِ صَفًّا ۝۱۱۱ فَالزَّاجِرَاتِ زَجْرًا ۝۱۱۲ فَالتَّالِيَاتِ ذِكْرًا ۝۱۱۳
إِنَّ إِلَهَكُمْ لَوَاحِدٌ ۝۱۱۴ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَرَبُّ
الْمَشَارِقِ ۝۱۱۵ إِنَّا زَيْنَا السَّمَاءِ الدُّنْيَا بِزِينَةِ الْكَوَاكِبِ ۝۱۱۶ وَحِفْظًا مِنْ
كُلِّ شَيْطَانٍ مَّارِدٍ ۝۱۱۷ لَا يَسْمَعُونَ إِلَى الْمَلَأِ الْأَعْلَى وَيُقَذَّفُونَ مِنْ كُلِّ
جَانِبٍ ۝۱۱۸ دُخُورًا وَلَهُمْ عَذَابٌ وَاصِبٌ ۝۱۱۹ إِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ
فَاتَّبَعَهُ شِهَابٌ ثَاقِبٌ ۝۱۱۱۰ فَاسْتَفْتِهِمْ أَهْمُ أَشَدُّ خَلْقًا أَمْ مَنْ خَلَقْنَا
إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِنْ طِينٍ لَازِبٍ ۝۱۱۱۱ بَلْ عَجِبْتَ وَيَسْخَرُونَ ۝۱۱۱۲
وَإِذَا ذُكِّرُوا لَا يَذْكُرُونَ ۝۱۱۱۳ وَإِذَا رَأَوْا آيَةً يَسْتَسْخِرُونَ ۝۱۱۱۴
وَقَالُوا إِن هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ۝۱۱۱۵ ءَاذًا مِثْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا ءَاثَا
لَمَبْعُوثُونَ ۝۱۱۱۶ أَوَابَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ ۝۱۱۱۷ قُلْ نَعَمْ وَأَنْتُمْ دَاخِرُونَ
۝۱۱۱۸ فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ فَإِذَا هُمْ يَنْظُرُونَ ۝۱۱۱۹ وَقَالُوا يَا وَيْلَنَا
هَذَا يَوْمُ الدِّينِ ۝۱۱۲۰ هَذَا يَوْمُ الْفَضْلِ الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ ۝۱۱۲۱

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

1- Andolsun saf bağlayıp duranlara.

2- O toplayıp sevk edenlere.

3- Ve zikir okuyanlara.

- 4- Şüphesiz sizin ilâhınız tek bir ilâhtır.
- 5- O, göklerin, yerin ve bu ikisi arasındakilerin Rabbi ve doğuların Rabbidir.
- 6- Biz en yakın göğü yıldızlarla donattık.
- 7- Ve onu kötülükte ısrar eden her azgın şeytandan koruduk.
- 8- Onlar yüce melekler topluluğunu dinleyemezler, her taraftan kovulup atılırlar.
- 9- Uzaklaştırılırlar. Hem onlara sürekli bir azap vardır.
- 10- Ancak kulak hırsızlığıyla bir söz kapan olursa, onu da delip geçen bir alev topu izler.
- 11- Şimdi onlara sor: “Kendilerini yaratmak mı daha zor, yoksa diğer yarattıklarımızı mı? Aslında Biz onları yapışkan bir çamurdan yarattık.
- 12- Hayır, sen Allâh’ın kudretine hayran kaldın, onlarsa alay ediyorlar!
- 13- Onlar kendilerine öğüt verildiğinde, düşünüp öğüt almazlar.
- 14- Bir mûcize gördükleri zaman da, onu eğlence konusu yaparlar.
- 15- Derler ki: “Bu, apaçık sihirden başka bir şey değil.”
- 16- “Yani biz ölüp, bir toprak ve bir kemik yığını hâline geldiğimiz zaman mı, gerçekten biz mi diriltileceğiz?”
- 17- “Bizden önceki atalarımız da mı?”
- 18- De ki: “Elbette hem siz hem onlar burnunuz yere sürtilerek diriltileceksiniz!”
- 19- Bu diriltiliş için bir ses yeter! Bir de bakarsın ki, kabirlerinden kalkmış bakınmaktadırlar.
- 20- “Eyvah bize, derler. Hesap günü gelmiş!”
- 21- “İşte bu, yalanlamakta olduğunuz hüküm günüdür!”

1-2. âyetlerde, bir düzen içinde saf bağlayıp ibadet eden ve emir bekleyen Arş’tan arza melek toplulukları ile savunma ve düşmana saldırı için eğitilen düzenli ordulara, bunları sevk ve idâre edenlere ve mescidlerde saf

saf olup namaz kılanlara işaret edilmektedir. İkinci âyette “zâcîrât”ın; bulutları sürüp götüren veya verdikleri ilhamlarla insanları birçok kötülüklerden men eden meleklerle; İslâm ordusunu sevk ve idâre eden komutanlara, kahrmanca çarpışan askerlere; toplumu küfür ve fısktan men etmeye çalışan âlimlere işaret ettiği yorumları yapılmıştır.¹

Abdullah bin Mes'ud ve Abdullah bin Abbâs ؓ'ya göre saf saf dizilenler meleklerdir. Nitekim sûrenin 165. âyetinde meleklerin saf saf dizildikleri belirtilir. Bâzıları “es-Sâffât”ın kuşlar olduğunu söylemiştir. Nitekim Mülk sûresinin 19. âyetinde kuşların kanatlarını açıp kapayarak uçuşu “Sâffât” kelimesiyle ifâde edilmiştir. Bâzı müfessirlere göre de “es-Sâffât” savaşta sıra sıra dizilen mü'minlerden oluşan İslâm ordusunu ifâde eder. Nitekim Haşr sûresinin 4. âyetinde mü'minlerin harçla birbirine kenetlenmiş binâlar gibi saf bağlayarak çarpıştıkları belirtilir.

Diğer yandan, hac ve umre mevsimlerinde, Kâbe ve çevresinde, namaz öncesi, karmakarışık bir görüntü oluşturan, yüz binlerce insan topluluğunun, farz namaza durmak için imâmın “saflarınızı düz ve sık yapınız!” uyarısı ve tekbiri ile saniyeler içinde, şaşılacak bir düzen ve sessizlikle namaza durması, ancak ilâhî bir disiplinle açıklanabilir!

Huzeýfe ؓ'ten rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: “Biz diğer insanlara üç bakımdan üstün tutulduk: Bizim bağladığımız saflar, meleklerin bağladığı saflar gibi değerli bulundu. Bütün yeryüzü bize mes-cid kılındı. Su bulamadığımız zaman toprak bizim için temizleyici kabul edildi.”²

Câbir b. Semüre ؓ'ten rivâyete göre, bir gün Rasûlullah ﷺ mescidde cemaati dağınık bir şekilde görünce şöyle buyurmuştur: “Meleklerin Rab'leri huzûrunda saf bağladığı gibi saf tutsanız ya!” Sahâbe: “Ey Allâh'ın Rasûlü! Melekler Rab'leri huzûrunda nasıl saf tutarlar?” diye sordular. O da şöyle cevap verdi: “Öndeki safları doldurur, boşluk bırakmayacak şekilde birbirine yakın dururlar.”³

3. âyette, “zikir okuyanlar” ifâdesine; mutlak olarak Kur'ân okuyanlar, zikir ve tesbih edenler, Allah'tan mesajı alıp insanlara getiren melekler ve ondaki mesajla insanları uyaran peygamberler, ilim ve irfan ile meşgul olan din âlimleri gibi anlamlar verilmiştir.

1. Bk. Nebe, 78/38; Fecr, 89/22.

2. Buhârî, Mesâcid, 4; Ahmed bin Hanbel, V, 383.

3. Müslim, Salât, 119; Nesâî, İmâmet, 28; İbn Mâce, İkâmet, 50.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey îmân edenler! Allâh’ı çok anın. Ve O’nu sabah-akşam tesbih edin. O, sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için üzerinize, melekleriyle beraber rahmetini ihsan eder. O, mü’minlere karşı çok merhametlidir.”**⁴ **“Mü’minler o kimselerdir ki Allah anıldığında kalpleri ürperir, kendilerine O’nun âyetleri okunduğu zaman, bu onların îmânlarını artırır ve yalnız Rab’lerine güvenip dayanırlar.”**⁵

“Müslüman erkeklerle müslüman kadınlar, mü’min erkeklerle mü’min kadınlar, Allâh’a itaat eden erkeklerle Allâh’a itaat eden kadınlar, doğruluk sahibi erkeklerle doğruluk sahibi kadınlar, sabreden erkeklerle sabreden kadınlar, alçak gönüllü erkeklerle alçak gönüllü kadınlar, sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlar, ırzlarını koruyan erkeklerle ırzlarını koruyan kadınlar, Allâh’ı çok anan erkeklerle Allâh’ı çok anan kadınlar; işte Allah, bunlar için mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır.”⁶

4-10. âyetlerde, ilk üç âyette yemin edildikten sonra, yeminin cevabı olmak üzere, Allah Teâlâ’nın tek ilâh olarak, göklerin, yerin ve bu ikisinin arasında bulunanların Rabbi olduğu, en yakın göğü yıldızlarla donattığı ve bu göğü şeytana karşı koruma altına aldığı, en yüce melekler topluluğuna âit ilâhî sırları kulak hırsızlığı yapıp çalmak isteyen olursa, bunlara karşı da delip geçen bir alev topuyla önlem alındığı belirtilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Göklerde ne var yerde ne varsa hepsi O’nundur. O’na kulluk et ve O’na kullukta sabret! Sen hiç Allâh’ın adını taşıyan birini biliyor musun?”**⁷

“Firavun dedi: ‘Âlemlerin Rabbi dediğin nedir?’ Mûsâ dedi: ‘Göklerin, yerin ve bu ikisi arasında bulunanların Rabbidir. Eğer kesin olarak inanacaksanız buna inanın!’”⁸

“O, göklerin, yerin ve bu ikisi arasındakilerin Rabbidir. O mutlak üstündür, çok bağışlayıcıdır.”⁹ **“O göklerin, yerin ve bu ikisi arasındakilerin Rabbidir. Eğer kesin olarak inanacaksanız buna inanın.”**

4. Ahzâb, 33/41-43.

5. Enfâl, 8/2.

6. Ahzâb, 33/35.

7. Meryem, 19/65.

8. Şuarâ, 26/23-24.

9. Sâd, 38/66.

Ondan başka hiçbir ilâh yoktur. O hem yaşatır, hem öldürür. O, sizin de Rabbiniz, sizden önceki babalarınızın da Rabbidir.”¹⁰

“Mûsâ dedi: Doğunun, batının ve bu ikisi arasında bulunanların da Rabbidir; aklınızı kullanırsanız!”¹¹

“Ama hayır! Doğuların ve bâtıların Rabbine yemin ederim ki, elbette onların yerine daha iyilerini getirmeye Bizim gücümüz yeter ve hiç kimse de Bize engel olamaz.”¹²

Âyetlerde geçen “doğuların ve bâtıların Rabbi” ifâdesi, güneşin mevsimlere göre, farklı noktalardan doğması ve batması ile ilgilidir. Konuya günümüz astronomi bilimi açısından baktığımızda şu değerlendirme yapılabilir:

a) Güneş her an için dünyanın bir yerinde doğmaktadır. Buna göre her yer için güneşin doğduğu bir doğu yönü vardır.

b) Yılın her günü için güneşin doğacağı bir yer vardır.

c) Güneş sistemi uzayda sürekli olarak hareket hâlinde bulunduğu için güneş dünyaya göre her an uzayın ayrı bir yerinden doğmaktadır. Bu üç madde güneşin batış noktaları için de geçerlidir. Kısaca bulunduğu yere göre değil de dünya gezegenine uzaydan bakılıp gözleendiği zaman, doğular ve bâtılar ifâdesi daha iyi anlaşılır.

Göğün koruma altında olduğu şöyle belirtilir: **“Göğü her kovulmuş şeytandan koruduk. Ancak (şeytanlar içinden) kulak hırsızlığı yapan olursa, onu da parlak bir ateş alevi kovalar.”¹³**

Yukarıda 8. âyetteki “Mele-i a'lâ” en yüce melekler topluluğu demek-
tir¹⁴ Bir hadîs-i şerifte şöyle buyrulur: “Mîraca götürüldüğüm gece, Mele-i a'lâ'ya uğradım. Cebrâil, Allah korkusundan eski bir çul parçası gibiydi.”¹⁵

Mele-i a'lâ'ya, “Refîku'l-a'lâ” da denir. Nitekim Hz. Âişe 'dan nakle-
dildiğine göre, Rasûlullah 'in vefâtında, en son sözü, “Ey Rabbim! Beni Refîku'l a'lâ'ya kavuştur.” duâsı olmuştur.¹⁶

10. Duhân, 44/7-8.

11. Şuarâ, 26/28.

12. Meâric, 70/40-41.

13. Hicr, 15/17-18.

14. Bk. Sâd, 38/69, 70.

15. Deylemî, Câbir 'ten.

16. Bk. Âl-i İmrân, 3/149; Buhârî, Merdâ, 19, Fazâilu's-Sahâbe, 5, Megâzî, 83, 84; Müslim, Fazâil, 85, 46; Fazâil, 85, 87; Tirmizî, Deavât, 76; Mâlik, Muvatta, Cenâiz, 46; Elmalılı, Nasr, 110/3.

فَاسْتَفْتِهِمْ أَهُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمْ مَنِ خَلَقْنَا إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِنْ طِينٍ لَازِبٍ
 ﴿١١﴾ بَلْ عَجِبْتَ وَيَسْخَرُونَ ﴿١٢﴾ وَإِذَا ذُكِّرُوا لَا يَذْكُرُونَ ﴿١٣﴾
 وَإِذَا رَأَوْا آيَةً يَسْتَسْخِرُونَ ﴿١٤﴾ وَقَالُوا إِن هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿١٥﴾

11- Şimdi sen onlara sor: “Kendilerini yaratmak mı daha zor, yoksa diğer yarattıklarımızı mı? Aslında Biz onları yapışkan bir çamurdan yarattık.

12- Hayır, sen Allâh’ın kudretine hayran kaldın, onlarsa alay ediyorlar!

13- Onlar kendilerine öğüt verildiğinde, düşünüp öğüt almazlar.

14- Bir mûcize gördükleri zaman da, onu eğlence konusu yaparlar.

15- Derler ki: “Bu, apaçık sihirden başka bir şey değil.”

11-15. âyetlerde, Allâh’a göre yaratmanın güç olmadığı, yapışkan bir zereden yaratılan insanın büyüyüp gelişmesinin buna örnek teşkil ettiği, ancak bâzı insanların bunu anlamayıp alay konusu yaptıkları, verilecek öğütten yararlanmadıkları, bir mûcize görseler, bunu sihir zannettikleri belirtiliyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey insanlar! Eğer öldükten sonra, yeniden dirilme konusunda şüphede iseniz, bilin ki Biz sizi topraktan, sonra meni damlasından, sonra aşılانmış yumurtadan, sonra da yapısı (önce) belirsiz (sonra) belirli bir et parçasından yarattık ki size gücümüzü gösterelim.”**¹⁷

“Sizi yaratmak mı daha zor, yoksa gökyüzünü yaratıp binâ etmek mi? Allah onu yükseltti, düzene koydu. Göğün gecesini kararttı, gündüzünü ağarttı. Bundan sonra da yeryüzünü yayıp döşedi. Ondan suyunu ve otlağını çıkardı. Dağları sağlam bir şekilde yerleştirdi.”¹⁸

“Andolsun, senden önce de birçok peygamberle alay edilmişti. Ama alay ettikleri gerçek, alay edenleri çepeçevre kuşatıp mahvetmişti.”¹⁹

17. Hac, 22/5.

18. Nâziât, 79/27-32.

19. En’âm, 6/10; Enbiyâ, 21/41.

**“Çünkü kullarımdan bir kısmı: ‘Ey Rabbimiz! Biz î mân ettik, bi-
zi bağışla, bize merhamet et, çünkü Sen merhamet edenlerin en
hayırlısısın!’ diyordu. Ama siz onları alay konusu yapıyordunuz.
Sonunda bu tutumunuz size Beni anmayı unutturdu. Siz onlara gü-
lûp geçiyordunuz.”**²⁰

**“Onlara Rab’lerinden ne zaman yeni bir uyarı gelse, onu ancak
alay ederek dinlerler.”**²¹ **“O, âyetlerimizden bir şey öğrendiğinde he-
men bunları küçümseyip alay konusu yapar. İşte onlar için alçaltı-
cı bir azap vardır.”**²²

Yukarıdaki 14-15. âyetlerde, gördüğü mûcize için “bu apaçık bir sihir”
sözünü, Mekke müşriklerinin, “ayın ikiye ayrılması” mûcizesini gördükleri
zaman söyledikleri nakledilir.

İlgili âyetler: **“Kıyâmet saati yaklaştı ve ay yarıldı. Onlar ise ne
zaman bir mûcize görseler yüz çevirirler ve ‘Bu eskiden beri devam
edegelen bir sihir!’ derler.”**²³

**“Eğer sana kâğıt üzerine yazılı bir kitap indirseydik ve ona elle-
riyle dokunmuş olsalardı, yine de o inkârcılar: ‘Bu, apaçık sihirden
başka bir şey değil!’ derlerdi.”**²⁴

Hicretten beş yıl kadar önce, Mekke müşriklerinin mûcize istemesi üze-
rine Allâh’ın elçisi eliyle aya işaret edince, ay ikiye ayrılmış, 1-2 saat süreyle
o şekilde kalmıştır. İşte Kamer sûresinin 1 ve 2. âyetleri bunun üzerine in-
miştir. Bu olayı İbn-i Mes’ud ve Cübeyr bin Mut’im bizzat görerek, diğer pek
çok güvenilir sahâbe de sağlam yolla nakletmişlerdir.²⁵ İbn-i Hacer ve Kadı
İyaz ayın ikiye yarıldığına dâir hadislerin, anlamca tevatür sınırına ulaşmış,
kesinlik ifâde edecek bir dereceye yakın olduğunu zikretmişlerdir.

Abdullah bin Mes’ud ؓ’ten rivâyete göre, kendisi Hz. Peygamber ﷺ’le
birlikte Mina’da yürürken Ay, iki parçaya ayrılmış, bir parçası dağın öbür ta-
rafında, diğeri beri tarafında kalmış, Peygamber ﷺ “Şâhit olun!” buyurmuş-
tur. Müşrikler, bunun bir sihir olduğunu söylemiş, ancak Mekke’ye dışardan

20. Mü’minûn, 23/109-110.

21. Enbiyâ, 21/2.

22. Câsiye, 45/9.

23. Kamer, 54/1-2.

24. En’âm, 6/7.

25. Bk. Buhârî, Menâkıb, 27, Tefsir, 54/1; Müslim, Münâfikûn, 43-47; Tirmizî, Tefsir, 54/1; Ahmed bin
Hanbel, I, 377, 413, 447, 456, III, 275, 278, IV, 82; Elmalılı, VII, 333-346.

gelenler de, aynı saatlerde Ay'ın iki parçaya ayrıldığını gördüklerini söylemişlerdi. Bunun üzerine Kamer sûresinin ilk âyetleri inmiştir.²⁶

إِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا ءَأَنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿١٦﴾ أَوَابَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ ﴿١٧﴾ قُلْ نَعَمْ وَأَنْتُمْ دَاخِرُونَ ﴿١٨﴾ فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ فَإِذَا هُمْ يَنْظُرُونَ ﴿١٩﴾

16- “Yani biz ölüp, bir toprak ve bir kemik yığını hâline geldiğimiz zaman mı, gerçekten biz mi diriltileceğiz?”

17- “Bizden önceki atalarımız da mı?”

18- De ki: “Elbette hem siz hem onlar burnunuz yere sürtilerek diriltileceksiniz!”

19- Bu diriltiliş için bir ses yeter! Bir de bakarsın ki, kabirlerinden kalkmış bakınmaktadırlar.

16-19. âyetlerde, Mekke müşriklerinin kendilerinin ve atalarının ölüp toprak ve kemik hâline geldikten sonra yeniden dirilmeyi inkâr etmeleri üzerine, hem de burunları yerde sürünerek yeniden diriltilecekleri, bunun Sûr'a üfürülmekle olup biteceği hatırlatılır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar: ‘Hayat, bu dünyadaki hayattan ibârettir. Biz yeniden diriltilecek değiliz.’ demişlerdi. Onları, Rab’lerine arz olundukları zaman bir görseydin! Rab’leri: ‘Bu, gerçek değil miymiş?’ diyecek. Onlar da: ‘Rabbimiz’e andolsun ki elbette gerçekmiş!’ diyecekler. Rab’leri: ‘Öyleyse, inkâr etmenizden dolayı tadın azâbı!’ diyecek.”**²⁷

“Sûr'a üfürüleceği gün Allâh'ın diledikleri dışında, göklerde ve yerde bulunanlar dehşete kapılır! Hepsi başları eğik ve boyunları bükük olarak O'nun huzûruna gelirler.”²⁸

“Bu dönüş için sadece bir ses yeter! Bir de bakarsın ki onlar, mahşer yerindedirler!”²⁹

26. Bk. Tirmizî, Tefsir, 54; Müslim, Sıfatu'l-Münâfîkin, 43, 44; İbn Kesîr, Tefsir, IV, 263.

27. En'âm, 6/29-30.

28. Neml, 27/87.

29. Nâziât, 79/13-14.

وَقَالُوا يَا وَيْلَنَا هَذَا يَوْمُ الدِّينِ ﴿٢٠﴾ هَذَا يَوْمُ الْفَضْلِ الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ
تُكَذِّبُونَ ﴿٢١﴾

20- “Eyvah bize, derler. Hesap günü gelmiş!”

21- “İşte bu, yalanlamakta olduğunuz hüküm günüdür!”

20-21. âyetlerde, kıyâmet gününü inkâr edip de kendilerini birden mahşer yerinde bulanların ilk şaşkınlığına dikkat çekilir. Kendilerine, “İşte yalanladığınız hüküm günü budur!” denileceği hatırlatılır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Gerçek vaadin vakti (ölüm, kıyâmet) yaklaştığında, kâfirlerin gözleri dehşetten donakalacak! ‘Yazıklar olsun bize! Gerçekten biz bu durumdan gaflet içindeydik. Aslında biz kendimize yazık etmişiz!’ (diyecekler).”**³⁰

“Onlar: ‘Eyvah başımıza gelenlere! Bizi bu yattığımız yerden kim kaldırdı? Çok merhametli olan Allâh’ın vaad ettiği işte bu imiş! Meğer gönderilen peygamberler doğru söylemişler!’ derler.”³¹

“Peygamberlerin şâhitlik etme zamanı geldiğinde, size vaad olunan gün gelmiştir. Bütün bunlar, hangi güne ertelenmiştir? Hüküm gününe! O hüküm gününün nedir bilir misin? O gün, gerçeği yalanlayanların vay hâline!”³²

“İşte bugün hüküm günüdür. Biz sizi ve sizden öncekileri bir araya getirmişizdir. (Azaptan kurtulmak için) bir çâreniz varsa gösterin bana! O gün yalanlayanların vay hâline!”³³

“Şüphesiz hüküm günü, belirlenmiş bir vakittir. Sûr’a üfürüldüğü gün, bölük bölük Allâh’a gelirsiniz.”³⁴

30. Enbiyâ, 21/97.

31. Yâsîn, 36/52.

32. Mürselât, 77/11-15.

33. Mürselât, 77/38-39.

34. Nebe, 78/17-18.

﴿ BÂB 2 ﴾

**KİYÂMET GÜNÜ TOPLANMA, CEHENNEMLİKLER,
SAPTIRANLAR, MECNUN ŞÂİR İDDİASI,
CENNETTE KONUŞMALAR, CENNET NÎMETLERİ,
ZAKKUM AĞACI**

أُخْشِرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ^{٢٢} ﴿٢٢﴾ مِنْ دُونِ
 اللَّهِ فَاهْدُوهُمْ إِلَى صِرَاطِ الْجَحِيمِ^{٢٣} ﴿٢٣﴾ وَقِفُوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ^{٢٤}
 ﴿٢٤﴾ مَا لَكُمْ لَا تَنَاصَرُونَ^{٢٥} ﴿٢٥﴾ بَلْ هُمْ الْيَوْمَ مُسْتَسْلِمُونَ^{٢٦} ﴿٢٦﴾
 وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ^{٢٧} ﴿٢٧﴾ قَالُوا إِنَّكُمْ كُنْتُمْ تَأْتُونَنَا عَنِ
 الْيَمِينِ^{٢٨} ﴿٢٨﴾ قَالُوا بَلْ لَمْ تَكُونُوا مُؤْمِنِينَ^{٢٩} ﴿٢٩﴾ وَمَا كَانَ لَنَا عَلَيْكُمْ
 مِنْ سُلْطَانٍ^{٣٠} بَلْ كُنْتُمْ قَوْمًا طَاغِينَ^{٣٠} ﴿٣٠﴾ فَحَقَّ عَلَيْنَا قَوْلُ رَبِّنَا^{٣١} إِنَّ
 لَذَاقُونَ^{٣١} ﴿٣١﴾ فَأَعْوَيْنَاكُمْ إِنَّا كُنَّا غَاوِينَ^{٣٢} ﴿٣٢﴾ فَأَنَّهُمْ يُؤْمِدُ فِي الْعَذَابِ
 مُشْتَرِكُونَ^{٣٣} ﴿٣٣﴾ إِنَّا كَذَلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِينَ^{٣٤} ﴿٣٤﴾ إِنَّهُمْ كَانُوا إِذَا
 قِيلَ لَهُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَسْتَكْبِرُونَ^{٣٥} ﴿٣٥﴾ وَيَقُولُونَ إِنَّا لَنَارِكُوا إِلَهَتَنَا
 لِشَاعِرٍ^{٣٦} مَجْنُونٍ^{٣٦} ﴿٣٦﴾ بَلْ جَاءَ بِالْحَقِّ وَصَدَقَ الْمُرْسَلِينَ^{٣٧} ﴿٣٧﴾ إِنَّكُمْ
 لَذَاقُوا الْعَذَابِ^{٣٨} الْآلِيمِ^{٣٨} ﴿٣٨﴾ وَمَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ^{٣٩} ﴿٣٩﴾
 إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ^{٤٠} ﴿٤٠﴾ أُولَئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ مَعْلُومٌ^{٤١} ﴿٤١﴾ فَوَاكِهَ^{٤٢}
 وَهُمْ مُكْرَمُونَ^{٤٢} ﴿٤٢﴾ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ^{٤٣} ﴿٤٣﴾ عَلَى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ^{٤٤}
 ﴿٤٤﴾ يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِكَأْسٍ مِنْ مَعِينٍ^{٤٥} ﴿٤٥﴾ بِيَضَاءٍ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ^{٤٦} ﴿٤٦﴾

لَا فِيهَا غَوْلٌ وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنْزِفُونَ ﴿٤٧﴾ وَعِنْدَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ عَيْنٌ^٧ ﴿٤٨﴾ كَأَنَّهُنَّ بَيْضٌ مَكْنُونٌ ﴿٤٩﴾ فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٥٠﴾ قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ إِنِّي كَانَ لِي قَرِينٌ^٨ ﴿٥١﴾ يَقُولُ أَتِنَّكَ لَمِنَ الْمُصَدِّقِينَ ﴿٥٢﴾ إِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا ءَأَنَا لَمَدِينُونَ ﴿٥٣﴾ قَالَ هَلْ أَنْتُمْ مُطَّلِعُونَ ﴿٥٤﴾ فَاطَّلَعَ فَرَاهُ فِي سَوَاءِ الْجَحِيمِ ﴿٥٥﴾ قَالَ تَاللَّهِ إِنْ كِدْتَ لَتُرْدِينَ^٩ ﴿٥٦﴾ وَلَوْلَا نِعْمَةُ رَبِّي لَكُنْتُ مِنَ الْمُخْضَرِّينَ ﴿٥٧﴾ أَفَمَا نَحْنُ بِمَبْتَئِينَ^{١٠} ﴿٥٨﴾ إِلَّا مَوْتَتَنَا الْأُولَى وَمَا نَحْنُ بِمُعَذِّبِينَ ﴿٥٩﴾ إِنَّ هَذَا لَهَوَ الْقَوْمِ الْعَظِيمِ ﴿٦٠﴾ لِمِثْلِ هَذَا فَلْيَعْمَلِ الْعَامِلُونَ ﴿٦١﴾ أَذَلِكَ خَيْرٌ نُزُلًا أَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّومِ ﴿٦٢﴾ إِنَّا جَعَلْنَاهَا فِتْنَةً لِلظَّالِمِينَ ﴿٦٣﴾ إِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِي أَصْلِ الْجَحِيمِ^{١١} ﴿٦٤﴾ طَلْعُهَا كَأَنَّهُ رُؤُوسُ الشَّيَاطِينِ ﴿٦٥﴾ فَإِنَّهُمْ لَا كِلُونَ مِنْهَا فَمَالِؤُنْ مِنْهَا الْبُطُونَ^{١٢} ﴿٦٦﴾ ثُمَّ إِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوْبًا مِنْ حَمِيمٍ^{١٣} ﴿٦٧﴾ ثُمَّ إِنَّ مَرْجِعَهُمْ لَإِلَى الْجَحِيمِ ﴿٦٨﴾ إِنَّهُمْ أَلْفَوْا آبَاءَهُمْ ضَالِّينَ^{١٤} ﴿٦٩﴾ فَهُمْ عَلَى آثَارِهِمْ يُهْرَعُونَ ﴿٧٠﴾ وَلَقَدْ ضَلَّ قَبْلَهُمْ أَكْثَرُ الْأَوَّلِينَ^{١٥} ﴿٧١﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا فِيهِمْ مُنْذِرِينَ ﴿٧٢﴾ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِينَ^{١٦} ﴿٧٣﴾ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ^{١٧} ﴿٧٤﴾

22-23- (Allah meleklerle der ki): “**Toplayın şu zâlimleri, onlar gibi olanları ve Allah’tan başka taptıkları şeyleri! Onları cehennemin yoluna sürün!**”

24- “**Ve tutuklayın onları, çünkü sorguya çekilecekler!**”

25- “**Size ne oluyor da birbirinize yardım etmiyorsunuz?**”

26- Hayır, bugün onlar teslim olmuşlardır.

27- Onlar birbirlerine dönüp sorarlar.

28- (Uyanlar uydukları kimselere): “**Siz bize sağdan gelerek iyiliğimizi ister görünüp dururdunuz.**” derler.

- 29- Diğerleri der ki: “Hayır, siz zaten mü’min kimseler değildiniz.”
- 30- “Bizim sizi zorlayacak bir gücümüz yoktu. Ama siz azgın bir kavim idiniz.”
- 31- “Bu yüzden, Rabbimiz’in azap sözü hepimizin üzerine gerçek oldu. Biz (hak ettiğimiz cezâyı) mutlaka tadacağız!”
- 32- “Evet biz sizi azdırdık. Çünkü biz de azgın kimselerdik.”
- 33- O gün onların hepsi azapta ortaktırlar.
- 34- İşte Biz suçlulara böyle yaparız.
- 35- Onlara: “Allah’tan başka hiçbir ilâh yok.” denilince, büyüklük taslıyorlardı.
- 36- “Biz cinlenmiş bir şâir için, ilâhlarımızı mı terk edelim?” diyorlardı.
- 37- Hayır o, gerçeği getirdi ve bütün peygamberleri tasdik etti.
- 38- Siz o acı azâbı mutlaka tadacaksınız!
- 39- Bununla birlikte yaptıklarınızın cezâsından başka bir şey görmeyeceksiniz.
- 40- Ancak Allâh’ın ihlaslı kulları bu azâbın dışındadır.
- 41- İşte onlar için (cennette) belli bir rızık.
- 42- Türlü meyveler vardır. Ve onlar hep ikram olunurlar.
- 43- Nîmet cennetlerinde,
- 44- Tahtlar üzerine karşılıklı otururlar.
- 45-46- Onların etrafında, içenlere lezzet veren, pınardan doldurulmuş bembeyaz bir kadehle dolaşılır.
- 47- O, ne bir baş ağrısı yapar, ne de sarhoşluk verir!
- 48- Yanlarında, bakışlarını yalnız onlara tahsis etmiş dilberler vardır.
- 49- Onlar sanki saklı inciler gibidir!
- 50- Birbirlerine dönmüş, hâl hatır sorarlar.
- 51- İçlerinden bir sözcü der ki: “Benim bir arkadaşım vardı.”
- 52- “Derdi ki: Sen de (dirilmeye) inananlardan mısın?”

- 53- “Biz ölüp, bir toprak ve bir kemik yığını hâline geldiğimiz zaman, gerçekten biz mi cezâlandırılacağız?”
- 54- (Yanındakilere) “Siz onu tanır mısınız?” dedi.
- 55- Derken bakındı ve o arkadaşını cehennemin ortasında gördü.
- 56- Ona şöyle dedi: “Allâh’a yemin olsun ki, sen az daha beni helâk edecektin!”
- 57- “Eğer Rabbimin nîmeti olmasaydı, şimdi ben de (cehenneme) getirilenlerden olacaktım!”
- 58-59- “Artık biz bir daha ölmeyeceğiz, değil mi? İlk ölümümüzden sonra bize başka ölüm yok. Biz azâba da uğratılmayacağız.”
- 60- İşte bu, hiç şüphe yok ki büyük kurtuluştur!
- 61- Öyleyse çalışanlar bunun için çalışsınlar!
- 62- Şimdi, ağırlanmak için bu mu daha iyi, yoksa zakkum ağacı mı?
- 63- Biz onu zâlimler için bir sınama vesilesi yaptık.
- 64- O, cehennemin dibinde çıkan bir ağaçtır.
- 65- Tomurcukları sanki şeytanların başları gibidir.
- 66- İşte onlar, bundan yiyecekler ve karınlarını onunla dolduracaklar!
- 67- Sonra zakkum yemeğinin üzerine onlar için, kaynar su karıştırılmış bir içecek vardır.
- 68- Sonra da dönecekleri yer, şüphesiz ki cehennemdir.
- 69- Çünkü onlar atalarını sapkın kimseler olarak buldular;
- 70- Ama yine de onların izlerince koşup duruyorlar.
- 71- Andolsun ki, onlardan önce, eski kavimlerin çoğu sapmıştı.
- 72- Gerçekten Biz onlara uyarıcı peygamberler de göndermiştik.
- 73- Sonra da bak, o uyarılanların sonu nasıl oldu!
- 74- Ancak Allâh’ın ihlaslı kulları bunun dışındadır.

22-24. âyetlerde, mahşer günü zâlimlerin ve onlar gibi olanların cehenneme sevk edilip, tutuklanacağı ve hesâba çekileceği belirtiliyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Şüphesiz siz de, Allâh’ı bırakıp tap-tığınız da, hepiniz cehennem yakıtısınız. Hepiniz oraya gireceksiniz. Eğer onlar birer ilâh olsalardı oraya girmezlerdi. Onların hepsi ora-da sürekli olarak kalacaktır.”**³⁵

“İnkâr edenler: ‘Biz ne bu Kur’ân’a, ne de bundan öncekilere inanırız.” dediler. Sen o zâlimleri, Rab’lerinin huzûrunda durdurulmuş ve birbirlerine söz atarken bir görsen!”³⁶

“Biz elbette hem kendilerine peygamber gönderilen kimseleri hesâba çekeceğiz, hem de onlara gönderilen peygamberleri sorgu-layacağız.”³⁷ **“Rabbine yemin olsun ki, elbette Biz onların hepsini yaptıklarından dolayı hesâba çekeceğiz.”**³⁸

“Eğer Allah dileseydi sizi tek bir ümmet yapardı. Ama Allah di-lediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir. Şüphesiz ki, yaptık-larınızdan dolayı mutlaka hesâba çekileceksiniz!”³⁹

“Onlar azâbımızı hissettiklerinde, bir de bakarsın ki oradan kaç-maya kalkıyorlar! Hayır! Kaçmaya çalışmayın! İçinde bulunduğunuz refaha ve yurtlarınıza geri dönün ki, yine size danışılsın!”⁴⁰

“Öyleyse sen, sana vahyedilene sımsıkı sarıl. Şüphesiz ki sen dosdoğru bir yol üzerindesin. Gerçekten bu Kur’ân, senin için de kavmin için de bir öğüttür ve siz ondan sorguya çekileceksiniz!”⁴¹

25-34. âyetlerde, dünyada çeşitli şekillerde yardımlaşan şeytanların ve kâfirlerin kıyâmet günü birbirlerine yardım edemeyecekleri, çâresiz kalacak-ları, birbirlerini suçlayacakları, şeytanın zorlayıcı gücü olmadığını, zaten kâfir-lerin azgın bir topluluk olduğunu hatırlatacağı, artık herkesin kendine düşen cezâyı çekmekten başka bir çârelerinin kalmadığını anlayacakları belirtiliyor.

Yukarıdaki 27-32. âyetlerde, cehennem azâbı ile karşılaşan müşrikle-rin, birbirleriyle tartışmalarını yansıtan bir kıyâmet sahnesi sunulmaktadır.

35. Enbiyâ, 21/98-99.

36. Sebe’, 34/31.

37. A’râf, 7/6.

38. Hicr, 15/92-93.

39. Nahl, 16/93.

40. Enbiyâ, 21/12-13.

41. Zuhurf, 43/43-44.

Azapla karşılaşan günahkârlar birbirleriyle şöyle tartışır: Zayıflar, kendilerinin sapıklık içinde kalmalarına sebep olan önderlerini suçlayarak, “Siz bize sağımızdan gelir, sûret-i haktan görünerek bizi kandırırdınız. Bu yüzden cehenneme girmemize siz sebep oldunuz.” derler. Fakat liderler bu suçlamayı kabul etmez ve şöyle cevap verirler: “Siz zaten inananlar değildiniz, biz sizi zorla saptırmadık, siz zaten sapkın kimselerdiniz. Her ikimize de Rabbimiz’in azâbı gerekli oldu. Birlikte bu azâbı çekeceğiz. Biz kendimiz de azmıştık. Bu cezâyı hak ettik.”

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İnkâr edenler, ‘Biz ne bu Kur’ân’a, ne de bundan öncekilere inanırız.’ dediler. Sen o zâlimleri, Rab’lerinin huzûrunda durdurulmuş ve birbirlerine söz atarken bir görsen: Güçsüzler, büyüklük taslayanlara: ‘Siz olmasaydınız, elbette biz mü’minlerden olurduk!’ derler. Büyüklük taslayanlar da güçsüz düşürülenlere şöyle derler: ‘Size hidâyet geldiği zaman, sizi ondan biz mi engelledik? Hayır, zaten siz kendiniz suç işliyordunuz!’ Güçsüz düşürülenler de büyüklük taslayanlara, ‘Hayır, siz bize Allâh’ı inkâr etmemizi ve O’na ortaklar koşturmamızı söylerken, gece gündüz planlar yapıyordunuz,’ derler. Ancak azâbı gördüklerinde, içten içe pişmanlık duyarlar. İşte Biz de (o zaman) inkâr edenlerin boynuna demir halkalar geçiririz. Onlar, yalnız yaptıklarıyla cezâlanmıyorlar mı?”**⁴²

“Cehennem de azgınlara açıkça gösterilir! Onlara şöyle denilir: ‘Allâh’ı bırakıp da taptıklarınız nerede? Size yardım ediyorlar mı veya kendilerini kurtarabiliyorlar mı?”⁴³

“O zulmedenler azap ile yüz yüze geldikleri zaman, bütün gücün gerçekten Allâh’a âit bulunduğunu ve Allâh’ın azâbının çok şiddetli olduğunu keşke şimdiden anlayabilselerdi! İşte o zaman, kendilerine uyulan kimseler, azâbı görerek, uyanlardan kaçıp uzaklaşmışlar ve aralarındaki bağlar bütünüyle kopmuştur! Kötülerin arkasından gidenler: “Keşke, dünyaya bir kez daha dönebilsek de, onların bizi tanımazdan geldikleri gibi, biz de onlardan uzaklaşsaydık!” diyecekler. İşte böylece Allah onlara bütün yaptıklarını, üzerlerine yığılmış hasretler hâlinde gösterecektir! Onlar bu cehennemden çıkacak değillerdir!”⁴⁴

42. Sebe’, 34/31-33.

43. Şuarâ, 26/91-93.

44. Bakara, 2/165-167.

“Allah kıyâmet gününde onlara seslenecek ve: ‘Bana ortak olduğunu iddiâ ettikleriniz nerede?’ diyecek. Haklarında azap hükmü kesinleşmiş olanlar şöyle diyecek: ‘Ey Rabbimiz! İşte azdırdıklarımız şunlardır. Biz nasıl azmışsak onları da öyle azdırdık. Şimdi de onlardan uzaklaşıp Sana geldik. Zaten onlar bize tapmıyorlardı!’ Onlara: ‘Allâh’a ortak olduklarını iddiâ ettiklerinizi çağırın!’ denilecek. Onlar da onları çağıracaklar; ama çağırılanlar bunlara cevap veremeyecek ve karşılarında azâbı görecekler. Ne olurdu daha önce doğru yolu bulsalar!”⁴⁵

“O şeytan dostu kimse sonunda Bize gelince, kötü arkadaşı- na şöyle der: ‘Keşke benimle senin aranda doğu ile batı arasında- ki kadar bir uzaklık olsaydı! Meğer sen ne kötü arkadaşmışsın!’ Pişmanlığınız bugün size bir fayda vermez; çünkü hepiniz zulmetti- ğiniz. Şimdi azapta da ortaksınız!”⁴⁶

“İşte suçlulara Biz böyle yaparız! O gün, yalanlayanların vay hâline!”⁴⁷

إِنَّهُمْ كَانُوا إِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٣٥﴾ وَيَقُولُونَ إِنَّا لَا تَارِكُوا آلِهَتِنَا لِشَاعِرٍ مَّجْنُونٍ ﴿٣٦﴾ بَلْ جَاءَ بِالْحَقِّ وَصَدَّقَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٣٧﴾ إِنَّكُمْ لَذَائِقُوا الْعَذَابِ الْأَلِيمِ ﴿٣٨﴾ وَمَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٣٩﴾

35- Onlara: “Allah’tan başka hiçbir ilâh yok.” denilince, bü- yüklük taşıyorlardı.

36- “Biz cinlenmiş bir şâir için, ilâhlarımızı mı terk edelim?” diyorlardı.

37- Hayır o, gerçeği getirdi ve bütün peygamberleri tasdik etti.

38- Siz o acı azâbı mutlaka tadacaksınız!

39- Bununla birlikte yaptıklarınızın cezâsından başka bir şey görmeyeceksiniz.

45. Kasas, 28/62-64.

46. Zuhurf, 43/38-39.

47. Mürselât, 77/18-19.

35-39. âyetlerde, Yüce Allah müşriklerin azâba çarptırılmalarının sebebi şöyle belirtiyor: Onlar Allah'tan başka ilâh olmadığı söylenince böbürlenip bunu kabul etmezler. "Biz mecnun, bir şâir için mi tanrılarımızı terk edeceğiz?" derlerdi. Çünkü onlar Hz. Muhammed'i, cinin etkisinde kalan ve cinden ilham alan bir şaman şâiri gibi sayıyorlardı.⁴⁸

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Ne Îsâ Mesih ne de gözde melekler Allâh'ın kulu olmaktan geri dururlar. Kim, büyüklük taslayarak, O'na kulluk etmekten kaçınırsa, bilsin ki Allah onların hepsini kendi huzûrunda toplayacaktır. Allah, îmân edip iyi işler yapanların mükâfatlarını tam olarak verecek ve onlara lûtfundan daha fazlasını da ihsan edecektir. Ancak kulluğundan yüz çeviren ve böbürlenenele gelince onlara can yakıcı bir şekilde azap eder. Bunlar, kendilerine Allah'tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı bulurlar."**⁴⁹

"Sen o zâlimleri, can çekiştikleri sırada meleklerin, onlara ellerini açarak: 'Canlarınızı verin bakalım, bugün, Allâh'a haksız yere söyledikleriniz, Allâh'ın âyetlerine karşı büyüklük tasladığınız için, alçaltıcı bir azap ile cezâ göreceksiniz!' dedikleri zaman bir görsen!"⁵⁰
"Âyetlerimizi yalan sayıp, onlara karşı büyüklük taslayanlara gelince, onlar cehennemliktir ve orada sürekli olarak kalacaklardır."⁵¹

"Âyetlerimizi yalanlayıp, onlara karşı büyüklük taslayanlar yok mu; işte onlara gök kapıları açılmaz, onlar deve iğne deliğinden geçmedikçe cennete giremezler! İşte Biz, günahkârları böyle cezâlandırırız!"⁵²

"A'râf halkı, sîmâlarından tanıdıkları birtakım adamlara seslenerek derler ki: 'Ne çokluğunuz, ne de büyüklük taslamanız, size hiçbir yarar sağlamamış!"⁵³

Allah Teâlâ, Hz. Peygamber'in cinlerin ilhamıyla sözler söyleyen bir şâir olmadığını, gerçeği getirdiğini, onun önceki bütün elçileri de doğruladığını belirtmektedir.

48. Süleyman Ateş, Çağdaş Tefsir, VII, 403.

49. Nisâ, 4/172-173.

50. En'âm, 6/93.

51. A'râf, 7/36.

52. A'râf, 7/40.

53. A'râf, 7/48.

“Biz peygambere şiiir öğretmedik; bu ona yakışmaz da. Onun getirdiği ancak bir öğüt ve apaçık bir Kur’ân’dır. Diri olanı uyarsın ve kâfirler hakkındaki azap sözü yerini bulsun diye (Biz ona Kur’ân’ı verdik).”⁵⁴

“Yoksa onlar: ‘O bir şâirdir; bekleyelim, zaman içinde helâk olur gider.’ mi diyorlar? De ki: “Bekleyin bakalım! Ben de sizinle birlikte bekliyorum!”⁵⁵

“O bir şâir sözü değildir. Ne kadar az îmân ediyorsunuz! O bir kâhin sözü de değildir. Ne kadar az düşünüyorsunuz! O âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir. Eğer o Peygamber bâzı sözler uydu-rup Bize iftira etseydi; elbette onu kısıkrak yakalardık. Sonra onun can damarını keserdik. Sizden hiç kimse buna engel de olamazdı.”⁵⁶

إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿٤٠﴾ أُولَٰئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ مَّعْلُومٌ ﴿٤١﴾ فَوَاكِهُ
وَهُمْ مُكْرَمُونَ ﴿٤٢﴾ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٤٣﴾ عَلَى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ
﴿٤٤﴾ يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِكَأْسٍ مِّنْ مَّعِينٍ ﴿٤٥﴾ بَيْضَاءَ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ ﴿٤٦﴾
لَا فِيهَا غَوْلٌ وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنْزَفُونَ ﴿٤٧﴾ وَعِنْدَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ
عَيْنٌ ﴿٤٨﴾ كَأَنَّهُنَّ بَيْضٌ مَّكْنُونٌ ﴿٤٩﴾

40- Ancak Allâh'ın ihlaslı kulları bu azâbın dışındadır.

41- İşte onlar için (cennette) belli bir rızık.

42- Türlü meyveler vardır. Ve onlar hep ikram olunurlar.

43- Nîmet cennetlerinde,

44- Tahtlar üzerine karşılıklı otururlar.

45-46- Onların etrafında, içenlere lezzet veren, pınardan dol-durulmuş bembeyaz bir kadehle dolaşılır.

47- O, ne bir baş ağrısı yapar, ne de sarhoşluk verir!

48- Yanlarında, bakışlarını yalnız onlara tahsis etmiş dil-berler vardır.

49- Onlar sanki saklı inciler gibidir!

54. Yâsîn, 36/69-70.

55. Tûr, 52/30-31.

56. Hâkkâ, 69/41-47.

40-49. âyetlerde, Allâh'ın samimî kullarının, çeşitli meyvelerin ikram edildiği, nîmet bahçelerine serilmiş yatakların üzerinde oturacakları, aralarında, içenlere lezzet veren fakat sarhoş etmeyen içeceklerle dolu kadehlerin dolaştırılacağı, sadece kendileriyle ilgilenecek olan güzel dilber eşlerinin olacağı vurgulanmaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İblis dedi: ‘Ey Rabbim! Beni azdırmana karşılık, ben de veryüzünde onlara günahları süsleyeceğim ve onların hepsini mutlaka azdıracağım! Ancak içlerinden ihlaslı kulların müstesnâdır.”**⁵⁷

“İblis dedi: Senin mutlak gücüne andolsun ki, onların hepsini azdıracağım! Ancak senin ihlâsa erdirilmiş kulların bunun dışındadır.”⁵⁸

“Îmân edip iyi işler yapanlara, altlarından ırmaklar akan cennetler olduğunu müjdele! Orada, ne zaman kendilerine bir meyve rızık olarak yedirilse, “Bu, daha önce de bize rızık olarak verilen şeydir.” derler. Bu rızıklar, onlara (dünyadakine) benzer olarak verilmiştir. Onlar için cennette tertemiz eşler de vardır. Ve onlar orada sürekli olarak kalacaklardır.”⁵⁹

“Eğer ehl-i kitap olanlar îmân edip, Allâh'a karşı gelmekten sakınsalardı, Biz onların günahlarını örter ve kendilerini nîmeti bol cennetlere sokardık.”⁶⁰

“Îmân edip sâlih ameller işleyenleri ise, Rab'leri, îmân ettikleri için doğru yola iletecektir. Onlar, içinde nehirlerin çağlayıp aktığı nîmeti bol cennetlerde olacaklardır.”⁶¹

“Çevrelerinde ölümsüz gençler dolaşır. Akıp giden kaynaktan doldurulmuş testiler, ibrikler ve kadehlerle. O içecekten ne başları ağırır, ne de sarhoş olurlar.”⁶²

“Yanlarında ise bakışlarını yalnız kendilerine çevirmiş yaşıt dilberler vardır.”⁶³

57. Hicr, 15/39-40.

58. Sâd, 38/82-83. Bk. Sâffât, 37/74, 128, 160.

59. Bakara, 2/25.

60. Mâide, 5/65.

61. Yûnus, 10/9.

62. Vâkıa, 56/17-18.

63. Sâd, 38/52.

Enes bin Mâlik ؓ'ten rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: "Kıyâmet günü insanlar diriltilince, kabrinden ilk çıkan ben olacağım. Onlar Rabbinin huzûruna geldiklerinde başkanları ben olacağım. Susup beklediklerinde onlar adına ben konuşacağım. Bir yere gitmekten alıkonulduklarında onlara ben şefa'at edeceğim. Kurtulmaktan ümitlerini kestiklerinde onlara ben müjde vereceğim. Kerem sancağı benim elimde olacak. Rabbinin yanında Âdemoğulları'nın en değerlisi ben olacağım; bunu öğünmek için söylemiyorum. O gün etrafımda, her biri sedefinde saklı inciler gibi bin tane hizmetçi dolaşacaktır."⁶⁴

فَاقْبَلْ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٥٠﴾ قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ إِنِّي كَانَ لِي قَرِينٌ ﴿٥١﴾ يَقُولُ أَتِنَّكَ لَمِنَ الْمُصَدِّقِينَ ﴿٥٢﴾ إِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَأَنَا لَمَدِينُونَ ﴿٥٣﴾ قَالَ هَلْ أَنْتُمْ مُطْلِعُونَ ﴿٥٤﴾ فَاطَّلَعَ فَرَآهُ فِي سَوَاءِ الْجَحِيمِ ﴿٥٥﴾ قَالَ تَاللَّهِ إِنْ كِدْتَ لِتَزِدَينِ ﴿٥٦﴾ وَلَوْلَا نِعْمَةُ رَبِّي لَكُنْتُ مِنَ الْمُخْضَرِّينَ ﴿٥٧﴾ أَفَمَا نَحْنُ بِمَبْتَلِينَ ﴿٥٨﴾ إِلَّا مَوْتَنَا الْأُولَىٰ وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿٥٩﴾ إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٦٠﴾ لِمِثْلِ هَذَا فَلْيَعْمَلِ الْعَامِلُونَ ﴿٦١﴾

50- Birbirlerine dönmüş, hâl hatır sorarlar.

51- İçlerinden bir sözcü der ki: "Benim bir arkadaşıym vardı."

52- "Derdi ki: Sen de (dirilmeye) inananlardan mısın?"

53- "Biz ölüp, bir toprak ve bir kemik yığını hâline geldiğimiz zaman, gerçekten biz mi cezâlandırılacağız?"

54- (Yanındakilere) "Siz onu tanır mısınız?" dedi.

55- Derken bakındı ve o arkadaşını cehennemin ortasında gördü.

56- Ona şöyle dedi: "Allâh'a yemin olsun ki, sen az daha beni helâk edecektin!"

57- "Eğer Rabbinin nîmeti olmasaydı, şimdi ben de (cehenneme) getirilenlerden olacaktım!"

58-59- “Artık biz bir daha ölmeyeceğiz, değil mi? İlk ölümümüzden sonra bize başka ölüm yok. Biz azâba da uğratılmayacağız.”

60- İşte bu, hiç şüphe yok ki büyük kurtuluştur!

61- Öyleyse çalışanlar bunun için çalışsınlar!

50-61 arası âyetlere göre, cehennem halkının birbiriyle tartışmalarına karşılık, cennet ehli de aralarında sohbet ederler ve dünya hâllerinden söz ederek, kendi durumları hakkında bilgi verirler.

Burada cennet ehli olan ihlaslı mü'minlerin kendi aralarında, dünya anılarından söz edecekleri ve bunları değerlendirecekleri anlatılmaktadır. Bunlardan birisi kendi durumunu şöyle anlatır: Dünyada bir arkadaşım vardı. Bana öldükten sonra yeniden dirilmeye inanıp inanmadığını sordu ve insan ölüp toprak olduktan ve bir kemik yığını hâline geldikten sonra mı yeniden diriltilecek? diyerek kıyâmetin varlığını inkâr etti.

Sonra o kimse, cennetteki arkadaşlarına, “Bakar mısınız, onu size göstereyim!” Sonra bakar ve âhireti inkâr eden arkadaşını cehennemin ortasında görür. Bu defa da cehennemdeki o arkadaşına şöyle der: “Sen, az daha beni de kandırıp mahvedecektin. Eğer Rabbimin lûtfu olmasa, o bana acımasa, şimdi belki ben de cehenneme getirilmiş olacaktım!”

Bu sahneyi seyreden ve konuşmaları dinleyen cennetteki ihlaslı kullar birbirlerine şöyle derler: Gerçekten biz ilk ölümümüzden sonra bir daha ölmeyecek miyiz? Azâba uğratılmayacak mıyız? Hep böyle cennet nîmetleri içinde mi kalacağız? Ne mutlu bize!”

Sonra da bu şekilde sürekli olarak cennet nîmetleri içinde kalmanın büyük bir başarı olduğunu, çalışanların böyle bir başarı için çalışması gerektiğini vurgularlar.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Cennetlikler birbirlerine dönüp sorarlar. Derler ki: Daha önce biz ailemiz içinde iken sonumuzdan korkardık. Allah bize lûtfetti de bizi vücudun içine işleyen cehennem azâbından korudu. Gerçekten biz bundan önce Allâh'a duâ ediyorduk. Çünkü O çok iyilik eden ve çok merhametli olandır.”**⁶⁵

أَذْلِكَ خَيْرٌ نُزْلًا أَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّومِ ﴿٦٢﴾ إِنَّا جَعَلْنَاهَا فِتْنَةً لِلظَّالِمِينَ ﴿٦٣﴾ إِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِي أَصْلِ الْجَحِيمِ ﴿٦٤﴾ طَلْعُهَا كَأَنَّهُ رُؤُوسُ الشَّيَاطِينِ ﴿٦٥﴾ فَإِنَّهُمْ لَآكِلُونَ مِنْهَا فَمَالِؤُنَ مِنْهَا الْبُطُونُ ﴿٦٦﴾ ثُمَّ إِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوْبًا مِنْ حَمِيمٍ ﴿٦٧﴾ ثُمَّ إِنَّ مَرْجِعَهُمْ لَآلَى الْجَحِيمِ ﴿٦٨﴾ إِنَّهُمْ أَلْفَوْا آبَاءَهُمْ ضَالِّينَ ﴿٦٩﴾ فَهُمْ عَلَى آثَارِهِمْ يُهْرَعُونَ ﴿٧٠﴾

62- Şimdi, ağırlanmak için bu mu daha iyi, yoksa zakkum ağacı mı?

63- Biz onu zâlimler için bir sınama vesilesi yaptık.

64- O, cehennemin dibinde çıkan bir ağaçtır.

65- Tomurcukları sanki şeytanların başları gibidir.

66- İşte onlar, bundan yiyecekler ve karınlarını onunla dolduracaklar!

67- Sonra zakkum yemeğinin üzerine onlar için, kaynar su karıştırılmış bir içecek vardır.

68- Sonra da dönecekleri yer, şüphesiz ki cehennemdir.

69- Çünkü onlar atalarını sapkın kimseler olarak buldular;

70- Ama yine de onların izlerince koşup duruyorlar.

62-70. âyetlerde, “Nüzûl” konuk ağırlamak demektir. Cennet halkı daha ilk girişlerinde son derece güzel nîmetlerle karşılanırlar. Cehennem halkı ise zakkum bitkisinin çirkin yüzü ile karşılaşır. İşte 62. âyette, cennette güzel nîmetlerle karşılanmanın mı, yoksa cehenneme düşüp zakkum ağacı ile karşılaşmanın mı daha hayırlı olduğu sorusu sorulmaktadır.

Zakkum ağacı, cehennem halkının meyvesini yiyeceği acı, çirkin bir ağaçtır. Bu, Tihamer çölünde biten küçük yapraklı, acı ve kötü kokulu bir ağacın adıdır. Buna, kaktüs bitkisi de denilmiştir. İlgili âyette şöyle buyrulur: “(Mîraç’ta) **sana gösterdiğimiz o görüntüleri ve Kur’ân’da lânetlenen ağacı insanlara bir imtihan vesilesi yaptık! Biz onları korkutuyoruz, fakat bu onların azgınlıklarını daha da artırmaktan başka bir sonuç vermiyor.**”⁶⁶

Mekke müşrikleri; “Cehennem yakıcı bir yer, orada ağaç nasıl bitermiş?” diyerek alay etmişlerdi. Allah bu şekilde onları sınamaktadır.

İbn-i Abbâs ؓ'ten rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ: **“Ey îmân edenler! Allah'tan, O'na yaraşır bir şekilde sakının ve ancak müslümanlar olarak can verin!”**⁶⁷ âyetini okumuş, sonra şöyle buyurmuştur: “Zakkum'un bir damlası yeryüzüne düşse, dünyada yaşayanların geçim vasıtalarını mahvederdi. Ya zakkum'dan başka yiyeceği olmayanın hâli nice olur?”⁶⁸

Cennetlikler yedikleri nefis, lezzetli meyveler üzerine, dupduru nefis şaraplar içerken, cehennemlikler yedikleri acı, çirkin zakkum bitkisinin meyvelerinin üstüne kaynar su içerler.

Ğâşiye sûresinde cennetliklerin durumu şöyle tasvir edilir: **“O gün birtakım yüzler mutludurlar; dünyadaki çabalarından ötürü hoşnut olmuşlardır, yüce bir cennettedirler. Orada boş bir söz işitmezler. Orada sürekli akan bir pınar, orada yükseltilmiş tahtlar, konulmuş kadehler, sıra sıra dizilmiş yastıklar, serilmiş halılar vardır.”**⁶⁹

Aynı sûrede cehennemliklerin karşılaşacağı sıkıntılar da şöyle anlatılır: **“O gün birtakım yüzler zelildir, durmadan çalışır, (fakat boşuna) yorulur, kızgın ateşe girer. Onlara kaynar su pınarından içirilir. Onlar için kuru dikenden (dal') başka yiyecek yoktur, o ise ne besler ne de açlığı giderir!”**⁷⁰

“Hayır, onlar sadece: ‘Şüphe yok ki, biz atalarımızı bu din üzerinde bulduk, biz onların izinde gidiyoruz.’ dediler. Yine böylece Biz senden önce hangi ülkeye bir uyarıcı göndersek, oranın şımarık varlıklı kimseleri: ‘Biz atalarımızı bir din üzerinde bulduk, biz de onların izlerine uyuyoruz.’ dediler. Gönderilen uyarıcı: ‘Ben size atalarınızı üzerinde bulduğunuz dinden daha doğrusunu getirmiş olsam da mı, bana uymayacaksınız?’ deyince de onlar: ‘Doğrusu biz, sizinle gönderileni inkâr ediyoruz.’ demişlerdi.”⁷¹

67. Âl-i İmrân, 3/102.

68. Tirmizî, Cehennem, 4; İbn Mâce, Zühd, 38; Ahmed bin Hanbel, I, 300.

69. Gâşiye, 88/8-16.

70. Gâşiye, 88/2-7.

71. Zuhurf, 43/22-24.

وَلَقَدْ ضَلَّ قَبْلَهُمْ أَكْثَرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٧١﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا فِيهِمْ مُنْذِرِينَ ﴿٧٢﴾
فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِينَ ﴿٧٣﴾ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿٧٤﴾

71- Andolsun ki, onlardan önce, eski kavimlerin çoğu sapmıştı.

72- Gerçekten Biz onlara uyarıcı peygamberler de göndermiştik.

73- Sonra da bak, o uyarılanların sonu nasıl oldu!

74- Ancak Allâh'ın ihlaslı kulları bunun dışındadır.

71-74. âyetlerde, onlardan öncekilerin çoğunun da doğru yolu bulmadığı, kendilerine uyarıcı peygamber gönderildiği hâlde yalanlayanların helâke uğradığı, ancak içlerinden ihlaslı kulların kurtuluşa erdikleri belirtilmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İblis dedi: ‘Ey Rabbim! Beni azdırmana karşılık, ben de yeryüzünde onlara günahları süsleyeceğim ve onların hepsini mutlaka azdıracağım! Ancak içlerinden ihlaslı kulların müstesnâdır.”**⁷²

“İblis dedi: Senin mutlak gücüne andolsun ki, onların hepsini azdıracağım! Ancak senin ihlâsa erdirilmiş kulların bunun dışındadır.”⁷³

72. Hicr, 15/39-40.

73. Sâd, 38/82-83. Bk. Sâffât, 37/74, 128, 160.

﴿ BÂB 3 ﴾

**NÛH TÛFÂNI, İBRAHİM, İSMÂİL VE
İSHAK PEYGAMBERLERİN KISSALARI**

وَلَقَدْ نَادَيْنَا نُوحَ فَلَنِعْمَ الْمُجِيبُونَ ﴿٧٥﴾ وَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ ﴿٧٦﴾ وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ ﴿٧٧﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ﴿٧٨﴾ سَلَامٌ عَلَى نُوحٍ فِي الْعَالَمِينَ ﴿٧٩﴾ إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٠﴾ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨١﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا الْآخِرِينَ ﴿٨٢﴾ وَإِنَّ مِنْ شِيعَتِهِ لَإِبْرَاهِيمَ ﴿٨٣﴾ إِذْ جَاءَ رَبَّهُ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٨٤﴾ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَاذَا تَعْبُدُونَ ﴿٨٥﴾ أَتِفَكَا إِلَهَةً دُونَ اللَّهِ تُرِيدُونَ ﴿٨٦﴾ فَمَا ظَنُّكُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٨٧﴾ فَنَظَرَ نَظْرَةً فِي النُّجُومِ ﴿٨٨﴾ فَقَالَ إِنِّي سَقِيمٌ ﴿٨٩﴾ فَتَوَلَّوْا عَنْهُ مُدْبِرِينَ ﴿٩٠﴾ فَرَاغَ إِلَى إِلَهِهِمْ فَقَالَ أَلَا تَاكُلُونَ ﴿٩١﴾ مَا لَكُمْ لَا تَنْطِقُونَ ﴿٩٢﴾ فَرَاغَ عَلَيْهِمْ ضَرْبًا بِالْيَمِينِ ﴿٩٣﴾ فَأَقْبَلُوا إِلَيْهِ يَزِفُونَ ﴿٩٤﴾ قَالَ اتَّعَبُدُونَ مَا تَنْحُتُونَ ﴿٩٥﴾ وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾ قَالُوا ابْنُوا لَهُ بُنْيَانًا فَأَلْقُوهُ فِي الْجَحِيمِ ﴿٩٧﴾ فَأَرَادُوا بِهِ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْأَسْفَلِينَ ﴿٩٨﴾ وَقَالَ إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَى رَبِّي سَيَهْدِينِ ﴿٩٩﴾ رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٠٠﴾ فَبَشَّرْنَاهُ بِغُلَامٍ حَلِيمٍ ﴿١٠١﴾ فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعَى قَالَ يَا بَنِيَّ إِنِّي آرَى فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانْظُرْ مَاذَا تَرَى ﴿١٠٢﴾ قَالَ يَا

فَلَمَّا أَسْلَمَا وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ ﴿١٠٣﴾ وَنَادَيْنَاهُ أَنْ يَا إِبْرَاهِيمُ ﴿١٠٤﴾
 قَدْ صَدَّقْتَ الرُّءْيَا إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١٠٥﴾ إِنَّ هَذَا لَهُوَ
 الْبَلَاءُ الْمُبِينُ ﴿١٠٦﴾ وَفَدَيْنَاهُ بِذَبْحٍ عَظِيمٍ ﴿١٠٧﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي
 الْآخِرِينَ ﴿١٠٨﴾ سَلَامٌ عَلَى إِبْرَاهِيمَ ﴿١٠٩﴾ كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ
 ﴿١١٠﴾ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١١﴾ وَبَشَّرْنَاهُ بِإِسْحَاقَ نَبِيًّا مِنْ
 الصَّالِحِينَ ﴿١١٢﴾ وَبَارَكْنَا عَلَيْهِ وَعَلَى إِسْحَاقَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِمَا مُحْسِنٌ
 وَظَالِمٌ لِنَفْسِهِ مُبِينٌ ﴿١١٣﴾

75- Andolsun ki Nûh Bize seslenip duâ etmişti. Biz de ona ne güzel cevap verdik!

76- Onu ve ailesini o büyük felâketten kurtardık.

77- Biz yalnız onun soyunu kalıcı kıldık.

78- Sonradan gelenler arasında ona iyi bir nam bıraktık.

79- Bütün âlemlerden Nûh'a selâm olsun!

80- İşte Biz, iyilik eden ve işini iyi yapanları böyle mükâfatlandırırız.

81- Çünkü o, Bizim mü'min kullarımızdandı.

82- Sonra da diğerlerini suda boğduk.

83- Şüphesiz İbrahim de Nûh'un izinden gidenlerdendi.

84- Hani o, tertemiz bir kalple Rabbine yönelmişti.

85- O vakit babasına ve kavmine şöyle demişti: "Siz nelere tapıyorsunuz?"

86- "Yalancılık etmek için mi, Allah'tan başka birtakım ilâhlar istiyorsunuz?"

87- "Siz, âlemlerin Rabbini ne zannediyorsunuz?"

88- Derken İbrahim yıldızlara şöyle bir baktı.

89- Ve "Ben hastayım!" dedi.

90- Bunun üzerine etrafındakiler arkalarını dönüp kaçış-verdiler.

- 91- İbrahim, onların putlarının yanına gizlice gitti ve (onlar için konulan yiyecekleri görünce) dedi ki: “Buyursanıza, yemez misiniz?”
- 92- “Size ne oldu, niçin konuşmuyorsunuz?”
- 93- Sonra bir yolunu bulup putlara güçlü bir darbe indirdi!
- 94- Putperestler koşarak İbrahim’in yanına geldiler.
- 95- İbrahim dedi: “Kendi ellerinizle yonttuğunuz şeylere mi tapıyorsunuz?”
- 96- “Oysa sizi de, yaptığınız bu şeyleri de yaratan Allah’tır.”
- 97- Onlar (birbirlerine): “Onun için bir binâ yapın da kendisini ateşe atın!” dediler.
- 98- Böylece ona bir tuzak kurmak istediler. Biz de onları, çok sefil bir duruma düşürdük.
- 99- İbrahim dedi: “Ben Rabbimin bildirdiği yere gidiyorum, O bana doğru yolu gösterecektir.”
- 100- “Ey Rabbim! Bana iyilerden olacak bir çocuk bağışla!”
- 101- İşte o zaman Biz ona yumuşak huylu bir oğul müjdedik.
- 102- Oğlu, yanında koşacak çağa gelince, İbrahim, “Yavrucuğum, dedi, rüyamda seni boğazladığımı görüyorum, ne diyeceğini bir düşün bakalım!” Oğlu dedi: “babacığım! Emrolunduğun şeyi yap. İnşâallah beni sabredenlerden bulacaksın.”
- 103- Her ikisi de Allâh’a teslim olup İbrahim, oğlunu alını üzerine yatırınca,
- 104- Biz ona şöyle seslendik: “Ey İbrahim!”
- 105- “Sen rüyayı doğruladın. İşte Biz iyi davrananları böyle mükâfatlandırırız!”
- 106- Gerçekten bu, apaçık bir imtihandı.
- 107- Biz ona büyük bir kurbanlık fide verdik.
- 108- Sonra gelenler arasında, ona iyi bir nam bıraktık.
- 109- İbrahim’e selâm olsun!
- 110- İşte Biz iyileri böyle mükâfatlandırırız.

111- Çünkü o, Bizim mü'min kullarımızdandı.

112- Biz ona sâlihlerden bir peygamber olarak İshâk'ı müjdeledik.

113- Onu da İshâk'ı da kutlu ve bereketli kıldık. Bu ikisinin soyundan hem iyi olanlar var, hem de kendisine zulmedenler var.

75-82. âyetlerde Nûh ﷺ'in kıssası anlatılır. Hz. Nûh, kavminin inkârı karşısında çâresiz kalınca Allâh'a yalvarmış, bu duâsı kabul edilerek kendisi, ailesi, îmân edenler ve gemiye aldığı hayvan türleri kurtarılmıştır. Allâh'ı inkâr eden âsiler ise suda boğulmuştur. Yüce Allah, Nûh ﷺ'in neslini yaşatmış, sonra gelen insanlar arasında onun adı kalmış, insanlar onu hayır ile yâd etmiş ve "Nûh'a selam olsun!" demişlerdir. Allah, iyi davrananları böyle mükâfatlandıracağını ve O'nun yasasının böyle olduğunu vurgulamıştır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Nûh'u da hatırla! Çünkü o daha önce duâ etmiş, Biz de onun duâsını kabul etmiş, onu ve ailesini o büyük sıkıntıdan kurtarmıştık. Böylece onu âyetlerimizi yalanlayan kavimden koruduk. Gerçekten onlar çok kötü bir toplumdur. Bu yüzden Biz de onların hepsini suda boğduk."**⁷⁴

"Onlardan önce Nûh kavmi de yalanlamıştı. Onlar kulumuzu yalanladılar, ona 'mecnun' dediler ve ona engel oldular. Bunun üzerine Nûh, Rabbine şöyle duâ etti: 'Şüphesiz ki ben yenik düştüm, bana yardım et!' Biz de sağanak sağanak boşalan yağmurla göğün kapılarını açtık. Yerden de kaynaklar hâlinde sular fışkırttık. Derken her iki su kütlesi, belirlenen iş için birleşti. Nûh'u, tahtadan yapılmış çivilerle perçinlenmiş gemi üzerinde taşıdık. Kendisine karşı nankörlük edilmiş olan kulumuza bir ödül olmak üzere gemi, gözlerimizin önünde akıp gidiyordu. Andolsun ki Biz onu bir ibret olarak bıraktık, Var mı düşünüp öğüt alan?"⁷⁵

"Biz, ona İshâk'ı ve Yâkub'u bağışladık. Hepsini de doğru yola ilettik. Daha önce de Nûh'u ve onun soyundan Dâvud'u, Süleyman'ı, Eyyûb'u, Yusuf'u, Mûsâ'yı ve Hârûn'u da doğru yola iletmıştik. İşte Biz, iyi davrananları böyle mükâfatlandırırız."⁷⁶

74. Enbiyâ, 21/76-77.

75. Kamer, 54/9-15.

76. En'âm, 6/84.

83-98. âyetlerde, Hz. İbrahim'in Nûh'un yolundan gittiği, Rabbine tertemiz bir kalple geldiği, puta tapan kavmini uyardığı, putların önüne yiyecek koyup, kavmine onların aczini anlatmaya çalıştığı, bu olmayınca putları kırıp, baltayı en büyük putun boynuna astığı, bununla kavmini uyandırmaya çalıştığı belirtilir.

Güney Anadolu ve Kuzey Irak bölgesinde tanrılık iddiâsında bulunan Nemrud'un kavmine Peygamber olarak gönderilen Hz. İbrahim, tertemiz bir kalple, şirkten arınmış bir hâlde Rabbine yönelmişti. Babasını ve kavmini, taptıkları tanrıları bırakıp yalnız Allâh'a kulluğa çağırmıştı. Yıldızlara bakmış, onların tanrı olamayacağını anlamıştı.

Başka bir tefsir şekline göre, İbrahim ﷺ'in kavmi yıldızlara bakıp anlam çıkaran bir toplumdur. Astroloji o toplumda yaygındır. İbrahim de onları kendinden uzaklaştırmak için yıldızlara bakıp veba hastalığına yakalandığını söylemişti. Bunun üzerine, bu hastalıktan korkan kavmi ondan uzaklaşmıştır.⁷⁷

Hz. İbrahim hasta olduğunu söyleyip bayram yerine gitmemiş ve putların bulunduğu yere giderek, onları kırmış ve baltayı da sağlam bıraktığı en büyük putun boynuna asmıştı.

Hz. İbrahim'in putları kırarak güce sahip olması hasta olmadığını gösterir. Hastayım demesi, putlara tapanlarla birlikte olmamak içindir.

Buna göre şirkin veya haramın işlendiği yere gitmemek için özür beyan etmek mümkündür.

Durumu öğrenen kavim, İbrahim'in üzerine gelmişler. İbrahim ise onlara, "Kendi elleriyle yaptıkları şeylere mi taptıklarını, bunların kendini korumaktan bile âciz olduğunu, her şeyi Yüce Allâh'ın yarattığını" söyleyerek onları düşünmeye davet etmiştir.

Kavmi ona cevap veremeyince: "Bir binâ yapın, içinde ateş yakıp İbrahim'i o ateşin içine atın!" demişlerdi. İbrahim'i ateşe atmışlar, fakat Allâh'ın yardımı ile ateş serin olmuş ve İbrahim'i yakmamıştır.

İlgili âyetlerde Hz. İbrahim'in kavmine yaptığı uyarılar, duâsı ve ateşe atılma olayı şöyle nakledilir:

"Hani bir zamanlar İbrahim, babası Azer'e: 'Sen putları tanrı mı ediniyorsun? Doğrusu ben seni ve kavmini apaçık bir sapıklık içinde

77. Kurtubî, Câmi', XV, 92; Taberî, age, XXIII, 70.

görüyorum.’ demişti. Böylece Biz, İbrahim’e kesin î mân edenlerden olması için göklerin ve yerin melekûtunu gösteririz. Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü, Rabbim budur, dedi. Yıldız batınca, batan şeyleri sevmem, dedi. Ayı doğarken görünce de, Rabbim budur, dedi. O da batınca, Rabbim bana doğru yolu göstermezse, elbette yoldan sapan topluluklardan olurum, dedi. Güneşi doğarken görünce de, Rabbim budur, çünkü bu daha büyük, dedi. O da batınca, dedi ki: ‘Ey kavmim! Şüphesiz ki ben sizin Allâh’a ortak koştuğunuz şeylerden uzağım. Şüphesiz ki ben yüzümü Hanîf olarak, gökleri ve yeri yaratana çevirdim ve ben Allâh’a ortak koşanlardan değilim.’ O zaman kavmi onunla tartışmaya girişti. O dedi ki: “Allah beni doğru yola iletmışken, siz hâlâ O’nun hakkında benimle tartışacak mısınız? Ben, Rabbimin (hakkımda) bir şey dilemesi dışında, O’na ortak koştuğunuz şeylerden korkmam. Rabbimin ilmi her şeyi kuşatmıştır. Hâlâ düşünüp öğüt almayacak mısınız? Size Allah hiçbir delil indirmemişken, O’na ortak koşmaktan korkmuyorsunuz da, ben ortak koştuğunuz şeylerden niçin korkayım? Bu iki gruptan hangisi güvende olmaya daha lâyıktır? Biliyorsanız, söyleyin bakalım?” İ mân eden ve î manlarına bir haksızlık bulaştırmayanlara gelince, işte onlar güvendedir ve onlar doğru yolu bulanlardır.”⁷⁸

“Hani o, babasına ve kavmine: ‘Sizler, nelere tapıyorsunuz?’ demişti. Onlar: ‘Birtakım putlara tapıyoruz ve onlara tapmaya da devam edeceğiz.’ dediler. İbrahim: ‘Peki, dedi, siz duâ ettiğiniz zaman onlar sizi iştirirler mi? Veya size bir fayda ya da zarar verebilirler mi?’ ‘Hayır, ama biz atalarımızı böyle yapar bulduk.’ dediler. İbrahim dedi: ‘Hiç düşündünüz mü, nelere tapıyorsunuz? Siz ve eski atalarınız. Şüphesiz bütün bunlar benim düşmanımdır. Ancak âlemlerin Rabbi olan Allah benim dostumdur. O ki beni yaratan ve bana doğru yolu gösterendir. Bana yediren ve içirendir. Hastalandığım zaman, bana O şifâ verir. Benim canımı alacak, sonra yeniden diriltecek olan O’dur. Ve cezâ gününde, kusurlarımı bağışlayacağını umduğum da O’dur.”

“Ey Rabbim! Bana hikmet ver ve beni sâlihler arasına kat! Bana gelecek nesiller arasında hayırla anılmayı nasip eyle! Beni, nîmeti bol cennetine mîrasçı olanlardan kıl! Babamı da bağışla. Çünkü o

yolunu şaşıranlardan oldu. İnsanların diriltileceği gün, beni utan-dırma. O gün ne mal fayda verir ne de çocuklar. Ancak Allâh'a te-miz bir kalp ile gelen müstesnâ.”⁷⁹

“Andolsun ki, Biz daha önce İbrahim’e de doğru yolu bulma ol-gunluğunu vermiştik. Biz onun buna lâayık olduğunu biliyorduk. O zaman o, babasına ve kavmine: ‘Sizin şu karşısında durup taptığı-nız heykeller nedir?’ demişti. Onlar: ‘Biz atalarımızı bunlara tapar bulduk.’ dediler. İbrahim: ‘Andolsun ki siz de atalarınız da apaçık bir sapıklık içindesiniz.’ dedi.”⁸⁰

“Onlar: ‘Sen bize gerçeği mi getirdin, yoksa bizimle alay mı edi-yorsun?’ dediler. İbrahim dedi: ‘Hayır, sizin Rabbiniz göklerin ve ye-rin Rabbidir ki onları O yaratmıştır. Ben de buna şâhitlik edenlerden-im. Allâh’a yemin olsun ki, siz dönüp gittikten sonra putlarınıza el-bette bir tuzak kuracağım!’ Derken İbrahim bütün putları parampar-ça etti; yalnız bunları kimin kırdığını gelip sormaları için en büyük-lerine dokunmadı. ‘Bunu bizim ilâhlarımıza kim yaptı? Şüphesiz, bu kişi zâlimlerden biridir!’ dediler. (İçlerinden bir kısmı): ‘İbrahim adın-da bir gencin, onları diline doladığını işitmiştik.’ dediler. ‘O hâlde, dediler, onu insanların önüne getirin. Belki onun aleyhinde tanık-lık ederler! Bunu tanrılarımıza sen mi yaptın ey İbrahim!’” dediler.”

“İbrahim dedi: ‘Belki de bu işi şu büyükleri yapmıştır. Eğer ko-nuşabiliyorsa, ona kendiniz sorun!’ Bunun üzerine vicdanlarına dö-nüp, ‘Gerçekten haksız olan, sizsiniz!’ dediler. Sonra da eski inanç-larına dönüp: ‘Putların konuşmayacağını, şüphesiz sen de bilirsin, ey İbrahim!’ dediler. İbrahim dedi: ‘Öyleyse siz, Allah’tan başka, si-ze hiçbir yarar ve zarar vermeyen şeylere mi tapıyorsunuz? Size de, Allah’tan başka taptıklarınıza da yazıklar olsun! Hâlâ aklınızı kul-lanmayacak mısınız?’ (Birbirlerine): ‘Eğer bir şey yapacaksanız, onu yakın ve böylece tanrılarınıza yardım edin!’ dediler. Ama Biz: ‘Ey ateş! İbrahim için serin ve zararsız ol!’ dedik. Onlar İbrahim’e bir tuzak kurmak istediler, ama Biz kendilerini daha çok zarara uğra-yanlardan kıldık.”⁸¹

79. Suarâ, 26/70-89.

80. Enbiyâ, 21/51-54.

81. Enbiyâ, 21/55-70.

وَقَالَ إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَىٰ رَبِّي سَيَهْدِينِ ﴿٩٩﴾ رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٠٠﴾ فَبَشَّرْنَاهُ بِغُلَامٍ حَلِيمٍ ﴿١٠١﴾

99- İbrahim dedi: “Ben Rabbimin bildirdiği yere gidiyorum, O bana doğru yolu gösterecektir.”

100- “Ey Rabbim! Bana iyilerden olacak bir çocuk bağışla!”

101- İşte o zaman Biz ona yumuşak huylu bir oğul müjdeledik.

99-101. âyetlere göre, Hz. İbrahim hayatına kastedilmesinin arkasından artık bu bölgede tebliğ imkânının kalmadığını görerek, eşi Sâre ve yeğeni Hz. Lût ile birlikte Nemrud’un beldesi olan kuzey Irak’tan Şam’a hicret etmiştir.

Hz. İbrahim güzel, verimli bereketli Şam topraklarına yerleşince, Cenâb-ı Hak’tan çocuk istemiş, kendisine yumuşak huylu bir erkek çocuğu lûtfedilmiştir.

İbrahim ؑ, yüce Allâh’ın emri ile eşi Hacer ve oğlu İsmâil’i Filistin’den alıp Hicaz’a götürdü. Şimdiki Beytullah’ın yakınında bir yere konakladılar. Yanlarında bir kırba su ve bir miktar da yiyecek vardı. O dönemde Mekke şehri yoktu, çünkü Nûh Tûfânı’nda Âdem ؑ’dan beri gelen Kâbe-i Muazzama’nın izleri de kaybolmuştu. Her taraf ıssız ve susuz idi.

Hz. İbrahim Hacer’i ve kucağındaki küçük İsmâil’i orada bırakıp, Filistin’e dönmek üzere hazırlanırken, Hz. Hacer; “Ey İbrahim! Bizi bu ıssız ve kimsesiz vâdide bırakıp da nereye gidiyorsun?” dedi. İbrahim ؑ’ın sustuğunu görünce, bu ferasetli ve ihlaslı kadın yeniden sordu; “Bizi burada bırakmanı sana Allah mı emretti? Hz. İbrahim; “Evet Allah emretti” deyince, Hacer; “Öyleyse yüce Allah bize yeter, O bizi korur.” diyerek Allâh’a tevekkül etti.⁸²

Hz. İbrahim Seniye mevkiine gelince Kâbe’nin bulunduğu yana doğru dönerek beldenin Nûh Tûfânı’ndan önceki gibi güvenli hâle gelmesini,⁸³ Yüce Allah’tan istemiş ve zürriyeti için de şöyle duâ etmiştir: **“Ey Rabbimiz! Ben neslimden bir bölümünü, senin Haram Evinin yanında, bu tarım yapılamayan vâdiye yerleştirdim. Ey Rabbimiz! Namazı dosdoğru kılsınlar diye (böyle yaptım). Sen de insanlardan bir bölümünün gönüllerini onlara meylettir ve onları çeşitli meyvelerle rızıklandır**

82. İbnü’l-Esir, el-Kâmil fi’t-Târîh, Beyrut, 1965, I, 101 vd.; K. Miras, Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi, 7. baskı, Ankara, 1984, VI, 14, 15.

83. İbrâhim, 14/35, 36.

ki şükretsinler.”⁸⁴ Bu duânın kabul olunduğu Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle belirtilir: **“Biz onları, kendi katımızdan bir rızık olarak her şeyin ürünlerinin toplanıp getirildiği, güvenli, dokunulmaz bir yere (Mekke-i Mükerreme'ye) yerleştirmedik mi? Fakat onların çoğu bilmezler.”**⁸⁵

Nitekim Allah Teâlâ Hz. Hacer'i ve oğlu İsmâil'i zâyî etmemiş, yukarıdaki duânın sonucu, kısa sürede tecelli etmiştir. Çocuğun su ihtiyacı için yüksekçe yer olan Safâ tepesine, oradan Merve'ye koşan Hacer ﷺ, buradan çevreye bakarak su araştırmış ve iki tepe arasındaki gidiş-gelişi yedi defa olmuştur. Su bulmaktan ümidini kesen Hacer, İsmâil'in yanına döndü ve orada bir su kaynağının akmakta olduğunu gördü. Suyun akıp gitmemesi için önünü kesmeye çalıştı. Yüce Allah onlara böylece “zemzem” suyunu bir daha kesilmemek üzere ikram etmişti. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: **“Allah, İsmâil'in annesi Hacer'e merhametiyle muâmele etsin. Eğer o zemzemi kendi hâline bıraksaydı akarsu meydana gelirdi.”**⁸⁶

Hz. Hacer'in suyu bulmasından sonra Mekke vâdisinden geçmekte olan Yemenli Cürhümlüler Kabîlesi, kuşların hareketinden vâdide su bulunduğunu anlamış ve Hacer'den izin alarak oraya yerleşmeye karar vermişlerdi. İşte Mekke'nin ilk yerlileri bu kabîle ile, daha sonra Hz. İsmâil'in cürhümlülerle evlenmesi sonucu meydana gelecek nesillerinden ibârettir.

Böylece, zemzem suyundan yararlanma karşılığında Cürhümlüler Hacer'in ve oğlu İsmâil'in ihtiyaçlarını karşılamayı üstlenmişlerdi. Hz. Hacer'in tevekkülü kısa bir süre içinde meyvesini vermiş ve kendilerini ıssız vâdide güvenli bir topluluk içinde bulmuşlardı.

فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَا بُنَيَّ إِنِّي أَرَىٰ فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ
فَانْظُرْ مَاذَا تَرَىٰ ۖ قَالَ يَا أَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ
الصَّابِرِينَ ﴿١٠٢﴾ فَلَمَّا أَسْلَمَا وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ ﴿١٠٣﴾ وَنَادَيْنَاهُ أَنْ يَا
إِبْرَاهِيمُ ﴿١٠٤﴾ قَدْ صَدَّقْتَ الرُّءْيَا إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١٠٥﴾
إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْبَلَاءُ الْمُبِينُ ﴿١٠٦﴾

84. İbrâhim, 14/37.

85. Kasas, 28/57.

86. Buhârî, Enbiyâ, 9; Mîras, age, VI, 15.

**102- Oğlu, yanında koşacak çağa gelince, İbrahim, “Yavru-
cuğum, dedi, rüyamda seni boğazladığımı görüyorum,
ne diyeceğini bir düşün bakalım!” Oğlu dedi: “babacı-
ğım! Emrolunduğun şeyi yap. İnşâallah beni sabreden-
lerden bulacaksın.”**

**103- Her ikisi de Allâh’a teslim olup İbrahim, oğlunu alnı
üzerine yatırınca,**

104- Biz ona şöyle seslendik: “Ey İbrahim!”

**105- “Sen rüyayı doğruladın. İşte Biz iyi davrananları böy-
le mükâfatlandırırız!”**

106- Gerçekten bu, apaçık bir imtihandı.

102-106. âyetlere göre, Hacer’den doğan İsmâil adlı oğlu, onunla bera-
ber yürüyecek yaşa gelince rüyasında onu kurban ettiğini görmüş, bunu oğ-
luna da anlatmış, çocuk, kendisine emredileni yapmasını ve Allâh’ın izniyle
buna sabredeceğini söylemiştir. Peygamberin rüyası da bir tür vahiydir. Hz.
Peygamber şöyle buyurmuştur: “Peygamberlerin gözleri uyur, fakat kalpleri
uyumaz.”⁸⁷ Tâbiîn büyüklerinden Ubeydullah bin Umeyr: “Peygamberlerin
rüyası vahiydir.” derken, yukarıdaki: **“Rüyamda seni kurban ederken
gördüm.”** âyetini delil olarak zikretmiştir.⁸⁸

Kurban edilme olayının Tevrat’ta, İbrahim عليه السلام’ın diğer eşi Sâre’den ol-
ma İshak üzerinde cereyan ettiği belirtilir. Ancak doğru olan, bu oğlun İsmâil
عليه السلام olmasıdır. Çünkü Hz. Hacer’le birlikte küçük yaşta Şam’dan Hicaz’a gö-
türülüp orada iskân edilen oğul, Hz. İsmâil’dir. Kurban’la ilgili kıssanın da
geçme yeri Mekke ve Mina’dır.

Hız. İbrahim’in oğlunu kurban etme girişimi üzerine, bunun yerine kur-
ban için bir koçun verilmesi, Allâh’ın iyi davranan kullarına lûtufta bulu-
nacağını göstergesidir. Burada Hz. İbrahim’in Allah rızası için biricik oğ-
lunu gözden çıkarması “ihşan” derecesinde bir amel olduğu vurgulanmış-
tır. Nitekim hadiste, **“İhşan; Allâh’a kendisini görüyormuşsun gibi ibadet
etmendir, her ne kadar sen O’nu görmüyorsan da O seni görmektedir.”**⁸⁹
buyurulmuştur.

87. Buhârî, Tevhid, 37.

88. Buhârî, Vudû, 5.

89. Buhârî, Tefsir, 31/2, İman, 37; Müslim, İman, 57; Ebû Dâvûd, Sünnet, 16; Tirmizî, İman, 4; İbn
Mâce, Mukaddime, 9.

Hız. İbrahim'in iki oğlu vardı. Eşi Hacer'den olma İsmâil ve ilk eşi Sâre'den olma İshak. Kurban olayı ilk ve büyük oğlu İsmâil عليه السلام üzerinde cereyan etmiştir. Müfessirlerin ve İslâm âlimlerinin çoğunun görüşü budur. Çünkü bu sûrede kurban olayı anlatılıp bittikten sonra 112. âyette İshak'ın müjdelanmesi bunu gösterir. Diğer yandan kurban olayının bugünkü Mekke'de ve Mina bölgesinde vukû bulduğu bilinmektedir. Şam'dan bu bölgeye gelip yerleşen ve daha sonra babası İbrahim ile birlikte Kâbe'yi inşa eden de Hız. İsmâil'dir.

Tevrat metnine ve havra görüşüne göre ise kurban olayı İshak üzerinde cereyan etmiştir.⁹⁰

وَفَدَيْنَاهُ بِذَبْحٍ عَظِيمٍ ﴿١٠٧﴾

107- Biz ona büyük bir kurbanlık fidye verdik.

107. âyete göre Allah Teâlâ, Hız. İsmâil'in yerine, kurbanlık bir koçu fidye olarak vermiş ve böylece Allah için belirli hayvanları kurban etme geleneği, Hız. İbrahim ile başlamıştır. Bu koğun boynuzları, yüzyıllarca Kâbe duvarında asılı kalmıştır. Hız. Peygamber şöyle buyurmuştur “Kurban kesiniz. Şüphesiz bu, babanız İbrahim عليه السلام'ın sünnetidir.”⁹¹

Rivâyete göre, İbrahim عليه السلام bir oğlu olursa, Allah yolunda kurban edeceğini adamıştı. Sonra unutmuş, rüya bunu hatırlatmıştı. Onun için nidâ bulunduğu zaman rüya gerçekleştirilmiş olmakla birlikte adak yerini bulamamış olduğundan bu fidye onu böyle hüküm değiştirmek sûretiyle tamamlamış ve ayrıca bir nîmet olmuştur. Bundan dolayı İmâm-ı Azam demiştir ki: Çocuğunu kurban etmeyi adayana bir koyun kesmek vâcib olur. Acaba o büyük kurbanlık ne idi ve büyüklüğü neresindeydi? Çokları cennetten gelme, beyaz ve bir rivâyette emlah, yani alaca ve iri gözlü bir koç idi demişler ki, Yahudilerin görüşü de buna uygundur. Bâzıları da Sebîr dağından inme bir dağ keçisi demişlerdir. Büyüklüğünü de bâzıları maddî olarak, iri yapılı diye, bâzıları da manevî büyüklük ve önemle tefsir etmişlerdir. Yalnız bir peygamber değil, belki baba ve oğul iki peygamberin sıkıntısını kaldıran ve özellikle neslinden peygamberlerin sonuncusu gelecek bir peygamberin

90. krş. Kitab-ı Mukaddes, Yaratılış, 22/12; Çıkış, 13/2, 12; 22/29; Sayılar, 3/13, 8/17; Hezekiyel, 20/26.

91. İbn Mâce, Edâhî, 3; Ahmed bin Hanbel, 368; bk. Sâffât, 37/107.

fidyesi olan ve cennetten gelen bir kurbanlık elbette büyük olur. Bâzıları da demişlerdir ki, büyüklüğü ondan sonra sünnet ve din olması itibârıyladır.

Ancak Kur'ân'ın, بِذَبْحٍ عَظِيمٍ “Büyük bir kurban” ifâdesi bütün bunlardan daha kapsamlı ve daha büyüktür. En doğrusunu Allah bilir.⁹²

وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ﴿١٠٨﴾ سَلَامٌ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ ﴿١٠٩﴾ كَذَلِكَ
نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١١٠﴾ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١١﴾

108- Sonra gelenler arasında, ona iyi bir nam bıraktık.

109- İbrahim'e selâm olsun!

110- İşte Biz iyileri böyle mükâfatlandırırız.

111- Çünkü o, Bizim mü'min kullarımızdandı.

108-111. âyetlerde, Hz. İbrahim için sonra gelenler arasında iyi bir ün bırakıldığı vurgulanır. Mü'minler, “İbrahim'e selâm olsun!” duâ ve dileklerini tekrarlarlar. Nitekim İslâm ümmeti salî-bârik duâlarında Hz. Muhammed'in yanında, İbrahim ؑ'a ve onun soyundan gelen hayır ehline de salât ve selâm okumaktadır. Yüce Allah, güzel davrananları ve samimî inanç sahiplerini bu şekilde mükâfatlandıracağını bildirmektedir.

Farz namazların, vitir namazının ve müekked sünnetlerin son oturushlarında, gayri müekked sünnetler ile diğer nâfile namazların da her oturushunda tehiyyâtta sonra Hz. Peygamber'e ve âline salevât getirmek yanın-da Hz. İbrahim'e ve onun soyundan gelenlere de şöyle duâ edilir:

Kâ'b bin Ucre ؓ şöyle anlatır: “Hz. Peygamber bizim yanımıza geldi. Biz dedik ki: “Ey Allâh'ın Rasûlü! Allah bize, sana nasıl selâm vereceğimizi bildirdi. Sen de bize, sana nasıl salât getireceğimizi öğret. Bunun üzerine bize salât duâlarını şöyle öğretti:

“Allâhümme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin, kemâ salleyte alâ İbrâhîme ve alâ âli İbrâhîme, inneke hamîdun mecîd.

Ve bârik alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin, kemâ bârekte alâ İbrâhîme ve alâ âli İbrâhîme, inneke hamîdun mecîd.”

92. Elmalılı, age, VI, 443, 444.

“Ey Allâhım! Peygamberimiz Muhammed’e ve O’nun ailesine salât et, onların şeref ve kadrini yücelt, Hz. İbrahim ve ailesine salât ettiğin gibi. Ve yine Muhammed’i ve ailesini mübârek kıl, onların feyz ve bereketlerini dâimâ arttır, Hz. İbrahim ve ailesini mübârek kıldığın gibi. Şüphe yok ki sen hamîdsin, mecîdsin, bütün övgü, azamet ve celâl sana âittir.”⁹³

Burada, İbrahim عليه السلام’ın özel olarak zikredilmesi, rahmet ve bereketin onun üzerinde birleşmesi yüzündendir. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de, meleklerin Hz. İbrahim’in ailesine hitâben; **“Ey ev halkı! Allâh’ın rahmeti ve bereketi üzerinizdedir.”** dedikleri belirtilir.⁹⁴

Hız. Muhammed’in âli; Hâşim ve Abdülmuttaliboğulları kabîleleridir. İbrahim عليه السلام’ın Âli ise; İsmâil, İshak ve onların evlatlarıdır.⁹⁵

وَبَشِّرْنَاهُ بِإِسْحَاقَ نَبِيًّا مِّنَ الصَّالِحِينَ ﴿١١٢﴾ وَبَارَكْنَا عَلَيْهِ وَعَلَى
إِسْحَاقَ ۖ وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِمَا مُحْسِنٌ وَظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ مُبِينٌ ﴿١١٣﴾

112- Biz ona sâlihlerden bir peygamber olarak İshâk’ı müjdeledik.

113- Onu da İshâk’ı da kutlu ve bereketli kıldık. Bu ikisinin soyundan hem iyi olanlar var, hem de kendisine zulmedenler var.

112-113. âyetlere göre Allah Teâlâ, İbrahim عليه السلام’a diğer eşi Sâre’den doğacak olan İshâk’ı müjdelemiştir. Nitekim İshak soyundan Hz. İsmâ’îl’in Mekke’de Arap soyundan bir kızla evlenmesi sonucunda ise, soyu Araplardan devam etmiş ve Hz. Muhammed onun soyundan dünyaya gelmiştir. Buna göre Hz. Muhammed ve Hz. İsmâ’îl’in soyu Hz. İbrahim’de birleşmiş olur.

Nitekim Hz. Muhammed’in babası Abdullah, annesi Âmine’dir. Soyunda Hz. İsmâ’îl’in oğlu Kayzar sülâlesinin en şerefli olan Adnan’a

93. Buhârî, Tefsir, 33/10, Enbiyâ, 10, Deavât, 31, 32; Müslim, Salât, 65, 66, 69; Tirmizî, Tefsir, 33/23; Vitir, 20; Ebû Dâvûd, Salât, 179; Nesâî, Sehv, 49, 50-54; İbn Hanbel, I, 162, III, 47, IV, 118, 241.

94. Hûd, 11/73.

95. İbn Âbidîn, Reddû'l-Muhtâr I, 479; Zühaylî, age, I, 719-721.

uzanır. Bir hadîs-i şerîfte şöyle buyurulmuştur: “Allah Teâlâ İbrâhim-oğulları’ndan İsmâil’i seçti. İsmâiloğulları’ndan Kinâneoğulları’nı seçti. Kinâneoğulları’ndan Kureyş’i seçti. Kureyş’ten Hâşimoğulları’nı seçti. Hâşimoğulları’ndan Abdülmuttaliboğulları’nı seçti. Abdülmuttaliboğulları’ndan da beni seçti.”⁹⁶

Hız. İbrahim’in oğlu İsmâil ؑ kolundan Hz. Muhammed ؑ’dan başka peygamber gelmediği hâlde, oğlu İshak, Yâkub, Yusuf ve daha sonraki peygamberler diğer koldan devam etmiş ve o kol Hz. İsa ile noktalanmıştır. Hz. İsa kendisinin son peygamber olduğunu söylememiş, aksine kendisinden sonra Ahmed adında bir peygamberin geleceğini şöyle müjdelemiştir: **“Hani Meryem oğlu İsa da: “Ey İsrâiloğulları! Ben size, daha önce gelen Tevrat’ı doğrulamak ve benden sonra gelecek, Ahmed adındaki bir Peygamber’i müjdelemek üzere Allah tarafından gönderilmiş bir peygamberim.” demişti. Fakat o kendilerine apaçık deliller getirdiğinde: “Bu, apaçık bir sihir.” dediler.”**⁹⁷

96. Müslim, Fazâil, 1; Tirmizî, Menâkıb, 1; Ahmed bin Hanbel, IV, 107.

97. Saf, 61/6.

﴿ BÂB 4 ﴾

MÛSÂ, HÂRÛN, İLYAS VE LÛT PEYGAMBER KISSALARI

وَلَقَدْ مَنَّا عَلَىٰ مُوسَىٰ وَهَارُونَ ﴿١١٤﴾ وَنَجَّيْنَاهُمَا وَقَوْمَهُمَا مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ ﴿١١٥﴾ وَنَصَرْنَاهُمْ فَكَانُوا هُمُ الْغَالِبِينَ ﴿١١٦﴾ وَآتَيْنَاهُمَا الْكِتَابَ الْمُسْتَبِينَ ﴿١١٧﴾ وَهَدَيْنَاهُمَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿١١٨﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِمَا فِي الْأَخْرَبِ ﴿١١٩﴾ سَلَامٌ عَلَىٰ مُوسَىٰ وَهَارُونَ ﴿١٢٠﴾ إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١٢١﴾ إِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٢٢﴾ وَإِنَّ إِلْيَاسَ لَمِنْ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٢٣﴾ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ آلَا تَتَّقُونَ ﴿١٢٤﴾ أَتَدْعُونَ بَعْلًا وَتَذَرُونَ أَحْسَنَ الْخَالِقِينَ ﴿١٢٥﴾ اللَّهُ رَبُّكُمْ وَرَبَّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٢٦﴾ فَكَذَّبُوهُ فَإِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ ﴿١٢٧﴾ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٢٨﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْأَخْرَبِ ﴿١٢٩﴾ سَلَامٌ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ ﴿١٣٠﴾ إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١٣١﴾ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٣٢﴾ وَإِنَّ لُوطًا لَمِنْ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٣٣﴾ إِذْ نَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ ﴿١٣٤﴾ إِلَّا عَجُوزًا فِي الْغَابِرِينَ ﴿١٣٥﴾ ثُمَّ دَمَرْنَا الْأَخْرَبَ ﴿١٣٦﴾ وَإِنَّا لَنَمُوتُونَ عَلَيْهِمْ مُّصْبِحِينَ ﴿١٣٧﴾ وَبِالْأَيْلِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٣٨﴾

114- Andolsun ki Biz, Mûsâ ile Hârûn'a da lûtuflarda bulunduk.

115- Her ikisini ve kavimlerini o büyük sıkıntıdan kurtardık.

116- Onlara yardım ettik de üstün geldiler.

117- Hem onlara o apaçık anlaşılan kitabı (Tevrat'ı) verdik.

118- Her ikisini de doğru yola çıkardık.

- 119- Sonra gelenler arasında, onlara iyi bir nam bıraktık.
- 120- Mûsâ'ya ve Hârûn'a selâm olsun!
- 121- İşte Biz iyi davrananları böyle mükâfatlandırırız.
- 122- Çünkü bunların ikisi de, Bizim mü'min kullarımızdandı.
- 123- Şüphesiz İlyas da gönderilen peygamberlerdendir.
- 124- Hani o kavmine şöyle demişti: "Hiç Allâh'a karşı gelmekten sakınmaz mısınız?"
- 125-126- "O en güzel yaratıcıyı, sizin de, daha önce geçmiş atalarınızın da Rabbi olan Allâh'ı bırakıp da Ba'l putuna mı tapıyorsunuz?"
- 127- Fakat onlar İlyas'ı yalanladılar. Bu yüzden onlar elbette (cehenneme) götürüleceklerdir.
- 128- Ancak Allâh'ın ihlaslı kulları bunun dışındadır.
- 129- Biz sonra gelenler arasında, ona iyi bir nam bıraktık.
- 130- İlyâsîne selâm olsun!
- 131- İşte Biz, iyi davrananları böyle mükâfatlandırırız.
- 132- Çünkü o, Bizim mü'min kullarımızdandı.
- 133- Şüphesiz Lût da gönderilen peygamberlerdendir.
- 134- Hani Biz onu ve ailesinin hepsini kurtarmıştık.
- 135- Yalnız geridekiler arasında kalan yaşlı bir kadın müstesnâ.
- 136- Sonra diğerlerini yerle bir ettik.
- 137-138- Şüphesiz ki siz, sabah akşam onların yurtlarından geçiyorsunuz. Hâlâ düşünüp ibret almayacak mısınız?

114-122. âyetlerde sûrenin üçüncü dizisi olan Mûsâ ve Hârûn kıssasına kısaca yer verilir. Yüce Allah bu iki peygamberi Mısır'da Firavun kavmine elçi olarak göndermiş, onları ve toplumları olan İsrâiloğulları'nı büyük bir zulümden kurtarmış, yardımı ile onları üstün kılmıştır. Onlara gerekli olan ibadet ve amelleri açıkça anlatan Tevrat'ı vermiş ve kendilerini dosdoğru yola iletmiştir. Kendisinden sonraki nesiller arasında onlar için ün bırakmış, sonraki kuşaklar Mûsâ ve Hârûn'u selâm ve saygı ile anmışlardır. İşte Allah, iyi davranan ve samimî inanç sahibi olan kullarını böyle mükâfatlandırır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Eğer Allah size yardım ederse, artık sizi yenecek yoktur. Eğer sizi yardımsız bırakırsa, artık ondan sonra size kim yardım edebilir? Mü'minler yalnız Allâh'a güvenip dayansınlar!”**⁹⁸

“Kim de Allâh'ı, Peygamber'ini ve îmân edenleri dost edinirse üstün gelir, çünkü üstün gelecek olanlar şüphesiz Allâh'ın tarafını tutanlardır.”⁹⁹

“Allah dedi: ‘Biz senin elini kardeşinle (Hârûn) güçlendireceğiz ve her ikinize de öyle bir güç vereceğiz ki mucizelerimiz sayesinde, onlar size asla erişemeyecekler. İkiniz ve size uyanlar üstün geleceksiniz!”¹⁰⁰

“Andolsun ki peygamber olarak gönderilen kullarımız hakkın-da Bizim geçmişte verdiğimiz şöyle bir söz vardır: ‘Şüphe yok ki onlara mutlaka yardım erişecektir. Ve sonunda üstün gelen, kesinlikle Bizim ordumuz olacaktır!”¹⁰¹

“Allâh'a ve âhiret gününe îmân eden bir toplumun, Allâh'a ve Rasûlü'ne düşman olanlarla dostluk kurduğunu göremezsin; isterse onlar bunların babaları, oğulları, kardeşleri veya akrabaları olsun! İşte onların kalplerine Allah, îmânı yazmış ve katından bir ruh ile onları desteklemiştir. Onları altlarından ırmaklar akan cennetlere sokacak, orada ebedî kalacaklardır. Allah, onlardan râzı olmuş, onlar da Allah'tan hoşnut olmuşlardır! İşte bunlar, Allâh'ın safında olanlardır. İyi bilin ki, kurtuluşa erecek olanlar sadece Allâh'ın safında olanlardır!”¹⁰²

123-126. âyetlerde sözü edilen İlyas bin Yâsîn, Hârûn ءااا'ın torunudur. Kimilerine göre bu İdrîs ءااا'dır. İlyas'ın, Kitab-ı Mukaddes'teki adı İlya olup, I. Krallar, 17-19. bablarında uzunca anlatılır.

Yukarıdaki 125. âyette “Ba'l”; Hz. İsâ'dan önceki Şam bölgesinde bulunan Suriye, Lübnan, Doğu Ürdün ve Filistinlilerin taptığı altın putun adıdır. Ay veya gök tanrısı olarak kabul edilirdi.

98. Âl-i İmrân, 3/160.

99. Mâide, 5/56.

100. Kasas, 28/35.

101. Sâffât, 37/171-173.

102. Mücadele, 58/22.

İlyas ؑ Hz. Mûsâ'dan sonra gelen nesebi Hz. Hârûn ؑ'â dayandığı rivâyet edilen bir İsrâiloğulları Peygamberidir.

Hız. Mûsâ'dan sonra İsrâiloğulları'nın çeşitli boyları, Şam civarına yerleşmiştir. Şam bölgesindeki "Bek" şehrine yerleşen ve zamanla Allâh'a isyan ederek haddi aşan bir İsrâiloğulları Kabîlesi'ne Hz. İlyas ؑ'ın gönderildiği rivâyet edilmektedir. İlyas ؑ Kur'ân-ı Kerîm'de iki değişik sûrede anılmıştır. Bir yerde diğer Peygamberler ile birlikte ismi geçmiştir: **"(İbrahim'e) Zekerîyyâ, Yahyâ, İsâ ve İlyas'ı da bağışladık. Bunların hepsi Sâlihlerdendi."**¹⁰³ Diğer sûrede ise İlyas ؑ'ın kıssası özetle anlatılmıştır. Mûsâ ve Hârûn ؑ'dan bahsedilmiş, onların Allâh'ın sâlih kulları olduğu anlatıldıktan sonra İlyas ؑ'ın kıssasına geçilmiştir: **"Muhakkak İlyas da peygamberlerdendi"**¹⁰⁴ Bu âyet-i kerîme İlyas ؑ'ın etrafında Yahudiler ve Hristiyanlar tarafından oluşturulmuş olan efsanevî kimliği ara- lamakta, onun Allâh'ın diğer Peygamberleri gibi bir peygamber olduğunu anlatmaktadır.

Buhârî, Kitâbu'l-Enbiyâ bölümünde İlyas ؑ için bir bâb açmış ve onun kıssasını anlatan Sâffât sûresindeki âyetleri bu babda zikretmiştir. İbn-i Mes'ûd ve İbn-i Abbâs'ın rivâyetine göre Hz. İlyas ile İdrîs ؑ aynı şahıstır.¹⁰⁵ İdrîs ؑ da Nûh ؑ'ın babasının dedesidir.¹⁰⁶

İlyas ؑ Peygamber olarak gönderildiği insanları dîne davet etmiştir: **"(Hz. İlyas) kavmine: 'Allâh'a karşı gelmekten sakınmaz mısınız? Yaratanların en iyisi olan, sizin de Rabbiniz önceki babalarınızın da Rabbi bulunan Allâh'ı bırakıp da Ba'l putuna mı taparsınız?' demişti."**¹⁰⁷

Âyet-i Kerîme'de geçen "Ba'l" o kavmin tapındığı putun ismidir. Oturduğu şehirlerinin ismi "Bek" olan bu halkın, tapındıkları puttan dolayı şehirlerinin isminin "Ba'lebek" olduğu rivâyet edilmektedir.

Rivâyete göre Hz. İlyas İsrâiloğulları'na Hızkil ؑ'dan sonra gönderilmiştir. İnsanları Allâh'a îmâna çağırان Hz. İlyas, kavminin Ba'l putuna tapmamasını emretmiştir. O bölgenin kralı önce îmân etmesine rağmen daha sonra irtidat ederek Hz. İlyas ؑ'ı öldürmeye kalkmıştır. Hz. İlyas yedi yıl kadar dağlarda bayırlarda dolaşmış, insanları Tevrat'ın emirlerine davet

103. Enbiyâ, 21/85.

104. Sâffât, 37/123.

105. Buhârî, Enbiyâ, 4.

106. Buhârî, Enbiyâ, 5.

107. Sâffât, 37/124-126.

etmiş, îmân etmemeleri üzerine, o beldeye üç yıl hiç yağmur düşmemiştir. Daha sonra Hz. İlyas'ın duâsıyla yağmur yağmasına rağmen yine İlyas عليه السلام'a îmân etmemişlerdir. Kendisinden sonraki İsrâiloğulları peygamberlerinden Kur'ân'da ismi zikredilen Elyas'a عليه السلام'ı Hz. İlyas yetiştirmiştir. Rivâyete göre kavminin îmansızlığına kızan İlyas عليه السلام, Allah Teâlâ'dan kendisini gökyüzüne kaldırması için duâ etmiş, bunun üzerine belirlenen bir yerde yanında Elyas'a عليه السلام da olduğu hâlde gökten gelen ateş gibi bir atla semaya yükselmiştir.

Ancak şurası unutulmamalıdır ki bu rivâyetler İsrâiloğulları'nın Tevrat kökenli rivâyetleridir. İşin doğrusunu en iyi Allah bilir.¹⁰⁸ Hz. İlyas عليه السلام'ın, Hızır عليه السلام ile yılda bir kez buluştuğuna inanılır, halk arasında bu buluşma Hızır İlyas (Hidrellez) şeklinde simgelenmiştir.

فَكَذَّبُوهُ فَإِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ^{١٢٧} إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٢٨﴾
وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ﴿١٢٩﴾ سَلَامٌ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ ﴿١٣٠﴾
إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١٣١﴾ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٣٢﴾

127- Fakat onlar İlyas'ı yalanladılar. Bu yüzden onlar elbette (cehenneme) götürüleceklerdir.

128- Ancak Allâh'ın ihlaslı kulları bunun dışındadır.

129- Biz sonra gelenler arasında, ona iyi bir ün bıraktık.

130- İlyâsîne selâm olsun!

131- İşte Biz, iyi davrananları böyle mükâfatlandırırız.

132- Çünkü o, Bizim mü'min kullarımızdandı.

127-132. âyetlere göre, İlyas عليه السلام da kavmini Allâh'a kulluk etmeye çağırılmış, fakat kavmi onu yalanlamıştı. Bu yüzden onlar da Allâh'ın azâbına getirileceklerdir. Ancak Allâh'ın samimî kulları azaptan uzak kalacaktır. Allah, İlyas عليه السلام için de sonraki kuşaklar arasında iyi bir ün bırakmış, onlar; İlyas'ı, soyunu ve tâbilerini selâm ve saygı ile ana gelmişlerdir. Allah, iyi davranan ve samimî inanç sahibi olan kullarını bu şekilde mükâfatlandıracağını çeşitli âyetlerde bildirmiştir. Yukarıda 130. âyetteki "İlyâsîn"; İlyas'ın soyuna veya İlyas ve ona uyanlara selâm olsun, anlamına gelir.

وَإِنَّ لُوطًا لِّمَنِ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٣٣﴾ إِذْ نَجَّيْنَاهُ وَآهْلَهُ أَجْمَعِينَ ﴿١٣٤﴾
إِلَّا عَجُوزًا فِي الْغَابِرِينَ ﴿١٣٥﴾ ثُمَّ دَمَرْنَا الْأَخْرِينَ ﴿١٣٦﴾

133- Şüphesiz Lût da gönderilen peygamberlerdendir.

134- Hani Biz onu ve ailesinin hepsini kurtarmıştık.

135- Yalnız geridekiler arasında kalan yaşlı bir kadın müstesnâ.

136- Sonra diğerlerini yerle bir ettik.

133-136. âyetlerle aşağıda gelen 137-138. âyetlerde, beşinci dizi olarak Lût عليه السلام’ın kissası anlatılmaktadır. Yüce Allah, Lût عليه السلام’ı kavmini uyarmak için göndermiş, erkekler arası fuhuş bataklığına düşen kavmi onun uyarılarını dinlememişti. Bunun üzerine insan sûretinde gelen görevli melekler, kavmin helâk olacağını, bu yüzden sabah olmadan ailesiyle birlikte kenti terk etmesini Lût عليه السلام’dan istemişler, ancak bir kadının da geride kalacağını bildirmişlerdi.

Geride kalan bu kadın Lût عليه السلام’ın karısı olup, kavmin helâk olmasına üzülmüş ve mücâdelesinde kocasına destek olmamıştı. Bu yüzden geride kalmış ve o da helâk olmuştur.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Lût’u peygamber olarak gönderdiğimizde, o da kavmine şöyle dedi: ‘Dünyada sizden önce, hiç kimse-
nin işlemediği bir hayasızlığı mı işliyorsunuz? Siz kadınları bırakıp,
şehvetle erkeklere mi gidiyorsunuz? Doğrusu siz sınırı aşan azgın bir
kavimsiniz!’ Kavminin buna cevabı sadece şu oldu: ‘Bunları (Lût ve
O’na tâbî olanları) ülkenizden çıkarın. Çünkü bunlar fazla temizlenen
insanlarmış!’ Biz de Lût’u ve karısı dışındaki ailesini kurtardık. Yalnız
karısı geride kalanlardan oldu. Onların üzerlerine bir azap yağmu-
ru yağdırdık. Günah işleyenlerin sonunun nasıl olduğuna bir bak!’”**¹⁰⁹

**“Fakat onların o buzağıya el sürmediklerini görünce, tuhafına
gitti ve içinde onlara karşı bir korku uyandı. Onlar, “Korkma, biz
Lût’un kavmine gönderildik.’ dediler. O sırada ayakta onları dinle-
yen İbrahim’in karısı buna güldü. Biz de ona İshâk’ı ve onun ardın-
dan da Yâkub’u müjdeledik. O zaman (İbrahim’in karısı): ‘Vay başı-
ma gelenler! Ben yaşlı bir kadın, eşim de yaşlı biri iken çocuk mu
doğuracağım! Bu gerçekten şaşılacak bir şey!’ dedi. Bunun üzerine**

elçiler: 'Allâh'ın işine mi şaşıyorsun? Allâh'ın rahmeti ve bereketleri sizin üzerinize olsun, ey ev halkı! Hiç şüphe yok ki, O Allah övülme-ye lâyıktır, şânı çok yücedir.' dediler. İbrahim'den korku gidip, kendisine müjdeli haber gelince, Lût kavmi konusunda (âdeti) Bizimle tartışmaya girişti."

"Şüphesiz ki, İbrahim çok yumuşak huylu, çok içli ve kendini Allâh'a vermiş bir kimseydi. (Melekler dediler ki): 'Ey İbrahim! Bundan vazgeç; çünkü Rabbinin buyruğu gelmiştir. Bu yüzden onlara, geri çevrilmez bir azap mutlaka gelecektir!'"

"Elçilerimiz Lût'a geldiklerinde o, onlar hakkında derin bir kaygıya kapılmış, göğsü daralmış ve 'Bu çok zor bir gün!' demişti. Lût'un kavmi, koşarak onun yanına geldiler. Daha önce de o kötü işleri yapıyorlardı. Lût dedi ki: 'Ey kavmim! İşte bunlar kızlarımdır (onlarla eulenin), onlar sizin için daha temizdir. Allah'tan korkun ve konuklarıma karşı beni rezil etmeyin! İçinizde hiç akli başında bir insan yok mu?' Dediler ki: 'Sen de biliyorsun ki bizim senin kızların üzerinde bir hakkımız yoktur. Ama sen bizim ne istediğimizi biliyorsun!'"

"Lût dedi: 'Keşke sizinle başedebilecek bir gücüm olsaydı veya sağlam bir desteğim bulunsaydı!' (Melekler) dediler ki: 'Ey Lût! Biz Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla dokunamazlar. Sen gecenin bir vaktinde, ailenle birlikte yola çık. Karından başka sizden hiçbiri geride kalmasın. Çünkü onlara gelecek azap, şüphesiz ona da erişecektir. Başlarına gelecek azap zamanı sabah vaktidir. Sabah da yakın değil mi?' Azap emrimiz gelince, oranın altını üstüne getirdik ve üzerlerine çamurdan pişirilip istif edilmiş taşlar yağdırdık. Rabbin katında işaretlenmiş (taşlar). Böyle bir azap, zâlimlerden uzak değildir!'"¹¹⁰

"Elçiler Lût ailesine gelince; Lût onlara: 'Gerçekten siz (buralarda) tanınmayan kimselersiniz!' dedi. Melekler dediler: 'Doğrusu biz sana, onların kuşku duymakta oldukları azâbı getirdik. Sana gerçeği getirdik. Biz elbette doğru söyleyenleriz! Artık, gecenin bir vaktinde aileni yola çıkar, sen de arkalarından git; ancak içinizden hiç kimse arkasına dönüp bakmasın! Size söylenen yere doğru gidin!' Böylece, ona şu buyruğumuzu bildirdik: 'Sabaha doğru, bu insanların kökünü

kesilmiş olacaktır.’ Kent halkı, (güzel yüzlü gençlerin geldiklerini duyunca) sevinerek (Lût’un yanına) geldiler.”

“Lût dedi ki: ‘Bunlar benim konuklarımdır. Beni utandırmayın! Allah’tan korkun ve beni rezil etmeyin!’ Onlar ise: ‘(Ey Lût!) Biz seni, başkalarının işine karışmaktan men etmemiş miydik?’ dediler. Lût dedi: ‘İşte bunlar benim kızlarımdır; dediğinizi illa da yapacak-sınız (onlarla evlenin)!’ Ömrüne yemin olsun ki onlar (şehvetten) sarhoşlukları içinde bocalıyorlardı.”¹¹¹

وَإِنَّكُمْ لَتَمُرُّونَ عَلَيْهِمْ مُصْبِحِينَ^{١٣٧} وَبِالْأَيْلِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ^{١٣٨}

137-138- Şüphesiz ki siz, sabah akşam onların yurtlarından geçiyorsunuz. Hâlâ düşünüp ibret almayacak mısınız?

137-138. âyetlerde, başka sûrelerde daha geniş anlatılan Lût kıssasının Mekkelilerle ilgili yeni bir yönüne yer veriliyor. Bu da Hicazlı kervan yolcularının, sabah vakitleri ve geceleyin, Lût kavminin harap olmuş kasabalarının yanından geçtikleri hâlde bundan ibret almamalarıdır. Bu kavmin kenti, Filistin’de, Eriha çukurundaki Ölü Deniz kıyısında idi. Kasaba yerle bir olunca çukurlaşan yer, suların dolması sonunda, deniz seviyesinin çok altındaki derinlikte bir göl meydana gelmiştir. Lübnan sınırları içinde, Amman’a yakın olan bu göle Araplar “el-Bahru’l-meyyit (Ölü Deniz)” derler.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Güneş doğarken, o korkunç ses onları yakalayıverdi. Böylece o kentin altını üstüne getirdik ve üzerlerine çamurdan pişmiş taşlar yağdırdık. Gerçekten bunda, düşünüp ibret alanlar için nice işaretler vardır! O kent, (bugün herkesin gelip geçtiği) bir yol üzerinde bulunmaktadır. Kuşkusuz bunda, mü’minler için bir ibret vardır!”¹¹²**

111. Hicr, 15/61-72. Bk. Şuarâ, 26/160-174; Neml, 27/54-58; Ankebût, 29/28-35.

112. Hicr, 15/73-77.

﴿ BÂB 5 ﴾

**YUNUS PEYGAMBER, ALLÂH'A KIZ İSNADI,
CİNLERLE SOY BİRLİĞİ İDDİASI,
PEYGAMBERLERE ÜSTÜN GELECEKLERİ SÖZÜ**

وَإِنَّ يُونُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٣٩﴾ إِذْ أَبَقَ إِلَى الْفُلِّ الْمَشْحُونِ ﴿١٤٠﴾ فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ ﴿١٤١﴾ فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ وَهُوَ مُلِيمٌ ﴿١٤٢﴾ فَلَوْلَا أَنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِينَ ﴿١٤٣﴾ لَلَبِثَ فِي بَطْنِهِ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٤٤﴾ فَنَبَذْنَاهُ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ سَقِيمٌ ﴿١٤٥﴾ وَأَنْبَتْنَا عَلَيْهِ شَجَرَةً مِنْ يَقْطِينٍ ﴿١٤٦﴾ وَأَرْسَلْنَاهُ إِلَى مِائَةِ آلَافٍ أَوْ يَزِيدُونَ ﴿١٤٧﴾ فَآمَنُوا فَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَى حِينٍ ﴿١٤٨﴾ فَاسْتَفْتِهِمَ الرِّبِّكَ الْبَنَاتُ وَلَهُمُ الْبُنُونَ ﴿١٤٩﴾ أَمْ خَلَقْنَا الْمَلَائِكَةَ إِنَاثًا وَهُمْ شَاهِدُونَ ﴿١٥٠﴾ أَلَا إِنَّهُمْ مِنْ إِفْكِهِمْ لَيَقُولُونَ ﴿١٥١﴾ وَلَدَ اللَّهُ ﴿١٥٢﴾ وَأَنَّهُمْ لَكَادِبُونَ ﴿١٥٣﴾ أَفَلَا الْبَنَاتُ عَلَى الْبَنِينَ ﴿١٥٤﴾ مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿١٥٥﴾ تَذَكَّرُونَ ﴿١٥٦﴾ أَمْ لَكُمْ سُلْطَانٌ مُبِينٌ ﴿١٥٧﴾ فَاتُّوا بِكِتَابِكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٥٨﴾ وَجَعَلُوا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجَنَّةِ نَسَبًا ﴿١٥٩﴾ وَلَقَدْ عَلِمَتِ الْجِنَّةُ إِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ ﴿١٦٠﴾ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُصِفُونَ ﴿١٦١﴾ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٦٢﴾ فَإِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ ﴿١٦٣﴾ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ بِفَاتِنِينَ ﴿١٦٤﴾ إِلَّا مَنْ هُوَ صَالٍ الْجَحِيمِ ﴿١٦٥﴾ وَمَا مِنَّا إِلَّا لَهُ مَقَامٌ مَعْلُومٌ ﴿١٦٦﴾ وَإِنَّا لَنَحْنُ الصَّافُونَ ﴿١٦٧﴾ وَإِنَّا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ ﴿١٦٨﴾

وَإِنْ كَانُوا لَيَقُولُونَ[ۙ] ﴿١٦٧﴾ لَوْ أَنَّ عِنْدَنَا ذِكْرًا مِنَ الْأَوَّلِينَ[ۖ] ﴿١٦٨﴾
 لَكُنَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٦٩﴾ فَكَفَرُوا بِهِ^٥ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿١٧٠﴾
 وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ^٤ ﴿١٧١﴾ إِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنْصُورُونَ^٦
 ﴿١٧٢﴾ وَإِنَّ جُنَدَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿١٧٣﴾ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتَّى حِينٍ[ۖ] ﴿١٧٤﴾
 وَأَبْصَرَهُمْ فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ ﴿١٧٥﴾ أَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿١٧٦﴾ فَإِذَا
 نَزَلَ بِسَاحَتِهِمْ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْذَرِينَ ﴿١٧٧﴾ وَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتَّى حِينٍ[ۖ]
 ﴿١٧٨﴾ وَأَبْصَرَ فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ ﴿١٧٩﴾ سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا
 يَصِفُونَ^٥ ﴿١٨٠﴾ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ^٤ ﴿١٨١﴾ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ
 الْعَالَمِينَ ﴿١٨٢﴾

139- Şüphesiz Yunus da gönderilen peygamberlerdendir.

140- Hani o, dolu bir gemiye binip kaçmıştı.

141- Gemide bulunanlar kur'a çekmiş, ancak (Yunus kur'a'yı) kaybedenlerden olmuştu.

142- Yunus kendini kınayıp dururken onu bir balık yuttu.

143- Eğer o Allâh'ı tesbih edenlerden olmasaydı,

144- İnsanların yeniden dirilecekleri güne kadar balığın kar-
 nında kalırdı.

145- Biz onu halsiz bir durumda iken sahile çıkardık.

146- Ve üzerine kabak türünden geniş yapraklı bir nebat bi-
 tirdik.

147- Onu, yüz bin veya daha çok kişiye peygamber olarak
 gönderdik.

148- Sonunda onlar ona îmân ettiler. Bunun üzerine Biz de
 onları bir süreye kadar yaşıttık.

149- Şimdi sen sor (o Mekkelilere): Kızlar Rabbinin de, oğul-
 lar onların öyle mi?

150- Yoksa Biz melekleri dışı yaratmışız da, onlar buna ta-
 nık mı olmuşlar?

- 151- Dikkat edin! Onlar kendi uydurmaları olarak diyorlar ki:
- 152- “Allah çocuk sahibi oldu.” Hiç şüphesiz onlar yalan söylüyorlar.
- 153- Allah, kızları oğullara tercih mi etmiş?
- 154- Size ne oldu, nasıl böyle bir hüküm veriyorsunuz?
- 155- Hiç düşünmüyor musunuz?
- 156- Yoksa sizin için açık bir delil mi var?
- 157- Eğer doğru söylüyorsanız, getirin kitabınızı!
- 158- Bir de Allah ile cinler arasında bir nesep bağı uydurdular. Oysa cinler de kendilerinin hesap için getirileceklerini bilmektedirler.
- 159- Allah, onların bu asılsız yakıştırdıklarından münezzeh ve uzaktır.
- 160- Ancak Allâh'ın ihlaslı kulları bunun dışındadır.
- 161- Çünkü ne siz ne de taptıklarınız!
- 162-163- Hiçbiriniz cehenneme girecek kimseden başkasını Allâh'a karşı azdırıp saptıramazsınız.
- 164- “Biz (meleklerden), her birimiz için belli bir makam vardır.”
- 165- “Şüphesiz biziz, o saf bağlayıp duranlar biz!”
- 166- “Şüphesiz biziz, o tesbih edenler de biz!”
- 167- Onlar şöyle diyorlardı:
- 168- “Eğer yanımızda, öncekilere verilen kitaplardan bir kitap olsaydı,”
- 169- “Biz de Allâh'ın ihlase erdirilmiş kullarından olurduk!”
- 170- Oysa onlara kitap geldi, ama onu inkâr ettiler. Yakında bilecekler!
- 171- Doğrusu, peygamber olarak gönderilen kullarımız hakkında Bizim geçmişte verdiğimiz şöyle bir söz vardır:
- 172- “Onlara mutlaka yardım erişecektir.”
- 173- “Ve sonunda üstün gelen, kesinlikle Bizim ordumuz olacaktır!”

174- Onun için sen, bir süreye kadar onlardan yüz çevir!

175- Ve onları gözetle! Yakında başlarına nelerin geleceğini görecekler!

176- Bizim azâbımızın çabucak gelmesini mi istiyorlar?

177- Azap onların yurtlarına indiği zaman, uyarılanların sabahı ne kötü olur!

178- O hâlde sen, bir süreye kadar onlardan yüz çevir!

179- Ve gözetle! Onlar da yakında görecekler!

180- Güç ve kuvvet sahibi olan Rabbin, onların yakıştırdıkları sıfatlardan münezzeh ve yücedir!

181- Gönderilen bütün peygamberlere selâm olsun!

182- Âlemlerin Rabbi olan Allâh'a hamd olsun!

139-142. âyetlerde ve devamında sûrenin altıncı dizisi olan Yunus peygamberin kıssası anlatılır. Bütün uyarılarına rağmen kavmi, Yunus'a inanamamış, helâk olma zamanları yaklaşınca Yunus kendilerini bırakarak gemi yolculuğuna çıkmıştır. Ancak balıklar etrafını çevirip gemi yoluna devam edemeyince, yolcular arasında kur'a çekilmiş ve kur'a Yunus'a çıkmıştı. Denize atılınca da kendisini balık yutmuş ve bir süre denizde balık karından dolaştıktan sonra balık kendisini karaya bırakmıştır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Azâbı gördükten sonra îmân eden ve îmanlarının faydasını gören hiçbir kasaba halkı olmadı! Yalnız Yunus’un kavmi müstesnâdır. Onlar îmân edince, Biz de kendilerinden dünya hayatında aşağılayıcı azâbı kaldırdık ve onları bir süre daha dünya nimetlerinden yararlandırdık.”**¹¹³

“Zünnun’u (Yunus’u) da an. Hani o, öfkeli bir hâlde gitmişti de, Bizim kendisini hiçbir zaman sıkıştırmayacağımızı sanmıştı. Fakat sonunda karanlıklar içinde: ‘Senden başka hiçbir ilâh yoktur. Seni bütün eksikliklerden tenzih ederim! Ben gerçekten zâlimlerden oldum!’ diye duâ etti. Biz onun duâsını kabul ettik ve kendisini kederden kurtardık. İşte Biz inananları böyle kurtarıyoruz.”¹¹⁴

113. Yûnus, 10/98.

114. Enbiyâ, 21/87-88.

“Rabbin hükmünü verinceye kadar sabret; balığın arkadaşı (Yunus) gibi olma! Hani o, gam ve kederle dolmuşken Rabbine seslenmişti. Eğer Rabbinin nîmeti yetişmemiş olsaydı o, kınanmış olarak ıssız bir diyara atılıp gidecekti. Fakat Rabbi onu seçti ve sâlihler arasına kattı.”¹¹⁵

143-148. âyetlere göre, Hz. Yunus balık karnında Allâh'ı tesbih ve zikretmeye devam etmiştir. Enbiyâ sûresi, 21/87. âyetinde bildirilen, Yunus عليه السلام'ın tesbih duâsı şöyledir:

“Lâ ilâhe illâ ente sübhâneke innî küntü minezzâlimîn. (Senden başka ilâh yoktur. Seni bütün eksikliklerden tenzih ederim. Şüphesiz ben, kendine zulmedenlerden oldum.)” Bunun üzerine balık onu sahile çıkarmış, hasta ve bitkin bir hâlde bulunan Yunus'a gölge olması için bir kabak ağacı yetiştirilmiştir.

Kabak türünden olduğu belirtilen bu bitki ile ilgili olarak Enes bin Mâlik'ten şu rivâyet gelmiştir. Bir sahâbi Hz. Peygamber'i yemeğe davet etmiş ve içinde kabak bulunan çorba ikram etmişti. Enes'in kabağı severek yediğini görünce, kabakları onun önüne doğru itmiştir. Enes ؓ o günden sonra kendisinin kabaktan hoşlandığını söylemiştir.¹¹⁶

Yunus'un arkasından, kavmi pişmanlık duyarak, Allâh'a yalvarmış ve affedilerek, peygamberlerinin geri gelmesini beklemeye başlamışlardı. Kavminin arasına dönen Yunus, bundan sonra yüz binlerin üzerinde insan kitlelerine elçilik görevini sürdürmüş ve kavmi ona inanmıştır. Hz. Peygamber bu sayının yüz yirmi bin olduğunu belirtmiştir.¹¹⁷

149-157. âyetlerde, Mekkeli müşrik Arapların kızları kendilerine, oğlanları Allâh'a isnâd ettikleri ve melekler hakkındaki düşünceleri reddediliyor. Onlar melekleri Allâh'ın kızları olarak kabul ediyor ve onlara tanrı diye tapıyorlardı. Taptıkları heykeller, temelde ruhsal varlıkların sembolleri olarak ortaya çıkmıştı. Onların bu iddiâlarına karşılık, kendilerinden kanıt isteniyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar, kızların Allâh'a âit olduğunu iddiâ ediyorlar. Hâşâ, O böyle şeylerden uzaktır. Beğendikleri**

115. Kalem, 68/48-50.

116. Buhârî, Buyû', 30, Et'ime, 4, 25; Müslim, Eşribe, 144-145.

117. Tirmizî, Tefsir, 37/2.

(erkek çocuklar da) **kendilerinin oluyor! Onlardan birine kız çocuğu doğduğu haber verildiğinde öfkelenir, yüzü kapkara kesilir.”**¹¹⁸

“Onlar Rahmân olan Allâh’ın kulları olan melekleri dışı saydılar. Yoksa onların yaratılışlarında hazır mı bulundular? Onların bu şâhitlikleri yazılacak ve bundan sorguya çekileceklerdir.”¹¹⁹ **“Demek ki, erkek olan size, dışı olan Allâh’a, öyle mi? Bu ne kadar haksız bir paylaşım!”**¹²⁰

“Rabbimiz, size oğulları ayırdı da, kendisi meleklerden kızlar edildi, öyle mi? Gerçekten siz çok büyük bir söz söylüyorsunuz!”¹²¹

“Onlar Rahmân olan Allâh’ın kulları olan melekleri dışı saydılar. Yoksa onların yaratılışlarında hazır mı bulundular? Onların bu şâhitlikleri yazılacak ve bundan sorguya çekileceklerdir.”¹²²

وَجَعَلُوا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجَنَّةِ نَسَبًا ۖ وَلَقَدْ عَلِمَتِ الْجِنَّةُ إِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ ﴿١٥٨﴾

158- Bir de Allah ile cinler arasında bir nesep bağı uydurdular. Oysa cinler de kendilerinin hesap için getirileceklerini bilmektedirler.

158. âyete göre, müşrikler Allah ile cinler arasında bir soy bağı kurmuşlardı. İçlerinde cinlere tapanlar da vardı. Oysa cinler ateş alevinden yaratılmış varlıklar olup, yarın kıyâmet gününde insanlar gibi Rabbin huzûruna getirileceklerini bilmektedirler.

Elmalılı merhumun âyeti açıklaması şöyledir: İbn-i Abbâs’tan bir rivâyete göre yukarıdaki âyet ve bunun benzeri olan **“Onlar, Allah ile cinler arasında bir soy bağı uydurdular.”**¹²³ âyetinin delâleti üzere, Allah ile şeytan arasında bir soy ilgisi gerektiren, karşı iki kardeş gibi sayarak, “Hayırların yaratıcı Allah, şerrin yaratıcısı şeytandır.” diyen zındıklar hakkında nâzil olmuştur ki, buna göre birinci olarak Mecûsîlerin inancına ve ikinci olarak da buna benzeyenlerle ilgili olur. Çünkü bütün

118. Nahl, 16/57-58.

119. Zuhurf, 43/19.

120. Necm, 53/21-22.

121. İsrâ, 17/40.

122. Zuhurf, 43/19.

123. Sâffât, 37/158.

Mecûsîler, bu âlemdeki hayırlar nurdan, başka bir deyimle tanrıdan, bütün şerler de zulmetten, başka bir deyimle Ehrimen'dendir, diye bir kanaate sahip olduklarından kendileri "Seneviyye" adını almışlardır. Esas itibâriyle Zerdüş'tün "zend" hitâbına nisbetini ifâde eden Farsçadaki "zendik" ve Arapçada "zındık" ve bunun çoğulu olarak "zenâdık" bütün Mecûsîlerin lâkabıdır. Zındık özellikle dinsiz ve inançsız anlamına da âdet olmuş ise de, esasen zındıklar Zerdüş'tün "Zendavesta" isimli eseri dolayısıyla bütün Mecûsîler demektir.¹²⁴

سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُصِفُونَ^{۱۵۹} إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٦٠﴾
فَإِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ^{۱۶۱} مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ بِفَاتِنِينَ^{۱۶۲} إِلَّا مَنْ هُوَ
صَالٍ الْجَحِيمِ ﴿١٦٣﴾

159- Allah, onların bu asılsız yakıştırdıklarından münezzeh ve uzaktır.

160- Ancak Allâh'ın ihlaslı kulları bunun dışındadır.

161- Çünkü ne siz ne de taptıklarınız!

162-163- Hiçbiriniz cehenneme girecek kimseden başkasını Allâh'a karşı azdırıp saptıramazsınız.

159-163. âyetlerde, Allah Teâlâ'nın müşriklerin bu yakıştırmalarından uzak olduğu, ancak ihlaslı kulların böyle bir nitelendirme yapmadıkları, bu gibi fitnelere ancak cehennemlik olanların düşebileceği belirtilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Onlar bilgisizce, Allâh'ın yarattığı cinleri O'na ortak koştular, O'na oğullar ve kızlar yakıştırdılar. Allah onların ileri sürdüğü vasıflardan çok uzak, çok yücedir!"**¹²⁵

"Allah çocuk edinmemiştir. O'nunla birlikte başka bir ilâh da yoktur. Öyle olsaydı her ilâh kendi yarattığını alıp götürür ve onlardan biri diğerine üstün gelmeye çalışırdı! Allah, onların niteledikleri şeylerden uzaktır."¹²⁶

124. Elmalılı, age, III, 477.

125. En'âm, 6/100.

126. Mü'minûn, 23/91.

“De ki: ‘Eğer Rahmân olan Allâh’ın bir çocuğu olsaydı, ona ibadet edenlerin ilki ben olurum!’ Göklerin ve yerin Rabbi, Arş’ın da Rabbi olan Allah, onların nitelendirdikleri şeyden uzaktır, yücedir!”¹²⁷

وَمَا مِنَّا إِلَّا لَهُ مَقَامٌ مَّعْلُومٌ ﴿١٦٤﴾ وَإِنَّا لَنَحْنُ الصَّافُونَ ﴿١٦٥﴾
وَإِنَّا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ ﴿١٦٦﴾

164- (Melekler şöyle derler:) **Bizim her birimiz için belirli bir makam vardır.”**

165- **“Şüphesiz biz orada sıra sıra dizilenleriz!”**

166- **“Ve biz sadece Allâh’ı tesbih edenleriz!”**

164-166. âyetlerde, doğrudan meleklerin sözleri nakledilir. Melekler ya da onlar adına Cebrâîl (عليه السلام), meleklerin konumunu şöyle açıklamıştır: a) Meleklerden her birinin belli bir makâmı vardır. b) Onlar sıra sıra dizilip Allâh’ın buyruğunu bekleyen kullardır. c) Melekler Allâh’ın kızları olmadığı gibi onların güçleri de sınırsız değildir. d) Hiçbir melek kendi yetki sınırını geçemez. e) Onlar da kuldur, tanrı değildirler.

Hız. Peygamber bir hadisinde şöyle buyurmuştur: **“En yakın gökte bir ayak basacak yer yoktur ki orada secde eden veya ayakta ibadet eden bir melek olmasın. İşte meleklerin, ‘Biziz o saf saf dizilenler, biz. Biziz o tesbih edenler, biz!’ sözü bunu anlatır.”¹²⁸**

Başka bir hadiste şöyle buyrulur: **“Biz başka ümmetlere üç hususta üstün kıldık: a) Saflarımız meleklerin safları gibi yapıldı. b) Arzın her yeri bize mescid ve temiz kılındı. c) Su bulunmadığı zaman toprakla teyemmüm yaparız.”¹²⁹**

Hız. Ömer cemaatle namaza dururken, yukarıdaki âyetleri hatırlatır, safların düzgün tutulmasını ister; Allah, sizin meleklerin yaptığı şeyi yapmanızı istiyor, der ve saflar tam düzgün hâle gelince tekbir alırdı.¹³⁰

¹²⁷. Zuhurf, 43/81-82.

¹²⁸. Câmiu'l-Beyân, XXIII, 111.

¹²⁹. Müslim, Mesâcid, 4.

¹³⁰. Câmiu'l-Beyân, XXIII, 112; İbn Kesir, Tefsir, IV, 25.

وَإِنْ كَانُوا لَيَقُولُونَ ﴿١٦٧﴾ لَوْ أَنَّ عِنْدَنَا ذِكْرًا مِنَ الْأَوَّلِينَ ﴿١٦٨﴾
لَكُنَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٦٩﴾ فَكَفَرُوا بِهِ ۖ فَسُوفَ يَعْلَمُونَ ﴿١٧٠﴾

167- Onlar şöyle diyorlardı:

168- “Eğer yanımızda, öncekilere verilen kitaplardan bir kitap olsaydı,”

169- “Biz de Allâh’ın ihlâsa erdirilmiş kullarından olurduk!”

170- Oysa onlara kitap geldi, ama onu inkâr ettiler. Yakında bilecekler!

167-170. âyetlerde, müşriklerin kendi aralarında şöyle konuştukları naklediliyor: Eğer bize de öncekilere verildiği gibi bir kitap verilseydi, biz de ihlâslı kimseler olurduk. Ya da onlar bu sözü kıyâmet günü bir özür olarak ileri sürmek isteyecekler. Ancak onlara Hz. Muhammed bir peygamber ve Kur’ân da bir kitap olarak gönderildiği için böyle bir özürleri kabul edilmeyecektir.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Yahut: ‘Bize de kitap indirilseydi, herhalde doğru yola, onlardan daha çok uyardık.’ demeyesiniz diye (bu Kur’ân’ı indirdik). İşte size de Rabbinizden apaçık bir delil, bir yol gösterici ve bir rahmet geldi. Allâh’ın âyetlerini yalan sayıp ondan yüz çevirenden daha zâlim kim olabilir? Biz, âyetlerimizden yüz çevirenleri, bu yüz çevirmelerinden ötürü azâbın en kötüsüyle cezâlandıracağız!”**¹³¹

وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ ﴿١٧١﴾ إِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنْصُورُونَ ﴿١٧٢﴾ وَإِنَّ جُنْدَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿١٧٣﴾ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿١٧٤﴾
وَأَبْصِرْهُمْ فَسَوْفَ يُبْصَرُونَ ﴿١٧٥﴾ أَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿١٧٦﴾
فَإِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمْ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْذَرِينَ ﴿١٧٧﴾ وَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿١٧٨﴾ وَأَبْصِرْ فَسَوْفَ يُبْصَرُونَ ﴿١٧٩﴾

171- Doğrusu, peygamber olarak gönderilen kullarımız hakkında Bizim geçmişte verdiğimiz şöyle bir söz vardır:

172- “Onlara mutlaka yardım erişecektir.”

173- “Ve sonunda üstün gelen, kesinlikle Bizim ordumuz olacaktır!”

174- Onun için sen, bir süreye kadar onlardan yüz çevir!

175- Ve onları gözetle! Yakında başlarına nelerin geleceğini görecekler!

176- Bizim azâbımızın çabucak gelmesini mi istiyorlar?

177- Azap onların yurtlarına indiği zaman, uyarılanların sabahı ne kötü olur!

178- O hâlde sen, bir süreye kadar onlardan yüz çevir!

179- Ve gözetle! Onlar da yakında görecekler!

171-179. âyetlerde, Allâh'ın elçilerine geçmişte mutlaka üstün gelecekleri sözünü verdiği, savaşta üstün gelen ordunun gerekli tedbirler alınmışsa mutlaka İslâm ordusu olacağı, kendilerine bir süre tanınmanın uygun olacağı, azâbın bir an önce gelmesini istemelerinin sonucunun kötü olacağı vurgulanmaktadır. Uyarıldıkları hâlde, hak dîne ve elçisine karşı gelenlerin bir gün, kötü bir sabahla başka bir deyişle kötü bir sonuçla karşılaşabilecekleri belirtilir.

Enes bin Mâlik ؓ'ten rivâyete göre, Allâh'ın elçisi, Hayber'in fethi için kalenin önüne sabah güneş doğarken gelmiş, günlük işleri için kaleden çıkan Hayber halkının, 'İşte Muhammed'in ordusu!' demeleri üzerine şöyle buyurmuştur: “Allâhu ekber! Hayber düştü! Çünkü biz bir kavmin çevresine konarsak uyarılmış olanların sabahı kötü olur!”¹³²

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “**Yoksa siz, kendinizden önce gelip geçenlerin başına gelen sıkıntıları çekmeden, cennete gireceğinizi mi sandınız? Onlara öyle yoksulluklar öyle sıkıntılar dokundu ve öyle sarsıldılar ki, sonunda Peygamber ve beraberindeki îmân edenler: “Allâh'ın yardımı ne zaman?” derlerdi. Dikkat edin! Allâh'ın yardımı yakındır!**”¹³³

“Senden önce de birçok peygamber yalanlandı. Ama onlar, kendilerine yardımımız gelinceye kadar, bu yalanlanmalara ve eziyetlere

132. Buhârî, Salât, 12, Ezân, 6; Müslim, Nikâh, 87, Cihâd, 120, 121; Tirmizî, Siyer, 3.

133. Bakara, 2/214.

karşı sabrettiler. Allâh'ın sözlerini değiştirecek bir güç yoktur. O peygamberlerin başından geçen bâzı haberler sana da geldi.”¹³⁴

“Sonunda o peygamberler kavimleri tarafından yalanlandıklarını kesin olarak anlayıp onlardan büsbütün ümit kestikleri sırada, kendilerine yardımımız yetişmiş ve dilediğimiz kimseler kurtuluşa ermiştir. Ancak azâbımız, öyle kâfirlerden geri çevrilemez!”¹³⁵

“De ki: Sapıklığın içine dalan kimseye, Rahmân ne kadar süre verirse versin! Tehdit edildikleri dünya veya âhiret azâbını gördükleri zaman, kimin daha kötü durumda, kimin daha güçsüz olduğunu bilecekler!”¹³⁶

“Sen onlara aldırma! Gün gelir, davetçi onları görülmedik bir şeye çağırır.”¹³⁷

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٨٠﴾ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ
﴿١٨١﴾ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٨٢﴾

180- Güç ve kuvvet sahibi olan Rabbin, onların yakıştırdıkları sıfatlardan münezzeh ve yücedir!

181- Gönderilen bütün peygamberlere selâm olsun!

182- Âlemlerin Rabbi olan Allâh'a hamd olsun!

180-182. âyetler, bir yerden ayrılırken veya bir sûre ya da aşr-ı şerîf okunduktan sonra tekrarlanır. Ebû Saîd el-Hudrî ؓ, Hz. Peygamber'in namazın sonunda veya namazdan ayrılırken bu sûrenin son üç âyetini okuduğunu nakletmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar mü'minleri bırakıp da kâfirlerle dost edinmektedirler. Yoksa onlar kâfirlerin yanında izzet ve şeref mi arıyorlar? Bilsinler ki bütün izzet ve şeref yalnızca Allâh'a âittir.”¹³⁸**

134. En'âm, 6/34.

135. Yûsuf, 12/110.

136. Meryem, 19/75.

137. Kamer, 54/6.

138. Nisâ, 4/139.

“Ey Yahyâ! Kitaba sımsıkı sarıl!” (dedik) ve ona daha çocuk iken hikmet verdik. Tarafımızdan ona kalp yumuşaklığı ve arınmışlık da (verdik). O, çok sakınan bir kimse idi. Ana-babasına karşı iyi davranırdı, zorba ve isyankâr değildi. Doğduğu gün, öleceği gün ve dirileceği gün ona selam olsun!”¹³⁹

“Âlemlerin Rabbi olan Allâh’a hamd olsun!”¹⁴⁰

Katâde’den nakledilen bir hadiste Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Bana selâm verdiğiniz zaman, diğer peygamberlere de selâm verin. Çünkü ben peygamberlerden bir peygamberim.”¹⁴¹

İbn-i Ebî Hâtim’in Şa‘bî’den rivâyet ettiğine göre, Allâh’ın Rasûlü şöyle buyurmuştur: “Her kimi, kıyâmet günü sevaptan tam ölçekle ölçmek sevindirecekse, bulunduğu meclisten kalkacağı sırada şöyle desin:

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ . وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ . وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

“Güç ve kuvvet sahibi olan Rabbin, onların yakıştırdıkları sıfatlardan münezzeh ve yücedir. Gönderilen bütün peygamberlere selâm olsun! Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allâh’a mahsustur!”¹⁴²

139. Meryem, 19/12-15.

140. Fâtiha, 1/1. Bk. En‘âm, 6/42; Yûnus, 10/10; Sâffât, 37/182; Zümer, 39/75; Mü‘min, 40/65.

141. İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim mürsel hadis; İbn Kesîr, age, III, 195.

142. Kurtubî, age, XV, 141; Süyûtî, age, V, 141; Âlûsî, age, XII, 159.

سُورَةُ ص

SÂD
SÛRESİ

Sâd sûresi Kamer sûresinden sonra Mekke’de inmiş olup, 88 âyettir. Adını başındaki “Sâd” harfinden almıştır. Sûrede: Kâfirlerin bâzı iddiâları ve verilen cevaplar, tek Allah inancı, peygamberlik, azapla uyarı, Nûh, Âd, Semûd, Lût kavimleri, Dâvud, Süleyman, Eyyûb, İbrahim, İshak, Yâkub, İsmâil, Elyesa‘, Zülkifl ﷺ kıssaları, insanın yaratılışı ve meleklerin secdesi, İblis’in insanı aldatma için yetki ve süre istemesi, tebliğin karşılıksız oluşu gibi konular yer almaktadır.

﴿ BÂB 1 ﴾

İNKÂR VE KİBRİN SONUCU,
ÂD, SEMÛD, LÛT KAVMI VE EYKELİLER.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ص وَالْقُرْآنِ ذِي الذِّكْرِ ۝۱۱ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي عِزَّةٍ وَشِقَاقٍ ۝۲
كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ فَنَادَوا وَلَا تَجِئْ مِنْ صَاحِبِ السَّمَاءِ ۝۳
أَنْ يَجَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ ۝۴ وَقَالَ الْكَافِرُونَ هَذَا سَاحِرٌ كَذَّابٌ ۝۵
أَجَعَلَ الْآلِهَةَ إِلَهًا وَاحِدًا إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ ۝۶ وَانطَلَقَ الْمَلَأُ مِنْهُمْ أَنْ
امشُوا وَاصْبِرُوا عَلَى آلِهَتِكُمْ ۝۷ إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ يُرَادُ ۝۸ مَا سَمِعْنَا بِهَذَا
فِي الْمِلَّةِ الْآخِرَةِ إِنْ هَذَا إِلَّا اخْتِلَاقٌ ۝۹ ءَأُنْزِلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ مِنْ بَيْنِنَا ۝۱۰
بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِنْ ذِكْرِي ۝۱۱ بَلْ لَمَّا يَدُوقُوا عَذَابِ ۝۱۲ أَمْ عَنْدهُمْ
خَزَائِنُ رَحْمَةِ رَبِّكَ الْعَزِيزِ الْوَهَّابِ ۝۱۳ أَمْ لَهُمْ مُلْكُ السَّمَوَاتِ
وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۝۱۴ فَلْيُزْنُوا فِي الْأَسْبَابِ ۝۱۵ جُنْدٌ مَا هُنَالِكَ
مَهْزُومٌ مِنَ الْأَحْزَابِ ۝۱۶ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ ذُو
الْأَوْتَادِ ۝۱۷ وَثَمُودُ وَقَوْمُ لُوطٍ وَأَصْحَابُ لَيْكَةِ ۝۱۸ أُولَئِكَ الْأَحْزَابُ ۝۱۹
۝۲۰ إِنْ كُلِّ إِلَّا كَذَبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ عِقَابُ ۝۲۱

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

- 1- Sâd. Öğüt dolu Kur'ân'a yemin ederim ki,**
- 2- Doğrusu o inkâr edenler bir gurur ve ayrılık içindedirler.**
- 3- Biz onlardan önce, nice nesilleri helâk ettik. O zaman fer-yat ettiler, ama artık kurtulma zamanı geçmişti.**
- 4- Kendilerine içlerinden uyarıcı bir peygamberin gelmesi-ne şaşılar da o kâfirler şöyle dediler: “Bu pek yalancı bir sihirbazdır.”**
- 5- “İlâhları bir tek ilâh mı kılmış? Doğrusu bu tuhaf bir şey-dir!”**
- 6- Onlardan ileri gelenler harekete geçip şöyle dediler: “Yü-rüyün, ilâhlarınıza bağlılıkta direnin. Sizden istenen şüp-hesiz budur.”**
- 7- “Biz bunu en son dinde de işitmedik. Bu, ancak bir uy-durmadır.”**
- 8- “O Kur'ân, aramızdan Muhammed'e mi indirilmiş!” Doğ-rusu onlar benim kitabım hakkında şüphe içine düştüler. Doğrusu onlar henüz Benim azâbımı tatmadılar!**
- 9- Yoksa o mutlak üstün, çok lûtf sahibi Rabbinin rahmet hazineleri, onların yanında mı?**
- 10- Yahut göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların hü-kümranlığı onların mı? Öyleyse, sebeplerine sarılarak göğe yükselsinler!**
- 11- Onlar çeşitli graplardan meydana gelmiş bir ordudur; iş-te şurada bozguna uğratılacaklardır.**
- 12- Onlardan önce Nûh kavmi ile Âd kavmi ve kazıklar sa-hibi Firavun da yalanlamıştı.**
- 13- Semûd kavmi, Lût kavmi ve Eyke ahâlisi de peygamber-lerini yalanlamıştı. İşte onlar peygambere karşı güç bir-liği yapmıştı.**
- 14- Hepsi de peygamberleri yalanladı ve bu yüzden azâbım hak oldu.**

1-3. âyetlerde, Mekke müşriklerinin Hz. Peygamber'e ve Kur'ân'a karşı çıkmalarının asıl sebebinin kibir olduğu, geçmiş ümmetlerin sırf bu yüzden helâk edildikleri vurgulanır.

Sûrenin başındaki "Sâd" harfi için, "Sadakallah/Allah doğru söyledi" veya "Sadaka Muhammed/Muhammed doğru söyledi" cümlelerinin kısaltılmış rumuz harfi yorumu yapılmıştır. Ancak bu harfin de, diğer bâzı sûrelerin başındaki harfler gibi, özel bir anlamını düşünmek yerine, dinleyenlerin okunacak olan vahye dikkatini çekmek için söylenen bir tembih (uyarı) harfi olması daha mâkul görünmektedir.

Sûre, Allah Teâlâ'nın öğüt dolu Kur'ân'a yeminiyle başlıyor. Yeminin cevabında da, Mekke müşriklerinin sırf gurur ve kibir yüzünden karşı çıktıkları vurgulanıyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Andolsun ki size şerefınızı yükseltecek bir kitap indirdik. Hâlâ düşünmeyecek misiniz?"**¹ **"Gerçekten bu Kur'ân, senin için de kavmin için de bir öğüttür ve yakında ondan sorguya çekileceksiniz!"**²

"İnsanlardan kimi vardır ki, dünya hayatı hakkındaki sözleri senin hoşuna gider. Hatta böylesi, kalbinde olana Allâh'ı şahit tutar. Oysa o, İslâm düşmanlarının en yamanıdır. O bir işin başına geçince, yeryüzünde bozgunculuk çıkarmak, ekini ve nesli yok etmek için çalışır. Allah ise bozgunculuğu sevmez. Ona: 'Allah'tan kork!' denilince, gururu onu günaha sürükler. Onun hakkından cehennem gelir. Orası ne kötü yerdir!"³

"Allah, îmân edip iyi işler yapanların mükâfatlarını tam olarak verecek ve onlara lûtfundan daha fazlasını da ihsan edecektir. Ancak kendisine kulluk etmekten kaçınıp, kibirlenenleri ise can yıkıcı bir azapla cezâlandıracak ve onlar kendilerine Allah'tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı bulabilirler."⁴

"Sizin ilâhınız bir tek İlâh'tır. Ama âhirete îmân etmeyenlerin kalbi Allâh'ın birliğini inkâr eder, inanmayı kibirlerine yediremezler."⁵

1. Enbiyâ, 21/10.

2. Zuhurf, 43/44.

3. Bakara, 2/204-206.

4. Nisâ, 4/173.

5. Nahl, 16/22.

“Rabbiniz dedi ki: Bana duâ edin, duânızı kabul edeyim. Çünkü bana ibadeti bırakıp büyüklük taslayanlar, hor ve hakir olarak cehenneme girecekler!”⁶

4-8. âyetlerde, kâfirlerin kendi aralarından çıkan bir uyarıcıya şaşırıp, ona sihirbaz dedikleri, tek ilâhın olamayacağını, bunu ileri süren elçiye direnmek gerektiğini söyledikleri, tek ilâh inancını bir önceki din olan Hristiyanlıkta bile görmediklerini ileri sürdükleri ve Kur’ân hakkında şüphe içinde oldukları belirtiliyor.

Burada, Mekke müşriklerinin Hz. Muhammed’le ilgili sözleri, yeni gelen İslâm dînine bakış açıları ve taptıkları putlara sahip çıkma kararlılıkları anlatılır. Mekke döneminde, Hz. Muhammed ﷺ’e inanmayan muhâtapları: “Bu, yalancı bir sihirbazdır, bütün tanrıları bir tek tanrı mı yaptı? Doğrusu bu, tuhaf bir şey!” dediler. Liderleri de bulundukları mecliste adamlarını putlara sahip çıkmaya çağırarak, daha önce atalarından böyle bir dînin adını bile duymadıklarını, ilâh sayısının bir teke inemeyeceğini, bunun uydurma olduğunu ve Allâh’ın vahyinin (zikrin) içlerinden kimse kalmadı da Muhammed’e mi indiğini söyleyerek, bu yeni dîne karşı çıkmışlardı.

Sûrenin ilk sekiz âyetinin nüzûl sebebi şudur: Mekke’de Ebû Tâlib hastalanınca, Ebû Cehil başta olmak üzere ileri gelen müşrik bir Kureyş heyeti, onu ziyarete gitmiş, bu sırada aynı amaçla Hz. Muhammed de amcasının yanına gelmişti. Müşrikler onu kendi ilâhlarını kötilediği için şikâyetle bulundu. Ebû Tâlib: “Sen kavminin ilâhlarına hakaret ediyor-muşsun, şöyle şöyle söylüyormuşsun!” deyince, o şöyle buyurmuştur: “Sizden, bir kelime söylemenizi istiyorum, bu takdirde bütün Araplar size boyun eğecek, yabancılar cizye verecek.” dedi. Kureyşliler önce sevindi, sonra kelimenin, “Lâ ilâhe illâllah (Allah’tan başka hiçbir ilâh yoktur)” sözü olduğunu öğrenince de, “Muhammed, ilâhlarımızı tek bir ilâh mı kılmış, bu tuhaf bir şey!” diyerek, bu sûrenin 4-8. âyetlerinde zikredilen sözleri sarf edince, Sâd sûresinin ilk âyetleri indi. İşte sûrenin ilk sekiz âyeti bunun üzerine inmiştir.⁷

Allah Teâlâ, onların henüz kendi azâbını tatmadıkları için, gelen ilâhî Kitap’tan kuşkulandıklarını, fakat yakında azâbı tadınca, vahyi inkâr etmenin ne demek olduğunu anlayacaklarını bildiriyor.

6. Mü’min, 40/60.

7. Tirmizî, Tefsir, 38/1; Ahmed bin Hanbel, I, 227, 362.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Kendilerinden önce nice nesilleri helâk ettiğimizi görmediler mi? Üstelik Biz onlara yeryüzünde size vermediğimiz imkânları vermiş, üzerlerine gökten bol yağmur indirmiş ve altlarından bol ırmaklar akıtmıştık. Sonra da onları günahları yüzünden helâk etmiş ve onların ardından başka nesiller getirmiştik.”**⁸

“Bugün boşuna feryat etmeyin! Çünkü Bizden yardım göremeyeceksiniz. Âyetlerim size okunuyordu da, arkanızı dönüp giderdiniz. Âyetlerime karşı kibirlenerek, geceleyin (Kâbe'nin etrafında) toplanıp hezeyanlar savururdunuz!”⁹

“Nûh dedi: Ey kavmim! Bende bir sapıklık yoktur. Fakat ben âlemlerin Rabbi tarafından gönderilen bir peygamberim. Size Rabbimin vahyettiklerini duyuruyor ve size öğüt veriyor ve sizin bilmediğiniz şeyleri Allah'tan gelen vahiy ile biliyorum. Yoksa Allâh'ın azâbını hatırlatarak sizi uyarmak ve günahlardan sakınmanızı ve böylece Allâh'ın merhametine kavuşmanızı sağlamak için sizden birine Rabbinizden bir haber ve öğüt gelmesine mi şaştınız?”¹⁰

“Eğer sana kâğıt üzerine yazılı bir kitap indirseydik ve ona elle-riyle dokunmuş olsalardı, yine de o inkârcılar: ‘Bu, apaçık sihirden başka bir şey değil!’ derlerdi.”¹¹

“Seni gördüklerinde: ‘Allâh'ın peygamber olarak gönderdiği adam bu mu? diyerek seninle alay ediyorlar. Eğer tanrılarımıza tapmakta direnmeseydik, neredeyse bizi onlardan uzaklaştıracaktı!’ diyorlar. Onlar azâbı gördükleri vakit, yoldan sapanın kim olduğunu bilecekler!”¹²

“Onlar birbirlerine dediler ki: ‘Sakın ilâhlarınızdan vazgeçmeyin! Vedd'i, Suvâ'ı, Yeğûs'u, Yeûk'u ve Nesr'i bırakmayın!”¹³

“İnkâr edenler, îmân edenler için dediler ki: ‘Eğer bu dinde bir hayır olsaydı, ona uymakta onlar bizi geçemezlerdi!’ Ama onlar

8. En'âm, 6/6.

9. Mü'minûn, 23/64-67.

10. A'râf, 7/61-63.

11. En'âm, 6/7.

12. Furkan, 25/41-42.

13. Nûh, 71/23.

Kur'ân'la doğru yolu bulamadıkları için: “Bu eski bir uydurma.” diyecekler.”¹⁴

أَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ رَحْمَةِ رَبِّكَ الْعَزِيزِ الْوَهَّابِ ﴿٩﴾ أَمْ لَهُمْ مُلْكُ
السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۖ فَلْيَرْتَقُوا فِي الْأَسْبَابِ ﴿١٠﴾
جُنْدٌ مَا هُنَالِكَ مَهْزُومٌ مِنَ الْأَحْزَابِ ﴿١١﴾

9- Yoksa o mutlak üstün, çok lûtf sahibi Rabbinin rahmet hazineleri, onların yanında mı?

10- Yahut göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların hükümranlığı onların mı? Öyleyse, sebeplerine sarılarak göğe yükselsinler!

11- Onlar çeşitli gruplardan meydana gelmiş bir ordudur; işte şurada bozguna uğratılacaklardır.

9-11. âyetlerde, Mekke müşrikleri güçleri yetiyorsa göğe çıksınlar, oradan evreni yönetsinler ve vahyi getirip dilediklerine versinler, denilerek, mülkün asıl sahibi olan Allâh'ın bu görevi dilediğine vereceğine, bu gerçeği kabul etmeleri gerektiğine işaret edilmektedir. 11. âyette müşrik ordusunun çeşitli topluluklardan oluşmuş derme çatma bir ordu olduğu ve yakın gelecekte bozguna uğramaya mahkum bulunduğu dikkat çekilmiştir. Onların bozguna uğratılacakları yerin, Bedir, Hendek ve Mekke olduğu söylenmiştir. Nitekim onlar günü geldikçe bu yenilgileri yaşamışlardır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“De ki: ‘Eğer siz Rabbinin rahmet hazinelerine sahip olsaydınız, harcamaktan korkarak cimrilik ederdiniz.’ Doğrusu insan çok cimridir!”¹⁵**

“Yoksa Rabbinin hazineleri onların yanında mı? Yahut kâinata onlar mı hâkim oldu?”¹⁶

“De ki: Allah’tan başka tanrı saydığınız şeylere istediğiniz kadar yalvarın! Onlar ne göklerde, ne de yerde zerre ağırlığınca bir güce

14. Ahkâf, 46/11.

15. İsrâ, 17/100.

16. Tûr, 52/37.

sahip değillerdir. Onların, ne göklerde ve yerde bir ortaklığı, ne de Allâh'ın onlardan bir yardımcısı vardır.”¹⁷

“De ki: Eğer onların söyledikleri gibi, Allah'la birlikte başka ilâhlar olsaydı, o takdirde bunlar Arş'ın sahibine ulaşmak için bir yol ararlardı!”¹⁸

“İnkâr edenlere de ki: Siz mutlaka yenilgiye uğrayacaksınız ve topluca cehenneme sürüleceksiniz. Orası ne kötü dölsektir!”¹⁹

“İnkâr edenler, Allâh'ın yoluna engel olmak için mallarını harcarlar, daha da harcayacaklar. Ancak bu harcanan mal, kendilerine bir pişmanlık sebebi olacak. Çünkü sonunda yenilecekler ve inkârda ısrar edenler cehenneme sürüleceklerdir!”²⁰

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ ذُو الْأَوْتَادِ ﴿١٢﴾ وَثَمُودُ وَقَوْمُ لُوطٍ وَأَصْحَابُ لَيْكَةِ ۖ أُولَٰئِكَ الْأَحْزَابُ ﴿١٣﴾ إِنَّ كُلَّ إِلَّا كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ عِقَابِ ۖ ﴿١٤﴾

12- Onlardan önce Nûh kavmi ile Âd kavmi ve kazıklar sahibi Firavun da yalanlamıştı.

13- Semûd kavmi, Lût kavmi ve Eyke ahâlisi de peygamberlerini yalanlamıştı. İşte onlar peygambere karşı güç birliği yapmıştı.

14- Hepsi de peygamberleri yalanladı ve bu yüzden azâbım hak oldu.

12-14. âyetlere göre, Kureyş müşriklerinden önce Nûh kavmi, Âd kavmi ile güçlü saltanat sahibi Firavun, Semûd kavmi, Lût kavmi ve Eyke halkı hep peygamberlerini yalanlamış ve Allah tarafından çeşitli cezâlara çarptırılmışlardı.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, sana indirilen Kur’ân ile de sevinirler. Ama senin aleyhinde

17. Sebe', 34/22.

18. İsrâ, 17/42.

19. Âl-i İmrân, 3/12.

20. Enfâl, 8/36.

birleşen gruplardan o vahyin bir kısmını inkâr edenler de vardır. De ki: “Ben sadece Allâh’a kulluk etmek ve O’na hiçbir şeyi ortak koşturmakla emrolundum. Ben yalnız O’na çağırıyorum ve son dönüş de O’nadır.”²¹

“Bunlardan önce Nûh kavmi ile onları izleyen toplumlar da (elçilerini) yalanlamışlardı. Her bir ümmet kendi peygamberini yakalayıp cezâlandırmaya kalktı ve hakkı ortadan kaldırıp yerine bâtılı koymak için mücâdele etti. Sonra ben onları kısıkrak yakalayıverdim de cezâmın nasıl olduğunu gördüler!”²²

“İmân etmiş olan o adam dedi ki: “Ey kavmim! Ben üzerinize önceki toplumların günü (Ahzâb) gibi bir günün gelmesinden korkuyorum.”²³

“Biz bir ülkeyi helâk etmek istediğimizde, oranın refah içinde şırmış ileri gelenlerine buyruğumuzu göndeririz; ama onlar buna karşı gelerek orada kötülük işlerler; böylece o ülke helâk edilmeyi hak etmiş olur. Biz de orayı yerle bir ederiz.”²⁴

“Onlardan önce Nûh kavmi, Res halkı ve Semûd da yalanlamıştı. Âd kavmi, Firavun ile Lût’un kardeşleri; Eykeliler ve Tubba’ kavmi de. Bunların hepsi elçileri yalanlayıp, uyardığım azâbı hak ettiler!”²⁵

21. Ra’d, 13/36.

22. Mü’min, 40/5.

23. Mü’min, 40/30.

24. İsrâ, 17/16.

25. Kâf, 50/12-14.

﴿ BÂB 2 ﴾

İNKÂRCILARIN HELÂKİ, HZ. DÂVUD,
İSLÂM'DA TİCARET ORTAKLIĞI

وَمَا يَنْظُرُ هَؤُلَاءِ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً مَا لَهَا مِنْ فَوَاقٍ ﴿١٥﴾ وَقَالُوا
رَبَّنَا عَجِّلْ لَنَا قِطْعًا قَبْلَ يَوْمِ الْحِسَابِ ﴿١٦﴾ اِضْبِرْ عَلَى مَا يَقُولُونَ
وَادْكُرْ عَبْدَنَا دَاوُدَ ذَا الْأَيْدِ إِنَّهُ أَوَّابٌ ﴿١٧﴾ إِنَّا سَخَرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ
يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ ﴿١٨﴾ وَالطَّيْرَ مَحْشُورَةً كُلٌّ لَهُ أَوَّابٌ
﴿١٩﴾ وَشَدَدْنَا مُلْكَهُ وَأَتَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ وَفَضَّلْنَا الْخِطَابَ ﴿٢٠﴾ وَهَلْ
آتَيْكَ نَبَأُ الْخَضَمِ إِذْ تَسَوَّرُوا الْمِحْرَابَ ﴿٢١﴾ إِذْ دَخَلُوا عَلَى دَاوُدَ
فَفَزِعَ مِنْهُمْ قَالُوا لَا تَخَفْ خَصْمَانِ بَغَى بَعْضُنَا عَلَى بَعْضٍ فَاحْكُمْ
بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَلَا تُسْطِطْ وَاهِدِنَا إِلَى سَوَاءِ الصِّرَاطِ ﴿٢٢﴾ إِنَّ هَذَا أَخِي
لَهُ تِسْعٌ وَتِسْعُونَ نَعْجَةً وَلِيَ نَعْجَةً وَاحِدَةً فَقَالَ أَكْفُلْنِيهَا وَعَزَّنِي
فِي الْخِطَابِ ﴿٢٣﴾ قَالَ لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعَجَتِكَ إِلَى تِعَاجِهِ
وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْخُلَطَاءِ لَيَبْغِي بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَقَلِيلٌ مَا هُمْ وَظَنَّ دَاوُدُ أَنَّمَا فَتْنَاهُ فَاستَغْفَرَ رَبَّهُ
وَخَرَّ رَاكِعًا وَأَنَابَ ﴿٢٤﴾ فَغَفَرْنَا لَهُ ذَلِكَ وَإِنَّ لَهُ عِندَنَا لَزُلْفَى وَحُسْنَ
مَآبٍ ﴿٢٥﴾ يَا دَاوُدُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ
بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَنْ
سَبِيلِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا نَسُوا يَوْمَ الْحِسَابِ ﴿٢٦﴾

- 15- Bunlar da ancak, bir an bile gecikmesi olmayan korkunç bir ses beklemektedirler!
- 16- “Ey Rabbimiz! Bize hesap gününden önce, azaptan payımızı hemen ver!” dediler.
- 17- Sen onların söylediklerine sabret ve güçlü kulumuz Dâvud’u hatırla! Çünkü o hep Allâh’a yönelen bir kimseydi.
- 18- Biz, dağları onun emrine verdik. Akşam-sabah onunla birlikte tesbih ederlerdi.
- 19- Her yandan toplanıp gelen kuşları da onun emrine verdik. Bunların hepsi de onun emrine itaat ederdi.
- 20- Biz, hem onun mülkünü güçlendirmiş, hem de ona, hikmet ve doğru ile yanlış ayırt etme yeteneği vermiştik.
- 21- Sana, o davacıların haberi geldi mi? Hani onlar surdan sızarak mihraba ulaşmışlardı.
- 22- Dâvud’un yanına giriverdiler de Dâvud onlardan telaşa kapılmıştı! Ona, “Korkma, dediler, biz iki davacıyız. Birimiz diğerine haksızlık etti. Şimdi sen aramızda adâletle hüküm ver ve aşırı gitme de bize yolun doğrusunu göster.”
- 23- Biri, “İşte bu benim kardeşim. Onun doksan dokuz koyunu, benim ise sadece tek bir koyunum var. Böyle iken, “Onu da bana ver!” dedi ve tartışmada bana üstün geldi.”
- 24- Dâvud dedi ki: “Doğrusu o, senin bir koyununu kendi koyunlarına katmak istemekle sana haksızlık etmiştir. Gerçekten ortakların çoğu, birbirlerine karşı haksızlık ederler. Ancak îmân edip iyi ameller işleyenler müstesnâ. Ama bunlar ne kadar da azdır!” Dâvud, Bizim kendisini imtihan etmekte olduğumuzu sandı. Hemen Rabbinden mağfiret diledi, eğilerek secdeye kapandı ve tevbe ile Allâh’a yöneldi.
- 25- Biz de böylece onu bağışladık. Çünkü onun katımızda bir değeri ve güzel bir geleceği vardır.

26- Ey Dâvud! Biz seni yeryüzünde halîfe yaptık. İnsanlar arasında adâletle hükmet! Sakın hevâ ve hevesine uyma ki seni Allah yolundan saptırmasın. Allah yolundan sapanlara, hesap gününü unutmalarından dolayı, çetin bir azap vardır.

15-16. âyetlerde kıyâmetin bir tek korkunç sesle olup biteceği ve herkesin kendini mahşer yerinde bulacağı, buna rağmen inkârcıların alay ederek onu hemen istedikleri belirtilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Buyruğumuz gelince, Sâlih’i ve onunla birlikte î mân edenleri, Bizden bir rahmet olarak azaptan ve o günün aşağılayıcı azâbından kurtardık. Çünkü senin Rabbin çok güçlüdür, mutlak üstündür. O zâlimleri ise korkunç bir ses yakaladı. Kendi yurtlarında diz üstü çöke kaldılar. Sanki orada daha önce hiç yaşamamışlardı! Biliniz ki, Semûd kavmi de Rab’lerini inkâr etmişti. Biliniz ki, Semûd kavmi işte böylece Allâh’ın rahmetinden uzak kılındı!”**²⁶

“De ki: Sizin çabucak gelmesini istediğiniz azap, benim elimde olsaydı, iş sizinle benim aramda çoktan bitirilmiş olurdu. Allah zâlimleri daha iyi bilir.”²⁷

“Onlar dediler ki: ‘Sen bize, tek Allâh’a kulluk etmemizi ve atalarımızın tapmakta olduklarını terk etmemizi bildirmek için mi geldin? Eğer doğru söyleyenlerden isen tehdit etmekte olduğun o azâbı bize getir bakalım!’ (Hûd) dedi: ‘Artık, size Rabbinizden bir azap ve bir gazap inmiştir. Allâh’ın, kendilerine tapılacağına dâir hiçbir delil indirmedeği, adlarını sizin ve atalarınızın uydurduğu isimlerden ibâret ilâhlarınız hakkında mı benimle tartışıyorsunuz? Öyleyse o azâbı bekleyin, sizinle beraber ben de beklemekteyim!’ Bunun üzerine onu ve onunla birlikte olanları rahmetimizle kurtardık. Âyetlerimizi yalanlayanların ve î mân etmeyecek olanların ise kökünü kestik.”²⁸

“Yine onlar: ‘Ey Allâhım! Eğer bu kitap senin katından gelen bir gerçek ise, üzerimize gökten taş yağdır ya da bize can yakıcı bir

26. Hûd, 11/66-68.

27. En’âm, 6/58.

28. A’râf, 7/70-72.

azap getir!’ demişlerdi. Ancak Allah, sen içinde bulunduğun sürece, onlara azap edecek değildi. Yine Allah, mağfiret istedikleri sürece de, onlara azap edecek değildir.”²⁹

17. âyetinde, inkârcıların sataşmalarına karşı Hz. Peygamber’in ve dolaşısıyla da ümmetinin sabırlı olması ve bu konuda Dâvud Peygamberin örnek alınması gerektiği, çünkü onun sürekli olarak Allâh’a yöneldiği belirtilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bunun için sen onların söylediklerine sabret! Güneş doğmadan ve batmadan önce Rabbini hamdederek tesbih et. Gecenin bir bölümünde ve gündüzün uçlarında da tesbih et ki, Rabbinin hoşnutluğuna eresin.”³⁰**

“Sen onların söylediklerine sabret. Güneşin doğuşundan ve batışından önce Rabbini hamdederek tesbih et! Gecenin bir bölümünde ve secdelerin ardından da O’nu tesbih et.”³¹

“Sen onların söylediklerine sabret ve onlardan güzellikle uzaklaş! Nîmet içinde yüzen o yalanlayıcıları Bana bırak ve onlara biraz süre tanı!”³²

18-19. âyetlerde, dağların ve kuşların Hz. Dâvud’un emrine verildiği, dağların akşam sabah onunla birlikte tesbih ettikleri, kuşların da onun etrafında toplanıp, hepsi birlikte onun emrine itaat ettikleri belirtiliyor.

Yukarıdaki 18. âyetinde “aşıyyi”, ikindiden geceye kadar olan süreyi, “işrak” ise, bayram namazlarının kılınma vakti olan kuşluk vaktini ifâde eder. İbn-i Abbâs rahme’in: “Ben kuşluk (duhâ) namazını bu âyetten başkasında bulamadım.” dediği nakledilmiştir. Bu yüzden kuşluk namazına “İşrak namazı” da denir. Hz. Peygamber kıldığı ve teşvik ettiği için müstehap namazlar arasındadır.³³

Elmalılı’ya göre, işrak vakti: Güneş doğup, doğu ufkunda biraz yükselerek ışığının parlamaya başladığı vakittir ki, ilk kuşluk vaktidir. Yani bayram namazlarını kıldığımız vakittir. İşrak namazı da sünnettir. Sonra kaba kuşluk vakti olur.³⁴

29. Enfâl, 8/32-33.

30. Tâhâ, 20/130.

31. Kâf, 50/39-40.

32. Müzzemmil, 73/10-11.

33. Bk. Enbiyâ, 21/79; Sebe’, 34/10; İbn Mâce, İkâme, 187; Tirmizî, Vitir, 15.

34. Elmalılı, age, VI, 465.

Dâvud ؑ'in zikir ve tesbihine dağlar ve kuşlar nağme ve ahenkleriyle katılırlardı. Nitekim başka bir âyette: **“Ey dağlar! Onunla birlikte yankılanın!”**³⁵ buyurulmuştur. Rivâyete göre, Cenâb-ı Hak Dâvud ؑ'a güzel bir ses vermişti. O Zebur'u okurken bütün vahşi hayvanlar onun etrafında toplanırlar ve onu dinlerlerdi.

KUŞLUK NAMAZI

Bu namaz “Duhâ namazı” adını alır. Hz. Peygamber'in kuşluk vaktinde iki rekâtla on iki rekât arasında namaz kıldığına ya da böyle bir namazı teşvik ettiğine dâir çeşitli hadisler nakledilmiştir. Ebû Hüreyre'nin naklettiği bir hadiste şöyle buyrulur: *“Kim iki rekât kuşluk namazı kılmaya devam ederse, günahları denizin köpükleri kadar çok olsa bile bağışlanır.”*³⁶ Enes bin Mâlik, Nebî ﷺ'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *“Kim on iki rekât kuşluk namazı kılsa, Allah onun için cennette bir köşk binâ eder.”*³⁷ Abdullah bin Şakîk'in “Nebî ﷺ kuşluk namazı kılıyor muydu?” sorusuna, Hz. Âişe ؓ, *“Hayır, yalnız yolculuktan dönünce kılıyordu.”* diye cevap vermiştir.³⁸ Muâze ؓ'nın, “Rasûlullâh ﷺ kaç rekât kuşluk namazı kılıyordu, sorusuna ise, *“Dört rekât olarak ve Allâh'ın dilettiği kadar ilâvede bulunarak kılardı.”*³⁹ cevabını vermiştir. Ümmü Hânî binti Ebî Tâlib ؓ ise, Hz. Peygamber'in Mekke fethi günü, kuşluk namazını sekiz rekât olarak kıldığını, daha sonra bu namazı kıldığını gören olmadığını bildirmiştir.⁴⁰

Hz. Peygamber'in farklı uygulamalarını bildiren bu rivâyetler sebebiyle kuşluk namazı kılmak müstehap olup, güneşin bir mızrak boyu yükselməsinden, yani güneşin doğuşundan 45-50 dakika geçmesinden zeval vaktine kadar olan süre içinde kılınabilir.

EVVÂBİN NAMAZI

Evvâb “tevbe eden, sığınan, Allâh'a çok yönelen” demektir. Bunun çoğulu olan evvâbîn namazı, tevbe eden ve Allâh'a sığınanların namazı

35. Sebe', 34/10.

36. İbn Mâce, İkâme, 187, H No: 1382. Aynı hadis Ebû Hüreyre'den de nakledilmiştir. Bk. Tirmizî, Vitr, 15, H No: 476.

37. İbn Mâce, İkâme, 187, H No: 1380; Tirmizî, Vitr, 15, H No: 473. Tirmizî bu hadis için “Garîb” demiştir.

38. Müslim, Müsâfirîn, 75, 76.

39. Müslim, Müsâfirîn, 75, 76; İbn Mâce, İkâme, 187, H No: 1381.

40. Müslim, Müsâfirîn, 80-83.

anlamına gelir. Bu namaz altı rekât olup akşam namazından sonra, bir, iki veya üç selâmla kılınır. Kur'ân-ı Kerîm'de “evvâbîn'den şöyle söz edilir: **“Rabbiniz, içinizdekini en iyi bilendir. Eğer siz iyi kimselerseniz, gerçekten O, kendisine dönenleri (evvâbîn) çok bağışlayacaktır.”**⁴¹ Ammâr bin Yâsir ؓ'den şu hadis rivâyet edilmiştir: “Her kim akşam namazından sonra altı rekât namaz kılsa denizin köpükleri kadar da olsa Allah Teâlâ onun günahlarını bağışlar.”⁴²

Hz. Peygamber'in, akşam namazından sonra altı rekât namaz kıldığı ve bu namazı kılanın evvâbînden sayılacağını bildirdiği nakledilmiştir.⁴³ Ebû Hüreyre ؓ'ten, Rasûlullah ؐ'in şöyle buyurduğunu nakledilmiştir: “Kim akşam namazından sonra, kötü bir söz konuşmaksızın altı rekât namaz kılsa, bu kendisi için on iki yıllık ibadete denk olur.”⁴⁴

وَشَدَدْنَا مُلْكَهُ وَأَتَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ وَفَضَّلَ الْخِطَابَ ﴿٢٠﴾ وَهَلْ آتَيْكَ
نَبَأُ الْخَضَمِ إِذْ تَسَوَّرُوا الْمِحْرَابَ ﴿٢١﴾ إِذْ دَخَلُوا عَلَى دَاوُدَ فَفَزِعَ
مِنْهُمْ قَالُوا لَا تَخَفْ خَصْمَانِ بَغَى بَعْضُنَا عَلَى بَعْضٍ فَأَخَكُمُ بَيْنَنَا
بِالْحَقِّ وَلَا تَشْطِطْ وَاهْدِنَا إِلَى سَوَاءِ الصِّرَاطِ ﴿٢٢﴾ إِنَّ هَذَا أَخِي لَهُ
تِسْعٌ وَتِسْعُونَ نَعْجَةً وَلِيَ نَعْجَةً وَاحِدَةً فَقَالَ أَكْفَلْنِيهَا وَعَزَّنِي فِي
الْخِطَابِ ﴿٢٣﴾

20- Biz, hem onun mülkünü güçlendirmiş, hem de ona, hikmet ve doğru ile yanlış ayırt etme yeteneği vermiştik.

21- Sana, o davacıların haberi geldi mi? Hani onlar surdan sızarak mihraba ulaşmışlardı.

22- Dâvud'un yanına giriverdiler de Dâvud onlardan telaşa kapılmıştı! Ona, “Korkma, dediler, biz iki davacıyız. Birimiz diğere haksızlık etti. Şimdi sen aramızda

41. İsrâ, 17/25.

42. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid, II, 230.

43. İsrâ, 17/25; bk. İbn Kesir, Tefsir, İstanbul, 1985, V, 64, 65; Şevkânî, Neyl, III, 64.

44. İbn Mâce, İkâme, 185, H No: 1374; Tirmizî, Salât, 204, H No: 435. Tirmizî, Ebû Hüreyre hadisi için “Garîb” demiştir. Çünkü senette bulunan Ömer İbn Has'am için M. İbn İsmâil, “Münkeru'l-hadis” demiş ve onu cidden zayıf saymıştır.

adâletle hüküm ver ve aşırı gitme de bize yolun doğrusunu göster.”

23- Biri, “İşte bu benim kardeşim. Onun doksan dokuz koyunu, benim ise sadece tek bir koyunum var. Böyle iken, “Onu da bana ver!” dedi ve tartışmada bana üstün geldi.”

20-23. âyetlerde Dâvud ﷺ'in toplumu yönetmede güçlü kılındığı, kendisine hikmet, peygamberlik ve adâletle hükmetme yeteneğinin verildiği belirtilir. Buna örnek olarak da iki davacının olayı zikredilir.

Dâvud ﷺ mescidde ibadet ettiği için, muhafızlar gelenlerin girmesine izin vermiyordu. Âyette sözü edilen iki davacı onun yanına ulaşmış ve 99 koyun meselesi ile ilgili davayı iletmişlerdi. Bu dava dikkatlice incelendiğinde büyük ve güçlü sermayenin zayıf sermaye gücünü yutarak tekelciliğe yol açmasının kötülendiği sonucuna ulaşılabilir.

Hız. Dâvud'un 99 koyun davası ve tröst ilişkisi: Âyete göre 99 koyunu olan kişi tek koyunu olanın elinden bunu da almaya çalışmaktadır. Bir sonrakî âyetle böyle bir tekelleşme talebi kınanır: **“Dâvud dedi ki: Doğrusu o, senin bir koyununu kendi koyunlarına katmak istemekle sana haksızlık etmiştir. Gerçekten ortakların çoğu, birbirlerine karşı haksızlık ederler. Ancak î mân edip sâlih ameller işleyenler bunun dışındadır. Ama bunlar ne kadar da azdır!”**⁴⁵

Bu âyete göre bir beldede belli alandaki ekonomik faaliyetin %99 gibi çok büyük bir bölümünü ele geçiren gücün, zayıfın hakkını gözetmeyen büyük bir tröst oluşturduğuna işaret edilir. Böyle bir haksızlığa ancak îman ve güzel amel sahiplerinin engel olabileceği vurgulanır.

Hız. Dâvud'un bir özelliği de kendi el emeği ile geçimini sağlamasıdır. Hadislerde şöyle buyrulur: Hız. Peygamber'e hangi kazancın daha üstün olduğu sorulunca; **“En hayırlı kazanç, kişinin elinin emeği ve dürüst yapılan (mebrûr) alışverişidir.”**⁴⁶ **“Bir kimse kendi elinin emeğini yemekten daha hayırlı bir yemek yememiştir. Şüphesiz Allâh'ın nebîsi Dâvud Peygamber de zırh yaparak kendi elinin emeğini yiyordu.”**⁴⁷

45. Sâd, 38/24.

46. Ahmed bin Hanbel, Müsned, III, 466, IV, 141.

47. Buhârî, Büyû', 15, Enbiyâ, 37.

Başka bir hadiste de onun Zebur okuyuşu ile ilgili olarak şöyle buyurulmuştur: “Allah Teâlâ Hz. Dâvud’a Zebur’u okumayı kolaylaştırmıştı. Dâvud Peygamber kendisinin ve adamlarının bineceği atların hazırlanmasını emredince, daha hayvanlar hazırlanmadan Zebur’u okuyup hatmederdi. Ve o, yalnızca kendi emeğinden yerdi.”⁴⁸

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Andolsun ki Biz Dâvud’a tarafımızdan bir lûtufta bulunmuştuk. ‘Ey dağlar ve kuşlar, onunla birlikte tesbih edin!’ dedik ve demiri de onun için yumuşattık. Geniş zirhlar îmal et, dokumasını ölçülü yap, dedik. (Ey Dâvud hânedanı!) Siz de iyi işler yapın. Şüphesiz ben yaptıklarınızı görmekteyim, diye (vahyettik).”**⁴⁹

قَالَ لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعَجْتِكَ إِلَىٰ نِعَاجِهِ ۖ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ الْخُلَطَاءِ لَيَبْغِي بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَقَلِيلٌ مَا هُمْ ۖ وَظَنَّ دَاوُدُ أَنَّمَا فَتَنَّاهُ فَاسْتَغْفَرَ رَبَّهُ وَخَرَّ رَاكِعًا وَأَنَابَ ﴿٢٤﴾ فَغَفَرْنَا لَهُ ذَلِكَ ۖ وَإِنَّ لَهُ عِندَنَا لَزُلْفَىٰ وَحُسْنَ مَّآبٍ ﴿٢٥﴾

24- Dâvud dedi ki: “Doğrusu o, senin bir koyununu kendi koyunlarına katmak istemekle sana haksızlık etmiştir. Gerçekten ortakların çoğu, birbirlerine karşı haksızlık ederler. Ancak îmân edip iyi ameller işleyenler müstesnâ. Ama bunlar ne kadar da azdır!” Dâvud, Bizim kendisini imtihan etmekte olduğumuzu sandı. Hemen Rabbinden mağfiret diledi, eğilerek secdeye kapandı ve tevbe ile Allâh’a yöneldi.

25- Biz de böylece onu bağışladık. Çünkü onun katımızda bir değeri ve güzel bir geleceği vardır.

24-25. âyetlerde, beldede koyun varlığının %99’u kendi elinde olan bir kimsenin, %1’e sahip olanın elinden bunu da almaya kalkışmasının bir haksızlık olacağı, çünkü asıl büyük gücü ele geçirenin, azınlıkta kalan ortaklara

48. Buhârî, Enbiyâ, 37, Tefsir, 17/6; Ahmed bin Hanbel, II, 314.

49. Sebe’, 34/10-11.

karşı haksızlık yaptıkları, ancak î mân edip sâlih amel işleyenlerin haksızlık yapmayacakları, bunların sayısının ise çok az olduğu vurgulanmaktadır. Buna göre malların ölçüsüz biçimde karıştırılarak yapılacak ortaklıklarda, sadece î man ve iyi amel sahibi ortakların diğerlerinin haklarını koruyabileceğine dikkat çekilir.

Âyetin sonunda, Hz. Dâvud'un secdeye kapandığı bildirildiği için, bu âyeti okuyanın da secde yapması gerekir. İmam Şâfiî, buradaki secdenin bir şükür secdesi olduğunu söylemiştir.

Ebû Saîd el-Hudrî ؓ'ten rivâyete göre, Hz. Peygamber Hutbede iken Sâd sûresini okumuştur. Secde âyetine gelince minberden inip secde etti. Cemaat de onunla birlikte secde ettiler. Bir başka gün yine bu sûreyi okumuş, secde âyetine gelince, cemaat secde etmek üzere hazırlanmıştı. Bunu gören Rasûl-i Ekrem şöyle buyurdu: 'Bu secde âyeti, bir peygamberin tevbesinden ibârettir. Ben sizin secde etmeye hazırlandığınızı gördüm, buyurun secde edelim.' demiş ve yine minberden inerek secde etmiş ve cemaat de secde etmiştir."⁵⁰

Aşağıda İslâm'ın tekelleşme ve İslâm'ın bu konuda aldığı tedbirlerle ilgili bir araştırmamızı vereceğiz:

İSLÂM'DA YIKICI REKÂBET VE TEKELCİLİK

İslâm ticarete serbest rekâbet esasını getirmekle birlikte, esnaf ve tüccarın birbirini iflâs ettirecek şekilde aşırı rekâbete girmesini yasaklamıştır. Topluma fiyatların aşırı yükselmesi ne kadar zarar veriyorsa, aşırı fiyat düşürmeleri de esnaf ve tüccarın bir bölümü için o kadar zararlıdır. Bir toplumda belirli dengelerin korunması gerekir. Zenginle yoksul arasındaki dengeyi zekât, tasadduk, vakıf, hayır ve hasenât sağladığı gibi, ticaret hayatındaki dengeyi de piyasanın normal işleyişi sağlar.

Günümüzde gelişmiş ülkelerde yıkıcı rekâbete karşı devletler birtakım tedbirler almıştır. Sözü ettiğimiz rekâbet şartları "tekelleşme"lere yol açmıştır. Bunlardan tröst ve kartel adı verilen iki tanesini kısaca açıklayacağız; daha sonra İslâm'ın benzer tekelleşmeler için getirdiği çözümleri belirlemeye çalışacağız.

50. Ebû Dâvûd, Sücûdü'l-Kur'an, 5; Dârimî, Salât, 161.

TRÖST, KARTEL VE HOLDİNG

Tröst müteşebbise mal sahibi adına hareket etme ve onu temsil etme yetkisi veren bir vekâlet sistemidir. Tröstün çıkış yeri Birleşik Amerika'dır. Tröst fikri XIX. yüzyılın büyük işadamlarından Rockfeller'in avukatı T. Dood'un bir buluşudur. T. Dood Amerika'da petrol kuyularını işleten ayrı ve bağımsız kuruluşları bir idâre altında toplamayı düşündü. Bu amaçla "Standart Oil Company" adında bir sendika kurdu. Bu mâlî sendika ellerinde petrol kuyularına âit hisse senetleri bulunanların, bu senetleri kendisine tevdi etmelerini istedi ve daha yüksek bir sermaye geliri vaad etti. Böylece Rockfeller, akaryakıt piyasası üzerinde hâkimiyet kurarken, petrol arzını ve fiyatları en uygun şartlarla tanzim ve tespit etmeyi de tekeline geçirmiş oldu. Burada müteşebbis piyasaya hâkim olmak için büyük bir sermaye rizikosu altına girmemekte ve hissedarlardan aldığı vekâlet sayesinde bu imkânı elde etmektedir. Kendilerine rehberlik eden iş adamlarının tecrübe ve becerisi sayesinde daha fazla gelir kazanacaklarına inanan mal sahipleri ise hisse senetlerini teslim etmek sûretiyle tröstlere katılmaktadırlar.

Tröst sistemi tek bir idâre altında toplanan işletmelerin piyasalarda tekelcilikler meydana getirmesine yol açmıştır. Bunun üzerine devlet makamları tröst sistemi aleyhine cephe almak gereğini duymuşlardır. ABD'de 1890'da çıkarılan Sherman kânunu, mal sahibinin rey hakkını üçüncü bir kişiye devretmesi sonucunda oluşan tröstleri (voting trust) dağıtmıştır.

Tröstlerin kânunla yasaklanması üzerine hukukçular aynı amacı gerçekleştirecek yeni formüller bulmuşlardır. Tröste bağlı müesseseler feshedilince, bunları aynı hukûkî bünye altında toplayan büyük şirketler kurulmuştur. Feshe uğrayan müesseselerin hissedarlarına yeni şirketin hisse senetleri verilmiştir. Çeşitli şirketlerin bu şekilde tek bir şirket hâlinde birleştirilmesine kaynaşma (fusion) adı verilmiştir.

Ancak Rockfeller ve Carnegie gibi büyük müteşebbisler "kaynaşma sistemi" ni külfetli bulmuşlardır. Kaynaşma sisteminin formalitelere yol açması, masraflı muâmeleleri gerektirmesi ve vergi ödemeye sebebiyet vermesi sarkıncalı görülmüştür. Bu yüzden iş adamlarının, kaynaşma (fusion) sisteminin vazgeçerek "holding" denilen başka bir tipe yöneldikleri görülmüştür.

Holding; başka şirketlere âit hisse senetlerini elinde tutan bir şirkettir. Holding, başka şirketlerin genel kurulunda çoğunluk sağlayacak kadar hisse senedi toplayarak onların yönetimine hâkim olmaktadır. Bu şekilde ortaya

çıkan tröst, eski şirketlerin hukûkî durumlarında ve görünüşlerinde bir değişiklik meydana getirmemektedir. Holdinge bağlı her kuruluş bağımsızlığını kaybetmekle birlikte aynı isim ve statü ile faaliyetini sürdürmektedir. Bu müesseselerin dizginlerini elinde tutan holding, tek bir menfaati temsil ettiğinden, müesseseler arasındaki rekâbet kalkmaktadır. Böylece aynı çeşit üretim yapan müesseseler holding çatısı altında birleşince o çeşit malın fiyatlarında bir tekellilik söz konusu olmaktadır.

Başka bir tekellilik sistemi de “kartel” adını alır. Kartel; çeşitli firmaların aralarında rekâbete yer vermemek ve piyasayı istismar etmek üzere kurdukları bir birliktir. Kartellerin meydana gelmesi ve devam etmesi için, belirli bir ticaret eşyasının tekelliliği zarurî bir şarttır. Bunlar satış şartlarını birleştirme, sürüm pazarlarını aralarında bölüşme, ortak büro açma ve asgarî bir satış bedeli belirleme gibi amaçlarla kurulur.⁵¹

Tröstlerin yıkıcı rekâbeti şu şekilde cereyan eder. Tröstler önce piyasaya yüksek fiyatla mal sürerler. Bu durum küçük rakip firmalara cesâret verir ve onları fazla miktarda üretim ve stok yapmaya sevk eder. Bunlar tüketicilerin rağbetine güvenerek mal arzını genişletir ve mâlî taahhütlerini artırırlar. Tröst rakiplerin piyasaya çok açıldığı ânı kollar ve zamanı gelince fiyatları birdenbire ve önemli ölçüde düşürerek, küçük firmaları mal satamaz ve bonolarını ödeyemez duruma düşürür. Bunun sonucunda, piyasada dürüst kalmak isteyen iş adamı ya iflasla karşı karşıya kalır ya da tröste katılmak zorunda bırakılır.

İşte adı tröst, kartel, kaynaşma veya başka olsun, bir piyasada kendi aralarında gizli veya açık anlaşarak tekellilik oluşturmak ve bu yolla topluma ya da dürüst ticaret yapmaya çalışan esnaf ve tüccar kesimine zarar vermek, serbest piyasa ekonomisinin aşması gereken bir engeldir. Bu yüzden aşağıda İslâm'ın yıkıcı rekâbetle veya topluma zarar vermeye yönelik tekellilikle ilgili esaslarını belirlemeye çalışacağız.

İslâm ve yıkıcı rekâbet: İslâm, toplumla ilgili konularda dâimâ maslahat prensibinden hareket etmiştir. Maslahat da en geniş anlamıyla; toplum için yararlı olanı almak, zararlı olanı da terk etmek olarak târif edilebilir. Ekonomi ve ticaret hayatında bir muâmele eğer sonuçta toplum zararına bir sonuç doğuracaksa bu muâmele işin başında yasaklanarak toplum korunmuştur. Fâizin, karaborsacılığın, şehirlinin köylü adına satış yapmasının

51. Ergin, İktisat, s. 308-315.

ve yine dışardan mal getirenlerin şehir kenarında karşılanıp mallarının alınmasının yasaklanması bu amaca yöneliktir. Hz. Peygamber; “Sizden biriniz mü’min kardeşinin satışı üstüne satış yapmasın.”⁵² buyurmuştur. Buna göre, ticaretle uğraşan her şahıs veya müessese serbest hareket edebilmeli ve dış müdâhalelerden korunmalıdır.

İmam Mâlik’e göre piyasa fiyatının ne altında ve ne de üstünde bir fiyatla satış yapılmamalıdır. Piyasa fiyatı ticaret yapanların büyük çoğunluğunun serbest rekâbetle oluşturduğu satış bedelleridir. Bu görüşün dayandığı delil Hz. Ömer’in, Hâtıb b. Ebi Beltea’ya söylediği narh’la ilgili sözlerle, Ömer b. Abdülaziz’in (ö. 101/720) uygulamasıdır. İkinci Ömer olarak ün yapan bu halife döneminde bir bölge halkı, diğer bölge halkını engellemek üzere fiyatlarında indirim yapmışlardı. Halife, fiyatların Allâh’ın elinde olduğunu belirterek, kendilerinden bu duruma son vermelerini istemiştir.⁵³ Fiyatların Allâh’ın elinde oluşu; piyasanın suni dış etkiler olmaksızın kendi rekâbet kuralları içinde çalışması ve böylece fiyatların tabii oluşumu anlamına gelir.

Mâlikî fakihlerden el-Bâcî (ö. 403/1100), piyasa fiyatı dışına çıkanlar hakkında şöyle der: “Bir kişi veya küçük bir grup tüccar, büyük çoğunluğa muhâlefet ederek fiyatları düşürmüşlerse; onlara çoğunluğun sattığı fiyattan satmaları, aksi hâlde alışverişi terk etmeleri emredilir. Ancak bir kişi veya küçük bir grup, fiyatları yükseltirlerse, çoğunluğa bu yüksek fiyattan satış yapmaları emredilmez.”⁵⁴

Normal işleyen bir piyasada sırf rakipleri zarara sokmak veya onların piyasadan çekilmesini sağlamak amacıyla fiyatların bâzı kişi veya müesseselerce önemli ölçüde indirilmesi kısa vâdede toplum yararına gibi görünüyorsa da, rakipler piyasadan çekilince, daha önce fiyat düşüren firmaların bu defa fiyatları aşırı yükseltmeleri söz konusu olur. Çünkü karşılarında fiyatları dengelemede etkili olacak rakip firma kalmamıştır.

Ebû Hanîfe yıkıcı rekâbet konusuna dolaylı yoldan temas etmiştir. Şöyle ki; bir menkul veya gayrimenkulü paylaşma hakkına sahip olanların, sırf malın değerini yükselterek fiyatı arttırmak amacıyla aralarında anlaşıp ortaklık kurmaları câiz değildir. İbn-i Teymiyye (728/1327) ve İbn-i Kayyim el-Cevziyye

52. Buhârî, Büyû’ 58, 64, 70, 71, Şurût, 8; Nikâh, 45; Müslim, Nikâh, 49, Büyû’, 7, 8, 11; Ebû Dâvûd, Nikâh, 17.

53. Bâcî, el-Müntekâ, V, 17, 18; Celâl Yeniçeri, İslâm İktisadının Esasları, s. 356.

54. Bâcî, age, V, 17.

(ö. 750/1350) bu esası daha geniş bir tüccar kesimine teşmil ederek şöyle demişlerdir: “Belli bir mal çeşidini alıp satmakta olan bir grup tüccar piyasa fiyatından daha düşük olan ve kendi kararlaştırdıkları bir fiyatla satın alarak zulüm ederlerse ve sattıklarını da piyasa fiyatından daha yüksek bir fiyata satar ve aralarında ortaklık kurup elde ettiklerini bölüşürlerse, bu işten men edilirler.”⁵⁵

Sonuç olarak bir İslâm toplumunda piyasa normal işlediği, arz-talep dengesi kurulabildiği ve fiyatlar serbest rekâbetle güvenli bir ortamda oluştuğu sürece devlet müdâhaleci olmamalıdır. Ancak tröst ve kartel benzeri tekelcilikler oluşur ve toplum bunlardan zarar görmeye başlarsa, devlet bunların üzerine cesâretle gitmeli ve tabii piyasa şartları oluşuncaya kadar esnaf, tüccar ve sanayici üzerinde varlığını hissettirmelidir. Devlet bunu yaparken İslâm'ın “iyiliği emir ve kötülükten nehiy”⁵⁶ prensibini uygulamış olur.⁵⁷

Aşağıda İslâm'da ortakların uyması gereken esasları açıklayacağız.

İSLÂM'DA TİCARET ORTAKLIKLARI

İslâm'da ortaklık kitap, sünnet ve sahâbe uygulamasına dayanır. Yukarıdaki âyetin dışında yine ortaklıktan söz eden başka bir âyette, **“ana bir erkek veya kız kardeşlerin sayısı birden çok olursa, bunların bütün mîrasın üçte birinde ortak oldukları”** belirtilir.⁵⁸

Ebû Hüreyre'nin naklettiği kutsal bir hadiste, **“İki ortak birbirine hıyânet etmediği sürece, üçüncüsü benim. Eğer onlar birbirine hıyânet ederse, ben aralarından çekilirim.”**⁵⁹ buyrulur. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: **“Allâh'ın kudret eli, ortaklar birbirine hıyânet etmediği sürece, onların üzerindedir.”**⁶⁰ **“Kârın paylaşılması, ortakların serbestçe belirlediği şartlara göre olur. Zarara katlanma ise, sermaye oranlarına göredir.”**⁶¹

Şirket ortaklarının belirleyip onayladıkları, İslâmî hükümlerle çelişmeyen “ana sözleşme maddeleri”, yöneticiler ve ortaklar için bağlayıcıdır. Çünkü inanan kimsenin, verdiği sözlere ve yaptığı antlaşmalara, karşı taraf

55. İbn Teymiyye, el-Hisbe, y.y, 1967, s. 16 vd.

56. Bk. Mâide, 5/54, 105; Âl-i İmrân, 3/110; A'râf, 7/181; Tevbe, 9/71, Hac, 22/41; İbrâhim, 14/19, 20.

57. H. Döndüren, Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali, İstanbul, 2008, s. 297-300.

58. Nisâ, 4/12.

59. Ebû Dâvûd, Buyû', 26.

60. İbn Kudâme, Muğnî, V, 1.

61. Zeylaî, Nasb, III, 475.

bozmadığı sürece uyma zorunluluğu vardır. **“Ey îmân edenler! Akitlerinizi yerine getiriniz.”**⁶² **“Verdiğiniz sözü yerine getirin, çünkü verilen söz sorumluluğu gerektirir.”**⁶³ âyetleri bunu gerektirir. Hz. Peygamber’in şu hadîsi, bu konuda genel bir ilkeyi belirler: **“Müslümanlar kendi aralarında belirledikleri şartlara uyarlar. Ancak haramı helâl, helâli haram kılan şart bunun dışındadır.”**⁶⁴

Ortaklık Çeşitleri

1) Mufâvada Ortaklığı

Mufâvada Arapça “fâvaza” fiilinden bir mastar olup sözlükte; kâr ortağı olmak, anlaşmaya varmak için karşılıklı görüşme yapmak demektir. Bir terim olarak; ortaklar arasında hem sermayenin miktârı, hem de kâr payları eşit hâlde bulunup, hiçbirinin ticarete elverişli başka bir malı bulunmak üzere akdedilen ortaklıktır.⁶⁵

Mufâvada ortaklığı, kardeşler ve birbirine çok güvenen sermaye sahipleri arasında kurulabilir. Ortaklar birbirinin hem vekili, hem de kefil durumundadır. Hz. Peygamber mufâvada ortaklığını teşvik etmiş ve bunda bereket bulunduğunu bildirmiştir.⁶⁶

2) İnân Ortaklığı

Înân, Arapça “anne-yeunnu” fiilinden mastar olup, sözlükte yular takmak, yulara ip bağlamak demektir. Bir isim olarak yular ve yular ipi anlamına gelir. Terim anlamı ise; ticaret amacıyla iki ve daha çok kimse tarafından sermaye konularak akd edilen şirkettir. Burada sermayelerin eşit olması gerekmediği gibi, kârın da sermaye oranlarına göre paylaşılması şart değildir. Ancak bir ortağa sermaye oranının üstünde kârdan pay verilecekse bu ortağın şirket içinde çalışması şarttır.⁶⁷ Ortakların her durumda zara karşı sorumlulukları sermaye oranlarına göre olur.⁶⁸

Burada ortaklar birbirinin yalnız vekili olup, kefil sayılmaz. Bu yüzden ticaret izni verilmiş küçük çocuk gibi, kefil olması geçerli bulunmayan kimse de inan şirketi ortağı olabilir.

62. Mâide, 5/1.

63. İsrâ, 17/34.

64. Buhârî, İcâre, 14; Tirmizî, Ahkâm, 17. Son cümle yalnız Tirmizî rivâyetinde vardır.

65. Mecelle, mad. 1331.

66. Bk. İbn Mâce, Ticârât, 83.

67. Mecelle, mad. 1370, 1371.

68. Zeylâî, Nasbu'r-Râye, III, 475.

İnan ortaklığı her çeşit ticaret yapmak üzere genel olabileceği gibi tekstil, demir, inşaat malzemesi, taneli bitkiler gibi belirli ticaret türünde özel de olabilir. Diğer yandan inan şirketi müslümanla gayrimüslim arasında da câizdir. Çünkü bu ortaklıkta eşitlik şartı aranmaz.⁶⁹

İnan ortaklığı ana sözleşmesinde şirketin yönetimi, ortakların çalışma şartları, emekleri karşılığında alacakları ücret ve kârın paylaşılması gibi hususlar belirtilir. Bunlar ortaklar için bağlayıcıdır. Hadislerde şöyle buyrulur: *“Müslümanlar kendi aralarında belirledikleri şartlara uyarlar. Ancak harâmı helâl, helâli harâm kılan şart müstesnâdır.”*⁷⁰ *“Kâr, ortakların serbestçe belirlediği şartlara göre paylaşılır. Zarara katlanma ise, sermaye oranlarına göre olur.”*⁷¹ Diğer yandan Allâh'ın Rasûlü, zarar riski üstlenilmeyen sermayenin kârını almayı yasaklamıştır.⁷²

Ortaklıkta kârın paylaşılması yüzde olarak belirlenir. Hanefî, Hanbelî ve Zeydiye mezheplerine göre, çalışan ortakların emeğinin karşılığı olarak kârdan pay almaları asıldır. Çalışan ortaklar arasında ustalık, sanat, beceri gibi nitelik farkları, kârdan emeği karşılığı verilecek payın da farklı verilmesine yol açabilir.

Şâfiî, Mâlikî, Zâhirî ve İmamiyye mezhepleri ile İmam Züfer'e göre ise, inan ortaklığında kâr ve zararın sermaye oranlarına göre hesaplanması gerekir. Bunun bir sonucu olarak kendi şirketinde yönetici veya işçi olarak çalışan ortakların emeğinin karşılığı maaş olarak ödenir.

3) Kredi Ortaklığı (Vücûh Şirketi)

Vücûh vech'in çoğulu olup, Arapça “vecuhe-yevcehu” fiilinden bir isimdir. Yüz, itibar, şan ve şeref sahibi olmak gibi anlamlara gelir. Birden çok kimsenin, sermayeleri olmaksızın kendi itibarlarıyla veresiye mal alıp satmak ve elde edecekleri kâr aralarında paylaşmak üzere kurdukları ortaklığa “vücûh şirketi” denilmiştir. Buna “şirket-i mefâlîs” de denir. Toplumda ancak itibarı olan kimse veresiye mal satın alabilir. Bu konuda birden çok kimse borç aldıkları krediyi veya veresiye aldıkları malları işleterek kâr elde etmeye çalışırlar.

69. Kâsânî, Bedâi', VI, 62; İbn Âbidîn, Reddü'l-Muhtâr, III, 373. Bk. Döndüren, Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali, s. 414 vd.

70. Buhârî, İcâre, 14, 50; Tirmizî, Ahkâm, 17; Ebû Dâvûd, Akdiye, 12.

71. Zeylaî, Nasbu'r-Râye, III, 475.

72. Ebû Dâvûd, 68; Nesâî, Buyû', 71, 72, 76; İbn Mâce, Ticârât, 20.

Hanefî, Hanbelî ve Zeydîlere göre vücûh ortaklığı câizdir. Çünkü bu her bir ortağın, satma ve satın alma konusunda diğerini vekil tâyin etmesi niteliğindedir. Bunun sonucu olarak, meydana gelecek borcu ve elde edilecek kârı paylaşmak üzere sözleşme yapmak da câiz olur. Diğer yandan insanlar çağlar boyunca bu gibi muâmeleleri yapmış ve karşı çıkan olmadı için “teâmül” meydana gelmiştir.⁷³ Hz. Peygamber’in, “Müslümanlar kendi aralarında belirledikleri şartlara uyarlar.” hadîsi de bu konuda başka bir delildir.⁷⁴

Vücûh şirketinde ortakların, üstlendikleri borç oranına göre kârdan pay alma hakları vardır. Çünkü bir ortaklıkta kâra hak kazanma üç sebepten birisiyle olur: a) Sermaye, b) Emek, c) Emekle birlikte zarar riskini üstlenme. Kredi ve ticârî itibar ortaklığında, her bir ortağın kâra hak kazanması, zarara katlanma oranındadır. Mesela; iki ortak veresiye mal alıp satmak ve elde edilecek kârı paylaşmak üzere anlaşsalar, bunlardan birisi borçlarının yalnız üçte birinin rizikosunu üstlenmişse, kârın da üçte birine hak kazanır. Zarar durumunda da bu zararın yalnız üçte birini tazmin etme yükümlülüğü bulunur.

Şâfiî ve Mâlikîlere göre vücûh ortaklığı geçersizdir. Çünkü bir ortaklık ya sermayeye ya da işe (sanata) dayanmalıdır. Burada ikisi de yoktur. Diğer yandan bunda garar (bilinmezlik) vardır. Çünkü bir ortak bir iş veya zanaatla sınırlı olmayan bir kazancı başkasına bedel olarak vermeyi üstlenmektedir.⁷⁵

4) İş ve Taahhüt Ortaklığı (Şirket-i A'mâl)

İki veya daha çok kişinin kendi emeklerini ortaya koyarak başkalarından iş almaları ve elde edecekleri geliri aralarında paylaşmak üzere anlaşmalarıyla kurdukları ortaklıktır. Buna “şirket-i ebdân” “şirket-i sanâyi” ve “şirket-i tekâbül” de denir. Burada akdin konusu, belli bir işi yapmak veya bedenle çalışmaktan ibârettir. İki mimarın, iki terzinin, bir mimar ile inşaat siva ve boyacısının ortak olmaları gibi. Ortak muhasebe bürosu, ortak mâlî danışmanlık bürosu, ortak hukuk bürosu gibi birden çok kişinin üstlendiği benzeri taahhüt işleri de bu niteliktedir.

Çoğunluk İslâm fakihlerine göre iş ortaklığı câizdir. Çünkü muâmele, ortakların birbirine vekâlet vermesine elverişlidir. Delil; “teâmül”dür. Diğer

73. Kâsânî, Bedâ'î, VI, 57; İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr, V, 30 vd.; Serahsî, Mebsût, XI, 154.

74. Buhârî, İcâre, 14; Tirmizî, Ahkâm, 17.

75. İbn Rüşd, age, II, 252; Şirbinî, age, II, 212; Şîrâzî, Mühezzeb, II, 346.

yandan kâra; sermaye, iş veya tazmini üstlenme karşılığında hak kazanılır. Burada ortaklarca “belli bir iş” üstlenilmektedir.⁷⁶ Diğer yandan Mâlikî ve Hanbelîlere göre odun, ot ve benzeri mübah şeyleri toplayıp satmak üzere de bu çeşit bir ortaklık tesis edilebilir.

İmam Züfer'e (ö. 158/775) ve Şâfiîlere göre iş ortaklığı bâtıldır. Çünkü ya pılan işin tespiti mümkün olamayacağı için, böyle bir muâmelede garar (aldanma riski) vardır.⁷⁷

5) Emek - Sermaye Ortaklığı (Mudârebe)

Mudârebe Arapça “dârabe” kökünden bir mastar olup vuruşmak, dövüşmek, ortak iş yapmak, ticaret için yolculuk yapmak anlamlarına gelir. Bir taraftan emek, diğer taraftan sermaye olmak üzere yapılan bir ortaklıktır. Kâr aralarından belirlenecek orana göre paylaşılır. Zarara ilke olarak sermaye sahibi katlanırken, böyle bir durumda emek tarafının emeği de boşa gitmiş olur. Sermaye sahibine “rabbü'l-mal (sermaye sahibi)”, parayı çalıştıran işletmeciye “mudârib (işletmeci)” denir.

Başkasına sermaye kullandırmada kârın tamamının sermaye sahibine âit olacağı şart koşulursa, bu muâmele “bidâa” adını alırken, kârın tümü işletmeciye şart koşulmuşsa “karz-ı hasen (güzel ödünç)” muâmelesi söz konusu olur.⁷⁸

Mudârebenin meşrûluğu Kitap, sünnet ve sahâbe uygulaması delillerine dayanır. Kur'ân-ı Kerîm'de, yeryüzünde dolaşarak ticaret yapmanın meşrû olduğunu bildiren âyetlerin genel anlamı ile ticaretin genel olarak meşrû bir kazanç yolu olduğunu ifâde eden bâzı âyetler mudârebeyi de kapsamına alır.⁷⁹ Abdullah bin Abbâs (ö. 68/687) şöyle demiştir: “Abbâs (ö. 32/652), *mudârebe yoluyla sermaye verdiği zaman, ortağına bu sermaye ile deniz yolculuğuna çıkmamasını, tehlikeli bir vâdide konaklamamasını ve canlı hayvan ticareti yapmamasını şart koşardı. Eğer bunları yapar ve zarar ederse anaparayı tazmin edecekti. Onun mudârebede öne sürdüğü bu şartlar Hz. Peygamber'e ulaşmış ve o buna izin vermiştir.*”⁸⁰

76. Serahsî, Mebsût, XI, 154 vd.; Kâsânî, age, VI, 57; İbnü'l-Hümâm, age, V, 28; İbn Âbidîn, age, III, 380.

77. İbnü'l-Hümâm, age, V, 31; Zühaylî, el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuh, IV, 804.

78. Bk. Serahsî, age, XXII, 18; İbnü'l-Hümâm, age, VII, 57 vd.; İbn Âbidîn, age, IV, 504; Zühaylî, age, IV, 836.

79. Bk. Müzzemmil, 73/20; Cuma, 62/10; Bakara, 2/198; Kureys, 106/1-4.

80. Zeylaî, Nasbu'r-Râye, IV, 114; Heysemî, Mecmau'z-Zevâid, IV, 161.

Diğer yandan Hz. Ömer'in (ö. 23/643) yetimlere âit malı, Hz. Osman'ın (ö. 35/655) ise kendi malını mudârebeye verdiği, Câbir bin Abdullâh'ın (ö. 74/693) mudârebe ortaklığında bir sakınca görmediği nakledilmiştir.⁸¹

Hz. Ömer'in halifeliği sırasında iki oğlu Abdullah ve Ubeydullah Irak'ta bulundukları sırada, geri dönüş için Basra vâlisi Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den (ö. 44/664) yardım istemişler, Ebû Mûsâ, kendisine âit böyle bir destek imkânı bulunmadığını, ancak beytü'l-mâle âit bir parayı halîfeye teslim etmek üzere karz olarak verebileceğini ve bununla mal alıp Medîne'de satabileceklerini söyler. Bunun üzerine kamuya âit böyle bir kredi ile Irak'tan aldıkları malları Medîne'de satan Ömer'in oğulları iyi kâr elde ederler. Babalarına anapara ve vâlinin mektubunu verince Ömer, vâlinin Irak'ta orduya katılan herkese böyle bir kredi verip vermediğini sormuş, verilmediğini öğrenince de bu kredi ile elde ettikleri kârı beytü'l-mâle teslim etmelerini istemiştir. Ancak Ubeydullah'ın bu ticaret için çok emek verdiklerini, üstelik emânet sayıldığı için yol ve zarar riskini de üstlendiklerini, bu yüzden kârda haklarının olması gerektiğini söylemesi üzerine, konuşmaları izleyen bir sahâbe, "Ya Ömer, bu muâmeleyi, devlet kredisi ile oğulların arasında yapılan bir krâd (Mudârebe) muâmelesi kabul etseniz." dedi. Halîfe bu görüşü uygun buldu ve kârın oğulları ile beytü'l-mâl arasında yarı yarıya paylaşılmasını bildirdi.⁸²

Mudârebe, mutlak ve mukayyet olmak üzere ikiye ayrılır:

a) Mutlak mudârebe: Sermaye sahibinin işletmeciyi, herhangi bir kayıt koymaksızın ticaret işinde serbest bırakmasıdır. Burada yalnız kârın paylaşılma şeklini ve zamanını belirlemekle yetinilir.

b) Mukayyet mudârebe: Sermaye sahibi, anapara işletmeciyeye verirken; ticaret yapılacak beldeyi, ticaret çeşidini ve ortaklık süresini belirleme gibi şartlar öne sürebilir ve bunlara uyulmasını ister. Nitekim yukarıda zikrettiğimiz İbn-i Abbâs hadîsinde, Hz. Abbâs'ın (ö. 32/652) işi yürütene benzer şartlar koyduğu ve Hz. Peygamber'in de bunu onayladığı belirtilmişti.⁸³

İmam Şâfiî (ö. 204/819) ve Mâlik'e (ö. 179/795) göre mudârebeye süre belirleme, mal alınıp-satılacak kimseleri tespit etme ve akdi gelecek zamana izâfe etme gibi şartlar geçerli olmaz. Çünkü bunlar kârın amaçlandığı serbest ticaret anlayışıyla ve işletmecinin menfaati ile çelişir.⁸⁴

81. Zeylaî, age, IV, 114, 115.

82. Bk. Mâlik, Muvatta, Krâz, 1; Zeylaî, age, IV, 113.

83. Heysemî, age, IV, 161.

84. İbn Kudâme, Muğnî, V, 62; Şirâzî, age, I, 386.

Mudârebe-Risk Sermayesi (Ventura Capital) İlişkisi

Mudârebe ortaklığı 10. M yüzyıldan itibaren “Commenda” adı ile Avrupa’ya geçmiş ve Avrupa ticaret hukûkunda diğer ortaklık çeşitlerine de öncülük etmiştir. Bu ortaklığın 20. yüzyılda en önemli halkası risk sermayesi ile tamamlanmıştır.⁸⁵

Risk sermayesi 1970’li yıllardan bu yana özellikle Amerika Birleşik Devletlerinde büyük ölçüde başvurulmuş ve en son teknolojik yeniliklere yönelip, bu tip projelerin finansmanını sağlayan bir finansman kullanma yöntemidir. Venture Capital adı verilen bu modelin ortaya çıkışı şöyle olmuştur: ABD ve diğer gelişmiş bazı ülkelerde bilim adamları keşif ve icad sayılan ve patent hakkı doğuran projelerini önceleri belirli bir bedel karşılığında sermaye sahiplerine satarken, 1950’lerden sonra, satış yerine “emek-sermaye ortaklığı” teşkil etmeye başlamışlardır.

Keşif ve icadın sahibi olan bilim adamı beyaz eşya, motor, elektronik âlet, bilgisayar, bilgisayar programı vb. projesini sürekli olarak geliştirmeyi üstlenerek ortaklığın “emek (mudârib)” tarafını oluşturmuş, bu projelere yatırım yapıp üretimini sağlayan sermaye sahipleri de sermaye tarafını (rabbu'l-mal) oluşturmuştur. Böylece ABD, İngiltere, Japonya, Kanada ve Almanya gibi ülkelerde risk sermayesi modeli ileri teknolojiyi geliştiren itici bir güç olmuştur. Çünkü bilim adamı ve girişimci şirketin emek tarafını oluşturarak yıllık bilanço kârından %20 dolaylarında pay alması, her gün yüzlerce yeni proje üretilmesinin etkeni olmuştur. Kârın %80’i sermaye sahiplerine ayrılmıştır.

Nitekim ABD’de 1957 de, böyle bir risk sermayesi yatırımından sermaye sahiplerinin, anaparalarını 15 yılda dolar bazında “beş bin katına”, 1961 yılında bilgisayar alanına yapılan bir yatırımda ise 5 yılsonunda, anaparalarını “233 katına” çıkardıkları görülmüştür. Bu durum dikkatleri bu yeni finansman modeline çekmiştir.⁸⁶

Buna göre günümüz bilim ve teknolojisinin gelişmesinde İslâm’ın mudârebe modelinin itici bir güç olduğunu söyleyebiliriz.

85. Çiller, Tansu- Çizakça, Murat, Türk Finans Kesiminde Sorunlar ve Reform Önerileri, Neşr. İSO. İstanbul, 1989, s. 152. Çizakça, Murat, İslâm Dünyasında ve Batıda İş Ortaklıkları Tarihi, Tarih Vakfı yayınları, İstanbul, 1999, s. 9-11.

86. Çiller-Çizakça, age, s. 130, 152 vd.; Döndüren, Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmi, Erkam Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 445-449.

6) Ziraat Ortaklığı (Müzâraa)

Arâzî bir taraftan, emek diğer taraftan olmak üzere yapılan ziraat ortaklığıdır. Çıkacak ürün taraflar arasında belirlenen oran dâhilinde paylaşılır.⁸⁷ Bu ortaklığa “muhâbere” “muhâkale” de denir.

Hiz. Peygamber'in Hayber fethedilince, Yahudilerle “ziraat ortaklığı” çerçevesinde sözleşme yapmıştı. Abdullah bin Ömer şöyle demiştir: “Hz. Peygamber, Hayber topraklarından çıkacak ekin ve meyvelerin yarısı Hayberli Yahudilere âit olmak üzere anlaşma yaptı.”⁸⁸

Hiz. Peygamber'in bu uygulamasına dayanarak, Ebû Yusuf, İmam Muhammed ve Ahmed bin Hanbel, tarım arâzileri üzerinde yapılacak ziraat ortaklığını câiz görmüşlerdir. Fetvâya esas olan görüş budur.

Ebû Hanîfe, Şâfiî ve Mâlik'e göre ise çıkacak ürün üzerinde yapılacak böyle bir sözleşme câiz olmaz. Çünkü bu durumda toprak sahibine verilecek bedelde bilinmezlik (garar) söz konusu olur.

Sahâbenin önde gelenleri topraklarını ziraat ortaklığı yoluyla vermişler ve karşı çıkan olmadığı için bu konuda icmâ meydana gelmiştir. Ebû Câfer Muhammed bin Ali'den (ö. 117/735) şöyle dediği nakledilmiştir: “Ehl-i beyten Medîne'ye hicret eden hiçbir kimse yoktur ki, çıkacak ürünün üçte biri veya dörtte biri ile ziraat ortaklığı yapmış olmasın.”⁸⁹

Nitekim Hiz. Ömer, Osman, Abdullah bin Mes'ud ve Sa'd bin Ebî Vakkas gibi sahâbeler, topraklarını üçte bir veya dörtte bir nisbetinde ürün karşılığında ortaklığa vermişlerdir.⁹⁰

Ebû Yusuf ziraat ortaklığını emek-sermaye (mudârebe) ortaklığına kıyas ederek câiz görmüştür.

7) Bağ - Bahçe Ortaklığı (Müsâkat)

Müsâkât; bağ bahçe ortaklığıdır. Meyve ağaçları bir taraftan, bakım ve sulama işi diğer taraftan, elde edilecek ürün, taraflar arasında belirlenecek bir oran dâhilinde paylaşılacak üzere yapılan bir ortaklıktır.⁹¹ Buna Medîne yöresinde “muâmele bi'l-esmâr” denilmiştir. Başka bir deyimle Musâkât; işletmecinin, bağ ve bahçeden elde edilecek ürünün bir bölümü karşılığında

87. Mecelle, mad. 1431, 1432-1440.

88. Buhârî, Hars, 14, İcâre, 3.

89. Buhârî, Hars, 8.

90. Ali Şafak, İslâm Arâzî Hukuku ve Tatbikatı, İstanbul, 1977, s. 301, 302.

91. Mecelle, mad. 1441. Bk. mad. 1442-1448.

sulama bakım ve ıslah işini üstlenmesidir. Sözleşme sırasında, elde edilecek meyvelerin paylaşılma oranı yüzde olarak belirlenmelidir.

Bağ-bahçe ortaklığı Ebû Yusuf, İmam Muhammed, Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelîlere göre câizdir. Delil, Hz. Peygamber'in Hayber toprakları üzerindeki uygulamasıdır.⁹² Ebû Hanîfe ziraat ortaklığında olduğu gibi, bağ-bahçe ortaklığına da karşı çıkar. Çünkü burada da tarafların alacağı miktar da bilinmezlik vardır. Dayandığı delil şu hadistir: “*Kimin bir toprağı varsa, onu kendisi ekip biçsin; üçte bir, dörtte bir veya belirli miktar bir yiyecek maddesi karşılığında kiraya vermesin.*” Râfi' bin Hadîc'ten nakledilen bu hadis “muzdarib (farklı metinleri ve anlamı karışık)” bir hadis sayılmıştır.⁹³ Ancak bu konuda fetvâya esas olan görüş, Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'in görüşüdür.⁹⁴ Çünkü yukarıdaki hadîsin “toprağı parçalara bölerek, verimsiz bölümü karşılığında verimli bölümün kiraya verilmesi ya-sağını” kapsadığı da nakledilmiştir.⁹⁵

8) Ağaç Dikimi Ortaklığı (Mugârâse)

Mugârâse Arapça ağaç dikmek anlamına gelen “gars” kökünden mufâale vezninde bir mastar olup, terim anlamı; bir taraftan boş arâzî, diğer taraftan bu arâzîye ağaç dikip bakım ve sulama işini üstlenme karşılığında, geliri tarafların belirleyecekleri oran dâhilinde paylaşmak üzere yapılan bir sözleşmedir. Meyve veren ağaçlar üzerinde bağ-bahçe ortaklığı yapılırken, mugârâse ortaklığı çam, kavak gibi sırf kerestesinden yararlanılan ağaç dikimi ve bakımı için yapılabilir.

Hanefîlere göre işletmecinin bedeli, sözleşme konusu olan kereste cinsinden almasının hadisle çelişmesi⁹⁶ ve bedel konusunda başlangıçtaki bilinmezlik gibi sebeplerle ağaç dikimi ortaklığı câiz değildir. Böyle bir sözleşme fâsit olup, işletmeci, ağaçların diktiği gündeki değerini ve çalışması karşılığında da ecr-i mislini alabilir.⁹⁷

Mâlikîlere göre ise, kerestesinden yararlanılan ağaçlar üzerinde toprak sahibi ile bakım ve sulamayı üstlenen işletmeci arasında “ağaç dikimi

92. Buhârî, Hars, 14, İcâre, 3.

93. Bk. İbn Kudâme, Muğnî, V, 383, 385.

94. İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr, VIII, 45 vd.; İbn Kudâme, Muğnî, V, 384; Şirbinî, Muğnî'l-Muhtâc, II, 322 vd.

95. Bk. Buhârî, Hars, 19; Ebû Dâvûd, Buyû', 30; Müslim, Buyû', 99, 117; Nesâî, Eymân, 45.

96. Şevkânî, Neylu'l-Evtâr, V, 292.

97. İbnü'l-Hümâm, age, VIII, 49; Zeylaî, Nasbu'r-Râye, V, 286; Meydânî, Lübâb, II, 234; İbn Âbidîn, age, V, 203. Mecelle, mugârâse akdine yer vermemiştir.

ortaklığı (mugârase)” yapılabilir. Ancak burada sözleşme, ağaçların yeti-
 şip kesileceği en uzun süreyi kapsamalıdır.⁹⁸

يَا دَاوُدُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا
 تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ
 لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا نَسُوا يَوْمَ الْحِسَابِ ﴿٢٦﴾

**26- Ey Dâvud! Biz seni yeryüzünde halîfe yaptık. İnsanlar arasında adâletle hükmet! Sakın hevâ ve hevesine uy-
 ma ki seni Allah yolundan saptırmасыn. Allah yolundan sapanlara, hesap gününü unutmalarından dolayı, çetin bir azap vardır.**

26. âyette, Hz. Dâvud’un yeryüzüne halîfe yapıldığı ve insanlar arasın-
 da hevâsına uymadan adâletle hükmetmesi gerektiği, Allah yolundan sa-
 panlar için çetin bir azap olacağı bildirilmektedir.

Halîfelik: Hilâfet sözcüğü, Arapça “halefe” kökünden bir mastar olup
 sözlükte; başkasının yerine geçerek onun adına görev yapmak veya tasarruf-
 larda bulunmak anlamına gelir. İbn-i Manzur (ö. 711/1311), hilâfetin toplumu
 yönetmekten ibâret olduğunu belirtir. Bir fıkıh terimi olarak Hz. Muhammed
 ﷺ’den sonra İslâm toplumunu İslâmî hükümlere uyarak yönetmek anlamın-
 da kullanılmıştır. İslâm yönetiminin hem teorik ve hem de pratik açıdan ken-
 dine özgü olan bu makam genel olarak “halîfelik” veya “hilâfet” diye adlan-
 dırılmıştır. Böyle bir yönetimin başında bulunana da “halîfe” denir. Halîfe
 sözcüğü “feil” vezninde ism-i fâil anlamı taşır ve sonundaki “te” harfi, anlamı
 güçlendirmek için eklenmiştir. Çoğulu “hulefâ” veya “halâif” şeklinde gelir.⁹⁹

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Hani bir zamanlar Rabbin melek-
 lere: ‘Ben, yeryüzünde bir halife yaratacağım.’ dedi. Onlar: ‘Biz se-
 ni överek tesbih ve takdis edip dururken, sen orada bozgunculuk
 yapacak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın?’ dediler. Allah da
 onlara: ‘Hiç şüphesiz, Ben sizin bilmediklerinizi bilirim.’ demişti.”**¹⁰⁰

98. İbnü’l-Hümâm, age, VIII, 49; Zeylaî, age, V, 286; Zühaylî, age, V, 653, 654.

99. İbn Manzûr, Lisânu’l-Arab, “halefe” maddesi. IX, 83; İsfahânî, Müfredât, s. 156; Elmalılı Hamdi
 Yazır, Hak Dini Kur’ân Dili, Neşr. Azim Dağıtım, İstanbul, t.y., I, 259; Bakara, 2/30; Ayrıca bk.
 En’âm, 6/165; Fâtır, 35/39. Geniş bilgi için bk. Fâtır, 35/39.

100. Bakara, 2/30.

“O hâlde, onların arasında Allâh’ın indirdiği ile hükmet; onların arzularına uyma. Sakın Allâh’ın sana indirdiği hükümlerin bir bölümünden seni caydırmalarını! Eğer onlar Allâh’ın buyruklarından yüz çevirirlerse, şunu bil ki, Allah, onları bâzı günahları yüzünden belâya uğratmak istiyordur. Gerçekten insanların çoğu fâsıktır.”¹⁰¹

“De ki: Ey Kitap ehli! Dîninizi konusunda, gerçek dışına çıkarak sınırı aşmayın! Bundan önce azıp sapmış, birçoklarını da yoldan çıkarmış, böylece doğru yoldan uzaklaşmış bir toplumun istek ve arzularına uymayın!”¹⁰²

“Âyetlerimizi yalanlayanların ve âhiret gününe inanmayanların tutkularına uyma! Çünkü onlar, Rab’lerine başkalarını denk tutuyorlar!”¹⁰³

“İşte bunun için sen çağırını yap ve emrolunduğun gibi dosdoğru ol! Onların tutkularına uyma ve de ki: “Ben, Allâh’ın indirdiği her kitaba îmân ettim ve aranızda adâleti gerçekleştirmekle emrolundum. Allah bizim de Rabbimiz sizin de Rabbinizdir. Bizim yaptıklarımız bize, sizin yaptıklarınız sizedir. Bizimle sizin aranızda, tartışılacak bir şey yoktur. Allah hepimizi bir araya toplayacaktır. Çünkü dönüş yalnız O’nadır!”¹⁰⁴

“Biz seni uygulanacağı bir şerîatle gönderdik. Öyleyse sen de ona uy; bilmeyenlerin isteklerine uyma. Çünkü onlar Allâh’a karşı senden hiçbir şeyi savamazlar. Doğrusu zâlimler birbirlerinin dostlarıdır. Allah da takvâ sahiplerinin dostudur.”¹⁰⁵

“O kâfirler, dinleriyle eğlenip alay etmiş ve dünya hayatına aldanmışlardı. Onlar, bugüne kavuşacaklarını nasıl unuttular ve âyetlerimizi nasıl bilerek inkâr ettilerse, Biz de bugün onları öyle unutturuz!”¹⁰⁶

101. Mâide, 5/49.

102. Mâide, 5/77.

103. En’âm, 6/150.

104. Şûrâ, 42/15.

105. Câsiye, 45/18-19.

106. A’râf, 7/51.

﴿ BÂB 3 ﴾

**YARATILIŞTA HİKMET, KUR'ÂN'IN İNDİRİLME AMACI,
HZ. SÜLEYMAN VE RÜZGÂR ENERJİSİ**

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَاطِلًا ۖ ذَلِكَ ظَنُّ الَّذِينَ كَفَرُوا ۚ
فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنَ النَّارِ ﴿٢٧﴾ أَمْ نَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ ۚ أَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ كَالْفُجَّارِ
﴿٢٨﴾ كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرُ أُولُوا الْأَلْبَابِ
﴿٢٩﴾ وَوَهَبْنَا لِذَاوُدَ سُلَيْمَنَ ۖ نِعْمَ الْعَبْدُ ۚ إِنَّهُ أَوَّابٌ ﴿٣٠﴾ إِذْ عُرِضَ
عَلَيْهِ بِالْعِشِيِّ الصَّافِنَاتُ الْجِيَادُ ﴿٣١﴾ فَقَالَ إِنِّي أَحْبَبْتُ حُبَّ الْخَيْرِ
عَنْ ذِكْرِ رَبِّي ۖ حَتَّى تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ ۖ ﴿٣٢﴾ رُدُّوهَا عَلَيَّ ۖ فَفَطَّقَ
مَسْحًا بِالسُّوقِ وَالْأَعْنَاقِ ﴿٣٣﴾ وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمَنَ وَالْقَيْنَا عَلَى كُرْسِيِّهِ
جَسَدًا ۖ ثُمَّ أَنَابَ ﴿٣٤﴾ قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي
لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِي ۚ إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ ﴿٣٥﴾ فَسَخَرْنَا لَهُ الرِّيحَ تَجْرِي
بِأَمْرِهِ رُخَاءً حَيْثُ أَصَابَ ﴿٣٦﴾ وَالشَّيَاطِينَ كُلَّ بَنَّاءٍ وَعَوَّاصٍ ۖ ﴿٣٧﴾
وَأَخْرَيْنَ مُقَرَّنِينَ فِي الْأَصْفَادِ ﴿٣٨﴾ هَذَا عَطَاؤُنَا فَامْنُنْ أَوْ أَمْسِكْ بِغَيْرِ
حِسَابٍ ﴿٣٩﴾ وَإِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفَىٰ وَحُسْنَ مَآبٍ ۖ ﴿٤٠﴾

27- Biz göğü, yeri ve ikisi arasındakileri boş yere yaratmadık. Bu, kâfirlerin zannıdır. Cehennem ateşinden dolayı, vay o kâfirlerin hâline!

- 28- Yoksa Biz, îmân edip sâlih ameller yapanları yeryüzünde bozgunculuk edenlerle bir tutar mıyız? Yahut Allâh'a karşı gelmekten sakınanları, yoldan çıkanlarla bir tutar mıyız?
- 29- Bu mübârek bir kitaptır ki, âyetleri üzerinde iyice düşünsünler ve temiz akıl sahipleri öğüt alsınlar diye onu sana indirdik.
- 30- Biz Dâvud'a Süleyman'ı bahşettik. Süleyman ne güzel kuldu! Gerçekten o, hep Allâh'a yönelen bir kimseydi.
- 31- Hani kendisine bir akşamüstü iyi cins koşu atları gösterilmişti.
- 32- "Ben bu güzel şeyleri Rabbimi hatırlattıkları için sevirim." dedi ve atlar gözden kayboluncaya kadar onları seyretti.
- 33- "Onları bana getirin!" (dedi). Artık onların bacaklarını ve boyunlarını okşamaya başladı.
- 34- Andolsun ki Biz Süleyman'ı da imtihan etmiş ve tahtının üzerine bir ceset bırakmıştık. Sonra o, yine eski hâline döndü.
- 35- "Ey Rabbim, dedi, beni bağışla; bana öyle bir saltanat ver ki, benden sonra hiç kimseye nasip olmasın. Şüphesiz bütün nîmetleri bağışlayan yalnız Sensin."
- 36- Biz de rüzgârı onun emrine verdik. Öyle ki rüzgâr onun emriyle istediği yere akıp giderdi.
- 37- Şeytanları (onlardan) her binâ kuranları ve dalgıçlık yapanları,
- 38- Ve zincirlere vurulmuş daha nice yaratıkları da (onun emrine verdik).
- 39- "İşte bu Bizim bağışımızdır. Artık ister başkasına ver, ister elinde tut, hesâbı sorulmaz." (dedik).
- 40- Doğrusu onun katımızda yüksek bir değeri ve güzel bir geleceği vardır.

27-29. âyetlerde, göklerin ve yerin boşuna yaratılmadığı, yeryüzünde iyilerle kötülerin bir tutulamayacağı, mübârek bir kitap olan Kur'ân'ın akıl sahiplerinin düşünüp öğüt alması için indirildiği belirtiliyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O akıl sahipleri ayakta iken, otururken ve yanları üzere yatarken Allâh'ı anarlar; göklerin ve yerin yaratılışı üzerinde düşünürler ve (şöyle derler): “Ey Rabbimiz! Sen bütün bunları boş yere yaratmadın. Seni tesbih ve tenzih ederiz. O hâlde bizi ateş azâbından koru!”**”¹⁰⁷

“Gökleri ve yeri bir anlam ve amaca göre yaratan O'dur. “Ol!” dediği gün her şey olurur. O'nun sözü gerçektir. Sûr'a üfürüleceği gün de hükümranlık O'nundur. O, görülmeyeni de görüleni de bilendir, tam hüküm ve hikmet sahibidir, her şeyden haberdardır.””¹⁰⁸

“Allah, gökleri ve yeri gerçek olarak yaratmıştır ki, herkese kazandığının karşılığı verilsin ve kimseye haksızlık yapılmasın!””¹⁰⁹

“Allah inkâr edenlere: ‘Yeryüzünde kaç yıl kaldınız?’ diye sorar. Onlar, da: ‘Bir gün veya bir günden daha az bir süre kaldık; günleri saymakla görevli olanlara sor!’ derler. Allah der: ‘Doğrusu siz çok az bir süre kaldınız; keşke bunu bilseydiniz! Yoksa Bizim sizi boşuna yarattığımızı ve sonunda Bize döndürülmeyeceğinizi mi sandınız?’”¹¹⁰

“Yoksa kötülük yapanlar ölümlerinde ve hayatta oldukları sırada kendilerini, îmân edip sâlih ameller işleyenlerle bir tutacağımızı mı sandılar? Ne kötü hüküm veriyorlar!””¹¹¹ **“Yoksa Biz müslümanları kâfirlerle bir tutar mıyız?”**”¹¹²

“İşte bu Kur'ân, kendisinden önceki kitapları onaylayan, bütün şehirlerin anası olan Mekke ile çevresindekileri uyarman için Bizim sana indirdiğimiz mübârek bir kitaptır. Âhirete îmân edenler buna da îmân ederler ve onlar namazlarını kılmaya devam ederler.””¹¹³

“Onlar Kur'ân'ı okuyup düşünmüyorlar mı? Eğer o, Allah'tan başka birinin katından gelmiş olsaydı, onda birçok çelişki bulurlardı.””¹¹⁴

107. Âl-i İmrân, 3/191.

108. En'âm, 6/73.

109. Câsiye, 45/22.

110. Mü'minûn, 23/112-115.

111. Câsiye, 45/21.

112. Câsiye, 45/21.

113. En'âm, 6/92.

114. Nisâ, 4/82.

“İşte bu (Kur'ân), insanlar kendisiyle uyarılsınlar, Allâh'ın ancak bir tek İlâh olduğunu bilsinler ve akıl sahipleri düşünüp öğüt alsınlar diye (gönderilmiş) bir bildiridir!”¹¹⁵

30. âyette, Dâvud ؑ'a Süleyman peygamberin bahşedildiği ve onun ne güzel kul olduğu ve sürekli olarak Allâh'a yöneldiği belirtilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sen onların söylediklerine sabret ve güçlü kulumuz Dâvud'u hatırla! Çünkü o tesbih ve zikirle bize yönelmişti. Biz, dağları onun emrine verdik. Akşam-sabah onunla birlikte tesbih ederlerdi. Her yandan toplanıp gelen kuşları da onun emrine verdik. Bunların hepsi de onun emrine itaat ederdi. Biz, hem onun mülkünü güçlendirmiş, hem de ona, hikmet ve doğru ile yanışı ayırt etme yeteneği vermiştik.”¹¹⁶**

31-33. âyetlere göre, Hz. Süleyman, çok hoşuna giden savaş atları getirilince, onları kendilerini bahşeden Allâh'ı hatırlattıkları için sevdiğini belirtmiştir. Âyette, atın bir ayağını kasıp uçayağı üzerinde durduğunun bildirilmesi, bu atların soylu olduğunu gösterir. Çünkü bâzı cins atlar dinlenirken bir ayağını kaldırıp, üçayakları üzerinde dururlar.

Fahraddin Râzî bu atlarla ilgili olarak şöyle demiştir: “Savaş atları beslemek bizim dînimizdeki gibi, Süleyman'ın dîninde de menduptu. Süleyman savaşa ihtiyaç duydu, atlar hazırlattı, eğitim yaptırdı ve şöyle dedi: Ben bunları dünya için, haz almak için değil, Allâh'ın dînini güçlendirmek için seviyorum. Atlar toz bulutu içinde kaybolunca, geri getirilmelerini istemiş ve onları bizzat okşayarak tımar etmiştir.”

وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمَانَ عَلَى كُرْسِيِّهِ جَسَدًا ثُمَّ أَنَابَ ﴿٣٤﴾

34- Andolsun ki Biz Süleyman'ı da imtihan etmiş ve tahtının üzerine bir ceset bırakmıştık. Sonra o, yine eski hâline döndü.

34. âyette bir imtihan olmak üzere bırakılan cesetle ilgili olarak birtakım garib şeyler söylenmiştir. Bakara sûresi 2/102. âyette de işaret edildiği gibi anlaşılıyor ki, Süleyman ؑ Beytül Makdis'i (Mescid-i Aksa) yaptırdığı sırada getirdiği sanatkarlar içinde sanatların hîlelerini bilen birtakım

115. İbrâhim, 14/52.

116. Sâd, 38/17-20.

şeytanların kurdukları bir karışıklık yüzünden bir süre nüfûzunu kaybetmiş yahut tahtından ayrı kalmış; böylece tahtında ya kendisi güçsüz bir cesed gibi hükümsüz kalmış yahut tahtı da işgal edilip, ona kırk gün kadar heykel gibi birisi oturtulmuştu. Mason tarihinde mason cemiyetlerinin Süleyman ﷺ aleyhine olan bu ihtilal hareketlerini esas aldıkları ve başkanının hâtırasına saygı gösterdikleri söylenir.¹¹⁷

Fahrudin Râzî bu ceset olayını şöyle açıklar:

a) Hz. Peygamber'in bildirdiğine göre Hz. Süleyman, bir ara Allah yolunda savaşacak yiğit çocukları doğması için eşiyle yatacağını söylemiş, fakat "İnşâallah" demeyi unuttuğu için sakat bir oğlu dünyaya gelmiş, böylece beklentisi gerçekleşmemişti.¹¹⁸ Buna göre onun Allah'tan af dilemesinin sebebi "İnşâallah" demeyi unutmasıdır. Tahtına ceset bırakılması ise temsili bir anlatım olup doğan sakat çocuğa işaret eder.

b) Hz. Süleyman'ın şiddetli hastalık sonunda, tahtta bir ceset gibi görüldüğü de düşünülebilir.

c) Kendisine belâ konusunda bir korku ve endişe verilerek tahtında âdeti bir cesede döndüğü de anlatılmak istenmiş olabilir. Sonunda Cenâb-ı Hakk'a tevbe ve istiğfâr ile bu durum sona ermiştir.¹¹⁹

Cesede gerçek anlam verdiğimizde, başkasının katlettiği bir cesetle birden karşılaşan ve bütün deliller kendi aleyhine gelişen bir kimsenin o anda Allâh'a yönelip sığınması gereğine bir işaret olduğu da açıktır.

Ehl-i kitap, Süleyman ﷺ'in mührünü, ona hıyânet eden eşinden cinlerin ele geçirdiğini ve kırk gün süreyle, onun kılığına girerek tahtını işgal ettiklerini ileri sürmüştür.¹²⁰

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِي إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ ﴿٣٥﴾

35- "Ey Rabbim, dedi, beni bağışla; bana öyle bir saltanat ver ki, benden sonra hiç kimseye nasip olmasın. Şüphesiz bütün nîmetleri bağışlayan yalnız Sensin."

117. Elmalılı, age, VI, 470.

118. Bk. Buhârî, Enbiyâ, 40; Müslim, Eymân, 23.

119. Fahraddin Râzî, age, XXVI, 208-209. Bk. Bakara, 2/102.

120. krş. Kitab-ı Mukaddes, I. Krallar, 3/9-13.

35. âyete göre, Hz. Süleyman Cenâb-ı Hak'tan daha önce hiç kimseye vermediği bir saltanatın kendisine verilmesini istemiş ve bu saltanat kendisine verilmiştir. Ebu'd-Derda رضي الله عنه'ten rivâyete göre Allâh'ın elçisi bir gün namaz kıldırırken İblis musallat olmuş ve namazın içinde birtakım hareketler yapmıştı. Namazdan sonra o şöyle buyurmuştur:

“Allâh'ın düşmanı İblis, bir ateş kıvılcımı getirdi, yüzüme atmak istedi. Ben de üç kez: ‘Eûzü billâhi minke (Senden Allâh'a sığınırım.)’ dedim. Sonra üç kez: “Allâh'ın bütün lânetiyle seni lânetlerim” dedim. Çekilmedi. Ben de onu tutmak istedim, Allâh'a yemin olsun ki, kardeşiniz Süleyman'ın duâsı olmasaydı, İblis tarafımdan bağlanmış olurdu ve Medîne'deki çocuklar onunla oynardı.”¹²¹ Hz. Peygamber, yukarıda âyetteki Süleyman عليه السلام'ın duâsına dikkat çekmiştir.

فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيحَ تَجْرِي بِأَمْرِهِ رُجَاءَ حَيْثُ أَصَابَ ﴿٣٦﴾ وَالشَّيَاطِينَ كُلَّ بِنَاءٍ وَغَوَّاصٍ ﴿٣٧﴾ وَأَخْرَيْنَ مُقَرَّرِينَ فِي الْأَصْفَادِ ﴿٣٨﴾ هَذَا عَطَاؤُنَا فَامْنُنْ أَوْ أَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٩﴾ وَإِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفَىٰ وَحُسْنَ مَآبٍ ﴿٤٠﴾

36- Biz de rüzgârı onun emrine verdik. Öyle ki rüzgâr onun emriyle istediği yere akıp giderdi.

37- Şeytanları (onlardan) her binâ kuranları ve dalgıçlık yapanları,

38- Ve zincirlere vurulmuş daha nice yaratıkları da (onun emrine verdik).

39- “İşte bu Bizim bağışımızdır. Artık ister başkasına ver, ister elinde tut, hesâbı sorulmaz.” (dedik).

40- Doğrusu onun katımızda yüksek bir değeri ve güzel bir geleceği vardır.

36-40 arası âyetlerde, Süleyman peygamberin emrine rüzgâr enerjisi başta olmak üzere, binâ yapımı ve dalgıçlık gibi çeşitli hizmetler gören cin/şeytanlarının verildiği, Süleyman عليه السلام'a verilen bütün dünya saltanat ve

¹²¹. Müslim, Mesâcid, H No: 40; Ayrıca bk. Buhârî, Tefsir, 38/2, krş. Kitab-ı Mukaddes, I, Krallar, 3/9-13.

nîmetlerinin Allah Teâlâ'nın bir bağışı olduğu, bunları dilediğine verebileceği, isterse kendi elinde ve tasarrufunda tutabileceği, Süleyman'ın Allah katında büyük bir yeri ve değeri olduğu bildirilmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Süleyman'ın emrine de güçlü rüzgârı verdik; onun emriyle, içinde bereketler yarattığımız yere doğru esiyordu. Biz her şeyi biliyorduk. Şeytanlar arasında Süleyman için dalgıçlık yapan ve daha başka işler görenler vardı. Onların hepsini Biz gözetim altında tutardık.”**¹²²

“Süleyman'ın emrine de, sabah gidişi bir aylık mesâfe, akşam dönüşü yine bir aylık mesâfe olan rüzgârı verdik. Onun için erimiş bakırı kaynağından sel gibi akıttık. Rabbinin izniyle cinlerden bir kısmı onun önünde çalışırdı. Onlardan kim buyruğumuzdan çıksa, ona alevli azâbı tattırırdık. Cinler, Süleyman'a mâbetler, heykeller, havuz gibi leğenler ve sâbit kazanlardan ne isterse yaparlardı. Çalışın ey Dâvud ailesi, şükür için çalışın! Çünkü kullarım içinde çok şükredenler azdır! Süleyman'ın ölümüne hükmettiğimiz zaman, onlara onun öldüğünü, ancak dayandığı değneğini yiyen bir ağaç kurdu gösterdi. Süleyman yere yıkılınca ortaya çıktı ki, cinler gaybı bilselerdi, o küçük düşürücü azap içinde bekleyip durmazlardı.”¹²³

Yukarıdaki âyetlerde rüzgârın Süleyman ﷺ'in emrine verilmesi, ucuz ve temiz bir enerji kaynağı olan rüzgâra işaret etmektedir. Günümüzde rüzgâr enerjisi elektrik santralleri bu gelişmenin bir sonucudur.¹²⁴ Aşağıda bununla ilgili bir değerlendirme yazısı veriyoruz:

SÜLEYMAN ﷺ

“Süleyman” isminin aslı, İbrânîce olan Salomon'dur. Bu kelime, aklı selîm ve nâzik anlamlarına gelen “Selîm” ile eş anlamlıdır. Hz. Süleyman, kendisi gibi kral peygamber olan Dâvud ﷺ'in oğludur.¹²⁵ Peygamberler, maddî mîras bırakmadıkları¹²⁶ için, babasına malda değil; saltanat ve peygamberlikte vâris olmuştur. Rivâyetlere göre Hz. Dâvud'un 19 evlâdından biri olduğu hâlde, diğer 18 kardeşinden ilim, hikmet, takvâ gibi özellikleri ile küçük yaşlarından itibâren farklı olduğu için, babasının mânevî alanlardaki

122. Enbiyâ, 21/81.

123. Sebe', 34/12-14.

124. Bk. Enbiyâ, 21/81; Sebe', 34/12.

125. Sâd, 38/30.

126. Buhârî, Meğâzî, 14; Müslim, Cihad, 51, 52; Ebû Dâvûd, İmâre, 19.

mîraslarına sahip olmuştur.¹²⁷ Milattan önce 1032 ilâ 975 yılları arasında yaşadığı, 1014 yılında babası Hz. Dâvud'un vefâtı üzerine İsrâiloğulları krallığını devraldığı tarihî bilgilerden anlaşılmaktadır. Anası, ibadete düşkün sâliha bir kadındı ve oğlu Süleyman'a geceleri az uyumasını öğütlemişti. Rivâyetlere göre, Kudüs yakınlarında Gazze'de doğdu. Babası gibi önce sultan, sonra peygamber oldu. Mescid-i Aksâ'yı yedi yılda inşâ ettirdi. Kudüs'de vefât etti

Süleyman ﷺ, Kur'ân'da isminden çokça bahsedilen bir peygamberdir. Büyük dünya nîmetlerine mazhar olmuştur. Dillere destan, darb-ı meselle-re konu olan muazzam bir saltanatın sahibidir. Kuş dilinden anlayan, rüz-gârın kendisine âmâde olduğu, insanlar, cinler ve kuşlardan müteşekkil ordusu olan kral peygamberdi. Bakır mâdeni ilk kez kendisi için bir pınar gibi akıtılmıştı. Cinler, itirazsız hizmetini görür ve emrinden dışarı çıkmazlardı.

Ehl-i Kitap, Hz. Süleyman'ı peygamber olarak tanımaz. Kendisinden Kitab-ı Mukaddes'te dâimâ “kral” olarak bahsedilir.¹²⁸

Kur'ân-ı Kerîm ise Süleyman ﷺ'i vahye mazhar olmuş peygamberler arasında sayar.¹²⁹ Kendisine Allah tarafından bahşedilen nîmetlerden bâzılarını dile getirir:

Allah Teâlâ'nın Hz. Süleyman'a Bahşettiği Bâzı Lûtuflar

1) Kuş dilini bilmesi: Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyrulur: **“Süleyman Dâvud'a vâris oldu ve dedi ki: ‘Ey insanlar! Bize kuş dili öğretildi ve bize her şeyden (cömertçe, nasip) verildi. Doğrusu bu (Allah'tan) apaçık bir lûtuftur.”**¹³⁰

Kuşların, hayvanların dilini bilmesi, Hz. Süleyman'a Allâh'ın bahşettiği bir mûcizeydi. Ona bu mûcize sâyesinde, kuşların hislerindeki münâsebetleri sezecek kadar derin ve uzaklardaki cüz'î şeylere nüfûz edecek kadar yüksek bir his ve idrâkle birlikte, aynı zamanda kuşların tabiatı olan “uçma”nın ilmi öğretilmişti.¹³¹ Hz. Süleyman'a kuş dilinin öğretilmesi kesin olmakla birlikte, işin detayları ve nasıl olduğu bizce meçhuldür.

2) Hz. Süleyman'ın atları: İlgili âyetle şöyle buyrulur: **“Öğleden sonra kendisine, üç ayağının üzerinde durup bir ayağını yere diken**

127. Neml, 27/16.

128. Örnek olarak bk. I. Krallar, 10/23; 11/1.

129. Nisâ, 4/163.

130. Neml, 27/16.

131. Elmalılı, Eser Y. V/3666.

çalımlı ve safkan koşu atları sunulmuştu. Süleyman, ‘gerçekte ben mal (yani at) sevgisine, Rabbimi anmayı sağladığı için düştüm’ dedi. Nihâyet bu atlar koşup gözden kayboldukları zaman, ‘onları bana getirin!’ dedi. Bacaklarını ve boyunlarını sıvazlamaya başladı.”¹³² Atın üç ayağını yere basıp dördüncünün tırnağını dikerek duruşu, en güzel duruşu ifâde eder ki bu hâl ekseriya safkan Arap atlarında görülür. Âyette bir de Süleyman عليه السلام’ın atlarının güzel koştuğuna işaret edilmiştir. At sevgisi fitrîdir, salma atlara karşı düşkünlük insanlara çekici kılınmış, süslü gösterilmiştir.¹³³ Mü’minlerin düşmanlara karşı, onları korkutacak şekilde, gücü yettiği kadar kuvvet ve cihâd için bağlanıp beslenen atlar hazırlaması Kur’ân’ın emridir.¹³⁴ Peygamberimiz ﷺ de, kıyâmete kadar ‘at’ta hayır olduğunu belirtir.¹³⁵

3) Hz. Süleyman’ın üç duâsı: Hz. Peygamber’in bildirdiğine göre, Süleyman عليه السلام Beytü’l Makdis’i yapıp bitirdiği zaman Allah’tan üç şey istemiştir: a) Allâh’ın hükmüne uygun hüküm vermek; insanlar arasındaki dâvâ konusu problemlerde ve içtihadı dayanan hususlarda Allâh’ın kendisini doğruya ulaştırması. b) Kendisinden sonra hiçbir kimseye nasip olmayacak mülk ve saltanat. c) Mescidine ibadet niyetiyle girecek herkesin, ana-sından doğduğu gündeki gibi günahlarından arınmasını dilemiş ve bu dilekleri kabul edilmiştir.¹³⁶ Başka bir rivâyette Süleyman عليه السلام’a ilk iki dileği verilmiştir. Hz. Peygamber: “Sonuncu dileğin bize (Muhammed ümmetine) verilmesini umarız.” buyurmuştur.¹³⁷

Kur’ân-ı Kerîm Hz. Süleyman’a âit bu dileklerden ikisine temas eder. Şöyle ki: Gece vakti çobansız bir sürünün bir tarlada meydana getirdiği zararlarla ilgili olarak Hz. Dâvud ve oğlu Hz. Süleyman ayrı ayrı hüküm vermişlerdi. Meselenin çözümü Allah tarafından Süleyman عليه السلام’a anlatılmıştı:

“Bir zaman Dâvud ve Süleyman, bir ekin konusunda hüküm veriyorlardı. Bir grup insanın koyun sürüsü, geceleyin başıboş bir vaziyette bu ekinin içine dağılıp ziyan vermişti. Biz, onların hükmünü görüp bilmekte idik. Böylece Süleyman’ın bunu (dâvâ konusunu, daha derinden) anlamasını Biz sağladık. Bununla birlikte Biz, onların

132. Sâd, 38/31-33.

133. Âl-i İmrân, 3/14.

134. Enfâl, 8/60.

135. Buhârî, Cihad, 43; Müslim, İmâre, 96; Muvatta, Cihad, 44.

136. Nesâî, Mesâcid, 6; İbn Mâce, İkâmetu’s-Salât, 196; K. Sitte, 12/357.

137. İbn Mâce, İkame, 196; Ahmed bin Hanbel, II/176; K. Sitte Terc, 17/103.

her birine hüküm (sağlam bir muhâkeme gücü, hükümdarlık, peygamberlik) **ve ilim verdik.**"¹³⁸

Tefsirlerde anlatıldığına göre, ekin sahibi ile koyun sürüsü sahipleri arasındaki dâvâda hâkimlik yapan Dâvud ﷺ ile Süleyman ﷺ, farklı hükümler vermişlerdi. Hz. Dâvud, tahrip edilen ekinin değerinin, koyunların değerine denk olduğunu göz önüne alarak, koyunların ekin sahibine tazminat olarak verilmesine hükmetmişti. Oğlu Süleyman ise, şu hükme varmıştı: Ekin tarlası koyun sahiplerine verilmeli, onlar ziyandan önceki hâline gelinceye kadar tarlanın bakımını üstlenmelidir. Koyunlar da tarla sahibine verilmeli, tarlası eski bakımlı hâline gelinceye kadar bu koyunların sütünden, yününden ve kuzularından yararlandırılmalıdır. Hz. Dâvud, oğlunun bu icthâdını beğenerek kendi görüşünden vazgeçmişti.

Kur'ân ikinci dileğe şöyle temas eder:

**"Süleyman, 'Rabbim, beni bağışla; bana, benden sonra kimse-
nin ulaşamayacağı bir hükümlerlik ver. Şüphesiz Sen dâimâ bağış-
ta bulunansın' dedi.**"¹³⁹

Mevsuk hadislerde bir de yine Dâvud ﷺ'la oğlu Süleyman ﷺ arasında geçmiş fetvâ konusu başka bir olaya yer verilir. Bir çocuk üzerinde hak iddiâ eden iki anne arasında geçen olayla ilgili hükümde de yine Hz. Süleyman haklı çıkmıştır. Olay şöyledir:

"Vaktiyle iki kadın ve beraberlerinde iki oğlan çocuğu (bebek) vardı. Yolda giderlerken, bir kurt gelip kadınlardan birinin (büyük kadının) çocuğunu alıp götürdü. Bunun üzerine büyük kadın, arkadaşı (olan küçük) kadına: 'Kurt, senin çocuğunu götürdü' dedi. Öbür kadın: 'Hayır, senin çocuğunu götürdü!' dedi. Nihâyet bu iki kadın, aralarında hükmetmesi için Dâvud ﷺ'a müracaat ettiler. Dâvud ﷺ da, çocuğun büyük kadına âit olduğuna hükmetti. (Daha sonra kadınlar) mahkemeden çıkıp Dâvud ﷺ'in oğlu Süleyman ﷺ'a gittiler. Dâvud ﷺ'in hükmünü söylediler. Süleyman ﷺ da: 'Bana bir bıçak getirin!' Çocuğu (bu) iki kadın arasında paylaştırayım!' dedi. Bunun üzerine küçük kadın: 'Aman, sakın öyle yapma! Allah sana rahmet etsin! Çocuk bu kadındır' dedi. Bunun üzerine Süleyman ﷺ, çocuğun (kesilmesine şiddetli tepki gösteren ve hayatta kalması için kendi analığından fedakârlık gösteren) küçük kadına âit olduğuna hükmetti."¹⁴⁰

138. Enbiyâ, 21/78-79.

139. Sâd, 38/35.

140. Buhârî, Enbiyâ, 40, Ferâiz, 30; Müslim, Akdiye, 20; Nesâî, Kudât, 14; K. Sitte, 12/355-356.

Burada Hz. Süleyman'ın asıl amacının çocuğu ikiye ayırmak değil, asıl anneyi tespit etmek ve anlamak olduğu anlaşılmaktadır.

4) Rüzgârın onun emrine verilmesi: Bir âyet-i kerîmede şöyle buyuru-
lur: **“İçinde bereketler yarattığımız kutlu ülkeye doğru onun emriyle esip gitsin diye kasırga (gibi esen zorlu) rüzgârı Süleyman'ın emrine Biz verdik. Çünkü her şeyin aslını bilen Biziz.”**¹⁴¹

Başka bir âyet, bu rüzgârın Süleyman ﷺ'i sabahtan öğleye ve öğleden akşama kadarki zaman içerisinde, yürüyüşle birer aylık mesâfeye (takrîben 900 km) götürdüğünü beyan eder.¹⁴² Rüzgârın Hz. Süleyman'ın emrine âmâde kılınması konusunda pek çok rivâyet vardır ve bu rivâyetlerde hâkim unsur isrâiliyattır; bu rivâyetlerden sakınmak daha uygun olup, Kur'ân'ın nassı ile yetinmek en sağlam yoldur.¹⁴³ Eski tefsir, kısasu'l-enbiyâ ve tarih kitaplarımız isrâiliyat kaynaklı akla mantığa ters rivâyetlerle doludur. Hz. Süleyman, bu anlatımlarda tevhid peygamberi vasfından ziyâde bir masal kahramanı, efsânevi destansı kişi hüviyetindedir.

5) Hz. Süleyman'a verilen “aynü'l-kıtır”: Sebe' sûresinin 12. âyetinde Allah: **“Aynü'l-kıtır'ı ona sel gibi akıttık.”** buyurur. Bütün müfessirler bunun “erimiş bakır mâdeni” olduğunda müttefiktirler. Bu sâyede Hz. Süleyman kendisine lâzım olan binâları, âlet ve edevâtı, muhtemelen ordusunun techizâtını kolaylıkla yapmaya ve temin etmeye muvaffak olmuştur. Bakır mâdeni bir mûcize olarak Hz. Süleyman'a cidden bir pınar gibi mi akıtıldı, yoksa bu, Süleyman ﷺ'in ilim ve fen yardımıyla bakırı eritmesinden kinâye midir? Bu soru da zihinleri meşgul etmiştir. Bu iki ayrı görüşü savunan iki büyük müfessiri örnek olarak verebiliriz: Fahreddin Râzî, bu işi mûcize olarak düşünmeyenleri kınar ve bunları inanç zayıflığı ve Allâh'ın kudretine itimatsızlıkla itham eder. Elmalılı ise, bakırın ilim ve sanatla akıtılmış olmasını peygamberlik makâmı için daha önemli görür.¹⁴⁴

6) Timsaller/heykeller ve dalgıçlar: Kur'ân-ı Kerîm, Süleyman ﷺ'a iş gören bâzı cinlerin râm edildiğini bildirir ki bunlar, ona, mihrablar (mes-cidler), timsaller/heykeller, havuz büyüklüğünde çanaklar, sâbit kazanlar ya-parlardı.¹⁴⁵

141. Enbiyâ, 21/81.

142. Sebe', 34/12.

143. Seyyid Kutub, Fi Zılâli'l-Kur'ân, 10/160.

144. Elmalılı, Eser Y. VI, 3951.

145. Sebe', 34/12-13.

Timsâl: Canlı veya cansız bir şeyin aslına benzer biçimde yapılan herhangi bir sûreti, heykelidir. Cinlerin Hz. Süleyman için yaptıkları, onların aynı zamanda sanatkâr ve ellerine iş yakışır, belli bir seviyede hesap kitap, ilim-irfan sahibi olduklarını ifâde eder. Ve yine aynı âyetler Hz. Süleyman'ın halka son derece şefkatli, onların huzûrunu ön planda tutan ve düşünen bir kişi olduğunu da ifâde ederler. İri iri çanaklar, havuz büyüklüğünde yerinden kalkmaz çömlek, tencere ve kazan gibi kapların yapılması, Hz. Süleyman'ın fakir dostu olduğunu, kurulan muazzam sofralarda halkın ağırlandığını ifâde eder.¹⁴⁶

Kur'ân-ı Kerîm Hz. Süleyman'a şeytanlardan binâ ustaları, dalgıçlar ve fesatlarına meydan verilmeyecek bir sûrette sıkı kontrole tâbî olan diğerlerinin de râm edildiğini bildirir¹⁴⁷ ki, rivâyetlere göre dalgıçlar, Hz. Süleyman'a denizlerde bulunan her çeşit süs eşyasını, cevher ve incileri bulup çıkarırlardı. Şeytanların Hz. Süleyman'ın emrine râm edilmesinden sonra onun için yaptıkları ve bunların nelerden ibâret oldukları yolunda birçok rivâyet varsa da, bunlara îtibar etmemek, Kur'ân'ın nassı ile yetinmek ve dolayısıyla hurâfelere dalmamak daha uygundur.¹⁴⁸

7) Hz. Süleyman ve karınca: Hz. Süleyman maiyetiyle bir sefere çıktığında yolları “karınca vâdisi”ne uğrar; ya da karıncaların olduğu bir vâdi-den geçerler. Süleyman ve ordusunun kendilerine doğru yaklaşmakta olduğunu gören bir nemle/karınca (muhtemelen reis durumunda olan, arkadaşlarını uyarır): **“Nihâyet karınca (larla dolu bir) vâdiye geldikleri zaman, bir karınca, ‘ey karıncalar! Yuvalarınıza girin; Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesin!’ dedi.”** (Süleyman) **onun sözüne gülümseyerek dedi ki: ‘Ey Rabbim! Bana ve ana-babama verdiğin nîmete şükretmemi ve râzı olacağın sâlih amel yapmamı gönlüme getir. Rahmetinle, beni sâlih (dürüst ve erdemli) kullarının arasına kat.”**¹⁴⁹ Bu âyetlerde bir karıncanın, kendi hemcinslerini, Süleyman ﷺ'in ordusu tarafından çiğnenmesinler diye uyardığını görüyoruz. Kur'ân-ı Kerîm ve hadîs-i şerîflerde bunun dışında herhangi bir bilgi mevcut değildir.

8) Hz. Süleyman'ın kürsüsüne atılan ceset: Süleyman ﷺ'la ilgili olarak bir âyette şöyle buyrulur: **“Andolsun Biz Süleyman'ı imtihan ettik.**

146. Elmalılı, VI/3953.

147. Sâd, 38/37-38.

148. Seyyid Kutub, Fî Zılâl, XII, 390.

149. Neml, 27/18-19.

Tahtının üstüne bir ceset bırakıverdik, sonra o, yine eski hâline döndü.¹⁵⁰ Kürsüye atılan “ceset” konusu müfessirleri çok meşgul etmiş ve buna dâir hayli değişik açıklamalara yer verilmiştir.

Kur’ân’da anılan bu cesedin ne olduğu ve bundan neyin kastedildiği kesin olarak belli değildir. Konu ile ilgili olarak Hz. Peygamber’den de bir açıklama yoktur. Hurâfelerden uzak kalmak düşüncesiyle bâzı müfessirler cesetten maksadın hadislerde bahis konusu edilen “yarım çocuk” olduğunu ifâde ediyorlarsa da bunda da kesinlik yoktur ve bâzı yönleriyle tenkide müsâittir. Âyette Hz. Süleyman’ın fitneye düşürüldüğü ve kürsüsüne bir cesedin atıldığı bildirildiğine göre böyle bir şey olmuş demektir. Ama bunun, şu veya bu diye kestirilip atılmasına imkân yoktur. Muhtemelen Hz. Süleyman’ın Beytü’l Makdis’i yaptırdığı sırada inşaat işlerinde çalıştırdığı sanatkârlar içinde, çeşitli hilelere vâkıf dessay kişiler vardı. Bu şeytanların veya şeytan ruhuların planladıkları bir ihtilâl yüzünden Hz. Süleyman bir süre nüfûzunu yitirmiş veya tahtından uzaklaşmış, bu sûretle tahtında ya kendisi güçsüz bir ceset hâlinde hükümsüz kalmış yahut tahtı işgal edilip, ona belirli bir süre için heykel gibi birisi oturtulmuş olabilir.

9) Hz. Süleyman’ın mülkünün genişliği: Hz. Süleyman Cenâb-ı Hak’tan kendisinden sonra kimseye nasip olmayacak bir mülk ve saltanat istemişti. Kur’ân, onun duâsının kabul edildiğini ve dileğine nâil olduğunu haber verir.¹⁵¹ Bahis konusu mülkün daha çok mânevî mülk olduğu ve mânevî varlıklara tasarrufta bulunduğu anlaşıyor. Fakat bilindiği gibi Hz. Süleyman, peygamber olması yanında aynı zamanda bir kraldı. Kral, coğrafi bir vatan üzerinde hükmeden kişi olduğuna göre Hz. Süleyman da bundan hâriç tutulamaz. Bugünkü Filistin’le Ürdün’ün tamamı ve Sûriye’nin bir kısmını içine alan topraklarında hüküm sürdüğünü tarihî bilgilerden ve ilgili haberlerden öğrendiğimiz Süleyman ﷺ’in hükmettiği topraklar hakkında aşırı büyüklüklere ve abartılı tasvirlerle yer verildiğini görüyoruz.

10) Süleyman ﷺ ve Belkis: Belkis, Sebe’ kraliçesinin ismidir. Hz. Süleyman’ın hizmetinde bulunan Hüdhüd’ün haberi sonucu Süleyman ﷺ ona mektup yazar. Durumu kendi adamlarıyla görüşen Belkis maiyetinden bâzısı ve birtakım hediyelerle yurdundan kalkar ve Hz. Süleyman’ın ziya-
retine gelir.

150. Sâd, 38/34.

151. Sâd, 38/35-40.

11) Süleyman ﷺ ve Hüdühüd: Halkımız arasında “ibibik” ve “çavuş kuşu” gibi isimlerle anılan hüdühüd, müslümanlarca muhterem tanınan bir kuştur ve Hz. Peygamber öldürülmesini ve avlanmasını yasak etmiştir.¹⁵² Başında dikkat çeken bir sorgucu bulunan bu kuşun huy ve itiyatları hakkında pek çok şey söylenmiştir. Mesela; eşi ölünce hüdühüd yeni bir eş aramaz. Ebeveyni yaşlanınca, onların yiyeceklerini temin eder.¹⁵³

Kısaca tanıtılmaya çalışılan hüdühüdün Hz. Süleyman ile Belkıs kıssasında rolü büyüktür. İbn-i Abbâs'tan nakle göre, Hz. Süleyman ﷺ'in özellikle hava yolculuklarında kendisi ve ordusu için su gerektiğinde hüdühüdü çağırırdı. Hz. Süleyman'ın su mühendisi olan bu kuş, insanların yeryüzünde olan bir cismi gördükleri gibi arzın derinliklerinde bulunan suyu görür ve onun ne kadar derinlikte olduğunu da anlardı. Suyun yer ve derinliği böylece keşfedildikten sonra Süleyman görevlilere emreder, orası kazılır ve su çıkarılırdı.¹⁵⁴ Ordusunda bu kadar önemli bir görev yaptığı söylenen hüdühüdü bir gün Hz. Süleyman arar. **“(Bir gün Süleyman) Kuşları gözden geçirdikten sonra şöyle dedi: ‘Hüdühüdü niçin göremiyorum? Yoksa kayıplara mı karıştı?’”**¹⁵⁵ Hüdühüdü aradığı anda bulamayan Hz. Süleyman kızar ve şöyle der: **“Ya bana (mâzeretini gösteren) apaçık bir delil getirecek, ya da mutlaka onu şiddetli bir cezâyla azâba uğratacağım veya boğazlayacağım!”**¹⁵⁶

12) Belkıs'ın tahtının getirilmesi: Hz. Süleyman kendisini ziyarete gelmekte olan Belkıs ve maiyetinin ulaşmasından önce kraliçenin dillere destan özelliklere sahip meşhur tahtının getirilmesini arzu etti. Allâh'ın bir lûtfu olarak taht çok kısa bir süre içinde getirilip Hz. Süleyman ﷺ'in yanına kondu.¹⁵⁷ Tahtın nasıl geldiği merakını gidermek için bu konuda bâzı tarihçi ve müfessirler birbirini tutmayan çok çeşitli ifâdeler kullanmışlardır.

13) Belkıs'ın Hz. Süleyman'a takdim ettiği hediyeler: Hz. Süleyman'ın, müslüman olmalarını isteyen mektubunu alan Belkıs, durumu maiyetiyle iştişâre eder ve sonuçta, önce Hz. Süleyman ﷺ'a elçiler ve hediyeler göndermeye, sonra da bizzat ziyaret etmeye karar verir. Ziyaretinden önce gönderdiği hediyeler, bir gerekçe ile redde uğrar. Kendisinin dünya peşinde koşan

152. Ebû Dâvûd, Edeb, 164; İbn Mâce, Sayd, 10; Dârimî, Edâhî, 26.

153. İslâm Ansiklopedisi, Hüdühüd maddesi.

154. İbn Kesir, Tefsir, 5/227-228; Taberî, Tefsir, 19/143.

155. Neml, 27/20.

156. Neml, 27/21.

157. Neml, 27/38-41.

bir insan değil; hak dîni yayma çabasında bir peygamber olduğunu karşı tarafa oldukça sert ve kesin bir ifâdeyle bildiren Hz. Süleyman sonuç olarak misafirlerini karşısında bulur.

14) Hz. Süleyman Belkıs ile evlendi mi? Hz. Süleyman'ın Belkıs'ı alıp almadığı da merak konusu olmuş, soruya olumlu ve olumsuz karşılıklar ve rilmıştır. Rivâyetlerin ekseriyeti evlendiklerini beyan ediyorsa da buna dâir Kur'ân ve hadislerde bir açıklama yoktur.

15) Ölümü bildiren “dâbbetü'l-arz”: Yüce Allah “gaybı bilirim” iddiâsında bulunan cinlere ve onlarla aynı paralelde hareket etmek için çaba sarf eden kötü ruhlu insanlara ebedî bir ders vermek için Hz. Süleyman'ın ölümünü gizlemiş, onu hayatta sanan cinler uzun bir süre daha tıpkı sağlığında olduğu gibi ağır işlerde çalışmaya devam etmişler ve akılsızca “zillet verici azap içinde” beklemiş durmuşlardır.¹⁵⁸ Cenâb-ı Hakk'ın Hz. Süleyman'ın vefâtını asâsı vâsıtasıyla halka duyurduğu mutlak bir gerçektir. Süleyman ﷺ irtihal edince, naaşının uzun süre asâsına dayanarak ayakta kaldığı anlaşılmaktadır. Hz. Süleyman'ın ölümünü anlamadıkları için hayatında olduğu gibi, yorucu işlere onun ölümünden sonra da bir süre daha devam etmişlerdi. O hâlde gaybı ancak Allah bilir.

Ehl-i Kitabın Süleyman ﷺ hakkındaki iftiraları: Hristiyan ve Yahudiler, onu peygamber olarak kabul etmezler, onu sadece kral, hem de krallığını büyüye borçlu, büyücü bir kral olarak görürler. Birçok sihir kitabını onun yazdığı iddiâ edilerek ona iftira atılır. Ölümünden sonra, sarayının altında gömülü olan büyü kitaplarını cinlerin gömüldükleri yerden çıkardıkları gibi ithamlar yapılır. Hz. Süleyman'ın büyük saltanat ve güçlerini büyülerle elde ettiği yolunda Tevrat (I. Krallar ve II. Krallar) kaynaklı isnat, itham ve iftirasını Kur'ân-ı Kerîm şiddetle reddeder. Kitab-ı Mukaddes'i tahrif edenler, Hz. Süleyman için, puta tapma suçu işlediği iftirasını da Tevrat'a geçirmek-ten¹⁵⁹ çekinmemişlerdir. Yahudilere göre o, sihirbazlığın mûcidi bir büyücü kraldır; krallığını büyülü güç kaynağı yüzüğünden almaktadır.¹⁶⁰

158. Sebe', 34/14.

159. Kitab-ı Mukaddes, 1. Krallar, 11/1-10.

160. Osman Cilacı.

﴿ BÂB 4 ﴾

**EYYÛB, İBRAHİM, İŞHAK, YÂKUB, İSMÂİL,
ELYESEA VE ZÜLKİFL PEYGAMBERLER,
İYİLER VE KÖTÜLER,
KÖTÜLERİN CEHENNEMDEKİ TARTIŞMALARI**

وَإِذْ نَادَىٰ عَبْدُنَا أَيُّوبَ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ ۖ
 ﴿٤١﴾ أَرْكُضْ بِرِجْلِكَ ۖ هَذَا مُغْتَسَلٌ بَارِدٌ وَشَرَابٌ ﴿٤٢﴾ وَوَهَبْنَا لَهُ أَهْلَهُ
 وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ رَحْمَةً مِنَّا وَذِكْرَىٰ لِأُولَى الْأَلْبَابِ ﴿٤٣﴾ وَخُذْ بِيَدِكَ
 ضِغْتًا فَاضْرِبْ بِهِ وَلَا تَحْنَثْ ۚ إِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا ۖ نِعْمَ الْعَبْدُ ۚ إِنَّهُ أَوَّابٌ
 ﴿٤٤﴾ وَإِذْ نَادَىٰ عِبَادُنَا إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ أُولَى الْأَيْدِي وَالْأَبْصَارِ
 ﴿٤٥﴾ إِنَّا أَخْلَصْنَاهُمْ بِخَالِصَةٍ ذِكْرَى الدَّارِ ﴿٤٦﴾ وَإِنَّهُمْ عِندَنَا لَمِنَ
 الْمُصْطَفَيْنِ الْأَخْيَارِ ﴿٤٧﴾ وَإِذْ نَادَىٰ إسمَاعِيلَ وَالْيَسَعَ وَذَا الْكِفْلِ وَكُلًّا
 مِنَ الْأَخْيَارِ ۖ هَذَا ذِكْرٌ ۚ وَإِنَّ لِلْمُتَّقِينَ لَحُسْنَ مَآبٍ ۖ ﴿٤٩﴾ جَنَّاتٍ
 عِدْنٍ مُّفْتَحَةٍ لَهُمْ فِيهَا الْأَبْوَابُ ﴿٥٠﴾ مُتَّكِئِينَ فِيهَا يَدْعُونَ فِيهَا بِفَاكِهَةٍ
 كَثِيرَةٍ وَشَرَابٍ ﴿٥١﴾ وَعِنْدَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ أَتْرَابٌ ﴿٥٢﴾ هَذَا مَا
 تُوَعْدُونَ لِيَوْمِ الْحِسَابِ ﴿٥٣﴾ إِنَّ هَذَا لِرِزْقِنَا مَا لَهُ مِنْ نَفَادٍ ﴿٥٤﴾
 هَذَا وَإِنَّ لِلطَّاغِينَ لَشَرَّ مَآبٍ ۖ ﴿٥٥﴾ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا فَبِئْسَ الْمِهَادُ
 ﴿٥٦﴾ هَذَا ۖ فَلْيَذُوقُوهُ حَمِيمٌ وَغَسَّاقٌ ﴿٥٧﴾ وَآخِرُ مِنْ شَكْلِهِ أَزْوَاجٌ
 ﴿٥٨﴾ هَذَا فَوْجٌ مُّقْتَحِمٌ مَعَكُمْ ۚ لَا مَرْحَبًا بِهِمْ ۚ إِنَّهُمْ صَالُوا النَّارِ ﴿٥٩﴾

قَالُوا بَلْ أَنْتُمْ لَا مَرْحَبًا بِكُمْ أَنْتُمْ قَدْ مَتَمُّوهُ لَنَا فَبَيِّنْ الْقَرَارُ ﴿٦٠﴾
 قَالُوا رَبَّنَا مَنْ قَدَّمَ لَنَا هَذَا فَرِذْهُ عَذَابًا ضِعْفًا فِي النَّارِ ﴿٦١﴾ وَقَالُوا مَا
 لَنَا لَا نَرَى رِجَالًا كُنَّا نَعُدُّهُمْ مِنَ الْأَشْرَارِ ﴿٦٢﴾ اتَّخَذْنَاهُمْ سِحْرِيًّا أَمْ
 زَاغَتْ عَنْهُمْ الْأَبْصَارُ ﴿٦٣﴾ إِنَّ ذَلِكَ لَحَقٌّ تَخَاضُّمُ أَهْلِ النَّارِ ﴿٦٤﴾

41- Kulumuz Eyyûb'u da an. Hani o bir zaman Rabbine şöyle nidâ etmişti: "Gerçekten, şeytan bana bir yorgunluk ve acı dokundurdu!"

42- "Ayağını yere vur! İşte sana hem yıkanmak, hem de içmek için soğuk bir su!" (dedik).

43- Eyyûb'a, katımızdan bir rahmet olarak bütün ailesini ve onlarla birlikte bir mislini daha bahsettik ki, temiz akıl sahipleri için bir ibret olsun!

44- (Bir de dedik ki): "Eline bir demet sap al ve onunla (eşine) vur da yeminini bozma!" Gerçekten Biz Eyyûb'u sabırlı bulduk. O, ne iyi bir kuldu, dâimâ Bize yönelen bir kimseydi.

45- Güçlü ve basîret sahibi kullarımız İbrahim, İshak ve Yâkub'u da an!

46- Biz onları temiz bir hasletle, âhiret yurdunu düşünen ihlaslı kimseler kıldık.

47- Çünkü onlar, katımızda seçkin iyi kimselerdendir.

48- İsmâil, Elyesea ve Zülkifl'i de an! Hepsi de iyi kimselerdendir.

49- İşte bu bir hatırlatmadır. Doğrusu Allâh'a karşı gelmekten sakınanlara güzel bir gelecek vardır.

50- Kapıları yalnızca kendilerine açılmış olan Adn cennetleri vardır.

51- Onlar orada koltuklara yaslanıp kurularak birçok yemişler ve içecekler isterler.

52- Yanlarında, eşlerinden başkasına bakmayan, kendilerine yaşıt dilberler vardır.

- 53- İşte hesap günü için size vaad edilen şeyler bunlardır!**
- 54- Doğrusu bu Bizim hazırladığımız rızıktır ki, bitip tükenmek bilmez!**
- 55- Bu böyledir. Azgınlara için ise kötü bir gelecek vardır.**
- 56- Onlar cehenneme girecekler! Orası ne kötü bir kalma yeridir!**
- 57- İşte bu; kaynar su ve irin, tatsınlar onu bakalım!**
- 58- Bunun benzeri daha başka çeşit azaplar da vardır!**
- 59- İşte şunlar da, sizinle birlikte cehenneme girecek olanlardır. Rahat yüzü görmesinler! Onlar da mutlaka cehenneme girecekler.**
- 60- (Arkadan gelenler öncekilere) derler ki: “Hayır, asıl siz rahat yüzü görmeyin! Çünkü bizi buraya siz getirdiniz. Burası ne kötü bir yer!”**
- 61- “Ey Rabbimiz! Bunu bizim başımıza kim getirdiyse, onun ateşteki azâbını iki kat artır!”**
- 62- Bir de derler ki: “Kötülerden saydığımız birtakım kimseleri niçin burada göremiyoruz!”**
- 63- “Hani onlarla alay ederdik. Yoksa onları gözden mi kaçırdık?”**
- 64- İşte, cehennem halkının birbiriyle olan bu çekişmeleri, elbette bir gerçektir.**

41-43. âyetlere göre, Eyyûb عليه السلام şeytanın verdiği dert ve sıkıntıdan şikâyetçi olmuş, Allah Teâlâ şifâ için ayağını yere vurarak çıkan suyla yıkanmasını bildirmiştir. Bundan sonra iyileşen Eyyûb عليه السلام'a ailesi ve bir o kadarı bağışlanmış. Eyyûb عليه السلام'ın ailesine bir sebepten dolayı yüz değnek vurmaya yemin etmesi ve bunu bir demet buğday sapı ile vurarak sembolik olarak yerine getirmesinin istenmesi, semâvî dinlerin tarihin derinliklerinden gelen sadakat, vefa, şefkat ve zarâfet örneğidir.

Hız. Eyyûb, hastalığı için -her şey Allah'tan olduğu hâlde- şeytandan demesi, onun Allâh'a karşı edebi ile açıklanmıştır. Ancak hastalığı yapan mikrop ve unsurların cin ve şeytanla olan bağlantısı ayrıca incelenmelidir.

Eyyûb ؑ، uzun hastalık geçirmesinin, çiftliğini sular basıp evlatlarını kaybetmesinin ardından sağlığına kavuşmuş, çiftlik işleri yoluna girmiş ve kendisi sabrı sayesinde yeniden ailesiyle birlikte eski güzel günlerine dönmüştür. Belki hastalığı döneminde şeytanın kendisine veya dostlarına vermeye çalıştığı vesveseden şikâyetçi olmuştu. Ancak kendisinden söz edilirken şu üç sıfat dikkati çekmektedir: a) Sıkıntılara karşı sabırlı olması, b) Güzel bir kul olması, c) Dâima Allâh'a yönelmesi.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Eyyûb'u da (an). Hani o Rabbine: ‘Başıma bu hastalık geldi. Sen merhametlilerin en merhametlisi-sin!’ diye seslenmişti. Biz onun duâsını kabul etmiş ve kederini gidermiştik. Katımızdan bir rahmet ve ibadet edenler için bir ibret olması için de ona, ailesini ve onlarla birlikte bir o kadarını daha vermiştik.”**¹⁶¹

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Bir gün Eyyûb ؑ yıkanırken, üzerine altın çekirgeler düşmeye başladı. Hz. Eyyûb da bunları toplayıp elbisesinin içine koydu. Allah Teâlâ: Ey Eyyûb! Ben seni bu gördüklerine bakmayacak kadar zengin etmedim mi? diye seslendi. Eyyûb da: Evet, iz-zetine yemin ederim ki, beni çok zengin kıldın. Fakat ben senin lûtfettiğin berekete doyamam! dedi.”¹⁶²

44. âyette Hz. Eyyûb'un bir yemininden söz edilir. Rivâyete göre Hz. Eyyûb, bir hatâsı dolayısıyla, iyileşince eşine yüz değnek vuracağına yemin etmişti. Kendisine bir demet sapla vurunca yemininin yerine geleceği ruhsatı verilmiş, bu, şer'î cezâ ve yeminlerde, “Eyyûb ruhsatı adıyla anılmıştır.”¹⁶³ Kitab-ı Mukaddes'te, eşinin Eyyûb'u “Allâh'a sövmeye ve ölmeye teşvik ettiği”nden söz edilir.¹⁶⁴

Bu âyetin hükmünün, yalnız Hz. Eyyûb'a âit olup olmadığı fakihler arasında tartışılmıştır. Kimi fakihler, hükmün genel olduğunu ve takdire bağlı olarak uygulanabileceğini söylemişlerdir. İmam Şâfiî bu görüştedir. Delil, Hz. Peygamber'in, hasta ve yatalak olan birisinin, bir câriyeyi gebe bırakması üzerine, ona içinde yüz sap bulunan bir uskul (hurma salkımı) ile bir kere vurulmasını emretmesidir.¹⁶⁵

161. Enbiyâ, 21/83-84.

162. Buhârî, Gusûl, 20, Enbiyâ, 20, Tevhid, 35; Nesâî, Gusûl, 7.

163. Bk. Elmalılı, Sâd, 38/44. âyet tefsiri.

164. Bk. Kitab-ı Mukaddes, Eyyûb, II, 9.

165. Bk. Ebû Dâvûd, Hudûd, 33; İbn Mâce, Hudûd, 18; Ahmed bin Hanbel, V, 222.

İslâm dîninde, konusu meşrû olmayan bir yeminden vazgeçilip, bunun yerine yemin kefâreti verilir.¹⁶⁶ Hz. Eyyûb'un yemininin sembolik şekilde uygulanması, başkasının zararını önlemek ve yeminin saygınlığına da önem vermek içindir.

45-47. âyetlerde, Hz. Muhammed ﷺ'den, güç ve basîret sahibi olan İbrahim'i, İshâk'ı ve Yâkub'u anması istenmekte, bunların ihlaslı, Allah katında seçkin ve hayırlı kullar olduğu bildirilmektedir. 46. âyette, seçkin kulların hep âhiret yurdunu düşündükleri vurgulanıyor. Âyetteki "ed-Dâr" kelimesine Hasan Basri Çantay, "âhiret yurdu" yerine "dünya yurdu" yani ülke ve vatan düşüncesi anlamı vermiş ve bu âyeti, "vatan sevgisine" delil getirmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"İbrahim'in dîninden, kendini bilmezden başka kim yüz çevirir! Biz onu dünyada seçip elçi yaptık; şüphesiz ki o, âhirette de iyilerdendir. Çünkü Rabbi ona: 'Müslüman ol!' emrini verince: 'Kendimi âlemlerin Rabbine teslim ettim.' demişti."**¹⁶⁷

"Gerçek şu ki Allah, Âdem'i, Nûh'u, İbrahim ailesini ve İmrân ailesini âlemler üzerine seçkin kıldı. Bunlar soy olarak birbirinden gelmişlerdir. Allah her şeyi işitendir, bilendir."¹⁶⁸

"Allah dedi: 'Ey Mûsâ! Ben elçi olarak göndermek ve seninle konuşmak sûretiyle insanlar arasında seni seçkin kıldım. Artık sana verdiklerimi al ve şükredenlerden ol!' Biz Mûsâ'ya Tevrat levhâlarında her türlü öğüdü verdik; yapılacak her şeyi yazdık. Sonra da şunları söyledik: 'Sen onlara sımsıkı sarıl ve kavmine de emret, o hükümlerin en güzelini alsınlar. Yakında size yoldan çıkanların yurdunun ne hâle geldiğini göstereceğim."¹⁶⁹

"Babası (Yusuf'a) dedi: 'Yavrucuğum! Sana kötülük düşünmemeleri için sakın rüyanı kardeşlerine anlatma! Çünkü şeytan insanın apaçık bir düşmanıdır. Rabbin seni seçecek sana olayları yorumlamayı öğretecek, bundan önce ataların İbrahim'e ve İshâk'a nîmetini tamamladığı gibi sana ve Yâkub soyuna karşı da nîmetini

166. Yemin kefâreti için bk. Mâide, 5/89; Bakara, 2/224.

167. Bakara, 2/130-131.

168. Âl-i İmrân, 3/33-34.

169. A'râf, 7/144-145.

tamamlayacaktır. Şüphesiz ki Rabbin hakkıyla bilen, tam hüküm ve hikmet sahibi olandır.”¹⁷⁰

Hadiste şöyle buyrulur: “İnsanların en hayırlısı, insanlara en yararlı olandır.”¹⁷¹

وَاذْكُرْ إِسْمَاعِيلَ وَالْيَسَعَ وَذَا الْكِفْلِ وَكُلٌّ مِنَ الْأَخْيَارِ ﴿٤٨﴾

48- İsmâil, Elyesea ve Zülkifl'i de an! Hepsı de iyi kimselerdendir.

48. âyette, İsmâil, Elyesea ve Zülkifl'in de anılması istenmekte ve bütün bunların iyi kullar oldukları vurgulanmaktadır.

İsmâil, İbrahim ﷺ'in Hacer'den olma oğlu olup, Peygamberimiz onun soyundan gelmiştir. Elyesa' bin Uhtub bin Acuz, İlyas ﷺ'in İsrâiloğulları üzerine halîfesi olup, sonra kendisine peygamberlik verilmiştir. Zülkifl de Eyyûb ﷺ'in oğlu Şeref olup, Şam'da tevhid dînine davet etmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biz, ona İshâk'ı ve Yâkub'u bağışladık. Hepsini de doğru yola ilettik. Daha önce de Nûh'u ve onun soyundan Dâvud'u, Süleyman'ı, Eyyûb'u, Yusuf'u, Mûsâ'yı ve Hârûn'u da doğru yola iletmıştik. İşte Biz, iyi davrananları böyle mükâfâtlandırırız. Zekerîyyâ, Yahyâ, İsâ ve İlyas'ı da doğru yola ilettik. Bunların hepsi sâlihlerdendi. İsmâil'e, Elyesea'ya, Yunus'a ve Lût'a da (hidâyet ve nübüvvet verdik). Hepsini âlemlere üstün kıldık. Onların atalarından, soylarından ve kardeşlerinden kimini de seçkin kıldık ve doğru yola ilettik.”¹⁷²**

هَذَا ذِكْرٌ وَإِنَّ لِلْمُتَّقِينَ لَحُسْنَ مَآبٍ ﴿٤٩﴾ جَنَّاتٍ عَدْنٍ مُمْتَحَةٌ لَهُمْ
الْأَنْبَابُ ﴿٥٠﴾ مُتَكِنِينَ فِيهَا يُدْعَوْنَ فِيهَا بِفَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ وَشَرَابٍ
﴿٥١﴾ وَعِنْدَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ أَتْرَابٌ ﴿٥٢﴾ هَذَا مَا تُوْعَدُونَ لِيَوْمِ
الْحِسَابِ ﴿٥٣﴾ إِنَّ هَذَا لَرِزْقُنَا مَا لَهُ مِنْ نَفَادٍ ﴿٥٤﴾

170. Yûsuf, 12/5-6.

171. Keşfu'l-Hafâ, I, 472, H No: 1254.

172. En'âm, 6/84-87.

**49- İşte bu bir hatırlatmadır. Doğrusu Allâh'a karşı gelmek-
ten sakınanlara güzel bir gelecek vardır.**

**50- Kapıları yalnızca kendilerine açılmış olan Adn cennet-
leri vardır.**

**51- Onlar orada koltuklara yaslanıp kurularak birçok yemiş-
ler ve içecekler isterler.**

**52- Yanlarında, eşlerinden başkasına bakmayan, kendileri-
ne yaşıtlı dilberler vardır.**

53- İşte hesap günü için size vaad edilen şeyler bunlardır!

**54- Doğrusu bu Bizim hazırladığımız rızıktır ki, bitip tüken-
mek bilmez!**

49-54. âyetlerde, takvâ sahipleri için hazırlanan cennetlerden söz edilir ve içindeki birtakım nîmetler açıklanır. Bu nîmetler şöyle sıralanır:

a) Adn cennetleri. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar Rab’lerinin rızasını kazanmak için sabrederler, namazı dosdoğru kılarlar, kendilerine verdiğimiz rızıktan gizli ve açık olarak (hayır yolunda) har-
carlar ve kötülüğe iyilikle karşılık verirler. İşte dünya yurdunun gü-
zel sonu onlar içindir. Bu güzel hayat, babalarından, eşlerinden ve
çocuklarından sâlih olanlarla beraber girecekleri Adn cennetleridir.
Melekler de her kapıdan onların yanlarına varırlar.”**¹⁷³

b) Orada koltuklara kurulurlar, her çeşit meyve ve içecekler bulunur.

c) Yanlarında yaşıtlı dilberler bulunur. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yanlarında, bakışlarını yalnız onlara tahsis etmiş dilberler vardır.”**¹⁷⁴

**“Orada gözlerini yalnız eşlerine çevirmiş dilberler var ki, bun-
lardan önce onlara ne insan ne de cin dokunmuştur!”**¹⁷⁵

d) Bunlar hesap günü için vaad edilmiş, bitmez tükenmez rızıklardır. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar, Rabbin aksini dilemedikçe, gök-
ler ve yer durdukça sürekli olarak cehennemde kalacaklardır. Senin
Rabbin elbette dilediğini yapandır. Mutlu olanlar ise, Rabbin aksini**

173. Ra'd, 13/22-23.

174. Sâffât, 37/48.

175. Rahmân, 55/56.

dilemedikçe, gökler ve yer durdukça bitip tükenmeyen bir ikram olarak sürekli cennette kalacaklardır.”¹⁷⁶

هَذَا وَإِنَّ لِلطَّاغِينَ لَشَرَّ مَآبٍ^{٥٥} جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا فَبِئْسَ الْمِهَادُ
 ٥٦ هَذَا فَلْيَذُوقُوهُ حَمِيمٌ وَعَسَاقُ^{٥٧} وَآخِرُ مِنْ شَكْلِهِ أَزْوَاجٌ
 ٥٨ هَذَا فَوْجٌ مُّقْتَحِمٌ مَعَكُمْ^{٥٩} لَا مَرْحَبًا بِهِمْ إِنَّهُمْ صَالُوا النَّارِ
 ٦٠ قَالُوا بَلْ أَنْتُمْ^{٦١} لَا مَرْحَبًا بِكُمْ أَنْتُمْ قَدَّمْتُمُوهُ لَنَا فَبِئْسَ الْقَرَارُ
 قَالُوا رَبَّنَا مَنْ قَدَّمَ لَنَا هَذَا فَرِذْهُ عَذَابًا ضِعْفًا فِي النَّارِ^{٦٢} وَقَالُوا مَا
 لَنَا لَا نَرَى رِجَالًا كُنَّا نَعُدُّهُمْ مِنَ الْأَشْرَارِ^{٦٣} اتَّخَذْنَاهُمْ سِحْرِيًّا أَمْ
 زَاغَتْ عَنْهُمْ الْأَبْصَارُ^{٦٤} إِنَّ ذَلِكَ لَحَقٌّ تَخَاضُّمُ أَهْلِ النَّارِ

55- Bu böyledir. Azgınlar için ise kötü bir gelecek vardır.

56- Onlar cehenneme girecekler! Orası ne kötü bir kalma yeridir!

57- İşte bu; kaynar su ve irin, tatsınlar onu bakalım!

58- Bunun benzeri daha başka çeşit azaplar da vardır!

59- İşte şunlar da, sizinle birlikte cehenneme girecek olanlardır. Rahat yüzü görmesinler! Onlar da mutlaka cehenneme girecekler.

60- (Arkadan gelenler öncekilere) derler ki: “Hayır, asıl siz rahat yüzü görmeyin! Çünkü bizi buraya siz getirdiniz. Burası ne kötü bir yer!”

61- “Ey Rabbimiz! Bunu bizim başımıza kim getirdiyse, onun ateşteki azâbını iki kat artır!”

62- Bir de derler ki: “Kötülerden saydığımız birtakım kimseleri niçin burada göremiyoruz!”

63- “Hani onlarla alay ederdik. Yoksa onları gözden mi kıldık?”

64- İşte, cehennem halkının birbiriyle olan bu çekişmeleri, elbette bir gerçektir.

55-64. âyetlerde, dünya azgınlarının cehenneme girmesi, oradaki tartışmaları ve bâzı azap çeşitleri anlatılır. Küfür önderlerinin dünyada iken küçümsedikleri, kendileriyle alay ettikleri mü'minleri cehennemde aralarında göremeyince, birbirlerine "onları niçin göremediklerini, yoksa gözden mi kaçırdıklarını" soracakları bildiriliyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Onlar kendi günahları yüzünden helâke sürüklenen kimselerdir. İnkâr ettikleri için onları kaynar sudan bir içecek ve can yakıcı bir azap beklemektedir."**¹⁷⁷

"İnsanlardan öyleleri vardır ki, Allah'tan başkasını, O'na denk tanrılar edinir de onları Allâh'ı sever gibi severler. İmân edenlerin Allâh'a olan sevgileri ise çok daha fazladır. O zulmedenler azap ile yüz yüze geldikleri zaman, bütün gücün gerçekten Allâh'a âit bulunduğunu ve Allâh'ın azâbının çok şiddetli olduğunu keşke şimdiden anlayabilselerdi! İşte o zaman, kendilerine uyulan kimseler, azâbı görerek, uyanlardan kaçıp uzaklaşmışlar ve aralarındaki bağlar bütünüyle kopmuştur! Kötülerin arkasından gidenler: "Keşke, dünyaya bir kez daha dönebilsek de, onların bizi tanımazdan geldikleri gibi, biz de onlardan uzaklaşsaydık!" diyecekler. İşte böylece Allah onlara bütün yaptıklarını, üzerlerine yığılmış hasretler hâlinde gösterecektir! Onlar bu cehennemden çıkacak değillerdir!"¹⁷⁸

"(Allah şöyle) diyecek: 'Sizden önce cinlerden ve insanlardan gelip geçen ümmetler arasında siz de ateşe girin!' Her ne zaman bir ümmet (ateşe) girse, (yoldan çıkardığı) dindaşına lânet eder. Sonunda hepsi orada bir araya toplanıp buluşunca, en sonrakiler öncekiler için: 'Ey Rabbimiz! İşte bizi bunlar yoldan çıkarmışlardı. Sen de onlara ateş azâbını iki kat yap.' der. O da: "Hepiniz için azap iki katıdır. Fakat siz (bunu) bilmezsiniz.' der."¹⁷⁹

"Diğer taraftan büyüklük taslayanlar zayıf düşürülenlere: 'Size hidâyet geldikten sonra, sizi ondan biz mi engelledik? Hayır, siz kendiniz suç işliyordunuz!' derler. Zayıf düşürülenler de büyüklük

177. En'âm, 6/70.

178. Bakara, 2/165-167.

179. A'râf, 7/38.

taslayanlara: ‘Hayır, (işiniz) gece, gündüz hilekârlıktı. Çünkü siz bize Allâh’ı inkâr etmemizi ve O’na ortaklar koşmamızı emrediyordunuz.’ derler. Bunlar azâbı gördüklerinde, pişmanlıklarını açıkça ifâde ederler. Biz de o inkâr edenlerin boyunlarına demir halkalar geçirmişizdir. Onlar yaptıklarının karşılığından başka bir şeyle mi cezâlandırılıyorlar.”¹⁸⁰

“Doğrusu o günah işleyenler (dünyada) îmân edenlere gülerlerdi. Onlarla karşılaştıkları zaman, kaş göz işaretiyle alay ederlerdi. Evlerine döndükleri zaman, zevklenerek dönerlerdi. Mü’minleri gördükleri zaman: ‘Şüphesiz bunlar sapıtmış!’ derlerdi. Oysa onlar mü’minler üzerine denetleyici olarak gönderilmediler. İşte o gün de mü’minler kâfirlere gülecekler. Divanlar üzerinde oturup etrafa bakacaklar. Nasıl, kâfirler yaptıklarının cezâsını buldular mı?”¹⁸¹

“Onlar orada birbirleriyle çekişerek şöyle diyecekler: Allâh’a yemin olsun ki bizler apaçık bir sapıklık içindeymişiz! Çünkü sizi âlemlerin Rabbine denk tutuyorduk. Ama bizi o günahkârlar saptırdı! Artık bizim için ne şefaathiler var. Ne de yakın bir dost! Keşke, (dünyaya) bir kere daha dönebilsek de îmân edenlerden olabilseydik!”¹⁸²

180. Sebe’, 34/32-33.

181. Mutaffifin, 83/29-36.

182. Şuarâ, 26/96-102.

﴿ BÂB 5 ﴾

**İSLÂM TOPLUMUNA BÂZİ ÖĞÜTLER,
ALLÂH'IN BÂZİ SIFATLARI, ÂDEM'İN YARATILIŞI,
MELEKLERİN ONA SECDESİ,
İBLİS'İN CENNETTEN KOVULMASI**

قُلْ إِنَّمَا أَنَا مُنْذِرٌ وَمَا مِن إِلَهٍ إِلَّا اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿٦٥﴾ رَبُّ
السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ ﴿٦٦﴾ قُلْ هُوَ نَبَوَّا عَظِيمٌ
﴿٦٧﴾ أَنْتُمْ عَنْهُ مُعْرِضُونَ ﴿٦٨﴾ مَا كَانَ لِي مِنْ عِلْمٍ بِالْمَلَأِ الْأَعْلَى إِذْ
يَخْتَصِمُونَ ﴿٦٩﴾ إِنْ يُوحَىٰ إِلَىٰ إِلَّا أَنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٧٠﴾ إِذْ قَالَ
رَبُّكَ لِلْمَلَأِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ طِينٍ ﴿٧١﴾ فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ
مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ ﴿٧٢﴾ فَسَجَدَ الْمَلَأِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ
﴿٧٣﴾ إِلَّا إِبْلِيسَ ۖ اسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿٧٤﴾ قَالَ يَا إِبْلِيسُ مَا
مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِإِيْدِي ۖ اسْتَكْبَرْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْعَالِينَ
﴿٧٥﴾ قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ ﴿٧٦﴾
قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ ﴿٧٧﴾ وَإِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِي إِلَى يَوْمِ
الدِّينِ ﴿٧٨﴾ قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٧٩﴾ قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ
الْمُنْظَرِينَ ۖ ﴿٨٠﴾ إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴿٨١﴾ قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَا أُغْوِيَنَّهُمْ
أَجْمَعِينَ ۖ ﴿٨٢﴾ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ ﴿٨٣﴾ قَالَ فَالْحَقُّ وَالْحَقُّ
أَقُولُ ﴿٨٤﴾ لَا مَلَائِكَةَ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّن تَبِعَكَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٨٥﴾

قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ ﴿٨٦﴾ إِنَّهُ هُوَ الْا
ذِكْرُ لِلْعَالَمِينَ ﴿٨٧﴾ وَلَتَعْلَمُنَّ نَبَأَهُ بَعْدَ حِينٍ ﴿٨٨﴾

65- De ki: “Ben sadece bir uyarıcıyım. O kahredici güce sahip olan tek bir Allah’tan başka ilâh yoktur.”

66- “O, göklerin, yerin ve bu ikisi arasındakilerin Rabbidir. O mutlak üstündür, çok bağışlayıcıdır.”

67- De ki: “Bu büyük bir haberdir.”

68- “Ama siz ondan yüz çeviriyorsunuz.”

69- “Onlar orada tartışırken, benim o yüce melekler topluluğu hakkında hiçbir bilgim yoktu.”

70- “Ben ancak apaçık bir uyarıcı olduğum için bana vahyolunuyor.”

71- Hani bir zamanlar Rabbin meleklerle şöyle demişti: “Ben çamurdan bir insan yaratacağım.”

72- “Ben ona güzel bir şekil verip rûhumdan üflediğim zaman, ona secde edin!”

73- Bunun üzerine meleklerin hepsi topluca secde ettiler.

74- Yalnız İblis secde etmedi, büyüklük tasladı ve kâfirlerden oldu.

75- Allah dedi: “Ey İblis! Kendi ellerimle yarattığıma secde etmekten seni alıkoyan nedir? Büyüklük mü tasladın, yoksa yücelerden mi oldun?”

76- İblis dedi: “Ben, ondan daha üstünüm. Çünkü beni ateşten, onu çamurdan yarattın.”

77- Allah dedi: “Öyleyse hemen çık buradan, artık kovuldun!”

78- “Hesap gününe kadar, hep lânetim senin üzerindedir!”

79- İblis dedi: “Ey Rabbim! Öyleyse, insanların yeniden diriltilecekleri güne kadar bana süre ver!”

80-81- Allah dedi: “Haydi, sen belli vakte kadar süre verilenlerdensin.”

- 82- İblis dedi: “Senin mutlak gücüne andolsun ki, onların hepsini azdıracağım!”
- 83- “Ancak senin ihlâsa erdirilmiş kulların bunun dışındadır.”
- 84- Allah dedi: “İşte gerçek budur ve Ben hep gerçeği söylerim.”
- 85- “Mutlaka cehennemi seninle ve sana uyanların hepsiyle dolduracağım!”
- 86- De ki: “Buna karşılık ben sizden bir ücret istemiyorum ve ben olduğundan başka türlü görünenlerden de değilim.”
- 87- “Bu Kur’ân ancak bütün âlemler için bir öğüttür.”
- 88- “Onun verdiği haberin doğruluğunu bir süre sonra siz de anlayacaksınız!”

65-66. âyetlerde, Hz. Muhammed ﷺ'e kendisinin sadece bir uyarıcı olduğunu, Allah'tan başka hiçbir ilâh olmadığını söylemesi emrediliyor. Allah göklerin, yerin ve bu ikisi arasındakilerin Rabbidir. O, mutlak üstündür, yenilmez gücün sahibidir, çok bağışlayıcıdır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Doğrusu o kâfirler, kendi içlerinden uyarıcı bir peygamber gelmesine şaşılar ve dediler ki: ‘Bu şaşılabacak bir şey! Biz öldüğümüz ve toprak olduğumuz zaman mı yeniden diriltileceğiz? Bu, akla uzak bir dönüştür!’”**¹⁸³

“De ki: Allah her şeyin yaratıcısıdır ve O, var olan her şey üzerinde tek başına egemen olandır.”¹⁸⁴ **“O, göklerin, yerin ve bu ikisi arasındakilerin Rabbi ve doğuların Rabbidir.”**¹⁸⁵

“O, gökleri ve yeri gerçek amaca göre yaratmıştır. Geceyi gündüzün üstüne sarıyor, gündüzü de gecenin üstüne sarıyor. Güneşi ve ayı buyruğu altına almıştır. Her biri, belli bir süreye kadar akıp gitmektedir. Dikkat edin! O, mutlak üstün olan, çok bağışlayandır!”¹⁸⁶

183. Kâf, 50/2-3.

184. Ra'd, 13/16.

185. Sâffât, 37/5.

186. Zümer, 39/5.

67-68. âyetlerde, Kur'ân-ı Kerîm'in Yüce Rab'den gelen büyük bir haber olduğu, fakat insanların ondan yüz çevirdikleri; bu sözlerin Hz. Muhammed'in kendi sözleri değil, Allâh'ın vahyi olduğu vurgulanıyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar birbirlerine neyi soruyorlar? O büyük haberi mi?”**¹⁸⁷

“Onlar Rab’lerinin âyetlerinden bir âyet gelmez ki, ondan yüz çevirmiş olmasınlar! İşte bu gerçek (Kur’ân) kendilerine geldiğinde onu da yalanladılar. Ama alay ettikleri şeyin haberleri onlara yakında gelecektir!”¹⁸⁸

“Onlar, Rab’lerinden kendilerine hangi âyet gelse mutlaka yüz çevirirler!”¹⁸⁹ **“Eğer gerçek, onların kötü istek ve arzularına uysaydı, gökler, yer ve bunların içindekiler bozulur giderdi. Hayır, Biz onlara kendi şan ve şereflerini getirdik; fakat onlar kendi şereflerinden de yüz çevirdiler.”**¹⁹⁰

“Yoksa onlar, Allah’tan başka birtakım ilâhlar mı edindiler? De ki: Haydi delillerinizi getirin! İşte benimle birlikte olanların kitabı ve benden öncekilerin kitabı ortadadır. Hayır, onların çoğu gerçeği bilmezler, bundan dolayı da yüz çevirirler.”¹⁹¹

69-70. âyetlerde, Hz. Peygamber'in Mele-i a'lâ denen yüce makamda melekler topluluğu ile nelerin konuşulduğunu bilmediği, ancak kendisine vahyolunanı tebliğ etmekle görevli olduğu bildiriliyor.

Yukarıdaki 69. âyette sözü edilen “Mele-i a'lâ”; Allâh'ın konuşmak üzere melekleri topladığı yüce meclistir. Âdem'in yaratılışı ile ilgili konuşma Bakara sûresinde şöyle nakledilir: **“Sen orada fesat çıkaracak ve kan dökecek bir kimse mi yaratacaksın? Biz seni övgünle tesbih ediyor ve seni kutsal sayıyoruz.”**¹⁹²

İbn-i Abbâs ve Muâz bin Cebel 'nın naklettiklerine göre, Hz. Peygamber bir gece kalkıp abdest aldıktan ve namaz kıldıktan sonra uykuda veya

187. Nebe, 78/1-2.

188. En'âm, 6/4-5.

189. Yâsîn, 36/46.

190. Mû'minûn, 23/71.

191. Enbiyâ, 21/24.

192. Bakara, 2/30. Ayrıca bk. Sâffât, 37/7.

uyanık iken Yüce Allah güzel bir sûrette tecelli etmiş, yukarıdaki âyette sözü edilen Mele-i a'lâdaki meleklerin neyi tartıştıklarını sormuş. Hz. Peygamber bunu bilmediğini söyleyince, iki omzu arasına kudret elini koymuş. Bundan sonra, Hz. Peygamber, *“Göklerde ve yerde ne varsa bilir hâle geldim. Bana her şey tecellî etti, her şeyi tanıdım.”* demiş. Meleklerin bu tartışmasının iki konu, yani kefâretler ve dereceler üzerinde olduğunu bildirmiş. Kefâret olarak; ayakların güzel işlere ve cemaate gitmesi, kişinin namazlardan sonra mecsidlerde oturması ve çirkin işlerden abdest alıp temizlenmesi. Kim bunu yaparsa hayır üzere yaşar, hayır üzere ölür. Anasından doğduğu günde ki gibi günahlarından temizlenir.

Dereceler de; selâmı yayması, yemek yedirmesi ve insanların uyuduğu bir zamanda gece kalkıp namaz kılması olarak açıklanmış.

Ondan sonra Allah Teâlâ şöyle buyurmuş: **“Ey Muhammed! Benden istekte bulun ve şöyle duâ et: “Allâhım! Ben Senden hayırlar yapmayı, yasaklanan şeylerden kaçınmayı, yoksulları sevmeyi, beni bağışlamayı ve bana merhamet etmeni dilerim. Bir kavmi fitneye düşürmek istediğin zaman, beni fitneye düşürmeksizin rûhumu al. Senden sevgini, Seni sevenleri sevmeyi ve Senin sevgine yaklaştıran ameli sevmeyi dilerim.”** Bundan sonra Allâh'ın Rasûlü şöyle buyurmuştur: *“Bu gerçektir, bunu ders edinin ve belleyin.”*¹⁹³

71-85. âyetlerde, iniş sırasına göre ilk olarak burada anlatılan insanın yaratılış kıssasının özeti şöyledir: Allah Teâlâ, çamurdan bir insan yaratacağını meleklerle söylemiş, çamuru insan şekline koyup, içine de kendi rûhundan üfleyince, meleklerle, insana secde etmelerini bildirmişti. İblis dışındakiler hepsi secde etti. İblis, ateşten yaratıldığını, çamurdan yaratılan insandan daha üstün ve hayırlı olduğunu ileri sürerek secde etmedi. Bu yüzden Allah onu rahmetinden kovdu ve ebedî mutsuzluğa düşürdü. İblis, insanların yeniden diriltilecekleri kıyâmet gününe kadar kendisine yaşama fırsatı verilmesini istedi. Allah da onun dileğini kabul etti ve dünya durdukça insanlara vesvese verip yanıltma görevini üstlendi.

İblis samimî kullar dışında bütün Âdemoğulları'nı azdırmaya çalışacağını söyledi. Yüce Allah ona bu izni ve yetkiyi verdi. Ancak hem onun neslinden bir kısmı ile hem de şeytanlara tâbî olan insanlarla cehennemi dolduracağını

da bildirdi. Bu âyetle bütün cinlerin değil, sadece kâfir olan ve İblis'in yolunda giden cinlerin; bütün insanların değil, sadece şeytana uyan insanların cehenneme atılacakları anlaşılmaktadır.¹⁹⁴

Yukarıdaki 71. âyetle Âdem'e ve genel olarak insana "beşer" denilmesi, derisinin açık ve çıplak olması yüzündendir. Bu yüzden insan tarih boyunca giysi ihtiyacı duymuştur. Diğer canlıların giysisi kendi fizik bedenindedir.

Kur'ân-ı Kerîm'de insanın yaratılış maddesi için toprak,¹⁹⁵ çamur,¹⁹⁶ çamur hulâsası,¹⁹⁷ kuru çamur, şekillenmiş balçık,¹⁹⁸ gibi farklı sözcüklerin kullanılması yaratılış aşamalarını ifâde etmek için olmalıdır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Sana ruh hakkında soru soruyorlar. De ki: Ruh Rabbimin işindendir. Size ancak az bir bilgi verilmiştir."**¹⁹⁹

"O zaman meleklere: 'Âdem'e secde edin!' dedik, hemen secde ettiler. Yalnız İblis dayattı ve büyüklük tasladı, böylece inkârcılardan oldu."²⁰⁰

"Allah dedi: 'Sana secde etmeni emrettiğim hâlde niçin secde etmedin?' İblis: 'Ben ondan üstünüm, çünkü beni ateşten onu ise çamurdan yarattın.' dedi."²⁰¹

"Allah dedi ki: 'Ey İblis! Sen niçin secde edenlerle birlikte olmadın?' İblis dedi: 'Kuru çamurdan, işlenebilen özlü bir balçıktan yarattığın bir insana secde edemem!' Allah dedi: 'Öyleyse çık buradan, çünkü sen kovuldun! Bu lânet kıyâmet gününe kadar senin üzerindedir!' İblis dedi: 'Ey Rabbim! Öyleyse insanların yeniden diriltilecekleri güne kadar bana süre ver!' Allah dedi ki: 'Haydi sen bilinen vaktin gününe kadar süre verilenlerdensin!' İblis dedi: 'Ey Rabbim! Beni azdırmana karşılık, ben de yeryüzünde onlara günahları süsleyeceğim ve onların hepsini mutlaka azdıracam! Ancak içlerinden ihlaslı kulların müstesnâdır. Allah dedi: 'İşte bana varan dosdoğru

194. Süleyman Ateş, Çağdaş Tefsir, VII, 486.

195. Âl-i İmrân, 3/59.

196. Sâd, 38/71.

197. Mü'minûn, 23/12.

198. Hicr, 15/28.

199. İsrâ, 17/85.

200. Bakara, 2/34.

201. A'râf, 7/12.

yol budur. Azgınlardan sana uyanlar dışında, benim kullarım üzerinde senin hiçbir gücün yoktur.”²⁰²

قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ ﴿٨٦﴾ إِنَّهُ هُوَ الْوَلِيُّ
ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿٨٧﴾ وَلَتَعْلَمُنَّ نَبَأَهُ بَعْدَ حِينٍ ﴿٨٨﴾

86- De ki: “Buna karşılık ben sizden bir ücret istemiyorum ve ben olduğundan başka türlü görünenlerden de değilim.”

87- “Bu Kur’ân ancak bütün âlemler için bir öğüttür.”

88- “Onun verdiği haberin doğruluğunu bir süre sonra siz de anlayacaksınız!”

86-88. âyetlerde, Hz. Peygamber’in bu görevi için insanlardan hiçbir karşılık istemediği, Kur’ân’ın bütün insanlara sadece bir öğüt olduğu, onun bildirdiklerinin bir gerçek olduğunu bir süre sonra herkesin anlayacağı bildirilmektedir. Nitekim Yâsîn sûresi 36/21. âyete göre, Habîb en-Neccâr da, Antakya’da Hz. Îsâ’nın elçilerine uyma konusunda; bir ücret istememelelerini ve doğru kişiler olmalarını delil göstermiştir. Abdullah bin Mes’ud ؓ şöyle demiştir: “Ey insanlar! Bir şey bilen bunu söylesin. Bilmiyorsa, ‘Allah daha iyisini bilir.’ desin. Çünkü kişinin bilmediği şey için, ‘Bunu, Allah daha iyi bilir’ demesi ilimdendir. Nebî ﷺ’e, Allah Teâlâ, bu konuda yukarıdaki 86. âyeti indirmiştir.”²⁰³

İbn-i Adiy’in, Ebû Berze’den rivâyetine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

“Size cennet ehlini haber vereyim mi? Onlar, aralarında merhametli olanlardır. Cehennem ehlini haber vereyim mi? Onlar, ümitsizliğe düşenler, ümidi kesenler, yalancılar, tekellüfçü olanlardır.”²⁰⁴ Tekellüfçünün belirtisi de Beyhakî’nin, “Şüabü’l-Îman”da İbn-i Münzir’den rivâyetine göre üçtür. “Kendisinden üstün olan kimse ile yarışmak, yetişemeyeceği şeye el uzatmak ve bilmediği şeyi söylemek.”²⁰⁵ Buhârî ve Müslim’de rivâyet

202. Hicr, 15/32-42.

203. Buhârî, Tefsir, 38/3.

204. Süyûtî, age, VII, 209; Alûsî, age., XII, 230.

205. Kurtubî, age, XV, 231; Süyûtî, age, VII, 209; Alûsî, age, XII, 230.

edildiğine göre İbn-i Mes‘ud ؓ şöyle demiştir: “Ey insanlar! İçinizden her kim bir ilim bilirse söylesin, bilmeyen de, ‘Allâhu a’lem’ (Allah daha iyi bilir) desin. Allah Teâlâ Rasûlü’ne şöyle buyurdu: “*De ki: Buna karşılık ben sizden bir ücret istemiyorum ve ben olduğundan başka türlü görünenlerden de değilim.*”²⁰⁶

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “**İşte o peygamberler Allâh’ın hidâyet ettiği kimselerdir. Sen de onların yoluna uy! De ki: Ben, buna karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Çünkü bu (Kur’ân), bütün âlemlere bir öğüttür.**”²⁰⁷ “**Buna karşılık onlardan herhangi bir ücret de istemiyorsun. Bu Kur’ân âlemler için ancak bir öğüttür.**”²⁰⁸

“Onlar birbirlerine neyi soruyorlar? O büyük haberi mi? Hani anlaşmazlığa düştükleri o haberi! Hayır! Yakında bilecekler! Hayır, elbette yakında bilecekler!”²⁰⁹

206. Buhârî, Tefsir, 38/2; Dârimî, Mukaddime, 21; Elmalılı. age, VI, 482.

207. En‘âm, 6/90.

208. Yûsuf, 12/104.

209. Nebe, 78/1-5.

سُورَةُ الزُّمَرِ

ZÜMER SÛRESİ

Zümer sûresi 75 âyet olup, Mekke döneminin ortalarında inmiştir. 52-54. âyetler Medîne’de inmiştir. Zümer; zümreler, gruplar, cemaatler demektir. Sûre 71. âyette küfür ehlinin, 73. âyette ise inananların cennete “zümreler-gruplar” hâlinde gireceğinden söz edildiği için bu adı almıştır. Sûrede; insanları îmâna ve ibadete çağrı, Allâh’ın varlığı, birliği, üstün gücü, ibretli tabiat olayları, insanın yaratılışı, bilenle bilmeyenin karşılaştırılması, dinin yalnız Allâh’a âit kılınması, rızık, Sûr’a üfürme, kıyâmet ve iyilik yapanların iyi sonu, kötülük yapanların kötü sonu gibi konular yer alır.

Hiz. Âişe’den rivâyete göre Allâh’ın Rasûlü her gece İsrâ ve Zümer sûrelerini okumadan yatmazdı.¹

1. Tirmizî, Fazâilü’l-Kur’ân, 21, Deavât, 22; Ahmed bin Hanbel, VI, 122, 189.

﴿ BÂB 1 ﴾

**KUR'ÂN VE GERÇEK DİN, ALLÂH'IN ÇOCUK
EDİNMEMESİ, GÖKLERİ, İNSANI VE SEKİZ EŞ HAYVANI
YARATMASI, KİŞİSEL SORUMLULUK,
BİLENLERLE BİLMEYENLERİN BİR OLMAMASI**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿١﴾ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ الْكِتَابَ
بِالْحَقِّ فَاعْبُدِ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ ﴿٢﴾ أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ
وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى
إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِي مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ
كَاذِبٌ كَفَّارٌ ﴿٣﴾ لَوْ أَرَادَ اللَّهُ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا لَاصْطَفَىٰ مِمَّا يَخْلُقُ مَا
يَشَاءُ سُبْحَانَهُ هُوَ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿٤﴾ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ
بِالْحَقِّ يَكْوَرُ اللَّيْلُ عَلَى النَّهَارِ وَيَكْوَرُ النَّهَارُ عَلَى اللَّيْلِ وَسَحَرَ
الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُسَمًّى أَلَا هُوَ الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ
﴿٥﴾ خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ
الْأَنْعَامِ ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ يَخْلُقُكُمْ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ خَلْقًا مِنْ بَعْدِ خَلْقٍ
فِي ظُلُمَاتٍ ثَلَاثٍ ذَلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَانِى
تُصْرَفُونَ ﴿٦﴾ إِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنْكُمْ وَلَا يَرْضَىٰ لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ
وَإِنْ تَشْكُرُوا يَرْضَهُ لَكُمْ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ
مَرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٧﴾

وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَا رَبَّهُ مُنِيبًا إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا خَوَلَهُ نِعْمَةٌ مِنْهُ نَسِيَ مَا كَانَ يَدْعُوهُ إِلَيْهِ مِنْ قَبْلُ وَجَعَلَ لِلَّهِ أَنْدَادًا لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِهِ ۚ قُلْ تَمَتَّعْ بِكُفْرِكَ قَلِيلًا إِنَّكَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ ﴿٨﴾ أَمَّنْ هُوَ قَانَتْ آثَاءُ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُوا رَحْمَةَ رَبِّهِ ۚ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَغْلُمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَغْلُمُونَ ۚ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُوا الْأَلْبَابِ ﴿٩﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

- 1- Bu kitap, mutlak üstün, tam hüküm ve hikmet sahibi olan Allah tarafından indirilmiştir.
- 2- Şüphe yok ki, Biz sana bu kitabı gerçek bir amaca göre indirdik. Öyleyse sen, dîni yalnız Allâh'a has kılarak kul-luk et.
- 3- Bilin ki, samimî kulluk ve itaat yalnız Allâh'adır. O'ndan başkasını dost edinenler: "Biz onlara yalnız bizi Allâh'a yaklaştırsınlar diye tapıyoruz." derler. Şüphe yok ki, Allah onlar arasında, ayrılığa düştükleri şeylerde hükmünü ve-recektir. Allah yalancı ve çok inkârcı kimseyi doğru yo-la iletmez!
- 4- Eğer Allah bir çocuk edinmek isteseydi, elbette yarattık-larından dilediğini seçerdi. Fakat O, bundan münezzeh-tir. O, her şeye boyun eğdiren tek Allah'tır.
- 5- O, gökleri ve yeri gerçek bir amaca göre yaratmıştır. Geceyi gündüzün üstüne sarıyor, gündüzü de gecenin üs-tüne sarıyor. Güneşi ve ayı buyruğu altına almıştır. Her biri, belli bir süreye kadar akıp gitmektedir. Dikkat edin! O, mutlak üstün olan, çok bağışlayandır!
- 6- O, sizi bir tek nefisten (Âdem'den) yaratmış, sonra ondan da eşini var etmiştir. Yine O, sizin için hayvanlardan se-kiz çift indirdi. Sizi annelerinizin karınlarında üç karanlık içinde, bir yaratılışın ardından diğerine geçirerek yaratıp duruyor. İşte Rabbiniz olan Allah budur; her şeyin sahi-bi O'dur. O'ndan başka ilâh yoktur. Öyleyse nasıl oluyor da yüz çeviriyorsunuz?

7- Eğer inkâr ederseniz, bilin ki Allah size muhtaç değildir. Fakat kulları için küfre râzı olmaz. Eğer şükrederseniz, bu davranışınızdan râzı olur. Hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü çekmez. Sonunda dönüşünüz Rabbinizedir. O, size yapmakta olduğunuz şeyleri haber verecektir. Çünkü O, kalplerde olan her şeyi bilir.

8- İnsan sıkıntıya düştüğünde Rabbine yönelerek O'na yalvarır. Sonra Rabbi ona kendi katından bir nîmet verdiğinde, önceki duâ ve yakarışını unuttur da, O'nun yolundan saptırmak için Allâh'a ortaklar koşmaya başlar. De ki: "İnkârınla biraz daha eğlen bakalım! Çünkü sen cehennem halkındansın!"

9- Böyle birisi, yoksa âhiret azâbından sakınıp, Rabbinin rahmetini umarak gece saatlerinde secde ederek ve kıyamda durarak ibadet eden kimse gibi midir? De ki: "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Doğrusu ancak temiz akıl sahipleri düşünüp öğüt alır."

1-3. âyetlerde, Kur'ân'ın gerçeği ortaya koymak için Allah tarafından parça parça indirildiği, Allah'tan başkasına, sırf Allâh'a yaklaştırsın diye dost edinilip tapılamayacağı, böylelerinin doğru yola iletilmeyeceği belirtilir. Mekke'li müşrik Kureyş kavmi, putlara tapma sayesinde Allâh'a daha fazla yaklaşacaklarına inanıyordu. İslâm, Allâh'ı kökten reddeden ateistliği inkârcılık olarak nitelendirdiği gibi, Allâh'a ortak koşmayı (şirk) da yasakladı ve onu inkârcılığa denk tuttu.

Yukarıdaki 3. âyette geçen "kâzib" yalancı, "keffâr" ise nankör demektir. Yalancı ve nankör kimse, seçme yeteneğini iyi yolda kullanmadığı sürece, Allah onu doğru yola iletmez. Ama niyetini düzeltir, aklını kullanır ve seçimini iyi yolda yaparsa, Allah onu doğru yola iletir. Nitekim ashâb-ı kirâm-dan pek çoğu başlangıçta müşrik konumunda iken, Cenâb-ı Hak hidâyet vermiş ve İslâm yolunda altın nesli oluşturmuşlardır.

Kur'ân-ı Kerîm'in çeşitli âyetlerinde Allâh'ın şu sekiz sınıfa giren kimselere doğru yolu göstermeyeceği bildirilmektedir. Bu kimseler şunlardır: a) Zâlimler, b) Kâfirler, c) Fâsıklar, d) Hâinler, e) Doğru yoldan sapanlar, f) Allâh'ın âyetlerine inanmayanlar, g) Yalacı ve nankör kimseler, h) Ölçüyü

aşanlar (müsrifler). Ancak bunlar hak yola yönelir ve hidâyete lâayık hâle gelirlerse, ölüm gelip çatıncaya kadar tevbe kapısı açık bulunduğı için kurtuluşa ermeleri de her zaman imkân dâhilindedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bu kitabın indirilişı, mutlak üstün, tam hüküm ve hikmet sahibi Allah tarafındanır.”**¹

“Biz Kur’ân’ı gerçeğı ortaya koymak için indirdik ve o da gerçeğı getirdi. Seni de ancak müjdeleyici ve uyarıcı bir peygamber olarak gönderdik.”²

“De ki: Bana, dîni yalnız Allâh’a hâlis kılarak, O’na kulluk etmem emredildi. Yine bana Müslümanların ilki olmam emredildi.”³

“Oysa onlar sadece bâtıl dinlerden uzaklaşarak saf bir inançla yalnız Allâh’a kulluk etmek, namazı dosdoğru kılmak ve zekât vermekle emrolunmuşlardı ki, işte sağlam din budur.”⁴

“Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O’nundur. Din de sadece O’na âittir. O hâlde Allah’tan başkasından mı korkacaksınız?”⁵

“De ki: Ben dînimi Allâh’a hâlis kılarak yalnız O’na kulluk ederim.”⁶ **“Rabbinizden size indirilene (Kur’ân’a) uyun. O’nu bırakıp da başka dostların peşlerinden gitmeyin! Ne kadar da az düşünüp öğüt alıyorsunuz!”**⁷

“O, insanların bir kısmına doğru yolu gösterdi, bir kısmı da doğru yoldan sapmayı kendisi hak etti. Çünkü onlar Allâh’ı bırakıp şeytanları kendilerine dost edindiler. Böyle iken kendilerini doğru yolda sanıyorlar!”⁸

“O zâlimler insanları Allâh’ın yolundan alıkoyan ve o yolu kötü göstermeye çalışanlardır. Bunlar âhiret hayatını da inkâr etmektedirler.”⁹

“Onlar, Allâh’ı bırakıp, kendilerine ne yarar ne de zarar veremeyen şeylere taparlar, bir de: ‘Bunlar, bizim Allah katındaki

1. Câsiye, 45/2. Bk. Ahkâf, 46/2.

2. İsrâ, 17/105.

3. Zümer, 39/11-12.

4. Beyyine, 98/5.

5. Nahl, 16/52.

6. Zümer, 39/14.

7. A’râf, 7/3.

8. A’râf, 7/30.

9. Hûd, 11/19.

şefaatçilerimizdir.’ derler. De ki: ‘Siz, Allâh’a göklerde ve yerde, bilmediği bir şeyi mi haber veriyorsunuz?’ Allah, onların ortak koştuklarından uzaktır, yücedir.”¹⁰

“Onların ilâh diye taptığı varlıklar, Rab’lerinin rızasını kazanmanın yollarını ararlar. Allâh’ın rahmetini umar ve azâbından korkarlar. Çünkü Rabbinin azâbı gerçekten sakınılması gereken bir azaptır!”¹¹

4. âyete göre, Allah çocuk edinmek istese, dilediğini edinirdi. Oysa O, doğmamıştır, doğurmamıştır, dengi ve benzeri yoktur, tektir, kahredici güçce sahiptir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“De ki: Eğer Rahmân olan Allâh’ın bir çocuğu olsaydı, ona ibadet edenlerin ilki ben olurum! Göklerin ve yerin Rabbi, Arş’ın da Rabbi olan Allah, onların nitelendirdikleri şeyden uzaktır, yücedir!”¹²**

Hız. Yusuf’un zindan arkadaşlarına verdiği öğütlerde Allah Teâlâ’nın yüceliği şöyle anlatılır: **“Ben, atalarım İbrahim’in, İshâk’ın ve Yâkub’un dînine uydum. Allâh’a herhangi bir şeyi ortak koşmak bize yaraşmaz. Bu, Allâh’ın bize ve insanlara bir lûtfudur. Ama insanların çoğu şükretmezler. Ey zindan arkadaşlarım! Çeşit çeşit tanrılara inanmak mı daha iyi, yoksa karşı konulamaz gücün sahibi olan tek bir Allâh’a inanmak mı? Siz, Allâh’ı bırakıp da sizin ve atalarınızın uydurduğu birtakım boş isimlere tapıyorsunuz. Allah onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir. Hüküm yalnız Allâh’ındır. O, sadece kendisine kulluk etmenizi emretmiştir. İşte gerçek din budur. Ama insanların çoğu bilmezler.”¹³**

5. âyete göre, Allah gökleri ve yeri bir anlam ve amaca göre yaratmıştır. Bu varlıklar âlemi boş yere yaratılmamış, bir hikmete göre yaratılmıştır. Kâinat bir hayal değil, bir gerçektir.

Âyetteki “tekvîr” ip yumağı gibi bir şeyi birbiri üstüne sarmak, yuvarlak bir şeyi etrâfına sarmak, dolamak demektir. “Allah geceyi, gündüzün üzerine dolar, gündüzü de gecenin üzerine dolar.” ifâdesi, dünyanın yuvarlak olduğunu ve ekseni çevresinde döndüğünü gösterir. Bütün bunlar Allâh’a olan îmânı güçlendirecek delillerdir.

10. Yûnus, 10/18.

11. İsrâ, 17/57.

12. Zuhurf, 43/81-82.

13. Yûsuf, 12/38-40.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Gökleri, gördüğünüz şekilde direk-siz olarak yükselten Allah’tır. O, Arş’a egemen olmuş, güneşi ve ayı buyruğu altına almıştır. Bunların her biri belirlenmiş bir süreye göre akıp giderler. Allah her işi düzenler, âyetleri açıklar. Umulur ki Rabbinize kavuşacağınıza kesin olarak inanırsınız.”**¹⁴

“De ki: Ben ancak uyarıcı bir peygamberim. O tek ve kahredici olan Allah’tan başka ilâh da yoktur. O, göklerin, yerin ve bu ikisi arasındakilerin Rabbidir. O mutlak üstündür, çok bağışlayıcıdır.”¹⁵

خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَانزَلَ لَكُمْ مِنَ
الْأَنْعَامِ ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ ۖ يَخْلُقُكُمْ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ خَلْقًا مِنْ بَعْدِ
خَلْقٍ فِي ظُلُمَاتٍ ثَلَاثٍ ۚ ذَلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ ۚ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ
فَإِنِّي تُضَرِّفُونَ ﴿٦﴾

6- O, sizi bir tek nefisten (Âdem’den) yaratmış, sonra ondan da eşini var etmiştir. Yine O, sizin için hayvanlardan sekiz çift indirdi. Sizi annelerinizin karınlarında üç karanlık içinde, bir yaratılışın ardından diğerine geçirerek yaratıp duruyor. İşte Rabbiniz olan Allah budur; her şeyin sahibi O’dur. O’ndan başka ilâh yoktur. Öyleyse nasıl oluyor da yüz çeviriyorsunuz?

6. âyette Allâh’ın, insanı bir tek nefisten yarattığı, eşini de ondan var ettiği belirtilmektedir. Müfessirlerin çoğunluğuna göre, bu tek nefis Hz. Âdem olup, insan nesli onun yaratılması ile başlar. Hadiste şöyle buyrulur: **“Allah, Âdem’i yarattığı zaman Havva’yı onun küçük kaburga kemiğinden yarattı.”**¹⁶

Bu bilgi Tevrat’ta şu şekilde verilir: **“Ve onun kaburga kemiklerinden birini yarattı. Ve Rab Allah, Adam’dan aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaptı ve onu Adam’a getirdi.”**¹⁷ Kadının yaratılışı ile ilgili bu bilginin Kitab-ı Mukaddes’ten topluma yayıldığı anlaşılmaktadır.

14. Ra’d, 13/2.

15. Sâd, 38/65-66.

16. İbn Mâce, Tahâre, 77; bk. Buhârî, Enbiyâ, 1; Müslim, Radâ, 18.

17. Tekvîn, 2/21, 22.

Yukarıdaki âyette, kadın ve erkeğin, babadan yaratıldığına işaret vardır. **“Hani, Rabbin, Âdemoğulları’ndan, yani onların bellerinden zürriyetlerini aldı.”** âyeti de, insanoğullarının, babanın belinden, başka bir deyimle babadaki meni hayvancıklarından (sperm hücresi) ürediğini ifâde etmektedir. Ancak insanın, babanın sperm hücresi ile annenin yumurta hücresinin birleşmesinden meydana geldiği günümüz pozitif bilimince ortaya konulmuştur. Kadının 46 kromozomlu tam hücresi, yumurta hücresi olarak ikiye bölününce, iki tane 22+X kromozomlu yumurta hücresi oluşur ki, X sürekli olarak dişil karakterlidir. Erkeğin tam hücresi ise, sperm hücresi olarak ikiye bölününce, 22+X dişil ve 22+Y erkekil karakterli, iki sperm hücresi oluşur ki, yumurta hücresini, bunlardan 22+X dişil karakterli sperm hücresi aşılsa, doğacak çocuk “kız”, 22+Y erkekil karakterli sperm hücresi aşılsa, “erkek çocuk” olarak dünyaya gelir. Buna göre, insanın cinsi, yani erkek veya kadın oluşu, bir tek nefisten gelmektedir.

Âyette, **“O, sizin için her türden ikişer tane olmak üzere dört davar yarattı.”** ifâdesi, eti yenen dört ayaklı evcil hayvanlardan deve, sığır, koyun ve keçi olup, erkek ve dişisiyle dört çift yani sekiz adet olurlar.¹⁸

“Çocuğun, anne karnında üç karanlık içinde aşama aşama yaratılması” kadının cinsel organının, içten dışa doğru üç doku ile yaratıldığına işaret eder. Bunlar; serosa veya adventitia, miometrium, endometrium dokularıdır. Bunlar ışık, ısı ve su geçirmez, zarlarla sarılmıştır.¹⁹ Âyette, ışık geçirmeyen bu perdelere, “üç karanlık (zulmet)” denir ve insanın üç zulmet içinde yaratıldığı belirtilir. Yaratılıştan yaratılışa geçiş ile de, insanın yaratılış aşamalarına işaret edilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratıp bu ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üretip yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının! Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah’tan ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının! Şüphesiz ki Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir.”**²⁰

“Allah sekiz çift hayvan yarattı: Koyundan iki çift, keçiden iki çift! De ki: Allah, iki erkeği mi yoksa iki dişiyi mi yahut iki dişinin

18. Bk. En’âm, 6/143, 144.

19. Temel Histoloji, Barış Kitabevi, İst. 1993, s. 529.

20. Nisâ, 4/1.

**rahimlerinde bulunan yavruları mı haram kılmıştır? Eğer söyledik-
leriniz doğru ise, bana bilerek cevap verin! Deveden iki, sığırdan da
iki çift yarattı. De ki: "Allah, iki erkeği mi yoksa iki dişi mi yahut
da iki dişinin rahimlerinde bulunan yavruları mı haram kılmıştır?
Yoksa Allah (boş inancınıza göre) bunları size emrettiği zaman hazır
mıydınız?" Bir bilgiye dayanmaksızın insanları doğru yoldan sap-
tırmak için Allah adına yalan uydurandan daha zâlim kim olabilir?
Allah zâlim toplumu doğru yola iletmez."**²¹

**"Ey insanlar! Eğer öldükten sonra, yeniden dirilme konusunda
şüphede iseniz, bilin ki Biz sizi topraktan, sonra meni damlasından,
sonra aşılانmış yumurtadan, sonra da yapısı (önce) belirsiz (sonra)
belirli bir et parçasından yarattık ki size gücümüzü gösterelim. Biz
dilediğimizi belli bir süreye kadar rahimlerde bekletiriz; sonra si-
zi bir bebek olarak dışarı çıkarırız. Sonra güçlü çağınıza ulaşmanız
için sizi bırakırız. Sizden kiminiz (erken) vefât ettirilir, kiminiz de öm-
rünün en düşkün çağına kadar ulaştırılır; öyle ki, önceden bilirken
artık bir şey bilmez hâle gelir. Sen yeryüzünü de kupkuru ve cansız
bir hâlde görürsün; fakat Biz üzerine yağmur indirdiğimizde o, ha-
reket eder, kabarır ve her çiftten iç açıcı bitkiler verir."**²²

**"Andolsun Biz insanı çamurdan, süzölüp çıkarılmış bir özden
yarattık. Sonra onu sağlam bir yerde bir nutfe yaptık. Sonra o nut-
feyi alakaya (aşılانmış yumurtaya) çevirdik, alakayı da bir çiğnemlik
et parçasına çevirdik, bir çiğnemlik etten birtakım kemikler yarat-
tık, kemiklere et giydirdik; sonra ona bambaşka, çok güzel bir ya-
ratılış verdik. Yaratanların en güzeli olan Allah ne yücedir! Bütün
bunlardan sonra siz mutlaka öleceksiniz. Sonra da kıyâmet günün-
de elbette yeniden diriltileceksiniz."**²³

**"Tohumu ve çekirdeği çatlatan şüphesiz Allah'tır. Ölüden diriye
O çıkarır; diriden ölüyü çıkaran da O'dur. İşte Allah budur! O hâl-
de nasıl olur da O'ndan yüz çevirirsiniz?"**²⁴

**"O, göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır. O'nun eşi olmadığı hâl-
de nasıl çocuğu olabilir? Her şeyi O yaratmıştır. O, her şeyi bilir.**

21. En'âm, 6/143-144.

22. Hac, 22/5.

23. Mü'minûn, 23/12-16.

24. En'âm, 6/95.

İşte Rabbiniz Allah budur. O'ndan başka ilâh yoktur. Her şeyi yaratan O'dur. Artık O'na kulluk edin. O, her şeye vekildir.”²⁵

“De ki: ‘Size gökten ve yerden rızık veren kim? İşitme ve görme-yi sağlayan kim? Ölüden diriye diriden ölüyü çıkaran kim? Kâinatın bütün işlerini yöneten kim?’ Onlar: ‘Allah!’ diye cevap verecekler. O zaman şöyle de: ‘Peki, o hâlde O'na karşı gelmekten sakınmayacak mısınız?’ İşte sizin, gerçek Rabbiniz olan Allah budur. Artık, gerçeğin dışında sapıklıktan başka ne olabilir? Durum böyle iken, nasıl da döndürülüyorsunuz?”²⁶

ÇOCUĞUN ANNE KARNINDA OLUŞUMU

Yukarıda Hz. Âdem’le Havva’nın yaratılışı ve yeryüzüne indikten sonra Hz. Havva’nın ilk hâmileliğinden söz etmiştik.²⁷ Kur’ân-ı Kerîm’de insan neslinin, kendi türünü doğum yoluyla sürdürdüğünü bildiren pek çok âyet vardır. Bunlarda çocuğun ana karnındaki gelişimi tıp biliminin açıkladığı ile uyumlu bir biçimde belirtilmektedir. Yukarıdaki âyetlerde bunu açıkça görmek mümkündür.

Hz. Peygamber’in hadislerinde anne karnındaki gelişim şöyle belirlenmiştir: “Şüphesiz sizden birinizin oluşumu annesinin karnında kırk günde toplanır. Sonra orada o kadar bir süre içinde alaka (aşılanmış yumurta) olur. Sonra o kadar bir süre içinde mudga (bir parça et) hâline gelir. Sonra melek gönderilir ve kendisine ruh üflenir. Meleğe dört kelime emredilir: Doğacak çocuğun rızkını, yaşama süresini, işleyeceği amellerini, şakî mi (cehennemlik mi?) yoksa saîd mi (cennetlik mi?) olacağını yazması.”²⁸

Âmir b. Vâsile ’ın naklettiği hadiste ise şu ilâveler vardır: “(Anne rahmine düşen) spermin üzerinden kırk iki gece geçince, Allah ona bir melek gönderir. Ona sûret verir; kulağını, gözünü, derisini, etini ve kemiklerini yaratır. Sonra melek sorar: Erkek mi, yoksa dişi mi olacak, eceli ve rızkı ne olacak. Allah dilediğine hüküm verir ve melek yazar. Sonra melek elinde bu sahife ile çıkar. Emrolunduğunun üzerine ne bir ziyâde ve ne de eksiklik yapmaz.”²⁹

25. En’âm, 6/101-102.

26. Yûnus, 10/31-32.

27. A’râf, 7/189.

28. Buhârî, Bed’ül-Halk, 6, Enbiyâ, 1, Kader, 1; Müslim, Kader, 1; Ebû Dâvûd, Sünnet, 16; Tirmizî, Kader, 4; İbn Mâce, Mukaddime, 10; A. Davudoğlu, Sahîh-i Müslim Terc. ve Şerhi, İst. 1979 X, 613.

29. Müslim, Kader, 3; İbn Mâce, Mukaddime, 7; İbn Hanbel, II, 176.

Başka bir hadiste ise 40'ar günlük üç gelişim süreci belirtildikten sonra, kemiklerin teşekkülünden söz edilir ve "Allah bu et parçasının (mudga) yaratılışını tamamlamayı murad ettiği zaman ona bir melek gönderir" buyrulur. Bundan sonra meleğin, çocuğun cinsiyeti, şakî mi yoksa saîd mi, kısası mı, uzun mu, rızkının ve ecelinin eksik mi, fazla mı, yine çocuğun sağlıklı mı yoksa hastalıklı mı olacağı hususlarını yazacağı belirtilir.³⁰

Yukarıdaki âyet ve hadislerle göre, çocuğa ana karnında oluşum devresinde iken bir hayat programının yükletildiği ve onun biyolojik yaratılışında kader programının mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Hatta Hz. Peygamber ﷺ'in ömür boyu cennete girmeye sebep olan amelleri işleyip sonunda cennete bir arşın kalmışken cehenneme götüren amelin, sonucu değiştirebildiğini; ömür boyu, cehenneme götürecektir amelleri işleyip, sonunda cennete götüren bir amel yüzünden cennete girilebileceğini ve bunun anne karnında yazılan bu program nedeniyle böyle olduğunu belirtmesi üzerine,³¹ bir sahâbi; kader programımız yazıldığına göre amel etmemize ne gerek var? diye sorunca, Allah elçisi şöyle buyurmuştur: "Amel edin! Herkese imkân verilmiştir. Saâdet ehline (programı saîd yazılanlar) saâdet ehlinin ameli kolaylaştırılır. Şekâvet ehline (şakî yazılanlar) ise şekâvet ehlinin ameli kolaylaştırılır", sonra şu âyeti okudular:

"Kim Allah yolunda harcar ve O'ndan korkar, Ve en güzel olan "İslâm" inancını tasdik ederse, Biz onu en kolay olana muvaffak kılacağız. Fakat kim de cimrilik eder ve Allâh'a ihtiyâcı olmadığını iddiâ eder ve en güzel olan "İslâm" akîdesini yalanlarsa, Biz, onu en zor olana sürükleriz."³²

Her şey yüce Allâh'ın kudret elinde ve O'nun dilemesine bağlı olduğu için kimi zaman ömür boyu büyük kötülüklerin ve bataklığın içinde kalan kişi, ömrünün sonuna doğru Allâh'ın rızasını kazandıran bir amel yapar ve hayırlı bir sonla dünyadan ayrılabilir. Ancak genel olarak insanların âhiretteki durumunu dünyadaki amelleri belirler.

Burada belki ibadet ve amellerine fazla güvenerek, büyüklük ve üstünlük taslayanlara ve böylece yüce Allâh'ın gazabını üzerine çekenlere bir uyarı vardır.

30. Bk. Müslim, Kader, 4; Ahmed bin Hanbel, I, 374, III, 397.

31. Bk. Buhârî, Bed'ü'l Halk, 6; Müslim, Kader, 1.

32. Leyl, 92/5-10.

İnsan hücresinin çekirdeğinde 46 adet kromozom bulunur. Bunlar 23 çift oluşturacak şekilde ikiye ayrılarak dizilmiştir. Her çiftin bir tanesi anneden, diğeri de babadan intikal etmiştir. Bu yüzden anne ve babadan irsiyet yoluyla geçen özellikler, bir insanın tırnak ucundan saç uçlarına kadar bütün hücrelerine geçmiş ve şifrelenmiş durumdadır.

İnsan vücudundaki hücreler, çoğalmalarını bölünerek yaparlar. Bu bölünme iki türlü olur. Mitoz ve mayoz bölünme. Mitoz bölünmede hücre, bölününce eşit niteliklere sahip, yine 46 kromozumlu iki kardeş hücre hâlini alır. Hücre bölünmesi en ileri teknoloji ile donatılmış bir kimya laboratuvarı çalışması gibi bir işlemle gerçekleşir. Şöyle ki; bir hücre bölünmesinde, cansız maddelerin en küçük yapıtaşı olan 20-30 çeşit 'atom' kullanılır. Bu atomlardan yaklaşık yüz trilyon tanesi hücre içine alınır, hücre fabrikasında yoğrularak dev moleküller sentez edilir. Sonra da bu moleküllerden hücreye âit organeller yapılır. Ana hücrenin içinde bulunan 46 kromozom aynen sentez edilir. Sonuçta, kendisinin aynı olan iki hücre doğurur. Biyolojik bakımdan canlı olan bir hücrenin, kendisi gibi bir hücreyi 100 trilyon cansız atom zerreciklerinden inşa etmesi esrarengiz bir olaydır. Bir insan vücudunda yaklaşık 100 trilyon hücre olduğuna göre, yiyecek ve içecekler aracılığı ile bedene giren trilyonlarca cansız atoma hücre içi sentezle canlılık kazandırıldığı anlaşılmaktadır. Erkek ve kadında erginlik çağına kadar cinsiyet (sperm ve yumurta) hücreleri de yukarıdaki şekilde bölünmeye uğrar.

Erginlik çağından itibaren erkek ve kadında yalnız cinsiyet hücreleri ayrı bir bölünmeye uğrar. "Mayoz" bölünme adını alan bu bölünmede ana hücre ikiye bölünürken kromozom sayısı yarıya düşer. Böylece erkek sperm ile kadına âit yumurta hücresi 23'er kromozumlu yavru hücre oluşturarak çoğalır.

İşte bir elmanın iki parçası gibi yarım hücre görünümünde ve eksik durumda olan erkek ve dişi hücreler aşılandıktan sonra yine 46 kromozumlu ana hücreyi meydana getirmektedir. Zigot adı verilen bu aşılانmış yumurta hücresi (alaka) insanın temel taşı oluşturacaktır.³³

33. Bahri Dayıoğlu, Yaratılış Mucizesi, 2. baskı, ilim ve Teknik Serisi, Neşr. Yeni Asya Yayını, İstanbul, 1986, s. 9 vd.

إِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنْكُمْ وَلَا يَرْضَىٰ لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ ۚ وَإِنْ تَشْكُرُوا يَرْضَهُ لَكُمْ ۖ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ۖ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ مَرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ۚ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٧﴾

7- Eğer inkâr ederseniz, bilin ki Allah size muhtaç değildir. Fakat kulları için küfre râzı olmaz. Eğer şükrederseniz, bu davranışınızdan râzı olur. Hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü çekmez. Sonunda dönüşünüz Rabbinizedir. O, size yapmakta olduğunuz şeyleri haber verecektir. Çünkü O, kalplerde olan her şeyi bilir.

7. âyete göre, kulun Allâh'a inanması veya O'nu inkâr etmesi Allâh'a ne bir yarar ne de zarar verir. Ama nankörlük insana zarar verir, şükür ehli olması ise ona yarar sağlar. Yüce Allah da îman ve iyi amelden râzı olurken, kulun nankörlük yapmasından râzı olmaz.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Eğer îmân edip şükrederseniz, Allah size niçin azap etsin? Allah şükredenlere, şükürlerinin karşılığını veren, her şeyi hakkıyla bilendir.”**³⁴

“Mûsâ demişti ki: ‘Siz ve veryüzünde bulunanların hepsi nankörlük etseniz, bilin ki Allah her şeyden müstağnîdir ve her türlü övgüye lâyıktır.’”³⁵

“Onlar cimrilik edip insanlara da cimrilik etmelerini söylerler. Kim (Allâh'ın buyruklarından) yüz çevirirse bilsin ki, Allah her şeyden müstağnîdir, övgüye lâyık olandır.”³⁶

**“De ki: Allah, her şeyin Rabbi iken, O'ndan başka Rab mi araya-
cağım? Herkes, sadece kendi işlediği günahı sorumludur. Çünkü hiç kimse başkasının günah yükünü taşımaz. Sonunda dönüşünüz Rabbinizedir. O zaman O, size ayrılığa düştüğünüz şeyleri haber verecektir.”**³⁷

Bir kudsî hadiste özetle şöyle buyrulur: “Sizin hepinizin kalbi, en takvâ sahibinizin kalbi gibi olsa, Benim mülküme hiçbir şey katmaz. Yine

34. Nisâ, 4/147.

35. İbrâhim, 14/8.

36. Hadîd, 57/24.

37. En'âm, 6/164.

sizin hepinizin kalbi, fâcir bir kimsenin kalbi gibi bozuk olsa, bu da Benim mülkümünden hiçbir şey eksiltmez.”³⁸

وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَا رَبَّهُ مُنِيبًا إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا خَوَّلَهُ نِعْمَةً مِنْهُ نَسِيَ مَا كَانَ يَدْعُو إِلَيْهِ مِنْ قَبْلُ وَجَعَلَ لِلَّهِ أَنْدَادًا لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِهِ ۚ قُلْ تَمَتَّعْ بِكُفْرِكَ قَلِيلًا ۖ إِنَّكَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ ﴿٨﴾

8- İnsan sıkıntıya düştüğünde Rabbine yönelerek O'na yalvarır. Sonra Rabbi ona kendi katından bir nîmet verdiğinde, önceki duâ ve yakarışını unuttur da, O'nun yolundan saptırmak için Allâh'a ortaklar koşmaya başlar. De ki: “İnkârınla biraz daha eğlen bakalım! Çünkü sen cehennem halkındansın!”

8. âyette, insanın sıkıntıya düşünce Allâh'a yalvardığı, fakat sıkıntıdan kurtulup selâmete kavuşunca Allâh'ı unuttuğu gibi, insanları O'nun yolundan saptırmak için Allâh'a ortak koştığı ve bu gibi kişilerin cehenneme girecekleri belirtilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Size karada ve denizde yolculuk yaptıran O’dur. Siz gemilerde bulunduğunuzda, o gemiler, içindekileri tatlı bir rüzgârla götürürken, yolcular bu duruma çok sevinir. Ama birden çok şiddetli bir fırtına çıkar, onları, dalgalar her yandan kuşatır. Onlar, çepeçevre kuşatıldıklarını anlayınca, dîni yalnız Allâh’a âit kılarak: ‘Eğer bizi bu tehlikeden kurtarırsan, andolsun ki şükredenlerden olacağız!’ diyerek Allâh’a duâ ederler.”**³⁹

“Ama Allah kendilerini kurtarınca, bakarsın ki onlar yeryüzünde, haksız yere taşkınlık yaparlar! Ey insanlar! Sizin taşkınlığınız ancak kendi aleyhinizedir. Bununla sadece geçici dünya hayatının menfaatini elde edersiniz. Sonunda dönüşünüz yine Bizedir. O zaman yapmakta olduklarınızı size haber vereceğiz!”⁴⁰

38. Müslim, Birr, 55, bâb: 15.

39. Yûnus, 10/22.

40. Yûnus, 10/23.

أَمَّنْ هُوَ قَانَتْ أَنَاءُ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُوا رَحْمَةَ رَبِّهِ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُوا الْأَلْبَابِ ﴿٩﴾

9- Böyle birisi, yoksa âhiret azâbından sakınıp, Rabbinin rahmetini umarak gece saatlerinde secde ederek ve kıyamda durarak ibadet eden kimse gibi midir? De ki: “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Doğrusu ancak temiz akıl sahipleri düşünüp öğüt alır.”

9. âyetinde, Allah Teâlâ önceki âyetinde belirtildiği gibi, sıkıntıya düşünce duâ eden, sıkıntıdan kurtulunca Allâh'ı unutanla, âhiret azâbından sakınıp Rabbinin rahmetini uman, gece saatlerinde uykudan kalkıp namaz kılandıktan hangisinin daha iyi olduğu ve “hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?” sorularını soruyor. Âyetin sonunda akıl sahiplerinin düşünüp öğüt alacakları ve gerçeğe ulaşacakları vurgusu yapılır. Bu âyetinde mü'minler ilme ve tefekküre teşvik edilmiştir.

İSLÂM'DA İLME TEŞVİK

Bu âyetinde ilim edinmeye, araştırma yapmaya ve aklını kullanmaya teşvik vardır. Nitekim Mekke döneminde ilk inen âyetlerin, “oku” ile başlaması anlamlıdır. **“Yaratan Rabbinin adıyla oku. O, insanı bir kan pıhtısından yarattı. Oku! İnsana kalemle yazı yazmasını öğretip, ona bilmediklerini öğreten Rabbin, sonsuz kerem sahibidir.”**⁴¹

Kur'ân'da “ilim” sözcüğü 105 yerde geçer, bu kökten gelen diğer sözcüklerle birlikte bu sayı 859'a ulaşır. Akıl, fikir ve zikir gibi sözcükler de buna eklenirse, İslâm'ın bilime ve akli kullanmaya ne kadar önem verdiği anlaşılır.

Başka âyetlerde Allah'tan ancak ilim sahiplerinin korkacağı,⁴² ilim sahiplerinin derecelerinin yükseltileceği bildirilir.⁴³

Hız. Peygamber'in ilmi teşvik eden hadislerinden kimilerini aşağıda vereceğiz: **“İlim elde etmek için yola giden kişiye, Allah cennet yollarından birini açar. Melekler bu kişinin işini kolaylaştırmak için kanatlarını yere sererler. Göklerde ve yerde bulunanlar, hatta sudaki balıklar âlim için**

41. Alak, 96/1-5.

42. Fâtır, 35/28.

43. Mücadele, 58/15.

Allah'tan rahmet dilerler. Âlimin, bilmeden ibadet edene üstünlüğü, on dördünde olan ayın yıldızlara üstünlüğü gibidir. Âlimler peygamberlerin mîrasçısıdır. Peygamberler ne altın, ne de gümüş bırakmamış, ancak mîras olarak ilim bırakmışlardır. Kim ilmi almışsa büyük ve değerli bir şeye sahip olmuş demektir.”⁴⁴

“Kim ilim elde etmek için evinden çıkarsa, geri dönünceye kadar Allah yolundadır.”⁴⁵ “Allâhım! Bana öğrettiklerinle beni yararlandır, bana yararlı ilim öğret ve ilmimi artır.”⁴⁶ “Yararsız ilimden Allâh'a sığınırım.”⁴⁷

Rasûl-i Ekrem şöyle buyurmuştur: “Bir gecede yüz âyet okuyan kimseye gece boyunca ibadet sevabı verilir.”⁴⁸ Bir başka rivâyette şöyle buyurulmuştur: “Bir gecede on âyet okuyan kimse gâfiller arasında yazılmaz.”⁴⁹

Bir bilim adamının bildiğini açıklaması, sorulduğu zaman gerçeği söylemesi gerekir. Aksi durumda sorumlu olur. İbn-i Abbâs'tan rivâyete göre, Muâz bin Cebel ve kimi sahâbeler Yahudilere Tevrat'taki kimi hükümleri sorunca, onların bu bilgileri gizlemesi üzerine şu âyet inmiştir.

“İndirdiğimiz açık delilleri ve hidâyeti Biz Kitap'ta insanlara açıkça belirttikten sonra gizleyenler var ya, işte onlara hem Allah lânet eder, hem de bütün lânet edenler lânet eder. Ancak tevbe edip durumlarını düzelterler ve gerçeği açıklayanlar bunun dışındadır. Çünkü ben onların tevbelerini kabul ederim. Ben tevbeyi çok kabul eden, çok merhamet edenim.”⁵⁰ Onların gizlediği bilgiler arasında recm cezâsı ve Hz. Peygamber'in geleceğini bildiren haberler vardı. **“Onlar, yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı buldukları o elçiye, o ümmî peygambere uyarlar.”**⁵¹

Hadiste şöyle buyurulmuştur: “Kendisine bir ilim sorulup da, bunu gizleyen kimseye kıyâmet gününde ateşten bir gem vurulacaktır.”⁵² Ebû Hüreyre'nin, Bakara sûresi 159-160. âyetlerini okuyarak, “Eğer Allâh'ın kitabındaki bu âyetler olmasaydı, size hiçbir hadis rivâyet etmezdim.” dediği nakledilmiştir.⁵³

44. Ebû Dâvûd, İlm, 1.

45. Tirmizî, İlm, 2.

46. Tirmizî, Deavât, 128.

47. Tirmizî, Deavât, 68.

48. Ahmed bin Hanbel, IV, 103; Dârimî, Fazâilü'l-Kur'ân, 29.

49. Dârimî, Fazâilü'l-Kur'ân, 26.

50. Bakara, 2/159-160.

51. A'râf, 7/157.

52. İbn Mâce, Hâkim.

53. Ebû Hayyan, el-Bahru'l-Muhîr, I, 454.

Diğer yandan kimi âlimler, ilmi gizlemeye yol açacağı korkusuyla, yukarıdaki âyete dayanarak, Kur'ân okuma karşılığında para almanın câiz olmadığını söylemiştir. Ancak sonraki gelen (müteahhirün) âlimler ücret veya maaş alınmadığı takdirde dînî görev ve çalışmaların ihmâl edileceğini düşünererek dînî ilimlerin eğitim, öğretim ve tebliğinde görev yapanların, bu hizmetleri karşılığında ücret alabileceklerine dâir fetvâ vermişlerdir.

Cürcânî'ye göre ilim; gerçeğe ve vâkıya uygun düşen bilgi ve kanaattir.⁵⁴ Her inananın dînî görevlerini yerine getirecek, helâl ile haramı, hak ile bâtılı birbirinden ayıracak kadar bilgi sahibi olması farzdır. Bunlara "zarûrât-i dîniyye" denir. Hadiste şöyle buyrulur: "*İlim elde etmek her müslüman erkek ve kadına farzdır.*"⁵⁵ Tıp, matematik, teknik ve savaş bilimi gibi toplum için gerekli olan bilgileri öğrenmek ise, "kifâî farz"dır. Bu bilgiler toplumun bütünü tarafından terk edilirse, bütün toplum sorumlu olur. Sırf övünmek ve başkalarına karşı üstünlük taslamak amacıyla ilim öğrenmek mekruhtur.

İSLÂM ÂLEMİNDE İLK POZİTİF BİLİM ÇALIŞMALARI

İslâm dîninin doğuşu sırasında İskenderiye felsefe, tıp ve tabii bilimlerin merkezi idi. Birinci hicret asrı sonlarına doğru bu merkez, Antakya oldu. İslâmî ilimlerin ilk merkezi ise Medîne idi. Sonra Basra'ya, oradan da Kûfe'ye geçti. Bağdat'ın kuruluşundan sonra bütün ilimlerde Bağdat, şehirlerin anası sayıldı. Daha sonra Bağdat'ın dışında da çeşitli ilim merkezleri oluştu.

İslâm tarihinde birinci hicret asrı (VII. M) fetihler asrı, İkinci hicret asrı ise yüksek bir medeniyet ve kültür asrı oldu. Üçüncü hicret asrında (IX. M) bu medeniyet en son basamağına ulaşarak kemâle erdi.

Corci Zeydan İslâm medeniyetini ikiye ayırır: 1) İslâm'ın doğuşuyla başlayıp, Abbâsîlerin Irak'tan çekilmesi ve İslâm ülkelerinin gerilemesi ve Moğollar tarafından istilasıyla sona eren birinci aşama. 2) Osmanlıların çıkışı ve Sünnîlerin birleştirilmesi ve İslâm halîfeliğinin canlandırılması, diğer taraftan Safavî Devleti'nin kurulması ve Şîîlerin toplanmasıyla doğan İslâmî uyanıklık dönemidir.⁵⁶

İslâm âlemine felsefe ve dünyevî bilimler eski Yunan'dan, eski İranlılardan ve eski Hintlilerden tercüme edilerek alınmıştır. Emevîlerden Hâlid b. Yezid, İskenderiye Kütüphanesi'nden bir kimya kitabını Arapça'ya çevirtmiş,

54. Ta'rifât.

55. İbn Mâce, Mukaddime, 17.

56. Zekâi Konrapa, İslâm Âleminde İlim Hayatına Toplu Bir Bakış, Bedir Yayını, 1964, s. 12-13.

Abbâsî Halîfesi Mansur döneminde; tıp, hendese, astronomi gibi fen kitapları Yunanca'dan Arapça'ya tercüme edilmiştir. Halîfe Me'mun zamanında da çeşitli felsefe eserleri Araça'ya çevrilerek ilim ve fen hareketleri en üstün dönemine ulaşmıştır. El-Kindî, Farabî, İbn-i Sinâ, İbn-i Bâce ve İbn-i Rüşd o dönemin en ünlü felsefecileridir.

Pozitif bilimde de o dönemde önemli gelişmeler olmuştur. Birkaç örnek vermek gerekirse şunları söyleyebiliriz:

Ebûbekir er-Râzî (ö. 313/925) felsefe ve tıp alanında temayüz etti. Horasan bölgesinde Yunan, Hint, İran ve İslâm tıbbını araştırmış, ünlü hekim Câlînûs'tan beri hiçbir tabibin ulaşamadığı seviyeye ulaşmıştır. 30 yaşında Bağdat'a gitmiş, orada hastane başhekimliği görevine getirilmiş, 124 tabiple ilk modern hastane oluşturmuştur. Kimyasal maddelerin; a) Mâden, b) Bitki, c) Hayvandan elde edilebileceğini ispat etmiştir. Gliserin, soda, sirke asidi, alkol, kükürt asidi ve nitrik asit gibi kimyasal maddeleri tespit etti. 200'ün üzerinde eseri vardır. Bunlardan en önemli üç tanesi şunlardır: 1) el-Hâvî (el-Câmiu'l-Kebîr) bir tıp ansiklopedisidir. 2) Ahlâku't-Tabîb, tabibin uyması gereken kuralları belirler. 3) et-Tıbbu'r-Rûhânî, ruh hastalıkları ile ilgilidir. Onun belden aşağı felç olan Buhara emirini "Şoklama" denilen bir yöntemle iyileştirmesi meşhurdur. Bir kış günü hastalanan emîr adamlarını gönderip Râzî'yi getirmelerini ister. Ebûbekir kış şartlarında azgın nehri geçerek yapılacak yolculuğun tehlikeli olduğunu söyleyerek gitmek istemez. Bunu öğrenen emîr, silahlı adamlarını gönderip tabibin zorla getirilmesini ister. Emîr'in adamları Ebûbekir'i zorla Buhara'ya getirirler. İlk tedaviyi uygulayan tabip, hastanın iyileşmesi için tedavinin kaplıca türü bir hamamda yapılması gerektiğini fakat hamamda hasta ile kendisinden başka kimsenin bulunmamasını ister. Hamamda tedavi sırasında duvarda asılı duran hançerini alarak, emire kendisini tutuklayıp getirttiği için, bu hamam tedavisinin bir tuzak olduğunu ve kendisini cezâlandıracağını söyler, canını yakacak derecede vurmaya başlar. Emîr'i hayâtî tehlike içinde olduğuna inandırır. Savunmaya geçen emîr, felç olduğunu unutarak direnmeye başlar ve tam olarak ayağa kalktığını ve hareket ettiğini gören tabip, hamamdan çıkarak atına biner ve arkadaşıyla birlikte hızla bölgeden uzaklaşır. Emîr'in adamları onun iyileştiğini görünce sevinirler. Daha sonra bunun bir tedavi yöntemi olduğunu fark eden emîr, Ebûbekir Râzî'ye ömür boyu sürecek önemli bir maaş bağlatır.⁵⁷

57. Hüseyin Nasr, İslâm'da Bilim ve Medeniyet, İnsan Yayınları, 2015, s. 195-197, Nizami-i Arûzî, Çehar Makâle'den naklen, s. 83-85.

İbn-i Sinâ (ö. 428/1037), Orta Çağ'ın önemli bir filozof ve tabibidir. Buha-ra'da doğmuş, matematik, geometri ve felsefe okumuş, ünlü hekimlerden tıp bilimi almıştır. 16 yaşında tıp otoritesi olan İbn-i Sinâ Samani hükümdarını tedavi etmiş ve saray hekimi olmuştur. Ünlü eseri el-Kânûn fi't-Tıb ölümün-den yüzyıl sonra Latinceye çevrilmiş, 13. Yüzyıldan itibaren 18. Yüzyıla ka-dar batı üniversitelerinde ders kitabı olarak okutulmuştur. Eserin bir baskı-sında ortada İbn-i Sinâ bir tahtta, Hipokrat ve Galen onun iki yanında tas-vir edilmiştir. Avrupa'da Latince baskısı 36 defa yapılmıştır. İbn-i Sinâ bu kitapta 800'e yakın ilacın listesini verir. 650 kadar mürekkep ilaç zikreder.

Baş ağrısı için buz tedavisi, tüberküloz için gül şerbeti içilmesi, idrarda-ki tadın şeker hastalığı belirtisi olduğu, ameliyatta anestezi için şaraba af-yon, sarı sabur adem otu ve Hindistan cevizi ilâve edip hastaya içirilmesi bu tespitler arasındadır. Onun bir kazâda kolu kopan hastanın taze olan kolu-nu yerine dikmek için, ahlat ve armut aşısı yapılırken, yaş bir dalın, aşı ya-pılacak ağacın kökü ile irtibatlandırılmasına kıyas yaparak ilk organ naklini gerçekleştirdiği bilinmektedir.

Hezarfen Ahmed çelebi, 17. Yüzyılda IV. Murat döneminde yaptığı bir âletle, uçmayı başaran bir mucittir. Galata Kulesi'nden Üsküdar'a uçarak git-miştir. Onun bu uçuşu kuşları taklit ederek kol ve kas gücüyle değil, lodosa karşı ters yönde yapılan bir uçuştur. Rüzgâr yönünde yelkenli gemilerin gi-dişi zaten biliniyordu. Hezarfen'in bu uçuşunu izleyen IV. Murat önce ken-disine ödül vermişse de, bâzı fitnecilerin ileride bunun bir sûikast için kul-lanılabileceği yönünde fikir vermesi üzerine onu Cezâyir tarafına gönder-diği nakledilir.⁵⁸

İbn-i Haldûn (ö. 808/1406), Yemen asıllı olup İspanya'ya yerleşmiş bir ai-leye mensuptur. Tunus'ta doğmuş, orada dînî ve felsefi bilimler tahsil etmiş, Nasıruddîn Tûsî'nin yazdıklarıyla özellikle ilgilenmiştir. Değişik emirlerin sa-raylarında kâtiplik ve hükümdarın emir ve kararlarını veciz ve belîğ bir ifâde ile yazan anlamına gelen muvakkî'lik görevlerinde bulunmuştur. Böylece bü-tün Kuzey Afrika ve İspanya'yı dolaşmıştır. Daha sonra hac için yola çıkmış, Kahire'de bir süre sefere katılmış, Şam'ın Timur'a teslim edilmesi için yapı-lan görüşmelerde Mısır heyetine yardımcı olmuştur. En sonunda Kahire'ye yerleşmiş ve orada vefât etmiştir.

58. Evlâyâ Çelebi, I, 670.

Siyâsî iktidarlarla sürekli bağlantılı meslek hayatı sebebiyle, İbn-i Haldûn yaşadığı dönemin keskin gözlemcilerinden biri olmuş, gerek gözlem gücü, gerekse felsefi ve metafizik eğitimi, onu beşeri ilimlerin seçkin bir temsilcisi olmasını sağlamıştır. Matematik, ilâhiyat ve metafizik konularında veya el-İber adıyla anılan eseri mükemmel bir kuzey Afrika tarihidir. Ancak ona asıl şöhret kazandıran eseri Mukaddime ile başlamaktadır. İbn-i Haldûn bu eserinde kültür ve medeniyetlerin doğuşunu, yükselişini ve çöküşünü çözümlenmekte, özellikle İslâm medeniyeti ve sosyal hayatı ile ilgili tutarlı ve önemli görüşler öne sürmektedir. “Emîrler Kureşş’tendir.” hadîsini değerlendirmesi buna örnek verilebilir.

İbn-i Haldûn’un, “*Hilâfet Kureşş’te, yönetim (hüküm) ise Ensâr’dadır.*”⁵⁹ hadîsini sosyolojik bir temele dayalı olarak yorumlaması önemlidir. Ona göre bu hadis İslâm toplumunu yönetecek olanlara “kamu gücü desteği sağlama” amacına yöneliktir.⁶⁰ Nitekim Buharalı Hanefî fakihî Sadru’s-Şerîa (ö. 747/1346) şöyle demiştir: “Günümüzde hilâfet konusunda zarûret gereği Kureşş’ten olma şartı ortadan kalkmıştır.” Bu gerekçe ile Memluk sultanları karşısında hilâfeti temsil etme gücünü kaybeden son Abbâsî Halîfesi Mûtevekkil Alallah, 923/1517 tarihinde hilâfeti Osmanlı pâdişahı Yavuz Sultan Selim’e devretmiştir.⁶¹

İslâm düşüncesinde matematiğin de önemli bir yeri vardır. Bu bilim da-
lı Grek ve Hint matematik geleneklerini birleştiren Muhammed İbn-i Mûsâ el-Harezmi ile başlar. IX. M yüzyılın matematikçisi olan Harezmi arkasın-
da birkaç eser bırakmıştır. Kitab’ul-Muhtasar fî Hisâbi’l-Cebr ve’l-Mukâbe-
le bunların en önemlisidir. Bu eseri şerh eden Ebû’l-Vefâ el-Buzcânî para-
bolle bir hiperbolün kesişmeleri aracılığı ile dördüncü dereceden denklemleri ($x^4+px^3=q$) çözmüştür. El-Hâzîni, İhvân-ı Safâ ve İbn-i Sinâ, Sâbit bin Kurrâ (ö. 901 M), Kerhî (11. yy. başları), Bîrûnî (ö. 1051), Ömer Hayyam (ö. 1123), Nâsiruddîn Tûsî (1274), Gıyâseddin Cemşîd (ö. 1437) bu dönemde yetişen önemli matematikçilerdir.⁶²

59. Ahmed bin Hanbel, IV, 185; bk. Tirmizî, Fiten, 49.

60. İbn-i Haldûn, Mukaddime, s. 191.

61. Ferrâ, age, s. 4; İbn-i Haldûn, Mukaddime, s. 212, 213; Mehmed Hatiboğlu, Hilâfet’in Kureşşîliği Meselesi, AÜİF Dergisi.

62. İslâm âleminde yapılan pozitif bilimlerle ilgili çalışmalar için bk. Seyyid Hüseyin Nasr, İslâm’da Bilim ve Medeniyet, Çevirenler: Nabi Avcı - Kasım Turhan - Ahmet Ünal, İnsan Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2015; Üç Müslüman Bilge, İbn Sinâ - Sühreverdî- İbn Sinâ, İnsan Yayınları, İstanbul, 5. Baskı, 2013; Fuat Sezgin, Bilimler Tarihçisi, Konuşan: Sefer Turan, Timaş, İstanbul, 2010; Ahmet Turan Yüksel, İslâm’da Bilim Tarihi, Başlangıçtan Osmanlı Döneminin Sonuna Kadar, Kitap Dünyası Yayınları, Konya, 2002.

Ortaçağ'da Müslüman Bilim Adamlarının Matematik Alanında Katkıları

1. Ebced rakamları yerine, Hintliler'den öğrenilen Hint rakamlarının kullanılmaya başlanması. Bu rakamlar müslüman bilim adamları tarafından dünyaya yayılmış ve batıya da geçerek Roma rakamlarının yerini almıştır.

2. Sıfırın ve 1'den 9'a kadar ondalık sayıların 0,1,2,3,4,5,6,7,8,9 şeklinde ondalık sistemin icâdı. Daha sonra Osmanlı dönemi matematikçilerinden Ali Kuşçu sayesinde Osmanlı bilim hayatına giren ondalık sistemi Avrupa'ya geçmiştir. Hatta Avrupalılar buna "Türk Sistemi" adını vermişlerdir.

3. Trigonometrinin bağımsız bir ilim dalı olarak kurulması. Sinüs, kosi-nüs, tanjant, sekant, kosekant ve kotanjant fonksiyon ve kavramlarının so-kulması. Böylece uzay geometrisinin doğuşuna yol açılmıştır.

4. Geometrinin coğrafi ölçümlerde kullanılması.

5. MÖ 300 yıllarında yaşayan ünlü matematikçi Öklid'in, geometrinin temeli saydığı tanımların ve postulatların ele alınıp tartışılması, eleştirilme-si, hatta birçok teoremin geliştirilmesi. Nitekim Ömer Hayyam, binom teo-risinden başka Newton ve Pascal'ın (ö. 1662) keşfettiği iddiâ edilen teorem-lerin çoğunu keşfetmiştir.

6. Denklemlerin sınıflandırması ve ikinci derecede denklemlerin çözümü.

7. Kesirlerin bugünkü şekliyle araşa çizgi konularak yazılması.

8. Bugünkü kullanılan şekliyle dört işlemin yapılması.

9. Matematik âleti olarak pergel vb.lerinin kullanılması. Matematiğin mû-sikîye uygulanarak, mûsikî âletlerinin ve notaların icâdı, matematiğin güzel sa-natlar ve hat alanında kullanılması, zekâ geliştiren oyunların icâdı. Nitekim Satranç, Bîrûnî tarafından icâd edilmiştir.⁶³

63. Ahmet Turan Yüksel, İslâm'da Bilim Tarihi, Başlangıçtan Osmanlı Döneminin Sonuna Kadar, Kitap Dünyası Yayınları, s. 56-58, Konya, 2002.

﴿ BÂB 2 ﴾

**İYİLİK, SABIR, İBADETTE İHLAS, TÂĞÛT,
AZÂBİ HAK ETMEK, TAKVÂ, BİTKİLER ÂLEMİ**

قُلْ يَا عِبَادِ الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا رَبَّكُمْ ۖ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ ۗ وَأَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةٌ ۗ إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿١٠﴾ قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ ۖ ﴿١١﴾ وَأُمِرْتُ لِأَنْ أَكُونَ أَوَّلَ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٢﴾ قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٣﴾ قُلِ اللَّهُ أَعْبُدْ مُخْلِصًا لَهُ دِينِي ۖ ﴿١٤﴾ فَاعْبُدُوا مَا شِئْتُمْ مِنْ دُونِهِ ۗ قُلْ إِنَّ الْخَاسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَأَهْلِيهِمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ ۗ أَلَا ذَلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ ﴿١٥﴾ لَهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ ظُلَلٌ مِنَ النَّارِ وَمِنْ تَحْتِهِمْ ظُلَلٌ ۗ ذَلِكَ يُخَوِّفُ اللَّهُ بِهِ عِبَادَهُ ۗ يَا عِبَادِ فَاتَّقُونِ ﴿١٦﴾ وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَنْ يَعْبُدُوهَا وَأَنَابُوا إِلَى اللَّهِ لَهُمُ الْبُشْرَى ۖ فَبَشِّرْ عِبَادِ ۖ ﴿١٧﴾ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ ۗ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَٰئِكَ هُمْ أُولُوا الْأَلْبَابِ ﴿١٨﴾ أَفَمَنْ حَقَّ عَلَيْهِ كَلِمَةُ الْعَذَابِ ۖ أَفَأَنْتَ تُنْقِذُ مَنْ فِي النَّارِ ۚ ﴿١٩﴾ لَكِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ غُرَفٌ مِنْ فَوْقِهَا غُرَفٌ مَبْنِيَّةٌ ۖ تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۗ وَعَدَ اللَّهُ لَا يُخْلِفُ اللَّهُ الْمِيعَادَ ﴿٢٠﴾

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَلَكَهُ يَنَابِيعَ فِي الْأَرْضِ ثُمَّ يُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا مُّخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَزِيهُ مُّضْفَرًا ثُمَّ يَجْعَلُهُ حُطَامًا ۚ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرَىٰ لِأُولَى الْأَلْبَابِ ﴿٢١﴾

10- De ki: “Ey îmân eden kullarım! Rabbinize karşı gelmekten sakının! Bu dünyada iyilik yapanlara iyilik vardır. Allâh'ın yeryüzü genişdir. Ancak sabredenlere mükâfatları hesapsız verilecektir.”

11- De ki: “Bana, dîni yalnız Allâh'a hâlis kılarak, O'na kulluk etmem emredildi.”

12- “Yine bana müslümanların ilki olmam emredildi.”

13- De ki: “Eğer ben Rabbime isyan edersem, o büyük günün azâbından korkarım.”

14- De ki: “Ben dînimi Allâh'a hâlis kılarak yalnız O'na kulluk ederim.”

15- “O hâlde siz de O'ndan başka, dilediğinize kul olun!”
De ki: “Asıl ziyâna uğrayanlar, kıyâmet gününde hem kendilerini, hem de ailelerini ziyâna sokacak olanlardır. Dikkat edin! İşte apaçık ziyan budur!”

16- Onların hem üstlerinde hem de altlarında kat kat ateş tabakaları olacaktır. İşte Allah kullarını bu şekilde korkutup uyarıyor. Ey kullarım! Bana karşı gelmekten sakının!

17- Tâgût'a kulluk etmekten kaçınıp, Allâh'a yönelenlere müjde vardır. Müjdele o kullarıma!

18- Onlar sözü dinlerler ve en güzeline uyarlar! İşte onlar, Allâh'ın kendilerine hidâyet verdiği kimselerdir. İşte gerçek akıl sahipleri de bunlardır!

19- Hakkında azap sözü gerçekleşmiş kimseyi ve ateşte olanı sen mi kurtaracaksın!

20- Ama o Rab'lerinden sakınanlara, üst üste yapılmış altlarından ırmaklar akan köşkler vardır. Bu Allâh'ın verdiği sözdür. Allah, verdiği sözden caymaz.

21- Görmedin mi, Allah gökten bir su indirip onu yeraldındaki kaynaklara katmakta, sonra da onunla türlü renklerde ekinler yetiştirmektedir. Sonra onlar kurur da sapsarı olduklarını görürsün. Sonra da onu bir çöpe çevirir. Elbette bunda gerçek akıl sahipleri için bir öğüt vardır!

10. âyette, Yüce Allah, mü'min kullarından, kendisine karşı gelmekten sakınmalarını, bu dünyada güzel davrananların, güzellik bulacağını, ancak bulunduğu beldede ve ülkede kötülükle karşılaşan için arzın geniş olduğunu, sabredenlere ise hesapsız rızık verileceğini bildirmektedir.

İnsan kimi zaman her toplumda inandığı ve arzu ettiği gibi ibadet etme imkânı bulamaz. Mekke'de müslümanların durumu böyle idi. İşte bulunduğu yerde önemli sıkıntılarla karşılaşan müslümanlar için "Allâh'ın arzı geniştir." cümlesiyle gerektiği durumlarda, müslümanın dünyanın herhangi bir ülkesine göç edip yerleşebileceğine işaret edilir. İnanan bir kişi için, kişi ya da aile olarak; mal, can, ırz güvenliği, inanç ve ibadet özgürlüğü kalmayan bir ülkeden, bu haklara saygı duyulan bölge ya da ülkelere hicret etmek gerekli olur. Mekke'de büyük sıkıntıya düşen müslümanların önce Habeşistan'a, daha sonra da Medîne'ye hicret ettikleri ve İslâm dîninin asıl yayılmasının, Medîne kenti merkez olmak üzere gerçekleştiği bilinmektedir.

Ancak âyetin son kısmına göre, ülkesinde kalarak bu hakları elde edebileceği kanaatinde olanların mal, can, ırz ve inanç güvencesi elde etmek için mücâdele etmeleri ve karşılaşılacak sıkıntılara karşı sabretmeleri durumunda, hesapsız rızık verileceğinin bildirilmesi de dikkat çekicidir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Savaştta yara aldıktan sonra bile, Allâh'ın ve peygamberinin çağrısına koşanlara gelince; işte bunlardan güzel davranışlarda bulunanlarla, Allâh'a karşı gelmekten sakınanlar için büyük bir mükâfat vardır!"**⁶⁴

"Kendilerine yazık edenlerin canlarını alan melekler onlara: 'Sizler ne yapıyordunuz?' derler. Onlar da: 'Bizler, düşman yurdunda çâresizlik içinde bırakılan zayıf insanlardık.' diye cevap verirler. (Melekler de onlara): 'Allâh'ın arzı göç etmeniz için geniş değil miydi?'

64. Âl-i İmrân, 3/172.

derler. İşte, onların varacakları yer cehennemdir. Orası varılacak ne kötü bir yerdir!”⁶⁵

“Sizin elinizdeki nîmetler tükenir, Allâh’ın katındakiler ise tükenmez. Elbette Biz, o sabredenlere ecirlerini, yaptıkları amelin en güzeliyle vereceğiz. Erkek olsun, kadın olsun kim mü’min olarak iyi bir amel işlerse, elbette ona güzel bir hayat yaşatırız ve mükâfatlarını da elbette yapmakta olduklarının en güzeliyle veririz.”⁶⁶

HABEŞİSTAN HİCRETİ

Müslümanlar, ilki Hz. Muhammed’in peygamberlikle görevlendirilişinin beşinci yılında (614), ikincisi de altıncı yılın (615) başlarında olmak üzere iki defa Habeşistan’a hicret ettiler. Yukarıdaki âyetle mü’minlere hicretin gerekebileceğine işaret edilirken, aşağıdaki âyetle onlar açıkça hicrete teşvik edildiler: **“Kendilerine zulmedildikten sonra Allah uğrunda hicret edenleri dünyada güzelce yerleştireceğiz; âhiret mükâfatı ise daha büyüktür.”⁶⁷**

Bu arada mü’minlere Hristiyanlarla nasıl mücâdele etmeleri gerektiği öğretildi: **“İçlerinden zulmedenleri hariç, kitap ehliyle ancak en güzel tarzda mücâdele edin ve deyin ki; ‘Bize indirilene de, size indirilene de inandık. İlâhımız ve ilâhınız birdir, biz de O’na teslim olanlarız.’”⁶⁸** Çünkü gidilecek ülke ehl-i kitabın hâkim olduğu bir yerdı. Bu hazırlama ve bilgilendirmeden sonra gelen âyetle daha açık bir teşvik söz konusudur: **“Ey inanan kullarım, benim arzım geniştir, bana kulluk edin. Her can ölümü tadacaktır. Sonra Bize döndürüleceksiniz. İnanıp iyi işler yapanları cennette, altlarından ırmaklar akan yüksek odalara yerleştiririz; orada ebedî olarak kalırlar. Çalışanların ücreti ne güzeldir. Onlar ki sabrederler ve Rab’lerine tevekkül ederler. Nice canlı var ki rızkını taşıyamaz; onları da, sizi de Allah besler. O işitendir, bilendir.”⁶⁹**

Ankebût sûresi, çoğu müfessire göre Habeşistan hicretinden çok sonra, Medîne’ye hicretten hemen önce inmiştir. Ancak merhum Mevdûdî ve

65. Nisâ, 4/97.

66. Nahl, 16/96-97.

67. Nahl, 16/41.

68. Ankebût, 29/46.

69. Ankebût, 29/56-60.

Derveze yaptıkları tahkikle hicretle ilgili bu âyetlerin Habeşistan hicretinden önce indiği sonuca ulaşmıştır.⁷⁰

Yukarıdaki son âyetler indiği sırada artık hicret zamanı gelmişti. Çünkü müşriklerin zulümleri, baskı ve işkenceleri dayanılmaz bir hâl almıştı. Hz. Peygamber, mü'minlerin Habeşistan'a hicret etmelerini bildirdi. Recep ayın da gerçekleşen bu ilk hicrete en çok kabul gören rivâyete göre on biri erkek, dördü kadın olmak üzere toplam on beş kişi katıldı. Fakat iki ay sonra, müşriklerin müslüman oldukları yolunda yanlış bir haber nedeniyle Habeşistan'dan ayrılarak Mekke'ye döndüler. Mekke yakınlarına gelince gerçeği öğrendilerse de çâresiz, her biri bir kabîle reisinden eman alarak Mekke'ye girdiler.

Habeşistan'dan dönen mü'minlerin büyük çoğunluğu kendi aileleri tarafından yeniden baskı altına alındı. Müşriklerin zulümleri de her geçen gün biraz daha şiddetlendi. Öte yandan ilk hicret, Habeşistan'ın mü'minler için güvenli bir yer olduğunu göstermişti. Bu nedenle Hz. Peygamber mü'minlere ikinci kez hicret izini verdi. Nübüvvetin altıncı yılı (615) başlarında, Câfer b. Ebî Tâlib'in önderliğinde gerçekleştirilen bu ikinci hicrete 18 ya da 19'u kadın olmak üzere toplam 101 ya da 103 müslüman katıldı. İlk muhâcirlerin hemen tümü, ikinci hicrette de yer aldı. İkinci hicret, Mekke'de tam bir mâtem havası estirdi. Çünkü Mekke'de en az bir ferdi hicrete katılmayan aile yok gibiydi.

Habeşistan muhâcirleri uzun yıllar hayatlarını burada huzur ve güven içinde sürdürdüler. Bu süre içinde başta Necâşî olmak üzere birçok kişinin müslüman olmasına vesile oldular. Bunların bir bölümü, Hz. Peygamber'in Medîne'ye hicretinden önce Mekke'ye geri döndü. Başta Câfer b. Ebî Tâlib olmak üzere büyük bölümü ise hicretten sonra, Hayber'in fethi (H 7/628) sırasında Medîne'ye gelerek müslümanlara katıldı.⁷¹

MEDİNE HİCRETİ

Hız. Peygamber Mekke'de risâlet görevini sürdürürken Kureyşliler de inkârlarında diretiyorlardı. O tebliğ görevini Mekke'nin dışına taşırmak istiyordu. Bu nedenle Tâif'e gitti. Tâifliler de Kureyşliler gibi inkârcılıkta direnmişler ve Hız. Peygamber'i taşa tutmuşlardı. Bundan sonra Allâh'ın Rasûlü

70. Bk. Derveze, Kur'ân'a Göre Hız. Muhammed'in Hayatı, II, 233.

71. Bk. İbn Hişâm Sire, I, 344-362; İbn Sa'd Tabakât, I, 203 vd.; Ahmet Özalp, ŞİA, "Habeşistan Hicreti" mad.

Mekke dışından hac için gelenlere İslâm'ı tebliğ ediyordu. Bir gün Akabe mevkiinde Medîneli altı kişi ile karşılaştı. Onlara Kur'ân okudu ve İslâm'a davet etti. Medîneliler Peygamberimizle konuştuktan sonra durumu kendi aralarında değerlendirdiler.

“Yahudilerin geleceğini bildikleri ve kendisiyle bizi korkuttukları peygamber bu olmasın!” diyerek, Yahudilerden önce müslüman olmanın gereğine inanıp müslüman oldular.

Akabe'de müslüman olan Medîneliler durumu yakınlarına aktardıktan bir yıl sonra, daha önceki müslümanlarla birlikte on iki kişilik bir topluluk Hac için Mekke'ye geldi. Bunlar Hz. Peygamber'le görüştü ve “Hırsızlık yapmamak, zinâ etmemek, çocukları öldürmemek, iftira etmemek, Allah ve Rasûlü'ne muhâlefette bulunmamak husûsunda” peygamberimize söz verip bey'at ettiler.

Peygamberliğin on üçüncü yılında Medîneli müslümanlardan yetmiş iki kişilik bir grup hac için Mekke'ye geldiler. Peygamberimizle Akabe mevkiinde görüşmek üzere toplandılar. Hz. Peygamber ﷺ de henüz müslüman olmayan, amcası Abbâs'la birlikte Akabe'ye geldi. Toplantıda ilk konuşmayı Abbâs yaptı; “Ey Hazrec topluluğu, bu benim kardeşimin oğludur. Benim yanımda insanların en sevgilisidir. Siz onu tasdik ediyor onun getirdiklerine inanıyor ve kendisini alıp götürmek istiyorsanız, sizden bu hususta beni tatmin edici bir söz almak isterim. Siz ona vereceğiniz sözü yerine getirebilecek ve kendisini muhâliflerinden koruyabilecek misiniz? Bunu gereği gibi yaparsanız ne iyi; yok eğer Mekke'den çıktıktan sonra kendisini yarıdınız bırakacak rezil edecekseniz şimdiden bu işten vazgeçiniz, onu bırakınız. Yine kavmi arasında ve yurdunda izzet ve şerefiyle korunmuş olarak yaşasın.”

Hız. Abbâs'tan sonra Hz. Peygamber ﷺ konuştu. Bundan sonra Medîneli müslümanlar düşüncelerini şöylece açıkladılar: ‘Allah’tan getirdiklerine bilerek ve inanarak sana bey'at ediyoruz. Biz, Rabbimiz'e bey'at ediyoruz Allâh'ın kudret eli ellerimizin üzerindedir. Kendimizi, oğullarımızı, kadınlarımızı esirgeyip koruduğumuz şeylerden seni de, esirgeyip koruyacağız. Eğer bu ahdimizi bozarsak, Allâh'ın ahdini bozan, yaramaz, bedbaht insanlar olalım. Yâ Rasûlâllah! Biz ahdimizde sadığız.”

Peygamberimiz iki şart ileri sürdü, “Rabbim için şartım: O'na hiçbir şeyi ortak koşmamanız yalnız O'na ibadet etmeniz, kendinizi, çocuklarınızı, kadınlarınızı esirgeyip koruduğunuz şeylerden, beni de esirgeyip korumanızdır.”

buyurdu. Medîneliler: “Böyle yaptığımız zaman bizim için ne var” dediler. Allah Rasûlü de: “Cennet var.” buyurdular. Medîneliler “bu kârlı alışveriştir.” deyip Allah Rasûlü’ne bey’at ettiler.

Bir süre sonra Hz. Peygamber müslümanların Medîne’ye hicret etmelerine izin verdi. İlk olarak Cahşoğulları hicret ettiler. Bunlardan sonra Hz. Ömer hicret için önce silahını kuşandı, Kâbe’yi tavaf etti. Çevrede bulunan müşriklere de hicret etmekte olduğunu bildirdi. “Anasını ağlatmak karısını dul bırakmak isteyen varsa beni izlesin” diyerek büyük bir grup sahâbe ile birlikte hicret etti.” Arkadan Hz. Hamza ve diğer müslümanlar hicret ettiler.

Kureyşliler Dârü’n-Nedve adı verilen meclis binâsında toplandılar. Çeşitli fikirler ve düşünceler ileri sürerek sonuçta Ebû Cehil’in düşüncesinde karar kıldılar. Bu da her kabileden bir gencin seçilerek Hz. Muhammed’e sûikast düzenlemektir. Durumu öğrenen Allâh’ın Rasûlü kendi yatağında Hz. Ali’yi bırakarak, Ebûbekir ile birlikte Sevr Dağı’na doğru yola çıktı ve Sevr mağarasına gizlendiler. Bu dağ Medîne tarafında değil, Cidde tarafında olduğu için Müşrikleri yanıltmak için böyle bir yola başvurulmuştu.

Hz. Peygamber ile Hz. Ebûbekir bu mağarada üç gün kaldılar. Hz. Ebûbekir’in oğlu Abdullah ve kızı Esmâ onlara yemek taşıdılar. Hz. Ebûbekir’in çobanı da koyunlarını Abdullâh’ın geçtiği yerlere sürerek izlerini silmeye çalıştı. Yol Kılavuzu Uraykıt Hz. Peygamber’in ve Hz. Ebûbekir’in bineceği develeri getirdi. Allâh’ın Rasûlü devenin ücretini Ebûbekir’e ödeyerek yola koyuldular. Yolculukta geceleri yol alıyor, gündüzleri gizleniyorlardı.

Kureyşliler, Hz. Peygamber’i bulana yüz deve ödül vereceklerini ilan etmişlerdi. Bunu haber alan Süraka atını ve oklarını hazırladı. Kısa bir süre sonra Hz. Peygamber ve Hz. Ebûbekir’e yetişti. Onlara “bugün seni ben-den kim kurtarabilir” diye bağırdı. Bu arada Süraka’nın atının ön ayakları kuma gömüldü. Bunun üzerine gerçeği anlayan Süraka affını rica etti. Peygamberimiz de ona duâ ederek affetti. Süraka Hz. Peygamber’e ikramda bulunmak istiyordu. Ancak ikramının kabul edilebilmesi için müslüman olmasının gerektiğini öğrendi ve müslüman oldu.

Medîneliler yollara çıkıp Hz. Peygamber’i karşıladılar. Kubâ’da bir süre kalan Allâh’ın Rasûlü orada Kubâ mescidini inşâ ettirdi. Hz. Ali de Kubâ’da Rasûlullâh’a yetişti.

Abdülmuttalib'in annesi Medîneli Neccâroğulları'nın kızıydı. Dolayısıyla Neccâroğulları Abdülmuttalib'in dayıları oluyordu. Neccâroğulları Peygamberimizi Kubâ'dan alıp Medîne'ye götürdüler. Halk Peygamberimizi ağır-
lamak için can atıyordu. Allah Rasûlü hiç kimseyi kırmak istemiyordu. "Devenin yolunu açınız. Nereye çökeceğini o bilir." diyordu. Deve boş bir arâzîye çöktü. Peygamberimiz bu arâzîye akrabalarından kimin evinin yakın olduğunu sordu. Böylece Neccâroğulları'ndan Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin evine misafir oldu.⁷²

11-16. âyetlerde, Hz. Peygamber'e, dîni yalnız Allâh'a hâs kılması, yalnız O'na ibadet etmesi, herkesten önce kendisinin Allâh'a tam olarak yönelmesi emrediliyor. Allâh'a isyan ettiği takdirde azâba uğrayacağı, Allah'tan başkasına tapanların hem kendilerini hem de ailelerini mahvedecekleri vurgulanıyor.

Yukarıdaki âyetlerin nüzûl sebebi şudur: Mukatil'e göre, Mekke müşriklerinin Hz. Peygamber'e, "Seni bu getirdiğin dîne yönelten nedir? Niçin babanın, dedenin ve kavminin dînine yönelmiyorsun? Onlar Lât ve Uzza'ya tapıyorlar." demeleri üzerine bu âyetler inmiştir. Bâzı müslümanların Habeşistan'a hicret etmeleri, bu âyetlerin inmesinden sonra olmuştur.

Bu âyetler grubunda Hz. Peygamber'den ümmetine duyurması istenen hususları şöylece sıralayabiliriz:

a) Allâh'a samimî olarak ibadet etmesi ve müslümanların ilki olması. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"De ki: 'Bana müslüman olanların ilki olmam emredildi ve sakın Allâh'a ortak koşanlardan olma!'"** (denildi). **"De ki: 'Eğer Rabbime karşı gelirsem, büyük bir günün azâbından korkarım!'"**⁷³

"O'nun bir eşi, ortağı yoktur. Bana bu emredildi. Müslümanların ilki de benim."⁷⁴

b) Allâh'a isyan ederse, büyük bir günün azâbından korkması. İlgili âyet-
te şöyle buyrulur: **"De ki: Eğer Rabbime karşı gelirsem, büyük bir günün azâbından korkarım!'"**⁷⁵

72. Müslim, Sahih, VIII, 237; Ebû Dâvûd Sünen, II, 579; Semhüdî, Vefâu'l-Vefa, I, 187; Halebî, İnsanü'l-Uyûn, II, 58.

73. En'âm, 6/14-15.

74. En'âm, 6/163.

75. En'âm, 6/15.

c) Dîni yalnız Allâh'a has kılarak ibadet etmek. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“De ki: Ey insanlar! Benim dînîm hakkında şüphe içinde isniz; bilin ki ben Allâh'ı bırakıp da sizin taptıklarınıza tapmam; fakat ancak sizin canınızı alacak olan Allâh'a kulluk ederim. Çünkü bana mü'minlerden olmam emredildi.”**⁷⁶

“Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, sana indirilen Kur'ân ile de sevinirler. Ama senin aleyhinde birleşen gruplardan o vahyin bir kısmını inkâr edenler de vardır. De ki: ‘Ben sadece Allâh'a kulluk etmek ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmamakla emrolundum. Ben yalnız O'na çağırıyorum ve son dönüşüm de O'nadır.”⁷⁷

“De ki: Ey kâfirler! Ben sizin tapmakta olduklarınıza tapmam. Siz de benim taptığıma tapacak değilsiniz. Ben de sizin tapmakta olduklarınıza (hiçbir zaman) tapacak değilim. Siz de benim taptığıma tapacak değilsiniz. Öyleyse sizin dîniniz size, benim dînîm banadır.”⁷⁸

d) Âhirette asıl ziyanda olanların, kendisine ve ailesine yazık edenler olması. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Geleceğinde şüphe olamayan kıyâmet gününde hepinizi elbette bir araya toplayacaktır. Ama kendilerine yazık edenler işte buna inanmazlar.”**⁷⁹

“Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler o peygamberi, kendi çocuklarını tanıdıkları gibi tanırlar. Kendilerine yazık edenler, işte buna inanmazlar.”⁸⁰

“Ateşe sunulduklarında onları, zilletten boynu bükük, başlarını öne eğerek göz ucuyla bakarken görürsün. İmân edenler derler ki: ‘İşte gerçek ziyâna uğrayanlar, kıyâmet gününde hem kendilerini hem de ailelerini ziyâna sokanlarmış!’ Şunu bilin ki zâlimler sürekli bir azap içinde olacaklardır!”⁸¹

“İnsanlardan bir kısmı da, Allâh'a iğreti şekilde ibadet eder. Öyle ki, kendisine bir iyilik gelse, onunla mutlu olur, ama başına onu sınamak için bir kötülük gelse, hemen gerisin geriye eski inancına

76. Yûnus, 10/104.

77. Ra'd, 13/36.

78. Kâfirûn, 109/1-6.

79. En'âm, 6/12.

80. En'âm, 6/20.

81. Şûrâ, 42/45.

döner. Böyleleri dünyasını da âhiretini de kaybetmiştir. İşte apaçık kayıp budur.”⁸²

e) Allâh'ın, kullarını kat kat azapla korkutup, uyarması. Yukarıdaki 16. âyette, cehenneme giren müşrikleri alttan ve üstten gölge gibi bir ateş azabının saracağı belirtiliyor. Âyetin sonundaki: “Ey kullarım, Bana karşı gelmekten sakının!” ifâdesi, aksi hâlde bu kötü sonuca siz de uğrayabilirsiniz, demektir.

Allah'tan korkma ve korunma anlamına gelen “takvâ”nın, Kur'ân'da iki yüzden fazla âyette zikredilmesi, onun önemini belirtir. Çünkü bir mü'minde Allâh'ın emirlerine uyma ve yasaklarından kaçınma azmi olmadıkça yalnız îman yeterli olmaz.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allah takvâ sahibine bir çıkış yolu gösterir ve ona ummadığı yerden rızık verir.”⁸³**

“Güzel sonuç ve başarı, takvâ sahiplerinindir.”⁸⁴ “Allah takvâ sahiplerine hak ile bâtilı ayırt etme yeteneği verir, onların kötülüklerini örter ve günahlarını bağışlar.”⁸⁵

“Onlar için cehennem ateşinden döşekler, üstlerine de örtüler vardır. İşte Biz zâlimleri böyle cezâlandırırız!”⁸⁶

“Onlar senden acele azap istiyorlar. Oysa cehennem o kâfirleri cepecevre kuşatmıştır. O gün azap onları üstlerinden ve ayaklarının altından saracak ve Allah onlara: ‘Yapmış olduklarınızın cezasını tadın!’ diyecektir.”⁸⁷

وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَنْ يَعْبُدُوهَا وَأَنَابُوا إِلَى اللَّهِ لَهُمُ الْبُشْرَىٰ
فَبَشِّرْ عِبَادِ ﴿١٧﴾ الَّذِينَ يَسْمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَٰئِكَ
الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَٰئِكَ هُمْ أُولُوا الْأَلْبَابِ ﴿١٨﴾ أَفَمَنْ حَقَّ عَلَيْهِ
كَلِمَةُ الْعَذَابِ أَفَأَنْتَ تُنْقِذُ مَنْ فِي النَّارِ ﴿١٩﴾

82. Hac, 22/11.

83. Talâk, 65/4.

84. Hûd, 11/49.

85. Enfâl, 8/29.

86. A'râf, 7/41.

87. Ankebût, 29/54-55.

17- Tâgût'a kulluk etmekten kaçınıp, Allâh'a yönelenlere müjde vardır. Müjdele o kullarıma!

18- Onlar sözü dinlerler ve en güzeline uyarlar! İşte onlar, Allâh'ın kendilerine hidâyet verdiği kimselerdir. İşte gerçek akıl sahipleri de bunlardır!

19- Hakkında azap sözü gerçekleşmiş kimseyi ve ateşte olanı sen mi kurtaracaksın!

17-19. âyetlerde, şeytânî güçlerden uzak durup, Allâh'a yönelen, sözü dinleyip en güzeline uyanların hidâyete eren ve akıl sahibi kişiler olduğu vurgulanır. Hakkında azap kararı verilmiş olana, hiçbir kimsenin yardım edemeyeceği belirtilir.

Tâgût; Allâh'ı bırakıp, kendisine tapılan kişi veya putlardır. Tâgût'tan uzak durup, Allâh'a yönelen insanlar, azapla değil, nîmetlerle müjdele-nir. Nîmetle müjdelenenler, her sözü dinleyen fakat sözlerin en güzeli olan Kur'ân'a uyan, Yüce Allâh'ın doğru yola ilettiği sağduyu sahibi kimselerdir.

İnanan kişi, güzel ile en güzeli, fazîletli ile en fazîletli olanı ayırt etme gücüne sahiptir. Onlar vâciple, mendup arasında kalınca, vâcibi; mübahla mendub arasında kalınca da mendubu tercih ederler. Kısaca en çok sevap getirecek olana önem verirler. Kısasla karşılaşınca affı, ruhsatla karşılaşınca da azimetini tercih etmeleri de böyledir.

İbn-i Abbâs'tan rivâyete göre, Hz. Ebûbekir müslüman olunca Hz. Osman, Abdurrahman bin Avf, Talha, Zübeyr, Sa'd bin Ebî Vakkas, Saîd bin Zeyd gelip durumu sordular. O da îmân ettiğini söyleyince, hepsi İslâm'ı kabul ettiler. İşte 17-18. âyetin inme sebebi budur.

Yukarıdaki 19. âyette, Cenâb-ı Hakk'ın ezelî ilminde, “cehennemlik oldukları” kesinleşmiş bulunanı kim kurtarabilir? sorusu soruluyor. Bunlar dünyada, kendi akıl ve seçme yeteneklerini kötüye kullanmış ve cehennemlik olmayı hak etmiş kişilerdir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Dinde zorlama yoktur! Çünkü doğrulukla eğrilik apaçık ayrılmıştır. Artık her kim tâgûtü inkâr edip, Allâh'a îmân ederse, kopması mümkün olmayan sağlam bir kulpa yapışmış olur. Allah her şeyi işitendir, bilendir.”**⁸⁸

“Hem sana indirilene ve hem de senden önce indirilenlere îmân ettiklerini ileri sürenleri görmedin mi? Tâğûta inanmamaları kendilerine emrolunduğu hâlde, onun önünde muhâkemeleşmek istiyorlar. Şeytan da onları büsbütün sapkınlığa düşürmek istiyor.”⁸⁹

“Size azap gelip çatmadan önce, Rabbinize yönelin ve kendini zi O’na teslim edin; çünkü azap geldikten sonra, size yardım edilmez! Siz, hiç farkına varmadığınız bir sırada, başınıza ansızın inecek olan azap gelmeden önce, Rabbinizden size indirilenin en güzeline uyun.”⁹⁰

“Biz Mûsâ’ya Tevrat levhâlarında her türlü öğüdü verdik; yapılacak her şeyi yazdık. Sonra da şunları söyledik: Sen onlara sımsıkı sarıl! Kavmine de emret, o hükümlerin en güzelini alsınlar.”⁹¹

لَكِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ غُرْفٌ مِّنْ فَوْقِهَا غُرْفٌ مَّبْنِيَّةٌ تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَعَدَ اللَّهُ لَا يَخْلِفُ اللَّهُ الْمِيعَادَ ﴿٢٠﴾

20- Ama o Rab’lerinden sakınanlara, üst üste yapılmış altlarından ırmaklar akan köşkler vardır. Bu Allâh’ın verdiği sözdür. Allah, verdiği sözden caymaz.

20. âyette, Allah Teâlâ kendisine karşı gelmekten sakınan takvâ sahiplerine, altlarından ırmaklar akan köşkler vaad eder. Âyette guref, gurfenin çoğulu olup, oda, cennet konağı, cennet köşkü demektir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Îmân edip iyi ameller işlemiş olanları, içinde sürekli kalmak üzere, altlarından ırmaklar akan cenneteki köşklere yerleştireceğiz. İyi işler yapanların mükâfatı ne güzeldir! Ki onlar sabretmişler ve yalnız Rab’lerine güvenip dayanmışlardır!”⁹²**

“Bu zafer Allâh’ın vaadidir. Allah verdiği sözden caymaz. Ama insanların çoğu bilmezler. Onlar bu dünya hayatının sadece dış yüzünü bilirler. Âhiretten ise, bütünüyle habersizdirler.”⁹³

89. Nisâ, 4/60.

90. Zümer, 39/54-55.

91. A'râf, 7/145.

92. Ankebût, 29/58-59.

93. Rûm, 30/6-7.

Ali ؑ'ten rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: "Cennette dışardan bakınca içleri, içerden bakınca dışları görünen köşkler vardır." Bir sahâbenin bunlar kimler içindir? diye sorması üzerine Allâh'ın Rasûlü şöyle buyurmuştur: "Güzel söz söyleyen, yemek yediren, oruç tutmaya devam eden ve herkes uyurken geceleri namaz kılanlar içindir."⁹⁴

Ebû Saîd el-Hudrî ؓ'ten rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: "Cennetlikler, kendilerinden yüksekteki köşklerde oturanları, aralarındaki derece farkı sebebiyle, sizin sabaha karşı doğu veya batı tarafında, gökyüzünün uzak bir noktasında olan iri ve parlak bir yıldızı gördüğünüz gibi göreceklerdir." Bunun üzerine ashâb-ı kirâm: "Ey Allâh'ın Rasûlü! O yerler peygamberlere âit olup, başkalarının ulaşamayacağı köşklerdir. Öyle değil mi?" diye sordular. Rasûl-i Ekrem şöyle buyurdu: "Evet öyledir. Canımı kudret elinde tutan Allâh'a yemin olsun ki, o yerler Allâh'a îmân edip, peygamberlere bütün benliğiyle inanan kimsele-
rin de yurtlarıdır."⁹⁵

لَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَلَكَهُ يَنَابِيعٌ فِي الْأَرْضِ ثُمَّ يُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ ثُمَّ يَهِيَجُ فِتْرِيهِ مُضْفَرًا ثُمَّ يَجْعَلُهُ حُطَامًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرَى لِأُولِي الْأَلْبَابِ ﴿٢١﴾

**21- Görmedin mi, Allah gökten bir su indirip onu yeraltında-
ki kaynaklara katmakta, sonra da onunla türlü renklerle
ekinler yetiştirmektedir. Sonra onlar kurur da sapsarı
olduklarını görürsün. Sonra da onu bir çöpe çevirir.
Elbette bunda gerçek akıl sahipleri için bir öğüt vardır!**

21. âyette, Allah Teâlâ'nın gökten su indirip, bununla arzda su kaynaklarını oluşturduğu, tarım ürünlerinin yetişip, hasat edilmesiyle kalıntıların çer-çöpe çevrildiği, akıl sahipleri için bunda ibretler bulunduğu bildirilmektedir.

Gökten yağmur ve kar olarak inen suyun, yerde göl, ırmak, deniz, yeraltı suları, nem, çiy, kar vb. şekillerde tutulması bitki, hayvan ve insan gibi

94. Tirmizî, Cennet, 3; Ahmed bin Hanbel, I, 155.

95. Buhârî, Bed'ü'l-halk, 8; Müslim, Cennet, 11.

canlıların yaşaması için önemlidir. Yer kabuğu su tutmasa veya bir anda yeraltı suları çekilse, bunu Allah'tan başka hangi güç geri getirebilir?⁹⁶

Yeryüzünde buharlaşıp göğe yükselen ve yağmurla yeryüzüne inen suların üçte ikisinin çeşitli yollarla tekrar denizlere döndüğü, kalan suyun önemli bir kısmının göl ve akarsular gibi kaynaklara yöneldiği, bir kısmının da yer altı sularını oluşturduğu hesaplanmaktadır. Hatta yer altı sularının göl ve akarsulardakilerden binlerce kat fazla olduğu uzmanlarınca belirtilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biz gökten belli miktarda su indirip onu yerde durdurduk. Bizim onu gidermeye de elbet gücümüz yeter. Böylece onun (yağmurun) sayesinde sizin yararınıza hurma bahçeleri ve üzüm bağları meydana getirdik. Bunlarda sizin için birçok meyveler vardır ve siz onlardan yersiniz.”**⁹⁷

“O, gökten belli bir ölçüye göre su indirdi de, Biz onunla ölü bir beldeye yeniden hayat verdik. İşte siz de kabirlerinizden böyle diriltilip çıkarılacaksınız.”⁹⁸ **“Görmedin mi, Allah gökten bir su indirip onu yeraltındaki kaynaklara katmakta, sonra da onunla türlü renklerde ekin çıkarmaktadır. Sonra bu ekin olgunlaşıp sararır. Sonunda Allah onu bir çöpe çevirir. Elbette bunda temiz akıl sahipleri için bir öğüt vardır!”**⁹⁹

96. Bk. Mülk, 67/30.

97. Mü'minûn, 23/18-19.

98. Zuhurf, 43/11.

99. Zümer, 39/21.

﴿ BÂB 3 ﴾

**KUR'ÂN VE HİDÂYET, İNKÂRCILAR,
KUR'ÂN'DA GÜZEL ÖRNEKLER**

أَفَمَنْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ فَهُوَ عَلَى نُورٍ مِنْ رَبِّهِ ۖ فَوَيْلٌ لِلْقَاسِيَةِ
 قُلُوبُهُمْ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ ۖ أُولَٰئِكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٢٢﴾ اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ
 الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانًى ۚ تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ
 ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ ۚ ذَٰلِكَ هُدَىٰ اللَّهِ يَهْدِي بِهِ
 مَنْ يَشَاءُ ۚ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٢٣﴾ أَفَمَنْ يَتَّبِعِ بِوَجْهِهِ
 سَوَاءَ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيَمَةِ ۚ وَقِيلَ لِلظَّالِمِينَ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ
 ﴿٢٤﴾ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَاتَتْهُمْ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ
 ﴿٢٥﴾ فَادْأَقَهُمُ اللَّهُ الْخِزْيَ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ ۚ لَوْ
 كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾ وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ
 لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾ قُرْآنًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِي عِوَجٍ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٢٨﴾
 ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَجُلًا فِيهِ شُرَكَاءُ مُتَشَاكِسُونَ وَرَجُلًا سَلَمًا لِرَجُلٍ
 هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا ۚ الْحَمْدُ لِلَّهِ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٩﴾ إِنَّكَ مَيِّتٌ
 وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ ۚ ﴿٣٠﴾ ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ عِنْدَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ ۚ ﴿٣١﴾

22- Allah, kimin göğsünü İslâm'a açmışsa, o Rabbinden bir nur üzerinde değil midir? Allâh'ı anma konusunda, kalpleri katılaştırmış olanlara yazıklar olsun! İşte bunlar açık bir sapıklık içindedirler.

23- Allah sözün en güzelini, âyetleri birbiriyle uyumlu ve tutarlı, bıkılmadan tekrar tekrar okunan bir kitap olarak parça parça indirdi. Rab’lerinden korkanların, onu işittiklerinde tüyleri ürperir, derken Allâh’ı anmakla, hem bedenleri ve hem de gönülleri yumuşayıp rahatlar. İşte bu kitap Allâh’ın, dilediğini kendisiyle doğru yola ilettiği bir hidâyet rehberidir. Allâh’ın şaşırttığını ise doğru yola getirecek yoktur.

24- Kıyâmet gününde zâlimlere: “Kazandığınız günahların cezâsını şimdi tadın bakalım!” denilecek. O korkunç azaptan kendisini yüziyle korumaya çalışan kimsenin hâli ile güven içinde bulunan mü’minin durumu bir olur mu?

25- Onlardan öncekiler de (peygamberlerini) yalanladılar da, kendilerine beklemedikleri bir yerden azap geliverdi.

26- Allah onlara dünya hayatında rezilliği tattırdı. Âhiret azâbı ise daha da büyüktür. Keşke bilmiş olsalardı!

27- Andolsun ki Biz, iyice düşünüp öğüt alsınlar diye, bu Kur’ân’da insanlara her türlü misâli verdik.

28- O hiçbir tutarsızlığı olmayan Arapça bir Kur’ân’dır. Umulur ki böylece Allâh’a karşı gelmekten sakınırlar.

29- Allah kendi aralarında çekişip duran birçok ortakların sahip olduğu bir adam (köle) ile yalnız bir kişiye bağlı olan bir adamı örnek olarak verir. Bu ikisi eşit olur mu? Hamd yalnız Allâh’a mahsustur. Ama onların çokları bilmezler!

30- Şüphesiz sen de öleceksin, onlar da ölecekler.

31- Sonra siz kıyâmet gününde, Rabbinizin huzûrunda birbirinizden davacı olacaksınız!

22. âyette, Allâh’ın kalbini İslâm’a açtığı kimsenin Rabbinden bir nur üzerinde olduğu bildirilmektedir. Bu yüzden Allâh’ın zikrine karşı kalpleri katılaşmış olanlar için, “yazıklar olsun”, denilerek kınanmaktadırlar.

Allâh’ın elçisi yukarıdaki âyeti okuyunca, Abdullah bin Mes’ud “Göğüs nasıl açılır?” diye sormuş. O, “Nûr girince kalp açılır, genişler.”

buyurmuş. “Bunun belirtisi nedir?” sorusuna ise, “Âhirete yönelme, dünyadan uzak durma, ölüm gelmezden önce ölüme hazırlanma bunun belirtisidir.” diye cevap vermiştir.¹⁰⁰

Hiz. Peygamber'in gönlü tam huzur ve sükûna kavuşturulmuş, gönlü itminana ermiştir. Kalbinin ilim ve hikmetle doldurulması da, rûhuna dolan vahiylerle olmuştur. Nitekim İbn-i Abbâs, bu âyeti; “Biz, senin göğsünü İslâm'a açtık, İslâm ile sevindirdik.” şeklinde tefsir etmiştir.¹⁰¹

Kimilerine göre, Hiz. Muhammed'in çocukluğu sırasında veya Mîraç gecesinde kalbi çıkarılıp yıkanmak ve içine îman ve ilim doldurulmak sûretiyle bu göğüs genişletmesi fiilen gerçekleşmiştir. Nitekim Hiz. Peygamber'den; bir gün Kâbe'nin yanında uzanmış, uyku ile uyanıklık arasında bir durumda iken bir ses duyduğu, iki meleğin gelip kalbini yerinden çıkardığı, zenzem suyu ile yıkayıp, ilim ve hikmetle doldurduktan sonra, yine yerine koyduğu rivâyet edilmiştir.¹⁰² Bu, Mîraç öncesi vukû bulan bir ameliye olmalıdır. Mîraç, bu sûrenin inişinden sonra olduğu için, müfessirlerin genel kanaatine göre, şerh; gönlün genişletilip sevince kavuşturulmasıdır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biz, senin göğsünü açıp genişletmedik mi? Belini büken o ağır yükünü üzerinden kaldırmadık mı? Senin şânını yüceltmedik mi? Şüphesiz her zorlukla birlikte bir kolaylık vardır! Gerçekten her zorlukla birlikte bir kolaylık vardır! Öyleyse sen, boş kaldığında, hemen yeni bir işe koyul. Ve yalnız Rabbine yönel.”**¹⁰³

“Allah, kimi doğru yola iletmek isterse, onun kalbini İslâm'a açar; kimi de saptırmak isterse, onun kalbini sanki zorla göğeye yükseliyormuş gibi daraltır ve sıkıştırır. İşte Allah inanmayanların üzerine böyle murdarlık verir!”¹⁰⁴

“Sonra bunun ardından kalpleriniz yine katılaştı da taş kesildi, hatta taştan da beter oldu. Çünkü taşların öylesi vardır ki içinden ırmaklar kaynar; öylesi de vardır ki çatlar da bağrından su fışkırır ve öylesi de vardır ki Allah korkusundan yuvarlanıp düşer. Allah sizin yapmakta olduklarınızdan habersiz değildir.”¹⁰⁵

100. İbn Merdeveyh'ten, Fethu'l-Kadîr, IV, 460.

101. Buhârî, Tefsir, 94.

102. Bk. Buhârî, Menâkıb, 42; Müslim, İman, İsrâ Babı; Kurtubî, Câmi', XX, 104.

103. İnşirâh, 94/1-8.

104. En'âm, 6/125.

105. Bakara, 2/74.

“Kendilerine azâbımız gelince boyun eğip yalvarmaları gerekmez miydi? Ama tam aksine kalpleri iyice katılaştı. Çünkü şeytan, yapmakta olduklarını onlara güzel gösterdi.”¹⁰⁶

“İmân edenlerin, Allâh’ın zikrine ve hak olarak inen Kur’ân’a karşı kalplerinin yumuşama zamanı daha gelmedi mi? Onlar daha önce kendilerine kitap verilip de, uzun zamanın geçmesiyle kalpleri katılaştırmış ve birçoğu da yoldan çıkmış kimseler gibi olmasınlar!”¹⁰⁷

“Verdikleri sözden döndükleri için Biz onları lânetledik ve kalplerini de katılaştırdık. Onlar (Tevrat’ta) kelimelerin yerlerini değiştirerek anlamını bozdular. Kendilerine verilen öğütlerden bir pay almayı unuttular. İçlerinden pek azı dışında, onlardan hep hâinlik görürsün. Yine de sen onları affet ve aldırış etme! Çünkü Allah iyilik edenleri sever.”¹⁰⁸

23. âyete göre, Kur’ân, 23 yılda inmesine rağmen, âyetlerin hiçbir diğeri ile çelişmez, âyetler ve kıssalar birbirini tamamlar niteliktedir. Vahiy kökenine dayanan önceki semâvî kitaplarla da benzeşir.

Âyetteki “müteşâbihen” sözcüğü; güzellikte, hikmette, hükümde, sağlamlıkta birbirine benzemesi, birbirini onaylaması demektir. “Mesânî”; ikizli, ikişerli demektir. Yani hükümleri, öğütleri ve kıssaları ikilenir, pekiştirmek için tekrarlanır veya okunuşu tekrar edilir.¹⁰⁹

KUR’ÂN DİNLEME ÂDÂBI

Kur’ân okunurken susup dinlemek gerekir. **“Kur’ân okunduğunda, ona kulak verin ve sessiz olun ki merhamet olunaszınız!”**¹¹⁰ âyeti bu konudaki edebi bildirir.

Esmâ binti Ebîbekir den, “Nebî ’in ashâbına Kur’ân okunup, kendilerine Allâh’ın sıfatları anıldığı zaman, gözleri yaşarır ve tenleri ürperirdi.” Ona denildi ki: “Bugün birtakım insanlar, kendilerine Kur’ân okununca, baygın olarak yere düşüyor.” Esmâ , ölçüyü kaçıranlar hakkında şaşkınlığını belirtmiştir.¹¹¹ Bir gün Abdullah bin Ömer , Kur’ân ehli olup, Kur’ân okunduğunda yere düşen bir adama rastladı. Bu nedir? dedi. Dediler: Bu

106. En’âm, 6/43.

107. Hadîd, 57/16.

108. Mâide, 5/13.

109. Bk. Kurtubî, Câmi’, XV, 249; Elmalî, Tefsir, Azim baskısı, VI, 490, 491.

110. A’raf, 7/204.

111. Kurtubî, Câmi’, XV, 162.

kişi, Kur'ân okunup, Allâh'ın zikrini işittiği zaman bu şekilde yere düşüyor." İbn-i Ömer dedi ki: "Şüphesiz biz de Allah'tan korkuyoruz, ama yere düşmüyoruz." Sonra şunu ekledi: "Hiç şüphe yok ki, şeytan onlardan birinin kanına girer. Bu, Muhammed ashâbının yapacağı şey değildir."¹¹²

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Andolsun ki, Biz sana tekrarlanan yedi âyeti ve yüce Kur'ân'ı verdik. Öyleyse, onlardan bâzı kimsele-re verdiğimiz dünyalığa imrenerek bakma! İmân etmiyorlar diye de üzülmeye! Ancak, mü'minlere şefkat kanatlarını indir."**¹¹³

"Mü'minler o kimselerdir ki Allah anıldığında kalpleri ürperir, kendilerine O'nun âyetleri okunduğu zaman, bu onların îmanlarını artırır ve yalnız Rab'lerine güvenip dayanırlar. Onlar namazlarını dosdoğru kılarlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan (Allah yolunda) harcarlar. İşte bunlar gerçek mü'minlerdir. Onlara, Rab'lerinin katında dereceler, bağışlanma ve tükenmez bir rızık vardır."¹¹⁴

"Onlar îmân eden ve Allâh'ı anmakla kalpleri huzur bulan kimselerdir. İyi bilin ki kalpler ancak Allâh'ı anmakla huzur bulur."¹¹⁵

"Onlar öyle kimselerdir ki Allah anıldığı zaman kalpleri ürperir; başlarına gelene sabrederler, namaz kılarlar ve kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden Allah yolunda harcarlar."¹¹⁶

أَفَمَنْ يَتَّقِ بِوَجْهِهِ سَوَاءَ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيَمَةِ ۖ وَقِيلَ لِلظَّالِمِينَ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٢٤﴾ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَاتَتْهُمْ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٥﴾ فَآذَقَهُمُ اللَّهُ الْخِزْيَ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾ وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾

24- Kıyâmet gününde zâlimlere: "Kazandığınız günahların cezâsını şimdi tadın bakalım!" denilecek. O korkunç

112. Kurtubî, Câmi', XV, 162.

113. Hicr, 15/87-88.

114. Enfâl, 8/2-4.

115. Ra'd, 13/28.

116. Hac, 22/35.

azaptan kendisini yüzüyle korumaya çalışan kimsenin hâli ile güven içinde bulunan mü'minin durumu bir olur mu?

25- Onlardan öncekiler de (peygamberlerini) yalanladılar da, kendilerine beklemedikleri bir yerden azap geliverdi.

26- Allah onlara dünya hayatında rezilliği tattırdı. Âhiret azâbı ise daha da büyüktür. Keşke bilmiş olsalardı!

27- Andolsun ki Biz, iyice düşünüp öğüt alsınlar diye, bu Kur'ân'da insanlara her türlü misâli verdik.

24-27. âyetlerde, kıyâmet günü zâlimlerin azaptan korunmak için çabalayacakları, peygamberlerini yalanlayanları azâbın ansızın yakaladığı, daha dünya hayatında iken rezilliği tattıkları, âhiret azâbının ise daha büyük olacağı, düşünüp öğüt almaları için Kur'ân'da her türlü örneğin verildiği bildirilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Âyetlerimizi yalanlayanları, hiç ummadıkları bir yerden yavaş yavaş helâke sürükleyeceğiz! Ben onlara süre veririm, ama benim tuzağım pek çetindir.”**¹¹⁷

“Yoksa siz Kitab'ın bir kısmına inanıp, bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz? Öyleyse şunu bilin ki, içinizden böyle yapanların cezâsı, dünya hayatında zillete düşmek; kıyâmet gününde de en şiddetli azâba uğratılmaktır. Allah yaptıklarınızdan habersiz değildir. İşte bunlar âhiret karşılığında, dünya hayatını satın alan kimselerdir. Bu yüzden, onların azapları hafifletilmeyecek ve kendilerine yar-dım da edilmeyecektir.”¹¹⁸

“Allâh'ın mescidlerinde, O'nun adının anılmasını engelleyen ve mescidlerin harap olması için çalışan kimseden daha zâlim kim vardır! Aslında onların, oralara korka korka girmeleri gerekir! Onlar için bu dünyada rezillik, âhirette de büyük bir azap vardır.”¹¹⁹

“Allâh'a ve Peygamber'ine karşı savaşılanların ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışanların cezâsı; ya öldürülmeleri veya asılmaları veyahut elleriyle ayaklarının çapraz olarak kesilmesi

117. A'râf, 7/182-183.

118. Bakara, 2/85-86.

119. Bakara, 2/114.

veyahut da bulundukları yerden sürgün edilmeleridir. Bu, onların dünyada çekecekleri rezilliktir. Âhirette ise onlar için büyük bir azap vardır.”¹²⁰

“Allah kime yol gösterirse, o artık doğru yolu bulmuştur. Kimi de yoldan saptırırsa, işte onlar ziyâna uğrayanlardır.”¹²¹

“Onlar kitaptaki (Teurat) kelimelerin yerlerini ve anlamlarını değiştirirler ve dindaşlarına: “Eğer size şu hüküm verilirse denileni yapın; başka türlü hüküm verilirse kabul etmeyin!” derler. Allah, bir kimseyi fitneye düşürmek isterse, artık sen onu Allâh'ın elinden kurtaramazsın. Onlar Allâh'ın kalplerini temizlemek istemediği kimselerdir. Onlar için dünyada bir rezillik, âhirette de büyük bir azap vardır.”¹²²

“İnsanlardan öyleleri vardır ki bir bilgiye, bir rehber ve aydınlatıcı bir kitaba dayanmadan Allah hakkında tartışır durur. Allâh'ın yolundan saptırmak için, büyüklük taslayarak (tartışmayı sürdürür). Dünyada onun için bir rezillik vardır. Kıyâmet gününde de ona yığın azâbını tattıracağız.”¹²³

“Âd kavmine gelince; onlar veryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar ve “Bizden daha güçlü kim var?” dediler. Onlar, kendilerini yaratan Allâh'ın, onlardan daha güçlü olduğunu görmediler mi? Onlar yine de Bizim âyetlerimizi bile bile inkâr ediyorlardı. Biz de onlara dünya hayatında rezillik azâbını tattıralım diye, o uğursuz günlerde, üzerlerine dondurucu bir kasırga gönderdik. Âhîret azâbı ise elbette daha çok rezil edicidir. Onlara yardım da edilmez.”¹²⁴

“Düşünüp öğüt alsınlar diye Biz bu Kur'ân'da sözü çeşitli şekillerde açıkladık. Fakat bu, onların nefretini artırmaktan başka bir şey sağlamıyor. De ki: ‘Eğer onların söyledikleri gibi, Allah'la birlikte başka ilâhlar olsaydı, o takdirde bunlar Arş'ın sahibine ulaşmak için bir yol ararlardı!’”¹²⁵

120. Mâide, 5/33.

121. A'râf, 7/178.

122. Mâide, 5/41.

123. Hac, 22/8-9.

124. Fussilet, 41/15-16.

125. İsrâ, 17/41-42.

قُرْآنًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِي عِوَجٍ لَّعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٢٨﴾ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَجُلًا فِيهِ شُرَكَاءُ مُتَشَاكِسُونَ وَرَجُلًا سَلَمًا لِّرَجُلٍ ۖ هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا ۚ الْحَمْدُ لِلَّهِ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٩﴾

28- O hiçbir tutarsızlığı olmayan Arapça bir Kur'ân'dır. Umulur ki böylece Allâh'a karşı gelmekten sakınırlar.

29- Allah kendi aralarında çekişip duran birçok ortakların sahip olduğu bir adam (köle) ile yalnız bir kişiye bağlı olan bir adamı örnek olarak verir. Bu ikisi eşit olur mu? Hamd yalnız Allâh'a mahsustur. Ama onların çokları bilmezler!

28-29. âyetlerde, Kur'ân'ın düzgün bir Arapça ile indirildiği belirtilmekte, uyumsuz ortakların emrindeki bir işçi ile tek kişinin emri altında çalışan kimsenin bir olmayacağı bildirilmektedir. Bununla tek Allah inancının kişiye huzur ve sükûn vereceği, birden çok ilâhlar olsa, kargaşa yüzünden tâbî olanların da huzursuz olacağına dikkat çekilmektedir. Diğer yandan 29. âyette kişi, geçimsiz ve uyumsuz ortaklarla iş yapmak yerine, uyumlu ve güvenli ortaklığa, ya da tek başına iş ve ticaret yapmaya teşvik edilmektedir.

Kur'ân'ın, Arapça konuşan bir topluma, ana dilde inmesi doğaldır. Gaye anlaşılıp amel edilmesidir. Bu husus birçok yerde belirtilmiştir.¹²⁶ Arapça bilmeyenlerin, kendi dillerine çevrilen Kur'ân tercüme ve meâllerinden, ondaki bilgi ve hükümleri öğrenmesi gerekir. Ancak, namazda okuyacak kadar âyet ve sûreleri öğrenmeye çalışmak her mü'minin görevidir. Buna gücü yetmeyen veya öğrenmeye imkân bulamamış olanın, öğreninceye kadar, iyi yapılan bir tercümeden Fâtiha ve ilâve sûreyi okuması câiz olur. Çünkü başkasına gücü yetmemektedir. Nitekim Selman-ı Fârisî'nin ve Ebû Hanîfe'nin bu konuda fetvâları vardır. Hiç kimseyi ibadet feyzinden mahrum etmek uygun olmaz, çünkü Allah hiç kimseye gücünün üstünde yük yüklemeyiz. Ancak Kur'ân-ı Kerîm'i kendi dili olan Arapça olarak düzgün okumasını öğrenen kimsenin namazlarını aslıyla kılması gerekir. Bu konuda görüş birliği vardır.¹²⁷

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Hamd, kulu Muhammed'e kitabı indiren ve onda hiçbir tutarsızlığa yer vermeyen Allâh'a âittir. Onu,**

126. Bk. Yûsuf, 12/2.

127. Bk. Serahsî, Mebsût, I, 36, 37; Süleyman Ateş, Çağdaş Tefsir, I, 51; VIII, 7.

dosdoğru bir kitap olarak indirdi ki katından gelecek şiddetli bir azâba karşı uyarısın ve iyi işler yapan mü'minlere de, kendileri için güzel bir ecir bulunduğunu müjdelesin.”¹²⁸

إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ ﴿٣٠﴾ ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ عِنْدَ رَبِّكُمْ
تَخْتَصِمُونَ ﴿٣١﴾

30- Şüphesiz sen de öleceksin, onlar da ölecekler.

31- Sonra siz kıyâmet gününde, Rabbinizin huzûrunda bir-birinizden davacı olacaksınız!

30-31. âyetlerde, bir gün dünya üzerinde herkesin öleceği ve kıyâmet günü mahşerde toplanarak dünyada alamadığı hakları dava olarak Allâh'a arz edeceği, hakkı varsa almaya çalışacağı bildirilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Muhammed, ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Şayet o ölür veya öldürülürse, (eski dîninize) geri mi döneceksiniz? Her kim geri dönerse Allâh'a hiçbir şekilde zarar verecek değildir. Allah şükredenleri mükâfatlandıracaktır.”¹²⁹**

Yukarıdaki 31. âyet inince Zübeyr bin Avvâm ؓ: “Ey Allâh'ın Rasûlü! Dünyada hesaplaştıktan sonra âhirette bir daha mı hesaplaşacağız?” diye sordu. Rasûl-i Ekrem: “Evet, öyle olacak!” deyince, Zübeyr: “O zaman iş pek çetin!” dedi.¹³⁰

Başka bir hadiste de şöyle buyurulmuştur: “Kıyâmet gününde haklar sahibine mutlaka verilecektir. Hatta boynuzsuz koyunun hakkı boynuzlu koyundan kısas yapılarak alınacaktır.”¹³¹

128. Kehf, 18/1-2.

129. Âl-i İmrân, 3/144.

130. Tirmizî, Tefsir, 39/1; Ahmed bin Hanbel, I, 167.

131. Müslim, Tahrimü'z-zulm, 60.

﴿ BÂB 4 ﴾

İNKÂRCILAR, MÜ'MİNLER, HER ŞEYİN YARATICISI, PUTLARIN ACZİ, İNSANIN İRÂDE GÜCÜ

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللَّهِ وَكَذَّبَ بِالْصِّدْقِ إِذْ جَاءَهُ ۖ أَلَيْسَ فِي
 جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكَافِرِينَ ﴿٣٢﴾ وَالَّذِي جَاءَ بِالْصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهِ ۖ أُولَٰئِكَ
 هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿٣٣﴾ لَهُمْ مَا يَشَآؤُنَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۖ ذَٰلِكَ جَزَآؤُ الْمُحْسِنِينَ
 ﴿٣٤﴾ لِيُكَفِّرَ اللَّهُ عَنْهُمْ أَسْوَأَ الَّذِي عَمِلُوا وَيَجْزِيَهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ
 الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٣٥﴾ أَلَيْسَ اللَّهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ ۖ وَيُخَوِّفُونَكَ بِالَّذِينَ
 مِنْ دُونِهِ ۖ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٣٦﴾ وَمَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَمَا لَهُ
 مِنْ مُضِلٍّ ۖ أَلَيْسَ اللَّهُ بِعَزِيزٍ ذِي انْتِقَامٍ ﴿٣٧﴾ وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ
 السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ ۖ قُلْ أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ
 إِنْ أَرَادَنِيَ اللَّهُ بِضُرٍّ هَلْ هُنَّ كَاشِفَاتُ ضُرِّيهِ أَوْ أَرَادَنِي بِرَحْمَةٍ هَلْ
 هُنَّ مُمْسِكَاتُ رَحْمَتِهِ ۖ قُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ ۖ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿٣٨﴾
 قُلْ يَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ ۚ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ۖ ﴿٣٩﴾
 مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿٤٠﴾ إِنَّا أَنزَلْنَا عَلَيْكَ
 الْكِتَابَ لِلنَّاسِ بِالْحَقِّ ۖ فَمَنِ اهْتَدَىٰ فَلِنَفْسِهِ ۖ وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ
 عَلَيْهَا ۖ وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ ﴿٤١﴾

- 32- Allah adına yalan uyduran ve kendisine gelen gerçeği (Kur'ân'ı) yalan sayandan daha zâlim kim olabilir? Cehennemde kâfirler için yer mi yok?**
- 33- Doğruyu getiren ve onu tasdik edenler var ya, işte kötülükten sakınanlar onlardır!**
- 34- Onlar için Rab'leri katında diledikleri her şey vardır. İşte bu, iyilik yapanların mükâfatıdır!**
- 35- Allah onların yaptıkları işlerin en kötüsünü bile örtecek ve yaptıkları işlerin en güzeliyle de onları mükâfatlandıracaktır.**
- 36- Allah kuluna yeterli değil midir? Onlar seni Allah'tan başkasıyla korkutuyorlar. Allah kimi doğru yoldan saptırırsa, artık ona doğru yolu gösterecek kimse yoktur.**
- 37- Allah kimi doğru yola iletirse, artık onu da doğru yoldan saptıracak kimse olmaz. Allah, inkârcılardan intikam alan karşı konulmaz güce sahip olan değil midir?**
- 38- Andolsun ki onlara: "Gökleri ve yeri kim yarattı?" diye sorsan, elbette, "Allah" derler. De ki: "O hâlde söyleyin bana, Allah bana bir zarar vermek istese, Allâh'ı bırakıp taptıklarınız O'nun vereceği zararı giderebilir mi? Ya da Allah, bana bir rahmet vermek dilese, onlar O'nun vereceği rahmete engel olabilir mi?" De ki: "Allah bana yeter. Güvenenler, ancak O'na güvenip dayanırlar."**
- 39- De ki: "Ey kavmim! Siz elinizden geleni yapın; ben de yapıyorum! Yakında bileceksiniz!"**
- 40- "Alçaltıcı azap kime gelecek ve kalıcı azap kimin üzerine inecek (yakında anlayacaksınız)!"**
- 41- Biz insanlar için senin üzerine Kitab'ı hak olarak indirdik. Artık kim doğru yolu seçerse, kendi yararınadır. Kim de saparsa, ancak kendi aleyhine sapmış olur. Sen onların üzerinde bir vekil değilsin.**

32-35. âyetlerde, bir toplumda Allâh'a ortak koşmak, O'na çocuk isnâd etmek, melekleri Allâh'ın kızları saymak ve insanların koyduğu hükümleri Allâh'ın buyruğu olarak göstermek sûretiyle Allah adına yalan söyleyenlerden daha zâlim kimse olamayacağı vurgulanıyor. Allâh'a karşı gelmekten sakınanların, hakkı getiren peygamberle, onu tasdik edenler olduğu, bunlara Rab'leri katında en değerli mükâfatın verileceği, en kötü fiillerinin bile örtüleceği müjdesi veriliyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O kıyâmet gününde, Allah adına yalan söyleyenlerin yüzlerini siyah görürsün! Büyüklük taslayanlar için cehennemde yer mi yok? Allah takvâ sahiplerini ise başarılarından dolayı kurtuluşa erdirir. Onlara kötülük dokunmaz ve onlar üzülmezler de.”**¹³²

“Yoksa onların kendilerine, Allâh'ın izin vermediği dîni koyan ortak tanrıları mı var? Eğer Allâh'ın erteleme sözü olmasaydı, aralarında hemen hüküm verilirdi. Gerçekten, zâlimler için can yakıcı bir azap vardır. Yaptıkları işlerin cezâsı başlarına inerken, zâlimlerin korkudan titrediklerini görürsün! İmân edip sâlih ameller işleyenler ise cennet bahçelerindedirler. Onlar için, Rab'leri katında diledikleri her şey vardır. İşte büyük lûtuftur budur!”¹³³

“İşte size vaad olunan cennet budur. O, dâimâ Allâh'a yönelen, kendini koruyan; görmediği hâlde Rahmân'dan korkan ve Allâh'a yönelmiş bir kalp ile gelen kimselere mahsustur. Esenlik içinde girin oraya! Bugün sonsuz hayatın başladığı gündür! Orada, onlara istedikleri her şey var; hatta katımızda daha fazlası da var.”¹³⁴

“Sizin elinizdeki nîmetler tükenir, Allâh'ın katındakiler ise tükenmez. Elbette Biz, o sabredenlere ecirlerini, yaptıkları amelin en güzeliyle vereceğiz. Erkek olsun, kadın olsun kim mü'min olarak sâlih amel işlerse, elbette ona güzel bir hayat yaşatırız ve mükâfatlarını da elbette yapmakta olduklarının en güzeliyle veririz.”¹³⁵

36-37. âyetlerde, Allah'tan başkasından rab diye korkulması gerekmediği, Allâh'ın saptırdığı kimseyi, doğru yola iletecek birisi bulunmadığı gibi,

132. Zümer, 39/60-61.

133. Şûrâ, 42/21-22.

134. Kâf, 50/32-35.

135. Nahl, 16/96-97.

hidâyet verdiği kimseyi de saptıracak kimsenin olmadığı, Allâh'ın, önüne geçilemez bir güce sahip bulunduğu vurgulanmaktadır.

Mekke müşrikleri Hz. Muhammed'i, ilâh edindikleri putlarla korkutmak istiyorlardı. "Tanrılarımızı kötüleme, sonra onlar seni çarpar!" gibi sözler söylüyorlardı. Nitekim Hz. Peygamber Mekke fethi gününde, Hâlid bin Velid'i, Uzza adlı putu kırmak üzere gönderince, putun bekçileri Halid'e, "Bak, o öfkeli, sakın başına bir şey gelmesin!" diye uyarılmışlardı. Halid gitmiş, putun burnunu kırmış, fakat bekçilerin dedikleri olmamıştır.

Kavminin Hûd peygambere söylediği: **"Bizim tanrılarımızdan bâzıları seni fenâ hâlde çarpmış! demekten başka bir söz bulamıyorduz!"**¹³⁶ sözü, Kureyş'in Hz. Peygamber'e söyledikleri söze benzemektedir.

Diğer yandan Allah kimi, doğru yoldan saptırırsa artık onu doğru yola ileten olmaz. İrâdesini kendi seçimiyle kötü yolda kullandığı ve kullanmaya devam ettiği için, bu konuda Allah kendisine yardımcı olmaz, demektir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"İşte dostlarıyla sizi korkutan, şeytandan başkası değildir; o hâlde îmân etmiş kimseler iseniz, onlardan değil, Benden korkun!"**¹³⁷

"Biz, her peygamberi, dîni iyice açıklasın diye kendi toplumunun diliyle gönderdik. Allah, dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir. O, çok güçlüdür, tam hüküm ve hikmet sahibidir."¹³⁸

"Şüphesiz ki, Allâh'ın âyetlerini inkâr edenler için şiddetli bir azap vardır. Allah mutlak üstündür. O, inkârcılardan intikam alır."¹³⁹
"Ancak kim bu suça yeniden dönerse Allah onu cezâlandırır. Çünkü Allah çok güçlü olan, intikam alandır."¹⁴⁰

"Sakın Allâh'ı, elçilerine verdiği sözden cayacak sanma! Çünkü Allah çok güçlü olan, (kötülerden) intikam alandır."¹⁴¹

38. âyete göre, Mekke müşriklerine, "gökleri ve yeri kim yarattı?" diye sorulsa, "Allah" derler. Bu cevap, Kureyşlilerin temelde Allâh'a inandıklarını, fakat putları O'na ulaşma aracı olarak kabul ettiklerini gösterir. Bunun üzerine kendilerine, peki "taptığınız putlar, bize Allah tarafından gelecek

136. Hûd, 11/54.

137. Âl-i İmrân, 3/175.

138. İbrâhim, 14/4.

139. Âl-i İmrân, 3/4.

140. Mâide, 5/95.

141. İbrâhim, 14/47.

bir zararı önleyebilir veya bize ulaşacak bir rahmeti durdurabilir mi?" diye sorulsa, cevap veremezler. Çünkü putlarda böyle bir güç olmadığını bilirler. Bunun üzerine Hz. Peygamber'in onlara, "Allah bana yeter, tevekkül edecek olanlar, O'na dayanıp güvensinler!" demesi bildiriliyor.

Bir kimsenin dünyada kendisine düşen görevi tam olarak yaptıktan sonra, sonucu Allah'tan beklemesine "tevekkül" denir. Çünkü bütün tedbirler alınmasına ve kendimize düşeni tam olarak yapmamıza rağmen, kimi zaman olumsuz sonuçla karşılaşılır. Kişi tohumu eker, çapalama, gübreleme ve sulama gibi tarımın gerektirdiği bütün işleri yapar, fakat son anda gelen bir dolu, sel baskını gibi bir âfet bütün ürünü mahvedebilir. Burada verilen emekle orantılı bir sonuç için, Allâh'a güvenip dayanmak kişiye huzur ve sükûnet verir. Hayrın, şerrin, kârın, zararın Allah'tan olduğunu bilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Andolsun ki sen onlara: "Gökleri ve yeri kim yarattı?" diye sorsan, elbette "Allah!" diyecekler. Sen, "Allâh'a hamd olsun!" de. Ama onların çoğu bilmezler! Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allâh'ındır. Gerçekten Allah hiçbir şeye muhtaç değildir, her türlü övgüye lâyıktır."**¹⁴²

"Eğer Allah sana bir sıkıntı verirse, Onu O'ndan başkası gideremez; sana bir hayır verirse, şüphesiz ki O her şeye kadîrdir. O, kullarının üstünde her türlü tasarrufa sahiptir. O, tam hüküm ve hikmet sahibidir, her şeyden haberdardır."¹⁴³

"Onlar dediler ki: 'Ey Mûsâ! Orada zorba bir topluluk var. Onlar oradan çıkmadıkça, biz oraya asla giremeyiz. Eğer oradan çıkarlarsa, biz de o zaman gireriz.' Allâh'a karşı gelmekten korkan ve O'nun kendilerine nîmet verdiği iki kişi şöyle dedi: 'Onlara kapıyı tutarak saldırın; çünkü bir kere kapıdan içeri girerseniz, onları kesinlikle yenersiniz. Eğer mü'min iseniz, yalnız Allâh'a güvenip dayanın!'"¹⁴⁴

Hz. Peygamber, Abdullah bin Mes'ud ؓ'e verdiği bir öğütte şöyle buyurmuştur: "Şunu bil ki, bütün bir ümmet toplanıp sana fayda vermeye çalışsa, ancak Allâh'ın senin için takdir ettiği faydayı verebilir. Yine eğer bütün ümmet sana zarar vermeye kalksa, ancak Allâh'ın senin hakkında takdir ettiği zararı verebilir."¹⁴⁵

142. Lokmân, 31/25.

143. En'âm, 6/17-18.

144. Mâide, 5/22-23.

145. Tirmizî, Kıyâmet, 59; Ahmed bin Hanbel, I, 293.

قُلْ يَا قَوْمِ اَعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ اِنِّى عَامِلٌ ۚ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾
 مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿٤٠﴾

39- De ki: “Ey kavmim! Siz elinizden geleni yapın; ben de yapıyorum! Yakında bileceksiniz!”

40- “Alçaltıcı azap kime gelecek ve kalıcı azap kimin üzerine inecek (yakında anlayacaksınız)!”

39-40. âyetlerde, Hz. Muhammed’e hitâben, müşriklerin ellerinden geleni yapmalarını, yakında kimin perişan olacağını birlikte görececeklerini söylemesi emrediliyor. 40. âyetteki “alçaltıcı azap” için, “Bedir savaşı bozgunu”, sürekli azap için de, “Cehennem azâbı” yorumu yapılmıştır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Size olacağı bildirilen şeyler mutlaka yerine gelir. Siz ona engel olamazsınız. De ki: ‘Ey kavmim! Elinizden geleni yapın! Ben de yapacağım! Yakında dünya hayatı sona erince kimin haklı çıkacağını siz de bileceksiniz! Gerçek şu ki, zâlimler kurtuluşa eremezler.’”**¹⁴⁶

“Nûh gemiyi yapmaya başladı. Kavminin ileri gelenleri, yanından geçerken onunla alay ediyorlardı. Nûh dedi ki: “Bizimle alay ederseniz, sizin alay ettiğiniz gibi, (günü geldiğinde) biz de sizinle alay ederiz! Çünkü dünyada alçaltıcı bir azâbın kimin başına geleceğini ve sürekli bir azâbın da kimin üzerine ineceğini yakında bileceksiniz!”¹⁴⁷

اِنَّا اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ لِلنَّاسِ بِالْحَقِّ ۚ فَمَنِ اهْتَدَىٰ فَلِنَفْسِهٖ
 وَمَنْ ضَلَّ فَاِنَّمَا يَضِلُّ عَلَیْهَا ۚ وَمَا اَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ ﴿٤١﴾

41- Biz insanlar için senin üzerine Kitab’ı hak olarak indirdik. Artık kim doğru yolu seçerse, kendi yararınadır. Kim de saparsa, ancak kendi aleyhine sapmış olur. Sen onların üzerinde bir vekil değilsin.

146. En’âm, 6/134-135.

147. Hûd, 11/38-39.

41. âyette, Kur'ân'ın bir gerçek olarak indirildiği, tebliğ edildikten sonra, doğru yola gelenin bundan kendisinin yararlanacağı, doğru yoldan sapmanın da bunun zararını kendisinin göreceği vurgulanıyor. Bu konuda bir zorlamaya gerek olmadığı belirtiliyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Eğer Allah, sana bir zarar dokundurursa, onu yine O’ndan başka giderecek yoktur. Eğer sana bir hayır dilerse, O’nun lûtfunu geri çevirecek de yoktur. O, lûtfunu, kullarından dilediğine ulaştırır. O, çok bağışlayan, çok merhametli olandır. De ki: ‘Ey insanlar! İşte size Rabbinizden gerçek geldi. Artık, doğru yola giren, kendisi için girmiş olur. Doğru yoldan sapan da, kendi zararına sapmış olur. Ben sizin üzerinize vekil değilim!’ Sana vahyedilene uy ve Allah hükmünü verinceye kadar sabret. Çünkü O, hüküm verenlerin en hayırlısıdır.”**¹⁴⁸

“Dinde zorlama yoktur! Çünkü doğrulukla eğrilik apaçık ayrılmıştır. Artık her kim tâğûtu inkâr edip, Allâh’a îmân ederse, kopması mümkün olmayan sağlam bir kulpa yapışmış olur. Allah her şeyi işitendir, bilendir.”¹⁴⁹

148. Yûnus, 10/17-109.

149. Bakara, 2/256.

﴿ BÂB 5 ﴾

**ECEL, ŞEFAAT, HER ŞEYİN ALLÂH'A ÂİT OLMASI,
KIYÂMET GÜNÜ, RIZIKTA BOLLUK VE DARLIK**

اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا فَيُمْسِكُ
الَّتِي قَضَىٰ عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْأُخْرَىٰ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۖ إِنَّ فِي
ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤٢﴾ أَمْ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ شُفَعَاءَ ۚ قُلْ
أَوَلَوْ كَانُوا لَا يَمْلِكُونَ شَيْئًا وَلَا يَعْقِلُونَ ﴿٤٣﴾ قُلْ لِلَّهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيعًا
لَّهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٤٤﴾ وَإِذَا ذُكِرَ اللَّهُ
وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ ۖ وَإِذَا ذُكِرَ الَّذِينَ
مِنْ دُونِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٤٥﴾ قُلِ اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ
عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ أَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ
﴿٤٦﴾ وَلَوْ أَنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِهِ
مِنْ سُوءِ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيَمَةِ ۖ وَبَدَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مَا لَمْ يَكُونُوا يَحْتَسِبُونَ
﴿٤٧﴾ وَبَدَا لَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ
﴿٤٨﴾ فَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَانَا ثُمَّ إِذَا خَوَّلْنَاهُ نِعْمَةً مِنَّا قَالَ إِنَّمَا
أُوتِيْتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ ۖ بَلْ هِيَ فِتْنَةٌ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٩﴾ قَدْ
قَالَهَا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٥٠﴾

فَأَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا وَالَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ هَؤُلَاءِ سَيُصِيبُهُمْ
 سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا وَمَا هُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿٥١﴾ أَوَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ
 الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾

42- Ölüm sırasında Allah ruhları alır. Ölmemiş olanların ruhlarını ise uykularında alır; sonra ölümüne hükmettiği kimsenin rûhunu tutar, diğerlerini de belirli bir süreye kadar salıverir. Şüphesiz ki bunda, düşünen bir toplum için nice ibretler vardır!

43- Yoksa Allah'tan başka birtakım şefaathçiler mi edindiler? De ki: "Onların ellerinden, hiçbir şey gelmese, hatta akılları bile olmasa, yine mi onlardan şefaath umacaksınız?"

44- De ki: "Şefaath bütünüyle Allâh'ındır. Göklerin ve yerin mülkü O'nundur. Sonra O'na döndürölüp götürüleceksiniz!"

45- Allah, tek ilâh olarak anıldığında, âhirete inanmayanların kalpleri daralır, canları sıkılır. Ama Allah'tan başkaları anıldığı zaman hemen yüzleri güler.

46- De ki: "Ey gökleri ve yeri yoktan yaratan, görünür görünmez her şeyi bilen Allâhım! Hakkında görüş ayrılığına düşmekte oldukları şeyler hakkında, kullarının arasında hükmü ancak Sen verirsin!"

47- Yeryüzünde ne varsa hepsi, hatta bir o kadarı daha o zulmedenlerin olsa, kıyâmet gününde başlarına gelecek o kötü azaptan kurtulmak için, hepsini feda ederlerdi. Çünkü hiç hesâba katmadıkları şeyler, Allah tarafından karşılıklarına çıkacaktır.

48- Yaptıkları işlerin kötülükleri kendilerine görünmüş ve alay ettikleri şey onları çepeçevre kuşatmıştır.

49- İnsana bir zarar dokunduğu zaman Bize yalvarır. Sonra, kendisine tarafımızdan bir nîmet verdiğimizde, "Bu, bana bir bilgi sayesinde verildi!" der. Aslında bu, bir sınamadır; fakat çokları bunu bilmezler.

- 50- Onlardan öncekiler de aynı sözleri söylemişlerdi. Ancak kazandıkları şeyler, kendilerine hiçbir yarar sağlamamıştı.**
- 51- Onlar kazandıkları günahların cezâsını çektiler. Bunlardan zulmedenlere de yaptıkları kötülüklerin cezâsı erişecektir. Onlar, buna engel olabilecek değillerdir.**
- 52- Onlar, Allâh'ın dilediğine rızkı bol bol verdiğini, dilediğine de daralttığını bilmiyorlar mı? Şüphesiz ki bunda, inanan bir toplum için ibretler vardır.**

42. âyette, ölümle uyku birbirine benzetilmiştir. Çünkü uykudaki kimse tıpkı ölümler gibi, temyizden ve tasarruf gücünden yoksundur. Ölüm ve uyku sırasında canları bedenlerden alan Allah'tır. Allah, rûhun en yüksek vasfı olan bilinç ve irâdeyi alınca, beden bir şeyden habersiz kalır. Ölme vakti gelenin rûhunu tutar, onu bir daha bedenine göndermez. Ölmemiş, fakat uyumuş olanın rûhunu ise yeniden bedenine döndürür. Bilinç ve irâdenin döndüğü beden, normal hayatını sürdürür. Yukarıdaki âyet, bedenden rûhu alanın melek (Azrâil) olduğunu bildiren En'âm, 6/60 ve Secde, 32/11 gibi âyetlerle çelişmez. Çünkü melek de, rûhu Allâh'ın buyruğu ile alır. Buna göre, asıl canı alan Allah'tır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Geceleyin sizi uyutan, gündüzün ne yaptığınızı bilen O’dur. Sonra belirlenmiş olan ecel gelinceye kadar sizi uykudan kaldırır. Dönüşünüz O’nadır. Sonunda işlemiş olduklarınızı size haber verecektir.”**¹⁵⁰

Ebû Hüreyre ؓ'ten rivâyete göre, Nebî ؑ yatağa yatılacağı zaman şu şekilde duâ edilmesini tavsiye buyurmuştur: **“Ey Rabbim! Senin isminle yatağıma yattım, yine Senin isminle yatağımdan kalkarım. Eğer ben uykuda iken canımı alacaksan, bana merhamet edip bağışla! Yok eğer hayatta bırakacaksan, iyi kullarını muhafaza ettiğin gibi, beni de kötülüklerden koru!”**¹⁵¹ Huzeyfe ؓ'ten gelen rivâyet şöyledir: **“Nebî ؑ yatağına yattarken şöyle duâ ederdi: Ey Allâhım! Ben Senin isminle yaşar ve Senin isminle ölürüm.” Sabah olunca da şöyle derdi: “Ölümümüzden sonra bize hayat veren Allâh'a hamd olsun! Son dönüş O’nadır.”**¹⁵²

150. En'âm, 6/60.

151. Buhârî, Deavât, 13, Tevhid, 13; Müslim, Zikir, 64.

152. Buhârî, Tevhid, 13.

İbn-i Abbâs ؓ şöyle demiştir: Âdemoğlunda bir nefis, bir ruh vardır. Aralarındaki fark güneş ile ışığı gibidir. Nefs, kendisiyle akıl ve temyiz yapılan, ruh da teneffüs ve hareket yapılındır. Ölümde ikisi de alınır, uykuda ise yalnız nefis alınır.¹⁵³ Ruh denilince genellikle hayatın aslı anlaşıldığı gibi, hayat da çoğunlukla cismânî görünüş ile anlaşıldığından, manevî hayatın esas olan rûha nefis denmiştir. İbn-i Abbâs'ın güneş ile ışığını misal getirmesi, gösterir ki, aralarında bir cevher farkını anlatmak istemiştir.

Bizim anladığımız şudur: Nefs, kendini duyan, kendine ve kendindeki ne vicdanı olan, yani “ben” şuuruna sahip olan zâttır. Her nefiste böyle duyan ve duyulan olmak üzere çifte bir yön vardır. Âyette geçen “teveffî” kelimesi, bir şeyi yeterli olarak, yani kâmilen ve tam olarak almak, çekip çıkarmaktır. Bundan dolayı rûhun Allah tarafından tamamıyla kabzedilip alınmasına “teveffî” ve ölüme “vefât” denilmiştir. Emâneti yerine teslim ile tam olarak vefa etmek (yerine getirmek) gibidir. Nefislerin varlıkları, zorunlu değildir. Onun için kendilerine dâir bilgileri, kendi zâtlarıyla olsa bile, zâtlarından dolayı değildir, Allah'tandır. Allah onları kendilerinden alıp, kendilerinden geçirir. Bu anlam, **“Allah kişi ile kalbi arasına girer.”**¹⁵⁴ âyetindeki gibidir.

İşte nefsin alınması, ölüm ve uyku hâllerinde olduğu gibi kendinden geçirilip, akıl ve temyiz gücünün kendisinden alınmasıdır. Bu durumda anlam şu olur: **“O nefisleri, -konuşan nefisleri başkası değil, ancak Allah kendilerinden alır, kabzeder, yok etmeksizin kendilerinden geçirir, şuur ve temyiz güçlerini alır.”** **“Öldükleri zaman”,** yani **be-dene âit tasarrufları ve ilgileri kesildiği zaman, kâim olmeyenleri de, فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَىٰ عَلَيْهَا الْمَوْتَ** uyudukları zaman alır da, **“Öldükleri zaman”,** yani **be-dene âit tasarrufları ve ilgileri kesildiği zaman, kâim olmeyenleri de, فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَىٰ عَلَيْهَا الْمَوْتَ** üzerine ölüm hükmünü verdiklerini alıkoyar, tekrar dirilinceye kadar tutar, **“Öldükleri zaman”,** yani **be-dene âit tasarrufları ve ilgileri kesildiği zaman, kâim olmeyenleri de, فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَىٰ عَلَيْهَا الْمَوْتَ** diğerlerini, henüz ölüm hükmü verilmemiş olan uykudakileri salıverir, **“Öldükleri zaman”,** yani **be-dene âit tasarrufları ve ilgileri kesildiği zaman, kâim olmeyenleri de, فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَىٰ عَلَيْهَا الْمَوْتَ** belirli, takdir edilmiş bir süreye kadar ki, bu ölecekleri zamandır. İşte böyle hem ölüm hâlinde, hem de uyku hâlinde o nefisler, Allah Teâlâ'nın elinde bulunur.”¹⁵⁵

153. Kurtubî, age, XV, 261; Süyûtî, age, VII, 230.

154. Enfâl, 8/24.

155. Elmalılı, age, VI, 496-497.

أَمْ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ شُفَعَاءَ ۖ قُلْ أَوْلَوْ كَانُوا لَا يَمْلِكُونَ شَيْئًا وَلَا
يَعْقِلُونَ ﴿٤٣﴾ قُلْ لِلَّهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيعًا ۖ لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ
ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٤٤﴾

43- Yoksa Allah'tan başka birtakım şefaathiler mi edindiler? De ki: “Onların ellerinden, hiçbir şey gelmese, hat-ta akılları bile olmasa, yine mi onlardan şefaath umacaksınız?”

44- De ki: “Şefaath bütününüyle Allâh'ındır. Göklerin ve yerin mülkü O'nundur. Sonra O'na döndürölüp götürülecek-siniz!”

43-44. âyetlerde, müşriklerin Allah'tan başka akli ve hiçbir gücü olma-yan birtakım şefaathiler edindikleri, ancak şefaatin ve göklerle yerin mülkü-nün yalnız Allâh'a âit olduğu vurgulanıyor.

ŞEFAAT

Bir kimsenin bağışlanmasını istemek, onun adına ricada bulunmak de-mektir. Dînî bir terim olarak ise; dünyada işlenen kimi günahların affedil-mesi ve cezâdan muâf tutulması için bir kimsenin âhirette başkası adına Allah'tan af dilemesidir. Hadiste şöyle buyurulmuştur: “Her peygamberin bir duâsı vardır. Ben ise duâmı kıyâmet gününde ümmetime aracılık için saklamak istiyorum.”¹⁵⁶ İnanan bir kişinin, ister sağ olsun, ister ölmüş bu-lunsun başka bir mü'min lehine duâ etmesi ve onun bağışlanmasını isteme-si, onun hakkında bir çeşit şefaatte bulunmak demektir. Böyle bir duânın Kur'ân ve sünnette pek çok örnekleri vardır.¹⁵⁷ Hz. Âişe رضی اللہ عنہا'den rivâyete göre, Allâh'ın Rasûlü birçok defa geceleri yatağından kalkar, mü'min ölümler için bağışlanma istemek üzere, “Bakî” mezarlığına giderdi.¹⁵⁸

Kıyâmet günü peygamberler yanında, velî, şehit ve bildikleri ile amel eden îman ve ihlas sahibi âlimler gibi Cenâb-ı Hakk'ın rızasını kazanmış kimselere de şefaath etme izni verilebileceği bildirilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “Allah, O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O dâimâ diridir, yarattıklarını koruyup gözetendir. O'nu

156. Buhârî, Deavât, 1, Tevhid, 31; Müslim, İman, 86.

157. Bk. İbrâhim, 14/41; Haşr, 59/10; Nüh, 71/28.

158. Müslim, Cenâiz, 35.

ne bir uyuklama ne de bir uyku tutar. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. İzni olmadan, O'nun katında şefaata edebilecek olan kimdir?"¹⁵⁹

"Şüphesiz ki Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra işleri yerli yerinde yönetmek üzere, Arş üzerine hükümrân olan Allah'tır. O'nun izni olmadan hiç kimse şefaataçı olamaz. İşte bu Rabbiniz Allah'tır. Öyleyse O'na kulluk edin. Hâlâ düşünüp öğüt almayacak mısınız?"¹⁶⁰

"O gün, Rahmân'ın kendisine söz ve izin verdikleri dışında, hiç kimse şefaata etme hakkına sahip olamaz."¹⁶¹

"O gün, Rahmân'ın izin verdiği ve sözünden râzı olduğu kimse-lerden başkasının şefaati fayda vermez."¹⁶²

"Onların Allâh'ı bırakıp da taptıkları putlar şefaata hakkına sahip değildirler. Şefaata hakkına ancak, gerçeğe bilerek şahitlik edenler sahip olabilirler!"¹⁶³

"Onlar: 'Rahmân (melekleri) çocuk edindi.' dediler. Hâşâ, O bundan münezzektir! Doğrusu melekler Allâh'ın şerefli kullarıdır. Onlar Allâh'ın sözünün önüne geçmezler. Hep O'nun buyruğu ile hareket ederler. Allah, onların geleceğini de geçmişini de bilir. Onlar Allâh'ın râzı olduğu kimseden başkasına şefaata etmezler ve hepsi O'nun korkusundan titrerler."¹⁶⁴

Hadislerde şefaata: Kıyâmet günü bütün peygamberlere mü'minlere şefaata etme hakkı tanınacaktır.¹⁶⁵

Her peygamber kendi ümmetine şefaata edecektir.¹⁶⁶ İnsanlar muhâkeme olunmak için mahşerde toplandıklarında, peygamberler, "Allâhım selâmet ver!" diye duâ edeceklerdir.¹⁶⁷ Peygamberlerin ve Hz. Muhammed ﷺ'in

159. Bakara, 2/255.

160. Yûnus, 10/3.

161. Meryem, 19/87.

162. Tâhâ, 20/109.

163. Zuhuruf, 43/86.

164. Enbiyâ, 21/26-28.

165. Buhârî, Rikâk, 45, Tevhid, 33; Müslim, İman, 81; Ebû Dâvûd, Cihad, 26; Ahmed bin Hanbel, Müsned III, 94, 325, V, 43; Tirmizî, II/66.

166. Buhârî, Tefsir, Sûre, 18.

167. Buhârî, Rikâk, 52; Müslim, İman, 81.

şefaati, Allâh'ın şirk koşanı kesinlikle bağışlamayacağıyla ilgili Nisâ sûresi 116. âyetin hükmünce, Allâh'ın izniyle sadece mü'minlere şâmil olabilecektir. Nitekim Peygamberimiz, hadislerinde büyük günah işleyenler de dâhil, mü'minlerin şefaatine nâil olacaklarını söylemiştir.¹⁶⁸

Peygamberler içinde ilk defa şefaate edecek ve şefaati kabul edilecek peygamber, Hz. Muhammed ﷺ'dir.¹⁶⁹ Âhirette Hz. Muhammed ﷺ'in bu ilk şefaati, mahşer halkının muhâkemeye başlanması hakkındaki umumî ve büyük şefaattir.

Hz. Peygamber'in şefaatiyle hesâba ve sorguya çekilmeden cennete girecekler de olacaktır.¹⁷⁰ Cennette derecelerin artırılması için ilk şefaate edecek peygamber Hz. Muhammed ﷺ'dir. Bundan dolayı Hz. Peygamber bir hadisinde, *“Cennette insanların ilk önce şefaatte bulunanı benim.”*¹⁷¹ buyurmuştur.

Hadis-i şerîflerden en büyük şefaatchinin Hz. Muhammed ﷺ olduğunu öğrenmekteyiz. *“Her peygamberin, Allâh'ın kabul edeceği bir duâsı vardır. Her peygamber o duâyı yapmada acele etti. Ben ise bu duâmı Kıyâmet gününde, ümmetime şefaate olarak kullanmak üzere sakladım (kullanmayı âhirete bıraktım). Ona inşâallah, ümmetimden şirk koşmadan ölenler nâil olacaktır.”*¹⁷²

Samimî olarak kelime-i şehâdet ve kelime-i tevhîd getirenin bu şefaate nâil olacağı, ayrıca ifâde edilmekte,¹⁷³ ümmetten bir kısmının Peygamberimiz'in şefaati sayesinde ateşten çıkacağı belirtiliyor.¹⁷⁴ Hadiste: *“Şefaetim, ümmetimden büyük günah işleyenleri içindir.”*¹⁷⁵ buyrulur.

Hz. Peygamber'in birçok hadis kitabında zikredilen mahşer halkının mahkemeye başlanması hakkındaki genel ve büyük şefaatine “eş-şefaattü'l-uzmâ” denir.¹⁷⁶

168. Buhârî, Rikâk, 51; Ebû Dâvûd, Sünnnet, 20; Tirmizî, II/66.

169. Müslim, Fazâil, 2.

170. Buhârî, Tefsir Sûre, 18; Müslim, İman, 84.

171. Müslim, İman, 85.

172. Buhârî, Deavât, 1, Tevhid, 31; Müslim, İman, 334 (198); Muvatta, Kur'ân, 26; (1, 212); Tirmizî, Deavât, 141 (3597); Dârimî, Siyer, 28, Rikâk, 85.

173. Ahmed bin Hanbel, Müsned II/307, 518.

174. Buhârî, Rikâk, 51; Müslim, İman, 328.

175. Tirmizî, Kıyâmet, 12, hadis no: 2437; Ebû Dâvûd, Sünnnet, 23, hadis no: 4739; İbn Mâce, Zühhd, 37, hadis no: 4310, Kütüb-i Sitte Terc. 14/404.

176. Buhârî, Enbiyâ, 3, 8, Tefsir, Benî İsrâil, 5; Müslim, İman, 327 (194); Tirmizî, Kıyâmet, 11 (2436); Kütüb-i Sitte Terc. XIV, 410-412.

Ancak îmansız öldüğü bilinen kimseler için duâ ve şefaât hakkı tanınmamıştır.¹⁷⁷

وَإِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ
وَإِذَا ذُكِرَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٤٥﴾ قُلِ اللَّهُمَّ فَاطِرَ
السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ أَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ
فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٤٦﴾

45- Allah, tek ilâh olarak anıldığında, âhirete inanmayanların kalpleri daralır, canları sıkılır. Ama Allah'tan başkaları anıldığı zaman hemen yüzleri güler.

46- De ki: “Ey gökleri ve yeri yoktan yaratan, görünür görünmez her şeyi bilen Allâhım! Hakkında görüş ayrılığına düşmekte oldukları şeyler hakkında, kullarının arasında hükmü ancak Sen verirsin!”

45-46. âyetlerde, Allah anıldığında âhîret inancı olmayanların kalplerinin daraldığı, Allah'tan başkası anılınca ise yüzlerinin güldüğü, insanların görüş ayrılığına düştüğü konularda Allah Teâlâ'nın hükmünü vereceği belirtilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “**Ve onların kalplerinin üzerine, Kur’ân’ı anlamalarına engel olacak perdeler ve kulaklarına da bir ağırlık koyarız. Kur’ân’da Rabbini bir tek olarak andığın vakit, onlar canları sıkılmış olarak dönüp uzaklaşırlar.**”¹⁷⁸

“**Yahudiler: ‘Hristiyanların sağlam bir dîni yok.’ dediler. Hristiyanlar da: ‘Yahudilerin sağlam bir dîni yok dediler.’ dediler. Oysa onlar kendilerine inen Kitabı (Tevrat ve İncil’i) okuyup duruyorlar. Bâzı bilgisi olmayanlar da onların sözlerine benzer şeyler söylediler. Allah ayrılığa düştükleri konularda kıyâmet günü aralarında hükmünü verecektir.**”¹⁷⁹

“**Hani Allah şöyle demişti: “Ey İsâ! Şüphesiz seni vefât ettireceğim, seni katıma yükselteceğim, seni inkâr edenlerden arındıracağım**

177. Küfür ehline şefaât edilmemesi hk. Bk. Bakara, 2/48, 123, 254; Nisâ, 4/116; A'râf, 7/53.

178. İsrâ, 17/46.

179. Bakara, 2/113.

ve sana uyanları, kıyâmet gününe kadar inkâr edenlerden üstün kılacağım. Sonra dönüşünüz banadır. İşte o zaman, ayrılığa düştüğünüz konularda, aranızda ben hüküm vereceğim.”¹⁸⁰

“Andolsun ki Biz İsrâiloğulları’nı iyi bir yurda yerleştirdik, onlara iyi ve temiz rızıklar verdik. Onlar ise kendilerine ilim gelinceye kadar görüş ayrılığına düşmediler. Elbette Rabbin anlaşmazlığa düştükleri şeyler hakkında kıyâmet günü aralarında hüküm verecektir.”¹⁸¹

Hız. Ebûbekir ؓ, Hız. Peygamber’den sabah-akşam okuyacağı bir duâ öğretmesini istemesi üzerine, Allâh’ın elçisi ona sabah-akşam ve yatağa yatdığı zaman şöyle duâ etmesini bildirmiştir:

“Ey gökleri ve yeri yoktan yaratan, görünür görünmez her şeyi bilen Allâhım! Ey her şeyin Rabbi ve sahibi! Senden başka ilâh bulunmadığını kesinlikle söylerim. Nefsimin şerrinden, şeytanın şerrinden, onun Allâh’a şirk koşmaya davet etmesinden sana sığınırım.”¹⁸²

وَلَوْ أَنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِهِ مِنْ
شَرِّ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيَمَةِ ۚ وَبَدَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مَا لَمْ يَكُونُوا يَحْتَسِبُونَ ﴿٤٧﴾

47- Yeryüzünde ne varsa hepsi, hatta bir o kadarı daha o zulmedenlerin olsa, kıyâmet gününde başlarına gelecek o kötü azaptan kurtulmak için, hepsini feda ederlerdi. Çünkü hiç hesâba katmadıkları şeyler, Allah tarafından karşılırlarına çıkaracaktır.

47. âyete göre, âhirette umulmadık şekilde Allâh’ın azâbı veya gazabı ile karşılaşmak mümkündür. Çünkü gösteriş yüzünden kimi iyi sanılan amellerin boşa gitmesi ve kötü sayılması muhtemeldir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İnkâr eden ve kâfir oldukları hâlde de ölenler, yeryüzü dolusu altın fidiye verseler bile, hiçbirisinden asla kabul edilmez. İşte onlar için can yakıcı bir azap vardır. Onların hiçbir yardımcılığı da yoktur.”**¹⁸³

180. Âl-i İmrân, 3/55.

181. Yûnus, 10/93.

182. Ebû Dâvûd, Edeb, 1; Tirmizî, Deavât, 14, 95.

183. Âl-i İmrân, 3/91.

“Ey îmân edenler! Allâh’a ve âhiret gününe inanmadığı hâlde, malını insanlara sırf gösteriş olsun diye harcayan kimse gibi, sadakalarınızı başa kakarak ve inciterek boşa çıkarmayın! Böyle bir kimsenin durumu, üzerinde toz toprak bulunan kayanın durumuna benzer ki, üzerine bir sağanak yağmur yağdığında, onu, çıplak bir taş hâline getirir. İşte böyle kimseler de kazandıklarından bir şey elde edemezler. Allah, kâfirler topluluğunu doğru yola iletmez.”¹⁸⁴

“Bunlar, Allâh’a ve âhiret gününe inanmazlar da mallarını insanlara gösteriş için harcarlar. Artık her kimin arkadaşı (karîn) şeytan olursa, o ne kötü bir arkadaştır!”¹⁸⁵

“Yurtlarından böbürlenerek, insanlara gösteriş yaparak çıkan ve Allâh’ın yolundan alıkoyanlar gibi olmayın! Allah, onların yaptıklarını çepçevre kuşatmıştır.”¹⁸⁶

“Onlar yaptıklarını gösteriş için yaparlar. En küçük bir yardıma bile engel olurlar.”¹⁸⁷

وَبَدَأَ لَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٤٨﴾

48- Yaptıkları işlerin kötülükleri kendilerine görünmüş ve alay ettikleri şey onları çepçevre kuşatmıştır.

48. âyete göre, kişinin küfür ve isyan yoluyla kazandığı kötülükler, amel defterleri ortaya konup, hesaplama başlayınca açığa çıkmış olur.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Hayır! Daha önce gizlemekte oldukları şeyler ortaya çıkmıştır. Eğer onlar dünyaya geri gönderilse, kendilerine yasaklanan şeyleri yine yaparlardı. Çünkü onlar gerçekten yalan söylüyorlar.”**¹⁸⁸

“Derken yaptıkları amellerin kötülükleri ortaya çıkmış ve alay konusu yaptıkları şey, onları çepçevre kuşatmıştır.”¹⁸⁹

184. Bakara, 2/264.

185. Nisâ, 4/38.

186. Enfâl, 8/47.

187. Mâûn, 107/6-7.

188. En’âm, 6/28.

189. Câsiye, 45/33.

فَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَانَا ثُمَّ إِذَا خَوَّلْنَاهُ نِعْمَةً مِّنَّا قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ ۖ بَلْ هِيَ فِتْنَةٌ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٩﴾
 قَدْ قَالَهَا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٥٠﴾
 فَأَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا وَالَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ هَؤُلَاءِ سَيُصِيبُهُمْ
 سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا وَمَا هُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿٥١﴾

49- İnsana bir zarar dokunduğu zaman Bize yalvarır. Sonra, kendisine tarafımızdan bir nîmet verdiğimizde, “Bu, bana bir bilgi sayesinde verildi!” der. Aslında bu, bir sınamadır; fakat çokları bunu bilmezler.

50- Onlardan öncekiler de aynı sözleri söylemişlerdi. Ancak kazandıkları şeyler, kendilerine hiçbir yarar sağlamamıştı.

51- Onlar kazandıkları günahların cezâsını çektiler. Bunlardan zulmedenlere de yaptıkları kötülüklerin cezâsı erişecektir. Onlar, buna engel olabilecek değillerdir.

49-51. âyetlere göre, kimi insanlar bir zararla karşılaşınca, bunu Allah’tan bilir, sıkıntıya düşünce duâya sarılır. Bolluğu ise kendine mal eder, bunun bir imtihan aracı olabileceğini düşünmez. Nitekim geçmiş milletlerden Kârûn gibi böyle düşünenler olmuş ve büyük zararla karşılaşmıştır. Onların başına gelen bu sıkıntı, kendi kötü amelleri yüzündendir. Yukarıdaki 51. âyete göre, kimi kötülüklerin sonucu dünyada görülür. Kimi zaman da bu cezâ âhirete bırakılır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sahip olduğunuz ne kadar nîmet varsa Allah’tandır. Sonra siz ne zaman başınıza bir sıkıntı gelse yalnız O’na yalvarırsınız. Sonra sizden sıkıntıyı giderdiğinde de, içinizden bir topluluk, hemen Rab’lerine ortak koşarlar!”**¹⁹⁰

“Kârûn, Mûsâ’nın kavminden idi. Ama onlara karşı azgınlık yapmıştı. Biz ona, öyle hazineler verdik ki, sadece anahtarlarını taşımak bile güçlü bir topluluğa zor geliyordu. Kavmi ona şöyle demişti: Şımarma! Çünkü Allah şımaranları sevmez!”¹⁹¹

190. Nahl, 16/53-54.

191. Kasas, 28/76.

“Kârûn dedi ki: ‘Bu servet bana, yalnız kendi bilgim sayesinde verildi.’ O, Allâh’ın kendisinden önceki nesillerden, ondan daha güçlü ve ondan daha çok servet toplamış olan kimseleri helâk etmiş olduğunu bilmiyor muydu? Ancak günahkârlara günahları sorulmaz!”¹⁹²

“Kârûn, Firavun ve Hâmân’ı da (yok ettik). Andolsun Mûsâ onlara apaçık mucizeler getirmişti de; onlar o yerde büyüklük taslamışlardı. Ancak azâbımızdan kaçıp kurtulamadılar! Nitekim onlardan her birini günahıyla yakaladık. Onlardan kiminin başına taş yağdıran kasırga gönderdik, kimini o korkunç ses yakaladı, kimini yerin dibine geçirdik, kimini de suda boğduk. Allah onlara zulmetmedi, fakat onlar kendilerine yazık ediyorlardı.”¹⁹³

“Onları siz öldürmediniz, ama onları Allah öldürdü. Attığın zaman da sen atmadın, ama Allah attı. Allah bunu mü’minleri, katından güzel bir sınama ile denemek için yapmıştı. Şüphe yok ki Allah işitendir, bilendir. Bu böyledir. Şüphesiz Allah, kâfirlerin kurduğu tuzağı boşa çıkarır.”¹⁹⁴

“Cinlerden bir İfrit: ‘Sen yerinden kalkmadan ben onu sana getiririm. Gerçekten buna gücüm yeter, ben güvenilir biriyim.’ dedi. Yanında Kitap’tan ilim bulunan biri ise: ‘Sen gözünü açıp kapamadan, ben onu sana getiririm.’ dedi. Süleyman, tahtı yanı başında kurulmuş görünce, dedi ki: ‘Bu Rabbimin lûtfundandır. Kendisine şükür mü yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni sınamak istiyor. Kim şükrederse kendisi için şükretmiş olur; kim de nankörlük ederse bilsin ki Rabbim onun şükrüne muhtaç değildir, çok lûtf ve kerem sahibidir.”¹⁹⁵

“Cehennem de arkalarında, onları beklemektedir. Ne kazandıkları şeylerin onlara bir faydası olur, ne de Allah’ta edindikleri dostlar. Onlar için büyük bir azap vardır.”¹⁹⁶

İslâm’da Kur’ân ve sünnetin belirlediği etik değerlere uygun ticaret yapılması ve servet sahibi olunması yasaklanmış olmayıp, aksine teşvik edilmiştir. Hadîs-i şerîflerde şöyle buyrulur:

192. Kasas, 28/78.

193. Ankebût, 29/39-40.

194. Enfâl, 8/17-18.

195. Neml, 27/39-40.

196. Câsiye, 45/10.

“Sözü ve muâmelesi doğru tüccar, kıyâmet gününde Arş'ın gölgesi altındadır.”¹⁹⁷ “Dürüst, sözüne ve işine güvenilir tüccar, nebîler, sıddıklar, şehitler ve sâlihlerle beraberdir.”¹⁹⁸ “Servet, iyi (hayırsever) kişilerin elinde ne güzeldir!”¹⁹⁹ “Bir kimse, gıda maddelerini toplayıp günün râyiç fiyatı ile satsa, sanki onu yoksullara ve ihtiyaç sahiplerine ücretsiz dağıtmış gibi sadaka eciri alır.”²⁰⁰ “Ey tüccar topluluğu! Hiç kuşkusuz alışverişe, boş söz ve yalan yere yemin çokça karışır. Bu eksikliği sadakalarınızla telâfi ediniz!”²⁰¹

Diğer yandan küfür ehline de “istidrâc” olarak büyük servetler verilmiş olabilir. İşte insan çoğu zaman bunun farkına varmaksızın, “Bu serveti ben kendi bilgi, beceri ve çalışmamla kazandım.” der, oysa aynı bilgi ve beceri sahibi nice kişilerin, o mala sahip olamadığını göremez. Nitekim Kârûn da, “Bu servet bana bendeki bir bilgi sayesinde verildi.” diyerek aldanmış ve şımarıp böbürlendiği için büyük serveti bir gecede kendisinden alınmıştır.²⁰²

أَوَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ
لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾

52- Onlar, Allâh'ın dilediğine rızkı bol bol verdiğini, dilediğine de daralttığını bilmiyorlar mı? Şüphesiz ki bunda, inanan bir toplum için ibretler vardır.

52. âyette, Allah Teâlâ'nın dilediği kimsenin rızkını genişleteceği, dilediğinin rızkını da daraltacağı, akıl sahipleri için bunda bir ibret olduğu vurgulanmıştır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allah dilediğine rızkı genişletir ve daraltır. Onlar dünya hayatıyla sevindiler. Oysa âhirete göre dünya hayatı, geçici bir yararlanmadan başka bir şey değildir.”**²⁰³

197. İbn Mâce, Ticârât, 1.

198. Tirmizî, Buyû', 4; İbn Mâce, Ticârât, 1; Dârimî, Buyû', 8.

199. Ahmed bin Hanbel, Müsned, IV, 197, 202.

200. İbn Mâce, Ruhûn, 16.

201. Ebû Dâvûd, Buyû', 1.

202. Kasas, 28/78-81.

203. Ra'd, 13/26.

“Eli sıkı olma; büsbütün eli açık da olma. Sonra kınanmış olursun ve kaybettiğinin özlemini çeker durursun! Şüphesiz ki Rabbin dilediği kimsenin rızkını genişletir ve dilediğini de daraltır. Çünkü O, kullarının durumunu çok iyi bilen ve her şeyi görendir.”²⁰⁴

“Daha dün onun (Kârûn’un) yerinde olmayı isteyenler şöyle de meye başladılar: ‘Vah bize! Meğer Allah, kullarından dilediğine bol, dilediğine de az veriyormuş! Eğer Allah, bize lûtufta bulunmuş olmasaydı, bizi de yerin dibine geçirirdi. Meğer inkâr edenler gerçekten kurtuluşa eremezlermiş!’”²⁰⁵

“Allah kullarından dilediğine rızkı bol verir, dilediğine de kısar. Şüphesiz Allah her şeyi bilir.”²⁰⁶

“Onlar görmediler mi ki, Allah dilediğine rızkı yayar, dilediğine de kısar! Şüphesiz ki bunda, îmân edecek bir kavim için ibretler vardır!”²⁰⁷

“De ki: ‘Gerçekten Rabbim, kullarından dilediği kimsenin rızkını genişletir, dilediğine de kısar. Siz hayra ne harcarsanız, Allah onun yerine başkasını verir. O, rızık verenlerin en hayırlısıdır!’”²⁰⁸

“Göklerin ve yerin anahtarları O’nundur. O dilediğine rızkı bol verir, dilediğinden de kısar. O her şeyi bilir.”²⁰⁹

204. İsrâ, 17/29-30.

205. Kasas, 28/82.

206. Ankebût, 29/62.

207. Rûm, 30/37.

208. Sebe', 34/39.

209. Şûrâ, 42/12.

﴿ BÂB 6 ﴾

**GÜNAHLARIN BAĞIŞLANMASI, TEVBE,
İNKÂRCILARIN BÖBÜRLENMESİ, TAKVÂ SÂHİPLERİ**

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٥٣﴾ وَأَنِيبُوا إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَأَسْلِمُوا لَهُ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ ثُمَّ لَا تُنْصَرُونَ ﴿٥٤﴾ وَاتَّبِعُوا أَحْسَنَ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ بَغْةً وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿٥٥﴾ أَنْ تَقُولَ نَفْسٌ يَا حَسْرَتِي عَلَىٰ مَا فَرَّطْتُ فِي جَنْبِ اللَّهِ وَإِنْ كُنْتُ لَمِنَ السَّاخِرِينَ ﴿٥٦﴾ أَوْ تَقُولَ لَوْ أَنَّ اللَّهَ هَدَانِي لَكُنْتُ مِنَ الْمُتَّقِينَ ﴿٥٧﴾ أَوْ تَقُولَ حِينَ تَرَى الْعَذَابَ لَوْ أَنَّ لِي كَرَّةً فَأَكُونَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٨﴾ بَلَىٰ قَدْ جَاءَتْكَ آيَاتِي فَكَذَّبْتَ بِهَا وَاسْتَكْبَرْتَ وَكُنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿٥٩﴾ وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ تَرَى الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى اللَّهِ وُجُوهُهُمْ مُسْوَدَّةٌ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٦٠﴾ وَيُنَجِّي اللَّهُ الَّذِينَ اتَّقَوْا بِمَفَازَتِهِمْ لَا يَمَسُّهُمْ الشُّوْءُ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦١﴾ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿٦٢﴾ لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٦٣﴾

53- De ki: “Ey kendileri aleyhine sınırı aşan kullarım! Allâh’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin! Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. O, gerçekten çok bağışlayan, çok merhametli olandır.”

54- “Size azap gelip çatmadan önce, Rabbinize yönelin ve kendinizi O’na teslim edin; sonra size yardım edilmez!”

- 55- “Siz hiç farkında olmadığınız bir sırada, azap ansızın gelip çatmadan önce, Rabbinizden size indirilenin en güzeline uyun.”
- 56- (O gün geldiğinde) kişi: “Allâh’a karşı işlediğim kusurdan dolayı, yazıklar olsun bana! Ben, gerçekten alay edenler arasındaydım.” demesin.
- 57- Veya: “Eğer Allah beni doğru yola iletseydi, şüphesiz ben de sakınanlardan olurum!” demesin.
- 58- Ya da azâbı gördüğünde: “Keşke bana bir geri dönüş olsaydı da, ben de o iyilik yapanlardan olsaydım!” demesin.
- 59- Hayır, sana âyetlerim gelmişti de sen onları büyüklük taslayarak yalanlamış ve kâfirlerden olmuştun!
- 60- Kiyâmet gününde, Allah adına yalan söyleyenlerin yüzlerini simsiyah görürsün! Büyüklük taslayanlar için cehennemde yer mi yok?
- 61- Allah takvâ sahiplerini ise başarılarından dolayı kurtuluşa erdirir. Onlara kötülük dokunmaz ve onlar üzülmezler de.
- 62- Allah her şeyin yaratıcısıdır. O, her şeyin üzerinde ve kildir.
- 63- Göklerin ve yerin anahtarları O’na âittir. Allâh’ın âyetlerini inkâr edenlere gelince, işte onlar ziyâna uğrayacak olanlardır.

53-55. âyetler, Kur’ân’da bağışlanma konusunda, insanlara en çok umut veren âyetler olup, Medîne’de indiği nakledilmiştir.

İbn-i Abbâs’tan rivâyet edildiğine göre, müşriklerden bir grup Hz. Muhammed’e gelerek çok cinâyet işlediklerini ve çok zinâ yaptıklarını, kendileri için çıkış yolu olup olmadığını sormaları üzerine, önce Furkan 25/68 ve devamı âyetler, sonra da yukarıdaki ilk âyet inmiştir.²¹⁰

Hiz. Peygamber yukarıdaki 53. âyeti okuyarak, “Allah bütün günahları bağışlar.” cümlesini, “Kimin ne günah işlediğine bakmaksızın” şeklinde açıklamıştır.²¹¹

210. Buhârî, Tefsir, 39/1.

211. Tirmizî, Tefsir, 39/2.

Kudsî hadislerde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: **“Ey kullarım! Siz gece gündüz birtakım günahlar işlemektesiniz. Bütün günahları affeden yalnızca Benim. Benden af dileyin ki sizi bağışlayayım.”**²¹²

“Ey Âdemoğlu! Sen bana duâ ettiğin, Benden affını umduğun sürece, işlediğin günahlar ne kadar çok olursa olsun, onların büyüklüğüne bakmadan seni bağışlarım. Ey Âdemoğlu! Günahların gökleri dolduracak kadar çok olsa, sen Benden günahlarının bağışlanmasını istersen, günahlarını affederim. Ey Âdemoğlu! Sen yeryüzünü dolduracak kadar günahla huzûruma gelsen, Bana hiçbir şeyi ortak koşmamış, şirke düşmemiş olman kaydıyla, Ben de seni yeryüzü dolusu bağışlamayla karşılarım.”²¹³

İlk insan Hz. Âdem ve Havva'nın günaha tevbesi Kur'ân'da şöyle haber verilir: **“Âdem, Rabbinden birtakım kelimeler aldı ve hemen O'na tevbe etti. Çünkü O, tevbeleri çok kabul eden, çok merhametli olandır.”**²¹⁴ 37. âyette, Hz. Âdem'in Yüce Allah'tan aldığı belirtilen kelimelerin, A'râf, 7/23. âyette bildirilen, **“O ikisi şöyle dediler: Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik, eğer bizi bağışlamaz ve bize merhamet etmezsen, biz mutlaka hüsrâna uğrayanlardan oluruz.”** duâ cümlesi olduğu nakledilmiştir.

Abdullah bin Mes'ud'a göre, Hz. Âdem'e ilk öğretilen duâ namazın başında okunan, “Sübhanek” duâsıdır. Nitekim bütün namazlarda iftitah tek birinden sonra gizlice bu duâyı okumak sünnettir. Duâ şöyledir: **“Sübhânekellâhümme ve bihamdike ve tebârekesmüke ve teâlâ ceddüke velâ ilâhe gayruk.”** Anlamı: **“Ey Allâhım, seni tesbih ve tenzih eder, sana hamdün senâda bulunurum. Senin mukaddes ismin mübârektir ve senin azamet ve celâlin pek yüksektir. Senden başka hiçbir ilâh yoktur.”**²¹⁵

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Şüphesiz ki Allah kendine ortak koşulmasını bağışlamaz; ama dilediği kimsenin şirk dışındaki günahlarını bağışlar. Allâh'a şirk koşan, büyük bir günah işleyerek Allâh'a iftira etmiş olur.”**²¹⁶

“Eğer siz, yasaklandığınız büyük günahları işlemekten sakınırsanız, sizin diğer kötülüklerinizi örter ve sizi şerefli bir yere koyarız.”²¹⁷

212. Müslim, Birr, 55.

213. Tirmizî, Deavât, 98.

214. Bakara, 2/37.

215. Ebû Dâvûd, Salât, 120, H No: 776; Tirmizî, Salât, 65, H No: 242, 243; Nesâî, İftitah, 18, H No: 898. Bk. Kurtubî, age, I, 221, 222; İbn Kesîr, age, I, 55; Elmalılı, age, I, 278; Ebû Dâvûd, Salât, 120.

216. Nisâ, 4/48.

217. Nisâ, 4/31.

Günahlar, büyük ve küçük diye ikiye ayrılır. Necm sûresi, 53/32. âyet-te, büyük günah için kebâir ve fevâhiş (tekilleri kebîre ve fâhişe), küçük günahlar için ise “lemem” kelimeleri kullanılır. Dînin, işleyene cezâ öngördüğü söz, fiil ve davranışlara Arapça “ism” denir. Âyetlerde büyük günah için daha çok “kebîr-kebâir, fâhişe-fevâhiş”, küçük günahlar içinse, “sagîr-sagâir seyyie-seyyiât ve lemem” sözcükleri kullanılır.

Hadiste şöyle buyrulur: *“Yedi helâk edici şeyden sakınınız. Bunlar; Allâh’a ortak koşmak, büyü yapmak, haksız yere adam öldürmek, yetim malı ve fâiz yemek, savaştan kaçmak, iffetli ve îmanlı bir kadına zinâ iftirasında bulunmaktır.”*²¹⁸ Bunlara, Mescid-i Haram’da günah işlemek, ana-baba hakkını gözetmemek, yalancı şahitlik yapmak gibi başka günahlar da eklenir.²¹⁹

Kur’ân’da Allâh’a şirk koşmanın af dışında tutulduğu bildirilir: **“Doğrusu Allah kendine ortak koşulmasını bağışlamaz; bundan başkasını ise, dilediği kimseler için bağışlar. Kim Allâh’a ortak koşarsa, gerçekten o, büyük bir günah ile iftira etmiş olur.”**²²⁰

Ancak büyük günahların dışında kalan günahların affedileceğini bildiren âyetler de vardır. **“Gündüzün iki ucunda ve gecenin ilk saatlerinde namaz kıl. Çünkü iyilikler kötülükleri (günahları) giderir. Bu, öğüt almak isteyenlere bir hatırlatmadır.”**²²¹

“O îmân edenler, büyük günahlardan ve çirkin işlerden kaçınırlar, kızdıkları zaman da onlar (kusurları) bağışlarlar.”²²² **“Mahşer vaktinde sizi toplayacağı gün, işte o, aldanma günüdür. Kim Allâh’a îmân eder ve iyi amel işlerse, Allah onun kötülüklerini örter ve onu, içinde ebedî kalacakları, altlarından ırmaklar akan cennetlere koyar. İşte büyük kurtuluş budur.”**²²³

Diğer yandan Furkan, 25/68. âyette mü’minlerin vasıfları olarak Allâh’a ortak koşma, haksız yere birini öldürme ve zinâ gibi üç büyük günahtan sakındıklarına dikkat çekildikten sonra, her nasılsa böyle bir hatâyâ düşenlerle ilgili olarak da devamı âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ancak tevbe ve îmân edip iyi bir amel işleyenler müstesnâdır. Çünkü Allah bunların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok bağışlayan, çok merhametli**

218. Buhârî, Vesâyâ, 23; Müslim, Îman, 145; Ebû Dâvûd, Vesâyâ, 10.

219. Bk. Buhârî, Edeb, 6, Eymân, 16; Müslim, Îman, 143, 144.

220. Nisâ, 4/48.

221. Hûd, 11/114.

222. Şûrâ, 42/37.

223. Tegâbün, 64/9.

olandır. Her kim tevbe eder ve iyi bir işlerse, şüphesiz o, tevbesi kabul edilmiş olarak Allâh'a döner.”²²⁴

İbn-i Abbâs ؓ'ten rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: Nisâ sûresindeki sekiz âyet bu ümmet için güneşin üzerine doğduğu ve battığı şeylerin hepsinden hayırlıdır. Günahkâr mü'minlere ümit kapısının her zaman açık olduğunu bildiren bu âyetler şunlardır: Nisâ sûresi 4/26, 27, 28, 31, 40, 48 ve 116, 110, 147.

Ehl-i sünnete göre, büyük günah işleyen dinden çıkmaz, âhirette âsî-fâsık mü'min olarak muâmele görür. Dünyada pişmanlık duyuncaya kadar fâsık sıfatını alır ve kimi görev ve ehliyet için “adâlet (güvenilirlik)” vasfını kaybetmiş bulunurlar. Örn. Büyük günaha bulaşan hâkimin hükmü bozulur. Bir İslâm toplumunda, açıktan büyük günah işlemeye kalkışanlara karşı “iyiliği emir ve kötülükten nehiy” ölçüleri içinde mücâdele edilir.

Mu'tezile ekolüne göre, büyük günah işleyen kişi, îmanla küfür arasında bir yerde bulunur. Hâricilere göre ise bunlar dinden çıkmış sayılırlar.

Yukarıdaki 53. âyet şirk dışında²²⁵ büyük günahların da tevbe kapsamına girdiğini ifâde eder. Nitekim 99 kişiyi öldürdükten sonra, yaptığına pişman olan adam, İsrâiloğulları zâhitlerinden birine, günahının affedilip edilmeyeceğini sorar. Olumsuz cevap alınca da, “Bari seninle yüz olsun” diyerek onu da öldürür. Sonra bir âlime durumunu sorar. Âlim, bu kentten, iyi insanların bulunduğu başka bir beldeye gidip, tevbe ederek ibadete yönelmesini öğütler. Ancak adam, pişmanlıkla bu yere giderken yolda ölür. Rahmet ve azap melekleri gelip, adamın durumunu tartışırken, Cenâb-ı Hak, iki kente olan uzaklığın ölçülmesini ve sonucuna göre işlem yapılmasını bildirir. Gideceği yer bir karış kadar yakın çıkınca, bu kişinin rûhunu rahmet melekleri teslim alır.²²⁶

Ancak bu gibi âyet ve hadisler, günaha teşvik veya günahıta ısrar şeklinde anlaşılmamalıdır. Kişi günahı ne olursa olsun, pişmanlıkla Allâh'a yönelince, affedilmesi mümkündür.

Mevlânâ'nın şu beyitleri ne kadar anlamlıdır: “Gel, gel, ne olursan gel! Kâfir, Mecûsî, putperest de olsun gel! Bizim bu dergâhımız umutsuzluk dergâhı değildir. Yüz bin kere tevbeyi bozmuş olsan yine gel!”

224. Furkan, 25/70, 71.

225. Bk. Nisâ, 4/48.

226. Bk. Buhârî, Enbiyâ, 54; Müslim, Tevbe, 46, 47.

وَاتَّبِعُوا أَحْسَنَ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ
بَغْتَةً وَ أَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿٥٥﴾

55- “Siz hiç farkında olmadığınız bir sırada, azap ansızın gelip çatmadan önce, Rabbinizden size indirilenin en güzeline uyun.”

55. âyette, ansızın azâbın gelip çatmasından önce sözün en güzeline uyulması istenmektedir. Sözü en güzeli ise Kur’ân-ı Kerîm’in sözleridir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biz Mûsâ’ya Tevrat levhâlarında her türlü öğüdü verdik; yapılacak her şeyi yazdık. Sonra da şunları söyledik: ‘Sen onlara sımsıkı sarıl! Kavmine de emret, o hükümlerin en güzelini alsınlar. Yakında size yoldan çıkanların yurdunun ne hâle geldiğini göstereceğim.’”**²²⁷

“Onlar sözü dinlerler ve en güzeline uyarlar! İşte onlar, Allâh’ın kendilerine hidâyet verdiği kimselerdir. İşte temiz akıl sahipleri de bunlardır!”²²⁸

“Size bir selâm verildiğinde, onu daha güzeliyle veya aynısıyla alın.”²²⁹ Selâmı aynısıyla almak: “Selâmün aleykum” diyene, “Ve aleykum selâm” demek. Daha güzeliyle almak ise: “Ve aleykum selâm ve rahmetullah” demektir.

“Yetimin malına ancak en güzel şekilde yaklaşın.”²³⁰ Yetim kendi malını yönetemeyen, küçük yaştaki kişi olduğu için velî veya vasînin onun malını zarar vermeyecek, hatta malını çoğaltacak şekilde yönetmesi istenmiştir. Bu sebeple yetime âit mal satılırken veya kiraya verilirken, râyiç bedeller gözetilir. Râyicin altındaki satış veya kiralara fâhiş gabin derecesinde düşük olunca satış veya kira akdi geçerliliğini kaybeder, velî veya vasînin usûlsüzlük yaptığı kabul edilir ve muâmelenin düzeltilmesi gerekir. Vakıf ve kamu malları da gerçek sahipleri tarafından değil, müteveli veya kamu görevlileri tarafından yönetildiği için bu gibi haksızlıklara karşı koruma altına alınarak, kıyas delili ile “yetim malı” hükmünde sayılmıştır. Gayrimenkuller için %20, hayvan satışında %10 ve menkul eşya için %5 ve daha fazla oranda râyiç bedelin altında satış ve kiralama durumunda fâhiş gabin söz konusu olur.

227. A’râf, 7/145.

228. Zümer, 39/18.

229. Nisâ, 4/86.

230. En’âm, 6/162; İsrâ, 17/34.

“Onlarla en güzel şekilde tartış.”²³¹ Tartışmada gönül kırmadan, muhâtabın gönlünü alacak sözlerle iknâ edilmeye çalışılması en güzel tartışma sayılabilir.

“Ehl-i kitapla en güzel bir şekilde tartışın.”²³² Hristiyan ve Yahudilerle tartışırken en güzel şekilde davranmak, gönüllerini kırmadan, kut-sallarına hakaret etmeden gerçeği ortaya koymak gerekir. Nitekim Hz. Peygamber de Necran Hristiyanları ile konuları tartışırken onların akıllarına delillerle hitâb ederek, Hz. Îsâ'nın Rab değil bir beşer olduğunu anlatmaya çalışmıştır. Onların Hz. Îsâ'nın çamurdan yapılan kuşa üfleme-siyle, kuşu canlandırması, silme körü meshedince gözlerinin açılması ve me-zardaki ölüyü diriltmesini, ilâhlık özelliği olarak ileri sürmeleri üzerine, Hz. Peygamber'in bunu reddetmek yerine, bütün bunların Kur'ân'da da bildiril-diğini, ancak bunların her peygamber gibi Hz. Îsâ'nın mucizelerinden ibâ-ret olduğunu söylemesi ve Kur'ân'daki ilgili âyetleri okuması bu güzel tebliğ metoduna örnek verilebilir.²³³

أَنْ تَقُولَ نَفْسُ يَا حَسْرَتِي عَلَى مَا فَرَّطْتُ فِي جَنْبِ اللَّهِ وَإِنْ كُنْتُ لَمِنَ
السَّاحِرِينَ ﴿٥٦﴾ أَوْ تَقُولَ لَوْ أَنَّ اللَّهَ هَدَانِي لَكُنْتُ مِنَ الْمُتَّقِينَ ﴿٥٧﴾
أَوْ تَقُولَ حِينَ تَرَى الْعَذَابَ لَوْ أَنَّ لِي كَرَّةً فَأَكُونَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٨﴾
بَلَى قَدْ جَاءَتْكَ آيَاتِي فَكَذَّبْتَ بِهَا وَاسْتَكْبَرْتَ وَكُنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿٥٩﴾

56- (O gün geldiğinde) kişi: “Allâh'a karşı işlediğim kusurdan dolayı, yazıklar olsun bana! Ben, gerçekten alay edenler arasındaydım.” demesin.

57- Veya: “Eğer Allah beni doğru yola iletseydi, şüphesiz ben de sakınanlardan olurum!” demesin.

58- Ya da azâbı gördüğünde: “Keşke bana bir geri dönüş olsaydı da, ben de o iyilik yapanlardan olsaydım!” demesin.

59- Hayır, sana âyetlerim gelmişti de sen onları büyüklük taslayarak yalanlamış ve kâfirlerden olmuştun!

231. Nahl, 16/125.

232. Ankebût, 29/46.

233. Bk. Âl-i İmrân, 3/49.

56-59. âyetlerde, kıyâmet günü azapla karşılaşan kişinin pişmanlıkla söylediği sözler nakledilmektedir. “Allah beni doğru yola iletseydi, ben de sakınanlardan olurum.” diyerek özür beyan etmek ister. Ancak kendisine, gelen âyetleri sırf böbürlenmesi yüzünden yalanladığı hatırlatılarak özrü kabul edilmez.

Buna göre o kişi, işi kadere havâle ederek, kaderim böyleymiş, benim yapabileceğim bir şey yoktu, demek ister. Bu “Cebriye” adı verilen bir inanç ekolünün görüşüne uygun bir sözdür. Fakat gerçekte, kul fiilinde zorlanmaz, kendi serbest irâdesiyle seçimini yapar ve sonucundan da sorumlu olur. Seçme ve karar verme aşamasında irâdeye bir baskı yapılmaz. İrâdeli, azimli ve inançlı olarak hayırlı bir işe yönelen kimsenin, bunu yapmayı başarması, kararlılığı sayesinde. Hatta bu kişi, yeniden dünyaya dönerek, bir şans daha verilmesini ister, ama buna imkân bulunmaz.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Kitap, bizden önce yalnız iki topluluğa (Yahudilere ve Hristiyanlara) indirildi; biz ise onların okumasından gerçekten habersizdik.” demeyesiniz diye veya: ‘Bize de kitap indirilseydi, herhalde doğru yola, onlardan daha çok uyardık.’ demeyesiniz diye (Kur’ân’ı indirdik). İşte size de Rabbinizden apaçık bir delil, bir yol gösterici ve bir rahmet geldi. Allâh’ın âyetlerini yalan sayıp ondan yüz çevirenden daha zâlim kim olabilir? Biz, âyetlerimizden yüz çevirenleri, bu yüz çevirmelerinden ötürü azâbın en kötüsüyle cezâlandıracağız!”**²³⁴

“Ateşin karşısına getirildiklerinde onların hâlini bir görsen! O zaman: ‘Ne olurdu, dünyaya geri gönderilsek de, Rabbimiz’in âyetlerini yalanlamayıp mü’minlerden olsaydık!’ diyecekler.”²³⁵

وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ تَرَى الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى اللَّهِ وُجُوهُهُم مُّسْوَدَّةٌ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٦٠﴾ وَيُنَجِّي اللَّهُ الَّذِينَ اتَّقَوْا بِمَفَازَتِهِمْ لَا يَمَسُّهُمُ الشَّوْءُ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦١﴾

60- Kıyâmet gününde, Allah adına yalan söyleyenlerin yüzlerini simsiyah görürsün! Büyüklük taslayanlar için cehennemde yer mi yok?

234. En’âm, 6/156-157.

235. En’âm, 6/27.

61- Allah takvâ sahiplerini ise başarılarından dolayı kurtuluşu erdirir. Onlara kötülük dokunmaz ve onlar üzülmezler de.

60-61. âyetlerde, Allah hakkında yalan uyduranların kıyâmet günü yüzlerinin simsiyah olacağı, Allah'tan sakınanların ise kurtulacağı, onların hiç bir şeye üzülmeyeceği belirtilir.

Allah hakkında yalan uydurmak kapsamına; O'na ortak koşmak, çocuk isnâd etmek, O'nu lâıyk olmayan sıfatlarla nitelendirmek gibi şeyler girer. İşte bu gibi kimselerin kıyâmet gününde, yüzlerinin simsiyah olacağı bildirilir. Onların, dünyada böbürlenmeleri yüzünden bu duruma düştükleri vurgulanır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allah adına yalan uyduran ve kendisine gelen gerçeği (Kur'ân'ı) yalan sayandan daha zâlim kim olabilir? Cehennemde kâfirler için yer mi yok?”**²³⁶

“Sonra cehenneme atılmayı hak edenlerin kimler olduğunu elbette Biz daha iyi biliriz. İçinizden, yolu cehenneme uğramayacak hiçbir kimse yoktur. Bu, Rabbinin katında kesinleşmiş bir hükümdür. Sonra biz Allâh'a karşı gelmekten sakınanları kurtarıyoruz ve zâlimleri de diz üstü çökmüş olarak cehennemde bırakırız.”²³⁷

اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿٦٢﴾

62- Allah her şeyin yaratıcısıdır. O, her şeyin üzerinde ve-kildir.

62. âyette, “Allah her şeyin yaratıcısıdır.” cümlesi, insanın bütün fiillerini de kapsar. Çünkü kul, bir iş yapmayı ister, ona karar verir, eğer bu iş Allâh'ın irâdesi ile de uyumlu ise fiil yaratılır ve kul onu yapmaya muvafak olur. Ancak burada temel tercih noktası insanın üzerindedir. Nitekim En'âm sûresindeki **“Allah her şeyin yaratıcısıdır.”**²³⁸ âyetinin genel anlamını, aynı sûrenin **“Artık kim gerçeği görürse kendi yararına, kim de gerçeğe karşı kör olursa kendi zararınadır.”**²³⁹ âyeti tahsis etmektedir.

236. Zümer, 39/32.

237. Meryem, 19/70-72.

238. En'âm, 6/102.

239. En'âm, 6/104.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar öyle kimselerdir ki, bir kısım insanlar kendilerine: ‘Düşmanlarınız, size karşı asker toplamış, onlardan sakının!’ dediklerinde bu, onların îmânını arttırdı ve ‘Allah bize yeter! O, ne güzel vekildir!’ dediler.”**²⁴⁰

“Biz Mûsâ’ya da kitabı verdik ve İsrâiloğulları’na: “Beni bırakıp başkasını güvenilip dayanılan bir rab edinmeyin.” diyerek bu kitabı doğru yolu gösteren bir rehber kıldı.”²⁴¹

“O, doğunun ve batının Rabbidir. O’ndan başka ilâh yoktur. Öyleyse sen de yalnız O’nu kendine vekil edin!”²⁴²

لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ هُمُ
الْخَاسِرُونَ ﴿٦٣﴾

63- Göklerin ve yerin anahtarları O’na âittir. Allâh’ın âyetlerini inkâr edenlere gelince, işte onlar ziyâna uğrayacak olanlardır.

63. âyete göre, göklerin ve yerin yaratıcısı Allah olduğu gibi, onların varlığını sürdüren, yöneten de O’dur. Ancak Allah, kâinatın yaratılması, yönetilmesi ve devamı konusunda “sünnetullah” denilen birtakım kurallar koymuştur. Bunlar mûcize, kerâmet gibi olağanüstü durumlar dışında varlığını korur. Ateşin yakması, suyun kaldırma gücü, mikrobun hastalık yapması gibi.

Âyetteki “makâlîd” kelimesi Keşşaf sahibine göre Farsça “kilîd” kelimesinin Arapça çoğul söylenişidir. Nasıl devletin anahtarları pâdişaha âitse, göklerin ve yerin anahtarları da Allâh’a âittir. Burada anahtar, mülkün sahibi olmanın sembolüdür.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Göklerin ve yerin anahtarları O’na âittir. O dilediğine rızkı bol verir, dilediğine de daraltır. O her şeyi hakkıyla bilir.”**²⁴³

240. Âl-i İmrân, 3/173.

241. İsrâ, 17/2.

242. Müzzemmil, 73/9.

243. Şûrâ, 42/12.

﴿ BÂB 7 ﴾

**ŞİRK KOŞANIN AMELİ, ALLÂH'IN GÜCÜ,
SÛR'A ÜFÜRME, MAHŞER GÜNÜ HESAP**

قُلْ أَغْفِرِ اللَّهُ تَأْمُرُونِي أَعْبُدُ أَيُّهَا الْجَاهِلُونَ ﴿٦٤﴾ وَلَقَدْ أَوْحَىٰ إِلَيْكَ
وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ
الْخَاسِرِينَ ﴿٦٥﴾ بَلِ اللَّهُ فَاعْبُدْ وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿٦٦﴾ وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ
حَقَّ قَدْرِهِ ۖ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَالسَّمَوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ
بِيمِينِهِ ۖ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٧﴾ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ
مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ
أُخْرَىٰ فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ ﴿٦٨﴾ وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا وَوُضِعَ
الْكِتَابُ وَجِيءَ بِالنَّبِيِّينَ وَالشُّهَدَاءِ وَقُضِيَ بَيْنَهُم بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ
﴿٦٩﴾ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٧٠﴾

64- De ki: “Ey câhiller! Benden Allah’tan başkasına kulluk etmemi mi istiyorsunuz?”

65- Şüphesiz, sana da senden öncekilere de şöyle vahyedildi: Andolsun ki, eğer Allâh’a ortak koşacak olursan bütün yaptıkların boşa gider ve mutlaka ziyâna uğrayanlardan olursun!

66- Hayır! Yalnız Allâh’a kulluk et ve şükredenlerden ol!

67- Onlar Allâh’ı gereği gibi anlayamadılar. Kıyâmet günü bütün dünya O’nun avucundadır, gökler de O’nun kudret eliyle dürülmüş olacaktır. O, onların ortak koştukları şeylerden uzak ve çok yücedir!

68- (O gün) Sûr'a üflenecek, göklerde ve yerde kim varsa -Allâh'ın diledikleri dışında- hepsi düşüp ölecek; sonra Sûr'a bir daha üflenecek ve onlar birden ayağa kalkmış, etrâfa bakıyor olacaklar!

69- Artık Rabbinin nûruyla yeryüzü aydınlanır. Amel defterleri ortaya konur; peygamberler ve şâhitler getirilir. Kimseye haksızlık edilmeden, aralarında adâletle hüküm verilir.

70- Herkese yaptıklarının karşılığı tam olarak verilir. Çünkü Allah, onların yapmakta olduklarını en iyi bilendir.

64. âyette, Allah'tan başkasına kulluk etmenin bir cehâlet olduğu vurgulanıyor. Çünkü bütün evreni yaratıp yönetmekte olan yüce yaratıcı yeri ne, O'nun yarattığı maddî bir varlığa tanrı diye tapmanın bilimsel gerçekliği olamaz.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“De ki: ‘Gökleri ve yeri yoktan var eden, herkesi besleyip doyuran, fakat kendisi beslenmeye muhtaç olmayan Allah’tan başkasını mı kendime dost ve koruyucu edineyim?’ De ki: ‘Bana müslüman olanların ilki olmam emredildi ve sakın Allâh’a ortak koşanlardan olma!’** (denildi).”²⁴⁴

“De ki: Allah, her şeyin Rabbi iken, O’ndan başka Rab mi arayacağım? Herkes, sadece kendi işlediği günahattan sorumludur. Çünkü hiç kimse başkasının günah yükünü taşımaz. Sonunda dönüşünüz Rabbinizedir. O zaman O, size ayrılığa düştüğünüz şeyleri haber verecektir.”²⁴⁵

“Biz İsrâiloğulları’nı denizden geçirdik. Onlar (çölde) putlarına tapmakta olan bir topluma rastladılar. Dediler ki: ‘Ey Mûsâ! Onların tanrıları gibi, sen de bize bir Tanrı yap!’ Mûsâ dedi: ‘Siz gerçekten câhillik eden bir kavimsiniz! Çünkü onların din diye içine daldıkları şeyin bir değeri, ibadet diye yaptıklarının da bir temeli yoktur.’ Yine dedi: ‘Allah sizi âlemlere üstün kılmışken, şimdi size O’ndan başka bir ilâh mı arayayım?’”²⁴⁶

244. En’âm, 6/14.

245. En’âm, 6/164.

246. A’râf, 7/138-140.

65-66. âyetlerde, Allah Teâlâ kendisine ortak koşulmasını bağışlama-yacağını, onların bütün amellerinin boşa gideceğini bildirmekte, kendisine kulluk edip şükre devam edilmesini istemektedir. Allâh'a ortak koşan kim-senin şirkten vazgeçip, Allâh'a yönelmesi her zaman mümkündür. Böyle bir dönüş kapısının ölüm öncesine kadar açık tutulması Yüce Allâh'ın rahme-tinin genişliğini gösterir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Şüphesiz ki Allah kendine ortak koşulmasını bağışlamaz; ama dilediği kimsenin şirk dışındaki günah-larını bağışlar. Allâh'a şirk koşan, büyük bir günah işleyerek Allâh'a iftira etmiş olur.”**²⁴⁷

“De ki: “Ey kendileri aleyhine sınırı aşan kullarım! Allâh'ın rah-metinden ümidinizi kesmeyin; çünkü Allah, bütün günahları bağış-lar. O, gerçekten çok bağışlayan, çok merhametli olandır.”²⁴⁸

“Eğer siz, yasaklandığınız büyük günahları işlemekten sakınırsanız, sizin diğer kötülüklerinizi örter ve sizi şerefli bir yere koyarız.”²⁴⁹

“Onlar, eğer güçleri yetse, sizi dininizden döndürünceye kadar, size karşı savaşa devam ederler. Sizden kim, dininden döner ve kâ-fir olarak ölürse, onların yaptıkları işler dünyada da âhirette de bo-şa gitmiştir. İşte onlar cehennemliklerdir. Onlar orada sürekli ola-rak kalacaklardır.”²⁵⁰

“Allâh'ın âyetlerini inkâr edenler, haksız yere peygamberleri öldürenler ve insanlar içinde adâleti emredenleri de öldürenler yok mu? Bunları can yakıcı bir azapla müjdele! İşte bunlar, dünyada da âhirette de amelleri boşa giden kimselerdir. Onların hiçbir yardım-cıları da yoktur!”²⁵¹

“Kim îmânı tanımazsa, ameli boşa gider. O âhirette de ziyâna uğrayanlardandır.”²⁵² **“O zaman mü'minler birbirlerine şöyle der-ler: ‘Sizinle beraber olduklarına dâir Allâh'a bütün güçleriyle yemin edenler bunlar değil miydi!’ Onların bütün yaptıkları boşa gitmiş, böylece onlar en büyük ziyâna uğrayanlardan olmuşlardır.”**²⁵³

247. Nisâ, 4/48.

248. Zümer, 39/53.

249. Nisâ, 4/31.

250. Bakara, 2/217.

251. Âl-i İmrân, 3/21-22.

252. Mâide, 5/5.

253. Mâide, 5/53.

“İşte bu, Allâh'ın yoludur ki kullarından dilediğini oraya götürür. Eğer onlar da Allâh'a ortak koşmuş olsalardı, elbette yapmış oldukları ameller boşa giderdi.”²⁵⁴

“Âyetlerimizi ve âhiret gününe kavuşmayı yalanlayanların bütün amelleri boşa gitmiştir. Onlar, yapmakta olduklarından başka bir şeyle mi cezâlandırılacaklardı?”²⁵⁵

“Müşrikler, inkârlarına bizzat kendileri şahitlik edip dururken, Allâh'ın mescidlerini îmar etmeye lâayık değildirler. Onların bütün yaptıkları boşa gitmiştir ve onlar cehennemde sürekli olarak kalacaklardır.”²⁵⁶

“(Ey münâfıklar!) Sizin hâliniz sizden öncekilerin hâline benzetmektedir. Üstelik onlar, hem sizden daha güçlü, hem de mal ve çocuk bakımından daha üstün idiler. Sonra onlar bu dünyadan paylarını aldılar. Siz de, daha öncekilerin paylarını alıp yararlandıkları gibi, paylarınızı alıp yararlandınız ve o bâtıla dalanlar gibi siz de daldınız! Onların amelleri, dünyada da âhirette de boşa gitmiştir. İşte en büyük ziyâna uğrayanlar onlardır!”²⁵⁷

“İşte bunlar âhirette, kendileri için ateşten başka hiçbir şeyleri olmayan kimselerdir. Dünyada yaptıkları da boşa gitmiştir. Zaten onların yapmakta oldukları şeyler hep bâtıldır!”²⁵⁸

“Allah dedi: ‘Ey Mûsâ! Ben elçi olarak göndermek ve seninle konuşmak sûretiyle insanlar arasında seni seçkin kıldım. Artık sana verdiklerimi al ve şükredenlerden ol!’”²⁵⁹

وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ ۖ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ
وَالسَّمَوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ ۖ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٧﴾

67- Onlar Allâh'ı gereği gibi anlayamadılar. Kıyâmet günü bütün dünya O'nun avucundadır, gökler de O'nun kudret

254. En'âm, 6/88.

255. A'râf, 7/147.

256. Tevbe, 9/17.

257. Tevbe, 9/69.

258. Hûd, 11/16.

259. A'râf, 7/144.

eliyle dürülmüş olacaktır. O, onların ortak koştukları şeylerden uzak ve çok yücedir!

67. âyette, müşriklerin Allâh'ı gereği gibi anlayamadıkları, hâlbuki kıyâmet gününde yeryüzünün O'nun avucunda, göklerin de dürülmüş bir hâlde O'nun kudret elinde olacağı, O'nun ortak koşulan şeylerden uzak ve çok yüce olduğu belirtilmektedir.

Âyetteki “kabza” (avuç) ve “yemîn” (sağ el) kelimeleri, gerçek anlamda organlar için kullanılır. Allah Teâlâ için âzâ ve organ isnâdı söz konusu olmadığı için bunlar O'nun hakkında mecaz olarak “güç, kudret” anlamında kullanılmıştır. Mesela; “filan, filanın avucundadır.” denir. Onun yönlendirmesi ile emri altında demektir. Kur'ân'da birçok âyette köle ve cârîye sahipliği için kullanılan, **“Sağ ellerinin mâlik olduğu...”**²⁶⁰ ifâdesinden kastedilen de kendilerinin mülkü olmasıdır. Şu ev filanın elinde, filanın avucunda ve filanın eline geçti derler ki, bununla öz malı olduğu anlatılmak istenir. Hem bunlar, kullanılan ve meşhur olan mecazlardır. İbn-i Atıyye de demiştir ki, kabza (avuç) kudretten ibârettir.

Yemin: “Sağ taraf” demektir. Güç, kuvvet ve kasem (yemin etmek) anlamlarında da kullanılır. Burada güç, kuvvet veya kasem demek olabileceği de söylenmiştir. **“O gün Biz göğü, kitapların sayfalarını dürer gibi düreceğiz.”**²⁶¹ âyetinin ifâdesinden anlaşıldığı gibi, Allah Teâlâ göğü dürmeye söz verdiği için gerçeklik anlamı sebebiyle bu anlam doğru ise de, önceki anlam ile güç ve kudretin tasvir ve temsiline daha kuvvetli, daha büyük bir anlam ifâde ettiğini hatırlatmaya ihtiyaç yoktur.²⁶²

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“(Yahudiler), Allâh'ı gereği gibi tanıyamadılar. 'Allah, beşere hiçbir şey indirmemiştir.' dediler. De ki: 'Öyleyse Mûsâ'nın insanlara bir nur ve yol gösterici olarak getirdiği kitabı kim indirdi?'"**²⁶³

“Onlar, Allâh'ı gereği gibi takdir edip anlayamadılar! Gerçekten Allah, çok güçlüdür, mutlak üstündür.”²⁶⁴

“Onlar, Allâh'ı bırakıp, kendilerine ne yarar ne de zarar veremeyen şeylere taparlar, bir de: 'Bunlar, bizim Allah katındaki

260. Bk. Ahzâb, 33/50.

261. Enbiyâ, 21/104.

262. Elmalılı. age, VI, 504.

263. En'âm, 6/91.

264. Hac, 22/74.

‘sefaatçilerimizdir.’ derler. De ki: ‘Siz, Allâh’a göklerde ve yerde, bilmediği bir şeyi mi haber veriyorsunuz?’ Allah, onların ortak koştuklarından uzaktır, yücedir.”²⁶⁵

“Allâh’ın buyruğu gelmiştir. Artık onu istemekte acele etmeyin. Allah, onların ortak koştukları şeylerden uzak ve yücedir!”²⁶⁶

“Sizi yaratan, sonra rızıklandıran, sonra öldüren, daha sonra da tekrar diriltecek olan Allah’tır. Peki, ortak koştuklarınız arasında, bunlardan herhangi birini yapabilecek olan var mı? Allah, onların ortak koştuklarından uzaktır ve çok yücedir.”²⁶⁷

Bir gün Yahudi hahamlarından biri Hz. Peygamber’e gelerek şöyle dedi: “Ey Muhammed! Biz kitaplarımızda Cenâb-ı Hakk’ın şöyle anlatıldığını görüyoruz: Allah gökleri bir parmağında, yer tabakalarını bir parmağında, ağaçları bir parmağında, diğer varlıkları da bir parmağında tutarak, “Bütün kâinatın hâkimi Ben’im!” der. Bu sözler üzerine Allâh’ın Rasûlü, hahamın söylediklerini doğrulayarak azı dişleri görülünceye kadar gülmüş ve yukarıdaki **“Onlar Allâh’ı gereği gibi takdir edemediler...”²⁶⁸** âyetini sonuna kadar okumuştur.”²⁶⁹

Ebû Hüreyre’den rivâyete göre, Nebî ﷺ şöyle buyurmuştur: “Allah Teâlâ kıyâmet günü yeryüzünü avucuna alacak, gökleri eliyle dürüp katlayacak ve: “Hükümdar Ben’im. Nerede yeryüzünün hükümdarları?” buyuracak.”²⁷⁰

Hz. Âişe’den rivâyete göre, yer ve göklerin bu sıkımı ve dürümü sırasında insanların nerede olacağı Hz. Peygamber’den sorulmuş: “Sırat üzerinde bulunacaklar.” cevabını vermiştir.²⁷¹

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَىٰ فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ ﴿٦٨﴾

68- (O gün) Sûr’a üflenecek, göklerde ve yerde kim varsa -Allâh’ın diledikleri dışında- hepsi düşüp ölecek; sonra

265. Yûnus, 10/18.

266. Nahl, 16/1.

267. Rûm, 30/40.

268. Zümer, 39/67.

269. Buhârî, Tefsir, 39/2, Tevhid, 19, 26, 36; Müslim, Kıyâmet, 19.

270. Buhârî, Tefsir, 39/3, Rikâk, 44, Tevhid, 6; Müslim, Mûnâfikîn, 23-24.

271. Müslim, Mûnâfikîn, 29; Tirmizî, Tefsir, 39, H No: 3242; Hâkim, Müstedrek, II, 436.

Sûr'a bir daha üflenecek ve onlar birden ayağa kalkmış, etrâfa bakıyor olacaklar!

68. âyete göre, Sûr'a ilk üflenişte göklerde ve yerde bulunan canlılar ölmüş olur. Sûr'a ikinci üflenişte ise, insanlar kabirlerinden kalkıp beklemeye başlar.

Sûr; İsrâfil ﷺ'in kıyâmetin kopuş ve daha sonra yeniden diriliş sürecini başlatmak için üflediği sesli bir âlettir. Âyette, öldükten sonra diriliş, uyku-dan sonra uyanışa benzetilmiştir. Birinci Sûr'da Allâh'ın izniyle ölmeyip kalanların; Cebrâil, Mikâil, Azrâil, İsrâfil veya Arş'ı taşıyan melekler (Hamele-i Arş) yahut Rıdvan melekleri, hûriler, cennet bekçisi Mâlik ile cehennem bekçileri Zebâniler olduğu belirtilmiştir.

Bu âyete göre Sûr'a üfürme ikidir. İlki ölüm için, ikincisi ise yeniden dirilme içindir. Ancak çoğunluk âlimler aşağıdaki âyete dayanarak buna ilk üfürme olarak "korku" üfürmesini de ekler. Böylece üfürme sayısı üç olur. **"Sûr'a üfürüldüğü gün, Allâh'ın diledikleri dışında, göklerde ve yerde bulunanlar hepsi korkuya kapılır. Hepsi boyunları bükük olarak O'na gelirler."**²⁷²

Ebû Hüreyre'den, Nebî ﷺ şöyle buyurmuştur: "Sûr'a son üfürülüştan sonra, ilk başını kaldıran ben olacağım, bir de ne göreyim, Mûsâ Arş'ın sütununa tutunmuş duruyor. Bilmiyorum, üfürülmeden önce mi, sonra mı oradadır?"²⁷³, "İnsana âit her şey eskir. Acbu'z-zeneb'i bunun dışında-dır. Yeniden yaratılış ondan olacaktır."²⁷⁴

وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا وَوُضِعَ الْكِتَابُ وَجِيءَ بِالنَّبِيِّينَ وَالشُّهَدَاءِ وَقُضِيَ بَيْنَهُم بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٦٩﴾ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٧٠﴾

69- Artık Rabbinin nûruyla veryüzü aydınlanır. Amel defterleri ortaya konur; peygamberler ve şahitler getirilir. Kimseye haksızlık edilmeden, aralarında adâletle hüküm verilir.

70- Herkese yaptıklarının karşılığı tam olarak verilir. Çünkü Allah, onların yapmakta olduklarını en iyi bilendir.

272. Neml, 27/87.

273. Buhârî, Tefsir, 34/3.

274. Buhârî, Tefsir, 39/3.

69-70. âyetlerde, kıyâmet günü yeryüzünün Rabbin nûru ile aydınlanacağı, amel defterlerinin ortaya konulacağı, peygamberler ve şâhitlerin getirileceği, kimseye haksızlık yapılmadan, adâletle hüküm verileceği ve herkes amellerinin karşılığının eksiksiz verileceği bildirilir.

Çeşitli âyetlerde Kur'ân'a, burhan (delil), hak ve adâlete "nur" denildiği gibi, yukarıdaki âyette de nûrun, hak ve adâletin tecellisi demek olduğu söylenmiştir.

Fakat Ebû Hayyan'ın naklettiği üzere İbn-i Abbâs şöyle demiştir: Bu âyette nur, güneş ve ayın nûru (ışığı) değil, başka bir nurdur ki, Allah Teâlâ yaratacak ve onunla yeri aydınlatacaktır. Bu rivâyet bize yeni bir ufuk açıyor. Nitekim günümüzde elektrik ile bir örneğini düşünebildiğimiz parlak bir nûrun (ışığın), ilâhî bir nûrun yaratılacağını bize önceden haber vermiş oluyor. Bu nur ki, onunla büyük mahkemenin kurulacağı mahşer yeri aydınlatılacaktır.²⁷⁵

Âyette kitaptan kastedilen, amel defteridir. Getirilen şâhitler; peygamberlerin ümmetleri, melekler ve sâlih kişiler olarak tefsir edilmiştir. Âyetlerde şöyle buyrulur: **"O gün Allah, peygamberleri toplayacak ve: 'Size ne cevap verildi?' diyecek."**²⁷⁶ **"Her ümmetten birer şâhit getirdiğimiz ve seni de onların üzerine şâhit getirdiğimiz vakit, bakalım onların hâli nice olacak?"**²⁷⁷ **"O gün bütün insanları önderleriyle çağıracağız."**²⁷⁸ Bununla birlikte burada "Nebîler" kelimesi, muhbirler anlamını da ifâde edebilir.²⁷⁹

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Amel defterleri önlerine konulmuştur. Günahkârların, onun içinde yazılı olanlardan korkarak: 'Eyvah bize! Bu nasıl bir defter ki küçük büyük demeden hiçbir şey bırakmamış, hepsini sayıp dökmüş!' dediklerini görürsün. Onlar bütün yapmış olduklarını karşılarında bulurlar. Senin Rabbin hiç kimseye haksızlık etmez."**²⁸⁰

"O gün her ümmetten birer şâhit getireceğiz; artık kâfirlere söz hakkı verilmeyecek; ileri sürdükleri özürler de kabul edilmeyecektir."²⁸¹

275. Elmalılı, age, VI, 505.

276. Mâide, 5/109.

277. Nisâ, 4/41.

278. İsrâ, 17/71.

279. Bk. Elmalılı, age, VI, 505.

280. Kehf, 18/49.

281. Nahl, 16/84.

﴿ BÂB 8 ﴾

**KİYÂMET GÜNÜ İNKÂRCILAR, ALLAH'TAN
KORKANLAR, MELEKLER ARŞ'IN ÇEVRESİNDE**

وَسِيقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ زُمَرًا ۖ حَتَّىٰ إِذَا جَاؤُهَا فَتَحَتْ أَبْوَابُهَا
وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِّنْكُمْ يَتْلُونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِ رَبِّكُمْ
وَيُنذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا قَالُوا بَلَىٰ وَلَكِنْ حَقَّتْ كَلِمَةُ الْعَذَابِ
عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٧١﴾ قِيلَ ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فَبَشِّرْ
مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٧٢﴾ وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا
حَتَّىٰ إِذَا جَاؤُهَا وَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلَامٌ عَلَيْكُمْ
طِبُّكُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ ﴿٧٣﴾ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقَنَا وَعْدَهُ
وَأَوْثَرْنَا الْأَرْضَ نَتَّبِعُوا مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَاءُ ۖ فَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ ﴿٧٤﴾
وَتَرَى الْمَلَائِكَةَ حَافِينَ مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَقُضِيَ
بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَقِيلَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٧٥﴾

71- O inkâr edenler bölük bölük cehenneme sürülürler.

Oraya varıp da, kapıları açıldığında cehennemin bekçileri onlara: “İçinizden Rabbinizin âyetlerini size okuyan ve bugüne kavuşacağınızı söyleyerek sizi uyaran peygamberler gelmedi mi?” diye sorarlar. Onlar da, “Evet geldi.” derler. Ama azap sözü, artık o kâfirler için gerçek olmuştur.

72- Onlara: “İçinde ebedî kalacağınız cehennemin kapılarından girin! Büyüklük taslayanların yeri ne kötü!” denir.

73- Rab'lerine karşı gelmekten sakınanlar ise, bölük bölük cennete sevk edilirler. Sonunda oraya varıp da kapıları açıldığında, cennetin bekçileri onlara, "Selâm size, hoş geldiniz! Artık ebedî kalmak üzere girin buraya!" derler.

74- Onlar da: "Verdiği sözü yerine getiren ve bizi dilediği-miz yerinde oturacağımız bu cennet yurduna vâris kılan Allâh'a hamd olsun! İyi amelde bulunanların ecri ne güzelmış!" derler.

75- Sen meleklerin de Arş'ın çevresini kuşatarak, Rab'lerine hamd ile tesbih ettiklerini görürsün. Artık insanlar arasında adâletle hüküm verilir ve "Âlemlerin Rabbi olan Allâh'a hamd olsun!" denilir.

71-72. âyetlere göre, kıyâmet günü küfür ehli bölük bölük cehenneme sevk edilir. Ayrı ayrı gruplar hâlinde, herkes meşrebine, günahına uygun toplulukla cehenneme götürülür. **"Cehennemin yedi kapısı vardır. Her kapıya onlardan bir bölüm ayrılmıştır."**²⁸² Bu kapılardan birinden girecek olan gruplar, cehennemin önüne getirilince, hemen kapılar açılır ve muhafızlar şöyle derler: "Size kendi içinizden çıkmış, Rabbinizin âyetlerini size okuyan ve sizi bugününe karşı uyanan elçiler gelmedi mi?" Onlar, elçilerin geldiğini, fakat onların sözlerini dinlemedikleri için ve Allâh'ın şeytana uyanları cehennemle cezâlandıracağı sözü yüzünden burada olduklarını söylerler. Onlara cehennem kapılarından içeri girmeleri söylenir.

Meleklerin peygamberin davetini hatırlatması sorumluluk için önemlidir. Çünkü kendilerine peygamber daveti ulaşmayan döneme, "fetret dönemi" denilir ve böyle yerlerde bulunanların, akıl melekesini kullanarak, yalnız Allâh'a inanması yeterli görülür. Âyette, **"Biz bir peygamber gönder-medikçe azap edecek değiliz."**²⁸³ buyrulur.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"İblis dedi: 'Ey Rabbim! Beni azdır-mana karşılık, ben de veryüzünde onlara günahları süsleyeceğim ve onların hepsini mutlaka azdıracağım! Ancak içlerinden ihlaslı kul-ların müstesnâdır.' Allah dedi: 'İşte bana varan dosdoğru yol bu-dur. Azgınlardan sana uyanlar dışında, benim kullarım üzerinde se-nin bir gücün yoktur.' Şüphesiz ki o azgınlardan hepsine vaad edilen**

282. Hicr, 15/44.

283. İsrâ, 17/15.

yer cehennemdir. O cehennemin yedi kapısı vardır. Onlardan kimin hangi kapıdan gireceği belirlenmiştir.”²⁸⁴

**“Zulme devam ederken, meleklerin canlarını alacağı kimse-
ler: ‘Biz, hiçbir kötülük yapmamıştık.’ diyerek teslim olurlar. ‘Evet,
yaptınız. Allah sizin yapmış olduklarınızı, elbette hakkıyla bilendir.
Öyleyse, içinde sürekli kalmak üzere, cehennemin kapılarından gi-
rin. Büyüklük taslayanların yeri ne kötü!”²⁸⁵**

**“Rab’lerini inkâr edenler için cehennem azâbı vardır. O, ne kö-
tü varılacak yerdir! Oraya atıldıkları zaman, cehennemin kaynar-
ken çıkardığı uğultuyu işitirler. Cehennem neredeyse öfkesinden
çatlayacak! Her ne zaman oraya bir topluluk atılsa, onun bekçileri
onlara: ‘Size uyarıcı bir peygamber gelmemiş miydi?’ diye sorarlar.
Onlar şöyle derler: ‘Evet, doğrusu bize uyarıcı bir peygamber gel-
mişti, fakat biz (onu) yalanlamış ve ‘Allah bir şey indirmemiştir, siz
ancak büyük bir sapıklık içindesiniz!’ demiştik.’ Ve eğer söz dinle-
seydik veya aklımızı kullanmış olsaydık, şu alevli ateşe girenler ara-
sında olmazdık!’ derler. Böylece günahlarını itiraf ederler. Artık o
alevli ateşe girenler, (Allâh’ın rahmetinden) uzak olsunlar!”²⁸⁶**

**“Rabbinin, yoldan çıkanlar hakkındaki, ‘Onlar artık îmân etmez-
ler!’ hükmü böylece gerçekleşmiş oldu.”²⁸⁷**

73-74. âyetlere göre, Rab’lerine karşı gelmekten sakınan takvâ sahip-
leri ise bölük bölük cennete sevk edilirler. Oraya vardıklarında cennetin ka-
pıları açılır ve görevli melekler onları “selâm” vererek karşılar ve “tertemiz
geldiniz, ebediyyen kalmak üzere girin cennete” derler. Onlar bu nîmetler
den dolayı Allâh’a hamd ederler.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar Allâh’a verdikleri sözü yeri-
ne getirirler ve kesin olarak verdikleri sözden dönmezler. Allâh’ın
gözetilmesini emrettiği şeyleri gözetirler, Rab’lerinden sakınırlar
ve hesaplarının kötü çıkmasından korkarlar. Onlar Rab’lerinin rı-
zasını kazanmak için sabrederler, namazı dosdoğru kılarlar, kendi-
lerine verdiğimiz rızıktan gizli ve açık olarak (hayır yolunda) harcar-
lar ve kötülüğe iyilikle karşılık verirler. İşte dünya yurdunun güzel**

284. Hicr, 15/39-44.

285. Nahl, 16/28-29; Mü'min, 40/76.

286. Mülk, 67/7-11.

287. Yûnus, 10/33.

sonu onlar içindir. Bu güzel hayat, babalarından, eşlerinden ve çocuklarından sâlih olanlarla beraber girecekleri Adn cennetleridir. Melekler de her kapıdan onların yanlarına varırlar. “Sabrettiğiniz için size selâm olsun! Dünya yurdunun sonu ne kadar güzeldir!”²⁸⁸

“Bu dünyada güzel iş yapanlara güzellik vardır. Âhiret yurdu ise daha hayırlıdır. Allâh’a karşı gelmekten sakınanların yurdu ne güzeldir! Onlar, altlarından ırmaklar akan Adn cennetlerine girerler. Onlar için orada diledikleri her şey vardır. İşte Allah, kendinden sakınanları böyle mükâfatlandırır! Onlar meleklerin, tertemiz olarak canlarını alırlarken: ‘Size selâm olsun! Yapmış olduğunuz iyi işler için, girin cennete!’ diyecekleri kimselerdir.”²⁸⁹

“Biz onların kalplerindeki bütün kinleri çıkarıp atacağız. Önlerinden ırmaklar çağıldayıp akacak. Onlar şöyle diyecekler: ‘Bizi bu nîmetlere kavuşturan Allâh’a hamd olsun! Eğer Allah bize doğru göstermeseydi, biz doğru yolu bulamazdık. Şüphesiz Rabbimiz’in elçileri bize gerçeği getirmişler!’ Onlara şöyle seslenilecek: Yapmış olduğunuz iyi işler sebebiyle, kazandığınız cennet işte budur!”²⁹⁰

Ebû Hüreyre ؓ’ten rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: “Cennete ilk girecek kimselerin yüzleri dolunay gibi parlak olacak. Onların ardından gireceklerin yüzleri gökyüzündeki en parlak yıldız gibi aydınlık olacak. Orada insanlar ne küçük ne büyük abdest bozarlar ve ne de tükürüp sümkürürler. Onların tarakları altındandır. Kokuları misktir. Buhurdanlıklarındaki hoş koku cennetin hoş kokulu ağacındandır. Eşleri hûrilerdir. Cennetliklerin hepsi de babaları Âdem’in şeklinde yaratılmış olup, boyları altmış arşındır.”²⁹¹

Ebû Saîd el-Hudrî ve Ebû Hüreyre ؓ’dan rivâyete göre, Nebî ﷺ şöyle buyurmuştur: “Cennet ehli cennete girdikten sonra bir münâdî şöyle seslenecek: Artık sonsuz bir hayatınız var, asla ölmeyeceksiniz. Hep sağlıklı kalacaksınız, artık hastalanmayacaksınız. Sürekli genç kalacaksınız, asla yaşlanmayacaksınız. Hep safâ süreceksiniz, asla üzülmeyeceksiniz. Nitekim Kur’ân’da: **“Biz onların kalplerindeki bütün kinleri çıkarıp atacağız. Önlerinden ırmaklar çağıldayıp akacak. Onlar şöyle diyecekler: “Bizi bu nîmetlere kavuşturan Allâh’a hamd olsun! Eğer Allah bize yol göstermeseydi, biz doğru yolu bulamazdık. Şüphesiz**

288. Ra’d, 13/20-24.

289. Nahl, 16/30-32.

290. A’râf, 7/43.

291. Buhârî, Bed’ü’l-halk, 8, Enbiyâ, 1; Müslim, Cennet, 15.

Rabbimiz'in elçileri bize gerçeği getirmişler!" Onlara şöyle seslenecek: "Yapmış olduğunuz iyi işler sebebiyle, kazandığınız cennet işte budur!"²⁹² buyurulur."²⁹³

وَتَرَى الْمَلَائِكَةَ حَافِينَ مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ
وَقُضِيَ بَيْنَهُم بِالْحَقِّ وَقِيلَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٧٥﴾

75- Sen meleklerin de Arş'ın çevresini kuşatarak, Rab'lerine hamd ile tesbih ettiklerini görürsün. Artık insanlar arasında adâletle hüküm verilir ve "Âlemlerin Rabbi olan Allâh'a hamd olsun!" denilir.

75. âyet, yüce dîvanın hâkimi olan Allâh'ın, tahtındaki ihtişamını anlatır. Çevresini saran melekler, buyruğu için hazır beklemekte, çevresinde dönmekte ve O'nu tesbih etmektedirler. Sürenin son âyetleri, Mekke'de inen birçok sûrede olduğu gibi bitiş üslûbu taşır. Allâh'ın adâleti ve övgünün yalnız O'na âit olduğu vurgusu ile sûre sona erer. Sürenin baş tarafında da dînin yalnız Allâh'a âit olduğu vurgulanmıştı. Sonunda da benzer bir üslûpla sürenin başı ile sonu bütünleşmiştir.

ARŞ

Sözlükte, yükseklik, yüksek yer ve yüksek şey demektir. Ayrıca tavan, ev, çadır gibi anlamlarda da kullanılmıştır. Mecaz olarak hükümlanlık, şan, şeref ve taht anlamlarında da kullanılmıştır.

Kur'ân-ı Kerîm'de Arş, Hz. Yusuf'un ve Sebe' Melikesi Belkıs'ın tahtı anlamında ve Allâh'a nisbet edilmiş olarak iki şekilde kullanılmıştır.²⁹⁴ Allâh'a nisbet edilerek "Rabbü'l Arş - Arş'ın Rabbi",²⁹⁵ bir kısmında "Zû'l Arş - Arş'ın Sahibi"²⁹⁶ ifâdeleri kullanılmıştır.

Hadis-i şerîflerde Allâh'a, Cebrâil'e ve şeytana âit olmak üzere üç ayrı arştan söz edilir. Bunlardan Cebrâil'in ve şeytanın arşı hakkında fazla bilgi verilmez. Sadece Hz. Peygamber'in Cebrâil عليه السلام'ı gökle yer arasında bir Arş (taht) üzerinde otururken gördüğü belirtilir.²⁹⁷ Şeytanın da Allâh'ın Arş'ı gibi deniz veya su üzerinde bir Arş'ının bulunduğu ve çevresinin yılanlarla

292. A'râf, 7/43.

293. Müslim, Cennet, 22.

294. Bk. Yûsuf, 12/100; Neml, 27/23, 38, 41, 42.

295. Tevbe, 9/29; Zuhurf, 43/82.

296. İsrâ, 17/42; Mü'min, 40/15.

297. Buhârî, Tefsir, 65/5; Müslim, İman, 257.

çevrili olduğu ve şeytanın insanları saptırmak için emirleri buradan yeryüzüne saldıgı bildirilir.²⁹⁸

Hadislerde Allâh'a âit Arş'ın özellikleri şöyle belirtilir: Göklerle yeryüzü yaratılmazdan önce su üzerinde bulunan Arş, yedinci göğün üzerinde kubbe şeklindeki Firdevs (veya Adn) cennetinin üstündeydi. Allah da Arş'ın fevkindedir.²⁹⁹

Arşın sağında Hz. Peygamber'e vaad edilen Makâm-ı Mahmûd bulunmaktadır.³⁰⁰ Arş meleklerce taşınmakta ve Allâh'ı tesbih eden melekler onun etrafında dönmektedir.³⁰¹ Şehitlerin ruhları Arş'ın altında dolaşır. Müslim'in Mesrûk'tan naklettiği bir hadiste şöyle buyrulur: *"Biz Abdullah bin Mes'ud'a şehitlerle ilgili Âl-i İmrân 169. âyetin anlamını sorduk. Şüphesiz bunu biz de sormuştuk, dedi. Sonra dedi ki: "Onların ruhları yeşil kuşların içindedir. Onlar için Arş'ın altında asılmış kandiller vardır. Cennetten istedikleri yerde dolaşırlar, sonra bu kandillere dönerler. Rab'leri onların bu hâllerini bilir ve canınızın çektiği bir şey var mı? diye sorar. Onlar: "Biz cennetten dilediğimiz yerde dolaşıyoruz. Bu bize yeter." derler. Bu soru üç kere tekrarlanınca şöyle derler: Ey Rabbimiz! Biz ruhlarımızın bedenlerimize iâde edilerek, Senin yolunda bir defa daha şehîd olmak isteriz."*³⁰²

Kıyâmet günü, insanların hesâba çekilme işinin başlaması için Hz. Peygamber Arş'ın altında secdeye kapanarak şefaât dileyecektir.³⁰³

Kitab-ı Mukaddes'te Arş "kralın tahtı, hükümrانlık ve Allâh'ın tahtı" olmak üzere üç anlamda kullanılmıştır. Dâvud ve Süleyman peygamberlerin tahtı ile Firavun'un tahtına arş adı verilir.³⁰⁴ İlâhî saltanatın eski zamandan beri kurulmuş olup, edediyyen devam edeceğini bildirirken arş kelimesi hükümrانlık anlamında kullanılmıştır.³⁰⁵ Allâh'ın ezelden beri oturduğu taht anlamında Arş ise evrenin en yüksek noktasında bulunur.³⁰⁶

298. Müslim, Münâfikûn, 66, 67, Fiten, 87; Tirmizî, Fiten, 63.

299. Buhârî, Tevhid, 22-23, Tefsir, 65/5; Müslim, İman, 327, Tevbe, 14, Zikir, 61-63; Tirmizî, Tefsir, 41.

300. Tirmizî, Menâkıb, 1; Ahmed bin Hanbel, I, 398.

301. Buhârî, Halku ef'âli'l-ibâd, s. 194; Tirmizî, Deavât, 79.

302. Müslim, İmâre, 121.

303. Müslim, İman, 327.

304. Luka, 1/32; I. Krallar, 1/46; Yeremya, 22/30.

305. Mezmurlar, 93/1-2, 45/6.

306. Mezmurlar, 9/4/7, 11/4, 47/8, 55/19; Vahiy, 6/13, 7/10. Geniş bilgi için bk. Y. Şevki Yavuz, TDV İslâm Ansik. "Arş" mad.

سُورَةُ الْمُؤْمِنِينَ

MÜ'MİN
SÛRESİ

Mü'min sûresi Mekke'de inmiş olup, 85 âyettir. 56 ve 57. âyetler Medîne'de inmiştir. Adını Firavun ailesinden, inanan bir kişinin Firavun'a karşı duruşunu anlatan 28-45. âyetlerden almıştır. Üçüncü âyette geçen "gâfir" sıfatı da sûrenin ikinci adı olmuştur. İmân esaslarının, özellikle tevhid inancı ve âhiret konularının anlatıldığı bir sûredir. Sûrede başlıca: Mekke'de Hz. Muhammed'e ve mü'minlere yapılan baskılar, târihî süreçte peygamberlerini yalanlayanların başına gelen felâketler, hak ile bâtılın mücâdelesi, büyüklük taslayanların sonu, Allâh'ın rahmetinin geniş, azâbının ise şiddetli oluşu gibi konular yer alır.

﴿ BÂB 1 ﴾

**KUR'ÂN'IN İNDİRİLİŞİ, İNKÂRCILAR,
ARŞ'I TAŞIYAN MELEKLERİN DUÂSI**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

حَمْ ١ ﴿١﴾ تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ٢ ﴿٢﴾ غَافِرِ الذَّنْبِ وَقَابِلِ
التَّوْبِ شَدِيدِ الْعِقَابِ ذِي الطُّوْلِ ٣ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ ٤ إِلَيْهِ الْمَصِيرُ ٥ ﴿٣﴾
مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَا يَغْزُرُكَ تَقْلُبُهُمْ فِي الْبِلَادِ
٦ ﴿٤﴾ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَالْأَحْزَابُ مِنْ بَعْدِهِمْ ٧ وَهَمَّتْ كُلُّ أُمَّةٍ
بِرُسُولِهِمْ لِيَأْخُذُوهُ وَجَادَلُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ فَآخَذْتُهُمْ ٨
فَكَيفَ كَانَ عِقَابِ ٩ ﴿٥﴾ وَكَذَلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا
أَنَّهُمْ أَصْحَابُ النَّارِ ١٠ ﴿٦﴾ الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ
بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ
رَحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ
١١ ﴿٧﴾ رَبَّنَا وَأَدْخِلْهُمْ جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدْتَهُمْ وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ
وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ ١٢ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ١٣ ﴿٨﴾ وَقِهِمُ السَّيِّئَاتِ
وَمَنْ تَقِ السَّيِّئَاتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهُ ١٤ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ١٥ ﴿٩﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

1- Hâ, Mîm.

2- Bu kitabın indirilişi, mutlak üstün olan ve her şeyi bilen Allah tarafındandır.

- 3- O, günahı bağışlayan, tevbeyle kabul eden, azâbı şiddetli olan ve lûtfu bol olandır. O'ndan başka ilâh yoktur. Dönüş ancak O'nadır.
- 4- Kâfirlerden başkası Allâh'ın âyetleri hakkında tartışmaya girmez. Onların diyar diyar gezmesi gezip dolaşması seni aldatmasın!
- 5- Bunlardan önce Nûh kavmi ile onları izleyen toplumlar da elçilerini yalanlamışlardı. Her bir ümmet kendi peygamberini yakalayıp cezâlandırmaya kalktı ve hakkı ortadan kaldırıp yerine bâtili koymak için mücâdele etti. Sonra Ben onları kısıvrak yakalayayverdim de cezâmın nasıl olduğunu gördüler!
- 6- Böylece, o inkâr edenlerin cehennem ehli olduklarına dâir Rabbinin sözü gerçekleşmiş oldu.
- 7- Arş'ı taşıyan ve onun çevresinde bulunan (melekler), Rab'lerini hamd ile tesbih ederler, O'na îmân ederler ve mü'minlerin bağışlanması için de şöyle duâ ederler: "Ey Rabbimiz! Senin rahmetin ve bilgin her şeyi kuşatmıştır. O hâlde tevbe edip, senin yolunu izleyenleri bağışla ve onları cehennem azâbından koru!"
- 8- "Ey Rabbimiz! Onları, atalarından, eşlerinden ve zürriyetlerinden iyi olanları vaad etmiş olduğun 'Adn cennetlerine yerleştir. Şüphesiz ki sen, gerçekten mutlak üstün, tam hüküm ve hikmet sahibi olansın!"
- 9- "Onları kötülüklerden koru! Sen kimi kötülüklerden korusan, o gün ona rahmet etmişsindir. İşte büyük kurtuluş budur!"

1-3. âyetlerde, "Hâ, Mîm" ile başlayan ve arkasından gelen yedi sûre birbirini ardınca inmiştir. Anlamı için, "elif, lâm, ra, ha, mim, nun" harfleri yan yana gelince "er-Rahmân" ortaya çıkar denilmiştir. Ancak diğer sûre başlarındaki harfler gibi, bunların da, kendilerinden hemen sonra vahyedilen sözlerin önemini vurgulamak için gelmiş olması daha mâkul görünmektedir. 2 ve 3. âyetlerde, Allah Teâlâ'nın altı tane sıfatı zikredilir. Bunlar; mutlak üstün, hakkıyla bilen, günahı bağışlayan, cezâsı şiddetli ve lûtf sahibi olması sıfatlarıdır. Bundan sonra O'nun tek ilâh oluşu ve son dönüşün O'na olacağı vurgulanır.

Enes b. Mâlik'ten rivâyet ettiği bir hadiste şöyle buyrulur: “Yüce Allah bana, Seb-i Tival'i, (yedi uzun sûreyi) Tevrat yerine verdi, (Elif-Lâm-Râ) dan (Tâ-Sîn)lere kadar İncil yerine verdi. (Tâ-Sîn)lerle “Hâ Mîm”ler arasında Zebur yerine verdi. “Hâ Mîm”ler ve Mufassal sûrelerle de beni üstün kıldı. Bunları benden önce hiçbir peygamber okumadı.”¹

Ebû Hüreyre'nin naklettiği başka bir hadis şöyledir: “Kim, âyetü'l-kürsî ile birlikte Mü'min sûresi Hâ Mîm'den başlayıp, **إِلَهِ الْمَصِيرِ** diye biten üçüncü âyetin sonuna kadar sabah okursa, akşama kadar, akşam okursa sabaha kadar bunlarla korunmuş olur.”²

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Bu kitap, mutlak üstün, tam hüküm ve hikmet sahibi olan Allah tarafından indirilmiştir.”**³

“Kullarıma, Benim gerçekten çok bağışlayıcı ve çok merhamet edici olduğumu haber ver. Bununla birlikte azâbım da, çok acıktır!”⁴

4. âyette inkârcılardan başkasının, Allâh'ın âyetlerine karşı gelmeyeceği belirtildikten sonra, Hz. Muhammed ﷺ'i teselli etmek için, “Onların öyle şehir şehir dolaşıp gezmeleri, işlerini görmeleri seni aldatmasın.” buyruluyor. Çünkü onları azap yakaladığı zaman, o gezintileri ve zenginlikleri kendilerine bir yarar sağlamaz. Onların diyar diyar dolaşmaları; ticaret ve kârlı kazançlar için korkusuz ve tehlikesizce seyahat etmeleri, dünya hayatında sağladıkları üstünlük Cenâb-ı Hakk'ın kendilerine süre vermesi ve onları bu şekilde imtihana tâbî tutması olarak tefsir edilmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İnsanlardan öyleleri var ki, hiçbir bilgisi olmadığı hâlde Allah hakkında tartışmaya girer ve her azgın şeytanın peşinden gider. Şeytan hakkında şöyle yazılmıştır. “Şüphesiz o kendisini dost edineni yoldan çıkarır ve onu alevli ateşin azâbına sürükler.”**⁵

“İnsanlardan öyleleri var ki bir bilgiye, bir rehber ve aydınlatıcı bir kitaba dayanmadan Allah hakkında tartışır durur. Allâh'ın yolundan saptırmak için, büyüklük taslar. Dünyada onun için bir rezillik vardır. Kıyâmet gününde de ona yangın azâbını tattıracağız.”⁶

1. Alûsî, age, XII, 40.

2. Tirmizî, Sevu'u'l-Kur'an, 2; Dârimî, Fazâilu'l-Kur'an, 14.

3. Zümer, 39/1; Câsiye, 45/2; Ahkâf, 46/2.

4. Hicr, 15/49-50.

5. Hac, 22/3-4.

6. Hac, 22/8-9.

“Allâh'ın göklerde ve yerde ne varsa hepsini sizin hizmetinize verdiğini, nîmetlerini açık ve gizli olarak bolca ihsan ettiğini görmediniz mi? Buna rağmen insanlardan öylesi var ki, bir bilgiye, bir rehberine ve aydınlatıcı bir kitaba dayanmadan Allah hakkında tartışır durur!”⁷

“Onlar, kendilerine gelmiş hiçbir delil olmadığı hâlde Allâh'ın âyetleri hakkında tartışırlar. Bu ise Allah katında da, îmân edenler yanında da büyük bir nefretle karşılanır. Allah, büyüklük taslayan her zorbanın kalbini işte böyle mühürler!”⁸

“Kendilerine gelen kesin bir delil olmaksızın, Allâh'ın âyetleri hakkında tartışanların göğüslerinde, asla tatmin edemeyecekleri bir böbürlenme vardır. Sen Allâh'a sığın. Çünkü O, her şeyi işiten ve her şeyi görendir.”⁹

“Allâh'ın âyetleri hakkında tartışıp duranları görmedin mi? Gerçeklere nasıl da sırt çeviriyorlar? Onlar Kitabı ve peygamberlerimizle gönderdiklerimizi yalan sayanlardır. Yakında gerçeği öğrenecekler!”¹⁰

5-6. âyetlerde, daha önce Nûh kavmi ile onları izleyenlerin de peygamberlerini yalanladığı, hatta yakalayıp cezâlandırmak veya ortadan kaldırmak istediği, ancak Allâh'ın onları yakalayıp cezâlandığı, böylece Allâh'ın inkâr edenlerle ilgili hükmünün yerini bulduğu bildiriliyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Oysa Biz peygamberleri yalnızca müjdeleyici ve uyarıcı olarak göndeririz. Kâfirler hakkı bâtıla ortadan kaldırmak için mücâdele eder; âyetlerimi ve kendilerine yapılan uyarıları alay konusu yaparlar.”¹¹**

“Rabbinin, yoldan çıkanlar hakkındaki: “Onlar artık îmân etmezler!” hükmü böylece gerçekleşmiş oldu.”¹² “Andolsun ki onların çoğu için Allâh'ın azap sözü hak olmuştur. Çünkü onlar îmân etmiyorlar.”¹³

“O inkâr edenler bölük bölük cehenneme sürülürler. Oraya varıp da, kapıları açıldığında cehennemin bekçileri onlara: ‘İçinizden Rabbinizin âyetlerini size okuyan ve bugününüzle karşılaşacağınız

7. Lokmân, 31/20.

8. Mü'min, 40/35.

9. Mü'min, 40/56.

10. Mü'min, 40/69-70.

11. Kehf, 18/56.

12. Yûnus, 10/33.

13. Yâsîn, 36/7.

konusunda sizi uyaran peygamberler gelmedi mi?’ diye sorarlar. Onlar da: ‘Evet geldi.’ derler. Ama azap sözü, artık o kâfirler için gerçek olmuştur. Onlara şöyle denilir: ‘İçinde sürekli kalmak üzere, cehennem kapılarından girin! Büyüklük taslayanların yeri ne kötüdür!’”¹⁴

الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ﴿٧﴾ رَبَّنَا وَأَدْخِلْهُمْ جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدْتَهُمْ وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٨﴾ وَقِهِمُ السَّيِّئَاتِ وَمَنْ تَقِ السَّيِّئَاتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهُ ۖ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٩﴾

7- Arş'ı taşıyan ve onun çevresinde bulunan (melekler), Rab'le-rini hamd ile tesbih ederler, O'na îmân ederler ve mü'minlerin bağışlanması için de şöyle duâ ederler: “Ey Rabbimiz! Senin rahmetin ve bilgin her şeyi kuşatmıştır. O hâlde tevbe edip, senin yolunu izleyenleri bağışla ve onları cehennem azâbından koru!”

8- “Ey Rabbimiz! Onları, atalarından, eşlerinden ve zürriyetlerinden iyi olanları vaad etmiş olduğun ‘Adn cennetlerine yerleştir. Şüphesiz ki sen, gerçekten mutlak üstün, tam hüküm ve hikmet sahibi olansın!”

9- “Onları kötülüklerden koru! Sen kimi kötülüklerden korrursan, o gün ona rahmet etmişsindir. İşte büyük kurtuluş budur!”

7-9. âyetlere göre, Arş'ı taşıyan ve onun çevresinde bulunan melekler, Yüce Allâh'ı överek tesbih ederler ve mü'minlerin bağışlanması için şöyle duâ ederler: “Ey Rabbimiz! Senin rahmetin de ilmin de her şeyi kuşatmıştır. Tevbe edip Senin yolunu izleyenleri bağışla ve cehennem azâbından koru. Onları ve atalarından, eşlerinden ve soylarından sâlih olanları, kendilerine vaad ettiğin Adn cennetlerine yerleştir. Şüphe yok ki Sen,

mutlak üstünsün, tam hüküm ve hikmet sahibisin. Sen onları kötülüklerden koru. O gün Sen kimi kötülüklerden korursan, ona rahmet etmişsin. En büyük kurtuluş işte budur!"

Bâzı âlimler, meleklerin mü'minler için istiğfâr etmelerini delil olarak alıp, meleklerin insanlardan üstün olduğunu söylemişlerdir. Meleklerin kendileri istiğfâra muhtaç değildir, çünkü onlardan günah ve hatâ sâdır olmaz. Oysa bütün peygamberler de dâhil insanların hepsi istiğfâra muhtaçtır. Nitekim Yüce Allah, Hz. Muhammed'e, **"Günahından dolayı istiğfâr et!"**¹⁵ buyurmuştur. Yine Hz. Nûh, **"Ey Rabbim! Beni, babamı-anamı bağışla!"** diye duâ etmiştir.¹⁶

HAMELE-İ ARŞ

Arşın taşıyıcıları olan bu melekler rivâyete göre dört olup, Hâkkâ sûresi 69/17. âyetine göre kıyâmet günü bunların sayısı sekize çıkacaktır. Arş'ı yüklenmeleri; onu koruma ve yönetme ile görevli olduklarını ifâde eder ya da Cehab-ı Hakk'a yakınlıkları ve şerefleri yüzünden böyle anılmışlardır. Ancak Arş'ın çevresini kuşatan meleklerin çok sayıda olduğu belirtilir.¹⁷ Arş'ı yüklenenlerle birlikte hepsine birlikte "kerûbiyyûn (Allâh'a en yakın melekler)" denilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Sen meleklerin de Arş'ın çevresini kuşatarak, Rab'lerine hamd ile tesbih ettiklerini görürsün. Artık insanlar arasında adâletle hüküm verilir ve "Âlemlerin Rabbi olan Allâh'a hamd olsun!" denilir."**¹⁸

"İşte o gün olacak olan olmuştur. Gök de yarılr ve artık o gün o, çökmeye yüz tutar. Melekler onun (göğün) çevresindedirler. Rabbinin Arş'ını o gün, bunların da üstünde sekiz melek yüklenir."¹⁹

"Allah dedi: 'Benim azâbım var, onu dilediğime isâbet ettiririm. Rahmetim var, her şeyi kuşatmıştır. Ben onu sakınanlara, zekâtı ve renlere ve âyetlerimize îmân edenlere yazacağım."²⁰

"De ki: 'Göklerde ve yerde olanlar kimin?' De ki: 'Allâh'ındır.' O, kullarına rahmetiyle muâmele etmeyi kendi zâtına ilke edinmiştir.

15. Mü'min, 40/55.

16. Süleyman Ateş, Çağdaş Tefsir, VIII, 66.

17. Bk. Zümer, 39/75.

18. Zümer, 39/75.

19. Hâkkâ, 69/15-17.

20. A'râf, 7/156.

Geleceğinde şüphe olmayan kıyâmet gününde hepinizi elbette bir araya toplayacaktır. Ama kendilerine yazık edenler buna inanmazlar.”²¹

“Onlar Rab’lerinin rızasını kazanmak için sabrederler, namazı dosdoğru kılarlar, kendilerine verdiğimiz rızıktan gizli ve açık olarak (hayır yolunda) harcarlar ve kötülüğe iyilikle karşılık verirler. İşte dünya yurdunun güzel sonu onlar içindir. Bu güzel hayat, babalarından, eşlerinden ve çocuklarından sâlih olanlarla beraber girecekleri Adn cennetleridir. Melekler de her kapıdan onların yanlarına varırlar.”²²

“O gün, kim azaptan uzak tutulursa, gerçekten Allah onu esirgemıştır. Bu ise apaçık bir kurtuluştur!”²³

Kur’ân ve sünnette meleklerin mü’minler için duâ ettiklerine dâir pek çok örnek vardır. Bir âyette şöyle buyrulur: **“Rabbimiz Allah’tır.’ deyip, sonra da dosdoğru yolda yürüyenlere gelince, onların üzerine (ölüm sırasında) melekler iner ve derler ki: ‘Korkmayın, üzülmeysin, size vad olunan cennetle sevinin! Biz dünya hayatında da, âhirette de sizin dostlarınızız. Orada size, çok bağışlayan, çok merhametli olan Allah’tan bir ağırlama olarak canlarınızın çektiği her şey var, orada size istediğiniz her şey var!’”**²⁴

Meleklerin duâ ettiği kimseler: a) Hasta ziyaret edenler, b) Namaz için mescidde bekleyenler, c) Namaz kıldığı yerde namazdan sonra bekleyenler, d) İlim öğrenenler ve ilim için bir araya gelenler, e) Cömert kimseler, f) Sadaka verenler bunlar arasındadır. Hz. Peygamber bir hadisinde şöyle buyurmuştur: **“Bir müslüman yanında bulunmayan bir din kardeşi için duâ ederse, mutlaka melek ona: “Âmin! Aynı şeyler sana da verilsin!” diye duâ eder.”**²⁵

21. En'âm, 6/12, 54.

22. Ra'd, 13/22-23.

23. En'âm, 6/16.

24. Fussilet, 41/30-32.

25. Müslim, Zikr, 86-88; Ebû Dâvûd, Vitir, 29, Menâsik, 5.

﴿ BÂB 2 ﴾

**İNKÂRCILARIN PİŞMANLIĞI, İBADETTE İHLAS,
KIYÂMET GÜNÜ ADÂLET, İNSANLARIN UYARILMASI**

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنَادُونَ لَمَقْتُ اللَّهُ أَكْبَرُ مِنْ مَقْتِكُمْ أَنْفُسَكُمْ إِذْ تُدْعَوْنَ
إِلَى الْإِيمَانِ فَتَكْفُرُونَ ﴿١٠﴾ قَالُوا رَبَّنَا آمَنَّا اثْنَتَيْنِ وَأَخْيَيْنَا اثْنَتَيْنِ
فَاعْتَرَفْنَا بِذُنُوبِنَا فَهَلْ إِلَى خُرُوجٍ مِنْ سَبِيلٍ ﴿١١﴾ ذَلِكُمْ بِأَنَّهُ إِذَا دُعِيَ
اللَّهُ وَخَدَهُ كَفَرْتُمْ ۚ وَإِنْ يُشْرِكْ بِهِ تُؤْمِنُوا ۚ فَالْحُكْمُ لِلَّهِ الْعَلِيِّ الْكَبِيرِ
﴿١٢﴾ هُوَ الَّذِي يُرِيكُم آيَاتِهِ وَيُنَزِّلُ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ رِزْقًا وَمَا يَتَذَكَّرُ
إِلَّا مَنْ يُنِيبُ ﴿١٣﴾ فَادْعُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ
﴿١٤﴾ رَفِيعُ الدَّرَجَاتِ ذُو الْعَرْشِ ۚ يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ عَلَى مَنْ
يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ لِيُنْذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ ۚ ﴿١٥﴾ يَوْمَ هُمْ بَارِزُونَ لَا يَخْفَى
عَلَى اللَّهِ مِنْهُمْ شَيْءٌ ۚ لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ۖ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿١٦﴾ الْيَوْمَ
تُجْزَى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ ۚ لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ ۚ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ
﴿١٧﴾ وَأَنْذَرَهُمْ يَوْمَ الْأَرْفَةِ ۚ إِذِ الْقُلُوبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ ۚ كَاطِمِينَ ۚ
مَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ حَمِيمٍ وَلَا شَفِيعٍ يُطَاعُ ۚ ﴿١٨﴾ يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا
تُخْفِي الصُّدُورُ ﴿١٩﴾ وَاللَّهُ يَقْضِي بِالْحَقِّ ۚ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ
لَا يَفْضُلُونَ شَيْئًا ۚ إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ۚ ﴿٢٠﴾

- 10- İnkâr edenlere şöyle seslenilir: “Allâh’ın öfkesi, sizin kendinize olan öfkenizden daha büyüktür. Çünkü siz îmâna çağrıldığınızda inkâr ediyordunuz!”
- 11- Bunun üzerine onlar: “Ey Rabbimiz! Bizi iki defa öldürdün ve iki defa dirilttin. Biz de günahlarımızı îtiraf ettik; o hâlde bizim için bir çıkış yolu var mıdır?” derler.
- 12- (Onlara denir ki): “Siz şunun için bu hâle düştünüz: Allâh’ın birliğine îmân etmek için çağrıldığınızda O’nun birliğini inkâr ediyor, O’na ortak koşulunca inanıyordunuz. Artık hüküm, yücelerin yücesi olan Allâh’ındır!”
- 13- Size âyetlerini gösteren ve sizin için gökten rızık indiren O’dur. Ancak O’na yönelen kimse düşünüp öğüt alır!
- 14- Kâfirler hoşlanmasa da Allâh’a, dîni yalnız O’na has kılarak duâ edin!
- 15- Dereceleri yükselten ve Arş’ın sahibi olan Allah, kendi emrinden olan rûhu, kavuşma günü hakkında insanları uyarması için kullarından dilediğine indirir.
- 16- O gün hepsi kabirlerinden çıkıp Allâh’ın huzûruna varırlar. Hiçbir şeyleri Allah’tan gizli kalmaz. Mülk ve saltanat o gün kimindir? Her şeyi kudretine boyun eğdiren tek bir Allâh’ındır!
- 17- O gün herkese kazandığının karşılığı verilir. Çünkü o gün kimseye haksızlık edilmez. Allah hesâbı çabuk görendir.
- 18- Onları o yaklaşmakta olan kıyâmet günü hakkında uyar ki, o gün yürekler ağızlara gelir, yutkunup dururlar. Artık zâlimler için ne candan bir dost, ne de sözü dinlenir bir şefaathçi bulunur!
- 19- Allah, gözlerin kötü niyetli bakışını da, göğüslerin gizlediğini de bilir.
- 20- Allah, adâletle hüküm verir. Oysa onların Allah’tan başka taptıkları, hiçbir konuda hüküm veremezler. Çünkü hakkıyla işiten ve gören ancak Allah’tır.

10-12. âyetlerde, müşriklerin âhirette uğrayacakları azap sahnesinden biri anlatılmaktadır. Buna göre; onlar azapla karşılaşınca kendi kendilerine kızzarlar, “Nasıl oldu da dünyada iken peygamberin sözünü dinlemedik, O’nun yoluna girmedik de çetin azapla karşılaştık!” derler. Cehennemnin muhafızları kendilerine, “Gönderdiği dini kabul etmediğiniz için, Allâh’ın size olan öfkesi, sizin olan öfkenizden daha büyüktür. Siz dünyada inanmaya çağırıldınız, fakat kabul etmeyip inkâr ederdiniz! İşte onun için bu cezâyâ çarpıldınız. Haydi, şimdi azâbı tadın!” derler.

Bunun üzerine onlar Allâh’a şöyle yalvarırlar: “Yâ Rabbi, bizi iki kere öldürdün, iki kere dirilttin. İşte suçumuzu da îtiraf ettik. Şu azaptan kurtulmanın bir yolu, imkânı yok mu?” Ama istekleri reddedilir. Çünkü orası yeni bir amel işleme yeri değil, dünyadaki amellerin karşılıklarının alınacağı bir yerdir.

İlk ölüm, doğmadan önceki ölü durum, ikinci ölüm ise, dünyadan ayrılırken olan ölümdür. İlk diriliş dünyadaki doğum, ikinci diriliş ise, öldükten sonraki diriliştir.²⁶ Cehennemdekilerin çıkış yolu araması, yeniden dünyaya dönüp kendilerine yeni bir şans tanınmasını istemeleridir. Bunu, ruhların yeni bir bedene geçişi (tenâsüh/reenkarnasyon) olarak yorumlamak uygun düşmez.

Duhân sûresi 44/56. âyette: **“Orada ilk ölümden başka ölüm tatmazlar.”** buyrulur. Demek ki Allah’tan sakınanlar için birinci ölümden sonra berzah ölümü olmadığı gibi âhirette de başka bir ölüm söz konusu değildir.

Bâzı sözde bilim adamları ölen bir insanın rûhunun, ölmeden önceki durumuna göre insan veya hayvana geçerek, yeniden dünyaya geldiğini ve bu yolla cezâlarını tamamladıklarını ileri sürerler. Bu inançlarına yukarıdaki Bakara 2/11. âyeti delil getirirler: **“Onlar şöyle diyecekler: Ey Rabbimiz! Bizi iki kez öldürdün ve iki kez dirilttin. Günahlarımızı îtiraf ettik. Bir daha çıkmaya, bir yol var mıdır?”** Ehl-i sünnet inancına göre, bu âyetteki ilk ölüm, doğmadan önceki ölü durum, ikinci ölüm ise, dünyadan ayrılırken olan ölümdür. İlk diriliş dünyadaki doğum, ikinci diriliş ise, öldükten sonraki diriliştir.²⁷ Âyette sözü edilen cehennemliklerin çıkış yolu araması, yeniden dünyaya dönüp kendilerine yeni bir şans tanınmasını istemeleridir. Kendilerine böyle bir imkân verilmeyecektir.

26. Bk. Bakara, 2/28.

27. Bakara, 2/28.

Kitap ve sünnette insanın kendisi muhâtap alınarak, dünyadaki ameline göre âhirette karşılık göreceği esasî yer alır. Birkaç bedende yer alacak rûhun, kıyâmet günü hangi kişiliği temsil edeceği sorusuna iknâ edici bir cevap bulmak güçtür.

Bunların dışında kişiyi küfre veya sapıklığa düşürmeyen bâzı hatâlı inanç ve davranışlar her zaman olabilmıştır. Dünya işlerini tümünden terk etmek, aşırı çilecilik, evlenmemek, tedbir almayı tevekküle aykırı saymak, şeyhleri kutsal sayacak kadar yüceltmek, mübah olan nîmetlerden yararlanmamak, özel giysiler giymek, kılık-kıyafet, saç-sakal gibi konularda temizlik kurallarına uymamak, sürekli olarak inzivaya çekilmek gibi davranışlar buna örnek verilebilir.

Sonuç olarak İslâm'da Kitap, sünnet, icmâ ve kıyasla sâbit olan emir ve yasaklar bütün müslümanlar için bağlayıcıdır ve ortak hükümlerdir. Tasavvufta da bu kısma “şerîat” denilmiştir. Farzlar, vâcipler, haramlar ve sağlam hadislerle sâbit olan sünnet bu gruba girer. Bunun dışında nâfile, mendub veya müstehab olarak nitelenen ibadet ve amelleri, zikir, tesbih ve duâları bir mü'minin, sâlih-mürşit bir zâtın rehberliğinde düzenli bir şekilde yapmaya çalışması ve böylece hayatını belli bir disipline sokması, hayırda yardımlaşma ve hayra delâlettir. Hadiste, *“Hayra delâlet eden, o hayrı işleyeninin eciri gibi ecir alır.”*²⁸ buyurulmuştur. Diğer yandan cemaatin karşılıklı duâ ve yardımlaşması sayesinde oluşan vakıf, mescid, aşevi, sağlık ocağı, yol, köprü, çeşme, ilmi teşvik gibi çalışmaların da bir “sadaka-i câriye” olarak, cemaat mensubuna, sağlığında ve vefâtından sonra sürekli ecir kazandıracağına da şüphe yoktur.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar, kendilerine gelmiş hiçbir delil olmadığı hâlde Allâh'ın âyetleri hakkında tartışırlar. Bu ise Allah katında da, îmân edenler yanında da büyük bir nefretle karşılanır. Allah, büyüklük taslayan her zorbanın kalbini işte böyle mühürler!”**²⁹

“Siz Allâh'ı nasıl inkâr edersiniz ki, cansız iken size O hayat verdi. Sonra bir gün hayatınıza son verecek, ardından sizi yine diriltecektir. Sonunda hepiniz O'nun huzûruna çıkarılacaksınız. O, yerde ne varsa, hepsini sizin için yarattı. Sonra göğe yöneldi, onları yedi gök olarak düzenledi. O, her şeyi bilir.”³⁰

28. Müslim, İmâre, 133; Tirmizî, İlim, 14; Ahmed bin Hanbel, Müsned, V, 272-274, 357.

29. Mü'min, 40/35.

30. Bakara, 2/28-29.

“Allah yaratışı ilkin yapar, sonra da hayatınıza son verir ve tekrar diriltir. Sonra da O’nun huzûruna çıkarılırsınız!”³¹

“Sizi topraktan yarattık; yine oraya döndüreceğiz ve daha sonra tekrar oradan çıkaracağız.”³²

“Onlar şöyle derler: ‘Evet, doğrusu bize uyarıcı bir peygamber gelmişti, fakat biz (onu) yalanlamış ve ‘Allah bir şey indirmemiştir, siz ancak büyük bir sapıklık içindesiniz!’ demiştik. Eğer söz dinleseydik veya aklımızı kullanmış olsaydık, şu alevli ateşe girenler arasında olmazdık!’ derler. Böylece günahlarını itiraf ederler. Artık o alevli ateşe girenler, Allâh’ın rahmetinden uzak olsunlar!”³³

“Ateşin karşısına getirildiklerinde onların hâlini bir görsen! O zaman: ‘Ne olurdu, dünyaya geri gönderilsek de, Rabbimiz’in âyetlerini yalanlamayıp mü’minlerden olsaydık!’ diyecekler.”³⁴

“Göklerde ve yerde nice deliller vardır ki, müşrikler bunları görürler; ama başlarını öte yana çevirip geçerler. Onların çoğu, Allâh’a ancak ortak koşarak inanırlar.”³⁵

“Sen Kur’ân’da Rabbinden tek ilâh diye söz ettiğinde, onlar canları sıkılmış olarak dönüp giderler.”³⁶

13-14. âyetlere göre, gökten inen rızık; yağmur, güneş ve hava gibi, canlıların yaşaması için gerekli olan nîmetlerdir. Bir beldede tarım ürünleri ekilip filizlendikten sonra şiddetli bir kuraklık onları yakıp kavurur ve telef eder. İşte böyle bir zamanda yağacak yağmur, gökten destelerle para yağıyormuş gibi ekonomik değer ifâde eder. Âyetlerde bu durumdan sadece Allâh’a yönelenlerin ibret alacağı, bu sebeple -kâfirler hoşlanmasa da- mü’minlerin O’na yönelmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ve yine de ki: Allâh’a hamd olsun, O size âyetlerini gösterecek, siz de onları tanıyacaksınız. Rabbin, yapmakta olduklarınızdan habersiz değildir.”³⁷**

31. Rûm, 30/11.

32. Tâhâ, 20/55.

33. Mülk, 67/9-11.

34. En’âm, 6/27.

35. Yûsuf, 12/105-106.

36. İsrâ, 17/46.

37. Neml, 27/93.

“Böylece Allah size âyetlerini gösteriyor. Şimdi, Allâh'ın âyetlerinden hangisini inkâr edersiniz?”³⁸

“Yakında onlara hem dış dünyada, hem de kendi içlerinde delillerimizi göstereceğiz ki, Kur'ân'ın gerçek olduğu kendilerine iyice belli olsun. Rabbinin her şeye şâhit olması, yetmez mi?”³⁹

“De ki: ‘Size gökten ve yerden rızık veren kim? İşitme ve görme-yi sağlayan kim? Ölüden diriye diriden ölüyü çıkaran kim? Kâinatın bütün işlerini yöneten kim?’ Onlar, ‘Allah!’ diye cevap verecekler. O zaman şöyle de: ‘Peki, o hâlde O’na karşı gelmekten sakınmayacak mısınız?’⁴⁰

“(Onlar mı hayırlı) yoksa mahlukatı ilk defa yaratan, öldükten sonra da tekrar diriltecek olan ve sizi gökten ve yerden rızıklandıran Allah mı? Allah’la beraber başka bir ilâh öyle mi? De ki: “Haydi, doğru söylüyorsanız delilinizi getirin!”⁴¹

“Ey insanlar! Allâh'ın üzerinizdeki nîmetini hatırlayın! Gökten ve yerden size rızık verecek, Allah’tan başka bir yaratıcı mı var? O’ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Öyleyse nasıl oluyor da, çevriliyorsunuz!”⁴²

“Gece ile gündüzün birbiri ardınca gelmesinde ve Allâh'ın gökten rızık sebebi olan (suyu) indirip onunla, ölümünden sonra yeri diriltmesinde, rüzgârları evirip çevirmesinde, aklını kullanan bir toplum için nice ibretler vardır.”⁴³

“De ki: “Rabbim adâleti emretti. Her namaz sırasında yüzünüzü (Kâbe’ye) çevirin. Dîni yalnız O’na tahsis ederek ibadet edin. İlkin sizi yarattığı gibi, yine O’na döneceksiniz.”⁴⁴

“O başlangıcı ve sonu olmayan bir hayat ile diridir, O’ndan başka ilâh yoktur. Dîni yalnız kendisine has kılarak O’na ibadet edin. Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allâh’a mahsustur.”⁴⁵

38. Mü'min, 40/81.

39. Fussilet, 41/53.

40. Yûnus, 10/31.

41. Neml, 27/64.

42. Fâtır, 35/3.

43. Câsiye, 45/5.

44. A'râf, 7/29.

45. Mü'min, 40/65.

Abdullah bin Zübeyr ؓ, Hz. Peygamber'in her namazdan sonra şu duâyı yaptığını rivâyet etmiştir: “Lâ ilâhe illâllâhu vahdehû lâ şerike leh. Lehü'l-mülkü ve lehü'l-hamdü ve hüve alâ külle şey'in kadîr. Lâ havle ve lâ kuvvet illâ billâh. Lâ ilâhe illâllâhu ve lâ na'büdü illâ iyyâh; lehü'n-ni'metü ve lehü'l-fadlü ve lehü's-senâü'l-hasen. Lâ ilâhe illâllâhu muhlisine le hü'd-dîne veleu kerihe'l-kâfirün.”

Anlamı: “Allah'tan başka ilâh yoktur; yalnız Allah vardır. O tektir, ortağı yoktur. Mülk O'nundur, hamd O'na mahsustur. O, her şeye kadîrdir. Günahtan kaçacak güç ve ibadet edecek kuvvet ancak Allâh'ın yar-dımı ile kazanılabilir. Biz yalnız O'na ibadet ederiz. Allah'tan başka ibadete lâayık bir ilâh yoktur. Sahip olduğumuz nîmet, lûtufta ve en güzel övgü O'na âittir. Kâfirler hoşlanmasa da bütün samimiyetimizle, Allah'tan başka ilâh yoktur, deriz.”⁴⁶

رَفِيعُ الدَّرَجَاتِ ذُو الْعَرْشِ ۚ يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ لِيُنْذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ ۚ ﴿١٥﴾ يَوْمَ هُمْ بَارِزُونَ لَا يَخْفَىٰ عَلَى اللَّهِ مِنْهُمْ شَيْءٌ ۚ لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ۖ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿١٦﴾ الْيَوْمَ تُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ ۖ لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ ۚ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿١٧﴾

15- Dereceleri yükselten ve Arş'in sahibi olan Allah, kendi emrinden olan rûhu, kavuşma günü hakkında insanları uyarması için kullarından dilediğine indirir.

16- O gün hepsi kabirlerinden çıkıp Allâh'ın huzûruna varırlar. Hiçbir şeyleri Allah'tan gizli kalmaz. Mülk ve saltanat o gün kimindir? Her şeyi kudretine boyun eğdiren tek bir Allâh'ındır!

17- O gün herkese kazandığının karşılığı verilir. Çünkü o gün kimseye haksızlık edilmez. Allah hesabı çabuk görendir.

15-17. âyetlerde, dereceleri yükselten ve Arş'in sahibi olan Allâh'ın, kıyâmet günü hakkında uyarması için, dilediğine vahyini indireceği, kıyâmet kopunca herkesin Allâh'ın huzûrunda toplanacağı, hiçbir şeyin gizli kalmaya-cağı, herkese adâletli bir şekilde hak ettiğinin verileceği belirtilir.

Yukarıdaki âyette “dereceleri yükselten” ifâdesi; gökleri birbiri üstüne kurup yükselten, dünyada kullarına yüce mertebeler veren, cennetteki makamlarını ve mü'minlerin sevap derecelerini yükselten anlamlarına yorumlanmıştır. “Ruh”tan maksat, peygamberlerine gönderdiği vahiy meleğidir. “Buluşma günü” ise, herkesin bir arada toplanacağı kıyâmet günü nü ifâde eder.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onların Allah katındaki derecelere farklı farklıdır. Allah onların yaptıklarını görmektedir.”**⁴⁷ **“Onlar için Allah katından yüksek dereceler, bir bağışlanma ve bir rahmet vardır. Çünkü Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır.”**⁴⁸

“Biz dilediğimiz kimselerin derecelerini kat kat yükseltiriz. Şüphesiz ki senin Rabbin, tam hikmet sahibi olan, hakkıyla bilendir.”⁴⁹

“Sizi yeryüzünün halîfeleri yapan, verdiği nîmetlerle sizi imtihan etmek için kiminizi derece bakımından kiminizden üstün kılan O’dur.”⁵⁰

“İşte bunlar gerçek mü'minlerdir. Onlar için Rab’lerinin katında yüksek dereceler, bağışlanma ve tükenmez bir rızık vardır.”⁵¹

“İnsanlardan bir kısmını diğerlerine nasıl üstün kıldığımıza bir bak! Ancak âhiretteki derece ve üstünlükler daha büyük olacaktır.”⁵²

“Kim de mü'min olarak ve sâlih ameller işleyerek gelirse, işte onlar için yüksek dereceler vardır.”⁵³

“Şüphesiz ki sizin Rabbiniz gökleri ve yeri altı günde yaratmış, sonra Arş üzerine yerleşmiştir.”⁵⁴

“İşte böylece sana da buyruğumuzla bir ruh (Kur'ân) vahyettik. Yoksa sen daha önce kitap nedir, îman nedir, bilmezdin.”⁵⁵

47. Âl-i İmrân, 3/163.

48. Nisâ, 4/96.

49. En'âm, 6/83.

50. En'âm, 6/165.

51. Enfâl, 8/4.

52. İsrâ, 17/21.

53. Tâhâ, 20/75.

54. A'râf, 7/54.

55. Şûrâ, 42/52.

“O gün yer başka yere, gökler de başka göklere dönüşecek. İnsanlar her şeyi kudretine boyun eğdiren tek Allâh’ın huzûrunda toplanacaklar.”⁵⁶

“Allâh’ın huzûruna çıkarılacağınız günden sakının! O gün herkese kazandığının karşılığı tam olarak verilir ve onlar asla haksızlığa uğratılmazlar!”⁵⁷

Ebû Hüreyre ؓ’ten rivâyete göre, Nebî ﷺ şöyle buyurmuştur: “Allah Teâlâ kıyâmet günü yeryüzünü avucuna alacak, gökleri eliyle dürüp katlayacak ve: “Hükümdar Ben’im. Nerede yeryüzünün hükümdarları?” buyuracak.”⁵⁸

وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْأَزْفَةِ إِذِ الْقُلُوبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ كَاطِمِينَ مَّا لِلظَّالِمِينَ
مِنْ حَمِيمٍ وَلَا شَفِيعٍ يُطَاعُ ﴿١٨﴾

18- Onları o yaklaşmakta olan kıyâmet günü hakkında uyar ki, o gün yürekler ağızlara gelir, yutkunup dururlar. Artık zâlimler için ne candan bir dost, ne de sözü dinlenir bir şefaatchi bulunur!

18. âyette Hz. Muhammed’e, yaklaşmakta olan ve korkudan yüreklerin boğaza dayanacağı dehşetli güne karşı insanları uyarması bildiriliyor. “Âzifeh” yaklaşan anlamında kıyâmet gününün adıdır. Çünkü o gün zâlimlerin ne yakın bir dostu, ne de sözü dinlenecek bir şefaatchileri olacaktır. Müşriklerin, Allah ile kendileri arasında şefaatchi olacağını sandıkları putları da bir yarar sağlamaz.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Zâlimlerin yaptıklarından Allâh’ın habersiz olduğunu sanma! O sadece onların hesâbını, gözlerin dehşetten donup kalacağı bir güne ertelemektedir. O gün onlar, başları yukarı kalkmış, korkudan gözleri donup kalmış ve kalpleri bomboş hâlde, oraya buraya koşup duracaklardır.”**⁵⁹

56. Şûrâ, 42/52.

57. Bakara, 2/281.

58. Buhârî, Tefsir, 39/3, Rikâk, 44, Tevhid, 6; Müslim, Münâfikîn, 23-24.

59. İbrâhim, 14/42-43.

“Onlar orada birbirleriyle çekişerek diyecekler ki: Allâh’a yemin olsun ki bizler apaçık bir sapıklık içindeymişiz! Çünkü sizi âlemlerin Rabbine denk tutuyorduk. Ama bizi o günahkârlar saptırdı! Artık bizim için ne şefaathiler var. Ne de yakın bir dost! Keşke, (dünyaya) bir kere daha dönebilsek de î mân edenlerden olabilseydik!”⁶⁰

“O gün orada onun için ne bir candan dost vardır. Ne de kanlı irinden başka yiyecek. Onu da ancak o büyük günahı işleyenler yer!”⁶¹

Ancak kıyâmet gününde Allâh’ın dilemesiyle peygamberler ve bâzı güzel amel sahibi kulların birbirine şefaathçi olması mümkündür.

Hiz. Muhammed ﷺ şöyle buyurmuştur: “Her peygamberin, Allâh’ın kabul edeceği bir duâsı vardır. Her peygamber o duâyı yapmada acele etti. Ben ise bu duâmı Kıyâmet gününde, ümmetime şefaath olarak kullanmak üzere sakladım (kullanmayı âhirete bıraktım). Ona inşaallah, ümmetinden şirk koşmadan ölenler nâil olacaktır.”⁶²

“Şefaathim, ümmetimden büyük günah sahipleri içindir.”⁶³ Bir hadis-te büyük günahlar üç olarak zikredilmiştir. “Size büyük günahların en büyüklerinden haber vereyim mi? Onlar; Allâh’a ortak koşmak, ana-babaya âsî olmak ve yalancı şahitlik etmektir.”⁶⁴ Başka bir hadiste bu sayı yediye çıkar: “Helâk edici yedi gûnahtan sakınınız. Sahâbenin bunlar nelerdir? Sorusuna Hiz. Peygamber şu cevabı vermiştir: Allâh’a ortak koşmak, sihir yapmak, haksız yere adam öldürmek, ribâ (fâiz) yemek, yetim malı yemek, şiddet zamanında savaştan kaçmak, iffetli ve îman sahibi bir kadına zinâ iftirasında bulunmaktır.”⁶⁵ Başka hadislerde bu yedi gûnaha şunların da eklendiği görülür: “Ana-babaya itaatsizlik, zinâ etmek, yalancı şahitlik yapmak, Mescid-i Haram’da günah işlemek ve yalan yere yemin etmek.”⁶⁶

Küfür ve şirk dışındaki bir büyük günahı işleyen kimse, bunu helâl saymadığı sürece, günahından dolayı küfre düşmez. Belki fâsık ve âsî mü’min sayılır.

60. Suarâ, 26/96-102.

61. Hâkkâ, 69/35-37.

62. Buhârî, Deavât, 1, Tevhid, 31; Müslim, İman, 334 (198); Muvatta, Kur’ân, 26; (1, 212); Tirmizî, Deavât, 141 (3597); Dârimî, Siyer, 28, Rikâk, 85.

63. Tirmizî, Kıyâmet, 12, hadis no: 2437; Ebû Dâvûd, Sünnet, 23, hadis no: 4739; İbn Mâce, Zühd, 37, hadis no: 4310, Kütüb-i Sitte Terc. 14/404.

64. Buhârî, Edeb, 6; Müslim, İman, 38; Tirmizî, Tefsir, 5.

65. Buhârî, Vesâyâ, 23; Müslim, İman, 38; Ebû Dâvûd, Vesâyâ, 10.

66. Bk. Buhârî, Edeb, 6, Eymân, 16; Müslim, İman, 38; Ebû Dâvûd, Vesâyâ, 10; Tirmizî, Tefsir, 5.

Hız. Peygamber'in birçok hadis kitabında zikredilen mahşer halkının mahkemeye başlanılması hakkındaki genel ve büyük şefaatine "şefaati'l-uzmâ" denir.⁶⁷

يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ ﴿١٩﴾ وَاللَّهُ يَقْضِي بِالْحَقِّ وَالَّذِينَ
يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَقْضُونَ بِشَيْءٍ إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿٢٠﴾

19- Allah, gözlerin kötü niyetli bakışını da, göğüslerin gizlediğini de bilir.

20- Allah, adâletle hüküm verir. Oysa onların Allah'tan başka taptıkları, hiçbir konuda hüküm veremezler. Çünkü hakkıyla işiten ve gören ancak Allah'tır.

19-20. âyetlere göre Allah, gözlerin hâin bakışını bilir. Beden amellerinin en kapalı ve anlaşılması en zor olanı gözle yapılan ameldir. Allah bunu bilince diğer bütün amelleri bilir, demektir. Üstelik Allah, insanın göğsünde olanları, niyetinde bulunanları da bilir.

Allah herkesin ne amaçla iş yaptığını, yapılan işin ihlâsla mı yoksa riyâ için mi yapıldığını bildiği için, kulların işlerini niyetlerine göre değerlendirir ve adâleti bu ölçülere göre gerçekleştirir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"De ki: 'İçinizdekini gizleseniz de, açığa vursanız da Allah onu bilir. O, göklerde ve yerde olan her şeyi bilir. Allah her şeye kadîrdir.'"**⁶⁸

"De ki: Kininizden dolayı kahrolup ölün! Çünkü Allah kalplerde olan her şeyi bilmektedir."'⁶⁹

"De ki: 'Eğer evlerinizde olsaydınız bile, öldürülmesi takdir edilmiş olanlar, öldürölüp düşecekleri yerlere çıkıp giderlerdi!'" Allah bunu içinizdekileri denemek ve kalplerinizdekini temizlemek için yaptı. Çünkü Allah göğüslerin içinde olanı hakkıyla bilir."⁷⁰

67. Buhârî, Enbiyâ, 3, 8, Tefsir, Benî İsrâil, 5; Müslim, İman, 327 (194); Tirmizî, Kıyâmet, 11 (2436); Kütüb-i Sitte Terc. XIV, 410-412.

68. Âl-i İmrân, 3/29.

69. Âl-i İmrân, 3/119.

70. Âl-i İmrân, 3/154. Bk. Mâide, 5/7; Enfâl, 8/43; Hûd, 11/5; Lokmân, 31/23; Fâtır, 35/38; Zümer, 39/7; Şûrâ, 42/24; Hadîd, 57/6; Tegâbün, 64/4; Mülk, 67/13.

“Hiç şüphe yok ki, senin Rabbin onlar arasında hikmet ve adâletle hükmünü verecektir. O, mutlak üstündür, her şeyi bilendir.”⁷¹

Allah Teâlâ'nın insanların kalplerini de bilmesiyle ilgili hadîs-i şerîflerde şöyle buyurulmuştur: “Ameller niyetlere göredir. Herkes yaptığı için karşılığını niyetine göre alır.”⁷² “Bir kimse geceleyin kalkıp ibadet etmek niyetiyle yatar da, sabaha kadar uyanamazsa, ona niyet ettiği şeyin sevabı yazılır, uykusu da Rabbinin ona bir sadakası olur.”⁷³

Abdullah bin Abbâs ؓ'ten rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ, bir kudsî hadiste şöyle buyurmuştur: “Allah Teâlâ iyilik ve kötülükleri takdir edip yazdıktan sonra, bunların iyi ve kötü oluşuyla ilgili uygulamayı şöyle açıkladı: Kim bir iyilik yapmak ister de yapamazsa, Allah bunu kendisi için yapılmış bir iyilik olarak yazar. Bir iyilik yapmak için niyet edip bunu yerine getirirse, Allah o iyiliği ona on mislinden başlayıp yedi yüz katına kadar, hatta kat kat fazlasıyla yazar. Kim bir kötülük yapmak ister de vazgeçerse Allah bunu tam bir iyilik olarak yazar. Şayet insan bir kötülük yapmak ister, sonra da onu yaparsa, Cenâb-ı Hak o kötülüğü sadece bir günah olarak yazar.”⁷⁴

71. Neml, 27/78.

72. Buhârî, Bed'ü'l-vahy, İman, 41; Müslim, İmâret, 155.

73. Nesâî, Kıyâmü'l-leyl, 61, 63; İbn Mâce, İkâmet, 177.

74. Buhârî, Rikâk, 31; Müslim, İman, 207.

﴿ BÂB 3 ﴾

**GEÇMİŞ KAVİMLERİN HELÂKİ,
MÛSÂ, FİRAVUN, HÂMÂN VE KÂRÛN**

أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ كَانُوا مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا هُمْ أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَآثَارًا فِي الْأَرْضِ فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَاقٍ ﴿٢١﴾ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانَتْ تَأْتِيهِمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَكَفَرُوا فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ إِنَّهُ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢٢﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُبِينٍ ۖ ﴿٢٣﴾ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَقَارُونَ فَقَالُوا سَاحِرٌ كَذَّابٌ ﴿٢٤﴾ فَلَمَّا جَاءَهُم بِالْحَقِّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا اقْتُلُوا أَبْنَاءَ الَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ وَاسْتَحْيُوا نِسَاءَهُمْ ۚ وَمَا كَيْدُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ ﴿٢٥﴾ وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِي أَقْتُلْ مُوسَىٰ وَلْيَدْعُ رَبَّهُ ۗ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَنْ يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ ﴿٢٦﴾ وَقَالَ مُوسَىٰ إِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ مِنْ كُلِّ مُتَكَبِّرٍ لَا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ الْحِسَابِ ﴿٢٧﴾

21- Onlar yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı? Kendilerinden önce gelenlerin sonunun nasıl olduğuna bir baksınlar! Onlar gerek güç ve gerekse yeryüzündeki eserleri bakımından bunlardan daha üstün idiler. Öyle iken Allah onları günahları yüzünden yakalayiverdi. Ama onları, Allâh'a karşı koruyacak biri bulunmadı.

- 22- Çünkü onlar peygamberleri kendilerine apaçık deliller getirdiği hâlde inkâr ettiler. Bu yüzden Allah onları yalayıverdi. Çünkü O, mutlak üstündür, azâbı çok şiddetlidir.**
- 23- Andolsun ki Biz Mûsâ'yı da mucizelerimizle ve apaçık bir delille gönderdik.**
- 24- (Onu) Firavun'a, Hâmân'a ve Kârûn'a (gönderdik). Ama onlar, "Bu, çok yalancı bir sihirbaz!" dediler.**
- 25- Mûsâ, onlara katımızdan gerçeği getirdiğinde: "Mûsâ ile birlikte îmân etmiş olan kimselerin oğullarını öldürün, kadınlarını sağ bırakın!" dediler. Ama o kâfirlerin tuzağı hep boşa çıktı!**
- 26- Firavun dedi: "Bırakın beni Mûsâ'yı öldüreyim. O da, Rabbine yalvarsın bakalım! Çünkü ben, onun dîninizi değiştirmesinden veya yeryüzünde bozgunculuk çıkar-masından korkuyorum."**
- 27- Mûsâ dedi: "Ben hesap gününe inanmayan her böbürlen-en kişiden, benim de sizin de Rabbiniz olan Allâh'a sığın-dım!"**

21-22. âyetlerde peygamberlerini dinlemeyen eski kavimlerin uğradıkları kötü sonuçlara dikkat çekiliyor. Mekke müşriklerinden çok daha güçlü olan o milletler, elçileri dinlemeyip şirk ve günaha devam edince, Allah onları günahları yüzünden çeşitli şekillerde cezâlandırıp helâk etmiştir. Çünkü Allah çok güçlüdür ve azâbı pek çetindir.

Mekkeliler ticaret için yazın kuzeye, Şam ve Mısır'a, kışın da daha çok Yemen tarafına seyahat eder ve yol üzerindeki harabeleri görürler, bunların eski helâk olan kavimlerin kalıntıları olduğunu işitirlerdi. Bu olaylardan ibret almaları isteniyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Onlar hiç yeryüzünde dolaşıp da kendilerinden öncekilerin sonu nasıl olmuş, bakmadılar mı? Oysa onlar kendilerinden daha güçlü idiler, toprağı işlemişler ve yeryüzünü bunlardan daha fazla îmar etmişlerdi. Peygamberleri bunlara da**

apaçık deliller getirmişti. Allah elbette ki onlara bir haksızlık edecek değildi; fakat onlar kendi kendilerine zulmediyorlardı.”⁷⁵

“Kendilerinden önce nice nesilleri helâk ettiğimizi görmediler mi? Üstelik Biz onlara yeryüzünde size vermediğimiz imkânları vermiş, üzerlerine gökten bol yağmur indirmiş ve altlarından bol ırmaklar akıtmıştık. Sonra da onları günahları yüzünden helâk etmiş ve onların ardından başka bir nesil getirmiştik.”⁷⁶

“Gerçek şu ki bir toplum, kendilerinde bulunanı değiştirmedikçe, Allah da o topluma verdiği iyiliği değiştirmez. Şüphe yok ki Allah her şeyi işitendir, bilendir. Bunların hâli, Firavun ailesi ve onlardan öncekilerin hâli gibidir. Onlar, Allâh'ın âyetlerini yalanlamışlardı; Biz de onları, günahlarından ötürü yok etmiş ve Firavun ailesini de suda boğmuştuk. Çünkü onların hepsi zâlim idiler.”⁷⁷

“Bunların hâli de tıpkı Firavun ailesi ve ondan öncekilerin hâli gibi, Allâh'ın âyetlerini inkâr etmişler, sonra da Allah, onları günahları yüzünden yakalamıştı. Şüphe yok ki Allah mutlak üstündür, azâbı çok şiddetli olandır.”⁷⁸

23-25. âyetlere göre, Allah Teâlâ Mûsâ'yı mucizelerle ve açık bir yetki ile Firavun, Hâmân ve Kârûn'u uyarmak için göndermişti. Bu üç kişiden Firavun ve Hâmân, Kıptilerin ileri gelenlerinden, Kârûn da zenginliği ile ünlü olup İsrâiloğulları'ndan idi. Kârûn, her ne kadar İsrâiloğulları'ndan ise de Firavun devletinde görevli olduğu için Firavun'un adamlarından sayılıyordu.

Fakat bunlar Mûsâ'ya sihirbaz deyip karşı çıkmışlardı. Firavun, gördüğü bir rüya üzerine saltanatını kaybetme korkusuyla, doğacak erkek çocuklarının öldürülmesini, sadece kız çocuklarının sağ bırakılmasını emretmişti. Bir sepetle Nil sularına bırakılan küçük yaştaki Mûsâ'ya ise Firavun'un hanımı sahip çıkmış ve Mûsâ sarayda iyi bir eğitim görerek yetiştirme fırsatı bulmuştur. Daha sonraki yıllarda İsrâiloğulları'na yapılan baskı ve işkencelere karşı çıkan Mûsâ'ya engel olmak için türlü tuzaklar kurmuşlar, ama Cenâb-ı Hak her seferinde Hz. Mûsâ'yı onların kötü tuzaklarına karşı korumuştur.

75. Rûm, 30/9.

76. En'âm, 6/6.

77. Enfâl, 8/53-54.

78. Enfâl, 8/54.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sonra bu peygamberlerin ardından Mûsâ’yı mûcizelerimizle Firavun’a ve ileri gelen adamlarına gönderdik. Fakat onlar bu mûcizelerle kendilerine haksızlık ettiler. Ama bak ki, bozguncuların sonu nasıl oldu!”**⁷⁹

“Firavun dedi: ‘Ey ileri gelenler! Sizin için kendimden başka bir ilâh tanımıyorum! Ey Hâmân! Benim için çamurun üzerine ateş yak (ve tuğla îmal et), bana öyle bir kule yap ki Mûsâ’nın tanrısına çıkayım; ama ben, onun mutlaka yalan söyleyenlerden olduğunu sanıyorum!’ Firavun ve askerleri, yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar ve hesap için Bize dönmeyeceklerini sandılar.”⁸⁰

“Firavun çevresinde bulunan ileri gelenlere dedi ki: ‘Bu, gerçekten usta bir sihirbaz! Sihriyle sizi yurdunuzdan çıkarmak istiyor; şimdi ne diyeceksiniz?’ Onlar dediler: **‘Onu ve kardeşini bir süre alıkoy ve şehirlere toplayıcı görevliler gönder. Bütün usta sihirbazları sana getirsinler!’** Böylece sihirbazlar belirli bir günün belirlenen vaktinde bir araya toplandı. Halka: **‘Siz de toplanır mısınız?’** denildi. Onlar: **‘Eğer üstün gelirlirse, herhalde sihirbazlara uyarız!’** (dediler). Sihirbazlar Firavun’a geldiler: **‘Eğer biz üstün gelirsek, mutlaka bize bir ödül vardır, değil mi?’** dediler. Firavun dedi: **‘Evet, o takdirde siz elbette gözde kimselerden olacaksınız.’**⁸¹

“Mûsâ onlara: ‘Atacağınızı atın!’ dedi. İplerini ve değneklerini attılar. **‘Firavun’un gücüne andolsun, elbette biz üstün geleceğiz!’** dediler. Ardından Mûsâ da asâsını attı. Bir de ne görsünler, o, onların uydurduklarını yutuyor! Bunun üzerine sihirbazlar derhâl secdeye kapandılar. Dediler ki: **‘Îmân ettik biz, âlemlerin Rabbine; Mûsâ ve Hârûn’un Rabbine.’** Firavun dedi: **‘Ben size izin vermeden, ona îmân ettiniz, öyle mi? Meğer o, size sihri öğreten büyüğünüz-müş! Ama şimdi anlayacaksınız. Andolsun, ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama kestireceğim ve hepinizi çarmıha gerdireceğim!’** Onlar: **‘Zararı yok, dediler, biz zaten Rabbimiz’e döneceğiz. Üstelik biz, ilk îmân edenler olduğumuz için Rabbimiz’in, bizi bağışlamasını umarız.’**⁸²

79. A'râf, 7/103.

80. Kasas, 28/38-39.

81. Şuarâ, 26/34-42.

82. Şuarâ, 26/43-51.

“Firavun’un kavminden ileri gelenler dediler ki: ‘Bu, gâyet usta bir sihirbazmış! Sizi yurdunuzdan çıkarmak istiyor.’ (Firavun dedi): ‘Bu konuda siz ne tavsiye edersiniz?’ Onlar dediler ki: ‘Onu ve kardeşini alıkoy; şehirlere de haberciler gönder. Sana usta sihirbazları getirsinler!’ Sihirbazlar Firavun’a geldiler. ‘Eğer üstün gelen biz olursak, bize bir ödül var mı?’ dediler. (Firavun): ‘Evet var, hem de siz benim yakınlarımdan olursunuz!’ dedi.”⁸³

“Onlar: ‘Ey Mûsâ! Sen mi asânı önce atacaksın, yoksa biz mi (değneğimizi ve iplerimizi önce) atalım?’ dediler. Mûsâ: ‘Önce siz atın!’ dedi. Onlar, atacaklarını atınca, insanların gözünü büyülediler ve büyük bir sihir gerçekleştirerek, onları dehşete düşürdüler. Biz Mûsâ’ya: ‘Sen de asânı yere at!’ diye vahyettik. Bir de ne görsünler asâ, onların yalandan yaptıklarını yutuyor! Böylece gerçek ortaya çıktı ve onların yaptıkları boşa gitti. Onlar orada yenildiler ve horlanmış bir şekilde geri döndüler. Sihirbazlar ise secde ederek yere kapandılar.”⁸⁴

“Sizi Firavun ailesinin elinden kurtardığımız zamanı hatırlayın! Onlar size azâbın en kötüsünü revâ görüyor, oğullarınızı boğazlıyor, kadınlarınızı sağ bırakıyorlardı. Bunda size Rabbiniz tarafından büyük bir imtihan vardı!”⁸⁵

“Kârûn, Mûsâ’nın kavminden idi. Ama onlara karşı azgınlık yapmıştı. Biz ona, öyle hazineler verdik ki, sadece anahtarlarını taşımak bile güçlü bir topluluğa zor geliyordu. Kavmi ona şöyle demişti: ‘Şımarma! Çünkü Allah şımaranları sevmez! Allâh’ın sana verdikleriyle âhîret yurdunu iste; ama dünyadan da nasîbini unutma. Allah sana nasıl iyilikte bulunduyorsa, sen de iyilikte bulun! Yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışma, çünkü Allah bozguncuları sevmez!’ Kârûn dedi ki: ‘Bu servet bana, yalnız kendi bilgim sayesinde verildi.’ O, Allâh’ın kendisinden önceki nesillerden, ondan daha güçlü ve ondan daha çok servet toplamış olan kimse-leri helâk etmiş olduğunu bilmiyor muydu? Ancak günahkârlara günahları sorulmaz!”⁸⁶

83. A'râf, 7/109-114.

84. A'râf, 7/115-120.

85. Bakara, 2/49. Bk. A'râf, 7/127, 141; İbrâhim, 14/6; Kasas, 28/4.

86. Kasas, 28/76-78.

“Derken Kârûn ihtişamı içinde kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatını isteyenler, “Keşke, Kârûn’a verilenin benzeri bizim de olsaydı! O, gerçekten şanslı biri!” dediler. Kendilerine ilim verilmiş olanlar ise: ‘Yazıklar olsun size! İmân edip iyi iş yapanlara göre Allâh’ın vereceği mükâfat daha üstündür. Ama ona da ancak sabredenler ulaşabilir.’ dediler. Sonunda, Biz Kârûn’u da sarayını da yerin dibine geçirdik. Artık, Allah’tan başka ona yardım edecek ne adamları kaldı, ne de kendini savunup kurtaracak durumdaydı!”⁸⁷

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِي أَقْتُلْ مُوسَى وَلْيَدْعُ رَبَّهُ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَنْ يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ ﴿٢٦﴾ وَقَالَ مُوسَى إِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ مِنْ كُلِّ مُتَكَبِّرٍ لَا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ الْحِسَابِ ﴿٢٧﴾

26- Firavun dedi: “Bırakın beni Mûsâ’yı öldüreyim. O da, Rabbine yalvarsın bakalım! Çünkü ben, onun dîninizi değiştirmesinden veya yeryüzünde bozgunculuk çıkar-masından korkuyorum.”

27- Mûsâ dedi: “Ben hesap gününe inanmayan her böbürlen-en kişiden, benim de sizin de Rabbiniz olan Allâh’a sığın-dım!”

26-27. âyetlerden, Hz. Mûsâ’nın davetinin çevreye bir hayli yayıldığı, bu yüzden Firavun’un birden onu öldürmeye cesâret edemediği anlaşılmaktadır. Hz. Mûsâ’nın bütün kibirli zorbalara karşı Allâh’a sığındığı bildiriliyor.

Firavun’un, “Beni bırakın onu öldüreyim!” sözü, Mûsâ’yı koruyan ve savunan kimselerin bulunduğunu gösterir. Firavun, Hz. Mûsâ’yı öldürmek için toplumun dînini değiştirme ve ülkede bozgunculuk çıkarma olmak üzere iki suç isnâdında bulunmuştu.

a) Hz. Mûsâ’nın onların dînini değiştirmesi. Firavun kendisini en büyük ilâh ilan ettiği için, Hz. Mûsâ’nın getirdiği hak din, onun saltanatının sonu olacaktı. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bundan sonra Mûsâ, Firavun’a o büyük mucizeyi gösterdi. Fakat o yalanladı ve isyan etti. Sonra koşarak dönüp gitti. Hemen adamlarını topladı ve seslendi:**

‘Ben sizin en büyük Rabbinizim!’ dedi. Allah da onu dünya ve âhîret azâbıyla cezâlandırdı. Elbette bunda Allah’tan korkan kimseler için bir ibret vardır!’”⁸⁸

Hız. Mûsâ’nın Firavun’a gösterdiği büyük mûcize başka bir âyette şöyle açıklanır: **“(Firavun) dedi: ‘Eğer bir mûcize getirdiysen, gerçekten doğru söylüyorsan, onu göster bakalım!’ Bunun üzerine Mûsâ asâsını yere bıraktı; o kocaman bir yılan oluverdi! Elini koynundan çıkardı; o şimdi bakanların gözünü alacak şekilde bembeyazdı!’”⁸⁹**

“Firavun kavmine seslenerek dedi ki: ‘Ey kavmim! Mısır hükümdarlığı ve altımdan akıp giden şu ırmaklar benim değil mi? Hâlâ gözünüzü açmayacak mısınız? Yoksa ben, neredeyse meramını bile anlatmaktan âciz bulunan şu adamdan daha üstün değil miyim? Eğer onun dediği doğruysa, üzerine (gökten) altın bilezikler atılmalı yahut onunla birlikte, kendisini tasdik eden melekler gelmeli değil miydi?’ Firavun halkını küçümsedi; onlar da kendisine boyun eğdiler. Çünkü onlar fâsık bir kavim idi. Sonunda Bizi kızdırınca, Biz de kendilerinden intikam aldık ve hepsini suda boğuverdik. Onları, kendilerinden sonra gelecek olanlar için bir ibret ve örnek kıldık.”⁹⁰

b) Ülkede bozgunculuk çıkarmak. Toplumda daha önceden mevcut olan inanç değerleri bâtil da olsa, bunların devamında ülke yöneticilerinin menfaati vardır. Çünkü yeni gelen bir hak din, bir önceki bâtil inanç sahiplerinin ellerindeki maddî imkân ve gücü yok eder ve yönetim de gerçek adâlet sahibi olan mü'minlere geçer. Nitekim Hız. Peygamber'e puta tapan Mekke müşriklerinin karşı çıkmasının arka planında da böyle eğemen güçlerin kayba uğrama, toplumdan sağladıkları menfaatleri kaybetme korkusu vardır. Hız. Peygamber'in de böyle bir dünyevî menfaat ve saltanat için mücâdele ettiğini sanarak, Kureyş ileri gelenlerinin ona, “dilediği kadınları vermek, dilediği kadar mal-mülk sahibi etmek” karşılığında, putlara karşı çıkmaktan vazgeçmesi teklifinde bulundukları bilinmektedir.

Bütün peygamberler tebliğlerini toplumdan bir karşılık, bir ücret beklemeden yerine getirmişlerdir. Şuarâ sûresinde Nûh, Hûd, Sâlih, Lût, ve Şuayb peygamberlerin ismi zikredilerek her birinin kavmine şöyle dediği

88. Nâziât, 79/21-26.

89. A'râf, 7/106-108.

90. Zuhuruf, 43/51-56.

belirtilir: **“Şüphesiz ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim. Allah’tan korkun ve bana itaat edin. Buna karşılık ben sizden bir ücret istemiyorum. Benim mükâfatımı verecek olan ancak âlemlerin Rabbidir.”**⁹¹

Nûh عليه السلام’ın çeşitli vesilelerle söylediği sözleri başka âyetlerde şöyle nakledilir: **“Eğer yüz çevirerseniz, ben sizden bir ücret istemiş değilim. Benim ücretim ancak Allâh’a âittir ve bana müslümanlardan olmam emrolundu.”**⁹²

“Ey kavmim! Bunun için sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim yalnız Allâh’a âittir. Ben îmân edenleri (sizin isteğinize uyarak) yanımdan kovacak değilim. Onlar elbette Rab’lerine kavuşacaklardır. Ama ben sizi gerçekten câhillik eden bir toplum olarak görüyorum!”⁹³

Hûd peygamberin başka bir âyette şöyle dediği nakledilir: **“Ey kavmim! Ben sizden buna karşılık bir ücret istemiyorum. Benim ücretim ancak beni yaratan Allâh’a âittir. Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?”**⁹⁴

Hız. Peygamber’den de kavmine şu şekilde bildirmesi isteniyor: **“De ki: ‘Size bir öğüt vereceğim: İkişer ikişer ve teker teker ayağa kalkın, sonra da düşünün! Arkadaşınızda hiçbir delilik yoktur! O, ancak şiddetli bir azap gelip çatmadan önce sizi uyaran bir peygamberdir.’ De ki: ‘Ben sizden (tebliğ için) herhangi bir ücret istemişsem, o sizin olsun. Bilin ki benim ücretim ancak Allâh’a âittir. O, her şeye şâhittir.”**⁹⁵

91. Şuarâ, 26/107-109. Bk. 125-127; 143-145; 162-164; 178-180.

92. Yûnus, 10/72.

93. Hûd, 11/29.

94. Hûd, 11/51.

95. Sebe’, 34/46-47.

﴿ BÂB 4 ﴾

**FİRAVUN AİLESİNDEN İNANMIŞ KİŞİ,
YUSUF'UN KISSASI,
FİRAVUN, HÂMÂN VE YÜKSEK KULE**

وَقَالَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ مِّنَ آلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمَانَهُ أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ وَقَدْ جَاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّكُمْ^{٢٨} وَإِنْ يَكُ كَاذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهُ وَإِنْ يَكُ صَادِقًا يُصِيبْكُمْ بَعْضُ الَّذِي يَعِدْكُمْ^{٢٩} إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ ﴿٢٨﴾ يَا قَوْمِ لَكُمْ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ظَاهِرِينَ فِي الْأَرْضِ فَمَنْ يَنْصُرُنَا مِنْ بَأْسِ اللَّهِ إِنْ جَاءَنَا^{٣٠} قَالَ فِرْعَوْنُ مَا أُرِيكُمْ إِلَّا مَا أَرَى وَمَا أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ ﴿٢٩﴾ وَقَالَ الَّذِي آمَنَ يَا قَوْمِ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ مِثْلَ يَوْمِ الْأَخْزَابِ^{٣١} مِثْلَ دَابِ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ ظَلْمًا لِلْعِبَادِ ﴿٣١﴾ وَيَا قَوْمِ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ يَوْمَ التَّنَادِ^{٣٢} ﴿٣٢﴾ يَوْمَ تُؤَلَوْنَ مَذْبِرِينَ^{٣٣} مَا لَكُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ^{٣٤} وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٣٣﴾ وَلَقَدْ جَاءَكُمْ يُوسُفُ مِنْ قَبْلِ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا زِلْتُمْ فِي شَكٍّ مِمَّا جَاءَكُمْ بِهِ^{٣٥} حَتَّى إِذَا هَلَكَ قُلْتُمْ لَنْ يَبْعَثَ اللَّهُ مِنْ بَعْدِهِ رَسُولًا^{٣٦} كَذَلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُرْتَابٌ^{٣٧} ﴿٣٤﴾ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتِيهِمْ^{٣٨} كَبِيرٌ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ الَّذِينَ آمَنُوا^{٣٩} كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَى كُلِّ قَلْبٍ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ ﴿٣٥﴾ وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا هَامَانُ ابْنِ لِي صَرْحًا لَعَلِّي أَبْلُغُ الْأَسْبَابَ^{٤٠} ﴿٣٦﴾ أَسْبَابَ السَّمَوَاتِ فَأَطَّلِعَ إِلَى إِلِهِ مُوسَى وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ كَاذِبًا^{٤١} وَكَذَلِكَ زُيِّنَ لِفِرْعَوْنَ سُوءُ عَمَلِهِ وَصُدَّ عَنِ السَّبِيلِ^{٤٢} وَمَا كَيْدُ فِرْعَوْنَ إِلَّا فِي تَبَابٍ^{٤٣} ﴿٣٧﴾

- 28- Firavun ailesinden olup, îmânını gizleyen bir adam şöyle dedi: “Siz bir adamı; sırf ‘Rabbim Allah’tır.’ dediği için mi öldüreceksiniz? Oysa o, size Rabbinizden apaçık delillerle gelmiştir. Hem o bir yalancı ise, çok geçmez, yalanı kendi boynuna dolandır. Eğer doğru söylüyorsa, size yaptığı tehditlerin bir kısmı olsun sizin başınıza gelir! Çünkü Allah aşırı giden, çok yalancı kimseyi doğru yola çıkarmaz.”
- 29- “Ey kavmim! Bugün mülk, yeryüzünde üstünlüğü sağlamış kimseler olarak, elbetteki sizindir. Ama Allâh’ın azâbı bize gelip çatarsa, ona karşı bize kim yardım eder?” Firavun, “Ben size, sadece kendi görüşümü söylüyorum ve size doğru yolu göstermekten başka bir şey yapmıyorum.” dedi.
- 30- Yine îmân etmiş olan o adam dedi ki: “Ey kavmim! Ben üzerinize önceki toplumların günü (Ahzâb) gibi bir günün gelmesinden korkuyorum.”
- 31- “Nûh kavminin, Âd’ın, Semûd’un ve onlardan sonra gelenlerin durumu gibi bir duruma düşmenizden korkuyorum. Allah, kulları için bir zulüm istemez.”
- 32-33- “Ey kavmim! Gerçekten sizin için, o bağrışıp çağrışma gününde, arkanızı dönüp kaçacağınız o günden korkuyorum. Çünkü sizi Allâh’ın elinden kurtaracak birisi yoktur. Allah kimi saptırırsa, artık onu doğru yola iletecek kimse yoktur!”
- 34- Andolsun ki daha önce Yusuf da size apaçık deliller getirmişti. Ama siz onun getirdikleri hakkında hep şüphe edip durdunuz. O ölünce de: “Bundan sonra Allah artık bir peygamber göndermez.” dediniz. İşte Allah, o aşırı giden şüpheci kimseleri böyle saptırır.
- 35- Onlar, kendilerine gelmiş hiçbir delil olmadığı hâlde Allâh’ın âyetleri hakkında tartışırlar. Bu ise Allah katında da, îmân edenler yanında da büyük bir gazap nedendir. Büyüklük taslayan her zorbanın kalbini işte Allah böyle mühürler!
- 36- Firavun dedi ki: “Ey Hâmân! Bana yüksek bir kule yap ki, belki göklerin yollarını bulayım!”

37- “Göklere giden yollara çıkayım da Mûsâ’nın ilâhına ulaşayım! Çünkü ben onun yalancı olduğunu düşünüyorum.” Böylece Firavun’a, yaptığı kötü iş süslü gösterildi ve yoldan saptırıldı. Firavun’un tuzağı tamamen boşa çıktı.

28-35. âyetlerde, Firavun’un adamlarının Hz. Mûsâ’yı öldürmeye karar vermesi üzerine, onları kendi içlerinden îmânını gizleyen bir kişinin uyarıldığı belirtilir. Bu kişi bir rivâyete göre Firavun’un amcaoğlu, kimilerine göre Kasas sûresinin aşağıdaki âyetlerde sözü edilenle aynı kişidir. **“Kentin öbür ucundan bir adam koşarak geldi. “Ey Mûsâ, dedi, ileri gelenler seni öldürmek için hakkında müzâkere ediyorlar. Hemen çıkıp git! Ben gerçekten senin iyiliğini isteyenlerdenim.”**⁹⁶

Bu kişinin adının; Sem’an, Harmil, Hazbil veya Hazkil olduğuna dâir rivâyetler vardır. Bu kişi; Hz. Mûsâ’nın sırf Allâh’a inandığı için öldürülmesinin doğru olmadığını, eğer o sözünde yalancı ise günahının kendi boynuna dolacağı ve eğer doğru söylüyorsa ona karşı gelenlerin, onun sözünü ettiği belâların bir kısmına çarpılacaklarını söylemiş, ancak Firavun kendisinin doğru yolda olduğunda ısrar etmiştir. Bu mü'min kişi daha sonra, onların Nûh, Hûd ve ondan sonraki kavimler gibi isyancı olmamalarını, aksi hâlde kıyâmet günü azapla karşılaşacaklarını; insanların Yusuf’un peygamberliğinden de şüphe ettiklerini, fakat o vefât edince, “Allah, artık ondan sonra peygamber göndermez, Yusuf’un üzerine peygamber olmaz.” dediklerini nakletmiştir.

Hz. Yusuf ile Mûsâ’nın yetiştirme tarzlarında benzerlik vardır. Şöyle ki, Hz. Yusuf bir köle olarak Mısır hazine nâzırına satılmış, o da bunu evlat edinerek yetiştirmiştir. Mûsâ da, annesi Nil nehrine bıraktıktan sonra, sarayın adamları tarafında Firavun’a getirilmiş, o da Mûsâ’yı evlat edinerek yetiştirmiştir.

Îmânını gizleyen bu kişinin Firavun kavmini uyarmak için söylediklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

a) Bugün ülkede egemenlik sizde, her istediğiniz yapıyorsunuz, fakat Allâh’ın azâbı başımıza gelecek olursa bize kim yardım edebilir? Firavun sadece kendi görüşünü söyleyen ve yol gösteren birisidir.

b) Ben sizin başınıza, tıpkı Nûh, Âd ve Semûd kavimlerinin başına gelen felâketin benzerinin gelmesinden korkuyorum, ancak Allah kullarına zulmetmek istemez.

c) Ben sizin hakkınızda o feryadü figan gününden korkuyorum. Çünkü o gün Allâh'ın elinden kurtaracak kimse yoktur. Allâh'ın saptırdığını ise hiç kimse yola getiremez.

d) Daha önce Yusuf peygamber hakkında da şüphe edip durmuştunuz, o ölünce artık peygamber gelmez, demiştiniz. Allah sınırı aşan ve şüphe içinde olanları böyle saptırır.

Firavun'un bu sözler karşısında, 29. âyette zikredilen, **“Ben size ancak kendi görüşümü söyler, size yalnızca doğru yolu gösteririm.”** sözleri, rab, ilâhlık gibi iddiâsından döndüğü ya da kendi mağrur hâlinden utanç duyduğu için söylenmiş olmalıdır.

Yukarıdaki 34. âyette sözü edilen kişi, kimi müfessirlere göre Hz. Yusuf'un torunu Yusuf bin Efraim'dir. Ancak bunun Hz. Yâkub'un oğlu Yusuf olduğu görüşü daha sağlamdır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İsrâiloğulları'ndan kâfir olanlar, hem Dâvud'un hem de Meryem oğlu İsrâ'nın diliyle lânetlendiler. Bu, onların söz dinlememeleri ve sınırı aşmaları yüzündendir. Onlar, yaptıkları kötülüklerden birbirlerini vazgeçirmeye çalışmazlardı. Yapmakta oldukları işler ne kötü şeylerdi!”**⁹⁷

“İşte bunlar Allâh'ın, sana dosdoğru olarak okumakta olduğumuz âyetleridir. Allah hiç kimseye haksızlık yapmak istemez.”⁹⁸

“Andolsun ki Biz Nûh'u kavmine elçi olarak gönderdik. Dedi ki: “Ey kavmim, Allâh'a kulluk edin, sizin için O'ndan başka ilâh yoktur. Doğrusu ben üstünüze gelecek büyük bir günün azâbından korkuyorum!”⁹⁹

“Rabbinizin sizi bağışlamasını isteyin ve O'na tevbe edin! O da sizi belli bir süreye kadar güzel bir şekilde yaşatsın ve fazîletli kişilere iyi davranışlarının mükâfatını versin. Eğer yüz çevirerseniz, sizin için büyük bir günün azâbından korkarım!”¹⁰⁰

“Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı gönderdik. Onlara şöyle dedi: “Ey kavmim! Allâh'a kulluk edin, sizin O'ndan başka ilâhınız yoktur. Ölçüyü ve tartıyı eksik yapmayın. Ben sizi bolluk içinde görüyorum ve ben sizin için kuşatıcı bir günün azâbından korkuyorum!”¹⁰¹

97. Mâide, 5/78-79.

98. Âl-i İmrân, 3/108.

99. A'râf, 7/59.

100. Hûd, 11/3.

101. Hûd, 11/84.

“Âd kavminin kardeşi Hûd'u hatırla! Hani o, kendinden önce ve sonra uyarıcıların da gelip geçtiği Ahkâf bölgesindeki kavmine: ‘Allah’tan başkasına kulluk etmeyin; çünkü ben sizin, büyük bir günün azâbına uğramanızdan korkuyorum.’ demişti.”¹⁰²

“Size ne oluyor da münâfıklar hakkında iki gruba ayrılıyorsunuz? Hâlbuki Allah onları, yaptıkları işler yüzünden baş aşağı etmiştir. Yoksa Allâh’ın saptırdığını siz mi doğru yola getireceksiniz? Allâh’ın saptırdığı kimse için, artık sen bir çıkış yolu bulamazsın!”¹⁰³

İlgili bâzı hadîs-i şerîfler: Ebû Saîd el-Hudrî ؓ’ten rivâyete göre, Nebî ﷺ şöyle buyurmuştur: “Cihâdın en fazîletlisi, zâlim sultanın karşısında hakkı ve adâleti söylemektir.”¹⁰⁴

Abdullah bin Zübeyr ؓ, Abdullah bin Amr bin Âs ؓ’e: “Rasûlullah ﷺ’e müşriklerin yaptığı en ağır hakaret nedir? diye sordu. O dedi ki: Bir gün Allâh’ın Rasûlü Kâbe’nin avlusunda namaz kılarken, Ukbe bin Ebî Muayt geldi, onu omuzlarından tuttu, elbisesini boğazına dolayıp şiddetle sıkmaya başladı. Bunu gören Hz. Ebûbekir koşarak geldi ve: **‘Siz, Rabbim Allah’tır.’ dediği için, bir adamı öldürecek misiniz? Hâlbuki o size Rabbinizden apaçık deliller getirmiştir.**”¹⁰⁵ âyetini okuyarak, Ukbe’yi omuzlarından tutup itti.”¹⁰⁶

Ma’kıl bin Yesâr ؓ’ten rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: “Cenâb-ı Hakk’ın yönetici yaptığı kimse, yönettiği insanları aldatarak ölürse, Allah ona cennet yüzü göstermez.”¹⁰⁷

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا هَامَانَ ابْنِ لِي صَرْحًا لَعَلِّي أَبْلُغُ الْأَسْبَابَ^{٣٦} أَسْبَابَ السَّمَوَاتِ فَاطْلِعْ إِلَى إِلَهِ مُوسَى وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ كَاذِبًا^{٣٧} وَكَذَلِكَ زُيِّنَ لِفِرْعَوْنَ سُوءُ عَمَلِهِ وَضْدَ عَنِ السَّبِيلِ^{٣٨} وَمَا كَيْدُ فِرْعَوْنَ إِلَّا فِي تَبَابٍ^{٣٩}

36- Firavun dedi ki: “Ey Hâmân! Bana yüksek bir kule yap ki, belki göklerin yollarını bulayım!”

102. Ahkâf, 46/21.

103. Nisâ, 4/88.

104. Ebû Dâvûd, Melâhim, 17; Tirmizî, Fiten, 13; Nesâî, Bey’at, 37; İbn Mâce, Fiten, 20.

105. Mü'min, 40/28.

106. Buhârî, Fazâilü'l-ashâb, 5; Menâkibü'l-Ensâr, 29, Tefsir, 40/1.

107. Buhârî, Ahkâm, 8; Müslim, İman, 227-228, İmâret, 21.

37- “Yani göklerin yollarına erişirim de Mûsâ’nın Tanrısı’nı görürüm! Çünkü ben onun yalancı olduğunu düşünüyorum.” Böylece Firavun’a, yaptığı kötü iş süslü gösterildi ve yoldan saptırıldı. Firavun’un tuzağı tamamen boşa çıktı.

36-37. âyetlerde sözü edilen Hâmân, Firavun’un veziri olup, Firavun ken disinden yüksek bir binâ yapmasını, o binâdan göklere doğru çıkıp Mûsâ’nın tanrısını görmek istediğini, aslında böyle bir tanrı olmadığını, Mûsâ’yı yalancı sandığını söylemiş, böylece yoldan çıkmıştır. Hamdi Yazır’a göre, tuğladan yapılan bu yüksek kule bir rasathane olup, Firavun oradan gökleri gözetleyecek ve Mûsâ’nın tanrısını göremediğini söyleyerek, halkı aldatmaya çalışacaktı. Kısaca, bu yolla sonuca gidemeyeceğini Firavun da biliyordu. Amacı, halkı aldatmak olmalıdır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Firavun dedi: ‘Rabbiniz de kimmiş ey Mûsâ?’ Mûsâ dedi: ‘Bizim Rabbimiz, her şeye yaratılış özelliğini veren ve sonra ona nasıl yaşayacağını öğretendir.’ Firavun: ‘Öyleyse, önceki nesillerin durumu ne olacak?’ diye sordu. Mûsâ dedi: ‘Onlar hakkındaki bilgi, Rabbinin katındaki bir kitaptadır. Gerçek şu ki, benim Rabbim ne yanılır ne de unuttur.’”**¹⁰⁸

“Firavun dedi: ‘Âlemlerin Rabbi dediğin nedir?’ Mûsâ dedi: ‘Göklerin, yerin ve bu ikisi arasında bulunanların Rabbidir. Eğer kesin olarak inanacaksanız (buna inanın)!’ Firavun çevresinde bulunanlara: ‘Söylediklerini işitiyor musunuz?’ dedi. Mûsâ dedi: ‘O, sizin de Rabbiniz, sizden önceki atalarınızın da Rabbidir!’ Firavun dedi: ‘Size gönderilen bu elçiniz, kesinlikle akıl hastasıdır.’ Mûsâ dedi: ‘Doğunun, batının ve bu ikisi arasında bulunanların da Rabbidir; aklınızı kullanırsanız!’ Firavun dedi: ‘Eğer benden başka bir ilâh edinirsen, seni mutlaka zindana atılanlardan ederim!’”¹⁰⁹

“Semûd kavmi, Lût kavmi ve Eyke ahâlisi de peygamberlerini yalanlamıştı. İşte onlar peygambere karşı güç birliği yapmıştı. Hepsi de peygamberleri yalanladı ve bu yüzden azâbım hak oldu.”¹¹⁰

108. Tâhâ, 20/50-52.

109. Şuarâ, 26/23-29.

110. Sâd, 38/13-14.

﴿ BÂB 5 ﴾

**GİZLİ MÜ'MİNİN KONUŞMAYA DEVAM ETMESİ VE
KÖTÜLÜKLERDEN KORUNMASI, KABİR AZÂBI,
CEHENNEME ATILANLARIN KENDİ ARALARINDA
TARTIŞMA, CEHENNEM BEKÇİLERİNDEN
YARDIM TALEBİ**

وَقَالَ الَّذِي آمَنَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُونِ أَهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ ﴿٣٨﴾ يَا قَوْمِ إِنَّمَا هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا مَتَاعٌ وَإِنَّ الْآخِرَةَ هِيَ دَارُ الْقَرَارِ ﴿٣٩﴾ مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا يُجْزَى إِلَّا مِثْلَهَا وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنْثَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ فِيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٤٠﴾ وَيَا قَوْمِ مَا لِيَ أَدْعُوكُمْ إِلَى النُّجْوَةِ وَتَدْعُونَنِي إِلَى النَّارِ ﴿٤١﴾ تَدْعُونَنِي لِأَكْفُرَ بِاللَّهِ وَأُشْرِكَ بِهِ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ وَإِنِّي أَدْعُوكُمْ إِلَى الْعَزِيزِ الْغَفَّارِ ﴿٤٢﴾ لَا جَرَمَ أَنَّمَا تَدْعُونَنِي إِلَيْهِ لَيْسَ لَهُ دَعْوَةٌ فِي الدُّنْيَا وَلَا فِي الْآخِرَةِ وَأَنْ مَرَدَّنَا إِلَى اللَّهِ وَأَنَّ الْمُسْرِفِينَ هُمْ أَصْحَابُ النَّارِ ﴿٤٣﴾ فَسْتَذْكُرُونَ مَا أَقُولُ لَكُمْ وَأَفَوضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ﴿٤٤﴾ فَوَقَّهِ اللَّهُ سَيِّئَاتٍ مَا مَكَرُوا وَحَاقَ بِالِافِرْعَوْنَ سُوءُ الْعَذَابِ ﴿٤٥﴾ النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ ﴿٤٦﴾ وَإِذْ يَتَحَاجُّونَ فِي النَّارِ فَيَقُولُ الضُّعَفَاءُ لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنْتُمْ مُغْنُونَ عَنَّا نَصِيبًا مِنَ النَّارِ ﴿٤٧﴾ قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُلٌّ فِيهَا إِنَّ اللَّهَ قَدْ حَكَمَ بَيْنَ الْعِبَادِ ﴿٤٨﴾ وَقَالَ الَّذِينَ فِي النَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ ادْعُوا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِنَ الْعَذَابِ ﴿٤٩﴾

قَالُوا أَوَلَمْ تَكُ تَأْتِيكُمُ رُسُلُكُم بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا بَلَى قَالُوا فَادْعُوا
وَمَا دُعَاؤُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ ﴿٥٠﴾

- 38- O îmân eden kimse dedi ki: “Ey kavmim! Bana uyun, si-
zi doğru yola götürüyüm.”
- 39- “Ey kavmim! Bu dünya hayatı geçici bir yararlanmadan
ibârettir. Âhiret ise, ebedî kalınacak yerdir.”
- 40- “Kim bir kötülük işlerse, ona ancak onun benzeri ile kar-
şılık verilir. Erkek veya kadın, her kim de mü'min ola-
rak iyi bir iş yaparsa, işte onlar cennete girerler ve ora-
da kendilerine hesapsız rızık verilir.”
- 41- “Ey kavmim! Bu nasıl iştir, ben sizi kurtuluşa çağırıyo-
rum, siz ise beni ateşe çağırıyorsunuz?”
- 42- “Siz beni Allâh'ı inkâr etmeye ve hakkında hiçbir bilgi
sahibi olmadığım şeyleri O'na ortak koşmaya çağırıyor-
sunuz. Ben ise sizi, o mutlak üstün olana, o çok bağış-
layan Allâh'a çağırıyorum.”
- 43- “Gerçek şu ki, sizin beni çağırdığınız şeyin ne dünya-
da, ne de âhirette yapılan duâlara cevap verecek hâlle-
ri yoktur. Hepimizin dönüşü ancak Allâh'adır. Şüphesiz
aşırı gidenler, işte onlar cehennemliklerdir.”
- 44- “Benim size söylediklerimi yakında anlayacaksınız! Ben
işimi Allâh'a havâle ediyorum. Şüphesiz ki Allah kulla-
rını görmektedir.”
- 45- Allah, o îmân eden kişiyi onların kurdukları tuzakla-
rın kötülüklerinden korudu. Firavun ailesini ise o kötü
azap kuşattı.
- 46- Onlar (kabirde) sabah akşam ateşe arz olunurlar. Kıyâmet
gününde de: “Firavun ailesini, azâbın en şiddetlisine
atın!” (denir).
- 47- Onlar ateşte birbirleriyle tartışıp dururlarken, güçsüz
olanlar, dünyada iken büyüklük taslayanlara derler ki:
“Biz size uymuştuk. Şimdi bizden ateşin birazını olsun
savabiliyor musunuz?”
- 48- Büyüklük taslayanlar da: “Evet, hepimiz ateşteyiz. Artık
Allah kulları arasında hükmünü vermiştir!” derler.

49- Ateştekiler cehennem bekçilerine derler ki: “Rabbimize duâ edin de, bir günlüğüne olsun bizden azâbı hafifletsin!”

50- Bekçiler: “Peygamberleriniz size apaçık deliller getirmedimi?” derler. Onlar da: “Evet getirdiler.” diye cevap verirler. Bekçiler: “Öyleyse yalvarın bakalım!” derler. Ama kâfirlerin yalvarması boşunadır!

38-45. âyetlerde, Hz. Mûsâ'nın kavminden olan ilim sahibi inançlı kişinin, insanları tevhid inancına çağırarak yaptığı konuşmalar nakledilmektedir. Topluma bir çeşit öğüt verme ve vaaz etme örneği olarak düşünülebilir.

Bu konuşan kişinin Hz. Mûsâ olduğu yorumları yapılmışsa da, Firavun ailesinden, ona uyan inançlı bir kahraman olması görüşü daha doğrudur. İbn-i Abbâs'a göre, Hz. İlsâ'nın tebliği, istişâre meclislerinden çıkarak, Firavun'un inananlara yaşama hakkı tanımaması üzerine bu kişi, yardımcılar ve destekçileri ile birlikte dağa çekilmiş, mücâdelesini oradan sürdürmüştür.

Mü'min kişinin Firavun ve kavmine yaptığı çağrı yukarıdaki âyetlerde şöylece belirtilmiştir:

a) İlk sözü şu olmuştur: Bana uyun ki, sizi doğru yola ulaştırabileyim. İlgili âyetler: **“De ki: ‘Eğer siz Allâh’ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Çünkü Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.’”**¹¹¹

“Hârûn onlara daha önce şöyle demişti: ‘Ey kavmim! Siz bu buzağı heykeliyle sınanmaktasınız. Sizin Rabbiniz şüphesiz Rahmân olan Allah’tır. Gelin bana uyun ve emrime boyun eğin!’”¹¹²

“Öyleyse Allâh’a îmân edin ve O’nun sözlerine îmân eden o ümmî Peygambere de îmân edin. Ve ona uyun ki doğru yolu bulasınız!”¹¹³

b) Dünya hayatı geçici, âhiret ise ebedî kalınacak yerdir. Kötülük yapan, bunun misli kadar karşılık görür. Kadın erkek kim mü'min olarak sâlih amel işlerse cennete girer. Buna göre dünya hayatı, durup eğlenecek, dinlenecek bir yer değil, kullanılıp yararlanılacak bir kazançtan, gelip geçici bir kazanç fırsatından ibârettir. Hadiste: **“Dünya âhiret için ekim yeridir.”**

111. Âl-i İmrân, 3/31.

112. Tâhâ, 20/90.

113. A'râf, 7/158.

الدُّنْيَا مَرْزَعَةٌ الْآخِرَةِ buyurulur.¹¹⁴ Buna göre dünya hayatı, âhirette biçilip yararlanılmak için çalışılması gereken bir kâr, bir yararlanma vasıtası veya bir mesai zamanıdır.

Kötülüğün karşılığı, misli kadar cezâyı gerektirdiği gibi, güzel amelin karşılığının da amelin misli kadar olmasını gerektirir. Ancak, kuluna “ihsan” ederek, iyi amelin ecrini on katından yedi yüz hatta daha fazla katlayarak verebilir. Nitekim bir tohum eken on katını, yetmiş hatta yedi yüz katını alabilir.

İlgili âyetler: **“Allah dilediğine rızkı genişletir ve daraltır. Onlar dünya hayatıyla sevindiler. Oysa âhirete göre dünya hayatı, geçici bir yararlanmadan ibârettir.”**¹¹⁵

“Erkek olsun, kadın olsun her kim mü'min olarak iyi işler yaparsa, işte onlar cennete girerler ve en küçük bir haksızlığa uğratılmazlar.”¹¹⁶

“Kim iyilik yaparsa, ona bu iyiliğin on katı vardır. Kim de kötülük yaparsa, bu kötülüğün misli kadar cezâlandırılır. Kimseye haksızlık edilmez.”¹¹⁷

“Kim sâlih bir amel yaparsa, bu kendi yararınadır. Kim de bir kötülük yaparsa, o da kendi zararınadır. Yoksa Rabbin kullarına kesinlikle haksızlık yapmaz!”¹¹⁸

“Kim iyi bir iş yaparsa, kendi yararınadır. Kim de bir kötülük yaparsa, bu da kendi zararınadır. Sonra hepiniz Rabbinizin huzûruna döneceksiniz.”¹¹⁹

“Artık kim zerre miktârı bir hayır işlemişse onu görecektir. Kim de zerre miktârı bir kötülük yapmışsa, onu görecektir.”¹²⁰

“Erkek olsun, kadın olsun her kim mü'min olarak iyi işler yaparsa, işte onlar cennete girerler ve en küçük bir haksızlığa uğratılmazlar.”¹²¹

114. Keşfü'l-Hafâ, I, 495 (1320)

115. Ra'd, 13/26.

116. Nisâ, 4/123.

117. En'âm, 6/160.

118. Fussilet, 41/46.

119. Câsiye, 45/15.

120. Zilzâl, 99/7-8.

121. Nisâ, 4/124.

“Erkek olsun, kadın olsun kim mü'min olarak sâlih amel işlerse, elbette ona güzel bir hayat yaşatırız ve mükâfatlarını da elbette yapmakta olduklarının en güzeliyle veririz.”¹²²

“Mü'min olarak sâlih ameller yapan kimse ise, ne bir haksızlığa uğramaktan, ne de hakkının çiğnenmesinden korkar!”¹²³

“Her kim mü'min olarak sâlih amellerden işlerse, onun emeği boşa gitmez. Çünkü Biz onu yazmaktayız.”¹²⁴

c) Ben sizi kurtuluşa çağırıyorum, siz ise beni ateşe çağırıyorsunuz. Beni Allâh'ı inkâr etmeye ve O'na ortak koşmaya çağırıyorsunuz. Ben ise sizi sonsuz kudret sahibi ve çok bağışlayıcı olan Allâh'a çağırıyorum. İlgili âyetler: **“Biz onları, ateşe çağıran öncüler yaptık. Kıyâmet günü de kendilerine yardım edilmeyecektir.”¹²⁵**

“Çünkü müşrikler sizi ateşe çağırırlar. Allah ise, izni ve keremiyle cennete ve bağışlanmaya çağırır. Allah, düşünüp öğüt alsınlar diye âyetlerini insanlara açıklar.”¹²⁶

d) Sizin beni inanmaya çağırdığınız şeylerin ne dünyada ne de âhirette yapılan duâlara cevap verme gücü yoktur. Hepimizin dönüşü Allâh'adır. İlgili âyetler: **“O, göklerin, yerin ve bu ikisi arasındakilerin Rabbidir. O mutlak üstündür, çok bağışlayıcıdır.”¹²⁷ “Dikkat edin! O Allah, mutlak üstün olan, çok bağışlayandır!”¹²⁸**

e) Söylediklerimin doğruluğunu yakında anlayacaksınız. Ben işimi Allâh'a havâle ediyorum. Çünkü Allah kullarını görmektedir. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İnsanlar kıyâmet günü bir araya toplandıkları zaman, o taptıkları şeyler kendilerine düşman olur ve onların kendilerine tapmış olmalarını inkâr ederler.”¹²⁹**

“Allah, kullarını görmektedir.”¹³⁰ “Allah, kullarını zaten görmektedir.”¹³¹

122. Nahl, 16/97.

123. Tâhâ, 20/112.

124. Enbiyâ, 21/94.

125. Kasas, 28/41.

126. Bakara, 2/221.

127. Sâd, 38/66.

128. Zümer, 39/5.

129. Ahkâf, 46/6.

130. Âl-i İmrân, 3/15.

131. Âl-i İmrân, 3/20.

Yukarıdaki 45. âyete göre, Allah o mü'min kişiyi Firavun'un tuzaklarına karşı korumuştur. Firavun ailesi, dünyada suda boğuldular, âhirette ise ateşe girecekler.

Hadîs-i şerîfte şöyle buyrulur: “Allah Teâlâ kazâ ve kaderini infaz etmek isterse, akıl sahiplerinin akıllarını alıverir.”¹³²

النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ ﴿٤٦﴾

46- Onlar (kabirde) sabah akşam ateşe arz olunurlar. Kıyâmet gününde de: “Firavun ailesini, azâbın en şiddetlisine atın!” (denir).

46. âyette, firavun ailesi için iki çeşit azaptan söz edilir. Kabir azâbı ve âhiret azâbı.

KABİR AZÂBI

“Sabah akşam onlar, ateşe sunulurlar.” âyeti, ruhların ölmediğini, sadece bedenden ayrılıp bedensiz yaşadığını, dünya hayatı ile kıyâmet arasında kalan berzah hayatında nîmet veya azap göreceğini gösterir. Nitekim Yüce Allah, bu âyette boğulup ölen Firavun ailesinin sabah akşam ateşe sunulduklarını bildirmektedir. Burada ateşe sunulan beden değil ruhtur. Çünkü beden ölmüş ve toprağa karışmıştır. Yine bu âyetin sonunda, Firavun ailesinin kıyâmet günü de azâbın en çetinine sokulacağı haber verilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “**Kıyâmet gününde Firavun kavminin önüne düşecek ve onları ateşe götürecektir. Onların varacağı yer ne kötü yerdir!**”¹³³

“Her kim de beni anmaktan (Kur'ân'dan) yüz çevirirse, onun için dar bir geçim vardır ve onu kıyâmet günü kör olarak haşrederiz.’ O der ki: ‘Ey Rabbim! Dünyada ben görüyordum. Beni niçin kör olarak haşrettin?’ Allah der ki: ‘Bu böyledir, çünkü sana âyetlerimiz gelmişti de, sen onları unutmuştun, bugün de sen öylece unutulacaksın!’ İşte Rabbinin âyetlerine îmân etmeyip de sınırı aşanları

132. Kenzül-Ummâl, H No: 509; Deylemî, Müsned, I, 250.

133. Hûd, 11/98.

Biz böyle cezâlandırırız. Elbette âhiretin azâbı daha şiddetli ve daha sürekli dir.”¹³⁴

Âyette geçen “maîşeten danken (dar geçim)”den maksat, küfür ehlinin kabir azâbı olarak tefsir edilmiştir. ¹³⁵

“Çevrenizdeki bedevî Araplardan ve Medîne halkından birtakım münâfıklar vardır ki, münâfıklıkta beceri kazanmışlardır. Sen onları bilmezsin, fakat Biz onları biliriz. Onları iki kere azâba uğratacağız. Sonra da onlar büyük bir azâba itileceklerdir.”¹³⁶ “Şüphesiz o zulmedenlere, bundan başka bir azap daha var. Fakat onların çoğu bilmezler.”¹³⁷

Berzah hayatında ruh, dünyada beden içinde yapmış olduğu amellerine uygun bir durumda bulunur. İnanıp iyi amel işleyenler cennet gibi, kötü işler yapmış olanlar da cehennem gibi bir hayat içinde olurlar. Hz. Peygamber kabrin, ya cennet bahçelerinden bir bahçe veya cehennem çukurlarından bir çukur olduğunu bildirmiştir. ¹³⁸ İyiler cennete girer, cennetin ırmakları kenarında dolaşır, meyvelerinden yerler, cennetten çıkar, dolaşırlar. Kabirlerinin çevresine gelirler, ailelerini ziyaret ederler, diri olan dostlarının rüyalarına girerler. Kabir ziyaretine geleni görür ve bilirler, verilen selâmı alırlar, cevap vermek de isterler, fakat fizik bedenleri dağıldığı için buna güç yetiremezler. ¹³⁹

Çoğunluk âlimlere göre ruh beka (süreklilik) için yaratılmıştır. Ezelî değil, fakat ebedîdir. Ruh ölmez, ölen bedendir. ¹⁴⁰

Hz. Peygamber, kişi kabre konulunca, Kabirde Münker ve Nekir adlı iki meleğin gelerek sorgulama yapacağını; a) Rabbin kimdir? b) Dînin nedir? c) Peygamberin kimdir? sorularına mü'min kimsenin rahatlıkla cevap vereceğini; münkir ve münâfıkların ise, “Bilmiyorum, hatırlamıyorum” diyeceğini bildirmiş ve şunu ilâve etmiştir: “Sonra bu kişinin iki kulağı arasına demir bir kamçı ile öyle vurulur ki, sesini insanlar ve cinler dışında her şey işitir.”¹⁴¹

Nitekim Bedir Gazvesi'nde, Allâh'ın elçisi, öldürülen müşriklerin cesetlerine hitâb ederek: “Biz Rabbimiz'in bize vaad ettiğini gerçek bulduk. Siz

134. Tâhâ, 20/124-127.

135. Bk. Dârimî, Rikâk, 64; Ahmed bin Hanbel, III, 38; Kurtubî ve İbn Kesîr, Tâhâ, 20/124. âyet tefsiri.

136. Tevbe, 9/101.

137. Tûr, 52/47.

138. Tirmizî, Kıyâmet, 26. Tirmizî, bu hadis için hasen garîb demiş ve bu şekliyle hadisi bilmiyoruz, demiştir.

139. Kabir sorgulaması için bk. Müslim, Cennet, 17; Tirmizî, Cenâiz, 70; Tergîb ve't-Terhîb, III, 369.

140. Bk. Bakara, 2/154; Âl-i İmrân, 3/169-171.

141. Bk. Buhârî, Cenâiz, 68, 78.

de Rabbinizin size vaad ettiğini gerçek buldunuz mu?” deyince sahâbe-nin, “Ey Allâh'ın Rasûlü! Cesetlere mi hitâb ediyorsun?” sorusu üzerine, “Onlar benim sözlerimi sizden daha iyi işitirler!” buyurmuştur.¹⁴²

Bir gün Hz. Peygamber yanından geçmekte olduğu iki mezara işaret ederek şöyle buyurmuştur: “Bu iki hayatta iken küçümseyerek yaptıkları gûnahtan dolayı azap olunmaktadır. Birisi koğuculuk yapardı. Diğeri ise abdest bozarken idrarına dikkat etmez, iyice temizlenmezdi.”¹⁴³

Kabirde fiilî azaptan ziyâde, ahirette gideceği yer gösterilerek sıkıntı-lı veya sevinçli bir süreçten söz eden, Abdullah b. Ömer رضی اللہ عنہ’ten rivayet edi-len bir hadiste şöyle buyrulur: “*Biriniz öldüğü zaman, sabah akşam ona gideceği yer gösterilir. Eğer cennetlikse cennetteki yeri, cehennemlikse cehennemdeki yeri gösterilir. Ve ona: Allah Teâlâ kıyâmet gününde seni oraya gönderinceye kadar işte senin yerin burasıdır.*” denilir.¹⁴⁴

Hz. Peygamber duâlarında kabir azâbından Allâh’a sığınır ve mü'minle-re de ondan Allâh'a sığınmalarını tavsiye ederdi.¹⁴⁵ Hz. Âişe bir Yahudi ka-dına yardımında bulunmuştu. O da “Allah seni kabir azâbından korusun!” di-ye duâ etti. Bunun üzerine Hz. Âişe, Rasûlullah ﷺ’e kabir azâbının olup ol-madığını sordu. Hz. Peygamber: “*Evet, kabir azâbı vardır,*” buyurdu. Daha sonra Hz. Âişe şöyle demiştir: “*O günden sonra Peygamber ﷺ’in kıldığı her namazdan sonra kabir azâbından Allâh’a sığındığını gördüm.*”¹⁴⁶

KABİR HAYATI VE YENİDEN DİRİLME

İnsan Hayatı Dört Devreye Ayrılabilir

1) Ruhların topluca yaratılıp, “**Ben sizin Rabbiniz değil miyim?**”¹⁴⁷ ilâhî hitâbından itibâren, anne karnındaki cenine yaklaşık dört ay on gün sonra ruh üfleninceye kadar olan dönem. Buna dünya öncesi ruh dönemi de diyebiliriz. Bu dönemdeki hâlini Allâh'ın izin verdiği kimselerden başka-sı hatırlamaz ve bilmez.

2) Dünya hayatı. Beden, dünyanın fizik, şart ve özelliklerine sahip olan ve dünyada kalması gereken süre içinde, rûha bir kılıf, bir ortam vazifesi gören bir araçtır.

142. Müslim, Cennet, 76, 77, bâb: 17.

143. Buhârî, Vüdû', 55-56, Cenâiz, 88, Edeb, 49; Müslim, İman, 34, Tahâre, 111; Ebû Dâvûd, Tahâre, 26.

144. Buhârî, Cenâiz, 89, Bedü'l-halk, 8, Rikâk, 42; Müslim, Cennet, 65, 66.

145. Buhârî, Ezân, 149, Kûsûf, 7, 12; Müslim, Cennet, 67.

146. Buhârî, Kûsûf, 7, Cenâiz, 86, Deavât, 37; Müslim, Mesâcid, 67.

147. A'râf, 7/172.

3) Ölümle kıyâmetin kopması arasında geçen kabir hayatı dönemi.

4) Yeniden dirilme ile başlayıp sonsuza kadar devam edecek olan âhîret hayatı. Bu duruma göre kabir hayatı, dünya hayatı ile âhîret hayatı arasında yer almaktadır. Buna berzah hayatı da denir.

Kabirde Münker ve Nekir adlı iki meleğin soru sorması ve verilecek cevaba göre iyi veya kötü olarak başlayacak olan kabir hayatı kitap ve sünnetle sâbittir.

Allah Teâlâ şöyle buyurur: **“Ateş, sabah, akşam ona sunulacaklar. Ve kıyâmetin kopacağı gün de; Firavun hânedanını azâbın en çetinine sokun, denilecek.”**¹⁴⁸ Bu âyette sözü edilen ve kıyâmet kopmazdan önce meydana geleceği bildirilen azâbın, kabir azâbı olduğu anlaşılmaktadır.

Hadislerde şöyle buyrulur: *“Kabir, âhîret duraklarının ilkidir. Bir kimse eğer o duraktan kurtulursa sonraki durakları daha kolay geçer. Kurtulamazsa, sonrakileri geçmek de zor olur.”*¹⁴⁹ *“Kabir cennet bahçelerinden bir bahçe veya cehennem çukurlarından bir çukurdur.”*¹⁵⁰ İbn-i Abbâs ؓ Rasûlullah ﷺ'in iki kabrin yanından geçerken şöyle buyurduğunu rivâyet eder: *“Şüphesiz bu ikisi azap görüyorlar. Gördükleri azap da çok büyük bir iş için değil. Onlardan birisi, küçük abdestte idrar sıçranışından sakınmaz ve temizlenmezdi. Diğeri ise söz getirip götürerek insanların arasını açardı.”*¹⁵¹

Yeniden Dirilme (Ba's)

Kıyâmetin kopmasından sonra İsrâfil ؑ Sûr'a ikinci defa üfürecek ve bütün canlılar yeniden dirilecektir. Ehl-i sünnet inancına göre yeniden dirilişi, beden ve ruh olarak gerçekleşecektir. İnsanı ilk olarak yaratan Allâh'ın, ölüp toprak olduktan sonra ikinci kez yaratmaya da gücü yeter. Âyetleri inkâr edenlerin derilerine azap uygulanacağını bildiren âyetle,¹⁵² mahşerde hesap sırasında insanın el, dil ve ayaklarının tanıklık yapacağını bildiren âyetler,¹⁵³ yeniden dirilişin ruh ve bedenle olacağını gösterir.

Kur'ân'da yeniden dirilişle ilgili olarak şu deliller ileri sürülür:

148. Mü'min, 40/46.

149. Tirmizî, Züh'd, 5; İbn Mâce, Züh'd, 32.

150. Tirmizî, Kıyâmet, 26.

151. Buhârî, 4/55; Müslim, 2/34; Ebû Dâvûd, 1/11; Tirmizî, 1/53.

152. Nisâ, 4/56.

153. Nûr, 24/24, 25.

1) Bir şeyi yoktan var edenin, o şeyi ikinci defa var etmesi öncelikle mümkündür. Âyetlerde şöyle buyrulur: **“Kendi yaratılışını unutup, Bize bir örnek getirerek şöyle diyor: Şu çürümüş kemikleri kim diriltecek? De ki: Onları ilk defa yaratmış olan diriltecek. Çünkü O, her türlü yaratmayı gâyet iyi bilir.”**¹⁵⁴

“Ey insanlar! Eğer öldükten sonra dirilme konusunda kuşku-da iseniz, (bilin ki) Biz sizi topraktan, sonra nutfe (sperm)den, sonra alaka (embrio)dan, sonra biçimlenen ve biçimlenmeyen bir çiğ-nem et parçasından yarattık ki size (gücümüzü) açıkça gösterelim. Dilediğimizi belli bir süreye kadar rahimlerde tutarız. Sonra sizi bir çocuk olarak çıkarırız. Sonra olgunluk çağına erişmeniz için sizi (bü-yütürüz.). Bununla birlikte kiminiz öldürülür, kiminiz de önceki bil-gisinden sonra, hiçbir şey bilmemek üzere, ömrünün en kötü çağı-na ulaştırılır. Sen yeryüzünü kupkuru ve susuz bir hâlde görürsün. Fakat Biz onun üstüne suyu indirdiğimiz zaman, o harekete gelir, kabırır ve her güzel çiftten bitkiler bitirir.”¹⁵⁵

2) Zor bir şeyi yaratan daha kolayını yaratabilir. Göklerin ve yerin yaratılması insanın yaratılmasından daha zordur.¹⁵⁶ Diğer yandan insanın ilk yaratılışı ikincisinden daha zordur.¹⁵⁷

3) Ölü bir durumda olan toprağı ve ondaki bitkileri canlandıran Allah, insanı da diriltebilir.¹⁵⁸

4) Bir şeyi zıddına çevirebilen, onu yeniden benzerine çevirebilir. Ateşi suyu bol yeşil ağaçtan çıkaran Allah, insanı da yeniden yaratabilir.¹⁵⁹

Hz. Peygamber'in çeşitli hadislerinde de yeniden dirilme konusunda bilgi verilmiştir. Bir hadiste şöyle buyrulur: **“İnsanın kuyruk sokumu kemi-ği (acbü'z-zeneb) dışındaki her şeyi, ölümünden sonra çürüyüp yok ola-caktır. Kıyâmet günü yeniden diriltme bu çürümeyen parçadan olacaktır.”**¹⁶⁰ Başka hadislerde kıyâmet günü bütün insanların diriltileceğı, kabir-den ilk olarak Hz. Muhammed'in kalkacağı,¹⁶¹ ve her kulun öldüğü hâl üze-re diriltileceğı bildirilmiştir.¹⁶²

154. Yâsîn, 36/78, 79.

155. Hac, 22/5.

156. Ahkâf, 46/33.

157. Rûm, 30/27.

158. Hac, 22/5-7.

159. Yâsîn, 36/80-81.

160. Buhârî, Tefsir, 39/3; Müslim, Fiten, 141, 142.

161. Buhârî, Tefsir, 39/3; İbn Mâce, Cenâiz, 58.

162. Buhârî, Rikâk, 45; Müslim, Cennet, 55-59, 83.

وَإِذْ يَتَحَاجُّونَ فِي النَّارِ فَيَقُولُ الضُّعْفُ لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنْتُمْ مُعْتَنُونَ عَلَّنَا نَصِيبًا مِنَ النَّارِ ﴿٤٧﴾ قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُلٌّ فِيهَا إِنَّ اللَّهَ قَدْ حَكَمَ بَيْنَ الْعِبَادِ ﴿٤٨﴾ وَقَالَ الَّذِينَ فِي النَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ ادْعُوا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَلَّنَا يَوْمًا مِنَ الْعَذَابِ ﴿٤٩﴾ قَالُوا أَوَلَمْ تَكُ تَأْتِيكُمْ رُسُلُكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا بَلَى قَالُوا فَادْعُوا وَمَا دُعَاؤُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ ﴿٥٠﴾

47- Onlar ateşte birbirleriyle tartışıp dururlarken, güçsüz olanlar, dünyada iken büyüklük taslayanlara derler ki: “Biz size uymuştuk. Şimdi bizden ateşin birazını olsun savabiliyor musunuz?”

48- Büyüklük taslayanlar da: “Evet, hepimiz ateşteyiz. Artık Allah kulları arasında hükmünü vermiştir!” derler.

49- Ateştekilere cehennem bekçilerine derler ki: “Rabbinize duâ edin de, bir günlüğüne olsun bizden azâbı hafifletsin!”

50- Bekçiler: “Peygamberleriniz size apaçık deliller getirmedi mi?” derler. Onlar da: “Evet getirdiler.” diye cevap verirler. Bekçiler: “Öyleyse yalvarın bakalım!” derler. Ama kâfirlerin yalvarması boşunadır!

47-50. âyetlerde, sûrenin üçüncü kıyâmet sahnesi sunulmaktadır. Güçsüz olanların, kendilerinin cehenneme gitmesine sebep olan, dünyada büyüklük taslayanlardan azâbın hafiflemesi için yardım isteyeceği, onların da yapabilecekleri bir şey olmadığını bildirecekleri belirtilir.

Bunun üzerine yukarıdaki 49-50. âyetlerde belirtildiği gibi, kıyâmet günü ateşte bulunanlar, cehennem bekçilerinden, azaplarının bir gün bile olsa hafifletilmesi için Allâh’a duâ etmelerini rica ederler. Bekçiler, kendilerine bir peygamberin davetinin ulaşmış olduğunu sorarlar, ulaşmıştı, ama biz karşı çıkmıştık, demeleri üzerine onlar, biz küfür ehline aracılık edemeyiz, diyerek, bu yardım teklifi reddederler.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O zulmedenler azap ile yüz yüze geldikleri zaman, bütün gücün gerçekten Allâh’a âit bulunduğunu**

ve Allâh'ın azâbının çok şiddetli olduğunu keşke şimdiden anlayabilselerdi! İşte o zaman, kendilerine uyulan kimseler, azâbı göreyerek, uyanlardan kaçıp uzaklaşmışlar ve aralarındaki bağlar bütünüyle kopmuştur! Kötülerin arkasından gidenler: "Keşke, dünyaya bir kez daha dönebilsek de, onların bizi tanımazdan geldikleri gibi, biz de onlardan uzaklaşsaydık!" diyecekler. İşte böylece Allah onlara bütün yaptıklarını, üzerlerine yığılmış hasretler hâlinde gösterecektir! Onlar bu cehennemden çıkacak değillerdir!"¹⁶³

"Onlar cehennem bekçisine: 'Ey Mâlik! Rabbin artık canımızı alsın!' diye seslenirler. O da onlara: 'Siz böylece kalacaksınız!' der."¹⁶⁴

"Ey cin ve insan topluluğu! İçinizden size âyetlerimi anlatan ve bugünle karşılaşacağınız konusunda sizi uyaran peygamberler gelmedi mi?" Onlar da: 'Biz kendi aleyhimize şâhitlik ederiz!' diyecekler. Dünya hayatı onları aldattı ve böylece kâfir olduklarına dâir kendi aleyhlerinde şâhitlik edecekler."¹⁶⁵

"O inkâr edenler bölük bölük cehenneme sürülürler. Oraya varıp da, kapıları açıldığında cehennemin bekçileri onlara: 'İçinizden Rabbinizin âyetlerini size okuyan ve bugününüzle karşılaşacağınız konusunda sizi uyaran peygamberler gelmedi mi?' diye sorarlar. Onlar da: 'Evet geldi.' derler. Ama azap sözü, artık o kâfirler için gerçek olmuştur."¹⁶⁶

"Gerçek duâ ancak O'na olandır. Onların Allâh'ı bırakıp taptıkları şeyler kendilerine bir cevap veremez. Onların hâli, ağzına su gelsin diye iki avucunu suya uzatıp bekleyen kimse gibidir. Oysa bu şekilde onun ağzına su asla gelmez. İşte inkârcıların duâsı da böyle boşa gider."¹⁶⁷

163. Bakara, 2/165-167.

164. Zuhurf, 43/77.

165. En'âm, 6/130.

166. Zümer, 39/71.

167. Ra'd, 13/14.

﴿ BÂB 6 ﴾

**ALLÂH'IN YARDIM VAADİ, ZALİMLERİN ÖZÜR
DİLEMESİ, SABIR, HAMD VE TESBİH,
YARATMADA KARŞILAŞTIRMA,
İYİLİK VE KÖTÜLÜK, KİYÂMET, DUÂ**

إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ^{٥١}
 ﴿٥١﴾ يَوْمَ لَا يَنْفَعُ الظَّالِمِينَ مَعَذَرَتُهُمْ وَلَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ
 ﴿٥٢﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْهُدَى وَأَوْرَثْنَا بَنِي إِسْرَآئِيلَ الْكِتَابَ^{٥٣} ﴿٥٣﴾
 هُدًى وَذِكْرَى لِأُولَى الْأَلْبَابِ ﴿٥٤﴾ فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَاسْتَغْفِرْ
 لِذَنْبِكَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ ﴿٥٥﴾ إِنَّ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ
 فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتِيهِمْ^{٥٦} إِنَّ فِي صُدُورِهِمْ إِلَّا كِبْرٌ مَا هُمْ
 بِبَالِغِيهِ^{٥٧} فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿٥٦﴾ لَخَلْقُ السَّمَوَاتِ
 وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٧﴾
 وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَى وَالْبَصِيرُ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَلَا
 الْمُسَىءُ^{٥٨} قَلِيلًا مَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٥٨﴾ إِنَّ السَّاعَةَ لَأْتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا وَلَكِنَّ
 أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٥٩﴾ وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ^{٦٠}
 إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ^{٦١} ﴿٦٠﴾

**51- Hiç şüphesiz Biz peygamberlerimize ve îmân edenlere, hem dünya hayatında, hem de şâhitlerin hazır buluna-
cağı kıyâmet gününde yardım ederiz.**

- 52- O gün zâlimlere özür dilemeleri hiçbir yarar sağlamaz. Artık lânet de onların, kötü yurt da onlarındır.
- 53- Andolsun Biz Mûsâ'ya hidâyet rehberini verdik.
- 54- İsrâiloğulları'na da, akıl sahipleri için bir öğüt ve doğruluk rehberi olan kitabı (Tevrat'ı) mîras bıraktık.
- 55- Şimdi sen sabret. Çünkü Allâh'ın vaadi gerçektir. Günahından dolayı istiğfâr et ve akşam sabah Rabbine hamd ile tesbih et!
- 56- Kendilerine gelen kesin bir delil olmaksızın, Allâh'ın âyetleri hakkında tartışanların göğüslerinde, asla tatmin edemeyecekleri bir böbürlenme vardır. Sen Allâh'a sığın. Çünkü O, her şeyi işiten ve her şeyi görendir.
- 57- Elbette göklerin ve yerin yaratılışı, insanları yaratmaktan daha büyük bir iştir! Fakat insanların çoğu bilmezler.
- 58- Görmeyenle gören bir olmaz, îmân edip sâlih amel işleyenlerle kötülük yapanlar da bir olmaz. Ne kadar da az düşünüyorsunuz!
- 59- Kıyâmet günü mutlaka gelecektir. Bunda hiçbir şüphe yoktur. Ama insanların çoğu buna inanmazlar.
- 60- Rabbiniz dedi ki: “Bana duâ edin, duânızı kabul edeyim. Bana kulluk etmeyi bırakıp büyüklük taslayanlar, aşağılanarak cehenneme gireceklerdir!”

51-52. âyetlerde, Allah Teâlâ hem dünya hayatında, hem de kıyâmet gününde peygamberlerine ve îmân edenlere yardım edeceğini ve onları üstün getireceğini bildirmektedir. Kıyâmet günü getirilecek tanıklar; melekler, peygamberler ve inananlardır. Bunlar, peygamberlerin dînin hükümlerini tebliğ ettiklerine, küfür ehlinin ise bunları yalan saydıklarına tanıklık edeceklerdir.

Kıyâmet günü özür dileme bile izne bağlıdır. Üstelik küfür ehline özür dileme imkânı da verilmez. Çünkü özrün bir yararı olmaz.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “**Biz her ümmetten birer şâhit çıkaracağız ve diyeceğiz ki: “Bana ortak olduğunu iddiâ ettikleriniz hakkında delilinizi getirin!” O zaman onlar, gerçek ilâhlığın Allâh'a âit**

olduğunu anlayacaklar ve dünyada iken uydurmuş oldukları sahte ilâhlar da kaybolup gidecek.”¹⁶⁸

“Doğrusu peygamber olarak gönderilen kullarımız hakkında Bizim geçmişte verdiğimiz şöyle bir söz vardır: ‘Onlara mutlaka yardım erişecektir. Ve hiç şüphesiz, üstün gelen mutlaka Bizim ordumuz olacaktır!’”¹⁶⁹

“Zulmedenlere o gün ileri sürecekleri özürleri bir fayda vermez; artık onlardan Allâh’ı hoşnut edecek şeyler yapmaları da istenmez.”¹⁷⁰

“Bugün dillerinin tutulduğu gündür. Onlara izin verilmeyecek ki, özür dilesinler.”¹⁷¹

“Ancak, Allâh’a kesin söz verdikten sonra, sözlerinden dönenler, O’nun korunup gözetilmesini emrettiği şeyleri (akrabalık bağlarını) ihmâl edenler ve yeryüzünde bozgunculuk yapanlar; işte lânet de bunlar içindir, dünya yurdunun kötü sonu da bunlar içindir!”¹⁷²

53-54. âyetlerde, Hz. Mûsâ’ya hidâyet rehberi olarak Tevrat’ın verildiği ve İsrâiloğulları’nın da bu kitaba mîrasçı yapıldığı, akıl sahipleri için bu kitabın bir hidâyet rehberi ve bir öğüt olduğu vurgulanıyor.

Âyetteki “hudâ”; yol gösterme, mûcize, Tevrat, şerîat gibi anlamlara gelir. Farsça’da Huda; Allah, Tanrı anlamında kullanılır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sonra iyilik yapanlara nîmetimizi tamamlamak, her şeyi açıklamak, doğru yola iletmek ve bir rahmet olmak üzere Mûsâ’ya da Kitab’ı verdi. Umulur ki, onlar Rab’lerine kavuşacaklarına îmân ederler.”¹⁷³**

“Biz Mûsâ’ya da kitabı verdik ve İsrâiloğulları’na: ‘Beni bırakıp başkasını güvenilip dayanılan bir rab edinmeyin.’ diyerek bu kitabı doğru yolu gösteren bir rehber kıldık.”¹⁷⁴

“Andolsun Biz, ilk nesilleri yok ettikten sonra, insanların gönül gözünü açacak deliller, bir hidâyet rehberi ve bir rahmet olarak Mûsâ’ya o Kitab’ı (Tevrat’ı) verdik ki, düşünüp öğüt alsınlar!”¹⁷⁵

168. Kasas, 28/75.

169. Sâffât, 37/171-173.

170. Rûm, 30/57.

171. Mürselât, 77/35-36.

172. Ra’d, 13/25.

173. En’âm, 6/154.

174. İsrâ, 17/2.

175. Kasas, 28/43.

“Doğrusu, Biz Mûsâ’ya kitap vermiştik. Sana da kitap verileceği konusunda bir şüpheden olmasın. Biz onu İsrâiloğulları için bir hîdâyet rehberi yapmıştık.”¹⁷⁶

55. âyete göre, Allâh’ın verdiği söz; dostlarına yardım etmesi ve onları başarıya ulaştırmasıdır. Nitekim Hz. Mûsâ, başlangıçta çok üstün durumda olan Firavun karşısında, Allâh’ın yardımı ile üstün gelmiştir.

Fetih sûresinde, Hz. Peygamber’in gelmiş geçmiş bütün günahlarının bağışlandığı bildirilmiştir.¹⁷⁷ Buna göre, yukarıdaki âyetin daha önce indiği gerekçe gösterilmiş ise de,¹⁷⁸ en son inen sûrelerden olan Nasr sûresinde, “övgüyle tesbih ederek Allah’tan bağışlanma istemesi” emredildiği dikkate alınır, Allâh’ın Rasûlü de “istiğfar”dan muâf tutulmuş değildir. Mâsum oluşu buna engel sayılmaz. Nitekim bir hadiste, onun günde yetmiş veya yüz kez istiğfâr ettiği bildirilmiştir.¹⁷⁹

Kimilerine göre, burada kastedilen beş vakit namaz veya sabah ve akşam olmak üzere iki vakitte kılınan namazdır. Çünkü Mekke’de, beş vakit namaz farz kılınmazdan önce, Allâh’ın elçisi, sabah ve akşam olmak üzere ikişer rekât farz namaz kılıyordu. Daha sonra bu neshedilerek, Mîraç gecesinde beş vakit namaz farz kılınmıştır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sabret! Çünkü Allah iyi davranan ve işini güzel yapanların emeğini boşa çıkarmaz.”**¹⁸⁰

“İmân edip sâlih ameller işleyenlere gelince, onları içinde ebedî kalmak üzere, altından ırmaklar akan cennetlere koyarız. Bu, Allâh’ın verdiği gerçek bir sözdür. Allah’tan daha doğru sözlü kim olabilir?”¹⁸¹

“Allâh’ın verdiği gerçek söze göre, hepinizin dönüşü ancak O’nadır. Çünkü O, mahlûkatı önce yoktan yaratır, sonra da imân edip, sâlih amel işleyenlere adâletle mükâfat vermek üzere yeniden diriltir. İnkâr edenlere ise, inkâr etmekte oldukları şeylerden ötürü kaynar sudan bir içecek ve can yakıcı bir azap vardır!”¹⁸²

176. Secde, 32/23.

177. Fetih, 48/2.

178. Bk. Muhammed, 47/19.

179. Bk. Buhârî, Deavât, 3; Ahmed bin Hanbel, IV, 211.

180. Hûd, 11/115.

181. Nisâ, 4/122.

182. Yûnus, 10/4.

“İyi bilin ki göklerde ve yerde ne varsa, hepsi Allâh’ındır. Dikkat edin, Allâh’ın verdiği söz gerçektir. Ama onların çoğu bilmezler. Yaşatan da öldüren de O’dur. Siz sonunda O’na döneceksiniz.”¹⁸³

“Böylece Biz insanları onlardan haberdar ettik ki, Allâh’ın yeniden diriltme sözünün gerçek olduğunu ve kıyâmet gününde hiç bir şüphe bulunmadığını bilsinler.”¹⁸⁴

“Allah’tan bağışlanmanı iste. Şüphesiz ki Allah, çok bağışlayan, çok merhamet edendir!”¹⁸⁵

“Bil ki, Allah’tan başka hiçbir ilâh yoktur. Hem kendi günahın için, hem de mü’min erkek ve mü’min kadınlar için mağfiret dile! Allah, sizin gezip dolaştığınız yeri de, duracağınız yeri de bilir!”¹⁸⁶

“Allâh’ın yardımını ve fetih gelip de; insanları akın akın Allâh’ın dînine girerlerken gördüğün vakit; Rabbini hamd ile tesbih et ve O’ndan mağfiret dile. Çünkü O, tevbeyle çok kabul edendir.”¹⁸⁷

Hz. Peygamber bir hadîsinde şöyle buyurmuştur: “Ben günde yetmiş defadan fazla Allah’tan beni bağışlamasını diler, tevbe ederim.”¹⁸⁸ Başka bir rivâyette şöyle buyurulmuştur: “Ey insanlar! Allâh’a tevbe edip O’ndan af dileyiniz. Çünkü ben O’na günde yüz defa tevbe derim.”¹⁸⁹

إِنَّ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَتْهُمْ إِنْ فِي صُدُورِهِمْ
إِلَّا كِبْرٌ مَا هُمْ بِبَالِغِيهِ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿٥٦﴾

56- Kendilerine gelen kesin bir delil olmaksızın, Allâh’ın âyetleri hakkında tartışanların göğüslerinde, asla tatmin edemeyecekleri bir böbürlenme vardır. Sen Allâh’a sığın. Çünkü O, her şeyi işiten ve her şeyi görendir.

56. âyette, Allâh’ın âyetleri üzerinde bir delile dayanmadan karşı çıkıp tartışanların, bunu gurur ve kibirle yaptıkları belirtilir. Bu kişilerin Hz. Peygamber döneminde Kureyş müşrikleri veya Yahudiler olduğu söylenmiştir.

183. Yûnus, 10/55-56.

184. Kehf, 18/21.

185. Nisâ, 4/106.

186. Muhammed, 47/19.

187. Nasr, 110/1-3.

188. Buhârî, Deavât, 3.

189. Müslim, Zikr, 42.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar şöyle dediler: “Bu Kur’ân, şu iki şehirden bir büyük adama indirilmeli değil miydi?” Yoksa Rabbinin rahmetini onlar mı taksim ediyorlar? Onların dünya hayatındaki geçimliklerini, aralarında Biz paylaştırdık. Birbirlerine iş gördürmeleri için, kimini kimine derecelerle üstün kıldık. Rabbinin rahmeti, onların biriktirdiği şeylerden daha hayırlıdır.”**¹⁹⁰

“Eğer şeytandan gelen kötü bir düşünce, seni dürterse, hemen Allâh’a sığın. Çünkü O, hakkıyla işiten, her şeyi bilendir.”¹⁹¹

“Kur’ân okuyacağın zaman, önce o kovulmuş şeytandan Allâh’a sığın!”¹⁹²

“Eğer şeytandan gelecek kötü bir düşünce, seni dürtecek olursa, hemen Allâh’a sığın. Çünkü O, her şeyi işitendir, bilendir.”¹⁹³

Elmalılı merhum bu konuda özetle şunları tespit eder: Kureyşliler; Şu Kur’ân iki beldeden büyük bir kişiye indirilmeli değil miydi? diyerek kibre kapılmış ve Hz. Muhammed’in peygamberliğine karşı çıkmıştı.

İkinci görüşe göre, Yahudiler Deccal’a saygı gösterdikleri için, bu âyet inmiştir. Ebû'l-Âliye de bu görüştedir. Alûsî'nin nakline göre, Abd b. Humeyd ve İbn-i Ebî Hâtim sahih senet ile ondan şöyle rivâyet etmişlerdir: Yahudiler, Hz. Peygamber'e gelip şöyle dediler: “Deccal, âhir zamanda bizden olacak ve işte olacaklar o zaman olacak ve şöyle yapacak böyle yapacak diye büyüttüler de büyüttüler.”¹⁹⁴ Bunun üzerine Allah Teâlâ, yukarıdaki âyeti indirdi. Buna göre sûredeki bu âyetin Medîne’de inmiş olması gerekir.

Ebussuud bunu şöyle nakleder: “Bir de denildi ki, mücâdele edenler Yahudilerdir. Diyorlardı ki, bizim Tevrat’ta zikrolunan sahibimiz sen değil-sin. O Mesih b. Dâvud, yani Deccal âhir zamanda çıkacak, saltanatı karaya ve denize ulaşacak, ırmaklar onunla birlikte gidecek, Allâh’ın âyetlerinden (delillerinden) bir âyet olacak, o zaman hükümrانlık tekrar bizim elimize geçecek.”¹⁹⁵ İşte yüce Allah onların bu temennilerine “kibir/böbürlenme” ismini verdi ve kuruntularına eremeyeceklerini ifâde buyurdu.

190. Zuhurf, 43/31-32.

191. A'râf, 7/200.

192. Nahl, 16/98.

193. Fussilet, 41/36.

194. Alûsî, age, XII, 78.

195. Ebussuud, age, VII, 281.

Alûsî der ki: “Bu mücâdelede Yahudiler iki yönden yalan söylediler. Önce Rasûlullâh’a ‘Sen bizim muteber olan sahibimiz değilsin’ sözleriyle yalan söylediler. İkinci olarak, Deccal’ı kastederek o Mesih b. Dâvud’dur diyerek yalan söylediler. Çünkü hangi peygamber gönderildiyse ümmetini mutlaka Deccal’dan sakındırmıştır. O bir müjde değil, fitne ve imtihan aracıdır. Onlar ise onu peygamber yerine tutarak ‘sahibimiz’ demişlerdir ki bunun, Allâh’ın âyetleri ile ‘bir yetki bir delil olmaksızın’ mücâdele olduğunda şüphe yoktur.”¹⁹⁶

Hadislerde, kıyâmet âlâmetlerinden olmak üzere iki Mesih zikrolunur. Birisi: Mesih Îsâ’nın yeryüzüne inmesi, birisi de Mesih Deccal’ın ortaya çıkmasıdır.¹⁹⁷ Müseylime gibi yalan yere peygamberlik iddiâsıyla çıkacak otuz kadar Deccal zikredilmiş, en büyük fitne olan Mesih Deccal’ın ise ilâhlık iddiâsıyla ortaya çıkacağı haber verilmiştir. Ancak Mesih Deccal’e, Mesih b. Dâvud denilmiş olduğunu da bu âyetin tefsirinde görüyoruz.

Hâlbuki Matta İncil’inin başında görüldüğüne göre Hristiyanlar bu ismi “Îsâ el-Mesih b. Dâvud” diye Hz. Îsâ’ya vermektedirler.

Buna sebep olarak da Meryem’in nişanlısı dedikleri Yusuf’un Hz. Dâvud neslinden olduğunu söylemektedirler. Îsâ’nın doğumu, Meryem’le Yusuf’un bir araya gelmelerinden önce Rûhu’l-kudûs’ten oldu diye açıklanmış iken, Yusuf babası imiş gibi onun vasıtası ile Hz. Dâvud’a nisbet edilmesi bir çelişki teşkil eder. Fakat Matta İncili her nedense bu çelişki ile birlikte Hz. Îsâ’ya Mesih b. Dâvud demektedir. Aynı zamanda Hz. Îsâ’yı tanımadıkları bilinen Yahudiler de âhir zamanda çıkacak Deccal’e bu ismi vermişler, bu açıdan aralarında bir kaynaktan çıkmış olması düşünülen garip bir bakış açısı benzerliği meydana gelmiştir. Biz bundan şunu anlamış oluyoruz ki Mesih Deccal, yalancı Mesih demektir. Gelen haberlere göre Deccal, yalancı, insanları aldatmakta hünerli bir sahtekârdır ki, kâfirliği, sahtekârlığı, yüzünden belli olduğu hâlde birtakım harikalar göstererek ilâhlık iddiâ edecek ve en büyük fitne olması da bundan olacaktır.

İslâm âlimleri, Yüce Allah peygamberlik iddiâ edene onu tasdik ihtimali bulunan bir mûcize vermez, fakat ilâhlık iddiâsında bulunana böyle birtakım harikalar verebilir. Çünkü kendisi sonradan olanın (hâdis olan) Allah olmadığının aklî delil dâimâ vardır.¹⁹⁸

196. Alûsî, age, XXIV, 78, 79.

197. Buhârî, Tevhid, 17; Müslim, İman, 274, Fiten, 100.

198. Elmalılı, age, VI, 532, 533.

لَخَلَقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٧﴾ وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَى وَالْبَصِيرُ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَلَا الْمُسِيءُ قَلِيلًا مَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٥٨﴾

57- Elbette göklerin ve yerin yaratılışı, insanları yaratmaktan daha büyük bir iştir! Fakat insanların çoğu bilmezler.

58- Görmeyenle gören bir olmaz, îmân edip sâlih amel işleyenlerle kötülük yapanlar da bir olmaz. Ne kadar da az düşünürsünüz!

57-58. âyetlerde, âhireti inkâr edenlere, onun varlığına delil getirilmektedir. Öldükten sonra dirilmeyi mümkün görmeyenlere, gökleri ve yeri yaratmanın, insanları yeniden yaratmaktan daha zor olduğu, ama bunun gerçekleşmiş bulunduğu hatırlatılmaktadır.

Âhirete inanmayan kimse, önünü görmeyen kör kişi gibidir. Âhirete inanan kimse ise, gözleri gören insana benzer. Körle gören bir olmadığı gibi, îmân edip iyi işler yapanlarla, inkâr edip kötü işler yapanlar da bir olmaz.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sizi yaratmak mı daha zor, yoksa gökyüzünü yaratıp binâ etmek mi? Allah onu yükseltti, düzene koydu. Göğün gecesini kararttı, gündüzünü ağarttı. Bundan sonra da veryüzünü yayıp döşedi. Ondan suyunu ve otlagını çıkardı. Dağları sağlam bir şekilde yerleştirdi.”**¹⁹⁹

“Bu iki topluluğun durumu; kör ile sağır ve görenle işiten kimşenin durumuna benzer ki bu ikisinin durumu bir olur mu? Hâlâ düşünüp öğüt almayacak mısınız?”²⁰⁰

إِنَّ السَّاعَةَ لَأْتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٥٩﴾

59- Kıyâmet günü mutlaka gelecektir. Bunda hiçbir şüphe yoktur. Ama insanların çoğu buna inanmazlar.

59. âyette, kıyâmet gününün mutlaka geleceği, bunda hiçbir şüphe bulunmadığı, fakat insanların çoğunun buna inanmadığı belirtilmektedir.

199. Nâziât, 79/27-32.

200. Hüd, 11/24.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Biz gökleri, yeri ve bu ikisi arasında bulunanları, ancak bir anlam ve amaca göre yarattık. O saat da mutlaka gelecektir. Şimdi sen onlara güzel muâmele et!”**²⁰¹

وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي
سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ ﴿٦٠﴾

60- Rabbiniz dedi ki: “Bana duâ edin, duânızı kabul edeyim. Bana kulluk etmeyi bırakıp büyüklük taslayanlar, aşağılanarak cehenneme gireceklerdir!”

60. âyetinde, Allah Teâlâ kullarını kendisine duâ etmeye çağırmakta, “Duâ ediniz, duânızı kabul edeyim.” buyurmakta, böbürlenme yüzünden kendisine kulluk etmekten kaçınanların cehenneme gireceklerini haber vermektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Kullarım sana benden sorarlarsa, benim onlara yakın olduğumu, duâ edenin duâsını kabul ettiğimi söyle! Öyleyse onlar da Benim davetime uysunlar ve Bana îmân etsinler ki, doğru yolu bulabilsinler.”**²⁰² âyetinde, Allâh'ın kendisine yapılacak duâyı boş çevirmeyeceği vurgulanmaktadır.

“Ne İsa Mesih ne de gözde melekler Allâh'ın kulu olmaktan kaçınmaz. Kim, büyüklük taslayarak, O'na kulluk etmekten kaçınırsa, bilsin ki Allah onların hepsini kendi huzûrunda toplayacaktır. Allah, îmân edip iyi işler yapanların mükâfatlarını tam olarak verecek ve onlara lûtfundan daha fazlasını da ihsan edecektir. Ancak kendisine kulluk etmekten kaçınıp, kibirlenenleri ise can yakıcı bir azapla cezâlandırarak ve onlar kendilerine Allah'tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı bulabilecekler.”²⁰³

DUÂNIN ÖNEMİ

Duâ ihtiyâcı insanda yaratılıştan gelir. Ânî sıkıntı ve felâket sırasında insanın ilk aklına gelen çâre, gücünü aşan olay karşısında daha güçlü olan varlığa, inandığı ilâha duâ ile sığınmaktır. Âyetinde şöyle buyrulur:

201. Hicr, 15/85.

202. Bakara, 2/186.

203. Nisâ, 4/172-173.

“İnsana bir zarar dokunduğu zaman yanı üzere yatarken, otururken veya ayakta iken Bize yalvarır, ama Biz onun sıkıntısını giderince sanki kendisine dokunan bir zarardan ötürü, Bize hiç yalvarmamış gibi davranır. İşte aşırı gidenlere yaptıkları iş böyle süslü gösterilmiştir.”²⁰⁴

Duâ ile ilgili kimi hadisler: “Allah katında duâdan daha şerefli bir şey yoktur.”²⁰⁵ “Biriniz duâ edeceği zaman Allâh’a hamd ve sena ile başlasın, Rasûlü’ne salevât getirsin ve bundan sonra artık dilediği duâyı yapsın.”²⁰⁶

Hiz. Peygamber’e, mü’minler için duâ etmesi bildirilmiştir. **“Ey Peygamber, inananlara duâ (salât) et, çünkü senin duân onlar için huzur ve sükûnettir.”**²⁰⁷

Nu’mân bin Beşîr ؓ’ten rivâyete göre, Nebî ؑ; “Duâ ibadettir.” buyurmuş, sonra da: **“Bana duâ edin, duânızı kabul edeyim.”**²⁰⁸ âyetini okumuştur.”²⁰⁹

Sa’d bin Ebî Vakkas, Rasûlullah ؑ’in şöyle dediğini nakletmiştir: “İleride duâda aşırı giden bir toplum olacaktır. Sen onlardan biri olmaktan sakın! Sen Allah Teâlâ’dan cenneti isteyeceksen, cenneti ve ondaki iyilikleri (hayrı) iste. Cehennemden Allâh’a sığınacaksan, cehennemden ve ondaki kötülüklerden (şerden) sığın!”²¹⁰

204. Yûnus, 10/12; ayrıca bk. Lokmân, 31/32; Mü’minûn, 23/60; Bakara, 2/186, 286; Enbiyâ, 21/83, 89; A’râf, 7/23; Yûsuf, 12/101.

205. Tirmizî, Deavât, 1; İbn Mâce, Duâ, 1.

206. Ebû Dâvûd, Salât, 358; Tirmizî, Deavât, 65.

207. Tevbe, 9/103.

208. Mü’min, 40/60.

209. Ebû Dâvûd, Vitr, 23; Tirmizî, Tefsir, 2/16, Deavât, 1.

210. Ebû Dâvûd, Vitr, 23, H No: 1480.

﴿ BÂB 7 ﴾

**ALLÂH'IN DİRİ OLMASI,
HER ŞEYE GÜCÜNÜN YETMESİ,
İNSANIN YARATILIŞ EVRELERİ**

اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا ۚ إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٦١﴾ ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ ۚ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ ۚ فَآَنِي تُؤْفَكُونَ ﴿٦٢﴾ كَذَلِكَ يُؤْفَكُ الَّذِينَ كَانَوَا بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ ﴿٦٣﴾ اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ قَرَارًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُورَكُمْ وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ ۚ ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ ۚ فَتَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٤﴾ هُوَ الْحَيُّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ۚ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٥﴾ قُلْ إِنِّي نَهَيْتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَمَّا جَاءَنِيَ الْبَيِّنَاتُ مِنْ رَبِّي وَأُمِرْتُ أَنْ أُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٦﴾ هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشَدَّكُمْ ثُمَّ لَتَكُونُوا شُيُوخًا ۚ وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفَّى مِنْ قَبْلُ وَلِتَبْلُغُوا أَجَلًا مُسَمًّى وَلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾ هُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ ۚ فَإِذَا قُضِيَ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٦٨﴾

61- İçinde dinlenesiniz diye geceyi, görmeniz için de gündüzü yaratan Allah'tır. Gerçekten Allah, insanlara karşı çok lûtf sahibidir. Fakat insanların çoğu şükretmezler.

62- İşte O, her şeyin yaratıcısı, Rabbiniz olan Allah budur. O'ndan başka ilâh yoktur. O hâlde nasıl oluyor da döndürülüyorsunuz?

63- İşte Allâh'ın âyetlerini inkâr edenler böyle döndürülürler!

64- O Allah ki, yeryüzünü size bir yerleşim alanı, göğü bir tavan yaptı; size bir şekil verdi, sonra da şeklinizi güzelleştirdi. Hoş ve temiz nîmetlerle sizi rızıklandırdı. İşte Rabbiniz olan Allah budur. Âlemlerin Rabbi ne yücedir!

65- O, başlangıcı ve sonu olmayan bir hayat ile diridir, O'ndan başka ilâh yoktur. Dîni yalnız kendisine hâs kılarak O'na ibadet edin. Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allâh'a mahsustur.

66- De ki: “Bana Rabbinden o apaçık deliller gelince, ben sizin Allâh'ı bırakıp taptıklarınıza kulluk etmekten men olundum ve âlemlerin Rabbine teslim olmam emredildi.”

67- Sizi önce topraktan, sonra meni damlasından (nutfe), sonra alakadan (aşılanmış yumurtadan) yaratan, sonra sizi bir bebek olarak çıkaran, olgunluk çağına ulaşmanız, sonra da yaşlanmanız için yaşatan O'dur. İçinizden daha önce vefât edenler de vardır. Kiminiz de aklınızı kullanırsınız diye, belli bir ecele ulaşınca kadar (yaşatılır).

68- Dirilten de, öldüren de O'dur. O, bir işin olmasına hükmettiğinde, ona sadece, “Ol!” der, o da olur.

61. âyette, Allah Teâlâ'nın insanların dinlenmeleri için geceyi, işlerini görmeleri için de gündüzü yarattığı, insanlara pek çok lûtuflarda bulunduğu, ancak onların çoğunun şükretmediği belirtiliyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Geceyi dinlenmeniz için yaratan, gündüzü ise aydınlatan O'dur. Şüphesiz ki bunda, dinleyip anlayan bir toplum için nice ibretler vardır.”**²¹¹

“Şüphe yok ki, Allah, insanlara karşı çok lûtufla sahibidir; ama insanların çoğu yine de şükretmezler.”²¹²

211. Yûnus, 10/67.

212. Bakara, 2/243.

“Andolsun sizi yeryüzüne yerleştirdik ve orada sizin için geçim kaynakları yarattık. Ne kadar da az şükrediyorsunuz!”²¹³

62-63. âyetlere göre, Allah her şeyin yaratıcısı ve mülkün sahibi olup, tek İlâhtır. Durum böyle iken, Mekke müşrikleri nasıl oluyor da haktan bâtila, Allâh’a tapmak yerine putlara tapmaya yöneliyor? Tanrı diye tapılan şeyler böyle bir şey yaratamazlar. Allâh’ın insanlara bunun gibi daha nice nîmetleri ve iyilikleri vardır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Tohumu ve çekirdeği çatlatan şüphesiz Allah’tır. Ölüden diriye O çıkarır; diriden ölüyü çıkaran da O’dur. İşte Allah budur! O hâlde nasıl olur da O’ndan yüz çevirirsiniz?”²¹⁴**

“İşte Rabbiniz Allah budur. O’ndan başka ilâh yoktur. Her şeyi yaratan O’dur. Artık O’na kulluk edin. O, her şeye vekildir. Gözler O’nu göremez; hâlbuki O, gözleri görür. O, eşyayı iyi bilen, her şeyden haberdar olandır.”²¹⁵

“Şüphesiz ki Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra işleri yerli yerinde yönetmek üzere, Arş üzerine hükümrân olan Allah’tır. O’nun izni olmadan hiç kimse şefaatçi olamaz. İşte bu Rabbiniz Allah’tır. Öyleyse O’na kulluk edin. Hâlâ düşünüp öğüt almayacak mısınız?”²¹⁶

“İşte sizin, gerçek Rabbiniz olan Allah budur. Artık, gerçeğin dışında sapıklıktan başka ne olabilir? Durum böyle iken, nasıl da döndürülüyorsunuz?”²¹⁷

“O, geceyi gündüze, gündüzü de geceye katar. Güneşi ve ayı da buyruğu altına almıştır. Her biri belli bir süreye, belli bir gâyeye doğru akıp gider. İşte bu gördüklerinizi yapan Allah sizin Rabbinizdir. Mülk O’nundur. O’ndan başka taptıklarınız ise, bir çekirdeğin zarına bile sahip olamazlar.”²¹⁸

“Ayrılığa düştüğünüz bir konuda hüküm vermek Allâh’a âittir. İşte benim Rabim olan Allah budur. Ben yalnız O’na dayanıp güvendim ve yalnız O’na yöneliyorum.”²¹⁹

213. A’raf, 7/10.

214. En’âm, 6/95.

215. En’âm, 6/102-103.

216. Yûnus, 10/3.

217. Yûnus, 10/32.

218. Fâtır, 35/13.

219. Şûrâ, 42/10.

64. âyete göre, dünyayı insanların ve diğer canlıların durup yaşamalarına uygun şekilde yaratan Allah'tır. Toprak her türlü bitkiyi bitirecek, besleyip geliştirecek gıda deposu gibidir. Toprakta ve sudan gıdasını, güneşten rengini alan bitkiler canlılar için rızık kaynağıdır. Yine toprağın derinliklerinde uzun kimyasal değişimler sonucunda oluşan mâdenler, yüzyıllarca bir konserve gibi gelişim sonucunda istifâde edilir hâle gelir, bunu keşfeden ve yararlanma teknolojisini kurabilen toplumlar bunlardan yararlanır. Diğer yandan havanın oksijen oranının canlıların yaşayabileceği oranlara göre düzenlenmesi, insan eliyle ekolojik denge bozulmadıkça canlıların yaşamasını sağladığı, insanın dışarı verdiği karbondioksidi temizleyen ormanların teşkili hep insana Yüce Allâh'ın lûtuflarıdır.

Gök, bir binânın tavanı gibi canlıları korumaktadır. Nitekim dünyanın çekim gücü olmasa, üstünde boşta olan varlıklar göklere savrulur ve dünya üzerinde yaşamak mümkün olmazdı.

Allah Teâlâ insanı ruh ve beden yetenekleri bakımından en üstün durumda yaratmıştır. İnsanın biyolojik yapısında akıllara durgunluk veren nitelikler saklıdır. Her bir hücrenin genlerine geçmiş atalarının nitelik bilgilerinin ve belki geleceğe yönelik özelliklerinin şifre hâlinde bilgi yüklemesinin yapıldığı ve bunun bin ciltlik kitap tutacak genişlikte olduğu günümüz genetik uzmanlarınca ortaya konulmaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“(Onlar mı hayırlı) yoksa yeryüzünü oturmaya elverişli kılan, aralarında ırmaklar akıtan ve onun için sâbit dağlar yerleştirip, iki deniz arasına bir engel koyan mı? Allah'la beraber bir tanrı mı var? Doğrusu, onların çoğu bilmiyorlar!”**²²⁰

“O Rabbiniz, yeryüzünü sizin için bir döşek, gökyüzünü de onun üstüne bir tavan yaptı; gökten su indirip, size rızık olsun diye yerden meyveler, ürünler çıkardı. Bütün bunları bile bile Allâh'a eşler koşmayın!”²²¹ **“Biz insanı en güzel bir biçimde yarattık.”**²²²

“Şüphesiz ki sizin Rabbiniz gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra Arş üzerine yerleşen, geceyi, durmadan kendisini izleyen gündüz ile bürüyüp örten; güneşi, ayı ve yıldızları buyruğuna boyun eğmiş durumda yaratan Allah'tır. Dikkat edin, yaratmak da, buyurmak da O'na âittir. Âlemlerin Rabbi olan Allah pek yücedir!”²²³

220. Neml, 27/61.

221. Bakara, 2/22.

222. Tîn, 95/4.

223. A'râf, 7/54.

هُوَ الْحَيُّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ۚ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ
الْعَالَمِينَ ﴿٦٥﴾

65- O, başlangıcı ve sonu olmayan bir hayat ile diridir, O'ndan başka ilâh yoktur. Dîni yalnız kendisine hâs kılarak O'na ibadet edin. Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allâh'a mahsustur.

65. âyete göre, Allah diridir. O'ndan başka ilâh yoktur. Yalnız O'na kulluk etmek gerekir. Hamd O'na mahsustur. O, âlemlerin Rabbidir. Allah Teâlâ'nın diriliği herhangi bir yeme, içme, hava ve benzeri dış desteğe ihtiyâcı olmayan, başlangıcı ve sonu bulunmayan bir diriliktir. Ölüm bir eksiklik sıfatıdır. Allah ise eksikliklerden uzaktır. O, en güzel bir şekilde İhlâs sûresinde şöyle tanımlanmıştır: **“De ki: O Allah birdir. Her şey Allâh'a muhtaç, O hiçbir şeye muhtaç değildir. Doğurmamış ve doğmamıştır. Hiçbir şey O'na denk değildir.”**²²⁴

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ölmeyen diriye güvenip dayan ve O'nu övgüsüyle tesbih et..”**²²⁵ **“Allah, kendisinden başka ilâh olmayan, sürekli diri olan ve yarattıklarını görüp gözetendir..”**²²⁶

“(Artık bütün) yüzler, diri ve her şeye hâkim olan Allah için eğilip boyun bük müştür..”²²⁷

“De ki: ‘Rabbim adâleti emretti. Her secde ettiğinizde yüzlerinizi O'na çevirin. Dîni yalnız Allâh'a has kılarak O'na yalvarın. Nasıl ilkin sizi o yaratmışsa, yine O'na döneceksiniz.”²²⁸

“Kâfirler hoşlanmasa da, siz dîni Allâh'a has kılarak yalnız O'na kulluk edin.”²²⁹

“Böylece zulmeden toplumun arkası kesilmiş oldu. Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allâh'a mahsustur.”²³⁰ **“Gönderilen bütün peygamberlere selâm olsun! Âlemlerin Rabbi olan Allâh'a hamd olsun!”**²³¹

224. İhlâs, 112/1-5.

225. Furkan, 25/58.

226. Âl-i İmrân, 3/2.

227. Tâhâ, 20/111.

228. A'râf, 7/29.

229. Mü'min, 40/14.

230. En'âm, 6/45.

231. Sâffât, 37/181-182.

“Onlar cennette: ‘Allâhım! Sen her türlü eksiklikten uzaksın!’ diye duâ edecek, birbirlerine karşı iyi dilek ve temennilerini ise ‘selâm’ şeklinde sunacaklardır. Duâlarının sonunda da: ‘Âlemlerin Rabbi olan Allâh’a hamd olsun!’ diyeceklerdir.”²³²

“Sen meleklerin de Arş’ın çevresini kuşatarak, Rab’lerine hamd ile tesbih ettiklerini görürsün. Artık insanlar arasında adâletle hüküm verilir ve ‘Âlemlerin Rabbi olan Allâh’a hamd olsun!’ denilir.”²³³

قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَمَّا جَاءَنِيَ الْبَيِّنَاتُ
مِنْ رَبِّي وَأُمِرْتُ أَنْ أُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٦﴾

66- De ki: “Bana Rabbimden o apaçık deliller gelince, ben sizin Allâh’ı bırakıp taptıklarınıza kulluk etmekten men olundum ve âlemlerin Rabbine teslim olmam emredildi.”

66. âyete göre, Hz. Peygamber, vahiy gelmeye başladıktan sonra, Mekke müşriklerinin tapmakta oldukları putlara tapmaktan mendilmiş ve yalnız âlemlerin Rabbi olan Allâh’a teslim olması emredilmiştir. Bu âyet onun daha önce Mekkelilerle birlikte onların taptıklarına taptığı anlamına gelmez.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“De ki: Ey kâfirler! Ben sizin tapmakta olduklarınıza tapmam. Siz de benim taptığıma tapacak değilsiniz. Ben de sizin tapmakta olduklarınıza (hiçbir zaman) tapacak değilim. Siz de benim taptığıma tapacak değilsiniz. Öyleyse sizin dininiz size, benim dinim banadır.”**²³⁴

“De ki: ‘Ben, Allâh’ı bırakıp, sizin taptıklarınıza tapmaktan men olundum.’ De ki: ‘Ben, sizin tutkularınıza uymam, aksi hâlde yolu mu şaşırmış olurum ve doğru yolda gidenlerden olmam.”²³⁵

“De ki: ‘Gökleri ve yeri yoktan var eden, herkesi besleyip doyuran, fakat kendisi beslenmeye muhtaç olmayan Allah’tan başkasını mı kendime dost ve koruyucu edineyim?’ De ki: ‘Bana müslüman olanların ilki olmam emredildi ve sakın Allâh’a ortak koşanlardan olma!’ (denildi).”²³⁶

232. Yûnus, 10/10.

233. Zümer, 39/75.

234. Kâfirûn, 109/1-6.

235. En’âm, 6/56.

236. En’âm, 6/14.

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ
 طِفْلاً ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشَدَّكُمْ ثُمَّ لِيَكَوْنُوا شُيُوخًا وَمِنْكُمْ مَنْ يَتَوَفَّى مِنْ
 قَبْلِ وَلِتَبْلُغُوا أَجْلاً مُسَمًّى وَلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾ هُوَ الَّذِي يُحْيِي
 وَيُمِيتُ ۖ فَإِذَا قُضِيَ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٦٨﴾

67- Sizi önce topraktan, sonra meni damlasından (nutfe), sonra alakadan (aşılanmış yumurtadan) yaratan, sonra sizi bir bebek olarak çıkaran, olgunluk çağına ulaşmanız, sonra da yaşlanmanız için yaşatan O'dur. İçinizden daha önce vefât edenler de vardır. Kiminiz de aklınızı kullanırsınız diye, belli bir ecele ulaşincaya kadar (yaşatılır).

68- Dirilten de, öldüren de O'dur. O, bir işin olmasına hükmettiğinde, ona sadece, "Ol!" der, o da oluverir.

67-68. âyetlerde, Allâh'ın insanın yaratılmasındaki kudreti anlatılmaktadır. "Sizi önce topraktan yarattı." ifâdesi, insanın atası olan Âdem topraktan yaratıldığı gibi, her insanın da ilke olarak topraktan yaratıldığını gösterir. Nitekim insan, erkeğin meni damlasındaki bir sperm hücresi ile kadının yumurta hücresinin birleşmesinden meydana gelir. Erkeğin spermi ve kadının yumurta hücresi de toprakta yetişen gıdaların yenmesinden oluşur. Böylece insan yaratılışının ilk aşaması topraktan başlar. Kadının rahminde oluşan zigot, ilk temel hücre olup çoğalmaya başlar. Bu ana hücreden, bölünme yoluyla çeşitli karakterde hücreler üreyerek iç ve dış organları yapar. Sonunda, insan varlığı, âciz ve kendini koruyamaz bir bebek olarak dünyaya gelir. Anne yüreğine konulan sevgi ve şefkat sayesinde, binbir sıkıntı ve zorluklara göğüs gerilerek, iki yıl kadar emzirilen bu bebek büyümeye başlar. Genç ve güçlü hâle gelir, daha sonra da yaşlanmaya başlar, çocuk gibi âciz, hatta bir şey bilmez ve bildiğini unuttur bir hâle gelir.

Öldükten sonra insanı tekrar diriltileceğine göre, insan varlığının süreci sadece dünya hayatı ile de sınırlı değildir. Bütün bunları yapan yaratan ve öldüren, sonra tekrar diriltecek olan Allah Teâlâ'dır. O bir şeyin olmasını istediği zaman, sadece "ol" der, o şey de oluverir. İşte insanın, bütün bunları yapan Allah Teâlâ'nın yüceliğini düşünerek, kendisini bir damla sudan yaratıp bu hâle getiren Rabbine şükretmesi ve kulluk etmesi gerekir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey insanlar! Eğer öldükten sonra, yeniden dirilme konusunda şüphede iseniz, bilin ki Biz sizi topraktan, sonra meni damlasından, sonra aşılانmış yumurtadan, sonra da yapısı (önce) belirsiz (sonra) belirli bir et parçasından yaratmış ki size gücümüzü gösterelim. Biz dilediğimizi belli bir süreye kadar rahimlerde bekletiriz; sonra sizi bir bebek olarak dışarı çıkarırız. Sonra güçlü çağınıza ulaşmanız için sizi bırakırız. Sizden kiminiz (erken) vefât ettirilir, kiminiz de ömrünün en düşkün çağına kadar ulaştırılır; öyle ki, önceden bilirken artık bir şey bilmez hâle gelir. Sen yeryüzünü de kupkuru ve cansız bir hâlde görürsün; fakat Biz üzerine yağmur indirdiğimizde o, hareket eder, kabarır ve her çiftten iç açıcı bitkiler verir.”**²³⁷

“Sizi bir çamurdan yaratan, sonra bir ecel belirleyen O’dur. O’nun katında belirlenmiş bir ecel daha vardır. Siz ise hâlâ şüphe edip duruyorsunuz! O, göklerde ve yerde tek Allah’tır. Sizin gizlinizi de açıkça yaptığınızı da bilir; ne yapıp ne kazanacağınızı da bilir.”²³⁸

“Allah, kendisine hükümdarlık verdi diye (şımararak), İbrahim ile Rabbi hakkında tartışmaya giren (Nemrut’u) görmedin mi? İbrahim ona: ‘Benim Rabbim hem diriltir ve hem öldürür.’ dediği zaman, ‘Ben de diriltir ve öldürürüm.’ demişti. İbrahim: ‘Allah, güneşi doğudan getiriyor, haydi sen de onu batıdan getir!’ deyince, o inkârçı şaşırıp kalmıştı. Allah zâlimler toplumunu doğru yola iletmez.”²³⁹

“O, gökleri ve yeri hiç yoktan ve benzersiz yaratandır. O, bir şeyin olmasını dilediği zaman, ona sadece “ol!” der, o da olur.”²⁴⁰

237. Hac, 22/5.

238. En’âm, 6/2-3.

239. Bakara, 2/258.

240. Bakara, 2/117.

﴿ BÂB 8 ﴾

**İNKÂRCILARIN BÖBÜRLENMESİ, SABIR,
KUR'ÂN'DA SÖZÜ EDİLMİYEN PEYGAMBERLER**

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ أَنِّي يُضَرِّفُونَ ۖ ﴿٦٩﴾ الَّذِينَ
كَذَّبُوا بِالْكِتَابِ وَبِمَا أَرْسَلْنَا بِهِ رُسُلَنَا ۖ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ۖ ﴿٧٠﴾
إِذِ الْأَغْلَالُ فِي أَعْنَاقِهِمْ وَالسَّلَاسِلُ يُسْحَبُونَ ۖ ﴿٧١﴾ فِي الْحَمِيمِ ثُمَّ
فِي النَّارِ يُسْجَرُونَ ۖ ﴿٧٢﴾ ثُمَّ قِيلَ لَهُمْ آيِنَ مَا كُنتُمْ تُشْرِكُونَ ۖ ﴿٧٣﴾
مِنْ دُونِ اللَّهِ ۖ قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا بَلْ لَمْ نَكُنْ نَدْعُوا مِنْ قَبْلُ شَيْئًا ۖ كَذَلِكَ
يُضِلُّ اللَّهُ الْكَافِرِينَ ۖ ﴿٧٤﴾ ذَلِكُمْ بِمَا كُنتُمْ تَفْرَحُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ
الْحَقِّ وَبِمَا كُنتُمْ تَمْرَحُونَ ۖ ﴿٧٥﴾ أُدْخِلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا
فَبِئْسَ مَثْوًى الْمُتَكَبِّرِينَ ۖ ﴿٧٦﴾ فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ ۖ فَاِمَّا نُرِيَنَّكَ
بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ ۖ ﴿٧٧﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا
رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ مِنْهُمْ مَنْ قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ لَمْ نَقْصُصْ
عَلَيْكَ ۖ وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ۖ فَإِذَا جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ
فُضِيَ بِالْحَقِّ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْمُبْطِلُونَ ۖ ﴿٧٨﴾

69- Allâh'ın âyetleri hakkında tartışıp duranları görmedin mi? Gerçeklere nasıl da sırt çeviriyorlar?

70- Onlar Kitabı ve peygamberlerimizle gönderdiklerimizi yalanlayanlardır. Yakında anlayacaklar!

- 71- O zaman, boyunlarında bukağılar ve zincirlerle sürüklenirler.**
- 72- Kaynar suyun içine! Sonra da ateşte yakılırlar.**
- 73-74- Sonra da onlara: “Allâh’ı bırakıp da ortak koştuklarınız nerede?” denilecek. Onlar da: “Bizi bırakıp kaybolular.” derler. “Meğer biz, önceleri hiçbir şeye tapmıyormuşuz!” İşte Allah kâfirleri böyle şaşırtır.**
- 75- Bütün bunlar yeryüzünde haksız olarak şımarmanız ve aşırı derecede sevinip böbürlenmeniz yüzündendir.**
- 76- Ebediyyen kalmak üzere girin cehennemın kapılarından! Büyüklük taslayanların yeri ne kötüdür!**
- 77- Şimdi sen sabret! Çünkü Allâh’ın vaadi mutlaka gerçektir. İster onların başına geleceğini söylediğimiz azâbın bir kısmını sana gösterelim, ister seni daha önce vefât ettirelim. Sonunda onlar Bize döndürölüp getirileceklerdir.**
- 78- Andolsun Biz senden önce de nice peygamberler gönderdik ki; onlardan kiminin kışalarını sana anlattık, kiminden ise hiç söz etmedik. Hiçbir peygamber, Allâh’ın izni olmadan bir mucize ortaya koyamaz. Allâh’ın buyruğu geldiğinde de, adâletle hükmolunur ve hakkı boşa çıkarmaya çalışanlar da hüsrâna uğramış olur.**

69-70. âyetlerde, Allâh’ın gönderdiği âyetlerle mücâdele eden müşriklerin, hak dîni ve peygamberini yalanladıkları, fakat yakında gerçeği öğrenecekleri belirtiliyor. Bu kadar gerçekler ortada iken, nasıl olup da haktan döndürüldükleri sorgulanıyor.

“İnkâr edenler dışında, hiç kimse Allâh’ın âyetleri hakkında tartışmaz. Onların şehirlerde (rahatlıkla) gezip dolaşması seni aldatmasın! Bunlardan önce Nûh kavmi ile onları izleyen toplumlar da (elçilerini) yalanlamışlardı. Her bir ümmet kendi peygamberini yakalayıp cezâlandırmaya kalktı ve hakkı ortadan kaldırıp yerine bâtılı koymak için mücâdele etti. Sonra ben onları kısıvrak yakalayışverdim de cezâmın nasıl olduğunu gördüler! İşte böylece, o inkâr edenlerin cehennem ehli olduklarına dâir Rabbinin sözü gerçekleşmiş oldu.”²⁴¹

71-76. âyetlerde, inkârcıların cehennemde karşılaşacakları bâzı azap çeşitleri açıklanır. Boyunlarına bukağılar geçirilip, zincirlerle kaynar suyun içine sürüklenme, ateşte yakılma ve sonunda da ebediyyen kalmak üzere cehenneme sevk edilme bunlar arasındadır.

Çünkü onlar tevhid inancını, öldükten sonra dirilmeyi, vahiy ve şer'î hükümler gibi ancak bir peygamberin bildirmesiyle bilinebilecek şeyleri yalanlamışlar, dünyada şımarık bir hayat sürmüşler ve toplum içinde sürekli olarak böbürlenip dolaşmışlardı.

Onlara dünyada iken Allâh'ı bırakıp taptıkları tanrılarının şimdi neredede olduğu sorulur. "Bizi bırakıp gittiler." cevabını verirler. Çünkü bunların hiçbir güce sahip olmadığını anlamışlardır, ama artık geri dönüş imkânı da kalmamıştır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Biz onların boyunlarına halkalar geçirdik. O halkalar çenelerine kadar dayanmıştır. Bu yüzden kafaları yukarı kalkıktır!"**²⁴²

"Onlar kendi günahları yüzünden helâke sürüklenen kimselerdir. İnkâr ettikleri için onları kaynar sudan bir içecek ve can yakıcı bir azap beklemektedir."²⁴³

"Allah adına yalan uydurandan veya O'nun âyetlerini yalan sayandan daha zâlim kim olabilir? Onların kitaptaki payları ne ise, kendilerine erişir. Sonunda onlara canlarını alacak olan elçi meleklerimiz gelince: 'Allah'tan başka, tapmakta olduklarınız nerededir?' derler. Onlar: 'Bizi bırakıp kayboldular!' derler. Böylece onlar, kendilerinin inkârcı olduklarına tanıklık ederler."²⁴⁴

"Kendilerini Allâh'a yaklaştırsın diye, O'ndan başka ilâh edindikleri şeyler onlara yardım etseydi ya! Ama onlar kendilerini yüzüstü bırakıp ortadan kayboldular. Bu onların yalanı ve uydurup durdukları şeydir."²⁴⁵

77. âyete göre, müşriklerle ilgili birtakım ilâhî tehditler dünyada iken gerçekleşmese de âhirette, yaptıklarının karşılığını mutlaka göreceklidir. Bir peygambere düşen görev apaçık tebliğden başkası değildir.

242. Yâsîn, 36/8.

243. En'âm, 6/70.

244. A'râf, 7/37.

245. Ahkâf, 46/28.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Şimdi sen sabret. Çünkü Allâh'ın vaadi gerçektir. Günahından dolayı istiğfâr et ve akşam sabah Rabbine hamd ile tesbih et!”**²⁴⁶

“Onların başına geleceğini söylediğimiz azâbın bir kısmını sana göstersek de, göstermeden önce seni vefât ettirsek de, sonunda onların dönüşü de Bizdir. Allah onların yapmakta olduklarını görmektedir.”²⁴⁷

“Biz senin rûhunu alsak bile, yine onlardan intikam alırız. Yahut da onlara vaad ettiğimiz azâbı sana gösteririz. Çünkü Bizim onlara azap etmeye gücümüz yeter. Öyleyse sen, sana vahyedilene sımsıkı sarıl. Şüphesiz ki sen dosdoğru bir yol üzerindesin.”²⁴⁸

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ مِنْهُمْ مَنْ قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ لَمْ نَقْضُصْ عَلَيْكَ ۖ وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ۚ فَإِذَا جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ قُضِيَ بِالْحَقِّ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْمُبْطِلُونَ ﴿٧٨﴾

78- Andolsun Biz senden önce de nice peygamberler gönderdik ki; onlardan kiminin kıssalarını sana anlattık, kiminden ise hiç söz etmedik. Hiçbir peygamber, Allâh'ın izni olmadan bir mûcize meydana getiremez. Allâh'ın buyruğu geldiğinde ise, adâletle hükmolunmuş ve hakkı boşa çıkarmaya çalışanlar da hüsrâna uğramış demektir.

78. âyette, Allâh'ın, Hz. Muhammed'den önce de birtakım peygamberler gönderdiği, bunlardan kimini Hz. Muhammed'e bildirdiği, kimini ise bil-dirmeddiği haber verilmektedir. Ayrıca hiçbir peygamberin Allâh'ın izni olmadan mûcize gösteremeyeceği vurgulanmaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bir kısım peygamberleri daha önce sana anlattık, bir kısmını ise sana anlatmadık. Ve Allah Mûsâ ile gerçekten konuştu.”**²⁴⁹

246. Mü'min, 40/55.

247. Yûnus, 10/46.

248. Zühurf, 43/41-43.

249. Nisâ, 4/164.

“Andolsun ki, Biz senden önce de peygamberler göndermiş ve onlara eşler ve çocuklar vermiştik. Hiçbir peygamber Allâh’ın izni olmadan bir mûcize gösteremez. Allâh’ın takdir ettiği her şeyin bir kaydı ve belli bir vakti vardır.”²⁵⁰

“Andolsun ki, Biz senden önce kendi kavimlerine nice peygamber gönderdik de onlara apaçık deliller getirdiler. Buna rağmen günaha dalanların ise cezâlarını hakkıyla vermişizdir. Mü'minlere yardım etmek ise Bizim üzerimize düşer.”²⁵¹

“Allâh’ın buyruğu gelmiştir. Öyleyse artık onun bir an önce gelmesini istemeyin. Allah, onların ortak koştukları şeylerden uzak ve yücedir!”²⁵²

PEYGAMBERLER

Kur’ân’da adı geçen peygamber sayısı 28 tanedir. Bunların kıssalarına az veya çok yer verilir. Hz. Peygamber’den kimi rivâyetlere dayanarak, peygamber sayısı 124 bine ulaşır.

Cenâb-ı Hak, insanlık âlemine tarih boyunca çeşitli peygamber göndermiştir. Kendilerine peygamber gelmeyen hiçbir toplum ve ümmet bulunmadığı Kur’ân’da şöyle bildirilmiştir: **“Andolsun Biz her topluma, Allâh’a kulluk edin, tâğûttan (azgın sapırtıcıdan) sakının, diye bir elçi göndermişizdir.”**²⁵³ **“(Geçmiş) her ümmet içinde mutlaka uyarıcı bir peygamber olmuştur.”**²⁵⁴ **“Şüphe yok ki, senden önceki ümmetlere de peygamberler göndermişizdir.”**²⁵⁵

Peygamberlik ibadet, duâ veya çalışmakla elde edilebilecek bir makam değildir. Sadece Cenâb-ı Hakk’ın seçip görevlendirmesi ile kazanılır. Âyette şöyle buyrulur: **“Bu, Allâh’ın lûtfudur. Onu dilediğine verir..”**²⁵⁶

Yüce Allah’la peygamberi arasındaki iletişim vahiy yoluyla olur. Vahiy sözlükte “gizli konuşma, emir, işaret, ilham” gibi anlamlara gelir. Bir te-rim olarak, Allah Teâlâ’nın dilediği şeyleri peygamberine, koruma ve kontrol altında olan özel bir yolla ulaştırmasıdır. Bir âyetle vahiyle ilgili olarak

250. Ra’d, 13/38.

251. Rûm, 30/47.

252. Nahl, 16/1.

253. Nahl, 16/36.

254. Fâtır, 35/24.

255. Nahl, 16/63.

256. Cuma, 62/4.

şöyle buyrulur: **“Allah bir insanla ancak vahiy yoluyla veya perde arkasından konuşur. Yahut bir elçi gönderip, izniyle dilediğini vahyeder.”**²⁵⁷

Hiz. Peygamber'e vahiy řu yollarla gelmiştir: a) Doğru rüyalar, b) Uyanıkken, Cebrâil ﷺ'in vahyi kalbine bırakması,²⁵⁸ c) Cebrâil ﷺ'in insan şekline girerek vahiy getirmesi, d) Cebrâil ﷺ görünmeden, vahyin çın-gırak sesine benzer bir sesle gelmesi,²⁵⁹ e) Cebrâil ﷺ'in kendi aslı şekliyle getirdiğı vahiy,²⁶⁰ f) Vahiy, Hiz. Peygamber'in doğrudan Allah'tan alması. Bu, Allah'la konuşması şeklinde gerçekleşir. Mîraç'ta alınan vahiy böyle olmuştur.

Cenâb-ı Hak diğer konularda olduğu gibi peygamberlik konusunda da orta yolu gözetmiş, onları sadece kendisi ile insanlar arasında elçilikle görevlendirmiş, onlarda ilâhlık gücü görmeyi kendisine ortak koşma olarak kabul etmiştir. Nitekim bir peygamber Allâh'ın izini dışında kimseye yarar veya zarar verme gücüne sahip olmadığı gibi, Allâh'ın bildirdikleri dışında gaybı da bilmez.²⁶¹

Peygamberlik Hiz. Muhammed'le son bulmuştur. Yüce Allâh'ın insanlık âlemine olan mesajı Kur'ân-ı Kerîm'le tamamlanmıştır. Âyette şöyle buyrulur: **“Muhammed sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allâh'ın Rasûlü ve peygamberlerin sonuncusudur.”**²⁶² Bunda sonra yeni bir peygamber veya kitap geleceğini öne sürmek, Hiz. Muhammed'in son peygamber oluşunu inkâr anlamına gelir.

Peygamberlerin Sayısı

Hiz. Âdem'le başlayan peygamberlik, arada pek çok peygamberin gelişyle Hiz. Muhammed'e kadar devam etmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de; **“Her ümmetin bir peygamberi vardır.”**²⁶³ **“Biz bir peygamber göndermedikçe, kimseye azap edecek değiliz.”**²⁶⁴ buyrulur. Kur'ân'da, peygamberlerin sayısı konusunda bilgi verilmemekle birlikte,

257. Şûrâ, 42/51.

258. Suarâ, 26/193-195.

259. Buhârî, Bed'ü'l-vahy, 2.

260. Necm, 53/13, 14.

261. Bk. Mâide, 5/72, 73, 75; A'râf, 7/188; Tevbe, 9/30.

262. Ahzâb, 33/40.

263. Yûnus, 10/47.

264. İsrâ, 17/15.

“.. Peygamberlerden kimini sana anlattık, kimini de sana anlatmadık.”²⁶⁵ âyetine göre, Kur’ân’da adı geçmeyen peygamberlerin de bulunduğu şüphe yoktur. Nitekim Hz. Muhammed ﷺ bir hadisinde peygamberlerin sayısının 124.000 olduğunu ve bunlardan 315’inin rasûl özelliğine sahip bulunduğunu haber vermiştir.²⁶⁶

Ancak bu sayının sınırlayıcı kesin bir rakam olmayıp, çokluk bildirmek için buyurulduğu da söylenmiştir.

Kur’ân-ı Kerîm’de adları geçen yirmi beş peygamberin kronolojik sıralaması şöyledir: Âdem, İdrîs, Nûh, Hûd, Sâlih, Lût, İbrahim, İsmâil, İshâk, Ya’kûb, Yusuf, Şuayb, Mûsâ, Hârûn, Dâvud, Süleyman, Eyyûb, İlyas, Elyesa’, Zülkifl, Yunus, Zekeriyâ, Yahyâ, Îsâ ve Muhammed ﷺ. Bir de Uzeyr, Lokmân ve Zülkarneyn’in adları geçer ki, bunların peygamber mi yoksa velî mi oldukları konusunda görüş ayrılığı vardır.

İsimleri Kur’ân’da geçsin veya geçmesin, gerçek olan şu ki, en son ve evrensel bir peygamber olan Hz. Muhammed’den önce peygambere sahip bulunmayan hiçbir topluluk olmamıştır. Bununla, insanların kıyâmet gününde bilmemeyi bir özür olarak kullanma imkânları ortadan kaldırılmıştır. Her ümmetin bir peygamberi olduğu çeşitli âyetlerde tekrarlanmıştır.²⁶⁷

265. Nisâ, 4/164. Bk. Mü'min, 40/78.

266. Ahmed bin Hanbel, V, 266; Abdulkâdir Bağdâdî, Usûlü'd-Din, İstanbul, 1928, s. 157.

267. Bk. Nahl, 16/63; Fâtır, 35/24; Yûnus, 10/48; er-Ra'd, 13/7.

﴿ BÂB 9 ﴾

**HAYVANLAR ÂLEMİNİN YARATILMA SEBEBİ,
ESKİ KAVİMLERİN HELÂKİ,
ÖLÜM SIRASINDAKİ PİŞMANLIK**

اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَنْعَامَ لِتَرْكَبُوا مِنْهَا وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٧٩﴾
وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَلِتَبَلَّغُوا عَلَيْهَا حَاجَةً فِي صُدُورِكُمْ وَعَلَيْهَا وَعَلَى
الْفُلْكِ تَحْمَلُونُ ۖ ﴿٨٠﴾ وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ ۖ فَآيَ آيَاتِ اللَّهِ تُنْكِرُونَ ﴿٨١﴾
أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ
كَانُوا أَكْثَرَ مِنْهُمْ وَأَشَدَّ قُوَّةً وَآثَارًا فِي الْأَرْضِ فَمَا أَغْنَى عَنْهُمْ مَا
كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٢﴾ فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَرِحُوا بِمَا عِنْدَهُمْ
مِنَ الْعِلْمِ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٨٣﴾ فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا
قَالُوا أَمَّا بِاللَّهِ وَحَدِّهِ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ ﴿٨٤﴾ فَلَمْ يَكُ
يَنْفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا ۖ سُنَّتَ اللَّهُ الَّتِي قَدْ خَلَتْ فِي عِبَادِهِ
وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْكَافِرُونَ ﴿٨٥﴾

79- Allah, bir kısmına binersiniz, bir kısmından da yiyesiniz diye sizin için hayvanları yaratandır.

**80- Onlarda sizin için daha nice faydalar vardır. Gönülleri-
nizdeki bir arzuya, onlara binerek ulaşırsınız. Hem on-
ların, hem de gemilerin üstünde taşınırsınız.**

**81- Böylece Allah size âyetlerini gösteriyor. Şimdi, Allâh'ın
âyetlerinden hangisini inkâr edersiniz?**

82- Onlar yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı? Kendilerinden öncekilerin sonu nasıl olmuş, bir baksınlar! Oysa onlar sayıca kendilerinden daha kalabalık ve daha güçlüydüler; yeryüzünde daha çok eser bırakmışlardı. Yine de bütün bu kazandıkları, kendilerine bir fayda vermedi.

83- Peygamberleri onlara apaçık delillerle geldiği zaman, onlar kendilerinde olan bilgiyle şımardılar da, o alay ettikleri şey kendilerini kuşatıverdi.

84- Onlar azâbımızı gördüklerinde: “Allâh’ın birliğine îmân ettik ve O’na koştüğümüz ortakları inkâr ettik!” dediler.

85- Ancak azâbımızı gördükten sonra îmân etmenin onlara bir faydası olmadı! Allâh’ın kulları hakkında, eskiden beri süregelen yasası budur. İşte o zaman kâfirler ziyâna uğrayacaklardır.

79-81. âyetlerde, Allâh’ın insanlar için birtakım hayvanlar yarattığı belirtilir. İnsanlar en‘âm denilen bu küçük ve büyük baş hayvanlardan kimini binek hayvanı olarak kullanır, kiminin sütünden yararlanır, kiminin de etini yer. Yüce Allah yeryüzünü içindekilerle birlikte insan için yaratmış ve hepsini onun hizmetine sunmuştur. Bütün yer üstü ve yeraltı zenginlikleri insanın yararlanması için yaratılmıştır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Görmediler mi, Biz kudretimizin eseri olarak onlar için birçok hayvan yarattık da kendileri bunlara sahip oluyorlar! Biz bu hayvanları kendilerine boyun eğdirdik. Onlardan bâzısını binek olarak kullanırlar, bâzısını da besin olarak yerler. Kendileri için onlarda daha birçok yararlar ve türlü içecekler (sütler) vardır. Hâlâ şükretmeyecekler mi?”**²⁶⁸

“Allah eti yenen hayvanları da yarattı. Onlarda sizin için, soğuğa karşı koruyacak şeyler, daha birçok yararlar vardır. Onlardan kimini de yersiniz. Akşamları onları otlaklardan getirdiğiniz ve sabahları otlaklara götürdüğünüz zaman, onlarda sizin için bir güzellik de vardır. Bu hayvanlar sizin ağırlıklarınızı, büyük güçle ulaşılabileceğiniz yerlere taşırlar. Gerçekten Rabbiniz çok şefkatli, çok

merhametli olandır. Hem binmeniz hem de süs olsun diye atları, katırları ve merkepleri de yarattı. O, daha sizin bilmediğiniz nice-lerini yaratmaktadır.”²⁶⁹

“Onlar görmediler mi ki, Biz kudretimizin eseri olarak, onlar için birtakım hayvanlar yarattık da kendileri bunlara sahip oluyorlar! Biz bu hayvanları kendilerine boyun eğdirdik. Hem onlardan binekleri var, hem de onlardan yiyorlar. Kendileri için onlarda daha birçok yararlar ve türlü içecekler var. Hâlâ şükretmeyecekler mi?”²⁷⁰

“Şüphesiz hayvanlarda da sizin için büyük bir ibret vardır. Onların karınlarından çıkan sütlerden size içiriyoruz. Onlarda sizin için daha birçok yararlar vardır. Onlardan bir kısmının etlerinden yersiniz. Onların üzerinde ve gemilerde taşınırsınız.”²⁷¹

“Bütün çiftleri yaratan, bineceğiniz gemileri ve hayvanları sizin hizmetinize veren O'dur. Siz onların sırtlarına binip üzerlerine yerleşince, Rabbinizin nîmetini anarak şöyle dersiniz: ‘Bunları, bizim hizmetimize veren Allâh’ı tesbih ve tenzih ederiz. Yoksa bizim bunlara gücümüz yetmezdi.”²⁷²

82-85. âyetlerde, önceki kavimlerden kendilerine gönderilen peygamberleri yalanlayanların nasıl cezâlandırıldıkları bildirilerek Mekke müşrikleri uyarılmaktadır. Bunlar kuzeyde Şam ve Mısır’a, güneyde Yemen’e yaptıkları kış-yaz seyahatlerinde, bu helâk olan kavimlerin kalıntılarını görmekte ve başlarından geçenleri dinlemekteydiler. Bunlardan ibret alınması istenmektedir.

Âyetlerin sonunda Allâh’ın eskiden beri gelen yasasının bu olduğu, aynı şekilde davranan yeni kavimlerin de aynı sonuçla karşılaşabileceği belirtilmektedir. Sûrenin başında da 4-6. âyetlerde, müşriklerin sonunun helâk olduğu vurgulanmıştı. Böylece sûrenin başı ile sonu bütünleşmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Kendilerinden önce nice nesilleri helâk ettiğimizi görmediler mi? Üstelik Biz onlara yeryüzünde size vermediğimiz imkânları vermiş, üzerlerine gökten bol yağmur indirmiş ve altlarından bol ırmaklar akıtmıştık. Sonra da onları**

269. Nahl, 16/5-8.

270. Yâsin, 36/71-73.

271. Mû'minûn, 23/21-22.

272. Zuhurf, 43/12-13.

günahları yüzünden helâk etmiş ve onların ardından başka bir nesil getirmiştik.”²⁷³

“Andolsun, senden önce de birçok peygamberle alay edilmişti. Ama alay ettikleri gerçek, alay edenleri çepeçevre kuşatıp mahvetmişti.”²⁷⁴

“Onlara azâbımız geldiğinde; ‘Biz gerçekten zâlim kişilermiyiz!’ demekten başka sözleri olmadı.”²⁷⁵

“Ölüm ânına kadar günah işlemeye devam edip de, kendisine ölüm gelip çattığında: ‘İşte şimdi ben tevbe ettim.’ diyenlerin ve kâfir olarak ölenlerin tevbeleri kabul edilmez. İşte Biz bunlar için can yakıcı bir azap hazırlamışızdır.”²⁷⁶

273. En'âm, 6/6.

274. En'âm, 6/10.

275. A'râf, 7/5.

276. Nisâ, 4/18.

سُورَةُ فَصِّلَتْ

FUSSİLET
SÛRESİ

Fussilet sûresi 54 âyettir. Mekke'de inmiştir. Sûre adını 3 ve 44. âyetlerden almıştır. Buna Secde, Hâ-mîm, Mesâbih ve Akvât sûresi de denir. Beyhaki'nin Şuabu'l-Îman'da naklettiğine göre, Rasûlullah ﷺ Tebâreke (Mülk) ve Hâ-mîm Secde sûrelerini okumadan uyumazdı. Sûrede genel olarak; inanç, Allâh'ın varlığı, birliği, gücünün delilleri, kâinatın altı günde yaratılış aşamaları, âhîret günü, mü'minler, münâfıklar ve küfür ehlinin durumları, emirler, yasaklar, öğüt ve kıssalar yer almaktadır.

﴿ BÂB 1 ﴾

**KUR'ÂN'IN AÇIKLANMIŞ OLMASI,
MÜŞRİKLERİN İKİ ÖZELLİĞİ,
İMÂN EDİP İYİ İŞ YAPANLARIN MÜKÂFATI**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

حَمْدٌ ﴿١﴾ تَنْزِيلٌ مِنَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿٢﴾ كِتَابٌ فُصِّلَتْ آيَاتُهُ قُرْآنًا
عَرَبِيًّا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ^٧ ﴿٣﴾ بَشِيرًا وَنَذِيرًا^٤ فَأَعْرَضَ أَكْثَرُهُمْ فَهُمْ لَا
يَسْمَعُونَ ﴿٤﴾ وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِي أَكِنَّةٍ مِّمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ وَفِي آذَانِنَا وَقْرٌ
وَمِنْ بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ فَاعْمَلْ إِنَّا نَامِلُونَ ﴿٥﴾ قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ
مِثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَاسْتَقِيمُوا إِلَيْهِ وَاسْتَغْفِرُوهُ^٨
وَوَيْلٌ لِلْمُشْرِكِينَ^٩ ﴿٦﴾ الَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ
كَافِرُونَ ﴿٧﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ
مَمْنُونٍ^{١٠} ﴿٨﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

1- Hâ, Mîm.

2- (Bu kitap) rahmân ve rahîm olan Allah tarafından indirilmiştir.

3- Bilen bir toplum için, âyetleri Arapça okunarak açıklanmış bir kitaptır.

4- Hem müjdeleyici, hem de uyarıcı olarak indirilmiştir. Fakat onların çoğu yüz çevirdi. Artık onlar işitmezler.

5- Dediler ki: “Bizi çağırdığın şeye karşı kalplerimiz kapalıdır. Kulaklarımızda bir ağırlık ve bizimle senin aranda bir perde vardır. Artık sen istediğini yap, biz de yapacağız!”

6- De ki: “Ben de sizin gibi bir beşerim. Ama bana sizin ilâhınızın bir tek ilâh olduğu vahyolunuyor. Artık O’na yönelin ve O’ndan bağışlanma dileyin! Allâh’a ortak koşanların vay hâline!”

7- Onlar zekâtı vermezler, âhireti inkâr edenler de onlardır.

8- Şüphesiz ki îmân edip sâlih ameller işleyenler için, tükenmeyen bir mükâfat vardır.

1-2. âyetlerde, iki harften oluşan ilk âyet, Kur’ân’ın önemine dikkat çekmektedir. Bu sûrenin de içinde bulunduğu yedi sûre, mukataa harflerinden olan “Hâ-Mîm” ile başladığı için “Hâmîmler” (çoğulu Havâmîm) olarak anılmaktadır.

Sûrenin başında Cenâb-ı Hakk’ın Rahmân ve Rahîm sıfatlarına dikkat çekilmiştir. Bu sıfatların her ikisi de rahmet (acıma) masterından, Cenâb-ı Hakk’ın mübalağa ifâde eden birer sıfat ismidir. Rahmân, çok merhamet eden, rahmeti her şeyi kuşatan demektir. Allah bu sıfatıyla iyi olsun, kötü olsun, mü’min olsun kâfir olsun, bir ayırım yapmadan bütün insanlara, hatta bütün canlılara rızkını verir. Bu sıfatın tecellîsi, yağmur gibi her şeyin üzerine yağar ve güneş gibi her şeyi aydınlatır ve ısıtır.

Allah Teâlâ Arş’ı taşıyan ve onun etrafında bulunan meleklerin şöyle dediklerini haber verir: **“Ey Rabbimiz! Senin rahmetin de, ilmin de her şeyi kuşatmıştır.”**¹ Ebû Hüreyre ’den rivâyet edildiğine göre, Rasûlullah şöyle buyurmuştur: **“Allah Teâlâ varlıkları yarattığı zaman, kendi katında Arş’ın üstünde bulunan kitabına, ‘Benim rahmetim gazabıma üstün geldi.’ diye yazmıştır.”**²

Rahîm, çok merhametli olan Allâh’ın, Âhirette nîmetlerini yalnız mü’minlere vermesi demektir.³ **“Rahmân olan Allah, Kur’ân’ı öğretti. İnsanı yarattı. Ona açıklamayı öğretti.”**⁴

1. Mü’min, 40/7.

2. Buhârî, Bed’ü’l-Halk, 1, Tevhîd, 15, 22, 28, 55; Müslim, Tevbe, 14, 16.

3. Râgıb, Müfredât, “Rahmet” mad. Krş. Ahzâb, 33/43.

4. Rahmân, 55/1-4.

“Senden önce gönderdiğimiz peygamberlerimize sor! Rahmân olan Allah’tan başka kendilerine ibadet edilecek ilâhlar göstermiş miyiz?”⁵

Ebû Hüreyre ؓ’den rivâyete göre, Nebî ﷺ şöyle buyurmuştur: “Allah Teâlâ’nın yüz rahmeti vardır. Bunlardan birisini insanlar, cinler ve diğer canlılar için indirmiştir. Onlar bu sebeple birbirini sever ve birbirine acırlar. Yabani hayvan bu sebeple yavrusuna şefkat gösterir. Allah geri kalan 99 rahmeti kıyâmet günü kullarına merhamet etmek için alıkoymuştur.”⁶ Başka bir hadiste, Allah Teâlâ’nın kullarına, bir annenin yavrusuna olan şefkatinden daha merhametli olduğu belirtilmiştir.⁷

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Rahmân ve Rahîm olan Allâh’ın adıyla.”⁸ “Hamd; âlemlerin Rabbi; Rahmân ve Rahîm; hesap gününün sahibi olan Allâh’a mahsustur.”⁹**

“Sizin ilâhınız, bir tek İlâh’tır. Ondan başka ilâh yoktur. O Rahmân’dır, Rahîm’dır.”¹⁰ “Mektup, Süleyman’dan gelmekte, Rahmân ve Rahîm olan Allâh’ın adıyla başlamaktadır.”¹¹

“O, öyle Allah’tır ki kendisinden başka hiçbir ilâh yoktur. O görülmeyeni ve görüleni bilendir. O çok esirgeyen, çok bağışlayandır.”¹²

3-4. âyetlerde, Kur’ân âyetlerinin bilen bir toplum için açıklandığı, onun bir uyarıcı ve müjdeleyici olduğu, ancak insanların çoğunun bunun farkında olmadığı belirtilir. Buna göre, Kur’ân-ı Kerîm Arapçayı bilen ya da ilim ve görüş sahibi olan kimseler için açıklanmış bir kitap olarak indirilmiş ve anlaşılması kolaylaştırılmıştır. Onun mesajı hem müjdeleyici hem de uyarıcı niteliktedir.

Yukarıdaki 3. âyette, sûreye “Fussilet” adının verilmesi şu sebeplere bağlanmıştır: a) Hükümler, kıssalar ve öğütler açıkça beyan edilmiştir. b) Lâfız olarak fâsılları, sûrelerin baş ve sonları belirlenmiştir. c) Anlam olarak da tehditler, hükümler, örnekler, öğütler vb. ayrı ayrı belirtilerek açıklığa kavuşturulmuştur.

5. Zuhruf, 43/45.

6. Buhârî, Edeb, 19; Müslim, Tevbe, 19.

7. Buhârî, Edeb, 18; Müslim, Tevbe, 19. Fâtiha sûresinin tefsirine bk.

8. Fâtiha, 1/1.

9. Fâtiha, 1/2-4.

10. Bakara, 2/163.

11. Neml, 27/30.

12. Haşr, 59/22.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “(Bu kitap) **tam hüküm ve hikmet sahibi, her şeyden haberdar olan Allah tarafından âyetleri sağlamlaştırılmış, sonra da açıklanmış bir kitaptır.**”¹³

“(De ki): **Allah size gerçekleri apaçık ortaya koyan kitabı indir-mişken, doğruyu yanlış öğrenmek için Allah’tan başka bir hakem mi arayacağım? Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, Kur’ân’ın ger-çekten Rabbin tarafından indirilmiş olduğunu bilirler. Artık sakın şüpheyeye düşenlerden olma! Rabbinin sözleri, doğruluk yönüyle de adâlet yönüyle de mükemmeldir. O’nun sözlerini değiştirecek kim-se yoktur O her şeyi işitir, bilir.**”¹⁴

“**Andolsun o peygamberlerin kıssalarında akıllı kimseler için pek çok ibretler vardır. Bu Kur’an uydurulabilecek bir söz de-ğil-dir. O kendinden önce gelen kitapları doğrular, her şeyi ayrıntı-larıyla açıklar ve îmân edecek bir toplum için bir rehber ve bir rahmettir!**”¹⁵

“**Biz onu, anlayasınız diye Arapça bir Kur’an olarak indirdik. Biz, sana bu Kur’ân’ı vahyetmekle kıssaların en güzelini anlatıyo-ruz. Oysa sen daha önce bunlardan habersiz idin.**”¹⁶

وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِيْ اَكْثَةٍ مِّمَّا تَدْعُوْنَ اِلَيْهِ وَفِيْ اٰذَانِنَا وَقْرٌ وَمِنْ بَيْنِنَا وَبَيْنَكَ حِجَابٌ فَاَعْمَلْ اِنَّا عَامِلُونَ ﴿٥﴾ قُلْ اِنَّمَا اَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحٰى اِلَىَّ اَنَّمَا الْهٰكُمُ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ فَاسْتَقِيْمُوْا اِلَيْهِ وَاسْتَغْفِرُوْهُ وَوَيْلٌ لِّلْمُشْرِكِيْنَ ﴿٦﴾

5- Dediler ki: “Bizi çağırdığın şeye karşı kalplerimiz kapalıdır. Kulaklarımızda bir ağırlık ve bizimle senin aranda bir perde vardır. Artık sen istediğini yap, biz de yapacağız!”

6- De ki: “Ben de sizin gibi bir beşerim. Ama bana sizin ilâhınızın bir tek ilâh olduğu vahyolunuyor. Artık O’na

13. Hûd, 11/1.

14. En’âm, 6/114-115.

15. Yûsuf, 12/111.

16. Yûsuf, 12/2-3.

yönelin ve O'ndan bağışlanma dileyin! Allâh'a ortak koşanların vay hâline!"

5-6. âyetlerde, Mekke müşriklerinin gelen ilâhî mesajı dinlemek ve inanmak istemedikleri belirtilir. Buna karşılık Hz. Peygamber'in bir beşer olduğu, ancak ona tek Allah inancının vahyedildiği, O'na yönelip bağışlanma istemenin gerektiği vurgulanır. Diğer yandan Allâh'a ortak koşanların başlarına gelecek tehlikeli sona dikkat çekilir.

Yukarıdaki 5. âyette "ekinneh" kelimesi "kinân"ın çoğulu olup, kinân okların konulduğu kılıf demektir. "Vakr" da ağırlık anlamına gelir. "Kalplerimiz kılıflar içinde, kulaklarımızda da bir ağırlık var" ifâdesiyle; Mekke müşriklerinin ve benzerlerinin kalplerinin hidâyete kapalı olduğu, bu yüzden Kur'ân'ı anlayamadıkları, yine kulakları gerçeğe karşı sağır olduğu için işitmedikleri, bu yüzden Hz. Muhammed'e uymadıkları vurgulanır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Onlardan bir kısmı senin okuduğun Kur'ân'ı dinler. Ama Biz kalplerinin üzerine, iştiklerini anlamalarına engel perdeler ve kulaklarına da ağırlık koymuşuzdur. Onun için onlar her türlü mucizeyi görseler de imân etmezler. Hatta o inkâr edenler sana geldiklerinde, "Bu Kur'an, öncekilerin masallarından başka bir şey değildir!" diyerek seninle tartışırlar. Onlar, hem insanları Peygamber'e yaklaştırmaktan vazgeçirmeye çalışırlar, hem de kendileri ondan uzak dururlar. Onlar sâdece kendilerini helâk ederler, fakat bunun farkına varamazlar!"**¹⁷

"De ki: Ben size, Allâh'ın hazineleri benim yanımdadır, demiyorum. Ben gaybı da bilmem. Size, ben bir meleğim de demiyorum. Ben, sâdece bana vahyolunana uyarım. De ki: Hiç kör ile gören bir olur mu? Hiç düşünmez misiniz?"¹⁸

"De ki: "Ben de sizin gibi bir insanım. Ancak bana sizin ilâhınızın tek bir ilâh olduğu vahy olunuyor. O hâlde kim, Rabbine kavuşmayı umuyorsa sâlih amel işlesin ve Rabbine kullukta kimseyi ortak koşmasın!"¹⁹

17. En'âm, 6/25-26.

18. En'âm, 6/50.

19. Kehf, 18/110.

الَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿٧﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٨﴾

7- Onlar zekâtı vermezler, âhireti inkâr edenler de onlardır.

8- Şüphesiz ki î mân edip sâlih ameller işleyenler için, tükenmeyen bir mükâfat vardır.

7-8. âyetlerde, Allâh'a ortak koşanların zekât vermemek ve âhiret gününe inanmamak gibi iki özelliğine dikkat çekilirken, î mân edip sâlih ameller işleyenlere ardı arkası kesilmeyecek mükâfatların verileceği belirtilir.

Zekât sözlükte; bereket, artış, temizlik, düzen, saflık ve duruluk, zekât anlamlarına gelir. Terim alamı ise; belirli malın belli bir bölümünü yoksullara vermektir. Malı haramdan temizlediği için bu sadakaya zekât denilmiştir. Mekke döneminde inen bu âyet, zekâtın farz kılındığını, hatta malın bir miktârını vermek anlamında Mekke müşriklerince de bilindiğini gösterir. Ancak o devirde zekât genel bir sadaka idi. Miktârı kesin bir şekilde belirtilmemişti. Hz. Peygamber Medîne döneminde zekât miktarlarını belirlemiş ve varlıklı mü'minlerden alarak, yoksullar başta olmak üzere, Tevbe sûresi 9/60. âyetinde belirtilen sekiz sınıfa düzenli şekilde dağıtılmasını sağlamıştır.

Yukarıdaki âyetin Kureyş'in, İslâm'a giren yakınlarına nafaka ve yardımlı kesmesi üzerine indiği rivâyet edilmiştir.²⁰

Ebû Hüreyre ؓ'den rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: "İşlerinizde orta yolu tutunuz, dosdoğru olunuz. Şunu iyi biliniz ki, sizden hiçbirinizi ameli asla kurtaramaz." Dediler ki: Sen de mi kurtulamazsın, ey Allâh'ın Rasûlü! "Evet, ben de kurtulamam. Yalnız Allah Teâlâ rahmet ve keremiyle beni bağışlarsa, bu müstesnâdır."²¹

Hız. Âişe ؓ'dan rivâyete göre, dedi ki: "Nebî ﷺ'e, Allâh'a en sevimli amelin hangisi olduğu soruldu. Buyurdu ki: Az olsa bile, amellerin en devamlı yapılanıdır."²²

20. Kurtubî, Câmi', XV, 222.

21. Buhârî, Rikâk, 18, Merdâ, 19; Müslim, Münâfikîn, 76, 78.

22. Buhârî, Rikâk, 18.

﴿ BÂB 2 ﴾

**KÂİNÂTIN YARATILIŞI VE DÜZENE SOKULMASI,
ÂD VE SEMÛD KAVİMLERİ**

قُلْ اِنَّكُمْ لَتَكْفُرُونَ بِالَّذِى خَلَقَ الْاَرْضَ فِى يَوْمَيْنِ وَتَجْعَلُونَ لَهُ
 اَنْدَادًا ذٰلِكَ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٩﴾ وَجَعَلَ فِيهَا رَواسِى مِنْ فَوْقِهَا
 وَبَارَكَ فِيهَا وَقَدَّرَ فِيهَا اَقْوَاتَهَا فِى اَرْبَعَةِ اَيَّامٍ سَوَاءً لِّلسَّائِلِينَ ﴿١٠﴾
 ثُمَّ اسْتَوٰى اِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْاَرْضِ اِتِيَا طَوْعًا
 اَوْ كَرْهًا قَالَتَا اَتَيْنَا طَائِعِينَ ﴿١١﴾ فَقَضٰىهُنَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ فِى يَوْمَيْنِ
 وَاَوْحٰى فِى كُلِّ سَمَاءٍ اَمْرًا وَرَزٰىنَا السَّمَاءِ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحٍ وَحِفْظًا
 ذٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿١٢﴾ فَاِنْ اَعْرَضُوا فَقُلْ اَنْذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً
 مِّثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثُمُودَ ﴿١٣﴾ اِذْ جَاءَتْهُمْ الرُّسُلُ مِنْ بَيْنِ اَيْدِيهِمْ
 وَمِنْ خَلْفِهِمْ اَلَّا تَعْبُدُوا اِلَّا اللّٰهَ قَالُوا لَوْ شَاءَ رَبُّنَا لَأَنْزَلَ مَلٰٓئِكَةً فَاِنَّا
 بِمَا اُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿١٤﴾ فَاَمَّا عَادُ فَاسْتَكْبَرُوا فِى الْاَرْضِ بِغَيْرِ
 الْحَقِّ وَقَالُوا مَنْ اَشَدُّ مِنَّْا قُوَّةً اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ الَّذِى خَلَقَهُمْ هُوَ
 اَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَكَانُوا بِاٰيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿١٥﴾ فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا
 صَرْصَرًا فِى اَيَّامٍ نَّحْسَاتٍ لِّنُذِيقَهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا
 وَلِعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَخْزٰى وَهُمْ لَا يُنْصَرُونَ ﴿١٦﴾ وَاَمَّا ثُمُودُ فَهَدَيْنَاهُمْ
 فَاسْتَحَبُّوا الْعَمٰى عَلَى الْهُدٰى فَاَخَذْتَهُمْ صَاعِقَةُ الْعَذَابِ الْهُونِ بِمَا
 كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٧﴾ وَنَجَّيْنَا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿١٨﴾

- 9- De ki: “Gerçekten siz yeri iki günde Yaratan’ı inkâr edip de, başkalarını O’na denk mi tutuyorsunuz? O âlemlerin Rabbidir.”
- 10- O, dört günde yerin üstünde sâbit dağlar yarattı, yeryüzünü bereketli hâle getirdi ve rızık arayanlar için azıklarını ihtiyâca uygun şekilde takdir etti.
- 11- Bundan sonra duman hâlindeki göğe yöneldi ve hem ona, hem de yerküreye: “İsteyerek veya istemeyerek gelin!” dedi. Her ikisi de, “İsteyerek geldik!” dedi.
- 12- Onların hepsini yedi gök olarak iki günde yarattı ve her bir göğe kendi işini bildirdi. Biz en yakın göğü kandillerle donattık ve onu koruma altına aldık. İşte bu, mutlak üstün olan, her şeyi bilen Allâh’ın takdiridir.
- 13- Eğer onlar yine yüz çevirirlerse, de ki: “Ben sizi, Âd ve Semûd kavimlerinin başına gelen kasırgaya benzer bir kasırgaya karşı uyarıyorum!”
- 14- Hani onlara birbiri ardınca peygamberler gelmiş ve kendilerine: “Allah’tan başkasına kulluk etmeyin.” demişlerdi. Onlar ise: “Eğer Rabbimiz dileseydi, bize peygamber olarak melekler indirirdi! Bu yüzden biz sizinle gönderilen şeyleri inkâr ediyoruz.” demişlerdi.
- 15- Âd kavmine gelince; onlar yeryüzünde haksız yere büküklük tasladılar ve “Bizden daha güçlü kim var?” dediler. Onlar, kendilerini yaratan Allâh’ın, onlardan daha güçlü olduğunu görmediler mi? Onlar yine de Bizim âyetlerimizi bile bile inkâr ediyorlardı.
- 16- Bundan dolayı Biz de onlara dünya hayatında rezillik azâbını tattırmak için, o uğursuz günlerde, üzerlerine dondurucu bir rüzgâr gönderdik. Âhiret azâbı ise elbette bundan daha da aşağılayıcıdır. Onlara yardım da edilmez.
- 17- Semûd kavmine gelince; onlara doğru yolu gösterdik; ama körlüğü, doğru yola tercih ettiler. Böylece yapmakta oldukları kötülükler yüzünden o alçaltıcı azâbın yıldırımını onları çarptı.
- 18- İman edenleri ise kurtardık. Çünkü onlar Allâh’a karşı gelmekten sakınıyorlardı.

9-10. âyetlerde, aslı iki günde yaratılmış olan dünyanın üzerine dağların birer kazık ve baskı olsun diye atıldığı, bitki örtüsünün yaratıldığı, dünyanın yaratılmasından itibâren de dört gün içinde canlıların yaşamasına elverişli bir hâle getirildiği vurgulanmaktadır.

Dünyanın yaratıldığı zamanda, henüz 24 saatlik gün kavramı bulunmadığına göre “iki günde yarattı” ifâdesine “mutlak zaman” anlamı verilerek, “iki nöbette veya iki süreçte” demek daha uygun görünüyor. En doğrusunu Allah bilir.

Nitekim buradaki *يَوْمَيْنِ* yi *حَلَقَ* fiilinin “meful-i fih”i veya “zarf-ı müstakar” olarak değerlendirip iki türlü anlam verilmiştir:

Birisi, **“Göklerle yer bitişik hâlde iken, Bizim onları birbirinden yarıp ayırdığımızı... görmediler mi?”**,²³ ifâdesi gereğince, yeryüzünün gökten ayrıldığı gün, diğeri de, **“O yeri uzatıp döşeyendir.”**²⁴ buyurulduğu üzere, yeryüzünün “medd” olunduğu, yani yerkürenin kabuğunun kaymak hâlinde döşenmeye başladığı gündür.

İkinci tahlile göre anlam, yerküreyi “iki günde olmak üzere” yarattı demek olur. Bu şekilde yerkürenin kaç günde yaratıldığı söylenmiş olmayaarak yaratıldıktan sonra iki gün içinde bulunması hâli anlatılmış olur ki, bu da bir yılı ikiye bölen, iki gün dönümü nöbetidir. Çünkü yeryüzü bu iki zaman içinde deveran etmek, dönmek üzere yaratılmıştır.²⁵

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O Rabbiniz, yeryüzünü sizin için bir döşek, gökyüzünü de onun üstüne bir tavan yaptı; gökten su indirip, size rızık olsun diye yerden meyveler, ürünler çıkardı. Bütün bunları bile Allâh’a eşler koşmayın!”**²⁶

“Gökleri, gördüğünüz şekilde direksiz olarak yükselten Allah’tır. O, Arş’a egemen olmuş, güneşi ve ayı buyruğu altına almıştır. Bunların her biri belirlenmiş bir süreye göre akıp giderler. Allah her işi düzenler, âyetleri açıklar. Umulur ki Rabbinize kavuşacağınızı kesin olarak inanırsınız. Yeryüzünü yayıp döşeyen, onun üzerinde sâbit dağlar ve ırmaklar var eden, orada her çeşit üründen çift çift yaratan ve gündüzü geceyle örten O’dur. Bütün bunlarda düşünen bir toplum için deliller vardır. Yeryüzünde birbirine komşu kıtalar,

23. Enbiyâ, 21/30.

24. Ra’d, 13/3.

25. Elmalılı, age, VI, 546, 547.

26. Bakara, 2/22.

üzüm bağları, ekin tarlaları, dallı budaklı, dalsız budaksız hurma ağaçları vardır. Bunların hepsi bir sudan sulanır. (Böyle iken) yemişlerinde birini diğerine üstün kılarız. Bütün bunlarda, aklını kullanan bir toplum için nice ibretler vardır.”²⁷

11-12. âyetlere göre Allah, dünyayı yarattıktan sonra duman hâlinde bulunan göğe yönelmiş, göğe ve yere buyruğuna uymalarını emretmiş; gök cisimlerini iki günde düzenleyip her göğe emrini bildirmiştir. En yakın göğü yıldızlarla ve koruma ile donatmıştır. İşte bütün bunlar o mutlak güç sahibi olan, her şeyi bilen Allâh'ın takdiri iledir. Başka âyetlerde göklerin ve yerin altı günde yaratıldığı, **“Sonra O (Allah) Arş'a kuruldu.”** buyurularak Arş'a “hâkim olma, yerleşme” ifâdesi tercih edilmiştir.²⁸ Tevrat'ta ise yedinci gün, dinlenme günü olarak tanımlanır.

Cenâb-ı Hakk'ın göklerden ve yerden istediği; kendilerine yüklenen görevleri fizik, kimya, biyoloji, astronomi vb. bilimlerin ortaya koymaya çalıştığı “sünnetullâh” çerçevesinde varlığını sürdürmesi olmalıdır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yoksa onlar, Allâh'ın dîninden başka bir din mi arıyorlar? Hâlbuki göklerde ve yerde olanların hepsi ister istemez O'na boyun eğip teslim olmuşlardır. Sonunda hepsi O'na döndürüleceklerdir.”²⁹**

“Göklerde ve yerde bulunanlar, ayrıca bunların gölgeleri ister istemez sabah akşam Allâh'a secde ederler.”³⁰

“O, yeryüzünde ne varsa, hepsini sizin için yarattı. Sonra göğe yöneldi, onları yedi gök olarak düzenledi. O, her şeyi bilir.”³¹

“O inkâr edenler gökler ve yer birbirine bitişik iken, onları Bizim ayırdığımızı ve canlı olan her şeyi sudan yarattığımızı görmediler mi? Hâlâ îmân etmeyecekler mi? Biz insanları sarsmasın diye yeryüzünde sâbit dağlar yarattık ve orada istedikleri yere gidebilsinler diye geniş yollar ve meydanlar var ettik. Gökyüzünü de korunmuş bir tavan yaptık. Onlar ise gökyüzünün âyetlerinden yüz çeviriyorlar! Geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı yaratan O'dur. Bunların her biri belli bir yörüngede yüzmektedir.”³²

27. Ra'd, 13/2-4.

28. A'râf, 7/54; Yûnus, 10/3; Ra'd, 13/2; Furkan, 25/59; Secde, 32/4.

29. Âl-i İmrân, 3/83.

30. Ra'd, 13/15.

31. Bakara, 2/29.

32. Enbiyâ, 21/33.

**“O, sizi sarsmaması için yeryüzünde sâbit dağlar yerleştirmiş-
tir. Orada ırmaklar ve dilediğiniz yere şaşırmadan gidebilmeniz için
yollar yarattı.”³³**

**“Güneş de bir ibret delilidir ki kendisi belirlenmiş yörüngesinde
akıp gider. Bu, mutlak üstün olan, her şeyi bilen Allâh'ın takdiridir.”³³**

EVRENİN YARATILIŞI

Bununla ilgili çeşitli teori ve görüşler nakledilmiştir. Şöyle ki: Bunlardan birine göre, gökler ve yeryüzü yaratılmadan önce, Arş su üzerinde idi, su-
daki sıcaklıktan bir kaymak ve bir duman çıktı, kaymak suyun yüzünde kal-
dı, ondan kuraklığı yarattı ve ondan yeryüzünü meydana getirdi. Duman da
yukarı yükseldi ondan da gökyüzünü yarattı. Fahu'r-Râzî der ki: Bu hikâye
Kur'an'da yoktur. Yahudilerin Tevrat dediği kitabın başında vardır. Bir delil
bulunursa kabûl olunabilir.

Zemahşerî şöyle der: Allah kuraktan bir yeryüzü yaptı, sonra da onu
ayırdı, iki yeryüzü yaptı.³⁵ Ayrılan bu iki yeryüzü nedir? Ya yeryüzünden
ayın ayrılması olacak yahut da Amerika'nın ayrılması olacaktır.³⁶

Günümüz pozitif bilimi ve astronomi araştırmaları sonucuna göre ev-
renin yaratılışı ve yapısı ile ilgili bir değerlendirme yazısını aşağıya alıyoruz:

Uçsuz bucaksız gökyüzüne bakıp da hayran olmamak elde değildir.
Çıplak gözle görülebilen sayısız yıldız bile evrenin ne kadar karmaşık bir ya-
pıda olduğunu fark etmemiz için yeterli. Ama çıplak gözle gördüğümüz gök-
yüzü evrenin milyarda birlik bir kısmını bile temsil etmiyor. Gerçekte evren
insan aklının almakta zorluk çekeceği bir büyüklüğe ve karmaşıklığa sahip.
Güneş sistemini barındıran Samanyolu galaksisi dâhil yaklaşık 100 milyar ga-
laksiden ve sayısız gök cisiminden oluşan devasa boyutlardaki evrenin çapı,
devamlı genişlemeğe devam etmektedir. Evren büyüklüğü yanında, ilginçliği
ve karmaşıklığı ile de akıl sınırlarını zorlamaktadır. Evrende var olan enerji-
nin sâdece %10'luk kısmı tanımlana bilen maddelerden (gezegenler, yıldız-
lar, karadelikler ve çeşitli gazlar) oluşmaktadır, geri kalan enerjinin %90'lık
kısmı “Karanlık madde” ismi verilmiş olan gözlemlenemeyen ve tanımla-
namayan maddelerden oluşmaktadır. Bu denli büyük ve karmaşık olmasına

33. Nahl, 16/15.

34. Yâsîn, 36/38.

35. Fahu'r-Râzî, age, XXVII, 105.

36. Elmalılı, age, VI, 549.

rağmen, evrende var olan sayısız gök cismi eşi görülmemiş bir denge örneği göstermektedir. Evrenin tüm bu özellikleri kozmolojiyi bilim adamları için en popüler bilim dallarından biri hâline getirmiştir. Şu an yaşamakta olan ve günümüze dek yaşamış tüm büyük bilim adamları evreni araştırmış ve özellikle teorik kozmoloji alanında çok büyük çalışmalar yapmışlardır

Evrenin İlk Anları ve Büyümesi

Büyük patlamadan önce madde var olmadığına göre maddeye bağımlı olan zamanın varlığından da söz edilemez. Bu noktada bir fikir ayrılığı olmadığına göre Big Bang'den öncesinden söz etmemiz mümkün değil. Bizim inceleyebileğimiz, büyük patlama ânında neler oldu? Nasıl oldu da böylesine büyük bir patlama ile bu kadar karmaşık yapıya sahip bir evren oluştu? gibi soruların cevaplarıdır. Bu soruları ancak teorik kozmoloji verilerine dayanarak yanıtlaya biliriz. Fakat elimizde gerekli veriler olmadığı için Big Bang ânını açıklamakta fizik teorileri yetersiz kalıyor. Daha önceki anlarda neler olup bittiği konusunda henüz kesin deliller bulunmadığı için şu an en fazla patlamadan sonraki 0,00001 saniyeden bahsedebiliriz. Patlama ânında ortaya çıkan muazzam sıcaklık, patlamadan 0,00001 saniye sonra kuarkların (atom altı parçacıkların) proton ve nötronları oluşturabileceği seviyeye kadar düştü, bu noktada tek atomdan oluşan ve en basit yapıya sahip element olan H (hidrojen) elementi oluştu. Patlamadan birkaç dakika sonra milyar derece cinsinden ifâde edilebilecek değere düşen sıcaklık sayesinde “döteryum”, “helyum” ve “lityum” elementleri oluşmaya başladı. “Büyük Patlama” ânından sonraki genişleme hızı çok hassas bir değerdedir. Yapılan teorik hesaplamalara göre bu genişleme hızı, gerçekte olandan milyarda bir daha yavaş gerçekleşseydi muazzam kütle çekim etkisi ile evren kendi üzerine çökerek tekrar yok olacaktı. Tersine bir şekilde, evrenin genişleme hızı milyarda bir daha hızlı olsaydı atom altı parçacıklar atomu ve dolayısıyla evrende var olan gök cisimlerini oluşturamayacak şekilde dağılacaktı. İlk atomların ve elementlerin oluşmasından sonraki uzunca bir süre evren genişlemeye ve soğumaya devam etti, evren yeteri kadar soğuduğunda kütle çekiminin etkisi ile gazlar yoğunlaşarak değişik gök cisimlerini oluşturmaya başladı. Evrende var olan hidrojen ve helyum dışındaki tüm elementler yıldızların oluşumundan sonra, bu yıldızların çekirdeğinde gerçekleşen nükleer tepkimeler ile üretilmiştir. Bu gök cisimlerinin bir araya gelerek niçin galaksileri oluşturduğu henüz kesin olarak açıklanabilmiş değildir. Bunun açıklanması “kara enerji” ve “kara delik” olarak adlandırılan gök cisimlerinin tam olarak anlaşılmasına bağlıdır. Sonuç olarak bugünün bilimsel şartları ile kesin

bir şekilde açıklayamadığımız bir süreç sonunda evren şu anki karmaşık yapısına geldi ve her geçen saniye genişlemeye devam ediyor.

Evrenin Yapısı

Yazımızın başında da bahsettiğimiz gibi evren akıl almaz karmaşık bir yapıya sahiptir. Evrenin bâzı bölümlerinde çok büyük boşluklar varken, bâzı bölümleri yoğun bir şekilde gök cisimleri ile doludur. İlk bakışta dağınık gibi görünen bu yerleşim şekli aslında Big Bang teorisinin ön gördüğü şekilde, homojen bir evreni oluşturmaktadır. Evren, 400 milyon ışık yılından daha geniş bir bölümü incelendiğinde homojenlik göstermektedir. Big Bang'den sonra hidrojen ve helyumdan oluşan gazlar kütle çekim enerjisi ve dönmelelerinden kaynaklanan manyetik etkinin yardımı ile yoğunlaşarak değişik gök cisimlerini oluşturdular. Yine bu Büyük Patlama sonucunda oluşan ve “kozmik fon ışıınımı” adı verilen radyasyon bütün evrene yayılmış durumdadır. Gök cisimlerinin yoğunluk gösterdiği bölgelere galaksi (gökada) adı verilmektedir. Kesin olmamakla beraber galaksilerin hemen hemen hepsinin merkezinde galaksiyi dengede tutan büyük bir karadelik varolduğu tahmin edilmektedir. Fakat yapılan inceleme ve hesaplamalar var olan karadelik ve diğer gök cisimlerinden kaynaklanan kütle çekim etkilerinin bu galaksileri bir arada tutmaya yetmeyeceği fark edilmiştir. Bu noktada teorik olarak var olan fakat tanımlanamayan ve gözlenemeyen başka bir maddenin varlığı bulunmuştur. Bilinen hiçbir fiziksel tanıma uymayan ve tamamen görünmez olan bu maddeye “karanlık madde” adı verilmektedir. Karanlık madde evrende var olan maddenin yaklaşık olarak %90'lık kısmını oluşturmaktadır. Karanlık maddenin dışında kalan ve tanımlana bilen gök cisimleri genel olarak gezegenler, meteorlar ve yıldızlardır. Ömrünü tamamlayan yıldızların ölümü ile oluşan beyaz cüceler, nötron yıldızları ve daha karmaşık bir yapıya sahip olan karadelikler evrenin en yoğun ve hakkında en az bilgi bulunan diğer cisimleridir. Ömrünü tamamlayan yıldızların “nebula” adı verilen patlamaları sâyesinde çekirdeğinde üretilen ağır elementler uzaya dağılır ve meteor şeklinde gezegenlerin üzerlerine yağar. Bu yolla demir gibi ağır elementler gezegenimize patlayan yıldızlardan bir hediye olarak gelmektedir.

Evrenin gerçek yapısının şu an bilinenden daha karmaşık olduğu tahmin edilmektedir. Henüz açıklanamayan birçok enerji şekli evrenin değişik bölümlerinde görev yapmaktadır. Örneğin yakın dönemdeki bir keşfe göre, evren giderek yavaşlaması gerekirken aksine hızlanan bir genişleme göstermektedir. Bu genişlemenin nedenini ve kaynağını bir türlü açıklayamayan

kozmologlar bu güce “karanlık enerji” adını vermiştir. Günümüzde çoğu hesaplara ve tahmine dayanan birçok teori ileri sürülerek evrenin yapısı anlaşılmaya çalışılmaktadır. Fakat evreni tam olarak anlamak için çok geniş zaman dilimlerine uzanan ve belki de insan neslinin hiçbirinin göremeyeceği kadar uzun sürecek inceleme ve gözlemlere ihtiyaç vardır. Tahminen gelişen teknolojinin beraberinde getireceği ileri seviye teleskoplar ve geliştirilecek yeni gözlem sistemleri ile insanoğlu çok kısa zaman dilimleri içerisinde kozmoloji alanında bugün olduğumuzdan çok daha büyük bilgilere sahip olacaktır.

Evrenin Sonu

Devasa büyüklüğe ve akıl almaz karmaşıklığa sahip olan bu muhteşem evren her şey gibi bir gün son bulacaktır. Bu sonun nasıl olacağı sorusu evrenin kapalı mı yoksa açık mı olduğu sorusunun cevabına bağlıdır. Peki, “kapalılık “ve” açıklık” ne anlama geliyor. Kapalılık, evrenin genişleme hızının kütle çekim enerjisini yenecek kadar büyük olmadığı anlamına gelir. Evrenin açık olması ise, genişleme hızının kütle çekim kuvvetini yenecek kadar büyük olduğu, yani evrenin büyük patlama ânındaki hızının kurtulma hızının üzerinde olduğu anlamına gelmektedir. Şu an teorik fizikçiler evrenin kapalı yada açık oluşu ile ilgili kesin bir yargıya sahip değiller. Evren ister açık olsun ister kapalı üzerindeki bu muhteşem denge eninde sonunda bozulacak ve madde bir şekilde yok olacaktır. Eğer evren kapalı ise genişlemesi bir gün duracak ve Big Bang’in tersi bir şekilde, kütle çekiminin etkisi altında kalan evren zamanla küçülecek, ısınacak ve sonuçta sonsuz yoğunluk ve sıfır hacme ulaşarak yok olacaktır. Kesin bir bulgu olmamasına rağmen, bilim adamlarının çoğu evrenin sonunu bu şekilde tanımlamaktadırlar. Eğer evren açık ise üzerine çöküş gerçekleşmeyecek, fakat geçen zamanla birlikte genişleyen evren soğuyacak ve üzerindeki maddeyi oluşturan tüm enerjiyi harcayarak yok olacaktır. Bu ikinci yok oluş senaryosuna göre 1014 yıl sonra evrendeki tüm yıldızların yakıtı tükenecek ve bu enerji tükenişi ile soğuyan evren yaklaşık 101.500 yıl sonra tamamı ile demire dönüşerek var olan tüm enerjisini tüketecek. Şimdilik evrenin sonu hakkında ancak bu iki olasılıktan birinin gerçekleşebileceği tahmin edilmektedir. Evren yok olduktan sonra yeni bir evrenin oluşup oluşmayacağı ise insan oğlunun cevaplandırılmayacağı bir soru olarak gizemini korumaktadır.³⁷

فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنْذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثَمُودَ ﴿١٣﴾
 إِذْ جَاءَهُمُ الرُّسُلُ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ
 قَالُوا لَوْ شَاءَ رَبُّنَا لَأَنْزَلَ مَلَائِكَةً فَإِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿١٤﴾

13- Eğer onlar yine yüz çevirirlerse, de ki: “Ben sizi, Âd ve Semûd kavimlerinin başına gelen kasırgaya benzer bir kasırgaya karşı uyarıyorum!”

14- Hani onlara birbiri ardınca peygamberler gelmiş ve kendilerine: “Allah’tan başkasına kulluk etmeyin.” demişlerdi. Onlar ise: “Eğer Rabbimiz dileseydi, bize peygamber olarak melekler indirirdi! Bu yüzden biz sizinle gönderilen şeyleri inkâr ediyoruz.” demişlerdi.

13-14. âyetlerde, Hz. Peygamber’in davetine uymayan müşrikler, daha önce elçilerine karşı geldikleri için helâk edilen Âd ve Semûd kavimlerinin sonu hatırlatılarak, onların başına da benzeri sıkıntıların gelebileceği konusunda uyarılmaktadır.

Câbir bin Abdillâh ؓ dan rivâyete göre, bir gün Kureyş’ten bir topluluk, Hz. Muhammed ‘le konuşmak ve onu iknâ etmek, putları kötölemekten vazgeçirmek üzere Utbe bin Rabîa’yı gönderdiler. Utbe, “Sen mi daha hayırlısın Haşim mi, ya da Abdülmuttalib mi? Sen ilâhlarımızı kötülüyor, atalarımızı sapık olarak gösteriyorsun. Mal istiyorsan mal verelim, kadın istiyorsan, Kureyş kızlarından on tanesini sana verelim.” dedi. Eğer Muhammed ؓ kendilerinden daha hayırlı ise, konuşmasını ve sesini işittirmesini istedi. Bunun üzerine Allâh’ın elçisi, besmele ile Fussilet sûresinin ilk 13 âyetini okudu. Utbe bunun ne şiir, ne kehânet, ne de büyü olmadığını söyledi, eve kapandı ve Kureyş’e azap inmesinden korktuğunu bildirdi.³⁸

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar dediler: ‘Ey Sâlih! Sen bundan önce, aramızda kendinden (hayır) umulan bir kimse idin. Şimdi babalarımızın taptıklarına tapmayı bize yasak mı ediyorsun? Doğrusu çağırdığın şey konusunda, biz ciddi bir şüphe içindeyiz!’ Sâlih dedi: ‘Ey kavimim! Eğer ben Rabbimden apaçık bir delil üzerinde isem ve O bana kendinden bir rahmet (peygamberlik) vermişse, buna ne dersiniz? Bu durum karşısında O’na karşı gelirsem, beni Allâh’a karşı kim korur? O zaman siz de benim ziyânımı artırmaktan**

38. Bk. Buhârî, Tevhîd, 15, 35; Müslim, Tevbe, 1, Zikir, 2, 19; Tirmizî, Zühed, 51; İbn Mâce, Edeb, 58; Dârimî, Rikâk, 22; İbn Kesir, Muhtasar, III, 254, 255; Elmalılı, Fussilet, 41/13. âyet tefsiri.

başka bir şey yapamazsınız! Ey kavmim! İşte size bir mûcize olarak Allâh'ın devesi! Onu serbest bırakın, Allâh'ın arzında yesin (içsin). Ona kötülük dokundurmayın, sonra sizi yakın bir azap yakalar!”

“Derken o deveyi ayaklarını keserek öldürdüler. Bunun üzerine Sâlih dedi ki: ‘Yurdunuzda üç gün daha yaşayın!’ Bu söz yalanlana mayan bir tehdit idi. Buyruğumuz gelince, Sâlih’i ve onunla birlikte îmân edenleri, Bizden bir rahmet olarak azaptan ve o günün aşağılayıcı azâbından kurtardık. Çünkü senin Rabbin çok güçlüdür, mutlak üstündür. O zâlimleri ise korkunç bir ses yakaladı. Kendi yurtlarında diz üstü çöke kaldılar. Sanki orada daha önce hiç yaşamamışlardı! Biliniz ki, Semûd kavmi de Rab’lerini inkâr etmişti. Biliniz ki, Semûd kavmi işte böylece Allâh’ın rahmetinden uzak kılındı!”³⁹

“Bir de: ‘Ona bir melek indirilmeli değil miydi?’ dediler. Eğer Biz bir melek indirmiş olsaydık, o zaman, iş bitirilmiş olur, artık kendilerine hiç fırsat verilmezdi! Eğer o peygamberi bir melek olarak gönderseydik, onu yine bir insan şekline sokardık ve elbette onları, düşmekte oldukları şüpheye yine düşürürdük.”⁴⁰

فَأَمَّا عَادٌ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَقَالُوا مَنْ أَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً
أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَهُمْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَكَانُوا بِآيَاتِنَا
يَجْحَدُونَ ﴿١٥﴾ فَارْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي أَيَّامٍ نَحِسَاتٍ
لِنُنْذِرَهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَخْزَى
وَهُمْ لَا يُنْصَرُونَ ﴿١٦﴾

15- Âd kavmine gelince; onlar yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar ve “Bizden daha güçlü kim var?” dediler. Onlar, kendilerini yaratan Allâh’ın, onlardan daha güçlü olduğunu görmediler mi? Onlar yine de Bizim âyetlerimizi bile bile inkâr ediyorlardı.

16- Bundan dolayı Biz de onlara dünya hayatında rezillik azâbını tattırmak için, o uğursuz günlerde, üzerlerine

39. Hûd, 11/62-68.

40. En’âm, 6/8-9.

dondurucu bir rüzgâr gönderdik. Âhiret azâbı ise elbette bundan daha da aşağılayıcıdır. Onlara yardım da edilmez.

15-16. âyetlerde, yeryüzünde haksız yere böbürlenene Âd kavminin helâki, üzerlerine yedi gece sekiz gün süreyle dondurucu rüzgâr göndererek olmuştur.

Yukarıdaki 16. âyette, “Eyyâmin nehîsât” birbiri ardınca süren uğursuz günler demektir. Kimi müneccimler bu âyete dayanarak uğursuz günlerden söz etmişlerse de, kelâm âlimlerine göre “uğurlu veya uğursuz olma” izâfidir, kişiye göre değişir. Herhangi bir gün, acı çeken kişi için “uğursuz”, aynı gün bir sıkıntıdan kurtulan kişi için “uğurlu” sayılır. Burada da helâk edici rüzgârın esmesi uğursuzluk olarak nitelendirilmiştir.

Muhammed Hamidullah’a göre dondurucu rüzgâr, tropikal bir fırtına olup, saniyede 200-300 kiloton gibi müthiş bir enerji miktârını serbest bırakır. Hiroşima’ya atılan atom bombasının gücünün yalnızca 20 kilotondan ibâret olduğu düşünülürse, fırtınanın büyüklüğü daha iyi anlaşılır.⁴¹

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Âd kavmi yalanladı da azâbım ve uyarılarım nasılmış (gördüler)! Biz, uğursuzluğu devam eden bir günde, onların üstüne dondurucu bir rüzgâr saldı. Öyle ki o rüzgâr insanları, sanki köklerinden sökülmüş hurma kütükleri gibi yere seriyordu. Benim azâbım ve uyarılarım nasılmış (gördüler)!”**⁴²

“Semûd ve Âd kavimleri de o kapılarını çalacak olan felâketi ya-lanlamıştı. Semûd kavmi, o korkunç sesle helâk olup gitti. Âd kav-mi ise, azgın, dondurucu bir kasırga ile yok edildi. Allah o kasırga-yı, onlara kesintisiz olarak yedi gece, sekiz gün musallat etti. Öyle ki onları orada, içi boş hurma kütükleri gibi yere serilmiş bir hâl-de görürdün! Şimdi onlardan geriye kalan bir şey görüyor musun?”⁴³

وَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْنَاهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَىٰ عَلَى الْهُدَىٰ فَأَخَذَتْهُمُ صَاعِقَةٌ
الْعَذَابِ الْهُونِ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٧﴾ وَنَجَّيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا
يَتَّقُونَ ﴿١٨﴾

41. Bk. M. H. Aziz Kur'an, Fussilet, 41/16. âyet dipnotu.

42. Kamer, 54/18-21.

43. Hâkka, 69/4-8.

17- Semûd kavmine gelince; onlara doğru yolu gösterdik; ama körlüğü, doğru yola tercih ettiler. Böylece yapmakta oldukları kötülükler yüzünden o alçaltıcı azâbın yıldırımını onları çarptı.

18- İman edenleri ise kurtardık. Çünkü onlar Allâh'a karşı gelmekten sakınıyorlardı.

17-18. âyetlerde Semûd kavminin alçaltıcı azâbın yıldırımını ile helâk edildikleri, ancak kavimden îmân edip Allah'tan sakınanların ise kurtarıldığı belirtilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Semûd kavminde de ibretler vardır. Hani onlara, “Bir süreye kadar, dünya nîmetlerinden yararlanın!” denmişti. Fakat onlar Rab’lerinin buyruğuna karşı geldiler. Bu yüzden bakıp dururlarken onları yıldırım çarpıverdi. Öyle ki, ne kendileri ayağa kalkabildiler, ne de başkaları onlara yardım edebildi!”**⁴⁴

“Semûd ve Âd kavimleri de o kapılarını çalacak olan felâketi ya-lanlamıştı. Semûd kavmi, o korkunç sesle helâk olup gitti. Âd kav-mi ise, azgın, dondurucu bir kasırga ile yok edildi. Allah o kasırga-yı, onlara kesintisiz olarak yedi gece, sekiz gün musallat etti. Öyle ki onları orada, içi boş hurma kütükleri gibi yere serilmiş bir hâl-de görürdün! Şimdi onlardan geriye kalan bir şey görüyor musun?”⁴⁵

“Onlar kendilerine verilen öğüdü unutunca, Biz de kötülükten sakındıranları kurtardık. Zulmedenleri ise, yoldan çıktıkları için şid-detli bir azapla yakaladık.”⁴⁶

“İşte bak! Tuzaklarının sonu nice oldu! Biz onları da, kavimleri-ni de toptan yerle bir ettik. İşte yapmış oldukları zulümleri yüzün-den çökmüş, boş kalmış evleri! Şüphesiz bunda bilen bir toplum için büyük bir ibret vardır! Biz îmân eden ve Allâh'a karşı gelmekten sa-kınanları ise kurtardık.”⁴⁷

44. Zâriyât, 51/43-45.

45. Hâkka, 69/4-8.

46. A'râf, 7/165.

47. Neml, 27/51-53.

﴿ BÂB 3 ﴾

**KİYÂMET GÜNÜ ŞÂHİTLİK,
KÖTÜ ZAN VE KÖTÜ ARKADAŞ**

وَيَوْمَ يُحْشَرُ أَعْدَاءُ اللَّهِ إِلَى النَّارِ فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿١٩﴾ حَتَّىٰ إِذَا مَا جَاءُوهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَأَبْصَارُهُمْ وَجُلُودُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٠﴾ وَقَالُوا لَجُلُودُهُمْ لِمَ شَهِدْتُمْ عَلَيْنَا قَالُوا أَنْطَقَنَا اللَّهُ الَّذِي أَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ خَلَقَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢١﴾ وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَوُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ وَلَكِنْ ظَنَنْتُمْ أَنَّ اللَّهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٢﴾ وَذَلِكُمْ ظَنُّكُمُ الَّذِي ظَنَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ أَرْدَاكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٢٣﴾ فَإِنْ يَصْبِرُوا فَالنَّارُ مَثْوًى لَهُمْ وَإِنْ يَسْتَعْتِبُوا فَمَا هُمْ مِنَ الْمُعْتَبِينَ ﴿٢٤﴾ وَقَيِّضْنَا لَهُمْ قُرَنَاءَ فَزَيَّاتُوا لَهُمْ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ إِنَّهُمْ كَانُوا خَاسِرِينَ ﴿٢٥﴾

19- O gün Allâh'ın düşmanları, cehennem ateşine sevk edilmek üzere bir araya getirilir

20- Oraya vardıklarında kulakları, gözleri ve derileri, yaptıkları işler hakkında, onların aleyhinde şâhitlik eder.

21- Onlar derilerine: “Niçin aleyhimize şâhitlik ettiniz?” derler. Derileri der ki: “Bizi, her şeyi konuşturan Allah konuşturdu. Sizi ilk defa yaratan da O idi; yine O'na dönüyorsunuz.”

22- Oysa siz kulaklarınızın, gözlerinizin ve derilerinizin, aleyhinize şahitlik edeceğini gizlemiyor, ancak yaptıklarınızın çoğunu Allâh'ın bilmediğini sanıyordunuz!"

23- "İşte Rabbiniz hakkındaki bu yanlış düşünceniz sizi helâk etti ve ziyâna uğrayanlardan oldunuz."

24- Şimdi eğer dayanabilirlerse, onların yeri ateştir. Allâh'ı hoşnut etmek için yeni bir fırsat isteseler de, kendilerine bu fırsat verilmeyecektir.

25- Biz onlara birtakım arkadaşlar musallat ettik de onlar önlerinde ve arklarında ne varsa hepsini bunlara süslü gösterdiler. Böylece kendilerinden önce gelip geçmiş olan cin ve insan topluluklarına uygulanan azap sözü onlara da gerekli olmuştur. Çünkü onlar ziyâna uğrayanlardı.

19-20. âyetlere göre, kıyâmet günü Allâh'ın düşmanları ateşe sürülüp bir araya getirilince, suçlarını inkâr kalkıştıklarında kulakları, gözleri ve derileri yaptıklarına tanıklık eder.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"O gün her ümmetten, âyetlerimizi yalanlayanları gruplar hâlinde toplarsınız da onlar toplu olarak (hesap yerine) sevk edilirler."**⁴⁸

"O gün Biz onların ağızlarını mühürleriz de yaptıklarını Bize elleri söyler, ayakları da şahitlik eder. Hem Biz dileseydik, onların gözlerini silme kör ederdik de yola dökülür kalırlardı, artık nasıl göreceklerdi? Yine dileseydik, onların şeklini değiştirip dondururduk da oldukları yerde kalır, ne ileri, ne de geri gitmeye güçleri yetmezdi!"⁴⁹

21-22. âyetlere göre, insanın organları konuşarak yaptıklarını anlatacaktır. Dokunma duyusu olan deri de meşrû olmayan dokunmalara tanıklık eder. İnsan dünyada iken göz, kulak, deri gibi organlarının âhirette aleyhine şahitlik yapacağını aklına bile getirmez. Böyle bir şeyin olamayacağını düşünür. Allah Teâlâ'nın sonsuz güç sahibi olarak buna da gücünün yeteceğini düşünmez. Günümüzde parmak izi ve DNA testi sonucunda nice

48. Neml, 27/83.

49. Yâsîn, 36/65-67.

cinâyetlerin ispat edildiği, başka bir delile ihtiyaç kalmadan kişinin suçunu itiraf etmek zorunda kaldığı bilinmektedir. Kıyâmet gününde de insanın dünyadaki özelliklerine göre yeniden yaratılacağı, hatta parmak uçlarına kadar özelliklere sahip olacağına aşağıdaki âyette işaret edilir: **“İnsan, kemiklerini bir araya getiremeyeceğimizi mi sanıyor? Evet, Bizim onun parmak uçlarını bile düzenlemeye gücümüz yeter.”**⁵⁰

Parmak izi alınması: Herhangi bir madde veya eşya üzerinde yer etmiş olan parmak izinin örneğini almak, ihtisası gerektiren bir iştir. Parmak izi ter, yağlı maddeler veya parmaktaki başka maddeler yardımı ile eşya üzerine çıkmış olduğundan bunların gözle görülmeleri oldukça güçtür. Bu izleri görünür hâle getirmek için pudra ve muhtelif kimyevi maddeler kullanılır. Bir yerde bulunan iz bu şekilde tespit edildikten sonra bunun fotoğrafı çekilir veya pudralanmış izler saydam bir banda alınır. Elde edilen parmak izleri parçalar hâlinde olsa bile işe yaramaktadır. Hatta 5-6 mm²lik bir iz parçası dahi parmak izinin tespiti için yeterli olmaktadır.

Parmak izi yanında avuç izleri ve hatta ayak ve ayak parmağı izleri de tespit edebilmektedir. Parmak izi yanında bunlardan da faydalanılmaktadır.

Parmak izinden yararlanma: Parmak izi, bugün suçlunun tespitinde oldukça önem kazanmıştır. Kesin delil teşkil etmektedir. Bilhassa silah, tabanca vs. kullanılarak işlenen suçlarda parmak izi çok önem kazanmıştır.

Diğer yandan inkârcılar, öldükten sonra yeniden dirileceğine de inandıkları için âzâlarının kendi aleyhine şâhitlik edeceği konusu üzerinde düşünmezler. Gerçi böyle bir şâhitliğe ihtiyaç olmadan yazıcı meleklerin amel defteri tespitleri de bir belge veya ispat aracı olarak zaten kişinin önünde bulunacaktır.

Abdullah bin Mes'ud ؓ'den rivâyete göre, Beytullah'ın yanında üç Kureyşli kendi aralarında konuşuyorlardı: İçlerinden birisi: “Ne dersiniz? Allah konuştuklarımızı işitiyor mu?” dedi. Diğer: “Yüksek sesle konuştuklarımızı işitir, gizli konuşulanlarımızı işitmez.” dedi. Bir diğeri de: “Yüksek sesle konuştuklarımızı işitirse, gizli konuşulanları da işitir.” diye cevap verdi. Bunun üzerine yukarıdaki: **“Oysa siz kulaklarınızın, gözlerinizin ve derilerinizin, aleyhinize şâhitlik edeceğinden çekinmiyor, üstelik yaptıklarınızın çoğunu Allâh'ın bilmediğini sanıyordunuz!”**⁵¹ âyeti inmiştir.⁵²

50. Kıyâmet, 75/3-4.

51. Fussilet, 41/22.

52. Buhâri, Tefsir, 41/2, Tevhid, 41; Müslim, Münâfikin, 5.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Yoksa Bizim, onların sırlarını ve fısıltılarını işitmediğimizi mi sanıyorlar? Hayır, işitiriz, hem de yanlarında elçilerimiz vardır, yazarlar.”**⁵³

23. âyetteki zan kötü zandır. Zan; hüsn-i zan ve sü-i zan diye ikiye ayrılır. Birincisi kurtarıcı, diğeri helâk edici zandır. Nitekim kudsî bir hadiste; **“Ben kulumun benim hakkımdaki zannı üzereyim.”** buyurulmuştur.⁵⁴

Hasan-ı Basri yukarıdaki âyeti okumuş ve şöyle demiştir: **“İnsanların amelleri Rab’lerine karşı besledikleri zanna göredir. Mü’min Allâh’a güzel zan besler, güzel amel yapar, kâfir ve münâfık da kötü zanda bulunur, kötü amel yapar.”**⁵⁵

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sonra Allah, bu kederin ardından size bir güven duygusu, bâzılarınızı kendinden geçiren bir uyku hâli indirdi. Bu arada bir grup insan da kendi derdine düşmüş, Allah hakkında, haksız bir şekilde, câhiliye dönemi insanları gibi gerçek dışı şeyler düşünüyor ve “Bu konuda bizim fikrimizi mi sordular?” diyorlardı. De ki: “İş (zafer) tamamen Allâh’a âittir.” Onlar sana açıklayamadıkları şeyleri içlerinde gizliyorlar ve “Bu işte bize bir şey ol- saydı, burada öldürülmezdik!” diyorlar. De ki: “Eğer evlerinizde ol- saydınız bile, öldürülmesi takdir edilmiş olanlar, öldürülüp düşecekleri yerlere çıkıp giderlerdi!” Allah bunu içinizdekileri denemek ve kalplerinizdekini temizlemek için yaptı. Çünkü Allah göğüslerin içinde olanı hakkıyla bilir.”**⁵⁶

“Allah hakkında kötü zanda bulunan münâfık erkeklerle münâfık kadınları, müşrik erkek ve müşrik kadınları da cezâlandırır. O kötülük onların başlarına gelsin! Allah onlara gazap etmiş, onları lânetlemiş ve onlar için cehennemi hazırlamıştır. Orası ne kötü bir yerdir!”⁵⁷

Bir kudsî hadiste şöyle buyrulur: **“Ben, kulumun Beni düşündüğü gibiyim. Beni andığı her yerde onunlayım (rahmet ve yardımım onunla beraberdir).”**⁵⁸

53. Zuhurf, 43/80.

54. Müslim, Tevbe, 1; Tirmizî, Zühd, 51.

55. Elmalılı, age, VI, 553.

56. Âl-i İmrân, 3/154.

57. Fetih, 48/6.

58. Buhârî, Tevhid, 15; Müslim, Tevbe, 1.

Câbir bin Abdillâh ؓ'den rivâyete göre şöyle demiştir: “Vefâtından üç gün önce Allah Rasûlünü şöyle derken işttim: Sizden hiçbiriniz, kesinlikle Allâh'a hüsn-i zan beslemeden ölmesin.”⁵⁹ Buna göre, mü'minin sürekli olarak “korku ile ümit arasında bulunması” gerekir. Diğer yandan “her kulun öldüğü hâl üzere diriltileceği” de dikkate alınırsa, ölüm sırasında îmanlı olarak vefât etmesi yanında, son olarak Allâh'ın rahmet ve mağfiretine güvenerek rûhunu teslim etmesi de onun güzel bir hâl üzere vefâtının işareti olur.

24. âyette, Allah Teâlâ hakkında bu şekilde yanlış kanaat sahibi olan inkârcıların yerinin cehennem olduğu, bunların yeniden dünyaya dönüp Allâh'ın rızasını kazanmak için süre isteseler de kendilerine böyle bir fırsat tanınmayacağı belirtilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İşte o gün yalanlayanların vay hâline! Onlar daldıkları bir bataкта oyalanıp duruyorlar. O gün cehennem ateşine itile kakıla atılacaklar. “İşte yalanlayıp durduğunuz ateş budur! Bu da mı bir sihir? Yoksa siz görmüyor musunuz? Girin oraya bakalım! Artık ister sabredin, ister etmeyin, sizin için birdir. Çünkü sâdece yapmış olduklarınızın cezâsını çekiyorsunuz!”**⁶⁰

“O gün her ümmetten birer şâhit getireceğiz; artık kâfirlere söz hakkı verilmeyecek; ileri sürdükleri özürler de kabûl edilmeyecektir.”⁶¹

وَقَيِّضْنَا لَهُمْ قُرَنَاءَ فَزَيَّنُوا لَهُمْ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمِّ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ إِنَّهُمْ كَانُوا خَاسِرِينَ ﴿٢٥﴾

25- Biz onlara öyle arkadaşlar musallat ettik ki bunlar yaptıkları ve yapacakları ne varsa hepsini onlara hoş gösterdiler. Böylece kendilerinden önce gelip geçmiş olan cin ve insan topluluklarına uygulanan azap sözü onlar için de gerçek oldu. Çünkü onlar hep ziyanda idiler.

25. âyete göre, kişi çoğu zaman kötü arkadaş kurbanı olur. Kendisi çok iyi niyetli olduğu hâlde, kötü kişi ile dost olan, zamanla ona benzemeye

59. Müslim, Cennet, 81, 82; Ebû Dâvûd, Cenâiz, 13.

60. Tûr, 52/11-16.

61. Nahl, 16/84.

başlar ve kendini kötülüğün içinde bulur. Kötü arkadaşların, kişiye süslü gösterdiği şeyler, dünyanın maddî ve nefsanî istekleridir. Bu gibi sorumsuz kimseler, yeniden dirilme ve kıyâmet hesabını da inkâr ederek sorumluluktan kurtulacaklarını sanır ve dünyada sorumsuzca yaşarlar. Ansızın ölümle karşılaşınca da yukarıdaki âyetlerde bildirilen pişmanlıklar ortaya çıkar.

Doğru yoldan çıkan insan ve cin toplulukları için, Allâh'ın verdiği söz “azap sözü” olup, O'nun İblis'e söylediği şu sözlerde geçer: **“Ben, elbette cehennemi onunla ve ona uyanlarla dolduracağım!”**⁶²

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allâh'a ve âhiret gününe inanmadıkları hâlde, mallarını insanlara gösteriş olsun diye harcayanları da Allah sevmez. Artık her kimin dost ve arkadaşı (karîn) şeytan olursa, o ne kötü bir arkadaştır! Allâh'a ve âhiret gününe îmân edip de, Allâh'ın kendilerine vermiş olduğu rızıktan hayra harcasalardı ne (güzel) olurdu! Allah, onların durumunu hakkıyla bilendir.”**⁶³

“Her kim Rahmân olan Allâh'ı anmaktan yüz çevirirse, Biz ona bir şeytan musallat ederiz; artık o, onun arkadaşı olur. Şeytanlar onları doğru yoldan çıkarırlar da, onlar kendilerinin doğru yolda olduklarını sanırlar. Sonunda kıyâmet günü o Bize gelince, kötü arkadaşına der ki: ‘Keşke benimle senin aranda doğu ile batı arasındaki kadar bir uzaklık olsaydı! Meğer sen ne kötü arkadaşmışsın!’ Pişmanlığınız bugün size bir fayda vermez; çünkü hepiniz zulmettiniz. Şimdi azapta da ortakısınız!”⁶⁴

“Andolsun ki onların çoğu için Allâh'ın azap sözü bir hak olmuştur. Çünkü onlar îmân etmeyecekler.”⁶⁵

“İşte bunlar, kendilerinden önce geçmiş cin ve insan toplulukları içinde azâbı hak etmiş olan kimselerdir. Bunlar gerçekten ziyâna uğrayanlardır.”⁶⁶

62. Bk. Sâd, 38/84-85.

63. Nisâ, 4/38-39.

64. Zuhurf, 43/36-39.

65. Yâsîn, 36/37.

66. Ahkâf, 46/18.

﴿ BÂB 4 ﴾

İNKÂRCILARIN CEZÂSI, MÜ'MİNLERİN ÖLÜM SIRASINDAKİ HÂLİ VE ÂHİRETTEKİ MÜKÂFATI

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَسْمَعُوا لِهَذَا الْقُرْآنِ وَالْغَوْا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُونَ ﴿٢٦﴾ فَلَنَذِيقَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا عَذَابًا شَدِيدًا وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَشْوَأَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٧﴾ ذَلِكَ جَزَاءُ أَعْدَاءِ اللَّهِ النَّارُ لَهُمْ فِيهَا دَارُ الْخُلْدِ جَزَاءُ بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿٢٨﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا رَبَّنَا أَرِنَا الَّذِينَ أَضَلَّانَا مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ نَجْعَلُهُمَا تَحْتَ أَقْدَامِنَا لِيَكُونَا مِنَ الْأَسْفَلِينَ ﴿٢٩﴾ إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ ﴿٣٠﴾ نَحْنُ أَوْلِيَائُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهَى أَنْفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدْعُونَ ﴿٣١﴾ نُزُلًا مِنْ غَفُورٍ رَحِيمٍ ﴿٣٢﴾

26- İnkâr edenler, “Bu Kur’ân’ı dinlemeyin, okunurken gürültü yapın! Böylelikle î mân edenlere üstün gelirsiniz.” dediler.

27- Biz o inkâr edenlere şiddetli bir azap tattıracağız ve onları yaptıklarının en kötüsüyle cezâlandıracağız.

28- İşte bu, Allah düşmanlarının cezâsı olan ateştir. Âyetlerimizi bile bile inkâr etmelerinden dolayı, orada onlara cezâ olarak ebedî kalacakları cehennem yurdu vardır.

29- O zaman inkâr edenler şöyle derler: “Ey Rabbimiz! Bizi saptıran cin ve insanları bize göster ki onları ayaklarımızın altına alalım da en aşağılanmışlardan olsunlar!”

30- “Rabbimiz Allah’tır.” deyip, sonra dosdoğru yolda yürüyenlere melekler iner. Onlara: “Korkmayın, üzülmeyin, size vaad edilen cennetle sevinin!” derler.

31- “Biz dünya hayatında da, âhirette de sizin dostlarınızız. Orada canınızın çektiği her şey vardır; orada istediğiniz her şey sizindir!”

32- “Bu, çok bağışlayıcı ve çok merhametli olan Allah’tan bir ikramdır.”

26-28. âyetlere göre, Mekke müşrikleri Kur’ân’ın etkisi altında kalmamaları için, yandaşlarını uyarıyorlardı. Kur’ân okunurken gürültü yapıp dinlemeyi engellemeye çalışmak bunlar arasında idi. Allah kendi buyruğu dışına çıkan küfür ehline çetin bir azap tattıracak, onları yaptıkları işin en kötüsüyle cezâlandırarak, mü’minleri ise yaptıklarının en iyisi ile mükâfatlandıracaktır.⁶⁷

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İnsanlar arasında öyleleri vardır ki, halkı bilgisizce Allah yolundan saptırmak ve dinle alay etmek için boş söz ve eğlenceleri satın alır. İşte onlar için alçaltıcı bir azap vardır.”**⁶⁸

“O gün Allâh’ın düşmanları, cehennem ateşine sevk edilmek üzere bir araya getirilir.”⁶⁹ **“Bizim âyetlerimizi çok hâin, çok nankör olanlardan başkası inkâr etmez.”**⁷⁰

29. âyete göre, cehenneme giren küfür ehli, kendilerinin buraya düşmesine sebep olan insan ve cin dostlarına öyle düşman olurlar ki, orada onları ellerine geçirseler linç etmeye kalkışırlar. Hatta bu konuda Allah’tan izin isterler. Ama orası intikam alma yeri değil, hesaplama yeridir. Onları saptıranlar da ilâhî hesaplasmada sebep oldukları bütün kötülüklerin günahını yüklenmişlerdir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“(Allah) şöyle diyecek: ‘Sizden önce gelip geçmiş cin ve insan topluluklarıyla birlikte girin cehenneme!’ Oraya giren her topluluk, kendi taraftarlarına lânet edecek. Sonunda hepsi birbiri ardından orada toplanınca, en sonra girenler daha önce girenler için: ‘Ey Rabbimiz! Bizi doğru yoldan işte bunlar saptırdılar. Onlara cehennem azâbını iki kat fazla ver!’ diyecekler. Allah şöyle diyecek: ‘Hepinize iki kat azap var, ama siz bunu**

67. Bk. Zümer, 39/36.

68. Lokmân, 31/6.

69. Fussilet, 41/19.

70. Lokmân, 31/32.

'bilmiyorsunuz.' O zaman öncekiler sonrakilere şöyle derler: 'Sizin bizim üzerimizde bir üstünlüğünüz yokmuş! Haydi yapmış olduklarınızdan dolayı tadın azâbı!'"⁷¹

30-32. âyetlerde, yalnız Allâh'ı Rab bilip, dosdoğru yolda yürüyenlere âhiret ecirleri müjdelenir. Süfyan b. Abdullah es-Sakafî'nin Hz. Peygamber'e İslâm hakkında bana öyle söz söyle ki, senden başkasına sorma ihtiyâcı duymayayım, demesi üzerine o, *"Allâh'a îmân ettim, de sonra da dosdoğru ol."* Neden sakınayım, sorusuna da, *"Dilinden sakın!"* cevabını vermiştir.⁷² Nitekim namazların bütün rekâtlarında okunan Fâtîha sûresinde, **"Ey Rabbimiz! Bizi dosdoğru yola ilet!"** diye duâ edilir.⁷³

Yukarıdaki âyette, meleklerin vereceği müjde için; ölüm ânı, yeni dirilme zamanı ya da hem ölüm ânı, hem kabir hem de yeniden dirilme zamanı yorumları yapılmıştır. Âyetin anlamı mutlak olduğu için, hayatın her ânını da kapsayabilir. Nitekim "tetenezzelü" de "tevâlî (peşpeşe inmek)" anlamı vardır. İstikâmet; Allâh'ın birliğini tasdik ettikten sonra, şirke dönmeksizin gereğince amel etmektir. En güzel İslâm amelinin ne olduğunu soran Ebû'l-Âliye'ye, Allâh'ın elçisi şöyle buyurmuştur: *"Allâh'a inandım de, sonra dosdoğru ol!"*⁷⁴

Fahraddin Râzî, meleklerin mü'minlere dost olmasının anlamını şöyle açıklar: "Şeytanlar vesveselerle, bâtil hayallerle insanları etkiledikleri gibi melekler de ilhamlarıyla, yakînî mükâşefelerle, gerçek makamlarla insanları etkilerler. Meleklerin temiz, güzel ruh sahiplerine dost olmaları, mükâşefe ve müşâhede erbabınca bilinen bir gerçektir. İşte melekler dostlarına diyorlar ki, bu dostluk ve koruyuculuk, dünyada olduğu gibi âhirette de sürecektir. Çünkü meleklerle, o temiz ruh sahipleri arasındaki ilişkiler, ruh bedenden ayrılmakla sona ermez, tersine güçlenir. Çünkü ruh cevheri melek türündendir. Rûhun meleklerle bağlantısı, ışığın güneşe, su zerresinin denize bağlantısı gibidir. Cismânî bağlar, meleklerle ruh arasına engel olur. Nitekim hadiste, *"Eğer şeytanlar, Âdemoğullarının kalplerine çöreklenmeseydi insanlar, göklerin melekûtuna bakarlardı!"* buyurulmuştur. Cismânî bağlar, bedensel yönetimler kalkınca perde de kalkar, eser müessirle, katre denizle, ışık güneşle birleşmiş olur. İşte, 'Biz dünya hayatında da, âhirette de sizin dostlarınızız.' sözünden gaye budur."⁷⁵

71. A'râf, 7/38.

72. Müslim, İman, 62; Tirmizî, Zühd, 61.

73. Bk. Fâtîha sûresi, 1/6. Ayrıca bk. Hûd, 11/112; Şûrâ, 42/15; Yûnus, 10/89; Ahkâf, 46/13, 14.

74. Müslim, İman, 62; Ahmed bin Hanbel, III, 413, IV, 385.

75. Râzî, Mefâtihu'l-Gayb, XXVII, 123.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Rabbimiz Allah’tır” deyip sonra da dosdoğru olanlara korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir! İşte onlar cennet ehlidirler. Yapmakta olduklarına karşılık orada sürekli olarak kalacaklardır.”**⁷⁶

“Artık emrolunduğun gibi dosdoğru ol! Seninle birlikte tevbe edenler de (dosdoğru olsunlar). Sakın aşırı gitmeyin! Çünkü O, yapmakta olduklarınızı görmektedir!”⁷⁷

Hız. Peygamber ﷺ: **“Rabbimiz Allah’tır.” deyip, sonra da dosdoğru yolda yürüyenele gelince, onların üzerine (ölüm sırasında) melekler iner ve derler ki: “Korkmayın, üzülmeyin, size vaat olunan cennetle sevinin!”**⁷⁸ âyetini okumuş ve sonra şöyle buyurmuştur: **“Herkes Rabbim Allah’tır der; sonra da çoğu inkâra sapar. Kim bu söz üzere ölmüşse, işte o dosdoğru olanlardandır.”**⁷⁹

“Arş’ı taşıyan ve onun çevresinde bulunan (melekler), Rab’lerini hamd ile tesbih ederler, O’na îmân ederler ve îmân eden mü’minlerin bağışlanması için de şöyle duâ ederler: “Ey Rabbimiz! Senin rahmetin ve bilgin her şeyi kuşatmıştır. O hâlde tevbe edip, senin yoluna uyanları bağışla ve onları cehennem azâbından koru!”⁸⁰

Bir gün Hız. Peygamber: **“Kim Allâh’a kavuşmak isterse, Allah da ona kavuşmak ister. Kim de Allâh’a kavuşmak istemezse, Allah da ona kavuşmayı istemez.”** buyurunca, Hız. Âişe رضي الله عنها: **“Ey Allâh’ın Rasûlü! O kişi ölmü sevmeyi için mi kavuşmak istemez? Şayet öyleyse hiçbirimiz ölümü sevmeyiz.”** dedi. Rasûl-i Ekrem buyurdu ki: **“Hayır, öyle değil. Mü’mine Allâh’ın rahmeti, rızası ve cenneti müjdelendiği zaman o, Allah Teâlâ’ya kavuşmak ister; işte o zaman Allah Teâlâ da ona kavuşmayı arzu eder. Kâfire de Allâh’ın azâbı, gazabı haber verildiği zaman o, Allâh’a kavuşmaktan hoşlanmaz; Allah da ona kavuşmaktan hoşlanmaz.”** buyurdu.⁸¹

Yukarıdaki 30. âyette “îmân edip, dosdoğru olanlar”, Hız. Ebûbekir’e göre, Allâh’a ortak koşmayanlar; Hız. Ömer’e göre, münâfıklık etmeyip, îman ve amelinde samimî olanlar; Hız. Ali’ye göre ise, farzları tam olarak yerine getirenlerdir.⁸² Süfyan b. Abdillâh es-Sakâfi’den şöyle dediği rivâyet

76. Ahkâf, 46/13-14.

77. Hüd, 11/112.

78. Fussilet, 41/30.

79. Tirmizî, Tefsîr, 41/3.

80. Mü’min, 40/7.

81. Buhârî, Rikâk, 41; Müslim, Zikir, 14-17.

82. Kurtubî, el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân, XV, 233.

edilmiştir: “Dedim ki: Ey Allâh’ın Rasûlü! Bana İslâm dîni ile ilgili öyle bir söz söyle ki, senden sonra hiç kimseye sormak ihtiyâcı duymayayım.” Şöyle buyurdu: “Allâh’a î mân ettim, de ve dosdoğru ol!”⁸³

Ebû Hüreyre ؓ’den rivâyete göre, Hz. Peygamber ﷺ şöyle buyurmuş- tur: “Vefât eden kişi (veya sizden biri) kabre konulunca Münker ve Nekir denilen iki melek gelir. Şu kişi hakkında (Hz. Muhammed’i kastederek) ne der, nasıl inanırsın? O kişi şöyle cevap verir: “O, Abdullah’tır ve Allâh’ın Rasûlü’dür. Ben, Allah’tan başka hiçbir ilâh olmadığına ve Muhammed’in O’nun kulu ve Rasûlü olduğuna şehâdet ederim.” Melekler: “Biz senin böyle söyleyeceğini biliyorduk.” derler. Sonra onun kabri yetmiş zirâ genişletilir ve aydınlatılır. Sonra ona: “Tatlı bir uykuya dal!” denir. O kişi: “İzin verin, aileme gidip bu güzel hâlimi haber vereyim.” der. Melekler: “Hayır, şimdi sen, düğün gecendeki gibi, karşında en sevdiğin olduğu hâlde uyanacağın kıyâmet gününe kadar tatlı bir uykuya dal.” derler.”⁸⁴

Yukarıdaki hadiste “ke yevmi’l-arûs veya ke nevmeti’l-arûs” ifâdesi Mevlânâ Celâleddin Rûmî tarafından, Farsçaya “Şeb-i arûs” yani “düğün ge- cesi” olarak çevrilmiş ve Şeb-i Arûs törenleri günümüzde, uluslar arası önem kazanmıştır. İnsanın en çok korktuğu ve çekindiği ölüm ânının, en sevinçli gününe benzetilerek, Mevlânâ’nın çevresinde üzüntü içinde olanlara söyle- diği, “ağlamayı, üzölmeyi bırakın, bu gece benim en çok sevdiğim Rabbime kavuşacağım, düğün günümdeki gibi en sevinçli günümüdür.” Demesi, hatta benim arkamdan ağlayan benim cenâze namazımı kıldırmasın vasiyetinde bulunması, çok derin bir mânevî hâli ifâde etmektedir. Öyle anlaşılıyor ki, yukarıdaki 30-32. âyetlerde haber verilen, ölüm ânında meleklerin inmesi ve vaad edilen cennetle sevinmesi için, belki cennet sahnelerini seyretmeye başlayan ölüm hastasının böyle bir mânevî hâlde iken rûhunu teslim etmesi samimî ve ihlâslı mü’minlerin ümid edebileceği güzel bir ölüm hâlidir.

Abdullah bin Ömer ؓ’nın rivâyet ettiği bir hadiste şöyle buyurulur: “Bir kimse vefât edince, sabah akşam ona gideceği yer gösterilir. Cennet ehli ise cennet, cehennem ehli ise cehennem gösterilerek; bu senin kıyâmet günü gideceğin yer, denir.”⁸⁵ Bu hadiste de, mü’minin ölüm ânında cennetle müjdelenip, sevinç içinde bu dünyadan ayrılabilceğine işaret edilmektedir.

83. Müslim, İmân, 62; Ahmed bin Hanbel, Müsned, III, 412, IV, 285. Farklı rivâyet için bk. Tirmizî, Zühed, 61; İbn Mâce, Fiten, 12; Dârimî, Rikâk, 4.

84. Tirmizî, Kitâbü'l-cenâiz, 70; H. No: 1071.

85. Tirmizî, Kitâbü'l-cenâiz, 70; H. No: 1072. Tirmizî bu hadis için hasen-sahih demiştir.

﴿ BÂB 5 ﴾

**EN GÜZEL SÖZ, KÖTÜLÜĞE KARŞI SABIR,
HER ŞEYİ YARATAN'A KULLUK, KİBİRDEN SAKINMAK,
ALLÂH'IN VARLIK DELİLLERİ, KUR'ÂN'A BÂTILIN
KARIŞMAMASI, KUR'ÂN'IN ARAPÇA OLUŞU**

وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ
الْمُسْلِمِينَ ﴿٣٣﴾ وَلَا تَسْتَوِ الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ۚ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ
أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ ﴿٣٤﴾ وَمَا يُلْقِيهَا
إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا ۖ وَمَا يُلْقِيهَا إِلَّا ذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿٣٥﴾ وَإِنَّا نَنزِعُكَ مِنَ
الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ ۚ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٦﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ اللَّيْلُ
وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ ۚ لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا
لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿٣٧﴾ فَإِنِ اسْتَكْبَرُوا فَالَّذِينَ
عِنْدَ رَبِّكَ يُسَبِّحُونَ لَهُ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُمْ لَا يَسْأَمُونَ ﴿٣٨﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ
أَنَّكَ تَرَى الْأَرْضَ خَاشِعَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ ۚ إِنَّ
الَّذِينَ أَحْيَاهَا لَمُخِيِّ الْمَوْتِ ۚ إِنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٩﴾ إِنَّ الَّذِينَ
يُلْحِدُونَ فِي آيَاتِنَا لَا يَخْفَوْنَ عَلَيْنَا ۚ أَفَمَنْ يُلْقَى فِي النَّارِ خَيْرٌ أَمْ مَنْ
يَأْتِي آمِنًا يَوْمَ الْقِيَمَةِ ۚ اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ ۚ إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٤٠﴾
إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالذِّكْرِ لَمَّا جَاءَهُمْ ۖ وَإِنَّهُ لَكِتَابٌ عَزِيزٌ ﴿٤١﴾ لَا يَأْتِيهِ
الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ ۚ تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ ﴿٤٢﴾

مَا يُقَالُ لَكَ إِلَّا مَا قَدْ قِيلَ لِلرُّسُلِ مِنْ قَبْلِكَ ۖ إِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ
وَذُو عِقَابٍ أَلِيمٍ ﴿٤٣﴾ وَلَوْ جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا أَعْجَمِيًّا لَقَالُوا لَوْلَا فُصِّلَتْ
آيَاتُهُ ۖ إِنْ أَعْجَمِيٌّ وَعَرَبِيٌّ ۚ قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ آمَنُوا هُدًى وَشِفَاءٌ ۚ وَالَّذِينَ لَا
يُؤْمِنُونَ فِي آذَانِهِمْ وَقْرٌ وَهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى ۚ أُولَٰئِكَ يُنَادَوْنَ مِنْ مَكَانٍ
بَعِيدٍ ﴿٤٤﴾

- 33- Allâh'a çağırın, sâlih amel işleyen ve "Ben Müslüman-lardanım" diyenden daha güzel sözlü kim var?**
- 34- İyilikle kötülük bir olmaz. Sen kötlüğü en güzel bir şe- kilde önle! Bir de bakarsın ki seninle arasında düşman- lık bulunan kimse, sanki candan bir dost olmuştur!**
- 35- Buna ancak sabredenler kavuşturulur; buna kavuştu- rulanlar da hayırdan büyük bir nasip sahibi olanlardır!**
- 36- Eğer şeytandan gelecek kötü bir düşünce, seni dürte- cek olursa, hemen Allâh'a sığın. Çünkü O, her şeyi işi- tendir, bilendir.**
- 37- Gece ile gündüz, güneş ile ay O'nun âyetlerindendir. Siz güneşe ve aya secde etmeyin. Eğer sâdece Allâh'a kulluk edecekseniz, bunları yaratan Allâh'a secde edin!**
- 38- Eğer onlar hâlâ büyüklük tasarlarsa, bilsinler ki Rabbinin yanındaki melekler gece gündüz O'nu tesbih ederler ve hiç usanmazlar!**
- 39- O'nun varlığını gösteren delillerden biri de şudur: Sen toprağı kupkuru görürsün; ancak Biz onun üzerine su- yu indirdiğimiz zaman canlanır ve kabırır. İşte toprağı canlandıran, elbette ölüleri de diriltir. Çünkü O, her şe- ye gücü yetendir.**
- 40- Âyetlerimiz hakkında doğruluktan ayrılıp eğriliğe sa- panlar Bize gizli kalmaz. Kıyâmet günü, ateşe atılacak olan kimse mi daha hayırlıdır, yoksa güven içinde huzû- rumuza gelen mi? İstedığınızı yapın, çünkü Allah, yap- tıklarınızı görmektedir!**

- 41- Kendilerine Kur'an geldiğinde onu inkâr edenler bilsinler ki, o benzeri olmayan bir kitaptır.**
- 42- Kur'ân'a ne önünden ne arkasından bir noksanlık erişmez. O, tam hüküm ve hikmet sahibi olan ve her türlü övgüye lâayık bulunan Allah tarafından indirilmiştir.**
- 43- Sana söylenenler, sende önceki peygamberlere söylenenden başka bir şey değildir. Şüphesiz ki senin Rabbin, hem çok bağışlayıcıdır, hem de can yakıcı bir azâbın sahibidir.**
- 44- Biz o Kur'ân'ı yabancı bir dilde indirseydik, mutlaka: "Bu kitabın âyetleri geniş bir şekilde açıklanmalı değil miydi? Arap bir peygambere yabancı dil, olacak şey değil!" derlerdi. De ki: "O, îmân edenler için doğru yolu gösteren bir rehber ve bir şifâdır." İman etmeyenlere gelince; onların kulaklarında bir ağırlık vardır ve Kur'an onlara kapalıdır. Sanki onlara çok uzak bir yerden sesleniliyor!"**

33. âyete göre, bir İslâm toplumunda üç özelliğe sahip olan kimsenin "en doğru sözlü kimse" olduğu vurgulanıyor. Bunlar: a) Allâh'ın yoluna çağıran, b) Sâlih amel işleyen, c) Dışa karşı açıkça "ben Müslümanım" diyen kimse.

Bu âyet Mekke'de indiği için amaç, büyük zorluklar içinde Allah yoluna çağıran ilk Müslümanların fazîletini belirtmektir. Ancak kıyâmete kadar Allah yoluna çağırانlar da bu kapsama girer.

İbn Abbas'tan bir rivâyette bu âyetin Rasûlullah hakkında, bir rivâyette de ashâbı hakkında nâzil olduğu nakledilmiş, Hz. Âişe'den de müezzinler hakkında indiği rivâyet edilmiştir. Ancak âyetin Mekke'de indiği ve ezanın Medîne döneminde meşrû kıldığı düşünöldüğünde, hükmü müezzinleri ve Allah yoluna davet edenleri genel olarak kapsaması şeklinde anlamak daha uygundur.

Hadiste şöyle buyrulur: "Kıyâmet günü boyları en uzun olanlar müezzinlerdir."⁸⁶ Ebû Saîd el-Hudrî ؓ'ın kendisi gibi bir sahâbî olan Abdurrahman bin Ebî Sa'saa'ya şöyle dediği nakledilmiştir: "Ben senin koyunları ve kır hayatını sevdiğini görüyorum. Kırdad olduğun zaman ezan okurken sesini iyice yükselt. Çünkü müezzinin sesinin ulaştığı yere kadar ki alanda olup

86. Müslim, Salât, 14; İbn Mâce, Ezân, 5.

da onu işiten cin, insan ve her varlık, kıyâmet gününde ezan okuyanın lehine şâhitlik edecektir. Ben bunu Rasûlullah ﷺ'den işittim.”⁸⁷

Ebû Hayyan şöyle demiştir: “Zeyd b. Ali, yukarıdaki âyete, ‘Allâh’a kılıçla davet eden...’ anlamı vermiştir. Kendisini Emevî hükümdarlarından bâzı zâlimlere karşı kılıçla ayaklanmaya sevk eden de bu olsa gerektir. Adı geçen Zeyd Allâh’ın kitabını bilirdi. Hişam b. Abdûlmelik’in hapsinde iken kendisinden not tutanlara açıklamış olduğu tefsîrinden bir kısmını gördüm ki, ilimde ve Arap kelâmı ile delil getirmede çok büyük bir ilmî nasîbi vardır. Denilir ki kardeşi Muhammed Bakır ile ikisi tartıştıkları, münâzara ettikleri zaman herkes mürekkep şişelerini alıp toplanır, onların ilimlerinin ürünlerini yazarlardı. Allah her ikisine de rahmet etsin ve onlardan râzı olsun.”⁸⁸

34. âyete göre, iyilikle kötülük bir olmaz. İyi söz katı kalpleri yumuşatır. Kötü, kaba söz de düşmanlık doğurur. İyi ve yumuşak söz karşısında, düşman bile samimî bir dost hâline geliverir.

İyilikle kötülük eşit olmak şöyle dursun, her iyilik de bir olmaz, her kötülük de. Bunların eser ve hükümlerde dereceleri farklıdır; kötülüklerin, kötü huyların dereceleri de çeşitlidir. Mesela kötülüğe karşı kötülük, iyiliğe karşı kötülük bir olmayacağı gibi, iyiliğe karşı iyilikle, kötülüğe karşı iyilik de bir olmaz.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Sen kötülüğü en güzel bir şekilde sav! Biz onların senin hakkındaki asılsız yakıştırmalarını çok iyi bilmekteyiz.”**⁸⁹

İbn Abbas ؓ, “iyiliğin en güzeli”ni, “öfkeli iken sabretmek, kötülükle karşılaşınca bağışlamak” şeklinde açıklamış ve şöyle demiştir: **“İnsanlar bunu yaptıkları zaman Allah onları korur; düşmanları da onların önünde eğilir ve candan bir dost gibi olur.”**⁹⁰

35-36. âyetlerde, kötülük karşısında sabredenlerin büyük nasip sahibi olacakları, şeytanın kötülüğü fısıldaması hâlinde Allâh’a sığınmak gerektiği belirtiliyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Kendilerine ilim verilmiş olanlar: ‘Yazıklar olsun size! İman edip iyi iş yapanlara göre Allâh’ın vereceği mükâfat daha üstündür. Ama ona da ancak sabredenler ulaşabilir.’ dediler.”**⁹¹

87. Buhârî, Ezân, 5, Tevhîd, 52, Bed’ü'l-halk, 12.

88. Ebû Hayyan, el-Bahrü'l-Muhît, Beyrut, 1983, VII, 497; Elmalılı, age, VI, 560.

89. Mü'minûn, 23/96.

90. Buhârî, Tefsîr, B. 41.

91. Kasas, 28/80.

“Eğer şeytandan gelen kötü bir düşünce, seni dürterse, hemen Allâh’a sığın. Çünkü O, hakkıyla işiten, her şeyi bilendir. Sakınanlar yok mu, onlar kendilerine şeytan tarafından bir vesveseye uğrayınca, (Allâh’ı ve azâbı) hatırlarlar ve hemen gerçeği görürler.”⁹²

Hız. Peygamber de şeytanın dürtüsü (nezğ) ile karşılaşır; ancak şeytanın onu etkilemeye gücü yetmezdi. Çünkü şeytanın sâlih kullar üzerinde bir etkisi bulunmaz.⁹³ Nitekim Allâh’ın elçisi, herkesin doğuştan bir melek, bir de cinden arkadaşı (karîni) olduğunu söylemiş, sizinde mi? sorusuna, “Evet, benim de vardır. Ancak benim cinim, Müslüman oldu (ya da ben ondan Allâh’ın yardımı ile selâmet buldum.). Bu yüzden o, bana hayırdan başkasını telkin edemez.” cevabını vermiştir.⁹⁴

Şeytanın kışkırtmasına örnek olarak Hız. Peygamber şöyle buyurmuş: “Şeytan, insana yaklaşarak, şunu kim yarattı, bunu kim yarattı?” diye düşündürmeye başlar, arkasından da, “Allâh’ı kim yarattı?” diye sorudurur. İşte böyle bir durumda, “Allâh’a îmân ettim.” diyerek, teslimiyetle vesveseden kurtulmak gerekir.”⁹⁵

وَمِنْ آيَاتِهِ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ ۚ لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا
لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿٣٧﴾

37- Gece ile gündüz, güneş ile ay O’nun âyetlerindendir. Siz güneşe ve aya secde etmeyin. Eğer sâdece Allâh’a kulluk edecekseniz, bunları yaratan Allâh’a secde edin!

37. âyette, خَلَقَهُنَّ fiilindeki هُنَّ zamirine Zemahşerî’nin ifâdesine göre, “âyetler” anlamı verilerek “gece ile gündüz, güneş ile ay”ın yerine geçmek üzere dişil ve çoğul olarak gelmiştir.⁹⁶ Bununla birlikte, وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ gibi, güneş ve ayla birlikte bütün yıldızların yerine kullanılmış olması da düşünülebilir.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Ben Belkıs’ın ve kavminin, Allâh’ı bırakıp güneşe secde ettiklerini gördüm. Şeytan onlara yaptıklarını**

92. Arâf, 7/200.

93. Bk. Hicr, 15/40-42; Nahl, 16/99.

94. Müslim, A. İbn Mes’ud ؓ’den.

95. Buhârî, Bed’ü’l-halk, 11; Müslim, İmân, 212-215.

96. Zemahşerî, age, III, 454.

97. Yâsîn, 36/40.

süslü gösterip, kendilerini yoldan çıkarmış! Bu yüzden onlar doğru yolu bulamıyorlar! (Şeytan bunu) onların, göklerde ve yerde, gizli olanları açığa çıkaran, gizlediğinizi de açığa vurduğunuzu da bilen Allâh'a secde etmemeleri için yapmıştır! Oysa Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur; O, büyük Arş'ın sahibidir.”⁹⁸

فَإِنْ اسْتَكْبَرُوا فَالَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ يُسَبِّحُونَ لَهُ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُمْ لَا يَسْمُونَ ﴿٣٨﴾

38- Eğer onlar hâlâ büyüklük tasarlarsa, bilsinler ki Rabbinin yanındaki melekler gece gündüz O'nu tesbih ederler ve hiç usanmazlar!

38. âyet okunduğunda secde edilir.⁹⁹ Ebû Hanîfe'ye göre, tilâvet secdesinin yeri bu âyetin sonudur. Çünkü anlam burada tamam olmaktadır. İbn Abbas, İbn Ömer, Ebû Vâil ve Bekir b. Abdillâh da bu kanaate varmışlardır. Mesrûk, Sülemî, Nehaî, Ebû Sâlih ve İbn Sîrîn'den de böyle naklolunmuştur. İmam Şâfiî'ye göre ise, tilâvet secdesi, 37. âyetin sonunda yapılır.¹⁰⁰

TİLÂVET SECDESİ

Kur'an-ı Kerim'de on dört yerde geçen secde âyetlerinden birini okuyan veya dinleyen yapması gereken secdeye “tilâvet secdesi” denir. Hz. Peygamber'in, içinde secde âyeti bulunan bir sûreyi okuduğunda secde ettiği, sahâbenin de onunla birlikte secde ettikleri nakledilmiştir.

Tilâvet Secdesinin Dayandığı Deliller

Allah Teâlâ şöyle buyurur: **“Onlara ne oluyor ki, imân etmiyorlar ve kendilerine Kur'an okunduğunda, secde etmiyorlar.”**¹⁰¹ Bir kimse ancak vâcip olan işi yapmamaktan ötürü kötülenir. Diğer yandan bu secde namaz içinde yapılan secdedir, bu yüzden de namaz secdesi gibi vâcip olur. Abdullah bin Ömer ☞’den, şöyle demiştir: “Nebî ☞, biz yanında olduğumuzda secde âyetini okur, ardından secde eder, biz de onunla birlikte secde ederdik. Öyle ki, içimizden bâzıları, izdihamdan dolayı, secde için yüzünü koyacağı bir yer bulamazdı!”¹⁰²

98. Neml, 27/24-26.

99. Bk. Arâf, 7/206.

100. Elmalılı, age, VI, 562.

101. İnşikâk, 84/21, 22.

102. Buhârî, Sücûd, 8, 9, 12.

H. Peygamber Mekke’de müşriklerin de bulunduğu toplulukta Necm sûresini okumuş, 19 ve 20. âyetlere gelince, Allah için secde etmişti. Bu âyetlerde Lât, Uzza ve Menat adlı putlardan söz edildiği için müşrikler de secde etmiş, böylece mü’minlerle müşrikler arasında, farklı niyetlere dayalı bir eylem birliği oluşmuştu. Tarihte bu olaya Garânîk olayı denir. Bu arada Ümeyye bin Halef secde yapmadığı için, bir sahâbe yerden aldığı toprağı yüzüne sürmüş, o da “bu bana yeterli olur.” diyerek alay etmişti. Ancak kendisi daha sonra küfür ehli olarak öldürülmüştür.¹⁰³ Necm sûresinde secde âyeti, son âyet olan 72. âyettir. Bu yüzden H. Peygamber’in, putların adının geçtiği âyetlerin hemen ardından, 72. secde âyetine geçmiş olması da muhtemeldir.

Zeyd bin Sâbit ؓ’in, “H. Peygamber, daha sonra Necm sûresini okuyunca tilâvet secdesi yapmadı.”¹⁰⁴ sözlerini de 19 ve 20. âyetler olarak değerlendirmek uygun düşer.

Ebû Hüreyre’den rivâyete göre Nebî ﷺ şöyle buyurmuştur: “Âdemoğlu secde âyetini okuyup secde edince, şeytan ağlayarak uzaklaşır ve şöyle der: “Vay benim hâlîme! Âdemoğlu secde etmekle emrolundu ve hemen secde etti, bu yüzden cennet onundur. Ben ise secdeyle emrolundum, fakat secde etmekten kaçındım, bundan dolayı cehennem benimdir.”¹⁰⁵

Yukarıdaki delillere dayanarak Hanefîler tilâvet secdesinin vâcip olduğunu söylemiştir. Diğer üç mezhebe göre ise tilâvet secdesi sünnettir. Çoğunluğun delili; Zeyd bin Sâbit ؓ’den nakledilen; “H. Peygamber’e Necm sûresini okudum ve bizden hiçbir kimse secde etmedi.”¹⁰⁶ hadîsi ile H. Ömer’in Nahl sûresindeki secde âyetini ikinci cumada okuduğu zaman, cemaati secde yapıp yapmamakta serbest bırakmasıdır. O şöyle demiştir: Secde eden sevap kazanmış olur, secde etmeyene ise bir günah yoktur. H. Ömer, kendisi secde etmemiştir. Abdullah bin Ömer’in rivâyetinde şu ilâve vardır: “Allah bize secde etmeyi farz kılmamıştır. Ancak kendiliğimizden dilersek yaparız.”¹⁰⁷

Tilâvet Secdesinin Sebebi

On dört tane secde âyeti dikkatlice incelendiğinde, bunların bir bölümünde müşriklerin Yüce Allâh’a boyun eğmedikleri ve secde etmekten

103. Buhârî, Sücûd, 1, 4, 5.

104. Buhârî, Sücûd, 6.

105. Müslim, İmân, 133.

106. Bk. Buhârî, Sücûd, 6; Müslim, Mesâcid, 106; Tirmizî, Cum’a, 52; Nesâî, İftitah, 50; Şevkânî, Neylül’-Evtâr, III, 101.

107. Buhârî, Sücûd, 10; Şevkânî, age, III, 102.

kaçındıkları anlatılır. Bir bölümünde ise mü'minler/muhâtaplar doğrudan secde etmekle emrolunur. Buna göre secde âyetlerini okuyan veya işiten kimse, hem Allâh'ın emrine uymak ve hem de müşriklerin isyanına tepki göstermek üzere secde yapmış bulunur. İmama uyan kimseler, secde âyeti-ni işitmeseler de, imamla birlikte secde etmeleri gerekir.

Tilâvet Secdesi Yapılışı

Bu secdeyi yapacak kişinin abdestli, beden ve giysilerinin temiz ve avret yerlerinin de örtülü olması şatır. Tilâvet secdesi yapmak niyetiyle kibleye dönülür ve eller kaldırılmaksızın “Allahu ekber” diyerek secdeye varılır. Üç kere “sübhane Rabbiye'l-a'lâ (En yüce olan Rabb'imi bütün noksan sıfatlardan tenzih ederim.)” denildikten sonra, yine Allahu ekber diyerek secdeden kalkılır. Bu tek secdenin rüknü, Allah Teâlâ'yı yüceltmek için yüzü yere koymaktır. Ancak namazda secde âyetinin, kıraatin sonuna rastlaması durumunda namazın rükûu ve secde yapamayan özür sahipleri için de imâ, tilâvet secdesi yerine geçer.

Tilâvet secdesine ayaktan inilmesi, secdeden sonra ayağa kalkılması ve bu sırada, “gufrâneke Rabbenâ ve ileyke'l-masîr (Ey Rabbimiz! Senin bağışlamanı bekliyoruz, son dönüş Sanadır)” denilmesi müstehaptır. Tilâvet secdesine varılırken ve kalkarken alınan tekbirler de müstehaptır. Asıl secde ise vâciptir.¹⁰⁸

Tilâvet Secdesiyle İlgili Meseleler

Hanefilere göre namaz dışında okunan secde âyetinden dolayı yapılacak secdenin zamanı belirsiz olup geniş zaman içinde yapılabilir. Ancak özürsüz olarak geciktirmek mekruhtur. Ebû Yusuf'a göre bu secde, namaz dışında da hemen yapılması gerekir. Kur'an okuyanın insan olması, uyanık bulunması ve akıllı olması gerekir. Bu yüzden okuyanın cünüp, hayızlı ve nifas hâlinde olması, kâfir veya mümeyyiz çocuk bulunması yahut sarhoş olması bu hükmü değiştirmez. Çünkü bunların bu okuyuşları geçerli bir okuyuştur. Müslüman olan cünüp veya sarhoş kişi de okuyacağı veya işiteceği bir secde âyetinden dolayı secde ile yükümlü olur. Temizlik ve ayık hâlinde bu secdeyi yapmaları gerekir.

Tilâvet secdesiyle yükümlü olabilmek için her şeyden önce, dinlenen âyetin secde âyeti olduğunun bilinmesi gerekir. Buna göre dinlediği âyetler

108. Bk. Kâsânî, Bedâ'î, I, 179-195; İbnu'l-Humâm, Fethu'l-Kadîr, I, 380-392; İbn Âbidîn, Reddül-Muhtâr, I, 715-730; Meydânî, age, I, 103-105; İbn Kudâme, Muğnî, I, 616-627; Şirbînî, Muğnî'l-Muhtac, Mısır, ty, I, 214 vd; Zühaylî, el-Fikhu'l-İslâmî, II, 109 vd.

arasında secde âyetinin bulunduğunu bilmeyen kişinin secde etmesi gerekmez. Yine teyp, radyo ve televizyonda okunan Kur'ân'ı dinlerken secde âyeti geçse ve dinleyen kişi bunun secde âyeti olduğunu bilmiyorsa, onun da secde etmesini beklemek uygun olmaz. Ancak okuyan kişi dinleyicileri bu konuda uyarır veya Kur'ân'ın meâlinden okuyan ya da izleyen kişi, secde âyeti olduğunu anlarsa, secde etmesi gerekir. Secde âyeti, temyiz gücü bulunmayan (yedi yaşından küçük) çocuktan işitilirse, en sağlam görüşe göre tilâvet secdesi gerekmez. Çünkü geçerli bir okuyuş için, okuyanın temyiz gücüne sahip olması gereklidir.

Fakat âdetli veya loğusa bulunan bir kadına ne okuyacağı ve ne de işiteceği bir secde âyetinden dolayı tilâvet secdesi gerekmez. Çünkü bunlar bu hâlde namaz ile yükümlü değildirler.

Namaz sırasında okunacak secde âyeti için tilâvet secdesi derhâl vâcib olur. Çünkü bu, namazdan bir parça olmuştur, namaz dışında kazâ olunamaz.

Secde âyeti namazda kıyam hâlinde okunsa, eğer bundan sonra üç âyetten fazla okunmayacaksa namaz için yapılacak rükû veya secdelerle, bu tilâvet secdesi de yerine getirilmiş olur. Tilâvet secdesine niyet edilip edilmemesi sonucu değiştirmez. Ancak üç âyetten fazla okunacaksa, bu secde âyetinden dolayı hemen bağımsız olarak rükû veya secde edilmesi gerekir. Secde edilmesi daha fazîletlidir. Bu durumda, namazın rükû ve secdeleriyle bu tilâvet secdesi düşmez.

Secde âyetini namazın içinde okuyan kimse, dilerse okuyacağı âyetlerin miktârına bakmaksızın derhâl "Allahu ekber" diyerek tilâvet secdesine varır. Tilâvet secdesi niyetiyle yalnız rükûa varması da yeterlidir. Bundan sonra yeniden ayağa kalkar, birkaç âyet daha okur, ondan sonra namazın rükûuna ve secdelerine gider. Namazına devam eder. Eğer bir sûreyi bitirmiş ise, başka bir sûreden birkaç âyet okur. Çünkü tilâvet secdesinden kalkar kalkmaz bu şekilde birkaç âyet okumadan rükû ve secdeye varmak mekruhtur.

Namazın dışında ise, yalnız rükû etmek sûretiyle tilâvet secdesi edâ edilmiş olmaz. Çünkü Allâh'a ta'zim, namaz dışında rükû ile yapılmış olmaz.

Secde âyeti bir namazda birden fazla yerde okunsa sağlam görüşe göre bir tilâvet secdesi yeterlidir. Çünkü meclis birdir. Ayrı ayrı rekâtlarda secde âyetinin tekrarlanması da hükmü değiştirmez. Bu Ebû Yusuf'a göredir. İmam Muhammed'e göre, değişik rekâtlarda okunursa meclis değişmiş sayılacağı için secde âyeti sayısınca tilâvet secdesi gerekir.

İmam secde âyetini okuyup, secdeye varınca, cemaat imamın rükû ve secdeye vardığını sanarak rükû ve secdeye varsalar bununla namazları bozulmaz. Fakat bir secde daha yaparlarsa namaz fâsit olur.

İmamın cuma ve bayram namazları ile gizli okunan namazlarda secde âyetini okuması mekruhtur. Çünkü cemaatin yanılmasına yol açabilir. Ancak secde âyeti kıratın sonuna rastlarsa bu sakınca kalkar. Bu durumda da imamın bu namazın rükûu ile tilâvet secdesine niyet etmemesi gerekir.

Bir kimse namaz kılarken rükû, secde veya oturuş hâlinde secde âyetini okusa yahut imama uymuş olduğu hâlde onun arkasında secde âyetini okusa, ne kendisine ve ne de imama uyan diğer cemaate tilâvet secdesi gerekmez. Çünkü namaz kılanlar bu yerlerde kıratın men edilmişlerdir, bunların kıraati hükümsüzdür. Fakat bu okuyuşu dışardan duyanlara tilâvet secdesi yapmak gerekli olur.

Secde âyetini, dinleyenler secde için hazırlıklı iseler açıktan, hazır değil iseler gizlice okumak müstehaptır. Bunda cemaate karşı bir şefkat vardır.

Bir sûre okunup, içinden secde âyetinin atlanması mekruhtur. Yalnız secde âyetinin okunup, diğer âyetlerin okunmamasında ise bir kerahet yoktur. Ancak secde âyeti ile birlikte bir veya birkaç âyetin de okunması müstehaptır. Secde âyeti okununca, hemen secde yapılması mümkün olmadığı takdirde okuyan ve dinleyenin “Semi'nâ ve eta'nâ, gufrâneke Rabbenâ ve ileyke'l-masîr”(İşittik ve boyun eğdik. Ey Rabbimiz! Bağışlamanı bekliyoruz.) demesi müstehaptır.

Secde Âyetinin Tekrarlanması

Bir mecliste secde âyetinin birden fazla tekrarlanması hâlinde bir tilâvet secdesi yeterlidir. Secdeyi ilk okuyuştan sonra yapmak daha iyidir. Başka bir görüşe göre, bu secdeyi okuyuşların sonuna bırakmak daha uygundur.

Ancak aynı secde âyeti, ayrı yer ve meclislerde tekrarlanırsa, secdenin de tekrarlanması gerekir. Birkaç secdenin bulunduğu çeşitli âyetleri okuyan kimsenin, meclis bir olsun, ayrı bulunsun her bir âyet için ayrı bir tilâvet secdesi yapması gerekir.

Açık arâzide ve yoldaki meclis birliği üç adım yürümekle, yani o yerden başka bir yere geçmekle değişmiş olur. Bir evin salonunda bir köşeden diğerine geçmekle veya büyük bir câmide yer değiştirmekle, mekân değişikliği gerçekleşmez. Ancak okuyan sâbit bir yerde bulunmakla birlikte, dinleyen

abdest almak için mescidden dışarı çıkmak gibi bir eylemle, meclis değiştirir-se, kendisi için secdenin vücûbu da tekrarlanır.¹⁰⁹

Secde Âyetlerinin Yerleri

Kur'ân-ı Kerîm'de on dört yerde bulunan secde âyetlerinin bulunduğu sûreler ve âyet numaraları şunlardır: A'râf, 7/206; Ra'd, 13/15; Nahl, 16/50; İsrâ, 17/109; Meryem, 19/58; Hac, 22/18; Furkan, 25/60; Neml, 27/25; Secde, 32/15; Sâd, 38/25; Fussilet, 41/38; Necm, 53/62; İnşikâk, 84/21 ve Alak, 96/19.

Şâfiî ve Hanbelîler'e göre de sayı on dört olup, ancak onlar Sâd sûresindeki secdeyi "şükür secdesi" sayarken, Hac sûresinde iki tane secde âyeti kabûl ederler. Mâlikîlere göre ise sayı on birdir. Onlar Necm, İnşikâk ve Alak sûrelerindeki secdeleri bağlayıcı saymazlar.¹¹⁰

Bu on dört secde âyetini bir mecliste okuyup, her biri için okudukça ayrıca bir secde yapan veya hepsini okuduktan sonra tamamına birden on dört secdede bulunan kimsenin dünyevî ve uhrevî istek, sıkıntı ve kederleri konusunda Allah Teâlâ'nın yeterli olacağı rivâyet edilmiştir.

Tilâvet Secdesini Bozan Hâller

Namazı bozan her şey tilâvet secdesini de bozar. Daha tilâvet secdesinden kalkmadan abdestin bozulması, konuşmak veya yüksek sesle gülmek gibi. Ancak bu secdede yüksek sesle gülmek abdesti bozmaz, kadınlarla bir hizada bulunmak da bu secdeyi etkilemez.

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْكَ تَرَى الْأَرْضَ خَاشِعَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ ۚ إِنَّ الَّذِي أَحْيَاهَا لَمُخِي الْمَوْتِ ۚ إِنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٩﴾

39- O'nun varlığını gösteren delillerden biri de şudur: Sen toprağı kupkuru görürsün; ancak Biz onun üzerine suyu indirdiğimiz zaman canlanır ve kabarır. İşte toprağı canlandıran, elbette ölüleri de diriltir. Çünkü O, her şeye gücü yetendir.

109. İbn Âbidîn, age, I, 726-728; Şürûnbülâfî, age, 84 vd.

110. Bk. Meydânî, age, I, 103; Şirbînî, age, I, 214 vd; Zühaylî, age, II, 120, 121.

39. âyete göre, sıcaktan solmuş, kupkuru olarak görülen yerküre, suyun inmesi ve güneşin de ışık ve ısı yayması sonunda yemyeşil olur. Onu bu şekilde canlandıran yüce Allah, ölü bedenleri de yeniden diriltebilir. Çünkü O'nun her şeye gücü yeter.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey insanlar! Eğer öldükten sonra, yeniden dirilme konusunda şüphede iseniz, bilin ki Biz sizi topraktan, sonra meni damlasından, sonra aşılanmış yumurtadan, sonra da yapısı (önce) belirsiz (sonra) belirli bir et parçasından yaratmış ki size gücümüzü gösterelim. Biz dilediğimizi belli bir süreye kadar rahimlerde bekletiriz; sonra sizi bir bebek olarak dışarı çıkarırız. Sonra güçlü çağınıza ulaşmanız için sizi bırakırız. Sizden kiminiz (erken) vefât ettirilir, kiminiz de ömrünün en düşkün çağına kadar ulaştırılır; öyle ki, önceden bilirken artık bir şey bilmez hâle gelir. Sen yeryüzünü de kupkuru ve cansız bir hâlde görürsün; fakat Biz üzerine yağmur indirdiğimizde o, hareket eder, kabarıp ve her çiftten iç açıcı bitkiler verir.”**¹¹¹

“Öyleyse sen Allâh'ın rahmetinin eserlerine bir bak! O, yeryüzünü ölümünden sonra nasıl diriltiyor? İşte O, ölüleri de elbette böyle diriltecektir! O her şeye kâdirdir.”¹¹²

إِنَّ الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي آيَاتِنَا لَا يَخْفَوْنَ عَلَيْنَا ۚ أَفَمَنْ يُلْقَىٰ فِي النَّارِ خَيْرٌ أَمْ مَنْ يَأْتِي آمِنًا يَوْمَ الْقِيَمَةِ ۚ اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ ۚ إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٤٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالذِّكْرِ لَمَّا جَاءَهُمْ ۚ وَإِنَّهُ لَكِتَابٌ عَزِيزٌ ﴿٤١﴾ لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ ۚ تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ

حَمِيدٌ ﴿٤٢﴾

40- Âyetlerimiz hakkında doğruluktan ayrılıp eğriliğe sapanlar Bize gizli kalmaz. Kıyâmet günü, ateşe atılacak olan kimse mi daha hayırlıdır, yoksa güven içinde huzûrumuza gelen mi? İstedığınızı yapın, çünkü Allah, yaptıklarınızı görmektedir!

111. Hac, 22/5.

112. Rûm, 30/50.

41- Kendilerine Kur'an geldiğinde onu inkâr edenler bilsinler ki, o benzeri olmayan bir kitaptır.

42- Kur'ân'a ne önünden ne arkasından bir noksanlık erişmez. O, tam hüküm ve hikmet sahibi olan ve her türlü övgüye lâayık bulunan Allah tarafından indirilmiştir.

40-42. âyetlerde, Allâh'ın indirdiği vahiy mesajını inkâr edenler uyarılıyor. Çünkü bu vahyin toplandığı kitap, eşsiz bir kitaptır. Ne bundan önce ne de sonra onun sözlerini geçersiz kılacak, yanlış çıkartacak bir söz ya da kitap gelmeyecektir. İçinde bulunanlar hep gerçektir, kuşkudan uzaktır. Bunu inceleyen ön yargıdan uzak, akıllı ve insaflı kimseler, onun bir mûcize olduğunu ve bir beşer sözü olamayacağını anlarlar.

Buna göre, Kur'ân'ı, Allâh'ın daha önce indirdiği bir vahiy yalanlamadığı gibi, bundan sonra onun neshi de söz konusu olmayacaktır. Buna göre Kur'ân'ı değiştirmeye, ona ek veya çıkarma yapmaya kimsenin gücü yetmez.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“En güzel isimler Allâh'ındır. Siz O'na bu isimlerle duâ edin. O'nun isimleri konusunda eğrilğe sapmaları kendi hâllerine bırakın! Onlar yaptıklarının karşılığını göreceklerdir!”**¹¹³

“Şüphesiz ki, ne yerde ne de gökte hiçbir şey Allâh'a gizli kalmaz. Rahimlerde sizi dilediği gibi biçimlendiren O'dur. O'ndan başka ilâh yoktur. O mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir.”¹¹⁴

“İman eden ve imanlarına zulüm bulaştırmayanlar, işte onlar güven içindedir ve doğru yolu bulan da onlardır.”¹¹⁵

“Kendisine güzel bir şey vaad ettiğimiz ve ona kavuşacak olan kimse; sırf kendisine dünya hayatının geçici nîmetlerini verdiğimiz, sonra da kıyâmet gününde azap için huzûrumuza getirilecek kimse gibi olur mu?”¹¹⁶

“Gaybı bilen O'dur. O, gizli bilgisini kimseye göstermez. Ancak seçip bildirmek istediği bir peygamber müstesnâ. Onun da önüne ve arkasına gözcüler koyar. Ta ki, peygamberlerin, Rab'leri tarafından

113. Arâf, 7/180.

114. Âl-i İmrân, 3/5-6.

115. En'âm, 6/82.

116. Kasas, 28/61.

gönderilenleri tam olarak ulaştırdıklarını Allah ortaya koysun. Allah, onların her hâlini kuşatmış ve her şeyi tek tek saymıştır.”¹¹⁷

مَا يُقَالُ لَكَ إِلَّا مَا قَدْ قِيلَ لِلرُّسُلِ مِنْ قَبْلِكَ إِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ
وَذُو عِقَابٍ أَلِيمٍ ﴿٤٣﴾

**43- Sana söylenenler, senden önceki peygamberlere söylenen-
den başka bir şey değildir. Şüphesiz ki senin Rabbin, hem
çok bağışlayıcıdır, hem de can yakıcı bir azâbın sahibidir.**

43. âyette, kâfirlerin Hz. Peygamber'e söyledikleri yakıştırmaların, önceki peygamberlere de söylendiği belirtilerek, Allâh'ın Rasûlü teselli edilmektedir.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Eğer onlar seni yalanladılarsa, bil ki senden önce, açık deliller, hikmetli sayfalar ve aydınlatıcı kitap getirmiş olan birçok peygamberler de yalanlanmıştı.”¹¹⁸**

وَلَوْ جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَجَمِيًّا لَقَالُوا لَوْلَا فُصِّلَتْ آيَاتُهُ ۖ ءِإِغْجَمِي وَعَرَبِيٌّ
قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ آمَنُوا هُدًى وَشِفَاءٌ ۖ وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ فِي آذَانِهِمْ وَقْرٌ
وَهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى ۚ أُولَٰئِكَ يُنَادُونَ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ ﴿٤٤﴾

44- Biz o Kur'ân'ı yabancı bir dilde indirseydik, mutlaka: “Bu kitabın âyetleri geniş bir şekilde açıklanmalı değil miydi? Arap bir peygambere yabancı dil, olacak şey değil!” derlerdi. De ki: “O, îman edenler için doğru yolu gösteren bir rehber ve bir şifâdır.” İman etmeyenlere gelince; onların kulaklarında bir ağırlık vardır ve Kur'an onlara kapalıdır. Sanki onlara çok uzak bir yerden sesleniliyor!”

44. âyete göre, Allah Teâlâ her peygambere mesajını onun dilinden göndermiştir.¹¹⁹ Nitekim Tevrat Hz. Mûsâ'ya İbrânîce, İncil Hz. İsâ'ya A'ramî dilinde gönderilmiştir. Çünkü onların dîni duyurmakla görevli oldukları

117. Cin, 72/26-28.

118. Â-i İmrân, 3/184.

119. Bk. İbrâhim, 14/4.

toplumları bu dilleri konuşuyordu. Ancak Arapça bilmeyen toplumların da Kur'ân'ı öğrenme, okuma ve içindeki hükümlerle amel etme görevi vardır. Kur'ân'ın yalnız namazda, "kıraat" olarak, Arapça okunması gereklidir. Bunun dışındaki yerlerde Arapçasının ya da anlamının okunması mümkün ve câiz olur.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Biz, her peygamberi, dîni iyice açıklasın diye kendi toplumunun diliyle gönderdik. Allah, dilediğini sapıtırır, dilediğini de doğru yola iletir. O, çok güçlüdür, tam hüküm ve hikmet sahibidir."**¹²⁰

"Biz onu, anlayasınız diye Arapça bir Kur'an olarak indirdik. Biz, sana bu Kur'an'ı vahyetmekle kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Oysa sen daha önce bunlardan habersiz idin."¹²¹ **"Ey insanlar! Size Rabbinizden bir öğüt, gönüllerinizin derdine bir şifâ ve mü'minler için bir hidâyet ve rahmet gelmiştir."**¹²²

"Onlardan bir kısmı senin okuduğun Kur'an'ı dinler. Ama Biz kalplerinin üzerine, işittiklerini anlamalarına engel perdeler ve kullaklarına da bir ağırlık koymuşuzdur. Onun için onlar her türlü mucizeyi görseler de î mân etmezler. Hatta o inkâr edenler sana geldiklerinde: 'Bu Kur'an, öncekilerin masallarından başka bir şey değil!' diyerek seninle tartışırlar. Onlar, hem insanları Peygamber'e yaklaştırmaktan vazgeçirmeye çalışırlar, hem de kendileri ondan uzak dururlar. Onlar sâdece kendilerini helâk ederler, fakat bunun farkına varamazlar!"¹²³

Eşya isimlerini, soyut ve somut kavramları işitme, anlama ve bellekte saklama, gereksiz olanları bellekten silme güç ve yeteneğini veren, insanın düşündüğü ve göğsünde sakladığı her şeyi, açığa vursa da gizli tutsa da bilen Allah Teâlâ'nın, yarattıklarıyla iletişiminde dil sorunu söz konusu olamaz. Kaldı ki, Süleyman ﷺ gibi kimi peygamberlerine kuş ve karınca gibi diğer canlıların dilinden anlama yeteneğini verdiği düşünülürse, dille iletişim ya da bilinçtekini muhatabına iletmenin insana özgü olmadığı gerçeği ortaya çıkar. Bu yüzden bütün duâ, zikir, tesbih ve övgülerin kişinin anladığı ve konuştuğu dilde yapılabileceği konusunda görüş ayrılığı yoktur.

120. İbrâhim, 14/4.

121. Yûsuf, 12/2-3.

122. Yûnus, 10/57.

123. En'âm, 6/25-26.

KUR'AN TERCÜMESİ İLE İBADET

İslâm'da ezan ve namaz gibi sembollerin ayrı bir özelliği vardır. Şöyle ki, namazda Kur'an'dan bir bölüm okuma (kıraat) namazın bir rûknüdür. **“Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyunuz.”**¹²⁴ âyeti ile Hz. Peygamber'in, **“Kıraatsız (Kur'an'dan bir parça okumaksızın) namaz olmaz.”**¹²⁵ **“Fâtiha'yı okumayanın namazı yoktur.”**¹²⁶ hadisleri bunun delilleridir.

Kur'ân'ın Arapça inmiş olması ve İslâm'ın ilk yayıldığı bütün beldelerde ana dilin Arapça olması yüzünden namazda yabancı dil meselesi, Hz. Peygamber döneminde gündeme gelmemiştir. Ancak Hz. Ömer (ö. 23/643) döneminde Suriye, Irak ve İran beldeleri fethedilince, farklı şiveler ve başka bir dille ibadet problemi gündeme geldi. Çünkü kitleler hâlinde İslâm'a giren bir yöreye, ilk günden itibâren namaz farz olduğu için, hemen ilk namazı kılmada başta Fâtiha sûresi olmak üzere Kur'an'dan bir bölüm okumak (kıraat) gerekiyordu. Ancak Arapça bilmeyen yörelerde, yeni Müslüman olan kimselerin bunu yapabilmesi belli bir zaman sürecini gerektiriyordu. İşte böyle bir zamanda İranlılar, aslen İranlı olup, gençliğinde oradan ayrılarak önce Hristiyan olan, İslâm'ı haber alınca da Müslüman olarak Medîne'ye yerleşen Selman el-Fârisî'ye (ö. 36/656) bir mektup yazdılar. Ünlü Hanefî fakihlerinden Serahsî (ö. 490/1097) bu mektuptan şöyle söz eder: “İranlılar Selman'a bir mektup yazdılar ve Fâtiha'yı Farsça'ya tercüme ederek kendilerine göndermesini istediler. Çünkü onlar bunu, dilleri Arapça'ya alışınca ya kadar namazlarında okuyorlardı.”¹²⁷

Ebû Hanîfe bu mektubu delil olarak, Kur'ân'ın mucizelik yönünün, anlamında da bulunduğunu, bu yüzden, Kur'an metnini okumaya gücü yetmeyen kişinin mânâya başvurabileceğini, ancak böyle bir okuyuşa devam etmeye kalkışmanın “mekruh (çirkin bir amel)” olduğunu ifâde etmiştir. Ebû Yusuf (ö. 182/798) ve İmam Muhammed'e (ö. 189/805) göre ise, Kur'ân'ın mucizelik yönü nazm (metin) ve anlamda, birlikte gerçekleşir. Her ikisine gücü yetenin okuyuşu en güzel olandır. Bunlardan yalnız birisine gücü yeten onunla yetinebilir. Arapça okumayı güzel yapmaya başlayınca artık mânâyı okuması câiz olmaz. Bu durum rûkû ve secdeden âciz kalanın, îmâ ile (işaret yoluyla) namaz kılmasına benzer.

124. Müzzemmil, 73/20.

125. Müslim, Salât, 42; Ebû Dâvûd, Salât, 132, 167.

126. Tirmizî, Mevâkît, 69; Dârimî, Salât, 36.

127. Serahsî, el-Mebsût, 3. baskı, Beyrut, 1398/1978, I, 37.

Şâfiîlere göre ise, hiçbir durumda, Arapça dışındaki bir dille ibadet câiz olmaz. Güzel okuyamayan “ümmî” sayılır ve namazı kıraatsız kılar. Çünkü Farsça dünya kelâmı olup, tercümenin ilk cümlesinde namaz bozulur.¹²⁸

Sonuç olarak, Selman ’a yazılan mektubun sonundaki “dilleri Arapça’ya alışıncaya kadar” ifâdesi, Hanefî mezhebinde ortaya konan bu ruh satın geçici olduğunu gösterir. Yani Arapça bilmeyen ve İslâm’a yeni giren bir kimsenin, belki bir saat sonra kılmak zorunda olduğu bir namazda okuyacağı “kıraat”la ilgili geçici bir ruhsat söz konusudur. Yukarıda da belirttiğimiz gibi İmam Şâfiî yabancı dilde yapılacak bir kıraati kökten reddederken, Ebû Hanîfe’nin de bu konudaki ruhsat görüşünden daha sonra döndüğü nakledilmiştir.¹²⁹

Buna göre, Kur’ân-ı Kerîm’in orijinali dışında bir dille namaz kılma konusunda âyet-hadis delili bulunmadığı gibi, yeni Müslüman olanlarla ilgili istisnâî durumlar dışında bu konuda lehte mezhep görüşü de oluşmamıştır. Ancak şunu da belirtelim ki, Arapça bilmeyen bir mü’min, ibadetlerinde yıllarca okuduğu Fâtîha sûresi, duâ vb. lerinin anlamını da, cümle cümle ezberlemeli ve orijinalini okurken, anlam yönünü de izlemeye çalışmalıdır. Bunun namazda gerçek “huşû”ya da, yardımcı olacağına kuşku yoktur.

128. Serahsî, age, I, 37.

129. Bk. Abdülaziz el-Buhârî, Keşfu'l-Pezdevî, I, 25.

﴿ BÂB 6 ﴾

YAHUDİLER VE TEVRAT, İYİLİK VE KÖTÜLÜK, KIYÂMET, HAYIR VE ŞER, İBRET ALMAK, ALLÂH'IN İLMİ

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتَلَفَ فِيهِ ۖ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ
لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ ۖ وَإِنَّهُمْ لَفِي شَكِّ مِنْهُ مُرِيبٌ ﴿٤٥﴾ مَنْ عَمِلَ صَالِحًا
فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا ۖ وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿٤٦﴾ إِلَيْهِ يُرَدُّ
عِلْمُ السَّاعَةِ ۖ وَمَا تَخْرُجُ مِنْ ثَمَرَاتٍ مِنْ أَكْمَامِهَا وَمَا تَحْمِلُ مِنْ
أُنْثَى وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ ۖ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ أَيْنَ شُرَكَائِي ۖ قَالُوا أَدْنَاكَ
مَا مِنَّا مِنْ شَهِيدٍ ۖ ﴿٤٧﴾ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَدْعُونَ مِنْ قَبْلُ وَظَنُوا
مَا لَهُمْ مِنْ مَحِيصٍ ﴿٤٨﴾ لَا يَسْتَمُ الْإِنْسَانُ مِنْ دُعَاءِ الْخَيْرِ ۖ وَإِنْ مَسَّهُ
الشَّرُّ فَيُؤْسِ قَنُوطٌ ﴿٤٩﴾ وَلَئِنْ أَذَقْنَاهُ رَحْمَةً مِنَّا مِنْ بَعْدِ ضَرَاءٍ مَسَّهُ
لَيَقُولَنَّ هَذَا لِي ۖ وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً ۖ وَلَئِنْ رُجِعْتُ إِلَىٰ رَبِّي إِنَّ
لِي عِنْدَهُ لِلْحُسْنَىٰ ۖ فَلَنُنَبِّئَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِمَا عَمِلُوا ۖ وَلَنُذِيقَنَّهُمْ مِنْ
عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٥٠﴾ وَإِذَا أُنْعَمْنَا عَلَى الْإِنْسَانِ أَعْرَضَ وَنَأٰ بِجَانِبِهِ ۖ
وَإِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ فَذُو دُعَاءٍ عَرِيضٍ ﴿٥١﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ
اللَّهِ ثَمٌّ كَفَرْتُمْ بِهِ مِنْ آضَلِّ مِمَّنْ هُوَ فِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿٥٢﴾ سَنُرِيهِمْ
آيَاتِنَا فِي الْأَفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ ۖ أَوَلَمْ يَكْفِ
بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿٥٣﴾ أَلَا إِنَّهُمْ فِي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَاءِ رَبِّهِمْ ۖ
أَلَا إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطٌ ﴿٥٤﴾

- 45- Andolsun Biz Mûsâ'ya Kitab'ı verdik, sonra onda da görüş ayrılığına düşüldü. Eğer daha önce Rabbin tarafından geçmiş bir söz olmasaydı, aralarında derhâl hüküm verilirdi. Gerçekten onlar Kur'an hakkında derin bir şüphe içindedirler.
- 46- Kim iyi bir iş yaparsa, bu kendi yararınadır. Kim de bir kötülük yaparsa, o da kendi zararınadır. Yoksa Rabbin kullara zulmedici değildir.
- 47- Kıyâmet gününün bilgisi O'na havâle edilir. O'nun bilgisi dışında ne meyveler kabuklarından çıkar, ne bir dişi gebe kalır ve ne de doğurur. Allah onlara: "Bana koştuğunuz ortaklarım nerede?" diye sesleneceği gün, onlar: "Buna dâir bizden hiçbir şâhit olmadığını Sana arz ederiz." derler.
- 48- Daha önce tapmakta oldukları şeyler onları öylece bırakıp kaybolmuş; onlar da kendileri için sığınacak bir yer olmadığını anlamışlardır.
- 49- İnsan iyilik istemekten usanmaz. Kendisine bir kötülük dokunduğunda ise hemen ümitsizliğe düşer ve karamsar olur.
- 50- Andolsun ki, başına gelen kötülükten sonra Biz ona tarafımızdan bir rahmet tattıracak olsak: "Bu benim hakkımdır, kıyâmetin kopacağını sanmıyorum, Rabbime götürülmüş olsam bile, mutlaka O'nun katında benim için bundan daha güzeli vardır!" der. Biz o inkâr edenlere yaptıkları şeyleri mutlaka haber verecek ve elbette onlara ağır bir azaptan tattıracağız!
- 51- Biz insana ne zaman bir nîmet versek haktan yüz çevirip yan çizer. Başına bir kötülük gelince de sürekli olarak yalvarıp durur!
- 52- De ki: "Söyleyin bakalım! Eğer bu Kur'an, Allah katından ise ve siz de onu yalanlamış iseniz, o takdirde Hak'tan böylesine uzak düşmüş kimseden daha şaşkın kim olabilir?"
- 53- İnsanlara hem dış dünyada, hem de kendi içlerinde delillerimizi göstereceğiz ki, Kur'ân'ın gerçek olduğu, onlara

iyice belli olsun. Rabbinin her şeye şâhit olması, yetmez mi?

54- Dikkat edin; onlar, Rab'lerine kavuşma konusunda şüpheli içindedirler. Ama şunu iyi bilin ki, Allah her şeyi (ilmiyle) kuşatmıştır!

45. âyete göre, Hz. Mûsâ'nın kavmi Tevrat'ın bir bölümünü onaylarken, bir bölümünü yalanlamışlardı. "Önceden geçen söz"den maksat; azâbın geri bırakılması, kıyâmetin kopmasına kadar ertelenmesidir. Şayet Allah insanlara, belli bir süre tanıyacağına söz vermiş, yani ezelde böyle kararlaştırmış olmasaydı, doğrulayanlar ile yalanlayanlar arasında derhâl hüküm verilir, iş bitirilmiş olurdu. Bu yüzden kitabı yalanlayanlar hemen cezâ görmemiştir. Âyetin son cümlesindeki "bundan, bunun hakkında" anlamına gelen "minhu" deki zamir "Tevrat veya Kur'an" olarak yorumlanmıştır.¹³⁰

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"İnsanlar başlangıçta tek ümmetti. Sonra görüş ayrılığına düştüler. Eğer Rabbin tarafından (azâbın ertelenmesi ile ilgili) bir söz geçmemiş olsaydı, ayrılığa düştükleri konuda hemen aralarında hüküm verilirdi."**¹³¹

"Ey insanlar! Doğrusu Biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve birbirinizle tanışmanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Şüphesiz ki Allah katında en üstün olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır. Gerçekten Allah her şeyi bilen, her şeyden haberdar olandır."¹³²

46. âyete göre, herkesin yaptığı iyilik kendi yararına, yaptığı kötülük de kendi zararınadır. Allah kullarına karşı zulmetmez. Yapmadıkları veya iradeleri dışında yapmak zorunda kaldıkları işlerden dolayı onları sorumlu tutmaz.¹³³ Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: **"Ümmetimden hatâ, unutma ve üzerine zorlandıkları şeyin hükmü kaldırılmıştır."**¹³⁴

ZULÜM

Bu sözcüğün anlamı; hak yemek, eziyet, işkence ve baskı kullanmak, adâletsizlik yapmak, haddi aşmak söz ve fiilde aşın gitmek demektir. Zulüm,

130. Bk. Beyzâvî, Tefsir, 41/45.

131. Yûnus, 10/19.

132. Hucurât, 49/13.

133. Bk. Nisâ, 4/40.

134. Buhârî, Talâk, 11, İlim, 44, Şurût, 12, Enbiyâ, 27.

Arapça bir kelimedir. “Zaleme” fiilinin mastardır. Aynı kökten türemiş bir isim olarak da kullanılır. Aslı zulm olup Türkçe’de zulüm diye kullanılır. Çoğulu zulümdür. Kelime olarak zulüm, azgınlık, gadr, karanlık, azap ve ezâ ile eş anlamlıdır. Zıddı ise, nur, aydınlık ve adâlettir. Kur’ân’ın üzerinde en çok durduğu kavramlardan biri şüphesiz zulümdür. Aynı kökten gelen kelimelerle birlikte, Kur’an’da üç yüze yakın yerde geçmektedir. Âlimler zulmü üç kısım hâlinde incelemişlerdir.

Zulüm Çeşitleri

1- İnsanın Allâh’a Karşı İşlediği Zulüm

Şirk ve küfürdür. **“İman edip, imanlarına zulüm karıştırmayanlar, işte onlar güven içindedir ve doğru yolu bulan da onlardır.”**¹³⁵ âyeti inince, bu âyetin ifâde ettiği, îmâna zulüm karıştırma meselesi sahâbenin nefisine ağır geldi ve, “Hangimiz nefislerine zulmetmez ki?” dediler. Bunun üzerine Allah Teâlâ: **“Şüphesiz ki, şirk büyük bir zulümdür.”**¹³⁶ âyetini indirdi. Böylece yukandaki âyette söz konusu olan zulüm kelimesinden şirk kastedildiği anlaşılır.¹³⁷

Âyetteki “Şirk büyük bir zulümdür.” ifâdesi ile de, şirk’e düşen insanların hikmet ve akıl yönünden zayıflıklarına işaret edilerek şirkin çirkinliği dile getirilmiştir.¹³⁸ Yüce Allâh’ın varlığını, birliğini inkâr etmek zulüm olduğu gibi, îmân esaslarından herhangi birini inkâr etmek de zulüm ve küfürdür. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur:

“Onlardan kim: “Allâh’ın yanı sıra ben de ilâhım!” derse, onu cehennemle cezâlandırırız. İşte Biz, zâlimlere böyle cezâ veririz!”¹³⁹ Bu âyette ilâhlık iddiâsında bulunanların durumu dile getirilmiştir.

İlâhlık iddiâsında bulunan Nemrud’un durumu bir âyette şöyle bildirilir: **“Allah; kendisine hükümdarlık verdi diye (şımararak) Rabbi hakkın-da İbrahim’le tartışanı görmedin mi? İşte o zaman İbrahim, Rabbim diriltten, yaşatan ve öldüren dir.”** deyince, **“Ben de yaşatır ve öldürürüm.”** dedi. Bunun üzerine İbrahim, bil ki Allah güneşi doğudan getirir, sen de onu batıdan getir.” dedi. İnkâr eden o adam şaşırıp

135. En’âm, 6/82.

136. Lokmân, 31/13.

137. İbn Kesîr, Tefsîru’l-Kur’ani’l-Azîm, Beyrut, 1969, II, 153.

138. Sâbûnî, Safvetu’t-Tefâsîr, İstanbul, 1987, II, 491.

139. Enbiyâ, 21/29.

kaldı (söyleyecek söz bulamadı, dili tutuldu). **Allah, zâlim kimseleri doğru yola iletmez.**"¹⁴⁰

İsrâiloğulları'nın, Mûsâ ﷺ'in sözünü dinlemeyerek buzağıya tapmalarının zulüm olduğu husûsunda da, Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

"Mûsâ ile kırk gece için sözleşmiştik, sonra siz onun ardından buzağıyı ilâh edinmiştiniz. (Kendinize böylece) zulmediyordunuz."¹⁴¹

"Andolsun Mûsâ size apaçık mûcizeler getirmişti de o yanınızdan ayrılınca, kendinize zulmederek o buzağıya tapmıştınız!"¹⁴²

Kur' an'da, Allâh'ın âyetlerini inkâr etmek ve O'nun daha önce indirdiği vahiyleri değiştirmek de zulüm olarak haber verilmiştir: **"Âyetlerimizi yalanlayanlar ve kendilerine de zulmeden topluluğun durumu ne kötüdür!"**¹⁴³

"İçlerinden zulmedenler, (söylediğimiz) sözü, kendilerine söylenmeyen bir sözle değiştirdiler. Biz de haksızlık ettiklerinden dolayı üzerlerine gökten bir azap gönderdik."¹⁴⁴

"Âyetlerimiz hakkında ileri geri konuşmaya dalanları gördüğün zaman, onlar başka bir söze geçinceye kadar onlardan yüz çevir. Eğer şeytan sana (bunu) unutturursa, hatırladıktan sonra (hemen kalk), zâlimler topluluğuyla oturma!"¹⁴⁵

Peygamberliğe ve peygamberlere inanmamak da zulümdür: **"Şüphesiz ki, onlara kendilerinden bir peygamber geldi. Onu yalanladılar. Bunun üzerine onlar zulümlerine devam ederken, azap onları yakalayiverdi."**¹⁴⁶

"Biz onların, seni dinlerken ne sebeple dinlediklerini, kendi aralarında gizli konuşurlarken de o zâlimlerin: Siz büyülenmiş bir adamdan başkasına uymuyorsunuz! dediklerini gâyet iyi biliyoruz."¹⁴⁷

"Nûh kavmini de -peygamberleri yalanladıkları vakit- onları da boğduk ve onları insanlara bir ibret yaptık. Zâlimlere acı bir azap hazırladık."¹⁴⁸

140. Bakara, 2/258.

141. Bakara, 2/51.

142. Bakara, 2/92.

143. A'râf, 7/177.

144. A'râf, 7/162.

145. En'âm, 6/68.

146. Nahl, 16/113.

147. İsrâ, 17/47.

148. Furkan, 25/37.

2- İnsanlar Arasındaki Zulüm

Bu da, insanların kendi hemcinslerine karşı işledikleri suçlar, günahlar ve yaptıkları haksızlıklardır. Zulüm kavramı Kur'an'da çok geniş bir kullanım alanına sahiptir. İnsanların birbirine yaptıkları zulüm ve haksızlıklar da âyet ve hadislerde geniş bir yer tutar. Zaten zulüm denince ilk olarak insanların birbirlerine karşı olan hareketlerindeki yanlış, kötü ve zararlı davranışlar akla gelir. Bunların işlenmemesi istenir ve işleyenler yerilir. Bu çirkin hareketlerden bâzılarını ve onların olumsuzluğunu bildiren âyetden bâzıları şunlardır:

Adam öldürmek: **“Onlara, Âdem’in iki oğlunun haberini gerçek olarak oku: Hani birer kurban takdîm etmişlerdi de birisinden kabûl edilmiş, diğerinden ise kabûl edilmemişti. (Kurbanı kabûl edilmeyen kardeş, kıskançlık yüzünden); ‘And olsun seni öldüreceğim’ dedi. Diğeri de, Allah ancak kendisine karşı gelmekten sakınanlardan kabûl eder. Andolsun ki sen, öldürmek için bana elini uzatsan (bile), ben sana öldürmek için el uzatacak değilim. Ben, âlemlerin Rabbi olan Allah’tan korkarım. Ben istiyorum ki sen, hem benim günahımı, hem de kendi günahını yüklenip ateşe atılacaklardan olasın. Zâlimlerin cezâsı işte budur’ dedi.”**¹⁴⁹

Hırsızlık yapmak: **“Onun (hırsızlık yapmanın) cezâsı, kayıp eşya, yükünde bulunan kimseye verilir. İşte ona el koymak, onun cezâsıdır. Biz zâlimleri böyle cezâlandırırız, dediler.”**¹⁵⁰ Erkeklerin erkeklerle temasta bulunması (homoseksüellik) ve yol kesip kötülükte bulunmak: **“Lût’u da (gönderdik), kavmine dedi ki: Siz, sizden önce âlemlerden hiç kimsenin yapmadığı bir fuhşa gidiyorsunuz. Siz (kadınları bırakıp) erkeklerle gidiyorsunuz, yol kesiyorsunuz ve toplantılarınızda edepsizce şeyler yapıyorsunuz ha?” Kavminin cevabı, sâdece; “Eğer doğrulardan isen, haydi Allâh’ın azâbını getir!..” demeleri oldu. (Lût): “Rabb’im, şu bozguncu kavme karşı bana yardım et” dedi.”**¹⁵¹

Zinâ yapmak: **“Yusuf’un, evinde kaldığı kadın, onun nefsinden murâd almak istedi ve kapıları kilitleyip Haydi gelsene!” dedi. (Yusuf); Allâh’a sığınırım. Efendim bana güzel baktı (Ben nasıl onun iyiliğine karşı hıyânet ederim!) Zâlimler kurtuluşa eremezler, dedi.”**¹⁵²

149. Mâide, 5/27-29.

150. Yûsuf, 12/75.

151. Ankebût, 29/28-30.

152. Yûsuf, 12/23.

Suçlu insanları bırakıp suçsuzları cezâlandırmak: **“Dediler ki: Ey vezir, onun yaşlı bir babası var! (Onun alıkonduğuna çok üzülsün). Onun yerine (bizden) birimizi al. Zîra biz seni iyilik edenlerden görüyoruz.”** (Vezir): **Eşyamızı yanında bulduğumuz kimseden başkasını almaktan Allâh’a sığınırız. Yoksa biz zulmedenlerden oluruz, dedi.”**¹⁵³

Allâh’ın indirdiği hükümlerle hükmetmemek: **“Ve kim Allâh’ın indirdiğiyle hükmetmezse, işte zâlimler onlardır.”**¹⁵⁴ Bundan önceki âyette de Allâh’ın indirdiği ile hükmetmeyenlerin kâfirler olduğu şöyle bildirilmiştir: **“Kim Allâh’ın indirdiği ile hükmetmezse, işte kâfirler onlardır.”**¹⁵⁵

Hz. Muhammed ﷺ de, insanın insana zulmetmesini yasaklamış ve İslâm dininde zulmün yerinin olmadığını belirtmiştir. **“Mazlumun duâsından sakınınız. Çünkü onunla Allah arasında perde yoktur.”**¹⁵⁶ buyurarak, zulmün ne kadar kötü ve zararlı bir şey olduğuna işaret etmiştir. Rasûlullah ﷺ Vedâ Hutbesi’nde sık sık zulümden sakınmayı emretmiştir.¹⁵⁷ Diğer bir hadiste de; **“Müslüman, diğer Müslümanların (bir rivâyette diğer insanların) onun elinden ve dilinden emîn oldukları yani güvende olup zarar görmedikleri kimsedir.”**¹⁵⁸ buyurmuştur. Zulmün âhiretteki azâbını bildiren bir hadis de şöyledir: **“Zulümden sakınınız. Çünkü zulüm, kıyâmet günü (sahibi-ni saran) bir karanlık olacaktır.”**¹⁵⁹

Ebû Mûsâ ؓ’den nakledildiğine göre, Hz. Muhammed ﷺ: **“Allah, zâlime bir süre tanır. Onu bir defa yakaladığı vakit de, yakasını bırakmaz.”** buyurduktan sonra şu âyeti okumuştur: **“Ondan sonra da: İşte Rabb’in, zulmeden şehirlerin (halkını) yakaladığı zaman, böyle yakalar. Çünkü O’nun yakalaması çok acı ve çok çetindir.”**¹⁶⁰

Ebû Hüreyre ؓ’in naklettiğine göre, bir gün Hz. Peygamber; **“Müflis kimdir, biliyor musunuz?”** diye sormuştu. Hazır bulunan ashâb: **Müflis bizim aramızda, parası olmayan ve malı bulunmayandır.”** deyince, o şöyle devam etmiştir: **Ümmetimden müflis, kıyâmet günü namaz, oruç ve zekât sevâbı ile (ve amel defterine) şuna sövdü, buna zinâ iftirası yaptı, şunun**

153. Yûsuf, 12/78-79.

154. Mâide, 5/45.

155. Mâide, 5/44.

156. Buhârî, Cihâd, 180.

157. Ahmed Zeki Safve, Cemheretu Hutebi'l-Arab, Mısır, 1962, I, 155 vd.

158. Buhârî, İmân, 4, 5; Rikâk, 26; Müslim, İmân, 64, 65; Ebû Dâvûd, Cihâd, 3; Tirmizî, Kıyâmet, 53, İmân, 13.

159. Buhârî, Mezâlim, 8; Tirmizî, Birr, 83.

160. Hüd, 11/102. Buhârî, Tefsir sûre, 11, 5; Müslim, Birr, 62; İbn Mâce, Fiten, 22.

malını yedi, bunun kanını döktü, şunu dövdü (diye yazılmış olarak) gelen kimsedir. Onun hasenâtının sevâbından (hak sahibi olan) şuna, buna verilir. Eğer üzerindeki borç ödenmeden önce ibadet ve iyiliklerinin sevâbı tükenirse, alacaklıların günahlarından alınıp onun üzerine yüklenir. Sonra (onların günahları ile birlikte) cehenneme atılır.”¹⁶¹

3- İnsanın Kendi Kendine Zulmetmesi

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biz her peygamberi, Allâh’ın izniyle, kendisine itaat edilmesi için göndermişizdir. Şayet onlar kendilerine zulmedince hemen sana gelip Allah’tan günahlarının bağışlanmasını dileselerdi ve Peygamber de onlar için mağfiret dileseydi, elbette Allâh’ı affedici ve çok merhametli bulurlardı.”**¹⁶²

“(İnkâr edenler), ille kendilerine meleklerin gelmesini yahut Rabb’inin (azap) emrinin gelmesini mi bekliyorlar? Onlardan öncekiler de öyle yapmıştı. Allah onlara zulmetmedi. Fakat onlar kendi kendilerine zulmediyorlardı.”¹⁶³

“Sonra Kitabı kullarımız arasında seçtiklerimize mîras verdik. Onlardan kimi nefesine zulmedendir, kimi orta yolda gidendir, kimi de Allâh’ın izniyle hayırdan öne geçendir. İşte büyük lütuf budur.”¹⁶⁴

Yukarıda sayılan çeşitlerden hangisi olursa olsun, zulüm yaratılış düzeninde bozukluk ve sapmalara sebep olmaktadır. İnsanın dışındaki bütün varlıklar, yaratılış düzenini bozmamakta, nasıl yaratılmışlarsa, öyle hareket etmektedirler. Allâh’ın emir ve yasaklarını dinlemeyen, zulüm yollarına sapan insanlar ise, insanın yaratılış gâyesinin dışına çıkmış olurlar. Bu hâllerle de, varlıklar arasında en büyük zâlimlerden olma durumuna düşerler. Onun için Allah ve Rasûlü genel olarak zulmü yasaklamıştır.¹⁶⁵

إِلَيْهِ يَرْدُ عِلْمُ السَّاعَةِ ۖ وَمَا تَخْرُجُ مِنْ ثَمَرَاتٍ مِنْ أَكْمَامِهَا وَمَا تَحْمِلُ
مِنْ أَنْثَى وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ ۖ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ أَيْنَ شُرَكَائِيَ ۖ قَالُوا
أَذْنَابُكَ ۖ مَا مِنَّا مِنْ شَهِيدٍ ۖ ﴿٤٧﴾ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَدْعُونَ مِنْ قَبْلُ
وَزَنُوا مَا لَهُمْ مِنْ مَحِيصٍ ۖ ﴿٤٨﴾

161. Müslim, Birr, 60; Ahmed bin Hanbel, II, 303, 324, 372.

162. Nisâ, 4/64.

163. Nahl, 16/33.

164. Fâtır, 35/32.

165. Nureddin Turgay, Şâmil İsl. Ansik. “Zulüm” mad.

47- Kıyâmet gününün bilgisi O'na havâle edilir. O'nun bilgisi dışında ne meyveler kabuklarından çıkar, ne bir dişi gebe kalır ve ne de doğurur. Allah onlara: "Bana koştüğünüz ortaklarım nerede?" diye sesleneceği gün, onlar: "Buna dâir bizden hiçbir şâhit olmadığını Sana arz ederiz." derler.

48- Daha önce tapmakta oldukları şeyler onları öylece bırakıp kaybolmuş; onlar da kendileri için sığınacak bir yer olmadığını anlamışlardır.

47-48. âyetlere göre kıyâmetin ne zaman kopacağını ancak Allah bilir. Tomurcuklarından çıkan meyveleri, dişilerin yüklenip doğuracağı yavruları, evrende olmuş olacak ne varsa hepsini bilen O'dur. Kısaca O'nun bilgisi dışında kalan hiçbir şey yoktur. Burada kıyâmet saati bilgisi ile tomurcuğundaki meyve ve dişinin yükünün karşılaştırılması şöyle bir incelik taşır. Ürünler ekilen tohumun, yavrular ana babanın ürünü olduğu gibi, âhîret de insanın kendi işlerinin ürünüdür. Yani dünya ekme, âhîret ise bu ekileni hasat etme yeridir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Sana kıyâmetin ne zaman kopacağını soruyorlar. De ki: 'Onun bilgisi yalnızca Rabbimin katındadır. Vakti gelince onu sâdece O meydana getirecektir. Onun ağırlığına gökler ve yer dayanamaz. Başınıza ansızın gelecektir. Sanki sen onu biliyor da saklamışsın gibi sana soruyorlar. De ki: 'Onun bilgisi ancak Allah katındadır. Fakat insanların çoğu bilmezler.'"**¹⁶⁶

"Şüphesiz ki kıyâmet vakti hakkındaki bilgi Allah katındadır. Yağmuru O yağdırır, rahimlerde olanı O bilir ve hiç kimse yarın ne kazanacağını bilmez. Hiç kimse de nerede öleceğini bilmez. Şüphesiz ki Allah, her şeyi bilir, her şeyden haberdardır."¹⁶⁷

"Allah her dişinin neyi yüklendiğini ve rahimlerin neyi eksiltip artırdığını bilir. O'nun katında her şey ölçü iledir."¹⁶⁸

"Allah kıyâmet gününde onlara seslenecek ve: 'Bana ortak olduğunı iddiâ ettikleriniz nerede?' diyecek. Haklarında azap hükmü kesinleşmiş olanlar şöyle diyecek: 'Ey Rabbimiz! İşte azdırdıklarımız

166. A'râf, 7/187.

167. Lokmân, 31/34.

168. Ra'd, 13/8.

şunlar; biz nasıl azmışsak onları da öyle azdırdık. Şimdi de onlardan uzaklaşıp Sana geldik. Zaten onlar bize tapmıyorlardı!”¹⁶⁹

“Allah adına yalan uydurandan veya O’nun âyetlerini yalan sayandan daha zâlim kim olabilir? Onların kitaptaki payları ne ise, kendilerine erişir. Sonunda onlara canlarını alacak olan elçi meleklerimiz gelince: ‘Allah’tan başka, tapmakta olduklarınız nerede?’ derler. Onlar: ‘Bizi bırakıp kayboldu!’ derler. Böylece onlar, kendilerinin inkârcı olduklarını itiraf ederler.”¹⁷⁰

“O gün onların hepsini huzûrumuzda toplayacağız; sonra da Allâh’a şirk koşanlara: ‘Haydi siz ve ilâh diye taptıklarınız olduğunuz yerde durun!’ diyerek, onları birbirinden ayıracağız. Kendilerine ilâh diye taptıkları varlıklar onlara şöyle diyecek: “Siz, bize tapmıyordunuz. Şimdi aramızda Allah da şâhittir ki, sizin bize taptığınızdan biz habersizdik!’ İşte orada herkes, geçmişte yaptığıının hesabını verecektir. Onlar, artık gerçek koruyucuları olan Allâh’a döndürülmüşler ve uydurdukları şeyler de, kendilerinden kaybolup gitmiştir.”¹⁷¹

لَا يَسْمُ الْإِنْسَانُ مِنْ دُعَاءِ الْخَيْرِ وَإِنْ مَسَّهُ الشَّرُّ فَيُوسِسْ قَنُوطٌ ﴿٤٩﴾
وَلَيْنِ ادْقَنَاهُ رَحْمَةً مِنَّا مِنْ بَعْدِ ضَرَاءٍ مَسَتْهُ لَيَقُولَنَّ هَذَا لِىَ وَمَا أَظُنُّ
السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَيْنِ رُجِعْتُ إِلَى رَبِّى إِنْ لِىَ عِنْدَهُ لِلْحُسْنِىِّ فَلَنُنَبِّئَنَّ
الَّذِينَ كَفَرُوا بِمَا عَمِلُوا وَلَنُذِيقَنَّهُمْ مِنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٥٠﴾

49- İnsan iyilik istemekten usanmaz. Kendisine bir kötülük dokunduğunda ise hemen ümitsizliğe düşer ve karamsar olur.

50- Andolsun ki, başına gelen kötülükten sonra Biz ona tarafımızdan bir rahmet tattıracak olsak: “Bu benim hakkımdır, kıyâmetin kopacağını sanmıyorum, Rabbime götürülmüş olsam bile, mutlaka O’nun katında benim için bundan daha güzeli vardır!” der. Biz o inkâr edenlere

169. Kasas, 28/62-63.

170. A'râf, 7/37.

171. Yûnus, 10/28-30.

yaptıkları şeyleri mutlaka haber verecek ve elbette onlara ağır bir azaptan tattıracağız!

49-50. âyetlerde, insanın genel karakteri belirtiliyor. Şöyle ki; insan mala düşkündür. Sürekli olarak mal mülk, refah ve mutluluk istemekten usanmaz. Fakat başına bir sıkıntı, darlık, yoksulluk gelince umutsuzluğa düşer üzülmür, bunalır. Allah onun sıkıntısını giderip rahmetinden tattırdıktan, ona yeniden bolluk verdikten sonra ise, hemen bunu kendi bilgi ve becerisi sâyesinde elde ettiğini düşünür, böbürlenir, Allâh'a şükretmez. Hatta biraz daha ileri giderek, "Kıyâmetin kopacağını da sanmam, kopsa bile, orada bana güzel şeyler, nîmetler verilir." der. Böylece kendisini ayrıcalıklı bir kul gibi görür. Yani dünyada servet verildi diye âhirette de verileceğini sanır. Servet ve çocukların dünyada birer imtihan aracı olduklarını unutur.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Kendilerine dokunan bir sıkıntıdan sonra, insanlara bir rahmet tattırdığımız zaman, bir de bakarsın ki, onların âyetlerimiz hakkında bir tuzağı vardır. De ki: Allâh'ın tuzağı daha çabuktur. Şüphesiz elçilerimiz kurduğunuz tuzakları yazıyorlar!"**¹⁷²

"Biz insana bir nîmeti tattırdıktan sonra, onu elinden geri alacak olsak, hemen ümitsizliğe düşer ve nankör olur. Eğer ona çektiği bir sıkıntıdan sonra bir nîmeti tattırsak, elbette: 'Benden kötülükler silinip gitti!' der. Çünkü o pek şımarık pek kibirlidir. Ancak sabredip iyi ameller işleyenler böyle değildir. İşte onlar için bağışlanma ve büyük bir mükâfat vardır."¹⁷³

"Bu adamın başka malı mülkü de vardı. Bu sebeple arkadaşıyla konuşurken ona şöyle dedi: 'Ben malca senden zenginim ve adamca da senden güçlüyüm!' Bağına girdi, o kendine yazık ediyordu. Dedi ki: 'Bunun yok olacağını hiç sanmıyorum! Kıyâmetin kopacağını da sanmıyorum. Bununla birlikte eğer Rabbime döndürülecek olursam, herhalde bundan daha iyi bir sonuç bulurum!' Arkadaşı ona şöyle cevap verdi: 'Seni topraktan, sonra meniden (nutfe) yaratan ve ardından da seni insan olarak biçimlendiren Allâh'ı inkâr mı ediyorsun? O Allah benim Rabbidir ve ben Rabbime hiçbir şeyi ortak koşmam.'" ¹⁷⁴

172. Yûnus, 10/21.

173. Hûd, 11/9-11.

174. Kehf, 18/34-38.

وَإِذَا أَنْعَمْنَا عَلَى الْإِنْسَانِ أَعْرَضَ وَنَأَ بِجَانِبِهِ ۖ وَإِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ فَذُو دُعَاءٍ عَرِيضٍ ﴿٥١﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ ثُمَّ كَفَرْتُمْ بِهِ مَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ هُوَ فِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿٥٢﴾

51- Biz insana ne zaman bir nîmet versek haktan yüz çevirip yan çizer. Başına bir kötülük gelince de sürekli olarak yalvarıp durur!

52- De ki: “Söyleyin bakalım! Eğer bu Kur’an, Allah katından ise ve siz de onu yalanlamış iseniz, o takdirde Hak’tan böylesine uzak düşmüş kimseden daha şaşkın kim olabilir?”

51-52. âyetlerde, insanın mal mülk sahibi olup dünyada güç kazanınca, Hak’tan uzaklaştığı, başına bir sıkıntı gelip dünya nîmetlerinden mahrum kalınca ise Allâh’a yalvarıp yakardığı belirtilir. Kur’an ve İslâm gerçek olunca, bunu yalanlayanlardan daha şaşkın kimin olacağı sorusu soruluyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biz, insana ne zaman nîmet versek, Allah’tan yüz çevirip uzaklaşır. Başına ne zaman kötülük gelse, ümitsizliğe düşer. De ki: Herkes yaratılışına uygun iş yapar. Rabbiniz kimin en doğru yolda olduğunu daha iyi bilir.”**¹⁷⁵

سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْأَفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ ۖ أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿٥٣﴾

53- İnsanlara hem dış dünyada, hem de kendi içlerinde delillerimizi göstereceğiz ki, Kur’ân’ın gerçek olduğu, onlara iyice belli olsun. Rabbinin her şeye şâhit olması, yetmez mi?

53. âyette, Allah Teâlâ Kur’ân’ın kendi sözü olduğunun anlaşılması için insanlara, âfakta ve kendi nefislerinde âyetlerini göstereceğini bildirmektedir. “Âfak (ufuklar)” tan maksat dış dünya olup, bununla insanı çevreleyen dış âlem kastedilir. “Kendi nefislerinde” ifâdesinden ise onun biyolojik

ve ruh âlemini anlamak mümkündür. Bilimin ilerlemesi sâyesinde, insanın dışındaki bitkiler, hayvanlar, mâdenler, deniz ve okyanuslar; yine insanın biyolojik ve genetik yapısı, ruh âleminin incelikleri ortaya konuldukça, bütün bunları yaratan ve insanın emrine veren Yaratıcı'nın yüceliği daha iyi anlaşılmaktadır.¹⁷⁶

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yine peygamberleri onlara: ‘Onun (Tâlût’un) hükümdarlığının işareti, sandığın (tabutun) size gelmesidir. Meleklerin taşıyacağı o sandığın içinde, Rabbinizden gelen bir gönül huzûru, Mûsâ ailesi ile Hârun ailesinin bıraktıklarından bir kâlintı vardır. Eğer îmân etmiş kimselerseniz, elbette bunda sizin için kesin bir delil vardır.’ dedi.”**¹⁷⁷

“De ki: Allâh’a hamd olsun, O size âyetlerini gösterecek, siz de onları tanıyacaksınız. Rabbin, yapmakta olduklarınızdan habersiz değildir.”¹⁷⁸

“Sana gelen her iyilik Allah’tan, başına gelen her kötülük de kendir dendir. Seni insanlara peygamber olarak gönderdik; buna şâhit olarak da Allah yeter.”¹⁷⁹ **“Allah sana indirdiğine şâhitlik eder; Allah onu kendi ilmiyle indirdi. Melekler de buna şâhitlik ederler. Zaten şâhit olarak Allah yeter.”**¹⁸⁰

“İnkâr edenler: Sen peygamber değilsin! diyorlar. De ki: Benimle sizin aranızda, şâhit olarak Allah ile O’nun kitapları hakkında bilgi sahibi olanlar yeter!”¹⁸¹

“De ki: Benimle sizin aranızda şâhit olarak Allah yeter. O, göklerde ve yerde ne varsa bilir. Bâtıla inanıp da Allâh’ı inkâr edenler, işte asıl ziyâna uğrayacaklar onlardır.”¹⁸²

“Bu dîni diğer bütün dinlere üstün kılmak üzere, Peygamber’ini hidâyetle ve gerçek dinle gönderen O’dur. Şâhit olarak Allah yeter!”¹⁸³

176. Bk. Bakara, 2/248.

177. Bakara, 2/248.

178. Neml, 27/93.

179. Nisâ, 4/79.

180. Nisâ, 4/166.

181. Ra’d, 13/43.

182. Ankebût, 29/52.

183. Fetih, 48/28.

﴿٥٤﴾ لَا إِلَهُمْ فِي مَرْيَةِ مِنْ لِقَاءِ رَبِّهِمْ ۚ لَا إِلَهُ إِلَّا أَنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطٌ ﴿٥٤﴾

54- Dikkat edin; onlar, Rab'lerine kavuşma konusunda şüpheli içindedirler. Ama şunu iyi bilin ki, Allah her şeyi (ilmiyle) kuşatmıştır!

54. âyette, müşriklerin Allah ile buluşma, yani kıyâmet günü konusunda kuşku içinde oldukları belirtiliyor. Allah ilmiyle, gücüyle her şeyi kuşatmıştır. Bu yüzden O'nun küfür ehlini cezâlandırmaya da gücü yeter, vurgusuyla sûre son buluyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allâh'ın huzûruna çıkmayı yalan sayanlar, gerçekten ziyâna uğramışlardır. Kıyâmet âniden başlarına kopuverdiğinde, ağırlıklarını sırtlarına yüklenerek, “Dünyada yaptığımız kusurlardan dolayı, yazıklar olsun bize!” derler. Dikkat edin, onların yüklendikleri şeyler ne kötüdür!”**¹⁸⁴

“O kâfirler, dinleriyle eğlenip alay etmiş ve dünya hayatına aldanmışlardı. Onlar, bugüne kavuşacaklarını nasıl unuttular ve âyetlerimizi nasıl bilerek inkâr ettilerse, Biz de bugün onları öyle unutturuz!”¹⁸⁵

“Onlar kendi yaratılışlarını hiç düşünmediler mi? Allah, gökleri, yeri ve bu ikisi arasında bulunan her şeyi ancak bir anlam ve amaçla göre ve belirli bir süre için yaratmıştır. Gerçekten insanların çoğu Rab'lerine kavuşmayı inkâr etmektedirler.”¹⁸⁶

“Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allâh'ındır. Allah her şeyi (ilmiyle) kuşatmıştır.”¹⁸⁷

184. En'âm, 6/31.

185. A'râf, 7/51.

186. Rûm, 30/8.

187. Nisâ, 4/126.

سُورَةُ الشُّرَى

ŞÛRÂ
SÛRESİ

Şûrâ sûresi 53 âyettir. Mekke'de inmiştir. 23-26. âyetler Medîne'de inmiştir. Sûre adını 38. âyetten alır. Sûrede genel olarak; tek Allah inancı, Allâh'ın kimi sıfatları, yüceliğinin delilleri, önceki peygamberlere olan emir ve tavsiyelerin sürekliliği, dosdoğru olma, canlıların çift yaratılması, rızık, kötülüğe karşılık denk kötülük, işlerin danışma ile çözümlenmesi, vahyin geliş şekilleri gibi konular yer alır.

﴿ BÂB 1 ﴾

**HER ŞEYİN ALLÂH'A AİT OLMASI,
MELEKLERİN DUÂSI,
KUR'ÂN'IN MEKKE'DE İNİŞİ,
FARKLI ÜMMETLER, GERÇEK DOST**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

حَمَّ ﴿١﴾ عَسَقَ^ق ﴿٢﴾ كَذَلِكَ يُوحَىٰ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ ۚ اللَّهُ
الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣﴾ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۖ وَهُوَ الْعَلِيُّ
الْعَظِيمُ ﴿٤﴾ تَكَادُ السَّمَوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْ فَوْقِهِنَّ وَالْمَلَائِكَةُ يُسَبِّحُونَ
بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِمَنْ فِي الْأَرْضِ ۗ أَلَا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَفُورُ
الرَّحِيمُ ﴿٥﴾ وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ اللَّهُ حَفِيفٌ عَلَيْهِمْ وَمَا
أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ ﴿٦﴾ وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِتُنْذِرَ أُمَّ
الْقُرَىٰ وَمَنْ حَوْلَهَا وَتُنْذِرَ يَوْمَ الْجَمْعِ لَا رَيْبَ فِيهِ ۖ فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ
وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ ﴿٧﴾ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَهُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ يُدْخِلُ
مَنْ يَشَاءُ فِي رَحْمَتِهِ ۗ وَالظَّالِمُونَ مَا لَهُمْ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٨﴾ أَمْ
اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ ۚ فَاللَّهُ هُوَ الْوَلِيُّ وَهُوَ يُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَهُوَ عَلَىٰ
كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٩﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

1- Hâ, Mîm.

2- Ayn, Sîn, Kâf.

3- İşte mutlak üstün, tam hüküm ve hikmet sahibi olan Allah, sana ve senden öncekilere böyle vahyediyor.

4- Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. O çok yücedir, büyüktür.

5- Neredeyse gökler üstlerinden çatlayacak! Melekler hamd ederek Rab'lerini tesbih ediyorlar ve yeryüzündekiler için bağışlanma diliyorlar. İyi bilin ki günahları çok bağışlayan, çok merhametli olan yalnız Allah'tır.

6- Allah, kendisinden başka dostlar edinenleri sürekli olarak gözetlemektedir. Yoksa sen onların üzerinde bir vekil değilsin.

7- Böylece Biz sana Arapça bir Kur'an vahyettik ki, şehirlerin anası olan Mekke ile onun çevresindekileri uyarasın ve kendisinde hiçbir şüphe bulunmayan toplanma günü hakkında onları sakındırasın! (O gün insanların) bir bölümü cennette, bir bölümü çılgın alevli cehennemdedir.

8- Allah dileyseydi, onların hepsini bir tek ümmet yapardı. Fakat Allah, dilediğini rahmetine erştirir. Zâlimlerin ise ne bir dostu vardır, ne de bir yardımcısı.

9- Yoksa onlar Allah'tan başka dostlar mı edindiler? Oysa asıl dost yalnız Allah'tır. Ölüleri O diriltir. O her şeye kâdirdir.

1-5. âyetlerde, Allah Teâlâ'nın yüceliğine ve karşı konulmaz gücüne işaret olarak, göklerin bu güç karşısında çatlayacak gibi olduğu, göklerdeki bütün meleklerin Allâh'ı tesbih ettikleri, yerdekiler için bağışlanma diledikleri belirtilir.

İlk iki âyetteki kesik kesik harfler (hurûf-u mukattaa) iki gruba ayrılmıştır. Bunlar ayrı iki isim sayıldığı için iki âyet yapılmış olmalıdır. Diğer

“Hâ-mîm”lere uygun düşmesi için iki harf grubunun oluşturulduğu da söylenmiştir.

Baştaki bu harfler, daha sonraki âyetlerde ifâdesini bulan Allâh'ın yüceliğine dikkat çekmek için gelmiş olmalıdır. Kur'an temelde Hz. Âdem'den bu yana gelen ilâhî mesajın son halkasını teşkil eder, hepsinin özü, özeti ve Allah Teâlâ'nın insanlık âlemine olan son mesajdır.

Yukarıdaki 5. âyette Allâh'ın yüceliği anlatılıyor. O'nun azamet ve yüceliğinden dolayı, her gök, kendisini izleyen üst tarafından titreşip çatlayacak gibi olur. Melekler bir yandan âlemleri yönetirler ve Allâh'ın bu âlem için koyduğu kânunların bozulmasına engel olurlar, diğer yandan da insanların ihtiyâcı olan düşünceleri onlara ilham ederler. Yerdekiler için aracılık, ilham ve tâate sevk eden sebepleri ortaya koyma gibi çabanın içinde olurlar. Bu anlamda âyet, inanan, inanmayan herkesi kapsar. Küfür ehlinin cömertlik, iyilik, topluma hizmet gibi iyi işleri yüzünden hidâyete ermesi ve hak ettiği için gerçek dîne ulaşması görülen olaylardır. Böyle bir küfürden hidâyete geçişte, meleklerin etkisinin olmadığı söylenemez.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allah, O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O dâima diridir, yarattıklarını koruyup gözetendir. O'nu ne bir uyuklama ne de bir uyku tutar. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. İzni olmadan, O'nun katında şefaate edecek olan kimdir? O, kullarının önlerinde ve arkalarında ne varsa hepsini bilir. Onlar ise, O'nun ilminden, ancak O'nun dilediğini kavrarlar. O'nun kürsüsü, bütün gökleri ve yeri kuşatmıştır. Onların her ikisini de koruyup gözetmek O'na ağır da gelmez. O çok yücedir, çok büyüktür.”**¹

“Onlar: “Rahmân çocuk edindi!” dediler. Andolsun ki siz bununla çok çirkin bir şey ortaya attınız! Az kalsın, söyledikleri sözden gökler çatlayacak, yer yarılacak ve dağlar parçalanıp dağılacak! O Rahmân'a çocuk isnat ettiler diye. Oysa Rahmân olan Allâh'a çocuk edinmek yakışmaz! Göklerde ve yerde hiçbir kimse yoktur ki, o Rahmân'ın huzûruna kul olarak çıkmasın! Andolsun ki O, onların hepsini kuşatmış ve onları bir bir saymıştır. Kıyâmet günü, onların her biri O'nun huzûruna tek olarak gelecektir.”²

1. Bakara, 2/255.

2. Meryem, 19/88-95.

“Arş’ı taşıyan ve onun çevresinde bulunan melekler, Rab’lerini övgü ile tesbih ederler, O’na inanırlar ve inananlar için bağışlanma dilerler.”³

6. âyette, Allâh’ın kendisini bırakıp putlara tapan ve onlardan yardım bekleyen müşriklerin bütün bu davranışlarını gördüğü, Hz. Peygamber’in görevinin sâdece tebliğden ibâret olduğu vurgulanmaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur:

“Bilin ki, samimî kulluk ve itaat yalnız Allâh’adır. O’ndan başkasını dost edinenler: ‘Biz onlara yalnız bizi Allâh’a yaklaştırsınlar diye tapıyoruz.’ derler. Şüphe yok ki, Allah onlar arasında, ayrılığa düştükleri şeylerde hükmünü verecektir. Allah yalancı ve çok inkâr-cı kimseyi doğru yola iletmez!”⁴

“Kur’an gerçek olduğu hâlde, kavmin onu yalanladı. De ki: Ben sizin üzerinizde (hidâyetinizden sorumlu) bir vekil değilim.”⁵

7. âyete göre Hz. Muhammed öncelikle, “Ümmü’l-kurâ (Anakent)” denilen Mekke ve çevresindeki Araplara dîni tebliğle görevlendirildiği için, Kur’an onların dilinde indirilmiştir. Mekke’ye bu adın verilmesi, orada bulunan Beytullah, İbrahim makâmı gibi kutsal yerler yüzündendir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur:

“Biz onu, anlayasınız diye Arapça bir Kur’an olarak indirdik. Biz, sana bu Kur’ân’ı vahyetmekle kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Oysa sen daha önce bunlardan habersiz idin.”⁶

“İşte bu Kur’an, kendisinden önceki kitapları onaylayan, bütün şehirlerin anası olan Mekke ile çevresindekileri uyarman için Bizim sana indirdiğimiz mübârek bir kitaptır. Âhirete îmân edenler buna da îmân ederler ve onlar namazlarını kılmaya devam ederler.”⁷

3. Mü’min, 40/7.

4. Zümer, 39/3.

5. En’âm, 6/66.

6. Yûsuf, 12/2-3.

7. En’âm, 6/92.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَهُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ يُدْخِلُ مَنْ يَشَاءُ فِي رَحْمَتِهِ
وَالظَّالِمُونَ مَا لَهُمْ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٨﴾ أَمْ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ
فَاللَّهُ هُوَ الْوَلِيُّ وَهُوَ يُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٩﴾

8- Allah dileseydi, onların hepsini bir tek ümmet yapardı. Fakat Allah, dilediğini rahmetine erİştirir. Zâlimlerin ise ne bir dostu vardır, ne de bir yardımcısı.

9- Yoksa onlar Allah'tan başka dostlar mı edindiler? Oysa asıl dost yalnız Allah'tır. Ölüleri O diriltir. O her şeye kâdirdir.

8-9. âyetlere göre, Allah Teâlâ dilese, bütün insanları tek ilâhî bir dinde toplayabilir, hidâyeti herkese yayabilirdi. Fakat bu bir zorlama anlamına gelirdi. Çünkü hikmet gereği insanoğluna akıl ve irade gücü verilerek, dünya hayatında bir imtihana tâbi tutulmuş, serbest iradesinin sonucunda gideceği hayır veya şer durumuna göre, âhiretteki konumunu belirleme gücü yine kendisine verilmiştir. Bu irade gücünü kullanarak Allah'tan başka ilâhlar edinirse, bunun sonucuna da katlanmak zorunda kalır. Çünkü insanı yaratan, öldüren, tekrar diriltilip mahşer meydanında toplayacak olan Allah Teâlâ karşı konulmaz bir güce sahiptir.

İNSANIN YARATILIŞ SEBEBİ

Yeri ve gökleri yoktan var eden Allah Teâlâ canlı veya cansız hiçbir varlığı boş yere yaratmamıştır. Evrende her varlığın bir yeri ve değeri vardır.

Câmit (cansız) varlıkların, bitkilerin ve hayvanlar âleminin yaratılışında görülen, akla durgunluk veren hareket, çekme, itme ve denge kânunları, yerde ve gökte bulunan her şeyin insanın hizmetine sunulması, yaratılış hikmetlerini gösteren bâzı belirtilerdir.

Bâzı câmit varlıklar, bitki ve hayvanlar birbirlerine, gelişme, üreme ve varlığını sürdürme için destek, gıda ve yem teşkil ederler. Yararlanılabilir bir hâle gelince de insan bedeni için gıda ve rızık olurlar. İnsanın rızık, ömür boyu yiyip tükettiği, giyip eskittiği şeylerdir. Bu duruma göre, dünya ve çevresindeki maddî varlıklar, insanın hizmetine sunulmuş araç varlıklardır. Amaç insandır.

Diğer varlıklarda durum böyle olunca, insan varlığının çok daha üstün amaçlar için yaratılmış olması gerekir. Kur'ân-ı Kerîm'de, insan ve cinlerin, Allâh'a kulluk etmeleri için yaratıldığı belirtilir.⁸ İnsanoğlu yeryüzüne belli bir süre imtihana tâbi tutulmak üzere gelmiştir. Bu da, hak bir peygambere ve kendi devrinde geçerli olan semâvî bir dîne uymayı gerektirir. Bu, son ümmet için İslâm'dan ibârettir.

Yüce Allah, insanın dilemesi yönünde hayrı da şerri de yaratır. Fakat o, hayırdan râzıdır, şerden ise râzı değildir. Bu yaratma ve insana verilen tercih etme gücü imtihanın bir gereğidir. Çünkü iradenin zorlanması hâlinde sorumluluktan söz edilemez. Aşağıdaki âyet bu tercihin insanın serbest iradesiyle yapılması gerektiğine işaret eder: **“Dinde zorlama yoktur. Artık imanla küfür apaçık ortaya çıkmıştır. Bundan sonra kim şeytanı tanımayıp da Allâh'a îman ederse o, şüphesiz ki, kopması mümkün olmayan en sağlam bir kulba yapışmıştır.”**⁹

Bununla birlikte bâzı kimseler; insanın yemek, yatmak, cinsel ilişkide bulunmak ve zevk sürmek için yaratılmış olduğunu düşünür. Bütün ömürlerini böyle bir hayat anlayışı içinde geçirmiş olabilir. Kimileri de, başka insanları egemenliği altına almak için yaratıldığını kabûl eder. Her iki düşünce tarzı da materyalist bir anlayışın ürünüdür. Çünkü yemek ve içmek, hayatı sürdürmek; cinsel temasta bulunmak ise şehveti gidermek ve üremeyi sağlamak içindir. Bu hayvanlar âleminde de vardır. Bir devenin yemesi, insanın yemesinden daha fazladır. Serçenin çiftleşmesi insanınkinden daha çoktur. Bu durumda insan onlardan nasıl daha üstün olur? Ülkeleri, beldeleri istila etmek öfke ile olur. Bu haslet yırtıcı hayvanlara daha güçlü olarak verilmiştir. Sonuç olarak insanda, hayvanlarda olan özellikler vardır. Buna ek olarak ona, yüce Allah tarafından bir olgunluk derecesi daha verilmiştir. Bu da akıl olup, onunla Allah Teâlâ'yı tanır ve onun yarattıklarını anlar. Böylece nefis terbiyesi sonucunda, diğer hayvanlarla ortak olan hasletleri eğitir, akıl sâyesinde yeryüzünde olanların hepsi onun emrine girer.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allah Teâlâ, göklerde ve yerde olanları sizin emrinize vermiştir.”**¹⁰ **“O, hanginizin daha güzel amel yapacağını denemek için ölümü de, hayatı da yaratandır.”**¹¹

8. Zâriyât, 51/56.

9. Bakara, 2/256.

10. Câsiye, 45/13.

11. Mülk, 67/2. Hamdi Döndüren, Delilleriyle İslâm İlmihali, Erkam Yayınevi, İst. 2011, 22, 23.

“Eğer Rabbin dileyseydi, insanları bir tek ümmet yapardı. Fakat Rabbinin merhamet ettikleri dışında, onların anlaşmazlıkları yine de sürüp giderdi. Zaten Rabbin onları bunun için yarattı. Böylece Rabbinin: ‘Ben, cehennemi tümüyle cinler ve insanlarla dolduracağım!’ sözü yerini bulmuş oldu.”¹²

“O akıl sahipleri ayakta iken, otururken ve yanları üzere yatar-ken Allâh’ı anarlar; göklerin ve yerin yaratılışı üzerinde düşünür-ler ve (şöyle derler): ‘Ey Rabbimiz! Sen bütün bunları boş yere ya-ratmadın. Seni tesbih ve tenzih ederiz. O hâlde bizi ateş azâbın-dan koru! Ey Rabbimiz! Sen kimi cehennem ateşine sokarsan, onu elbette perişan etmişsindir. Zâlimlerin yardımcıları da yoktur! Ey Rabbimiz! Biz, ‘Rabbinize inanın!’ diyerek, îmâna çağıran bir davet-çi işittik ve hemen îmân ettik. Ey Rabbimiz! O hâlde Sen, bizim gü-nahlarımızı bağışla, kötülüklerimizi ört! Canımızı da iyilerle birlik-te al! Ey Rabbimiz! Peygamberlerin aracılığıyla bize vaat ettikleri-ni bize ver ve kıyâmet günü bizi rezil etme! Şüphesiz ki Sen, verdi-ğin sözden caymazsın!”¹³

12. Hûd, 11/118-119.

13. Âl-i İmrân, 3/191-194.

﴿ BÂB 2 ﴾

**ALLÂH'A GÜVENİP DAYANMAK,
HER ŞEYİ ALLÂH'IN YARATMASI,
RIZIK, HZ. NÛH, HZ. İBRAHİM, HZ. MÛSÂ,
HZ. ÎSÂ VE HZ. MUHAMMED'E VAHYEDİLENİN
MÜSLÜMANLARA DİN KILINMASI,
CEZÂDA ERTELEME, TEBLİĞ GÖREVİ**

وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِنْ شَيْءٍ فَحُكْمُهُ إِلَى اللَّهِ ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبِّي عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ﴿١٠﴾ فَاطِرُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ جَعَلَ لَكُم مِّنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَمِنَ الْأَنْعَامِ أَزْوَاجًا يَذُرُّكُمْ فِيهِ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿١١﴾ لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يَنْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٢﴾ شَرَعَ لَكُم مِّنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ ﴿١٣﴾ وَمَا تَفَرَّقُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى لَفَقَضَى بَيْنَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ أُورِثُوا الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٌ ﴿١٤﴾

فَلِذَلِكَ فَادْعُ ۚ وَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ ۚ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ ۚ وَقُلْ أَمِنْتُ
بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنْ كِتَابٍ ۚ وَأُمِرْتُ لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمْ ۚ اللَّهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ ۚ
لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ ۚ لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ ۚ اللَّهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا
وَالِيهِ الْمَصِيرُ ۝١٥﴾ وَالَّذِينَ يُحَاجُّونَ فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا اسْتُجِيبَ
لَهُ حُجَّتُهُمْ دَاحِضَةٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ
﴿١٦﴾ اللَّهُ الَّذِي أَنْزَلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَالْمِيزَانَ ۚ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ
السَّاعَةَ قَرِيبٌ ﴿١٧﴾ يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا ۚ وَالَّذِينَ آمَنُوا
مُسْفِقُونَ ۚ مِنْهَا لَا يَعْلَمُونَ أَنَّهَا الْحَقُّ ۚ أَلَا إِنَّ الَّذِينَ يُمارُونَ فِي السَّاعَةِ
لَفِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ﴿١٨﴾ اللَّهُ لَطِيفٌ بِعِبَادِهِ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ ۚ وَهُوَ الْقَوِيُّ
الْعَزِيزُ ۝١٩﴾

- 10- Görüş ayrılığına düştüğünüz herhangi bir şeyde hüküm vermek Allâh'a âittir. İşte benim Rabbim olan Allah budur. Ben yalnız O'na dayanıp güvendim ve yalnız O'na yöneliyorum.
- 11- O göklerin ve yerin yaratıcısıdır. O, sizin için kendi cinsinizden eşler, hayvanlardan da çiftler yaratmıştır. O, sizi bu şekilde çoğaltıp üretiyor. O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O her şeyi işitendir, görendir.
- 12- Göklerin ve yerin anahtarları O'na âittir. Dilediğine rızık bol verir, dilediğinden de kısar. O her şeyi hakkıyla bilendir.
- 13- “Dîni ayakta tutun ve onda ayrılığa düşmeyin.” diye, Nûh'a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim'e, Mûsâ'ya ve İsâ'ya tavsiye ettiğimizi Allah size de din kıldı. Ancak kendilerini uymaya çağırdığın bu (din), Allâh'a ortak koşanlara ağır geldi. Allah dilediğini kendisine (peygamber) seçer ve kendisine yöneleni de doğru yola iletir.

- 14- Onlar, kendilerine ilim geldikten sonra, sırf aralarında ki kıskançlık yüzünden ayrılığa düştüler. Eğer belli bir süreye kadar Rabbin tarafından verilmiş bir söz olmasaydı, aralarında hemen hüküm verilirdi. Onlardan sonra, kitaba vâris kılınanlar da, Kur'an hakkında derin bir şüphe içindedirler.
- 15- İşte bunun için sen çağrını yap ve emrolunduğun gibi dosdoğru ol! Onların hevâ ve heveslerine uyma ve de ki: "Ben, Allâh'ın indirdiği her kitaba îmân ettim ve aranızda adâleti gerçekleştirmekle emrolundum. Allah bizim de Rabbimiz sizin de Rabbinizdir. Bizim yaptıklarımız bize, sizin yaptıklarınız sizedir. Bizimle sizin aranızda, tartışılabilir bir şey yoktur. Allah hepimizi bir araya toplayacaktır. Çünkü dönüş yalnız O'nadır!"
- 16- Bu davet kabûl edildikten sonra, hâlâ Allah hakkında tartışmaya kalkışanların delilleri, Rab'leri katında geçersizdir. Onların üzerinde bir gazap ve kendileri için şiddetli bir azap vardır.
- 17- Hak ve adâlet yerini bulsun diye kitabı ve ölçüyü indiren Allah'tır. Nereden bileceksin, belki de kıyâmetin vakti yakındır!
- 18- Kıyâmet gününe inanmayanlar, onun çabuk gelmesini isterler. İman edenler ise onun gerçek olduğunu bilirler ve ondan korkarlar. İyi bilin ki kıyâmet günü hakkında tartışanlar derin bir sapıklık içindedirler.
- 19- Allah kullarına karşı çok lütuf sahibidir. O, dilediğini rızıklandırır. O çok güçlüdür, mutlak üstündür.

10-11. âyetlerde, insanlar arası anlaşmazlıklarda hüküm verme yetkisinin Allah Teâlâ'da olduğu belirtilir. Bunun da Kur'an ve sünneti uygulamakla gerçekleşeceğinde şüphe yoktur. Yukarıdaki 11. âyette, gökleri ve yeri yaratan Allâh'ın, bütün canlıları da erkekli dişili çift yarattığı, kendisinin evrende yaratılan hiçbir şeye benzemediği vurgulanır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Hiçbir şey O'nun dengi ve benzeri olmadı."**¹⁴ **"De ki: Ben Rabbimden gelen apaçık bir delile**

dayanıyorum. Siz ise onu yalan sayıyorsunuz. Sizin çabuk gelmesini istediğiniz (azap) benim elimde değildir. Hüküm ancak Allâh'ındır. O, gerçeği haber verir. O, doğruyu eğriden ayıranların en iyisidir.”¹⁵

“İşte Rabbiniz olan Allah budur; O, her şeyin yaratıcısıdır. O'ndan başka ilâh yoktur. O hâlde nasıl oluyor da O'ndan yüz çeviriyorsunuz?”¹⁶

“Şuayb dedi: ‘Ey kavmim! Eğer ben Rabbinden açık bir delil üzerinde isem ve O kendinden bana güzel bir rızık vermişse, söyleyin bana, ne yapmalıyım? Ben size karşı çıkmakla sizi men ettiğim şeylere kendim düşmek istemiyorum. Ben sâdece gücümün yettiğince işleri düzeltmek istiyorum. Fakat başarılı olmam ancak Allâh'ın yardımını iledir. Ben yalnız O'na güvenip dayandım ve ancak O'na yöneliyorum!’”¹⁷

“Gökleri ve yeri herhangi bir örneği olmadan var eden; melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler yapan Allâh'a hamd olsun. O, yaratmada dilediği artırmayı yapar. Şüphesiz ki Allah her şeye gücü yetendir.”¹⁸

“Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratıp bu ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üretilen Rabbinize karşı gelmekten sakının! Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının! Şüphesiz ki Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir.”¹⁹

“Allah sekiz çift hayvan yarattı: Koyundan iki çift, keçiden iki çift! De ki: ‘Allah, iki erkeği mi yoksa iki dişi mi yahut iki dişinin rahimlerinde bulunan yavruları mı haram kılmıştır? Eğer söyledikleriniz doğru ise, bana bilerek cevap verin!’ Deveden iki, sığırdan da iki çift yarattı. De ki: ‘Allah, iki erkeği mi yoksa iki dişi mi yahut da iki dişinin rahimlerinde bulunan yavruları mı haram kılmıştır? Yoksa Allah (boş inancınıza göre) bunları size emrettiği zaman hazır mıydınız?’ Bir bilgiye dayanmaksızın insanları doğru yoldan

15. En'âm, 6/57.

16. Mü'min, 40/62.

17. Hûd, 11/88.

18. Fâtır, 35/1.

19. Nisâ, 4/1.

saptırmak için Allah adına yalan uydurandan daha zâlim kim olabilir? Allah zâlim toplumu doğru yola iletmez.”²⁰

12. âyete göre, göklerin ve yerin anahtarları Allâh'ın elindedir. Bütün evren O'nun mülküdür. İnsanların yerde bir mülke sahip olması tasarruf hakkı ve mülkiyetidir. Allâh'ın hazineleri tükenmez. O'nun lütuf ve ihsanı dilediği anda meydana gelebildiği gibi, sebep sonuç ilişkisi çerçevesinde, fizik, kimya ve biyoloji kuralları gereği zamana yayılmış olabilir. Bitkilerin sonbaharda varlıklarını sona erdirip, ilkbaharda yeniden yeşermesi ve ürününü vermesi, mâden filizlerinin kimyasal değişimler sonucunda son kıvamına gelip, yüzyıllar sonra keşfedilmesi ve üretime sokulması buna örnek verilebilir. Yine yumurtadan başlayıp, yavrunun çıkması ve büyüüp et, süt ve güç kaynağı olarak istifâde edilir hâle gelmesi de böyledir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allah her şeyin yaratıcısıdır. O, her şeyin üzerinde vekildir. Göklerin ve yerin anahtarları O'na âittir. Allâh'ın âyetlerini inkâr edenlere gelince, işte onlar ziyâna uğrayacak olanlardır.”²¹**

“Allah dilediğine rızkı genişletir ve daraltır. Onlar dünya hayatıyla seviniler. Oysa âhirete göre dünya hayatı, geçici bir yararlanmadan ibârettir.”²²

13. âyete göre, Allah Teâlâ Nûh'a, İbrahim'e, Mûsâ'ya ve İsâ'ya tavsiye ettiği ve Hz. Muhammed'e vahyettiği din esaslarını Müslümanlara da din olarak meşrû kılmıştır. Şeriat yaptı ifâdesi; açık bir yol yaptı, genel bir kânun yaptı demektir.²³

Bu âyette adı geçen beş peygamber, üstlendikleri görevin büyüklüğü, tebliğde karşılaştıkları sıkıntılar ve ilâhî mesajı ulaştırdıkları kitlelerin büyüklüğü, hatta evrenselliği gibi nedenlerle **“Ulû'l-azm peygamberler** (azim ve kararlılık sahibi)” unvanını almışlardır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Öyleyse, sen de, elçilerden kararlılıkla donatılmış olanların sabrettiği gibi sabret.”²⁴**

20. En'âm, 6/143-144.

21. Zümer, 39/62-63.

22. Ra'd, 13/26.

23. Bk. Elmalılı, Şûrâ, 42/13.

24. Ahkâf, 46/35.

“Biz vaktiyle peygamberlerden söz almıştık: Senden, Nûh’tan, İbrahim’den, Mûsâ’dan ve Meryem oğlu İsâ’dan. Onların hepsinden sağlam bir söz aldık. Allah bu sözü doğruların sözlerinde durup durmadıklarını sormak için aldı. Kâfirler için de can yakıcı bir azap hazırladı.”²⁵

“Hepiniz, Allâh’ın ipine sımsıkı sarılın, parçalanıp ayrılmayın. Allâh’ın, üzerinizdeki nîmetini düşünün! Hani siz birbirinize düşman idiniz; ama O, kalplerinizi birleştirmiş ve O’nun nîmeti sâyesinde kardeşler oluvermiştiniz. Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan da sizi O kurtarmıştı. İşte Allah size âyetlerini böyle apaçık bildiriyor ki doğru yolu bulasınız. Sizden hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten vazgeçirmeye çalışan bir topluluk bulunsun! İşte bunlar, kurtuluşa erenlerdir. Kendilerine apaçık deliller geldikten sonra, parçalanıp ayrılığa düşenler gibi olmayın. İşte bunlar için büyük bir azap vardır.”²⁶

“Biz Nûh’a, Nûh’tan sonraki peygamberlere, İbrahim’e, İsmâil’e, İshâk’a, Yâkub’a, Ya’kub soyundan gelen peygamberlere, İsâ’ya, Eyyûb’a, Yunus’a, Hârûn’a ve Süleyman’a vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik. Dâvud’a da Zebur’u verdik. Bundan önce sana kıssalarını anlattığımız peygamberlere ve kıssalarını sana anlatmadığımız peygamberlere de vahyettik. Allah, Mûsâ ile de bizzat kelâmıyla konuştu.”²⁷

DİN VE ŞERÂT

Din şöyle tarif edilebilir: Kişinin kendi iradesiyle tercih ederek yaptığı fiillerin iyiliğine ve kötülüğüne göre, kıyâmet günü karşılık göreceğine inanarak, Allah Teâlâ katında en güzel sonuca ulaşmak için tutulacak yoldur. Kur’ân’da, Allah nezdinde doğru dînin ancak İslâm dîni olduğu bildirildiği için, bu sözcük gerçek olmayan dinler için de kullanılır. Bu yüzden dinler semâvî bir kökene dayanıp dayanmamasına göre, ikiye ayrıldığı gibi, “hak dinler” “bâtıl dinler” diye de ikiye ayrılır.²⁸

25. Ahzâb, 33/7-8.

26. Âl-i İmrân, 3/103-105.

27. Nisâ, 4/163-164.

28. Bk. İsfahânî, Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân, Kahire, 1381/1961, s. 174; Tehânevî, İstîlâhât, Kalkûta, 1862'den İstanbul, 1984 tıpkıbasım, I, 503.

Din, hem inanç konularını hem de amelî konuları kapsar. Dinin insanlar arası ve toplum ilişkilerini düzenleyen, dünya hayatına yönelik hükümleri “şerîat” adını alır.

Şerîat terimi: Şerîat sözlükte insanı bir ırmağa, su içilecek bir kaynağa ulaştıran yol, ilâhî emirler ve yasaklar toplamı anlamına gelir.

Şerîatla eş anlamlı olan şer’ terimi, yalnız “İslâm şerîatı” anlamında kullanılırken, şerîat sözcüğü diğer din ve kânunlar anlamında da kullanılır. “Mûsâ’nın şerîatı” gibi. Şerîatın eş anlamlısı “şir’a” sözcüğü de; yol, mezhep, metot, âdet gibi anlamlara gelir. Ancak şerîat sözcüğü diğerlerine göre daha çok şöhret kazanmış, bütün emir ve yasakları ve diğer hükümleriyle “İslâm dîni” anlamında kullanılmıştır. Buna göre İslâm şerîatı denildiği zaman, dâima; Allâh’ın, Hz. Muhammed aracılığı ile insanlara gönderdiği İslâm dîni ve onun özellikle amele ilişkin hükümleri anlaşılır.

Mekke’de inen aşağıdaki âyette, bu sözcüğün terim anlamı görülür: **“Sonra seni, bu işte apaçık bir şerîat sahibi kıldık. Sen ona uy. Gerçeği bilmeyenlerin tutkularına uyma.”**²⁹

Din hakkında genel bilgi için Delilleriyle İslâm İlmihali kitabımızdan bir bölümü vereceğiz:

“Arapça bir kelime olan din, sözlükte “örf ve âdet, cezâ ve karşılık, mükâfat, itaat, hesap, boyun eğme, hâkim olma ve üstün olma, saltanat ve mülkiyet, hüküm ve ferman, millet, şerîat” gibi anlamlara gelir. Günümüzde batı dillerinde din karşılığı olarak kullanılan “religion” kelimesinin aslı Latince olup, “bir şeyi görev edinmek, tekrar tekrar yapmak ve okumak” anlamı yanında, “insanı Tanrı’ya bağlayan bağ” anlamını da içine alır. Her dînî kültürün, din kavramını ifâde etmek üzere seçtiği kelimelerin ortak noktası “yol, inanç, âdet, kulluk” ta birleştiği söylenebilir.

Kur’ân-ı Kerîm’de “din” kelimesi ile aynı kökten gelen ve “borç” anlamına gelen “deyn” kelimesi ve türevleri bir yana bırakılacak olursa, din ve türevleri doksan beş yerde geçmektedir. Din kelimesinin Kur’ân’da kullanıldığı başlıca anlamlar şunlardır: Mutlak olarak itaat, boyun eğme, ibadet; kıyâmet ve cezâ günü; Allâh’ın dîni, İslâm, tevhîd; kânun, hüküm, şerîat.³⁰

29. Câsiye, 45/18; bk. Şûrâ, 42/13, 21.

30. Bk. M. Fuad Abdülbâkî, Mu’cemu’l- Müfheres li Elfâzı’l-Kur’an, “Dyn” mad.; Beşir Eryarsoy, “Din” mad., Şâmil İslâm Ansiklopedisi.

Mekke'de inen âyetlerde din sözcüğü daha çok, din günü, dosdoğru din, İbrahim'in dîni gibi, insanları tevhi'd inancı çevresinde toplamaya yönelik anlamlarda kullanılır.³¹ Medîne döneminde inen âyetlerde bu kelime, artık inananları bir İslâm toplumu olmaya yönlendirmiş,³² "hak din" ifâdesiyle, onun muharref ve bâtil dinlere üstün kılınacağı müjdelenmiştir.³³ Şu âyetlerle de bu üstünlük açıkça vurgulanmıştır: **"Allah katında din, şüphesiz İslâm'dır."**³⁴ **"Kim İslâm'dan başka bir dîne yönelirse, onun dîni kabûl edilmez, o âhirette de kaybedenlerden olacaktır."**³⁵

Din kelimesi Kur'an'da yalnız Müslümanların değil, başkalarının da inançlarını ifâde etmek üzere kullanılmış olmakla birlikte, özel anlamda İslâm'la dînin âdeta eş anlamlı iki kelime sayıldığı ve bütün peygamberlerin getirdiği dînin İslâm olduğu ifâde edilir.³⁶

Hadis-i şerîflerde de, "din" kökünden türeyen sözcüklerin başlıca şu anlamlarda kullanıldığı görülür. Boyun eğmek, itaat ve ibadet etmek; **"Akıllı kişi, nefesine boyun eğdiren ve onu (Allâh'a) ibadet ettirendir."**³⁷ Bu hadiste, "dâne" fiili "boyun eğdiren, hesâba çeken" anlamına gelir. İnanç ve ibadet etmek; **"Kureyş ve onlar gibi inanıp ibadet edenler (dâne, dînehüm) Müzdelife'de vakfe yaparlardı."**³⁸ Hayır olsun, şer olsun karşılığını görmek; **"Nasıl davranırsan, öyle karşılık görürsün."**³⁹ Kahretmek, mecbur etmek anlamında. Allâh'ın "Deyyân" ismi, egemen ve hâkim olan anlamına gelir.⁴⁰

Kur'an ve sünnette din kelimesi ile eş anlamda kullanılan sözcükler de vardır. Millet ve şeriat sözcükleri böyledir. Peygamberler getirdikleri dîni ümmetlerine yazdırdıkları ve hep aynı yolu izledikleri için, millet sözcüğü şeriat anlamında da kullanılmıştır. "Küfür tek millettir." sözünde olduğu gibi "bâtil din" hakkında da kullanılır. Râgıb el-İsfahânî bu konuda şöyle demiştir: Millet, anlam olarak dîne benzer, aralarındaki fark şudur: Millet kelimesi genel olarak peygamberlere izâfe edilerek kullanılır. **"Ben, atalarım**

31. Fâtiha, 1/4; Zâriyât, 51/6; En'am, 6/161.

32. Bk. Hac, 22/48.

33. Tevbe, 9/29, 33; Fetih, 48/28; Saf, 61/9.

34. Âl-i İmrân, 3/19; Bakara, 2/193.

35. Âl-i İmrân, 3/85.

36. Bk. Âl-i İmrân, 3/85, 99; Nisâ, 4/125; Mâide, 5/3; Şûrâ, 42/13.

37. Tirmizî, Kıyâmet, 25; İbn Mâce, Züh'd, 31.

38. Buhârî, Tefsîr, sûre 3, baba, 35; Müslim, Hac, 151.

39. Buhârî, Tefsîr, sûre, 1, bâb, 1.

40. İbnü'l-Esir, en-Nihâye fi Garîbi'l-Hadis, Beyrut, 1399/1979, II, 148, 149.

İbrahim'in, İshâk'ın ve Ya'kub'un milletine (dinine) uydum."⁴¹ âyetinde bu anlam görülür. Meselâ, "Allâh'ın milleti, Zeyd'in milleti" denilmez. Millet, Allâh'ın peygamberler aracılığı ile gönderdiği şer'îatın adıdır."⁴²

Bu genel bilgilerden sonra gerçek dîni şöyle tanımlamak mümkündür: Din, Allah Teâlâ'nın, insanları iyiliğe yöneltmek ve kötülükten alıkoymak için, Peygamberleri vasıtasıyla bildirdiği emir ve hükümlerdir. Şu şekilde de tanımlanmıştır: Din, akıl sahibi insanları kendi tercihleriyle bizzat hayırlı olan şeylere götüren ilâhî bir kânundur. Din bu anlamda hem inanç, hem de amel konularını kapsamaktadır. İnsanla Yüce Rabbi arasındaki ilişkileri düzenlediği gibi, insanla insan, insanla eşya arasındaki ilişkileri de düzenler. Her insan akıl yoluyla bu kâinatın bir yaratıcısı olduğunu kavrayabilir. İnsana bu yetenek verilmiştir. Onun fıtratı temizdir ve Yaratıcısını bulabilecek güce sahiptir. Nitekim Hz. İbrahim çocukluk yaşında, aya, güneşe ve yıldızlara bakarak önce bunların Rab olabileceğini düşünmüş, fakat kaybolup gittiklerini görünce, onların arkasındaki yüce Allâh'ı sezerek gerçeğe ulaşmıştır.⁴³

İnsan akıllı, tabiat olayları üzerinde düşününce bunların kendiliğinden var olamayacağını ve bu tabiat güçleri arasındaki hassas dengenin kendiliğinden kurulamayacağını kabûl eder. Böylece akıl, evrenin arkasındaki gizli yaratıcı gücü kavrayabilir. Bu, bir önbilgiyi de gerektirmez. İki sayısının bir'den büyük olduğunu, büyüklük kavramını bilen kişi, önceden bunu hiç konuşmasa bile, mantıkla bilir. Çünkü içi bununla doludur, bunu tasdik ve kabûl etmektedir. İşte Allah Teâlâ'yı bilmek de bunun gibi insanın doğasında vardır.

Kur'ân-ı Kerîm'de bu mantık olgusuna şöyle işaret edilir: **"Eğer kâfirlere, gökleri ve yerleri kim yarattı, diye sorarsan, onlar; Allah yarattı diyeceklerdir."**⁴⁴ Başka bir âyet-i kerîmede; **"Öyleyse sen, yüzünü tek Allah inancıyla, Allah insanları hangi doğa üzere yaratmışsa, o doğrallıkla, dîne çevir."**⁴⁵ buyrulur. Kureyş müşriklerinden Âs bin Vail'in, Allâh'ın Rasûlü'ne; **"Çürümüş, dağılmış bu kemikleri kim diriltebilir? sorusuna cevap olan şu âyette de, aynı iknâ gücünü görmek mümkündür: De ki: Onları daha önce ilk Yaratan diriltecektir.**

41. Yûsuf, 12/38.

42. İsfahânî, Müfredât, Kahire, 1381/1961, s. 471, 472; Ebû'l-Bekâ, Külliyyât, Âmire, 1287, s. 327, 328.

43. Bk. En'âm, 6/75-78.

44. Lokmân, 31/25.

45. Rûm, 30/30.

O yaratmayı tam olarak bilendir.”⁴⁶ Zor olan ilk yaratmadır. Bir şeyi ilk defa meydana getirenin, onu ikinci kez meydana getirmeye de gücü yeter. İnsanı dünyaya getiren güç, onu kıyâmet günü niçin yeniden diriltemesin?

İnsanın yaratılışında mevcut olan temizlik, çevrenin etkisi ve şeytanın kötülüğü telkin etmesi sonucunda bozulur. İnsanın kalbi, başlangıçta ilâhî görüntülere açık, temiz bir ayna gibi iken, dünya hırsı, sınır konulmayan şehvet ve günahların üstünlük sağlayıp yerleştiği, kirli, paslı bir kalp aynası ortaya çıkar. Hadiste şöyle buyurulmuştur: *“Her çocuk fıtrat üzere doğar. Sonra annesi, babası onu Yahudi, Hristiyan veya Putperest yapar.”⁴⁷*

Diğer yandan insanın akıl yoluyla Rabb'inin varlığını düşünüp, onaylaması yeterli olmaz. O'nu gerçeği ve nitelikleri ile tanıması gerekir. Bu da kendini tanımasını gerektirir. Bu yüzden, “nefsini, kendi gerçeğini bilen, Rabb'ini tanır” denilmiştir. Bu konuda Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur: **“Onun gerçek olduğu, iyice ortaya çıkıncaya kadar, hem dış dünyada, hem de kendi içlerinde âyetlerimizi onlara, yakında göstereceğiz. Rabb'inin her şeye tanık olması yetmez mi?”⁴⁸**

Dînî duygulardan yoksun olan insanın kendisi hakkında bildiği şeyler; bedeninden görebildiği kısımlar ve iç organlarla ilgili dışardan öğrendiği bilgilerden ibârettir. Ruhî hayatıyla ilgili olarak bildiği ise; acıktığı zaman yemek, kızdığı zaman saldırmak, cinsel isteği artınca eşine yaklaşımdan fazla bir şey değildir. Duyguların bu kadarı diğer hayvanlarda da vardır. Bu yüzden insanın kendi gerçeğini araştırması gerekir. “İnsan nedir, nereden gelmiştir, nereye gidecektir, bu dünyaya niçin gelmiştir, niçin yaratılmıştır, dünya ve dünya ötesi mutluluğa ermenin yolu nedir?” Bütün bu sorulara cevap arayan insanoğlu artık bunların cevabını kendi mantık çizgisi içinde bula-maz. Bunların cevabını “din” verir. Gerçek dînin sahibi ve kaynağı da biz-zat Cenâb-ı Hak'tır. Ancak insan, doğrudan Allah Teâlâ ile temas kurma, onunla konuşma yeteneğine sahip olmadığı için, Allâh'ın kendisine neleri emredip, neleri yasakladığını bilemez. Cenâb-ı Hak insanlarla kendisi arasında elçilik yapmak üzere, peygamberler göndermiştir. İşte peygamberler aracılığı ile insanlara gönderilen ilâhî emir ve hükümlere “din” adı verilir.”⁴⁹

46. Yâsîn, 36/78, 79.

47. Buhârî, Cenâiz, 30, 80.

48. Fussilet, 41/53.

49. Hamdi Döndüren, age, s. 15-18.

وَمَا تَفَرَّقُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ ۚ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى لَفُضِّىَ بَيْنَهُمْ ۚ وَإِنَّ الَّذِينَ أُورِثُوا الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ ﴿١٤﴾ فَلِذَلِكَ فَادْعُ ۚ وَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ ۚ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ ۚ وَقُلْ أَمِنْتُ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنْ كِتَابٍ ۚ وَأُمِرْتُ لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمُ ۚ اللَّهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمُ ۚ لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ ۚ لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ ۚ اللَّهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا ۚ وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ ۚ ﴿١٥﴾

14- Onlar, kendilerine ilim geldikten sonra, sırf aralarında ki kıskançlık yüzünden ayrılığa düştüler. Eğer belli bir süreye kadar Rabbin tarafından verilmiş bir söz olmasaydı, aralarında hemen hüküm verilir. Onlardan sonra, kitaba vâris kılınanlar da, Kur'an hakkında derin bir şüphe içindedirler.

15- İşte bunun için sen çağrını yap ve emrolunduğun gibi dosdoğru ol! Onların hevâ ve heveslerine uyma ve de ki: "Ben, Allâh'ın indirdiği her kitaba îmân ettim ve aranızda adâleti gerçekleştirmekle emrolundum. Allah bizim de Rabbimiz sizin de Rabbinizdir. Bizim yaptıklarımız bize, sizin yaptıklarınız sizedir. Bizimle sizin aranızda, tartışılabilir bir şey yoktur. Allah hepimizi bir araya toplayacaktır. Çünkü dönüş yalnız O'nadır!"

14-15. âyetlerde kastedilen din toplumları Yahudiler ve Hristiyanlardır. Onların peygamber niçin kendi toplumlarından gelmedi diye kıskançlık yüzünden ayrılığa düştükleri, şüpheden kurtulamadıkları belirtilir, Hz. Peygamber'e de, onların bu tutumları karşısında dosdoğru olması ve onların hevâ ve heveslerine uymaması öğütlenirken, kendisinin önceki peygamberlere ve kitaplara inandığını açıklayarak, İslâm'ın bütün bu ilâhî mesajları içinde toplayan, birleştirici son din olduğunu vurgulaması istenir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Başlangıçta insanlar (aynı dîne inanan) tek bir ümmetti. Sonra görüş ayrılığına düştüler de Allah, müjdeciler ve uyarıcılar olarak peygamberler gönderdi. Görüş ayrılığına düştükleri konularda, insanlar arasında hüküm vermeleri için, o**

peygamberlere hak yolu gösteren kitaplar indirdi. Ancak kitap verilenler, kendilerine apaçık deliller geldikten sonra, sırf aralarındaki kıskançlık yüzünden, bunda da anlaşmazlığa düştüler. Bunun üzerine Allah kendi izniyle, îmân edenleri, onlar hakkında görüş ayrılığına düştükleri gerçeğe ulaştırdı. Çünkü Allah, dilediğini doğru yola iletir.”⁵⁰

“Şüphesiz ki Allah katında tek din İslâm’dır. Ehl-i kitap ise, kendilerine (İslâm’ın ve peygamberin hak olduğuna dâir) bilgi geldikten sonra, sırf aralarındaki kıskançlık yüzünden ayrılığa düştüler. Her kim Allâh’ın âyetlerini inkâr ederse iyi bilsin ki, Allah hesabı çabuk görendir!”⁵¹

“Onlara din konusunda apaçık deliller vermiştik. Fakat onlar kendilerine bilgi ulaştıktan sonra, sırf aralarındaki kıskançlık yüzünden anlaşmazlığa düştüler. Şüphesiz Rabbin kıyâmet günü, ayrılığa düştükleri konularda, aralarında hüküm verecektir. Biz seni uygulayacağın bir şeriatla gönderdik. Öyleyse sen de ona uy; bilmeyenlerin istek ve arzularına uyma.”⁵²

“Ancak kitap verilenler, kendilerine o apaçık delil geldikten sonra ayrılığa düştüler. Oysa onlar sâdece bâtil dinlerden uzaklaşarak saf bir inançla yalnız Allâh’a kulluk etmek, namazı dosdoğru kılmak ve zekât vermekle emrolunmuşlardı ki, işte sağlam din budur.”⁵³

“Başlangıçta insanlar (aynı dîne inanan) bir tek ümmetti. Sonra görüş ayrılığına düştüler. Eğer Rabbin tarafından (azâbın ertelenmesi ile ilgili) bir söz geçmemiş olsaydı, ayrılığa düştükleri konuda hemen aralarında hüküm verilirdi.”⁵⁴

“Andolsun Biz Mûsâ’ya Kitab’ı verdik. Ancak onun hakkında görüş ayrılığına düğüldü. Eğer Rabbin tarafından daha önce geçmiş bir söz olmasaydı, işleri bitirilmiş olurdu! Gerçekten onlar, bunun hakkında derin bir şüphe içindedirler.”⁵⁵

50. Bakara, 2/213.

51. Âl-i İmrân, 3/19.

52. Câsiye, 45/17-18.

53. Beyyine, 98/4-5.

54. Yûnus, 10/19.

55. Hûd, 11/110.

“Emrolunduğun gibi dosdoğru ol! Seninle birlikte tevbe edenler de (dosdoğru olsunlar). Sakın aşırı gitmeyin! Çünkü O, yapmakta olduklarınızı görmektedir!”⁵⁶

“Ey îmân edenler! Allah için hakkı ayakta tutan, adâletle şâhitlik eden kimseler olun. Bir topluluk hakkındaki öfkeniz sizi adâletsizlik yapmaya sevk etmesin. Adâletli olun, çünkü adâlet takvâya daha yakındır. Allah’tan sakının. Çünkü Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.”⁵⁷

“Onlar yalana kulak veren ve sürekli haram mal yiyenlerdir. Eğer (ehl-i kitap) sana gelirlerse, aralarında hüküm ver veya onlardan yüz çevir! Eğer onlardan yüz çevirirsen, onlar sana hiçbir zarar veremezler. Eğer aralarında hüküm verecek olursan adâletle hükmet. Çünkü Allah, adâlet yapanları sever.”⁵⁸

“De ki: ‘Allah hakkında bizimle tartışmaya mı gireceksiniz? Oysa O, bizim de Rabbimiz, sizin de Rabbinizdir. Bizim yaptıklarımız bize, sizin yaptıklarınız sizedir. Biz O’na gönülden bağlananlarız.’”⁵⁹

“De ki: Ey kâfirler! Ben sizin tapmakta olduklarınıza tapmam. Siz de benim taptığımı tapacak değilsiniz. Ben de sizin tapmakta olduklarınıza (hiçbir zaman) tapacak değilim. Siz de benim taptığımı tapacak değilsiniz. Öyleyse sizin dîniniz size, benim dînim banadır.”⁶⁰

وَالَّذِينَ يُحَاجُّونَ فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا اسْتُجِيبَ لَهُ حُجَّتُهُمْ دَاحِضَةٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ﴿١٦﴾

16- Bu davet kabûl edildikten sonra, hâlâ Allah hakkında tartışmaya kalkışanların delilleri, Rab’leri katında geçersizdir. Onların üzerinde bir gazap ve kendileri için şiddetli bir azap vardır.

56. Hûd, 11/112.

57. Mâide, 5/8.

58. Mâide, 5/42.

59. Bakara, 2/139.

60. Kâfirûn, 109/1-6.

16. âyette, Allâh'ın çağrısı kabûl gördükten sonra, Allâh'a kulluk edilmesine hâlâ karşı çıkmaya devam edenler kınanmaktadır. Mekke'de birkaç yıl içinde Kur'ân'ın daveti yayılmış, zengin, yoksul, köle, Hristiyanlar ve hanîflerden inananlar çoğalmıştı. Özellikle ehl-i kitaptan kişilerin îmân etmesi, Kur'ân'ın gerçek vahiy olduğu gerçeğini ortaya koyuyordu. Karşı çıkanların tutarlı bir kanıtı kalmamıştı. Artık gerçek dîne girmeme, ya böbürlenme, kıskançlık ya da taassup yüzünden oluyordu.

İşte âyette onların bu kuruntularının Allah katında bir değerinin bulunmadığı, bu gereksiz şüphe ve düşüceleri yüzünden azâba uğrayacakları belirtilmektedir.

اللَّهُ الَّذِي أَنْزَلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَالْمِيزَانَ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِيبٌ ﴿١٧﴾ يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا وَالَّذِينَ آمَنُوا مُشْفِقُونَ مِنْهَا وَيَعْلَمُونَ أَنَّهَا الْحَقُّ ۖ أَلَا إِنَّ الَّذِينَ يُمَارُونَ فِي السَّاعَةِ لَفِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ﴿١٨﴾ اللَّهُ لَطِيفٌ بِعِبَادِهِ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ ﴿١٩﴾

17- Hak ve adâlet yerini bulsun diye kitabı ve ölçüyü indiren Allah'tır. Nereden bileceksin, belki de kıyâmetin vakti yakındır!

18- Kıyâmet gününe inanmayanlar, onun çabuk gelmesini isterler. İman edenler ise onun gerçek olduğunu bilirler ve ondan korkarlar. İyi bilin ki kıyâmet günü hakkında tartışanlar derin bir sapıklık içindedirler.

19- Allah kullarına karşı çok lütuf sahibidir. O, dilediğini rızıklandırır. O çok güçlüdür, mutlak üstündür.

17-19 uncu âyetlerde, Allah Teâlâ'nın Kur'ân'ı adâletin tecellisi için, gök cisimleri arasındaki denge, çekme itme hesabını da canlıların yaşamasına zemin hazırlamak üzere koyduğu ve her şeyi bir ölçüye bağladığı belirtilmektedir. Kıyâmetin kopma zamanı da bunun gibi bir hesâba dayanır. Allah kullarına karşı lütuf sahibidir, onları rızıklandırır. O, mutlak üstündür ve karşı konulmaz güce sahiptir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Göğe gelince, onu Allah yükseltti ve dengeyi koydu. Sakın dengeyi bozmayın. Ölçüyü adâletle yapın ve eksik tartmayın.”**⁶¹

“Andolsun Biz peygamberlerimizi açık delillerle gönderdik. Hem onlarla birlikte Kitab’ı ve adâlet terazisini de indirdik ki, insanlar adâleti ayakta tutsunlar. Bir de demiri indirdik ki onda büyük bir güç ve insanlar için birtakım faydalar vardır. Çünkü Allah, görmedikleri hâlde kendisine ve elçilerine yardım edenleri ortaya çıkaracaktır. Şüphesiz ki Allah çok güçlüdür, mutlak üstündür.”⁶²

“Sana kıyâmetin ne zaman kopacağını soruyorlar. De ki: ‘Onun bilgisi yalnızca Rabbimin katındadır. Vakti gelince onu sâdece O meydana getirecektir.’ Onun ağırlığına gökler ve yer dayanamaz. Başınıza ansızın gelecektir. Sanki sen onu biliyor da saklamışsın gibi sana soruyorlar. De ki: ‘Onun bilgisi ancak Allah katındadır. Fakat insanların çoğu bilmezler.’”⁶³

“De ki: Sizin çabucak gelmesini istediğiniz (azap), benim elimde olsaydı, iş sizinle benim aramda çoktan bitirilmiş olurdu. Allah zâlimleri daha iyi bilir.”⁶⁴

“Allah, onların geleceğini de geçmişini de bilir. Onlar Allâh’ın râzı olduğu kimseden başkasına şefaât etmezler ve hepsi O’nun korkusundan titrerler. Onlardan her kim: ‘Allâh’ın yanı sıra ben de bir ilâhım.’ derse, Biz onu cehennemle cezâlandırırız. İşte Biz zâlimleri böyle cezâlandıracağız.”⁶⁵

“Şüphesiz Rabbim, dilediğine çok lütfedicidir. Çünkü O her şeyi gerçek mâhiyetiyle bilen, tam hüküm ve hikmet sahibi olandır.”⁶⁶

61. Rahmân, 55/7-9.

62. Hadîd, 57/25.

63. A'râf, 7/187.

64. En'âm, 6/58.

65. Enbiyâ, 21/28-29.

66. Yûsuf, 12/100.

﴿ BÂB 3 ﴾

**DÜNYA VE ÂHİRETİ İSTEMEK, ZULMEDENLER,
İMÂN EDENLER, AKRABALIK SEVGİSİ,
KALBİN MÜHÜRLENMESİ, TEVBE,
BOLLUĞUN KİŞİYİ AZDIRMASI,
RAHMETİN İNMESİ, ALLÂH'IN KUDRETİ**

مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِهِ ۖ وَمَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ
الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ ﴿٢٠﴾ أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ
شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللَّهُ وَلَوْلَا كَلِمَةُ الْفَضْلِ لَقُضِيَ
بَيْنَهُمْ ۖ وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢١﴾ تَرَى الظَّالِمِينَ مُشْفِقِينَ
مِمَّا كَسَبُوا وَهُمْ وَقَعُ بِهِمْ ۖ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي
رَوْضَاتِ الْجَنَّاتِ لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۖ ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ
﴿٢٢﴾ ذَلِكَ الَّذِي يُبَشِّرُ اللَّهُ عِبَادَهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ۖ
قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ ۖ وَمَنْ يَقْتَرِفْ حَسَنَةً
نَزِدْ لَهُ فِيهَا حُسْنًا ۖ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٢٣﴾ أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَىٰ
عَلَى اللَّهِ كَذِبًا ۖ فَإِنْ يَشَأْ اللَّهُ يَخْتِمْ عَلَى قَلْبِكَ ۖ وَيَمْحُ اللَّهُ الْبَاطِلَ
وَيُحِقُّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ ۖ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٤﴾ وَهُوَ الَّذِي
يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ وَيَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ ۖ ﴿٢٥﴾

وَيَسْتَجِيبُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ ط
وَالْكَافِرُونَ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ﴿٢٦﴾ وَلَوْ بَسَطَ اللَّهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا
فِي الْأَرْضِ وَلَكِنْ يُنْزِلُ بِقَدَرٍ مَا يَشَاءُ ط إِنَّهُ بِعِبَادِهِ خَبِيرٌ بَصِيرٌ ﴿٢٧﴾
وَهُوَ الَّذِي يُنْزِلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ ط وَهُوَ الْوَلِيُّ
الْحَمِيدُ ﴿٢٨﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَثَّ فِيهِمَا مِنْ
دَابَّةٍ ط وَهُوَ عَلَى جَمْعِهِمْ إِذَا يَشَاءُ قَدِيرٌ ﴿٢٩﴾

20- Kim âhiret kazancını isterse, onun kazancını arttırırız. Kim de dünya kazancını isterse, ona da bundan veriz. Fakat onun âhirette bir nasîbi olmaz.

21- Yoksa onların Allâh'ın izin vermediği şeyleri kendilerine din diye ortaya koyan ortak tanrıları mı var? Eğer Allâh'ın cezâyı erteleme sözü olmasaydı, aralarında hemen hüküm verilirdi. Gerçekten, zâlimler için can yakıcı bir azap vardır.

22- Yaptıkları işlerin cezâsı başlarına inerken, zâlimlerin kordudan titrediklerini görürsün! İman edip sâlih ameller işleyenler ise cennet bahçelerindedirler. Onlar için, Rab'leri katında diledikleri her şey vardır. İşte büyük lütuf budur!

23- İşte bu, Allâh'ın îmân edip sâlih ameller işleyen kullarına müjdelediği şeydir! De ki: "Ben bu tebliğime karşılık, sizden yakın akrabayı sevmek dışında bir ücret istemiyorum." Kim bir iyilik yaparsa, Biz onun iyiliğini daha da arttırırız. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayan, şükürün karşılığını verendir.

24- Yoksa onlar senin hakkında: "O Allah adına yalan uydurdu." mu diyorlar? Eğer Allah dileseydi senin kalbini mühürlerdi. Allah bâtilı yok eder ve kendi sözleriyle gerçeği ortaya çıkarır. Şüphesiz ki O, kalplerde olanı hakkıyla bilendir.

25- O, kullarının tevbesini kabûl eden, kötülükleri bağışlayan ve yaptıklarınızı bilendir.

26- Allah î mân edip sâlih ameller işleyenlerin tevbesini kabûl eder, lütfundan onlara fazlasını da verir. Kâfirlere ise şiddetli bir azap vardır.

27- Eğer Allah, kullarına rızık bol verseydi, yeryüzünde azar taşkınlık ederlerdi. Onun için, Allah rızık kendi dilediği bir ölçüde indiriyor. Şüphesiz ki O kullarından haberdardır, her şeyi görmektedir.

28- O, insanlar ümitlerini kestikten sonra yağmuru indiren ve rahmetini her tarafa yayandır. O, gerçek dosttur, övülmeğe lâayk olandır.

29- Gökleri ve yeri yaratması ve oralarda canlıları yayması O'nun delillerindendir. O, dilediği zaman bunları bir araya toplamaya da kâdirdir.

20. âyete göre Allah, îman ve güzel amelleriyle âhiret sevâbını isteyenlere, âhiret sevâbı verir. Dünyada yapılan güzel amelleri de kat kat mükâfatlandırır.

“Hars” kelimesi dilde toprağı sürmek, tohum ekmek demektir. Bu yüzden çiftçiye “hâris” dendiğı gibi, ekilen tarlaya ve meydana gelen ekine de “hars” denir. Bu kelimeden istiare ile ileride kazanmak için yapılan çalışmalara ve onların sonuçlarına da hars demek örf olmuştur. İşte âyette geçen “hars” amellerin ürünü, sevâbı anlamında kullanılmıştır.

SEVÂBIN KATLANMASI

Âhiret kazancının katlanması, amelin durumuna ve onu işleyenin ihlâs ve niyetine göre, bire on, yedi yüz hatta daha fazla olabilir. **“Ancak, sabredenlere karşılığı hesapsız ödenecektir.”⁶⁷**

Amellerin değeri niyete göredir. Hadiste şöyle buyrulur: “Ameller niyetlere göredir. Herkes için niyet ettiğı şey vardır.”⁶⁸ Dünyadan pay isteme, âhireti terk edip dünyaya dalmaktır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İnsanlardan öyleleri var ki: ‘Ey Rabbimiz! Bize dünyada ver!’ derler. Öylelerinin âhirette bir payı**

67. Zümer, 39/10.

68. Buhârî, Bed’ü'l-Vahy, 1; Müslim, İmâre, 155.

yoktur. Onlardan öyleleri de var ki: ‘Ey Rabbimiz! Bize dünyada güzellik, âhirette de güzellik ver ve bizi ateş azâbından koru!’ derler. İşte kazandıklarından payı olanlar bunlardır. İyi bilin ki Allah hesabı çok çabuk görendir.”⁶⁹

“Kim dünya nîmetini isterse, ondan kendisine veririz; kim de âhiret nîmetini isterse, ona da bundan veririz. Biz şükredenleri mükâfatlandıracağız.”⁷⁰

Ebû Hüreyre ؓ’den rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ bu âyetle ilgili olarak şöyle buyurmuştur: “Yüce Allah buyuruyor ki: Ey Âdemoğlu! Kendini bana kulluğa ver ki gönlünü zenginlikle doldurayım, ihtiyâcını gidereyim. Eğer bunu yapmazsan, seni yararsız işlerle meşgul ederim, ihtiyâcını da gidermem.”⁷¹

21. âyette, atalarının veya kendilerinin uydurduğu hurâfelere Allâh’ın dîni diye bağlananlar kınanarak, “Yoksa onların Allâh’ın izin vermediği şeyle-ri kendilerine din yapan ortakları (tanrıları) mı var?” sorusu soruluyor.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Başlangıçta insanlar (aynı dîne inanan) bir tek ümmetti. Sonra görüş ayrılığına düştüler. Eğer Rabbin tarafından (azâbın ertelenmesi ile ilgili) bir söz geçmemiş olsaydı, ayrılığa düştükleri konuda hemen aralarında hüküm verilirdi.”**⁷²

22. âyette, küfür ehlinin ve mü’minlerin âhiretteki durumlarını özetle anlatan iki kıyâmet sahnesi takdîm ediliyor. Bir yanda, dünyada iken yaptıkları kötülüklerin sonuçları altında ezilen küfür ehli, öbür yanda cennette her türlü nîmetlere kavuşmuş olan cennet ehli! İşte âyette en büyük kurtuluşun, îman ve iyi amel sahiplerinin kurtuluşu olacağı vurgulanmaktadır.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Amel defterleri önlerine konacak; o zaman günahkârların, amel defterinde yazılı olanlardan dolayı korkuya kapılarak: ‘Eyvah bize! Bu nasıl bir defter ki küçük büyük demeden hiçbir şey bırakmamış, hepsini kaydetmiş!’ dediklerini görürsün. Onlar bütün yapmış olduklarını karşılarında bulacaklar. Senin Rabbin hiç kimseye haksızlık etmez.”**⁷³

69. Bakara, 2/200-202.

70. Âl-i İmrân, 3/145.

71. Tirmizî, Kıyâmet, 30; İbn Mâce, Zühd, 2; Ahmed bin Hanbel, II, 358.

72. Yûnus, 10/19.

73. Kehf, 18/49.

ذٰلِكَ الَّذِي يُبَشِّرُ اللّٰهَ عِبَادَهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ ۚ قُلْ لَا
 اَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًا اِلَّا الْمَوَدَّةَ فِى الْقُرْبٰى ۚ وَمَنْ يَقْتَرِفْ حَسَنَةً نَّزِدْ لَهُ
 فِيْهَا حُسْنًا ۖ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ شَكُوْرٌ ﴿٢٣﴾

23- İşte Allâh'ın îmân edip sâlih ameller işleyen kullarına müjdelediği nîmet budur! De ki: “Ben bu tebliğime karşılık, sizden yakın akrabayı sevmek dışında bir ücret istemiyorum.” Her kim bir iyilik yaparsa, Biz onun iyiliğini daha da arttırırız. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayan, şükürün karşılığını verendir.

23. âyette, îmân edip sâlih ameller işleyenlerin bir önceki âyette müjdelenen cennet bahçelerinde olacakları ve orada kendilerine istedikleri her nîmetin verileceği belirtilir. Ayrıca Hz. Peygamber'in tebliğ görevi için bir ücret istemediği, yalnız Allâh'a veya akrabaya yakınlık arzusu ile bu görevi yaptığı vurgulanır.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“İşte o peygamberler Allâh'ın hidâyet ettiği kimselerdir. Sen de onların yoluna uy! De ki: ‘Ben, buna karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Çünkü bu (Kur'an), bütün âlemlere bir öğüttür.’”**⁷⁴

EHL-İ BEYTİ SEVMEK

Yukarıdaki 23. âyette geçen, “illâ el-meveddeti fi'l-kurbâ (yakın akrabayı sevmek)” ifâdesine şu anlamlar verilmiştir: a) Akrabayı sevmek, b) Allâh'a ve O'nun yakınlığına sevgi beslemek,⁷⁵ c) Hz. Peygamber'in ehl-i beytini sevmek, d) Kureyş'in Hz. Peygamber'le olan akrabalık bağına gözetmesi. Nitekim hadiste şöyle buyurulmuştur: **“Ey Kureyş! Hiç değilse aramızdaki akrabalık bağına gözetin.”**⁷⁶

Âyete şöyle de anlam verilebilir: **“Ben sizden, bunun için, yakın akrabayı sevmek (gibi birbirinizi sevmeniz) dışında bir karşılık istemiyorum.”** Hz. Peygamber'in eşlerine hitâb edilen, Ahzâb 33. âyetin sonunda: **“Ey Peygamber'in ev halkı! Allah sizden kusuru giderip, sizi tertemiz**

74. En'âm, 6/90.

75. Ahmed bin Hanbel, I, 268.

76. Buhârî, Tefsîr, 42/1; Tirmizî, Tefsir, 42/1.

yapmak istiyor.” buyrulur. Zeyd bin Erkam’ın belirttiğine göre, Allah Elçisi’nin eşleri, ehl-i beytten olduğu gibi, kendilerine zekât verilmesi yasaklanmış bulunan Ali, Akîl, Câfer ve Abbas ﷺ aileleri de ehl-i beyttendir. Hz. Peygamber buna Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin’i de ﷺ eklemiştir. Zeyd bin Erkam’ın Müslim’deki rivâyetinde, Allah Elçisi’nin Vedâ Haccı’ndan dönerken, Mekke ile Medîne arasındaki Gadîru Hum suyu başında, ashâbıyla son vedâlaşmasında özetle şöyle buyurmuştur: “Size iki ağır emânet bırakıyorum. Bunların birincisi, Allâh’ın kitabıdır. Diğeri de ehl-i beytimdir. Ben, ehl-i beytim hakkında sizlere Allâh’ı hatırlatıyorum.”⁷⁷

İbn Abbâs’a göre, âyetteki “el-kurbâ (yakınlar)” ile Hz. Peygamber’in, Kureyş’le olan akrabalığı kastedilmiştir. İbn Abbâs’a yukarıdaki âyetin anlamı sorulmuş, yanında bulunan Saîd bin Cübeyr, “Onunla Muhammed ailesinin yakınlığı, yani Hz. Peygamber’in akrabasını sevmek kastedilmiştir.” deyince, İbn Abbas âyeti şöyle açıklamıştır: “Ey Saîd, acele ettin, Kureyş’in her boyu, Muhammed ﷺ’in akrabasıdır. Âyetin anlamı şudur: “Ben sizden bir ücret istemiyorum, sâdece sizinle benim aramızda bulunan akrabalığı sevmenizi istiyorum.”⁷⁸ Hz. Peygamber’i sevmenin ve ona tâbi olmanın gerekliliği, çeşitli âyetlerde açıkça ifâde edilmiştir.⁷⁹

Şia kaynakları, Gadir Hum’da, Mâide sûresinin 5/67. âyetinin, Hz. Ali hakkında indiğini ve Cebrâil ﷺ’in, Hz. Ali’nin hilâfetini ve ondan sonra hilâfetin kıyâmete kadar Ali soyundan gelecek olanlara âit olduğunu ilân etmesini, Allâh’ın Rasûlü’nden istediğini ileri sürerler.⁸⁰

Bu rivâyetlerin Hz. Peygamber’den çok sonra meydana gelen olaylar üzerine ortaya çıktığı açıktır. Çünkü yaptığı tebliğe karşılık bir karşılık istemeyen bir peygamberin, ailesini, soyunu sevmeyi istemesi bir çelişki olur. Zira bu da bir menfaattir. Diğer yandan, Mekke’de yukarıdaki sûre indiği zaman, Hz. Peygamber’in kızı Fâtıma evlenmediği gibi, Hz. Hasan ve Hüseyin de dünyaya gelmemiştir.⁸¹

Âyetle yakın ilgisi bulunan Gadîru Hum olayı ile ilgili bir ansiklopedi maddemizi burada vermek istiyoruz:

77. Müslim, Fazâilü’s-Sahâbe, 36.

78. Buhârî, Tefsir, 42/1.

79. Bk. Tevbe, 9/24; Âl-i İmrân, 3/31.

80. Bk. Mecmau’l-Beyân, III, 223; Dâiretü’l-Maârif-i Ş-Şia, 37; Vâhidî, Esbâbü’n-Nüzûl, 115; Şâmil İ. Ansik. “Ehl-i Beyt” mad.

81. Süleyman Ateş, Çağdaş Tefsir, VIII, 190, 191.

GADÎRU HUM OLAYI

Gadîru hum, Mekke ile Medîne arasında Cuhfe yakınlarında bir yerin adıdır.⁸² Burası, Cuhfe'den 2-3 mil mesâfede bataklık bir yer olup, bataklık kesif bir ağaçlık kuşatmaktadır. Şia'nın doğusu ile ilgili olarak karşılaşılan en önemli mesele Gadîru Hum olayıdır.

Şiî kaynaklara göre, Hz. Peygamber'den sonra hilâfete Hz. Ali'nin daha fazla hak sahibi olduğu Gadîru Hum'da belirlenmiştir. Şia âlimlerinden herhangi birisine âit bir kitabın Gadîr konusuna baktığımızda şu bilgileri bulmamız mümkündür:

Hz. Muhammed ﷺ Vedâ Haccı dönüşünde Gadîru Hum'da konaklamış, gruplar memleketlerine dönmeden önce onları toplayarak bir hitâbede bulunmuştur. Bunun sebebi orada nâzil olan şu âyeti tebliğ etmekti: **“Ey Peygamber, sana indirileni tebliğ et, eğer bunu yapmazsan; O'nun elçiliğini yerine getirmemiş olursun. Allah seni insanlardan korur. Doğrusu Allah kâfirlere yol göstermez.”**⁸³ Şiî müelliflere göre bu âyet Hz. Ali hakkında nâzil olmuştur. Âyette tebliğ edilmesi gereken şey, Hz. Ali'nin hilâfetidir. Hz. Peygamber takiiye için eşi Âişe ؓ'dan bâzı şeyleri gizlemiş, bu yüzden Cenâb-ı Hak onu îkaz etmiştir.⁸⁴

Hz. Peygamber Gadîr'de bu âyeti tebliğ ettikten sonra şöyle demiştir:

*“Cebrâil ؑ bana Rabbimden şu emri getirdi ki; Ali b. Ebî Tâlib benim kardeşim, vasîm, halîfem ve benden sonra imamdır. Ey insanlar, Allah onu size velî ve İmam olarak tâyin etti; ona itaat etmeyi herkese farz kıldı. Ona karşı çıkan lânetlenecek, saygı gösteren ise merhamete erecektir. Dinleyiniz ve itaat ediniz; Allah Mevlâ'nız, Ali ise imaminizdir. İmâmet ondan sonra onun soyundan kıyâmete kadar devam edecektir.”*⁸⁵ Yine Şiîlere göre orada Allah Rasûlü şu hususları ilân etmiştir:

1) O, Müslümanlara iki ağırlık (sekaleyn) bıraktığını bildirmiştir. Bunlardan birisi Allâh'ın kitabı olup, onun bir tarafı Allâh'ın, diğer tarafı ise Müslümanların elindedir. İkincisi Hz. Peygamber'in sünnetidir.

2) Hz. Ali'nin elini kaldırarak *“Ben kimin mevlâsı isem Ali de onun mevlâsıdır.”* demiştir.

82. Mu'cemü'l-Buldân, VI, 268.

83. Mâide, 5/67.

84. Vâhidî, Esbâbü'n-Nüzûl, 115; Tirmizî, Menâkıb, 20; İbn Mâce, Mukaddime, II; H. Neysâbü'rî, el-Müstedrek, III, 109; Kûleynî, el-Kâfi, II, 72.

85. Vâhidî, age, 115.

3) Rasûlullah ﷺ şöyle duâ etmiştir: “*Allâh’ım, Ali ye yardım edene yardım et; ona düşmanlık edene düşmanlık et.*”

4) Yine şöyle buyurmuştur: “*Allâh’ım, hakkı döndüğü yerden Ali tarafına döndür.*”

Yukarıda Şii âlimlerin öne sürdüğü ve Gadîru Hum meselesi içinde yer verdiği bu rivâyetleri ehl-i sünnet şu şekilde değerlendirmektedir.

Şiîlerin iddiâsına göre, Hz. Peygamber’in vefâtından sonra, ehl-i beyt dışında samimî Müslümanların sayısı onu geçmez. Hâlbuki Gadîr hutbesini yüz binin üzerinde sahâbe dinlemiştir. Bunun anlamı şudur: «Yüz binin üzerinde sahâbe Hz. Peygamber’in vefâtından sonra sözlerinde durmamış ve Hz. Ali’yi hilâfetten mahrum etmek için işbirliği yapmışlardır.» Bu ittifakın meydana gelme ihtimâlini akıl kabûl etmez. Bunda hangi maslahat ve fayda olabilir.

Diğer yandan Gadîru Hum hutbesi, hicretin onuncu yılında Zilhiccenin on sekizinci günü Vedâ Haccı’ndan dönerken okunan bir hutbedir. Aynı yıl Zilhiccenin dokuzuncu günü Arefe günü, “**Bugün sizin için dîninizi ikmâl ettim, size olan nîmetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm’ı seçtim.**”⁸⁶ âyeti inmiştir. Bu âyetin, Hz. Muhammed’e peygamberliğin tebliğini emreden, yukarıda meâlini verdiğimiz Mâide sûresinin altmış yedinci âyetinden daha önce inmesi mümkün müdür? Dînin tamamlandığını bildiren âyet inmiş ve yüz binin üzerinde hacıya tebliğ edilmiştir. İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğu Mâide sûresi altmış yedinci âyetin daha önce, Mekke fethi ve Hayber gazvesinden önce indiğini tespit etmişlerdir.⁸⁷

Gadîru Hum olayını bütünüyle reddeden müelliflere karşılık, onu inkâr etmeyen, fakat olayı açık olarak ortaya koymayan Sünnî âlimler de vardır.

Nesaî bu olaya Ali b. Ebî Tâlib’in fazîletlerine dâir eserinde yer vermiştir. Zeyd b. Erkam’dan nakledilen bu rivâyette “Gadîr” hadîsi ile “Sekaleyn” hadîsi birleştirilmekte ve her ikisinin de Gadîr günü söylenmiş olduğu belirtilmektedir. İbn Mâce de Gadîr hadîsine Sünen’inde yer vermiş, fakat hadîsin söylendiği yerin ismini zikretmemiştir.⁸⁸

Zeyd b. Erkam (ö. 66/689)’ın rivâyet ettiği Gadîr hadîsi şöyledir: “*Rasûlullah ﷺ bir gün Mekke ile Medîne arasında Hum denilen su başında bize*

86. Mâide, 5/3.

87. Saîd İsmail, Hakikatü'l-Hilâf Beyne Ulemâi-ş-Şîa ve Cumhûri Ulemâi'l-Müslimîn, Carbondale, 1983, 25, 26.

88. Nesâî, Hasâis, 16; İbn Mâce, Sünen, Mukaddime, II.

bir hutbe irad etti. Bu hutbesinde önce Allâh'a hamd ve sena etti, va'z ve nasihatta bulundu, Allâh'ı zikretti. Sonra şöyle buyurdu: "Ey insanlar, dikkat ediniz. Ben ancak bir beşerim, Rabbimin elçisi Azrâil ﷺ'in gelmesi yakındır, ben ona icabet edeceğim. Size iki ağırlık (sekaleyn) bırakıyorum. Birincisi, kendisinde hidâyet ve nur olan Allâh'ın kitabıdır. Allâh'ın kitabını alınız ve ona sımsıkı sarılınız.» Böylece O Allâh'ın kitabına teşvik etti ve ona rağbet ettirdi. Sonra şöyle dedi: "İkincisi, ehl-i beytimdir. Size eh!-i beytim hakkında Allâh'ı hatırlatırım.» Bu son sözü üç defa tekrar etti.⁸⁹ İbn Kesîr, Gadîru Hum hadîsinin hemen bütün rivâyetlerini zikretmiş, râvilerin güvenilir ve zayıf olanlarına işaret etmiştir.⁹⁰

Yukarıdaki hadîsi naklettikten sonra, Zeyd b. Erkam'a, "Hz. Peygamber'in ehl-i beyti kimlerdir. Onun hanımları da ehl-i beytinden midir?" diye sorulmuş; Zeyd, "Peygamber'in hanımları da ehl-i beytindendir, fakat onun asıl ehl-i beyti kendisinden sonra zekât almaları haram olanlardır." demiş ve bunları şöyle sıralamıştır: "Ali ailesi, Âkil ailesi, Câfer ve Abbâs aileleridir."⁹¹

İbn Teymiye Gadîru Hum rivâyetleriyle ilgili olarak şunları söyler: «Bu uydurmanın mütevâtir olması bir yana sahih bir isnâdı bile yoktur. Bu mesele hakkında Sakîfe gününde, Hz. Ömer'in vefâtında, altı kişilik şûrâ teşekkül ettiği zaman ve nihâyet Hz. Osman'ın şehâdetini müteakip, Hz. Ali hilâfeti üzerine münakaşalar yapıldığı günlerde, sahâbeden hiç değilse bir kişinin ortaya çıkıp durumu açıklaması gerekmez miydi? Görüldüğü gibi bu, Rafizilerin uydurmalarından biridir.»⁹²

Müsteşrik Goldziher konuyla ilgili olarak şunları yazar: "...Durum bu olunca, Ali taraftarları onun Peygamber'in doğrudan doğruya tâyinine mazhar bulunduğunu göstermeye ma'tuf rivâyetler icâd edecek ve onları söz sahibi kılacaklardı. Bu niyete cevap olmak üzere vücut bulan Hum hadîsi, Ali fırkası nazariyatının en sağlam temellerinden birisini teşkil etmektedir. Son derece meşhurdur. Sünnî otoriteler dahi onun sıhhatine itiraz etmemektedirler. Fakat ona başka bir mânâ vererek gerçek hedefinden çevirmiş bulunmaktadırlar"⁹³

Hz. Ali'nin hilâfete başkalarından daha fazla hak sahibi olduğunun delili olarak öne sürülen Gadîr hadîsinin Hulefâ-i Râşidîn döneminde bir tek

89. Nesâî, Hasâis, 15; Ahmed bin Hanbel, Müsned, II, 114, IV, 367; Dârimî, Fezâilü's-Kur'an, 1.

90. İbn Kesîr, es-Sîretü'n-Nebeviyye, IV, 414.

91. Müslim, Fazâilü's-Sahâbe, 36.

92. İbn Teymiyye, Minhâcû's-Sünnet, IV, 118.

93. Goldziher, M. Student, M. Hatipoğlu'nun basılmamış Tercümesi.

râvi tarafından bile nakledilmemiş olması, bunun varlığı üzerinde ciddî şüpheler doğurmaktadır. Öyle anlaşıyor ki, Şiîler daha sonraları Gadîr hadîsi diye yaydıkları bu hadîse bir vürûd sebebi icâd etmişlerdir. Bizzat Hz. Ali bile en çok ihtiyaç olan zamanda böyle bir rivâyetten söz etmemiş, aksine beyanları olmuştur. Meselâ Hz. Peygamber'in hastalığında Ali b. Ebî Tâlib onu ziyaretten çıktıktan sonra halk, "Ey Ebû Hasan, Rasûlullah nasıl oldu?" diye sordular. "Elhamdülillah iyidir." diye cevap verdi. Ravi diyor ki; "Bunun üzerine Abbâs, Ali'nin elinden tutup, "Bana bak, vallâhi sen üç gün sonra köle olacaksın. Allâh'a yemin ederim ki, Abdülmuttaliboğulları'nın yüzünde gördüğüm ölümü Rasûlullah'ın yüzünde de gördüm. Haydi, Rasûlullâh'a gidelim ve bu işin (hilâfet) bize âit olup olmadığını soralım. Eğer bize âit ise bilelim, şayet bize âit değilse Hz. Peygamber bizi vasiyet etsin" dedi. Hz. Ali ona şöyle cevap verdi: "Vallâhi ben bunu yapamam, eğer Hz. Peygamber'e gider de bunu bize vermezse, kimse onu bize daha sonra vermez."⁹⁴

Şiîlerin iddiâ ettiği gibi Gadîru Hum'da, Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'den sonra devlet başkanı olacağı ilân edilmiş ve Müslümanların buna uyması emredilmiş bulunsaydı, yüz binden fazla sahâbe önünde cereyan eden böyle bir vasiyyetiyle Abbâs dâhil bütün sahâbelerin öğrenmiş olması gerekirdi. Diğer yandan Hz. Ali ile Abbâs arasında cereyan eden yukarıdaki konuşmanın bir anlamı kalmazdı. Ancak Ehl-i Sünnet kaynaklarında yer alan şekliyle Gadîr'de Rasûlullah bir hutbe irâd etmiştir. Orada Hz. Ali ile ilgili sözler söylemiş ve vefâtından sonra ehl-i beyte dikkat etmelerini vasiyyet etmiştir. Fakat Sünnî âlimler "Ben kimin mevlâsı isem Ali'de onun mevlâsıdır" gibi sözleri Şiîlerden farklı bir şekilde yorumlamaktadırlar. İbn Kuteybe bu konuda şöyle diyor: "Hz. Peygamber her Müslümanın velîsidir. Velâyet Hz. Peygamber'le mü'minler arasında olduğu gibi, mü'minlerin kendi aralarında da olur. Hz. Peygamber'in Ali ile olan münasebeti de böyledir. Ayrıca mü'minlerin bâzıları bâzılarının velîleridirler."⁹⁵ Velî ve Mevlâ kelimeleri arasında bir fark yoktur. Bu da Hz. Ali'ye bir üstünlük sağlamaz. Bu konu ile ilgili birçok âyet vardır.⁹⁶ Hz. Peygamber benzer sözleri Hz. Ebûbekir ve Hz. Ömer gibi büyük sahâbeler hakkında da söylemiştir. Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh için "Bu ümmetin emînidir" buyurmuştur. Ehl-i Sünnet'in kabûl ettiği görüşe göre, Müslümanların Hz. Ali'yi sevmesi Hz. Peygamber'i sevmesi

94. Buhârî, İsti'zan, 29; Geniş bilgi için bkz. Cemal Sofuoğlu, Gadîri Hum Meselesi-Ankara Ü. İlahiyet Fakültesi Dergisi, Ankara, 1983, c. XXVI, s. 461-470.

95. Bk. Tevbe, 9/71.

96. Tahrîm, 66/4 Tevbe, 9/71; Bakara, 2/247; Yûnus, 10/62.

gibi farz; O'na düşman olmak da Hz. Peygamber'e düşman olmak gibi haramdır. Bu, ehl-i beytin görüşüne de uygundur.”⁹⁷

Sonuç olarak Hz. Ali Yemen'den sevk ettiği hac kâfilesi Mekke'ye yaklaşınca, kendi yerine birisini görevlendirip, bir an önce Hz. Peygamber'in bulunduğu yere geldi. Dönüşünde, kâfile görevlisinin Yemen'den getirilen zekât giysileri yolculara dağıttığı görünce, gazaplandı ve kumaşların iade edilmesini istedi. Bu durum hac yolcularını memnun etmemişti. İleri geri konuşanlar oldu. Hz. Peygamber'e şikâyet edenler oldu. Ebû Saîd el-Hudrî rah rivâyete göre Allâh'ın Rasûlü şöyle buyurdu: “Ey insanlar Ali'den şikâyet etmeyin. Allâh'a yemin olsun ki o, Allâh'ın zâtı veya Allah yolu konusunda korktuğu için sert davranmıştır.”⁹⁸

İşte son olarak Gadîru Hum'da Allah Rasûlü'nün Hz. Ali ile ilgili açıklaması da bunun bir sonucudur. Berâ b. Azib rah bu hutbeyi şöyle nakleder: “Rasûlullah ile bir yolculuk (Vedâ Haccı) sırasında Gadîru Hum'da konakladık. Namaz çağrısı üzerine, Hz. Peygamber düzenleme yapılan iki ağacın altında öğle namazını kıldırdı. Hz. Ali'nin elini tutarak şöyle buyurdu: Benim, mü'minlere kendilerinden daha yakın olduğumu bilmez misiniz? Ordakiler: Evet biliriz, dediler. Yine benim her bir mü'mine kendi canından daha yakın olduğumu bilmez misiniz? Oradakiler: Evet biliriz, dediler. Öyleyse: Ben kimin velîsi (dostu) isem, Ali de onun velîsidir. Allâh'ım! Onu velî edineni sen de velî (dost) edin. Ona düşmanlık edene sen de düşmanlık et.” Hz. Ömer, Ali ile karşılaşınca dedi ki: Ey Ebû Tâlib'in oğlu! Mübârek olsun. Her sabah ve akşam her mü'min erkek ve kadının velîsi (dostu) oldun.”⁹⁹

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا فَإِنْ يَشَأِ اللَّهُ يَخْتِمْ عَلَى قَلْبِكَ وَيَمْحُ اللَّهُ الْبَاطِلَ وَيُحِقُّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٤﴾

24- Yoksa onlar senin hakkında: “O Allah adına yalan uydurdu.” mu diyorlar? Eğer Allah dileseydi senin kalbini mühürlerdi. Allah bâtilı yok eder ve kendi sözleriyle

97. Abdülaziz Dehlevî, Muhtasaru't Tuhfeti'l-İsnâ Aşeriyye, 161. bk Hamdi Döndüren, Şâmil İslâm Ansik. “Gadîru Hum” mad.

98. İbn Hişâm, Sîre, VI, 8; Taberî, Tarihu'l-Ümem, Beyrut, 1407, II, 205; İbn Kesîr, Bidâye, V, 208; Ahmed bin Hanbel, I, 88.

99. Ahmed bin Hanbel, IV, 281; İbn Ebî Şeybe, VI, 372.

gerçeği ortaya çıkarır. Şüphesiz ki O, kalplerde olanı hakkıyla bilendir.

24. âyete göre, Mekke müşrikleri Hz. Muhammed'in Kur'ân'ı kendi yazarak, Allâh'a isnat ettiğini ileri sürmüşlerdi. O böyle bir şey yapmaya kalkışsa, Allah Teâlâ onun kalbini mühürleyip buna engel olabileceğini, bâtilı yok edip gerçeği ortaya koyma gücüne sahip olduğunu ve O'nun kalplerde olan her şeyi bildiğini hatırlatmaktadır. Nitekim bugün, ehl-i kitap kesiminin iddiâsı da Kur'ân'ı Hz. Muhammed'in kendisinin kaleme aldığı yönündedir.

Böylece Mekke müşrikleri, Hz. Muhammed'in Allâh'a karşı yalan uydurduğunu öne sürmüşlerdi. Bu iddiâ doğru olsa, Allâh'ın, Hz. Muhammed'in kalbini mühürlemesi ve böyle bir yalana engel olması güç bir şey değildir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yoksa: ‘Bunu kendisi uydurdu!’ mu diyorlar? De ki: ‘Eğer doğru söylüyorsanız, haydi onun bir sûresinin benzerini de siz getirin ve hatta bunun için Allah’tan başka yardıma çağırabileceğiniz kim varsa onları da çağırın!’”**¹⁰⁰

“Yoksa: ‘Kur’ân’ı (Muhammed) kendisi uydurdu!’ mu diyorlar? De ki: ‘Eğer doğru söylüyorsanız, siz de onun benzeri, uydurulmuş on tane sûre getirin ve Allah’tan başka çağırabildiklerinizi de çağırın! Eğer onlar size cevap veremiyorlarsa, bilin ki bu Kur’an, ancak Allâh’ın bilgisiyle indirilmiştir. O’ndan başka ilâh da yoktur. Artık Müslüman olacak mısınız?’”¹⁰¹

“Yoksa onlar: ‘O (Kur’ân’ı) kendisi uydurdu!’ mu diyorlar? De ki: ‘Eğer onu ben uydurmuşsam, günahı banadır. Hâlbuki ben sizin yüklediğiniz vebâlden uzağım!’”¹⁰²

“Yoksa: ‘Onu o uydurdu!’ mu diyorlar? De ki: ‘Eğer onu ben uydurmuşsam, o takdirde sizin, Allah’tan bana gelecek cezâyı savmaya gücünüz yetmez. O, sizin Kur’an hakkında yaptığınız taşkınlıkları çok daha iyi bilir. Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. O, çok bağışlayan, çok merhametli olandır.’”¹⁰³

100. Yûnus, 10/38.

101. Hûd, 11/13-14.

102. Hûd, 11/35.

103. Ahkâf, 68/8.

“Eğer o Peygamber Bizim adımıza birtakım sözler uydurup Bize iftira etseydi; elbette onu kısıkrak yakalar sonra onun can damarını keserdik. Sizden hiç kimse de buna engel olamazdı.”¹⁰⁴

“İşte o zaman Allah size, iki topluluktan birinin sizin olduğunu vaat ediyordu. Siz ise, güçsüz ve silâhsız olanın sizin olmasını istiyordunuz. Oysa Allah, sözleriyle hakkı gerçekleştirmek ve kâfirlerin arkasını kesmek istiyordu.”¹⁰⁵

“Aksine Biz hakkı, bâtılın üzerine öyle atarız ki, onun işini bitirir, bir de bakarsın ki bâtıl yok olup gitmiştir.”¹⁰⁶

“İşte siz öyle kimselersiniz ki, onlar sizi sevmedikleri hâlde, siz onları seversiniz. Siz, bütün kitaplara inanırsınız; onlar ise, sizinle karşılaştıklarında, “İman ettik” derler; kendi başlarına kaldıklarında ise, size olan kin ve öfkelerinden dolayı parmaklarının uçlarını ısıırırlar. De ki: Kininizden dolayı kahrolup ölün! Çünkü Allah kalplerde olan her şeyi bilmektedir.”¹⁰⁷

وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ وَيَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ^{٢٥} وَيَسْتَجِيبُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ^{٢٦} وَالْكَافِرُونَ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ^{٢٦}

25- O, kullarının tevbesini kabûl eden, kötülükleri bağışlayan ve yaptıklarınızı bilendir.

26- Allah îmân edip sâlih ameller işleyenlerin tevbesini kabûl eder, lütfundan onlara fazlasını da verir. Kâfirlere ise şiddetli bir azap vardır.

25-26. âyetlerde, Allah Teâlâ yapılan tevbeleri kabûl edeceğini bildirmekte ve insanları tevbeyle davet etmektedir. Ancak duânın kabûl edilmesi ve O'nun lütfundan daha fazlasına nâil olunması için iki ön şart isteniyor:

a) İman etmek, b) Sâlih ameller işlemek.

104. Hâkka, 69/44-47.

105. Enfâl, 8/7.

106. Enbiyâ, 21/18.

107. Âl-i İmrân, 3/119.

Tevbe günahıtan dönme, bir daha o günahı işlememe azmi ve niyeti ile yapılırsa, buna “nasuh tevbesi” denir. En makbûl tevbe şekli de budur.

Eğer günah kul hakkı ile ilgili olmayıp, yalnız Cenâb-ı Hakk’a karşı işlenmiş ise, bundan tevbe için üç şart gereklidir: a) Günahıtan tam olarak vazgeçmek. b) Yaptığına pişman olmak. c) O günaha bir daha dönmek. Eğer günah kul hakkı ile ilgili ise buna bir dördüncü şart daha eklenir ki, o da hak sahibinin hakkını ödemek ve onun rızasını almaktır. Hak sahibi bilinmiyorsa, onun adına bağış yapılarak, ondan sonra tevbe edilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar bilmiyorlar mı ki, Allah kullarının tevbelerini kabûl eder, sadakaları geri çevirmez. Çünkü Allah tevbeleri çok kabûl eden, çok merhametli olandır.”**¹⁰⁸

“Yine o takvâ sahipleri çirkin bir iş yaptıkları veya kendilerine zulmettikleri zaman, Allâh’ı hatırlayarak hemen günahlarının bağışlanmasını isterler. Zaten günahları, Allah’tan başka kim bağışlayabilir? Bir de onlar, işledikleri (günahıta) bile bile ısrar etmezler. İşte bunların mükâfatı, Rab’leri tarafından bağışlanma ve altlarından ırmaklar akan, içlerinde sürekli kalacakları cennetlerdir. İyi işler yapanların mükâfatı ne güzeldir!”¹⁰⁹

“Ey îmân edenler! Hepiniz topluca Allâh’a tevbe edin ki kurtuluşa eresiniz!”¹¹⁰

“Ey îmân edenler! Samimî bir tevbe ile Allâh’a dönün. Olur ki, Rabbiniz sizin kötülüklerinizi örter ve Allâh’ın, Peygamber’i ve onunla birlikte olan mü’minleri utandırmayacağı günde, Allah sizi altlarından ırmaklar akan cennetlere sokar. (O gün) mü’minlerin nurları, önlerinden ve yanlarından koşar da: ‘Ey Rabbimiz! Nûrumuzu tamamla ve bizi bağışla; çünkü Sen, her şeye kâdirsin!’ derler.”¹¹¹

“Allah, îmân edip iyi işler yapanların mükâfatlarını tam olarak verecek ve onlara lütfundan daha fazlasını da ihsan edecektir.”¹¹²

108. Tevbe, 9/104.

109. Âl-i İmrân, 3/135-136.

110. Nûr, 24/31.

111. Tahrîm, 66/8.

112. Nisâ, 4/173.

وَلَوْ بَسَطَ اللَّهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ وَلَكِنْ يُنْزِلُ بِقَدَرٍ مَا
يَشَاءُ إِنَّهُ بِعِبَادِهِ خَبِيرٌ بَصِيرٌ ﴿٢٧﴾ وَهُوَ الَّذِي يُنْزِلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا
قَنَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ ۖ وَهُوَ الْوَلِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٨﴾

27- Eğer Allah, kullarına rızık bol verseydi, yeryüzünde azar taşkınlık ederlerdi. Onun için, Allah rızık kendi dilediği bir ölçüde indiriyor. Şüphesiz ki O kullarından haberdardır, her şeyi görmektedir.

28- O, insanlar ümitlerini kestikten sonra yağmuru indiren ve rahmetini her tarafa yayandır. O, gerçek dosttur, övülmeğe lâyık olandır.

27-28. âyetlere göre, kimi zaman servetin insanı azdırdığı, bu yüzden Allâh'ın malı dilediğine az, dilediğine de çok verdiği, bazen büyük bir kıtlık ve kuraklık sırasında yağdırdığı yağmurla canlılara ihsanda bulunduğu vurgulanır. Allah insanlara yeryüzünde gereğinden fazla rızık verse taşkınlık yaparlar. O, kullarının hâlini bilir, kulun durumuna göre, mânen yükselmesine en uygun olanı takdir eder.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Her şeyin hazineleri yalnız Bizim yanımızdadır. Ancak Biz onu belli bir ölçüyle indiririz. Biz rüzgârları aşılایıcı olarak gönderdik ve gökten bir su indirdik de onunla sizi suladık. Onu depolayan da siz değilsiniz.”**¹¹³

“Rüzgârları rahmetinin önünde müjdeci olarak gönderen O’dur. O rüzgârlar yağmur yüklü bulutları yüklenince, Biz onu kurak bir bölgeye süreriz, yağmuru oraya indirir, o suyla da her türlü ürünü çıkarırız. İşte Biz ölüleri de (kabirlerinden) böyle çıkaracağız. Belki bunu düşünüp öğüt alırsınız!”¹¹⁴

“Şüphesiz ki kıyâmet vakti hakkındaki bilgi Allah katındadır. Yağmuru O yağdırır, rahimlerde olanı O bilir ve hiç kimse yarın ne kazanacağını bilmez. Hiç kimse de nerede öleceğini bilmez. Şüphesiz ki Allah, her şeyi bilir, her şeyden haberdardır.”¹¹⁵

“Yoksa, Rabbinin rahmetini onlar mı taksim ediyorlar? Onların dünya hayatındaki geçimliklerini, aralarında Biz paylaştırdık.

113. Hicr, 15/21-22.

114. A'râf, 7/57.

115. Lokmân, 31/34.

Birbirlerine iş gördürmeleri için, kimini kimine derecelerle üstün kıldık. Rabbinin rahmeti, onların biriktirdiği şeylerden daha hayırlıdır.”¹¹⁶

وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَثَّ فِيهِمَا مِنْ دَابَّةٍ وَهُوَ عَلَى جَمْعِهِمْ إِذَا يَشَاءُ قَدِيرٌ ﴿٢٩﴾

29- Gökleri ve yeri yaratması ve oralarda canlıları yayması O'nun delillerindendir. O, dilediği zaman bunları bir araya toplamaya da kâdirdir.

29. âyette, Allâh'ın yerde ve göklerde yaratıp yaydığı canlılardan (dâbbe) söz edilmektedir. Dâbbe; yavaşça hareket eden bedensel canlı, mikrop-tan hayvanlara kadar her canlıdır. Bu âyetten, dünya dışındaki birtakım yıldızlarda ve gezegenlerde de bedensel hayatın bulunduğu anlamı çıkabilir. Nitekim bâzı müfessirler, Yüce Allâh'ın göklerde de, yerdeki insan gibi yürüyen hayvanlar yaratmış olabileceğini söylemişlerdir.¹¹⁷

Müfessir Tantâvî şöyle diyor: “Astronomi âlimleri, evrende Dünyamız gibi sâkinleri olan üç yüz milyon dünya bulunduğunu sanıyorlar.” Ruh âlimleri de, konuştukları ruhlardan şu bilgiyi aktarıyorlar: “Evrende öyle meskûn dünyalar vardır ki, sizin dünyanız onların yanında pek cılız kalır, siz de onlara göre karınca kadar kalırsınız.”¹¹⁸ Samanyolu Galaksisinde bir milyar güneş sistemi olduğu tahmin edilmektedir.¹¹⁹

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“O, gökleri gördüğünüz gibi direksiz olarak yarattı. Yeryüzüne de sizi sarsmaması için sâbit dağlar yerleştirdi ve orada her türlü canlıdan üretti. Hem Biz gökten bir su indirdik de onunla yeryüzünde her türden güzel bitkiler yetiştirdik.”¹²⁰**

116. Zuhurf, 43/32.

117. Bk. Râzî, Mefâtihu'l-Gayb, XXVII, 125.

118. el-Cevâhir, XX, 10.

119. Süleyman Ateş, age, VIII, 198.

120. Lokmân, 31/10.

﴿ BÂB 4 ﴾

**MUSİBETLERİN NEDENİ, GEMİNİN SUDA YÜZMESİ,
DÜNYA VE ÂHİRET NİMETLERİ, ŞÛRÂ İLKESİ,
KÖTÜLÜĞE KARŞI DENK KÖTÜLÜK,**

HAKSIZLIK YAPANA CEZÂ, SABIR VE AFFEDİCİ OLMAK

وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ ﴿٣٠﴾
وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا
نَصِيرٍ ﴿٣١﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ الْجَوَارِ فِي الْبَحْرِ كَالْأَغْلَامِ ﴿٣٢﴾ إِنْ يَشَأْ
يُسْكِنِ الرِّيحَ فَيَظْلَلْنَ رَوَاكِدَ عَلَى ظَهْرِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِكُلِّ
صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٣٣﴾ أَوْ يُوقِفَهُنَّ بِمَا كَسَبُوا وَيَعْفُ عَنْ كَثِيرٍ ﴿٣٤﴾
وَيَعْلَمُ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِنَا مَا لَهُمْ مِنْ مَحِيصٍ ﴿٣٥﴾ فَمَا أُوتِيتُمْ
مِنْ شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَى لِلَّذِينَ آمَنُوا
وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٣٦﴾ وَالَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ
وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ ﴿٣٧﴾ وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا
الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ﴿٣٨﴾ وَالَّذِينَ
إِذَا أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنْتَصِرُونَ ﴿٣٩﴾ وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا فَمَنْ
عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴿٤٠﴾ وَلَمَنْ
انْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَأُولَئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِنْ سَبِيلٍ ﴿٤١﴾ إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى
الَّذِينَ يَظْلِمُونَ النَّاسَ وَيَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ أُولَئِكَ لَهُمْ
عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٤٢﴾ وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَلِكَ لَمِنْ أَعْزَمِ الْأُمُورِ ﴿٤٣﴾

- 30- Başınıza gelen bir musîbet, kendi ellerinizle işledikleriniz yüzündendir. Üstelik günahlarınızın birçoğunu da Allah affeder.
- 31- Siz yeryüzünde, Allâh'ı âciz bırakacak değilsiniz. Sizin Allah'tan başka ne bir dostunuz vardır, ne de bir yardımcınız!
- 32- Denizde o yüce dağlar gibi akıp giden gemiler de O'nun (varlığını gösteren) delillerindendir.
- 33- Eğer O dilerse rüzgârı durdurur da gemiler denizin üzerinde duruverir. Şüphesiz ki bunda çok sabreden, çok şükreden kimseler için nice ibretler vardır.
- 34- Yahut da O, işledikleri günahlar yüzünden onları helâk eder. Birçoğunu da affeder.
- 35- Böylece âyetlerimiz üzerinde tartışanlar, kendileri için kaçacak bir yer olmadığını bilsinler!
- 36- Size verilen şeyler, sâdece dünya hayatının geçici menfaatidir. Allah katında bulunanlar ise, îmân eden ve Rab'lerine güvenip dayananlar için, daha hayırlı ve daha kalıcıdır.
- 37- Onlar büyük günahlardan ve çirkin işlerden kaçınırlar; öfkelendiklerinde de kusurları bağışlarlar.
- 38- Onlar Rab'lerinin davetine uyarlar ve namazı dosdoğru kılarlar. Onların işleri, aralarında şûrâ ileidir. Kendilerine verdiğimiz rızıktan da Allah yolunda harcarlar.
- 39- Onlar bir haksızlığa, bir saldırıya uğradıkları zaman birbirleriyle yardımlaşırlar.
- 40- Bir kötülüğün cezâsı, ona denk bir kötülüktür. Bununla birlikte, her kim bağışlar ve barış yolunu tercih ederse, onun mükâfatı Allâh'a âittir. Çünkü Allah zâlimleri sevmez.
- 41- Kim zulme uğradıktan sonra hakkını alırsa, artık öylelerine karşı suçlama imkânı yoktur.
- 42- Suçlanacak olanlar, insanlara zulmeden ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık edenlerdir. İşte bunlar için can yakıcı bir azap vardır.

43- Bununla birlikte kim sabreder ve bağışlarsa, şüphesiz ki bu, yapılmaya değer işlerdendir!

30. âyete göre, insanın başına gelen bir musîbet kendi yaptıkları yüzündendir. Bununla birlikte Allah hatâların birçoğunu da örter. Yani her hatâ ve isyan için insanın başına belâ ve sıkıntı gelmez. Günahı olmayan mü'minlerin başına gelen sıkıntılar bir imtihan içindir.

MUSÎBETLERDE ARKA PLAN

Her günahkâra dünya hayatında sıkıntı ve belâ gelmeyebileceği gibi, hiç günahı olmayanın belâlara uğraması da mümkündür. Günahkâr olmayan mü'minlerin başına gelen sıkıntıların sebepleri başkadır. Buna sabretmek yüzünden ecir ve derece kazanırlar.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlara bir iyilik dokunsa: ‘Bu, Allah’tan’ derler. Başlarına bir kötülük gelince de: ‘Bu, senin yüzünden.’ derler. De ki: ‘Hepsi Allah katındandır.’ Bu topluma ne oluyor ki, neredeyse hiçbir sözü anlamıyorlar? Sana gelen her iyilik Allah’tan, başına gelen her kötülük de kendindendir. Seni insanlara peygamber olarak gönderdik; buna şahit olarak da Allah yeter.”**¹²¹

“Allah, insanları yaptıkları yüzünden cezâlandırıyorsa, yeryüzünde tek canlı bırakmazdı. Ama O, onları belli süreye kadar erte-ler. Süreleri geldiğinde de, bir saat, ne geri kalabilir, ne de ileri ge-çerler.”¹²²

Musîbet, sıkıntı, hastalık ve belâlar; günah ve hatâlar için bir kefârettir. Hadiste şöyle buyrulur: **“Nefsime elinde tutan Allâh’a yemin olsun ki, kula erişen hiçbir yorgunluk, ağrı, tasa yoktur ki, Allah onunla kulun hatâlarından birini affetmesin. Hatta kulun ayağına batan bir diken bile günahına kefârettir.”**¹²³ Başka bir hadis şöyledir: **“Mü’min kişinin bedenine ârız olup, kendisini rahatsız eden her şey mutlaka günahlarından birine kefârettir.”**¹²⁴

Hz. Ali’den rivâyete göre Allâh’ın elçisi yukarıdaki 30. âyeti okuduk-
tan sonra, şöyle tefsîr etmiştir: **“Kim dünyada bir günah işleyip de bunun**

121. Nisâ, 4/78-79.

122. Nahl, 16/61.

123. Buhârî, Mardâ, 1; Müslim, Birr, 52; Tirmizî, Cenâiz, 1; Ahmed bin Hanbel, II, 203, 235.

124. Ahmed bin Hanbel, IV, 98, VI, 66.

cezâsına uğrarsa, Allah adâleti gereği onu âhirette ikinci defa cezâlandır-
mayacaktır. Kim bir günah işleyip de Allah onu örter ve bağışlarsa, Allah
kerîm sıfatından ötürü, bağışlamış olduğu bu günahı âhirette cezâlandır-
mayacak kadar halîmdir.”¹²⁵

Ancak, bir suç için dünya ve âhirette, iki yönlü cezâ verileceği belirtil-
mişse, bu gibi suçlar istisnâ teşkil edebilir. Yol kesip adam öldürenlerle ilgi-
li, “Hirâbe” suçu buna örnek verilebilir. **“Allâh’a ve Peygamber’ine kar-
şı savaşılanların ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışanların
cezâsı; ya öldürülmeleri veya asılmaları veyahut elleriyle ayakları-
nın çapraz olarak kesilmesi veyahut da bulundukları yerden sürgün
edilmeleridir. Bu, onların dünyada çekecekleri rezilliktir. Âhirette
ise onlar için büyük bir azap vardır.”**¹²⁶

Tenâsüh taraftarları 30. âyeti kendi görüşlerine delil getirirler. Onlara
göre, hastalık ve belâlar günahların cezâsı ise, mâsum çocukların hastalık
ve sıkıntıları, daha önceki bir bedende işledikleri günahların affına yönelik
olmalıdır. O bedende işlediklerinin cezâsını, bu bedende çekmektedirler. Bu
görüş tutarsızdır. Şöyle ki:

Diğer yandan, hadislerde, anne karnında, belli gelişme sürecini tamam-
layan her cenine, gelen bir meleğin, Allâh’ın emriyle dört şeyi; dünyada ya-
şama süresini, rızkını, saîd mi, yoksa şakî mi olacağına âit bilgileri yük-
lediği bildirilir.¹²⁷

Her hücreye yüklenen ve hücre bölünmeyle çoğalırken, yeni hücrele-
re kopyalanıp geçen, bu genetik bilgilerin, ana ve baba tarafından gelen ve
Hz. Âdem’le Havva’ya kadar giden soy niteliklerini taşıdığını bugün gene-
tik bilimi ortaya koymuştur.

Carl Sagan’a göre, her hücrenin DNA molekülüne, şifreler hâlinde yük-
lenen bu genetik bilgiler, “beş milyar bit” lik bilgiyi, başka bir deyimle, bin
ciltlik, ansiklopedik soy bilgisini kapsamaktadır.¹²⁸ Genetik bilimi, çok kar-
maşık bir yapıda olan bu şifreleri çözmek ve gen haritaları oluşturmak için
çalışmalarını sürdürmektedir.

125. İbn Mâce, Hudûd, 33; Ahmed bin Hanbel, I, 99, 159.

126. Mâide, 5/33.

127. Bk. Buhâri, Bed’ü’l-halk, 6, Enbiyâ, 1, Kader, 1; Müslim, Kader, 1; Ebû Dâvûd, Sünnet, 16; Tirmizî,
Kader, 4; İbn Mâce, Mukaddime, 10; A. Davudoğlu, S. Müslim Terc. ve Şerhi, İst. 1979, X, 613.

128. Bk. Kozmos, İst. 1982, 292; Bahri Dayıoğlu, Yaratılış Mucizesi, 2. baskı, Neşr. Yeni Asya Yayını,
İst. 1986, 5, 6; H. Döndüren, Delilleriyle Aile İlmihali, Erkam Yayını, s. 21, 22, 26, 27.

Uzun süre sıkıntıların en büyüğü olan hastalıkla imtihan edilen Eyyûb عليه السلام sabrı sâyesinde bu imtihanı kazanmış ve bu sâyede daha büyük nîmetlere kavuşmuştur. Kur'ân-ı Kerîm'de ondan şöyle söz edilir:

“Kulumuz Eyyûb'u da an. Hani o bir zaman Rabbine şöyle nidâ etmişti: “Gerçekten, şeytan bana bir yorgunluk ve acı dokundurdu. Ayağını yere vur! İşte sana hem yıkanmak, hem de içmek için soğuk bir su!” (dedik). Eyyûb'a, katımızdan bir rahmet olarak bütün ailesini ve onlarla birlikte bir mislini daha bahsettik ki, temiz akıl sahipleri için bir ibret olsun!”¹²⁹

Eyyûb عليه السلام, uzun hastalık geçirmesinin, çiftliğini sular basıp evlatlarını kaybetmesinin ardından sağlığına kavuşmuş, çiftlik işleri yoluna girmiş ve kendisi sabrı sâyesinde yeniden ailesiyle birlikte eski güzel günlerine dönmüştür. Ondan söz edilirken şu üç sıfat dikkati çekmektedir: a) Sıkıntılara karşı sabırlı olması, b) Güzel bir kul olması, c) Dâima Allâh'a yönelmesi.

Başka bir âyette ondan şöyle söz edilir: **“Eyyûb'u da (an). Hani o Rabbine: ‘Başıma bu hastalık geldi. Sen merhametlilerin en merhametlisisin!’ diye seslenmişti. Biz onun duâsını kabûl etmiş ve kaderini gidermiştik. Katımızdan bir rahmet ve ibadet edenler için bir ibret olması için de ona, ailesini ve onlarla birlikte bir o kadarını daha vermiştik.”**¹³⁰

Hız. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Bir gün Eyyûb عليه السلام yıkanırken, üzerine altın çekirgeler düşmeye başladı. Hız. Eyyûb de bunları toplayıp elbisesinin içine koydu. Allah Teâlâ: Ey Eyyûb! Ben seni bu gördüklerine bakmayacak kadar zengin etmedim mi? diye seslendi. Eyyûb da: Evet, izzetine yemin ederim ki, beni çok zengin kıldın. Fakat ben senin lütfettiğin berekete doyamam! dedi.”¹³¹

31. âyete göre, Allâh'ın vereceği bir sıkıntı ve musîbeti, insanın geri çevirme gücü olmadığı gibi, dünyada ve âhirette O'nun elinden kurtaracak bir dost ve yardımcı da yoktur. Çünkü âhirette Allah izin vermedikçe bir peygamber bile ümmetine şefaât edemeyecektir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Size olacağı bildirilen şeyler mutlaka yerine gelir. Siz ona engel olamazsınız.”**¹³² **“Gerçek şu ki bir**

129. Sâd, 38/41-43.

130. Enbiyâ, 21/83-84.

131. Buhârî, Gusûl, 20, Enbiyâ, 20, Tevhîd, 35; Nesâî, Gusûl, 7.

132. En'âm, 6/134.

toplum, kendilerinde bulunanı değiştirmedikçe, Allah da o topluma verdiği iyiliği değiştirmez. Şüphe yok ki Allah her şeyi işiten-dir, bilendir.”¹³³

“Nûh dedi: ‘O azâbı size ancak dilerse Allah getirir. Ve siz O’nu âciz bırakacak da değilsiniz. Ben size öğüt vermek istesem de, eğer Allah sizi azdırmak istiyorsa, zaten benim öğüdümün size bir faydası olmaz. Rabbiniz O’dur ve sonunda O’na döndürüleceksiniz.”¹³⁴

“Veya onlar gezip dolaşırlarken O’nun, kendilerini yakalamaya-cağından güvende midirler? Üstelik onlar, bunu engelleme gücüne de sahip değildirler.”¹³⁵

“Siz ne yeryüzünde, ne de gökte (Allâh’ı) âciz bırakamazsınız! Sizin için Allah’tan başka ne bir dost, ne de bir yardımcı yoktur.”¹³⁶

“Yine bilmez misin ki göklerin ve yerin mülkü Allâh’ındır. Sizin Allah’tan başka ne bir dostunuz ne de bir yardımcınız vardır!”¹³⁷

“Hiç şüphesiz göklerin ve yerin mülkü Allâh’ındır. O, hem di-riktir, hem öldürür. Allah’tan başka sizin için, ne bir dost ne de bir yardımcı vardır!”¹³⁸

32-35. âyetlerde, Allâh’ın denizlerdeki kudret ve nîmetlerine işaret ediliyor. Gemiler dağlar gibi dalgaların arasından Allâh’ın suya verdiği kaldırma gücü, rüzgâr, daha sonra motor gücü ile yüzer giderler. Denizler doğal yol vazifesi görür. Allah rüzgârı kesse yelkenli gemi yolda kalır, aşırı fırtına verse gemi batır. Allah dilerse onları günahları yüzünden helâk eder, birçoğunu da dilerse affeder. Her şey O’nun kudret elindedir. Bütün bunlar Allâh’ın âyetlerini tartışan, inkârcılığa sapan toplumların, O’nun elinden ve kudretinden kaçıp kurtulacak bir yerlerinin ve imkânlarının olmadığını göstermek içindir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Denizde dağlar gibi yükselmiş, akıp giden gemiler de O’nundur.”**¹³⁹

133. Yûnus, 10/53.

134. Hûd, 11/33-34.

135. Nahl, 16/46.

136. Ankebût, 29/22.

137. Bakara, 2/107.

138. Tevbe, 9/116.

139. Rahmân, 55/24.

“Andolsun Biz, Mûsâ’yı da, “Kavmini karanlıklardan aydınlığa çıkar ve onlara Allâh’ın geçmiş milletlere verdiği nîmet ve felâket günlerini hatırlat!” diyerek, mucizelerimizle gönderdik. Şüphesiz bunda, çok sabreden, çok şükreden kimseler için ibretler vardır.”¹⁴⁰

“Buna karşı onlar: ‘Ey Rabbimiz! Yolculuk yaptığımız şehirlerin arasını uzaklaştır!’ dediler ve kendilerine yazık ettiler. Biz de onları, ibret kıssaları hâline çevirdik ve onları büsbütün parçaladık. Şüphesiz ki bunda çok sabreden ve çok şükreden kimseler için ibretler vardır.”¹⁴¹

“Görmez misin ki, Allâh’ın lütfuyla gemiler denizde akıp gider. Allah böylece bir kısım varlık delillerini size göstermek ister. Şüphesiz bunda çok sabreden, çok şükreden kimseler için elbette ibretler vardır!”¹⁴²

Suhayb ؓ’den rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: **“Mü’min kendisine imrenilecek ve hayranlık duyulacak kimsedir. Çünkü her hâli kendisi için hayır sebebidir. Böylesi bir özellik sâdece mü’minde vardır. Sevinecek olsa, şükreder ve bu onun için bir hayır olur. Ona bir sıkıntı isabet etse, sabreder ve bu yine kendisi için bir hayır olur.”¹⁴³**

فَمَا أُوتِيتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَمَتَّاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَى
لِلَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٣٦﴾

36- Size verilen şeyler, sâdece dünya hayatının geçici menfaatidir. Allah katında bulunanlar ise, îmân eden ve Rab’lerine güvenip dayananlar için, daha hayırlı ve daha kalıcıdır.

36. âyete göre, dünyada insana verilen bütün nîmetler gelip geçici bir yararlanmadır. Çünkü insan hayatı belli bir süre ile sınırlanmıştır. Üstelik dünya bir imtihan yeri olduğu için, kimi zaman kişi dünya nîmetlerinden yararlanmada sıkıntılar yaşar ve darlık içine düşebilir. İman edip, Allâh’a

140. İbrâhim, 14/5.

141. Sebe’, 34/19.

142. Lokmân, 31/31.

143. Müslim, Zühd, 63.

güvenip dayananlara âhirette verilecek nîmetler ise daha hayırlı, daha uzun süreli ve kalıcıdır.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Size verilen her şey, dünya hayatının geçici nîmeti ve süsüdür. Oysa Allah katında olanlar daha hayırlı ve daha kalıcıdır. Bunu düşünmez misiniz?”**¹⁴⁴

وَالَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ ﴿٣٧﴾

37- Onlar büyük günahlardan ve çirkin işlerden kaçınırlar; öfkelendiklerinde de kusurları bağışlarlar.

37. âyette “kebâir” denilen büyük günahlar; hakkında tehdit bulunan veya şer’î had cezâsını gerektiren ya da açıkça yasaklanmış olan günahlardır. Fevâhiş” de bunların içinde özellikle çirkinliği açık ve aşırı olan günahları ifâde eder.

BÜYÜK GÜNAHLAR

Arapça’da kebîre (çoğulu kebâir) kelimesi ile ifâde edilen büyük günahlar, hakkında korkutucu bir âyet veya sağlam hadis bulunan, işleyenin dünyada veya âhirette cezâyâ uğramasına sebep olan günahlardır.

Ehl-i sünnet inancına göre büyük günah işleyen kimse, bu günahın haramlığını inkâr etmediği sürece günahkâr ve âsî mü’min sayılır. Kısaca büyük günah kişiyi dinden çıkarmaz. Günahın durumuna ve çeşidine göre, uygun tevbe yoluna yönelirse, Allah Teâlâ kendisini bağışlayabilir.

Bir hadiste büyük günahlar üç olarak zikredilmiştir. “Size büyük günahların en büyüklerinden haber vereyim mi? Onlar; Allâh’a ortak tanımak, ana-babaya âsî olmak ve yalancı tanıklık etmektir.”¹⁴⁵ Başka bir hadiste bu sayı yediye çıkar: “Helâk edici yedi gûnahtan sakının. Onlar; Allâh’a ortak koşmak, sihir yapmak, haksız yere adam öldürmek, yetim malı yemek, ribâ (fâiz) yemek, savaştan kaçmak, iffetli ve îman sahibi bir kadına zinâ iftirasında bulunmaktır.”¹⁴⁶ Başka hadislerde bu yedi günaha şunların da eklendiği görülür: Ana-babaya itaatsizlik, zinâ et-

144. Kasas, 28/60.

145. Buhârî, Edeb, 6; Müslim, İmân, 38; Tirmizî, Tefsîr, 5.

146. Buhârî, Vesâyâ, 23; Müslim, İmân, 38; Ebû Dâvûd, Vesâyâ, 10.

mek, yalancı şahitlik yapmak, Mescid-i Haram'da günah işlemek ve yalan yere yemin etmek.¹⁴⁷

Küfür ve şirk dışındaki bir büyük günahı işleyen kimse, bunu helâl saymadığı sürece, günahından dolayı küfre düşmez. Belki fâsık ve âsî mü'min olur. Bu kimse için ölünceye kadar tevbe kapısı açıktır. Yüce Allah onu âhi rette dilerse bağışlar, şefa'at olunmasına izin verebilir. Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyrulur: **“Şüphesiz ki, Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz. Bundan başkasını dilediği kimse için bağışlar.”**¹⁴⁸ **“Eğer yasaklandığınız büyük günahlardan kaçınırsanız, diğer kusurlarınızı örter ve sizi güzel bir makâma koyarız.”**¹⁴⁹

Allâh'ın bağışlaması konusunda, insana en çok ümit veren âyetin aşağıdaki âyet olduğu nakledilmiştir. **“De ki: Ey kendileri aleyhine sınırı aşan kullarım! Allâh'ın rahmetinden umut kesmeyin. Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Çünkü O, çok bağışlayan, çok merhamet edendir.”**¹⁵⁰

İbn Abbas'tan rivâyet edildiğine göre, Medîne'de müşriklerden bir grup Hz. Muhammed'e gelerek çok cinâyet işlediklerini ve çok zinâ yaptıklarını, kendileri için çıkış yolu olup olmadığını sormaları üzerine önce, tevbe edip sâlih amel işleyen için cinâyet ve zinânın bağışlanma kapsamına girebileceğini bildiren âyetler inmiş,¹⁵¹ daha sonra da yukarıdaki âyet inmiştir.¹⁵²

Bu âyet şirk dışında büyük günahların da tevbe kapsamına girdiğini ifâde eder. Ancak bu günaha teşvik veya günaha ısrar şeklinde anlaşılamaz. Allâh'ın rahmeti geniştir, kişinin günahı ne olursa olsun O'ndan ümit kesilmemelidir.

Ebû Zer el-Gıfârî ؓ'den rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ ile arasında şu konuşma geçmiştir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: **“Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur deyip de bu inancı üzere ölen kimse cennete girer.”** Ebû Zer, **“O kişi zinâ etse, hırsızlık yapsada mı?”** diye sormuş. **“Evet zinâ etse, hırsızlık yapsa da cennete girer.”** cevabını vermiştir. Ebû Zer, soruyu üç kez tekrar edip, aynı cevabı alınca, dördüncü sorusunda Allah elçisi, **“Ebû Zer bu durumdan hoşlanmasa bile o kimse cennete girecektir.”** buyurmuştur.¹⁵³

147. Bk. Buhârî, Edeb, 6; Eymân, 16; Müslim, İmân, 38; Ebû Dâvûd, Vesâyâ, 10; Tirmizî, Tefsîr, 5.

148. Nisâ, 4/48, 116.

149. Nisâ, 4/31; bk. Necm, 53/32.

150. Zümer, 39/52.

151. Furkan, 25/68-70.

152. Buhârî, Tefsîr, 39/1.

153. Buhârî, Tevhîd, 33; Rikâk, 16; Müslim, İmân, 40; Tirmizî, İmân, 18.

Yukarıda açıkladığımız büyük günahların dışında kalan günahlar konusunda ise; bir namazın sonraki namaza ve cuma namazının bir sonraki cuma namazına kadar olan küçük günahlar için kefâret oluşu, hastalıkların, sadaka ve iyiliklerin ve benzeri pek çok amellerin günahların bağışlanmasına sebep olması ile ilgili çeşitli hadisler nakledilmiştir.¹⁵⁴

HAD CEZÂLARI

İslâm cezâ hukûkunda “had”ler Allah hakkı olarak kabûl edilmiştir. Yani haddi (İslâm’ın tespit ettiği cezâyı) gerektiren suçlar amme hukûkuna saldırı anlamı taşır. Kısas kul hakkı olduğu için buna had denilmemiştir. Haddin dışında kalan yani Kur’an ve sünnetle tâyin edilmeyip hâkimin takdirine bırakılmış cezâlara da ta’zir cezâları denir. Hapis, teşhîr, sürgün, para vb. cezâlar gibi.¹⁵⁵

İçki içme cezâsı dışındaki hadler Kur’an’la, içki içme cezâsı ise sünnetle sâbittir.

a) Zinâ Cezâsı

Evli erkek ve kadın için recm (taşlayarak öldürme), bekâr erkek ve kadın için yüz sopa (celde) vurmaktır: **“Zinâ eden kadın ve zinâ eden erkeğin her birine yüz değnek vurun. Allâh’a ve âhiret gününe inanan (insan)lar iseniz Allâh’ın dîni(ni uygulama husûsu)nda sizi, onlara karıştı acıma duygusu tut (up engelle) mesin. Mü’minlerden bir grup da onlara yapılan, uygulanan cezâyı şahit olsun.”**¹⁵⁶

Recm cezâsı, Hz. Peygamber’in uygulamasıyla sâbittir: “Cüheyne’den bir kadın zinâdan gebe olduğu hâlde Rasûlullah ﷺ’e gelerek: ‘Ey Allâh’ın Rasûlü! Haddi icâb eden bir iş yaptım, bana hadd(i şer’iyi) icrâ et.’ dedi. Peygamber ﷺ kadının velisini çağırdı: ‘Buna iyi bak, çocuğu doğduğunda bana getir.’ buyurdu. (Velisi denileni) yaptı. Peygamber ﷺ emretti. Kadının elbisesi sıkıca bağlandı, sonra emir verdi, kadın taşlandı. Daha sonra (cenâzesi) üzerine namaz kıldı. Bunun üzerine Hz. Ömer; ‘Ey Allâh’ın Rasûlü, onun üzerine namaz kıldınız, Hâlbuki o zinâ etmişti’ dedi. Rasûlullah ﷺ: ‘O öyle bir tevbe etti ki Medîne halkından yetmiş kişiye

154. Günahlar için bk. Âl-i İmrân, 3/134; Nisâ, 4/15, 19, 22, 31; İsrâ, 17/32, A’raf, 7/33; Furkan, 25/68; Necm, 53/32; H. Döndüren, Delilleriyle İslâm İlmihali, s. 108, 109.

155. Zühaylî, el-Fıkhu’l-İslâmî ve Edilletüh, 2. baskı, Dimaşk, 1405/1985, IV, 284 vd.

156. Nûr, 24/2.

taksim olunsa hepsine kâfi gelirdi. Allah için canını vermesinden daha fazîletli bir şey biliyor musun?’ buyurdu.”¹⁵⁷

Zinâ cezâsının tatbîk edilebilmesi için dört âdil erkek şahidin hâkim huzûrunda açıkça şâhitlikte bulunması ve zinâ eden kişinin zinânın haram olduğunu bilmesi gerekir.

b) Hırsızlık Cezâsı (Hadd-i Sirkat)

“Akıllı ve ergin (baliğ) bir kimsenin nisab miktârı bir malı bulunduğu yerden çalması” na hırsızlık denir. Cezâsı Kur'ân-ı Kerîm'de bildirilmiştir: “Hırsızlık eden erkek ve kadının, yaptıklarına karşılık Allah'tan bir cezâ olarak ellerini kesin! Allah dâima üstündür, hikmet sahibidir.”¹⁵⁸

El kesme cezâsının tatbîk edilebilmesi için iki âdil şahidin şâhitlik yapması ve hâkimin de sorgulaması (muhâkemesi) neticesinde suçun sâbit olduğuna kanaat getirmesi gerekir. Hâkim şâhitlere sırasıyla:

Hırsızlığın mahiyetini, çalınan malın cinsini, kıymetini, nasıl çalındığını, hırsızlık yerini, hırsızlığın ne zaman yapıldığını, malı çalan şahsın kim olduğunu sorar. Hırsızlığın nisabı (el kesme cezâsını gerektirecek en az miktârı) Hanefî mezhebine göre on dirhemdir. Cezânın tatbîk edildiği dönemde ki dirhemnin değeri esas alınır.¹⁵⁹

El kesme cezâsı tatbikatına örnek olarak ve Allah hakkı olan bu cezâda herhangi bir şefaathçinin kabûl edilemeyeceği konusunda şu hadîsi zikredebiliriz: “Mahzum Kabîlesi'ne mensub hırsızlık yapan bir kadının hâli Kureyş Kabîlesi'ni üzmüştü. Onlar: ‘Kim Rasûlullâh'a gidip de bu kadına şefaath için konuşacak’ dediler. Bir kısmı da: «Bu işe Rasûlullah'ın sevgili sahâbesi Üsâme b. Zeyd'den başkası cesâret edemez.’ dediler. Üsâme kadına şefaath için Rasûl-i Ekrem'le konuştu. Bunun üzerine Rasûlullah buyurdular ki: “Yüce Allâh'ın hadlerinden bir hadd(in yapılmaması) husûsunda şefaath mı ediyorsun?” Sonra kalkıp bize bir hutbe irad etti. Daha sonra buyurdu: “Sizden öncekilerden şerefli bir kimse hırsızlık yaptığında (suçlu-yu) bırakırlardı. Zayıf olan bir kimse çaldığında ise haddi tatbîk ederlerdi.

157. Müslim, Hudûd, 28; İbn Mâce, Diyet, 36' Mâlik, Muvatta, Hudûd, 11.

158. Mâide, 5/38.

159. Bk. Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâiy', VI, 67; İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr, IV, 220, 230; Nesâî, Sârik, 10; Zeylaî, Nasbu'r-Râye, III, 359, 360.

Allâh'a andolsun ki, Muhammed'in kızı hırsızlık yapmış olsaydı elbette onun elini de keserdim.”¹⁶⁰

c) İçki İçme Cezâsı (Hadd-i Şürib)

İçki içmek Mâide sûresi 90. âyetle kesin olarak yasaklanmıştır. Fakat cezâsı Hz. Peygamberin sünneti ve uygulamasıyla sâbittir. Hz. Peygamber ve Hz. Ebûbekir, içki içene 40 sopa (celde) vurdular. Hz. Ömer zamanında içki içenler çoğalınca o, arkadaşlarıyla istişâre etti. Haddin en az miktârı olan 80 değnek vurulmasını kararlaştırdılar.¹⁶¹

İçki içme cezâsı uygulanabilmesi için içen kimsenin akıllı, ergin Müslüman ve konuşabilen bir kimse olması gerekir. Sarhoş olarak yakalanan ve içki içtiği şâhitler vasıtasıyla tesbit edilen kimseye bu cezâ uygulanır. Rasûlullah ﷺ'e şarab içmiş bir adam getirdiler. Rasûl-i Ekrem: “Ona hadd vurunuz.” buyurdu. Ebû Hüreyre demiştir ki: Bizden bir kısmı eliyle, (bâzıları da) ayakkabısı ve elbisesiyle vurdular. Bu kişi çekilip gidince; ‘Allah seni rüsvey etsin!’ dediler. Peygamber ﷺ: “Böyle söylemeyiniz, ona karşı şeytana yardım etmeyiniz” buyurdu.”¹⁶² Bu hadisten cezânın sembolik, caydırıcı ve utandırıcı nitelikte hafif bir cezâ olduğu anlaşılıyor.

d) Zinâ İftirası Cezâsı (Kazf Cezâsı)

Namuslu (muhsan) kadınlara zinâ iftirasında bulunmanın cezâsı Nûr sûresinde şöyle açıklanmıştır: “**Namuslu kadınlara (zinâ suç) atıp da sonra (bu suçlamalarını ispat için) dört şâhit getiremeyenlere seksen değnek vurun ve artık onların şâhitliğini asla kabûl etmeyin. Onlar yoldan çıkmış kimselerdir.**”¹⁶³ Namuslu bir erkeğe yapılan zinâ iftirası da 80 değnekle cezâlandırılır. Namuslu olmanın şartları; hür olmak, akıllı ve ergin olmak, Müslüman olmak ve iffetli olmaktan ibârettir.

e) Yol Kesme Cezâsı (Hırâbe)

Yoldan geçenlerin önünü kesmek, güç kullanarak geçişi engellemek ve yolcuları soymaktır. Yol kesme suçu, tek kişi veya topluluk, silah veya silahsız, meskun alanda veya kırdâ yahut şehir içinde ya da şehir dışında işlenmiş

160. Şevkânî, Neylû'l-Evtâr, VII, 131, 136.

161. Bk. Dârimî, Hudûd, 10; Ahmed bin Hanbel, IV, 389.

162. Buhârî, Hudûd, 4; Müslim, Hudûd, 35; Ebû Dâvûd, 35, 36; Tirmizî, Hudûd, 14, 15.

163. Nûr, 24/4.

olabilir. Bütün bu durumlarda suç işlenmiş sayılır ve şu âyette belirlenen cezâ uygulanabilir: **“Allah ve Rasûlüne karşı savaşan ve yeryüzünde fesat çıkarmaya çalışanların cezâsı, ancak öldürülmeleri veya asılmaları yahut ayak ve ellerinin çaprazlama kesilmesi ya da yeryüzünde başka bir yere sürgün edilmeleridir. Bu dünyada onlar için bir zillettir. Âhirette ise, onlar için büyük bir azap vardır. Ancak kendilerini yakalamanızdan önce tevbe edenler olursa, bilin ki, Allah, “Gafûr’dur, Rahîmdir”çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.”**¹⁶⁴

Bu âyete ve İslâm hukukçularının bundan çıkardığı hükümlere göre, yol kesenin cezâsı şu şekilde belirlenmiştir. a) Soygun yapıp, adam öldürmüştse, yol kesici öldürülür ve ibret için asılır. b) Yalnız adam öldürmüş olup, soyguna katılmamış bulunursa, asılmaksızın öldürülür. c) Adam öldürmeksizin, yalnız soygun yapmışsa, çapraz bir şekilde eli ve ayağı kesilir. d) Adam öldürmeden ve soygun da yapmaksızın, yalnız yolda korku ve terör meydana getirenlere “sürgün cezâsı” uygulanır.

Mâlikilere göre ise; yalnız soygun yapılmışsa Devlet başkanı öldürme, asma ve çapraz kesim konusunda seçimlik hakka sahiptir. Yolda öldürme soygun yapmaksızın yalnız korku ve terör yaratırsa, Devlet başkanı, öldürme, asma, çapraz kesim ve sürgün için seçimlik hakka sahip olur.¹⁶⁵ İslâm’ın koyduğu bu cezâları uygulamakta titiz davranılması ve kesinlikle taviz verilmemesi gerektiği birçok hadîs-i şerîfle bildirilmiştir. Bu konuda acıma duygusuna kapılınmaması uyarısı da yukarıda ilgili âyet meâlinde geçmiştir.

Hadlerin uygulanması konusunda bâzı hadisler: *“Allâh’ın hadlerini yakında ve uzakta yerine getiriniz. Hiçbir kınayanın kınaması sizi Allâh’ın hakkını yerine getirmekten alıkoymasın.”* *“Allâh’ın yasaklarına uyan kimseyle o yasakları (hudûdu) ihlâl eden kimse, bir gemiye binip, kur’a çekerek bir kısmı alt kata bir kısmı üst kata yerleşen topluluk gibidir. Aşağı katta olanlar su almak istedikleri zaman yukarı katta olanlara gidip: Sizi zarara sokmadan biz kendi katımızda bir delik açsak! derler. Eğer yukarıdakiler onları serbest bırakırsa hepsi helâk olur, mani olursa hepsi kurtulur.”*¹⁶⁶

Şer’î hadlerin tatbiki konusunda gözden uzak tutulmaması gereken bâzı hususlar vardır. Her şeyden önce had cezâları bütün müessese ve kurumlarıyla işleyen İslâm devletinde ve devletin hâkiminin kararlarıyla uygulanır.

164. Mâide, 5/33, 34.

165. İbn Teymiyye es-Siyâsetü’ş-Şer’iyye, Mısır, 1951, s. 82, 83; İbn Kudâme, Muğnî, 1367, y.y. VIII, 228.

166. et-Tergîb ve’t-Terhîb, 4/25, 27.

Toplumda suça sebep olabilecek bütün unsurların ortadan kaldırılmış olması, insanların İslâmî eğitimle yetiştirilmiş olması, fertlerin maddî mânevî ihtiyaçlarını devlet tarafından eksiksiz karşılanmış olması gerekir.

Suçta götüren yolların tamamen kapatılamaması, şüpheden sanığın faydalanması, suçun sübut bulması için gerekli şartların tam teşekkül etmemesi gibi sebeplerle geçmişte had cezâları nadir olarak uygulanmıştır. Buna, yöneticilerin bu cezâları uygulamakta gösterdikleri ihmâl, acz ve gevşekliği, kayıtsızlığı da eklemek gerekir. Hadîs-i şerifte: “Gücünüzün yettiği kadar şüphelerden dolayı hadleri kaldırınız (uygulamayanız).”¹⁶⁷ buyurulmuştur. İslâm cezâ hukûkunda bu önemli bir prensiptir. Bu prensibe göre, Hz. Ömer’in tatbikatiyle, kıtlık yılında hırsızlık yapanın eli kesilmemiş; efendisinin veya akrabasının malından çalan kimseye de, o malda hakkı olabileceği şüphesiyle, bu had uygulanmamıştır. Aşağıdaki örnekler de bu prensiple ilgilidir:

Dört kişi bir şahsın zinâ ettiğine şehâdetde bulunur; ancak bunlardan ikisi gönüllü diğer ikisi ise gönülsüz olarak şahitlik yaparlarsa Ebû Hanîfe’ye göre, bunların hiçbirine yani erkeğe, kadına ve şahitlere had tatbik edilmez. Suçluya celde (dayak cezâsı) uygulanırken şahitlerden birisi şehâdetinden dönse, kalan kırbaçlar vurulmaz.

İki kişiden birisi bir şahsın “içki içtiğine”, diğeri ise o şahsın “içki içtiğini ikrâr ettiğine” şehâdetde bulunurlarsa yine sarhoşluk haddi uygulanmaz.

Bir kimse önce hırsızlık yaptığını ikrâr eder; sonra bu ikrârından döner ve daha sonra da bu malın bir kısmını çaldığını tekrar ederse eli kesilmez.¹⁶⁸

وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ
وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٣٨﴾

38- Onlar Rab’lerinin davetine uyarlar ve namazı dosdoğru kılarlar. Onların işleri, aralarında şûrâ ileidir. Kendilerine verdiğimiz rızıktan da Allah yolunda harcarlar.

38. âyette, Allâh’a îmân edip, tevekkülde bulunanların üç özelliğine dikkat çekilir: a) Namazı gerektiği gibi kılmak, b) Önemli işlerini aralarında istişâre ederek çözmek, c) Öfkelendiklerinde karşındakinin kusurlarını affetmek.

167. Ebû Dâvûd, Salât, 14; Tirmizî, Hudûd, 2.

168. Geniş bilgi için bkz. Cevat Akşit, İslâm Cezâ Hukuku ve İnsanî Esasları, İst. 1987, 2; Halid Ünal, Şâmil İslâm Ansiklopedisi, “Had, hadler” mad.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Savaşta yara aldıktan sonra bile, Allâh'ın ve peygamberinin çağrısına koşanlara gelince; işte bunlardan güzel davranışlarda bulunanlarla, Allâh'a karşı gelmekten sakınanlar için büyük bir mükâfat vardır!”**¹⁶⁹

“Rab'lerinin buyruğuna uyanlara mükâfatın en güzeli vardır. O'nun buyruğuna uymayanlar ise, yeryüzünde bulunan her şey ve bunun bir o kadarı kendilerinin olsa, (azaptan kurtulmak için) hepsini fideye olarak verirlerdi. Onların hesabı çok kötüdür, gidecekleri yer de cehennemdir, o ne kötü bir yataktır!”¹⁷⁰

“O takvâ sahipleri gayba îmân ederler, namazı dosdoğru kılarlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan Allah yolunda harcarlar.”¹⁷¹

“O vakit sırf Allah'tan bir rahmet sâyesinde onlara yumuşak davrandın! Eğer sen kaba, katı yürekli olsaydın, hiç kuşkusuz onlar senin çevrenden dağılıp giderlerdi. Öyleyse onları affet ve onlar için Allah'tan mağfiret dile! İş konusunda onlarla istişâre et! Bir işi yapmaya kesin karar verince de, Allâh'a güvenip dayan. Çünkü Allah, kendine güvenip dayananları sever.”¹⁷²

İSLÂM'DA İSTİŞÂRE (DANIŞMA)

Şûrâ, İslâm'da önemli bir anayasa ilkesi ve devlet yönetiminin önemli bir unsurudur. Şûrâ, meşveret ve müşâvere sözcükleri, Arapça “şâvere” fiilinin mastarları olup, sözlükte; balı arı kovanından çıkarıp almak, önemli bir konuda birisine danışmak, fikir ve düşünceleri öğrenerek en doğru ve isabetli hükmü elde etmeğe çalışmak anlamlarına gelir.

İslâm'da şûrâ ve istişârenin meşrûluğu kitap, sünnet ve sahâbe uygulamasına dayanır.

İlk olarak Mekke döneminde inen yukarıdaki âyette,¹⁷³ inananlar kendi aralarında danışmaya teşvik edilir. Buna göre, savaş ve benzeri önemli konularda mü'minler, istişâresiz karar vermezler. İslâm toplumunun devlet yönetimi şûrâ esasına dayanır. Kimi fakihler bu âyete dayanarak “nass'ın işareti” yoluyla İslâm toplumunun bir “şûrâ heyeti” ni seçip işbaşına getirmesi gerektiğini söylemişlerdir. Çünkü İslâm toplumunun, yönetimi denetlemek ve devlet işlerini düzenlemede ona yardımcı olmak hakkı ve sorumluluğu vardır

169. Âl-i İmrân, 3/172.

170. Ra'd, 13/18.

171. Bakara, 2/3.

172. Âl-i İmrân, 3/159.

173. Şûrâ, 42/38.

Medîne döneminde inen şu âyette ise, Allah Elçisi'nin, ashâb-ı kirâmla istişâre etmesi istenmiştir: **“İş konusunda onlarla istişâre et. Kararını verince de, Allâh'a güvenip dayan. Çünkü Allah kendisine güvenip dayananları sever.”**¹⁷⁴ Hz. Muhammed aynı zamanda bir devlet başkanı olduğu için, bu danışmanın devletin önemli yönetim işlerini de kapsadığına kuşku yoktur.

Hz. Peygamber, Uhud savaşı öncesinde, ashâbıyla istişâre etmiş, kendi kanaati Medîne içinde kalarak savunma harbi yapmak olduğu hâlde, özellikle Bedir savaşına katılamamış gençlerin ve çoğunluğun görüşüne uyarak, kent dışına çıkmış ve düşmanı Uhud'da karşılaşmıştır.¹⁷⁵ Savaşta kimi olumsuzluklar yaşandıktan sonra inen Âl-i İmrân 3/159. âyette, istişâreyle verilen böyle bir karar için kimsenin suçlanmaması gerektiğine işaret edilmiş, Allah Elçisi'nin sahâbesine yumuşak davranması övülmüş ve yine istişâreyle devam etmesi istenmiştir.

İstişârenin önemi çeşitli hadislerde şöyle vurgulanmıştır: Ebû Hüreyre'den, **“Arkadaşlarıyla, Hz. Muhammed'den daha çok istişâre eden kimse görmedim.”**¹⁷⁶ **“İstişâre edilen, kendisine güven duyulan kimsedir.”**¹⁷⁷ Allah Elçisi'nin, Ebûbekir ve Ömer için şöyle buyurduğu nakledilmiştir: **“Eğer siz ikiniz, bir konuda görüş birliği ederseniz, ben size karşı çıkmam.”**¹⁷⁸

Hz. Peygamber'in savaş kararı gibi önemli konularda, sürekli olarak, danışma yoluyla karar verdiğine ilişkin pek çok örnek vardır. Biz birkaçına kısaca yer vereceğiz:

Allâh'ın elçisi, 205 kişilik bir güçle Hicretin ikinci yılında Kureyş'in düzenlediği bir ticaret kervanını izlemek üzere, Medîne'ye 120 km. kadar uzaklıktaki Bedir kasabasına doğru yola çıkmıştı. Bedir'e yaklaşıncı, büyük bir Kureyş ordusunun kendi üzerlerine gelmekte olduğunu öğrendiler. Hz. Peygamber ashâb-ı kirâmla istişâre ederek, kervanı izlemek yerine, düşman ordusunun karşısına çıkma kararı aldı. Asker de, fizik çevreyi iyi tanıyan ve çölde suyun önemini bilen Habbab bin Münzir'in görüşüne uyularak, Bedir Köyü'nün en sonundaki bir su kaynağının başına yerleştirildi. Yapılan savaş Müslümanlar kazandı ve düşmandan bir kısım tutsaklar alındı.¹⁷⁹

174. Âl-i İmrân, 3/159.

175. Bk. Buhârî, İ'tisâm, 28; Mîras, age, X, 187.

176. Tirmizî, Cihâd, 35; Şâfiî, Ümm, VII, 95; Süyûtî, ed-Dürrü'l-Mensûr, II, 90.

177. Ebû Dâvûd, Edeb, 114; Tirmizî, Zühd, 39, Edeb, 57.

178. Ahmed bin Hanbel, Müsned, IV, 227.

179. Bk. Müslim, Cihâd, 1779, II, 1403, 1404; İbn Hişâm, Sîre, II, 614; Ahmet Ağırakça, “Bedir Gazvesi”, Şâmil İ. A., I, 217-219.

Kur'an'da henüz, savaş tutsaklarıyla ilgili bir düzenleme yapılmadığı için, Hz. Pegamber Bedir esirleri konusunu da sahâbeyle istişâre etti. Hz. Ömer'in de içinde bulunduğu bir kısım sahâbeler, tutsakların öldürülmesini, Hz. Ebûbekir ve onun gibi düşünenler ise bunların kurtuluş fidyesi karşılığında salıverilmesi görüşünü savundular. Bu ikinci görüş uygulandı ve her bir esir dört bin dirhem (5 dirhem 1 kurbanlık koç bedelidir) bedel karşılığında serbest bırakıldı. Kurtuluş fidyesini ödeyemeyen birkaç esir de, onar tane Müslüman çocuğuna okuma-yazma öğretmesi karşılığında serbest bırakıldı.¹⁸⁰ Daha sonra inen âyetlerle savaş esirleri konusu düzenlenmiştir.¹⁸¹

Hendek Gazvesi'nde de, (5/627) yapılan istişâre sonucunda, kentin açık olan tarafına hendek engeli kazılarak savunma harbi yapılması, çoğunlukla karar altına alınmış ve başarıyla uygulanmıştır. Hendek kazma teklifi, İran menşeli Selman el-Fârisî'den (ö. 36/656) gelmiş ve kabûl görmüştür.¹⁸²

İstişârenin Hükümü

İlk dönem İslâm fakihlerinin çoğunluğu, istişârenin genel anlamda farz değil kuvvetli bir sünnet olduğu görüşündedir. Ünlü Hanefî fakihlerinden Serahsî (ö. 490/1097), istişârenin kapsamını daha geniş tutarak şöyle demiştir: "Hâkim, âlim ve fakih bile olsa, diğer âlimlerle istişâreyi terk etmemelidir. Çünkü Allâh'ın elçisi, ashâbıyla insanların en çok istişâre edeni idi. Hatta O, onlarla aile fertlerinin yiyecek ve katığı konusunda bile istişâre ederdi. Çünkü Hz. Peygamber istişârenin akıl ve zihin melekesini açtığını ifâde etmiştir."¹⁸³

وَالَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنْتَصِرُونَ ﴿٣٩﴾ وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْزُهُ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴿٤٠﴾ وَلَمَنْ انتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَأُولَئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِنْ سَبِيلٍ ﴿٤١﴾

39- Onlar bir haksızlığa, bir saldırıya uğradıkları zaman birbirleriyle yardımlaşırlar.

40- Bir kötülüğün cezâsı, ona denk bir kötülüktür. Bununla birlikte, her kim bağışlar ve barış yolunu tercih ederse, onun mükâfatı Allâh'a âittir. Çünkü Allah zâlimleri sevmez.

180. krş. Enfâl, 8/67, 68.

181. Bk. Muhammed, 47/4; Bakara, 2/191; Enfâl, 8/61, 67; Tevbe, 9/5, 29.

182. Bk. İbn Hişâm, Sîre, II, 214, 216, 220, 254, 255; Taberî, Tarih, II, 564- 566.

183. Bk. Şâfiî, el-Ümm, 2. Baskı, Kahire, 1393, V, 18; İbn Kudâme, eş-Şerhu'l-Kebîr, XI, 396; Serahsî, el-Mebsût, XVI, 71.

41- Kim zulme uğradıktan sonra hakkını alırsa, artık öylelerine karşı suçlama imkânı yoktur.

39-41. âyetlerde, haksızlığa uğrayanın zararını gidermek için mü'minlerin yardımlaşması, haksızlık yapana da yine İslâm'ın belirlediği ölçüler içinde cezâ veya karşılık verilmesi, ancak cezâ yerine bağışlamanın da özendirildiği görülür. Nitekim meşrû savunma, nefis müdafaası bütün beşerî hukukların da benimsediği bir ilkedir.¹⁸⁴ Diğer yandan kötülüğe karşılık vermenin de, bir kötülük olduğu başka bir âyette vurgulanır.¹⁸⁵ Burada bağışlama özendirilmiştir.¹⁸⁶ Hadiste şöyle buyrulur: “*Rasûlullah ﷺ, Allâh'ın yasakları çiğnenmedikçe nefsi için intikam alma yoluna gitmemiştir.*”¹⁸⁷

Yukarıdaki 41. âyete göre; malı, canı, ırzı saldırıya uğrayanın nefis savunması yapma hakkı vardır. Buna “meşrû müdafa” denir. Bütün yeryüzü hukuklarına giren bu ilke gereği, savunma sırasında, saldırgana verilecek zarardar dolayı cezâ verilmez. Çünkü kişiyi, böyle bir savunma yapmaya zorlayan, saldırganın kendisidir.

Hız. İsa'nın da, kisası birden kaldırmak yerine, bağışlamayı teşvik ettiği görülür.¹⁸⁸ Sonuç olarak, kötülüğe karşılık, onun misli kadar karşılık verme hakkı vardır. Ancak öfkesini yenerek af yoluna gitmek daha üstündür.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “**Ancak îmân edip sâlih ameller işleyenler, Allâh'ı çok ananlar ve haksızlığa uğradıklarında, kendilerini savunanlar bu hükmün dışındadırlar. Haksızlık yapanlar, nasıl bir dönüşle döndürüleceklerini yakında bilecekler!**”¹⁸⁹

“Bir kötülüğe karşılık verecekseniz, size yapılan kadar karşılık verin! Ama sabrederseniz elbette bu, sabredenler için daha hayırlıdır. Sıkıntılara sabret! Çünkü senin sabrın da ancak Allâh'ın yardımı ile. Onlar için üzülmeye, kurdukları tuzaklardan da sıkıntıya düşme! Çünkü Allah takvâ sahibi olanlarla ve iyi iş yapanlarla beraberdir.”¹⁹⁰

184. krş. Âl-i İmrân, 3/110; Bakara, 2/90; A'râf, 7/199; Çıkış XXXII, 26-29; Luka, XIX, 27.

185. Bk. Bakara, 2/194; A'râf, 7/199.

186. krş. Âl-i İmrân, 3/134; Nisâ, 4/149.

187. Buhârî, Menâkıb, 23; Müslim, Fazâil, 77; Ebû Dâvûd, Edeb, 4; Mâlik, Muvatta, Hüsnü'l-Hulk, 2; Ahmed bin Hanbel, VI, 22.

188. Bk. Matta, V, 17 vd. 38 vd.

189. Suarâ, 26/227.

190. Nahl, 16/126-128.

إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَظْلِمُونَ النَّاسَ وَيَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ
الْحَقِّ أُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٤٢﴾ وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَلِكَ لَمِنْ
عَزْمِ الْأُمُورِ ﴿٤٣﴾

42- Suçlanacak olanlar, insanlara zulmeden ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık edenlerdir. İşte bunlar için can yakıcı bir azap vardır.

43- Bununla birlikte kim sabreder ve bağışlarsa, şüphesiz ki bu, yapılmaya değer işlerdendir!

42-43. âyetlerde, halka zulmedip taşkınlık yapanlar için can yakıcı bir azap olacağı, kötülüğe karşı sabredip, affedici olanların ise kişilikli, mert ve kararlı kimseler olduğu vurgulanmıştır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Andolsun, siz mallarınız ve canlarınız konusunda sınanacaksınız. Sizden önce kendilerine kitap verilenlerden ve Allâh’a ortak koşanlardan, incitici birçok söz işiteceksiniz. Eğer sabreder ve Allah’tan sakınırsanız, işte bu, sabredilmesi ve kararlı olunması gereken işlerdendir.”**¹⁹¹

“Yavrucuğum! Namazı dosdoğru kıl, iyiliği emret, kötülükten sakındır ve başına gelene sabret! Çünkü bunlar, azmi gerektiren işlerdendir! Küçümseyerek insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme! Çünkü Allah kendini beğenmiş, övünüp duran kimseleri sevmez.”¹⁹²

191. Âl-i İmrân, 3/186.

192. Lokmân, 31/17-18.

﴿ BÂB 5 ﴾

**ALLÂH'IN SAPTIRMASI, ZULMEDENLER,
TEBLİĞ GÖREVİ, HER ŞEYİN ALLÂH'A AİT OLMASI,
CİNSİYET OLUŞUMU, KISIRLIK, VAHYİN GELİŞİ,
KUR'ÂN'IN REHBER OLUŞU**

وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ وَلِيٍّ مِنْ بَعْدِهِ ۖ وَتَرَى الظَّالِمِينَ لَمَّا رَأَوْا
الْعَذَابَ يَقُولُونَ هَلْ إِلَىٰ مَرَدٍّ مِنْ سَبِيلٍ ۚ ﴿٤٤﴾ وَتَرِيَهُمْ يُعْرَضُونَ
عَلَيْهَا خَاشِعِينَ مِنَ الدَّلِيلِ يَنْظُرُونَ مِنْ طَرْفٍ خَفِيٍّ ۖ وَقَالَ الَّذِينَ آمَنُوا
إِنَّ الْخَاسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَأَهْلِيهِمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ ۖ أَلَا إِنَّ
الظَّالِمِينَ فِي عَذَابٍ مُقِيمٍ ۚ ﴿٤٥﴾ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنْ أَوْلِيَاءَ يَنْصُرُونَهُمْ
مِنْ دُونِ اللَّهِ ۖ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ سَبِيلٍ ۚ ﴿٤٦﴾ اسْتَجِيبُوا لِرَبِّكُمْ
مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللَّهِ ۖ مَا لَكُمْ مِنْ مَلْجَأٍ يَوْمَئِذٍ وَمَا لَكُمْ
مِنْ نَكِيرٍ ۚ ﴿٤٧﴾ فَإِنْ أَعْرَضُوا فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا ۖ إِنَّ عَلَيْكَ
إِلَّا الْبَلَاغُ ۖ وَإِنَّا إِذَا أَذَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً فَحَرَّ بِهَا ۖ وَإِنْ تَصْنَعُهُمْ
سَيِّئَةً بِمَا قَدَّمْتَ أَيْدِيَهُمْ فَإِنَّ الْإِنْسَانَ كَفُورٌ ۚ ﴿٤٨﴾ اللَّهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ
وَالْأَرْضِ ۖ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ ۖ يَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ إِنَاثًا وَيَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ
الذُّكُورَ ۚ ﴿٤٩﴾ أَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَإِنَاثًا وَيَجْعَلُ مَنْ يَشَاءُ عَقِيمًا ۖ إِنَّهُ
عَلِيمٌ قَدِيرٌ ۚ ﴿٥٠﴾ وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَائِ
حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ ۖ إِنَّهُ عَلَىٰ حَكِيمٍ ۚ ﴿٥١﴾

وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِنْ أَمْرِنَا ۚ مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ
وَلَا الْإِيمَانُ وَلَكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا نَهْدِي بِهِ مَنْ نَشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا ۚ
وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٥٢﴾ صِرَاطِ اللَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي
السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۚ لَا إِلَى اللَّهِ تَصِيرُ الْأُمُورُ ﴿٥٣﴾

44- Allah kimi saptırırsa, artık bundan sonra onun hiçbir dostu yoktur. Sen zâlimlerin, azâbı gördükleri zaman “Acaba dünyaya geri dönmenin bir yolu var mı?” dediklerini görürsün!

45- Ateşe sunulduklarında onları, zilletten boynu bükük, başlarını öne eğerek göz ucuyla bakarken görürsün. İman edenler de: “İşte gerçek ziyâna uğrayanlar, kıyâmet gününde hem kendilerini hem de ailelerini ziyâna sokanlarmış!” diyecekler. Şunu bilin ki zâlimler sürekli bir azap içinde olacaklardır!

46- Onların Allah’tan başka, kendilerine yardım edecek hiçbir dostları da yoktur. Allah kimi saptırırsa, onun için artık bir çıkış yolu yoktur.

47- Allah katından geri çevrilmesi mümkün olmayan bir gün gelmezden önce, Rabbinizin çağrısına uyun. Çünkü o gün, sizin ne sığınacak bir yeriniz olur, ne de yaptıklarınızı inkâr etmeye gücünüz yeter!

48- Eğer onlar yüz çevirirlerse, Biz seni onların üzerine bir bekçi olarak göndermedik. Sana düşen sâdece tebliğ etmekten ibârettir. Biz insana tarafımızdan bir rahmet tattırdığımızda, ondan dolayı sevinir. Ama elleriyle yaptıkları yüzünden, başlarına bir kötülük isabet ederse, o zaman insan çok nankör olur.

49- Göklerin ve yerin mülkü yalnız Allâh’a âittir. O dilediğini yaratır, dilediğine kız çocuklar, dilediğine de erkek çocuklar bağışlar.

50- Yahut onları hem erkek hem de kız çocuklar olmak üzere çift verir, dilediğini de kısır yapar. Çünkü O, her şeyi bilir, O’nun her şeye gücü yeter.

51- Allah bir insanla ancak vahiy yoluyla veya perde arkasından konuşur yahut bir elçi gönderir de izniyle ona dilediğini vahyeder. O, gerçekten çok yücedir, tam hüküm ve hikmet sahibidir.

52- Daha önceki peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da emrimizden bir ruh (Kur'an) vahyettik. Yoksa sen daha önce kitap nedir, îman nedir, bilmezdin. Fakat Biz Kur'ân'ı bir nur yaptık ki, onunla kullarımızdan dilediğimizi doğru yola iletiyoruz. Şüphesiz ki sen dosdoğru bir yolu gösteriyorsun.

53- (O yol) göklerde ve yerde ne varsa hepsinin sahibi olan Allâh'ın yoludur. İyi bilin ki bütün işler sonunda Allâh'a döner.

44-45. âyetlerde, Allâh'ın saptırdığı kimseyi artık doğru yola iletecek bir kimse bulunmayacağı, zâlimlerin cehennem azâbını görünce, yeniden dünyaya dönmek için bir yol arayacakları belirtiliyor. Ancak kendilerine böyle bir fırsat verilmez, onlara yardım edecek bir dostları da bulunmaz. Çünkü içinde bulundukları durum kişinin serbest iradesiyle meydana geldiği için, artık böyle bir pişmanlığın yararı olmaz. Diğer yandan Allah doğru yola girmek isteyeniyi saptırmaz.

Dünyada zulmeden ve haksız yere saldırıda bulunanlar âhirette ateş azâbına sunulurlar. Kibirleri kırılır, hakaret altında ezilirler. Cehennemden korktukları veya yaptıklarından utandıkları için başlarını kaldırıp çevreye bakmaya cesâret edemezler ve göz ucuyla bakarlar. Onların bu durumunu gören mü'minler şöyle derler: "İşte asıl ziyâna uğrayanlar, kıyâmet günü hem kendi canlarını hem de ailelerinin canlarını ziyân edenlerdir." Kıyâmet sahnelerinin sonunda genel olarak azâbın sürekliliğine işaret edilir. Kıyâmet gününde ziyâna uğrama; sürekli cehennemde kalmak ve cennet nîmetlerinden mahrum olmak olarak açıklanmıştır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Yaptıkları işlerin cezâsı başlarına inerken, zâlimlerin korkudan titrediklerini görürsün! İman edip sâlih ameller işleyenler ise cennet bahçelerindedirler. Onlar için, Rab'leri katında diledikleri her şey vardır. İşte büyük lütuf budur!"**¹⁹³

“Öyleyse Allah tarafından o geri dönüşü olmayan gün gelmeden önce, yüzünü doğru olan tek dîne çevir. O günde, insanlar bölük bölük ayrılacaklardır.”¹⁹⁴

“İnkâr edenler o gün ateşe sunulurlar ve onlara: ‘Siz, bütün zevklerinizi dünya hayatınızda tükettiniz, onların zevkini çıkardınız! Artık bugün yeryüzünde haksız yere büyüklük taslamanız ve yoldan çıkmanızdan dolayı alçaltıcı bir azap göreceksiniz!’ denir.”¹⁹⁵

“Onlar: ‘Hayat, bu dünyadaki hayattan ibârettir. Biz yeniden diriltilecek değiliz.’ demişlerdi. Onları, Rab’lerine arz olundukları zaman bir görseydin! Rab’leri: ‘Bu, gerçek değil miymiş?’ diyecek. Onlar da: ‘Rabbimize andolsun ki elbette gerçekmiş!’ diyecekler. Rab’leri: ‘Öyleyse, inkâr etmenizden dolayı tadın azâbı!’ diyecek.”¹⁹⁶

“O hâlde siz de O’ndan başka, dilediğinize kul olun! De ki: ‘Asıl ziyâna uğrayanlar, kıyâmet gününde hem kendilerini, hem de ailelerini ziyâna sokacak olanlardır. Dikkat edin! İşte apaçık ziyan budur!’”¹⁹⁷

46-47. âyetlere göre, onları dünyada gerçeğe, âhirette cennete ulaştıracak bir hidâyet rehberi yoktur. Artık onlar orada kendilerine yardım edecek bir velî, bir dost da bulamazlar. Mü’minler, dünyada zulmeden ve haksız saldırdı bulunanların âhirette uğrayacağı bu sıkıntılara düşmemeleri konusunda uyarılmaktadır. Allah’tan geri çevrilmesi mümkün olmayan o kıyâmet günü gelmezden önce, Rabbe dönülmesi ve O’na kulluk edilmesi öğütlenmektedir.

Hiz. Peygamber ﷺ’in bir konuşma öncesinde, bu âyeti de okuyarak şöyle buyurduğu nakledilmiştir: “Allah kime doğru yolu göstermişse, hiç kimse onu saptıramaz. Kimi de saptırırsa, hiç kimse ona doğru yolu gösteremez.”¹⁹⁸

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O zâlimler insanları Allâh’ın yolundan alıkoyan ve o yolu kötü göstermeye çalışanlardır. Bunlar âhîret hayatını da inkâr etmektedirler. Onlar yeryüzünde (Allâh’ı) âciz bırakacak değildirler. Onlara Allah’tan başka dostlar da yoktur. Onların azapları katlanarak artacaktır. Çünkü onlar gerçeği ne işitebiliyorlar ne de görebiliyorlardı!”**¹⁹⁹

194. Rûm, 30/43.

195. Ahkâf, 46/20.

196. En’âm, 6/29-30.

197. Zümer, 39/15.

198. Ebû Dâvûd, Nikâh, 33; Tirmizî, Nikâh, 1105; Nesâî, Cum’a, 24.

199. Hûd, 11/19-20.

“Zâlimlere meyletmeyin; yoksa ateş size de dokunur. Sizin için Allah’tan başka dostlar yoktur; sonra hiç kimseden yardım görmezsiniz.”²⁰⁰

“Size ne oluyor da münâfıklar hakkında iki gruba ayrılıyorsunuz? Hâlbuki Allah onları, yaptıkları işler yüzünden baş aşağı etmiştir. Yoksa Allâh’ın saptırdığını siz mi doğru yola getireceksiniz? Allâh’ın saptırdığı kimse için, artık sen bir çıkış yolu bulamazsın!”²⁰¹

“Ey îmân edenler! İçinde ne alışverişin, ne dostluğun, ne de şefaatin bulunmadığı bir gün gelmezden önce, size rızık olarak verdiklerimizden Allah yolunda harcayın! Gerçekleri inkâr edenlere gelince, onlar zâlimlerdir!”²⁰²

48. âyette, Hz. Peygamber’in görevinin tebliğden ibâret olduğu, insanın bir bolluğa kavuşunca sevindiği, ama yaptığı hatâlar yüzünden bir sıkıntı, kıtlık ve yoksullukla karşılaşınca da nankörlük ettiği ve umutsuzluğa düştüğü belirtilmektedir.

Fahrudin Râzî şöyle demiştir: Allâh’ın dünyadaki nîmetleri ne kadar büyük de olsa, âhîret nîmetleri yanında denize göre bir damla gibidir. Bu yüzden âyette “tattırma” ifâdesi kullanılmıştır.²⁰³

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Kim Peygamber’e itaat ederse, Allâh’a itaat etmiş olur. Kim de yüz çevirirse, seni onların başına bekçi olarak göndermedik.”**²⁰⁴

“Eğer onlar seninle tartışmaya girerlerse, de ki: ‘Ben, bana uyanlarla birlikte kendimi Allâh’a teslim ettim.’ Kendilerine kitap verilenlere de verilmeyenlere de: ‘Siz de teslim oldunuz mu?’ diye sor. Eğer Müslüman olurlarsa doğru yolu bulmuş olurlar. Müslüman olmayıp yüz çevirirlerse, sana düşen sâdece tebliğ etmektir! Allah, kullarını zaten görmektedir.”²⁰⁵

“Kendilerine dokunan bir sıkıntıdan sonra, insanlara bir rahmet tattırdığımızda, hemen âyetlerimizi inkâra yönelik planlar yaparlar. De ki: Allâh’ın planı daha çabuktur. Şüphesiz elçi meleklerimiz kurduğunuz tuzakları yazıyorlar!”²⁰⁶

200. Hûd, 11/113.

201. Nisâ, 4/88.

202. Bakara, 2/254.

203. et-Tefsîrû'l-Kebîr, Şûrâ, 42/48. âyet tefsiri.

204. Nisâ, 4/80.

205. Âl-i İmrân, 3/20.

206. Yûnus, 10/21.

“Biz insana bir nîmeti tattırdıktan sonra, onu elinden geri alacak olsak, hemen ümitsizliğe düşer ve nankör olur. Eğer ona çektiği bir sıkıntıdan sonra bir nîmeti tattırsak, elbette: ‘Benden kötülükler silinip gitti!’ der. Çünkü o pek şımarık pek kibirlidir. Ancak sabredip iyi ameller işleyenler böyle değildir. İşte onlar için bağışlanma ve büyük bir mükâfat vardır.”²⁰⁷

لِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۖ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ ۚ يَهَبُ لِمَنْ يَشَآءُ اِنَاثًا وَيَهَبُ لِمَنْ يَشَآءُ الذُّكُوْرَ ۖ ﴿٤٩﴾ اَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَّ اِنَاثًا ۚ وَيَجْعَلُ مَنْ يَشَآءُ عَقِيْمًا ۚ اِنَّهٗ عَلِيْمٌ قَدِيْرٌ ﴿٥٠﴾

49- Göklerin ve yerin mülkü yalnız Allâh’a âittir. O dilediğini yaratır, dilediğine kız çocuklar, dilediğine de erkek çocuklar bağışlar.

50- Yahut onları hem erkek hem de kız çocuklar olmak üzere çift verir, dilediğini de kısır yapar. Çünkü O, her şeyi bilir, O’nun her şeye gücü yeter.

49-50. âyetlerde, göklerin ve yerin sahibinin Allah Teâlâ olduğu, doğacak çocukların cinsiyetini belirlemenin O’na âit bulunduğu, dilediğine erkek, dilediğine kız çocuğu verdiği, dilediğini de kısır bırakarak çocuk vermediği belirtilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allah dilediğini yaratır. O, bir şeyin yaratılmasını dilediğinde, ona sâdece ‘ol!’ der, o da hemen olur.”**²⁰⁸

“Göklerde, yerde ve bu ikisi arasında ne varsa hepsinin mülkiyeti Allâh’a âittir. O, dilediğini yaratır ve Allah her şeye gücü yetendir.”²⁰⁹

“Rabbin, dilediğini yaratır ve seçer. Onların ise seçme hakları yoktur. Allah, onların ortak koştığı şeylerden uzaktır, çok yücedir!”²¹⁰

“Sizi güçsüz bir hâlde yaratan; güçsüzlükten sonra size güç veren; bunun ardından yine sizi güçsüzlük ve yaşlılık dönemine ulaştıran Allah’tır. O, dilediğini yaratır; çünkü O her şeyi bilen, her şeye gücü yetendir.”²¹¹

207. Hûd, 11/9-11.

208. Âl-i İmrân, 3/47.

209. Mâide, 5/17.

210. Kasas, 28/68.

211. Rûm, 30/54.

ANNE KARNINDA CİNSİYETİN OLUŞUMU

Erkek sperm ana hücrelerinde $44 + XY = 46$ kromozom bulunur. Erginlik çağından itibaren başlayan “mayoz” bölünme ile bu ana hücreden $22 + X = 23$ kromozomlu dişilik karakteri taşıyan bir sperm ile $22 + Y = 23$ kromozomlu erkeklik karakteri taşıyan bir sperm hücresi meydana gelir. Kadındaki yumurta ana hücrelerinin erginlik çağından itibaren “mayoz” bölünmesi sonunda ise sürekli olarak $22 + X = 23$ kromozomlu dişilik karakteri taşıyan iki yumurta hücresi ortaya çıkar. Sonuçta sperm ile yumurta hücrelerinin birleşmesinden 46 kromozomlu ya erkek karakterli ya da dişi karakterli bir zigot teşekkül eder. Kadının rahminde oluşan zigotun (alaka) gelişerek insanı oluşturduğunu yukarıda belirtmiştik. Tıp ilmi erkek sperm hücresinde erkek ve dişilik (yani X ve Y) karakteri, kadının yumurta hücresinde ise yalnız dişilik karakteri (X) bulunduğunu günümüzden ancak 40 yıl kadar önce belirleyebilmiştir. Hâlbuki Yüce Allah aşağıdaki âyeti ile bunu 6. M yüzyılda haber vermiştir: “Allah meniden (erkek sperm hücresinden) iki eşi, erkek ve dişi yarattı.” Bütün bunların bir rastlantı sonucu olduğu söylenebilir mi? Yüce Allâh’ın bilgisi ve gücü dışında hiçbir canlının hareket yeteneği bulunmadığı şu âyette ifâde buyurulmuştur: “Yeryüzünde yürüyen her canlının rızkı, yalnızca Allâh’ın üzerinedir. Allah o canlının durduğu yeri ve sonunda bırakılacağı mekânı bilir. Bunların hepsi açık bir kitapta (levh-ı mahfûz)dır.”

Kadının ay hâlinde temizlendikten yaklaşık on gün sonra serbest bıraktığı aşılarmaya elverişli bir tane dişi yumurta hücresine karşılık, erkeğin nutfesinde 200-300 milyon arası sperm hücresi bulunduğu bilinmektedir. Bu spermelerden yumurta hücresine yalnız 500 ilâ 1000 kadarı ulaşır ve bir tanesi yumurtayı aşılar. İşte sperm sayısının %50’nin altına düşmesi hâlinde kısırlıktan söz edilir.

Diğer yandan sperm hücresi, kadına âit dişi yumurtaya ulaştıncâ, yumurta hücresi “fertilizin” buna karşılık sperm hücresi ise “antifertilizin” denilen bir madde salgılar. Eğer bu iki madde uyuşabilirse, sperm hücreleri yumurtanın yüzeyine tutunabilir. Aksi hâlde tutunmaları ve ceninin teşekkülü mümkün olmaz. Bu, farklı türe âit sperm hücrelerinin yumurta hücresine yaklaşmalarını önlemek ve türün dejenere olmasını engellemek için önemli bir tedbirdir. Bu yüzden farklı türler olan maymundan insana veya insandan maymun türüne geçiş biyolojik bakımdan mümkün değildir.

İnsan hücrelerine yapılan bilgi yükleme: Kadında aşılarmış yumurta hücresi artık 46 kromozomlu, erkek ve kadına âit irsi ve kalıtmı (genetik)

vasıfları toplayan tam bir hücredir. İnsanın bütün bir programı bu 46 kromozomun ancak %15'ini oluşturan “DNA” moleküllerinde şifrelenmiştir.

Cavl Sagan, mikroskopla bile görülemeyecek kadar küçük olan zerreciklere yüklenen bu bilgi için şöyle demiştir: “Bir “DNA” molekülünde beş milyar “bit” bilgi vardır. Bu bilgi de bin ciltlik kitap doldurabilecek kapasite dedir.”²¹² Bu durum, insanın gâyesiz, başıboş, rastlantılara bırakılmış bir hayat yerine, planlı, programlı ve dengeli bir yaratılışa sahip olduğunu göstermektedir. İnsanın tırnak uçlarından saç uçlarına kadar yaklaşık bir trilyondan fazla hücrelerine şifrelenen bu bilgiler çözülebildiği takdirde, insanın herhangi bir hücrelerinde öncesine ve sonrasına ve belki sonsuzluğa kadar ileriye yönelik hayat sürecini anlamak mümkün olabilir. Japonya başta olmak üzere kimi ülkelerde, hücredeki bu “DNA” molekülü şifrelerini çözme çalışmaları yapılmaktadır.

Paris Claude-Bernard Yaşlılık Araştırmaları Merkezi müdürü Jacques Treton, insanın her bir hücrelerine şifrelenen bu programı şöyle ifâde etmiştir: “Araştırmalar, bizim ömür süremizin genetik bir programa bağımlı olduğunu göstermiştir. Her şey, her bir hücre çekirdeği içinde bir saat bulunduğunu gösteriyor. Hücreler kaç kere çoğaldıklarını ve nerede duracaklarını da bilmektedirler. Meselâ; otuz yaşında bir kimseden alınan hücreler dışarıda 60 kere daha bölünebilirken yetmiş yaşında bir kimseden alınan hücreler, ancak 20 kere daha bölünüp çoğalabilmektedir.”²¹³

Kur'ân-ı Kerîm'de, insan fizyolojisindeki bu geriye dönüşe şöyle işaret edilir: **“Biz, kimi uzun ömürlü kılarsak, yaratılışını tersine çevirir, kuvvetten sonra âcizliğe düşürürüz. Hiç düşünmezler mi?”**²¹⁴

Yukarıda verdiğimiz bâzı âyet ve hadislerde, anne karnındaki cenine melek aracılığı ile bilgi yüklemesi yapıldığını belirtmiştik. Bunlar doğacak çocuğun rızık, yaşama süresi, amel, cinsiyet, şakî veya saîd oluşu gibi temel hayat programını kapsamaktadır.²¹⁵

İşte bu kadar orijinal ve üstün bir yaratılışa sahip olan insanın, türlerin evrimi sonucunda kendiliğinden meydana geldiği bilimsel verilerle de örtüşmemektedir. Buna göre cinsler arasında bir ayırım yapmadan, her iki cinse yaratılıştan gelen vazgeçilemeyen hakların verildiğini kabûl etmek gerekir.

212. Carl Sagan, Kozmoz, İstanbul, 1982, s. 292; Bahri Dayıoğlu, Yaratılış Mucizesi, 2. Baskı, Yeni Asya Yayını, İst. 1986, s. 59 vd.

213. Bilim ve Teknik Der. Neşr. TÜBİTAK, c. 24, sy. 28 Mayıs 1991, s. 12-13.

214. Yâsîn, 36/48.

215. Buhârî, Bed'ü'l-Halk, 6, Enbiyâ, 1; Müslim, Kader, 1; Ebû Dâvûd, Sünnet, 16.

Hız. Peygamber'in câhiliye döneminden gelen alışkanlıkları değıştirip, kız ve erkek çocuklar arasında eşitliğe verdiği önemi anlatan pek çok uygulamaları vardır. Enes b. Mâlik'ten hadis: Bir gün Allâh'ın Rasûlü oğlunu bir dizine oturtan bir babanın, kız çocuğı gelip sarılmak isteyince onu yere oturttuğunu görünce, "Çocuklarınız arasında eşit muâmele edin" buyurmuş ve bir dizine oğlunu diğer dizine kızını oturtmasını istemiştir.²¹⁶ Ukbe b. Âmir'den hadis: "Kimini üç kız çocuğı olur ve bunları güzel yetiştirirse, bunlar âhîret günü ateşe karşı perde olurlar."²¹⁷

Ebû Saîd el-Hudrî'den: "Kimin üç kızı veya üç kızkardeşı olur, bunları güzel yetiştirirse, cennete girer."²¹⁸ Süraka b. Mâlik'ten hadis: "En üstün sadaka, kocası ölen veya boşanan, başka sığınacak yeri olmayan kızına sahip çıkmandır."²¹⁹

Beşir b. Sa'd'ın hanımı, oğlu Numan b. Beşir'e mal bağışlamak ve Hız. Peygamber'i de şahit göstermek istemişti. Allâh'ın Rasûlü başka çocukları da bulunduğunu öğrenince, şöyle buyurdu: "Allah'tan korkunuz ve çocuklarınız arasında eşit davranınız. Ben çocuklardan birisini üstün görmek isteseydim, kadınları üstün tutar, tercih ederdim."²²⁰

وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكْلِمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَائِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ
رَسُولًا فَيُوحِيَ بآذُنِهِ مَا يَشَاءُ ۚ إِنَّهُ عَلَىٰ حَكِيمٍ ﴿٥١﴾

51- Allah bir insanla ancak vahiy yoluyla veya perde arkasından konuşur yahut bir elçi gönderir de izniyle ona dilediğini vahyeder. O, gerçekten çok yücedir, tam hüküm ve hikmet sahibidir.

51. âyette vahiy çeşitleri sayılmaktadır. Allah bir insanla doğrudan doğruya konuşmaz. İlgili âyette şöyle buyuruulur: "**Allah, kullarından dilediğine kendi tarafından vahiyle melekleri indirir ve peygamberlerinden insanları şöyle uyarmalarını ister: 'Benden başka ilâh yoktur; Bana karşı gelmekten sakının.'**"²²¹

Allah Teâlâ'nın vahyi ulaştırması şu yollarla olur:

216. Buhârî, Edeb, 12, 13.

217. İbn Mâce, Edeb, 3.

218. Ebû Dâvûd, Edeb, 1210; Tirmizî, Birr, 13.

219. İbn Mâce, Edeb, 3.

220. Buhârî, Hibe, 12, 13; Müslim, Hibât, 13.

221. Nahl, 16/2.

VAHİY ÇEŞİTLERİ

Kur'ân-ı Kerîm'de vahyin geliş yolları çeşitli zaman ve olaylarla ilgili olarak şöyle ortaya konulur:

a) Söz veya mânâların insanın kalbine ilham edilmesi: Hz. Mûsâ'nın annesine olan ilham bu niteliktedir. **“O sırada Mûsâ'nın annesine şunu vahyettik: ‘Çocuğu emzir, başına bir şey gelmesinden korktuğun zaman da, onu ırmağa (Nil Nehri'ne) bırakıver, korkup kaygılanma. Çünkü Biz onu tekrar sana vereceğiz ve onu peygamberlerden biri yapacağız.’”**²²²

Yine “Allah Teâlâ buyurdu ki” diye başlayan kudsî hadislerde ve peygamberlerin sahih rüyasında durum böyledir. Hz. Peygamber'in rüyalarının aynen çıkması, Hz. İbrahim'in oğlunu kurban etmesi rüyası böyledir.

b) Perde arkasından ses gelmesi: Hz. Mûsâ'nın Tûr-i Sînâ'da görmeden ağaçtan sesin gelmesi Kur'an'da şöyle haber verilir: **“Mûsâ'nın haberi sana geldi mi? Hani o, bir zamanlar bir ateş görmüş, ailesine: ‘Burada bekleyin, ben bir ateş gördüm, belki size ondan bir kor getiririm yahut ateşin yanında yol gösterecek birini bulurum.’ demişti. Ateşin yanına varınca kendisine şöyle seslenildi: Ey Mûsâ! Ben, evet ben senin Rabbinim! Pabuçlarını çıkar! Çünkü sen kutsal vâdide, Tuva'dasın. Ben seni seçtim, şimdi vahyolunanı dinle.”**²²³

“Mûsâ belirlemiş olduğumuz vakitte, (Sînâ dağına) geldi. Rabbi onunla konuşunca, ‘Rabbim! Bana kendini göster de seni göreyim!’ dedi. (Rabbi), ‘Sen beni asla göremezsin, ama şu dağa bak, eğer o yerinde durabilirse, sen de beni görebilirsin!’ Rabbi o dağa tecellî edince, dağı paramparça etti, Mûsâ da düşüp bayıldı! Ayılınca dedi ki: ‘Seni tenzih ederim, sana tevbe ettim ve ben îmân edenlerin ilkiyim!’”²²⁴ **“Allah, Mûsâ ile de bizzat kelâmıyla konuştu.”**²²⁵

c) Cebrâîl ؑ veya başka bir meleğin gelip, Peygamber ؑ'e Allâh'ın buyruklarını duyurması: Bazen melek insan şeklinde de gelir. Nitekim Hz. Peygamber'e melek zaman zaman insan sûretinde gelip, tebliğlerde bulunurdu. Bunlardan birisi de Cibril hadîsi diye bilinen şu hadistir: Hz. Ömer'in naklettiği bu rivâyette, îmânın altı, İslâm'ın beş şartı sayıldıktan sonra en

222. Kasas, 28/7.

223. Tâhâ, 20/12.

224. Arâf, 7/143.

225. Nisâ, 4/164.

büyük derece olan ihsan şöyle tanımlanmıştır: “İhsan, Allâh’a onu görüyormuşsun gibi ibadet etmendir, her ne kadar sen O’nu görmüyorsan da O seni görmektedir.”²²⁶

d) Teshîr (içgüdü) şeklinde olması: “*Rabbin bal arısına şöyle ilham etti: ‘Dağlarda, ağaçlarda ve insanların yapacakları kovanlarda kendine evler edin. Sonra meyvelerin her birinden ye ve Rabbinin koyduğu kânunlara boyun eğerek çizdiği yollardan git!’ Onların karınlarından, renkleri çeşit çeşit bir içecek çıkar ki onda insanlara şifâ vardır. İşte bunda da düşünecek bir toplum için elbette bir ibret vardır.*”²²⁷ Burada kastedilen, arıya verilen içgüdüdür.

Alûsî, Rûhu'l-Meânî adlı tefsîrinde konuyu şöyle açıklar:

“Şunu bil ki, Hakk’ın kelâmını işitmeye engel olan ancak insanlıktır. Kul insanlık seviyesinden yükseldiği zaman ona yüce Allah bedensiz ruhlara söylediği gibi söyler. İnsanlığa, “Beşeriyet” denilmesi de rûhun derecesine ermekten alıkoyan işlere bulaşması dolayısıyladır. Eremeyince de yüce Allah ona eşyada söyler ve onlarda tecellî eder. Peygamberler gibi ona erenler ise öyle değildir. Onun için onların dışındakilere Hak Teâlâ perde olan vücutları içinde tecellî eyler. Eğer yüce Allâh’ın kuluna hidâyeti (yol göstermesi) olmasa idi onun Rabbi olduğunu bilemezdi. Şunu da bil ki yüce Allâh’ın kendisinin başkasına söylemesine yahut kendisinin başkasına işittirmesine insan gerçekten dayanamaz, o hâlde kuluna işittirmek üzere seslendiği zaman onun bütün güçlerinin olması gerekir. Çünkü münâcât sırasında yüce Allah onun bütün kuvvetleri olmaksızın sonradan olan bir varlığın Kelâm-ı kadîmî (ezelî sözü) işitmeye güç yetirebilmesi mümkün değildir. Onun için Mûsâ عليه السلام düştü, bayıldı. Çünkü o makâmın gerektirdiği tecellîyi kabûl edecek yeteneği yoktu. Fakat Peygamberimiz ﷺ sebât etti. Hakk’ın kuluna kulağı, gözü ve bütün kuvveti olduğu o muhabbet derecesi dağda bulunmadığı için “Cebel”(dağ) dahi hitâbı işitmeye dayanamadı da hurdahaş oluverdi. Şunu da bil ki yüce Allâh’ın yaratıklarla konuşması sonsuza kadar devam etmektedir. Şu kadar ki insanlardan kimisi onun bir hadis (konuşma) olduğunu bilir, Hz. Ömer رضي الله عنه ve ona vâris olan evliya gibi, kimisi de onu tanımaz da bana şöyle zuhûr etti der durur ve onun kendisine Hak Teâlâ’nın bir sözü olduğunu bilemez.”²²⁸

226. Buhârî, İmân, 37; Müslim, İmân, 57. Bk. Bakara, 2/195; Mâide, 5/93.

227. Nahl, 16/68-69.

228. Alûsî, Rûhu'l-Meânî, Şûrâ, 42/51. âyet tefsiri.

DiĞER OLAĞANÜSTÜ HÂLLER

Şekil bakımından mûcizeye benzemekle birlikte aralarında nitelik farkı bulunan birtakım olağan üstü hâller daha vardır. Mucize peygamberlik görevini üstlenmiş kişide meydana gelirken, mûcize dışı olağan üstünlükler, peygamber olmayan kişilerde görülür. Diğer yandan mûcize taklit edilemezken, diğer olağan üstünlükler taklit edilebilir. Mucize dışı olağan üstünlüklerin başlıcaları şunlardır:

a) Kerâmet

Sözlükte; izzet, şeref, iyilik ve güzellik demektir. Terim olarak, bağlı olduğu gerçek semâvî dînin hükümlerine titizlikle uyan, peygamberine gönülden bağlı olan ve Allâh'ın sevgisini kazanmış bulunan kimi velî kişilerin elinde meydana gelen olağan üstü hâllere “kerâmet” denir.²²⁹ İnançlarından dolayı zulme uğrayan ve kasabalarını terk ederek bir mağaraya sığınan, orada kış uykusuna çekilmiş gibi yıllarca kaldıktan sonra, Yüce Allah tarafından yeniden hayata döndürülen Ashâb-ı Kehf'in durumu bir kerâmet hâlidir.²³⁰ Hz. Süleyman'ın isteği üzerine, bir kulun, Belkıs'ın tahtını göz açıp kapayıncaya kadar getirmesi,²³¹ mağarada mahsur kalan üç kişinin geçmiş güzel amellerini öne sürerek kurtulması,²³² birer kerâmettir. Yine Hz. Ömer'in hilâfeti sırasında, Medîne'de irad ettiği bir cuma hutbesinde Nihâvend'de savaşmakta olan komutanı Sâriye'ye, “Ey Sâriye dağa çık dağa!” diye seslenmiş, bunu gerek Medîne'de cuma namazında bulunanlar ve gerekse yüzlerce kilometre uzaktaki komutanı Sâriye işitmiş ve bu uyarı onun savaşı kazanmasına sebep olmuştur. Bu olay da Hz. Ömer ve Sâriye için birer kerâmettir.²³³

Hadiste şöyle buyrulur: “Erkeklerden kemâle erenler çoktur. Kadınlardan ise Meryem bint-i İmrân ile Firavun'un karısı Âsiye'den başka kemâle eren yoktur.”²³⁴ Çoğunluk İslâm âlimleri kadınlardan peygamber gelmediğini, ancak, Kur'an'da meleklerle uzun görüşmesi ve Allah'tan kendisine haber verilmesini dikkate alarak,²³⁵ Hz. Meryem'in, kerâmetleri Kur'an âyetleri ile sâbit olan bir “evliyâ (azîze)” olduğunu söylemişlerdir.²³⁶

229. Taftazâni, Şerhu'l-Mekâsid, İstanbul, 1305, II, 203.

230. Bk. Kehf, 18/9-12.

231. Neml, 27/38-40.

232. Buhârî, İcâre, 12.

233. Gölcük, age, s. 171.

234. Buhârî, Enbiyâ, 32, 46; Müslim, Fazâilü's-Sahâbe, 70; Tirmizî, At'ime, 31.

235. Bk. Âl-i İmrân, 3/37.

236. Bk. Kurtubî, Câmi', IV, 53, 54; A. Davudoğlu, Sahihîh-i Müslim Terceme ve Şerhi, İst. 1979, X, 286.

Kur'ân-ı Kerîm'de "velî-evliyâ" kelimesi ile ifâde edilen Allah dostları ile ilgili olarak çeşitli âyetler vardır. Bu âyetlerde, Allah dostunun sağlam bir îmâna ve takvâyâ sahip olması gerektiği vurgulanmıştır.²³⁷ Çünkü onlar îmân ile ma'rîfetullahâ, takvâ ile de üstün ahlâka ulaşmış olduklarından her türlü korku, endişe ve ümitsizlikten kurtulmuş olurlar.

Takvâ sahiplerinin özellikleri bir âyette şöyle sıralanır: a) Allâh'a, âhiret gününe, meleklerle, kitaba ve peygamberlere îmân etmek, b) Malını Allah sevgisiyle (veya mala olan sevgisine rağmen) akrabaya, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere, köle ve esiri kurtarmaya vermek, c) Namazını dosdoğru kılmak, d) Zekâtını vermek, e) Sıkıntı, hastalık ve savaşın kızıştığı zamanlarda sabır ve direnç göstermek.²³⁸

Saîd bin Cübeyr ؓ'den rivâyete göre, Hz. Peygamber bir soru üzerine Allâh'ın velî kullarını şöyle tanımlamıştır: "Onlar, öyle kimselerdir ki, görüldükleri zaman Allah hatıra gelir."²³⁹ **".. Secde izinden meydana gelen nişanları, onların yüzlerindedir..."**²⁴⁰ âyetinde buna işaret edilir.

Hz. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Nebî ؑ, kıyâmet gününde peygamberlerin ve şehitlerin bile gıpta edecekleri Allah dostlarının dünyadaki hâllerini şöyle açıklamıştır: "Bunlar öyle bir topluluktur ki, aralarında bir hisımlık veya yararlanma olmaksızın sırf Allah rızası için ve Allah yolunda birbirlerini severler. Allâh'a yemin ederim ki, onların yüzleri bir nur gibidir ve onlar nurdan bir minber üzerindedirler. İnsanlar korktukları zaman onlar korkmazlar. İnsanlar üzüldükleri zaman, bunlar üzülmezler."²⁴¹ Rasûlullah ؑ devamla şu âyeti okumuştur: **"Bilesiniz ki, Allâh'ın velî kullarına korku yoktur. Onlar üzülmeyecekler de. Onlar îmân edip takvâyâ ermiş olanlardır..."**²⁴²

b) İlham

Kalp-te beliren bilgidir. Vahiy ile ilham birbirinden farklıdır. Şöyle ki, vahiy peygambere gelir. Allah tarafından koruma ve gözetim altında peygambere ulaşır. Vahyi alırken peygamberin bilinci yerindedir. İlham ise korunmuş olmayıp, yanılma payı vardır ve bilinç dışı olarak Allâh'ın sevgili

237. Bk. Bakara, 2/257; A'râf, 7/196; Yûnus, 10/62-64.

238. Bakara, 2/177.

239. Elmalılı, Hak Dîni Kur'an Dili, IV, 2731.

240. Fetih, 48/29.

241. Tâcu'l-Usûl fi Ahâdisi'r-Rasûl, V, 83.

242. Bk. Yûnus, 10/62-64; Râzî, Mefâtihi'l-Gayb, İstanbul, 1307, V, 14; İbn Kesîr, Tefsîr, II, 422; Elmalılı, age, IV, 2731.

kullarının kalbine doğuverir. Hz. Mûsâ'nın annesinin durumu ilhama örnek verilebilir. Firavun'un, gördüğü bir rüya üzerine, ülkede yeni doğan bütün erkek çocukları öldürttüğü bir sırada dünyaya gelen Mûsâ'yı, annesi bir sepetle Nil nehrine bırakmış, suların sürüklemesiyle Firavun'un bahçesinin yakınında bulunan Mûsâ, saraya alınarak orada yetiştirilmiştir. İşte bu olay Kur'an'da şöyle anlatılır:

“Biz, Mûsâ'nın annesine: Onu emzir, kendisine zarar geleceğinden korktuğunda onu denize bırak, korkma, kaygılanma, çünkü Biz onu yine sana geri döndüreceğiz ve kendisini peygamberlerden biri yapacağız, diye bildirdik.”²⁴³ Bu bildirme, ilham veya rüya yoluyla olmuştur. İlham kelâmcılara göre bilgi kaynağı sayılmamakla birlikte, sahibi için “ameli gerektirecek bir gücü” olabilir. Bu, peygamberlerin peygamberliği niteliğinde değilse de, velînin kerâmeti gibi bir hâldir. Bu ilham Mûsâ doğduktan sonra olmuş, annesinin onu üç ay kadar emzirdiği nakledilmiştir.²⁴⁴

c) İrhas

Peygamberlik görevi verilmezden önce peygamberlerde görülen olağanüstü hâller olup, daha sonra bu kimsenin peygamber olacağına delil sayılır. Hz. İsâ'nın beşikte iken konuşması bu niteliktedir.²⁴⁵

d) Meûnet

Yardım ve kolaylık anlamına gelir. Amelleri, davranışları ve ahlâkî güzel olan bâzı mü'minlerde ortaya çıkan olağan üstü hâldir. Yüce Allâh'ın velî olmayan Müslüman bir kulunu, darda kaldığı veya sıkıntıya düştüğü zaman, olağan üstü bir şekilde bu darlık ve sıkıntıdan kurtarmasıdır.

e) İstidrac

Süre tanımak, mühlet vermek demektir. Küfrü ve günahı açık olan kimselerde kendi isteklerine uygun olarak ortaya çıkan olağan üstü hâllerdir. Cenâb-ı Hak, istidrâc gösterecek kimseye daha fazla küfür ve günaha dalmaması için bu yeteneği verir. Şeytanın duâsının kabûl olunarak, kıyâmete kadar kötülük yapmasına fırsat verilmesi, Firavun, Nemrut ve benzerlerinin yeryüzündeki saltanatlarının bir süre kendi istedikleri tarzda yürümesi istidrâc türünden olaylardır. Yine zâlimlerin ve kâfirlerin bir bölümünün dünya işlerinin iyi gitmesi de istidrâcla ilgilidir.

243. Kasas, 28/7.

244. Bk. Elmalılı, Kasas, 28/7. âyet tefsiri.

245. Mâide, 5/110-115.

Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyrulur: **“Âyetlerimizi yalan sayanları, Biz bilmeyecekleri noktalardan derece derece (istidrâc ile) helâke sürükleriz. Ben onlara mühlet veririm (onların iplerini uzatıveririm.) Benim lütf yüzünden kahrım (dayanılamayacak kadar) çetindir.”**²⁴⁶ **“Artık bu sözü yalan sayanları bana bırak. Biz onları kendilerinin bilemeyecekleri bir yönden, derece derece azâba yaklaşıtıyoruz. Ben onlara süre tanıyorum. Şüphe yok ki, benim tuzağım sağlamdır.”**²⁴⁷

Bu âyetlerdeki istidrâc kelimesi; bir kul günahına devam ettikçe, Cenâb-ı Hakk'ın onun sağlığını, ikbâlini, devlet ve nîmetini artırması, onun şükrünü, tevbesini, istiğfârını unutturması, böylece onu azap ve gazabına derece derece yaklaştırması ve sonunda ansızın onu yakalayivermesi anlamlarını taşır.²⁴⁸ Hz. Ömer'in, İran fethedildikten sonra ganimet malları Medîne'ye getirilince şöyle duâ ettiği nakledilir: *“Allahım... Bu hazinelerin istidrâc olmasından sana şîğınırım.”*²⁴⁹

f) İhânet

İstidrâc küfrü ve isyanı açık olan kimselerin elinde isteklerine uygun olarak meydana gelirken, ihânet olağan üstü hâlin, bu kimsenin arzusunun aksine olarak gerçekleşmesidir. Bu da küfrü ve isyanı açık olan kimselerin elinde ortaya çıkar. Meselâ; peygamberlik iddiâsında bulunan Müseyleme, bir gözü kör olan çocuğun, gözünün açılması için eliyle meshetmiş, ancak çocuğun diğer gözü de kör olmuştur. Yine bir kuyunun suyunu artırmak için istekte bulunmuş, fakat kuyu tamamen kurumuştur. Buna “hızlân” da denir.

وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا ۚ مَا كُنتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ
وَلَا الْإِيمَانُ وَلَكِن جَعَلْنَاهُ نُورًا ۖ نَهْدِي بِهِ مَن نَّشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا
وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٥٢﴾ صِرَاطِ اللَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي
السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۚ آلَا إِلَى اللَّهِ تَصِيرُ الْأُمُورُ ﴿٥٣﴾

52- Daha önceki peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da emrimizden bir ruh (Kur'an) vahyettik. Yoksa sen daha önce kitap nedir, îman nedir, bilmezdin. Fakat Biz

246. A'râf, 7/182, 183.

247. Kalem, 68/44, 45.

248. H. B. Çantay, age, III, 1078, dipnot, 68.

249. Ömer Nesefî, Akâid, s. 170; Gölcük, age, s. 175.

Kur'ân'ı bir nur yaptık ki, onunla kullarımızdan dilediğimizi doğru yola iletiyoruz. Şüphesiz ki sen dosdoğru bir yolu gösteriyorsun.

53- (O yol) göklerde ve yerde ne varsa hepsinin sahibi olan Allâh'ın yoludur. İyi bilin ki bütün işler sonunda Allâh'a döner.

52-53. âyetlerde, Allah Teâlâ daha önceki peygamberlere vahyettiği gibi, Hz. Muhammed'e de "Emrinden bir ruh" vahyettiğini, onun bu vahiyden önce Kitap ve îmânı bilmediğini, Allâh'ın bu vahyi insanları doğru yola iletmek için bir ışık yaptığını, Hz. Muhammed'in bu vahiyle insanları göklerin ve yerin sahibi olan Allâh'ın yoluna götürdüğünü bildirmektedir. Kalpler, onunla canlandığı için burada Kur'ân'a "ruh" denilmiştir. Ruh için, Cebrâil عليه السلام ve peygamber yorumu da yapılmıştır. Sûre, bütün işlerin Allâh'a varacağı vurgusu ile sona ermektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Ey kitap ehli! Dîninizde aşırı gitmeyin ve Allah hakkında da gerçek olandan başkasını söylemeyin! Şüphesiz Meryem oğlu Îsâ Mesih, sâdece Allâh'ın peygamberi ve 'ol' emriyle Meryem'e ulaştırdığı kelimesidir ve ondan bir ruhtur. O hâlde Allâh'a ve peygamberlerine inanın! Allah, 'Üçtür!' demeyin. Kendi yararınıza olarak, buna son verin. Çünkü Allah, tek bir İlâh'tır. O, çocuk sahibi olmaktan münezzehdir. Göklerde ne var yerde ne varsa hepsi O'nundur. Vekil olarak Allah yeter!"**²⁵⁰

"Kitap'ta Meryem'i de an. Hani o, ailesinden ayrılarak doğu tarafında bir yere çekilmişti. Sonra onlarla kendi arasına bir perde çekti. Biz ona rûhumuzu (Cebrâil'i) gönderdik; o, ona tam bir insan şeklinde göründü."²⁵¹

"Şüphesiz bu Kur'an âlemlerin Rabbi tarafından indirmiş bir kitaptır. Onu, uyarıcılardan olası diye, senin kalbinin üzerine Apaçık Arapça bir dille Rûhu'l-emîn (Cebrâil) indirmiştir."²⁵²

"Dereceleri yükselten, Arş'ın sahibi Allah, kendi emrinden olan rûhu, kavuşma günü hakkında uyarması için kullarından dilediğine indirir."²⁵³

250. Nisâ, 4/171.

251. Meryem, 19/16-17.

252. Şuarâ, 26/192-195.

253. Mü'min, 40/15.

“Eğer sana Allâh’ın lütuf ve merhameti olmasaydı, onlardan bir grup seni vereceğin hükümde şaşırtmaya yeltenecekti. Oysa onlar ancak kendilerini saptırırlar ve sana hiçbir zarar veremezler. Allah sana Kitabı ve hikmeti indirmiş ve sana bilmediğini öğretmiştir. Gerçekten Allâh’ın sana olan lütfu çok büyüktür.”²⁵⁴

“Biz, sana bu Kur’ân’ı vahyetmekle kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Oysa sen daha önce bunlardan habersiz idin.”²⁵⁵

“Nitekim kendi içinizden size bir peygamber gönderdik. O size âyetlerimizi okuyor, sizi arındırıyor, size kitabı ve hikmeti öğretiyor. Size bilmediğiniz şeyleri öğretiyor. Öyleyse siz Beni anın, Ben de sizi anayım; Bana şükredin, Bana karşı nankörlük etmeyin!”²⁵⁶

“Biz her ümmete uygulayacakları bir şeriat, bir ibadet şekli belirledik. O hâlde onlar (ehl-i kitap) bu işte seninle asla çekişmesinler! Sen onları Rabbine çağır. Çünkü sen dosdoğru bir yoldasın.”²⁵⁷

“Sen Risâlet görevi ile gönderilen peygamberlerdensin. Dosdoğru bir yol üzerindesin.”²⁵⁸

“O hâlde sana vahyolunan Kur’ân’a sımsıkı sarıl. Şüphesiz ki sen dosdoğru bir yol üzerindesin. Gerçekten bu Kur’an, senin için de kavmin için de bir öğüttür ve yakında ondan sorguya çekileceksiniz!”²⁵⁹

254. Nisâ, 4/113.

255. Yûsuf, 12/3.

256. Bakara, 2/151-152.

257. Hac, 22/67.

258. Yâsîn, 36/3-4.

259. Zuhruf, 43/43-44.

سُورَةُ الزُّحْرَفِ

ZUHRUF
SÛRESİ

Zuhruf sûresi 89 âyettir. 54. âyet dışında Mekke’de inmiştir. Adını 35. âyetteki “Zuhruf” tan almıştır. Zuhruf; her çeşit süs, yaldızlı süs, özellikle altın ve gümüş anlamlarına gelir. Sûrede genel olarak; Kur’ân’ın Arapça oluşu, tek Allah inancı, Allâh’ın gücünün delilleri, ibretli tabiat olayları, melekler, şeytan, İbrahim, Mûsâ ve İsâ ﷺ kıssaları, inanmayanların ve inanmayanların sonları gibi konular yer alır.

﴿ BÂB 1 ﴾

**KUR'ÂN'IN DİLİ VE LEVH-İ MAHFÛZ,
İNKÂRCILAR, ALLÂH'IN YARATMASI,
ALLÂH'A CÛZ VE ÇOCUK İSNADI**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

حَمْ^ط ﴿١﴾ وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ^٢ ﴿٢﴾ إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ^٣ ﴿٣﴾ وَإِنَّهُ فِي أُمِّ الْكِتَابِ لَدَيْنَا لَعَلَىٰ حَكِيمٍ^٤ ﴿٤﴾ أَفَنَضْرِبُ عَنْكُمُ الذِّكْرَ صَفْحًا أَنْ كُنْتُمْ قَوْمًا مُسْرِفِينَ^٥ ﴿٥﴾ وَكَمْ أَرْسَلْنَا مِنْ نَبِيِّ فِي الْأَوَّلِينَ^٦ ﴿٦﴾ وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ نَبِيِّ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ^٧ ﴿٧﴾ فَاهْلَكْنَا أَشَدَّ مِنْهُمْ بَطْشًا وَمَضَىٰ مَثَلُ الْأَوَّلِينَ^٨ ﴿٨﴾ وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ^٩ ﴿٩﴾ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا وَجَعَلَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ^{١٠} ﴿١٠﴾ وَالَّذِي نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ فَأَنْشَرْنَا بِهِ بَلْدَةً مَيْتًا كَذَلِكَ تُخْرَجُونَ^{١١} ﴿١١﴾ وَالَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا وَجَعَلَ لَكُم مِّنَ الْفُلْكِ وَالْأَنْعَامِ مَا تَرْكَبُونَ^{١٢} ﴿١٢﴾ لِتَسْتَزُوا عَلَىٰ ظُهُورِهِ ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ إِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَتَقُولُوا سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ^{١٣} ﴿١٣﴾ وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ^{١٤} ﴿١٤﴾ وَجَعَلُوا لَهُ مِنْ عِبَادِهِ جُزْءًا^{١٥} إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ مُّبِينٌ^{١٥} ﴿١٥﴾ أَمْ اتَّخَذَ مِمَّا يَخْلُقُ بَنَاتٍ وَأَصْفِيكُمْ بِالْبَنِينَ^{١٦} ﴿١٦﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

1- Hâ, Mîm.

2-3- Apaçık Kitaba yemin olsun ki; Biz onu, düşünüp anlayasınız diye Arapça bir Kur'an kıldık.

4- O, Bizim katımızdaki Ana kitap'ta bulunan çok yüce, hikmet dolu bir kitaptır.

5- Siz, sınırı aşan bir toplum oldunuz diye, sizi Kur'an'la uyarmaktan vaz mı geçelim?

6- Biz daha önceki milletlere de nice peygamberler gönderdik!

7- Onlar, kendilerine gelen her peygamberi mutlaka alaya alırlardı.

8- Biz onlardan daha güçlü olanları da helâk ettik. Nitekim öncekilerin kıssaları (Kur'an'da) geçmiştir.

9- Andolsun ki onlara, gökleri ve yeri kim yarattı? diye soran: "Onları şüphesiz o mutlak üstün olan ve her şeyi bilen Allah yarattı." derler.

10- O Allah, yeryüzünü size bir beşik yapmış ve doğru gitmeniz için de orada yollar açmıştır.

11- Gökten belli bir ölçüye göre suyu indiren O'dur. Biz onunla ölü bir beldeye yeniden hayat verimiz. İşte siz de kabirlerinizden böyle diriltilip çıkarılacaksınız.

12- Bütün çiftleri yaratan, bineceğiniz gemileri ve hayvanları sizin hizmetinize veren de O'dur.

13- Siz onların sırtlarına binip üzerlerine yerleşince, Rabbinizin nîmetini anarak şöyle dersiniz: "Bunları, bizim hizmetimize veren Allâh'ı tesbih ve tenzih ederiz. Yoksa bizim bunlara gücümüz yetmezdi."

14- "Sonunda hepimiz Rabbimize döneceğiz."

15- Fakat onlar, Allâh'ın kullarından bir kısmını, O'nun bir parçası saydılar. Gerçekten insan apaçık bir nankördür.

16- Yoksa O, yarattıkları arasından kendisine kızlar edindi de, erkek çocukları size mi ayırdı?

1-4. âyetlerde, bu sûrenin de içinde bulunduğu mukattaat harflerinden “Hâ-Mîm”le başlamakta, Kur’ân’a yemin edilerek, onun Arapça olarak indirildiği ve aslının Anakıtap olan Levh-i Mahfûz’da bulunduğu belirtilmektedir.

Allah Teâlâ her peygambere vahyini, o peygamber ve toplumunun diliyle göndermiştir. Levh-i mahfûzda, ilâhî kelâm dilden arınmış bir şekilde, anlam olarak mevcuttur. Allah o bilgi hazinesinden insanlara ulaştırmak istediklerini, vahiy meleği aracılığı ile peygamberin dil kalıplarına sokarak indirir. Nitekim Tevrat’ın İbrânî, İncil’in A’râmî dilinde inmesi de bunu gösterir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey kitap ehli! Size peygamberimiz geldi. Kitap’tan gizlemekte olduğunuz birçok şeyi size açıklıyor ve birçoğunu da dile getirmiyor. Gerçekten size, Allah’tan bir nur ve apaçık bir kitap geldi.”**¹

“Elif, Lâm, Râ. Bunlar, apaçık kitabın âyetleridir. Biz onu, anlayasınız diye Arapça bir Kur’an olarak indirdik.”²

“Gaybın anahtarları O’nun yanındadır. Onları O’ndan başka kimse bilmez. O, karada ve denizde ne varsa bilir. O’nun ilmi dışında, bir yaprak bile düşmez. Yeraltındaki karanlıklarda bir tane, yaş ve kuru hiçbir şey yoktur ki, hepsi apaçık bir kitapta bulunmasın.”³

“Andolsun ki, Biz senden önce de peygamberler göndermiş ve onlara eşler ve çocuklar vermiştik. Hiçbir peygamber Allâh’ın izni olmadan mûcize getiremez. Her dönemin (kendine uygun) kitabı vardır. Allah dilediğini siler, dilediğini de sâbit bırakır. Ana kitap O’nun yanındadır.”⁴

“Doğrusu bu, şâni pek yüce Kur’an’dır. O Levh-i mahfuzda korunmuştur.”⁵

Hız. Ali’nin şöyle dediği nakledilmiştir: Nebî ﷺ ile birlikte bir cenâze için Bakîu’l-Garkad’da bulunuyorduk. Şöyle buyurdu: “Sizden her biriniz için, ateşteki yeri de, cennetteki yeri de yazılmıştır. (Levh-i Mahfûz’da yazılmış veya ezelde takdir edilmiştir). Sahâbe dedi: “Öyleyse biz bu yazımıza güvenmeyelim mi?” Buyurdu ki: “Amel etmeye devam edin. Çünkü kim ne

1. Mâide, 5/15.

2. Yûsuf, 12/1-2.

3. En’âm, 6/59.

4. Ra’d, 13/39.

5. Burûc, 85/21-22.

için yaratıldıysa, o kendisine kolaylaştırılır. Cennetlik olana, saâdet ameli, cehennemlik olana da, şakîliğe uygun amel kolaylaştırılır.”⁶

5-8. âyetlere göre, bir toplumun ahlâkı ne kadar bozulursa bozulsun, Allah onlara dîni duyurmak ve onları uyarmak ister. 6-8. âyetlerde önceki kavimlere gönderilen peygamberlerle de alay edildiği, Allâh'ın, Muhammed ﷺ'in kavminden çok daha güçlü olan o toplulukları helâk ettiği belirtilir. Kur'an'da onların çeşitli örnekleri anlatılmıştır. Burada, inanmayan Mekke müşrikler uyarılmakta ve ibret almaları istenmektedir.

Toplumlara peygamberlerinin getirdiği mesajın ulaşması sorumlulukları için önemlidir. Aksi hâlde, o toplum sâdece akıl yoluyla bir yaratıcı olduğunu düşünmek ve buna inanmakla yetinir ve sorumlu da olmaz.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biz bir peygamber göndermedikçe (kimseye) azap edecek değiliz.”⁷**

“Andolsun, senden önce de birçok peygamberle alay edilmişti. Ama alay ettikleri gerçek, alay edenleri çepeçevre kuşatıp mahvetmişti. De ki: Yeryüzünde gezip dolaşın da, peygamberleri yalanlayanların sonunun nasıl olduğuna bir bakın!”⁸

Katâde şöyle demiştir: “Eğer bu ümmetin ilk insanları Kur'an'ı reddettiği için, uyarmaktan vazgeçilseydi, hepsi helâk olurdu. Ama Allah Teâlâ rahmeti gereği tekrar tekrar yirmi yıl, ya da dilediği kadar onları gerçeğe çağırdı.”⁹

9-11. âyetlerde, Mekke müşriklerine “Gökleri ve yeri kimin yarattığı” sorulsa, mutlaka “kudret sahibi yüce Allah yarattı.” diye cevap verecekleri belirtilir. Bu âyet, Mekke halkının da temelde bir Allah inancı olduğunu bildirir. Ancak onlar putlara tapmayı ve onlardan yardım istemeyi inançlarına karıştırdıkları için, tam olarak inkârcı ve ateist yerine onlardan “müşrikler” diye söz edilmiştir. Yine Allah Teâlâ'nın yeryüzünü bir bebeğin barındığı beşik gibi yaratıp insanın istifâdesine sunduğu ve rahat yolculuk yapabilmeleri için de, arzın üzerini ona göre düzene soktuğu belirtilmektedir.

Allah gökten yağmuru ve karı bir ölçü ile yani yerin ihtiyâcı kadar indirmektedir. İhtiyaçtan fazla indirse âfet olur, tabiat ve canlılar bundan zarar görür. Az indirse, toprak yeteri suyu alamaz, bundan yine canlılar zarar

6. Bk. Buhâri, Bed'ü'l-halk, 6, Tefsir, 92/2- 7; Müslim, Kader, 1.

7. İsrâ, 17/15.

8. En'âm, 6/10-11. Bk. Enbiyâ, 21/41.

9. Süleyman Ateş, age, VIII, 239.

görür. Ölçülü inen yağmur ölü toprağı canlandırır. İşte insan da öldükten sonra kıyâmetin kopmasıyla kabirlerden böyle çıkarılacaktır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Andolsun ki sen onlara: ‘Gökleri ve yeri kim yarattı?’ diye sorsan, mutlaka ‘Allah!’ diyecekler. Sen, ‘Hamd Allâh’a âittir!’ de. Ama onların çoğu bilmezler!”**¹⁰

“O Rabbiniz, yeryüzünü sizin için bir döşek, gökyüzünü de onun üstüne bir tavan yaptı; gökten su indirip, size rızık olsun diye yerden meyveler, ürünler çıkardı. Bütün bunları bile bile Allâh’a eşler koşmayın!”¹¹

“Yeryüzünü size beşik yapan, orada sizin için yollar ve geçitler açan, gökten yağmur yağdırıp su indiren O’dur. O suyla her çeşit bitkiden çiftler çıkartmaktayız. (Onlardan) yeyiniz ve hayvanlarınızı otlatınız! Hiç şüphesiz, bunda akıl sahipleri için nice ibretler vardır!”¹²

“Biz yeryüzünü bir beşik, dağları da birer kazık yapmadık mı?”¹³
“O, sizi sarsmaması için yeryüzünde sâbit dağlar yerleştirmiştir. Orada ırmaklar ve dilediğiniz yere şaşırmadan gidebilmeniz için yollar yarattı.”¹⁴

“Yeri de yayıp döşedik, oraya sâbit dağlar yerleştirdik ve orada her şeyi belli ölçü ile bitirdik. Orada, hem sizin için hem de sizin beslemekle yükümlü olmadıklarınız için, geçimlikler var ettik. Her şeyin hazineleri sâdece Bizim yanımızdadır. Ancak Biz onu belli bir ölçüyle indiririz. Biz rüzgârları aşılایıcı olarak gönderdik ve gökten bir su indirdik de onunla sizi suladık. Onu depolayan da siz değilsiniz.”¹⁵

“O, ölüden diriyi, diriden de ölüyü çıkarır; yeryüzünü ölümünün ardından O diriltir. İşte siz de kabirlerinizden böyle çıkarılacaksınız!”¹⁶

10. Lokmân, 31/25.

11. Bakara, 2/22.

12. Tâhâ, 20/53-54.

13. Nebe, 78/6-7.

14. Nahl, 16/15.

15. Hicr, 15/19-22.

16. Rûm, 30/19.

وَالَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا وَجَعَلَ لَكُم مِّنَ الْفُلْكِ وَالْأَنْعَامِ مَا تَرْكَبُونَ^{۱۲} لِّتَسْتَوُوا عَلَى ظُهُورِهِ ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ إِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَتَقُولُوا سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ^{۱۳} وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ^{۱۴}

12- Bütün çiftleri yaratan, bineceğiniz gemileri ve hayvanları sizin hizmetinize veren de O'dur.

**13- Siz onların sırtlarına binip üzerlerine yerleşince, Rabbini-
zin nîmetini anarak şöyle dersiniz: “Bunları, bizim hiz-
metimize veren Allâh’ı tesbih ve tenzih ederiz. Yoksa bi-
zim bunlara gücümüz yetmezdi.”**

14- “Sonunda hepimiz Rabbimize döneceğiz.”

12-14. âyetlerde, Allah Teâlâ’nın yeryüzünde bütün çiftleri yaratıp, bini-
len gemileri ve hayvanları insanın hizmetine verdiği, bütün bu nîmetleri dü-
şünerek insanın Allâh’a tesbih etmesi ve şükretmesi gerektiği hatırlatılıyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yerin bitirdiklerini, insanların ken-
dilerini ve daha bilmedikleri nice şeyleri çiftler hâlinde yaratan
Allah her türlü eksiklikten uzaktır!”**¹⁷

**“Göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri ar-
dınca gelmesinde, insanlara yararlı olan şeylerle denizde yüzen ge-
milerde, Allâh’ın gökten bir su indirip de onunla yeryüzünü ölümün-
den sonra diriltmesinde, orada her türlü canlıyı yaymasında, rüz-
gârları ve yerle gök arasında emre hazır bekleyen bulutları evirip
çevirmesinde, elbette düşünen bir toplum için nice deliller vardır!”**¹⁸

**“Allah, gökleri ve yeri yaratan, gökten su indirip, onunla size
rızık olarak çeşitli ürünler bitiren, buyruğuyla denizde seyretmek
üzere, gemileri hizmetinize sunan ve ırmakları emrinize âmâde kı-
landır.”**¹⁹

**“Taze et yemeniz ve takınacağınız süs eşyası çıkarmanız için
denizi hizmetinize veren O'dur. Gemilerin denizde suyu yara yara**

17. Yâsîn, 36/36.

18. Bakara, 2/164.

19. İbrâhim, 14/32.

gittiğini görürsün. Bütün bunlar, O'nun lütfundan nasîbinizi aramanız ve O'na şükretmeniz içindir!”²⁰

“Rabbiniz, lütfundan nasip aramanız için, denizde gemileri sizin için yüzdürendir. Şüphesiz O size karşı çok merhametlidir!”²¹

“Görmedin mi, Allah bütün yerdekileri ve buyruğu ile denizde akıp giden gemileri sizin hizmetinize verdi?”²²

“Rüzgârları müjdeciler olarak göndermesi de O'nun varlığını gösteren delillerdendir. Böylece Allah size rahmetinden tattırır; gemiler O'nun koyduğu yasalara uygun şekilde akıp gider ve siz de O'nun lütfundan rızınızı ararsınız. Umulur ki şükredersiniz!”²³

“Görmez misin ki, Allâh'ın lütfuyla gemiler denizde akıp gider. Allah böylece bir kısım varlık delillerini size göstermek ister. Şüphesiz bunda çok sabreden, çok şükreden kimseler için elbette ibretler vardır!”²⁴

“İki deniz birbirine eşit olmaz. İşte şu tatlıdır, susuzluğu giderir, içimi de hoştur; şu da tuzludur, acıdır. Bununla birlikte onların her birinden taze et yer ve takınacağınız süs eşyası çıkarırsınız. Gemilerin de suyu yara yara gittiklerini görürsün. Bütün bunlar Allâh'ın lütfundan rızıklarınızı aramanız ve şükretmeniz içindir.”²⁵

“Onlar için Allâh'ın varlığına bir delil de Bizim, onların atalarını dolu gemide taşımamızdır. Bunun gibi, binecekleri daha nice şeyleri Biz onlar için yaratmışızdır. Dilersek onları suda boğarız da ne onların feryadına koşan olur, ne de onlar kurtarılırlar.”²⁶

“Allah, bir kısmına binesiniz, bir kısmından da yiyesiniz diye sizin için hayvanları yaratandır. Onlarda sizin için daha nice faydalar vardır. Gönüllerinizdeki bir arzuya, onlara binerek ulaşabilirsiniz. Hem onların, hem de gemilerin üstünde taşınırsınız.”²⁷

20. Nahl, 16/14.

21. İsrâ, 17/66.

22. Hac, 22/65.

23. Rûm, 30/46.

24. Lokmân, 31/31.

25. Fâtır, 35/12.

26. Yâsîn, 36/41-43.

27. Mü'min, 40/79-80.

“Bu hayvanlar sizin ağırlıklarınızı, büyük güçlkle ulaşabileceğiniz yerlere taşırlar. Gerçekten Rabbiniz çok şefkatli, çok merhametli olandır. Hem binmeniz hem de süs olsun diye atları, katırları ve merkepleri de yarattı. O, daha sizin bilmediğiniz nicelerini yaratmaktadır.”²⁸

Buna göre bir araçla yolculuğa çıkacak olana aşağıdaki duâ önerilir.

YOLCULUK (SEFER) DUÂSI

Hz. Ali عليه السلام’den rivâyete göre, Allâh’ın elçisi, bir yolculuğa çıkmak üzere binitine binerken besmele çeker, “el-Hamdü lillâh (Allâh’a hamd olsun)” der sonra;

...سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ • وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ

“Sübhânellezî sahhara lenâ hâzâ vemâ künnâ lehû mukrinîne ve innâ ilâ Rabbinâ le münkâlibûn. / Bunu bize boyun eğdiren Allah noksanlardan münezzehtir, yoksa biz buna güç yetiremezdik! Ve biz kuşkusuz rabbimize geri döneceğiz.”²⁹ (Zühurf, 43/13, 14) âyetlerini okur, üç defa “Allahü ekber” ve üç defa da “lâ ilâhe illâllâh” derdi.³⁰

Abdullah bin Ömer’den rivâyete göre ise Allâh’ın Rasûlü yolculuğa çıkarken üç defa tekbirden sonra **“Sübhânellezî sahhara lenâ...”** âyetlerini³¹ okur, sonra şöyle duâ ederdi:

“Allahümme innî es’eluke fî seferî hâzâ el-birra ve’t-takvâ ve mine’l-ameli mâ terdâ. Allahümme hevvîn aleynâ es-Sefere, ve atvi lenâ el-bu’de. Allahümme ente’s-sâhibu fî’s-seferi ve’l-halîfeti fî’l-ehli. Allahümme ıshab-nâ fî seferinâ ve ahlufnâ fî ehlinâ.”

Anlamı: “Allâh’ım! Benim bu yolculuğumda senden iyilik, takvâ ve râzı olacağın amel isterim. Allâh’ım! Bu yolculukta bize kolaylık ver. Uzaklığı kısalt. Allahım! Yolculukta koruyucumuz ve ailemiz hakkında dayanağımız sensin.”³²

28. Nahl, 16/7-8.

29. Zuhurf, 43/13-14.

30. Ebû Dâvûd, Cihâd, 72, 74; Tirmizî, Deavât, 46.

31. Zuhurf, 43/13-14.

32. Müslim, Hac, 425; Ebû Dâvûd, Cihâd, 72; Tirmizî, Deavât, 45-46.

Yolculuktan dönünce de şöyle derdi: “Âyibûne tâibûne li Rabbinâ hâmidûne (Biz, Rabbimize tevbe ve hamd ederek dönüyoruz.)”³³

Diğer yandan Nûh عليه السلام'ın gemiye binince okuduğu şu âyet de binite binirken okunabilir: **“Bismillâhi mecrâhâ ve mursâhâ inne Rabbî le gafûru'r-rahîm. / Bu binitin akıp gitmesi de durması da Allâh'ın adıyla. Şüphesiz benim Rabbim, elbette çok bağışlayan, çok merhamet edendir.”**³⁴

Günümüzde çok hızlı araçların icad edilmesi ve aşırı trafik yoğunluğu yüzünden âni kazâlar yolcuların bir anda ölümüne neden olmaktadır. Bu yüzden yola çıkarken yukarıdaki âyet ve duâların okunması daha da önem kazanmıştır.

وَجَعَلُوا لَهُ مِنْ عِبَادِهِ جُزْءًا ۖ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ مُبِينٌ ﴿١٥﴾
 أَمْ اتَّخَذَ مِمَّا يَخْلُقُ بَنَاتٍ وَأَصْفِيكُمْ بِالْبَنِينَ ﴿١٦﴾

15- Fakat onlar, Allâh'ın kullarından bir kısmını, O'nun bir parçası saydılar. Gerçekten insan apaçık bir nankördür.

16- Yoksa O, yarattıkları arasından kendisine kızlar edindi de, erkek çocukları size mi ayırdı?

15-16. âyetlerde kimi Yahudilerin, “Üzeyir, Allâh'ın oğludur.”, Hristiyanların, “İsâ, Allâh'ın oğludur.”, müşriklerin “Melekler Allâh'ın kızlarıdır.” demeleri, bunları Allâh'ın bir parçası sayarak, O'na ortak koşmaları anlamına geldiğine işaret edilir.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Onlar kızların Allâh'a âit olduğunu iddiâ ediyorlar. Hâşâ, O böyle şeylerden uzaktır. Çok sevdikleri erkek çocukları da kendilerine malediyorlar!”**³⁵

33. Buhârî, Umre, 12, Cihâd, 133, 197, Megâzî, 29, Deavât, 53; Müslim, Hac, 425, 428, 429.

34. Hûd, 11/41.

35. Nahl, 16/57.

﴿ BÂB 2 ﴾

CAHİLİYEDE KIZ ÇOCUKLARI, MELEKLERİN CİNSİYETİ, ATALARIN İZİNDEN GİDİŞ

وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِمَا ضَرَبَ لِلرَّحْمَنِ مَثَلًا ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ ﴿١٧﴾ أَوْ مَنْ يَنْشُرُوا فِي الْحِلْيَةِ وَهُوَ فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ ﴿١٨﴾ وَجَعَلُوا الْمَلَائِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبَادُ الرَّحْمَنِ إِنَاثًا أَشْهَدُوا خَلْقَهُمْ سَتُكْتَبُ شَهَادَتُهُمْ وَيُسْأَلُونَ ﴿١٩﴾ وَقَالُوا لَوْ شَاءَ الرَّحْمَنُ مَا عَبَدْنَاهُمْ مَا لَهُمْ بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿٢٠﴾ أَمْ آتَيْنَاهُمْ كِتَابًا مِنْ قَبْلِهِ فَهُمْ بِهِ مُسْتَمْسِكُونَ ﴿٢١﴾ بَلْ قَالُوا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَى أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَى آثَارِهِمْ مُقْتَدُونَ ﴿٢٢﴾ وَكَذَلِكَ مَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَى أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَى آثَارِهِمْ مُقْتَدُونَ ﴿٢٣﴾ قَالَ أُولُو جِبْتِكُمْ بِأَهْدَى مِمَّا وَجَدْتُمْ عَلَيْهِ آبَاءَكُمْ قَالُوا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿٢٤﴾ فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَنْظَرُ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٥﴾

17- Onlardan biri, Rahmân olan Allâh'a isnat ettiği kız çocuğu ile müjdelendiği zaman, yüzü simsiyah kesilir de öfkesinden yutkunup durur.

18- Yoksa onlar süs içinde yetiştirilip de savaşta kendini savunamayacak olanı mı Allâh'a isnat ediyorlar?

- 19- Onlar Rahmân olan Allâh'ın kulları olan melekleri de di-
şi saydılar. Yoksa onların yaratılışlarında hazır mı bulun-
dular? Onların bu şahitlikleri yazılacak ve bundan sor-
guya çekileceklerdir.
- 20- Onlar, “Eğer Rahmân olan Allah dileseydi, biz o melek-
lere tapmazdık.” dediler. Onların bu konuda hiçbir bil-
gileri yoktur. Onlar sâdece yalan söylüyorlar!
- 21- Yoksa Biz bundan önce kendilerine bir kitap verdik de,
ona mı sarılıyorlar?
- 22- Hayır, onlar sâdece şöyle diyorlar: “Şüphesiz ki biz ata-
larımızı bir din üzerinde bulduk; onların izinden gidi-
yoruz.”
- 23- Bunun gibi, senden önce hangi ülkeye bir peygamber
gönderdiysek, oranın şımarık varlıklı kimseleri: “Biz ata-
larımızı bir din üzerinde bulduk; biz de onların izine uy-
muş gidiyoruz.” dediler.
- 24- Peygamberleri onlara: “Ben size atalarınızı üzerinde bul-
duğunuzdan daha doğrusunu getirmiş olsam da mı, ba-
na uymayacaksınız?” deyince, dediler ki: “Doğrusu biz,
sizinle gönderilen şeyi inkâr ediyoruz.”
- 25- Bunun üzerine Biz de onlardan intikam aldık. Bir bak,
peygamberlerini yalanlayanların sonu nasıl oldu!

17-18. âyetlere göre, İslâm öncesi Araplar, belki savaş ehli olmadıkla-
rını düşünerek kız çocuklarını güçsüz görüyor, oğulları kendilerine kızları
da Allâh'a isnat ediyorlardı. Bu sebeple kız çocuğunun doğumuna üzülü-
yor ve kimileri onu diri diri toprağa gömüyordu. Âyetlerde bu çirkin tutum
kınanmaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “*Onlar kızları Allâh'a yakıştı-
yorlar. Hâşâ, O böyle şeylerden uzaktır. Çok sevdikleri erkek ço-
cukları da kendilerine mâl ediyorlar! Onlardan birine kız çocu-
ğu doğduğu haber verildiğinde öfkelenir, yüzü kapkara kesilir.
Kendisine verilen haberin utancıyla kavminden gizlenir. Şimdi o*

maruz kalacağı bu utanca karşı, onu yanında mı tutmalı, yoksa diri diri toprağa mı gömmelidir? Dikkat edin, vermekte oldukları karar ne kötüdür!”³⁶

“Göklerin ve yerin mülkü yalnız Allâh’a âittir. O dilediğini yaratır, dilediğine kız çocuklar, dilediğine de erkek çocuklar bağışlar. Yahut onları hem erkek hem de kız çocuklar olmak üzere çift verir, dilediğini de kısır yapar. Çünkü O, her şeyi bilir, O’nun her şeye gücü yeter.”³⁷

19. âyette, Mekke müşriklerinin melekleri dışı saydıkları belirtilir ve onların meleklerin yaratılışında hazır mı bulundukları sorusu sorulur. Yalana dayalı böyle bir isnattan dolayı hesâba çekilecekleri belirtilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Göklerde bulunanlar, yerdeki canlılar ve melekler Allâh’a secde ederler, onlar büyüklük taslamazlar. Çünkü onlar üstlerindeki Rab’lerinden korkarlar ve kendilerine emredilene yaparlar.”³⁸**

“Ben onları (İblis ve soyunu) ne göklerin ve yerin yaratılışına, ne de kendilerinin yaratılışına şahit tutmadım. Ben yoldan çıkaranları kendime yardımcı da yapmış değilim.”³⁹

“Onlar, boş inançlarına göre dediler ki: ‘Bu hayvanlar ile ekinler haramdır. Onları bizim dilediğimiz kimselerden başkası yiyemez. Birtakım hayvanların sırtlarına binmek haramdır.’ Bir kısım hayvanlar da vardır ki, keserken üzerlerine Allâh’ın adını anmazlar. Onlar bu konuda Allâh’a iftirada bulundular. Allah da, iftiralarından dolayı onlara cezâlarını verecektir. Bir de şöyle dediler: ‘Şu hayvanların karnındakiler (canlı doğarsa), yalnızca bizim erkeklerimize âittir, eşlerimize haram kılınmıştır. Ölü doğarsa, onlar da buna ortaktırlar.’ Allah, bu nitelemelerinden dolayı, onlara cezâlarını verecektir. Çünkü O, tam hikmet sahibidir, hakkıyla bilendir.”⁴⁰

“Allah yoksul, biz zenginiz!” diyenlerin sözünü Allah elbette işitmiştir. Biz onların söylediklerini ve haksız yere peygamberleri öldürmelerini yazacağız ve diyeceğiz ki: Tadın bakalım o yakıcı azâbı!

36. Nahl, 16/57-59.

37. Şûrâ, 42/49-50.

38. Nahl, 16/49-50.

39. Kehf, 18/51.

40. En’âm, 6/138-139.

Bu yakıcı azap, dünyada iken kendi yaptığınız ameller yüzündendir. Yoksa Allah, kullarına karşı zulmedici değildir.”⁴¹

“Gördün mü, âyetlerimizi inkâr ederek bana mutlaka mal ve çocuk verilecek diyeni? O, gayb perdesini mi araladı, yoksa Rahmân'ın katından bir söz mü aldı? Hayır, Biz onun söylediklerini yazacağız ve azâbına azap katacağız.”⁴²

“Bir de kâfirler mü'minlere dediler ki: ‘Siz, bizim dînimize uyun, sizin günahlarınızı da biz yüklenelim!’ Oysa kendileri onların günahlarından hiçbir şey yüklenmezler. Onlar kesinlikle yalancılardır. Andolsun onlar, hem kendi günahlarını, kendi günahlarıyla birlikte daha başka günahlar da yüklenecekler ve elbette, uydurdukları şeylerden dolayı kıyâmet gününde mutlaka sorguya çekileceklerdir.”⁴³

20-22. âyetlerde, müşriklerin “Rahmân olan Allah dilemeseydi biz putlara tapmazdık,” demelerinin bir bilgiye dayanmadığı, tahmin yürütmekten ibâret olduğu, kendilerine bu konuda bir kitap verilmediği, zaten onların “atalarının izinden gittiklerini” söyledikleri ve bu inançta oldukları belirtiliyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “Yeryüzünde bulunan kimselerin çoğuna uyarsan, onlar seni Allah yolundan saptırırlar. Onlar zandan başka bir şeye uymaz, yalandan başka söz de söylemezler.”⁴⁴

“De ki: “Allah'tan başka tapmakta olduklarınızı gördünüz mü? Gösterin bana, onlar yeryüzünde neyi yaratmışlar? Yoksa onların, göklerde bir ortaklığı mı var? Ya da Biz kendilerine bir kitap vermişiz de, ondan bir delil üzerinde mi bulunuyorlar? Hayır, o zâlimler birbirlerini yalan vaatlerle aldatıp duruyorlar.”⁴⁵

“Onlara: ‘Allâh'ın indirdiğine uyun!’ denildiğinde, ‘Hayır! Biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz yola uyarız.’ dediler. Ama ya ataları bir şey akıl edememiş ve doğru yolu da bulamamışlarsa?”⁴⁶

41. Âl-i İmrân, 3/181-182.

42. Meryem, 19/77-79.

43. Ankebût, 29/12-13.

44. En'âm, 6/116.

45. Fâtır, 35/40.

46. Bakara, 2/170.

وَكَذَلِكَ مَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا
 إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَارِهِمْ مُقْتَدُونَ ﴿٢٣﴾ قَالَ أُولُو
 حِجَّتِكُمْ بَاهْذِي مِمَّا وَجَدْتُمْ عَلَيْهِ آبَاءَكُمْ قَالُوا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ
 كَافِرُونَ ﴿٢٤﴾ فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَنْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكْذِبِينَ ﴿٢٥﴾

23- Bunun gibi, senden önce hangi ülkeye bir peygamber gönderdiysek, oranın şımarık varlıklı kimseleri: “Biz atalarımızı bir din üzerinde bulduk; biz de onların izine uymuş gidiyoruz.” dediler.

24- Peygamberleri onlara: “Ben size atalarınızı üzerinde bulduğunuzdan daha doğrusunu getirmiş olsam da mı, bana uymayacaksınız?” deyince, dediler ki: “Doğrusu biz, sizinle gönderilen şeyi inkâr ediyoruz.”

25- Bunun üzerine Biz de onlardan intikam aldık. Bir bak, peygamberlerini yalanlayanların sonu nasıl oldu!

23-25. âyetlerde, geçmiş toplumlardan her birinin şımarık zenginlerinin, kendilerine gelen peygambere karşı çıkararak, “Biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz dîne tâbi olmaya devam edeceğiz.” dedikleri bildirilir. Elçi de onlara, “Ben size atalarınızın yolundan daha doğru bir yol getirmiş olsam da mı, onların yolundan ayrılmayacaksınız?” demiş, buna rağmen elçinin yolunu kabûl etmedikleri için, Allah onların küfür ehli olanlarından öç almıştır.

Hız. Peygamber’e karşı çıkan Mekke Kureyş müşriklerinin durumu da bu şımarık zenginler gibiydi. Bunlar atalarını taklit etmeyi kendi çıkarlarına uygun buluyorlardı. Çünkü o düzen içinde çevrelerine hâkim olmuşlar, insanları o düzen içinde sömürüyorlardı. Toplumun değer yargıları değişirse kendileri de mevki ve nîmetlerini kaybedebilirlerdi. Bu yüzden onlar, Hız. Peygamber’in kurmakla görevlendirildiği yeni değerler sistemine şiddetle karşı koydular. Demek ki bu karşı koymanın asıl nedeni, din kisvesi altındaki dünya tutkusu idi.⁴⁷

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biz hangi ülkeye uyarıcı bir peygamber göndermişsek, oranın refah içinde şıarmış ileri gelenleri:**

Biz size gönderilmiş olan şeyi inkâr ediyoruz demişlerdi. Ve yine demişlerdi ki: Biz malca da evlâtça da sizden daha çoğuz. Dolayısıyla biz azâba uğratılacak değiliz.' De ki: 'Rabbim, rızkı dilediğine genişletir, dilediğine kısar. Ama insanların çoğu bilmezler.'"⁴⁸

"Hani onlara birbiri ardınca peygamberler gelmiş ve kendilerini: Allah'tan başkasına kulluk etmeyin demişlerdi. Onlar ise: 'Eğer Rabbimiz dileseydi, bize peygamber olarak melekler indirirdi! Bu yüzden biz sizinle gönderileni inkâr ediyoruz.' demişlerdi."⁴⁹

"Daha önce, bu kitapları insanlara doğru yolu göstermek için (toptan indirdiği gibi), hak ile bâtılı ayıran delilleri de O indirmişti. Şüphesiz ki, Allâh'ın âyetlerini inkâr edenler için şiddetli bir azap vardır. Allah mutlak üstündür. O, inkârcılardan intikam alır."⁵⁰

48. Sebe', 34/34-36.

49. Fussilet, 41/14.

50. Âl-i İmrân, 3/4.

﴿ BÂB 3 ﴾

**HZ. İBRAHİM VE TEVHÎD İNANCI,
HAK DİNE SİHİR İSNÂDI, ALLÂH'IN RAHMETİ**

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ إِنَّنِي بَرَاءٌ مِّمَّا تَعْبُدُونَ ﴿٢٦﴾ إِلَّا الَّذِي فَطَرَنِي فَإِنَّهُ سَيَهْدِينِ ﴿٢٧﴾ وَجَعَلَهَا كَلِمَةً بَاقِيَةً فِي عَقِبِهِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢٨﴾ بَلْ مَتَّعْتُ هَؤُلَاءِ وَأَبَاءَهُمْ حَتَّىٰ جَاءَهُمُ الْحَقُّ وَرَسُولٌ مُّبِينٌ ﴿٢٩﴾ وَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ وَإِنَّا بِهِ كَافِرُونَ ﴿٣٠﴾ وَقَالُوا لَوْلَا نَزَلَ هَذَا الْقُرْآنُ عَلَىٰ رَجُلٍ مِنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ ﴿٣١﴾ أَهُم يَقْسِمُونَ رَحِمْتَ رَبِّكَ ۖ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِّيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُخْرِيًّا ۖ وَرَحِمْتَ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴿٣٢﴾ وَلَوْلَا أَنْ يَكُونَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً لَّجَعَلْنَا لِمَنْ يَكْفُرُ بِالرَّحْمَنِ لِبُيُوتِهِمْ سُقْفًا مِنْ فِصَّةٍ وَمَعَارِجَ عَلَيْهَا يَظْهَرُونَ ۖ ﴿٣٣﴾ وَلِلْبُيُوتِهِمْ أَبْوَابًا وَسُرُرًا عَلَيْهَا يَتَكَبَّرُونَ ۖ ﴿٣٤﴾ وَزُخْرَفًا ۖ وَإِنْ كُلُّ ذَلِكَ لَمَّا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۖ وَالْآخِرَةُ عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ ۖ ﴿٣٥﴾

26- Hani bir zaman İbrahim, babasına ve kavmine şöyle demişti: “Ben gerçekten sizin taptığınız şeylerden uzağım.”

27- “Ben ancak beni Yaratan’a kulluk ederim. Çünkü O, beni doğru yola iletecektir.”

28- İbrahim bu sözü, ardından geleceklere hakka dönsünler diye kalıcı bir söz olarak bıraktı.

- 29- Doğrusu Ben bunları ve atalarını, kendilerine hak ve onu açıklayan bir peygamber gelinceye kadar nîmetlerden yararlandırımdı.**
- 30- Fakat kendilerine hak geldiğinde: “Bu bir sihirdir, doğrusu biz buna inanmıyoruz.” dediler.**
- 31- Yine onlar, “Bu Kur'an, şu iki şehirden bir büyük adama indirilmeli değil miydi?” dediler.**
- 32- Yoksa Rabbinin rahmetini onlar mı paylaşıyor? Oysa dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında Biz paylaştırdık. Birbirlerine iş gördürmeleri için kimini ötekine derecelerle üstün kıldık. Rabbinin rahmeti onların biriktirdikleri şeylerden daha hayırlıdır.**
- 33- Eğer insanların küfürde birleşmiş bir tek ümmet hâline gelme (tehlikesi) olmasaydı, Rahmân'ı inkâr edenlerin evlerinin tavanlarını ve çıkacakları merdivenleri gümüşten yapardık.**
- 34- Evlerinin kapılarını ve üzerine yaslanacakları koltukları da (hep gümüşten yapardık).**
- 35- Ve onları ziynetlere boğardık. Bütün bunlar sâdece dünya hayatının geçimliğidir. Âhiret ise, Rabbinin katında, Allâh'a karşı gelmekten sakınanlara mahsustur.**

26-29. âyetlerde, büyük peygamberlerden olan ve son üç din peygamberinin ortak atası İbrahim ﷺ örnek olarak anlatılmaktadır. Hz. İbrahim Allâh'ın birliği esasına dayanan tevhid inancını öncelikle babasına ve kavmine tebliğ etmiş, kendisinin her şeyi yaratan Allah'tan başkasına kulluk edemeyeceğini ilân etmiştir. O, Allâh'ı bir sayan hanifliği sonraki tüm kuşaklara geçecek şekilde yaymaya çalışmıştır. Gerçekten onun soyundan birçok peygamber gelmiştir. Nitekim Hz. İsa'nın soyu ana tarafından, Hz. Muhammed'in soyu ise baba tarafından Hz. İbrahim'e dayanır.

Ancak Hz. İbrahim'in hanîf dînini devam ettirenler olduğu gibi, her dönemde puta tapan müşriklerin bulunduğu da bilinmektedir. İslâm'ın gelişinde de, Mekke müşrikleri puta taparken hanîf dîni üzere olanlar da vardı. Kur'an ve onu açıklayan Hz. Muhammed gelinceye kadar, puta tapanlar

normal yaşamlarını sürdürmüşlerdi. Bunlar geldikten sonra, özürleri kabul edilemezdi, çünkü artık gerçeği öğrenmişlerdi.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Babası dedi: ‘Ey İbrahim! Sen benim tanrılarımın yüz mü çeviriyorsun? Yemin olsun ki, eğer bundan vazgeçmezsen seni taşlarım! Haydi, bir süre benden uzak dur! İbrahim dedi: ‘Sana selam olsun, senin için Rabbinden mağfiret dileyeceğim. Çünkü O, bana karşı çok lütufkârdır. Sizden de Allâh’ı bırakıp taptıklarınızdan da uzaklaşıyorum. Ben yalnızca Rabbime duâ ederim. Umulur ki Rabbime duâ sâyesinde bahtsız olmam!’ İbrahim onlardan ve Allâh’ı bırakıp taptıklarından uzaklaşınca, Biz ona İshâk’ı ve Yâkub’u verdik ve her birini peygamber yaptık. Bunlara rahmetimizden ihsan ettik ve hepsine de dillerde güzel ve yüksek bir nam bıraktık.”**⁵¹

Hız. İbrahim kavmini diyalektik metotla iknâ etmek ve Allah’tan başka tabiatla bâzı güç kaynaklarının aczini kavmine göstermek için şöyle bir yol izlemişti: Gecenin karanlığı basınca bir yıldız görmüş, bu ilâh olabilir, demiş. Yıldız batınca, ben batanları sevmem, demiş. Ayın doğuşunu izlemiş, herhalde bu güçlü bir ilâh demiş. Ay batınca, onun zayıflığını dile getirmiş. Güneş doğunca bu ondan daha büyük ve daha güçlü, herhalde bu ilâh olabilir, demiş. Fakat güneş de batınca, onun da aczini görmüş⁵² ve sonunda şöyle demiştir:

“Ey kavmim! Şüphesiz ki ben sizin Allâh’a ortak koştuğunuz şeylerden uzağım. Şüphesiz ki ben yüzümü hanîf olarak, gökleri ve yeri Yaratan’a çevirdim ve ben Allâh’a ortak koşanlardan değilim.”⁵³

Hız. İbrahim’in peygamber olduktan sonra toplumuna yaptığı ilk çağrı ve konuşma Şuarâ sûresinde şöyle nakledilir:

“Onlara İbrahim’in kıssasını da oku! Hani o, babasına ve kavmine: ‘Sizler, nelere tapıyorsunuz?’ demişti. Onlar: ‘Birtakım putlara tapıyoruz ve onlara tapmaya da devam edeceğiz.’ dediler. İbrahim: ‘Peki, dedi, siz duâ ettiğiniz zaman onlar sizi iştirirler mi? Veya size bir fayda ya da zarar verebilirler mi?’ ‘Hayır, ama biz atalarımızı böyle yapar bulduk.’ dediler.”

“İbrahim dedi: Hiç düşündünüz mü, nelere tapıyorsunuz? Siz ve eski atalarınız. Şüphesiz bütün bunlar benim düşmanımdır.

51. Meryem, 19/46-50.

52. En’âm, 6/76-78.

53. En’âm, 6/78-79.

Ancak âlemlerin Rabbi olan Allah benim dostumdur. O ki beni yaratan ve bana doğru yolu gösterendir. Bana yediren ve içirendir. Hastalandığım zaman, bana O şifâ verir. Benim canımı alacak, sonra yeniden diriltecek olan O'dur. Ve cezâ gününde, kusurlarımı bağışlayacağını umduğum da O'dur. Ey Rabbim! Bana hikmet ver ve beni sâlihler arasına kat! Bana gelecek nesiller arasında hayırla anılmayı nasip eyle! Beni, nîmeti bol cennetine mîrasçı olanlardan kıl! Babamı da bağışla. Çünkü o yolunu şaşırınlardan oldu. İnsanların diriltileceği gün, beni utandırma. O gün ne mal fayda verir ne de çocuklar. Ancak Allâh'a temiz bir kalp ile gelen müstesnâ.”⁵⁴

Hız. İbrahim kendinden sonra gelecek nesillere şöyle örnek gösterilir:

“İbrahim'de ve onunla beraber olanlarda sizin için güzel bir örnek vardır. Hani onlar kavimlerine şöyle demişlerdi: ‘Şüphesiz biz sizden de Allah'tan başka taptıklarınızdan da uzağız. Sizi tanımıyoruz. Sizinle bizim aramıza, siz sâdece tek olan Allâh'a îmân edinceye kadar sürecek bir düşmanlık ve nefret girmiştir.’ Ancak İbrahim'in babası için söylediği şu söz müstesnâdır: ‘Andolsun ki, senin için Allah'tan af dileyeceğim. Bununla birlikte sana Allah'tan gelecek herhangi bir şeyi önlemeye gücüm yetmez.’ (O mü'minler şöyle dediler): ‘Ey Rabbimiz! Ancak sana güvenip dayandık, Sana yöneldik. Dönüş de ancak Sanadır! Ey Rabbimiz! Bizi inkâr edenler için deneme konusu yapma! Bizi bağışla Ey Rabbimiz! Çünkü Sen mutlak üstünsün, tam hüküm ve hikmet sahibisin!’ Andolsun ki onlarda sizin için, Allâh'ı ve âhiret gününü umanlar için güzel bir örnek vardır. Kim yüz çevirirse bilsin ki, Allah hiçbir şeye muhtaç değildir, her türlü övgüye lâyıktır.”⁵⁵

30. âyete göre, bir topluma yeni bir peygamber gelince, onun etkisini ve mucizesini gören toplum, bunu bir sihir olarak nitelendirip, hak olan tebliği etkisiz kılmaya çalışır. Nitekim Hz. Peygamber için de “şâir ve sihirbaz” ithamları olmuştur.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Eğer sana kâğıt üzerine yazılı bir kitap indirseydik ve ona elleriyle dokunmuş olsalardı, yine de o inkârcılar, ‘Bu, apaçık sihirden başka bir şey değil!’ derlerdi.”⁵⁶**

54. Şuarâ, 26/69-89.

55. Mümtehine, 60/4-6.

56. En'âm, 6/7.

“(Ey İsrâ!): Sen, İsrâiloğulları’na açık mucizeler getirdiğin ve onlardan kâfir olanları: ‘Bu apaçık sihirden başka bir şey değildir.’ dedikleri zaman onların elinden seni Ben kurtarmıştım.”⁵⁷

“Kendi içlerinden birisine: ‘İnsanları uyar, îmân edenlere de Rab’leri katındaki yüksek makamları müjdele!’ diye vahyetmemiz, (Mekke) halkının tuhafına gitti de, o kâfirler ona: ‘Bu, elbette apaçık bir sihirbazdır.’ dediler.”⁵⁸

“O, hanginizin daha güzel iş yapacağını denemek için, Arş’ı su üstünde iken, gökleri ve yeri altı günde yaratmıştır. Böyle iken sen onlara: ‘Öldükten sonra mutlaka diriltileceksiniz!’ desen, o inkâr edenler kesinlikle sana: ‘Bu apaçık sihirden başka bir şey değil!’ derler.”⁵⁹

وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَذَا الْقُرْآنُ عَلَى رَجُلٍ مِّنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ ﴿٣١﴾

31- Yine onlar, “Bu Kur’an, şu iki şehirden bir büyük adama indirilmeli değil miydi?” dediler.

31. âyete göre, müşriklerin kastettikleri iki kent, Mekke ve Tâif olup, onlar peygamberlik verilecekse bu iki kentin zenginlerinden birisine verilmesi gerektiğini söylüyorlardı. Uygun buldukları kişiler de, Mekke’de Velid bin Mugîre, Tâif’te Urve bin Mes’ud es-Sakafî idi. Müşriklerin bu konuda ölçüsü mal ve mevki sahibi olmaktı. Oysa Allah katında üstünlük mal ve makam ile değil, takvâ iledir. Üstelik Hz. Muhammed soy bakımından onların en şerefli idi. Yetim büyüdüğü için mal sahibi değildi. Ancak varlıklı bir hanım olan Hz. Hatice ile evlenmekle bu eksiklik de ortadan kalkmıştı.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bir de: ‘Ona bir melek indirilmeli değil miydi?’ dediler. Eğer Biz bir melek indirmiş olsaydık, o zaman, iş bitirilmiş olur, artık kendilerine hiç fırsat verilmezdi! Eğer o peygamberi bir melek olarak gönderseydik, onu yine bir insan şekline sokardık ve elbette onları, düşmekte oldukları şüpheye yine düşürürdük.”**⁶⁰

57. Mâide, 5/110.

58. Yûnus, 10/2.

59. Hûd, 11/7.

60. En’âm, 6/8-9.

أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ ۖ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ
الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِّيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا
سُخْرِيًّا ۖ وَرَحِمْتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴿٣٢﴾

32- Yoksa Rabbinin rahmetini onlar mı paylaşıyor? Oysa dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında Biz paylaştırdık. Birbirlerine iş gördürmeleri için kimini ötekine derecelerle üstün kıldık. Rabbinin rahmeti onların biriktirdikleri şeylerden daha hayırlıdır.

32. âyete göre, Cenâb-ı Hak insanlardan kimini bilgili, kimini bilgisiz, kimini zengin, kimini yoksul, kimini işveren, kimini işçi, kimini yönetici, kimini yönetilen yapmak sûretiyle toplumda “iş bölümü” ve “sosyal dengeler” meydana getirmiştir.

Buna göre zengin yoksul, işveren işçi her biri toplumun çeşitli katmanlarını oluşturur. Zenginin sırf zenginliğinden ötürü bir kemâl hâinden söz edilemeyeceği gibi, yoksulun da yoksulluktan ötürü bir eksikliği bulunmaz. İnsanlar arasındaki bu yetenek, eğitim, meslek ve servet farkları, onları birbirine bağlayan ve birbirine muhtaç hâle getiren, önemli bir denge unsurudur.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Eğer Allah, kullarına rızık bol verseydi, yeryüzünde azar taşkınlık ederlerdi. Onun için, Allah rızık kendi dilediği bir ölçüde indiriyor. Şüphesiz ki O kullarından haberdardır, her şeyi görmektedir.”**⁶¹

“Allâh’ın savaşız, barış yoluyla fethedilen ülkelerin halkından Peygamberine verdiği ganimet malları Allâh’a, Rasûlüne, Peygamberin yakın akrabasına, yetimlere, yoksullara ve yolculara âittir. Böylece o malların, sâdece zenginler arasında dönüp dolaşan bir servet hâlini alması önlenmiş olur. Peygamber size ne verdiyse onu alın; size neyi yasakladıysa ondan da sakının. Allah’tan korkun. Çünkü Allah azâbı çok şiddetli olandır.”⁶²

“Dereceleri yükselten ve Arş’ın sahibi olan Allah, kendi emrin-den olan rûhu, kavuşma günü hakkında insanları uyarması için kullarından dilediğine indirir.”⁶³

61. Şûrâ, 42/27.

62. Haşr, 59/7.

63. Mü’min, 40/15.

“Bir de Allâh’ın bâzınıza, diğerinden fazla verdiği şeylere göz dikip imrenmeyin! Erkeklerin çalışıp kazandıklarından bir payı vardır, kadınların da çalışıp kazandıklarından bir payı vardır. Çalışıp, Allâh’ın lütfundan isteyin. Şüphe yok ki Allah, her şeyi hakkıyla bilir.”⁶⁴

Hiz. Peygamber bir hadîsinde şöyle buyurmuştur: “Allah rızkı insanlar arasında bölüştürdüğü gibi, ahlâkı da bölüştürdü. Dünyayı sevdiğine ve sevmeydiğine ayırım yapmaksızın verirken, dîni sâdece sevdiklerine verdi. Allah kime dîni ve dindarlığı nasip etmişse, onu sevmiş demektir.”⁶⁵

İSLÂM’DA İŞÇİ - İŞVEREN İLİŞKİLERİ

Kur’an ve sünnette insanın alın terine özel önem vermiştir. Kur’an’da; adâleti, iyiliği, insanlara muhtaç oldukları şeyleri vermeyi emreden,⁶⁶ emânetlerin ehline verilmesini isteyen,⁶⁷ ölçü ve tartının tam yapılmasını ve insanların haklarını eksiltmemeyi bildiren âyetler,⁶⁸ genel anlamda emeğin değerini de kapsar.

Yine Kur’an’da, **“insana ancak çalıştığıının karşılığının verileceği”** bildirilmiş,⁶⁹ Cenâb-ı Hak rızkı vermeyi üstlenmiş,⁷⁰ ancak insanoğlu helâl yoldan kazanmaya da teşvik edilmiştir.⁷¹ Diğer yandan Şuayb عليه السلام’ın koyunlarını sulamada yardımcı olan Hz. Mûsâ’ya bunun için ücret teklif edilmesi,⁷² emeğin değerine dikkat çeken âyetlerdendir.

Emekle ilgili bâzı hadisler şunlardır: Hz. Peygamber’e hangi kazan- cın daha üstün olduğu sorulunca; **“En hayırlı kazanç, kişinin elinin emeği ve dürüst yapılan (mebrûr) alışverişidir.”**⁷³ **“Bir kimse kendi elinin emeğini yemekten daha hayırlı bir yemek yememiştir. Şüphesiz Allâh’ın nebî-si Dâvud peygamber de zırh yaparak kendi elinin emeğini yiyordu.”**⁷⁴ ce- vabını vermiştir.

64. Nisâ, 4/32.

65. Hâkim, Müstedrek Atâ. II, 485. Zehebî bu hadîsin sahih olduğunu söylemiştir.

66. Nahl, 16/90.

67. Nisâ, 4/58.

68. A’raf, 7/85.

69. Necm, 53/39.

70. Hac, 22/58; Sebe’, 34/39.

71. Mâide, 5/3-5, 87; A’raf, 7/157.

72. Kasas, 28/25.

73. Ahmed bin Hanbel, Müsned, III, 466, IV, 141.

74. Buhârî, Büyû’, 15, Enbiyâ, 37.

Emeğin bedeliyle ilgili olarak hadislerde şöyle buyurulmuştur: “Bir işçi çalıştıran kimse, ona vereceği ücreti bildirsin.”⁷⁵ “İşçiye ücretini teri kurmadan veriniz.”⁷⁶

Bir kudsi hadiste de şöyle buyrulur: “Üç kimse kıyâmet gününde beni karşılarında bulacaktır. Benim adımı verip haksızlık eden; hür insanı satıp parasını yiyen; bir kimseyi çalıştırıp da, ona ücretini vermeyen.”⁷⁷

Hiz. Peygamber, eski toplumlardan olup, toprak kayması yüzünden bir mağarada mahsur kalan üç kişiden birisinin şöyle duâ ettiğini anlatır: “Ey Rabbim! Ben birtakım işçiler çalıştırdım. Ücretlerini ödedim. Ancak işçilerden birisi ücretini almadan gitti. Onun hakkını ticaretle işletip arttırdım. Birçok malı oldu. Bir süre sonra gelerek ücretini istedi. Ben, gördüğün şu deve, sığır, koyun ve hizmetçiler senin ücretinden meydana geldi, dedim. Benimle alay etme diye cevap verdi. Seninle alay etmiyorum, dedim. Bunun üzerine bütün malını alıp gitti, hiçbir şey bırakmadı. Ey Rabbim; bunu sırf senin rızanı kazanabilmek için yapmışsam, bizi bu mağaradan kurtar!” Bu duânın arkasından mağaranın ağzını kapatan taş yuvarlanır ve oradan kurtulurlar.⁷⁸

İslâm’a göre, işçi ve memur maaşları konusunda bir ölçü var mıdır? Belirlenecek temel ücret veya maaşta; çalışan işçi veya memurun kendisi ve bakmakla yükümlü olduğu kimseler için yapmak zorunda olduğu masraflar ve ailenin içinde yaşadığı sosyal çevre dikkate alınmalıdır. Çünkü İslâm’a göre evli bir erkek; eşinin ve henüz iş ve meslek edinmemiş olan küçük çocuklarının geçim masraflarını karşılamak zorundadır.

Bir İslâm toplumunda emeği ile geçimini sağlayanlar için öngörülen hayat standardı bir hadis-i şerifte şöyle belirlenmiştir:

“Kim bizim bir işimize tâyin olunursa, evi yoksa ev edinsin, bekârsa evlensin, hizmetçisi yoksa hizmetçi ve biniti yoksa binit edinsin. Kim bunlardan fazlasını isterse o, ya hilekârdır yahut hırsız.”⁷⁹ Buna göre, işçi ve memurlar maaşlarından yapacağı tasarruflarla mesken edinebilmeli; bekârsa evlenebilmeli; bakan, vâli veya hâkim gibi sosyal çevresi hizmetçi istihdamını gerektiren bir meslekte çalışıyorsa hizmetçi edinebilmeli ve gerektiğinde bir araç satın alabilmelidir. Hadis şârihi Hattâbî, bu hakların elde

75. Nesâî, Eymân, 44.

76. Zeylaî, Nasbu'r-Râye, IV, 129.

77. Buhârî, Buyû', 106, İcâre, 12, 15; İbn Mâce, Rehin, 4; Ahmed bin Hanbel, II, 292.

78. Buhârî, İcâre, 12; Miras, Tecrid-i Sarîh Tercemesi, VII, 37 vd.

79. Ebû Dâvûd, İmâre, 10; Ahmed bin Hanbel, IV, 229.

edilmesi uzunca bir zamana yayılabileceği için, bunlar gerçekleşinceye kadar işçi ve memura kira ve servis hizmetleri sağlamanın işverene âit olduğu görüşünü savunmuştur.

Emevî Halîfelerinden Ömer b. Abdülaziz'in (ö. 101/720) geçimini ma-aşla sağlayanlara söylediği şu sözler yukarıdaki hadîsin uygulaması gibidir. "Herkesin barınacağı bir evi, hizmetçisi, düşmana karşı yararlanacağı bir atı ve ev için gerekli eşyası olmalıdır. Bu imkânlarla sahip bulunmayan kimse borçlu (gârim) sayılır ve zekât fonundan desteklenir."⁸⁰

Hz. Peygamber bir hadîsinde işçi-işveren ayırımı yapmaksızın mü'minin dünya ve âhiret mutluluğunu yakından ilgilendiren unsurlara şöyle işareti etmiştir: "Üç şey mü'min için mutluluk kaynağıdır. Geniş ev, iyi bir bit ve iyi bir eş."⁸¹

İşçinin görev ve sorumlulukları nelerdir? İşveren, işçinin yalnız emeğini kiralamış olur. İşçinin şahsı üzerinde bir tasarruftan söz edilemez. Emeğinden yararlanma ise "iş sözleşmesi, örf ve teâmüller" çerçevesinde cereyan eder. İşçi kendi görev alanındaki emirlere uymak zorundadır.

Ancak işverenin İslâm'a göre meşrû olmayan emirlerine uyması gerekmez. Hadiste şöyle buyrulur: "Allâh'a isyanda kula itaat yoktur. İtaat ancak ma'rûf (iyi bilinen, örfleşmiş olan) şeylerdedir."⁸² Bir işçinin işe girerken, işverenle bir sözleşme yapması birtakım belirsizlikleri ortadan kaldırabilir.

وَلَوْلَا أَن يَكُونَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً لَّجَعَلْنَا لِمَن يَكْفُرُ بِالرَّحْمَنِ لِيُوتِيَهُمْ سُقْفًا مِّنْ فَضَّةٍ وَمَعَارِجَ عَلَيْهَا يَظْهَرُونَ^{٣٣} وَلِيُوتِيَهُمْ أَبْوَابًا وَسُرُرًا عَلَيْهَا يَتَكَبَّرُونَ^{٣٤} وَزُخْرَفًا وَإِنْ كُلُّ ذَلِكَ لَمَّا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةُ عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ^{٣٥}

33- Eğer insanların küfürde birleşmiş bir tek ümmet hâline gelme (tehlikesi) almasaydı, Rahmân'ı inkâr edenlerin evlerinin tavanlarını ve çıkacakları merdivenleri gümüşten yapardık.

80. Ebû Ubeyd, el-Emvâl, s. 556.

81. Ahmed bin Hanbel, I, 168.

82. Buhârî, Âhad, 1; Müslim, İmâre, 39; Ebû Dâvûd, Cihâd, 87; Nesâî, Bey'at, 34.

34- Evlerinin kapılarını ve üzerine yaslanacakları koltukları da (hep gümüşten yapardık).

35- Ve onları ziynetlere boğardık. Bütün bunlar sâdece dünya hayatının geçimliğidir. Âhiret ise, Rabbinin katında, Allâh'a karşı gelmekten sakınanlara mahsustur.

33-35. âyetlere göre, eğer bütün insanlar, inançsız kesimin zenginliklerine ve yaşadıkları konforlu hayata özenip, küfre eğilim duymayacak olsalardı, Allah inkârcıların evlerinin tavanlarını, merdivenlerini, kapılarını ve koltuklarını gümüşten yapar ve kendilerini zinetlere boğardı. Bütün bunlar dünya hayatının geçici zevk ve metâi olurdu. Asıl sürekli ve kalıcı olan âhiret yurdunun ise Allâh'a karşı gelmekten sakınanlar için olduğu vurgulanıyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onların malları da çocukları da seni imrendirmesin. Çünkü Allah bunlarla, dünya hayatında onları cezâlandırmayı ve canlarının kâfir olarak çıkmasını istiyor.”**⁸³

“Âyetlerimizi yalanlayanları, hiç ummadıkları bir yerden yavaş yavaş helâke sürükleyeceğiz! Ben onlara süre veririm, ama benim tuzağım pek çetindir.”⁸⁴

Hız. Peygamber dünya nîmetlerinin gelip geçici olduğunu belirtmek ve asıl âhiret hayatına dikkat çekmek için şöyle buyurmuştur: **“Dikkat ediniz! Şüphesiz dünya ve onun malı mülkü değersizdir. Ancak Allah Teâlâ'yı anmak ve O'na yaklaştıracak amellerle, öğretici ve öğrenici olmak başkadır.”**⁸⁵

“Eğer dünyanın Allah Teâlâ katında sivrisineğin kanadı kadar bir değeri olsaydı, Allah hiçbir kâfire dünyadan bir yudum su bile içirmezdi.”⁸⁶

Bu âyetlerin sonucuna göre, eğer ateistler küfrü başkalarına yaymamak ve inananlara baskı yapmamak sûretiyle, sâdece kendi inkârcılıkları ile baş başa kalsalardı, Allah onları dünyada böyle ödüllendirebilirdi.⁸⁷

83. Tevbe, 9/55.

84. A'râf, 7/182-183.

85. Tirmizî, Zühd, 14; İbn Mâce, Zühd, 3.

86. Tirmizî, Zühd, 13; İbn Mâce, Zühd, 3; Elbânî, Sahîhu't-Tergîb ve't-Terhîb, III, 264, nr. 3240.

87. krş. Matta, XIII, 24-30 daki “Delice otu” meseli.

﴿ BÂB 4 ﴾

**ŞEYTANIN TASALLUTU, KİŞİDE DUYARSIZLIK,
KUR'ÂN'IN BİR ÖĞÜT OLMASI**

وَمَنْ يَعِشْ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نَقِيضٌ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ ﴿٣٦﴾
وَأِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُهُتَدُونَ ﴿٣٧﴾
حَتَّىٰ إِذَا جَاءَنَا قَالَ يَا لَيْتَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ بُعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ فَبِئْسَ الْقَرِينُ ﴿٣٨﴾
وَلَنْ يَنْفَعَكُمُ الْيَوْمَ إِذْ ظَلَمْتُمْ أَنَّكُمْ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿٣٩﴾
أَفَأَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ أَوْ تَهْدِي الْعُمْى وَمَنْ كَانَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٤٠﴾
فَإِمَّا نَذْهَبَنَّ بِكَ فَإِنَّا مِنْهُمْ مُنْتَقِمُونَ^١ ﴿٤١﴾ أَوْ نُرِيَنَّكَ الْآلَةَ وَعَذَنَاهُمْ
فَأِنَّا عَلَيْهِمْ مُّقْتَدِرُونَ ﴿٤٢﴾ فَاسْتَمْسِكْ بِالْأَيْمِ^٢ ائِنَّكَ عَلَىٰ
صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٤٣﴾ وَإِنَّهُ لَذِكْرٌ لَّكَ وَلِقَوْمِكَ^٣ وَسَوْفَ تُسْأَلُونَ ﴿٤٤﴾
وَسْأَلُ مَنْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُسُلِنَا^٤ أَعْمَلْنَا مِنْ دُونِ الرَّحْمَنِ آلِهَةً
يُعْبَدُونَ^٥ ﴿٤٥﴾

36- Kim Rahmân olan Allâh'ın mesajını görmezden gelirse, Biz ona bir şeytan musallat ederiz; artık o kendisine arkadaş olur.

37- Şüphesiz bu şeytanlar onları doğru yoldan alıkoyarlar da onlar, kendilerinin doğru yolda olduklarını sanırlar.

38- O şeytan dostu kimse, sonunda huzûrumuza gelince, arkadaşına: “Keşke benimle senin aranda doğu ile batı arası kadar uzaklık olsaydı! Sen ne kötü arkadaşmışsın!” der.

- 39- Pişmanlığınız bugün size bir fayda vermez; çünkü hepiniz zulmettiniz. Şimdi siz azapta da ortaksınız!**
- 40- Sen sağırlara sesini duyurabilir misin? Yahut körlere veya apaçık sapıklık içinde bulunanlara yol gösterebilir misin?**
- 41- Biz senin rûhunu alsak da, yine onlardan intikam alırız.**
- 42- Yahut da onlara vaat ettiğimiz azâbı sana gösteririz. Çünkü Bizim onlara karşı gücümüz yeter.**
- 43- Öyleyse sana vahyedilene sımsıkı sarıl. Çünkü sen dosdoğru bir yoldasın.**
- 44- Gerçekten bu Kur'an, senin için de kavmin için de kesin bir öğüt ve büyük bir şereftir. Yakında ondan sorguya çekileceksiniz!**
- 45- Senden önce gönderdiğimiz peygamberlerimize sor! Rahmân'dan başka tapılacak ilâhlar belirlemiş miyiz?**

36-37. âyetlere göre, kim Kur'an mesajına karşı kulaklarını tıkar, onu görmezden gelirse, Allah ona şeytanı arkadaş eder. Dünya tutkusu insanı gaflete düşürür, ona Allâh'ı unutturur. Allâh'ı anmayan kişiye de şeytan musallat olur. Bu Allâh'ın yasası gereğidir. Bu durum kirli şeylere sineklerin konmasına, kokuşmuş yerlere böceklerin, haşerelerin üşüşmesine benzer. Bunların silip süpürmek, yıkamak ve ilaçlamak gibi yollarla temizlenmesi gibi, ruhtaki inkâr ve kötü fiillerin izleri de ancak Allâh'a îman ve sâlih amellerle yok edilebilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Kim Beni anmaktan (Kur'an'dan) yüz çevirirse, onun için dar bir geçim vardır ve onu kıyâmet günü kör olarak haşrederiz. O der ki: ‘Ey Rabbim! Dünyada ben görüyordum. Beni niçin kör olarak haşrettin?’ Allah der ki: ‘Bu böyledir, çünkü sana âyetlerimiz gelmişti de, sen onları unutmuştun, bugün de sen öylece unutulacaksın!’ İşte Rabbinin âyetlerine îmân etmeyip de sınırı aşanları Biz böyle cezâlandırırız. Elbette âhiretin azâbı daha şiddetli ve daha sürekli dir.”**⁸⁸

“Görmedin mi? Biz şeytanları o kâfirlerin üzerine saldı. Onları günaha kıskırtıp duruyorlar!”⁸⁹

“O, insanların bir kısmına doğru yolu gösterdi, bir kısmı da doğru yoldan sapmayı kendisi hak etti. Çünkü onlar Allâh’ı bırakıp şeytanları dost edindiler. Böyle iken kendilerini doğru yolda sanıyorlar!”⁹⁰

“De ki: ‘Yaptıkları işlerde en çok ziyâna uğrayanların kimler olduğunu size bildirelim mi?’ Bunlar iyi işler yaptıklarını sandıkları hâlde, dünya hayatında bütün çabaları boşa gitmiş olan kimselerdir. Onlar, Rab’lerinin âyetlerini ve O’na kavuşmayı inkâr eden, bu yüzden amelleri boşa giden kimselerdir. Biz, kıyâmet gününde onlara hiçbir değer vermeyeceğiz. İnkâr ettikleri, âyetlerimi ve elçilerimi alay konusu yaptıkları için, onların cezâsı cehennemdir.”⁹¹

Diğer yandan Cenâb-ı Hak dilerse cinleri ve şeytanları bâzı kullarının emrine verebilir. Nitekim Süleyman عليه السلام’a böyle bir imkân verilmişti. Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyrulur:

“(Süleyman) dedi ki: ‘Ey Rabbim, beni bağışla; bana öyle bir saltanat ver ki, benden sonra hiç kimseye nasip olmasın. Şüphesiz bütün nîmetleri bağışlayan yalnız Sensin.’ Bunun üzerine rûzgârı onun emrine verdik. Öyle ki rûzgâr onun emriyle istediği yere akıp giderdi. Binâlar kuran ustaları ve dalgıçlık yapan şeytanları; ve zincirlere vurulmuş daha nice yaratıkları da (onun emrine verdik). ‘İşte bu Bizim bağışımızdır. Artık ister başkasına ver, ister elinde tut, hesabı sorulmaz.’ (dedik). Doğrusu onun katımızda yüksek bir değeri ve güzel bir geleceği vardır.”⁹²

38-39. âyetlere göre, dünyada şeytanın arkadaşı olan bu kişi âhiret günü kendisini yoldan çıkaran şeytana şöyle diyecek: “Keşke dünyada iken benimle senin aranda doğu ile batı arası gibi mesâfe olsaydı, keşke seninle hiç karşılaşmasaydım ve ben yolumu şaşırmasaydım. Bütün bunlara sen sebep oldun!” Fakat bu pişmanlık ne yolunu şaşıran insana, ne de onu şaşırtan şeytana bir yarar sağlamayacak.

89. Meryem, 19/83.

90. A’râf, 7/30.

91. Kehf, 18/103-106.

92. Sâd, 38/35-40.

Âyetteki “maşrikayn (iki doğu)” doğu ile batı olarak tefsîr edilmiştir. Arapça’da bir şeyi karşıtı ile adlandırmak âdettir. Ay ile güneş için “kamerân (iki ay)” denmesi gibi. İki maşrik; güneş ile ayın doğuş yerleri de olabilir. Nitekim ayın başında güneş doğudan doğarken, ay batıdan görünür. Güneşe ve aya âit olan iki doğuş aynı süre içinde gerçekleşir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allâh’a ve âhiret gününe inanmadıkları hâlde, mallarını insanlara gösteriş olsun diye harcayanları da Allah sevmez. Artık her kimin dost ve arkadaşı (karîn) şeytan olursa, o ne kötü bir arkadaştır!”**⁹³

“Zulmedenlere o gün ileri sürdükleri özürleri bir yarar sağlamaz; artık onlardan Allâh’ı hoşnut edecek şeyler yapmaları da istenmez.”⁹⁴

“O gün zâlimlere özür dilemeleri yarar sağlamaz. Artık lânet de onların, kötü yurt da onlarındır.”⁹⁵

Kıyâmet günü, şeytanın dünyada saptırdığı kimselere karşı savunması Kur’an’da şöyle haber verilir: **“Bizim sizi zorlayacak bir gücümüz yoktu. Ama siz azgın bir kavim idiniz. Bu yüzden, Rabbimizin azap sözü hepimizin üzerine gerçek oldu. Biz cezâyı mutlaka tadacağız! Evet biz sizi azdırdık. Çünkü biz de azgın kimselerdik.’ O gün onların hepsi azapta ortaklırlar.”**⁹⁶

أَفَإِنِّتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ أَوْ تَهْدِي الْعُمْىَ وَمَنْ كَانَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٤٠﴾
فَإِمَّا نَذْهَبَنَّ بِكَ فَإِنَّا مِنْهُمْ مُنْتَقِمُونَ^{٩٤} ﴿٤١﴾ أَوْ نُرِيَنَّكَ الَّذِي وَعَدْنَاهُمْ
فَإِنَّا عَلَيْهِمْ مُّقْتَدِرُونَ ﴿٤٢﴾ فَاسْتَمْسِكْ بِالَّذِي أُوحِيَ إِلَيْكَ إِنَّكَ عَلَى
صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٤٣﴾ وَإِنَّهُ لَذِكْرٌ لَكَ وَلِقَوْمِكَ وَسَوْفَ تُسْأَلُونَ ﴿٤٤﴾

40- Sen sağırlara sesini duyurabilir misin? Yahut körlere veya apaçık sapıklık içinde bulunanlara yol gösterebilir misin?

41- Biz senin rûhunu alsak da, yine onlardan intikam alırız.

93. Nisâ, 4/38.

94. Rûm, 30/57.

95. Mü'min, 40/52.

96. Sâffât, 37/30-33.

- 42- Yahut da onlara vaat ettiğimiz azâbı sana gösteririz. Çünkü Bizim onlara karşı gücümüz yeter.**
- 43- Öyleyse sana vahyedilene sımsıkı sarıl. Çünkü sen dos-doğru bir yoldasın.**
- 44- Gerçekten bu Kur'an, senin için de kavmin için de kesin bir öğüt ve büyük bir şereftir. Yakında ondan sorguya çekileceksiniz!**

40-44. âyetlerde, Mekke müşriklerinin isyanına üzülen Hz. Muhammed ﷺ şu şekilde teselli edilmektedir. Sen hiç duymayan sağırlara söz işittiremezsin. Senin görevin, tebliğden ibârettir. Onların doğru yola gelmemesinden sen sorumlu değilsin. Biz onlardan öcümüzü ya senin ölümünden sonra alırız ya da onlar için takdir ettiğimiz azâbı sana da gösteririz. Onları bir gün mutlaka cezâlandırırız. Bundan hiç kuşkun olmasın. Sen vahyedilene yerine getir, Kur'an senin ve kavmin için bir şan ve şereftir. Kur'ân'a uyanlar dünya ve âhiret şerefine ererler, uymayanlar ise sorumlu olurlar.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onların (münâfıkların) durumu, ateş yakmak isteyen kimsenin durumu gibidir. Ancak ateş etrafını aydınlatıldığında, Allah onların ışıklarını giderip, kendilerini karanlıklar içinde bırakmıştır; artık görmezler. Onlar sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler. Bu yüzden, artık geri de dönemezler.”**⁹⁷

“Sen sevdiğini doğru yola iletemezsin. Fakat Allah dilediğini doğru yola iletir ve doğru yola girecek olanları en iyi O bilir.”⁹⁸

“Ancak Allah, sen içlerinde iken, onlara azap edecek değildi. Yine Allah, mağfiret istedikleri sürece de, onlara azap edecek değildir.”⁹⁹

“Onların başına geleceğini söylediğimiz azâbın bir kısmını sana göstersek de, göstermeden önce seni vefât ettirsek de, sonunda onların dönüşü de Bizedir. Allah onların yapmakta olduklarını görmektedir.”¹⁰⁰

Ebû Bürde rahîmullah’ın babasından rivâyet ettiğine göre, babası şöyle demiştir: Bir gün Rasûlullah rahîmullah ile birlikte akşam namazı kıldık. Onunla oturup

97. Bakara, 2/17-18.

98. Kasas, 28/56.

99. Enfâl, 8/33.

100. Yûnus, 10/46.

yatsıyı da kılsak diye düşündük ve bunu ona iletince, güzel düşünmüşsünüz veya isabet ettiniz buyurduktan sonra başını semaya kaldırarak şöyle dedi: “Yıldızlar gökyüzünün güvencesidir. Yıldızlar yok olunca, gökyüzünün düzeni bozulur, olanlar olur. Ben de ashâbımın güvencesiyim. Ben gidince, ashâbımın başına vaad edilenler gelir. Ashâbım da ümmetimin güvence sidir. Ashâbım gidince de, ümmetime vadolunanlar olur.”¹⁰¹

Hz. Peygamber’in bir mûcize olarak haber verdiklerinden yıldızların kaybolması durumunda, kıyâmetin kopma zamanının geldiği anlaşılır ve arkasından kıyâmet kopar. Nitekim Allâh’ın Rasûlü vefât etikten sonra fitne, savaş, dinden dönme olayları ve kalplerdeki ayrılıklar yaşanmıştır. Ashâb-ı kirâmın çekilmesiyle de çeşitli bidatlerin ve dinde fitne çıkarmaya çalışanların ortaya çıktığı, şeytanın etkili olduğu dönemlerin bunu izlediği görülür.

وَسَلِّ مَنْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُسُلِنَا أَجَعَلْنَا مِنْ دُونِ الرَّحْمَنِ إِلَهًا
يُعْبَدُونَ ﴿٤٥﴾

45- Senden önce gönderdiğimiz peygamberlerimize sor! Rahmân’dan başka tapılacak ilâhlar belirlemiş miyiz?

45. âyete göre, bütün peygamberlere verilen ilâhî mesaj temelde birdir. Allah hiçbir dinde kendinden başkasına tapılmasını emretmemiştir. Önceki peygamberlerin getirdiği dinler incelenince, hiçbirinde puta tapıcılık olmadığı ve tek Allah inancının yer aldığı görülür. Hz. Îsâ’nın Allâh’ın oğlu olduğu gibi yanlış inanışlar gerçek İncil’de bulunmadığı gibi, gerçek Tevrat’ta da Üzeyir ﷺ’in Allâh’ın oğlu olduğu bilgisi yoktur. Kitab-ı Mukaddes’teki kimi mecaz anlatımları, gerçek gibi yorumlamak, kitap ehlini teslis inancına götürmüştür.¹⁰²

Yukarıdaki âyetten kastedilen peygamberlerin icmâi ile tek Allah inancına delil getirmek olup, bununla hem o icmâ haber verilmiş, hem desteklenmesi için araştırılması istenmiştir. Yani haberin olsun ki peygamberlerin hepsi Allah’tan başka ilah olmadığı konusunda sözbirliği içindedirler. Hiçbirisi müşrikliği, putperestliği kabûl etmemiştir. İsterse ümmetlerinin mü’min âlimlerinden, eserlerinden ve ruhlarından sor veya içtihat ile inceleyip delil getir.

101. Müslim, Fazâilü’s-sahâbe, 207; Ahmed bin Hanbel, IV, 399.

102. Bk. İndeks “Allâh’ın oğlu” mad.

Atâ bin Ebî Rabah'ın Abdullah bin Abbas ؓ'den rivâyet ettiğine göre, Atâ şöyle demiştir: Rasûlullah Mescid-i Aksa'ya götürüldüğü zaman Allah Teâlâ bütün peygamberleri diriltti, Cebrâil ezan okudu, kâmet getirdi. “Ey Muhammed, geç öne bunlara namaz kıldır, dedi. Rasûlullah ؓ namazı bitirdikten sonra Cebrâil: Ey Muhammed! Senden önce gönderdiklerimize sor, rasûllerimizden. Biz Rahmân'dan başka ibadet olunacak ilâhlar yapmış mıyız? dedi. Rasûlullah ؓ de: Sormam, çünkü ben bundan şüphe etmiyorum, buyurdu.”¹⁰³

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biz Allâh'ın, hakkında hiçbir delil indirmediği şeyleri O'na ortak koşmaları yüzünden, inkâr edenlerin kalplerine korku salacağız. Onların varacakları yer cehennemdir. Zâlimlerin dönüp varacağı yer ne kötüdür!”**¹⁰⁴

“De ki: Benim Rabbim, açık ve gizli her kötülüğü, her günahı, haksız yere sınırı aşmayı, hakkında hiçbir delil indirmediği bir şeyi, Allâh'a ortak koşmanızı ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır.”¹⁰⁵

103. Alûsî, age, XIII, 86'den naklen, Elmalılı, age, VII, 53.

104. Âl-i İmrân, 3/151.

105. A'râf, 7/33.

﴿ BÂB 5 ﴾

MÛSÂ, FİRÂVUN VE KAVMİNİN HELÂKİ

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَقَالَ إِنِّي رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٦﴾ فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِآيَاتِنَا إِذَا هُمْ مِنْهَا يَضْحَكُونَ ﴿٤٧﴾ وَمَا نُرِيهِمْ مِنْ آيَةٍ إِلَّا هِيَ أَكْبَرُ مِنْ أُخْتِهَا وَأَخَذْنَاهُمْ بِالْعَذَابِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٤٨﴾ وَقَالُوا يَا أَيُّهُ السَّاحِرُ الدَّاعِ لَنَا رَبِّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ إِنَّا لَمُهْتَدُونَ ﴿٤٩﴾ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمْ الْعَذَابَ إِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ ﴿٥٠﴾ وَنَادَىٰ فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ قَالَ يَا قَوْمِ أَلَيْسَ لِي مُلْكُ مِصْرَ وَهَذِهِ الْأَنْهَارُ تَجْرِي مِنْ تَحْتِي ۚ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٥١﴾ أَمْ أَنَا خَيْرٌ مِنْ هَذَا الَّذِي هُوَ مَهِينٌ وَلَا يَكَادُ يُبِينُ ﴿٥٢﴾ فَلَوْلَا أُلْقِيَ عَلَيْهِ أَسْوِرَةٌ مِنْ ذَهَبٍ أَوْ جَاءَ مَعَهُ الْمَلَأِكَةُ مُقْتَرِنِينَ ﴿٥٣﴾ فَاسْتَخَفَّ قَوْمَهُ فَأَطَاعُوهُ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٥٤﴾ فَلَمَّا أَسْفُونَا ائْتَمَّمْنَا مِنْهُمْ فَاغْرَقْنَاهُمْ أَجْمَعِينَ ۚ ﴿٥٥﴾ فَجَعَلْنَاهُمْ سَلَفًا وَمَثَلًا لِّلْآخِرِينَ ﴿٥٦﴾

46- Andolsun ki, Biz Mûsâ'yı da Firavun'a ve kavminin ile-ri gelenlerine mucizelerimizle gönderdik. Mûsâ, "Ben, âlemlerin Rabbinin elçisiyim." dedi.

47- Mûsâ onlara mucizelerimizi getirince, onlar bunlara gü-lüvermişlerdi.

48- Bizim onlara gösterdiğimiz her bir mucize diğerlerinden daha büyüktü. Belki doğru yola dönerler diye, Biz onla-rı azâba da uğrattık.

49- Onlar: "Ey sihirbaz! Sana verdiği söze göre, bizim için Rabbine duâ et. Çünkü biz artık doğru yola gireceğiz." diyorlardı.

- 50- Fakat Biz kendilerinden azâbı kaldırıncâ, hemen sözle-
rinden dönüyolardı.**
- 51- Firavun kavmine seslenerek şöyle dedi: “Ey kavmim!
Mısır hükümdarlığı ve altımdan akıp giden şu ırmaklar
benim değil mi? Hâlâ gözünüzü açmayacak mısınız?”**
- 52- “Yoksa ben, neredeyse meramını bile anlatmaktan âciz
bulunan şu adamdan daha üstün değil miyim?”**
- 53- “Eğer onun dediği doğruysa, üzerine (gökten) altın bi-
lezikler atılmalı yahut onunla birlikte, kendisini tasdik
eden melekler gelmeli değil miydi?”**
- 54- Firavun halkını küçümsedi; onlar da kendisine boyun eğ-
diler. Çünkü onlar fâsık bir toplumdur.**
- 55- Sonunda gazabımızı hak ettiklerinde onlardan intikam
aldık ve hepsini suda boğduk.**
- 56- Onları, kendilerinden sonrakiler için bir ibret ve örnek
kıldık.**

46-50. âyetlerde belirtildiği gibi, Hz. Mûsâ elçi olarak görevlendirilince mûcizelerle Firavun ve adamlarına gelmişti. Onlar onu alaya aldılar, Allah onlara belâlar verdi. Kavmi, Mûsâ ﷺ’i bir sihirbaz sanıyordu. Azap belirtilerini görünce, Yüce Allâh’ın; “İman ettikleri takdirde üzerlerinden azâbın kaldırılacağı” sözünü hatırlayarak, Hz. Mûsâ’dan duâ etmesini istemişler ve bunun üzerine, “Ey sihirbaz, dediler, bizim için Rabbine duâ et, eğer şu azâbı başımızdan kaldırırsa senin dediğin yola geyeceğiz.” Ancak üzerlerinden belâ kalkınca yine sapıklıklarını sürdürdüler.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Andolsun ki Biz Mûsâ’yı mûcizelerimizle ve apaçık bir yetkiyle Firavun’a ve ileri gelenlerine gönderdik. Ama onlar Firavun’un emrine uydular. Oysa Firavun’un emri doğru değildi.”**¹⁰⁶

“Bunun üzerine Biz de onlara; tûfânı, çekirgeyi, keneyi, kurbağayı ve kanı ayrı ayrı mûcizeler olmak üzere gönderdik. Ama onlar, yine büyüklük tasladılar ve günahkâr bir toplum oldular. Üzerlerine o azap (taun) çökünce: “Ey Mûsâ! Sana verdiği söz uyarınca, bizim için Rabbine duâ et, eğer bu azâbı üzerimizden kaldırırsan, mutlaka sana îmân ederiz ve İsrâiloğulları’nı da seninle birlikte göndeririz!”

dediler. Biz ulaşabilecekleri bir süreye kadar azâbı üzerlerinden kaldırınca da hemen sözlerinden döndüler. Biz de âyetlerimizi yalan saymaları ve umursamamaları nedeniyle, kendilerinden öç almak istedik ve onları denizde boğduk.”¹⁰⁷

51-56. âyetlere göre; Firavun saraylarını, servet üstünlüğünü ve akıp giden Nil Nehri'ni öne sürerek, Hz. Mûsâ'nın yoksul ve güçsüz bir kişi olduğunu hatırlatmak istedi. Hz. Mûsâ'nın dilindeki pelteklik yüzünden konuşmada zorlandığını hatırlatarak, zayıf bir noktadan onu küçük düşürmek istedi.¹⁰⁸ Diğer yandan, Firavun şu sözleriyle taraftarlarının aklını çelmek istemişti: “Eğer Mûsâ bir peygamber olsaydı, kendisine gökten altın bilezikler, hazineler atılması, ya da kendisiyle beraber meleklerin gelmesi gerekmez miydi?” Kavmi baskı altında ezilmiş bir toplum olarak Firavun'a tâbi olmaya devam ediyordu. Sonunda Allâh'ın gazabına uğradılar, Hz. Mûsâ deniz sahilinde arkadan Firavun ordusu sıkıştırınca, bir mûcize olarak açılan denizden geçmiş, ancak Firavun ve adamları da açılan yoldan geçmek isterken birden sular kapanmış, boğularak can vermişlerdi.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bundan sonra Mûsâ, Firavun'a o büyük mûcizeyi gösterdi. Fakat o, yalanladı ve isyan etti. Sonra koşarak dönüp gitti. Hemen adamlarını topladı ve seslendi: “Ben sizin en büyük Rabbinizim!” dedi. Allah da onu dünya ve âhiret azâbıyla cezâlandırdı.”**¹⁰⁹

“Bir de: ‘Ona bir melek indirilmeli değil miydi?’ dediler. Eğer Biz bir melek indirmiş olsaydık, o zaman, iş bitirilmiş olur, artık kendilerine hiç fırsat verilmezdi! Eğer o peygamberi bir melek olarak gönderseydik, onu yine bir insan şekline sokardık ve elbette onları, düşmekte oldukları şüpheyeye yine düşürürdük.”¹¹⁰

“Onu Firavun'a ve ileri gelenlerine gönderdik. Fakat onlar Firavun'un emrine uydular. Oysa Firavun'un emri doğru değildi. Kıyâmet gününde Firavun kavminin önüne düşecek ve onları ateşe götürecektir. Onların varacağı yer ne kötü yerdir! Onlar bu dünyada da kıyâmet gününde de lânete uğratıldılar! Onlara verilen bu armağan ne kötü armağandır!”¹¹¹

107. A'râf, 7/133-136.

108. krş. Tâhâ, 20/27, 28; Kasas, 28/34.

109. Nâziât, 79/20-25.

110. En'âm, 6/8-9.

111. Hûd, 11/97-99.

﴿ BÂB 6 ﴾

**HZ. ÎSÂ VE İSRÂİLOĞULLARI, KİYÂMET ZAMANI,
ÎSÂ'NIN BÂZİ ÖĞÜTLERİ**

وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُّونَ ﴿٥٧﴾ وَقَالُوا
ءَالِهَتُنَا خَيْرٌ أَمْ هُوَ مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ
﴿٥٨﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ وَجَعَلْنَاهُ مَثَلًا لِّبَنِي إِسْرَآئِيلَ
﴿٥٩﴾ وَلَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَا مِنْكُمْ مَلَائِكَةً فِي الْأَرْضِ يَخْلُقُونَ ﴿٦٠﴾
وَأَنَّهُ لَعَلِمَ لِلسَّاعَةِ فَلَا تَمْتَرُنَّ بِهَا وَاتَّبِعُونِ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٦١﴾
وَلَا يَصُدُّكُمْ الشَّيْطَانُ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿٦٢﴾ وَلَمَّا جَاءَ عِيسَى
بِالْبَيِّنَاتِ قَالَ قَدْ جِئْتُكُمْ بِالْحِكْمَةِ وَلِأُبَيِّنَ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي تَخْتَلِفُونَ
فِيهِ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا ﴿٦٣﴾ إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ
هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٦٤﴾ فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ
ظَلَمُوا مِنْ عَذَابٍ يَوْمَ الْإِيمِ ﴿٦٥﴾ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ
بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٦٦﴾ الْأَخِلَّاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ
إِلَّا الْمُتَّقِينَ ط ﴿٦٧﴾

57- Meryem oğlu Îsâ, bir misal olarak anlatılınca senin kavmin hemen bağırmaya başladılar.

58- “Bizim tanrılarımız mı, yoksa o mu daha hayırlı?” dediler. Onlar bunu, sırf seninle tartışmak için ortaya attılar. Doğrusu onlar kavgacı bir toplumdur.

- 59- **Îsâ, sâdece kendisine nîmet verdiğimiz ve İsrâiloğulları'na örnek kıldığımız bir kuldur.**
- 60- **Eğer dileseydik, içinizden yeryüzünde yerinize geçecek melekler yaratırdık.**
- 61- **Şüphesiz ki o (Îsâ), kıyâmet vakti için bir alâmettir. Bu yüzden kıyâmet hakkında sakın şüpheyeye düşmeyin ve Bana uyun! İşte dosdoğru yol budur.**
- 62- **Şeytan sizi doğru yoldan alıkoymasın. Çünkü o, sizin apaçık düşmanınızdır.**
- 63- **Îsâ apaçık mucizelerle geldiğinde dedi ki: “Ben size hikmetle ve hakkında ayrılığa düştüğünüz şeylerden bir bölümünü size açıklamak için geldim. Allah’tan korkun ve bana itaat edin.”**
- 64- **“Şüphe yok ki Allah, benim de Rabbim, sizin de Rabbinizdir. O’na kulluk edin! İşte dosdoğru yol budur.”**
- 65- **Sonra onların içlerinden birtakım topluluklar, görüş ayrılığına düştüler. Can yakıcı bir günün azâbından dolayı, vay o zulmedenlerin hâline!**
- 66- **Onlar, hiç beklemedikleri bir sırada kıyâmetin ansızın başlarına gelivermesinden başka bir şey mi bekliyorlar?**
- 67- **O gün, Allâh’a karşı gelmekten sakınanlar dışında, bütün dostlar birbirine düşman kesilirler.**

57-60. âyetlerde, Mekke döneminde Hz. Îsâ bir öğüt olarak anlatılınca müşriklerin bir gürültü koparıp yüz çevirdikleri ve kendi tanrılarının onlardan daha hayırlı olduğunu söyledikleri anlatılıyor. Yukarıdaki âyetlerin nüzûl sebebi şudur: **“Siz de tapmakta olduklarınız da şüphe yok ki cehennem yakıtısınız. Siz oraya gireceksiniz.”**¹¹² âyeti indiğinde, puta tapanlardan birisi, “Eğer tapılan Îsâ, Meryem, Uzeyr ve melekler cehennemdeyse, onlarla birlikte olmaya râzıyız.” deyince, diğer puta tapıcılar gülüşmüşlerdi. İşte âyet, onların bu şımarık tavırları üzerine inmiştir.

Müşrikler Îsâ ile ilgili sözleri, Hz. Peygamber’in hâşâ, Hz. Îsâ’nın Allâh’ın oğlu olduğunu kabûl ettiğini sanarak bunu kendilerini savunmak

için delil yapmışlardı. Çünkü kendileri, “Melekler Allâh’ın kızları” dedikleri için Kur’an’da kınanmışlardı. İşte onlar buna karşılık şöyle demişlerdi: “Bir insan olan, yiyip içen bir varlık, Allâh’ın oğlu oluyor da insanüstü olan melekler neden Allâh’ın kızları olmasınlar? Melekler Îsâ’dan çok üstündür. Çünkü onlar yemezler içmezler, ölmezler. Maddî cisim değil soyut ruhlar dır.” Allah dilese yeryüzünde insanların yerine geçecek veya birbiri ardınca gelip, orada halifeler olacak melekler yaratabilirdi. Çünkü O, her şeye kâdirdir. Yani Îsâ’yı babasız yaratan Allah, dilerse ondan büyüğünü de yapar.

Yukarıda 58. âyetle ilgili olarak Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Bir topluluk hidâyete kavuştuktan sonra sapıtırsa, bu ancak rakibini susturmak için yapılan tartışma yüzünden olur.” buyurduktan sonra yukarıdaki âyeti okumuştur.¹¹³

Hz. Ömer şöyle demiştir: “İleride bâzı insanlar Kur’ân’ın değişik şekilde anlaşılabilir mütешâbih âyetleri ile tartışmaya girecekler. Siz onlara hadislerle cevap veriniz. Çünkü hadis âlimleri Allâh’ın kitabını da ha iyi bilirler.”¹¹⁴

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “**Allah katında Îsâ’nın durumu, Âdem’in durumu gibidir. Allah Âdem’i topraktan yarattı ve sonra ona, “ol!” dedi, o da oluverdi.**”¹¹⁵

“Andolsun ki Biz, bu Kur’an’da insanlara her konuyu türlü üslûp ve örneklerle anlattık. İnsan ise çok tartışmacı olmuştur.”¹¹⁶

“Meryem oğlu Mesih sâdece bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmişti. Onun annesi de dürüst ve iffetli bir kadındı. Her ikisi de yemek yerlerdi. Bak, onlara âyetleri nasıl açıklıyoruz, sonra bak, onlar nasıl da yüz çeviriyorlar?”¹¹⁷

“Bunun üzerine Meryem çocuğu gösterdi. Onlar dediler: ‘Biz beşikteki bir çocukla nasıl konuşuruz?’ Çocuk dedi: ‘Şüphesiz ben Allâh’ın kuluyum. O bana kitap verdi ve beni bir peygamber yaptı Nerede olursam olayım, beni mübârek kıldı. Yaşadığım sürece bana namaz kılmayı ve zekât vermeyi emretti. Beni anneme karşı saygılı kıldı ve beni azgın bir zorba yapmadı. Doğduğum gün, öleceğim

113. Tirmizî, Tefsîr, 43; İbn Mâce, Mukaddime, 7; Ahmed bin Hanbel, Müsned, V, 252, 256.

114. Dârimî, Mukaddime, 17.

115. Âl-i İmrân, 3/59.

116. Kehf, 18/54.

117. Mâide, 5/75.

gün ve diri olarak kabirden kaldırılacağım gün bana selam olsun!’ İşte gerçek söze göre, hakkında (Yahudilerle Hristiyanların) çekişip durdukları Meryem oğlu Îsâ budur!”¹¹⁸

61-62. âyetlerde, Hz. Îsâ'nın kıyâmetin kopmasının yaklaştığını bildiren bir alâmet olduğuna işaret edilir. Âyetin başında “innehu” deki zamirin genellikle Hz. Îsâ'ya gittiği kabûl edilir. Buna göre, âyetle Hz. Îsâ'nın baba-sız yaratılmasının ve ölüleri diriltmesinin, belki kıyâmete yakın bir zamanda yeryüzüne incek olmasının bir kıyâmet bilgisi ve alâmeti olduğuna işaret edilir. Nitekim 61. âyetteki “ilim” kelimesi, işaret anlamına gelen “alem” şeklinde de okunmuştur. Bunun yanı sıra âyeti, “Kur'an'da âhiret için yeterli bilgiler vardır.” şeklinde anlayanlar da olmuştur.

HZ. ÎSÂ'NIN YERYÜZÜNE İNMESİ

Müfessirler 61. âyeti, Hz. Îsâ'nın gökten ineneğine delil gösterirler. Bu konuda bâzı hadisler de nakledilir. İbn Abbas bu âyeti Hz. Îsâ'nın kıyâmete yakın ortaya çıkışı olarak açıklamıştır.¹¹⁹

Ancak Taftazânî ve bâzı âlimler ise, yukarıdaki âyetle Hz. Îsâ'nın ineneğine âit bir delil görmemişlerdir. Bunlara göre, “innehu” deki zamir Kur'an'a gider ve âyetin anlamı, “Bu Kur'an, kıyâmetin kopacağını gösterir bir bilgidir...” şeklinde olur. Âyetin devamındaki diğer zamirlerle uyum bakımından, bu anlamın daha uygun olduğu eski ve yeni bâzı tefsircilerce savunulmuştur.¹²⁰

Kur'an'da Hz. Îsâ'nın vefâtıyla ilgili olarak, onun çarmıha gerilmediği, vefât ettirilerek yüce Rabbin katına yükseltildiği şöyle bildirilir:

“Hani Allah şöyle demişti: Ey Îsâ! Seni vefât ettireceğim, seni katıma yükselteceğim, seni inkâr edenlerden arındıracağım ve sana uyanları, kıyâmet gününe kadar inkâr edenlerden üstün kılacağım. Sonra dönüşünüz Bana'dır. İşte o zaman, ayrılığa düşmüş olduğunuz konularda, aranızda ben karar vereceğim.”¹²¹

“Yine (bu cezâ) onların gerçeği inkâr etmeleri, Meryem'e çok çirkin bir iftirada bulunmaları ve 'Allâh'ın peygamberi Meryem oğlu

118. Meryem, 19/29-34.

119. Hâkim, Müstedrek (Atâ), II, 488. Bk. Müslim, Hac, 216, İmân, 247, Fiten, 34, 110, 116; Tirmizî, Fiten, 59; İbn Mâce, Fiten, 33.

120. Bk. Kurtubî, Câmi', XVI, 70; M. Hamidullah, Aziz Kur'an, Çeviri, s. 641, Zuhuf, 43/61; Süleyman Ateş, Çağdaş Tefsir, VIII, 260.

121. Âl-i İmrân, 3/55.

İsâ Mesih'i biz öldürdük!' demeleri yüzünden (onları lânetledik). Oysa onlar İsâ'yı ne öldürdüler, ne de çarmıha gerdiler, ama öldürülen kişi onlara öyle gösterildi. Onun hakkında görüş ayrılığına düşenler, bundan dolayı tam bir kararsızlık içindedirler. Onların bu konuda, zanna uyma dışında bir bilgileri yoktur ve onu kesinlikle öldürmediler. Fakat Allah onu kendisine yükseltti. Çünkü Allah mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibi olandır. Ehl-i kitaptan hiç kimse yoktur ki, ölümünden önce İsâ'ya inanmış olmasın. O, kıyâmet gününde, onlar aleyhine tanıklık edecektir.”¹²²

Dahhâk ve Katâde gibi kimi âlimler bu âyetteki sözcükler arasında ki “vav”ın tertip ifâde etmediğini belirterek, meâlin şu şekilde olabileceğini söylemişlerdir: **“Ey İsâ! Şüphesiz ki Ben seni kendime yükselteceğim, seni inkâr edenlerden arındıracağım, seni gökten inişinden sonra vefât ettireceğim...”** Çoğunluk müfessirler ise buradaki vefâtın “uyku hâli” olduğunu,¹²³ Hz. İsâ'nın asıl ölümünün ise dünyaya inişinden sonra olacağını söylemişlerdir.

Yukarıda Zuhruf sûresi 61. âyetteki, **“Hiç şüphesiz o, kıyâmet alâmetlerindendir.”** ifâdesi, Hz. İsâ'nın yeryüzüne inmesi olarak tefsîr edilmiştir. Başka bir âyette de, vefâtından önce her Yahudi ve Hristiyan'ın Hz. İsâ'nın, Allâh'ın bir kulu ve peygamberi olduğuna îmân edeceği bildirilir.¹²⁴ Diğer yandan kıyâmete yakın bir dönemde, Hz. İsâ'nın yeryüzüne inerek kitap ehli ile İslâm ümmeti arasında adâletle hakemlik yapacağı, haç'ı kıracağı, domuzu öldüreceği ve İslâm'a tâbi olarak amel edeceği çeşitli hadislerle bildirilmiştir.¹²⁵

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Ehl-i kitaptan hiç kimse yoktur ki, ölümünden önce İsâ'ya inanmış olmasın. O, kıyâmet gününde, onlar aleyhine tanıklık edecektir.”¹²⁶**

Ebû Hanîfe, kendi döneminde tartışılan bu konu için, “İsâ'nın yeryüzüne inmesi bir gerçektir.” sözleriyle görüşünü açıklamıştır.¹²⁷

122. Nisâ, 4/156-159.

123. Bk. Nisâ, 4/159; Tevbe, 9/34; En'âm, 6/60; Zümer, 39/42.

124. Bk. Nisâ, 4/159.

125. Bk. Buhârî, Enbiyâ, 49, Buyû", 102, Mezâlim, 31; Müslim, İmân, 242, 243; Tirmizî, Fiten, 54, 59, 62; İbn Mâce, Fiten, 33; Ahmed bin Hanbel, II, 240-272, 294, 411, 482; Kurtubî, age, IV, 64, 65; İbn Kesîr, Muhtasar, 276; Elmalılı, age, II, 371 vd.

126. Nisâ, 4/159.

127. Bk. Aliyyü'l-Kârî, Fıkh-ı Ekber Şerhi, Terc. Y. V. Yavuz, İst. 1979, s. 284, 285.

Elmalılı bu konuda şu tespiti yapar: “İsâ’nın Allâh’a yükseltilen cismi, semaya yükseltilen de henüz kabzedilmemiş olan rûhudur, diyebiliriz. Bu sema, dünya seması olan maddî sema değil, rûhânî dördüncü kat semadır ki, mîraç gecesinde Rasûlullah ﷺ Hz. İsâ’yı orada, Hârûn’u beşinci, Mûsâ’yı altıncı, İbrahim’i yedinci katta görmüştü... Hz. Muhammed geldikten sonra İsâ da diğer peygamberler gibi Muhammed ﷺ’in rûhu maiyetindedir. Bir gün gelecek, Muhammed ümmetinin daraldığı bir dönemde, Allâh’ın garib bir kelimesi olan İsâ’nın rûhu ortaya çıkacak, Hz. Muhammed’in rûhu maiyetinde hizmet edecek ve fakat kıyâmetten önce vefât edecektir.”¹²⁸

Süleyman Ateş konu ile ilgili hadisleri eleştirdikten sonra, “eğer bu nakiller gerçekse” diyerek, özetle şu sonuca ulaşır: İslâm’ın gerçek yüzü tebliğ edilemediği için günümüzde büyük bir Hristiyan kitlesi gerçeğe ulaşmamaktadır. Ancak tarafsız bilim adamlarının çabaları sonucunda, İslâm’ın gerçek yüzü ortaya çıkacak, bunu anlayan Hristiyan toplumları İslâm’a girecektir. Son yıllarda Avrupa ve Afrika kıtalarında İslâm’ın giderek yayılması bunu göstermektedir.¹²⁹

Kıyâmete yakın bir dönemde dünyadan zulmü kaldırıp adâleti gerçekleştireceğine inanılan birinin geleceği inancı da İslâm’da “Mehdi” inancı olarak şüü’ bulmuştur. Aşağıda bu konu ile ilgili iki ansiklopedik araştırmayı özet olarak vereceğiz:

MEHDÎ

Yol gösteren, hidâyete eren, doğru yolu bulan, Allah tarafından kendisine rehberlik edilen kimse. Kıyâmete yakın dönemde zulüm ve adâletsizliğin her tarafı kapladığı bir zamanda gelip yeryüzünü adâletle dolduracağı ve İslâm’ı hâkim kılacağı söylenen Ehl-i beytten birisi.

Mehdî, kelime olarak Arapça “He-De-Ye” kökünden ismi mef’ul olup hidâyete ermiş, hidâyet bulmuş kişi anlamına gelir. Mehdi’nin âhir zamanda çıkacağına ve insanları hayır ve adâlete yönelteceğine dâir tek râvî tarafından nakledilen haberler mevcuttur. Hz. Peygamber ﷺ’den nakledilen İbn Mâce’de mevcut hadislerle göre Mehdi’nin Ehl-i beytten olacağı bildirilmektedir:

*“Mehdî bizden, Ehl-i beyttendir. Allah onu bir gecede zafere erdirecektir. Mehdi, Fatıma evlâdındandır.”*¹³⁰

128. Elmalılı, Hak Dîni Kur'an Dili, 2. baskı, İst. 1960, II, 1112, 1113.

129. Süleyman Ateş, Tefsir, II, 55.

130. İbn Mâce, Fiten, 34; Dârimî, Mehdi, 1.

“Biz Abdülmuttalib evlâdı cennet ehlinin efendileriyiz. Ben, Hamza, Ali, Câfer, Hasan, Hüseyin ve Mehdi.”¹³¹

“Dünya hayatının sona ermesine bir gün bile kalsa, Allah zulümle dolu olan dünyayı adâletle dolduracak Ehl-i beytten birini gönderecektir.”¹³²

Bu gibi hadislerin yanı sıra diğer muhaddislerin hadis mecmualarında da bâzı haberler vardır. Bu hadisleri takviye edecek mütevatir derecede bir bilgi olmadığı gibi, bununla ilgili olarak açık bir Kur'an âyeti de yoktur. Diğer yandan Mehdi konusu Maturidilik ve Eş'arilik gibi Ehl-i Sünnet'in temelini oluşturan inançla ilgili imamların eserlerinde ele alınmamıştır.

Ancak Ehl-i Sünnet'a âit son dönemlerde yazılan bâzı eserlerde mehdi konusu ele alınmaya başlanmış ve îmân ile aralarında ilgi kurulmuştur. Bununla birlikte Şiâ'nın bütün kollarında Mehdi'lik önemli bir husus olup sürekli işlenen ve Mehdi beklentisinin hâkim olduğu bir inanç hâlini aldığı görülür. Şiâ'nın gizli imamı Mehdi'dir. Şiâ'ya göre bu gizlilik mutlaka bir gün sona erecek, yeryüzündeki bu zulüm ve adâletsizlikler yok olacak ve tarih boyunca haksızlığa uğratılan Ehl-i beytin intikamı alınacaktır. Onlar Kur'an-ı Kerim'in Hûd, 11/8; Şuarâ, 26/4; Kasas, 28/5 gibi âyetlerin Mehdi'ye delâlet ettiğini söylerler.

Ehl-i Sünnet'te de Mehdi bekleme temâyülü olmasına rağmen, ona insanüstü özellikler atfedilmeden toplumu İslâma yöneltmek bir yönetici veya ilim adamı olabileceği ifâde edilmektedir. Ayrıca ahad haberlere dayanan bu beklentinin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini düşünmek inanca ilişkin bir esas olarak görülmemiştir.

Celâleddin es-Suyûtî “el-Örfü'l-Verdi fi Ahbâri'l-Mehdi” ve “Kitabü'l-Keşf” adı altında Mehdi ile ilgili hadisleri bir kitabında toplamıştır. Bu eser Ali b. Hüsameddin el-Muttaki tarafından “el-Burhan fi Alâmâtî Mehdiyyi Âhiri'z-Zaman” adıyla yeni bir tasnifle ilim dünyasına kazandırılmıştır. İbn Hâcer el-Heytemî de bu konuda “el-Kavlu'l-Muhtasar fi Alâmâtîl-Mehdiyyil-Muntazar” adlı eserini telif etmiştir. Bu her iki eser Müşerref Gözcü tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Mehdi ile ilgili hadisler yukarıda da ifâde ettiğimiz gibi Ebû Dâvud, Tirmizi, İbn Mâce, Ahmed b. Hanbel gibi büyük âlim ve muhaddisler tarafından kaydedilmiş hadislerdir. Ancak bu hadislerle

131. Ebû Dâvud, Mehdi, 1; Tirmizi, Fiten, 52-53; İbn Mâce, Fiten, 34.

132. Ahmed bin Hanbel, II, 117-118.

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde yer vermemesi dikkat çekicidir. Nitekim bu hadislerin sıhhat dereceleri tartışılmış ve genellikle zayıf hadis oldukları kabûl edilmiştir.

Şia'da Mehdi'nin on ikinci İmam olduğu ifâde edilmekle birlikte daha önceleri beşinci İmam olan Muhammed Bakır'ın Mehdi olduğu da ileri sürülmüştü. Hatta Câfer-i Sâdık'ın da Mehdi olduğunu ifâde eden görüşlere de tesadüf edilmektedir.

Tamamen siyasî bir rol oynadığı gözlemlenen Mehdi inancı kesin bir delile dayanmamakta olup, İslâm tarihinde birçok kanlı çatışmaya neden olmuştur. Emevî ve Abbâsî tarihleri boyunca ortaya çıkan birçok siyâsî grubun liderlerinin Mehdi olduğunu ileri sürdükleri görülür. Hatta Kuzey Afrika'da kurulan ve daha sonra Mısır'a da hâkim olan Şîi Fatimî devletinin ilk hükümdarının Mehdi olduğu inancı bu devleti kuran ve sürdüren kimseler tarafından inanılan bir husustu.

Ayrıca zaman zaman Türkiye'de ve başta İstanbul'da olmak üzere İslâm dünyasının birçok yerinde Mehdi olduğunu iddiâ edenler hiç de eksik olmamıştır. Bu gibi kimseler Mehdi beklentisinde olan birçok insanı aldatmış ve hislerini istismar etmişlerdir. Meçhule dayalı olan bir arayışın İslâm'ın genel prensipleri ile nasıl bağdaşmadığı görülmektedir.

Bütün bunlar gözönünde bulundurulunca Mehdi inancının İslâmdaki yeri kendiliğinden ortaya çıkar.¹³³

Mehdîliğin Tarihçesi

İslâm Öncesi Din ve İnançlarda, Mehdi kavramının kökleri ve gelişmesi konusunda Batılı araştırmacılar iki görüş ortaya koyarlar. Bunlardan birincisi mehdî inancının Sümerler'de doğduğu, Bâbilliler'de ve Mısırlılar'da geliştiği ve bu iki kanaldan dünyaya yayıldığı düşüncesidir ki ilk örnekleri Kral I. Sargon'da (m.ö. 2350 yılları) ve Hammurabi'de (m.ö. 1728-1686) görülmektedir. İkinci görüş mehdî inancının her dinin kendi içinde, kendi tarihî, psikolojik ve sosyolojik şartlarına göre doğup geliştiğidir. Meselâ Hinduizm'de mehdîliğin menşei Tanrı Vişnu'nun Kalki ismiyle müstakbel avatarasına ve Hint zaman tasavvuruna dayanırken İslâmiyet'te Hulefâ-yi Râşidîn devrinin arkasından başlayan iç savaşların tarihî, siyasî ve psikolojik tezâhürleri buna sebep olmuştur.

133. Ahmed Ağırakça, Şâmil İslâm Ansik. Mehdi mad.

Kimlikleri her dînin kurucusunun özelliğini taşıyan mehdîler kurucunun soyundan gelir. Saoşyant Zerdüş'tün, mesîh Dâvûd'un, mehdî Hz. Muhammed'in soyundan olacaktır. Bunlar ya Sünnî müslümanlarda olduğu gibi müstakbel bir şahsiyettir veya Şîî müslümanların inandığı gibi daha önce yaşamış, vaad edilen dönemin zamanı gelmediği için bekleme süresini insanlardan gizlenerek tamamlamaya çalışan, zamanın olgunlaşmasını bekleyen tarihî şahsiyetlerdir.

Yahudiler mesîhin Hz. Dâvûd soyundan geleceğine, meshedilmesi dolayısıyla kutsal bir güce sahip olacağına, Tanrı'nın himâyesi sâyesinde günah işlemeyeceğine inanırlar. Mesîhi diğer insanlardan ayıran özellik onun Tanrı'nın yeryüzündeki vekili olması, Tanrı'nın özel lûtfuna sahip bulunmasıdır. Yahudilere göre mehdî devrinde Kudüs ve çevresi cennet bahçelerine benzeyecek, çöller ormanlara dönüşecek, hayvanların tabiatı değişip vahşilikleri kaybolacak, kurt ve kuzu beraber bulunacak, yılanın ekmeği toz ve toprak olacaktır. Bu tür beklentiler diğer mehdî telâkîlerinde de vardır.

Ülke içinde halkına cennet saâdetini tattıracak olan mehdî ideal bir devlet adamı, sosyal reformcu, dînin kurallarını hayata geçirecek peygamber ve râhip olarak tasavvur edilir. Meselâ sömürge altındaki Yeni Gine halkının ve Amerikalı Kızılderililer'in inancına göre gelecekteki kurtarıcı yabancıları ülkeden kovacak, eski dînî hayatı geri getirecek bir kahramandır. Hindular'da Kalki dînin zayıflayan öğretisini yenileyecek, kutsal kitap Vedalar'ı zamana göre tefsir edecek ve şeriatı uygulayacak olan insan sûretine girmiş bir ilâhtır. Yahudilerce mesîh Kudüs'ü putperestlerden temizleyecek, dağılmış İsrâiloğulları'nı tekrar toplayacak, diğer din mensuplarını ve dünyayı hâkimiyeti altına alacak, Ye'cûc ve Me'cûc ordularını imha edecek, Roma'yı ele geçirecek, Habeşistan'ı, Mısır'ı ve Araplar'ı vergiye bağlayacak, Tevrat'ı yahudi olmayan milletlere de öğretecek, Süleyman Mâbedi'ni tekrar yaptıracak ve dînî kânunları uygulayacak bir kraldır.¹³⁴

İslâm İnancında Mehdî: Kur'ân-ı Kerîm'de hidâyet kökünden türeyen fiil ve isim kalıbında birçok kelime bulunmakla birlikte mehdî kelimesi yer almamakta, genelde hidâyet kavramı Allâh'a, Kur'ân'a ve Hz. Peygamber'e nisbet edilmekte, ayrıca "insanın hidâyeti benimsemesi" anlamında da kullanılmaktadır.¹³⁵

134. bk. Ekrem Sarıkçıoğlu, Diyânet İslâm Ansik. "Mehdî mad.

135. M. F. Abdülbâkî, el-Mu'cem, "hdy" md.

Mehdi ile ilgili hadisleri Ahmed b. Hanbel, İbn Mâce, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Hâkim ve Taberânî gibi muhaddisler nakletmişlerdir. Hz. Peygamber'e atfedilen ve râvileri güvenilmez bulunan,¹³⁶ bâzı metinlerde belirtildiğine göre dünyanın ömründen bir gün bile kalsa Allah bu günü uzatıp mutlaka bir mehdî gönderecektir. Hz. Hasan veya Hüseyin'in neslinden gelecek olan bu kurtarıcının adı Rasûl-i Ekrem'in adına, babasının adı da onun babasının adına uygun olacak (Muhammed b. Abdullah) ve zulümle dolu olan dünyayı adâletle dolduracaktır. Beş, yedi veya dokuz yıl hüküm sürüp bütün müslümanları hâkimiyeti altına alacak, iktidarı sona erince de kıyâmet kopacaktır.¹³⁷ Süyûtî, Sünnî kaynaklarında nakledilen mehdî rivâyetlerinin kırktan fazla olduğunu söyler.¹³⁸ İsnââşeriyye Şîası'na âit kaynaklarda bunlara 200'ü aşkın rivâyet eklenir. Bu rivâyetlerde daha çok mehdînin on ikinci imam Muhammed b. Hasan olduğu iddiâ edilir. Ona Mehdi el-Muntazar da denilir.¹³⁹

Mehdi nitelemesi ilk defa Hassân b. Sâbit'in bir şiirinde Hz. Peygamber'e yönelik olmuş, daha sonra Hulefâ-yı Râşidîn'in yanı sıra Hüseyin b. Ali ve bâzı Emevî hâlifeleri için de kullanılmıştır. Ancak bu nitelemeler kelimenin sözlük anlamında olup bu kimseleri Allâh'ın hak yola erıştirdiğine vurgu yapmayı amaçlamıştır. Mehdi kelimesinin terimleşerek bir inanç konusuna dönüşme süreci oldukça erken dönemde başlamıştır.

Tesbit edilebildiğine göre ilk defa Abdullah b. Sebe mensupları, Ali b. Ebî Tâlib'in ölmediğini ve kıyâmetin kopmasından önce dünyaya dönüp zulümle dolan yeryüzünde adâleti hâkim kılacağını ileri sürmüştür (Eş'arî, s. 15). Bununla birlikte mehdî inancının, daha çok Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehîd edilmesinin ardından Kâ'b el-Ahbâr'ın Yahudilik'ten İslâm dînine taşıdığı sanılan rivâyetlerin etkisiyle ortaya çıktığını ve hilâfetin Ali b. Ebî Tâlib'in soyundan gelenlere âit bir hak olduğunu savunan gruplar arasında yayıldığını söylemek gerekir. Hz. Hüseyin'in şehîd edilmesi üzerine Muhtâr es-Sekafî ve Keysân'ın öncülüğündeki Keysâniyye'ye bağlı bir grup, Ali b. Ebî Tâlib'in oğullarından Muhammed b. Hanefiyye'nin müslümanların gerçek hâlifesi ve yegâne kurtarıcısı olduğunu iddiâ etmiş, vefâtında Medîne'deki Cennetü'l-Bakî Kabristanı'na defnedildiği hâlde onun ölmediğini ve Radvâ dağında yaşadığını, kıyâmetin kopmasından önce mehdî olarak geri gelip

136. İbn Haldûn, II, 787-789; İsmail Hakkı, sy. 285 (1329), s. 390-391.

137. Wensinck, el-Mu'cem, "hdy" md.

138. el-Hâvî, II, 213.

139. Necmeddin Câfer b. Muhammed el-Askerî, I, 14-34.

dünyada adâleti hâkim kılacağını ileri sürmüş, böylece mehdîlik ilk defa Keysâniyye tarafından I. (VII.) yüzyılın ikinci yarısında ortaya atılmış ve diğer Şiîler'e intikal ederek müslümanlar arasında yayılmaya başlamıştır.¹⁴⁰ Şiî fırkalarından Nâvûsiyye ise Câfer es-Sâdık'ın vefâtından sonra onun ölmediğine ve mehdî olarak bir gün zuhûr edeceğine inanmıştır. Ortaya çıktığı erken devirde mehdî inancı sâdece Şiî zümreleri arasında rağbet görmemiş, Emevîler de Süfyânî adını verdikleri kendi mehdîlerini icâd etmişler ve buna dâir hadis uydurmuşlardır. Muhtemelen ilk defa Hâlid b. Yezîd halkı Emevîler'in mehdîsi Süfyânî'ye inanmaya çağırmış ve bunu yaymaya çalışmıştır. Emevîler'den sonra iktidara gelen Abbâsîler'in yöneticileri de mehdînin kendilerinden çıkacağına dâir hadis uydurup insanları buna inanmaya davet etmişlerdir.¹⁴¹ Abbâsîler bir taraftan kendi mehdîlerinin çıktığını söylerken diğer taraftan âhir zaman mehdîsinin gelecekte zuhûr edeceğini de kabûl etmişlerdir. Mehdî inancı Hâricîler arasında da görülmüş ve onlar Ali b. Mehdî'yi kendi mehdîleri ilân etmişlerdir.¹⁴²

Mehdî telâkkîsi III. (IX.) yüzyıldan itibaren İsnâaşeriyye arasında kökleşmiş ve bu fırkayı diğerlerinden ayıran önemli bir inanç esası hâline gelmiştir.¹⁴³ İsnâaşeriyye'nin benimsediği mehdî inancında, zuhûr ettiği anda Ehl-i beyt düşmanlarından intikam alma fikrinin yanı sıra gaybet döneminde bulunduğu ve zuhûr edeceği ana kadar taraftarlarına, mazlumlara, düşkünlere ve hastalara yardım ettiği telâkkîsi de büyük önem taşır.¹⁴⁴

Önce Şiîler, ardından Emevîler ve Abbâsîler arasında yayılan mehdî inancı, III. (IX.) yüzyılda hadislerin toplanıp kayda geçirilmesi ve hadislerin sıhhati konusunda titiz davranmayan muhaddislerce mehdî rivâyetlerinin mecmualara alınmasının ardından Sünnîler arasında da benimsenmeye başlanmıştır. Ancak erken devir Sünnî literatüründe bu inanca hemen hemen hiç temas edilmemiş, konu daha çok hadisçilerin dâhil olduğu Selefîyye'ye âit eserlerde yer almıştır. Geç dönemde oluşan Sünnî kelâm literatürü ile “fiten ve melâhim” türü eserlerde ise mehdî telâkkîsinden genellikle kısaca bahsedilmiştir.

Mehdî inancının menşeiyle müslümanlar arasında ortaya çıkışının sebepleri hakkında ileri sürülen farklı görüşleri şöylece özetlemek mümkündür:

140. Abdurrahman Bedevî, II, 71-82; Ali Sâmî en-Neşşâr, II, 56-77.

141. Ahmed Muhammed el-Havfî, Edebü's-Siyâse, s. 71-73.

142. Muhsin Abdünnâzır, Mes'eletü'l-İmâme ve'l-Vaz'u fi'l-Hadis, s. 506-507.

143. Goldziher, el-Akîde ve's-Şerîa fi'l İslâm, s. 191-193.

144. Câfer Sübhânî, II, 633-650.

1. Mehdî telâkkîsi her toplumda yankı bulan bir sığınma mekanizmasıdır. Sosyal şartların bozulup zulmün arttığı dönemlerde halk bir kurtarıcı beklentisi içine girmiş, daha sonra bu beklenti dînî bir inanca bürünerek mehdî inancı şeklinde ortaya çıkmıştır.¹⁴⁵

2. Mehdî anlayışı Yahudilik, Hristiyanlık ve Maniheizm gibi dinlere âit bir inanç olup Kâ'b el-Ahbâr ile Vehb b. Münebbih tarafından Hz. Peygamber'e atfedilen rivâyetler yoluyla müslümanlar arasında yayılmıştır. Mehdî kelimesinin mesîhin Arapça'ya tercüme edilmiş şekli olması bunun kanıtını teşkil etmektedir.¹⁴⁶

3. Mehdîlik, iktidar mücâdelesinde yenilgiye uğrayan veya mevcut iktidarını güçlü kılmak isteyen siyasî zümreler tarafından ortaya atılmış, önce aşırı Şîa (Gâliyye), ardından mutedil Şîa ve Sünnîler tarafından İslâm dînine mal edilmiş siyasî kökenli bir inançtır.¹⁴⁷ Şîi düşüncesinden etkilendiği kabul edilen tasavvuf ehlinin mehdî inancını benimsemesi bu akîdenin müslümanların çoğunluğu arasında yayılmasına zemin hazırlamıştır.¹⁴⁸

4. Mehdî inancı İslâmî bir akîde olmakla birlikte yabancı kültürlerden etkilenmiştir. Zîra sahih hadis mecmualarında yer alan rivâyetlerde mehdînin çıkacağından bahsedilmiş ve mehdî tâbiri I. (VII.) yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren müslümanlarca bilinmiştir. Hulefâ-yi Râşidîn'e mehdî unvanının verilmesinin yanı sıra Sıffîn Savaşı'nda Ali b. Ebû Tâlib'e mehdî diye hitâb edilmesi ve Muâviye b. Ebû Süfyan taraftarlarınca Osman b. Affan'ın aynı unvanla anılması bunu kanıtlar.¹⁴⁹

Tarih boyunca sosyal sarsıntılara ve zulme mâruz kalan toplumların bir moral kaynağı olarak benimsedikleri anlaşılan kurtarıcı ve mehdî telâkkîsi hakkında İslâm tarihinde değişik görüşlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Bunları şöyle özetleyebiliriz:

1. İsnâaşeriyye Şîası, dünyanın son zamanlarında belli bir sülâleden belli vasıf ve yeteneklere sahip bir mehdînin geleceğini kabul eder. Tasavvufî teşeyyü' arasındaki ilişki sebebiyle olacaktır ki Ferîdüddin Attâr, Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Sadreddîn-i Konevî ve Abdurrahman Câmî gibi mutasavvıflar veya mistik ruhlu kişiler de aynı

145. M. İbrahim Ebû Sâlim, s. 1; Ahmed el-Vâilî, s. 174-175.

146. Goldziher, s. 193-195; Muhsin Abdünnâzır, s. 501.

147. Ahmed Emîn, Duha'l-İslâm, Beyrut, ty., III, 241-243.

148. M. İbrahim Ebû Sâlim, el-Hareketü'l-Fikriyye fi'l-Mehdiyye, Beyrut, 1981, s. 2.

149. Hüseyin Atvân, ed-Da'vetû'l-Abbâsiyye, Beyrut, 1984, s. 138-139.

kanaate sahiptir. Bu anlayışa göre kıyâmetin kopmasından önce müslümanları içinde bulundukları kötü durumdan kurtaracak bir mehdî çıkacaktır, bu da “Sâhibüzzamân” olarak da anılan on ikinci imam Muhammed b. Hasan el-Mehdî’dir. Babasının vefâtından (260/874) sonra insanlardan gizlenen Muhammed el-Mehdî ölmemiştir. Deccâl’in ortaya çıkışının ardından Mekke’de zuhûr edip iktidarı ele geçirecek, zâlimleri cezâlandırıp adâleti hâkim kılacak, ilâhî emirlere itaat edilmesini sağlayacak ve müslüman olmayanları öldürecektir.¹⁵⁰

İsnâaşeriyye anlayışına göre Kur’an’da kırktan fazla sûrenin 100’den çok âyetinde Muhammed b. Hasan’ın mehdî olarak geleceğine işaret edilmiş ve Hz. Peygamber’e ulaşan rivâyetlerde ilgili âyetlerin bu anlamı içerdiği belirtilmiştir. Bu bağlamda gayba îmân eden müttakiler,¹⁵¹ yeryüzüne vâris olacak sâlih kullar,¹⁵² Allah hidâyete erdirmedikçe hidâyete eremeyeceklerini ikrâr edenler,¹⁵³ Allâh’ın getireceği umulan fetih vb. âyetlerde,¹⁵⁴ zikredilenlerle mehdî ve onun taraftarları kastedilmiştir.¹⁵⁵ Aynı telâkkî çerçevesinde Hz. Hüseyin’in soyundan gelen on ikinci imamın beklenen mehdî olduğuna dâir birçok rivâyet nakledilir. Bu rivâyetlerin sayısının 6000 civarında olduğu ve 400 kadarının Sünnîler’in müteber saydığı hadis kaynaklarında da yer aldığı ileri sürülür.¹⁵⁶ Mehdînin zuhûrunu kabûl edenlere göre bu husus aklen de sâbittir. Çünkü sonunda başarıya ulaşılacağı ümidini taşımadan zulme karşı direnmek ve adâletin hâkim olduğu bir düzeni gerçekleştirmek mümkün değildir. Mehdî inancı ise böyle bir mücâdeleye girişmeye zemin hazırlamaktadır.¹⁵⁷

Mehdînin asırlarca yaşaması akla ve bilime aykırı görünse de Allâh’ın gücüne göre imkânsız sayılmaz. Nitekim Hz. Nûh’un 950, Ashâb-ı Kehf’in 300 küsur yıl, Hızır’ın ve İblis’in asırlarca yaşamış olması bunu te’yîd eder niteliktedir. Bu tür olaylar hârikulâde hâdiseler olduğundan mevcut tabiat kânunları çerçevesinde değerlendirilmemelidir.¹⁵⁸ İsmâiliyye’ye göre zuhûr

150. M. Bâkır es-Sadr, s. 10; Seyyid Cevâd eş-Şahrûdî, el-İmâmü’hdî ve Zuhûruh, Kuveyt, 1985, s. 245-266.

151. Bk. Bakara, 2/2, 3.

152. Enbiyâ, 21/105.

153. A’râf, 7/43.

154. Mâide, 5/52.

155. Sâdık el-Hüseyinî eş-Şirâzî, s. 9-12; Kâmil Süleyman, Yevmü’l-Halâs fî Zillî’l-Kâimi’l-Mehdî, Beyrut, 1993, s. 93-94, 155, 304-367; Mehdî el-Fetlâvî, s. 32-53.

156. Necmeddin Câfer b. Muhammed el-Askerî, el-Mehdî el-Mev’ûd el-Muntazar, Beyrut, 1977, I, 14-124; M. Bâkır es-Sadr, s. 63-64.

157. M. Bâkır es-Sadr, s. 8; Ahmed el-Vâilî, Hüviyyetü’t-Teşevvu’, Kum, 1983, s. 177-182.

158. Seyyid Cevâd eş-Şahrûdî, s. 110-114; Kâmil Süleymân, s. 157-159).

edecek mehdî İsmâil b. Câfer, Keysâniyye'ye göre Muhammed b. Hanefiyye, bâzı Zeydiler'e göre ise Muhammed b. Abdullah el-Mehdî en-Nefsüzzekeyye'dir.¹⁵⁹

2. Mehdînin zuhûru hakkında nakledilen birçok rivâyetin etkisiyle olacaktı ki Selefiyye ile hadis âlimleri, Şîa'nınkinden farklı da olsa âhir zaman da bir mehdînin geleceğini kabûl etmişlerdir. Onların telâkkisine göre kıyâmetin büyük alâmetlerinden biri olan mehdî, Hz. Hasan veya Hüseyin'in soyundan gelen bir ailenin çocuğu olarak Medîne'de doğacak, Mekke'de mehdîliğini ilân edecektir. Adı Muhammed b. Abdullah'tır. İlâhî emirleri hayata geçirecek, sünnetleri ihya edip bid'atleri ortadan kaldıracak, başta Cebrâil ve Mikâil olmak üzere meleklerden oluşan orduların da desteğiyle dünyanın tamamına hâkim olan bir devlet kuracak, Tevrat ve İncil'in asıllarını bulup Ehl-i kitabın müslüman olmasını sağlayacak, zulmü kaldırıp adâleti tesis edecek, devrinde herkes zenginleşecek, barış ortamını gerçekleştirip düşmanlıkları sona erdirecektir. Yedi yıl süren bir iktidardan sonra Hz. İsmâ gökten inecek ve deccâli birlikte öldürdükten sonra yönetimi ona devredip otuz beş veya kırk yaşlarında vefât edecektir. Kesinlik ifâde eden hadislerle sâbit olduğundan bu olayların kabûl edilmesi zarurîdir. Bâzı âyetlerde de mehdîye işaret edilmiş ve kıyâmetin kesin bir alâmeti olduğuna dikkat çekilmiştir.¹⁶⁰ Sünnî kelâmcıları ise eserlerinde mehdî inancına ya hiç temas etmemiş ve ya kıyâmet alâmetleri arasında kısaca değinip bunun aslî bir inanç konusu olmadığına dikkat çekmişlerdir.¹⁶¹

3. Dünyanın son zamanlarında adı, soyu, nitelikleri ve icraatı belli bir kurtarıcının geleceğine dâir açık bir nas bulunmadığı, aklın da bunun mevcudiyetine hükmetmediği düşüncesinden hareketle mehdînin zuhûrunu kabûl etmeyenler arasında Kâdî Abdülcebbâr, İbn-i Haldûn, M. Reşîd Rızâ, Ahmed Emîn, Ferîd Vecdî, Abdullah es-Semmân ve Abdullah b. Zeyd gibi eski ve yeni âlimler yer almaktadır. Bunların değerlendirmesine göre mehdî hakkında rivâyet edilen hadisler ya zayıf veya uydurmadır.¹⁶²

4. Çağdaş bâzı âlimlerle Zeydiyye'nin büyük çoğunluğu, İsnâaşeriyye ile Selefiyye'nin benimsediği mehdî anlayışını kabûl etmemekle birlikte İslâm

159. Muhsin Abdünnâzır, age, s. 509; Abdülmecîd b. Hamde, el-Medârisü'l-Kelâmiyye, Tunus, 1986, s. 271-272.

160. İbn Hâcer el-Heytemî, II, 469-481.

161. Taftâzânî, Şerhu'l-Makâsîd, İstanbul, 1305, II, 307; Goldziher, age, s. 196.

162. Kâdî Abdülcebbâr, el-Muğnî, XX/2, s. 183; Ali Sâmi en-Neşşâr, II, 227; M. Bâkır el-İlâhî, XIV/53-54 (1419), s. 53-54.

tarihinin belli dönemlerinde dînî hayata canlılık getiren ve getirmeye devam edecek olan bâzı seçkin kişilerin mehdî veya müceddid olarak nitelenebileceği kanaatini taşımaktadır.¹⁶³ Ancak Zeydiyye bu anlamdaki mehdînin sâdece Hz. Fâtîma soyundan gelebileceğine inanmaktadır.¹⁶⁴ Bunların telâk-kisine göre iyiliği emredip kötülüğe engel olma görevini yerine getiren ve dînî hayatı canlandıran her dînî-siyasî lider mehdî konumundadır. Mehdînin çıkacağına dâir çok sayıdaki hadîsi göz önüne alarak mehdîyi müceddid veya muslih anlamına gelen bir yoruma tâbi tutmak daha doğru olur. Nitekim ilk hâlifelere bu mânada mehdî unvanı verilmiş, Muhammed b. Hanefiyye de bu bağlamda kendini mehdî ilân etmiştir.¹⁶⁵

Allâh'ın her asırda ümmet içinden dînî hayatı canlandıracak bir kimseyi göndereceğini bildiren hadis de,¹⁶⁶ mehdînin âhir zamanda çıkacak tek bir kişi değil her asırdaki müceddidler olduğu görüşünü te'yîd etmektedir. Bunlar hârikulâde güç ve kâbiliyetleriyle değil bilgi, irade ve kudretlerini kullanarak zulme karşı çıkmak ve adâleti gerçekleştirmek amacıyla mücâdeleye girişirler.

Mehdî hakkında ileri sürülen görüşler çeşitli yönlerden eleştiriye tâbi tutulmuştur. İsnâaşeriyye Şîası ile Sünnîler'ce benimsenen birinci ve ikinci görüşler rasyonel ve reel bilgilere aykırı bulunmuş, Yahudilik, Hristiyanlık ve Maniheizm'e âit inancın yansımaları olarak kabûl edilmiş, kanıt diye gösterilen âyetler konuyla ilgisiz, hadisler ise zayıf veya uydurma olarak değerlendirilmiş, mehdînin kimliği, soyu, nitelikleri husûsunda nakledilen bilgilerin çelişkili olması ve her mezhebin kendi mehdîsini icâd etmesi bunun kanıtları arasında gösterilmiştir.¹⁶⁷

Ayrıca rüşdünü idrâk etmemiş bir çocuk olan Muhammed b. Hasan'ın on iki asırdan beri yaşamakta olması ve ortaya çıkacağı zamana kadar yaşayacağı iddiâsının bilimsel yönden tutarsız olduğuna dikkat çekilmiş, Allâh'ın vazettiği tabiat kânunlarını bu kişi için geçersiz kıldığına dâir herhangi bir dînî ve aklî gerekçenin bulunmadığı bildirilmiştir. Eğer Allah, sâlih bir kulu vasıtasıyla zulmün kaldırılıp insanlar arasında adâletin hâkim kılınmasına yardım edecekse O'nun bir çocuğu asırlarca yaşatması yerine bu değişimin

163. Hasan Hâlid, s. 223-224.

164. Ali Sâmî en-Neşşâr, II, 132; Muhsin Abdünnâzır, age, s. 508-509; Ahmed Mahmûd Subhî, s. 77-161.

165. Muhsin Abdünnâzır, s. 502-503.

166. Ebû Dâvûd, "Mehdî", 1.

167. Ahmed Muhammed el-Havfî, age, s. 77-83.

vukû bulacağı zamanda murat edeceği bir kişi vasıtasıyla bunu gerçekleştirmesinin daha mâkul olduğu belirtilmiş, sonuçta insanların aldatılmasına ve dolayısıyla fitneye sebep teşkil eden bu tür telâkkîlerin yanlışlığına hükmedilmiştir.¹⁶⁸ Ayrıca nesep âlimlerinin Hasan el-Askerî'nin bir çocuğu olmadığını söyledikleri ifâde edilmiştir.¹⁶⁹ Mehdi'nin Hz. Hüseyin veya Hasan'ın soyundan çıkacağı iddiâsı da soyla övünmeyi ön plana çıkaran Câhiliyye düşüncelerini çağrıştırdığı için eleştirilmiştir.

Mehdi inancına dâir çeşitli eserler telif edilmiştir.¹⁷⁰

وَلَمَّا جَاءَ عِيسَى بِالْبَيِّنَاتِ قَالَ قَدْ جِئْتُكُمْ بِالْحِكْمَةِ وَلِأُبَيِّنَ لَكُمْ
بَعْضَ الَّذِي تَخْتَلِفُونَ فِيهِ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبِّي
وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٦٤﴾

63- İsa apaçık mûcizelerle geldiğinde dedi ki: “Ben size hikmetle ve hakkında ayrılığa düştüğünüz şeylerden bir bölümünü size açıklamak için geldim. Allah’tan korkun ve bana itaat edin.”

64- “Şüphe yok ki Allah, benim de Rabbim, sizin de Rabbi-nizdir. O’na kulluk edin! İşte dosdoğru yol budur.”

63-64. âyetlere göre, Hz. İsa, İsrâiloğulları’na peygamberliğini açıklamak için mûcizeler ve İncil âyetlerinden oluşan deliller getirmiş; onlara hikmet getirdiğini, görüş ayrılığına düştükleri konuların bir bölümünü açıklamak üzere

168. M. Bâkır es-Sadr, s. 12-15.

169. Takıyyüddin İbn Teymiyye, IV, 87.

170. bk. Yusuf Şevki Yavuz, T.D.İ. Ansiklopedisi “İslâm İnancında Mehdi” mad. Ebû Nuaym el-İsfahânî, el-Mehdi; Keşfü’z-zunûn, II, 1465; Şevkânî, et-Tavzîh fi tevâtûri mâ câce fi’l-mehdî el-muntazar ve’d-deccâl ve’l-mesîh (İzâhu’l-meknûn), I, 339; Süyûtî, el-Urfû’l-verdî fi ahbârî’l-mehdî, Kahire, 1401; İbn Hâcer el-Heytemî, el-Kavlü’l-muhtasar fi âlâmâtî’l-mehdî el-muntazar, Kahire, 1986; Dermaster, Le mehdî depuis les origines de l’Islam jusqu’à nos jours, Paris, 1885; Ebû Sâlim Muhammed b. İbrahim, el-Mürşid ilâ vesâiki’l-mehdî, Hartum, 1969; Muhammed Hasan Âl-i Yâsîn, el-Mehdî el-muntazar beyne’t-tasavvur ve’t-tasdik, Beyrut, 1972; Ekrem Sarıkçıoğlu, Dinlerde Mehdi İnancı ve Tasavvuru, Erzurum, 1977; Abdullah b. Zeyd Âl-i Mahmûd, Lâ mehdî yüntazar ba’d-e-r-rasûl hayri’l-beşer, Katar, 1980; Muhammed Ali es-Sâbûnî, el-Mehdî ve eş-râtü’s-sâa, Beyrut, 1401; Abdülmuhsin b. Hamdû’l-İbâz, er-Red alâ men kezzebe’l-ehâdis’e’s-sahiha, Medine, 1402; Muhammed Ferid Hicâb, el-Mehdî el-muntazar beyne’l-akidetî’l-dîniyye ve’l-mad-mûnî’s-siyâsî, Cezayir, 1984; Müttakî el-Hindî, el-Burhân fi âlâmâtî mehdiiyyi âhiri’z-zamân, Tanta, 1412/1992; Cevâd Hüseyin el-Hüseyinî, el-İmâmü’l-mehdî ve zuhûruhu, Beyrut, 1412/1992; Muhammed Saîd el-Kaddâl, el-İmâmü’l-mehdî Muhammed Ahmed b. Abdullah, Beyrut, 1992.

geldiğini, Allâh'ın buyruklarına uyup, kendisine itaat etmelerini, Allâh'ın hem kendisinin hem de diğer insanların Rabbi olduğunu, dosdoğru yolun yalnızca O'na kulluk etmek olduğunu bildirmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allah Îsâ'ya yazmayı, hikmeti, Tevrat'ı ve İncil'i öğretecek. O, İsrâiloğulları'na bir peygamber olarak gönderilecek (ve şöyle diyecek): Şüphesiz ben size Rabbinizden bir mûcize getirdim. Size çamurdan bir kuş sûreti yapar, ona üfleirim ve Allâh'ın izniyle kuş olur. Yine Allâh'ın izniyle anadan doğma körü ve alaca (cüz zam) hastasını iyileştirir ve ölüleri diriltir. Evlerinizde ne yiyor ve neleri biriktiriyorsanız size haber veririm. Eğer inanan kimseler iseniz, şüphesiz bunda sizin için bir ibret vardır. Ben size benden önce gönderilen Tevrat'ı tasdik etmek üzere ve daha size haram kılınan bâzı şeyleri helâl kılmak için (gönderildim). Size Rabbinizden açık bir mûcize getirdim. O hâlde, Allâh'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin! Şüphe yok ki Allah benim de Rabhim, sizin de Rabbinizdir. Öyleyse O'na kulluk edin. İşte dosdoğru yol budur.”**¹⁷¹

“O zaman Allah şöyle diyecek: Ey Meryem oğlu Îsâ! Sana ve anene olan nîmetimi hatırla! Hani, seni Kutsal Ruh ile desteklemiştim de sen beşikteyken de yetişkinlik çağında iken de insanlarla konuşurdun. Hani sana okuyup yazmayı, hikmeti, Tevrat'ı ve İncil'i öğretmiştim.”¹⁷²

فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ^٤ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ عَذَابٍ يَوْمَ
الْيَمِّ ﴿٦٥﴾

65- Sonra onların içlerinden birtakım topluluklar, görüş ayrılığına düştüler. Can yakıcı bir günün azâbından dola-yı, vay o zulmedenlerin hâline!

65. âyete göre, Hristiyanların içinden çıkan birtakım gruplar Hz. Îsâ hakkında, “O Allah'tır”, “Allâh'ın oğludur” veya “Üçün üçüncüsüdür” diyerek, Îsâ'yı Allâh'a ortak koşmuşlardı. Bu ayrılığı zihinlere sokanlar, “zulüm

171. Âl-i İmrân, 3/48-51.

172. Mâide, 5/110.

yapanlar” olarak nitelenip, acı bir günün azâbı ile uyarılmıştır. Bununla, Îsâ ﷺ hakkında söyledikleri sözler yüzünden şirke ve küfre düşenler kastediliyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yahudiler: Üzeyir, Allâh’ın oğludur dediler. Hristiyanlar da: ‘Meryem oğlu Îsâ, Allâh’ın oğludur.’ dediler. Onların ağızlarında geveledikleri bu sözler daha önceki kâfirlerin sözlerine benzemektedir. Allah onları kahretsin! Nasıl da haktan bâtıla doğru çevriliyorlar!”**¹⁷³

“Ey kitap ehli! Dîninizde aşırı gitmeyin ve Allah hakkında da gerçek olandan başkasını söylemeyin! Şüphesiz Meryem oğlu Îsâ Mesih, sâdece Allâh’ın peygamberi ve ‘ol’ emriyle Meryem’e ulaştırdığı kelimesidir ve ondan bir ruhtur. O hâlde Allâh’a ve peygamberlerine inanın! Allah, ‘Üçtür!’ demeyin. Bundan vazgeçin; sizin için hayırlı olana yönelin. Şüphesiz ki Allah, tek bir ilâhtır. O, çocuk sahibi olmaktan münezzehtir. Göklerde ne var yerde ne varsa hepsi O’nundur. Vekil olarak Allah yeter!”¹⁷⁴

“Andolsun ki, ‘Allah, Meryem oğlu Mesih’in ta kendisidir.’ diyenler kâfir olmuşlardır. Oysa Îsâ şöyle demişti: ‘Ey İsrâiloğulları! Benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allâh’a kulluk edin. Çünkü her kim Allâh’a ortak koşarsa, Allah ona cenneti haram kılar ve onun varacağı yer ateştir ve zâlimler için yardımcıları yoktur.’ Andolsun ki, ‘Allah üçün üçüncüsüdür.’ diyenler de kâfir olmuşlardır. Hâlbuki bir tek Allah’tan başka ilâh yoktur. Eğer söyledikleri sözlerden vazgeçmezlerse, içlerinden inkâr edenlere, elbette can yakıcı bir azap dokunacaktır. Onlar hâlâ Allâh’a tevbe edip, ondan bağışlanma istemeyecekler mi? Oysa Allah, çok bağışlayan, çok merhamet edendir. Meryem oğlu Mesih sâdece bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmişti. Onun annesi de dürüst ve iffetli bir kadındı. Her ikisi de yemek yerlerdi. Bak, onlara âyetleri nasıl açıklıyoruz, sonra bak, onlar nasıl da yüz çeviriyorlar?”¹⁷⁵

173. Tevbe, 9/30.

174. Nisâ, 4/171.

175. Mâide, 5/72-75. Ayrıca bk. Mâide, 5/116-117.

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٦٦﴾
الْأَخِلَاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ ﴿٦٧﴾

66- Onlar, hiç beklemedikleri bir sırada kıyâmetin ansızın başlarına gelivermesinden başka bir şey mi bekliyorlar?

67- O gün, Allâh'a karşı gelmekten sakınanlar dışında, bütün dostlar birbirine düşman kesilirler.

66-67. âyetlerde, âhirete inanmayanlara ansızın kıyâmetin kopmasını mı bekledikleri sorusu soruluyor ve o gün Allah yolunda dost olanların dostluğunun kalıcı olacağı, günah işleme konusunda arkadaş olanların ise birbirinden kaçacakları belirtiliyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İşte o gün kişi kaçar: Kardeşinden; anasından, babasından; karısından ve çocuklarından. Çünkü o gün herkesin, kendine yetecek bir işi vardır!”**¹⁷⁶

“Allâh'ın huzûruna çıkmayı yalan sayanlar, gerçekten ziyâna uğramışlardır. Kıyâmet âniden başlarına kopuverdiğinde, ağırlıklarını sırtlarına yüklenerek, ‘Dünyada yaptığımız kusurlardan dolayı, yazıklar olsun bize!’ derler. Dikkat edin, onların yüklendikleri şeyler ne kötüdür!”¹⁷⁷

“İbrahim dedi ki: Siz, dünya hayatında sırf aranızdaki sevgi devam etsin diye, Allâh'ı bırakıp birtakım putlar edindiniz. Ama sonra kıyâmet gününde birbirinizi tanımayacak ve birbirinizi lânet edeceksiniz. Sizin varacağınız yer cehennemdir. Sizi oradan kurtaracak yardımcılarınız da olmayacaktır.”¹⁷⁸

176. Abese, 80/34-37.

177. En'âm, 6/31.

178. Ankebût, 29/25.

﴿ BÂB 7 ﴾

**CENNET, CEHENNEM,
GÜNAHKÂRLARIN ÖLÜM İSTEĞİ,
MELEKLERİN YAZMASI, ALLÂH'IN GÜCÜ,
İLMİ, İŞİTMESİ VE YARATICILIĞI, CEZÂDA ERTELEME**

يَا عِبَادِ لَا خَوْفَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ وَلَا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ ﴿٦٨﴾ الَّذِينَ آمَنُوا
بِآيَاتِنَا وَكَانُوا مُسْلِمِينَ ﴿٦٩﴾ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ أَنْتُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ تُخْبَرُونَ
﴿٧٠﴾ يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِصِحَافٍ مِنْ ذَهَبٍ وَأَكْوَابٍ وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ
الْأَنفُسُ وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ وَأَنْتُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٧١﴾ وَتِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي
أُورِثُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٧٢﴾ لَكُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ كَثِيرَةٌ مِنْهَا تَأْكُلُونَ
﴿٧٣﴾ إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي عَذَابٍ جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ﴿٧٤﴾ لَا يُفْتَرُ عَنْهُمْ
وَهُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ ﴿٧٥﴾ وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا هُمُ الظَّالِمِينَ
﴿٧٦﴾ وَنَادَوْا يَا مَالِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ قَالَ إِنَّكُمْ مَا كُنتُمْ ﴿٧٧﴾ لَقَدْ
جِئْنَاكُمْ بِالْحَقِّ وَلَكِنْ أَكْثَرَكُمْ لِلْحَقِّ كَارِهُونَ ﴿٧٨﴾ أَمْ أَبْرَمُوا أَمْرًا فَإِنَّا
مُنْبرِمُونَ ﴿٧٩﴾ أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ بَلَى وَرُسُلُنَا
لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ ﴿٨٠﴾ قُلْ إِنْ كَانَ لِلرَّحْمَنِ وَلَدٌ فَإِنَّا أَوَّلُ الْعَابِدِينَ ﴿٨١﴾
سُبْحَانَ رَبِّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٨٢﴾
فَذَرَهُمْ يَخْوضُوا وَيَلْعَبُوا حَتَّى يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٨٣﴾
وَهُوَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ إِلَهٌ وَفِي الْأَرْضِ إِلَهٌ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ ﴿٨٤﴾

وَتَبَارَكَ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَعِنْدَهُ عِلْمُ
السَّاعَةِ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٥﴾ وَلَا يَمْلِكُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ
الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنْ شَهِدَ بِالْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾ وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ
خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّى يُؤْفَكُونَ ﴿٨٧﴾ وَقِيلَ لَهُ يَا رَبِّ إِنَّ هَؤُلَاءِ قَوْمٌ
لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾ فَاصْفَحْ عَنْهُمْ وَقُلْ سَلَامٌ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٨٩﴾

68-69- “Ey âyetlerimize î mân etmiş ve hakka teslim olmuş kullarım! Bugün size ne korku vardır, ne de keder!”

70- Haydi siz de eşleriniz de, sevinç içinde girin cennete!

71- Onların aralarında altın tepsiler ve kadehler dolaştırılır. Orada canların çektiği ve gözlerin hoşlandığı her şey vardır! Siz orada ebedî olarak kalacaksınız.

72- İşte yaptıklarınıza karşılık size mîras olarak verilen cennet budur.

**73- Orada, sizin için bol bol meyveler vardır. Onlardan yer-
siniz.**

**74- Şüphesiz ki inkârcı günahkârlar cehennem azâbında sü-
rekli olarak kalırlar.**

**75- Azapları hafifletilmez. Onlar azap içinde kurtuluştan
ümit kesmişlerdir.**

**76- Biz onlara zulmetmedik, fakat onlar kendilerine zulme-
diyorlardı.**

**77- “Ey Mâlik! Rabbin bizi öldürsün de işimizi bitirsin ar-
tık!” diye seslenirler. O da: “Siz burada sürekli kalıcısı-
nız!” der.**

**78- Andolsun Biz size hakkı getirdik, fakat çoğunuz haktan
hoşlanmıyorsunuz.**

**79- Yoksa onlar bir işe kesin karar mı verdiler? Biz de ka-
rarlıyız!**

**80- Yoksa onlar, Bizim kendilerinin sırlarını ve gizli konu-
şmalarını işitmediğimizi mi sanıyorlar? Hayır, elbette işi-
tiyoruz; yanlarındaki elçilerimiz de yazmaktadırlar.**

- 81- De ki: “Eğer Rahmân'ın bir çocuğu olsaydı, elbette ona kulluk edenlerin ilki ben olurum!”**
- 82- Göklerin ve yerin Rabbi, Arş'ın da Rabbi olan Allah, onların nitelendirdikleri şeylerden uzaktır, yücedir!**
- 83- Bırak onları, kendilerine söz verilen günlerine kavuşuncaya kadar, bâtıla dalsınlar, oyalanıp dursunlar!**
- 84- Gökteki ilâh da, yerdeki ilâh da O'dur! O, tam hüküm ve hikmet sahibidir, her şeyi bilir.**
- 85- Göklerin, yerin ve bu ikisi arasındakilerin mülkü, kendine âit olan Allâh'ın şânı ne yücedir! Kıyâmet saatinin bilgisi de O'nun katındadır. Siz O'na döndürüleceksiniz.**
- 86- Onların Allâh'ı bırakıp da taptıkları putlar şefaât etme gücüne sahip değildir. Ancak bilerek hakka şâhitlik edenler bunun dışındadır.**
- 87- Eğer sen onlara kendilerini kimin yarattığını sorsan, elbette, “Allah.” derler. Öyle ise nasıl oluyor da haktan çevriliyorlar?**
- 88-89- Peygamberin: Ey Rabbim! Bunlar îmân etmeyen bir kavimdir, demesine karşı Allah: Şimdilik sen onlara aldırma ve size selâm olsun de! Onlar yakında bilecekler! buyurdu.**

68-73. âyetlerde, dünyada iken Allâh'ın âyetlerine inanan ve O'na teslim olan, bu yüzden âhirette cennete girmeyi hak eden kullara Allah Teâlâ şöyle seslenir: **“Ey kullarım, bugün size korku yok ve üzülmeyeceksiniz. Haydi cennete girin, siz ve eşleriniz birlikte ağırlanacaksınız.”** Bundan sonra bu cennet halkına yapılan kimi ikramlar açıklanır. Önlerinde altın tepsilerin ve kadehlerin dolaştırılması, canların çektiği ve gözlerin hoşlandığı her şeyin verileceği ve bu nîmetlerin sonsuz olduğu bilgisi bunlar arasındadır. Ayrıca orada meyve türü yiyeceklerin bulunduğu da hatırlatılır. İşte mü'minlere mîras olarak verilen cennet budur.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlara şöyle dedik: Hepiniz inin oradan, Benden size ne zaman bir yol gösterici gelir de, kim o yol göstericimin izince giderse, onlara korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.”**¹⁷⁹

“Cennet ehli o gün zevk ve safa sürmektedir. Eşleriyle birlikte gölgelerde, koltuklar üzerine yaslanmışlardır. Orada onlar için bir meyve var. Hem orada ne isterlerse her şey onlarındır. Bir de onlara, çok merhametli olan Rabden selâm sözü vardır.”¹⁸⁰

“Orada size, çok bağışlayan, çok merhametli olan Allah’tan bir ikrâm olarak canlarınızın çektiği her şey vardır; orada istediğiniz her şey sizindir!”¹⁸¹

“Biz onların kalplerindeki bütün kinleri çıkarıp atacağız. Önlerinden ırmaklar çağıldayıp akacak. Onlar şöyle diyecekler: Bizi bu nîmetlere kavuşturan Allâh’a hamd olsun! Eğer Allah bize doğru yol göstermeseydi, biz doğru yolu bulamazdık. Şüphesiz Rabbimizin elçileri bize gerçeği getirmişler! Onlara şöyle seslenilecek: Yapmış olduğunuz iyi işler sebebiyle, kazandığınız cennet işte budur!”¹⁸²

“Rab’lerine karşı gelmekten sakınanlar ise, bölük bölük cennete sevk edilirler. Sonunda oraya varıp da kapıları açıldığında, cennetin bekçileri onlara: ‘Selâm size, hoş geldiniz! Artık temelli kalmak üzere girin buraya!’ derler. Onlar da: ‘Verdiği sözü yerine getiren ve bizi bu cennet yurduna yerleştiren Allâh’a hamd olsun! Artık cennetin dilediğimiz yerinde otururuz.’ derler. Bak, çalışanların mükâfatı ne kadar güzel!”¹⁸³

74-78. âyetlerde, kıyâmet günü günahkâr kimselerin durumunu sergileyen bir sahne gösterilmektedir. Kâdî Beyzâvî bunların îmansız olarak vefât eden küfür ehli kimseler oldukları tespiti yapar.

Bunlar sürekli olarak cehennem azâbı içinde kalırlar. Azapları hiç hafifletilmez, öyle ki kurtuluş umutları tükenir. Allah onlara zulmetmiş değildir, fakat onlar kendilerine zulmetmişlerdir. Ölüp azaptan kurtulmak isterler. Bu amaçla cehennemin baş bekçisi Mâlik’ten, Rabbin kendilerinin canını alması için aracılık etmesini isterler. Mâlik buna imkân olmadığını ve azap içinde kalmaya devam edeceklerini bildirir.

Sonunda Yüce Allah cehennemdekilere şöyle seslenir: **“Biz size gerçeği getirmiştik, fakat siz haktan hoşlanmadığınız için bu duruma düştünüz.”**

180. Yâsîn, 36/55-58.

181. Fussilet, 41/32.

182. A'râf, 7/43.

183. Zümer, 39/73-74.

Safvan bin Ya'lâ, babasından, Hz. Peygamber'in bu âyeti minberde okuduğunu nakletmiştir.¹⁸⁴

Şunu belirtelim ki, bir önceki sayfadaki cennet sahnesi ile yukarıdaki cehennem sahnesinde ortak nokta şudur: İnsanlar dünyada tam olarak serbest iradeleriyle hareket ederler. İnanç sahibi olurlar, birtakım söz, fiil ve davranışlarda bulunurlar. Gerçeğe ulaşp, vahiy mesajını kavrayan ve hayatını buna göre düzenleyen kimse kendi seçimi ile cennete, bu mesaja kulaklarını tıkayıp, dünya zevkleriyle ömrünü geçirenler de yine kendi seçimleri sonucu cehennem girmiş olurlar.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İnkâr edenlere gelince, onlar için de cehennem ateşi vardır. Onların ne hayatlarına son verilip ölümlerine, ne de azaplarının hafifletilmesine müsaade edilir! İşte Biz inkârda ileri giden her bir nankörü böyle cezâlandırırız!”**¹⁸⁵

“Bir de üzerinize bulutu gölge yaptık, size kudret helvası ile bıldırcın kuşu gönderdik ve ‘Size rızık olarak verdiğimiz güzel şeylerden yiye!’ (dedik). Gerçekte onlar Bize değil kendilerine zulmediyorlardı.”¹⁸⁶

“Veya onda bir delilik olduğunu mu söylüyorlar? Hayır, peygamber onlara gerçeği getirmiştir. Fakat onların çoğu gerçeği sevmiyorlar.”¹⁸⁷

أَمْ أَبْرَمُوا أَمْرًا فَإِنَّا مُبْرِمُونَ ﴿٧٩﴾ أَمْ يَخْسِبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ ۖ بَلَىٰ وَرُسُلْنَا لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ ﴿٨٠﴾

79- Yoksa onlar bir işe kesin karar mı verdiler? Biz de kararlıyız!

80- Yoksa onlar, Bizim kendilerinin sırlarını ve gizli konuşmalarını işitmediğimizi mi sanıyorlar? Hayır, elbette işitiyoruz; yanlarındaki elçilerimiz de yazmaktadırlar.

79-80. âyetlerde, kâfirler bir tuzak kurmaya karar vermişse, Allâh'ın o tuzacı bildiği, boşla çıkaracağı, kendi aralarında gizlice neler konuştuklarını da bildiği ve Allâh'ın elçileri olan meleklerin bütün bunları yazdıkları belirtilmektedir.

184. Buhârî, Tefsir, 43/1.

185. Fâtır, 35/36.

186. Bakara, 2/57.

187. Mü'minûn, 23/70.

Âyetlerde Mekke’de hicret öncesinde Kureyş’in Dârü’n-Nedve’de Hz. Muhammed’e karşı hazırladıkları ölüm tuzağına işaret edilir. Durumu bilen Yüce Allah onların bu tuzaklarını boşa çıkarmıştır. O gece Allâh’ın Elçisi’ni öldürmeye karar veren müşriklerin ölüm timi evi kuşatmış, Hz. Peygamber kendi yatağına Hz. Ali’yi bırakmış, Yâsîn sûresini okuyarak evi terk etmiş ve Hz. Ebûbekir’le buluşarak hicret yolculuğuna başlamıştır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O, göklerde ve yerde tek Allah’tır. Sizin gizlice yaptıklarınızı da bilir açıkça yaptığınızı da. Ne yapıp ne kazanacağınızı da bilir.”**¹⁸⁸

“Sözünüzü ister gizleyin, ister açığa vurun; O, kalplerde olanı da bilir. Hiç Yaratan yarattığını bilmez mi? O’nun bilgisi her şeyin inceliklerini kapsar ve O her şeyden haberdardır.”¹⁸⁹

قُلْ إِنْ كَانَ لِلرَّحْمَنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعَابِدِينَ ﴿٨١﴾ سُبْحَانَ رَبِّ
السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٨٢﴾

81- De ki: “Eğer Rahmân’ın bir çocuğu olsaydı, elbette ona kulluk edenlerin ilki ben olurum!”

82- Göklerin ve yerin Rabbi, Arş’ın da Rabbi olan Allah, onların nitelendirdikleri şeylerden uzaktır, yücedir!

81-82. âyetlerde, Hz. Peygamber’e, **“Eğer Allâh’ın çocuğu olsaydı, ilk kulluk eden ben olurum.”** diye söylemesi emrediliyor. Burada amaç, Allâh’ın çocuk sahibi olmadığını vurgulamaktır. Bununla Hz. Îsâ’nın da Allâh’ın oğlu olmadığı açıkça belirtilmiş olmaktadır. Diğer yandan göklerin ve yerin Rabbi ve Arş’ın sahibi olan Allâh’ın onların yakıştırdıkları şeylerden uzak olduğu vurgulanıyor.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Eğer Allah bir çocuk edinmek isteseydi, elbette yarattıklarından dilediğini seçerdi. Ama O, bundan münezzehdir. O, her şeye boyun eğdiren tek Allah’tır.”**¹⁹⁰

188. En’âm, 6/3.

189. Mülk, 67/13-14.

190. Zümer, 39/4.

فَذَرَهُمْ يَخُوضُوا وَيَلْعَبُوا حَتَّى يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي يُوْعَدُونَ ﴿٨٣﴾

83- Bırak onları, kendilerine söz verilen günlerine kavuşuncaya kadar, bâtıla dalsınlar, oyalanıp dursunlar!

83. âyette, Hz. Peygamber'in bütün gayretlerine rağmen karşı duran ve îmân etme umudu kalmayanların kendi hâllerine bırakılması istenmektedir. Burada daha fazla üzerlerine giderek, iradelerini zorlayıp baskı altına alma ve inandırma yoluna gidilmemesine de işaret vardır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “(Rasûlüm) *sen, Allah de, sonra da onları kendi hâllerine bırak, daldıkları bataklıklarında oyalanadursunlar!*”¹⁹¹

“Dinde zorlama yoktur! Çünkü doğrulukla eğrilik apaçık ayrılmıştır. Artık her kim tâgutunu inkâr edip, Allâh’a îmân ederse, kopması mümkün olmayan sağlam bir kulpa yapışmış olur. Allah her şeyi işitendir, bilendir.”¹⁹²

“Allâh’a itaat edin, Peygamber’e de itaat edin ve Allâh’a karşı gelmekten sakının! Eğer yüz çevirirseniz, bilin ki Rasûlümüzün görevi, sâdece apaçık tebliğden ibârettir.”¹⁹³

“De ki: Allâh’a itaat edin, Peygambere de itaat edin! Eğer yüz çevirirseniz, bilin ki Peygamberin sorumluluğu ancak ona yüklenen, sizin sorumluluğunuz da size yüklenendir. Eğer ona itaat ederseniz, doğru yolu bulmuş olursunuz. Peygambere düşen sâdece apaçık bir tebliğden ibârettir.”¹⁹⁴

Eğer dinde zorlama olsa ve insanların zorla dîne sokulması gerekli olsaydı, Cenâb-ı Hak herkesi zorlayarak yeryüzünden şirk ve küfrü yok edebilirdi. İnsanlar artık tevhid dîni dışına çıkmak gücünü bulamazlardı. Böyle bir durumda da, yeryüzündeki imtihanın, sevap ve azâbın bir anlamı kalmazdı. Din sâdece tebliğ edilir ve insanların güzel öğütle iknâ edilerek, onların özgür iradeleriyle dîni kabûl etmesine çalışılır. Bu konuda aşağıdaki âyet, ne kadar anlamlıdır! **“Rabbin dileseydi, yeryüzündekilerin hepsi îmân ederdi. Şimdi sen mi mü’min olmaları için insanları zorlayacaksın?”**¹⁹⁵

191. En’âm, 6/91.

192. Bakara, 2/256.

193. Mâide, 5/92.

194. Nûr, 24/54. Tebliğle ilgili diğer âyetler için bk. Bakara, 2/256; Âl-i İmrân, 3/20; Mâide, 5/92, 99; Ra’d, 13/40; İbrâhîm, 14/52; Nahl, 16/35, 82; Ankebût, 29/18; Yâsîn, 36/17; Şûrâ, 42/48; Ahkâf, 46/35; Tegâbûn, 64/12; Enbiyâ, 21/106; Cin, 72/23;

195. Yûnus, 10/99.

Hız. Peygamber bir hadîsinde şöyle buyurmuştur: “Bana, Allah’tan başka ilâh yoktur (lâ ilâhe illallah) deyinceye kadar insanlarla savaşmam emredildi. Bu sözü söyledikleri zaman canlarını ve mallarını benden korumuş olurlar.”¹⁹⁶ Bu hadîsi yukarıdaki âyetlerin belirlediği ölçüler içinde değerlendirmek gerekir.

Nitekim Allâh’ın Rasûlü hiçbir toplumu kılıç zoruyla îmân etmeye zorlamamış, yalnız dîni tebliğ etmiş, ancak düşman mal, can veya ırz konusunda saldırıya geçer ve inanç özgürlüğüne baskı yapmaya kalkışırca o zaman çatışma yoluna gitmiştir. Bu takdirde de İslâm’a girdiğini ilân eden topuma karşı saldırıyı durdurmuştur.

وَهُوَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ إِلَهُ وَفِي الْأَرْضِ إِلَهُ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ
﴿٨٤﴾ وَتَبَارَكَ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَعِنْدَهُ
عِلْمُ السَّاعَةِ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٥﴾

84- Gökteki ilâh da, yerdeki ilâh da O’dur! O, tam hüküm ve hikmet sahibidir, her şeyi bilir.

85- Göklerin, yerin ve bu ikisi arasındakilerin mülkü, kendine âit olan Allâh’ın şânı ne yücedir! Kıyâmet saatinin bilgisi de O’nun katındadır. Siz O’na döndürüleceksiniz.

84-85. âyetlerde, Allâh’ın göklerde ve yerde tek ilâh olarak, mülkün sahibi olduğu, her şeyi yerli yerinde yaptığı ve her şeyi bildiği, kıyâmetin kopma zamanının bilgisinin de O’nun yanında olduğu belirtilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur:

“O, göklerde ve yerde tek Allah’tır. Sizin gizlice yaptıklarınızı da bilir açıkça yaptığınızı da. Ne yapıp ne kazanacağınızı da bilir.”¹⁹⁷

“Bütün âlemlere bir uyarıcı olsun diye kulu Muhammed’e Furkan’ı indiren Allâh’ın şânı ne yücedir!”¹⁹⁸

196. Buhârî, İmân, 17, Zekât, 1; Müslim, İmân, 32, Cihad, 59; Tirmizî, İmân, 1, 2; Nesâî, Zekât, 3.

197. En’âm, 6/3.

198. Furkan, 25/1.

“Göklerde, yerde ve bu ikisi arasında ne varsa hepsinin mülk ve saltanatı Allâh’a âittir. O, dilediğini yaratır ve Allah her şeye kâdirdir.”¹⁹⁹

“Göklerin, yerin ve bu ikisi arasındakilerin mülkü Allâh’ındır. Son varış O’nadır!”²⁰⁰

“Şüphesiz ki kıyâmet vakti hakkındaki bilgi Allah katındadır. Yağmuru O yağdırır, rahimlerde olanı O bilir ve hiç kimse yarın ne kazanacağını bilmez. Hiç kimse de nerede öleceğini bilmez. Şüphesiz ki Allah, her şeyi bilir, her şeyden haberdardır.”²⁰¹

“Sana kıyâmetin ne zaman kopacağını soruyorlar. De ki: ‘Onun bilgisi yalnızca Rabbimin katındadır. Vakti gelince onu sâdece O meydana getirecektir.’ Onun ağırlığına gökler ve yer dayanamaz. Başınıza ansızın gelecektir. Sanki sen onu biliyor da saklamışsın gibi sana soruyorlar. De ki: ‘Onun bilgisi ancak Allah katındadır. Fakat insanların çoğu bilmezler.’”²⁰²

وَلَا يَمْلِكُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنْ شَهِدَ بِالْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾

86- Onların Allâh’ı bırakıp da taptıkları putlar şefaath etme gücüne sahip değillerdir. Ancak bilerek hakka şahitlik edenler bunun dışındadır.

86. âyete göre Mekke müşrikleri, kendilerine şefaathçi olsunlar diye meleklerle tapıyordu. Burada meleklerin böyle bir yetkisinin bulunmadığı vurgulanıyor. Âyetteki tapılanlar için Hz. Îsâ ve Üzeyir ؑ yorumu da yapılmıştır. Çünkü ilkinde Hristiyanlar, ikincisine ise Yahudiler Allâh’ın oğlu diyorlardı.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“O gün, Rahmân’ın kendisine söz ve izin verdikleri dışında, hiç kimse şefaath etme hakkına sahip olamaz.”**²⁰³

199. Mâide, 5/17.

200. Mâide, 5/18.

201. Lokmân, 31/34.

202. A’raf, 7/187.

203. Meryem, 19/87.

وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّى يُؤْفَكُونَ ﴿٨٧﴾
 وَقِيلَ لَهُ يَا رَبِّ إِنَّ هَؤُلَاءِ قَوْمٌ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾ فَاصْفَحْ عَنْهُمْ وَقُلْ
 سَلَامٌ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٨٩﴾

87- Eğer sen onlara kendilerini kimin yarattığını sorsan, elbette, “Allah.” derler. Öyle ise nasıl oluyor da haktan çevriliyorlar?

88-89- Peygamberin: Ey Rabbim! Bunlar îmân etmeyen bir kavimdir, demesine karşı Allah: Şimdilik sen onlara aldırma ve size selâm olsun de! Onlar yakında bilecekler! buyurdu.

87-89. âyetlerde, müşriklere kendilerini kimin yarattığı sorulsa, “Allah” cevabını verecekleri, buna rağmen îmân etmeyip Peygamber’i üzdükleri, artık Peygamber’in üzülmek yerine, onlara aldırmaması ve “selâmetle” deyip geçmesi bildirilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Andolsun ki sen onlara: ‘Gökleri ve yeri kim yarattı?’ diye sorsan, mutlaka ‘Allah!’ diyecekler. Sen, ‘Hamd Allâh’a mahsustur!’ de. Ama onların çoğu bilmezler!”**²⁰⁴

“Biz gökleri, yeri ve bu ikisinin arasındakileri bir anlam ve amaçla göre yarattık. Kıyâmet mutlaka kopacaktır. İşte bu sebeple sen, onlara güzel davran!”²⁰⁵

204. Lokmân, 31/25.

205. Hicr, 15/85.

سُورَةُ الدُّخَانِ

DUHÂN
SÛRESİ

Duhân sûresi Mekke döneminde inmiştir. 59 âyettir. Adını 10. âyette göğü kaplayan duman (Duhân)'dan söz edildiği için bu adı almıştır. Sûrede Kur'ân'ın mübârek bir gecede indirildiği bildirilir. Genel olarak Allâh'ın birliği ve âhiret konuları üzerinde durulur. Yine Allâh'ın gücü, O'nun gücünün ibretli tabiat olaylarından delilleri, Hz. Mûsâ ve Firavun kıssası, kıyâmet ve küfür ehli için azap sahneleri gibi konular yer alır.

﴿ BÂB 1 ﴾

**KUR'ÂN'IN İNİŞİ, MÜBÂREK GECE,
ALLÂH'IN TEK RAB OLMASI, DUMAN OLAYI,
KUREYŞ'İN İNKÂRCILIĞI, MÛSÂ, FİRAVUN,
DENİZDE BOĞULMA, KAVMİN MAL VARLIKLARI**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

حَمْ ١﴾ وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ ٢﴾ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةٍ مُبَارَكَةٍ إِنَّا كُنَّا مُنْذِرِينَ ٣﴾ فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ ٤﴾ أَمْرًا مِنْ عِنْدِنَا إِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ٥﴾ رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ ٦﴾ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ٧﴾ رَبِّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ٨﴾ إِن كُنْتُمْ مُوقِنِينَ ٩﴾ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ ١٠﴾ رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ ١١﴾ بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ يَلْعَبُونَ ١٢﴾ فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُبِينٍ ١٣﴾ يَغْشى النَّاسُ ١٤﴾ هَذَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ١٥﴾ رَبَّنَا اكْشِفْ عَنَّا الْعَذَابَ إِنَّا مُؤْمِنُونَ ١٦﴾ أَتَى لَهُمُ الدِّكْرَى ١٧﴾ وَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مُبِينٌ ١٨﴾ ثُمَّ تَوَلَّوْا عَنْهُ وَقَالُوا مُعَلَّمٌ مَجْنُونٌ ١٩﴾ إِنَّا كَاشِفُوا الْعَذَابَ قَلِيلًا ٢٠﴾ إِنَّكُمْ عَائِدُونَ ٢١﴾ يَوْمَ نَبْطِشُ الْبَطْشَةَ الْكُبْرَى ٢٢﴾ إِنَّا مُتَّقِمُونَ ٢٣﴾ وَلَقَدْ فَتَنَّا قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ ٢٤﴾ وَجَاءَهُمْ رَسُولٌ كَرِيمٌ ٢٥﴾ أَنْ أَذُوا إِلَىٰ عِبَادِ اللَّهِ ٢٦﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ٢٧﴾ وَأَنْ لَا تَعْلُوا عَلَى اللَّهِ ٢٨﴾ إِنِّي آتِيكُمْ بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ٢٩﴾

وَإِنِّي عَذْتُ رَبِّي وَرَبِّكُمْ أَنْ تَرْجُمُونِ ﴿٢٠﴾ وَإِنْ لَمْ تُؤْمِنُوا لِي
فَاعْتَرِلُونِ ﴿٢١﴾ فَدَعَا رَبَّهُ أَنْ هُوَ لَاءِ قَوْمٍ مُّجْرِمُونَ ﴿٢٢﴾ فَاسْرِ بِعِبَادِي
لَيْلًا إِنَّكُمْ مُّتَّبِعُونَ ﴿٢٣﴾ وَاتْرِكِ الْبَحْرَ رَهْوًا إِنَّهُمْ جُنْدٌ مُّغْرَقُونَ
﴿٢٤﴾ كَمْ تَرَكُوا مِنْ جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٢٥﴾ وَزُرُوعٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ ﴿٢٦﴾
وَنَعْمَةٍ كَانُوا فِيهَا فَاكِهِينَ ﴿٢٧﴾ كَذَلِكَ ۖ وَأَوْرَثْنَاهَا قَوْمًا آخَرِينَ ﴿٢٨﴾
فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ وَمَا كَانُوا مُنْظَرِينَ ﴿٢٩﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

1- Hâ, Mîm.

2- O apaçık Kitab'a yemin olsun ki,

3- Biz onu mübârek bir gecede indirdik. Şüphe yok ki Biz uyarıcıyız.

4-5-6- Her hikmetli iş, tarafımızdan bir buyrukla o gecede ayırt edilir. Gerçekten Biz, Rabbinden bir rahmet olarak peygamberler göndermekteyiz. Şüphesiz ki O, her şeyi işiten ve bilendir.

7- O göklerin, yerin ve bu ikisi arasındakilerin Rabbidir. Eğer kesin olarak inanacaksanız buna inanın.

8- Ondan başka ilâh yoktur. O hem yaşatır, hem öldürür. O, sizin de Rabbiniz, önceki atalarınızın da Rabbidir.

9- Ama onlar şüphe içinde eğlenip duruyorlar!

10- Şimdi sen, göğün açık bir duman çıkaracağı günü gözetle!

11- O duman her taraftan insanları kaplar. İşte bu can yakıcı bir azaptır.

12- “Ey Rabbiniz! Bizden bu azâbı kaldır; îmân edeceğiz.” (derler).

13- Artık onlar nasıl düşünüp öğüt alacaklar? Oysa kendilerine gerçeği açıklayan bir peygamber gelmişti.

14- Fakat onlar peygamberden yüz çevirmiş, “Bu kendisine bir şeyler öğretilmiş bir mecnun!” dediler.

- 15- Biz o azâbı sizden biraz kaldırırız; ama siz yine eski hâlinize dönersiniz!**
- 16- Büyük vuruşla vuracağımız o gün, mutlaka intikamımızı alırız.**
- 17- Andolsun ki Biz, onlardan önce Firavun'un kavmini de sınamıştık. Onlara çok değerli bir peygamber geldi.**
- 18- (Dedi ki): "Ey Allâh'ın kulları, bana gelin. Ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim."**
- 19- "Allâh'a karşı üstünlük taslamayın; çünkü ben size açık bir delil getiriyorum."**
- 20- "Beni taşatutmanıza karşı, benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allâh'a sığındım."**
- 21- "Eğer bana inanmazsanız, hiç değilse yanımdan uzaklaşın!"**
- 22- Sonra Mûsâ Rabbine duâ ederek: "Şüphesiz ki bunlar suç işleyen bir toplum!" dedi.**
- 23- Bunun üzerine (Allah dedi ki): "Kullarımla birlikte gece vakti yola çık; çünkü izleneceksiniz."**
- 24- "Denizi açık ve sâkin bir hâlde bırak; çünkü onlar boğulmaya mahkum bir ordudur!"**
- 25- Onlar geride neler bırakmışlardı, nice bahçeler, pınarlar!**
- 26- Ekinler, güzel konaklar!**
- 27- Ve içinde eğlenip durdukları nice nîmetler!**
- 28- İşte böylece Biz de bütün bunları başka bir topluma mîras bıraktık.**
- 29- Gök ve yer onların ardından ağlamadı! Kendilerine bir süre de tanınmadı!**

1-6. âyetlerin ilkinde, Hâ, Mîm harfleri diğer kesik kesik harfler gibi, okuyanın ve dinleyeninin dikkatini Kur'ân'a ve özelde aşağıda okunacak olan vahiy mesajına çekmektedir. İkinci âyette kitaba yemin edilerek, bu kitabın mübârek bir gecede indirildiği belirtilir. Bu gecenin özelliği olarak da; her hikmetli işin Allah katından bir rahmet olarak o gecede ayırt edildiği vurgulanır. O gecede her hikmetli işin ayırt edilmesi, Kadir sûresinde, Kadir

gecesini niteleyen **“O gecede melekler ve ruh iner.”** âyetine uygun düş-tüğü gibi, **“katımızdan bir emir olarak”** âyeti ile de, Kadir sûresindeki **“Rab’lerinin izniyle her bir emir için melekler iner.”** ifâdeleri benzerlik göstermektedir. Taberî bu benzerliğe dayanarak, mübârek gece ile Kadir gecesinin kastedildiğini söylemiştir.¹

BERAT GECESİ

Çoğunluk müfessirler “mübârek gece”den kastedilenin “Kadir gecesi” olduğunu söylerken, İkrime ile bir grup âlim Şaban ayının 15. gecesi olan “Berat gecesi” olduğunu söylemiştir. Çoğunluk şu delillere dayanır: Cenâb-ı Hak, Kur’ân-ı Kerîm’i Kadir sûresi 1. âyette Kadir gecesinde, bu âyette ise mübârek bir gecede indirdiğini bildirmiştir. Eğer bu iki gece aynı olmazsa, çelişki doğar. Diğer yandan başka bir âyette, Kur’ân’ın Ramazan ayında indirildiği de ifâde edilmiştir.² Yukarıdaki âyette mübârek gecenin, **“Onda, her hikmetli iş ayırt edilir”** şeklindeki tanımı ile Kadir gecesine ilişkin, **“Onda melekler ve ruh, her bir iş için, Rab’lerinin izniyle inerler.”**³ açıklaması birbirini tamamlamaktadır. Bu önemli iş de; o yıldan gelecek yıla kadar olan amel, rızık, hayat, ölüm gibi Allâh’ın kazâsıdır.

Mübârek gecenin Şaban ayının yarısındaki Berat gecesi olduğunu söyleyenlere göre, Kur’ân Berat gecesinde Levh-i Mahfuz’dan topluca dünya semasına indirilmiş ve Ramazan’daki Kadir gecesinde de parça parça indirilmeye başlanarak, bu iniş 23 yılda tamamlanmıştır. Nitekim İbn Abbas bununla ilgili soruya şu cevabı vermiştir: *“Kur’ân toptan Levh-i Mahfuz’dan Beyt-i Ma’mur’a indirilmiştir ki, o dünya semasındadır. Sonra onun arkasından, olayların çeşitlerine göre, durumdan duruma nâzil olmuştur.”*⁴

Kimilerine göre, Berat gecesinde emirlerin Levh-i Mahfuz’dan istinsahına başlanır, kâtipler bu geceden gelecek yıla kadar olacak olayları yazar ve bu, Kadir gecesinde bitirilir. Rızıklara âit nüsha Mikâil ﷺ’a, savaş ve tabiat olaylarına âit olan Cebrâil ﷺ’a, amellerle ilgili nüsha İsrâfil ﷺ’a, ölüm ve musîbetlere âit nüsha da Azrâil ﷺ’a teslim edilir.⁵

Hız. Ali ﷺ’den rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: *“Şaban ayının yarı gecesi olduğu zaman, gecesini ibadetle, gündüzünü oruçla*

1. Câmiu’l-Beyân, XXV, 108, 109.

2. Bk. Bakara, 2/185.

3. Kadir, 97/4.

4. Râzî, Tefsîr, XXVII, 240; Âlûsî, Tefsir, XIII, I/111; Kurtubî, Câmi’, XVI, 126; Elmalılı, Duhân, 44/3.

5. Bk. Ebussuud, Tefsir, VIII, 58.

geçiriniz. Şüphe yok ki o gece Allah Teâlâ güneşin batmasıyla, dünya semasına iner ve şöyle der: Dikkat edin! Bana istiğfâr eden yok mu, onu bağışlayayım. Benden rızık isteyen yok mu? Ona rızık vereyim. Bir belâya uğrayan yok mu? Onun sıkıntısını gidereyim. Bu durum sabah şafak sökünceye kadar devam eder.”⁶

Nitekim bir gece ayırımı yapılmaksızın Buhârî ve Müslim gibi hadis mecmualarında sağlam yollarla gelen hadislere göre, Allah Teâlâ her gecenin son üçte birinde dünya göğüne iner ve şöyle der: “Kim Bana duâ ederse, duâsını kabûl edeyim, kim Benden istekte bulunursa, isteğini yerine getireyim, kim Bana istiğfâr ederse, onu bağışlayayım.”⁷

Urve'nin, Hz. Âişe'den naklettiğine göre, Âişe şöyle demiştir: “Bir gece, Allah Elçisi'nin evden sessizce çıkıp gittiğini fark ettim. Ben de arkasından çıktım, bir de ne göreyim, Baki kabristanlığında! Beni görünce dedi ki: Allah ve Elçisi'nin sana haksızlık yapmasından mı korktun? Ben dedim: Senin başka bir eşinin yanına gittiğini sanmıştım. Buyurdu ki: Şüphesiz Allah Teâlâ, Şaban ayının yarı gecesinde (rahmetiyle) dünya göğüne iner ve Kelb Kabîlesi koyunlarının tüyleri sayısından daha çok kişileri bağışlar.”⁸

Nesâî'nin rivâyetinde, Hz. Âişe'nin, Allah Elçisi'ni bir gölge gibi izlediği, ondan önce gelip yatağına girince, hızlı nefes alışverişinden dolayı, kendisini ele verdiği, bundan sonra, Şaban ayının bu gecesiyle ilgili olayın aynı cümlelerle nakledildiği görülür.⁹

Berat Gecesi'nin Beş Özelliği

1) Her hikmetli iş bu gecede ayırt edilir. Bu bir çeşit yıllık kader programının, bu gecede ayırt edilerek uygulama için görevli meleklerle verildiği anlamına gelir.

2) O gecede yapılacak ibadetin fazileti büyüktür. Bu gecede; kazâ, teheccüd ve nâfile namaz kılınması ve yoksullara yardım edilmesi öğütlenir. İmam Gazâlî bu gecede her rekâtında Fâtiha ve on bir İhlâs okunarak kılınacak yüz rekât namazdan söz etmişse de,¹⁰ Nevevî bunun bir bid'at olduğunu

6. İbn Mâce, İkâme, 191. Hadis, senedindeki İbn Ebî Yüstre sebebiyle zayıf görülmüştür. Mecmau'z-zevâid.

7. Müslim, Müsâfirîn, 24; Tirmizî, Teheccüd, 14; Ebû Dâvûd, Sünnet, 19.

8. İbn Mâce, İkâme, 191; Tirmizî, Savm, 39.

9. Nesâî, Emr bi'l-istiğfâr, li'l-mü'minîn, 103.

10. Gazâlî İhyâ, I, 203.

belirtmiş,¹¹ Ali el-Kârî de bu rivâyetin uydurma olduğunu söyleyerek, Berat gecesi namazının 400/1010 yılından sonra Kudüs'te ortaya çıktığını kayretmiştir.¹²

3) Allâh'ın rahmeti iner. O gecenin farkında olan ve geceyi ihya için ça-
lışan mü'minler bu rahmet sâyesinde affedilirler.

4) Bağışlanma gecesidir. Hadiste şöyle buyrulur: *“Cenâb-ı Hak bu gecede; kâhin, büyü, çok kin güden, içkiye düşkün olan veya ana-ba-
basıyla ilişkisini kesen yahut zinâ düşkünü olan kimseler dışında, bütün
Müslümanları bağışlar.”*¹³

5) Bu gecede Hz. Muhammed'e şefaât makâmının bütünü verilmiştir. Hadis: *“Hz. Muhammed ﷺ Şaban'ın 13. gecesinde duâ etmiş, şefaatin üç-
te biri, 14. gecesinde üçte biri ve 15. gece yaptığı duâ ile de şefaât makâ-
mının bütünü verilmiştir. Ancak Allah'tan devenin kaçması gibi kaçanlar
bu şefaatin dışındadır.”*¹⁴

7-9. âyetlerde Allâh'ın, göklerin, yerin ve bu ikisi arasında bulunan-
ların, şimdikilerin ve öncekilerin de Rabbi olduğu, O'ndan başka bir ilâh
bulunmadığı, hayat verenin ve öldürenin de Allah olduğu vurgulanmak-
tadır. Bununla birlikte müşriklerin şüphe içinde oyalanmakta oldukları
bildiriliyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Şüphesiz sizin ilâhınız birdir. O,
göklerin, yerin ve bu ikisi arasındakilerin Rabbi ve doğuların Rab-
bidir.”**¹⁵

**“Siz Allâh'ı nasıl inkâr edersiniz ki, cansız iken size O hayat ver-
di. Sonra bir gün hayatınıza son verecek, ardından sizi yine dirilte-
cektir. Sonunda hepiniz O'nun huzûruna çıkarılacaksınız.”**¹⁶

**“Mûsâ dedi: O, sizin de Rabbiniz, sizden önce geçmiş atalarını-
nın da Rabbidir!”**¹⁷

11. Nevevî, el-Mecmû', IV, 56.

12. el-Esrâru'l-Merfûa, s. 462.

13. Ahmed bin Hanbel, II, 176; Tergîb ve Terhîb, II, 118.

14. Alûsî, Tefsir, XIII, 112; Şefaât için bk. Zümer, 39/44. âyet.

15. Sâffât, 37/4-5.

16. Bakara, 2/28.

17. Şuarâ, 26/26.

فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُحَانٍ مُّبِينٍ ﴿١٠﴾

10- Şimdi sen, göğün açık bir duman çıkaracağı günü gözetle!

10. âyette, göğün duman çıkaracağı bir güne dikkat çekilmektedir. Bu duman (duhân) konusunda başlıca iki yorum yapılmıştır.

a) Dumanın, Hz. Peygamber dönemindeki kıtlık yıllarına işaret etmesi görüşü. Hz. Peygamber Mekke Kureyş toplumuna İslâm dînini tebliğ edince, onlar bundan yüz çevirdiler. İlk yıllarda çok az sayıda kişi hak dîne girdi. Azınlıkta olan Müslümanlara büyük bir baskı ve işkence uygulamaya kalktılar. Bunun üzerine Nebî ﷺ, “Allâh’ım, şunların başına Yusuf’un yedi kıtlık yılı gibi yedi yıl vererek bana yardım!” dedi. Bunun üzerine Kureyş’in başına her şeyi tüketen şiddetli bir kıtlık yılı başladı. Biri göğ e baksa, duman gibi görüyordu. Kureyş’in önde gelenlerinden Ebû Süfyan gelip şöyle dedi: “Ey Muhammed! Sen bize akrabayı görüp gözetmeyi emrediyorsun. Bak, senin kavmin helâk oldu. Artık onlar için duâ et!” Hz. Peygamber’in duâsı üzerine bu sıkıntı ortadan kalkmıştır.

Bu olayı nakleden Abdullah bin Mes’ud ؓ bunları söyledikten sonra yukarıdaki sûrenin onuncu âyetinden on altıncı âyetine kadar okumuş ve sözlerine şöyle devam etmiştir: “Ancak Mekke müşrikleri üzerlerinden azap kalktıktan sonra yine şirklerine döndüler. **‘Büyük vuruşla vuracağımızı o gün, mutlaka intikamımızı alırlar.’**”¹⁸ âyetinde sözü edilen intikam günü Bedir günüdür.”¹⁹

b) Kıyâmet alâmeti olarak ortaya çıkması görüşü. İbn Abbas, İbn Ömer, Ebû Saîd el-Hudrî ve Ebû Mâlik el-Eşcaî bu görüştedir. Bu duman mü’minleri bir nezle gibi yakalar, kâfirlerin ise içlerine dolup onları şişirir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Kıyâmet alâmetlerinin ilki duhân (duman), Meryem oğlu İsâ’nın inmesi ve Aden’in derinliklerinden çıkacak olan bir ateştir ki insanları mahşere sevk edecektir.” Duhân’ın ne olduğu sorulunca da, bu sûrenin 10 ve 11. âyetlerini okumuş ve bunun doğu ile batının arasını dolduracak ve kırk gün kalacak bir duman olduğunu, mü’min kişiyi nezle (zukam), kâfiri ise sarhoş yapacağını bildirmiştir.²⁰

18. Duhân, 44/16.

19. Buhârî, İstikâ, 2, 13, Ezân, 128; Cihad, 98, Tefsîr, 3/9, 4/21, 12/4, 30/1, 44/2-5; Müslim, Kıyâmet, 39, Sıfatı'l-münâfikîn, 40, Mesâcid, 294, 295; Tirmizî, Tefsîr, 46.

20. Müslim, Fiten, 39-40, 128-129; Ebû Dâvûd, Melâhim, 12; Tirmizî, Fiten, 21; Alûsî, Tefsîr, XII, 118.

İncil Matta, 24/30'da, insanların, mahşere "Göğün bulutları tarafından taşınarak geleceği" belirtilir.

يَغْشَى النَّاسَ ۚ هَذَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١١﴾ رَبَّنَا اكْشِفْ عَنَّا الْعَذَابَ إِنَّا مُؤْمِنُونَ ﴿١٢﴾ اِنِّى لَهُمُ الذِّكْرٰى وَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُوْلٌ مُّبِيْنٌ ﴿١٣﴾

11- O duman her taraftan insanları kaplar. İşte bu can yakıcı bir azaptır.

12- "Ey Rabbimiz! Bizden bu azâbı kaldır; îmân edeceğiz."(-derler).

13- Artık onlar nasıl düşünüp öğüt alacaklar? Oysa kendilerine gerçeği açıklayan bir peygamber gelmişti.

11-13. âyetlere göre, onlar kıtlık yıllarında, ufka bakınca açlık ve bitkinlikten her yeri dumanlı görür olmuşlardı. Bu sıkıntı biterse inanacaklarını söylediler. Hz. Peygamber duâ etti, sıkıntı bitti, fakat yine îmân etmediler. Cenâb-ı Hak Bedir günü onlara yenilgiyi tattırarak bunun beldelini ödetti.²¹

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Size karada ve denizde yolculuk yaptıran O'dur. Siz gemilerde bulunduğunuzda, o gemiler, içindekileri tatlı bir rüzgârla götürürken, yolcular bu duruma çok sevinir. Ama birden çok şiddetli bir fırtına çıkar, onları, dalgalar her yandan kuşatır. Onlar, çepeçevre kuşatıldıklarını anlayınca, dîni yalnız Allâh'a âit kılarak: 'Eğer bizi bu tehlikeden kurtarırsan, andolsun ki şükredenlerden olacağız!' diyerek Allâh'a duâ ederler. Ama Allah kendilerini kurtarınca, bakarsın ki onlar yeryüzünde, haksız yere taşkınlık yaparlar! Ey insanlar! Sizin taşkınlığınız ancak kendi aleyhinizedir. Bununla sâdece geçici dünya hayatının menfaatini elde edersiniz. Sonunda dönüşünüz yine Bizedir. O zaman yapmakta olduklarınızı size haber vereceğiz!"**²²

21. Buhârî, Tefsîr, 44/3.

22. Yûnus, 10/22-23.

ثُمَّ تَوَلَّوْا عَنْهُ وَقَالُوا مُعَلَّمٌ مَجْنُونٌ ﴿١٤﴾

14- Fakat onlar peygamberden yüz çevirmiş, “Bu kendisine bir şeyler öğretilmiş bir mecnun!” dediler.

14. âyete göre, Mekke müşrikleri vahiy mesajının ve Hz. Peygamber'in konuşmalarının hiç de boş sözler olmadığını anlıyorlardı. Bu hikmetli sözleri ona başka birisinin, görünmeyen bir cinin öğrettiğini öne sürmüştü.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İnkâr edenler: ‘Bu Kur'an, onun uydurduğu yalandan başka bir şey değildir. Bu konuda kendisine başkaları da yardım etmiştir.’ dediler. Böylece haksız ve asılsız bir söz uydurdular. Yine dediler ki: ‘Bu Kur'an öncekilerin masallarıdır. Peygamber onları başkalarına yazdırmıştır. Bu masallar ona sabah akşam okunmaktadır.’”**²³

“De ki: ‘Bu Kur'an'ı mü'minlerin îmânını pekiştirmek, Müslümanları doğru yola iletmek ve onlara müjde vermek üzere Rabbin katından Rûhu'l-kudüs (Cebrâil) hak olarak indirdi.’ Onların: ‘Bu Kur'an'ı ona kesinlikle bir insan öğretiyor!’ dediklerini elbette biliyoruz. Kur'an'ı ona öğrettiğini ileri sürdükleri kimsenin dili yabancıdır. Hâlbuki bu Kur'an apaçık bir Arapçadır!”²⁴

“Bu (Kur'an'ı) şeytanlar indirmedir. Bu hem onlara yaraşmaz, hem de buna güçleri yetmez. Çünkü onlar, vahyi işitmekten uzak tutulmuşlardır.”²⁵

إِنَّا كَاشِفُو الْعَذَابِ قَلِيلًا إِنَّكُمْ عَائِدُونَ ﴿١٥﴾ يَوْمَ نَبْطِشُ الْبَطْشَةَ الْكُبْرَىٰ إِنَّا مُنتَقِمُونَ ﴿١٦﴾

15- Biz o azâbı sizden biraz kaldırırız; ama siz yine eski hâlinize dönersiniz!

16- Büyük vuruşla vuracağımız o gün, mutlaka intikamımızı alırız.

15-16. âyetlerde, yeryüzünden duman kaldırılınca, söz verenlerin yine îmân etmeyip inkâra sapacakları, ancak büyük bir vuruşla bunun intikamının

23. Furkan, 25/4-5.

24. Nahl, 16/102-103.

25. Şuarâ, 26/210-212.

alınacağı belirtilir. Büyük vuruş Bedir savaşına işaret sayılmıştır. Abdullah bin Mes'ûd'a göre; büyük vuruş (el-batşa), sargın azap (lizâm) ve duman (duhân) olayları daha önce yaşanmış ve geçmiştir. Abdullah bin Abbâs'a göre ise bunlar kıyâmet alâmeti olup, kıyâmete yakın görülürler.²⁶ Kıyâmete yakın çıkacak olan bu duman kırk gün sonra kısa bir süre için kaldırılacak, ancak îmân edeceğini söyleyenler bunun sıradan bir tabiat olayı olduğunu ileri sürerek yeniden küfre döneceklerdir.²⁷

Yukarıdaki 16. âyetin Bedir savaşında Müslümanların kesin zaferiyle ilgili olduğu ve böylece müşrik Kureyş ordusunun cezâlandırıldığı rivâyet edilmiştir. Nitekim bu savaşta İslâm ordusu sayıları kendilerinin üç katı olan düşmanı yenmiş, başta komutan Ebû Cehil olmak üzere yetmiş müşrik öldürülmüş ve yetmiş kişi de esir alınmıştı. Müslümanlar on dört şehit verdi. Hz. Peygamber şehitlerin namazını kılarak onları defnettirdi. Kureyş ölülelerini de gömdürdü. Esirlere karşı iyi davranılmasını isteyen Allâh'ın Rasûlü, onlara yapılacak uygulama ile ilgili sahâbenin görüşünü aldı. Hz. Ömer ve Sa'd b. Muâz gibi sahâbeler, bunların en yakın hısımları tarafından öldürülmelerini, Hz. Ebûbekir ise fidye karşılığı serbest bırakılmalarını teklif etti. Hz. Peygamber bu ikinci teklifi uygun bularak esirlerin mâlî durumlarına göre 1000-4000 dirhem arasında fidye ödemelerini şart koştu. Bâzı esirlerin karşılıksız olarak, okuma yazma bilenlerin ise on Müslümana okuma yazma öğretme karşılığında serbest bırakılmaları kararlaştırıldı.

Bedir Gazvesi Müslümanlara büyük itibar kazandırdı ve İslâm'ın yayılmasına yardımcı oldu. Bedir ehlinin günahlarının bağışlandığı müjdelendi.²⁸

وَلَقَدْ فَتَنَّا قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ وَجَاءَهُمْ رَسُولٌ كَرِيمٌ ﴿١٧﴾ أَنْ أَذُوا
إِلَىٰ عِبَادِ اللَّهِ إِيَّيَ لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٨﴾ وَأَنْ لَا تَغْلُوا عَلَى اللَّهِ
إِنِّي أَتِيكُمْ بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿١٩﴾ وَإِنِّي عَذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ أَنْ تَرْجُمُونِ
﴿٢٠﴾ وَإِنْ لَمْ تُؤْمِنُوا لِي فَاعْتَرِلُونِ ﴿٢١﴾ فَدَعَا رَبَّهُ أَنْ هُوَ لَاءَ قَوْمٍ
مُجْرِمُونَ ﴿٢٢﴾

26. Süleyman Ateş, Çağdaş Tefsir, VIII, 303.

27. Beyzâvî, Tefsîr, Duhân, 44/15.

28. Bk. Buhârî, Megâzî, 9, 46; Müslim, Fazâilü's-Sahâbe, 161.

- 17- Andolsun ki Biz, onlardan önce Firavun'un kavmini de sınamıştık. Onlara çok değerli bir peygamber geldi.
- 18- (Dedi ki): "Ey Allâh'ın kulları, bana gelin. Ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim."
- 19- "Allâh'a karşı üstünlük taslamayın; çünkü ben size apaçık bir delil getiriyorum."
- 20- "Beni taş a tutmanıza karşı, benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allâh'a sığındım."
- 21- "Eğer bana inanmazsanız, hiç değilse yanımdan uzaklaşın!"
- 22- Sonra Mûsâ Rabbine duâ ederek: "Şüphesiz ki bunlar suç işleyen bir toplum!" dedi.

17-22. âyetlere göre, Mekke müşriklerinden önce Firavun kavmi de bir sınamadan geçirilmiş, değerli bir elçi olan Hz. Mûsâ'ya karşı geldikleri için, sonunda denizde boğulmuşlardı.

Hz. Mûsâ'nın onlara ilk öğütleri şunlar olmuştu:

a) Beni dinleyin ve itaat edin, çünkü ben Allah tarafından gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur:

"Sonra bu peygamberlerin ardından Mûsâ'yı mucizelerimizle Firavun'a ve ileri gelen adamlarına gönderdik. Fakat onlar da âyetlerimizi inkâr ederek kendilerine yazık ettiler. Ama bak, bozguncuların sonu nasıl oldu!"²⁹

"Hani kardeşleri Sâlih onlara şöyle demişti: 'Siz Allah'tan korkmaz mısınız? Şüphesiz ben, size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim. Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Ben buna karşı sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim ancak âlemlerin Rabbine âittir.'"³⁰

b) Allâh'a karşı büyüklük taslamayın. Ben size apaçık mucize getirdim. Hz. Mûsâ'nın getirdiği mucizeler; elindeki asâ, elini koynuna sokup çıkarınca bembeyaz olması gibi peygamberliğine delâlet eden apaçık kanıtlardır. Kendisine vahiy mesajı olarak da Tevrat verilmişti. İlgili âyetlerde şöyle

29. A'râf, 7/103.

30. Şuarâ, 26/142-145. Benzer ifâdeler için bk. 26/107, 124-127, 162, 178.

buyurulur: **“Ne İsâ Mesih ne de gözde melekler Allâh’ın kulu olmaktan kaçınmaz. Kim, büyüklük taslayarak, O’na kulluk etmekten kaçınırsa, bilsin ki Allah onların hepsini kendi huzûrunda toplayacaktır. Allah, î mân edip sâlih ameller yapanların mükâfatlarını tam olarak verecek ve onlara lütfundan daha fazlasını da ihsan edecektir. Ancak kendisine kulluk etmekten kaçınıp, kibirlenenleri ise can yakıcı bir azapla cezâlandıracak ve onlar kendilerine Allah’tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı bulabilecekler.”**³¹

“Rabbiniz dedi ki: “Bana duâ edin, duânızı kabûl edeyim. Çünkü Bana ibadeti bırakıp büyüklük taslayanlar, hor ve hakir olarak cehenneme gireceklerdir!”³²

c) Eğer beni taşlamaya kalkarsanız, benim de sizin de Rabbiniz olan Allâh’a sığınırım. Başka peygamberlerin de taşlanma tehdidiyle karşı karşıya kaldıkları çeşitli âyetlerde şöyle haber verilir: **“Onlar dediler ki: “Ey Şuayb! Biz söylediklerinin çoğunu anlamıyoruz. Gerçekten biz seni aramızda zayıf biri olarak görüyoruz. Eğer kabîlen olmasaydı seni mutlaka taşıyarak öldürürdük! Senin bizim yanımızda hiçbir değer yok!”**³³

“Çünkü onlar sizi ele geçirecek olurlarsa, ya taşıyarak öldürürler ya da sizi kendi dinlerine döndürürler. Bu takdirde de, asla kurtuluşa eremezsiniz.”³⁴

“Babası dedi: ‘Ey İbrahim! Sen benim tanrılarımdan yüz mü çeviriyorsun? Yemin olsun ki, eğer bundan vazgeçmezsen seni taşlarım! Haydi, bir süre benden uzak dur!’”³⁵

“Şehir halkı dediler: ‘Doğrusu biz sizin yüzünüzden uğursuzluğa uğradık. Eğer bu işten vazgeçmezseniz, andolsun ki sizi taşlarız ve mutlaka bizden size can yakıcı bir cezâ dokunur!’”³⁶

“Firavun dedi: ‘Bırakın beni Mûsâ’yı öldüreyim. O da, Rabbine yalvarsın bakalım! Çünkü ben, onun dininizi değiştirmesinden veya veryüzünde bozgunculuk çıkarmasından korkuyorum.’ Mûsâ dedi:

31. Nisâ, 4/172-173.

32. Mü’min, 40/60.

33. Hûd, 11/91.

34. Kehf, 18/20.

35. Meryem, 19/4.

36. Yâsîn, 36/18.

'Ben hesap gününe inanmayan her böbürlenen kişiden, benim de sizin de Rabbiniz olan Allâh'a sığındım!'"³⁷

d) Eğer bana inanmayacaksanız bile, beni kendi hâlime bırakın. Böylece Hz. Mûsâ tebliğ görevini serbestçe yapabilmek için Firavun toplumundan kendisine ve î mân edenlere din ve vicdan özgürlüğü tanınmasını ve bir bas kı yapılmamasını istemişti.

فَأَسْرِ بِعِبَادِي لَيْلًا إِنَّكُمْ مُتَّبِعُونَ ﴿٢٣﴾

23- Bunun üzerine (Allah dedi ki): “Kullarımla birlikte gece vakti yola çık; çünkü izleneceksiniz.”

23. âyete göre, Hz. Mûsâ İsrâiloğulları'nı Mısır'dan gece çıkarıyor, arkasından Firavun ordusu onları izliyordu. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Andolsun ki Biz Mûsâ'ya şöyle vahyettik: ‘Kullarımla birlikte geceleyin yola çık da, onlara denizde kupkuru bir yol aç! Artık Firavun'un ordusu arkadan yetişecek diye korkma ve denizde boğulacağım diye endişe etme!’”³⁸**

وَاتْرِكِ الْبَازَرَ رَهْوَاً إِنَّهُمْ جُنْدٌ مُّغْرَقُونَ ﴿٢٤﴾

24- “Denizi açık ve sâkin bir hâlde bırak; çünkü onlar boğulmaya mahkum bir ordudur!”

24. âyete göre, Hz. Mûsâ karşılaştığı Kızıldeniz'in suyuna asâsını vurmuş, açılan sudan karşı tarafa İsrâiloğulları'nı geçirmiş, denizi açık gören Firavun ve ordusu da yürüyünce, birden deniz kapanmış, bunlar suda boğularak helâk olmuştur.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bunun üzerine Biz Mûsâ'ya: “Asan ile denize vur!” diye vahyettik. O da vurunca deniz yarıldı ve her bir parça koca bir dağ gibi oluverdi! Sonra diğerlerini de oraya yaklaştırdık. Mûsâ'yı ve onunla birlikte olanların hepsini kurtardık. Diğerlerini ise suda boğduk. Şüphesiz bunda bir ibret vardır! Ama onların çoğu î mân etmiş değillerdir.”³⁹**

37. Mü'min, 40/27.

38. Tâhâ, 20/77-78.

39. Şuarâ, 26/63-67.

“Bunun üzerine Firavun ordularıyla onların ardına düştü. Ancak deniz onları gömüp boğuverdi!”⁴⁰

كَمْ تَرَكُوا مِنْ جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ^{٢٥} وَزُرُوعٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ ^{٢٦} وَنَعْمَةً
كَانُوا فِيهَا فَكَاهِينَ ^{٢٧} كَذَلِكَ ^{٢٨} وَأَوْرَثْنَاهَا قَوْمًا آخَرِينَ

25- Onlar geride neler bırakmışlardı, nice bahçeler, pınarlar!

26- Ekinler, güzel konaklar!

27- Ve içinde eğlenip durdukları nice nîmetler!

28- İşte böylece Biz de bütün bunları başka bir topluma mîras bıraktık.

25-28. âyetlere göre, denizde boğulan Firavun ve ordusu geride bağ, bahçe, çiftlik, muhteşem konaklar, zevk ve safa sürdükleri nice nîmetler bırakıp helâk olmuş ve Cenâb-ı Hak bütün bu servetlere başka toplumları mîrasçı yapmıştır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Hor görülüp ezilen o kavmi de, bereketli kıldığımız toprakların doğusunu ve batısına yerleştirdik. İsrâiloğulları’nın sabretmelerinin mükâfatı olarak Rabbinin onlara verdiği güzel söz böylece gerçekleşmiş oldu. Firavun’un ve kavminin özenle yapmış oldukları köşk ve bahçeleri ise yerle bir ettik!”⁴¹**

“Doğrusu Firavun yeryüzünde iyice azmış, halkını çeşitli sınıflara ayırmıştı. Onlardan bir sınıfı güçsüz buluyor, bunların oğullarını boğazlıyor, kızlarını ise sağ bırakıyordu. Çünkü o, bozgunculardandı. Biz de istiyorduk ki, o yerde ezilmekte olanlara lütufta bulunalım, onları önderler yapalım ve kendilerini ezenlerin mülküne mîrasçılar kılalım. Ve onları o yerde hâkim kılalım da Firavun ile Hâmân ve ordularına korkmakta oldukları şeyleri gösterelim.”⁴²

“Ama Biz de Firavun ve adamlarını çıkardık; bahçelerden, pınarlardan; hazinelerden ve muhteşem konaklardan. Böylece bütün bunlara İsrâiloğulları’nı mîrasçı yaptık.”⁴³

40. Tâhâ, 20/78.

41. A’râf, 7/137.

42. Kasas, 28/4-6.

43. Şuarâ, 26/57-59.

فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ وَمَا كَانُوا مُنْظَرِينَ ﴿٢٩﴾

29- Gök ve yer onların ardından ağlamadı! Kendilerine bir süre de tanınmadı!

29. âyette, Firavun ile ordusunun helâk olmasının ardından yerin ve göğün ağlamaması, onların yaptıkları zulümler karşısında, helâk olmalarına kimsenin üzülmemesinin gerekmediğini belirtmek içindir.

Enes رضي الله عنه’den nakledilen bir hadiste şöyle buyrulur: “Gökyüzünde her bir mü’min kişi için iki kapı vardır. Bir kapıdan onun yaptığı işler yükselip çıkar. Öbür kapıdan da rızkı iner. Artık o kişi ölünce, bu iki kapı ağlar. (Bundan sonra Allâh’ın elçisi yukarıdaki âyeti okumuş ve şöyle buyurmuştur): Ne, güzel bir ameli ve ne de hoş bir sözü bu kapılardan çıkmamış ki, arkalarından gök ağlasın.”⁴⁴

44. Tirmizî, Tefsîr, 44/2; Fahu'r-Râzî, Tefsîr, XXVII, 247, 248; Elmalılı, Duhân, 44/29.

﴿ BÂB 2 ﴾

**İSRÂİLOĞULLARI VE FİRAVUN, MÜŞRİKLER,
TUBBA' KAVMI, YARATMADA HİKMET,
KIYÂMET GÜNÜ ALLÂH'IN RAHMETİ**

وَلَقَدْ نَجَّيْنَا بَنِي إِسْرَآئِيلَ مِنَ الْعَذَابِ الْمُهِينِ ۚ ﴿٣٠﴾ مِنْ فِرْعَوْنَ ۖ إِنَّهُ كَانَ
عَالِيًا مِّنَ الْمُسْرِفِينَ ﴿٣١﴾ وَلَقَدْ اخْتَرْنَا هُمْ عَلَىٰ عِلْمٍ عَلَىٰ الْعَالَمِينَ
﴿٣٢﴾ وَأَتَيْنَاهُمْ مِنَ الْآيَاتِ مَا فِيهِ بَلَاءٌ مُّبِينٌ ﴿٣٣﴾ إِنَّ هَؤُلَاءِ لَيَقُولُونَ
﴿٣٤﴾ إِن هِيَ إِلَّا مَوْتَتُنَا الْأُولَىٰ وَمَا نَحْنُ بِمُشَرِّينَ ﴿٣٥﴾ فَأْتُوا بِآيَاتِنَا إِن
كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣٦﴾ أَهْم خَيْرٌ أَمْ قَوْمُ تُبَّعٍ ۚ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ أَهْلَكْنَاهُمْ
إِنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿٣٧﴾ وَمَا خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا
لَاعِبِينَ ﴿٣٨﴾ مَا خَلَقْنَاهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ
﴿٣٩﴾ إِنَّ يَوْمَ الْفَضْلِ مِيقَاتُهُمْ أَجْمَعِينَ ۚ ﴿٤٠﴾ يَوْمَ لَا يُغْنِي مَوْلَىٰ عَنْ
مَوْلَىٰ شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ۚ ﴿٤١﴾ إِلَّا مَنْ رَحِمَ اللَّهُ ۖ إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ
الرَّحِيمُ ۚ ﴿٤٢﴾

30- Andolsun, İsrâiloğulları'nı o alçaltıcı azaptan kurtardık.

31- Onları Firavun'dan kurtardık. Çünkü o, aşırı gidenlerden bir zorba idi.

32- Andolsun Biz İsrâiloğulları'nı bilerek (o zamanda) diğer milletlere üstün kıldık.

- 33- Kendilerine, her birinde açık bir imtihan bulunan nice mûcizeler verdik.**
- 34-36- Şimdi bunlar diyor ki: “Bizim ilk ölümümüzden başka bir ölüm yoktur. Biz tekrar diriltilecek değiliz! Eğer doğru söylüyorsanız, bize atalarımızı getirin!”**
- 37- Bunlar mı daha üstün, yoksa Tubba’ kavmi ile daha öncekiler mi? Biz onların hepsini helâk ettik. Çünkü onlar suçlu kimselerdi.**
- 38- Biz gökleri, yeri ve bu ikisinin arasındakileri eğlence olsun diye yaratmadık.**
- 39- Biz onları bir anlam ve amaca göre yarattık. Ama onların çoğu bilmezler!**
- 40- Şüphesiz ki o hüküm günü, onların hepsinin bir arada toplanacağı bir gündür.**
- 41- O gün hiçbir dostun dostuna bir faydası olmaz, onlara yardım da edilmez.**
- 42- Ancak Allâh’ın merhamet ettiği kimseler müstesnâdır. Çünkü O, mutlak üstündür, çok merhametlidir.**

30-32. âyetlere göre, İsrâiloğulları Firavun’un uyguladığı alçaltıcı azap ve işkencelerden kurtarılmış ve başka milletlere üstün kılınmıştır. Onların âlemlere üstün kılınmasının bir bilgiye göre olması, ya Allah katındaki bilgi, ya da onların sahip olduğu bilgidir. Ancak bu üstünlük Hz. Mûsâ’ya ve başka bir peygambere tâbi oldukları dönemle sınırlıdır. Çünkü daha sonra küfre ve sapıklığa düşen bir toplumu, Allah Teâlâ’nın başka toplumlara üstün tutması düşünülemez.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Firavun ve kavminin ileri gelenlerinin, işkence etmesinden korktukları için, kendi kavminden bir grup gençten başka kimse Mûsâ’ya îmân etmedi. Çünkü Firavun, o yerde gerçekten ululuk taslayan bir zorba idi ve şüphesiz ki o, aşırı gidenlerdendi.”**⁴⁵

45. Yûnus, 10/83.

“Ey İsrâiloğulları! Size verdiğim nîmetimi ve sizi bir zamanlar âlemlere üstün kıldığımı hatırlayın!”⁴⁶

33. âyete göre, onlara çölde bulutun gölge yapması, kudret helvası, bıldırcın ve denizin yarılması gibi mûcize ve nîmetler verilmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Andolsun Biz Mûsâ’ya apaçık dokuz mûcize verdik. İsrâiloğulları’na sor. Mûsâ onlara geldiği zaman Firavun ona: ‘Ey Mûsâ! Ben senin büyülenmiş olduğunu sanıyorum.’ demişti.”⁴⁷**

“(Firavun) dedi: ‘Eğer bir mûcize getirdiysen, gerçekten doğru söylüyorsan, onu göster bakalım!’ Bunun üzerine Mûsâ asâsını yere bıraktı; o kocaman bir yılan oluverdi! Elini koynundan çıkardı; o şimdi bakanların gözünü alacak şekilde bembeyazdı!”⁴⁸

“Bunun üzerine Biz de onlara; tûfânı, çekirgeyi, keneyi, kurbağayı ve kanı ayrı ayrı mûcizeler olmak üzere gönderdik. Ama onlar, yine büyüklük tasladılar ve günahkâr bir toplum oldular. Üzerlerine o azap (taun) çökünce: ‘Ey Mûsâ! Sana verdiği söz uyarınca, bizim için Rabbine duâ et, eğer bu azâbı üzerimizden kaldırırsan, mutlaka sana îmân ederiz ve İsrâiloğulları’nı da seninle birlikte göndeririz!’ dediler. Belli bir süreye kadar başlarındaki azâbı kaldırdığımızda hemen sözlerinden döndüler.”⁴⁹

34-37. âyetlerde, Kureyş müşriklerinin öldükten sonra dirilmeye, yani kıyâmet gününe inanmadıkları, eğer yeniden dirilme olacaksa, daha önce ölüp giden atalarını çağırıp, onlardan bu durumu sormalarını istedikleri belirtiliyor. Onların bu isteklerine karşı Allah Teâlâ daha önce yaşamış ve îmân etmediği için helâk olmuş bulunan Tubba’ kavminden ibret almalarını bildiriyor.

TUBBA’ KAVMİ

Yemen’deki Himyer Devleti krallarına verilen unvandır. Tubba kavmi, Sebe’ sûresinde anlatılan Sebe’lilerdir. Himyerliler güneşe ve ateşe tapıyor-du. Ateşe tapmanın onlara İranlılardan geçmiş olması muhtemeldir. Çünkü

46. Bakara, 2/47.

47. İsrâ, 17/101.

48. A’râf, 7/106-108.

49. A’râf, 7/133-135. Bk. Neml, 27/12-14.

İranlıların egemenliği buralara kadar uzanmıştı. Hz. Peygamber'in bildirdiğine göre Tubba' iyi bir insandı, fakat kavmi bozuktur. O şöyle buyurmuştur: *"Tubba'a sövmeyiniz, o Müslüman idi."*⁵⁰ Hz. Âişe şöyle demiştir: *"Tubba' sâlih bir kimseydi. Baksanıza, Allah Teâlâ kavmini zemmettiği hâlde onu zemetmemiştir."*⁵¹

İkrime'den rivâyete göre son Tubba' adını taşıyan kral, Ebû Kereb Es'ad bin Melik'tir.⁵² Âyetle helâk edilen Tubba' ve diğer kavimlere göre Kureyş'in daha zayıf olduğu, aynı felâketin onların başına da gelebileceği hatırlatılmıştır.

38-39. âyetlere göre, her şey bir hikmete dayalı olarak yaratılmıştır. Boş yere yaratma olmamıştır. Yüce Allah gücünü, birliğini ve kemâl sıfatlarını, yarattıklarında göstermiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: ***"O akıl sahipleri ayakta iken, otururken ve yanları üzere yatarken Allâh'ı anarlar; göklerin ve yerin yaratılışı üzerinde düşünürler. "Ey Rabbimiz! Sen bütün bunları boş yere yaratmadın. Seni tesbih ve tenzih ederiz. O hâlde bizi ateş azâbından koru!"(derler)."***⁵³

"Biz göğü, yeri ve ikisi arasındakileri boş yere yaratmadık. Bu, kâfirlerin zannıdır. Cehennem ateşinden dolayı, kâfirlerin vay hâline!"⁵⁴

"Biz yeri, göğü ve arasındakileri eğlence olsun diye yaratmadık. Eğer Biz bir eğlence edinmek isteseydik, onu kendi katımızdan edindirdik. Yapacak olsaydık, öyle yapardık!"⁵⁵

"Gökleri ve yeri bir anlam ve amaca göre yaratan O'dur. "Ol!" dediği gün her şey olur. O'nun sözü gerçektir. Sûr'a üfürüleceği gün de hükümler O'nundur. O, görülme-yeni de görüleni de bilendir, tam hüküm ve hikmet sahibidir, her şeyden haberdardır."⁵⁶

50. Ahmed bin Hanbel, V, 340.

51. Hâkim. Müstedrek, (Atâ), II, 488.

52. Hâzin, Tefsir, VII, 146, 147.

53. Âl-i İmrân, 3/191.

54. Sâd, 38/27.

55. Enbiyâ, 21/16-17.

56. En'âm, 6/73.

إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ مِيقَاتُهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٤٠﴾ يَوْمَ لَا يُغْنِي مَوْلَى عَنْ مَوْلَى شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٤١﴾ إِلَّا مَنْ رَحِمَ اللَّهُ إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٤٢﴾

40- Şüphesiz ki o hüküm günü, onların hepsinin bir arada toplanacağı bir gündür.

41- O gün hiçbir dostun dostuna bir faydası olmaz, onlara yardım da edilmez.

42- Ancak Allâh'ın merhamet ettiği kimseler müstesnâdır. Çünkü O, mutlak üstündür, çok merhametlidir.

40-42. âyetlerde, hesabın görüleceği kıyâmet vaktinin Allah katında belli olduğu, o gün haklı ile haksızın ayırt edileceği ve bütün insanların o büyük buluşmaya geleceği, o gün kimsenin kimseye yardımının dokunmayacağı, yalnız güçlü ve merhametli olan Allâh'ın acıdığı kimselerin kurtuluşu ereceği vurgulanıyor. Allâh'ın acıdığı kimseler ise ilâhî af ve merhamete nâil olan mü'minlerdir. Çünkü mü'minler Allâh'ın izniyle birbirlerine yardım ve şefaate edebilirler.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Belirlenmiş olan o bilinen günde hepiniz mutlaka toplanacaksınız.”**⁵⁷

“Sûr'a üfürüldüğü zaman, artık o gün, aralarında ne akrabalık bağı kalacak ne de birbirlerini arayıp soracaklardır. Artık, kimin tartıları ağır gelirse, onlar kurtuluşa erenlerdir. Kimin de tartıları hafif gelirse, işte onlar kendilerine yazık edenlerdir. Onlar cehennemde sürekli olarak kalacaklardır.”⁵⁸

57. Vâkıa, 56/50.

58. Mü'minûn, 23/101-103.

﴿ BÂB 3 ﴾

**CEHENNEM, ZAKKUM AĞACI, TAKVÂ SAHİPLERİ,
KUR'ÂN'IN ARAPÇA İNDİRİLMESİ**

إِنَّ شَجَرَتَ الزُّقُومِ^{٤٣} طَعَامُ الْآثِمِ^{٤٤} كَالْمُهْلِ^{٤٥} يَغْلَى فِي
الْبُطُونِ^{٤٦} كَغَلَى الْحَمِيمِ^{٤٧} خُذُوهُ فَاعْتِلُوهُ إِلَى سَوَاءِ
الْجَحِيمِ^{٤٨} ثُمَّ صُوبُوا فَوْقَ رَأْسِهِ مِنْ عَذَابِ الْحَمِيمِ^{٤٩}
ذُقْ^{٥٠} إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ^{٥١} إِنَّ هَذَا مَا كُنْتُمْ بِهِ تَمْتَرُونَ^{٥٢}
إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي مَقَامٍ أَمِينٍ^{٥٣} فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ^{٥٤} يَلْبَسُونَ مِنْ
سُنْدُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُتَقَابِلِينَ^{٥٥} كَذَلِكَ^{٥٦} وَزَوَّجْنَاهُمْ بِحُورٍ عِينٍ^{٥٧}
يَدْعُونَ فِيهَا بِكُلِّ فَاكِهَةٍ آمِنِينَ^{٥٨} لَا يَذُوقُونَ فِيهَا الْمَوْتَ
إِلَّا الْمَوْتَةَ الْأُولَى^{٥٩} وَوَقَّيْهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ^{٦٠} فَضَلًّا مِنْ رَبِّكَ^{٦١}
ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ^{٦٢} فَإِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ^{٦٣}
فَارْتَقِبْ إِنَّهُمْ مُرْتَقِبُونَ^{٦٤}

43-44- Doğrusu zakkum ağacı, günahkârların yiyeceğidir.

45-46- O, karınlarda mâden eriyiği gibi, kaynar suyun fokurdayışı gibi kaynar.

47- Şunu tutun da cehennemin ortasına sürükleyin!

48- Sonra da azap olarak başından aşağı kaynar su dökün!

- 49- Tat bakalım! Hani sen kendince çok güçlü, şerefli bi-riydin!
- 50- İşte bu, şüphelenip durduğunuz şeydir!
- 51- Takvâ sahipleri ise gerçekten güvenli bir yerdedir.
- 52- Bahçelerde, pınar başlarındadır.
- 53- Onlar ince ipekten ve parlak atlastan giysiler giyinir, karşılıklı otururlar.
- 54- Onları böyle mükâfatlandırır, güzel gözlü hûrilerle evlendiririz.
- 55- Onlar orada güven içinde, her türlü meyveden isterler.
- 56- İlk ölümlerinden sonra, artık orada bir ölüm de tatmazlar. Ve Allah onları cehennem azâbından da korumuştur.
- 57- Bütün bunlar Rabbinden bir lütuftur! Asıl büyük kurtuluş işte budur!
- 58- İyice düşünüp öğüt alsınlar diye, Biz bu Kur'ân'ı senin dilinde indirdik ve kolaylaştırdık.
- 59- Artık neler olacağını bekle! Şüphesiz onlar da beklemektedirler.

43-50. âyetlerde, kıyâmet günü günahkârların yiyeceğinin zakkum ağacı olduğu, bunun meyvesinin, kaynar su gibi karınlarda kaynayan mâden eriyiğine benzediği belirtilir. Allah Teâlâ cehennem bekçilerinden günahkârı yakalayıp cehennemin ortasına sürmelerini, başından aşağı kaynar su dökmelerini ister. Ve ona, “Şimdi bu azâbı tat bakalım! Sen dünyada iken azizdin, kerîmdin. Böbürlenip dururdun, şimdi cezânı çek!” denilir. Günahkârların hepsine birden hitâb edilerek: “İşte şüphelenip durduğunuz cehennem budur!” denir. Zakkumun meyvesinin, günahkârın karnında erimiş mâden gibi olması, ne derece acı vereceğini gösterir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “**Biz (Mîraç'ta) sana gösterdiğimiz o görüntüleri ve Kur'an'da lânetlenen ağacı insanlara bir imtihan ve silesi yaptık! Biz onları korkutuyoruz, fakat bu onların azgınlıklarını daha da artırmaktan başka bir sonuç vermiyor.**”⁵⁹

“Şimdi, ağırlanmak için bu mu daha iyi, yoksa zakkum ağacı mı? Biz onu zâlimler için bir sınama vesilesi yaptık. O, cehennemin dibinde çıkan bir ağaçtır. Tomurcukları sanki şeytanların başları gibidir. İşte onlar, bundan yiyecekler ve karınlarını onunla dolduracaklar! Sonra zakkum yemeğinin üzerine onlar için, kaynar su karıştırılmış bir içecek vardır.”⁶⁰

“Siz belirlenmiş o bilinen günde mutlaka toplanacaksınız. Sonra siz, ey yalancı şaşkınlr. Bir ağaçtan, zakkum ağacından yiyeceksiniz. Karınlarınızı ondan dolduracaksınız; üstüne de o kaynar sudan içeceksiniz. Hem de susuz develerin içtiği gibi içeceksiniz! İşte cezâ gününde onların ağırlanışı böyledir!”⁶¹

“Onlar kendi günahları yüzünden helâke sürüklenen kimselerdir. İnkâr ettikleri için onları kaynar sudan bir içecek ve can yakıcı bir azap beklemektedir.”⁶²

“Şu ikisi Rab’leri hakkında birbiriyle tartışan iki karşıt gruptur! (Bunlardan) inkâr edenlere ateşten giysiler biçilir, başlarının üstünden de kaynar su dökülür.”⁶³

“Sizi bir çamurdan yaratan, sonra bir ecel belirleyen O’dur. O’nun katında belirlenmiş bir ecel daha vardır. Siz ise hâlâ şüphe edip duruyorsunuz!”⁶⁴

51-55. âyetlerde, Allâh’a karşı gelmekten sakınan mü’minler için âhirette hazırlanan nîmetler anlatılır. Buna göre; şirkten sakınıp, Allâh’ın emirlerine uyarak yasaklarından korunanlar, güvenli bir yerde, bahçeler içinde, akan pınarların, soğuk suların başındadırlar. İpekten giysiler giymişler, karşılıklı otururlar. İri gözlü hûrilerle evlenirler ve canlarının çektiği her şeyi isteyip yerler. Dünyadaki ilk ölümden başka ölüm tatmazlar. Cehennem azâbından uzak ve güvendedirler. Bütün bunlar onlara Allâh’ın bir lûtfudur. Bu lûfta ermek en büyük kurtuluştur.

Bütün bu cennet nîmetleri kulun dünyadaki amellerinin tam olarak karşılığıdır demek doğru olmaz. Çünkü dünya nîmetleri insanın yaşaması ve dünyadaki kulluk görevlerini sağlıklı bir şekilde yapabilmesi hedefine

60. Sâffât, 37/62-67.

61. Vâkıa, 56/50-56.

62. En’âm, 6/70.

63. Hac, 22/19.

64. En’âm, 6/2.

yönelik olarak verilen Allâh'ın bir lütfudur. Bu yüzden, kişinin dünyadaki iyi amelleri, Allâh'ın ona dünyada verdiği nîmetlerin karşılığı bile olmaz. Ancak Cenâb-ı Hak çeşitli âyetlerde îmân edip yapılacak sâlih amellerin bir mükâfatı olarak bu cennet nîmetlerini ihsan ve ikrâm edeceğini haber verir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allâh'a karşı gelmekten sakınanlar ise elbette cennetlerde ve pınar başlarındadırlar. Oraya güven içinde ve selâmetle girin! Biz o cennetliklerin göğüslerindeki kin ve nefreti çıkarıp atarız. Hepsi kardeşler olarak sevinç içinde karşılıklı divanlara otururlar. Orada onlara hiçbir yorgunluk dokunmayacak ve oradan çıkarılacak da değildirler. Kullarıma, Benim gerçekten çok bağışlayıcı ve çok merhamet edici olduğumu haber ver.”**⁶⁵

“İşte onlara, altlarından ırmaklar akan Adn cennetleri vardır. Orada tahtlar üzerine yaslanarak, altın bileziklerle bezenecekler, ince ve kalın ipekten yeşil elbiseler giyecekler. Ne güzel bir mükâfat! Ne güzel bir konaklama yeri!”⁶⁶

“Orada nereye baksan, karşında bir nîmet ve büyük bir saltanat görürsün! (Cennet ehlinin) üzerlerinde yeşil ipekten ince ve kalın giysiler vardır. Gümüş bilezikler takınmışlardır. Rab'leri onlara tertemiz bir içki içirir. Bütün bunlar, sizin için bir mükâfattır; böylece sizin çalışmanız karşılığını bulmuştur.”⁶⁷

“Sıra sıra dizilmiş koltuklara yaslanmışlardır. Onları güzel gözlü hûrilerle evlendirmişizdir.”⁶⁸

“İman ve amelde öne geçenler ise hepsinden ileridedirler. İşte bunlar, Allâh'a yaklaştırılanlar. Nîmet cennetlerinde olanlardır. Bunlardan birçoğu önceki ümmetlerden. Birazı da sonrakilerdendir. Mücevherlerle süslenmiş tahtların üzerindedirler. Karşılıklı olarak oturup yaslanırlar. Çevrelerinde ölümsüz gençler dolaşır. Akıp giden kaynaktan doldurulmuş testiler, ibrikler ve kadehlerle. O içecekten ne başları ağırır, ne de sarhoş olurlar. Beğendikleri meyveler. Canlarının istediği kuş etleri. İri gözlü hûriler. Saklı inciler

65. Hicr, 15/45-49.

66. Kehf, 18/31.

67. İnsân, 76/20-22.

68. Tûr, 52/20.

gibi. Yaptıklarına karşılık olarak verilir. Orada, ne boş ne de günaha sokacak bir söz işitmezler! Söylenen söz yalnızca 'selâm, selâm'dır.'⁶⁹

Hız. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Amel ediniz, doğru olunuz, Allâh'a yaklaşınız. İyi biliniz ki, hiçbirinizin ameli, kendisini cennete sokamaz." Seni de mi, cennete sokamaz, sorusuna, "Evet, beni de, dedi, meğerki Allâh'ın yardımı ve rahmeti olsun."⁷⁰

لَا يَذُوقُونَ فِيهَا الْمَوْتَ إِلَّا الْمَوْتَةَ الْأُولَىٰ وَوَقَّيْهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ
﴿٥٦﴾ فَضْلًا مِنْ رَبِّكَ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٥٧﴾

56- İlk ölümlerinden sonra, artık orada bir ölüm de tatmazlar. Ve Allah onları cehennem azâbından da korumuştur.

57- Bütün bunlar Rabbinden bir lütuftur! Asıl büyük kurtuluş işte budur!

56-57. âyetlerde, insanlar için ilk ölümden sonra başka bir ölüm olmadığı, takvâ sahiplerinin cehennem azâbına karşı koruma altında oldukları, bütün bunların Cenâb-ı Hakk'ın bir lütfu olduğu belirtilir. Bu durum cennette ölüm olmadığını, orada nîmet ve safanın sonsuza kadar süreceğini gösterir.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **"İman edip, iyi işler yapanlara gelince; -Biz onlardan hiçbirine gücünün yeteceğinden başkasını yüklemeyiz- işte onlar cennetliktir, orada ebedî olarak kalacaklardır."**⁷¹

Ebû Saîd el-Hudrî ve Ebû Hüreyre ؓ'dan rivâyete göre, Nebî ؑ şöyle buyurmuştur: "Cennetlikler cennete girince bir münâdî şöyle seslenir: Siz cennette ebediyyen yaşayacak hiç ölmeyeceksiniz; hep sağlıklı kalacak hiç hasta olmayacaksınız. Hep genç kalacak hiç yaşlanmayacaksınız. Hep nîmet ve mutluluk içinde yaşayacak ve sıkıntı çekmeyeceksiniz. Rasûl-i Ekrem bundan sonra: **"Onlara şöyle seslenilecek: Yaptığınız iyi işler sebebiyle kazandığınız cennet işte budur!"**⁷² âyetini okumuştur."⁷³

69. Vâkıa, 56/10-26.

70. Buhârî, Merdâ, 19, Rikâk, 18; Müslim, Münâfikîn, 71-76; Dârimî, Rikâk, 24; Ahmed bin Hanbel, II, 235, III, 337.

71. A'râf, 7/42.

72. A'râf, 7/43.

73. Müslim, Cennet, 22.

Ebû Hüreyre ؓ'den rivâyete göre, Nebî ﷺ şöyle buyurmuştur: “Ölüm güzel bir koç şekline getirilir, cennetle cehennem arasında durdurulur, sonra boğazlanır. Sonra: ‘Ey cennet halkı, ölümsüzlük sonsuzluktur ve ey cehennem halkı, ölümsüzlük sonsuzluktur!’ denilir.”⁷⁴

﴿٥٩﴾ فَإِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥٨﴾ فَارْتَقِبْ إِنَّهُمْ مُرْتَقِبُونَ ﴿٥٩﴾

58- İyice düşünüp öğüt alsınlar diye, Biz bu Kur’ân’ı senin dilinde indirdik ve kolaylaştırdık.

59- Artık neler olacağını bekle! Şüphesiz onlar da beklemektedirler.

58-59. âyetlerde, Kur’ân’ın Arap dilinde indirildiği ve bunun sebebinin Kur’ân’ın okunduğu zaman anlaşılması, üzerinde düşünüp öğüt alınması olduğu, bütün bu gerçekleri gördükten sonra durup sonucu beklemek gerektiği belirtilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biz bu Kur’ân’ı senin dilinde indirip kolaylaştırdık ki, onunla Allâh’a karşı gelmekten sakınanları müjdeleyesin ve inatçı bir kavmi de onunla uyarasın.”**⁷⁵

“(Şuayb dedi): Ey kavmim! Öyleyse bana karşı elinizden geleni yapın, ben de yapacağım! Siz yakında aşağılayıcı azâbın kimin başına geleceğini ve kimin yalancı olduğunu bileceksiniz! O hâlde bekleyin, ben de sizinle birlikte beklemekteyim!”⁷⁶

74. Buhârî, Tefsîr, 19; Müslim, Cennet, 4; Tirmizî, Tefsîr, 19; Dârimî, Rikâk, 90.

75. Meryem, 19/97.

76. Hûd, 11/93.

سُورَةُ الْجَاثِيَةِ

CÂSİYE SÛRESİ

Câsiye sûresi Mekke döneminde inmiştir. 37 âyettir. Adını 28. âyette geçen, kıyâmet günü bütün ümmetlerin diz çöküp hesabın görülmesini beklemesi hâlini ifâde eden, “Câsiye (diz çökerek duran)” kelimesinden almıştır. Sûreye, Hâmîmler içinde yalnız bu sûrede geçtiği için Dehr, yalnız bu sûrenin 18. âyetinde geçtiği için de Şerîat sûresi adı da verilmiştir. Sûrede genel olarak; Allâh’ın varlığı, birliği, yerin, göklerin, insan ve hayvanların yaratılması, ibretli tabiat olayları, gece ile gündüz, yağmur ve rüzgârın esmesi, rızık, kitap ehli, müşriklerin asılsız iddiâları ve bunlara verilen cevaplar, kıyâmetin dehşeti ve bütün nîmetleri veren Allâh’a hamd konuları yer alır.

﴿ BÂB 1 ﴾

KUR'ÂN'IN İNDİRİLMESİ, İNSANIN YARATILIŞINDAN VE TABİAT OLAYLARINDAN İBRET ALMAK, KİBRİN CEZÂSI

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

حَمْ ۱﴿ تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ۲﴾ إِنَّ فِي السَّمَوَاتِ
وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِّلْمُؤْمِنِينَ ۳﴿ وَفِي خَلْقِكُمْ وَمَا يَبُثُّ مِنْ دَابَّةٍ آيَاتٌ
لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ ۴﴾ وَاختِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ
مِنْ رِزْقٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَتَضَرُّيفِ الرِّيَّاحِ آيَاتٌ لِّقَوْمٍ
يَعْقِلُونَ ۵﴿ تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَ
اللَّهِ وَآيَاتِهِ يُؤْمِنُونَ ۶﴿ وَيُلِّ لِكُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ ۷﴿ يَسْمَعُ آيَاتِ اللَّهِ تُثْلَى
عَلَيْهِ ثُمَّ يُصْرُّ مُسْتَكْبِرًا كَأَن لَّمْ يَسْمَعْهَا فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ۸﴿
وَإِذَا عَلِمَ مِنْ آيَاتِنَا شَيْئًا اتَّخَذَهَا هُزُوًا ۹﴿ أُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ۹﴿
مِنْ وَرَائِهِمْ جَهَنَّمُ وَلَا يُغْنِي عَنْهُمْ مَا كَسَبُوا شَيْئًا وَلَا مَا اتَّخَذُوا مِنْ
دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ ۱۰﴿ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ۱۰﴿ هَذَا هُدًى ۱۱﴿ وَالَّذِينَ كَفَرُوا
بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَهُمْ عَذَابٌ مِنْ رِجْزٍ أَلِيمٍ ۱۱﴿

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

1- Hâ, Mîm.

2- Bu kitap, mutlak üstün, tam hüküm ve hikmet sahibi Allah tarafından indirilmiştir.

- 3- Şüphesiz göklerde ve yerde mü'minler için birçok âyetler vardır.
- 4- Sizin yaratılışınızda ve (Allâh'ın) yeryüzüne yaydığı canlılarda, kesin olarak inanan bir toplum için nice ibretler vardır.
- 5- Gece ile gündüzün peş peşe gelmesinde, Allâh'ın gökten rızık sebebi olan (yağmuru) indirip, ölümünden sonra yeryüzünü onunla diriltmesinde ve rüzgârları evirip çevirmesinde, aklını kullanan bir toplum için nice ibretler vardır.
- 6- İşte bunlar Allâh'ın âyetleridir ki, sana onları doğru bir şekilde bildiriyoruz. Artık onlar Allah'tan ve O'nun âyetlerinden sonra, hangi söze inanacaklar?
- 7- Her yalancı ve günahkâr kişinin, vay hâline!
- 8- O, Allâh'ın kendisine okunan âyetlerini işitir de, sonra büyüklük taslayarak sanki onları hiç işitmemiş gibi küfründe ısrar eder! İşte onu can yakıcı bir azapla müjdele!
- 9- O, âyetlerimizden bir şey öğrendiğinde onlarla alay eder. İşte onlar için alçaltıcı bir azap vardır.
- 10- Cehennem de arkalarında, onları beklemektedir. Ne kazandıkları şeyler, ne de Allâh'ı bırakıp edindikleri dostlar onlara hiçbir fayda vermez. Onlar için büyük bir azap vardır.
- 11- Bu Kur'an bir hidâyet rehberidir. Rab'lerinin âyetlerini inkâr edenlere gelince, onlar için en kötüsünden, can yakıcı bir azap vardır!

1-6. âyetler. Bu sûrenin de içinde bulunduğu yedi sûre, mukataa harflerinden Hâ, Mîm harfleri ile başlamaktadır. Bâzı sûre başlarındaki bu gibi harfler okuyanın ve dinleyeninin dikkatini Kur'an'a ve özelde devamında okunacak olan vahiy mesajına çekmektedir. Bu ilk âyetlerde öncelikle Kur'an'ın, mutlak üstün ve tam hikmet sahibi olan Allah tarafından indirildiği belirtildikten sonra; göklerin, yerin, insanların ve bütün canlıların yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelmesinde, inen yağmurla,

kupkuru olan toprağın canlanmasında, rüzgârın esmesinde inanan ve düşünen kimseler için ibretler bulunduğu vurgulanmaktadır.

Sûrenin bu ilk âyetleri Allâh'a ortak koşan Mekke halkının, tek Allah inancına davet edileceği diğer bölümler için bir giriş niteliğindedir.

Fahreddin Râzî bu âyetlerin tefsîrinde şu görüşü belirtiyor: “Fakihlerin birçoğu, Kur'an'da mütekellimlerin araştırdıkları ilimler yoktur, Kur'an'da sâdece hukuk ve fıkha (itikât, ibadet ve ahkâma) ilişkin şeyler vardır, başka bir şey yoktur, derler. Bu, büyük bir gaflettir. Çünkü Kur'an'da yalnız fikhî hükümleri toplayan bir sûre yoktur. Hatta Kur'an'da birçok sûre, özellikle Mekke'de inmiş olanlar, sâdece tevhid, peygamberlik, ba's (öldükten sonra dirilme), kıyâmet delillerine mahsustur ki bu meseleler usûlcüler (kelâmcıların) ana konularıdır. Bunu düşünen, anlar ki, kelâmcıların yaptıkları şey, Kur'an'da özet olarak bildirilen konuları açıklamaktan ibârettir.”¹

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bu kitap, mutlak üstün, tam hüküm ve hikmet sahibi olan Allah tarafından indirilmiştir.”**²

“Göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelmesinde, insanlara yararlı olan şeylerle denizde yüzen gemilerde, Allâh'ın gökten bir su indirip de onunla yeryüzünü ölümünden sonra diriltmesinde, orada her türlü canlıyı yaymasında, rüzgârları ve yerle gök arasında emre hazır bekleyen bulutları evirip çevirmesinde, elbette düşünen bir toplum için nice deliller vardır!”³

“İşte bunlar Allâh'ın âyetleridir. Onları sana gerçek olarak okuyoruz. Hiç şüphesiz sen, gönderilen peygamberlerdensin.”⁴

“İşte bunlar Allâh'ın, sana dosdoğru olarak okumakta olduğumuz âyetleridir. Allah hiç kimseye haksızlık yapmak istemez.”⁵

“Göklerin ve yerin muhteşem saltanatına, Allâh'ın yarattığı herhangi bir şeye bakıp ibret almadılar mı ve ecellerinin yaklaşmış olabileceğini hiç düşünmediler mi? Onlar Kur'ân'a inanmadıktan sonra artık hangi söze inanacaklar?”⁶

1. Râzî, Mefâtihu'l-Gayb, XXVII, 260.

2. Zümer, 39/1. Bk. Mü'min, 40/2; Ahkâf, 46/2.

3. Bakara, 2/164.

4. Bakara, 2/252.

5. Âl-i İmrân, 3/108.

6. A'râf, 7/185.

“Onlar (Kur’ân’a inanmazlarsa) bundan sonra hangi söze inancaklar!”⁷

7-11. âyetlerde, Mekke müşriklerinin ve benzerlerinin nitelikleri ve Allah inancına karşı gösterdikleri taassup açıklanmaktadır. Bu âyetlerin müşriklerden Ebû Cehil ve Nadr bin Hâris hakkında indiği rivâyet edilmiştir. Ancak âyetlerdeki mesaj genel olup, bu nitelikleri taşıyan bütün küfür önderlerini kapsar. Kur’an birçok yerde olduğu gibi burada da, Allâh’ın âyetlerini işittiği hâlde, duymazlıktan gelen, Kur’ân’ı, İslâm’ı ve onun peygamberini küçük görerek böbürlenmiş kimseler kınanmakta ve azapla tehdit olunmaktadır. Onlara, cehennemde karşılaşacakları alçaltıcı azâba karşı ne dünyada kazandıkları şeyler, ne de Allah’tan başka edindikleri ilâh, put ve dostlar yardımcı olamayacaktır. Kur’an bir hidâyet rehberi olup, onun üzerinde düşünüp öğüt alan için bu gibi âhiret riskleri söz konusu olmaz.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Şeytanların kime ineceğini size haber vereyim mi? Onlar her günahkâr yalancıya inerler. Onlar (şeytana) kulak verirler, onların çoğu yalancıdır.”⁸**

“Allâh’ın âyetlerini alay konusu yapmayın! Allâh’ın üzerinizdeki nîmetini ve size öğüt vermek için indirdiği kitabı ve hikmeti hatırlayın da Allâh’a karşı gelmekten sakının ve bilin ki Allah her şeyi bilmektedir.”⁹

“Oysa Biz peygamberleri yalnızca müjdeleyici ve uyarıcı olarak göndeririz. Kâfirler hakkı bâtıla ortadan kaldırmak için mücâdele eder; âyetlerimi ve kendilerine yapılan uyarıları alay konusu yaparlar. Rabbinin âyetleri kendisine hatırlatıldığında bunlardan yüz çeviren ve daha önce işlediği günahları unutandan daha zâlim kim olabilir? Biz onların kalplerine Kur’ân’ı anlamalarına engel perdeler ve kulaklarına da bir ağırlık koymuşuzdur. Sen onları doğru yola çağırırsan da bu durumda iken asla doğru yola gelmezler.”¹⁰

“Onlar, Rab’lerinin âyetlerini ve O’na kavuşmayı inkâr eden, bu yüzden amelleri boşa giden kimselerdir. Biz, kıyâmet gününde

7. Murselât, 77/50.

8. Şuarâ, 26/221-222.

9. Bakara, 2/231.

10. Kehf, 18/56-57.

onlara hiçbir değer vermeyeceğiz. İnkâr ettikleri, âyetlerimi ve elçilerimi alay konusu yaptıkları için, onların cezâsı cehennemdir.”¹¹

“Onlara denilir ki: ‘Siz bugününüze kavuşmayı nasıl unuttuysanız, bugün de Biz sizi unutuyoruz. Yeriniz ateştir ve sizin yardımcılarınız da yoktur! Çünkü siz Allâh’ın âyetleriyle alay etmişsiniz; dün ya hayatı da sizi aldatmıştı.’ Artık o gün ne oradan çıkarılırlar, ne de özürleri kabûl edilir!”¹²

“O zaman peygamberler Allah’tan yardım istedi, Allah da onlara yardım etti. Sonunda bütün inatçı zorbalar kaybetti! Bu perişanlığın ardından cehennem azâbı vardır; orada onlara kanlı ve irinli su içirilecek.”¹³

“Kendilerini Allâh’a yaklaştırsın diye, O’ndan başka ilâh edindikleri şeyler onlara yardım etseydi ya! Ama onlar kendilerini yüzüstü bırakıp ortadan kayboldular. Bu onların yalanı ve uydurup durdukları şeydir.”¹⁴

11. Kehf, 18/105-106.

12. Câsiye, 45/34-35.

13. İbrâhim, 14/15-16.

14. Ahkâf, 46/28.

﴿ BÂB 2 ﴾

**DENİZLER, İNSANA VERİLEN NÎMETLER,
BAĞIŞLAYICI OLMAK, İYİLİK VE KÖTÜLÜK,
İSRÂİLOĞULLARINDA ÇEKEMEMEZLİK,
İSLÂM'A UYMA GEREĞİ, BASİRET,
HİDÂYET VE RAHMET**

اللَّهُ الَّذِي سَخَّرَ لَكُمُ الْبَحْرَ لَتَجْرِيَ الْفُلُكُ فِيهِ بِأَمْرِهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ
فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢﴾ وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا
فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِنْهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٣﴾
قُلْ لِلَّذِينَ آمَنُوا يَغْفِرُوا لِلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ أَيَّامَ اللَّهِ لِيَجْزِيَ قَوْمًا بِمَا
كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾ مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا ثُمَّ
إِلَىٰ رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ﴿١٥﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا بَنِي إِسْرَآئِيلَ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ
وَالنَّبُوَّةَ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿١٦﴾
وَآتَيْنَاهُمْ بَيِّنَاتٍ مِنَ الْأَمْرِ فَمَا اخْتَلَفُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ
الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فِيمَا كَانُوا
فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٧﴾ ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَىٰ شَرِيعَةٍ مِنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا
تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨﴾ إِنَّهُمْ لَنْ يُغْنُوا عَنْكَ مِنَ اللَّهِ
شَيْئًا وَإِنَّ الظَّالِمِينَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُتَّقِينَ ﴿١٩﴾

هَذَا بَصَائِرُ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٢٠﴾ أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ
 اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ نَجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
 سَوَاءٌ مَحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ ۖ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٢١﴾

- 12- Allah denizi, buyruğu ile içinde gemiler yüzsün ve O'nun lütfundan rızık arayasınız diye sizin emrinize vermiştir. Umulur ki şükredersiniz!
- 13- O, göklerde ve yerde ne varsa hepsini, kendi katından sizin hizmetinize vermiştir. Elbette bunda düşünen bir toplum için ibretler vardır!
- 14- İman edenlere söyle: Allâh'ın (cezâ) günlerinin geleceğini ummayanları bağışlasınlar. Çünkü Allah her toplumu yaptıklarına göre cezâlandıracaktır.
- 15- Kim iyi bir iş yaparsa, kendi yararınadır. Kim de bir kötülük yaparsa, bu da kendi zararınadır. Sonra hepiniz Rabbinizin huzûruna döneceksiniz.
- 16- Andolsun Biz, İsrâiloğulları'na Kitap, hüküm ve peygamberlik verdik. Onları güzel nîmetlerle rızıklandırdık ve kendilerini âlemlere üstün kıldık.
- 17- Onlara din konusunda apaçık deliller vermiştik. Fakat onlar kendilerine bilgi ulaştıktan sonra, sırf aralarında ki kıskançlık yüzünden anlaşmazlığa düştüler. Şüphesiz Rabbin kıyâmet günü, ayrılığa düştükleri konularda, aralarında hüküm verecektir.
- 18- Biz seni uygulayacağın bir şerîatla gönderdik. Öyleyse sen de ona uy; bilmeyenlerin istek ve arzularına uyma.
- 19- Çünkü onlar seni Allâh'ın azâbından hiçbir şekilde kurtaramazlar. Doğrusu zâlimler birbirinin dostlarıdır. Allah da takvâ sahiplerinin dostudur.
- 20- Bu (Kur'an), insanlara gerçeği gösteren delillerden ibârettir. Kesin olarak îmân eden bir toplum için de bir hidâyet ve bir rahmettir.

21- Yoksa kötülükleri işleyip duranlar, kendilerini hayatlarında ve ölümlerinde, îmân edip sâlih ameller işleyenlerle bir tutacağımızı mı sandılar? Ne kötü hüküm veriyorlar!

12-13. âyetlerde, Allâh'ın insanlara olan nîmeti hatırlatılmaktadır. Allah insanların yararlanması için, sünnetullâh gereği denizde gemileri yürütür, göklerde ve yerde nice güçleri insanların hizmetine sunar. Öyleyse yalnız O'na şükretmek ve O'na tapmak gerekmez mi?

Allah, göklerde ve yerde ne varsa hepsini insan için yarattığını ve bütün bunları onun hizmetine verdiğini bildiriyor. Âyetin sonunda da bütün bunlarda, tefekkür eden bir toplum için nice ibretler bulunduğu vurgulanıyor. Tefekkür; düşünme, aklını kullanma, gökte ve yerde olanları akılla inceleyip, yaratılışını ve hangi amaç için yaratıldığını tespit etmeye çalışma, onlarla ilgili yeni ve orijinal açıklama yapma, keşif ve îcatlarda bulunma gibi çalışmaları kapsayan bir terimdir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Gökten belli bir ölçüye göre suyu indiren O’dur ki, Biz onunla ölü bir beldeye yeniden hayat veririz. İşte siz de kabirlerinizden böyle diriltilip çıkarılacaksınız. Bütün çiftleri yaratan, bineceğiniz gemileri ve hayvanları sizin hizmetinize veren O’dur.”**¹⁵

“Allâh’ın göklerde ve yerde ne varsa hepsini sizin hizmetinize verdiğini, nîmetlerini açık ve gizli olarak bolca ihsan ettiğini görmediniz mi? Buna rağmen insanlardan öylesi var ki, bir bilgiye, bir rehber ve aydınlatıcı bir kitaba dayanmadan Allah hakkında tartışır durur!”¹⁶

14-15. âyetlerde, âhirete inanmayan ve Allâh'ın başlarına azap indireceğine ihtimal vermeyen kimseleri mü'minlerin bir süre hoş görmeleri öğütlenmektedir.

Bu âyetler, Mekke'de müşriklerin eziyetlerinden bunalan Müslümanlara, bir süre sabretmelerini, bir gün onların bu kötü hareketlerinin cezâsını çekeceklerini bildirmektedir. Bu, ilâhî bir yasadır. 14. âyetin, savaşa izin veren âyetlerle neshedildiği öne sürülmüşse de, Allah saldırganları sevmez, ancak saldırıya karşı koymayı emreder. Sürekli olarak, Mekke şartları içinde

15. Zuhurf, 43/11-12.

16. Lokmân, 31/20.

yaşamak zorunda kalan Müslümanlar için, bu gibi âyetler çıkış yoludur. Diğer yandan en etkili öğüt, tatlı dil, hikmetli sözdür. Mücâdele gerektiğinde de, bunu en güzel şekilde yapmak, yalnız muhârip olan gücü hedef alarak, kadınlara, çocuklara, güçsüzlere, mabed adamlarına dokunmamak İslâm'ın önem verdiği savaş ilkeleridir.

Yukarıdaki 14. âyetin Mekke müşrikleri hakkında indiğini söyleyen İbn Kesir şöyle der: “Bu, İslâm'ın ilk zamanlarında idi. Müslümanlara, müşriklerin ve ehl-i kitabın eziyetlerine katlanmaları emredildi. O zaman onlarla iyi geçinmek ve uzlaşmak için böyle emredilmişti. Fakat onlar inatlarında ısrar edince Allah mü'minlere cihâdı, karşı koymayı meşrû kıldı.”¹⁷ Bu meşrû savunmaya, hicretten sonra Medîne Site Devleti kurulup, şartlar olgunlaşınca izin verilmiştir. Bu yüzden âyetin mensûh sayılmayarak, yeryüzünde Mekke dönemi şartları içinde yaşayanlar için geçerli olduğunu düşünmek gerekir. Nitekim Allah Elçisi'nden bu âyetin ya da Kur'an'da herhangi bir âyetin nesh edildiğini belirten açık bir hadis de nakledilmemiştir.

Âyetteki “eyyâmullah (Allâh'ın günleri)”; daha önce geçmiş ümmetlerin yaşadığı helâkler, bolluk ve nîmet günleri yanında, kıyâmet ve cezâ günü gibi anlamlara gelir. Yine bu tamlama, Allâh'ın daha açık bir şekilde tecellî ederek, müdâhalede bulunduğu günler olup, daha çok, toplumların işledikleri günahlar yüzünden yok edildikleri olaylar için de kullanılır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Andolsun Biz, Mûsâ'yı da, “Kavmini karanlıklardan aydınlığa çıkar ve onlara Allâh'ın geçmiş milletlere verdiği nîmet ve felâket günlerini hatırlat!” diyerek, mucizelerimizle gönderdik. Şüphesiz bunda, çok sabreden, çok şükreden kimse-ler için ibretler vardır.”**¹⁸

“Biz gökleri, yeri ve bu ikisinin arasındakileri bir anlam ve amaçla göre yarattık. Kıyâmet mutlaka kopacaktır. İşte bu sebeple sen, onlara güzel davran! Şüphesiz senin Rabbin tam ve mükemmel biçimde yaratan, her şeyi gerçek niteği ile bilendir.”¹⁹

“Kim sâlih bir amel işlerse, bu kendi yararınadır. Kim de bir kötülük yaparsa, o da kendi zararınadır. Yoksa Rabbin kullarına zulmedici değildir.”²⁰

17. İbn Kesir, Tefsir, IV, 150.

18. İbrâhim, 14/5.

19. Hicr, 15/85-86.

20. Fussilet, 41/46.

16-17. âyetlere göre Allah, İsrâiloğulları'na Tevrat'ı indirmiş, hüküm ve hâkimiyet vermiş, Mûsâ ve Hârûn ﷺ gibi o nesilden çeşitli peygamberler göndermiş, böylece onlar zamanlarının seçkin toplumu olmuşlardı. Ancak onlar kendilerine gerçek geldikten sonra kıskançlık yüzünden kendi aralarında ayrılığa düştüler ve çeşitli inançlara saptılar. Zamanla aşırı gitmeleri ve zulme sapmaları yüzünden, onların elinden bu nîmetler alındı. Allah kıyâmet gününde onlar arasında hükmünü verecektir,

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey İsrâiloğulları! Size verdiğim nîmetimi ve sizi bir zamanlar âlemlere üstün kıldığımı hatırlayın! Öyle bir günden sakının ki, o günde hiç kimse başkası için bir ödemedede bulunamaz, kimseden şefaât kabûl olunmaz, kimseden fidye alınmaz; onlara hiçbir yardım da yapılmaz.”**²¹

“Onlar, kendilerine bilgi geldikten sonra, sırf aralarındaki kıskançlık yüzünden ayrılığa düştüler. Eğer belli bir süreye kadar Rabbin tarafından verilmiş bir söz olmasaydı, aralarında hemen hüküm verilirdi. Onlardan sonra, kitaba vâris kılınanlar da, Kur'an hakkında derin bir şüphe içindedirler.”²²

“De ki: Ey gökleri ve yeri yoktan yaratan, görünür görünmez her şeyi bilen Allâh'ım! Hakkında görüş ayrılığına düşmekte oldukları şeyler hakkında, kullarının arasında hükmü ancak Sen verirsin!”²³

“Sonra sizler öyle kimselersiniz ki, birbirinizi öldürüyorsunuz, içinizden bir kısmınızı yurtlarından çıkarıyorsunuz, kötülük ve düşmanlıkta onlara karşı yardımlaşıyorsunuz! Onların yurtlarından çıkarılması size haram kılındığı hâlde, onlar size esir olarak gelirlerse, fidye almaya kalkışıyorsunuz. Yoksa siz Kitab'ın bir kısmına inanıp, bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz? Öyleyse şunu bilin ki, içinizden böyle yapanların cezâsı, dünya hayatında zillete düşmek; kıyâmet gününde de en şiddetli azâba uğratılmaktır. Allah yaptıklarınızdan habersiz değildir.”²⁴

“Ey îmân edenler! Yahudileri ve Hristiyanları dost edinmeyin. Çünkü onlar birbirinin dostudur. Sizden kim onları dost edinirse,

21. Bakara, 2/47-48.

22. Şûrâ, 42/14.

23. Zümer, 39/46.

24. Bakara, 2/85.

o da onlardandır. Şüphesiz ki Allah zulmeden bir toplumu doğru yola ulaştırmaz.”²⁵

“Yahudiler: ‘Allâh’ın eli sıkıdır.’ dediler. Bunu söyleyenlerin kendi elleri bağlansın, onlara lânet olsun! Hayır! Allâh’ın iki eli de açıktır, dilediği gibi harcar. Rabbin tarafından sana indirilen (Kur’an) onlardan birçoğunun azgınlığını ve inkârını daha da artıracaktır. Biz de onların arasına, kıyâmet gününe kadar sürecek bir düşmanlık ve kin soktuk. Onlar ne zaman bir savaş ateşi körüklemek istedilerse, Allah onu söndürdü. Onlar, yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışırlar; Allah ise bozguncuları sevmez.”²⁶

“İsrâiloğulları’ndan kâfir olanlar, hem Dâvud’un hem de Meryem oğlu İsmâ’nın diliyle lânetlendiler. Bu, onların söz dinlememeleri ve sınırı aşmaları yüzündendir. Onlar, yaptıkları kötülüklerden birbirlerini vazgeçirmeye çalışmazlardı. Yapmakta oldukları işler ne kötü şeylerdi! Onlardan birçoğunu, inkâr edenlere (ve Allâh’a ortak koşanlara) dostluk ederken görürsün. Benliklerinin, kendileri için hazırladığı şey ne kötüdür ki, Allah onları hışmına uğratmıştır! Onlar sürekli olarak azapta kalacaklardır.”²⁷

ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَىٰ شَرِيعَةٍ مِّنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨﴾ إِنَّهُمْ لَن يُغْنُوا عَنْكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا وَإِنَّ الظَّالِمِينَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ ۚ وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُتَّقِينَ ﴿١٩﴾

18- Biz seni uygulayacağın bir şeriatla gönderdik. Öyleyse sen de ona uy; bilmeyenlerin istek ve arzularına uyma.

19- Çünkü onlar seni Allâh’ın azâbından hiçbir şekilde kurtaramazlar. Doğrusu zâlimler birbirinin dostlarıdır. Allah da takvâ sahiplerinin dostudur.

18-19. âyetlerde, Hz. Peygamber’in uygulayacağı bir şeriatla gönderildiği, eğer zâlimlerin hevâ ve hevesine uyarak, onun hükümlerini uygulamazsa, Allâh’ın azâbından kurtulamayacağı, zâlimlerin birbirine dost oldukları, takvâ sahiplerinin dostunun ise Allah Teâlâ olduğu belirtilmektedir.

25. Mâide, 5/51.

26. Mâide, 5/64.

27. Mâide, 5/78-80.

İsrâîloğulları'na Hz. Mûsâ aracılığı ile yazılı bir Kitap veren Allah Teâlâ, Arapların anlaması için de onların dilinde Hz. Muhammed ﷺ'e katından bir şerîat, dînî bir yasa vermiştir. Bu iki peygambere verilen kitaplar arasında bir ruh birliğinin olması gerekir. Bu yüzden Kur'ân'ın pek çok âyetlerinde Hz. Mûsâ'dan ve ona verilen mesajlardan söz edilir. Ancak elde Tevrat'ın orijinal metni olmadığı için, değişime uğrayan bâzı yerlere de işaret edilir. Şu âyet bunlardandır: **“Yahudiler: ‘Üzeyir, Allâh'ın oğludur.’ dediler. Hristiyanlar da, ‘Meryem oğlu İsâ, Allâh'ın oğludur.’ dediler. Onların ağızlarında geveledikleri bu sözler daha önceki kâfirlerin sözlerine benzemektedir. Allah onları kahretsin! Nasıl da haktan bâtıla doğru çevriliyorlar!”**²⁸

Şerîat terimi genel olarak İslâm'ın ibadet hükümlerini ve hukuk sistemi ni ifâde eder. Sözlükte insanı bir ırmağa, su içilecek bir kaynağa ulaştıran yol, ilâhî emirler ve yasaklar toplamı anlamına gelir.

Şerâitle eş anlamlı olan şer' terimi, yalnız “İslâm şerîatı” anlamında kullanılırken, şerîat sözcüğü diğer din ve kânunlar anlamında da kullanılır. “Mûsâ'nın şerîatı” gibi. Şerîatın eş anlamlısı “şir'a” sözcüğü de; yol, mezhap, metot, âdet gibi anlamlara gelir. Ancak şerîat sözcüğü diğerlerine göre daha çok şöhret kazanmış, bütün emir ve yasakları ve diğer hükümleriyle “İslâm dîni” anlamında kullanılmıştır. Buna göre İslâm şerîatı denildiği zaman, dâima; Allâh'ın, Hz. Muhammed aracılığı ile insanlara gönderdiği İslâm dîni ve onun özellikle amele ilişkin hükümleri anlaşılır.²⁹

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: Mekke'de inen aşağıdaki âyette, bu sözcüğün terim anlamı görülür: **“Sonra seni, bu işte apaçık bir şerîat sahibi kıldık. Sen ona uy; gerçeği bilmeyenlerin tutkularına uyma.”**³⁰

“Allah Nûh'a emrettiği şeyi sizin için de din olarak yasalaştırdı. Aynı şeyi: “Dîni dosdoğru ayakta tutun ve onda ayrılığa düşmeyin” diye sana da vahyettik; İbrahim'e, Mûsâ'ya ve İsâ'ya da emrettik. Ancak kendilerini uymaya çağırdığın şey, müşriklere ağır geldi. Allah dilediğini (dine davet ettirmek için) kendisine seçer ve kendisine yönelenleri de doğru yola iletir.”³¹

28. Tevbe, 9/30.

29. Geniş bilgi için, Şûrâ, 42/13 tefsîrine bk.

30. Câsiye, 45/18; bk. Şûrâ, 42/13, 21.

31. Bk. Şûrâ, 42/13.

“Ey peygamber! Allah’tan sakın, kâfirlere ve münâfıklara itaat etme. Şüphe yok ki Allah, her şeyi bilen, tam hüküm ve hikmet sahibi olandır. Rabbinden sana ne vahyolunuyorsa ona uy! Şüphesiz ki Allah yaptıklarınızdan haberdardır. Allâh’a güvenip dayan; çünkü vekil olarak Allah yeter.”³²

“Öyleyse sana vahyedilene sımsıkı sarıl. Çünkü sen dosdoğru bir yoldasın.”³³

“Allah (Mûsâ ile Hârûn’a) dedi: Duânız kabûl edildi. Dosdoğru yolunuza devam edin ve eğriyi doğruyu bilmeyenlerin istek ve arzularına uymayın!”³⁴

“Zâlimlere meyletmeyin; yoksa ateş size de dokunur. Sizin Allah’tan başka dostlarınız yoktur; sonra hiç kimseden yardım görmezsiniz.”³⁵

“Kâfirler birbirlerinin dostlarıdır. Eğer sizler birbirinize dost olmazsanız, yeryüzünde bir fitne çıkar ve büyük bir fesat meydana gelir.”³⁶

“Allah, îmân edenlerin dostudur; onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. İnkâr edenlerin dostu ise taguttur, onları aydınlıktan karanlıklara sürükler. İşte onlar cehennemliklerdir ve orada sürekli olarak kalırlar.”³⁷

هَذَا بَصَائِرُ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٢٠﴾ أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ
اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ نَجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
سَوَاءً مَحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ ۗ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٢١﴾

20- Bu (Kur'an), insanlara gerçeği gösteren delillerden ibârettir. Kesin olarak îmân eden bir toplum için de bir hi-dâyet ve bir rahmettir.

32. Ahzâb, 33/1-3.

33. Zuhruf, 43/43.

34. Yûnus, 10/89.

35. Hûd, 11/113.

36. Enfâl, 8/73.

37. Bakara, 2/257.

21- Yoksa kötülükleri işleyip duranlar, kendilerini hayatlarında ve ölümlerinde, îmân edip sâlih ameller işleyenlerle bir tutacağımızı mı sandılar? Ne kötü hüküm veriyorlar!

20-21. âyetlerde, Kur'ân'ın insanın kalp gözlerini açan ve insana gerçeği gösteren delillerden ibâret, kesin olarak îmân etmek isteyenler için bir hidâyet ve bir rahmet olduğu belirtilir. Allah dünyada ve âhirette hiçbir zaman iyi ile kötüyü, güzel amel işleyenlerle kötülük yapanları bir tutmaz. Mü'minler dünyada inancına göre yaşar, huzurlu ve mutlu olur. Küfür ehli ise büyük zenginliklerin içinde bile olsa, dünyada mutsuz ve huzursuz olduğu gibi, âhirette de Allâh'ın hışmı ve azâbı ile karşılaşır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Size Rabbinizden gerçeği gösteren deliller gelmiştir. Artık kim gözünü açıp gerçeği görürse yararı kendisine, kim de gözünü kapayıp görmezse zararı kendisinedir. Ben sizin üzerinizde bir bekçi değilim!”**³⁸

“Andolsun Biz önceki nesilleri yok ettikten sonra, insanların gönül gözünü açmak, bir hidâyet rehberi ve bir rahmet olmak üzere Mûsâ'ya o Kitab'ı verdik ki, düşünüp öğüt alsınlar!”³⁹

“Ey insanlar! Size Rabbinizden bir öğüt, gönüllerinizin derdine bir şifâ ve mü'minler için bir hidâyet ve rahmet gelmiştir.”⁴⁰

“Yoksa Biz, îmân edip sâlih ameller yapanları yeryüzünde bozgunculuk edenlerle bir tutar mıyız? Ya da Allah'tan sakınanları, azgın günahkârlarla bir tutar mıyız?”⁴¹

“Takvâ sahipleri için, Rab'leri katında nîmetleri bol cennetler vardır. Yoksa Biz Müslümanları kâfirlerle bir tutar mıyız?”⁴²

“Cehennem ehliyle cennet ehli bir olmaz. Cennet ehli kurtuluşu erenlerdir.”⁴³

38. En'âm, 6/104.

39. Kasas, 28/43.

40. Yûnus, 10/57.

41. Sâd, 38/28.

42. Kalem, 68/35.

43. Haşr, 59/20.

﴿ BÂB 3 ﴾

**YARATILIŞIN AMACI, SAPMANIN SEBEBİ,
YENİDEN DİRİLİŞ VE MAHŞERDE TOPLANMA**

وَخَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَلِتُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ
وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٢﴾ أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَىٰ
عِلْمٍ وَخَتَمَ عَلَىٰ سَمْعِهِ وَقَلْبِهِ وَجَعَلَ عَلَىٰ بَصَرِهِ غِشَاوَةً فَمَنْ يَهْدِيهِ
مَنْ بَعْدَ اللَّهِ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٢٣﴾ وَقَالُوا مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ
وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَا إِلَّا الدَّهْرُ وَمَا لَهُمْ بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ
﴿٢٤﴾ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ مَا كَانَ حُجَّتَهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا اتُّوَا
بِآبَائِنَا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٥﴾ قُلِ اللَّهُ يُخَيِّكُم ثُمَّ يُمَيِّتُكُمْ ثُمَّ يَجْمَعُكُمْ
إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَمَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾

22- Allah, gökleri ve yeri bir anlam ve amaca göre yaratmıştır ki, herkese kazandığının karşılığı verilsin ve kimseye haksızlık yapılmamasın!

23- Şu hevâ ve hevesini ilâh edinen kimseyi gördün mü? Allah onu bir bilgiye göre saptırmış, kulağını ve kalbini mühürleyip gözüne de bir perde çekmiştir! Artık onu Allah'tan başka kim yol gösterebilir? Hâlâ düşünüp öğüt almayacak mısınız?

24- Dediler ki: “Dünya hayatımızdan başka bir hayat yoktur. Ölürüz ve yaşarız. Bizi helâk eden de yalnız zamandır!” Oysa onların bu konuda hiçbir bilgisi yoktur; sâdece tahmin yürütüyorlar.

25- Kendilerine apaçık âyetlerimiz okunduğu zaman: “Eğer söyledikleriniz doğru ise, bize atalarımızı getirin!” demelerinden başka delilleri yoktur.

26- De ki: “Sizi Allah yaşatır, sonra öldürür, sonra da kendisinde hiçbir şüphe olmayan kıyâmet gününde sizi bir araya toplar. Ama insanların çoğu bilmezler.

22. âyette, Allâh'ın gökleri ve yeri bir amaca göre dengeli ve ölçülü olarak yarattığı, her insanın kendi amelinin karşılığını göreceği, Allâh'ın adâletinin bunu gerektirdiği belirtilmiştir. Böylece kulların amelleri arasında denge sağlanmış ve Allâh'ın adâletli olma (âdil) sıfatı gerçekleşmiş olur.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur:

“Biz gökleri, yeri ve bu ikisinin arasındakileri bir anlam ve amaca göre yarattık. Kıyâmet mutlaka kopacaktır. İşte bu sebeple sen, onlara güzel davran!”⁴⁴

“Biz gökleri, yeri ve bu ikisinin arasındakileri bir anlam ve amaca göre yarattık. Kıyâmet mutlaka kopacaktır. İşte bu sebeple sen, onlara güzel davran!”⁴⁵

23. âyete göre, hevâ ve hevesini ilâh edinen, kötü niyet ve davranışları kulaklarına ve gözlerine perde olan kimseler, artık gerçeği anlayamazlar. Kendi istek ve iradeleriyle bâtil bir yola girdikleri için, sonucuna da katlanmaları gerekir.

Kişinin tutkusunu ilâh edinmesi şu anlamalara gelir: a) Keyfine geleni yapan, ihtiraslarının esiri olan, şehvetlerinin ve egosunun peşinden koşan, b) Kendi anlayışına göre birtakım inançlar ortaya koyan, aklıyla koyduğu o inanç ve gelenekleri Allâh'ın gönderdiği din sayıp onlara uyan kimse demektir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Eğer tanrılarımıza tapmakta direnmeseydik, neredeyse bizi onlardan uzaklaştıracaktı!” Onlar azâbı gördükleri vakit, yoldan sapanın kim olduğunu bilecekler! Sen nefsinin tutkularını kendine ilâh edineni gördün mü? Şimdi ondan sen mi sorumlu olacaksın?”⁴⁶**

44. Hicr, 15/85.

45. Bakara, 2/281.

46. Furkan, 25/42-43.

“Andolsun ki, îmân eden bir topluma yol göstermek ve rahmet olmak üzere kendilerine bilerek açıklamalar yaptığımız bir kitap verdik.”⁴⁷

“Andolsun Biz İsrâiloğulları'nı bilerek diğer milletlere üstün kıldık.”⁴⁸

24. âyete göre, müşriklerin yanında âhiret hayatından, öldükten sonra dirilmekten söz edilince, karşı çıkarlar ve bu dünyadan sonra bir hayat olmadığını söylerlerdi. Onlar bizi yıpratın öldüren zaman (dehr) derlerdi.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur:

“Hayır! Daha önce gizlemekte oldukları şeyler ortaya çıkmıştır. Eğer onlar dünyaya geri gönderilselerdi, kendilerine yasaklanan şeyleri yine yaparlardı. Çünkü onlar gerçekten yalan söylüyorlar. Onlar: ‘Hayat, bu dünyadaki hayattan ibârettir. Biz yeniden diriltilecek değiliz.’ demişlerdi.”⁴⁹

DEHR

Dehrin çeşitli adları vardır. Asr, eyyam ve avd bunlardandır. Dehr câhiliye Arapları arasında “merhametsiz, soğukkanlı, hiçbir kahramanın, karşısında duramayacağı kadar bir diktatör” olarak tanımlanır. Çoğu kez dehr, sivri dişlerini acımasızca sana batıran bir canavar şeklinde tasvir edilir. Câhiliye anlayışında, Allâh'ın yaratma işi, sâdece hayatın başında ve sonunda insanın işlerine yaptığı müdâhaleden ibârettir. İnsanı yarattıktan sonra artık onun işlerine karışmaz, bundan sonra iş, dehr denen bir başka gücün eline geçer.

İslâm inancında ise bunun tersine, yaratma, yarattığı şeyler üzerindeki Tanrı yönetiminin başlangıcıdır. İnsanın doğumundan ölümüne kadar bütün işleri en ince detayına kadar düzenlenmiş olup, yüce Allah tarafından görülür, iştiril ve yazıcı melekler tarafından kayda geçirilir. Allah, adâletlidir, kimseye zulüm yapmaz. Artık ne dehr, ne de dehrin gizli tuzağı kalmaz. Dehr diye hayali bir varlık kalmaz, bu inanç sökölüp atılır.

Câhiliye Araplarının, başlarına bir belâ gelince, “Ah şu dehrin, feleğin elinden çektiklerimiz!” derler ve dehre söverlerdi. Gerçekte bir zaman olarak

47. A'râf, 7/52.

48. Duhân, 44/32.

49. En'âm, 6/28-29.

dehr, Allâh'ın yarattığı bir kânundur. Bu yüzden dehre veya şansa sövmek, gerçekte işleri düzenleyen Allâh'a sövmek anlamına gelir. Bu yüzden hadislerde şöyle buyurulmuştur: “Yüce Allah buyurdu ki: Âdemoğlu dehre sövmekle beni incitir. Dehr benim, işler benim elimdedir. Geceyi gündüze çeviren benim.”⁵⁰ “Dehre sövmeyiniz, çünkü dehr Allah'tır.”⁵¹ Yukarıdaki âyetle, ateist materyalizm reddedilmektedir.

Ebû Hanîfe âyetle “dehr” sözcüğünün nekre (belirsiz) olarak kullanıldığını dikkate alarak, bu kelimenin Arap dilinde ne kadar bir zamanı ifâde ettiği konusunda görüş belirtmemiştir. Zaman kelimesi ise dehrin az veya çok bütün parçalarında da kullanıldığı için daha genel olmuş oluyor. Zaman geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman kısımlarına ayrılır. الدَّهْرُ ise kâinatın baştan sona kadar uzamasının ifâdesi demek olduğundan zaman د ه ر, dehrin bölümleri olarak düşünülür. Burada üç anlamdan her birine göre yorumlanabilir ise de en fazla “zamanın geçmesi ve uzun zaman” diye tefsîr edilmiştir. Çünkü söz konusu olan yok etme, kâinatın sonu olan her şeyin yok edilmesi değil, bâzı şeylerin yok edilmesidir.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ مَا كَانَ حُجَّتَهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا اتَّبِعُوا بِآبَائِنَا
إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٥﴾ قُلِ اللَّهُ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يَجْمَعُكُمْ إِلَى
يَوْمِ الْقِيَمَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾

25- Kendilerine apaçık âyetlerimiz okunduğu zaman: “Eğer söyledikleriniz doğru ise, bize atalarımızı getirin!” demelerinden başka delilleri yoktur.

26- De ki: “Sizi Allah yaşatır, sonra öldürür, sonra da kendisinde hiçbir şüphe olmayan kıyâmet gününde sizi bir araya toplar. Ama insanların çoğu bilmezler.

25-26. âyetlerde, öldükten sonra dirilmekle ilgili âyetler okununca, müşriklerin “doğru söylüyorsanız atalarımızı geri getirin” dedikleri, onlar öyle dese bile, yaşatan, öldüren ve tekrar diriltecek olanın Allah Teâlâ olduğu, ancak insanların çoğunun bunu anlamadıkları belirtiliyor.

50. Buhârî, Tefsîr, Sûre, 45, Tevhîd, 35; Müslim, Elfâz, 2, 3; Ebû Dâvûd, Edeb, 169.

51. Ahmed bin Hanbel, V, 299, 311; Dehr için bk. Süleyman Ateş, Çağdaş Tefsîr, VIII, 345.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar diyorlar ki: Bizim ilk ölümü-müzden başka bir ölüm yoktur. Biz tekrar diriltilecek değiliz! Eğer doğru söylüyorsanız, atalarımızı getirin!”**⁵²

“Siz Allâh’ı nasıl inkâr edersiniz ki, cansız iken size O hayat ver-di. Sonra bir gün hayatınıza son verecek, ardından sizi yine dirilte-cektir. Sonunda hepiniz O’nun huzûruna çıkarılacaksınız.”⁵³

“De ki: O kıyâmetin vakti ile ilgili bilgi ancak Allah katındadır. Fakat insanların çoğu bilmezler.”⁵⁴ **“İnsanların çoğu bunu bilmez-ler”**, ifâdesi Kur’an’da on âyette daha geçer.⁵⁵

52. Duhân, 44/34-36.

53. Bakara, 2/28.

54. A'râf, 7/187.

55. Yûsuf, 12/21, 40, 68; Nahl, 16/38; Rûm, 30/6, 30; Sebe', 34/28, 36; Mü'min, 40/57; Câsiye, 45/26.

﴿ BÂB 4 ﴾

**MÜLKÜN ALLÂH'A AİT OLMASI,
KIYÂMET GÜNÜ TOPLANMAK,
MÜ'MİNLERİN VE KÂFİRLERİN DURUMU,
ÂYETLERİ ALAYA ALMAK**

وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُخْسِرُ
الْمُبْطِلُونَ ﴿٢٧﴾ وَتَرَى كُلَّ أُمَّةٍ جَائِيَةً ۖ كُلُّ أُمَّةٍ تُدْعَى إِلَى كِتَابِهَا ۖ
الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٨﴾ هَذَا كِتَابُنَا يَنْطِقُ عَلَيْكُمْ بِالْحَقِّ ۖ
إِنَّا كُنَّا نَسْتَنسِخُ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٩﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ فَيُدْخِلُهُمْ رَبُّهُمْ فِي رَحْمَتِهِ ۖ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْمُبِينُ ﴿٣٠﴾
وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا ۖ أَفَلَمْ تَكُنْ آيَاتِي تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فَاسْتَكْبَرْتُمْ وَكُنتُمْ
قَوْمًا مُّجْرِمِينَ ﴿٣١﴾ وَإِذَا قِيلَ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَالسَّاعَةُ لَا رَيْبَ
فِيهَا قُلْتُمْ مَا نَدْرِي مَا السَّاعَةُ ۖ إِنَّ نَظْرُ الْإِنِّ ظَنًّا وَمَا نَحْنُ بِمُستَعْتِقِينَ
﴿٣٢﴾ وَبَدَأَ لَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا عَمِلُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ
﴿٣٣﴾ وَقِيلَ الْيَوْمَ نَنْسِفُكُمْ كَمَا نَسِفْنَا لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا وَمَأْوِيكُمُ النَّارُ
وَمَا لَكُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٣٤﴾ ذَلِكُمْ بِأَنكُم اتَّخَذْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ هُزُوًا
وَعَرَّيْتُمْ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ۖ فَالْيَوْمَ لَا يُخْرَجُونَ مِنْهَا وَلَا هُمْ يُسْتَعْبَبُونَ
﴿٣٥﴾ فَلِلَّهِ الْحَمْدُ رَبِّ السَّمَوَاتِ وَرَبِّ الْأَرْضِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٦﴾
وَلَهُ الْكِبَرِيَاءُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣٧﴾

- 27- Göklerin ve yerin mülkü Allâh'ındır. O kıyâmetin kopaçağı gün, işte o günde, bâtila saplanıp kalanlar ziyâna uğrayacaktır!
- 28- O gün bütün ümmetleri diz çökmüş bir durumda görürsün! Her ümmet hesap defterinin başına çağrılır. O gün yaptıklarınızın karşılığını bulursunuz.”
- 29- Onlara: “İşte bu, yüzünüze karşı gerçeği söyleyen kitabımızdır. Çünkü Biz yapmakta olduklarınızı hep kaydediyorduk! (denilecek).”
- 30- İman edip sâlih ameller işleyenlere gelince, Rab'leri onları rahmeti içine alır. İşte apaçık kurtuluş budur!
- 31- İnkâr edenlere gelince, (onlara şöyle denir): “Size âyetlerim okunmadı mı? Fakat siz, büyüklük tasladınız ve günah işleyen bir kavim oldunuz, değil mi?”
- 32- “Allâh'ın verdiği söz gerçektir, kıyâmet gününün geleceğinde hiçbir şüphe yoktur.” denildiğinde siz dediniz ki: “Biz kıyâmetin ne olduğunu bilmiyoruz. Biz sâdece zanda bulunabiliriz. Bizim bu konuda kesin bir bilgimiz yok!”
- 33- Derken yaptıkları amellerin kötülükleri ortaya çıkmış ve alay konusu yaptıkları şey, onları çepeçevre kuşatmıştır.
- 34- Onlara denilir ki: “Siz bugününüze kavuşmayı nasıl unuttuysanız, bugün Biz de sizi unutuyoruz. Yeriniz ateştir ve sizin yardımcılarınız da yoktur!”
- 35- “Çünkü siz Allâh'ın âyetleriyle alay etmiştiniz; dünya hayatı da sizi aldatmıştı.” Artık o gün ne oradan çıkarılırlar, ne de özürleri kabûl edilir!
- 36- Hamd, göklerin Rabbi, yerin Rabbi ve âlemlerin Rabbi olan Allâh'a mahsustur.
- 37- Göklerde ve yerde büyüklük, yalnız O'na âittir. O mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir.

27-29. âyetlere göre, kıyâmet günü bütün insanlar, göklerin ve yerin mülkü kendisine âit olan Allâh'ın huzûrunda diz çökmüş bir hâlde ayrı ayrı toplanacak, dünyada yapılan amellerin bulunduğu "amel defterleri" verilmek üzere çağrılacak, bundan sonra amellerinin karşılığı kendilerine verilecektir. Allah onlara şöyle diyecek: "Bugün dünyada yaptıklarınızın karşılığını göreceksiniz. Bu kitabımız size doğruyu söyler, aleyhinize tanıklık eder. Yaptığınız işleri Biz, melekler aracılığı ile yazıyorduk."

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur:

"Göklerin ve yerin hükümranlığı Allâh'ındır. Çünkü Allah, her şeye kâdirdir. Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardından gelişinde, akıl sahipleri için nice deliller vardır."⁵⁶

"Allâh'ın buyruğu geldiğinde ise, adâletle hükmolunmuş ve hak-ki boşa çıkarmaya çalışanlar da hüsrâna uğramış demektir."⁵⁷

"De ki: Asıl ziyâna uğrayanlar, kıyâmet gününde hem kendilerini, hem de ailelerini ziyâna sokacak olanlardır. Dikkat edin! İşte apaçık ziyan budur!"⁵⁸

"Her insanın amelini boynuna doladık. Kıyâmet günü açılmış bulacağı kitabı önüne çıkarırız. 'Kitabını oku! Bugün kendi kendini sorgulayacak durumdasın!' denir."⁵⁹ **"Veya Bizim, onların sırlarını ve fısıltılarını işitmediğimizi mi sanıyorlar? Hayır, işitiriz, hem de yanlarında elçilerimiz vardır, yazarlar."**⁶⁰

"Bilin ki üzerinizde koruyup gözeten melekler var. Onlar değerli yazıcı meleklerdir. Her ne yaparsanız bilirler."⁶¹

30. âyette, Yüce Allâh'ın kararı şöyle açıklanıyor: Dünyada îmân edip güzel ameller yapanlar Allâh'ın rahmetine kavuşur ve büyük kurtuluşa ererler.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Yüzleri ağaracak olanlar ise, Allâh'ın rahmeti içindedirler ve orada ebedî kalacaklardır."**⁶²

56. Âl-i İmrân, 3/189-190.

57. Mü'min, 40/78.

58. Zümer, 39/15.

59. İsrâ, 17/13-14.

60. Zuhruf, 43/80.

61. İnfitâr, 82/10-12.

62. Âl-i İmrân, 3/107.

“O gün, kim azaptan uzak tutulursa, gerçekten Allah onu esir-gemiştir. Bu ise apaçık bir kurtuluştur!”⁶³

Hız. Peygamber bir hadîsinde Allah Teâlâ'nın şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *“Ey cennet! Sen benim rahmetimsin, dilediğim kullarıma seninle merhamet ederim. Ey cehennem! Sen de benim azâbımsın. Kullarımdan dilediğime seninle azap ederim. Ben her ikinizi de dolduracağım.”⁶⁴*

31-35. âyetlerde, dünyada inkâr edip kıyâmet günü cehenneme girmeyi hak edenlerin pişmanlıkları dile getirilir. Ancak âhirette artık Tevbe zamanı geçtiği için, küfür ehlinin özür beyanı, duâ ve istekleri, yalvarıp yakarmaları bir yarar sağlamaz. Onları bu duruma düşüren, Kur'ân'ı alaya almaları ve âhireti inkâr etmeleridir. Onların dünyadaki kötü inanç ve amel-leri âyetlerde şöyle sıralanır:

a) Büyüklük taslayıp inkârcı bir toplum olmaları. Böbürlenip günah işleyen ve âhiret inancı bulunmayanlara, yaptıklarının kötülükleri gösterilir ve ateş azâbı ile karşılaşır. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Hayır, sana âyetlerim gelmişti. Sen ise onları yalanlamış, büyüklük taslamış ve kâfirlerden olmuşun!”⁶⁵**

“O peygamberlerden sonra Mûsâ'yı ile Hârûn'u mucizelerimizle Firavun'a ve kavminin ileri gelenlerine gönderdik. Ama onlar, büyüklük tasladılar ve günahkâr bir kavim oldular.”⁶⁶

b) Kıyâmetin varlığı tebliğ edilince, kıyâmetin ne olduğunu bilmediklerini, bunun kesin bilgiye dayanmayan bir zandan ibâret olduğunu söylemeleri.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur:

“Bir de öylesi var ki, ana ve babasına: ‘Öf size! Benden önce nice nesiller gelip geçmişken, beni yeniden dirilip topraktan çıkarılmakla mı korkutuyorsunuz?’ der. Onlarsa Allah'tan yardım isteyerek: ‘Yazık sana! İmana gel, çünkü Allâh'ın verdiği söz gerçektir.’ derken o, ‘Bu, öncekilerin masallarından başka bir şey değildir.’ der.”⁶⁷

“(O böbürlenmiş adam) bağına girdi, o kendine yazık ediyordu. Dedi ki: ‘Buranın bir gün yok olacağını hiç sanmıyorum! Kıyâmetin

63. En'âm, 6/16.

64. Müslim, Cennet, 34; Buhârî, Tefsîr, 50/1, Tevhîd, 25.

65. Zümer, 39/59.

66. Yûnus, 10/75.

67. Ahkâf, 46/17.

kopacağını da sanmıyorum. Bununla birlikte eğer Rabbime döndürülecek olursam, herhalde bundan daha iyi bir sonuç bulurum!”⁶⁸

c) İşledikleri günahların onları kuşatması. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur:

“Hayır! Daha önce gizlemekte oldukları şeyler ortaya çıkmıştır. Eğer onlar dünyaya geri gönderilselerdi, kendilerine yasaklanan şeyleri yine yaparlardı. Çünkü onlar gerçekten yalan söylüyorlar. Onlar: ‘Hayat, bu dünyadaki hayattan ibârettir. Biz yeniden diriltilecek değiliz.’ demişlerdi.”⁶⁹

“Yaptıkları işlerin kötülükleri kendilerine görünmüş ve alay ettikleri şey onları çepeçevre kuşatmıştır.”⁷⁰

d) Kıyâmet gününü inkâr edenlerin o gün yardımcı bulunmaması. İlgili âyette şöyle buyrulur:

“Allah der ki: ‘Bu böyledir, çünkü sana âyetlerimiz gelmişti de, sen onları unutmuştun, bugün de sen öylece unutulacaksın!’”⁷¹

Hız. Peygamber’in haber verdiğiğine göre, Allah Teâlâ kıyâmet günü bâzı kullarına: “Benim sana iyiliklerim dokunmadı mı, seni önemli yerlere getirmedim mi, seni ev bark sahibi yapmadım mı, şunları senin emrine vermedim mi, seni başa geçirmedim mi?” diye soracak. O da: “Evet, ey Rabbim! Bütün bunları bana verdin.” diyecek. “Peki, Benim huzûruma geleceğini hiç düşünmedin mi?” diye sorunca o kul: “Hayır, düşünmedim.” diyecek. İşte o zaman Cenâb-ı Hak da ona: “Sen Beni nasıl unuttunsa, şimdi Ben de seni unutuyorum.” buyuracak.⁷²

e) Allâh’ın âyetleriyle alay etmeleri ve dünya hayatına aldanmaları sebebiyle özürlerinin kabûl edilmemesi. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur:

“Dinlerini bir oyun ve bir eğlence hâline getirmiş, dünya hayatının kendilerini aldattığı kimseleri kendi hâllerine bırak! İnsanlara Kur’an ile şunu hatırlat: Herkes işlediği günahlar yüzünden hesâba çekilecek. O zaman insanın Allah’tan başka ne bir dostu ne de bir

68. Kehf, 18/35-36.

69. En’âm, 6/28-29.

70. Zümer, 39/48.

71. Tâhâ, 20/126.

72. Müslim, Zühd, 16.

şefaathçisi olacak! O azaptan kurtulmak için bütün varını fidye olarak verse ondan kabûl edilmez. Onlar kendi günahları yüzünden helâke sürüklenen kimselerdir. İnkâr ettikleri için onları kaynar sudan bir içecek ve can yakıcı bir azap beklemektedir.”⁷³

“Ey cin ve insan topluluğu! İçinizden size âyetlerimi anlatan ve bugünle karşılaşacağınız konusunda sizi uyaran peygamberler gelmedi mi?” Onlar da: “Biz kendi aleyhimize şâhitlik ederiz!” diyecekler. Dünya hayatı onları aldattı ve kâfir olduklarına dâir kendi aleyhlerinde şâhitlik edecekler. Gerçek şu ki, senin Rabbin halkı habersizken, haksız yere ülkeleri helâk edici değildir.”⁷⁴

“O kâfirler, dinleriyle eğlenip alay etmiş ve dünya hayatına aldanmışlardı. Onlar, bugüne kavuşacaklarını nasıl unuttular ve âyetlerimizi nasıl bilerek inkâr ettilerse, Biz de bugün onları öyle unutturuz!”⁷⁵

“Ey insanlar! Rabbinize karşı gelmekten sakının ve babanın çocuğuna, çocuğun da babasına bir yarar sağlamayacağı bir günden korkun! Hiç şüphesiz Allâh'ın vaadi gerçektir. Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın ve o çok aldatıcı olan şeytan da sizi Allâh'ın affına güvendirerek kandırmasın!”⁷⁶

فَلِلَّهِ الْحَمْدُ رَبِّ السَّمَوَاتِ وَرَبِّ الْأَرْضِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٦﴾
وَلَهُ الْكِبْرِيَاءُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣٧﴾

36- Hamd, göklerin Rabbi, yerin Rabbi ve âlemlerin Rabbi olan Allâh'a mahsustur.

37- Göklerde ve yerde büyüklük, yalnız O'na âittir. O mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir.

36-37. âyetlere göre, hamd (övgü); göklerin, yerin ve bütün âlemlerin Rabbi olan Allâh'a mahsustur. Göklerde ve yerde ululuk O'na âit olduğu gibi, mutlak üstün olan, tam hüküm ve hikmet sahibi bulunan da O'dur.

73. En'âm, 6/70.

74. En'âm, 6/130-131.

75. A'râf, 7/51.

76. Lokmân, 31/33.

Sûrenin başında bütün varlıkları Allâh'ın yarattığı, canlı cansız her şeyin O'nun varlığına delâlet ettiği belirtilmişti. Sonunda da aynı konuya dönülerek göklerde ve yerde övülmeye lâyık ve ululuk sahibi tek İlâh olarak Yüce Allâh'ın varlığı vurgulanmış, böylece sûrenin başı ile sonu, tevhîd inancını kanıtlamakta bütünleşmiştir.

Bir kudsî hadiste şöyle buyrulur: “Büyüklük izarım, ululuk ridamdır. Kim bunlardan biri konusunda Benimle çekişirse, onu ateşime sokarım!”⁷⁷

Sûrenin son iki lafzı, Allah Teâlâ'nın “Azîz ve Hakîm” sıfatları olup, **“Mutlak üstün ve karşı konulamaz güce sahip, tam hüküm ve hikmet sahibi”** anlamına gelirler. Allah Teâlâ'nın bu iki sıfatı Kur'ân-ı Kerîm'de 42 yerde birlikte geçmektedir.

77. Müslim, Birr, 136; Ebû Dâvûd, Libâs, 26; İbn Mâce, Zühd, 16.

سُورَةُ الْأَحْقَافِ

AHKĀF SÛRESİ

Ahkāf sûresi Mekke döneminde inmiştir. 35 âyettir. 10, 15 ve 35. âyetler Medîne’de inmiştir. Adını 21. âyette geçen “Ahkāf (kum tepeleri)” tan almıştır. Sûrede yer verilen Âd kavmi Yemen’de rüzgârların oluşturduğu kum tepeleri arasında yaşadığı için bu adla anılmıştır. Sûrede; Allâh’ın varlığı, birliği, vahiy, peygamberlik, önceki semâvî kitaplar, yeniden diriliş, hesâba çekilme, iyi veya kötü amelin karşılığı ve buna îmân etmenin gerekliliği konuları yer alır.

﴿ BÂB 1 ﴾

KUR'ÂN'IN İNDİRİLMESİ, EVRENDE BELLİ SÜRE, PUTLARIN ACZİ, İNKÂRCILAR, PEYGAMBERİN TEBLİĞ GÖREVİ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

حَمَّ ﴿١﴾ تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿٢﴾ مَا خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ
وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ وَالَّذِينَ كَفَرُوا عَمَّا
أُنذِرُوا مُّعْرِضُونَ ﴿٣﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَرُونِي مَاذَا
خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمَوَاتِ ۚ إِيْتُونِي بِكِتَابٍ مِنْ
قَبْلِ هَذَا أَوْ آثَارَةٍ مِنْ عِلْمٍ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤﴾ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ
يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ مَنْ لَا يَسْتَجِيبُ لَهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ وَهُمْ عَنِ
دُعَائِهِمْ غَافِلُونَ ﴿٥﴾ وَإِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاءً وَكَانُوا
بِعِبَادَتِهِمْ كَافِرِينَ ﴿٦﴾ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا
لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ ۚ هَذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿٧﴾ أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ ۚ قُلْ إِنْ
افْتَرَيْتُهُ فَلَا تَمْلِكُونَ لِي مِنَ اللَّهِ شَيْئًا ۚ هُوَ أَعْلَمُ بِمَا تُفِيضُونَ فِيهِ ۚ
كَفَىٰ بِهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ ۚ وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٨﴾ قُلْ مَا كُنْتُ
بِدْعَا مِنَ الرُّسُلِ وَمَا أَدْرَىٰ مَا يَفْعَلُ بِي وَلَا بِكُمْ ۚ إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا
يُوحَىٰ إِلَيَّ وَمَا أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٩﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانَ مِنَ عِنْدِ اللَّهِ
وَكَفَرْتُمْ بِهِ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ بَنِي إِسْرَآئِيلَ عَلَىٰ مِثْلِهِ فَأَمَنْ وَاسْتَكْبَرْتُمْ ۚ
إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

1- Hâ, Mîm.

2- Bu kitap, mutlak üstün, tam hüküm ve hikmet sahibi Allah tarafından indirilmiştir.

3- Biz gökleri, yeri ve bu ikisi arasındakileri, gerçekte ve belirlenmiş bir süre için yarattık. İnkâr edenler ise, uyarıldıkları şeylerden yüz çevirmektedirler.

4- De ki: “Allâh'ı bırakıp da taptığınız şeyleri hiç düşündünüz mü? Onlar yeryüzünde neyi yaratmışlar, bana gösterin! Yoksa onların göklerde bir ortaklığı mı var? Eğer doğru söylüyorsanız, bana bundan önceye âit bir kitap veya bir bilgi kalıntısı getirin!”

5- Allâh'ı bırakıp da, kıyâmet gününe kadar kendisine cevap veremeyecek olan şeylere tapandan daha şaşkın kim olabilir? Üstelik bunlar, onların tapmalarından habersizdirler.

6- İnsanlar kıyâmet günü bir araya toplandıkları zaman, o taptıkları şeyler kendilerine düşman olur ve onların kendilerine tapmış olmalarını inkâr ederler.

7- Gerçek kendilerine geldiğinde onu inkâr edenler, apaçık âyetlerimiz onlara okunduğu zaman, “Bu apaçık bir sihir!” dediler.

8- Yoksa: “Onu kendisi uydurdu.” mu diyorlar? De ki: “Eğer onu ben uydurmuşsam, o takdirde sizin, Allah'tan bana gelecek cezâyı savmaya gücünüz yetmez. O, sizin Kur'an hakkında yaptığınız taşkınlıkları çok iyi biliyor; sizinle benim aramda şahit olarak Allah yeter. O, çok bağışlayan, çok merhametli olandır.

9- De ki: “Ben peygamberlerin ilki değilim. Bana ve size ne yapılacağını da bilmem. Ben sâdece bana vahyedilene uyarım. Çünkü ben sâdece apaçık bir uyarıcıyım.”

10- De ki: Hiç düşündünüz mü? Eğer bu Kur'an Allah katından ise ve siz de onu inkâr etmişseniz, bununla birlikte İsrâiloğulları'ndan bir şahit onun benzerini (Tevrat'ta) görüp îmân etmiş ve siz yine de büyüklük taslamışsanız durumunuz ne olur? Şüphesiz ki Allah zâlimler topluluğunu doğru yola iletmez!”

1-2. âyetler. İlk âyetteki Hâ Mîm bu sûrenin de içinde bulunduğu yedi sûrenin başında yer alan mukataa harflerindendir. Bununla vahyin önemi-ne dikkat çekilmek istenmiştir. Ardından Kur'ân'ın mutlak üstün olan, tam hüküm ve hikmet sahibi bulunan Allah tarafından indirildiği, göklerin ve yerin bir amaca göre ve belli bir süre için yaratıldığı, uyarılmalarına rağmen inkârcıların hakka sırtlarını döndükleri belirtilir.

Göklerin ve yerin gerçek olarak ve belli bir süre için yaratılması, uzay-da ömrünü tamamlayan yıldızların, gezegenlerin dağıldığı, yerlerine yenilerin oluştuğu anlamına geldiği gibi, kıyâmet günü bütün bu varlıklar âleminin sona ereceği anlamına da gelir. İnsan da dünya hayatına belli bir süre için gelir, ömrünü tamamlayınca hesap vermek üzere, önce berzah âleminde, kıyâmet kopunca da büyük hesaplaşmanın yapılacağı mahşer meydana gider. Ancak inkâr edenler, uyarıldıkları o âhiret âlemine inanmamakta, ondan yüz çevirmektedirler.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bu kitap, mutlak üstün, tam hüküm ve hikmet sahibi olan Allah tarafından indirilmiştir. Şüphe yok ki, Biz sana bu kitabı gerçek bir amaca göre indirdik. Öyleyse sen, di-ni yalnız Allâh'a hâs kılarak kulluk et.”**¹

“Gökleri ve yeri bir anlam ve amaca göre yaratan O'dur. “Ol!” dediği gün her şey olur. O'nun sözü gerçektir. Sûr'a üfürüleceği gün de hükümlerlik O'nundur. O, görülmeyeni de görüleni de bilendir, tam hüküm ve hikmet sahibidir, her şeyden haberdardır.”²

“Sizi bir çamurdan yaratan, sonra bir ecel belirleyen O'dur. O'nun katında belirlenmiş bir ecel daha vardır. Siz ise hâlâ şüphe edip duruyorsunuz!”³

3-4. âyetlerde, Allah Teâlâ'nın yeri ve gökleri belli bir amaç ve belli bir süre için yarattığı, müşriklerin taptığı putların ise bir şeyi yaratma gücünün bulunmadığı vurgulanmaktadır. Buna göre küfür ehlinin bâtıl inançlarının tutarsızlığı, aşağıdaki sorularla ortaya konulmaktadır: a) İlâh diye taptıkları şeyler yerden neyi yaratmıştır? b) Göklerin yaratılmasında bir ortaklıkları mı vardır? c) Eğer doğru söylüyorsanız, tapılan putların ortaya koyduğu bir kitap veya bir bilgi gösterin. Puta tapanların bunlardan hiçbirini doğrulama imkânı yoktur. Çünkü hiçbir ilâhî kitapta Allah'tan başkasına tapılabileceğine

1. Zümer, 39/1-2.

2. En'âm, 6/73.

3. En'âm, 6/2.

bir delil olmadığı gibi, bunun doğruluğunu gösterecek, eskilerden kalma sağlam bir bilgi de yoktur.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“De ki: Allah’tan başka tapmakta olduklarınızı gördünüz mü? Gösterin bana, onlar yeryüzünde neyi yaratmışlar? Yoksa onların, göklerde bir ortaklığı mı var? Ya da Biz kendilerine bir kitap vermişiz de, ondan bir delil üzerinde mi bulunuyorlar? Hayır, o zâlimler birbirlerini yalan vaatlerle aldatıp duruyorlar.”**⁴

“De ki: ‘Eğer doğru sözlü iseniz, O hâlde Allah katından bu ikisinden daha doğru bir kitap getirin de ben ona uyayım!’ Eğer sana cevap veremezlerse, bil ki onlar, hevâ ve heveslerine uymaktadırlar. Allah’tan bir yol gösterici olmaksızın, hevâ ve hevesine uyan dan daha sapkın kim olabilir? Şüphesiz ki Allah, zâlim kavmi doğru yola iletmez.”⁵

“Yoksa sizin için açık bir delil mi var? Eğer doğru söylüyorsanız, getirin kitabınızı!”⁶

“Yoksa Biz bundan önce kendilerine bir kitap verdik de, ona mı sarılıyorlar? Hayır, onlar sâdece şöyle diyorlar: ‘Şüphesiz ki biz atalarımızı bir din üzerinde bulduk; onların izinde gidiyoruz.’”⁷

“Size ne oluyor? Nasıl hüküm veriyorsunuz? Yoksa bunları öğrendiğiniz bir kitabınız mı var? Size âit bir kitap var da, (bu bâtil inançları) onda mı okuyorsunuz? O kitap ‘Beğendiğiniz her şey sizin olsun’ mu diyor?”⁸

5-6. âyetlere göre, dünyada Allah’tan başka tapılan şeyler, putlarda olduğu gibi akli ve canlılığı olmayan nesnelerdir. Bu yüzden kendilerine tapılmasından haberdar bile değildirler. Bunlar bu dünyada bu tapmadan habersiz oldukları gibi, kıyâmet günü de kendilerine tapanlara düşman olurlar. Onların kendilerine tapmış olduklarını kabûl etmezler. Kısaca Allah’tan başka şeylere tapmak insana ziyandan başka bir şey getirmez.

Âyette düşman olanların tapılan şeyler değil, bunlara tapan müşrikler olduğu yorumu yapılarak o şekilde anlam da verilmiştir. Bu takdirde

4. Fâtır, 35/40.

5. Kasas, 28/49-50.

6. Sâffât, 37/156-157.

7. Zuhruf, 43/21-22.

8. Kalem, 68/36-38.

أَعْدَاءَ كَانُوا لَهُمْ âyetinde “kâne”nin ismi olan çoğul vavı müşriklere, “lehum”deki zamir tapılan şeylere gider. Bunlar da Mekke müşrikleri bakımından melekler veya cinlerdir. Çünkü putların arka planındaki sembol varlıklar bunlardır.

Buna göre âyetin anlamı şöyle olur: “Kıyâmet günü insanlar toplanacağı gün, müşrikler taptıkları şeylere düşman olurlar ve onlara tapmalarını inkâr ederler.”

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar, hiçbir şey yaratamayan, üstelik kendileri yaratılmış bulunan varlıklara mı ilâhlık yakıştırıyorlar? Taptıkları şeyler, ne onlara ne de kendilerine yardım edebilir. Eğer (müşrikleri) doğru yola çağırırsanız, onlar size tâbi olmazlar. Onları çağırırsanız da susmuş olsanız da sizin için birdir. Allâh’ı bırakıp da taptıklarınız sizin gibi kullardır. Eğer siz, doğru iseniz, çağırın onları da size karşılık versinler! Onların, yürür ayakları, tutar elleri, görür gözleri ya da işitir kulakları mı vardır? De ki: ‘Haydi sizin şu tanrılarınızı çağırın, sonra bana tuzak kurun ve bana bir süre de vermeyin!’”**⁹

“Onlar kendilerine şeref kazandırsın diye, Allah’tan başka ilâhlar edindiler. Hayır, bu ilâhlar onların tapmalarını inkâr edecekler, aksine onlara hasım olacaklar.”¹⁰

وَإِذَا تُلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ
هَذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿٧﴾ أَمْ يَقُولُونَ افْتَرِيهِ قُلْ إِنِ افْتَرَيْتُهُ فَلَا تَمْلِكُونَ لِي
مِنَ اللَّهِ شَيْئًا هُوَ أَعْلَمُ بِمَا تُفِيضُونَ فِيهِ كَفَىٰ بِهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ
وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٨﴾

7- Gerçek kendilerine geldiğinde onu inkâr edenler, apaçık âyetlerimiz onlara okunduğu zaman, “Bu apaçık bir sihir!” dediler.

8- Yoksa: “Onu kendisi uydurdu.” mu diyorlar? De ki: “Eğer onu ben uydurmuşsam, o takdirde sizin, Allah’tan bana

9. Arâf, 7/191-195.

10. Meryem, 19/81-82.

gelecek cezâyı savmaya gücünüz yetmez. O, sizin Kur'an hakkında yaptığınız taşkınlıkları çok iyi biliyor; sizinle benim aramda şâhit olarak Allah yeter. O, çok bağışlayan, çok merhametli olandır.

7-8. âyetlere göre, okunan Kur'an âyetlerine büyü ve Hz. Muhammed'in uydurması diyen müşriklere, Hz. Peygamber'in şöyle cevap vermesi emrediliyor: "Eğer bunları ben uydurup Allâh'a isnat etmiş olsam, Allah bunu bilir ve beni cezâlandırır. O'na karşı beni hiç kimse savunamaz. Böyle bir riske ben niçin gireyim? Bu yüzden okuduğum âyetler Allâh'a âittir ve ben de O'nun elçisiyim. Bu konuda şâhit olarak Allah yeter." Bu âyetin sonunda Allâh'ın çok bağışlayıcı ve çok merhametli olduğu vurgulanıyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Eğer sana kâğıt üzerine yazılı bir kitap indirseydik ve ona elleriyle dokunmuş olsalardı, yine de o inkârcılar: 'Bu apaçık büyüden başka bir şey değil!' derlerdi."**¹¹

"Eğer o Peygamber Bizim adımıza birtakım sözler uydurup Bize iftira etseydi; elbette onu kısıvrak yakalar. Sonra onun can damarını keserdi. Sizden hiç kimse de buna engel olamazdı."¹²

"Yoksa onlar senin hakkında; 'Allâh'a karşı yalan uydurdu' mu diyorlar? Eğer Allah dilerse senin kalbini mühürler, bâtılı yok eder ve kendi sözleriyle gerçeği ortaya çıkarır. Şüphesiz ki O, kalplerde olanı hakkıyla bilir."¹³

"Yoksa: 'Bunu kendisi uydurdu' mu diyorlar? De ki: 'Eğer doğru söylüyorsanız, haydi onun bir sûresinin benzerini de siz getirin ve hatta bunun için Allah'tan başka yardıma çağırabileceğiniz kim varsa onları da çağırın!'"¹⁴

"De ki: 'Hangi şey şâhitlik bakımından daha büyüktür?' De ki: 'Benimle sizin aranızda Allah şâhittir. Bu Kur'an, sizi ve kendisine ulaşan herkesi onunla uyarmam için bana vahyedildi.'"¹⁵

11. En'âm, 6/7.

12. Hâkka, 69/44-47.

13. Şûrâ, 42/24.

14. Yûnus, 10/38.

15. En'âm, 6/19.

قُلْ مَا كُنْتُ بِدْعًا مِّنَ الرُّسُلِ وَمَا أَدْرَىٰ مَا يَفْعَلُ بِي وَلَا بِكُمْ إِنَّا نَتَّبِعُ
إِلَّا مَا يُوْحَىٰ إِلَيَّ وَمَا أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٩﴾

9- De ki: “Ben peygamberlerin ilki değilim. Bana ve size ne yapılacağını da bilmem. Ben sâdece bana vahyedilene uyarım. Çünkü ben sâdece apaçık bir uyarıcıyım.”

9. âyette, Hz. Peygamber'in aşağıdaki hususları insanlara bildirmesi istenmiştir:

a) Kendisinin peygamberlerin ilki olmaması. Çünkü daha önce de peygamberler gelip geçmiştir. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Muhammed, ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Şayet o ölür veya öldürülürse, (eski dîninize) geri mi döneceksiniz? Her kim geri dönerse Allâh'a hiçbir şekilde zarar verecek değildir. Allah şükredenleri mükâfatlandıracaktır.”**¹⁶

“Bundan önce sana kıssalarını anlattığımız peygamberlere ve kıssalarını sana anlatmadığımız peygamberlere de vahyettik. Allah, Mûsâ ile de bizzat kelâmıyla konuştu.”¹⁷

“Senden önce gönderdiğimiz peygamberler de, o ülkelerin halkından kendilerine vahiy indirdiğimiz erkeklerden başkası değildi.”¹⁸

“Andolsun ki, Biz senden önce de peygamberler göndermiş ve onlara eşler ve çocuklar vermiştik. Hiçbir peygamber Allâh'ın izni olmadan mucize getiremez. Her dönemin (kendine uygun) kitabı vardır.”¹⁹

“Senden önce gönderdiğimiz peygamberler de, kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başkası değildi. Eğer bilmiyorsanız bilenlere sorun!”²⁰

b) Kendisinin ve toplumunun başına ileride neler geleceğini bilmemesi. İlgili âyette şöyle buyrulur: **“De ki: Ben size, Allâh'ın hazineleri benim yanımdadır, demiyorum. Ben gaybı da bilmem. Size, ben bir meleğim de demiyorum. Ben, sâdece bana vahyolunana uyarım. De ki: Hiç kör ile gören bir olur mu? Hiç düşünmez misiniz?”**²¹

16. Âl-i İmrân, 3/144.

17. Nisâ, 4/164.

18. Yûsuf, 12/109.

19. Ra'd, 13/38.

20. Nahl, 16/43. Bk. Enbiyâ, 21/7.

21. En'âm, 6/50.

Hız. Âişe'den şöyle dediğı rivâyet edilmiştir: "Kim, Rasûlullah ﷺ'in ile-ride olacak şeyleri bildiğini söylese, Allâh'a iftira etmiş olur." ²² Nitekim Hız. Âişe'ye iftira atıldığı "ifk" olayında, Allah Rasûlü'nün bir ay kadar susması, ancak Nûr Sûresi, 24/11-26. âyetlerin inmesiyle Hız. Âişe'nin suçsuz olduğu gerçeğini öğrendiğı bilinmektedir. ²³

Ancak şunu da belirtelim ki Hız. Peygamber'in ifk olayı konusunda bir ay kadar susması bu konuda bir kanaat sahibi olmamasından değil, kendisi Hız. Âişe'nin eşi olarak taraf olması sebebiyle, Âişe'yi savunması münâfıklar tarafından inandırıcı olarak görülmez ve dedikodu sona ermezdi. Bu yüzden Allâh'ın Rasûlü içki ve fâiz yasağı gibi konularda hemen cevap vermekten kaçınmış ve incek âyetlerle konunun kesin hükme bağlanmasını istemiştir.

Bir konaklama yerinde Rasûlullah ﷺ'in devesi Kasva kaybolmuş ve aramalara rağmen bulunamamıştı. Benî Kaynukâ Yahudilerinden Müslüman olan Zeyd b. Lusayt adlı münâfık; "Kendisinin peygamber olduğunu söyleyen ve size göklerden haberler veren Muhammed bugün kaybolan devesinin yerini bile bilmiyor." diyerek mü'minlerin kalbine şüphe sokmaya çalışıyordu. Bunu haber alan Rasûlullah ﷺ, Cebrâil ﷺ'in haber vermesi üzerine devenin bulunduğu yeri ve ipinin bir dala takılı bulunduğunu bildirdi ve "Allâh'a yemin olsun ki, gerçekten ben, bir şeyi Allah bana bildirmediğçe bilemem." buyurdu. Gerçekten o tarafa giden sahâbeler deveyi bulup getirdiler. ²⁴

c) Hız. Peygamber'in sâdece kendisine gelen vahye uyması. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Rabbinden sana vahy olunana uy. O'ndan başka ilâh yoktur. Allâh'a ortak koşanlardan da yüz çevir! Allah dileyeydi onlar ortak koşmazlardı. Biz seni onların üzerine bekçi yapmadık. Sen, onlar üzerinde vekil de değilsin!"** ²⁵

d) Hız. Peygamber'in, gelen vahyi toplumuna tebliğ eden bir uyarıcı olması. Bütün peygamberler, görevlerini toplumlarına şu ifâdelerle açıklamışlardır: **"Ben sâdece Allâh'ın azâbına karşı açıkça uyarıcı bir elçiyim."** ²⁶

22. Müslim, İmân, 287.

23. Buhârî, Şihâdât, 15; Müslim, Tevbe, 56.

24. İbn İshak, İbn Hişâm, Sîre, IV, 166, 167; Vâkıdî, age, III, 1010.

25. En'âm, 6/106-107.

26. Bk. Hûd, 11/25; Hicr, 15/89; Hac, 22/49; Şuarâ, 26/115; Ankebût, 29/50.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَكَفَرْتُمْ بِهِ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ بَنِي إِسْرَآئِيلَ عَلَى مِثْلِهِ فَأَمَنْ وَاسْتَكْبَرْتُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠﴾

10- De ki: Hiç düşündünüz mü? Eğer bu Kur'an Allah katından ise ve siz de onu inkâr etmişseniz, bununla birlikte İsrâiloğulları'ndan bir şâhit onun benzerini (Tevrat'ta) görüp îmân etmiş ve siz yine de büyüklük taslamışsanız durumunuz ne olur? Şüphesiz ki Allah zâlimler topluluğunu doğru yola iletmez!"

10. âyete göre, Kur'ân'ın İsrâiloğulları'ndan olan şahidi, bir rivâyette Hz. Mûsâ'dır. Başka bir rivâyete göre ise, Yahudi bilgini iken, Medîne'de İslâm'a giren, Abdullah bin Selâm'dır. Abdullah, Müslüman olmaya karar verince Hz. Peygamber'den, Yahudi önde gelenlerini davet etmesini, kendisinin ve yine bir bilgin olan babasının Yahudi toplumu içindeki durumunu onaylattıktan sonra, kendisinin Müslüman olduğunu açıklamasını istemişti. Bu plân uygulanmış, ancak Abdullah ortaya çıkıp, İslâm'a girdiğini ve Tevrat'ta da Hz. Muhammed'in geleceğinin haber verildiğini açıklamasına rağmen, hazır bulunan Yahudiler söylenerek meclisi terk etmişlerdi. İşte âyet, bu olay üzerine, Medîne'de inmiştir. Âyetin iniş sebebi ile ilgili, başka rivâyetler de vardır.²⁷

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“De ki: Söyleyin bakalım! Eğer bu Kur'an, Allah katından ise ve siz de onu yalanlamış iseniz, o takdirde Hak'tan böylesine uzak düşmüş kimseden daha şaşkın kim olabilir?”**²⁸

“Hayır, sana âyetlerim gelmişti de sen ise onları yalanlamış, büyüklük taslamış ve kâfirlerden olmuştun!”²⁹

“İnkâr edenlere gelince, (onlara şöyle denir): ‘Size âyetlerim okunmadı mı? Fakat siz, büyüklük tasladınız ve günah işleyen bir kavim oldunuz, değil mi?’”³⁰

27. Bk. Alûsî, Tefsîr, XIII, 11; Elmalılı, Tefsîr, VII, 99, 100.

28. Fussilet, 41/52.

29. Zümer, 39/59.

30. Câsiye, 45/31.

﴿ BÂB 2 ﴾

**KUR'AN VE TEVRAT,
ÎMÂN EDİP DOSDOĞRU YOLDA GİTMEK,
ANA-BABAYA İYİ DAVRANMAK,
AMELE DENK KARŞILIK, İNKÂRCILAR**

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا لَوْ كَانَ خَيْرًا مَا سَبَقُونَا إِلَيْهِ ۖ وَإِذْ لَمْ يَهْتَدُوا بِهِ فَسَيَقُولُونَ هَذَا إِفْكٌ قَدِيمٌ ﴿١١﴾ وَمِنْ قَبْلِهِ كِتَابُ مُوسَى إِمَامًا وَرَحْمَةً ۖ وَهَذَا كِتَابٌ مُصَدِّقٌ لِّسَانًا عَرَبِيًّا لِّيُنذِرَ الَّذِينَ ظَلَمُوا ۚ وَبُشْرَى لِلْمُحْسِنِينَ ﴿١٢﴾ إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٣﴾ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾ وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا ۖ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا ۖ وَحَمَلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا ۖ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَبَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً ۖ قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ ۖ وَأَصْلِحْ لِي فِي ذُرِّيَّتِي ۚ إِنِّي تُبْتُ إِلَيْكَ وَإِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٥﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ نَقَبَلُ عَنْهُمْ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَنَتَجَاوَزُ عَنْ سَيِّئَاتِهِمْ فِي أَصْحَابِ الْجَنَّةِ ۖ وَعَدَ الصِّدْقِ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿١٦﴾ وَالَّذِي قَالَ لِوَالِدَيْهِ أُفٍّ لَّكُمَا اتَّعَدَانِي أَنْ أَخْرَجَ وَقَدْ خَلَتْ الْقُرُونُ مِنْ قَبْلِي وَهُمَا يَسْتَعْثِفَانِ اللَّهَ وَيَلْتَكِمُ ۚ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ ۖ فَيَقُولُ مَا هَذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٧﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمِّ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ ۖ إِنَّهُمْ كَانُوا خَاسِرِينَ ﴿١٨﴾

وَلِكُلِّ دَرَجَاتٍ مِّمَّا عَمِلُوا وَلِيُؤْفِيَهُمْ أََعْمَالَهُمْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٩﴾ وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ أَذْهَبْتُمْ طَيِّبَاتِكُمْ فِي حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا وَاسْتَمْتَعْتُمْ بِهَا فَالْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنتُمْ تَفْسُقُونَ ﴿٢٠﴾

11- İnkâr edenler, îmân edenler için dediler ki: “Eğer bu dinde bir hayır olsaydı, ona uymakta onlar bizi geçemezlerdi!” Ama onlar Kur'an'la doğru yolu bulamayınca da; “Bu eski bir uydurma.” diyecekler.

12- Oysa Kur'an'dan önce de bir rehber ve bir rahmet olarak, Mûsâ'nın Kitab'ı vardı. Bu Kur'an da, zulmedenleri uyararak ve iyilik yapanlara müjde olmak üzere Arap diliyle indirilmiş, kendinden öncekileri onaylayan bir kitaptır.

13- “Rabbimiz Allah'tır” deyip sonra da dosdoğru olanlara korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir!

14- İşte onlar cennet ehlidirler. Yapmakta olduklarına karşılık orada ebedî olarak kalacaklardır.

15- Biz insana, ana-babasına iyilik etmesini tavsiye ettik. Annesi onu güçlkle karnında taşıdı ve güçlkle doğurdu. Onun ana karnında taşınması ile süttten kesilmesi otuz ay sürer. Sonunda insan olgunluk çağına erişip, kırk yaşına ulaşınca der ki: “Ey Rabbim! Bana ve ana-babama verdiği nîmetlerine şükretmemi ve senin hoşnut olacağın iyi ameller işlememi gönlüme ilham et! Benim için de zürriyetim için de iyiliği devam ettir. Doğrusu ben Tevbe edip Sana yöneldim ve şüphesiz ki ben Müslümanlardanım.”

16- İşte bunlar, yaptıklarının en güzelini kendilerinden kabûl edeceğimiz ve günahlarını bağışlayacağımız cennetlikler arasındadırlar. Bu, kendilerine verilmiş olan gerçek bir sözdür.

17- Bir de öylesi var ki, ana ve babasına, “Öf size! Benden önce nice nesiller gelip geçmişken, beni yeniden dirilip topraktan çıkarılmakla mı tehdit ediyorsunuz?” der.

Onlarsa Allah'tan yardım isteyerek, “Yazık sana! İmana gel, çünkü Allâh'ın verdiği söz gerçektir.” derken o, “Bu, öncekilerin masallarından başka bir şey değildir.” der.

18- İşte bunlar, kendilerinden önce geçmiş cin ve insan toplulukları içinde azâbı hak etmiş olan kimselerdir. Bunlar gerçekten ziyâna uğrayanlardır.

19- Herkesin, yaptıklarına göre dereceleri vardır. Allah onlara yaptıklarının karşılığını tam olarak verecek ve kendilerine haksızlık yapılmayacaktır!

20- İnkâr edenler o gün ateşe sunulurlar ve onlara: “Siz, bütün zevklerinizi dünya hayatınızda tükettiniz, onların zevkini çıkardınız! Artık bugün yeryüzünde haksız yere büyüklük taslamanız ve yoldan çıkmanızdan dolayı alçaltıcı bir azap göreceksiniz!” denir.

11-12. âyetlere göre, Mekke'de ilk önce köleler ve kimi yoksullar İslâm'a girince Kureyş ileri gelenleri, İslâm'ın hayır getirmediğini, bunun ilk İslâm'a girenlerden belli olduğunu söylemişler ve Kur'ân'a da “uydurma bir kitap” diyerek dil uzatmışlardı. Âyetle, onların bu tutumları kınanmakta, daha önce Mûsâ'ya da bir kitap verildiği, Kur'ân'ın zulmedenleri uyarmak, iyilik yapanlara müjde vermek üzere Arapça bir dilde indirildiği hatırlatılmaktadır. Müşrik önderlerinin düşüncelerini yansıtan benzer bir âyet de şudur: **“Böylece Biz onların kimini kimi ile denedik ki, Allah içimizden şunlara mı lütfunu lâıyk gördü? desinler. Allah şükredenleri daha iyi bilen değil midir?”**³¹

Mekke Müşriklerinin küçümsedikleri ilk Müslümanların Suheyb, Bilâl ve Ammar gibi fakir, köle ve zayıf kimseler olduğu nakledilmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biz onu, anlayasınız diye Arapça bir Kur'an olarak indirdik. Sana bu Kur'ân'ı vahyetmekle kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Oysa sen daha önce bunlardan habersiz idin.”**³²

“Biz, her peygamberi kendi kavminin diliyle gönderdik ki onlara açıklasın. Allah, dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir.

31. En'âm, 6/53.

32. Yûsuf, 12/2-3.

O, çok güçlü, tam hüküm ve hikmet sahibi olandır.”³³ “İşte böylece Biz onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik ve onda tehdit ve ihtarlardan türlü şekilde tekrar yaptık ki belki sakınırlar yahut kendileri için yeni bir öğüt ve hatırlatma olur!”³⁴

“Eğer Biz onu, Arapça dışındaki bir dilde Kur'an yapsaydık mutlaka onlar: “Bu kitabın âyetleri genişçe açıklanmalı değil miydi? Arap bir peygambere yabancı dil, olacak şey değil!” derlerdi. De ki: “O, îman edenler için doğru yolu gösteren bir rehber ve bir şifâdır.” İman etmeyenlere gelince; onların kulaklarında bir ağırlık vardır. Kur'an onlara göre bir körlüktür. Sanki onlar uzak bir yerden çağırılıyor da duymuyorlar!”³⁵

“Böylece Biz sana Arapça bir Kur'an vahyettik ki, kentlerin anası olan Mekke halkını ve çevresinde bulunanları uyarasın ve kendisinde hiçbir şüphe olmayan toplanma gününün dehşetini onlara haber veresin! (O gün) bir grup cennette, bir grup çılgın alevli cehennemdedir.”³⁶

“Bu, bilen bir kavim için, âyetleri Arapça okunarak açıklanmış bir kitaptır.”³⁷

13-14. âyetlere göre, “Rabbimiz Allah” deyip, dosdoğru yolda yürüyen herkes kurtuluşa erer ve cennete girebilir. Dosdoğru yolda yürümek Allâh'a îman yanında meleklerle, kitaplara, peygamberlere ve âhiret gününe îman kapsadığı gibi, Allâh'a karşı gelmekten sakınmayı, O'nun emir ve yasaklarına uymayı da gerektirir. Bu nitelikleri taşıyanların cennet ehli oldukları pek çok âyet ve hadislerde belirtilmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Rabbimiz Allah'tır.” deyip, sonra da dosdoğru yolda yürüyene gelince, onların üzerine (ölüm sırasında) melekler iner ve derler ki: ‘Korkmayın, üzülmeyin, size vaat olunan cennetle sevinin! Biz dünya hayatında da, âhirette de sizin dostunuz. Orada size, çok bağışlayan, çok merhametli olan Allah'tan bir ikrâm olarak canlarınızın çektiği her şey vardır; orada istediğiniz her şey sizindir!”³⁸**

33. İbrâhim, 14/4.

34. Tâhâ, 20/113.

35. Fussilet, 41/44.

36. Şûrâ, 42/7.

37. Fussilet, 41/44.

38. Fussilet, 41/30.

“İşte bunun için sen çağrını yap ve emrolunduğun gibi dosdoğru ol! Onların tutkularına uyma ve de ki: “Ben, Allâh’ın indirdiği her kitaba îmân ettim ve aranızda adâleti gerçekleştirmekle emrolundum.”³⁹

“Emrolunduğun gibi dosdoğru ol! Seninle birlikte Tevbe edenler de (dosdoğru olsunlar). Sakın aşırı gitmeyin! Çünkü O, yapmakta olduklarınızı görmektedir!”⁴⁰

İbn Abbas’tan rivâyete göre, Nebî ﷺ, “Hûd sûresi beni ihtiyarlattı.”⁴¹ buyurmuştur. İbn Abbas şöyle der: “Rasûlullah ﷺ için, Kur’an’da, anlamı bu âyetten daha ağır bir âyet inmemiştir. Ancak Peygamber’e olan bu emrin, dolaylı olarak ümmetini de kapsadığında şüphe yoktur.

وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا ۖ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا ۖ وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا ۖ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَبَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً ۖ قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَصْلِحْ لِي فِي ذُرِّيَّتِي ۚ إِنِّي تُبْتُ إِلَيْكَ وَإِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٥﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ نَقَبُلُ عَنْهُمْ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَتَتَجَاوَزُ عَنْ سَيِّئَاتِهِمْ فِي أَصْحَابِ الْجَنَّةِ ۖ وَعَدَ الصِّدْقِ الَّذِينَ كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿١٦﴾

15- Biz insana, ana-babasına iyilik etmesini tavsiye ettik. Annesi onu güçlkle karnında taşıdı ve güçlkle doğurdu. Onun ana karnında taşınması ile sütten kesilmesi otuz ay sürer. Sonunda insan olgunluk çağına erişip, kırk yaşına ulaşınca der ki: “Ey Rabbim! Bana ve ana-babama verdiği nîmetlerine şükretmemi ve senin hoşnut olacağın iyi ameller işlememi gönlüme ilham et! Benim için de zürriyetim için de iyiliği devam ettir. Doğrusu ben Tevbe edip Sana yöneldim ve şüphesiz ki ben Müslümanlarımdır.”

39. Şûrâ, 42/15.

40. Hûd, 11/112.

41. Tirmizî, Tefsîr, 56/6.

16- İşte bunlar, yaptıklarının en güzelini kendilerinden kabûl edeceğimiz ve günahlarını bağışlayacağımız cennetlikler arasındadırlar. Bu, kendilerine verilmiş olan gerçek bir sözdür.

15-16. âyetlerde, Allah insana, ana babasına iyilik etmesini emretmiştir. Özellikle annesi onu büyük güçlüklerle karnında taşımış, güçlükle doğurmuş ve emzirirken güçlük çekmiştir. Bu güçlükler otuz ay sürmüştür. Ana babasının rızasını kazanan, kendi neslinin iyi yetişmesi için de gayret eden ve Allâh'a teslimiyet içinde bulunan kimselerin cennet ehlerinden olacakları ve bunun Allah tarafından verilmiş bir söz olduğu belirtilir. Tâat niteliğinde olan ameller en güzel amellerdir. Mübah sayılan güzel fiiller ise, "hasen (iyi, güzel)" sayılır, fakat her mübah fiilden sevap meydana gelmez.⁴² Yukarıdaki 16. âyette Hz. Ebûbekir ve bu özelliği taşıyan kimseler kastedilmiştir.⁴³

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Biz insana, ana babasına iyilik yapmasını tavsiye ettik. Eğer onlar seni, hakkında bir bilgin olmayan bir şeyi, Bana ortak koşman için zorlarlarsa, onlara itaat etme. Dönüşünüz ancak Banadır. O zaman size yapmış olduklarınıza haber vereceğim."**⁴⁴

"Anneler, emzirme süresini tamamlamak isteyen (babalar) için çocuklarını tam iki yıl emzirirler. Onların yiyecek ve giyeceğini, iyi bilinen örfe göre sağlamak, çocuğun babasına âittir. Bununla birlikte hiç kimse gücünün yetmeyeceği şeyden sorumlu tutulmaz. Ne çocuğu yüzünden anne, ne de çocuğu yüzünden baba zarara sokulmasın! (Babanın) mîrasçısına düşen de buna denk bir borçtur. Eğer anne ve baba birbirleriyle istişâre edip, her ikisinin rızasıyla çocuğu memeden ayırmak isterlerse, kendilerine bir günah yoktur. Eğer çocuklarınızı başkalarına (sütanneye) emzirtmek isterseniz, ona vereceğiniz ücreti örfe uygun olarak verdiğiniz takdirde, yine size bir günah yoktur. Allah'tan korkun ve bilin ki Allah her ne yaparsanız görür!"⁴⁵

"Biz insana ana-babasını da tavsiye ettik. Anası onu nice sıkıntılara katlanarak taşıdı. Sütten ayrılması da iki yıl içinde olur. (İşte bunun için) önce Bana, sonra da ana ve babana şükret diye (tavsiye ettik). Dönüş ancak Banadır. Eğer onlar seni, hakkında bilgin

42. Beyzâvî, Ahkâf, 46/16. âyet tefsiri.

43. Bk. Nahl, 16/96; Zümer, 39/35.

44. Ankebût, 29/8.

45. Bakara, 2/133.

olmayan bir şeyi, Bana ortak koşman için zorlarsa, onlara itaat etme. Onlarla dünyada iyi geçin ve Bana yönelenlerin yoluna uy! Sonunda dönüşünüz ancak Banadır. O zaman size, yapmış olduklarınızı haber veririm.”⁴⁶

“Sonunda karınca vâdisine geldiklerinde, bir karınca dedi ki: ‘Ey karıncalar, haydi yuvalarınıza girin de Süleyman ve orduları, farkına varmadan sizi ezmesin!’ Süleyman karıncanın bu sözüne gülümseyerek şöyle dedi: ‘Ey Rabbim! Bana ve ana babama verdiği nîmetine şükretmeye, senin hoşnut olacağın iyi amel işlemeye beni muvaffak kıl. Rahmetinle beni iyi kullarının arasına kat!’”⁴⁷

“Bir zamanlar Rabbi İbrahim’i birtakım kelimelerle sınamış, onları tam olarak yerine getirince, ‘Ben seni insanlara önder yapacağım.’ demişti. ‘Soyumdan da (önderler yap!)’ deyince, Rabbi ona, ‘Benim sözüm zâlimlere ulaşmaz.’ dedi.”⁴⁸

“Hani İmrân’ın karısı: ‘Ey Rabbim! Karnımdakini sırf Senin hizmetine adadım. Benim bu adağımı kabûl eyle! Şüphesiz Sen işitensin, bilensin.’ demişti. Onu doğurunca dedi ki: ‘Rabbim! Ben onu kız doğurdum.’ -Oysa Allah onun ne doğurduğunu zaten biliyordu- ‘Erkek, kız gibi değildir. Ona Meryem adını verdim. Kovulmuş olan şeytanın şerrinden, onu ve soyunu Senin korumana emânet ediyorum.”⁴⁹

“Onlar şöyle derler: ‘Ey Rabbimiz! Bize gözümüzü aydınlatacak eşler ve nesiller bağışla ve bizi takvâ sahiplerine önder yap!’”⁵⁰

İnsanların bu duâları yanında Arş’i taşıyan meleklerin de “Tevbe edip Allâh’ın yoluna uyan” kimseler için şu şekilde duâ ettikleri belirtilir:

“Arş’i taşıyan ve onun çevresinde bulunan (melekler), Rab’lerini hamd ile tesbih ederler, O’na îmân ederler ve îmân eden mü’minlerin bağışlanması için de şöyle duâ ederler: ‘Ey Rabbimiz! Senin rahmetin ve bilgin her şeyi kuşatmıştır. O hâlde Tevbe edip, senin yoluna uyanları bağışla ve onları cehennem azâbından koru! Ey Rabbimiz! Hem onları, hem onların atalarından, eşlerinden ve zürriyetlerinden iyi olanları vaat etmiş olduğun ‘Adn’ cennetlerine koy. Şüphesiz ki

46. Lokmân, 31/14-15.

47. Neml, 27/18-19.

48. Bakara, 2/124.

49. Âl-i İmrân, 3/35-36.

50. Furkan, 25/74.

sen, gerçekten mutlak üstün, tam hüküm ve hikmet sahibi olansın! Onları kötülüklerden koru! Sen her kimi kötülüklerden korursan, o gün ona rahmet etmişsindir. İşte büyük kurtuluş budur!”⁵¹

ÇOCUĞUN ANNE KARNINDA OLUŞUMU

Kur'ân-ı Kerîm'de insan neslinin, kendi türünü doğum yoluyla sürdürdüğünü bildiren pek çok âyet vardır. Bunlarda çocuğun ana karnındaki gelişimi tıp biliminin açıkladığı ile uyumlu bir biçimde belirtilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Şüphesiz Biz sizi topraktan, sonra nutfeden (sperm), sonra alakadan (aşılanmış yumurtası), sonra uzuvları belirsiz, sonra belirli canlı et parçasından yarattık ki size gücümüzü gösterelim. Dilediğimizi belirlenmiş bir süreye kadar rahimlerde bekletiriz, sonra sizi bir bebek olarak dışarı çıkarırız.”**⁵²

“Şüphesiz Biz insanı çamurdan bir özden yarattık. Sonra onu sağlam bir karargâhta sperm hâline getirdik. Sonra bu spermi, alaka (aşılanmış yumurta) yaptık. Peşinden alakayı bir parça et hâline soktuk. Sonra bu bir parça ette kemikleri yarattık, kemiklere de et giydirdik. Sonra onu başka bir yaratılışla insan hâline getirdik.”⁵³

Hız. Peygamber'in hadislerinde anne karnındaki gelişim şöyle belirlenmiştir: **“Şüphesiz sizden birinizin oluşumu annesinin karnında kırk günde toplanır. Sonra orada o kadar bir süre içinde alaka (aşılanmış yumurta) olur. Sonra o kadar bir süre içinde mudga (bir parça et) hâline gelir. Sonra melek gönderilir ve kendisine ruh üflenir. Meleğe dört kelime emredilir: Doğacak çocuğun rızkını, yaşama süresini, işleyeceği amellerini, şakî mi (cehennemlik mi?) yoksa saîd mi (cennetlik mi?) olacağını yazması.”**⁵⁴

Âmir b. Vâsıla 'ın naklettiği hadiste ise şu ilâveler vardır: **“(Anne rahmine düşen) spermin üzerinden kırk iki gece geçince, Allah ona bir melek gönderir. Ona şekil verir; kulağını, gözünü, derisini, etini ve kemiklerini yaratır. Sonra melek sorar: Erkek mi, yoksa dişi mi olacak, eceli ve rızkı ne olacak? Allah dilediğine hüküm verir ve melek yazar. Sonra melek elinde bu sahife ile çıkar. Emrolunduğunun üzerine ne bir ziyâde ve ne de eksiklik yapmaz.”**⁵⁵

51. Mü'min, 40/7-9.

52. Hac, 22/5.

53. Mü'minûn, 23/12-14; bk. Mü'min, 40/67.

54. Buhârî, Bed'ül-Halk, 6, Enbiyâ, 1, Kader, 1; Müslim, Kader, 1; Ebû Dâvûd, Sünne, 16; Tirmizî, Kader, 4; İbn Mâce, Mukaddime, 10; A. Dâvûdoğlu, Sahih-i Müslim Terc. ve Şerhi, İst. 1979 X, 613.

55. Müslim, Kader, 3; İbn Mâce, Mukaddime, 7; İbn Hanbel, II, 176.

Başka bir hadiste ise 40'ar günlük üç gelişim süreci belirtildikten sonra, kemiklerin teşekkülünden söz edilir ve “Allah bu et parçasının (mudga) yaratılışını tamamlamayı murâd ettiği zaman ona bir melek gönderir.” buyrulur. Bundan sonra meleğin, çocuğun cinsiyeti, şakî mi yoksa saîd mi, kısa mı, uzun mu, rızkının ve ecelinin eksik mi, fazla mı, yine çocuğun sağlıklı mı yoksa hastalıklı mı olacağı hususlarını yazacağı belirtilir.⁵⁶

Yukarıdaki âyet ve hadislerle göre, çocuğa ana karnında oluşum devresinde iken bir hayat programının yükletildiği ve onun biyolojik yaratılışında kader programının mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Hatta Hz. Peygamber ﷺ'in ömür boyu cennete girmeye sebep olan amelleri işleyip sonunda cennete bir arşın kalmışken cehenneme götüren amelin, sonucu değiştirebildiğini; ömür boyu, cehenneme götürecektir amelleri işleyip, sonunda cennete götüren bir amel yüzünden cennete girilebileceğini ve bunun anne karnında yazılan bu program nedeniyle böyle olduğunu belirtmesi üzerine bir sahâbe; kader programımız yazıldığına göre amel etmemize ne gerek var? diye sorunca, Allah elçisi şöyle buyurmuştur:

“Amel edin! Herkese imkân verilmiştir. Saâdet ehline (programı saîd yazılanlar) saâdet ehlinin ameli kolaylaştırılır. Şekâvet ehline (şakî yazılanlar) ise şekâvet ehlinin ameli kolaylaştırılır”, sonra şu âyeti okudular: “Kim Allah yolunda harcar ve O'ndan korkar ve en güzel olan “İslâm” inancını tasdik ederse, Biz onu en kolay olana muvaffak kılacağız. Fakat kim de cimrilik eder ve Allâh'a ihtiyâcı olmadığını iddiâ eder ve en güzel olan “İslâm” akîdesini yalanlarsa, Biz, onu en zor olana sürükleriz.”⁵⁷

Her şey yüce Allâh'ın kudret elinde ve O'nun dilemesine bağlı olduğu için kimi zaman ömür boyu büyük kötülüklerin ve bataklığın içinde kalan kişi, ömrünün sonuna doğru Allâh'ın rızasını kazandıran bir amel yapar ve hayırlı bir sonla dünyadan ayrılabilir. Ancak genel olarak insanların âhiret-teki durumunu dünyadaki amelleri belirler.

Burada belki ibadet ve amellerine fazla güvenerek, büyüklük ve üstünlük taslayanlara ve böylece yüce Allâh'ın gazabını üzerine çekenlere bir uyarı vardır.

İnsan hücresinin çekirdeğinde 46 adet kromozom bulunur. Bunlar 23 çift oluşturacak şekilde ikiyeşerli olarak dizilmiştir. Her çiftin bir tanesi anneden,

56. Bk. Müslim, Kader, 4; Ahmed bin Hanbel, I, 374, III, 397.

57. Leyl, 92/5-10. Bk. Buhârî, Bed'ü'l Halk, 6; Müslim, Kader, 1.

diğeri de babadan intikal etmiştir. Bu yüzden anne ve babadan irsiyet yoluyla geçen özellikler, bir insanın tırnak ucundan saç uçlarına kadar bütün hücrelerine geçmiş ve şifrelenmiş durumdadır.

İnsan vücudundaki hücreler, çoğalmalarını bölünerek yaparlar. Bu bölünme iki türlü olur. Mitoz ve mayoz bölünme. Mitoz bölünmede hücre, bölününce eşit niteliklere sahip, yine 46 kromozumlu iki kardeş hücre hâlini alır. Hücre bölünmesi en ileri teknoloji ile donatılmış bir kimya laboratuvarı çalışması gibi bir işlemle gerçekleşir. Şöyle ki; bir hücre bölünmesinde, cansız maddelerin en küçük yapıtaşı olan 20-30 çeşit “atom” kullanılır. Bu atomlardan yaklaşık yüz trilyon tanesi hücre içine alınır, hücre fabrikasında yoğrularak dev moleküller sentez edilir. Sonra da bu moleküllerden hücreye âit organeller yapılır. Ana hücrenin içinde bulunan 46 kromozom aynen sentez edilir. Sonuçta, kendisinin aynı olan iki hücre doğuverir. Biyolojik bakımdan canlı olan bir hücrenin, kendisi gibi bir hücreyi 100 trilyon cansız atom zerrelerinden inşa etmesi esrârengiz bir olaydır. Bir insan vücudunda yaklaşık 100 trilyon hücre olduğuna göre, yiyecek ve içecekler aracılığı ile bedene giren trilyonlarca cansız atoma hücre içi sentezle canlılık kazandırıldığı anlaşılmaktadır. Erkek ve kadında erginlik çağına kadar cinsiyet (sperm ve yumurta) hücreleri de yukarıdaki şekilde bölünmeye uğrar.

Erginlik çağından itibâren erkek ve kadında yalnız cinsiyet hücreleri ayrı bir bölünmeye uğrar. “Mayoz” bölünme adını alan bu bölünmede ana hücre ikiye bölünürken kromozom sayısı yarıya düşer. Böylece erkek sperm ile kadına âit yumurta hücresi 23'er kromozumlu yavru hücre oluşturarak çoğalır.

İşte bir elmanın iki parçası gibi yarım hücre görünümünde ve eksik durumda olan erkek ve dişi hücreler aşılandıktan sonra yine 46 kromozumlu ana hücreyi meydana getirmektedir. Zigot adı verilen bu aşılanmış yumurta hücresi (alaka) insanın temel taşı oluşturacaktır.⁵⁸

Gebelik ve süt emzirme süresi: Ebû Hanîfe'ye göre, gebelik ve süttan ayrılma süreleri ayrı hesaplanarak, her ikisinin süresi 30'ar aydır. Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise, 30 ay gebelik ve süttan ayrılmanın toplam süresidir. Başka bir âyette süt emzirme süresi iki yıl (24 ay) olarak belirtildiği gibi,⁵⁹ Lokmân sûresinde de, **“Onun süttan kesilmesi iki yıl içindedir.”**

58. Bahri Dayıoğlu, Yararlılık Mucizesi, 2. baskı, ilim ve Teknik Serisi, Neşr. Yeni Asya Yayını, İstanbul, 1986, s. 9 vd.; Hamdi Döndüren, Delilleriyle İslâm İlmihali.

59. Bk. Bakara, 2/233.

buyurularak tahsis yapıldığı görülür. Buna göre geride gebelik süresi için 6 ay kalır. Bu da gebeliğin en kısa süresidir. Nitekim evlilikten sonra ve 6 aydan önce normal doğum yapan bir bayan, zinâ ithamı ile karşılaşır. Diğer yandan Hz. Âişe'den, en uzun gebelik süresinin iki yıl olduğu nakledilmiştir. Süt akrabalığının oluşması için de, çocuğun kendi annesi olmayan bir kadından süt emzirme çağında süt emmesi gerekir ki, bu süre de Ebû Hanîfe'ye göre çocuğun doğum tarihinden itibaren 30 ay, diğer iki müçtehide göre ise 24 aydır. Fetvâya ikinci görüş esas alınmıştır.⁶⁰

Bu âyetin Hz. Ebûbekir hakkında indiği rivâyet edilmiştir. Ebûbekir, Hz. Muhammed'in peygamber oluşundan iki yıl sonra kırk yaşına girmiş, kendisi, ana-babası, oğlu Abdurrahman ve onun oğlu Muhammed ﷺ İslâm'a girmişlerdi. Ancak âyetin inme sebebinin özel oluşu, hükmün genel oluşuna engel değildir.

Hz. Ebûbekir, Mekke döneminin o günlerinde işkence altında kıvranan dokuz tane mü'min kölenin hürriyetine kavuşturulmasını sağlamıştır.

Anne sütü ve sağlık açısından önemi üzerinde bir değerlendirme:⁶¹

“Radâ sözcüğü Arapça “radaa” kökünden mastar olup, bir çocuğun annesinin sütünü emmesi demektir. Bir isim olarak, süt kardeşliği ve süt hıslılığı anlamına gelir.

Doğan bir çocuğun en önemli gıdası anne sütüdür. Çocuğun fizik ve biyolojik gelişmesinde anne sütünün önemi günümüz tıp otoritelerince de ortaya konulmuştur. Yeni doğan çocuğa belirli bir gelişim süresince anne sütü vermenin İslâmî literatürdeki yerini açıkladıktan sonra tıp yönü üzerinde ayrıca duracağız.

Kur'ân-ı Kerîm'de çocuğa süt emzirmeyi emir ve teşvik eden âyetler yanında emzirmeyi düzenleyen bâzı hükümler de vardır.

İlgili âyetlerde şöyle buyurur: **“Emzirmeyi tamamlamak isteyen kimse için, anneler çocuklarını tam iki yıl emzirirler.”**⁶² **“Boşadığınız kadınlarınız kendisinden olan çocuklarınızı emzirirlerse, onlara ücretlerini verin. Bu konuda birbirinize danışarak hareket edin. Eğer anlaşılamazsanız, çocuğu başka bir kadın emzirecektir.”**⁶³

60. Bk. Elmalılı, VII, 106, 107.

61. Delilleriyle Aile İlmihali, Erkam Yayını, İstanbul, 2010, s. 310-321'den naklen.

62. Bakara, 2/233.

63. Talâk, 65/6.

“Biz, Mûsâ’nın annesine; Onu emzir, sana ona âit bir tehlike gelince, kendisini denize (Nil’e) bırak, korkma, üzülme Biz onu sana yeniden geri vereceğiz ve onu elçilerden yapacağız diye vahyettik.”⁶⁴

“Biz daha önce Mûsâ’ya süt anaların sütünü emmeyi haram kılmıştık.”⁶⁵ **“Süt emziren analarınız ve süt cihetinden kız kardeşleriniz (de size haram kılındı).”**⁶⁶

Çoğunluk İslâm fakihlerine göre, bir annenin kendi çocuğunu emzirmesi menduptur. Ancak emzirmek istemediği takdirde aşağıda belirteceğimiz istisnâlar dışında kazâ yoluyla emzirmeye zorlanamaz. Çünkü çocuğun emzirilme işi nafaka kapsamına girer ve bu da çocuğun babası üzerine vâciptir. Bu yüzden koca, karısını emzirmeye zorlayamaz. Çünkü; **“Emmeyi tamam yaptırmak isteyenler için, anneler çocuklarını iki bütün yıl emzirirler.”**⁶⁷ âyeti tavsîye niteliğindedir.

Ancak aşağıdaki durumlarda, anne çocuğunu emzirmeye zorlanabilir.

a) Çocuğun kendi annesinden başkasının sütünü emmemesi,

b) Başka bir süt anne bulunamaması,

c) Çocuğun babasının olmaması ve kendisinin de süt anne tutabilecek bir malının bulunmaması durumlarında anne çocuğunu emzirir. Burada gâye, çocuğu helâk olmaktan korumaktır.

Yukarıdaki durumların dışında, anne çocuğunu emzirmekten kaçındığı takdirde, babanın bir süt anne tutması gerekir. Süt anne, çocuğu öz annesinin yanında emzirir. Çünkü anne için çocuğu “hıdâne” çağı süresince (bk. aşağıda “Hıdâne” konusu) yanında tutma hakkı vardır.

Baba, evlilik içinde olan veya ric’î (cayılabilir) boşamadan sonra iddet beklemekte bulunan karısına, kendi çocuğunu emzirmesi karşılığında bir ücret vermek zorunda değildir. Çünkü bu durumda kocanın nafaka yükümlülüğü sürmektedir. Bâin (kesin) boşama durumunda ise, kadın iddet içinde kazâen emzirmeye zorlanamaz. Hanefîlerin sağlam görüşüne göre, bu durumda anne, emzirme ücreti isteyebilir. Delil şu âyettir: **“Onlar sizin için, kendilerinden olan çocuğunuzu emzirmişlerse, onlara ücretlerini verin.”**⁶⁸ Bu âyet, boşanmış kadınlar hakkında inmiştir.

64. Kasas, 28/7.

65. Kasas, 28/12.

66. Nisâ, 4/23.

67. Bakara, 2/233.

68. Talâk, 65/6.

Mâlikilere göre kadın önemli bir övzü bulunmadıkça, evli olduğu veya ric'î boşamadan dolayı iddet içinde bulunduğu sürece, çocuğunu emzirmeye zorlanır. Onlar “kadının çocuğunu iki yıl emzirmesini” bildiren âyetin vü-cub ifâde ettiğini söylerler. Ancak kadın zengin ve şerefli bir aileden olursa, emzirmeye zorlanamaz. Burada delil maslahata dayalı övftür. Diğer yandan bain (kesin) talakla boşanan kadına çocuğunu emzirmesi vâcib olmaz. Delil, bu durumda kadının emzirme ücreti isteyebileceğini bildiren âyettir.⁶⁹

Buna göre İslâm, yeni doğan çocuğun belli bir süre anne sütü ile beslenmesine önem vermiş, öz annenin herhangi bir nedenle çocuğu emzirememesi durumunda, sûtanne yoluyla bu beslenmenin yine bir anne sütüyle yapılmasını öngörmüştür. İslâm'ın çıkışı sırasında, yeni doğan çocuğun sağlığı da dikkate alınarak çevre yerleşim merkezlerinde, aşiret ve kabilelerin yaşadığı yörelerde çocuklar bir süre sûtanneye verilir ve emzirme işi bir ücret karşılığında yapılır. Hz. Peygamber ﷺ'in de iki yılın üzerinde sûtannesini Halime ؑ'ın yanında kaldığı bilinmektedir.⁷⁰ Biz sût hısımlığı konusuna geçmezden önce, anne sütünün kimyasal yapısı ve çocuk üzerindeki biyolojik etkisini tıp bilimi açısından açıklayacağız.

Anne sütünün tıp bilimi açısından nitelikleri: Anne sütünün niteliklerini bu konuda otorite olan Prof. Dr. Şinasi Özsoylu özet olarak şöyle belirlemektedir:

“Bütün memelilerin yavrularının beslenmesinde kendi annelerinin sütü en iyi olduğu gibi, sût çocuğunun beslenmesinde de en önemli ve yeri doldurulamaz olan besin anne sütüdür. Klasik kitaplarda anne sütünün temiz, mikropsuz dâima uygun ısıda ve çocuğun yanında olması vurgulanır. Ancak anne sütünün yüksek beslenme değeri yanında içerdığı hücreler, hormonlar, enzimler ve immünglobulinler bağıışıklık sağlayan koruyucu maddeler yönünden etkilerini yeni yeni anlamaya başlıyoruz. Anne sütünün şekerinin, inek sütünden yüksek olması (loktöz: Anne sütü %7, inek sütü %4) yanında, proteinlerinin farkına da her kitapta işaret edilmiştir. Protein yönünden laktalbuminin (bir protein türü) anne sütünde yüksek olması önemli kimyasal özelliğidir. Bugün anne sütünün bütün üstünlüklerini kimyasal yapısı ile açıklayamamaktayız. Bu da biyolojik özelliklerin hepsinin kimyasını bilmediğimiz bir belgesidir. Son olarak anne sütü ile beslenen bebeklerin büyüme ve gelişmesindeki fark nedeniyle, suni gıdalarla beslenmiş bebelere

69. Kâsânî, Bedâ'î, IV, 40; İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr, III, 345; Cassâs, Ahkâmü'l-Kur'an, I, 403 vd.; Zühaylî, el-Fıkhü'l-İslâmî, VII, 698, 699.

70. İbn Hişâm, Sîre, Beyrut, 1971, I, 172, 173; İbnü'l-Esir, el-Kâmil fi't-Tarih, Beyrut, 1965, I, 461.

âit sıvı ve kalori hesaplarının yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini anlamış bulunuyoruz.”⁷¹

Anne sütü yerine, suni gıda ve mama ile beslemenin son yirmi yıllık gelişimi şöyle belirlenir. “Sunî beslenmenin bir zamanlar çok yaygın olduğu Amerika Birleşik Devletlerinde de anne sütüne dönüş aşağıdaki tablo da görülmektedir.”⁷²

Yıllara göre anne sütü verilme yüzdeleri:

Yıl: 1960 (%28,4), 1970 (%24,9), 1975 (%33,4), 1978 (%45,1), 1979 (49,1), 1980 (%54).

Buna göre 1960'larda ABD'de bebek sahibi annelerin ancak %28,4'ü çocuğunu emzirme yoluyla beslerken, bu oran 1980'de %54'e yükselmiştir.

Eserde; şöyle denilmektedir: “Yavrusunu sütle besleyen hiçbir canlının yavrusunun, annesinde olmadığı için suni beslenmeye mecbur kaldığı görülmüştür. Hatta hiç hâmile kalmamış kızların bile bir bebek tarafından emilmesi durumunda sütlerinin gelebileceği ve bu sütle bebeği olan annenin sütü arasında kimyasal yapı yönünden bir fark bulunmadığı ortaya çıkmıştır.”⁷³

Buna göre Cenâb-ı Hak her anneye, doğurduğu çocuğu besleyecek ölçüde süt nîmetini vermiştir. Sütün gelmemesi, kesilmesi veya azalması gibi endişe ve düşünceler yersizdir. Yavrusunu emzirme istek ve özlemi içinde olan bir annenin bünyesi süt îmal ve ifrâzına uygun olarak yaratılmıştır. Ancak hastalık gibi bir özürlü olanlar bundan müstesnâdır.

Anne sütünün bebeğin ihtiyâcı olan gıdayı sağlamada yeterli olduğu şöyle vurgulanır: “Bir kimse yediği gıdaların içindeki emilebilen demirin ancak %10'unu emebildiği hâlde, bir bebeğin ek gıda verilmedikçe, anne sütündeki demirin %60'ını emebildiği ortaya çıkmıştır. Bugün annede demir eksikliği olsa bile, sütündeki demir, bebeğe yeterli olabilmektedir. Sonuçta; sağlıklı annelerin sütündeki bütün faktörlerin bebek için ilk altı ay yeterli olacağını ve başka bir ek gıdanın şart olmadığını anlamış bulunuyoruz.”⁷⁴

Anne sütünün çocuğun büyümesini ve gelişmesini sağlaması yanında, çocuğun sağlığını koruma ve vücut direncini arttırıcı nitelikleri de şöyle özetlenebilir.

71. Şinasi Özsoylu, *Pediatride Yenilikler*, Neşr. Türkiye Sağlık ve Tedavi Vakfı, Ankara, 1983, s. 4, 5.

72. Martinez, GA et al: Milk Feeding patterns in the United States during the first 12 months of life. *Pediatr*, 68; 863, 1981'den naklen, Özsoylu, age, s. 5.

73. Özsoylu, age, s. 5, 6.

74. Özsoylu, age, s. 6, 7.

a) Anne sütünün çocuk doğar doğmaz (ilk on dakika içinde) emilmesi, teneffüs ve idrar yollarının infeksiyonlarına karşı, çocuğun korunmasını sağlar. Çünkü bu ilk emme mikropsuz ortamda dünyaya gelen bebeğin, özellikle ağız ve mide-bağırsak sistemi iç zarları (gastro-intestinal mukozaları)nın koruyucu bir madde ile (sekretuar IgA) örtülerek korunmasını sağlamış olur.

b) Anne sütünde, bebeğin sık ishal olmasına neden olan mikroplara karşı etkili bulunan bir koruyucu maddenin (IgG antikoru) varlığı da belirlenmiştir.

c) Anne sütü, bebeğin gereksiz şişmanlamasını önler ve onun standard kiloda gelişmesine yardımcı olur.

d) Anne sütünün mikropsuz (steril) oluşu ve bakterilere karşı etkili bulunuşu yüzünden bebeğin gözüne damlatılması durumunda, gözü konjunktivitten (bulaşıcı bir göz hastalığı) koruduğu ve tedavi ettiği belirlenmiştir. Anadolu'da gözü ağrıyan çocuğa anne sütü damlatılmasının nedeni budur.

e) Anne sütünün bir çeşit "aşı" görevi yapması nedeniyle özellikle Türkiye gibi geri kalmış ülkelerde, yalnız anne sütü ile uygun beslenen bebeklerin hastalanmalarının, kızamık, ishal ve pnömoniden (zatürre) ölümlerinin az olduğu görülmüştür.

f) Anne sütündeki lipazın (bir enzim türü) yağ sindiriminde önemli bir etkisi vardır. Çünkü bebeğin pankreasından ilk aylarda lipaz ve âmilaz (protein sindirimde yer alan bir madde türü) salgılanması çok azdır.

g) Anne sütü ile beslenen bebeklerde alerji az görülür. Bebeğin inek sütü, soya sütü gibi değişik gıda alerjilerine karşı da anne sütü koruyucu bir niteliğe sahiptir.

h) Anne sütünün, bebeği orta kulak iltihabına karşı (otitis medi) koruyucu etkisi vardır.

i) Anne kızamıkçık (Rubella) aşısı olduğunda sütünde aşı virüsü görülmesine rağmen bebekte enfeksiyon ve hastalık yapmadığı belirlenmiştir.

Sonuç olarak bu açıklamalar anne sütünün bebeğin biyolojik ve psikolojik bütün ihtiyaçlarının karşılanmasında yeri doldurulamayacak bir besin olduğunu göstermektedir.⁷⁵

75. Özsoylu, age, s. 6-25.

İşte çocuğun gelişmesinde bu derece önemli olan anne sütünü, öz anneden sağlama imkânı olmaz veya bebeğin sağlığı için gerekli görülürse, öz anneden başka bir süt anneden emme konusunda yararlanma da İslâm'ın önem verdiği bir husustur.”⁷⁶

وَالَّذِي قَالَ لِوَالِدَيْهِ أُفٍّ لَّكُمَا أَتَعِدَانِنِي أَنْ أُخْرَجَ وَقَدْ خَلَتِ الْقُرُونُ مِنْ قَبْلِي وَهُمَا يَسْتَكْبِرَانِ اللَّهُ وَبِئْسَ لِلَّهِ خِطَابٌ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَيَقُولُ مَا هَذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٧﴾ أُولَئِكَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمِّ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ إِنَّهُمْ كَانُوا خَاسِرِينَ ﴿١٨﴾ وَلِكُلِّ دَرَجَاتٍ مِمَّا عَمِلُوا وَلِيُوفيَهُمْ أَعْمَالَهُمْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٩﴾

17- Bir de öylesi var ki, ana ve babasına, “Öf size! Benden önce nice nesiller gelip geçmişken, beni yeniden dirilip topraktan çıkarılmakla mı tehdit ediyorsunuz?” der. Onlarsa Allah’tan yardım isteyerek, “Yazık sana! İmana gel, çünkü Allâh’ın verdiği söz gerçektir.” derken o, “Bu, öncekilerin masallarından başka bir şey değildir.” der.

18- İşte bunlar, kendilerinden önce geçmiş cin ve insan toplulukları içinde azâbı hak etmiş olan kimselerdir. Bunlar gerçekten ziyâna uğrayanlardır.

19- Herkesin, yaptıklarına göre dereceleri vardır. Allah onlara yaptıklarının karşılığını tam olarak verecek ve kendilerine haksızlık yapılmayacaktır!

17-19. âyetlerde sözü edilen kişi, ana babasına isyan eden ve yeniden dirilmeyi kabûl etmeyen küfür ehli bir kimsedir. Yusuf bin Mâhek demiştir ki; Muâviye, Mervan’ı Hicaz’a vâli olarak görevlendirmişti. Mervan bir hutbe irat etti ve babasının vefâtından sonrası için Muâviye’nin oğlu Yezid’e veliaht olarak bey’at edilmesini istedi. Abdurrahman bin Ebî Bekir: “Bu,

76. Hamdi Döndüren, Delilleriyle Aile İlmihali’nden, “Anne sütü” bölümü.

Herakliyus usûlüdür. Siz bunu mu getirmek istiyorsunuz?” diyerek bey’ate karşı çıkmıştı. Mervan, “onu tutuklayın” dedi. Abdurrahman, Hz. Âişe’nin evine sığındığı için tutuklamaya güçleri yetmedi. Mervan açıklamakta olduğumuz âyeti kastederek, “Bu öyle bir iş ki, hakkında Allah bu âyeti indirmiştir.” dedi ve Abdurrahmân’ın tutuklanmasını emretti. Abdurrahman kardeşi Hz. Âişe’nin evine sığınarak kurtuldu. Olayı izleyen Âişe , şöyle dedi: “Allah, Kur’an’dan benim ömrüm (ifk olayı) dışında bizim hakkımızda hiçbir şey indirmemiştir.”⁷⁷

İleride 29-33. âyetlerde cinlerin de Kur’ân dinledikleri, bir kısmının ona inandıkları açıklanacaktır. Yukarıdaki 18. âyette, inkâr eden insanlarla beraber cinlerin de cezâlarını çecekleri belirtilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Rabbin, sâdece kendisine kulluk etmenizi ve ana babaya iyilik etmenizi emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırlarsa, kendilerine “öf” bile deme; onları azarlama; ikisine de güzel söz söyle!”**⁷⁸

“Allâh’ın verdiği söz gerçektir, kıyâmet gününün geleceğinde hiçbir şüphe yoktur.” denildiğinde siz dediniz ki: **“Biz kıyâmetin ne olduğunu bilmiyoruz. Biz sâdece zanda bulunabiliriz. Bizim bu konuda kesin bir bilgimiz yok!”**⁷⁹

“Biz onlara öyle arkadaşlar musallat ettik ki bunlar yaptıkları ve yapacakları ne varsa hepsini onlara hoş gösterdiler. Böylece kendilerinden önce gelip geçmiş olan cin ve insan topluluklarına uygulanan azap sözü onlar için de gerçek oldu. Çünkü onlar hep ziyanda idiler.”⁸⁰

“Andolsun ki onların çoğu için Allâh’ın azap sözü bir hak olmuştur. Çünkü onlar îmân etmeyecekler.”⁸¹

“Dereceleri yükselten ve Arş’ın sahibi olan Allah, kendi emrin-den olan rûhu, kavuşma günü hakkında insanları uyarması için kullarından dilediğine indirir.”⁸²

77. Buhârî, Tefsîr, 46/1; İbn Kesîr, VII, 266-267.

78. İsrâ, 17/23.

79. Câsiye, 45/32.

80. Fussilet, 41/25.

81. Yâsîn, 36/7.

82. Mü’min, 40/15.

وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ أَذْهَبْتُمْ طَيِّبَاتِكُمْ فِي حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا وَاسْتَمْتَعْتُمْ بِهَا فَالْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنتُمْ تَفْسُقُونَ ﴿٢٠﴾

20- İnkâr edenler o gün ateşe sunulurlar ve onlara: “Siz, bütün zevklerinizi dünya hayatınızda tükettiniz, onların zevkini çıkardınız! Artık bugün yeryüzünde haksız yere büyüklük taslamanız ve yoldan çıkmanızdan dolayı alçaltıcı bir azap göreceksiniz!” denir.

20. âyet, dünyada lüks, israf ve sefahet içinde yaşayıp da küfür ehli olarak âhirete intikal eden kimselerle ilgilidir. Onların hor ve hakir eden bir azapla karşılaşmalarının sebebi, dünyada hakları olmadığı hâlde büyüklük taslamaları ve yoldan çıkmalarıdır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ateşe sunulduklarında onları, zilletten boynu bükük, başlarını öne eğerek göz ucuyla bakarken görürsün. İman edenler derler ki: “İşte gerçek ziyâna uğrayanlar, kıyâmet gününde hem kendilerini hem de ailelerini ziyâna sokanlarmış!” Şunu bilin ki zâlimler sürekli bir azap içinde olacaklardır!”**⁸³

“Bize kavuşmayı ummayan, dünya hayatından hoşnut olup, ona bağlananlarla, Bizim âyetlerimizden gâfil olanlara gelince; kazan-dıkları günahlar yüzünden onların varacakları yer cehennemdir!”⁸⁴

“Onlar, dünya hayatını âhirete tercih ederler, insanları Allah yolunda alıkoymaya ve doğru yolu eğri göstermeye çalışırlar. İşte onlar, pek derin bir sapıklık içindedirler!”⁸⁵

“Çünkü onlar yeryüzünde büyüklük taşıyor ve kötü tuzaklar kuruyorlardı. Oysa kötü tuzak sahibine geri döner. O hâlde onlar daha öncekilere uygulanan ilâhî kânundan başka bir şey mi bekliyorlar? Sen Allâh'ın kânununda (sünnetinde) asla bir değişme bulamazsın. Sen Allâh'ın kânununda asla bir sapma da bulamazsın.”⁸⁶

Hız. Ömer ؓ'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir. “İstesem ben sizin en güzel yemek yiyeniniz, en güzel giyimliniz olurdum. Fakat gördüm ki, Allah

83. Şûrâ, 42/45.

84. Yûnus, 10/7-8.

85. İbrâhim, 14/3.

86. Fâtır, 35/43.

Teâlâ bir kavme iyiliklerinin yok olduğu haberini vermiş. “Siz bütün iyiliklerinizi/zevklerinizi dünya hayatında tükettiniz.” buyurmuştur. Ben zevklerinizi geriye bırakmak isterim, demiştir.”⁸⁷

Yine rivâyet olunur ki Hz. Ömer Şam’a geldiği vakit ona misli görülmemiş bir yemek ikrâm edilmişti. Dedi ki: Bu bizim için fakat vefât etmiş olan Müslüman yoksullar için ne var, onlar arpa ekmeği bile bulup karınları doymuyordu. Halid b. Velid, “onlara cennet var”, deyince Hz. Ömer’in gözleri doldu ve şöyle dedi: “Vallâhi bizim nasibimiz bu dünyanın geçici menfaatlerinde olup da onlar dünya zevklerini tüketmeden âhirete gittiler ise! Allah daha iyi bilir ama, cennette aramız ne kadar uzak olur, bilemiyorum.

Rasûl-i Ekrem ﷺ bir gün Suffe ehlinin yanlarına girdi. Elbiselerine yamalı kumaş bulamadıkları için deri ile yama yapıyorlardı. Buyurdu ki siz bugün mü daha hayırlısınız yoksa her biriniz sabah süslü bir elbise, akşam süslü bir elbise giyeceğiniz ve sofranızda tabakların biri gidip biri geleceği ve evi Kâbe örtülür gibi örtüleceği gün mü? Biz bugün daha hayırlıyız dediler, evet buyurdu, bugün daha hayırlısınız.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Kim dünya hayatını ve zinetini isterse Biz onlara amellerinin karşılığını burada tam olarak öderiz, bu konuda onlara cimrilik yapılmaz.”**⁸⁸

“Her kim âhiret sevâbını isterse onun sevâbını artırırız. Ve her kim dünya menfaatini isterse ona da dünyalık veririz. Fakat âhirette ona hiçbir nasip yoktur.”⁸⁹

“Kim bu geçici dünya hayatını isterse, dilediğimize, dilediğimiz kadarını orada verir, ama sonra yerini cehennem yaparız, kınanmış ve Allâh’ın rahmetinden kovulmuş olarak oraya girer.”⁹⁰ İşte dünya hayatında iyiliklerini tüketenler yukarıdaki âyetlerde özellikleri belirtilenlerdir.⁹¹

87. Süyûtî, VII, 446.

88. Hûd, 11/15.

89. Şûrâ, 42/20.

90. İsrâ, 17/18.

91. Elmalılı, Tefsîr, VII, 110, 111.

﴿ BÂB 3 ﴾

**HÛD VE ÂD KAVMI,
İNKÂRCI KAVMİN HELÂKİ**

وَاذْكُرْ أَخَا عَادٍ إِذْ أَنْذَرَ قَوْمَهُ بِالْأَحْقَافِ وَقَدْ خَلَتِ النُّذُرُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٢١﴾ قَالُوا اجْعَلْنَا لِنَافِكُنَا عَنْ الْهَيْئَةِ فَإِنَّا بِمَا تَعِدُنَا إِن كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٢٢﴾ قَالَ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ وَأُبَلِّغُكُمْ مَا أُرْسِلْتُ بِهِ وَلَكِنِّي أَرِكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُونَ ﴿٢٣﴾ فَلَمَّا رَأَوْهُ عَارِضًا مُسْتَقْبِلَ أَوْدِيَّتِهِمْ قَالُوا هَذَا عَارِضٌ مُمְطِرُنَا بَلْ هُوَ مَا اسْتَعْجَلْتُمْ بِهِ رِيحٌ فِيهَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٤﴾ تَدْمِرُ كُلَّ شَيْءٍ بِأَمْرِ رَبِّهَا فَأَصْبَحُوا لَا يُرَى إِلَّا مَسَاكِينُهُمْ كَذَلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ ﴿٢٥﴾ وَلَقَدْ مَكَنَّاهُمْ فِيْمَا إِنْ مَكَنَّاكُمْ فِيهِ وَجَعَلْنَا لَهُمْ سَمْعًا وَابْصَارًا وَافْئِدَةً فَمَا أَغْنَى عَنْهُمْ سَمْعُهُمْ وَلَا أَبْصَارُهُمْ وَلَا أَفْئِدَتُهُمْ مِنْ شَيْءٍ إِذْ كَانُوا يَجْحَدُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤْنَ ﴿٢٦﴾

21- Âd kavminin kardeşi Hûd peygamberi de hatırla! Aslında, ondan önce de sonra da uyarıcılar gelip geçti. Hani o Ahkâf bölgesindeki kavmini: “Allah’tan başkasına kulluk etmeyin; çünkü ben sizin, büyük bir günün azâbına uğramanızdan korkuyorum.” diye uyarıyordu.

22- Onlar ise: “Sen, bizi ilâhlarımızdan ayırmak için mi geldin? Eğer doğru söylüyorsan, bizi tehdit ettiğin şeyi haydi getir bakalım!” dediler.

23- Hûd dedi: “O bilgi ancak Allah katındadır. Ben size ancak benimle gönderileni tebliğ ediyorum. Fakat görüyorum ki, siz câhillik eden bir toplumsunuz!”

24- Sonunda o azâbı, vâdilerine doğru yayılan bir bulut şeklinde görünce: “Bu, ufukta beliren bir bulut, bize yağmur yağdıracak.” dediler. (Hûd dedi): “Hayır o, sizin acele gelmesini istediğiniz şeydir. O, içinde can yakıcı azap olan bir rüzgârdır!”

25- “O, Rabbinin buyruğuyla, her şeyi yerle bir eder!” Nitekim öyle bir helâk oldular ki, meskenlerinden başka bir şey görünmez oldu! İşte Biz günahkârlar topluluğunu böyle cezâlandırırız!

26- Andolsun Biz, size vermediğimiz imkânları onlara vermiştik. Onlara kulaklar, gözler ve kalpler de vermiştik. Fakat ne kulakları, ne gözleri, ne de kalpleri, onlara hiçbir fayda sağlamadı; çünkü onlar Allâh’ın âyetlerini bile bile inkâr ediyorlardı. Sonunda alay ettikleri şey onları çepeçevre kuşatıverdi.

21. âyette, Allah Teâlâ Hz. Muhammed’e bir teselli olmak üzere, daha önce Âd kavminin de kendi aralarından çıkmış olan Hûd peygamberi yalanladıklarını haber veriyor.

Sûreye ad olan Ahkâf’ın tekili “hıkf”, kum tepesi demektir. Hûd عليه السلام’ın kavmi olan Âd, Yemen’de Sıhr bölgesinde denize bakan kum yığınları arasında oturduğu için, bu bölgeye “Ahkâf” denilmiştir.

Dahhâk’tan gelen bir rivâyete göre Ahkâf, Şam’da bir dağın adıdır. İbn Abbâs’a göre ise, Amman ile Mehre arasında bir vâdidir. Fakat tefsirciler Âd kavminin Yemen bölgesinde oturduğu konusunda görüş birliği içindedir.⁹²

92. Âd kavmi için bk. A’râf, 7/50-60, 65.

Hûd ﷺ kavmini Allah'tan başkasına kulluk etmemeleri konusunda uyarmış, aksi hâlde kendileri için büyük bir günün azâbının gelip çatmasından endişe ettiğini bildirmiştir.

Kendi adıyla anılan Hûd sûresinde Hz. Hûd'un ve kavminin kıssası şöyle anlatılır:

“Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u (gönderdik). Dedi ki: 'Ey kavmim! Allâh'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka ilâhınız yoktur. Siz ya-lan uyduranlardan başkası değilsiniz! Ey kavmim! Ben sizden buna (peygamberliğe) karşılık bir ücret istemiyorum. Benim ücretim ancak beni yaratan Allâh'a âittir. Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız? Ey kavmim! Rabbinizden başışlanmanızı dileyin, sonra da O'na Tevbe edin ki, size gökten bol bereket indirsın ve gücünüze güç katsın! Gelin, günahkâr olarak dönüp gitmeyin!'”

Onlar dediler: 'Ey Hûd! Sen bize açık bir mucize getirmedi. Biz de senin sözünle tanrılarımızı bırakacak değiliz ve biz sana imân edecek de değiliz! Tanrılarımızdan biri seni kötü çarpmış!, demek-ten başka bir söz söylemeyiz.' Hûd dedi: 'Ben Allâh'ı şâhit tutu-yorum, siz de şâhit olun ki ben, ortak koştuklarınızdan) uzağım. Ondan başka (taptıklarınızdan da uzağım). Haydi, hepiniz bana tuzak kurun. Bundan sonra bana bir süre de vermeyin! Ben ancak be-nim de Rabdim, sizin de Rabbiniz olan Allâh'a güvenip dayandım. Çünkü yürüyen hiçbir canlı yoktur ki Allah onun alnından tutmuş olmasın! Şüphesiz Rabdim dosdoğru yoldadır. Eğer yine de yüz çe-virerseniz bilin ki, ben görevimi yaptım ve size bildirmem gerekeni bildirdim. Rabdim sizin yerinize başka bir kavmi getirmek isterse getirir ve siz O'na kesinlikle bir zarar veremezsiniz. Çünkü Rabdim her şeyi görüp gözetendir.' Buyruğumuz gelince, Hûd'u ve onunla birlikte imân edenleri tarafımızdan bir rahmetle kurtardık. Onları ağır bir azaptan kurtuluşa erdirdik. İşte Âd kavminin başına gelen-ler! Onlar Rab'lerinin âyetlerini bilerek inkâr ettiler, peygamberle-rine karşı geldiler ve her inatçı zorbanın emrine uydular. Bu dün-yada da, kıyâmet gününde de arkalarından lânet gitti. Bilin ki, Âd kavmi, Rablerini inkâr etmişlerdi. Bilin ki, Hûd'un kavmi olan Âd, (Allâh'ın rahmetinden) uzak kılındı!’”⁹³

Diğer birçok peygamberin uyarısı da benzer şekilde olmuştur. Nûh عليه السلام'ın şu uyarısını örnek verebiliriz: **“Andolsun ki Biz Nûh'u kavmine elçi olarak gönderdik. Dedi ki: Ey kavmim, Allâh'a kulluk edin, sizin için O'ndan başka ilâh yoktur. Doğrusu ben üstünüze gelecek büyük bir günün azâbından korkuyorum!”**⁹⁴

22-23. âyetlere göre, Âd kavmi Hûd'a karşı gelmiş ve doğru söylüyorsa azâbı hemen getirmesini istemişlerdi. Hûd, kendilerine gelebilecek azapla ilgili bilginin ancak Allah katında olduğunu, kendisinin sâdece gelen vahyi tebliğle görevli bir elçi olduğunu bildirmişti.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“De ki: Sizin çabucak gelmesini istediğiniz (azap), benim elimde olsaydı, iş sizinle benim aramda çoktan bitirilmiş olurdu. Allah zâlimleri daha iyi bilir. Gaybın anahtarları O'nun yanındadır. Onları O'ndan başka kimse bilmez. O, karada ve denizde ne varsa bilir. O'nun ilmi dışında, bir yaprak bile düşmez. Yeraltındaki karanlıklarda bir tane, yaş ve kuru hiçbir şey yoktur ki, hepsi apaçık bir kitapta bulunmasın.”**⁹⁵

“Biz İsrâiloğulları'nı denizden geçirdik. Derken kendilerine mahsus birtakım putlara tapmakta olan bir kavme rastladılar. Ey Mûsâ! dediler. Bize de onların ilâhları gibi bir ilâh yap! Mûsâ dedi: Siz gerçekten câhillik eden bir kavimsiniz! Çünkü onların din diye içine daldıkları şeyin bir değeri, ibadet diye yaptıklarının da bir temeli yoktur.”⁹⁶

“Ey kavmim! Bunun için sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim yalnız Allâh'a âittir. Ben îmân edenleri (sizin isteğinize uyarak) yanımdan kovacak değilim. Onlar elbette Rab'lerine kavuşacaklardır. Ama ben sizi gerçekten câhillik eden bir toplum olarak görüyorum!”⁹⁷

“Siz, kadınları bırakıp şehvetle erkeklere mi gidiyorsunuz? Doğrusu siz ne yaptığınızı bilmez bir kavimsiniz.”⁹⁸

24-25. âyetlere göre, Âd kavmi bir gün Allâh'ın azâbını bir bulut olarak gördüler. Onu yağmur bulutu sandılar. Oysa bu gelen onları helâk edecek

94. A'râf, 7/59.

95. En'âm, 6/58-59.

96. A'râf, 7/138-139.

97. Hûd, 11/29.

98. Neml, 27/55.

olan kasırğa idi. Yedi gece sekiz gün süren bu kasırğa, onların oturduğu kasabayı yerle bir etti. Öyle ki meskenlerinden başka bir şey görünmez olmuştu.

Hız. Âişe رضی اللہ عنہا şöyle demiştir: Ne zaman gökyüzünde bulut veya rüzgâr olsa bu, Hız. Peygamber'in yüzünden anlaşılırdı. Kendisine sordum: İnsanlar gökte bulut görse, yağmur yağacak diye seviniyor, sizin yüzünüzden ise hoşnut olmadığınızı anlıyorum. Buyurdu ki: *"Ey Âişe! Bu bana, kendilerine rüzgârla azap olunan bir kavmi hatırlatıyor. Onlar da şöyle demişlerdi: Bu, bize yağmur yağdıracak, yüklü bir buluttur."*⁹⁹

İbn Abbâs'a göre Âd kavminin helâki şöyle olmuştur: Halk önce dışarıdaki hayvanlarının ve yüklerinin havada kuş tüyü gibi uçtuğunu görmüş, derhâl evlerine koşarak kapıları kapamışlardı. Derken rüzgâr gelmiş ve kapıları açmış, yedi gece sekiz gün üzerlerine kum seli akıtmış. Sonunda rüzgâr üzerlerindeki kumu açmış ve kendilerini denize dökmüştür.¹⁰⁰ O müthiş kasırğa, küfürde ısrar eden Âd kavminin erkeklerini, kadınlarını, çocuklarını ve mallarını yerle gök arasında savurarak ve parça parça ederek yok etmiştir.¹⁰¹

Hûd عليه السلام, bir kadının alev topu gibi bir rüzgâr görmesi üzerine, kendisine îmân edenleri bir su kaynağı yakınında toplamıştı. Onlara, rüzgârdan sâdece derileri yumuşatacak ve insan rûhuna neşe verecek kadarı ulaşıyordu.¹⁰²

26. âyette, Âd kavmine gerçekleri görerek, düşünüp karar verebilecekleri kadar bir süre tanınmış, gerekli uyarılar yapılmış, ancak bunun bir yararı olmamıştır. Onlar Allâh'ın âyetlerini bile bile inkâr ediyorlardı ve toplum olarak cezâyı hak etmişlerdi. Bu kıssa ile Mekke müşriklerine ve bu konumda olan kimselere şu mesaj verilmek istenmiştir: Daha güzel imkânların içinde bulunan Âd kavmini, şiddetli bir kasırğa ile yok eden Allâh'ın gücü her şeye yeter.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: ***"Kendilerinden önce nice nesilleri helâk ettiğimizi görmediler mi? Üstelik Biz onlara yeryüzünde size vermediğimiz imkânları vermiş, üzerlerine gökten bol yağmur***

99. Buhârî, Tefsîr, 46/2.

100. Kurtubî, Câmi', XVI, 136; Elmalılı, VII, 113, 114.

101. Bk. Beyzâvî, Medârik, Ahkâf, 46/25. âyet Tefsîri.

102. Elmalılı, Tefsîr, VII, 114.

indirmiş ve altlarından bol ırmaklar akıtmıştık. Sonra da onları günahları yüzünden helâk etmiş ve onların ardından başka bir nesil getirmiştik.”¹⁰³

“Andolsun ki Biz, cinlerden de insanlardan da pek çok cehennemlikler yarattık. Çünkü onların kalpleri vardır, ama onlarla anlamazlar; gözleri vardır, ama onlarla görmezler; kulakları vardır, ama onlarla işitmezler. Onlar hayvanlar gibidir. Belki daha da şaşkındırlar. İşte asıl gâfiller bunlardır.”¹⁰⁴

“Andolsun, senden önce de birçok peygamberle alay edilmişti. Ama alay ettikleri gerçek, alay edenleri çepeçevre kuşatıp mahvetmişti.”¹⁰⁵

103. En'âm, 6/6.

104. A'râf, 7/179.

105. En'âm, 6/10.

﴿ BÂB 4 ﴾

**ÇEŞİTLİ KAVİMLERİN HELÂKİ,
CİNLERİN KUR'AN DİNLEMESİ,
İLK YARATMA VE YENİDEN DİRİLTME,
İNKÂRCILARIN PİŞMANLIĞI,
ÜLÜ'L-AZM PEYGAMBER, SABİR**

وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا مَا حَوْلَكُمْ مِنَ الْقُرَىٰ وَصَرَّفْنَا الْآيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢٧﴾ فَلَوْلَا نَصْرُهُمُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ قُرْبَانًا آلِهَةً ۖ بَلْ ضَلُّوا عَنْهُمْ ۚ وَذَلِكَ إِفْكُهُمْ وَمَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢٨﴾ وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَرًا مِنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ ۖ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا أَنْصِتُوا ۖ فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ مُنْذِرِينَ ﴿٢٩﴾ قَالُوا يَا قَوْمَنَا إِنَّا سَمِعْنَا كِتَابًا أُنزِلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَىٰ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِلَىٰ طَرِيقٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٣٠﴾ يَا قَوْمَنَا أَجِيبُوا دَاعِيَ اللَّهِ وَآمِنُوا بِهِ يَغْفِرَ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُجِزَّكُمْ مِنْ عَذَابِ إِلِيمٍ ﴿٣١﴾ وَمَنْ لَا يُجِبِ دَاعِيَ اللَّهِ فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ فِي الْأَرْضِ وَلَيْسَ لَهُ مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءُ ۗ أُولَٰئِكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٣٢﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَمْ يَغَىٰ بِخَلْقِهِنَّ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَنْ يُخَيِّبَ الْمَوْتَىٰ ۚ بَلَىٰ إِنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٣﴾ وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ أَلَيْسَ هَٰذَا بِالْحَقِّ ۚ قَالُوا بَلَىٰ وَرَبِّنَا ۚ قَالَ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٤﴾

فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُوا الْعَرْزِ مِنَ الرُّسُلِ وَلَا تَسْتَعْجِلْ لَهُمْ كَانَهُمْ
يَوْمَ يَرُونَ مَا يُوْعَدُونَ لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ ۖ بَلَاغٌ ۚ فَهَلْ يُهْلَكُ
إِلَّا الْقَوْمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٣٥﴾

27- Andolsun Biz, çevrenizdeki birçok kentleri de helâk ettik. Belki doğru yola dönerler diye de âyetleri çeşitli şekillerde açıkladık.

28- Onların Allâh'ı bırakıp da (güyâ) kendilerini O'na yaklaştırsın diye ilâh edindikleri şeyler onlara yardım etmeli değil miydi? Ama onlar kendilerini yüzüstü bırakıp ortadan kayboldular. Bu onların yalanı ve uydurup durdukları şeydir.

29- Bir zaman, Kur'ân'ı dinlemeleri için cinlerden bir topluluğu sana yönlendirmiştik. Onu dinlemek için hazır hâle geldiklerinde, birbirlerine: "Susun, dinleyin!" dediler. Kur'an okunduktan sonra da kavimlerine birer uyarıcı olarak döndüler.

30- "Ey kavmimiz, dediler, doğrusu biz Mûsâ'dan sonra indirilen, kendinden öncekileri doğrulayan, gerçeğe ve dosdoğru bir yola ileten bir kitap dinledik."

31- "Ey kavmimiz! Allâh'a çağırın bu davetçiye uyun ve ona îmân edin ki, Allah da bir kısım günahlarınızı bağışlasın ve sizi can yakıcı bir azaptan korusun."

32- "Kim Allâh'a çağırın bu davetçiye uymazsa bilsin ki, yeryüzünde Allâh'ı âciz bırakacak değildir. Onun için Allah'tan başka dostlar da yoktur. İşte onlar apaçık bir sapıklık içindedirler."

33- Onlar gökleri ve yeri yaratan ve onları yaratmakla yorulmayan Allâh'ın, ölüleri diriltmeye de gücünün yeteceği ni görmediler mi? Evet, gerçekten O her şeye kâdirdir.

34- Ateşe sunulacakları gün inkâr edenlere sorulur: "Nasıl, bu gerçek değil miymiş? "Evet, Rabbimize andolsun ki gerçekmiş." derler. Allah da, "Öyleyse, inkâr etmenizden dolayı, tadın azâbı!" der.

35- O hâlde sen de, peygamberlerden azim sahibi olanların sabrettikleri gibi sabret! Onlar hakkında acele etme! Çünkü onlar, kendilerine vaadolunan günü gördüklerinde, dünyada gündüzün bir saatinden fazla kalmadıklarını sanırlar! Bu bir duyurudur! Hiç, yoldan çıkan fâsıklar topluluğundan başkası helâk edilir mi?

27-28. âyetlerde, Hicaz çevresinden de birtakım beldelerin helâk edildiği, belki dönerler diye kendilerine Allâh'ın âyetlerinin açıklanarak uyarıldıkları, Allah'tan başka taptıkları ilâhlarının onlara bir yararı olmadığı, onları yüzüstü bırakıp ortadan kayboldukları belirtiliyor.

Bu âyetlerde sözü edilen Mekke çevresinde helâk edilen beldeler Âd, Semûd ve Lût kavimlerine âittir. Kur'an yalnız Mekke ve çevresinden değil Filistin, Baalbek, Sebe' gibi uzak çevreden de söz eder.¹⁰⁶

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar yasak olundukları (balık avlama) konusunda serkeşlik edince, kendilerine, “İlâhî rahmetten uzak olarak maymunlar olun!” dedik. O zaman Rabbin, elbette kıyâmet gününe kadar onların (İsrâiloğulları'nın) üzerine en kötü eziyeti yapacak kimseleri göndereceğini ilân etti. Şüphesiz senin Rabbin cezâyı çabuk verendir. Elbette O, çok bağışlayan, çok merhametli olanıdır. Biz onları, grup grup yeryüzüne dağıttık. Onlardan iyi olanlar da vardır, iyi olmayanlar da. Belki dönerler diye onları iyilikle de kötülükle de imtihan ettik.”**¹⁰⁷

“O, kendisine okunan Allâh'ın âyetlerini işitir de, sonra onları sanki hiç işitmemiş gibi büyüklük taslayarak küfründe ısrar eder! İşte onu can yakıcı bir azapla müjdele! O, âyetlerimizden bir şey öğrendiğinde hemen bunları küçümseyip alay konusu yapar. İşte onlar için alçaltıcı bir azap vardır. Cehennem de arkalarında, onları beklemektedir. Ne kazandıkları şeylerin onlara bir faydası olur, ne de Allah'tan başka edindikleri dostlar. Onlar için büyük bir azap vardır.”¹⁰⁸

“Allah adına yalan uydurandan veya O'nun âyetlerini yalan sayandan daha zâlim kim olabilir? Onların kitaptaki payları ne ise,

106. Bk. Kasas, 28/59; Şûrâ, 42/7.

107. A'râf, 7/166-168.

108. Câsiye, 45/8-10.

kendilerine erişir. Sonunda onlara canlarını alacak olan elçi meleklerimiz gelince: ‘Allah’tan başka, tapmakta olduklarınız nerede?’ derler. Onlar: ‘Bizi bırakıp kayboldu!’ derler. Böylece onlar, kendilerinin inkârcı olduklarını itiraf ederler.”¹⁰⁹

“O gün onların hepsini huzûrumuzda toplayacağız; sonra da Allâh’a şirk koşanlara: “Haydi siz ve ilâh diye taptıklarınız olduğunuz yerde durun!” diyerek, onları birbirinden ayıracağız. Kendilerine ilâh diye taptıkları varlıklar onlara şöyle diyecek: ‘Siz, bize tapmıyordunuz. Şimdi aramızda Allah da şâhittir ki, sizin bize taptığınızdan biz habersizdik!’ İşte orada herkes, geçmişte yaptığığın hesabını verecek ve gerçek sahipleri olan Allâh’ın huzûruna çıkarılacaklar. İlâh diye uydurdukları şeyler de, kendilerini yüzüstü bırakıp gidecektir.”¹¹⁰

29-32. âyetlerde cinlerden bir topluluğun gelip, Hz. Peygamber’den Kur’an dinledikleri ve toplumlarına giderek, öğrendiklerini tebliğ ettikleri ve onları Hz. Muhammed’e tâbi olmaya çağırdıkları anlatılır. Cinler Kur’ân’ı Tevrat’tan sonra gelen ve onu onaylayan semâvî bir kitap olarak tanımlamışlardı. Bu, onların daha önce Tevrat’a tâbi olduklarına işaret eder.

Yukarıdaki 31. âyette مِنْ ذُنُوبِكُمْ “günahlarınızdan bir kısmı” denilmesi dikkat çekicidir. Çünkü kul hakkı ile ilgili günahlar hak sahibini râzı etmedikçe bağışlanmaz.

Buna göre, burada kastedilen sâdece Allâh’ın hakkı olan günahlardır. Çünkü kulların hakları sâdece îmân etmekle bağışlanmaz. Gerçi bir gayrimüslim haksız yere kan döküp mallar yağma etmiş olup da sonra Müslüman olsa, Müslüman oluşu hiç şüphesiz bütün geçmişini temiz hâle getirir ise de yine o gayrimüslimin birkaç yıl önce eman yolu ile (vizeli pasaportla) gelip bir Müslümana borçlansa, sâdece İslâm’a girmesiyle o borcun da zimmetinden düşmüş olması gerekmez. Yani aynı yurt içinde zimmi olarak ve antlaşma ile orada bulunan gayrimüslimlerin İslâm’a girmeleri, belirli olan kul haklarını düşürmez. Bu cinler de kendi kavimleri içinde îmâna davet ettikleri için yalnız bâzı günahların bağışlanabileceği belirtilmiştir.¹¹¹

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“De ki: Bana, cinlerden bir topluluğun Kur’an dinledikleri ve şöyle dedikleri vahyolundu: Biz,**

109. A’raf, 7/37.

110. Yûnus, 10/28-30.

111. Elmalılı, Tefsîr, VII, 119.

olağanüstü güzellikte bir Kur'an dinledik. O doğru yola iletiyor. Biz ona îmân ettik. Artık Rabbimize hiç kimseyi ortak koşmayacağız.”¹¹²

“Ey Peygamber! Biz seni bir şâhit, bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik. O'nun izniyle Allâh'a çağıran bir davetçi ve ışık saçan bir kandil olarak (gönderdik).”¹¹³

CİNLERLE İLK KARŞILAŞMA

Hız. Peygamber, hicretten bir buçuk yıl kadar önce, eşi Hız. Hatice ile amcası Ebû Tâlib'in birbiri ardından vefât etmesi üzerine, gittiği Tâif'ten istediği desteği bulamayarak, üzgün şekilde dönerken, Batn-ı Nahle denilen yerde, gece yarısı namaza durdu. O sırada Yemen'e doğru gitmekte olan cinlerden bir topluluk, onun yanından geçerken sesli olarak okuduğu Kur'ân'ı dinlediler, inandılar ve kavimlerini uyarmak üzere gittiler. İşte bu âyetler onların Kur'ân dinlediklerini haber vermek üzere inmiştir.¹¹⁴

Saîd bin Cübeyr'den rivâyete göre, cinler gök kapılarını dinlerken taşlanıp kovulmuştu. Bunun üzerine İblis, Nusaybin cinlerinden bir grubu, bunun sebebini araştırmakla görevlendirmişti. O sırada, Tâif'ten dönmekte olan Hız. Muhammed ﷺ, Batn-ı Nahle denilen yerde, sabah namazını kılarken, cinler, Kur'ân'ı işitmişler ve sebebini bu olduğunu anlamışlardı. Onların dinlediklerini, Hız. Peygamber'e Cenâb-ı Hak haber vermişti.¹¹⁵

Başka bir defasında, Cenâb-ı Hak, Hız. Peygamber'e cinleri uyarıp, onlara Kur'ân okumasını bildirmişti. Abdullah bin Mes'ud'la birlikte cin gecesi, Hacun'daki dağ yoluna vardıklarında, Abdullâh'a bir hat çizerek, bunun dışına çıkmamasını bildirmiştir. Rasûlullah ﷺ'in onlara Alak veya Rahmân Sûrelerini okuduğuna ve رَبَّنَا نَكْذِبَانِ **“Rabbimizin hangi nîmetlerini yalan sayabilirsiniz.”** âyetleri okundukça, cinlerin “hayır Rabbimizin âyetlerinden hiçbir şey yalanlamayız رَبَّنَا اَلْحَمْدُ لَكَ لَ رَبَّنَا “Ey Rabbimiz sana hamd olsun!” dediklerine dâir rivâyetler vardır.¹¹⁶

Abdullah bin Mes'ud ﷺ o geceyi şöyle anlatmıştır: “Cin gecesi ben- den başka kimse yoktu, Rasûlullah ile birlikte gittik. Hacun'daki dağ yoluna vardığımızda Allâh'ın Rasûlü bana bir hat çizdi, ben gelinceye kadar

112. Cin, 72/1-2.

113. Ahzâb, 33/45-46.

114. Bk. Cin, 72/2; Müslim, Salât, 33; Tirmizî, Tefsîr, 46; Ahmed bin Hanbel, I, 167.

115. Bk. Buhârî, Ezân, Tefsîr, 72/1; Müslim, Salât, 149; Tirmizî, Tefsîr, 72/1.

116. Bk. Cin, 72/1 vd.; Elmalılı, VII, 118, 119, VIII, 374 vd.; Süleyman Ateş, Çağdaş Tefsîr, VIII, 383-390.

bundan dışarı çıkma dedi, sonra Kur'an okumaya başladı, ben şiddetli bir gürültü işittim hatta Rasûlullâh'a bir şey olmasından korktum, onu birçok karartılar kapladı, onunla benim arama engel oldu, hatta sesini işitmez oldum, sonra bulut parçalanır gibi parçalandılar, sonra bana bir şey gördün mü dedi. Evet beyaz elbiselere bürünmüş siyah adamlar gördüm, dedim, işte onlar Nusaybin cinleri diye buyurdu.”¹¹⁷

Âyetlerde, Hz. Peygamber'in cinleri gördüğü açıkça söylenmiyor ama gelen çeşitli rivâyetlerde, onun cinlerle birkaç kez karşılaştığı ifade ediliyor. Cinlerin baş gözüyle görülemeyeceği öne sürülebilirse de, onlar çeşitli şekillere girip görünebilirler.¹¹⁸

Ebû Hüreyre ؓ, Nebî ﷺ'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir: “Bana Nusaybin cin heyeti geldi, -onlar ne güzel cinlerdi!- benden azık istediler, rastladıkları her kemik ve hayvan dışkısı (revs), bir rivâyette deve dışkısı üzerinde bir yiyecek bulmaları için Allâh'a duâ ettim.”¹¹⁹

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَمْ يَغَىٰ بِخَلْقِهِنَّ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَىٰ ۚ بَلَىٰ إِنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٣﴾
وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ أَلَيْسَ هَذَا بِالْحَقِّ ۚ قَالُوا بَلَىٰ وَرَبِّنَا ۚ قَالَ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٤﴾

33- Onlar gökleri ve yeri yaratan ve onları yaratmakla yorulmayan Allâh'ın, ölüleri diriltmeye de gücünün yeteyeceğini görmediler mi? Evet, gerçekten O her şeye kâdirdir.

34- Ateşe sunulacakları gün inkâr edenlere sorulur: “Nasıl, bu gerçek değil miymiş? “Evet, Rabbimize andolsun ki gerçekmiş.” derler. Allah da, “Öyleyse, inkâr etmenizden dolayı, tadın azâbı!” der.

33-34. âyetlere göre, gökleri ve yeri yaratan ve yorulmayan Allâh'ın, ölüleri de diriltebileceği vurgulanır. Tevrat'ta, Allâh'ın gökleri ve yeri altı günde

117. Süyûtî, ed-Dürrü'l-Mensûr, VII, 452.

118. Bk. A'râf, 7/27.

119. Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr, 32. Bilgi için bk. En'âm Sûresi, 6/12 ve Cin sûresi.

yarattığı, yedinci günde dinlendiği belirtilir.¹²⁰ İslâm Allah için “yorgunluk sebebiyle dinlenme” sözünü onaylamaz. İnkârcılar kıyâmet günü azapla karşılaşınca, kendilerine bugünün gerçek olup olmadığı sorulur. Gerçek olduğu nu söylerler ama bu gecikmiş inancın ve îtirâfın bir yararı olmaz.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Gökleri ve yeri yaratan Allâh’ın, kendileri gibisini yaratmaya gücü yeteceğini ve onlar için geleceğinde hiç şüphe olmayan bir ecel belirlediğini görmüyorlar mı? Böyle iken yine de zâlimler inkârcılıkta ısrar ederler.”**¹²¹

“Rab’lerinin huzûruna çıkarıldıkları zaman onların hâlini bir görsen! Rab’leri onlara: ‘Nasıl, yeniden dirilmek gerçek değil miymiş?’ diye soracak. Onlar da: ‘Evet, Rabbimize andolsun ki gerçekmiş!’ diyecekler. Rab’leri: ‘Öyleyse, inkâr etmenizden dolayı şimdi tadın azâbı!’ diyecek.”¹²²

فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُوا الْعَرْزِ مِنَ الرُّسُلِ وَلَا تَسْتَعْجِلْ لَهُمْ كَانَهُمْ
يَوْمَ يَرُونَ مَا يُوْعَدُونَ لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ فَهَلْ يُهْلِكُ
إِلَّا الْقَوْمَ الْفَاسِقُونَ ﴿٣٥﴾

35- O hâlde sen de, peygamberlerden azim sahibi olanların sabrettikleri gibi sabret! Onlar hakkında acele etme! Çünkü onlar, kendilerine vaadolunan günü gördüklerinde, dünyada gündüzün bir saatinden fazla kalmadıklarını sanırlar! Bu bir duyurudur! Hiç, yoldan çıkan fâsıklar topluluğundan başkası helâk edilir mi?

35. âyette, Hz. Peygamber’den daha önce gelip geçen azim sahibi peygamberlerin sabrettiği gibi sabretmesi ve acele etmemesi isteniyor.

ULÛ'L-AZM

Aslında Allâh’ın emirlerini gerçekleştirme husûsunda en çok dikkat ve titizlik gösteren peygamberler anlamında bir terimdir. Bütün peygamberler yılmadan tevhîd inancını yaymaya çalışmışlardır. Bu peygamberler,

120. Bk. Yaratılış, 2/2.

121. İsrâ, 17/99.

122. En’âm, 6/30.

zamanlarındaki zorbalar karşısında bütün sıkıntıları, güçlükleri, zorlukları, anlayışsızlıkları omuzlamışlar; ihânetlere ve işkencelere göğüs germişlerdir.

Ulû'l-azm, kararlılık sahibi peygamberler beş tane olup, bunlar; Nûh, İbrahim, Mûsâ, Îsâ ve Muhammed ﷺ'dir.¹²³ Kimilerine göre bunlar; Nûh, Hûd, Sâlih, Lût, Şuayb, Mûsâ ve Eyyûb ﷺ'dir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O dîni doğru uygulayın, onda ay- rılığa düşmeyin’ diye hem Nûh’a tavsiye ettiğini, hem sana vahyet- tiğimizi, hem İbrahim ve Mûsâ ya ve Îsâ’ya tavsiye ettiğimizi sizin için de şerîat yaptı.”**¹²⁴

“Hatırla o zamanı ki, Biz peygamberlerden kesin söz almış- tık. Senden de, Nûh’tan da, İbrahim’den de, Mûsâ ile Meryem oğ- lu Îsâ’dan da.”¹²⁵

Bütün peygamberlerin sebât sahibi olduğunda âlimler ittifak etmişler- dir. İslâm âlimlerinin çoğu yukarıdaki âyetlerde isimleri zikredilen peygam- berlerin bir derece daha üstün olduğunu kabûl ederler.

Azim sahibi peygamberlerin en önemli özelliklerinden birisi de sabır- lı olmalarıdır. Yukarıdaki âyette bu açıkça şöyle belirtilir: **“O hâlde (habî- bim) peygamberlerden azim sahiplerinin sabrettikleri gibi sen de sabret.”**¹²⁶

Buna göre ulû'l-azm sıfatının sâdece bu peygamberlere verilmesine se- bep, bunların müstakil şerîat sahibi olmaları ve bu şerîatlerini yayabilmek için her türlü zorluk ve düşmanlıklara göğüs gerip sabretmeleridir.¹²⁷

123. Bk. Ahzâb, 33/7; Şûrâ, 42/13.

124. Şûrâ, 42/13.

125. Ahzâb, 33/7.

126. Ahkâf, 46/35.

127. Elmalılı, Hak Dîni Kur'an Dili, VI/4363, 4364.

سُورَةُ مُحَمَّدٍ

MUHAMMED
SÛRESİ

Muhammed sûresi Medîne döneminde inmiştir. 38 âyettir. Yalnız 13. âyet hicret sırasında yolda inmiştir. Adını, 2. âyetteki “Muhammed” isminden almıştır. Sûrede genel olarak; Hicret öncesi Mekke’de Müslümanlara yapılan baskının had safhada oluşu, artık savaşa izin sürecinin başladığı, savaşta uyulacak kurallar, mü’minlere cennet nîmeti, Allâh’ın, mü’minleri savaşla sınavacağı, münâfıkların nitelikleri gibi konular yer alır.

﴿ BÂB 1 ﴾

İNKÂRCILARIN İŞLERİ, GÜNAHLARIN ÖRTÜLMESİ, SAVAŞ KURALLARI, ALLÂH'IN YARDIM VAADİ, İNKÂRCILARIN YIKIMI

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ أَضَلَّ أَعْمَالَهُمْ ﴿١﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَآمَنُوا بِمَا نُزِّلَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَهُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ كَفَرَ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَأَصْلَحَ بَالَهُمْ ﴿٢﴾ ذَلِكَ بِأَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا اتَّبَعُوا الْبَاطِلَ وَأَنَّ الَّذِينَ آمَنُوا اتَّبَعُوا الْحَقَّ مِنْ رَبِّهِمْ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ لِلنَّاسِ أَمْثَالَهُمْ ﴿٣﴾ فَإِذَا لَقِيتُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبِ الرِّقَابِ حَتَّى إِذَا أَثَخْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوُثَاقَ ۖ فَمَا مَتًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا ۚ ذَلِكَ ۖ وَلَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَانتَصَرَ مِنْهُمْ ۗ وَلَكِنْ لِيَبْلُوَا بَعْضَكُمْ بِبَعْضٍ ۗ وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَنْ يُضِلَّ أَعْمَالَهُمْ ﴿٤﴾ سَيَهْدِيهِمْ وَيُضِلُّهُم بِالْهَمِّ ﴿٥﴾ وَيُدْخِلُهُم الْجَنَّةَ عَرَفَهَا لَهُمْ ﴿٦﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ ﴿٧﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا فَتَعْسًا لَهُمْ وَأَضَلَّ أَعْمَالَهُمْ ﴿٨﴾ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَرِهُوا مَا أُنْزِلَ اللَّهُ فَاحْبَطُوا أَعْمَالَهُمْ ﴿٩﴾ أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۖ دَمَّرَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ ۚ وَلِلْكَافِرِينَ أَمْثَالُهَا ﴿١٠﴾ ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ مَوْلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَأَنَّ الْكَافِرِينَ لَا مَوْلَى لَهُمْ ﴿١١﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla

- 1- İnkâr edenlerin ve Allah yolundan alıkoyanların yaptıklarını Allah boşa çıkarmıştır.**
- 2- İman edip iyi işler yapan ve Rab'leri tarafından hak olarak Muhammed'e indirilene inanan kimselere gelince; Allah onların günahlarını örtmüş ve durumlarını düzeltmiştir.**
- 3- Bunun sebebi; inkâr edenlerin bâtılı izlemeleri, îmân edenlerin de Rab'lerinden gelen gerçeğe uymalarıdır. İşte Allah insanlara kendi durumlarını böyle anlatır!**
- 4- Savaşta kâfirlerle karşı karşıya geldiğiniz zaman boyunlarını vurun. Onları iyice sindirdiğinizde, aldığınız esirleri sımsıkı bağlayın. Savaş sona erince de onları ya karşılıksız veya fidye karşılığında saliverin. Durum şu ki, Allah dileseydi elbette onlardan kendisi intikam alırdı. Fakat O, sizi birbirinizle denemek istiyor. Allah yolunda öldürülenlere gelince; Allah onların yaptıkları işleri, asla boşa çıkarmaz.**
- 5-6- Allah onları amaçlarına eriştirecek, durumlarını düzeltecek ve onları, kendilerine tanıttığı cennete koyacaktır.**
- 7- Ey îmân edenler! Eğer siz Allâh'a yardım ederseniz, O da size yardım eder ve ayaklarınızı sağlam tutar.**
- 8- İnkâr edenlere gelince; onlar için yıkım vardır. Allah, onların işlerini boşa çıkarmıştır.**
- 9- Çünkü onlar, Allâh'ın indirdiğinden hoşlanmamışlar; bu yüzden Allah da onların işlerini boşa çıkarmıştır.**
- 10- Onlar yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı ki, kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğunu görsünler? Allah onları yerle bir etmiştir. Bu kâfirler için de onların benzeri bir âkıbet vardır!**
- 11- Çünkü Allah, îmân edenlerin dostudur. Kâfirlerin ise hiçbir dostu yoktur!**

1-3. âyetlere göre, Allah Teâlâ nankörlük edip Allah yolundan dönen ve başkalarının da o yola girmesine engel olan Mekke müşriklerinin işlerini boşa çıkarmıştır. Çünkü onlar İslâm'a girmeyi önlemek için, çeşitli baskılar

uyguluyordu. Toplumdan dışlama, alay etme, işkence, ekonomik ambargo gibi. Bu arada, onların yoksulları doyurmak, sıla-i rahimde bulunmak, köle azat etmek ve Mescid-i Haram'ın îmârıyla uğraşmak gibi güzel hasletleri de vardı. Bunların karşılığını dünyada görseler de, âhirette sevaptan mahrum kalacakları bildirilmektedir.

Allah Teâlâ, îmân edip iyi işler yapanların, daha önceki küfür, şirk ve günahlarını örtüp, işlerini düzeltereğini bildirmektedir. İnkârcılar bâtıla, mü'minler ise Rab'lerinden gelen gerçeğe uymuşlardır. Allah kâfirlerin tuzaklarını boşa çıkarır, hatta kendi aleyhlerine çevirir. Mü'minleri ise başarıya ulaştırır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İnkâr eden ve insanları Allah yolundan alıkoyanlar, elbette içinden çıkılmaz bir sapıklığa düşmüşlerdir.”**¹

“Sizden kim, dîninden döner ve kâfir olarak ölürse, onların yaptıkları işler dünyada da âhirette de boşa gitmiştir. İşte onlar cehennemliklerdir. Onlar orada sürekli olarak kalacaklardır.”²

“İmanlarına îman katsınlar diye mü'minlerin kalplerine huzur ve güven indiren O'dur. Göklerin ve yerin orduları Allâh'ındır. Allah her şeyi bilen, tam hüküm ve hikmet sahibi olandır. (Bütün bunlar) Allâh'ın, mü'min erkeklerle mü'min kadınları, altlarından ırmaklar akan, içlerinde sürekli kalacakları cennetlere yerleştirmesi ve onların günahlarını örtmesi içindir. İşte bu, Allah katında büyük bir kurtuluştur.”³

“Hâlbuki Biz peygamberleri yalnızca müjdeleyici ve uyarıcı olarak göndeririz. Kâfirler hakkı bâtıla ortadan kaldırmak için mücâdele eder; âyetlerimi ve kendilerine yapılan uyarıları alay konusu yaparlar.”⁴

“Bunlardan önce Nûh kavmi ile onları izleyen toplumlar da elçilerini yalanlamışlardı. Her bir ümmet kendi peygamberini yakalayıp cezâlandırmaya kalktı ve hakkı ortadan kaldırıp yerine bâtılı koymak için mücâdele etti. Sonra Ben onları kısıkrak yakalayiverdim de cezâmın nasıl olduğunu gördüler!”⁵

1. Nisâ, 4/167.

2. Bakara, 2/217.

3. Fetih, 48/4-5.

4. Kehf, 18/56.

5. Mü'min, 40/5.

“De ki: “Ey insanlar! İşte size Rabbinizden gerçek geldi. Artık, doğru yola giren, kendisi için girmiş olur. Doğru yoldan sapan da, kendi zararına sapmış olur. Ben sizin üzerinize vekil değilim!”⁶

4-6. âyetlerde, Allah Teâlâ mü'minlerden, savaşta kâfirlerle karşılaşınca onların boyunlarını vurmalarını, onları sindirip savaşta üstünlük sağlayınca da bağlayıp esir etmelerini, savaştan sonra esirleri ya bir iyilik olmak üzere ya da bir fidye karşılığında serbest bırakmalarını istemektedir. Allah dilese savaşa gerek kalmadan düşmanı helâk edebilir. Fakat Allah, mü'minleri savaşa denemek için böyle yapmaktadır. Mü'minlerin düşman karşısında savaşıp savaşmayacaklarını, sabredip etmeyeceklerini denemek için iki zümrenin savaşmasını takdir etmiştir.

SAVAŞ ESİRLERİ

Savaş sırasında ele geçirilen düşman askerlerine esir veya tutsak denir. Bunlar erkek veya kadın olabilir. Hz. Peygamber'in ordu veya müfreze komutanlarına verdiği tâlimatlardan anlaşıldığına göre, düşman önce İslâm'a davet edilir. Kabûl ederse savaş hâli sona erdirilir. Kabûl etmezse, cizye vermesi istenir, bunu da kabûl etmezse savaş yapılır. Savaşta kadınlar, küçük çocuklar, savaş dışı kalan din adamları, akıl hastası gibi yükümlü olmayanlar, yaşlı, kör, kötürüm gibi kişiler öldürülmez. Düşman barış teklifinde bulunursa, buna olumlu cevap vermek câiz olur. Âyette; **“Düşman barışa meylederse, sen de ona yanaş.”**⁷ buyrulur. Hz. Peygamber'in, Hudeybiye'de, Mekkelilerle on yıl süreli, saldırmazlık antlaşması yapması buna delildir.

Savaş sonunda Müslümanlar üstün gelir ve birtakım esirler almış olurlarsa, yetkili yönetici veya komutanın, bunlar için aşağıdaki hükümlerden birisini seçerek uygulama hakkı vardır:

a) Ölüm kararı vermek: İslâm'a girmeyenler için uygulanabilir. Delil; Hz. Peygamber'in Ukbe bin Ebî Muayt, Tuayme bin Adiyy ve Nadr bin Hâris isimli esirleri öldürtmesidir. Yine Mekke fethi günü Hilal b. Hatel, Abdullah b. Ebi's-Serh ve Mukays b. Hubâbe için, “Onları, Kâbe'nin perdelerine sarılmış olarak bulsanız bile öldürünüz.” emri bunu gösterir.⁸

Bu örnekler, savaş tutsakları için öldürme hükmünün genel değil, İslâm'a ve topluma pek büyük zarar vermiş kişiler için uygulandığını göstermektedir.

6. Yûnus, 10/108.

7. Enfâl, 8/61.

8. Bk. Cassâs, Ahkâmü'l- Kur'an, III, 391.

Bu yüzden, Hammad bin Ebî Süleyman'a (ö. 120/737) göre, savaştan sonra esirleri öldürmek mekruhtur. Çünkü âyette, **“Onlar sizinle savaşır-lar-sa, onları öldürünüz.”**⁹ buyurularak, öldürme, düşmanın savaş için saldırmaması durumunda söz konusu olacaktır. Savaş sona erdiğine göre, artık öldürme yoluna gidilmemelidir. Hasan el-Basri'ye göre ise, esirler sâdece düşman ülkesinde iken öldürülebilir, İslâm ülkesine getirilince, öldürülmele-ri mekruh olur. Esirken Müslüman olan da öldürülmez.¹⁰

Savaşta esir alınan kadınlarla, zeraî denilen çocukları öldürmenin câiz olmadığı konusunda görüş birliği vardır. Esir alınan karı-koca, birlikte İslâm ülkesine getirilmişlerse, nikâh bağları devam eder, yalnız kadın getirilmiş-se, bu bağ ortadan kalkar.¹¹

b) Köle edinmek: Kimi Hanefî fakihlere göre, bu hüküm neshedilmiştir.¹²

c) Zimmet sözleşmesi yaparak serbest bırakmak: Ehl-i kitaptan olan kitleleri, savaş sonrası “zimmi statüsü” ile kendi topraklarında serbest bırakmak mümkündür. Nitekim Hz. Ömer, Suriye ve Irak toprakları fethedilince, oranın gayrimüslim halkını bu statü ile yerlerinde bırakmıştır. Ekip biçtikleri topraklar ganimet dışı tutularak kuru mülkiyeti (rakabe) devletin, ekip biçme (intifa) hakkı eski sahiplerinin olmak üzere yeni bir toprak statüsü belirlenmiştir. Buna karşılık topraktan yararlananlardan haraç ve kendilerinden de cizye vergisi alınmış ve bu gelir kaynağı o bölgenin kamu harcamalarında kullanılmıştır. Osmanlı Devleti de buna kıyas ederek, Anadolu ve Rumeli toprakları için “Arazi-i Emîriyye” kısaca mîrî arâzî denilen sistemi uygulamıştır. Toprakların mülkiyet devlete âit kabûl edilince, bunlar üzerinde serbestçe çıkarılan arâzî kânunnâmeleri “örfî kânun” olarak uygulanmıştır. Ancak daha sonra toprak sahiplerinin ödediği tefviz bedelleri karşılığında, bu gibi yerlerin gerçek mülk hâline getirilerek tapuları verilmiştir. Günümüz tapulu arâzîler artık mîrî arâzî değil, “mülk arâzîsi” statüsüne geçmiştir.

d) Esir değişimi yapmak: Ebû Yusuf, İmam Muhammed, Şâfiî, Mâlik ve Ahmed bin Hanbel'e göre esir değişimi câizdir. Hz. Peygamber'in iki Müslümanı, bir müşrik esir karşılığında değişime tâbi tuttuğu nakledilmiştir. Diğer yandan Muhammed, 47/4. âyetteki “fidâen (kurtuluş fidyesi)” terimi, “esir mübâdelesı” ni de kapsayacak şekilde, mutlak olarak zikredilmiştir.

9. Bakara, 2/191.

10. Bk. İbn Hazm, el-Muhallâ, Neşr, A. M. Şakir, VII, 309.

11. Bilmen, Kamus, III, 402.

12. Bk. Muhammed, 47/4; Enfâl, 8/67; Cassâs, V, 268- 272.

e) Mal (kurtuluş fidyesi) karşılığı salıvermek: “Esirleri karşılıksız olarak veya bir fidye karşılığında salıvermek vardır.”¹³ âyetinde sözü edilen “kurtuluş fidyesi”, belirlenen bir mal, nakit para, silah, savaş malzemesi, giysi vb. şeyler olabilir. Hanefilere göre, düşmana güç kazandıracağı için, mal karşılığı salıverme câiz görülmemiştir. Nitekim Bedir’de bu şekil deki esirlerden alınan fidye yüzünden mü’minler şöyle kınanmıştır: **“Eğer daha önce Allah katında yazılı hüküm olmasaydı, aldığınız fidyeden dolayı size, mutlaka büyük bir azap dokunurdu.”**¹⁴

2. Hicret yılında gerçekleşen Bedir savaşında yetmiş esir alınmıştı. Hz. Peygamber esirlere yapılacak muâmele konusunu sahâbe ile görüştü. Hz. Ömer ile Sa’d b. Muâz, Bedir’in müşriklerle yapılan ilk savaş olduğunu ve esirlerin öldürülerek düşman gücünün kırılmasının uygun olacağı görüşünü bildirdi. Ebûbekir ise esirlerin müslümanların yakın akrabaları olduğunu belirterek fidye karşılığı serbest bırakılmalarının daha uygun olacağını söyledi. Hz. Peygamber de bu görüşe katılınca, esirler malî durumlarına göre 1000-4000 dirhem (2970-11880 gr.) gümüş arasında değişen miktarlarda fidye karşılığında serbest bırakıldılar.¹⁵

Ancak yukarıda belirttiğimiz âyetle fidye uygulamasının kınanmasını delil alan Hanefiler, esirlerin dâru’l-harbe dönmek üzere karşılıksız veya fidye karşılığında serbest bırakılmasını câiz görmemişlerdir.

Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre ise, devlet başkanı uygun bulduğu taktirde esirler fidye karşılığı da serbest bırakılabilir.¹⁶

Hanefiler bu konuda Tevbe sûresinin aşağıdaki âyetlerini de delil getirmişlerdir.

“Haram aylar çıkınca o müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün; onları yakalayıp tutuklayın ve onları her gözetleme yerinde oturup bekleyin. Eğer Tevbe eder, namazı dosdoğru kılar ve zekâtı verilerse artık yollarını serbest bırakın. Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.”¹⁷

“Kitap ehlinden, Allâh’a ve âhiret gününe îmân etmeyen, Allâh’ın ve Peygamberinin haram kıldığını haram saymayan ve gerçek dini

13. Muhammed, 47/4.

14. Enfâl, 8/67.

15. Müslim, Cihâd, 58; İbn Hişâm, I, 641-644; Ebû Ubeyd, Kitabü'l-Emvâl, s. 150-154.

16. Salim Ögüt, D.İ.A. “Fidye” maddesi.

17. Tevbe, 9/5.

din edinmeyen kimselerle, boyun eğip kendi elleriyle cizye verinceye kadar savaşın!”¹⁸

f) Karşılıksız olarak salivermek (menn): Çoğunluk fakihlere göre, düşmanı güçlendireceği için, karşılıksız olarak saliverme câiz olmaz. Ayrıca bu, savaşan Müslümanların hakkına da bir saldırı sayılır. İmam Şâfiî'ye göre ise karşılıksız saliverme câizdir. Delil, Hz. Peygamber'in uygulamalarıdır. Nitekim Bedir esirlerinden, Hz. Peygamber'in damadı, Ebû'l-As bin Ebî'r-Rabi'in kurtulması için, eşi Zeynep'in gönderdiği kurtuluş fidyesi arasında, Hz. Hatice'nin taktığı gerdanlığı gören Nebî ﷺ duyulanmış ve ashâbına şöyle buyurmuştur: “Uygun bulursanız, bu gerdanlığı Zeyneb'e geri gönderin, esiri de serbest bırakın.” Sahâbe bunu memnûniyetle uygulamıştır. Ancak Rasûlullah ﷺ'in esiri serbest bırakırken, kızı Zeyneb'i boşama sözü aldığı rivâyet edilmiştir.¹⁹ Hz. Peygamber, Yemâme halkının büyüğü Süname bin Üsâl'i de karşılıksız serbest bırakmıştır.

Bu örnekler, karşılıksız salivermenin genel değil, çok özel durumlar için uygulandığını gösterir.

İbn Abbas, Katâde, Dahhâk ve Mücâhid'e göre yukarıdaki âyet, Tevbe sûresindeki, “**Müşrikleri nerede bulursanız öldürün.**”²⁰ âyeti ile nesh edilmiştir. Ancak çoğunluk İslâm fakihleri, bu âyetin muhkem olup nesh edilmediği görüşündedir.²¹

Elmalılı merhumun köle ve câriye edinme ile ilgili değerlendirmesi şöyledir: “Kur'an'ın birçok yerinde مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ diye, **'ellerinizin altın-da bulunanlardan'**²² ifâdesiyle hep işaret yoluyla köle yapmaya cevaz ve izin verilmiş olduğunda şüphe yok ise de, hiçbir yerinde buna teşvik eden bir emir gelmemiştir. أَقْتُلُوا “Öldürünüz.”

قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبُهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ

“Onlarla savaşın ki Allah sizin ellerinizle kendilerine azap etsin, onları rezil etsin, onlara karşı size yardım etsin ve mü'min bir kavmin yüreklerine sevinç versin.”²³ gibi emirler bulunmakla birlikte köle

18. Tevbe, 9/29.

19. Ebû Dâvûd, Cihâd, 121; Ahmed bin Hanbel, VI, 276.

20. Tevbe, 9/5.

21. Bk. Alûsî, Tefsîr, XIII, 2/40, 41; Süyûtî, Tefsîr, VIII, 457, 458; Taberî, Tefsîr, XXVI, 27; Elmalılı, Tefsîr, VII, 127-131.

22. Bk. Nisâ, 4/25; Nûr, 24/33, 58.

23. Tevbe, 9/14.

yapmak, köle edinmek için emir yoktur. Aksine, **كُونُوا عِبَادًا لِي مِنْ دُونِ اللَّهِ** “**Allâh’ı bırakıp bana kul olun.**”²⁴ demek yasaklanmıştır. Bundan şu sonuç çıkar ki, Kur’an köle yapma usûlünü kaldırmamış ise de teşvik de etmemiştir. Onun için Müslümanlar köle yapmayı terk etmekle günahkâr olmazlar. Bunun için burada da açıkça ifâde etmeyip zâhiri âzâd ve fidyeye tahsis etmiştir. Biz Kur’ân’ın tertibinin de tevkifî (Allah tarafından) olması görüşünde olduğumuz için bu âyetin burada zikredilmesini de hikmetten uzak bulmuyoruz. Allah daha iyisini bilir ama bunun hikmeti gelecekte köle yapma uygulamasının bırakılmasının daha uygun olacağını hatırlatma olsa gerektir. Yani bu âyet tam zamanımızdaki hükümdür.”²⁵

سَيَهْدِيهِمْ وَيُضِلُّهُمُ بِالْهَمِّ ﴿٥﴾ وَيُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ عَرَّفَهَا لَهُمْ ﴿٦﴾

5-6- Allah onları amaçlarına eristirecek, durumlarını düzeltecek ve onları, kendilerine tanıttığı cennete sokacaktır.

5-6. âyetlerde, Allah yolunda öldürülen şehitlerin her türlü nîmete erişecekleri, kusurları varsa durumlarının iyileştirileceği ve tanıtılan cennete girecekleri bildirilir. Cenneti tanıtmanın bir dünya bir de âhiret yönü vardır. Dünyada onlara îmân ile cennetin güzelliğinin zevkini tattırır. Öyle bir aşk verir ki o zevk ve aşk ile o yolda cihâd ederler. Ve o aşk ile cennetteki makamlarına ererler.

İbn Ebî Hatim’in rivâyetine göre Mukatil demiştir ki, bize şöyle ulaştı: Dünyada bir kişinin amelinin korunması ile görevli olan melek cennette onun önünde gider. Kişi de onu izler. Giderken melek ona Allah Teâlâ’nın cennette verdiği şeylerin hepsini tanıtır. Sonunda cennette kalacağı yere varınca kişi konağına ve eşlerinin yanına girer. Melek döner, Kur’an’da bunun bir delili de: “**Biz dünya hayatında da âhirette de sizin dostlarıңызız.**”²⁶ âyetidir.²⁷

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “**Ey îmân edenler! Allâh’a karşı gelmekten sakının ve gerçeği söyleyin. Böylece Allah işlerinizi düzeltsin ve günahlarınızı bağışlasın! Kim Allâh’a ve Rasûlüne itaat ederse, büyük bir kurtuluşa ermiş olur.**”²⁸

24. Âl-i İmrân, 3/79.

25. Elmalılı. Tefsîr, VII, 132, 133.

26. Fussilet, 41/31.

27. Elmalılı, Tefsîr, VII, 134.

28. Ahzâb, 33/70-71.

Ebû Saîd el-Hudrî ؓ'den rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuş-
tur: “Muhammed'in canını kudret elinde tutan Allâh'a yemin olsun ki,
cennetlik mü'minlerden her biri, cennetteki yerini dünyadaki evinden da-
ha iyi bilir.”²⁹

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ ﴿٧﴾
وَالَّذِينَ كَفَرُوا فَتَعْسًا لَهُمْ وَأَصْلٌ أَعْمَالُهُمْ ﴿٨﴾ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَرِهُوا مَا
أَنْزَلَ اللَّهُ فَأَخْبَطَ أَعْمَالَهُمْ ﴿٩﴾

7- Ey îmân edenler! Eğer siz Allâh'a yardım ederseniz, O da size yardım eder ve ayaklarınızı sağlam tutar.

8- İnkâr edenlere gelince; onlar için yıkım vardır. Allah, onların işlerini boşa çıkarmıştır.

9- Bunun sebebi, Allâh'ın indirdiğinden hoşlanmamışlar; bu yüzden Allah da onların işlerini boşa çıkarmıştır.

7-9. âyetlerde, Allah Teâlâ îmân edip hak dînin güçlenmesine yardım edenlere yardım edeceğini, onların ayaklarını sağlam tutacağını vaat ediyor. Âyette ilk yardım ve eylemin insandan gelmesi durumunda, arkasından ilâhî yardımın geleceğine işaret edilmiştir.

Kâfirlere ise “ta’s” vardır. Ta’s; ayak kayıp, yüzükoyun yere düşmek ve helâk olmak demektir. Mü'minlerin ayağının yere sağlam basmasına karşılık, küfür ehlinin ayağı kayar, çabaları boşa gider. Allah onların işlerini boşa çıkarır. Bunun sebebi, onların Allâh'ın indirdiği Kur'an'dan ve O'nun peygamberi olan Hz. Muhammed ﷺ'den hoşlanmamalarıdır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Eğer Allah size yardım ederse, artık sizi yenecek yoktur. Eğer sizi yardımsız bırakırsa, artık ondan sonra size kim yardım edebilir? Mü'minler yalnız Allâh'a güvenip dayansınlar!”**³⁰

“Onlarla savaşın ki Allah sizin ellerinizle onları cezâlandırınsın, onları rezil etsin; sizi onlara üstün kılsın ve mü'minler toplumunun kalplerini huzûra kavuştursun. Onların kalplerindeki öfkeyi

29. Buhârî, Mezâlim, 1, Rikâk, 48.

30. Âl-i İmrân, 3/160.

gidersin! Allah dilediğine Tevbeyi nasip eder. Allah her şeyi bilir, tam hüküm ve hikmet sahibidir.”³¹

“Andolsun Biz peygamberlerimizi açık delillerle gönderdik. Hem onlarla birlikte Kitab’ı ve adâlet terazisini de indirdik ki, insanlar adâleti ayakta tutsunlar. Bir de demiri indirdik ki onda büyük bir güç ve insanlar için birtakım faydalar vardır. Çünkü Allah, görmedikleri hâlde kendisine ve elçilerine yardım edenleri ortaya çıkara-caktır. Şüphesiz ki Allah çok güçlüdür, mutlak üstündür.”³²

“(O ganimet mallarında), yurtlarından çıkarılıp mallarından yok-sun bırakılmış olan, Allah’tan bir lütuf ve rızasını arayarak Allâh’ın dînine ve Peygamberine yardım eden yoksul Muhâcirlerin de hakkı vardır. İşte doğru olanlar bunlardır.”³³

“Sizden kim, dîninden döner ve kâfir olarak ölürse, onların yaptıkları işler dünyada da âhirette de boşa gitmiştir. İşte onlar cehen-nemliklerdir. Onlar orada sürekli olarak kalacaklardır.”³⁴

“Kendilerine doğru yol açıkça belli olduktan sonra, gerisin ge-ri küfre dönenleri şeytan kışkırtmış ve onları uzun emellerle oyala-mıştır. Bunun sebebi, Allâh’ın indirdiğinden hoşlanmayanlara: ‘Bâzı işlerde size uyacağız.’ demiş olmalarıdır. Oysa Allah, onların gizli konuşmalarını biliyordu!”³⁵

“İşte bu, onların Allâh’ın gazabını çeken şeyin peşine düşme-leri ve O’nun râzı olduğu şeyden de hoşlanmamaları yüzündendir! Allah da onların yaptıklarını boşa çıkarmıştır!”³⁶

Bir kudsî hadiste şöyle buyrulur: “Kulum Bana, farz ibadetler kadar hiçbir şeyle yaklaşamaz. Nâfile ibadetlerle de öyle yaklaşır ki, Ben onu severim. Ben onu sevince de, onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum.”³⁷

Başka bir kudsî hadiste de şöyle buyrulur: “Allah Teâlâ buyurdu ki: Ey Âdemoğlu! Sen Beni kendi içinde anarsan, Ben de seni gizli anarım.

31. Tevbe, 9/14-15.

32. Hadîd, 57/25.

33. Haşr, 59/8.

34. Bakara, 2/217.

35. Muhammed, 47/25-26.

36. Muhammed, 47/28.

37. Buhârî, Rikâk, 38; Ahmed bin Hanbel, VI, 256.

Sen Beni seçkin bir toplulukta anarsan, Ben de seni seçkin melekler topluluğunda veya ondan daha hayırlı bir toplulukta anarım. Bana bir karış yaklaşırsan Ben bir arşın; sen bir arşın yaklaşırsan, Ben bir kulaç yaklaşıyorum. Sen yürüyerek gelirsen, Ben sana koşarak gelirim.”³⁸

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ
دَمَّرَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَلِلْكَافِرِينَ أَمْثَالُهَا ﴿١٠﴾ ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ مَوْلَى الَّذِينَ
آمَنُوا وَأَنَّ الْكَافِرِينَ لَا مَوْلَى لَهُمْ ﴿١١﴾

10- Onlar yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı ki, kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğunu görsünler? Allah onları yerle bir etmiştir. Kâfirlere de onların benzeri vardır!

11- Bu böyledir. Çünkü Allah, îmân edenlerin dostudur. Kâfirlerin ise hiçbir yardımcıları yoktur!

10-11. âyetlere göre, bu küfür ehlinin benzerleri daha önce geçmiş tir. Allah onları küfürleri yüzünden helâk etmişti, bunları da öyle yapması mümkündür. Çünkü Allah inananların koruyucusudur, küfür ehlinin ise koruyucusu yoktur.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“De ki: Yeryüzünde gezip dolaşın da, peygamberleri yalanlayanların sonunun nasıl olduğuna bir bakın!”³⁹**

“Allah, îmân edenlerin dostu, yardımcısıdır; onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. İnkâr edenlerin dostu ise şeytânî güçler (Tâğût) olup, onları aydınlıktan karanlıklara sürüklerler. İşte onlar cehennemliklerdir ve orada sürekli kalacaklardır.”⁴⁰

38. Buhârî, Tevhîd, 15, 43; Müslim, Zikr, 2; Tirmizî, Deavât, 131.

39. En'âm, 6/11. Bk. Yûsuf, 12/109; Nahl, 16/36; Hac, 22/46; Neml, 27/69; Rûm, 30/9, 42; Fâtır, 35/44; Mû'min, 40/21, 82.

40. Bakara, 2/257.

**ÎMÂN EDİP İYİ İŞLER YAPANLAR,
İYİ İLE KÖTÜ, TAKVÂ SAHİPLERİ,
ALLÂH'IN YARDIMI, KİYÂMET ALÂMETLERİ,
HZ. PEYGAMBER'İN DUÂSİ**

إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرَى مِنْ
تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يَتَمَتَّعُونَ وَيَأْكُلُونَ كَمَا تَأْكُلُ الْأَنْعَامُ
وَالنَّارُ مَثْوًى لَهُمْ ﴿١٢﴾ وَكَأَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ هِيَ أَشَدُّ قُوَّةً مِنْ قَرْيَتِكَ الَّتِي
أَخْرَجْتَكَ أَهْلَكْنَاهُمْ فَلَا نَاصِرَ لَهُمْ ﴿١٣﴾ أَفَمَنْ كَانَ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ
رَبِّهِ كَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ ﴿١٤﴾ مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي
وُعِدَ الْمُتَّقُونَ فِيهَا أَنْهَارٌ مِنْ مَاءٍ غَيْرِ آسِنٍ وَأَنْهَارٌ مِنْ لَبَنٍ لَمْ يَتَغَيَّرْ
طَعْمُهُ وَأَنْهَارٌ مِنْ خَمْرٍ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ وَأَنْهَارٌ مِنْ عَسَلٍ مُصَفًّى
وَلَهُمْ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَمَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ كَمَنْ هُوَ خَالِدٌ فِي
النَّارِ وَسُقُوا مَاءً حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَاءَهُمْ ﴿١٥﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ
حَتَّى إِذَا خَرَجُوا مِنْ عِنْدِكَ قَالُوا لِلَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ مَاذَا قَالَ أَنْفَاً
أُولَئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ ﴿١٦﴾ وَالَّذِينَ
اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى وَاتَّبَعَتْهُمْ تَقْوِيَهُمْ ﴿١٧﴾ فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَنْ
تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً فَقَدْ جَاءَ أَشْرَاطُهَا فَأَنَّى لَهُمْ إِذَا جَاءَتْهُمْ ذِكْرُهُمْ ﴿١٨﴾

فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَاللَّهُ
يَعْلَمُ مُتَقَلِّبُكُمْ وَمَثْوِيكُمْ ﴿١٩﴾

- 12- Şüphesiz ki Allah, îmân edip sâlih ameller işleyenleri, altlarından ırmaklar akan cennetlere koyar. İnkâr edenler ise dünyadan yararlanmaya bakarlar, hayvanların yediği gibi yerler, sonunda onların varacakları yer ateştir.
- 13- Seni yurdundan çıkaran bu beldeden daha güçlü nice beldeler vardı ki, Biz onları helâk ettik de onlara bir yardım eden çıkmadı.
- 14- Rabbinden gelen apaçık bir delile dayanan kimse, o kötü işleri kendisine güzel gösterilen ve hevâ ve hevesine uyan kimse gibi olur mu?
- 15- Allâh'a karşı gelmekten sakınanlara vaat edilen cennetin durumu şöyledir: İçinde bozulmayan su ırmakları, tadı değişmeyen süt ırmakları, içenlere zevk veren şarap ırmakları ve saf bal ırmakları vardır. Orada her türlü meyve onlarındır. Rab'lerinden de bağışlanma vardır. Hiç bu nîmetlere erişenlerle, ateşte sürekli kalacak olan ve kaynar su içirilip de bağırsakları parçalanan kimseler bir olur mu?
- 16- Onların arasında, seni dinleyenler vardır! Fakat senin yanından çıktıklarında, gerçekten seni dinleyip bilgi sahibi olanlara: "Az önce o ne demişti?" diye sorarlar. Onlar Allâh'ın kalplerini mühürlediği, hevâ ve hevesine uyan kimselerdir.
- 17- Doğru yolu bulanlara gelince; Allah onların hidâyetlerini artırır ve onlara kötülükten sakınmalarını sağlar.
- 18- Onlar, kıyâmet gününün âniden başlarına gelmesinden başka bir şey mi bekliyorlar? Şüphesiz onun alâmetleri belirlemiştir. Öyleyse, o kıyâmet kendilerine gelip çatınca ibret almaları neye yarar?

19- Bil ki, Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. Hem kendi günahın için, hem de mü'min erkek ve mü'min kadınlar için mağfiret dile! Allah, sizin gezip dolaştığınız yeri de, sonunda varacağınız yeri de bilir!

12. âyete göre, mü'minlerin koruyucusu olan Yüce Allah, onları cennetteki yerlerine ulaştıracak, altlarından ırmaklar akan cennetlere yerleştirecektir. Mü'min oradaki yerini, evini, eşini, hizmetçisini, dünyadaki yakınlarını tanıdığı gibi tanıyacaktır.

İnkâr edenler ise, diğer canlıların yiyip içtiği gibi yer içer ve dünyadan ayrılırlar. Sonunda varacakları yer ateş olur.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Şüphesiz Allah, î mân edip iyi ameller işleyenleri, altlarından ırmaklar akan cennetlere sokar. Şüphesiz Allah ne dilerse yapar!”**⁴¹

“Şüphesiz Allah, î mân edip iyi ameller işleyenleri altlarından ırmaklar akan cennetlere koyar. Onlar orada altın bileziklerle ve incilerle bezenirler. Oradaki giysileri ise ipektir.”⁴²

“Andolsun ki Biz, cinlerden de insanlardan da pek çok cehennemlikler yarattık. Çünkü onların kalpleri vardır, ama onlarla anlamazlar; gözleri vardır, ama onlarla görmezler; kulakları vardır, ama onlarla işitmezler. Onlar hayvanlar gibidir. Belki daha da şaşkındırlar. İşte asıl gâfiller bunlardır.”⁴³

“Yoksa sen, onların çoğunun gerçekten söz dinleyeceğini veya akıllarını kullanacağını mı sanıyorsun? Hayır, onlar hayvanlar gibidir, hatta onlar gidişçe daha da şaşkındırlar!”⁴⁴

“Onları kendi hâllerine bırak; yiyip içsinler, eğlensinler, boş umut onları oyalasın! Yakında başlarına gelecekleri bilecekler!”⁴⁵

“İnkâr edenler o gün ateşe sunulurlar ve onlara: ‘Siz, bütün zevklerinizi dünya hayatınızda tükettiniz, onların zevkini çıkardınız!’

41. Hac, 22/14.

42. Hac, 22/23.

43. A'râf, 7/179.

44. Furkan, 25/44.

45. Hicr, 15/3.

Artık bugün yeryüzünde haksız yere büyüklük taslamanız ve yoldan çıkmanızdan dolayı alçaltıcı bir azap göreceksiniz!’ denir.”⁴⁶

13-14. âyetlerde, Hz. Peygamber’in hicrete zorlanıp çıkarıldığı Mekke kentine işaret edilmektedir. Allah daha önce, Elçisi’ni tanımadıkları için, Mekke kentinden çok daha güçlü nice kentleri helâk ettiği gibi, bunları da helâk edebileceğini hatırlatıyor. Burada apaçık bir mucize olan Kur’ân’a dayanan mü’minlerle, hiçbir delile dayanmadan körü körüne bâtil inançların arkasından giden ve tutkularına uyan kimsenin durumu karşılaştırılıyor. Bu iki zümrenin bir olmayacağı belirtiliyor.

İbn Abbas رضي الله عنه’den rivâyete göre, Nebî ﷺ hicret sırasında Mekke’den çıkıp mağaraya gelince Mekke’ye doğru bakarak: “*Sen Allâh’ın, kentleri arasında en çok sevdiği, benim de en çok sevdiğim bir kentisin. Eğer müşrikler beni çıkarmasalardı, ben senden çıkmazdım.*” demiştir. Yüce Allah bunun üzerine yukarıdaki, 13. âyeti indirmiştir.⁴⁷

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “**Kendilerinden önce nice nesilleri helâk ettiğimizi görmediler mi? Üstelik Biz onlara yeryüzünde size vermediğimiz imkânları vermiş, üzerlerine gökten bol yağmur indirmiş ve altlarından bol ırmaklar akıtmıştık. Sonra da onları günahları yüzünden helâk etmiş ve onların ardından başka bir nesil getirmiştik.**”⁴⁸

“**Kötü işi kendisine süslenip de, onu güzel görmeye başlayan kimseyle o mü’minler bir olur mu? Allah dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir. Öyleyse sen (inanmıyorlar diye) onlara üzülerek kendini helâk etme! Çünkü Allah onların yapmakta oldukları şeyleri çok iyi biliyor.**”⁴⁹

“**Ancak zulmedenler bilgisizce kendi tutkularına uydular. Artık Allâh’ın saptırdıklarını kim doğru yola getirebilir? Onların hiçbir yardımcısı da yoktur!**”⁵⁰

15. âyette şirkten, günahlardan ve bâtil inançlardan korunanlara verilecek cennet ile küfür ehlinin gideceği cehennem tasvir edilmektedir. O cennet bahçeleri o kadar güzeldir ki; içinde dupduru su ırmakları, tadı bozulmamış

46. Ahkâf, 46/20.

47. Süleyman Ateş, Tefsîr, VIII, 423, 424.

48. En’âm, 6/6.

49. Fâtır, 35/8.

50. Rûm, 30/29.

taze süt ırmakları, içenlere lezzet veren şarap ırmakları, süzme bal ırmakları akar. İstenilen her çeşit meyve vardır. Allâh'ın oraya girenleri bağışlaması da en güzel bir nîmettir.

O korunan muttakilere vaad edilen cennetin benzeri, çeşitli âyetlerde geçen, **“Altılarından ırmaklar akan cennetler.”**⁵¹ diye cennetin altından aktığı anlatılan ırmakların burada da bir tefsiri vardır. Muttakiler denilmiş ve bu şekilde şu anlatılmıştır: Dinden asıl kastedilen takvâdır, îman ve sâlih amel de takvâ cümlesindendir. Esası vâcip olan fiilleri yapıp, kötülüklerden kaçınarak, Allâh'ın himâyesi altına girip, azâbından korunmaktır. Yani **“Allah, î mân edip sâlih amel işleyenleri altlarından ırmaklar akan cennetlere koyar.”**⁵² âyetinin ifâdesince Hz. Muhammed'e indirilene î mân edip sâlih ameller yaparak korunan mü'minlere vaad olunan cennetin benzeri, temsil yoluyla şaşırtıcı bir tasviri şöyle yapılmıştır:

وَأَنْهَارٌ فِيهَا أَنْهَارٌ Orada ırmaklar var. مِنْ مَّاءٍ Öyle bir sudan ki بَازِلٌ bozulması yok, bayatlamaz, tadı bozulmaz, kokmaz, öyle akar gider. وَأَنْهَارٌ مِنْ لَبَنٍ Yine ırmaklar var, öyle bir süttten ki, لَمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ tadı değişmez, dünya sütleri gibi ekşimez, kesilmez, kokmaz, yaratıldığı şekilde taptaze akar. وَأَنْهَارٌ مِنْ خَمْرٍ Yine ırmaklar var, bir şaraptan ki, لَذَّةٌ لِلشَّارِبِينَ içenlerine lezzet, dünya şarapları gibi sarhoş ediciliği yok, günahî, vebâli yok. وَأَنْهَارٌ مِنْ عَسَلٍ Yine nehirleri var, öyle baldan ki, مُصَفًّى safi süzme, mumu yok, posası yok.⁵³

Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, bir beytinde, şöyle demiştir: “Cennetin dört ırmağı, bizim hükmümüz altındadır. Bu hüküm, bizim gücümüzden değil, Allâh'ın yüce fermanındandır.” Yani amel, bizim elimizdedir. Irmakları kazanmak da Allâh'ın fermanı ve verdiği söz uyarınca, bize müyesser olmuştur.⁵⁴

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İman edip iyi işler yapanlara, altlarından ırmaklar akan cennetler olduğunu müjdele! Orada, ne zaman kendilerine bir meyve rızık olarak yedirilse: ‘Bu, daha önce de bize rızık olarak verilen şeydir.’ derler. Bu rızıklar, onlara (dünyada kine) benzer olarak verilmiştir. Onlar için cennette tertemiz eşler de vardır. Ve onlar orada sürekli olarak kalacaklardır.”**⁵⁵

51. Bk. Bakara, 2/25, 266; Âl-i İmrân, 3/15, 136, 195, 198; Nisâ, 4/13, 57, 122; Mâide, 5/12.

52. Hac, 22/14.

53. Elmalılı, Tefsir, VII, 140.

54. H. Basri Çantay, Meâl, Muhammed, 47/15. âyet dipnot.

55. Bakara, 2/25.

“Rabbinizden bir bağış, genişliği gökler ve yer kadar olan ve takvâ sahipleri için hazırlanmış olan cennet için yarışın! O takvâ sahipleri ki, bollukta da darlıkta da Allah yolunda harcarlar; öfkelelerini yutarlar ve insanları affederler. Allah iyilik edenleri sever. Yine o takvâ sahipleri çirkin bir iş yaptıkları veya kendilerine zulmettikleri zaman, Allâh’ı hatırlayarak hemen günahlarının bağışlanması isterler. Zaten günahları, Allah’tan başka kim bağışlayabilir? Bir de onlar, işledikleri (günah) bile bile ısrar etmezler. İşte bunların mükâfatı, Rab’leri tarafından bağışlanma ve altlarından ırmaklar akan, içlerinde sürekli kalacakları cennetlerdir. İyi işler yapanların mükâfatı ne güzeldir!”⁵⁶

“Onlar kendi günahları yüzünden helâke sürüklenen kimselerdir. İnkâr ettikleri için onları kaynar sudan bir içecek ve can yakıcı bir azap beklemektedir.”⁵⁷

وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ حَتَّىٰ إِذَا خَرَجُوا مِنْ عِنْدِكَ قَالُوا لِلَّذِينَ
أَوْتُوا الْعِلْمَ مَاذَا قَالَ أَنفَاً ۚ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ وَاتَّبَعُوا
أَهْوَاءَهُمْ ﴿١٦﴾ وَالَّذِينَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى وَاتَّيَّهُمْ تَقْوَاهُمْ ﴿١٧﴾

16- Onların arasında, seni dinleyenler vardır! Fakat senin yanından çıktıklarında, gerçekten seni dinleyip bilgi sahibi olanlara: “Az önce o ne demişti?” diye sorarlar. Onlar Allâh’ın kalplerini mühürlediği, hevâ ve hevesine uyan kimselerdir.

17- Doğru yolu bulanlara gelince; Allah onların hidâyetlerini arttırmış ve onlara kötülükten korunmayı nasip etmiştir.

16-17. âyetlere göre, Medîne’de, Hz. Peygamber’in meclisine, henüz Müslüman olmamış bâzı kimseler, yöredeki bâzı ikiyüzlü bedeviler ve münâfıklar gelip kendisini dinliyorlardı. Fakat münâfıklar, gönülden dinlemedikleri için, onun sözlerini iyi anlamıyorlar, dışarı çıkınca alay etmek amacıyla, gerek ehl-i kitap âlimlerine, gerekse İbn Mes’ud ve İbn Abbas gibi bilgin sahâbelere, “Demin o, ne söyledi, bunlar yeni değil, önceki söylediklerinin

56. Âl-i İmrân, 3/133-136.

57. En’âm, 6/70.

tekrarı değil mi?” gibi sorular sorarlardı. Kısaca, yeni gelen âyetlerin tebliği, mü'minlerin îmânını ve korunmasını arttırırken, küfür ehlinin ve münâfıkların kin ve hasedini arttırıyordu.⁵⁸

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlardan bir kısmı senin okuduğun Kur’ân’ı dinler. Ama Biz kalplerinin üzerine, işittiklerini anlamalarına engel perdeler ve kulaklarına da bir ağırlık koymuşuzdur. Onun için onlar her türlü mûcizeyi görseler de îmân etmezler. Hatta o inkâr edenler sana geldiklerinde, “Bu Kur’an, öncekilerin masallarından başka bir şey değil!” diyerek seninle tartışırlar.”**⁵⁹

“Onların arasında sana kulak verip dinleyenler de vardır. Ama sen sağırlara, -üstelik aklını da kullanmıyorlarsa- nasıl işittireceksin?”⁶⁰

“Hiç şüphesiz, inkâr edenleri azap ile uyarsan da uyarmasan da onlar için birdir; îmân etmezler. Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Gözlerinin üzerine de bir perde inmiştir. Onlar için büyük bir azap vardır.”⁶¹

“Biz, onların başlarından geçenleri sana gerçeğe uygun olarak anlatacağız. Şüphesiz onlar, Rab’lerine îmân etmiş gençlerdi. Biz de onların itaat ve kulluklarını daha da artırdık.”⁶²

فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً ۖ فَقَدْ جَاءَ أَشْرَاطُهَا ۚ فَأَنَّى لَهُمْ
إِذَا جَاءَتْهُمْ ذِكْرُهُمْ ﴿١٨﴾

18- Onlar, kıyâmet gününün âniden başlarına gelmesinden başka bir şey mi bekliyorlar? Şüphesiz onun alâmetleri belirmiştir. Öyleyse, o kıyâmet kendilerine gelip çatınca ibret almaları neye yarar?

18. âyetteki “es-saat” kıyâmet, “eşrât” da kıyâmet alâmetleri demektir. Son peygamber Hz. Muhammed’in gelmesi, ayın ikiye yarılması gibi olaylar bunlar arasındadır. Bâzı hadislerde zikredilen ilmin kalkması, cehâletin

58. Bk. Tevbe, 9/123-125.

59. En’âm, 6/25.

60. Yûnus, 10/42.

61. Bakara, 2/6-7.

62. Kehf, 18/13.

artması, zinânın çoğalması, şarabın çok içilmesi gibi kıyâmet alâmetleri,⁶³ kıyâmetin vaktini belirtmek için değil, bunlarda belirtilen kötü huyların, alışkanlıkların toplum düzenini çok sarsacağını anlatmak amacını taşır.

KIYÂMET ALÂMETLERİ

Kur'an, kıyâmetin zamanını Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceğini belirtir.⁶⁴ Buna karşılık yaklaştığını,⁶⁵ yakın olduğunu,⁶⁶ ansızın geleceğini bildirir.⁶⁷ Kıyâmet alâmetlerinin belirttiğini ifâde etmekle birlikte bunlar hakkında bilgi vermez.⁶⁸ Ancak, **“Saat yaklaştı, ay yarıldı, yarılacak.”**⁶⁹ âyetinin ikinci bölümünün “ay yarılacak” şeklinde anlaşılması durumunda, bu olay Kur'an'da anılan tek kıyâmet alâmeti olma özelliği kazanır.

Kıyâmetin Küçük Alâmetleri

Hadis külliyatları ise kıyâmetten önce ortaya çıkacak alâmetlerden söz eden çok sayıda hadis ihtivâ eder. İslâm âlimleri hadislerde dile getirilen alâmetleri nitelikleri açısından değerlendirerek bunları küçük alâmetler ve büyük alâmetler olmak üzere iki başlık altında toplamışlardır. Âhir zaman olarak tanımlanan kıyâmet öncesi dönemde dînî duygu, düşünce ve davranışların zayıflaması, dînî kurallara gereken önemin verilmemesi, ibadetlerin terk edilmesi, ahlâksızlığın çoğalması biçiminde kendini gösteren küçük alâmetlerin bâzıları şu şekilde sıralanabilir:

- 1) İnsanların yüksek binâ yapmakta birbiriyle yarışmaları,⁷⁰
- 2) İnsanların ölümü temenni etmeleri,⁷¹
- 3) Cârîyenin efendisini doğurması,⁷²
- 4) Hicaz'da bir ateşin çıkarak Busra'da (Şam yakınlarında bir yer) develerin ayaklarını aydınlatması,⁷³
- 5) Fırat nehrinin sularının çekilerek, nehir yatağından altın çıkması,⁷⁴

63. Bk. Buhârî, İlm, 2, Rikâk, 35; Ahmed bin Hanbel, II, 361.

64. A'râf, 7/187; Lokmân, 31/34; Ahzâb, 33/63.

65. Kamer, 54/1.

66. Nahl, 16/77.

67. A'râf, 7/187.

68. Muhammed, 47/18.

69. Kamer, 54/1.

70. Buhârî, Fiten, 25; bk. Tecdîd-i Sarîh Terc; 1/58.

71. Buhârî, Fiten, 25; Müslim, Fiten, 53-54.

72. Müslim, İmân, 1.

73. Buhârî, Fiten, 24; Müslim, Fiten, 42.

74. Müslim, Fiten, 29-31.

- 6) İkisi de hak iddiâsında bulunan iki büyük İslâm ordusunun birbiriy-le savaşması,⁷⁵
- 7) İslâmî ilimlerin ortadan kalkması, cehâletin artması,⁷⁶
- 8) Depremlerin çoğalması,⁷⁷
- 9) Zamanın yaklaşması, gece ile gündüzün eşit olması,⁷⁸
- 10) Cinâyetlerin çoğalması, fitnelerin zuhûr etmesi,⁷⁹
- 11) Yahudilerle Müslümanların savaşmaları, Müslümanların Yahudileri öldürmesi,⁸⁰
- 12) Zinânın açıkça işlenmesi, içki tüketiminin artması, kadınların çoğal-p ve erkeklerin azalması,⁸¹
- 13) Kahtan'dan bir kişinin çıkarak, insanları asâsı ile sevk etmesi.⁸²

Kıyâmetin Büyük Alâmetleri

Huzeyfetu'l-Gifarî ؓ den şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Biz bir gün kendi aramızda konuşurken, Hazret-i Peygamber yanımıza çıkageldi. Bize “*Ne konuşuyorsunuz?*” dedi. Biz de “*Kıyâmet gününden konuşuyoruz*” di-ye cevap verdik. Hazret-i Peygamber, “*Şüphesiz on alâmet görülmedikçe kıyâmet kopmayacaktır, dedi ve Deccal'i, dumanı (duhân), Dâbbetü'l-arz'ı, güneşin batıdan doğmasını, İsa ؑ'ın yere inmesini, Ye'cûc ve Me'cûc'u, doğuda, batıda ve Arap yarımadasında olmak üzere üç yer çöküntüsü-nü, son olarak da Yemen'den çıkarak insanları Mahşere sürececek ateşin vukû bulacağını söyledi.*”⁸³

Kıyâmetin bu on büyük alâmeti başka hadislerce ya da İslâm âlimlerin-ce şu şekilde açıklanır:

1) Deccal'in ortaya çıkışı: Deccal, kıyâmette zuhûr edecek yalancı bir kişidir, İslâm dînini ve Müslümanları ifsat edip, kötülüğe ve bozgunculu-ğa sevk etmek isteyecektir. Deccal'in sağ gözünün kör olduğu, iki gözünün

75. Buhârî, Fiten, 25; Müslim, Fiten, 17.

76. Buhârî, Fiten, 4.

77. Buhârî, Fiten, 25.

78. Buhârî, Fiten, 25.

79. Buhârî, Fiten, 4; Müslim, Fiten, 18.

80. Müslim, Fiten, 79-82; Tecrid-i Sarîh Terc., VIII, 341.

81. Ali en-Nâsîf, Tac, 5/335.

82. Buhârî, Fiten, 23.

83. Müslim, Fiten, 39.

arasında “kâfir” yazdığı, çocuğunun olmadığı, Medîne'ye ve Mekke'ye giremeyeceği, ortaya çıktıktan sonra yeryüzünde kırk gün kalacağı, bu süre içinde istidrâc türünden bâzı olağanüstü olaylar göstereceği, daha sonra da yine kıyâmetin büyük alâmetlerinden olan Hz. Îsâ'nın yeryüzüne inmesiyle onun tarafından öldürüleceği sahih hadislerde belirtilmiştir.⁸⁴

2) Dumanın çıkışı: Duman anlamına gelen duhân da kıyâmetin büyük alâmetlerinden biridir.⁸⁵ Kıyâmetin kopmasından önce dünyayı bir duman bulutu kaplayarak, kırk gün ve kırk gece kalacak, mü'minler nezleye tutulmuş gibi, kâfirler ise sarhoş gibi olacaklardır.

3) Dabbetü'l-arz'ın çıkışı: Kıyâmetten önce çıkacağı bildirilen bir yaratıktır. Kelime anlamı “yer hayvanı” demektir. Kur'ân-ı Kerîm'de **“Kendilerine söylenmiş olan başlarına geldiği zaman, yerden bir çeşit hayvan (dâbbe) çıkarınız ki o, onlara, insanların âyetlerimize ke-sin olarak inanmadıklarını söyler.”**⁸⁶ buyurulmaktadır. Hz. Peygamber Dâbbetü'l-arz hakkında: **“Çıkacak olan kıyâmet alâmetlerinden ilki, güneşin batı tarafından doğması ile bir kuşluk vakti insanlara karşı bir dâb-benin (hayvanın) zuhûrudur. Bu iki alâmetten biri önce meydana gelir. Arkasından diğeri de onun izi üzerinde yakın olarak meydana gelir.”**⁸⁷ buyurmuştur.

4) Güneşin batıdan doğması: Güneş batıdan doğacak, insanlar topluca î mân edecek, ancak daha önce î mân etmemiş olanların î manları kendilerine bir yarar sağlamayacaktır.⁸⁸

5) Hazret-i Îsâ'nın yeryüzüne inmesi: Ehl-i sünnet îtikâdına göre kıyâmetin vukûundan önce Hazret-i Îsâ yeryüzüne inecek, Hristiyanları İslâm'a davet edecek, Deccal'i öldürecek, Hazret-i Peygamber ﷺ'in şerîati ile hükmedecektir.⁸⁹

6) Ye'cûc ve Me'cûc'ün çıkışı: Kıyâmetin vukûundan önce çıkarak **“yeryüzünde bozgunculuk yapacak.”**⁹⁰ olan asılları ve soyları belirsiz iki insan topluluğudur.⁹¹ Hz. Zülkarneyn'in önlerine yaptığı seddin yıkılması

84. Buhârî, Fiten, 26; Müslim, Fiten, 37, 39, 40, 91, 101, 110, 112.

85. Müslim, Fiten, 39.

86. Neml, 27/82.

87. Müslim, Fiten, 118.

88. Müslim, Fiten, 118; Tecrid-i Sarîh Terc., XII, 307.

89. Buhârî, Büyû, 102; Müslim, Îmân, 242-247.

90. Kehf, 18/94.

91. Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dîni Kur'an Dili, IV, 3288.

üzerine yeryüzüne dağılacaklar ve insanlara saldıracak, kentleri yakıp-yıkarak harabe hâline getireceklerdir.⁹² Bâzı rivâyetlerde bu seddin Çin Seddi olduğu zikredilir.⁹³

7-8-9) Doğuda, Batıda, Arap Yarımadasında olmak üzere üç bölgede yer çöküntülerinin meydana gelmesi.⁹⁴

10) Yemen'den çıkacak olan büyük bir ateşin insanları önüne katarak sürmesi.⁹⁵

Ebû Dâvûd ve Tirmizî'nin Sünen'inde yer alan bâzı hadislerle göre Mehdi'nin çıkması da kıyâmetin büyük alâmetlerindendir.⁹⁶

Hiz. Peygamber, kıyâmetin kötü insanlar ve kâfirler üzerine kopacağını bildirmiştir. Bâzı hadislerle göre kıyâmet kopmadan önce mü'minlerin ruhları alınacak ve onların âhirete göçmeleri sağlanacaktır.⁹⁷

فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ
وَاللَّهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوِئَكُمْ ﴿١٩﴾

19- Bil ki, Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. Hem kendi günahın için, hem de mü'min erkek ve mü'min kadınlar için mağfiret dile! Allah, sizin gezip dolaştığınız yeri de, sonunda varacağınız yeri de bilir!

19. âyette, Hiz. Peygamber'in hem kendisi, hem de mü'min erkek ve kadınlar için istiğfarda bulunması istenir. Mü'minlerin de kendi günahları için düzenli istiğfarda bulunmaları gerekir. Nitekim Hiz. Peygamber'in namazların sonunda selam verip namazdan çıkınca üç kere: “*Estağfirullah, estağfirullah, estağfirullahe'l azîm ve etûbü ileyh*” veya benzeri sözle istiğfarda bulunup, ondan sonra “*Allahümme ente's-selâmü ve minke's-selâm, tebârekte yâ ze'l-celâli ve'l-ikrâm*” diye selâm verdiği rivâyet edilmiştir.⁹⁸

92. Enbiyâ, 21/96.

93. Muhammed Hamdi Yazır, IV, 3291, 3374; Buhârî, Enbiyâ, 7; Müslim, Fiten, 1, 2.

94. Müslim, Fiten, 39.

95. Müslim, Fiten, 39.

96. Tirmizî, IV, s. 1-93; Ebû Dâvûd, N. Şr. M. Abdulhamid IV, 100, 106.

97. Buhârî, Fiten, 5; Müslim, İmâre, 53. Bk. Ahmet Özgen, Kıyâmet Alâmetleri, mad. Şâmil İslâm Ans.

98. Müslim, Mesâcid, 135; Tirmizî, Salât, 224.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Mü'minler ancak Allâh'a ve Peygamberine inanmış kimselerdir. Onlar o Peygamberle birlikte önemli bir işle meşgulken ondan izin almadan bırakıp gitmezler. Şüphesiz senden izin isteyenler, gerçekten Allâh'a ve Peygamberine imân etmiş kimselerdir. Bu sebeple bâzı işleri için senden izin istediklerinde, sen de onlardan dilediğine izin ver ve kendileri için Allah'tan bağış dile. Şüphesiz Allah günahları çok bağışlayan, çok merhametli olandır.”**⁹⁹

“Ey Peygamber! Mü'min kadınlar; Allâh'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zinâ etmemek, çocuklarını öldürmek, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek ve iyi işi işlemekte sana karşı çıkmamak konusunda, sana bey'at etmek üzere geldikleri zaman, onların bey'atlerini kabûl et ve onlar için Allah'tan bağışlanma dile; çünkü Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır.”¹⁰⁰

“Biz her bir peygamberi, Allâh'ın izniyle, kendisine itaat edilmesi için gönderdik. Eğer onlar kendilerine zulmettikleri zaman sana gelip Allah'tan günahlarının bağışlanmasını dileseler ve Peygamber de onlar için mağfiret dileseydi, elbette Allâh'ı affedici ve çok merhametli bulurlardı.”¹⁰¹

99. Nûr, 24/62.

100. Mümteherine, 60/12.

101. Nisâ, 4/64.

﴿ BÂB 3 ﴾

**SAVAŞ ÂYETLERİNE KARŞI TEDİRGİNLİK,
BÖYLELERİNİN YÖNETİMDEN UZAK TUTULMASI,
ALLÂH'IN LÂNETİ, ŞEYTANIN ETKİSİ,
KÖTÜLERLE İŞBİRLİĞİ YAPMAMAK,
ÖLÜM ÂNINDAKİ SIKINTI**

وَيَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا لَوْلَا نُزِّلَتْ سُورَةٌ فَإِذَا أُنْزِلَتْ سُورَةٌ مُحْكَمَةٌ
وَذُكِرَ فِيهَا الْقِتَالُ رَأَيْتَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ نَظَرَ
الْمَغْشِيِّ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ فَأُولَىٰ لَهُمْ ﴿٢٠﴾ طَاعَةٌ وَقَوْلٌ مَعْرُوفٌ
فَإِذَا عَزَمَ الْأَمْرُ فَلَوْ صَدَقُوا اللَّهَ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ ﴿٢١﴾ فَهَلْ عَسَيْتُمْ
إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتَقَطَّعُوا أَرْحَامَكُمْ ﴿٢٢﴾ أُولَٰئِكَ
الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فَاصْمَهُمْ وَأَعْمَىٰ أَبْصَارَهُمْ ﴿٢٣﴾ أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ
الْقُرْآنَ أَمْ عَلَىٰ قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا ﴿٢٤﴾ إِنَّ الَّذِينَ ارْتَدُّوا عَلَىٰ أَدْبَارِهِمْ مِنْ
بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدَىٰ الشَّيْطَانُ سَوَّلَ لَهُمْ وَأَمْلَىٰ لَهُمْ ﴿٢٥﴾ ذَلِكَ
بِأَنَّهُمْ قَالُوا لِلَّذِينَ كَرِهُوا مَا نَزَّلَ اللَّهُ سَنُطِيعُكُمْ فِي بَعْضِ الْأَمْرِ وَاللَّهُ
يَعْلَمُ إِسْرَارَهُمْ ﴿٢٦﴾ فَكَيْفَ إِذَا تَوَفَّتْهُمُ الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ
وَأَدْبَارَهُمْ ﴿٢٧﴾ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ اتَّبَعُوا مَا آسَخَطَ اللَّهُ وَكَرِهُوا رِضْوَانَهُ
فَأَخْبَطَ أَعْمَالَهُمْ ﴿٢٨﴾

- 20- İman edenler, “Keşke savaş hakkında bir sûre indirilmiş olsaydı!” diyorlar. Fakat anlamı açık bir sûre indirilip de içinde savaştan söz edilince, kalplerinde hastalık bulunanların, ölüm baygınlığına girmiş kimsenin bakışı gibi sana baktıklarını görürsün! Onlara yakışan da budur!**
- 21- Onların görevi itaat ve güzel söz söylemekti. Sonra iş kesinleştiği zaman, Allâh’a verdikleri söze bağlı kalsalardı, elbette kendileri için daha hayırlı olurdu!**
- 22- Eğer siz geri dönüp iş başına geçecek olsanız, yeryüzünde bozgunculuk yapacak ve akrabalık bağlarını keseceksiniz öyle mi?**
- 23- İşte bunlar Allâh’ın lânetlediği, kulaklarını sağır ve gözlerini kör ettiği kimselerdir.**
- 24- Onlar, Kur’ân’ı iyice düşünmüyorlar mı? Yoksa kalplerinin üzerinde kilitler mi var?**
- 25- Kendilerine doğru yol açıkça belli olduktan sonra, geri sin geri küfre dönenleri şeytan kışkırtmış ve onları uzun emellerle oyalamıştır.**
- 26- Bunun sebebi, Allâh’ın indirdiğinden hoşlanmayanlara: “Bâzı işlerde size uyacağız.” demiş olmalarıdır. Oysa Allah, onların gizlediklerini biliyordu!**
- 27- Artık melekler onların yüzlerine ve arkalarına vura vura canlarını alırken durumları nice olur?**
- 28- Bunun sebebi, onların Allâh’ın gazabını çeken şeylerin peşine düşmeleri ve O’nu râzı edecek şeylerden de hoşlanmamalarıdır! Allah da onların işlerini boşa çıkarmıştır!**

20-21. âyetlerde, mü'minlerin savaşı emreden bir Kur'an âyetinin inmesini bekledikleri, fakat böyle bir âyet inince, bundan münâfıkların memnun kalmayıp korkaklık gösterdikleri, tıpkı ölüm baygınlığı geçiren bir insan gibi Peygamber'e baktıkları belirtiliyor. Oysa savaş emri gelince, onların Allâh'a ve Rasûlüne itaat etmeleri ve güzel söz söylemeleri gerekirdi. İş

ciddileşip savaşa girildiği takdirde, verdikleri sözde dursalardı kendileri için elbette daha hayırlı olurdu. Fakat münâfıklar savaşılar katılmamak için çeşitli çârelere başvurmışlardı.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “(Savaş izni çıkmadan önce) **kendilerine, elinizi savaştan çekin, namazı dosdoğru kılın ve zekâtı verin, denilen kimseleri görmedin mi? Sonra savaş onlara farz kılınınca, içlerinden bir grup, insanlardan Allah’tan korkar gibi hatta daha şiddetli bir korku ile korkmaya başladılar da: ‘Ey Rabbimiz! Bize savaşı niçin farz kıldın? Keşke bize biraz daha süre verseydin!’ dediler. De ki: ‘Dünyanın faydası pek azdır; âhiret ise Allâh’a karşı gelmekten sakınanlar için daha hayırlıdır ve size en küçük bir haksızlık yapılmaz. Nerede olursanız olun, isterseniz sarp ve sağlam kaleler içinde bulunun, yine ölüm sizi bulur!’ Onlara bir iyilik dokunsa: ‘Bu, Allah’tan.’ derler. Başlarına bir kötülük gelince de: ‘Bu, senin yüzünden.’ derler. De ki: ‘Hepsi Allah katındandır.’ Bu topluma ne oluyor ki, neredeyse hiçbir sözü anlamıyorlar?’”¹⁰²**

“Bir süre indirildiği zaman, münâfıklardan bâzısı: ‘Bu süre hançinizin îmânını artırdı?’ der. Ama her inen süre mü’minlerin îmânını arttırır ve onlar buna sevinirler. Kalplerinde hastalık bulunanlara gelince, bu süre onların da küfürlerine küfür katar ve onlar kâfir olarak ölüp giderler. Münâfıklar görmüyorlar mı ki, her yıl bir ya da iki defa sınanıyorlar! Buna rağmen ne Tevbe ediyorlar ne de ibret alıyorlar! Onlar bir süre indirilince, birbirlerine bakarak, “Acaba sizi biri görüyor mu?” derler, sonra da dönüp giderler. Anlamayan bir toplum oldukları için Allah onların kalplerini (îmandan) çevirmiştir.”¹⁰³

22-23. âyetlerde, münâfıkların toplumun başına yönetici olmaları hâlinde, ülkede fitne ve fesadın yayılmasına sebep olacaklarına, insanları birbirine düşürüp akrabalık bağlarını koparacaklarına işaret edilir. Bu gibi kişileri Allah lânetlediği, kulaklarını sağır ve gözlerini kör ettiği için gerçekleri göremedikleri belirtilir.

Âyetteki “tevelleytum” kelimesi ya “tevellî” kökünden veya yönetici, hâkim olmak anlamına gelen “vilâyet” kökünden gelir. Birinci takdirde anlam şöyle olur: Siz Allâh’ın indirdiği Kitab’ın hükümlerinden yüz çevirip Allâh’a

102. Nisâ, 4/77-78.

103. Tevbe, 9/124-127.

karşı nankörlük etmek, kan dökmek, akrabalık bağlarını koparmak mı istiyorsunuz? İkinci takdirde ise anlam şöyle olur: Siz iş başına geçip yönetimi ele alırsanız yeryüzünde bozgunculuk yapmak, akrabalık bağlarını koparmak mı istiyorsunuz?

Âyetteki “tevelleytum”e “arkanızı dönüp kaçarsanız” anlamı verilirse, gerektiğinde savaşımayan veya savaş meydanından kaçan kimse bu bozgunun arkasından gelebilecek fitne ve fesattan ve kendi akrabalarına varınca ya kadar olabilecek katliamlardan sorumlu olacak demektir. Bu yüzden, “savaşı bırakıp kaçmak” büyük günahlardan sayılmıştır. Böyle bir kimse, toplum nezdinde de büyük bir şeref ve itibar kaybına uğrar.

Muhammed İzzet Derveze buna şu yorumu eklemiştir: “Siz Allâh’ın emrini uygulamaz, rıza ve tâatle karşılamazsanız, düşmana itaat etmiş olur ve düşmanın bozgunculuk yapmasına, size saldırmasına, akrabanızla olan bağlarınızı kesmenize fırsat vermiş olursunuz.”¹⁰⁴

Başka bir âyetle inkârcıların ve münâfıkların işbaşına geçmesi hâlinde yapacakları icraattan şöyle söz edilir: **“İnsanlardan kimi vardır ki, dünya hayatı hakkındaki sözleri senin hoşuna gider. Hatta böyle- si, kalbinde olana Allâh’ı şahit tutar. Oysa o, İslâm düşmanlarının en yamanıdır. O bir işin başına geçince, yeryüzünde bozgunculuk çıkarmak, ekini ve nesli yok etmek için çalışır. Allah ise bozgunculuğu sevmez. Ona: ‘Allah’tan kork!’ denilince, gururu onu günaha sürükler. Onun hakkından cehennem gelir. Orası ne kötü yerdir!”**¹⁰⁵ **“Onlar dünyada hep fitne ve fesat çıkarmak için çalışırlar. Allah ise fitne ve fesat çıkaranları sevmez.”**¹⁰⁶ **“Keşke sizden önceki nesillerin içinde, yeryüzünde fitne ve fesat çıkarılmasına engel olacak fazîletli kimseler bulunsaydı! Ancak içlerinden, kendilerini kurtardığımız pek az kimse bunu başarabildi. Zâlimler ise, kendilerine verilen refaha aldanıp günahkâr oldular.”**¹⁰⁷

İşbaşına geçecek samimî mü’minlerin özellikleri ise bir âyetle şöyle belirtilir: **“Şayet onlara yeryüzünde iktidar versek namazı dosdoğru kılarlar, zekâtı verirler, iyiliği emreder ve kötülüğe engel olurlar. Bütün işlerin sonu Allâh’a âittir.”**¹⁰⁸

104. Derveze, et-Tefsîru'l-Hadîs, IX, 229, 230.

105. Bakara, 2/204-206.

106. Mâide, 5/64.

107. Hûd, 11/116.

108. Hac, 22/41.

Buna göre, birtakım toplum hizmetlerini göreceklemanları seçip tercih etmede, meslekî bilgi ve beceri yanında bir emânet olan hizmetler için kişilerde ahlâk güzelliği de aranmalıdır. Yukarıdaki âyette namaz kılmak ve zekâtını vermek yanında, “iyiliği emretmek ve toplumda görülen kötülüklere engel olmaya çalışmak” yönetiminde etik değerlere verilen önemi gösterir. Nitekim Yusuf ﷺ’in Mısır kralından görev isterken, kendisinin “iyi bir koruyucu olduğunu ve yönetimle ilgili yeterli bilgiye sahip bulunduğunu” belirtmesi dikkat çekicidir.¹⁰⁹

24-26. âyetlerde, mü’minlerin Kur’an üzerinde düşünmeleri istenirken, kendisine doğru yol iyice belli olduktan sonra geri dönenleri şeytanın kışkırttığına, Allâh’ın indirdiği hükümlerden hoşlanmayan kimselere “bâzı işlerde sizinle işbirliği yapabiliriz” demiş olmalarının buna sebep olduğuna dikkat çekiliyor. Dinden çıkan veya nifâka sapanlar şeytanın oyuncağı hâline gelir. Şeytan onlara, büyük günahları önemsiz gösterir, şehvete düşürür, boş emellerini ve kuruntularını arttırır.

Nitekim Yahudiler ve müşrikler Kur’ân’ın Hz. Muhammed ﷺ’e indirilmesinden hoşlanmamışlardı. Medîne döneminde kimi münâfıklar çeşitli sa-vaşlarda onlarla gizlice işbirliği yapmışlardı.

Âyetteki “tedebbür”, iyice düşünüp anlamak demektir. Buna göre mü’minin Kur’ân’ın anlamını da kavrayacak bir çalışma ve araştırmanın içine girmesi istenmektedir. Çünkü Kur’ân-ı Kerîm’i ana metninden okumak lâfız ve harf başına sevap kazandırmakla birlikte, asıl amaç onun anlamı üzerinde tefekkür etmek, hükümlerini, hikmet ve kıssalarını günlük hayatımıza yansıtmak olmalıdır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar Kur’ân’ı okuyup düşünmüyorlar mı? Eğer o, Allah’tan başka birinin katından gelmiş olsaydı, onda birçok çelişki bulurlardı. Onlara güvenlik ya da tehlike ile ilgili bir haber gelse, onu hemen yayarlar; oysa o haberi, Peygamber’e ya da içlerinden söz sahibi olanlara götürselerdi, onların arasından, işin içyüzünü anlayanlar (nasıl hareket edilmesi gerektiğini) bilirlerdi. Eğer size Allâh’ın lütuf ve merhameti olmasaydı, pek azınız dışında şeytana uyardınız.”**¹¹⁰

“Onlar Kur’an üzerinde hiç düşünmediler mi? Yoksa kendilerine, geçmişteki atalarına gelmeyen bir şey mi geldi?”¹¹¹

109. Bk. Yûsuf, 12/55.

110. Nisâ, 4/82-83.

111. Mü’minûn, 23/68.

“Bu mübârek bir kitaptır ki, âyetleri üzerinde iyice düşünsünler ve temiz akıl sahipleri öğüt alsınlar diye onu sana indirdik.”¹¹²

“De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Doğrusu ancak akıl sahipleri düşünüp fikir üretir.”¹¹³ **“De ki: Rabbim! Benim ilmi-mi artır.”**¹¹⁴

“Kulları içinden ancak âlim olanlar, Allah’tan (gereği gibi) korkarlar.”¹¹⁵ **“Allah sizden îmân edenleri ve kendilerine ilim verilenleri derece bakımından yükseltir.”**¹¹⁶

Hiz. Peygamber ﷺ’in de mü’minleri Kur’ân ve sünnet üzerinde düşünmeye ve araştırma yapmaya teşvik ettiği görülür.

İlgili hadislerde şöyle buyrulur: “İlim edinmek için çalışmak her müslümana farzdır.”¹¹⁷

“Bir topluluk Allâh’ın evlerinden bir evde toplanır, Allâh’ın kitabını okur ve onu aralarında müzâkere ederlerse, melekler onları kuşatır, üzerlerine sekînet iner ve kendilerini ilahî rahmet kaplar. Yüce Allah onları nezdindeki kimselerin yanında anar.”¹¹⁸ **“Allah, hakkında hayır murâd ettiği kimseyi dinde fakih kılar.”**¹¹⁹

فَكَيْفَ إِذَا تَوَفَّتْهُمُ الْمَلَكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهُهُمْ وَأَذْبَارَهُمْ ﴿٢٧﴾ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ اتَّبَعُوا مَا اسَخَطَ اللَّهُ وَكَرِهُوا رِضْوَانَهُ فَأَحْبَطَ أَعْمَالَهُمْ ؕ ﴿٢٨﴾

27- Artık melekler onların yüzlerine ve arkalarına vura vura canlarını alırken durumları nice olur?

28- Bunun sebebi, onların Allâh’ın gazabını çeken şeylerin peşine düşmeleri ve O’nu râzı edecek şeylerden de hoşlanmamalarıdır! Allah da onların işlerini boşa çıkarmıştır!

112. Sâd, 38/29.

113. Zümer, 39/9.

114. Tâhâ, 20/114.

115. Fâtır, 35/28.

116. Mücâdele, 58/11.

117. İbn, Mâce, Mukaddime, 17, Nevevî, bu hadis için; anlam bakımından doğru ise de sened yönünden zayıftır, demiştir.

118. Ebû Dâvud, Vitr, 14; İbn Mâce, Mukaddime, 17.

119. Buhârî, İlm, 10, 13; İbn Mâce, Mukaddime, 17.

27-28. âyetlerde, daha önceki âyetlerde sözü edilen bozguncu kimse-lerin, ölüm sırasında çekecekleri sıkıntı anlatılır. Buna sebep olan iki özel-liğe dikkat çekilir: a) Allâh'ın gazabını çeken şeylerin peşine düşmeleri, b) Allâh'ın râzı olduğu şeylerden hoşlanmamaları. Allah Teâlâ işte bu sebeple onların yaptıklarını boşa çıkardığını bildiriyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Melekler, o kâfirlerin yüzlerine ve sırtlarına vurarak: ‘Tadın bakalım, cehennem azâbını!’ diyerek, can-larını alırken onların hâlini bir görseydin!”**¹²⁰

“Allâh'ın rızasına gözetenle Allâh'ın hışmına uğrayan ve vara-çağı yer cehennem olan kimse bir olur mu? Cehennem ne kötü va-rış yeridir!”¹²¹

“Onlardan birçoğunun kâfirlerle dost olduklarını görürsün. Kendi elleriyle Allâh'ın gazabını davet etmeleri ne kötü bir şeydir! Onlar sürekli olarak azap içinde kalacaklardır.”¹²²

120. Enfâl, 8/50.

121. Âl-i İmrân, 3/162.

122. Mâide, 5/80.

﴿ BÂB 4 ﴾

**MÜNÂFİKLAR, SINAMA SÜRECİ,
ALLÂH'IN KÂFİR OLARAK ÖLENLERİ BAĞIŞLAMAMASI,
ÜSTÜNKEN DÜŞMANI BARIŞA ÇAĞIRMAMAK,
İNFAK, CİMRİLİK**

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ أَنْ لَنْ يُخْرِجَ اللَّهُ أَضْغَانَهُمْ ﴿٢٩﴾
 وَلَوْ نَشَاءُ لَارْتَيْنَاكَهُمْ فَلَعَرَفْتَهُمْ بِسِيمَاهُمْ^ط وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ^ط
 وَاللَّهُ يَعْلَمُ أَعْمَالَكُمْ ﴿٣٠﴾ وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتَّى نَعْلَمَ الْمُجَاهِدِينَ مِنْكُمْ
 وَالصَّابِرِينَ^ل وَنَبْلُوَا أَخْبَارَكُمْ ﴿٣١﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ
 سَبِيلِ اللَّهِ وَشَاقُّوا الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدَى^ل لَنْ يَضُرُّوا
 اللَّهَ شَيْئًا^ط وَسَيُحِبِّطُ أَعْمَالَهُمْ ﴿٣٢﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ
 وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَلَا تُبْطِلُوا أَعْمَالَكُمْ ﴿٣٣﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا
 عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ مَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ﴿٣٤﴾ فَلَا تَهِنُوا
 وَتَدْعُوا إِلَى السَّلَامِ^ن وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ^ن وَاللَّهُ مَعَكُمْ وَلَنْ يَتَرَكَمُ أَعْمَالَكُمْ
 ﴿٣٥﴾ إِنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهُوَ^ط وَإِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا يُؤْتِكُمْ
 أَجُورَكُمْ وَلَا يَسْأَلْكُمْ أَمْوَالَكُمْ ﴿٣٦﴾ إِنْ يَسْأَلْكُمْوهَا فَيُخْفِكُمْ تَبْخَلُوا
 وَيُخْرِجَ أَضْغَانَكُمْ ﴿٣٧﴾ هَا أَنْتُمْ هَؤُلَاءِ تَدْعُونَ لِتُنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ^ع
 فَمِنْكُمْ مَنْ يَبْخُلُ^ع وَمَنْ يَبْخُلْ فَإِنَّمَا يَبْخُلْ عَنِ نَفْسِهِ^ط وَاللَّهُ الْعَنَى^ط وَأَنْتُمْ
 الْفُقَرَاءُ^ع وَإِنْ تَتَوَلَّوْا يَسْتَبَدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُونُوا أَمْثَالَكُمْ ﴿٣٨﴾

- 29- Kalplerinde hastalık bulunanlar, yoksa içlerindeki kinlerini Allâh'ın ortaya çıkarmayacağını mı sandılar?
- 30- Biz dileseydik onları sana gösterirdik de, sen onları yüzlerinden tanırdın. Andolsun ki sen onları konuşma tarzlarından da tanırsın. Allah bütün yaptıklarınızı bilir.
- 31- Andolsun ki içinizden cihâd eden ve sabredenleri ayırt edinceye ve haberlerinizi açıklayıncaya kadar sizi sınayacağız!
- 32- Şüphesiz ki inkâr edip Allah yoluna engel olanlar ve doğru yol kendisine açıkça belli olduktan sonra o Peygamber'e karşı gelenler, Allâh'a hiçbir zarar vermiş olmazlar. Allah onların amellerini boşa çıkaracaktır.
- 33- Ey îmân edenler! Allâh'a itaat edin, Peygamber'e itaat edin. İşlerinizi boşa çıkarmayın.
- 34- Şüphesiz ki inkâr edip Allah yolundan alıkoyanları ve sonra da kâfir olarak ölenleri Allah asla bağışlamaz.
- 35- Siz düşmanlarınızdan üstün durumda iken gevşeyip barışa çağırmayın. Allah sizinle beraberdir. O, sizin amellerinizi asla eksiltmeyecektir.
- 36- Doğrusu dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden başka bir şey değildir. Eğer siz îmân eder ve Allâh'a karşı gelmekten sakınırsanız, Allah sizi mükâfatlandırır. Üstelik Allah sizden bütün mallarınızı da istemiyor.
- 37- Eğer sizden bütün mallarınızı harcamanızı isteyip sizi sıkıştırırsaydı, cimrilik ederdiniz ve bu da sizin kinlerinizi ortaya çıkarırdı.
- 38- Siz öyle kimselersiniz ki, Allah yolunda harcamanız istendiğinde, bir kısmınız cimrilik ediyor. Hâlbuki kim cimrilik ederse, kendi zararına cimrilik etmiş olur. Çünkü gerçekten Allah zengin, siz ise muhtaçsınız. Eğer siz yüz çevirirseniz, O yerinize başka bir toplum getirir ki, onlar sizin gibi olmazlar!

29-30. âyetlere göre, Allah dilerse kalplerinde hastalık bulunan münâfıkların içlerinde gizledikleri kin ve nefreti ortaya çıkaracağı, onların gizli işlerini açığa vuracağı belirtilmekte, yine de onların konuşma biçimlerinden tanımlanabileceğine dikkat çekilmektedir. 30. âyette, münâfıkların Müslümanlardan çekindikleri, Müslümanların onların kimler olduklarını tam olarak bilmedikleri, ancak bâzı kimselerin görünüş, konuşma ve davranışlarından münâfık olduğunun anlaşılabileceği belirtiliyor.

Münâfıkların kişi olarak tek tek tanınmamasının hikmeti vardır. Çünkü bunların bir bölümü gerçek münâfık olmayıp, çeşitli sebeplerle münâfıkların etkisinde kalan kimselerdir. Bu yüzden Kur'an'da onlar için "kalplerinde hastalık bulunan kimseler" ifâdesi kullanılmıştır.

Enes bin Mâlik رضي الله عنه 'den rivâyete göre bu âyetin inmesinden sonra Allâh'ın Rasûlüne hiçbir münâfık gizli kalmıyor, onları sîmâlarından tanıyordu. Münâfıkların başka bir tanınma yönü de konuşmalarıydı. Çünkü onlar Müslümanlar hakkında üstü kapalı incitici sözler kullanırlardı.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Münâfıklar, kalplerinde olanı kendilerine haber verecek bir sûre indirilmesinden çekinirler. De ki: 'Siz alay edin bakalım! Ama Allah, o çekindiğiniz şeyi açığa çıkaracaktır.' Kendilerine niçin alay ettiklerini sorsan: 'Biz sâdece lafa dalmış, eğleniyorduk.' derler. De ki: 'Siz Allah ile O'nun âyetleriyle ve Rasûlü ile alay mı ediyordunuz?'"**¹²³

"Allah, mü'minleri şu içinde bulunduğunuz durumda bırakacak değildir; sonunda iyi ile kötüyü ayıracaktır. Allah size, gaybı da göstermez ki, mü'mini kâfiri ayırabilesiniz. Fakat Allah, peygamberlerinden dilediğini seçer. Öyleyse Allâh'a ve peygamberlerine îmân edin! Eğer îmân eder, Allâh'a karşı gelmekten sakınırsanız sizin için büyük bir mükâfat vardır."¹²⁴

"Çevrenizdeki bedevî Araplardan ve Medîne halkından birtakım münâfıklar vardır ki, münâfıklıkta beceri kazanmışlardır. Sen onları bilmezsin, Biz biliriz. Onları iki kere azâba uğratacağız. Sonra da çok büyük bir azâbın içine atılacaklardır."¹²⁵

123. Tevbe, 9/64-65.

124. Âl-i İmrân, 3/179.

125. Tevbe, 9/101.

“İnsanlardan kimi vardır ki, dünya hayatı hakkındaki sözleri senin hoşuna gider. Hatta böylesi, kalbinde olana Allâh’ı şahit tutar. Oysa o, İslâm düşmanlarının en yamanıdır.”¹²⁶

“Onları gördüğün zaman dış görünüşleri hoşuna gider. Konuşurlarsa sözlerini dinlersin. Onlar sanki kendilerine elbise giydirilmiş kütükler gibidir. Her gürültüyü kendi aleyhlerine sanırlar. Asıl düşman onlardır. Öyleyse onlardan sakın! Allah onları kahretsin, nasıl da haktan döndürülüyorlar!”¹²⁷

Ebû Hüreyre رضی اللہ عنہ’den rivâyete göre, Nebî صلی اللہ علیہ وسلم şöyle buyurmuştur: “Münâfığın alâmeti üçtür: Konuştuğu zaman yalan söyler, söz verince sözünde durmaz, kendisine bir şey emânet edilince hıyânet eder.”¹²⁸

31. âyette, birtakım dikkat çekici sözlerle kendini mü’min göstermeye çalışanlarla, gerçek mü’minleri birbirinden ayırt etmek için, Cenâb-ı Hakk’ın insanları deneyip, gerçek mücahitleri, sabır ve azimle îmanlarını savunanları, sözü ile fiili bir olanları ortaya çıkaracağı vurgulanmaktadır. Özellikle savaş gibi zor işler karşısında yılgınlık göstermeyip sabır ve metânet gösteren kimsenin îman gücü sınanmış olur.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Yoksa siz, aranızda cihâd edenleri ve davası uğrunda sabredenleri Allâh’ın ortaya çıkarmadan cennete gireceğinizi mi sandınız?”¹²⁹**

“Yoksa siz, kendinizden önce gelip geçenlerin başına gelen sıkıntıları çekmeden, cennete gireceğinizi mi sandınız? Onlara öyle yoksulluklar öyle sıkıntılar dokundu ve öyle sarsıldılar ki, sonunda Peygamber ve beraberindeki îmân edenler: “Allâh’ın yardımı ne zaman?” derlerdi. Dikkat edin! Allâh’ın yardımı yakındır!”¹³⁰

“Yoksa siz, Allah içinizden savaşanları, Allah’tan, Peygamberinden ve mü’minlerden başkasını sırdaş edinmeyenleri ortaya çıkarmadan, kendi başınıza bırakılacağınızı mı sandınız? Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır!”¹³¹

126. Bakara, 2/204.

127. Münâfikûn, 63/4.

128. Buhârî, İmân, 24; Müslim, İmân, 107, 108.

129. Âl-i İmrân, 3/142.

130. Bakara, 2/214.

131. Tevbe, 9/16.

“İnsanlar, imtihan edilmeden sâdece “îmân ettik.” demekle serbest bırakılacaklarını mı sandılar? Andolsun ki, Biz onlardan öncekileri de imtihan ettik. Allah elbette doğru söyleyenleri ortaya çıkaracak, yalan söyleyenleri de ortaya koyacaktır. Yoksa kötülük yapanlar, Bizden kaçabileceklerini mi sandılar? Ne kötü hüküm veriyorlar!”¹³²

32. âyette, kendilerine doğru yol belli olduktan sonra, Allâh'ın yoluna engel olmaya çalışanlar, O'nun Peygamber'ine eziyet edenler, Allâh'a zarar veremezler. Allah onların işlerini boşa çıkarır, İslâm'ın ve Müslümanların aleyhine hazırladıkları tuzakları kendi başlarına çevirir. Bu âyette, Bedir günü müşriklere destek olan Kurayza ve Nadiroğulları gibi Yahudi kabîlelerine işaret edilir.¹³³

Nitekim Hz. Peygamber ve Müslümanların Medîne'ye hicreti sırasında Yahudiler şehrin yarısına hâkim durumdaydılar. Ancak kendi aralarında da sürtüşmeler vardı. Bu durum onları bâzı Arap kabîleleriyle ittifak yapmaya itmişti. Bundan dolayı da Nadiroğulları Medîne'li Evs Kabîlesi ile antlaşmalı idi.

Hz. Peygamber tarafından yürürlüğe konulan Medîne site devleti anayasasında dokuz Yahudi Kabîlesi'nden söz edilir. Burada Yahudilerle karşılıklı haklar ele alınmış ve Medîne'yi birlikte savunma kararlaştırılmış; onlardan Hz. Peygamber izin vermeden askeri bir harekete girişmeyeceği ve Medîne'ye bir saldırı söz konusu olduğunda şehrin birlikte savunulacağı sözü alınmıştı.¹³⁴ Fakat Yahudiler antlaşmalarına sâdık kalmadılar. Bu antlaşmaya katılmaktaki gâyeleri, kendilerine başka bir yol bulana kadar zaman kazanmaktı. Çünkü bu yeni dînin onların senelerdir övündükleri üstünlüklerini ellerinden alacağını anlamışlardı.

İslâm'ın Medîne'de devletini kurduktan sonra hızla yayılması ve bölgeyi hâkimiyeti altına almaya başlaması Müslüman olmayan diğer kabîleleri olduğu gibi Yahudileri de telâşa düşürdü. Çünkü onlar İslâm'ın yayılışını geçici sanıyor, bu amaçla Kureyş müşrikleriyle işbirliği yaparak İslâm'ın önünü kesebileceklerini düşünüyorlardı.

Bedir savaşında Müslümanların üstün gelmesi bütün Yahudileri olduğu gibi Nadiroğulları'nı da kızdırmıştı. Bu savaş onların kinlerini açığa

132. Ankebût, 29/2-4.

133. Elmalılı, VII, 148.

134. Sâlih Tuğ, İslâm Ülkelerinde Anayasa Hareketleri, İstanbul, 1969, s. 34 vd.

vurmalarını sağladı. Öncelikle Kaynukâoğulları, Müslümanlara karşı işledikleri hareketlerden dolayı şehir dışına sürüldüler.¹³⁵

Yahudi şâir Ka'b b. Eşref, yalan teşvikleri ile Mekke müşriklerini yeni bir savaşa sokmaya çalışıyordu. Bunu öğrenen Müslümanlar, aralarında Ka'b'ın süt kardeşinin de bulunduğu bir grup olmak üzere Ka'b b. Eşref'i öldürmüştü; bu olay üzerine Nadiroğulları Hz. Peygamber ﷺ ile bir ittifak antlaşması imzalamışlardı. Ancak bu barış dönemi fazla sürmemiş; Nadiroğulları'nın diğer müttefiki Benî Amr Kabilesi'nden Müslüman olan Amr b. Umeyye iki kişiyi öldürmüştü.

Olay şöyle cereyan etti: Necid halkını İslâm'a davet için Rasûlullah tarafından gönderilen bütün Müslümanları öldüren Amr b. Tufeyl ve Necidlilerin elinden kurtulan tek kişi olan Amr b. Umeyye, Kilâboğulları Kabilesi'nden iki adamla karşılaştı. Rasûlullah onlarla antlaşma yapmıştı. Fakat Amr bunu bilmiyordu. Kendisini öldürürler korkusuyla, dalgınlıklarından yararlanarak onları öldürdü. Rasûlullah da onların diyetini üstlendi. Diyetin ödemesi Müslümanlara ağır geldi. Ödeyemez duruma düştüler. Hz. Peygamber de Yahudilerle yaptığı anlaşmaya dayanarak Nadiroğulları'ndan diyet ödeme işine katılmalarını istedi. Nadiroğulları bu teklifi düşüneceklerini söyledi ve mühlet istediler. Ancak kendi aralarında yaptıkları görüşmede Hz. Muhammed'i sûikastla öldürmeyi planladılar. Onların yanına giden ve görüşmelerinin sonuçlanmasını bekleyen Rasûlullâh'a, Amr b. Guhâş adlı Yahudi'nin kendisine sûikast yapacağı bildirildi.

Bu çirkin olaydan sonra: **“Ey îmân edenler Allâh'ın üzerinizdeki nîmetini hatırlayın. Hani bir kavim size el uzatmaya kalkışmıştı da, Allah onların ellerini üzerinizden çekmişti.”**¹³⁶ âyeti nâzil olmuştur.¹³⁷

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar, Allâh'a ve Peygamberine karşı geldiler. Kim Allâh'a ve Peygamberine karşı gelirse, bilsin ki Allah, cezâsı çok şiddetli olandır.”**¹³⁸

“Sizden kim, dîninden döner ve kâfir olarak ölürse, onların yaptıkları işler dünyada da âhirette de boşa gitmiştir. İşte onlar cehennemliklerdir. Onlar orada sürekli olarak kalacaklardır.”¹³⁹

135. Bk. ŞİA, “Kaynukâoğulları” mad.

136. Mâide, 5/11.

137. M. Hamidullah, age, I, 626 vd.

138. Enfâl, 8/13.

139. Bakara, 2/217.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَلَا تُبْطِلُوا أَعْمَالَكُمْ
 ﴿٣٣﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ مَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَنْ
 يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ﴿٣٤﴾

33- Ey îmân edenler! Allâh'a itaat edin, Peygamber'e itaat edin. İşlerinizi boşa çıkarmayın.

34- Şüphesiz ki inkâr edip Allah yolundan alıkoyanları ve sonra da kâfir olarak ölenleri Allah asla bağışlamaz.

33-34. âyetlere göre, Allâh'a ve Rasûlüne itaat dışına çıkan kimsenin iyi amelleri de boşa gider. Kendisi inkârcı olup başkalarını da Allah yolundan çevirmek için çalışan, sonunda da kâfir olarak ölenleri Allah Teâlâ asla affetmez.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“De ki: Allâh'a ve Peygamber'e itaat edin. Eğer yüz çevirirlerse, şüphe yok ki Allah inkâr edenleri sevmez!”**¹⁴⁰

“Ama âyetlerimizi inkâr etmiş ve kâfir olarak can vermiş olanlara gelince; işte Allâh'ın, meleklerin ve insanların lâneti onların üzerinedir! Onlar sürekli olarak o lânetin içinde kalırlar; ne azapları hafifletilir ne de onlara göz açtırılır!”¹⁴¹

“Sizden kim, dîninden döner ve kâfir olarak ölürse, onların yaptıkları işler dünyada da âhirette de boşa gitmiştir. İşte onlar cehennemliklerdir. Onlar orada sürekli olarak kalacaklardır.”¹⁴²

“İnkâr eden ve kâfir oldukları hâlde de ölenler, yeryüzü dolu su altın fidye verseler bile, hiçbirisinden asla kabûl edilmez. İşte onlar için can yakıcı bir azap vardır. Onların hiçbir yardımcısı da yoktur.”¹⁴³

“Kalplerinde hastalık bulunanlara gelince, bu sûre onların da küfürlerine küfür katar ve onlar kâfir olarak ölüp giderler.”¹⁴⁴

140. Âl-i İmrân, 3/32.

141. Bakara, 2/161-162.

142. Bakara, 2/217.

143. Âl-i İmrân, 3/91.

144. Tevbe, 9/125.

فَلَا تَهْنُوا وَتَدْعُوا إِلَى السَّلَامِ وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ وَاللَّهُ مَعَكُمْ وَلَنْ يَتَرَكَكُمْ
أَعْمَالَكُمْ ﴿٣٥﴾

35- Siz düşmanlarınızdan üstün durumda iken gevşeyip barışa çağırmayın. Allah sizinle beraberdir. O, sizin amellerinizi asla eksiltmeyecektir.

35. âyette, düşman karşısında üstün durumda bulunan İslâm ordusunun gevşeyip barışa talip olmaması istenmekte, Allâh'ın mü'minlerle beraber olduğu, emek ve gayretlerini eksiltmeyeceği bildirilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Gevşeklik göstermeyin ve (Uhud bozgunundan ötürü) üzüntüye de kapılmayın; eğer gerçekten inanmışsanız, üstün gelecek olan sizsiniz!”**¹⁴⁵

“Düşman birliklerini takip etmekte gevşeklik göstermeyin! Çünkü siz acı çekiyorsanız, şüphesiz onlar da sizin gibi acı çekiyorlar. Ama siz, Allah'tan, onların ummadığı şeyleri beklemektesiniz. Allah her şeyi hakkıyla bilen, tam hüküm ve hikmet sahibi olandır.”¹⁴⁶

“Bedevî Araplar, ‘İman ettik’ dediler. De ki: Siz îmân etmediniz, ama ‘Boyun eğdik’ deyin. Çünkü henüz îman kalplerinize yerleşmedi. Eğer Allâh'a ve Peygamber'ine itaat ederseniz, Allah işlerinizden hiçbir şeyi eksiltmez. Çünkü Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.”¹⁴⁷

إِنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌّ وَلَهُوَ ۖ وَإِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا يُؤْتِكُمْ أَجُورَكُمْ
وَلَا يَسْأَلْكُمْ أَمْوَالَكُمْ ﴿٣٦﴾ إِنْ يَسْأَلْكُمْوهَا فَيُخْفِكُمْ تَبْخُلُوا وَيُخْرِجْ
أَضْغَانَكُمْ ﴿٣٧﴾

36- Doğrusu dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden başka bir şey değildir. Eğer siz îmân eder ve Allâh'a karşı gelmekten sakınırsanız, Allah sizi mükâfatlandırır. Üstelik Allah sizden bütün mallarınızı da istemiyor.

145. Âl-i İmrân, 3/139.

146. Nisâ, 4/104.

147. Hucurât, 49/14.

37- Eğer sizden bütün mallarınızı harcamanızı isteyip sizi sıkıştırırsaydı, cimrilik ederiniz ve bu da sizin kinlerinizi ortaya çıkarırdı.

36-37. âyetlere göre, dünya hayatı oyun ve eğlenceden ibârettir. Sonunda bu hayat biter, maldan mülkten bir eser kalmaz. Önemli olan Allâh'ın emri ve yasaklarına uygun bir hayat sürmektir. Allah size sevap vermek için bütün mallarınızı istemez. Eğer böyle olsaydı, cimrilik eder, Allâh'a ve Elçisi'ne karşı kin besleyebilirdiniz. Çünkü insan mala düşkündür.¹⁴⁸

Âyete göre, İslâm toplumu nafaka ve zekât gibi mâlî yükümlülükleri yerine getirmek zorundadır. Bunun dışında kolektif devlet yönetimlerinde olduğu gibi, bütün servetlerin kişilerden alınıp devlet tekelinde toplanması anlayışı, İslâm'ın ilkeleri ile çelişir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allah dilediğine rızkı genişletir ve daraltır. Onlar dünya hayatıyla sevindiler. Oysa âhirete göre dünya hayatı, geçici bir yararlanmadan ibârettir.”**¹⁴⁹

“Şüphesiz ki Rabbin dilediği kimsenin rızkını genişletir ve dilediğini de daraltır. Çünkü O, kullarının durumunu çok iyi bilen ve her şeyi görendir.”¹⁵⁰

“Eğer Allah, kullarına rızkı bol verseydi, yeryüzünde azar taşkınlık ederlerdi. Onun için, Allah rızkı kendi dilediği bir ölçüde indiriyor. Şüphesiz ki O kullarından haberdardır, her şeyi görmektedir.”¹⁵¹

هَآ اَنْتُمْ هَآؤِلَآءِ تُدْعَوْنَ لِتُنفِقُوْا فِى سَبِيْلِ اللّٰهِ فَمِنْكُمْ مَنْ يَبْخُلُ
وَمَنْ يَبْخُلْ فَاِنَّمَا يَبْخُلْ عَن نَّفْسِهٖ ۖ وَاللّٰهُ الْغَنِىُّ وَاَنْتُمْ الْفُقَرَاءُ
وَإِنْ تَتَوَلَّوْا يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ۖ ثُمَّ لَا يَكُوْنُوْا اَمْثَالَكُمْ ﴿٣٨﴾

38- Siz öyle kimselersiniz ki, Allah yolunda harcamanız istendiğinde, bir kısmınız cimrilik ediyor. Hâlbuki kim cimrilik ederse, kendi zararına cimrilik etmiş olur. Çünkü

148. Bk. Nisâ, 4/128.

149. Ra'd, 13/26.

150. İsrâ, 17/30.

151. Şûrâ, 42/27.

gerçekten Allah zengin, siz ise muhtaçsınız. Eğer siz yüz çevirirseniz, O yerinize başka bir toplum getirir ki, onlar sizin gibi olmazlar!

38. âyette, Allah yolunda mallarını harcamaktan kaçınanlar kınanmaktadır. Burada onun bütün malları değil, bir bölümü kastedilmiştir. Bunu da vermekten kaçınanlar kınanır. Allah yolunda malını harcaya Allah dünyada bereket ve bolluk, âhirette ise cennet verir. Bu davete icabet edenler kendileri kazançlı çıkar; çünkü savaşta ve barışta Allah rızası için yapılan harcamalar toplumun maslahatını, güvenliğini ve sosyal düzenin korunmasını sağlar. Buna da Allah Teâlâ'nın değil, insanların ihtiyacı vardır. Bu harcamaların yapılmaması hâlinde, toplumun ayakta durması mümkün olmaz ve bu toplum zamanla yok olur, onun yerine daha iyisi gelir. Allâh'ın kânu-nu budur.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allâh'ın, lütfundan kendilerine verdiği nîmetlerde cimrilik edenler, bunun kendileri hakkında hayırlı olduğunu sanmasınlar! Aksine bu onlar için çok kötüdür. Çünkü o cimrilik ettikleri şeyler, kıyâmet günü boyunlarına dolanacaktır. Göklerin ve yerin mîrası Allâh'a âittir. Allah yapmakta olduğunuz her şeyi çok iyi bilmektedir.”**¹⁵²

“Gerçek zengin ve sınırsız merhamet sahibi ancak senin Rabbindir. Dilerse O sizi yok eder ve tıpkı sizi başka insanların soyundan yarattığı gibi, sizden sonra yerinize de dilediğini getirir.”¹⁵³

“Ey insanlar! Eğer Allah dilerse sizi yok eder ve yerinize başkalarını getirir. Allah buna gücü yetendir.”¹⁵⁴ Bu âyetler indiği zaman Allâh'ın Rasûlü'nün, Selman-ı Fârisî'nin arkasına vurarak, **“O kavmin senin kavmindir.”** buyurduğu nakledilmiştir.¹⁵⁵

152. Âl-i İmrân, 3/180.

153. En'âm, 6/133.

154. Nisâ, 4/133.

155. Alûsî, Rûhu'l-Meânî, III, 165.

سُورَةُ الْفَتْحِ
FETİH
SÛRESİ

Fetih sûresi Medîne döneminde, Hicretin 6. yılında Mekkelilerle yapılan Hudeybiye Antlaşması'ndan dönerken inmiştir. 29 âyettir. Mü'minlere fetih müjdesi verdiği ve birkaç yerde fetihten söz edildiği için sûre bu adı almıştır. Hudeybiye Mekke yakınında Harem sınırında bir yerin adıdır. Hz. Peygamber Hicretin 6. yılında 1400 kadar sahâbe topluluğu ile birlikte umre yapmak amacıyla yola çıkmış, Mekke'ye girişi engellenince Hudeybiye'de konaklamıştı. Daha sonra müşriklerle yapılan görüşmeler sonunda bir antlaşma imzalandı. O yıl Müslümanlar umre yapmadan geri döndüler. Bâzı antlaşma şartları Müslümanların aleyhine görünüyordu.

Meselâ Müslüman olup Medîne'ye hicret edecek Mekkelilerin iade edilmesi bunlardandı. Ancak Medîne'ye kabûl edilmeyip geri dönen yeni Müslümanların, Mekke'ye dönmek yerine yol kenarlarında milis güç oluşturması müşriklerin aleyhine oldu ve bu maddenin kaldırılmasını istediler. Zaten iki yıl geçmeden Müslümanlar daha kalabalık bir ordu ile Mekke'yi savaşız olarak fethettiler. Birçok müfessir, sûrenin başındaki fetih müjdesini Hudeybiye Antlaşması ile ilgili görür. Ancak sûrenin sonunda Mekke'nin fethi açıkça müjdelendiği gibi, İslâm'ın bütün dinlere üstün gelerek yeryüzüne yayılacağı bildirilir.

Sûrede genel olarak; Hudeybiye ve Mekke'nin fethi müjdesi, mü'minlerden Allâh'ın hoşnut olduğu, âhiret nîmetleri, müşriklere azap tehdidi, Hudeybiye'ye katılmayanların niyetleri, Hz. Peygamber'in gördüğü rüyanın gerçekleşeceği, Peygamber'le birlikte olanların övülmesi, İslâm'ın giderek güçleneceği gibi konular yer alır.

﴿ BÂB 1 ﴾

**FETİH, BAĞIŞLANMA VE CENNET MÜJDESİ,
MÜNÂFIKLAR, MÜŞRİKLER, ALLÂH'IN ORDULARI,
PEYGAMBER'İN TEBLİĞ GÖREVİ, BEY'AT**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا^١ ﴿١﴾ لِيُغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَيَهْدِيَكَ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا^٢ ﴿٢﴾ وَيَنْصُرَكَ اللَّهُ نَصْرًا عَزِيزًا ﴿٣﴾ هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ السَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لِيَزْدَادُوا إِيمَانًا مَعَ إِيمَانِهِمْ^٣ وَاللَّهُ جُنُودَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ^٤ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا^٤ ﴿٤﴾ لِيُدْخِلَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَيُكَفِّرَ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ^٥ وَكَانَ ذَلِكَ عِنْدَ اللَّهِ فَوْزًا عَظِيمًا^٥ ﴿٥﴾ وَيُعَذِّبُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ الظَّالِمِينَ بِاللَّهِ ظَنَّ السَّوْءِ^٦ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ^٦ وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَلَعَنَهُمْ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمَ^٦ وَسَاءَتْ مَصِيرًا^٦ ﴿٦﴾ وَاللَّهُ جُنُودَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ^٧ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا^٧ ﴿٧﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا^٨ ﴿٨﴾ لِتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُعَزِّرُوهُ وَتُوَقِّرُوهُ^٨ وَتُسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا^٩ ﴿٩﴾ إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ^٩ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ^٩ فَمَنْ نَكَثَ فَإِنَّمَا يَنْكُثُ عَلَى نَفْسِهِ^٩ وَمَنْ أَوْفَى بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهِ اللَّهُ فَمُسَوِّبُهُ^٩ فَسَيُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا^{١٠} ﴿١٠﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

- 1- Biz sana doğrusu apaçık bir fetih yolu açtık.**
- 2- Böylece Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlayacak, sana olan nîmetini tamamlayacak ve seni doğru yola iletecektir.**
- 3- Ve şanlı bir zafere ulaştırarak da sana yardım edecektir.**
- 4- İmanlarına îman katsınlar diye mü'minlerin kalplerine huzur ve güven indiren O'dur. Göklerin ve yerin orduları Allâh'a âittir. Allah her şeyi bilen, tam hüküm ve hikmet sahibi olandır.**
- 5- Böylece Allah mü'min erkeklerin ve mü'min kadınların günahlarını örter ve onları, ebediyyen kalmak üzere, altlarından ırmaklar akan cennetlere yerleştirir. İşte bu, Allah katında büyük bir kurtuluştur.**
- 6- Allah hakkında kötü zan besleyen münâfık erkekleri ve münâfık kadınları, müşrik erkek ve müşrik kadınları da cezâlandırır. O kötülük onların başlarına gelsin! Allah onlara gazap etmiş, onları lânetlemiş ve onlar için cehennem hazırlamıştır. Orası ne kötü bir yerdir!**
- 7- Göklerin ve yerin orduları Allâh'a âittir. Allah mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir.**
- 8- Şüphesiz Biz seni bir şâhit, bir müjdeleyici ve bir uyarıcı olarak gönderdik.**
- 9- Böylece Allâh'a ve Rasûlüne îmân edesiniz, ona yardım edip saygı gösteresiniz ve sabah akşam O (Allâh'ı)'nu tesbih edesiniz.**
- 10- Şüphesiz sana (Hudeybiye'de) bey'at edenler, gerçekte Allâh'a bey'at etmektedirler. Allâh'ın eli onların ellerinin üzerindedir. Kim ahdini bozarsa ancak kendi aleyhine bozmuş olur. Kim de Allâh'a verdiği sözü yerine getirirse, Allah ona büyük bir mükâfat verecektir.**

1. âyette, Hz. Peygamber'e verildiği bildirilen apaçık fetih, kimi tefsircilere göre Mekke fethidir. Çoğunluk müfessirlere göre ise, burada sözü edilen fetih, Hudeybiye Antlaşması'dır. Hicretin 6. yılında, Hz. Muhammed ﷺ, sahâbesiyle umre için yola çıkmış, ihramlı olarak Mekke Harem sınırında

bulunan Hudeybiye'de konaklamışlardı. Çünkü Mekkeliler umre yapmalarına izin vermeyeceklerini bildirmişti. Görüşmeler başladı. Hz. Osman elçi olarak gönderildi, fakat bir sonuç alınamadı. Sonuçta, Mekkelilerle birkaç maddelik Hudeybiye Antlaşması yapıldı. Bu antlaşmanın, sûrenin, 1 ve 3. âyetlerinde “parlak bir zafer” ve “güçlü bir yardım” olarak nitelendirilmesi bunun diplomatik bir zafer oluşundandır.

Şöyle ki: a) Bu antlaşma, Hz. Peygamber'in, Mekke yönetimi ile yaptığı, on yıl süreli, ilk önemli antlaşmadır. b) Mekke yönetimi, Hz. Muhammed'in başkalarıyla olan bir savaşında, tarafsız kalmayı kabûl etmişti. Böylece Kureys'in Hayber Yahudileri ile olan dayanışma antlaşması da sona ermiş oluyordu. Nitekim bundan sâdece birkaç hafta sonra, Hayber'in fethi gerçekleşmiştir.

Zeyd bin Eslem'in, babasından naklettiğine göre Hz. Ömer, Rasûlullah ile birlikte bir sefere katılmıştı. Bu sefer Hudeybiye yolculuğu olmalı. Bu sırada Fetih sûresi inmiş ve Allâh'ın elçisi şöyle buyurmuştur: “*Bana geceleyin bir sûre indirildi ki, bu benim için, üzerine güneşin doğduğu her şeyden daha sevimlidir.*” Sonra “İnnâ feteznâ leke fethan mübînen” sûresini okudu.”¹

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “**Allâh'ın yardımı ve fetih gelip de; insanları akın akın Allâh'ın dinine girerlerken gördüğün vakit; Rabbini hamd ile tesbih et ve O'ndan mağfiret dile. Çünkü O, Tevbeyi çok kabûl edendir.**”²

Sahâbeden Berâ bin Âzib ؓ şöyle demiştir: “Sizler, ‘**Biz sana doğrusu apaçık bir fetih ihsan ettik.**’ âyetindeki fethi, Mekke'nin fethi olarak bilirsiniz. Mekke'nin fethi gerçekten önemlidir, ama biz bu büyük fethi Hudeybiye günündeki “biatü'r-ıdvân” olduğunu kabûl ederiz.”³

2-3. âyetlerde, Hz. Peygamber'in günahlarının bağışlanması, üzerindeki nîmetin tamamlanması, dosdoğru yola iletilmesi ve kendisine yardım edileceği sözünün verilmesi hususları bildirilir.

Buna göre açık fethin hikmetleri şu dört maddede toplanmıştır:

a) Hz. Peygamber'in geçmiş ve gelecek günahlarının bağışlanması. Hz. Âişe'den rivâyete göre, Nebî ﷺ gece namazı için kalkar, uzun süre kıyamda durmaktan, ayakları şişerdi. Âişe ؓ; “Ey Allâh'ın Rasûlü! Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışladığı hâlde, bu kadar niçin yoruluyorsun?” diye sorunca, “Çok şükreden bir kul olmayayım mı?” buyururdu.

1. Buhârî, Tefsîr, 48/1.

2. Nasr, 110/1-3.

3. Buhârî, Megâzî, 35.

Yorgunluğu daha da artınca, namazı oturarak kılar, rükû etmek isteyince ayağa kalkar, Kur'an okur, sonra rükû ederdi.”⁴

Müfessirlerin çoğunluğuna göre, Hz. Peygamber hakkında “zenb (günah-yanılma)”; vahiy gelmeyen konulardaki içtihatlarında, bazen iyi olana aykırı iş yapmasıdır. Zelle olarak nitelenen bu şeyler peygamber için eksikli sayılmış ve Tevbe etmesi istenmiştir. **“Allah seni affetsin, doğru söyleyenler sana belli oluncaya ve sen yalancıları bilinceye kadar niçin onlara izin verdin?”**⁵ **“Peygamber ve kendisi ile birlikte inananlar; ‘Allâh’ın yardımını ne zaman?’ diyecek kadar sarsıldılar.”**⁶ ve benzeri âyetler, Hz. Peygamber’in de kimi zaman, insanlık gereği bâzı davranışları Yüce Allah tarafından uyarılmasına sebep olmuştur. Bu da onun Allah’tan mağfiret dilemesini gerekli kılar.

Nitekim bâzı âyetlerde bağışlanma istemesi açıkça bildirilmiştir. **“Allah’tan başka bir ilâh olmadığını bil, günahın için mağfiret dile!”**⁷ âyeti böyledir. Başka âyetlerde de onun kendisinden sâdır olan yanılma ve ayak sürçmelerinden ötürü Rabbinden mağfiret dilemesi istenmiştir.⁸

b) Allâh’ın Hz. Peygamber’e olan nîmetini tamamlaması. İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Bugün sizin üzerinizdeki nîmetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm’ı seçtim.”**⁹

c) Allâh’ın onu dosdoğru yola iletmesi. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Artık emrolunduğun gibi dosdoğru ol! Seninle birlikte Tevbe edenler de (dosdoğru olsunlar). Sakın aşırı gitmeyin! Çünkü O, yapmakta olduklarınızı görmektedir!”**¹⁰

“Sen çağrını yap ve emrolunduğun gibi dosdoğru ol! Onların tutkularına uyma ve de ki: Ben, Allâh’ın indirdiği her kitaba îmân ettim ve aranızda adâleti gerçekleştirmekle emrolundum.”¹¹

Dosdoğru yol üzerinde olanlar, kendilerine nîmet verilenler; peygamberler, sıddıklar, şehitler, sâlihler ve onların yolunda gidenlerdir. Bunlar aşâğıdaki âyette şöyle sıralanmıştır: **“Kim Allâh’a ve Rasûlüne itaat ederse**

4. Buhârî, Teheccüd, 6, Tefsîr, 48/2, Rikâk, 20; Müslim, Münâfikîn, 81.

5. Tevbe, 9/43.

6. Bakara, 2/214.

7. Muhammed. 47/19.

8. Bk. Abese, 80/1-10; Nisâ, 4/106-109; Enfâl, 8/68-69; Tevbe, 9/43, 113.

9. Mâide, 5/3.

10. Hûd, 11/112.

11. Şûrâ, 42/15.

işte onlar, Allâh'ın kendilerine nîmet verdiği peygamberler, sıddıklar, şehitler ve sâlihlerle beraberdir. Onlar ne güzel arkadaşlardır!”¹² İbn Abbas'tan rivâyete göre, Nebî ﷺ, **“Emrolunduğun gibi dosdoğru ol!”** âyetini kastederek, **“Hûd sûresi ve benzerleri beni ihtiyarlattı.”**¹³ buyurmuştur.

d) Allâh'ın ona yardım etmesi. Allâh'ın yardım edeceğini bildirdiği şanlı zaferler; Hayber, Mekke ve Tâif'in fethidir. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Eğer Allah size yardım ederse, artık sizi yenecek yoktur. Eğer sizi yardımsız bırakırsa, artık ondan sonra size kim yardım edebilir? Mü'minler yalnız Allâh'a güvenip dayansınlar!”**¹⁴

“Eğer siz o peygambere yardım etmezseniz, Allah ona bir zamanlar yardım ettiği gibi yine edecektir.”¹⁵

“O gün mü'minler Allâh'ın yardımına sevineceklerdir. Allah dilediğine yardım eder. O, mutlak üstündür, çok merhametlidir.”¹⁶

“Doğrusu peygamber olarak gönderilen kullarımız hakkında Bizim geçmişte verdiğimiz şöyle bir söz vardır: Onlara mutlaka yardım erişecektir. Ve hiç şüphesiz, üstün gelen mutlaka Bizim ordumuz olacaktır!”¹⁷

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ السَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لِيَزْدَادُوا إِيمَانًا مَعَ
إِيمَانِهِمْ ۖ وَاللَّهُ جُنُودُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ۙ
﴿٤﴾ لِيَدْخِلَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ
خَالِدِينَ فِيهَا وَيُكَفِّرَ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ ۖ وَكَانَ ذَلِكَ عِنْدَ اللَّهِ فَوْزًا عَظِيمًا ۙ
﴿٥﴾ وَيُعَذِّبُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ
الظَّالِمِينَ بِاللَّهِ ظَنُّ السَّوْءِ ۖ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ ۖ وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ
وَلَعَنَهُمْ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمَ ۖ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ۖ ﴿٦﴾ وَاللَّهُ جُنُودُ السَّمَوَاتِ
وَالْأَرْضِ ۖ وَكَانَ اللَّهُ غَزِيرًا حَكِيمًا ۖ ﴿٧﴾

12. Nisâ, 4/69.

13. Tirmizî, Tefsîr, 56/6. Bk. Hûd, 11/112; Şûrâ, 42/15.

14. Âl-i İmrân, 3/160.

15. Tevbe, 9/40.

16. Rûm, 30/3.

17. Sâffât, 37/171-173.

4- İmanlarına îman katsınlar diye mü'minlerin kalplerine huzur ve güven indiren O'dur. Göklerin ve yerin orduları Allâh'ındır. Allah her şeyi bilen, tam hüküm ve hikmet sahibi olandır.

5- Böylece Allah mü'min erkeklerin ve mü'min kadınların günahlarını örter ve onları, ebediyyen kalmak üzere, altlarından ırmaklar akan cennetlere yerleştirir. İşte bu, Allah katında büyük bir kurtuluştur.

6- Allah hakkında kötü zan besleyen münâfık erkekleri ve münâfık kadınları, müşrik erkek ve müşrik kadınları da cezâlandırır. O kötülük onların başlarına gelsin! Allah onlara gazap etmiş, onları lânetlemiş ve onlar için cehennem hazırlamıştır. Orası ne kötü bir yerdir!

7- Göklerin ve yerin orduları Allâh'ındır. Allah mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir.

4-7. âyetlere göre Allah, mü'minlerin îmanlarını artırmak için, onların kalplerine huzur ve güven indirmiştir. Göklerin ve yerin askerleri Allâh'ındır. Allah her şeyi bilen, tam hüküm ve hikmet sahibi olandır. Allâh'ın mü'minlere bu fetih yollarını açması; onları altlarından ırmaklar akan, içinde sürekli kalacakları cennetlere sokmak ve kötülüklerini örtmek, Allah hakkında kötü zanda bulunan münâfıkları ve müşrikleri de cehenneme sokmak içindir. Allah onlara gazap etmiş ve onları lânetlemiştir. Göklerin ve yerin askerleri Allâh'ındır. Allah mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir.

Enes رضی اللہ عنہ'den rivâyet edildiğine göre, ashâb-ı kirâm Hz. Peygamber'e, "Allah senin geçmiş gelecek günahlarını affettiğini bildirdi, mübârek olsun! Acaba bize ne yapacak?" deyince, onlar hakkında da cenneti ve kötülüklerinin örtüleceğini bildiren yukarıdaki âyetler inmiştir.¹⁸

Sekînet; mânevî güç, sükûn ve güven, rahat ve ağırbaşlılık anlamlarına gelir. Kişinin panik ve heyecan hâlinin giderek, sâkin ve ağırbaşlı bir kişilik kazanmasıdır. Hz. Ali, "Sekînet, mü'minin kalbine yerleşip, onu güvenli ve huzurlu kılan melektir."¹⁹ demiştir. Bera' b. Âzib رضی اللہ عنہ'den rivâyete göre Nebî صلی اللہ علیہ وسلم'in ashâbından birisi Kur'an okuyordu. Evde atı bağlı idi, birden

18. Tirmizî, Tefsîr, 48/4.

19. Alûsî, Tefsîr, XIII, 2/92.

huysuzlanmaya başladı, adam çıkıp baktı, bir şey göremedi. At yine huysuzlanıyordu. Sabah olunca, bu durumu Hz. Peygamber'e anlattı. Buyurdu ki: *"Bu sekînet hâli, Kur'an okuduğun için indi."*²⁰

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Andolsun ki (Hudeybiye'de) ağacın altında sana bey'at ederlerken Allah o mü'minlerden râzı olmuştur. Allah onların kalplerinde olanı bildi de üzerlerine huzur ve güven indirdi ve onları yakın bir fetihle mükâfatlandırdı."**²¹

"Sonra Allah, Peygamberine ve mü'minlere iç huzûru ve güven duygusu verdi. Sizin görmediğiniz birtakım askerler gönderdi. Böylece kâfirleri cezâlandırdı. İşte kâfirlerin cezâsı budur!"²²

"Hani o inkâr edenler, onu Mekke'den çıkardıkları vakit, sâdece iki kişiden biri iken, ikisi de mağarada bulundukları sırada arkadaşına, "Üzülme! Çünkü Allah bizimle beraberdir." diyordu. O zaman Allah onun kalbine sekînetini indirdi. Onu görmediğiniz bir orduyla destekledi ve kâfirlerin şirke çağırان sözlerini alçalttı. Çünkü en yüce söz Allâh'ın sözüdür. Allah mutlak üstündür, tam hüküm hikmet sahibidir."²³

"Ey îmân edenler! Allâh'ın sizin üzerinizdeki nîmetini hatırlayın. Hani bir zaman üzerinize ordular gelmişti de Biz onların üzerine bir rüzgâr ve sizin görmediğiniz ordular salıvermiştik. Çünkü Allah sizin ne yaptığınızı çok iyi görüyordu!"²⁴

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٨﴾ لِّتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُعَزِّرُوهُ وَتُوَقِّرُوهُ ۖ وَتُسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٩﴾

8- Şüphesiz Biz seni bir şâhit, bir müjdeleyici ve bir uyarıcı olarak gönderdik.

9- Böylece Allâh'a ve Rasûlüne îmân edersiniz, ona yardım edip saygı gösterirsiniz ve sabah akşam O (Allâh'ı)'nu tesbih edersiniz.

20. Buhârî, Tefsîr, 48/4.

21. Fetih, 48/18.

22. Tevbe, 9/26.

23. Tevbe, 9/40.

24. Ahzâb, 33/9.

8-9. âyetlerde, Hz. Peygamber'in gönderilme sebebi olarak şunlar belirtilir: a) Bir şâhit, bir müjdeleyici ve uyarıcı olması. b) İnsanların Allâh'a ve Rasûlüne îmân edip, ona destek olması, saygı göstermesi ve sabah akşam Allâh'ı tesbih etmesi.

Yukarıdaki 8. âyette “tuazzirûhu ve tuvakkırûhu ve tusebbihûhu..” deki “hu” zamirleri, müfessirlerin çoğuna göre Hz. Peygamber'e gider. “O'nun (dinini) destekleme ve O'na saygı gösterme” deki zamirlerin, en yakın kelime olarak, Hz. Muhammed'e gitmesi uygun düşer. Bu, A'râf sûresi 7/157. âyetteki “... Ona inanan, destekleyerek ona saygı gösteren, ona yardım eden ve onunla birlikte indirilen nûra uyanlar...” anlamı da bunu destekler.

Ancak, son bölümdeki “sabâh akşam O'nu tesbih etmeniz..” cümlesindeki zamirin Allâh'a âit olması kaçınılmazdır. Çünkü Hz. Peygamber'e tesbih etmek câiz olmaz. Bu yüzden, kimi âlimler bu âyetteki bütün zamirlerin Allâh'a âit olduğunu söylemiştir. Biz meâli, bu sonuncu görüşe göre yapmayı uygun bulduk. Çünkü her ne kadar zamirlere en yakın ibare “ve rasûlihî” ise de, bu lâfız da, bir önceki “billâhî” lafzı üzerine atıf yapılmıştır. Buna göre, burada bir önceki asıl lâfız olarak, “billâhî” lafzı esas alınabilir.

Burada kıyâmette ümmetine, onların tevhîd inancına sahip olduklarına dâir şâhitlik kastedilir. Abdullah bin Amr bin Âs, Kur'an'da yukarıdaki âyetin, Tevrat'ta şöyle olduğunu söylemiştir: “Şüphesiz, Biz seni şâhit, müjdeleyici, uyarıcı ve ümmîler için bir sığınak olarak gönderdik. Sen, benim kulum ve Rasûl'ümsün. Seni; katı kalpli ve kaba olmayan, çarşılarda hile yapmayan, Allâh'a güvenip dayanan kişi olarak adlandırdım. Kötülükle kötülük kalkmaz, fakat af ve müsâmaha ile kalkar. Eğri topluma kötü örnek olmadıkça, suçlu tutuklanmaz.”²⁵

إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ ۖ فَمَنْ نَكَثَ فَإِنَّمَا يَنْكُثُ عَلَىٰ نَفْسِهِ ۚ وَمَنْ أَوْفَىٰ بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهِ اللَّهُ فَمِيسُورَتِهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٠﴾

10- Şüphesiz sana (Hudeybiye'de) bey'at edenler, gerçekte Allâh'a bey'at etmektedirler. Allâh'ın eli onların ellerinin

üzerindedir. Kim ahdini bozarsa ancak kendi aleyhine bozmuş olur. Kim de Allâh'a verdiği sözü yerine getirirse, Allah ona büyük bir mükâfat verecektir.

10. âyette, Hz. Peygamber'e bey'at edenlerin, Allâh'a bey'at etmiş olacıkları, Allâh'ın kudret elinin bey'at edenlerin ellerinin üstünde olacağı, Allâh'ın verdikleri sözde duranları büyük bir ödülle mükâfatlandıracağı bildirilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Kim Peygamber'e itaat ederse, Allâh'a itaat etmiş olur.”**²⁶

“Mü'minler içinde, Allâh'a verdikleri sözde duran nice erler vardır! Kimileri sözleri gereği canlarını vermiştir, kimileri de sırasını beklemektedir. Onlar hiçbir şekilde verdikleri sözü değiştirmediler.”²⁷

“Bir de verdiğiniz sözü yerine getirin. Çünkü verilen sözde sorumluluk vardır.”²⁸

Rasûl-i Ekrem ﷺ Hudeybiye günü ağaç altında bey'at edenlerin cehennemde girmeyeceklerini bildirmiştir.²⁹

Seleme bin Akva ؓ, Hudeybiye günü iki defa bey'at ettiğini söylemiş, ne üzerine bey'at ettikleri sorulunca, “ölüm üzerine” bey'at ettiklerini ifâde etmiştir.³⁰

Câbir bin Abdullah ve Ma'kıl bin Yesâr ؓ ise, Hudeybiye'de 1400 kişi olduklarını ve Mekkelilerle çatışma olursa kaçmamak üzerine bey'at ettiklerini söylemişlerdir.³¹

Allâh'ın Rasûlü Hudeybiye yolculuğuna çıkmadan önce rüyasında Kâbe'yi ziyaret ettiğini görmüştü. Bunun üzerine ashâbına umreye gideceğini, kendilerinin de hazır olmalarını bildirdi. Çünkü bu rüyanın gerçek olduğu gelen âyetle tasdik edilmişti: **“Andolsun ki Allah, Peygamber'inin rüyasını doğru çıkardı. Allah dilerse siz güven içinde saçlarınızı tıraş etmiş ve kısaltmış olarak, korkmadan Mescid-i Haram'a elbette gireceksiniz! Allah sizin bilmediğiniz şeyleri bildi de bundan önce**

26. Nisâ, 4/80.

27. Ahzâb, 33/23.

28. İsrâ, 17/34.

29. Tirmizî, Menâkıb, 58, Sünnet, 9; Ahmed bin Hanbel, III, 350.

30. Buhârî, Cihâd, 110, Megâzî, 35, Ahkâm, 43; Müslim, İmâre, 80.

31. Müslim, İmâre, 67, 68, 76; Tirmizî, Siyer, 34.

size yakın bir fetih daha verdi.”³² Ancak umrenin o yılda mı, daha sonrakı bir yılda mı yapılacağı âyetle bildirilmemişti.

Hz. Peygamber Hicretin 6. yılı Zilkâde ayının ilk pazartesi günü, yaklaşık bin dört yüz kişi ile yola çıktı. Medîne’de Abdullah bin Ümmi Mektum’u vekil bıraktı. Onun Zilkâde ayında yola çıkması, umrenin ardından hac yapmayı da tasarladığını gösterir. Çünkü Mekke’ye vardıkları zaman, hac günleri de gelmiş olacaktı. Müslümanlar yanlarına yolcu kılıcından başka bir silah almamışlardı. Kurbanlık hayvanlarını da birlikte getiriyorlardı.

Kureys’in kendilerini Mekke’ye sokmak istememesi üzerine Hz. Peygamber Hudeybiye’de konaklamış ve Hz. Osman’ı da Mekke’ye elçi olarak göndermişti. Hz. Osman’ın dönüşü gecikince, Allâh’ın Rasûlü bir ağacın altında oturarak ashâbından, Osman öldürülmüşse ölünceye kadar savaşıacaklarına dâir söz (bey’at) aldı. Onlar da ona bey’at edip söz verdiler.

Bey’at: Bağlılık yemini demektir. Bir kimsenin, İslâm devlet başkanına itaate ve üstlendiği yükümlülükleri yapacağına dâir kesin söz vermesidir. Allâh’ın Elçisi’ne bey’at edip, uğrunda savaşmaya söz vermek, gerçekte Allâh’ın kendisine bey’at etmek anlamındadır. Çünkü Peygamber, bey’ati Allah adına almaktadır.

Sonunda Hz. Osman döndü ve Kureys’le on yıl süreli “Hudeybiye Antlaşması” yapıldı. Umre ziyareti de bir yıl sonraya ertelendi. İşte yukarıdaki âyetler, bu bey’atle ilgili olarak inmiş ve sahâbenin kararlılığı övülmüştür.

TE’VÎL

Yukarıdaki 10. âyetle “yedullahi fevka eydihim (Allâh’ın eli onların ellerinin üstündedir.)” ifâdesinde olduğu gibi, Allâh’ın el ve yüzünden söz eden âyetlere müteşâbih âyet denir. Bunlara açık anlamından çıkarılıp, muhtemel bulunduğu uygun anlam verilmesine “te’vîl” denir. Buna göre yukarıdaki âyetle; “Allâh’ın eli”, Allâh’ın kudreti; **“Allâh’ın iki eli de açıktır.”**³³ âyeti, **“Allâh’ın lütuf ve keremi boldur.”**, **“Rahmân olan Allah Arş’ın üzerine istivâ etti.”**³⁴ âyetindeki “istiva (oturma)” sözcüğü de istilâ (hâkimiyet) olarak yorumlanmıştır. Bütün bunlar Allâh’ı sonradan yaratılanlara benzetmekten tenzih etmek esasına dayanır. Çünkü **“O’nun benzeri hiçbir**

32. Fetih, 48/2.

33. Mâide, 5/64.

34. Tâhâ, 20/5.

şey yoktur.”³⁵ âyeti böyle bir tefsîri gerekli kılmaktadır. Ancak bu konu dik-
katle incelendiğinde, Arapça'nın anlamı içinde kalındığı görülür. Nitekim,
“Komutan şehre el koydu” sözünden, kimse gerçek “el”i anlamaz.

Elmalılı merhumun te'vil ile ilgili değerlendirmesi şöyledir: Te'vil; 'evl'
maddesinden, tef'il ölçüsünde bir mastardır. Râgıb el-İsfehânî Müfredât'ında
bunu şöyle açıklar: 'Evl' aslına dönmek demektir. Te'vil de bir şeyi ilmî ve
ya fiilî açıdan kendisinden kast olunan maksada geri götürmektir. İlmî açı-
dan kast olunan anlama, **“Oysa bunların açıklaması-
nı ancak Allah bilir.”**³⁶ âyeti örnektir. Fiilî açıdan da, **“Onlar, kitabın vaat ettiği sonucun gerçekleşmesinden başka bir şey
mi bekliyorlar?”**³⁷ âyeti örnektir.

Mesela sudan kastedilen gâye hayat olduğuna göre suyu hayata geri gö-
türmek bir te'vil, hayat ise suyun bir meâli olur. Su kelimesiyle mecaz ola-
rak yaşamayı kastetmek lafzî bir yorum ve suyun nasıl bir dirilik yapacağı-
nı araştırıp öğrenmek ise, anlam bakımından bir yorum olur ki, her ikisi de
bilimsel bir yorumdur. Suyu gerçekten hayata çevirmek ise gerçek bir yo-
rum olur. Te'vil, ilmî ve fiilî olduğu gibi, tefsir de öyledir. Çoğunlukla te'vil
ile tefsîr eş anlamlı olarak kullanılır, bununla birlikte farklı anlamda kullanıl-
dıkları yerler de çoktur. Mesela yukarıda işaret ettiğimiz gibi dirâyetle ilgili
olan yoruma te'vil, rivâyetle ilgili olanına tefsir denilir. Bunu İmam Mâturidî
şöyle ayırmıştır:

Tefsirde şu sözden kastedilen şudur diye kestirmek ve Allah bu sözden
şunu kastetmiştir diye Allâh'a karşı bir şahitlik vardır. Onun için kesin bir
delil olursa tefsir sahih olurken, keyfî görüşle yapılacak tefsir yasaklanmı-
ştır. Te'vil ise kesinlik ve Allâh'a karşı şahitlik söz konusu olmaksızın sözün
mümkün olan anlamlarından birini tercih etmektir.

Bazen tefsir daha çok söz ve terimlerin açıklamasında, te'vil ise cümle-
lerin açıklamasında kullanılır. Şu kelimelerin tefsîri şudur, şu anlamın te'vili
şudur, denilir. Tefsir gibi te'vil de kimi zaman kelimenin dış görünüşünden
anlaşılan anlamdan tamamen ayrı bir anlam ile olur. Bunun başlıca üç şar-
tı vardır: a) Bu mânânın, öncelikle kelimeden anlaşılabilir olmasıdır. Buna
göre kelimenin kapsamadığı bir anlam ile onu te'vil etmek hükümsüz ve
geçersizdir. b) Kelimenin açık anlamının kastedilmediğine dâir bir karine

35. Şûrâ, 42/11.

36. Âl-i İmrân, 3/7.

37. Arâf, 7/53.

bulunmalıdır. c) Te'vil olunan mânânın belirlenmesine aklî veya naklî bir karine (ipucu) bulunmalıdır. Konuşan kimse maksadını kendisi tefsîr ettiği zaman, bu tefsir bizzat karine olabilirse de, te'vilin kendisi karine olamaz ve te'vilin gücü bu karinenin gücüne göre geçerli olur. Bir kelimenin gerçek anlamını bırakıp onu mecaz veya kinâye ile tefsîr etmek veya te'vil etmek, kelimedenden anlaşılan açık anlama aykırı yorum yapmak demektir. Eğer kelimenin açık anlamını kastetmeye engel olan apaçık güçlü bir karine varsa ve bu karine açıkça anlaşılıyorsa, kelimedenden ilk anda anlaşılan anlama aykırı olan bu yorum asıl mânâdan daha açık olur, yoksa nasslar, ilke olarak açık anlamlarından başka bir anlam ile yorumlanmamalıdır.

Karineler (ipuçları) gizli veya zayıf ise yapılan te'vil de o oranda gizli ve zayıf olur. Dilimizde te'vil kelimesi, çoğunlukla kelimedenden ilk anda anlaşılan mânâdan başka bir mânâ ile yorumlamak şeklinde anlaşılmıştır. Onun için bu farkları bilmeyenlerin çoğu, te'vil denildiği zaman doğru ve yanlış te'vili birbirinden ayıramaz. Böylece bütün te'viller, çürük ve kişisel görüşlere dayanan bir te'vil sayılır. Hâlbuki tefsir ve te'vil bir ilimdir ve bu ilimden kastedilen de te'vilin doğrusu ile yanlışını, güçlüsü ile zayıfını ayırmaktır.

Istılahta ise tefsir; bu ilmin adı olması bakımından, çoğunlukla tefsir ile te'vil eş anlamda kullanılır.

Tefsir ilmi şöyle tarif edilmiştir: Tefsir bir ilim olup, onda Kur'an lâfızlarının kullanım şekline, delâlet ettikleri anlamlardan, yalnız başına ve cümle içinde kullanıldıklarında, kelimelerden çıkan hükümlerden ve cümle içinde kullanıldıklarında delâlet ettikleri anlamlar ile bunları tamamlayan diğer hususlardan söz edilir.³⁸

38. Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, 1. cilt, Mukaddime.

﴿ BÂB 2 ﴾

SAVAŞ VE KADER İLİŞKİSİ, İNKÂRCILAR, GANÎMET, ENGELLİLER VE SAVAŞ, ALLÂH'A VE RASÛLÜ'NE İTAAT

سَيَقُولُ لَكَ الْمُخَلَّفُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ شَغَلَتْنَا أَمْوَالُنَا وَأَهْلُونَا فَاسْتَغْفِرْ
لَنَا يَقُولُونَ بِالنِّسْبَةِ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ ۖ قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ لَكُمْ مِنْ
اللَّهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ بِكُمْ ضَرًّا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ نَفْعًا ۚ بَلْ كَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ
خَبِيرًا ﴿١١﴾ بَلْ ظَنَنْتُمْ أَنْ لَنْ يَنْقَلِبَ الرَّسُولُ وَالْمُؤْمِنُونَ إِلَىٰ أَهْلِيهِمْ
أَبَدًا وَزَيْنَ ذَلِكَ فِي قُلُوبِكُمْ وَظَنَنْتُمْ ظَنًّا سَوْءً وَكُنْتُمْ قَوْمًا بُورًا
﴿١٢﴾ وَمَنْ لَمْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ فَإِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَعِيرًا ﴿١٣﴾
وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ يَعْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ ۚ
وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٤﴾ سَيَقُولُ الْمُخَلَّفُونَ إِذَا انْطَلَقْتُمْ إِلَىٰ
مَغَانِمَ لِتَأْخُذُوهَا ذَرُونَا نَتَّبِعْكُمْ يُرِيدُونَ أَنْ يُبَدِّلُوا كَلَامَ اللَّهِ ۖ قُلْ لَنْ
تَتَّبِعُونَا كَذَلِكُمْ قَالَ اللَّهُ مِنْ قَبْلُ ۚ فَسَيَقُولُونَ بَلْ تَحْسُدُونَنَا ۚ بَلْ كَانُوا
لَا يَفْقَهُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٥﴾ قُلْ لِلْمُخَلَّفِينَ مِنَ الْأَعْرَابِ سَتُدْعُونَ إِلَىٰ
قَوْمٍ أُولَىٰ بِأَمْرِ شَدِيدٍ تَقَاتِلُونَهُمْ أَوْ يُسَلِّمُونَ ۚ فَإِنْ تُطِيعُوا يُؤْتِكُمُ
اللَّهُ أَجْرًا حَسَنًا ۖ وَإِنْ تَوَلَّوْا كَمَا تَوَلَّيْتُمْ مِنْ قَبْلُ يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا
﴿١٦﴾ لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَىٰ حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرْجٌ وَلَا عَلَى
الْمَرِيضِ حَرْجٌ ۚ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرَىٰ مِنْ
تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۚ وَمَنْ يَتَوَلَّ يُعَذِّبْهُ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٧﴾

- 11- Bedevîlerden, (Hudeybiye seferine) katılmayanlar sana diyecekler ki: “Bizi mallarımız ve ailelerimiz alıkoydu. Artık bizim için Allah’tan mağfiret dile.” Onlar dilleriyle, kalplerinde olmayanı söylerler. De ki: “Allah size bir zarar veya bir yarar vermek isterse, Allâh’a karşı sizin için kim bir şeye mâlik olabilir? Hayır, Allah yaptıklarınızdan haberdardır!”**
- 12- Doğrusu siz, Peygamber’in ve mü’minlerin, bir daha asla ailelerine geri dönmeyeceklerini sanmıştınız. İşte bu kalplerinizde güzel gösterildi de, kötü zanda bulundunuz ve böylece helâk edilmeyi hak eden bir topluluk oldunuz.**
- 13- Her kim Allâh’a ve Rasûlüne îmân etmezse, bilsin ki Biz, inkâr edenler için çılgın bir ateş hazırlamışızdır.**
- 14- Göklerin ve yerin mülkü Allâh’ındır. O, dilediğini bağışlar, dilediğine de azap eder. Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.**
- 15- Siz ganîmetleri almak üzere gittiğiniz zaman, seferden geri kalmış olanlar, “Bırakın, biz de sizinle birlikte gelelim!” diyecekler. Onlar, Allâh’ın sözünü değiştirmek istiyorlar. De ki: “Siz asla bizimle birlikte gelemesiniz, çünkü Allah önceden böyle buyurdu.” Onlar, “Aslında siz bizi kıskanıyorsunuz.” diyecekler. Hayır, onlar pek az anlayan kimselerdir.**
- 16- O geride kalmış olan bedevîlere de ki: “Siz yakında çok güçlü bir topluma karşı savaşmaya çağrılacaksınız; onlarla teslim oluncaya kadar savaşacaksınız. Eğer emre itaat ederseniz, Allah size güzel bir mükâfat verir; eğer önceden döndüğünüz gibi yine dönecek olursanız, sizi can yakıcı bir azâba uğratar.**
- 17- Görme engelliye günah yoktur, yürüme engelliye günah yoktur, hastaya günah yoktur. Her kim Allâh’a ve Rasûlüne itaat ederse, Allah onu altlarından ırmaklar akan cennetlere sokar. Her kim de yüz çevirirse, onu da can yakıcı bir azâba uğratar.**

11-12. âyetlerde, Medîne çevresinde oturan ve Hz. Peygamber davet etmesine rağmen, Kureyş'in saldırısından korktukları için umre yolculuğuna katılmayan Eslem, Cüheyne, Müzeyne ve Gıfar kabîlelerine işaret edilmektedir. Bunlar Hudeybiye dönüşünde, Hz. Peygamber'den özür dilemişler, fakat Hudeybiye seferine katılanların elde ettiği şeref ve ecirden mahrum kalmışlardı. Bu umre yolculuğuna katılmayan Medîne çevresi Arapları; "Bu seferden Muhammed ve ashâbı geri dönemez." demişlerdi. Çünkü Mekke'de Kureyş ve destekçileri Sakif, Kinâne ve Ehâbiş gibi kabîleler büyük bir güç oluşturunuyordu. Ancak Hz. Peygamber savaş amacıyla yola çıkmamış, sâdece yol güvenliği için, hafif silâhları yanlarına almışlardı. Hudeybiye Antlaşması'yla da, Müslümanlar uzun süreli bir sulh sürecini başlatmışlardı.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Onlara: 'Gelin, Allah yolunda savaşın veya (hiç değilse) savunma yapın!' denildiği zaman: 'Biz savaşmayı bilseydik, sizin peşinizden gelirdik!' dediler. O gün onlar, îmandan çok, küfre yakındılar. Ağızlarıyla kalplerinde olmayanı söylüyorlardı. Oysa Allah onların gizledikleri şeyi daha iyi bilmektedir."**³⁹

"Eğer Allah sana bir sıkıntı verirse, Onu O'ndan başkası gideremez; sana bir hayır verirse, şüphesiz ki O her şeye kâdirdir."⁴⁰

"Allah hakkında kötü zan besleyen münâfık erkekleri ve münâfık kadınları, müşrik erkek ve müşrik kadınları da cezâlandırır. O kötülük onların başlarına gelsin! Allah onlara gazap etmiş, onları lânetlemiş ve onlar için cehennemi hazırlamıştır. Orası ne kötü bir yerdir!"⁴¹

13-14. âyetlerde, Allâh'a ve Rasûlü'ne îmân etmeyenler için çılgın bir azap hazırlandığı, bununla birlikte göklerin ve yerin sahibinin Allah Teâlâ olduğu, O'nun dilediğini bağışlayacağı, dilediğine azap edeceği, çünkü O'nun çok bağışlayan, çok merhamet eden olduğu vurgulanır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi Allâh'ındır. İçinizde olanı açığa vursanız da, onu gizleseniz de Allah onunla sizi hesâba çeker. Sonra dilediğini bağışlar, dilediğine de azap eder. Allah her şeye kâdirdir."**⁴²

39. Âl-i İmrân, 3/167.

40. En'âm, 6/17.

41. Fetih, 48/6.

42. Bakara, 2/284.

“Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi Allâh’ındır. O, dilediğini bağışlar, dilediğine azap eder. Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.”⁴³

“Bilmez misin ki, göklerin ve yerin mülkü Allâh’ındır. O, dilediğine azap eder, dilediğini de bağışlar. Çünkü Allah her şeye kâdirdir!”⁴⁴

“Şüphesiz ki Allah kendine ortak koşulmasını bağışlamaz; ama dilediği kimsenin şirk dışındaki günahlarını bağışlar. Allâh’a şirk koşan, büyük bir günah işleyerek Allâh’a iftira etmiş olur.”⁴⁵

15. âyette, mallarını ve ailelerini bahane ederek Hudeybiye seferinden geri kalan bu kişiler, seferin arkasından gerçekleştirilen Hayber fethinde çokça ganîmet ele geçirileceğini anlayınca, “Bize izin verin, biz de sizinle birlikte sefere çıkalım.” demişlerdi. Çünkü Allâh’ın Rasûlü Hudeybiye’den döndükten birkaç hafta sonra Hudeybiye’de hazır bulunan sahâbilerin oluşturduğu birlikle Hayber’i fethetmiş, elde edilen ganîmetler de bu mücahitler arasında paylaştırılmıştır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sizden öyleleri var ki, pek ağır davranır savaşa gitmez. Savaşta başınıza bir felaket geldiğinde de: ‘Allah bana lütufta bulundu; iyi ki onlarla birlikte savaşa gitmemişim.’ der. Ama Allah size bir zafer ve ganîmet ihsan ederse, o zaman da, aranızda sanki onunla hiçbir sevgi (sorunu) yokmuş gibi: ‘Keşke ben de onlarla birlikte olsaydım da, onlar gibi büyük bir pay elde etseydim!’ der.”⁴⁶**

“O münâfıklar sizi gözetleyip dururlar. Eğer size Allah’tan bir zafer gelirse: ‘Biz de sizinle beraber değil miydik?’ derler. Eğer kâfirlerin zaferden bir pay olursa, o zaman da onlara yaklaşmak için: ‘Biz size yardım ederek gâlip gelmenizi sağlamadık mı, sizi mü’minlerden korumadık mı?’ derler. Kıyâmet gününde Allah aranızda hüküm verecektir. Allah mü’minler aleyhine kâfirlere asla fırsat vermeyecektir.”⁴⁷

“Eğer Allah seni münâfıklardan bir grubun yanına döndürür de, onlar (başka bir) savaşa çıkmak için senden izin isterlerse, de ki: ‘Artık siz benimle birlikte hiçbir zaman savaşa çıkmayacaksınız ve

43. Âl-i İmrân, 3/129.

44. Mâide, 5/40.

45. Nisâ, 4/48.

46. Nisâ, 4/72-73.

47. Nisâ, 4/141.

benimle birlikte düşmanla savaşmayacaksınız! Çünkü siz daha önce yerinizde oturup kalmaktan hoşlanıyordunuz. Artık geride kalanlarla birlikte oturup kalın!”⁴⁸

HAYBER'İN FETHİ

Hayber, Medîne'nin 150 km. kadar kuzeyinde, Şam-Medîne yolu üzerinde bir Yahudi kalesi olup, Kureyş'le sürekli olarak Müslümanlar aleyhine işbirliği yapmaları yüzünden, Hz. Peygamber Hudeybiye antlaşmasından sonra, hicretin 7. yılında burasını fethetme kararı aldı. Çünkü Medîne'den sürgün edilen Nadiroğulları, Hayber'e gidip yerleşmiş ve o bölge Yahudilerine de İslâm düşmanlığı aşılamışlardı. Ayrıca Mekke müşriklerini, Esed ve Gatafan kabîlelerini de kışkırtarak birleşik bir güçle Hendek savaşına neden olmuşlardı. Hatta Müslümanlarla anlaşmalı bulunan Kurayzaoğulları'nı da kandırıp, onların da müşrik ordusuna katılmalarını sağlamışlardı. Hendek savaşından sonra Kurayzaoğulları Yahudileri, bu bölgeden sürgün edilmişti. Kısaca, Hayber fethedilmedikçe, Müslümanlar kendilerini güvende hissedemeyecekti. Hz. Peygamber daha önce Hayber'e bir müfreze gönderecek, liderleri Râfi' İbn Ebî'l-Hukayk ve daha sonra onun yerine geçen Useyr bin Zârim'i öldürtmekle yetinmiş, böylece onları uyarmıştı. Bu uyarıların bir yarar sağlamaması üzerine, Hudeybiye'den Zilhicce ayında döndükten bir ay, bir rivâyete göre beş ay sonra Hayber üzerine yürüdü. Hudeybiye'de de hazır bulunan eşi Ümmü Seleme, Hayber seferine de birlikte katılmıştı. Bu durum, onun, gerektiğinde Allâh'ın Elçisi'ne danışmanlık yaptığı düşünce-sini akla getirmektedir.

Hayber kalesi, 1400 yaya ve 200 atlı ile kuşatıldı, yedi burç sırasıyla ele geçirildi. 25 şehîde karşılık, 93 Yahudi öldürülmüş ve birçok esir alınmıştı. Ancak onlar esirlerin serbest bırakılması ve kendilerinin affedilmesi şartıyla sulh teklifinde bulundular. Yapılan antlaşmaya göre topraklarını altın, gümüş, silah, fazla giysi vb. bütün mallarını bırakarak, Hayber'i terk etmeyi kabûl ettiler. Hz. Peygamber toprakları sahâbe arasında paylaştırdı ve Yahudilerin çıkacak ürünün yarısı karşılığında, bu toprakları işletme isteklerini de kabûl etti.⁴⁹

Yahudiler bu toprakları işletmeyi, Hz. Ömer dönemine kadar sürdürdüler. Hayber topraklarının gelirini toplama işi ile Abdullah bin Revaha

48. Tevbe, 9/83.

49. Bk. İbnu'l-Esir, Kâmil, II, 221, 222; Belâzûrî. Fütûhu'l-Büldân, Çev. M. Fayda, Ankara, 1987, s. 88.

görevlendirilmişti. Ancak Yahudiler Hz. Ömer döneminde, aralarında zinânın artması, Müslümanlara karşı iyi davranmamaları, Abdullah bin Ömer'e sûikast girişiminde bulunmaları ve Müslümanların artık bu toprakları işleyebilecek duruma gelmeleri üzerine Şam'a sürülmüşlerdir.⁵⁰

Hz. Ömer'in bu sürgün olayında, Hz. Peygamber'in son vasiyetleri arasında yer alan; "Yahudi ve Hristiyanları Arap yarımadasından çıkarınız. Gelecek yıla kadar yaşarsam, bunu kendim yapacağım.", "Arabistan'da iki din bir arada olmaz." anlamındaki hadislerinin de etkili olduğu nakledilmiştir.⁵¹

Allâh'ın Rasûlü orduya Hayber günü her maddede, "Allâh'a ve âhiret gününe inanan" cümlesini yineleyerek şu uyarıda bulunmuştur: "Kimse suyunu başkasının suyu üzerine dökmesin (başkasının gebe hanımıyla yatmasın), gebe olup olmadığı anlaşılmadan tutsak kadınla yatmasın, bölüş-türülmemiş ganîmet malını satmasın, ganîmet malını kullanarak, değerini düşürdükten sonra Müslümanların fey'ine iâde etmesin."⁵²

Yahudiler Hayber'den sürgün edilince, Hz. Ömer bu toprakları, daha önce Nebî ﷺ'in paylaştırdığı sahâbelere ve ailelerine dağıtmıştır.

Hayber'den sonra Vâdi'l-kurâ ele geçirilerek, ona da aynı statü verilmiştir. Bu arada İslâm ordusunun ilerleyişini işiten Fedek Yahudileri korkuya kapılmış ve Hz. Muhammed'e elçi göndererek, topraklarını savaşız olarak Müslümanlara bırakmışlardı. Fedek, savaşız alındığı için Hz. Peygamber ﷺ'in tasarrufunda olan bir mülk sayılmıştır.⁵³

Abdullah bin Ömer ؓ Nebî ﷺ'den naklen şöyle demiştir: "Hayber fet-hedilince, Hayber topraklarından çıkacak meyve ve tarım ürünleri üzerinde Allâh'ın Rasûlü yarısı yerli Yahudi halkın olmak üzere muâmele (ziraat ortaklığı) yaptı. Bunlardan hanımlarına -seksen vask kuru hurma, yirmi vask arpa olmak üzere toplam 100 vask (1 vask: 200 kg., 100 vask: 20.000 kg.) veriyordu. Hz. Ömer kendi hâlifelik döneminde Hayber'i taksim etti. Hz. Peygamber'in eşlerini su ve toprak almakla, daha önceki hurma ve arpa almak konusunda muhayyer bıraktı. Bunlardan kimisi su ve toprak tahsisini tercih ederken kimisi de daha önceki vask hesabıyla mahsul al-mayı terciin etti. Hz. Âişe su ve toprak tahsisini (ıktanı) tercih etmiştir."⁵⁴

50. Belâzurî, s. 38-40; Yâkut, Mu'cem, "Hayber" mad.

51. Bk. Buhârî, Cizye, 6, Hars, 17; Müslim, Vasiyye, 20; Dârimî, Siyer, 54; Mâlik, Muvatta, 17-19; Ahmed bin Hanbel, VI, 275.

52. Gazavâtü'r-Rasûl, s. 115.

53. Süleyman Ateş, Çağdaş Tefsir, VIII, 486.

54. Buhârî, Hars, 8.

FEDEK UYGULAMASI

Fedek, Medîne'ye yaklaşık 150 km. uzaklıkta olup, Medîne ile Hayber arasında bir Yahudi köyüdür. Beni Sa'd Kabîlesi'nin, Hayber Yahudilerine yardım etmek için Fedek'te toplandıklarını haber alan Hz. Peygamber, 627 M yılında, Hz. Ali ؓ komutasındaki bir askeri birliği Fedek'e gönderdi. Fedek Yahudilerinin, Hayber, Teyma, Fedek, Vâdi'l-kurâ Yahudileriyle anlaşp, Beni Sa'd Kabîlesi'nin de yardımıyla Müslümanlara karşı savaşa hazırlandıkları ortaya çıktı. Hz. Ali komutasındaki birlik Beni Sa'd'ın karargâhına vardığında onların kaçtıklarını gördü ve ganîmetlerle geri döndü.

Hz. Peygamber Hayber'in fethinden sonra Ensâr'dan Muhayyesa b. Mes'ûd'u Fedek halkına İslâm'a davet için gönderdi. Fedeklilerin başkanı Yahudi Yûşâ b. Nûn topraklarının yarısı karşılığında Rasûlullah ﷺ ile anlaşma yapmak istediklerini söyledi, Rasûlullah bunu kabûl etti.

“Ve Allâh'ın, onların mallarından, Peygamberine verdiği şeyler için siz, gerçekten de ne deve sürdünüz, ne at oynattınız ve fakat Allah, peygamberlerini, dilediği kimselere üstün kılar. Çünkü Allâh'ın her şeye gücü yeter.”⁵⁵ âyeti uyarınca, Fedek savaşız teslim olduğu için bu mülk devlet başkanı sıfatıyla Hz. Peygamber'in tasarrufundaydı. Çünkü Müslümanlar Fedek için ne bir savaş yapmış ne de ordu göndermişlerdi.

Hz. Peygamber onun gelirlerini misafir, yolcular ve aile fertleri için tahsis etmişti. Hz. Ömer ؓ hilâfeti zamanında, Fedek'e bir heyet göndererek geri kalan %50 Fedek arâzilerine değer biçildi, bilirkişinin belirlediği 50.000 dirhem ödenerek geri kalan arâziler de satın alındı ve Yahudiler Suriye bölgesine göç etti.

Nebî ﷺ'in vefâtından sonra hanımları Hayber ve Fedek'teki Rasûlullah'ın ﷺ hisselerinden mîraslarını istemek için Hz. Osman'ı ؓ, Hz. Ebûbekir'e ؓ gönderdiler. Bunun üzerine kendisi de Hz. Peygamberin ﷺ eşlerinden birisi olmasına rağmen Hz. Âişe ؓ:

“Allah'tan korkmuyor musunuz? Sizler, Rasûlullah ﷺ'in şu hadîsini işitmediniz mi? ‘Biz Peygamberler mîras bırakmayız. Bizim bıraktıklarımız sadakadır. Bu mallar, Muhammed'in ailesinin ânî ihtiyaçları ve misafirler

için sarf edilir. Ben öldükten sonra bu mallar, benden sonra iş başına geçen kimsenin tasarrufundadır.”⁵⁶

Rasûlullah'ın kızı Hz. Fatıma'nın da dönemin Halîfesi Hz. Ebûbekir'den hak istemesi üzerine, Ebûbekir'in, “Ey Rasûlü'nün kızı! Ben Rasûlullah'ın ﷺ ‘Bunlar, Allâh'ın hayattayken bana yedirdiği bir lokmadır; ben öldükten sonra bunlar, Müslümanların ortak malıdır.’ dediğini işittim.”⁵⁷ diye cevap vermişti.

Sonuç olarak Hz. Ömer ؓ, Fedek arâzisini Ehl-i Beyt'e tahsis etmemiş, ancak idâre ve intifa hakkını kendilerine vermiştir. Bu uygulama, devlet başkanının takdir yetkisi dâhilinde olan bir durum olduğu için, burada Hz. Ebûbekir ؓ'e bir muhâlefetten söz edilemez. Nitekim Hz. Ali ؓ hâlife olunca, Fedek'in statüsünü ilk üç hâlife döneminde olduğu gibi aynen devam ettirmiştir. Bu da ilk üç hâlifenin bu konuda ne kadar isabetli hüküm verdiğine bir delildir.

قُلْ لِلْمُخَلَّفِينَ مِنَ الْأَعْرَابِ سُدْعُونَ إِلَىٰ قَوْمِ آبَائِهِمْ أَفَأَتَاتِلُوهُمْ أَوْ يُسْلِمُونَ فَإِنْ تُطِيعُوا يُؤْتِكُمُ اللَّهُ أَجْرًا حَسَنًا وَإِنْ تَوَلَّوْا كَمَا تَوَلَّيْتُمْ مِنْ قَبْلُ يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٦﴾

16- O geride kalmış olan bedevîlere de ki: “Siz yakında çok güçlü bir topluma karşı savaşılmaya çağrılacaksınız; onlarla teslim oluncaya kadar savaşacaksınız. Eğer emre itaat ederseniz, Allah size güzel bir mükâfat verir; eğer önceden döndüğünüz gibi yine dönecek olursanız, sizi can yakıcı bir azâba uğratar.

16. âyette, Hudeybiye'ye katılmayan bedevîlerin samimî olup olmadıklarının deneneceği, bunun için güçlü bir toplulukla çarpışacakları ve o toplumun İslâm'a gireceği bildiriliyor.

Gerçekten üç yıl sonra, Hicretin 9. yılında vukû bulan Tebük seferinde yine bu çevre kabilelerinden bâzıları, Medîne içindeki münâfıklarla işbirliği yaparak, bu zorlu yolculuğa katılmamışlardı.⁵⁸

56. Buhari, Feraiz, 3, İ'tisam, 5.

57. Buhârî, Meğâzî, 14; Müslim, Cihâd, 49; Ebû Dâvûd, İmâre, 1.

58. Bk. Tevbe, 9/81, 101.

Diğer yandan bu güçlü topluluğun, Hz. Ebûbekir döneminde irtidâd eden Müseyleme'nin isyan topluluğu veya İranlılar ya da Romalılar olduğu söylenmiştir.

لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرْجٌ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَمَنْ يَتَوَلَّ يُعَذِّبْهُ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٧﴾

17- Görme engelliye günah yoktur, yürüme engelliye günah yoktur, hastaya günah yoktur. Her kim Allâh'a ve Rasûlüne itaat ederse, Allah onu altlarından ırmaklar akan cennetlere sokar. Her kim de yüz çevirirse, onu da can yakıcı bir azâba uğratar.

17. âyet, özü bulunanların Hz. Peygamber'e kendi durumlarını sorması üzerine inmiştir. Körlük, topallık, hastalık gibi mâzereti bulunanlar, savaşa katılmama konusunda özürlü sayılır. Yararlı olabileceklerse, kendi istekleriyle katılmaları câiz görülmüştür. Nitekim gözleri görmeyen Abdullah bin Ümmi Mektum, zırhını giyerek Kadisiye savaşına (15/636) katılmıştır. Onun, savaştan sonra Medîne'ye dönünce savaşta aldığı yaralar yüzünden vefât ettiği veya Kadisiye'de şehit düştüğü rivâyet edilmiştir.⁵⁹

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allah ve Rasûlüne karşı samimî oldukları sürece ne zayıflara, ne hastalara ve ne de harcayacak bir şey bulamayan yoksullara savaşa katılmadıkları için bir sorumluluk yoktur. Çünkü iyi davranan ve dürüst olanların aleyhine bir yol yoktur. Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır. Kendilerine binek veresin diye sana geldikleri zaman onlara: ‘Sizin için binek bulamam.’ dediğin vakit, yolculuk için harcayacak bir şey bulamadıkları için, gözyaşı dökerek geri dönenlere de bir sakınca yoktur. Buna göre sorumluluk ancak, zengin oldukları hâlde geride kalmak için senden izin isteyenleredir. Çünkü onlar geri kalanlarla birlikte bulunmayı tercih ettiler. Allah da onların kalplerini mühürledi. Bu yüzden artık onlar bilmezler.”**⁶⁰

59. Bk. İbnü'l-Esir, Üsdü'l-Gâbe, IV, 264; Abdullah Aydınlı, İbn Ümmi Mektum, DİA, XX, 434; İbrahim Sarıçam, Hz. Peygamber'in Çağımıza Mesajları, s. 109. Özürlü ve engelliler için bk. 24/61.

60. Tevbe, 9/91-93.

“Mü’minlerden -özür sahibi olanlar dışında- oturup kalanlarla, malları ve canlarıyla Allah yolunda savaşımlar bir olmaz. Allah malları ve canlarıyla savaşımları, derece bakımından, oturup kalanlardan üstün kılmıştır. Gerçi Allah her birine güzellik vaat etmiştir; ama savaşa katılanları, kendi katından çok büyük bir ecirle üstün kılmıştır. Onlar için Allah katından yüksek dereceler, bir bağışlanma ve bir rahmet vardır. Çünkü Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır.”⁶¹

“İşte bu hükümler Allâh’ın belirlediği sınırlardır. Kim Allâh’a ve Rasûlüne itaat ederse, Allah onu altlarından ırmaklar akan, içinde sürekli kalacakları cennetlere koyar. İşte büyük kurtuluş budur! Buna karşılık kim de, Allâh’a ve Rasûlüne isyan edip, O’nun belirlediği sınırları aşarsa, Allah onu, sürekli olarak kalacağı ateşe sokar. Onun için alçaltıcı bir azap vardır.”⁶²

61. Nisâ, 4/95-96.

62. Nisâ, 4/13-14.

﴿ BÂB 3 ﴾

HUDEYBİYE'DE BİAT,

MEKKE'DE ALLÂH'IN KORUDUĞU KİMSELER,

KUREYŞ'TE TAASSUP, MÜ'MİNLERDE SEKÎNET HÂLİ

لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا
 فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا ﴿١٨﴾ وَمَغَانِمَ
 كَثِيرَةً يَأْخُذُونَهَا وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٩﴾ وَعَدَكُمُ اللَّهُ مَغَانِمَ
 كَثِيرَةً تَأْخُذُونَهَا فَعَجَّلَ لَكُمْ هَذِهِ وَكَفَّ أَيْدِيَ النَّاسِ عَنْكُمْ وَلِتَكُونَ
 آيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ وَيَهْدِيَكُمْ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴿٢٠﴾ وَأُخْرَى لَمْ تَقْدِرُوا
 عَلَيْهَا قَدْ أَحَاطَ اللَّهُ بِهَا وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا ﴿٢١﴾ وَلَوْ
 قَاتَلَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوَلَّوْا الْأَذْبَارَ ثُمَّ لَا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا
 ﴿٢٢﴾ سُنَّةَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلُ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا
 ﴿٢٣﴾ وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ بِبَطْنِ مَكَّةَ
 مِنْ بَعْدِ أَنْ أظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ﴿٢٤﴾ هُمْ
 الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَالْهَدْيِ مَعْكُوفًا أَنْ
 يَنْلَغَ مَحَلُّهُ وَلَوْ لَا رِجَالٌ مُؤْمِنُونَ وَنِسَاءٌ مُؤْمِنَاتٌ لَمْ تَعْلَمُوهُمْ
 أَنْ تَطُوهُمْ فَتُصَيِّبَكُمْ مِنْهُمْ مَعَرَّةٌ بِغَيْرِ عِلْمٍ لِيَدْخُلَ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ
 مَنْ يَشَاءُ لَوْ تَزَيَّلُوا لَعَذَّبْنَا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٢٥﴾

إِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ الْحَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَى وَكَانُوا أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلَهَا وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٢٦﴾

- 18- Andolsun ki o ağacın altında sana bey'at ederlerken Allah, o mü'minlerden râzı olmuştur. Allah onların kalplerinde olanı bilmiş, onlara güven duygusu vermiş ve onları yakın bir fetihle ödüllendirmiştir.
- 19- Yine onları (Hayber'den) elde edecekleri birçok ganîmetlerle de mükâfatlandırdı. Allah mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir.
- 20- Allah size, elde edeceğiniz daha pek çok ganîmetler vaad etti. Ayrıca, mü'minler için bir işaret olsun diye ve sizi dosdoğru bir yola iletmek üzere bunu da peşin olarak verdi ve insanların ellerini üzerinizden çekti.
- 21- Henüz elde edemediğiniz, Allâh'ın ilmiyle kuşattığı daha başka fetih ve ganîmetleri de Allah size vaad etmiştir. Allah her şeye kâdirdir.
- 22- Eğer o kâfirler sizinle savaşacak olsalar bile arkalarını dönüp kaçarlar ve sonra da ne bir dost ne de bir yardımcı bulamazlardı!
- 23- Allâh'ın öteden beri süregelen kânunu böyledir. Sen Allâh'ın kânununda asla değişiklik bulamazsın!
- 24- Mekke vâdisinde sizi onlara üstün getirdikten sonra, onların ellerini sizden, sizin ellerinizi de onlardan çeken O'dur. Allah bütün yaptıklarınızı görmektedir.
- 25- Onlar inkâr eden ve sizin Mescid-i Haram ziyaretinize ve bekletilen kurbanların yerlerine ulaşmasına engel olan kimselerdir. Eğer orada sizin henüz kendilerini tanımadığınız mü'min erkeklerle, mü'min kadınları bilmeyerek çiğnemeniz ve bu yüzden vicdan azâbına uğrama ihtimaliniz olmasaydı, Allah (Hudeybiye'de) savaş izni verirdi. Dilediğini rahmetine erdirmek için Allah sizin elinizi

onlardan çektiirdi. Eğer onlar birbirinden ayırt edilmiş olsaydı, elbette onlardan inkâr edenleri can yakıcı bir azâba uğrattırdık!

26- O zaman inkâr edenler, o câhiliye kinini, öfke ve kibri kalplerine yerleştirmişlerdi. Allah da Peygamber'ine ve mü'minlere huzur ve güvenini indirdi, onları takvâ sözü üzerinde durdurdu ki, zaten onlar buna lâıyk ve ehil idiler. Allah her şeyi hakkıyla bilendir.

18. âyete göre, Allâh'ın Rasûlü 1400 kadar sahâbesiyle umre için gelip Mekke'ye giremeyince Hudeybiye'de konaklamıştı. Hıraş bin Ümeyye, Kureyş'e elçi olarak gönderilmiş, onun sonuç alamadan dönmesi üzerine de, ikinci olarak Hz. Osman gönderilmişti. Onun şehit edildiği haberi üzerine Allâh'ın Rasûlü: *"O kavimle savaşımadan geri dönmeyeceğiz."* buyurarak herkesi savaş için bey'ate davet etti. Sahâbeler de tek tek gelerek ölünceye kadar Allâh'ın Elçisi'ne bağlı kalacaklarına dâir söz verdiler. Bu olay bir ağaç altında cereyan etmişti. Allah Teâlâ yukarıdaki âyetlerde bu bey'at edenlerden râzı olduğunu bildirdi. Bu durum, hiç savaşı katılmadan düşmanla savaş niyet ve azminin de kişiye büyük ecirler kazandıracağını göstermesi bakımından önemlidir. Ancak Hz. Osman öldürülmemiş, sâdece alıkonulmuştu. Hudeybiye sulh antlaşması üzerine, kimi maddelere itiraz eden Hz. Ömer, *"Biz hak üzereyiz, onlar bâtil üzeredir, bizim ölülerimiz cennette, onlarınki cehennemde değil mi?"* diyerek karşı çıkmış, ancak zaman geçip, şartlar Müslümanların lehine dönünce, Yüce Allâh'ın ve Elçisinin haklı olduğunu anlamıştır.⁶³

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: ***"İmanlarına îman katsınlar diye mü'minlerin kalplerine huzur ve güven indiren O'dur. Göklerin ve yerin orduları Allâh'ındır. Allah her şeyi bilen, tam hüküm ve hikmet sahibi olandır."***⁶⁴

"O zaman inkâr edenler, o kin, öfke ve kibri kalplerine yerleştirmişlerdi. Allah da Peygamber'ine ve mü'minlere huzur ve güvenini indirmiş, onları takvâ sözü üzerinde durdurmuştu. Çünkü onlar buna lâıyk ve ehil idiler. Allah her şeyi bilendir."⁶⁵

63. Buhârî, Tefsîr, 48/5.

64. Fetih, 48/4.

65. Fetih, 48/26.

**“Sonra Allah, Peygamberine ve mü’minlere iç huzûru ve gü-
ven duygusu verdi. Sizin görmediğiniz birtakım askerler gönderdi.
Böylece kâfirleri cezâlandırırdı. İşte kâfirlerin cezâsı budur!”⁶⁶**

**“Eğer siz o peygambere yardım etmezseniz, Allah ona bir za-
manlar yardım ettiği gibi yine edecektir. Hani o inkâr edenler, onu
Mekke’den çıkardıkları vakit, sâdece iki kişiden biri iken, ikisi de
mağarada bulundukları sırada arkadaşına, “Üzülme! Çünkü Allah
bizimle beraberdir.” diyordu. O zaman Allah onun kalbine sekîne-
tini indirdi. Onu görmediğiniz bir orduyla destekledi ve kâfirlerin
şirke çağıran sözlerini alçalttı. Çünkü en yüce söz Allâh’ın sözüdür.
Allah mutlak üstündür, tam hüküm hikmet sahibidir.”⁶⁷**

HUDEYBİYE ANTLAŞMASI

Hicretin altıncı yılına ulaşıldığında Hz. Peygamber ve ashâbının Kâbe ziyareti arzusu giderek artmıştı. Bu arada Allâh’ın Rasûlü gördüğü bir rü-ya üzerine o yıl umre yapabileceklerine kanaat getirmişti. Bu rüyadan söz eden Fetih Sûresi 27. âyetinde Mescid-i Haram ziyaretinin mutlaka yapılabil-
leceği vurgulanmış, ancak hangi yıl yapılacağı zikredilmemişti. Bin dört yüz sahâbesiyle Hicretin 6. Yılı Zilkâde ayının ilk pazartesi günü yola çı-
kan Müslümanlar, savaş amacı olmadığını göstermek için yanlarına savaş silahlarını almamışlardı. Mekke’de müşrikler Hz. Muhammed’in hareketi-
ni öğrenince, Hâlid b. Velid komutasında 200 kişilik atlı askeri bir güçle Hudeybiye yakınlarında önlerini kesti. Nitekim Hz. Peygamber’in devesi de Hudeybiye’de çökmüş ve yola devam ettirilememişti. Karşılıklı görüşmeler sonunda Kureyş’ten Süheyl b. Amr bir antlaşma yapmak üzere Hudeybiye’ye geldi. Uzun görüşmeler sonunda şu maddeler üzerinde mutâbık kalındı:

- a) Müslümanlarla müşrikler on yıl süreyle birbirleriyle savaşmayacaklar.
- b) Müslümanlar bu yıl Kâbe ziyaretinden vazgeçip geri dönecekler, an-
cak gelecek yıl umre yapacaklar, müşriklerin boşaltacağı Mekke’de üç gün kalacaklar ve yanlarında yolcu silahından başka silah taşımayacaklar.
- c) Mekke’den birisi Müslüman olup, Medîne’ye sığınırrsa, iâde edilecek;
fakat Medîne’den Mekke’ye sığınanlar iâde edilmeyecek.
- d) Arap kabîleleri istedikleri tarafla anlaşma yapmakta serbest olacak.

66. Tevbe, 9/26.

67. Tevbe, 9/40.

Bu anlaşmanın bütün şartları görünüşe göre Müslümanların aleyhine idi. Hz. Ömer başta Müslümanlar üzüntülü idiler. Ancak Allah ve Rasûlü neyin hayırlı neyin şerli olduğunu daha iyi bilirdi. Hz. Peygamber sahâbeye kurbanlarını keserek, başlarını tıraş edip ihramdan çıkmalarını bildirdi. Ancak bu istek cevapsız kaldı. Üzüntü içinde çadırına girdi. Eşi Ümmü Seleme'nin tavsiyesi üzerine kendi kurbanını keserek tıraş oldu ve ihramdan çıktı. Bunu gören sahâbeler de ihramdan çıktılar. Ancak anlaşmanın imzalandığı sırada Mekke'den Müslüman olarak kaçıp gelen Ebû Cendel'in, sözleşme gereği babası Süheyl'e teslim edilmesi Müslümanları yasa boğmuştu.⁶⁸

Allâh'ın Rasûlü Ebû Cendel'i şu sözleriyle teselli etti: *“Şu toplulukla aramızda yazılan barış yazısı tamamlandı. Sen biraz sabret, katlan. Yüce Allah'tan da bunun ecrini dile. Şüphesiz ki Allah senin ve senin yanında bulunan zayıf mü'minler için bir genişlik ve çıkar yol ihsan edecektir. Biz onlara Allâh'ın ahdiyle söz verdik, onlar da bize söz verdiler, onlara verdiğimiz sözü çiğneyemeyiz. Verdiğimiz sözde durmamak bize yaraşmaz.”*⁶⁹

Mekke'den kaçan fakat Medîne'ye kabûl edilmeyen Müslümanlar, Mekke-Şam kervan yolu üzerindeki İs denilen mevkide üstlendiler ve sayıları zamanla üç yüze ulaştı. Kureyş kervanları için tehdit oluşturan bu gerilla gücün önlenmesi için Kureyş, Hz. Muhammed'e gelerek ilgili maddenin anlaşmadan çıkarılmasını istediler. Böylece Müslümanların aleyhine gibi görülen madde onların lehine dönmüş oldu. Bunun üzerine Hz. Peygamber İs'teki Müslümanları Medîne'ye çağırdı. Böylece bu anlaşma Müslümanların önünü açan ve onları daha sonraki Hayber ve Mekke fethi gibi fetihlere hazırlayan bir etken oldu. Bir yıl sonra aynı tarihlerde “Kazâ Umresi” yapıldı.

19. âyette sözü edilen, Hayber fethi, Hudeybiye'den döndükten birkaç hafta sonra gerçekleşmiş ve önemli miktarda ganîmet elde edilmiştir. Hayber Gazvesine yalnız Hudeybiye seferinde olanlar katılmış ve elde edilen ganîmetler de onlar arasında paylaştırılmıştır.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Sana savaş ganîmetlerini soruyorlar. De ki: Ganîmetler, Allâh'ın ve peygamberinindir. Öyleyse Allâh'a karşı gelmekten sakının ve aranızdaki ilişkileri düzeltin; eğer mü'minler iseniz, Allâh'a ve Peygamber'ine itaat edin!”**⁷⁰

68. Vâkıdî, Megâzî, II, 608.

69. Asım Köksal, İslâm Tarihi, VI, 204.

70. Tevbe, 9/1.

وَعَدَكُمُ اللَّهُ مَغَانِمَ كَثِيرَةً تَأْخُذُونَهَا فَعَجَّلَ لَكُمْ هَذِهِ وَكَفَّ أَيْدِيَ
النَّاسِ عَنْكُمْ وَلِتَكُونَ آيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ وَيَهْدِيَكُمْ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا^{٧١}
﴿٢٠﴾ وَأُخْرَى لَمْ تَقْدِرُوا عَلَيْهَا قَدْ أَحَاطَ اللَّهُ بِهَا وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ
شَيْءٍ قَدِيرًا ﴿٢١﴾

20- Allah size, elde edeceğiniz daha pek çok ganîmetler vaad etti. Ayrıca, mü'minler için bir işaret olsun diye ve sizi dosdoğru bir yola iletmek üzere bunu da peşin olarak verdi ve insanların ellerini üzerinizden çekti.

21- Henüz elde edemediğiniz, Allâh'ın ilmiyle kuşattığı daha başka fetih ve ganîmetleri de Allah size vaad etmiştir. Allah her şeye kâdirdir.

20-21. âyetlerde, Allah Teâlâ mü'minlere en kısa sürede gerçekleşen Hayber fethi ganîmetleri yanında, ileride yeni fetihler ve imkânlar bahşedeceğini müjdelemektedir. Nitekim Mekke'nin fethi ve Huneyn zaferi ve bunun ardından elde edilen ganîmetler buna örnek verilebilir.

وَلَوْ قَاتَلَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوَلَّوْا الْأَذْبَارَ ثُمَّ لَا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا
﴿٢٢﴾ سُنَّةَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلُ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا ﴿٢٣﴾

22- Eğer o kâfirler sizinle savaştıkları olsalar bile arkalarını dönüp kaçarlardı ve sonra da ne bir dost ne de bir yardımcı bulamazlardı!

23- Allâh'ın öteden beri süregelen kânunu böyledir. Sen Allâh'ın kânununda asla değişiklik bulamazsın!

22-23. âyetlere göre, Hudeybiye'de Mekkeliler sulha yanaşmayıp sizinle savaşıyorlardı, hezimete uğrarlardı. Allâh'ın eskiden beri kânunu, peygamberlerini destekleyip üstün getirmesidir. Bu durum Hz. Muhammed için de geçerlidir.⁷¹

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Görmedin mi münâfıklık edenleri, ehl-i kitaptan olan kâfir dostlarına, “Eğer siz yurdunuzdan**

71. Sünnetüllah için bk. Fâtır, 35/43.

**çıkarılırsanız, mutlaka biz de sizinle birlikte çıkarız. Sizin aleyhiniz-
de konuşanların sözünü asla dinlemeyiz. Eğer size karşı savaş açıl-
ırsa, mutlaka yardımınıza geliriz.” diyorlardı. Allah, onların yalan-
cı olduklarına şâhitlik eder. Andolsun eğer onlar yurtlarından çı-
karılırsalar, asla onlarla birlikte çıkmazlar. Onlara karşı savaş açıl-
sa, yardım etmezler. Yardım etseler bile arkalarını dönüp kaçarlar.
Sonra kendilerine yardım da edilmez.”⁷²**

**“Çünkü onlar yeryüzünde büyüklük taşıyor ve kötü tuzaklar ku-
ruyorlardı. Oysa kötü tuzak sahibine geri döner. O hâlde onlar da-
ha öncekilere uygulanan ilâhî kânundan başka bir şey mi bekliyor-
lar? Sen Allâh'ın kânununda (sünnetinde) asla bir değişme bulamaz-
sın. Sen Allâh'ın kânununda asla bir sapma da bulamazsın.”⁷³**

وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَائَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ بِطَّنِ مَكَّةَ مِنْ بَعْدِ أَنْ
أَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ ۖ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ﴿٢٤﴾

**24- Mekke vâdisinde sizi onlara üstün getirdikten sonra, on-
ların ellerini sizden, sizin ellerinizi de onlardan çeken
O'dur. Allah bütün yaptıklarınızı görmektedir.**

24. âyette, Mekke sınırları içindeki Hudeybiye'de Allah Teâlâ'nın mü'min-
lerin elini düşmandan, düşmanın elini de mü'minlerden çektiği belirtilir. Bu
olay şöyle cereyan etmiştir. Müslümanlar Hudeybiye'de iken Mekkelilerden
80 kişi sabah namazı vaktinde Rasûlullah'ı ve ashâbını gâfil avlayıp öldür-
mek için Ten'im dağlarından aşağı iniverdiler. Bunlar Müslümanların çev-
resini sarmışken yakalanmışlar ve Hz. Peygamber'in huzûruna getirilmiş-
lerdi. Allâh'ın Rasûlü onları affetti. Bunun üzerine yukarıdaki, **“Sizi onla-
ra karşı muzaffer kıldıktan sonra Mekke'nin ortasında onların eli-
ni sizden, sizin elinizi de onlardan çeken de O'dur.”⁷⁴** âyeti inmiştir. ⁷⁵
İşte bu olay Kureyş'in barış istemesine neden olmuştur.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Andolsun ki (Hudeybiye'de) ağacın
altında sana bey'at ederlerken Allah o mü'minlerden râzı olmuştur.**

72. Haşr, 59/11-12.

73. Fâtır, 35/43.

74. Fetih, 48/24.

75. Müslim, Cihâd, 133; Ebû Dâvûd, Cihâd, 120; Tirmizî, Tefsîr, 48/3.

Allah onların kalplerinde olanı bildi de üzerlerine huzur ve güven indirdi ve onları yakın bir fetihle mükâfatlandırdı.”⁷⁶

“Ey î mân edenler! Allâh’ın size olan nîmetini hatırlayın. Hani bir topluluk size el uzatmaya kalkışmıştı da Allah, onların ellerini üzerinizden çekmişti. Allah’tan sakının ve mü’minler sâdece Allâh’a güvenip dayansınlar!”⁷⁷

Yukarıdaki âyet İbn Abbas ve Mukatil’e göre Bi’ru Maûne fâciasından sonra yanlışlıkla öldürülen güvence verilmiş (emanlı) iki kişinin diyeti ile ilgili olarak Nadiroğulları yurduna giden Hz. Peygamber’e burada yapılan sûi-kast girişimi ile ilgilidir.⁷⁸ İkinci bir görüşe göre ise Hz. Peygamber’in sürekli olarak ilâhî koruma altında olduğunu gösterir. Nitekim bir gazve dönüşü bir vâdide konaklama yerinde kılıcını ağaca asıp istirahate çekilen Allâh’ın Rasûlü’nün yanına kadar ulaşan bir düşman, kılıcı alarak saldırmak istemiş ve “şimdi seni benim elimden kim kurtaracak?” demişti. Hz. Peygamber de, “Allah kurtaracak!” deyince, bedevînin elindeki kılıç yere düşmüştü. Sonra Allâh’ın Rasûlü o kişiyi serbest bırakmış ve kendi isteği ile kelime-i şehâdet getirerek Müslüman olmuştur.⁷⁹

هُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَالْهَدْيِ مَعْكُوفًا أَنْ يَبْلُغَ مَحَلَّهُٗ وَلَوْلَا رِجَالٌ مُّؤْمِنُونَ وَنِسَاءٌ مُّؤْمِنَاتٌ لَّمْ تَعْلَمُوهُمْ أَنْ تَطَّوُّهُمْ فَتَصِيبَكُمْ مِنْهُمْ مَعَرَّةٌ بِغَيْرِ عِلْمٍ لِّيُدْخِلَ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ لَوْ تَزَيَّلُوا لَعَذَّبْنَا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٢٥﴾

25- Onlar inkâr eden ve sizin Mescid-i Haram ziyaretinize ve bekletilen kurbanların yerlerine ulaşmasına engel olan kimselerdir. Eğer orada sizin henüz kendilerini tanımadığınız mü’min erkeklerle, mü’min kadınları bilmeyerek çiğnemeniz ve bu yüzden vicdan azâbına uğrama ihtimaliniz olmasaydı, Allah (Hudeybiye’de) savaş izni verirdi. Dilediğini rahmetine erdirmek için Allah sizin elinizi onlardan çekti. Eğer onlar birbirinden ayırt edilmiş

76. Fetih, 48/18.

77. Mâide, 5/11.

78. Buhârî, Diyet, 7, Tıb, 55.

79. Buhârî, Cihâd, 84, Megâzî, 31; Müslim, Mûsâfirîn, 311.

olsaydı, elbette onlardan inkâr edenleri can yakıcı bir azâba uğrattırdık!

25. âyete göre, Mekkeliler umre amacıyla getirilen hediye kurbanlıkların, kurban kesme yeri olan Mina'ya ulaşmasını engellemişlerdi.

Hudeybiye'de, Müslümanlara savaş ve fetih izninin verilmemesi, Mekke'de Müslüman olup da korku yüzünden kendini gizleyen kimselerin böyle bir çatışmada zarar görme endişesidir. Mü'minler gizli ve toplum içinde karışık olmayıp da, ayrı bir toplum oluştursalardı bu sakınca kalkardı.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Hac ve umreyi Allah için tamamlayın! Eğer (hac veya umreden) engellenirseniz, kolayınıza gelen bir kurban gönderin ve bu kurban, kesileceği yere varıncaya kadar, başlarınızı tıraş etmeyin!”**⁸⁰

“Onlar Mescid-i Haram'ın yönetimine ehil olmadıkları hâlde, insanların orada ibadet etmesini engelleyip dururken Allah onları niçin cezâlandırmasın? Allâh'a karşı gelmekten sakınanlardan başkası, Mescid-i Haram'ın yönetimine ehil değildir. Ama onların çoğu bunu bilmez.”⁸¹

“Şüphesiz inkâr edenler, insanları Allâh'ın yolundan alıkoyanlar ve yerli olsun yabancı olsun, hepsi için eşit şekilde ibadet yeri yaptığımız Mescid-i Haram'dan alıkoyanlar bilsinler ki, kim orada haktan saparak bir zulme yeltenirse, ona can yakıcı bir azap tattırırız.”⁸²

إِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ الْحَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَى وَكَانُوا أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلَهَا وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٢٦﴾

26- O zaman inkâr edenler, o câhiliye kinini, öfke ve kibri kalplerine yerleştirmişlerdi. Allah da Peygamber'ine ve mü'minlere huzur ve güvenini indirdi, onları takvâ sözü üzerinde durdurdu ki, zaten onlar buna lâayk ve ehil idiler. Allah her şeyi hakkıyla bilendir.

80. Bakara, 2/196.

81. Enfâl, 8/34.

82. Hac, 22/25.

26. âyete göre, Kureyşliler Hudeybiye sırasında câhiliye taassubuyla, kin ve kibirle hareket ediyordu. Allah da Rasûlü'ne ve mü'minlere iç huzûru ve güven indirmiş ve kendilerine takvâyı nasip etmişti. Müşrikler ise Hudeybiye Antlaşmasının başında yazılan besmeleyi kaldırtmış ve Rasûlullah kelimesini "Abdullâh'ın oğlu Muhammed" şeklinde değiştirmişler ve o yıl umre yapmaya izin vermemişlerdi.

Takvâ: Allâh'a karşı gelmekten sakınmak, O'nun korumasına girmek, emir ve yasaklarına uyarak azâbından korunmaktır. Âl-i İmrân, 3/133-136 arası âyetlerde, takvâ sahiplerinin nitelikleri ve âhiretteki mükâfatları şöyle sıralanır: a) Onlar, bollukta ve darlıkta mallarını Allah yolunda harcarlar. b) Öfkelerine hâkim olurlar. c) İnsanları affederler. d) Sürekli olarak iyilik yaparlar. e) Bir günah işleyince, Allâh'ı hatırlayıp hemen tevbe ederler. f) Kötülükte ısrar etmezler. İmanla yapılacak, yukarıda belirtilen bu iyi amellerin, kişiyi cennete götüreceği açıkça ifâde edilmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Mü'minler Allah yolunda, kâfirler ise Tâğût (şeytan) yolunda savaşırlar. O hâlde siz, şeytanın dostlarına karşı savaşın! Gerçekten şeytanın hîlesi çok zayıftır."**⁸³

"Andolsun ki (Hudeybiye'de) ağacın altında sana bey'at ederlerken Allah o mü'minlerden râzı olmuştur. Allah onların kalplerinde olanı bildi de üzerlerine huzur ve güven indirdi ve onları yakın bir fetihle mükâfatlandırdı."⁸⁴

83. Nisâ, 4/76.

84. Fetih, 48/18.

﴿ BÂB 4 ﴾

**UMRE İLE İLGİLİ RÜYA, İSLÂM'IN ÜSTÜN KILINMASI,
HZ. MUHAMMED'İN PEYGAMBER OLUŞU,
SAHÂBENİN NİTELİKLERİ,
TEVRAT VE İNCİL'DEKİ NİTELİKLER,
İYİLERİN BAĞIŞLANMASI**

لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّءْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلَنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ^{٢٧} مُحَلِّقِينَ رُؤُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ^{٢٨} لَا تَخَافُونَ^{٢٩} فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِنْ دُونِ ذَلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا ﴿٢٧﴾ هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ^{٣٠} وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا ﴿٢٨﴾ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ^{٣١} وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكْعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا^{٣٢} سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ^{٣٣} ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ^{٣٤} وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ^{٣٥} كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْئَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى^{٣٦} عَلَى سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيُغَيِّظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ^{٣٧} وَعَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ﴿٢٩﴾

27- Andolsun ki Allah, Peygamber'inin rüyasını doğru çıkardı. Allah dilerse siz güven içinde saçlarınızı tıraş etmiş ve kısaltmış olarak, korkmadan Mescid-i Haram'a elbette gireceksiniz! Allah sizin bilmediğiniz şeyleri bildi de bundan önce size yakın bir fetih daha verdi.

28- Bu dîni diğer bütün dinlere üstün kılmak üzere, Peygamber'ini hidâyetle ve gerçek dinle gönderen O'dur. Şâhit olarak Allah yeter!

29- Muhammed Allâh'ın Rasûlüdür. Onunla beraber bulunanlar kâfirlere karşı sert, kendi aralarında merhametlidirler. Onları rûkû ve secdelerde, hep Allâh'ın lütuf ve hoşnutluğunu ararken görürsün! Onların nişanları yüzlerindeki secde izidir. Bu, onların Tevrat'taki vasıflarıdır. İncil'deki vasıfları ise şöyledir: Onlar filiz vermiş, gitgide güçlendirmiş ve gövdesi üzerinde dikilmiş bir ekine benzerler ki, bu ekicilerin pek hoşuna gider. Allah böylece onları çoğaltıp güçlendirmekle kâfirleri öfkelenendirir. Allah onlardan îmân eden ve sâlih ameller işleyenlere bağışlanma ve büyük bir mükâfat vaad etmiştir.

27. âyete göre, Hz. Peygamber Hudeybiye seferine çıkmazdan önce rüyasında kendisini ve ashâbını güven içinde, başlarını tıraş ederek Mekke'ye girerken görmüş ve bu durumu ashâbına haber vermişti. Buna sevinen sahâbiler umre seferine çıkmış, ancak Hudeybiye'den geri dönünce üzül-müşlerdi. Hatta kimi münâfıklar şüpheyi düşüp ileri geri konuşmuşlardı. Fakat bunda bir hikmet vardı ve en yakın fetih olan Hayber'le öteki fetihle-re zemin hazırlanmıştı. Diğer yandan rüyadan söz eden bu âyette umrenin o yıl yapılacağı konusunda açıklık yoktu.

Hudeybiye seferinden birkaç hafta sonra Hayber fethi gerçekleşti. Ertesi yıl, kazâ umresi yapılarak Allah Rasûlü'nün rüyası gerçekleşti. Hac veya umre için ihrama giren kimsenin, bu sürecin sonunda ihramdan çıkıp normal yaşama dönmek için, erkek hacı başını tıraş etmek veya en azından, saçların ucundan bir miktar kesmek zorundadır. Bu miktar, Hanefilere göre en az başın dörtte biri, Şâfiîlere göre ise, daha az bir miktar olmalıdır.

Kazâ umresinden iki yıl sonra da, Mekke fethedildi. Mekke halkı için, İslâm'a büyük zarar veren birkaç kişi dışında, genel af ilân edildi. Kâbe putlardan temizlendi. Mekke, Medîne'ye bağlı bir vâli tarafından yönetilen bir belde oldu. Ancak henüz çevreden müşrik topluluklarının da Kâbe hac ziyareti devam ettiği için, ilk yılda Allâh'ın Elçisi, hacca katılmadı, ertesi yıl da Hz. Ebûbekir'in yönetiminde ilk hac yapıldı. Hz. Ebûbekir daha yolda iken inen Tevbe sûresinin ilk âyetlerinde, artık bundan sonra müşriklerin Hicaz'a

girişi ve Kâbe ziyareti yasaklandı. Bu süre kâfile hacca hareket ettikten sonra indiği için Hz. Peygamber, arkadan Hz. Ali'yi sûreyi hacca katılanlara tebliğ etmek üzere gönderdi. Hz. Ali Arafat'ta ve diğer yerlerde topluluklara Tevbe sûresinin ilk âyetlerini tebliğ etti. Ertesi yıl (10/632) Allâh'ın elçisi Vedâ Haccı'nı edâ etti ve üç aydan az bir süre sonra da dünyadan ayrıldı.

Kur'ân-ı Kerîm'de geleceğe yönelik bâzı olaylar haber verilmiş ve bunlar günü gelince gerçekleşmiştir. Aşağıdaki örnekler bunlardır.

a) Yukarıdaki âyette, Mescid-i Haram'a girip umre yapılacağının haber verilmesi. Burada tarih verilmediği için, umre ertesi yıl gerçekleşmiştir.

b) Daha hicret sırasında, ileride tekrar Mekke'ye dönüleceği haber verilmiş, bu dönüş sekiz yıl sonra M 630 yılında Mekke'nin fethi ile gerçekleşmiştir. Âyette şöyle buyrulur: **“Kur'ân'a uymayı sana gerekli kılan Allah, elbette seni dönülecek yere döndürecektir.”**⁸⁵

c) Mekke döneminde Bizans'la İran arasında çıkan bir savaşta, İranlılar Romalıları yenmişti. Romalıların bu yenilgi haberi Mekke'ye ulaştığı zaman müşrikler sevinmiş ve Müslümanlara karşı onların yenilgisinden duydukları sevinci açığa vurmuşlar: “Siz ve Hristiyanlar kitap ehlisiniz, biz ve Farisi (İranlılar) ümmîyiz; bizim kardeşlerimiz, sizin kardeşlerinizi yendiler. Biz de sizi yeneriz.” demişlerdi. Bunun üzerine Kur'ân'ın bir mucizesi olmak üzere aşağıdaki âyet inmiştir:

“Rumlar en yakın bir yerde. (İranlılara) yenildiler. Onlar, bu yenilgilerinin ardından birkaç yıl içinde gâlip geleceklerdir. Önce de, sonra da buyruk Allâh'ındır. O gün mü'minler Allâh'ın yardımına sevinecekler. Allah dilediğine yardım eder. O, mutlak üstündür, çok merhametlidir.”⁸⁶ Hz. Peygamber âyetteki “bid'ı sinîn (birkaç yıl)” ifâdesini “üç ilâ dokuz yıl içinde” diye açıklamış ve bu süre içinde çıkan yeni bir savaşta Bizanslılar İranlıları yenmiştir.

28. âyette, Hz. Muhammed'in ve İslâm dîninin diğer bütün dinlere üstün geleceğine, onların yerini alacak son din olarak gönderildiğine işaret edilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O (Allah), müşrikler hoşlanmasalar da, kendi dînini bütün dinlere üstün kılmak için, Peygamberini hidâyet ve gerçek dinle gönderendir.”**⁸⁷

85. Kasas, 8/85.

86. Rûm, 30/2-5.

87. Tevbe, 9/33; Saf, 61/9.

“(Kâfirler şâhitlik etmese de) Allah sana indirdiğine şâhitlik ediyor. Çünkü Allah onu bilerek indirmiştir. Melekler de buna şâhitlik ediyor. Zaten şâhit olarak Allah yeter.”⁸⁸

29. âyette Hz. Muhammed’in, Allâh’ın hidâyet ve gerçek dinle gönderdiği elçisi olduğu belirtildikten sonra, onun ve sahâbelerinin vasıfları anlatılmaktadır. Onlar kâfirlere karşı katı, yiğit; birbirlerine karşı ise merhametli ve şefkatlidirler. Rükû ve secde ederek Allâh’ın rızasını ararlar. Onların sîmâları, yüzlerindeki secde izlerinden belli olur. Yüzleri nurlu ve beyazdır. Dünyadaki secdeleri âhirette sîmâlarına yansır. Tevrat ve İncil’de anlatılan sâlih mü’minlerin sıfatları da böyledir.⁸⁹

Âyette İslâm’ın gelişim süreci en belîğ bir üslûp ve benzetmelerle tasvir edilmiştir. Toprağa ekilen bir tohum tanesi gibi, filizlenmeye başlayan Müslümanlar, gelişmiş, güçlenmiş, Mekke, İran ve Roma devletlerine meydan okuyan bir ordu gücüne ulaşmıştır. Bu durum Müslümanları sevindirirken, küfür ehlini de o derece öfkeliendirmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Andolsun ki size kendi içinizden, izzet ve şeref sahibi bir Peygamber gelmiştir. Sizin sıkıntıya düşmeniz ona ağır gelir. O size çok düşkün, mü’minlere karşı çok şefkatli ve çok merhametlidir.”⁹⁰**

“O vakit sırf Allah’tan bir rahmet sâyesinde onlara yumuşak davran! Eğer sen kaba, katı yürekli olsaydın, hiç kuşkusuz onlar senin çevrenden dağılıp giderlerdi. Öyleyse onları affet ve onlar için Allah’tan mağfiret dile! İş konusunda onlarla istişâre et! Bir işi yapmaya kesin karar verince de, Allâh’a güvenip dayan. Çünkü Allah, kendine güvenip dayananları sever.”⁹¹

“Ey îmân edenler! Sizden kim dîninden dönerse, bilsin ki Allah (onların yerine) öyle bir toplum getirir ki, Allah onları sever, onlar da Allâh’ı severler; onlar mü’minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı güçlü ve onurludurlar; Allah yolunda cihâd ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar. İşte bu, Allâh’ın dilediğini verdiği lütfudur. Allah lütfu geniş olan, hakkıyla bilendir.”⁹²

88. Nisâ, 4/166.

89. Bk. İnânanların Tevrat’taki vasıfları, Yuhanna’nın Vahyi, XIV, 1; İncil’deki vasıfları, Matta, VIII, 31-32, Markos, IV, 26-27.

90. Tevbe, 9/128.

91. Âl-i İmrân, 3/159.

92. Mâide, 5/54.

“Ey peygamber! Kâfirlere ve münâfıklara karşı savaş ve onlara karşı sert davran! Onların varacakları yer cehennemdir. Orası ne kötü varış yeridir!”⁹³

“Ey îmân edenler! Kâfirlerden yakınınızda olanlara karşı savaşın ve onlar sizde bir sertlik görsünler! Bilin ki Allah sakınanlarla beraberdir.”⁹⁴

“Onlara âyetlerimiz açık olarak okunduğu zaman, o kâfirlerin yüzlerinde hemen hoşnutsuzluk sezersin. Onlar, neredeyse kendilerine âyetlerimizi okuyanlara saldıracak olurlar! De ki: “Size bundan daha kötüsünü haber vereyim mi? Cehennem! Allah onu inkâr edenlere vaat etmiştir! Orası ne kötü bir dönüş yeridir!”⁹⁵

“Allah, o inkâr edenleri öfkeleriyle geri çevirdi de, hiçbir fayda elde edemediler. Allah savaşta mü'minleri kâfirlere karşı korudu. Gerçekten Allah çok güçlüdür, mutlak üstündür.”⁹⁶

“Allah îmân edip sâlih ameller işleyenlere günahlarını bağışlayacağını ve büyük bir mükâfat vereceğini vaad etmiştir.”⁹⁷

Mü'minlerin önemli özelliklerinden birisi küfür ehli düşman karşışın-da şiddetli olmakla birlikte kendi aralarında çok merhametli davranmalarıdır. Rahmet, merhamet, acıma duygusu insanın önemli hasletlerindendir. Rahmet/merhamet sözlükte; acımak, esirgemek, korumak, bağışlamak, nîmet vermek anlamlarına gelen (r-h-m) kökünden türemiştir. İsim olarak; hayır, iyilik, ihsan nîmet ve kalp inceliği demektir. Kur'an'da “rahmet” kelimesi 114 âyette geçer. Bir âyette de “merhamet” olarak geçer.⁹⁸ Allah Teâlâ'nın “Rahmân, Rahîm, Erhamürrâhimîn, Zûrrahmeti” sıfatları da aynı kökten gelir.⁹⁹

“Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.”¹⁰⁰ âyeti, Hz. Peygamber ﷺ'in en önemli özelliğine dikkat çeker.

93. Tevbe, 9/73.

94. Tevbe, 9/123.

95. Hac, 22/72.

96. Ahzâb, 33/25.

97. Mâide, 5/9.

98. Beled, 90/17.

99. Dînî Kavramlar Sözlüğü, D.İ.B.Y.

100. Enbiyâ, 21/107.

Sarp yokuşu aşan mü'milerin iki niteliği Kur'an'da şöyle belirtilir: **“İman edip birbirine sabrı tavsiye edenlerden ve birbirine merhameti öğütleyenlerden olmaktadır. İşte bunlar defteri sağdan verilecek olanlardır.”**¹⁰¹

İslâm'da aile kurumu da karı kocanın ve aile bireylerinin karşılıklı me vdedet (Allah için sevmek) ve merhamet duygularıyla varlığını sürdürür. **“Kendileriyle huzûra ermeniz için, size kendi nefislerinizden eşler yaratması ve aranızda bir meveddet (sevgi ve merhamet) kılması da, O'nun âyetlerindendir.”**¹⁰²

Anne rahmi de bir rahmet ve merhamet kaynağıdır. Çocuklar ailedeki sevgi ve merhamet duygusunu pekiştiren unsurlardır. Bir bedevî Allâh'ın Rasûlü'ne gelip: “Siz çocuklarınızı öper misiniz? Biz onları öpmeyiz,” deyince O şöyle buyurdu: “Allah senin kalbinden merhameti çıkarıp almışsa, ben ne yapabilirim?”¹⁰³ Başka bir hadiste de şöyle buyrulur: “İnsanlara merhamet etmeyene Allah da merhamet etmez.”¹⁰⁴

Merhamet ve acıma duygusunun bütün canlıların ortak niteliği olduğu bir hadiste şöyle belirtilir: “Azîz ve Celîl olan Allah Teâlâ merhameti yüz parçaya ayırdı da doksan dokuzunu kendisine ayırdı. Bir parçayı da yeryüzüne indirdi. Bu bir parça bütün canlılara taksim edildi. Yaratıklar bununla birbirine acırlar. At yavrusuna zarar verme korkusuyla ayağını kaldırır ve onu korur.”¹⁰⁵

Abdullah b. Amr b. Âs ؓ, Rasûlullah ؐ'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: “Merhamet edenlere Rahmân da merhamet eder. Yeryüzündekilere merhamet edin ki, göktekiler de size merhamet etsin.”¹⁰⁶

İbn Abbas ؓ'in naklettiği bir hadiste de şöyle buyurulmuştur: “Küçüklerimize merhamet etmeyen, büyüklere ilgi göstermeyen bizden değildir.”¹⁰⁷

101. Beled, 90/17-18.

102. Rûm, 30/21.

103. Buhârî, Edeb, 18; Müslim, Fadâil, 64.

104. Buhârî, Edeb, 18; Müslim, Fadâil, 65; Tirmizî, 1911; Ebû Dâvûd, 5218; Ahmed bin Hanbel, II, 241.

105. Buhârî, Edeb, 19; Müslim, Tevbe, 17; İbn Mâce, 4293.

106. Tirmizî, Birr, 16.

107. Tirmizî, Birr, 15; Ebû Dâvûd, Edeb, 66.